מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

ספר

דרכי ברוך

מראי מקומות וביאורי ענינים

ואליו מצורף ספר

ליקוטים והערות

בו יבואו דברי רבותינו ז"ל בלשונם, מסודרים וערוכים לפי סדר הסוגיות במקביל לספר דרכי ברוך, להשלים תועלתו

מלאכות שבת ג'

טוחן ולש

בחסד ה' כי גבר עלי

ב.מ.ק.

כולל זכרון קלם, בני ברק

תשע"ט

הדפסה שניה תש"פ

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

דרכי ברוך מ"מ וענינים

עם ספר **ליקוטים והערות**

יצא לאור בשלב זה על ענינים במסכתות

שבת [סידורא דפת ג"כ],

עירובין [מחיצות ב"כ, תחומין, חצרות]

כתובות [כתובה, תנאי כתובה, נכ"מ, מורדת]

**

דרכי ברוך [בלא ליקוטים]

י"ל על ענינים במסכתות

ברכות [ברך משה - כיצד מברכין]

שבת [מלאכות, מוקצה],

סוכה, [פרק קמא]

כתובות [ראוה מדברת, קיום שטרות],

גיטין [עם קונט' הברירה],

ב"ק, [בור, אש, נהנה, גזלה ודינא דגרמי],

שבועות [שבועות הדיינים], ועוד.

הכתובת להשגת ספרי דרכי ברוך

טל' 0527122895

אפשר לקבל את הספרים בדוא"ל:

b0527122895@gmail.com

הערות והארות יתקבלו בברכה

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

בשער

במה אקדם ה׳ איכף לאלוקי מרום, שזיכני להגות בתורתו הקדושה, ללמוד וללבן ולסדר ולברר הסוגיות בס״ד, לכתבם ולהדפיסם בקונטרסי דרכי ברוך, ולחברם לטהרה למדור ליקוטים והערות המכיל את דברי רבותינו בלשונם, מסודרים בסדר נאות לפי סדר הסוגיות, בהיקפם הנרחב, עם הדגשים הערות והארות וציונים לדבריהם, ובריך רחמנא שכפל טובתו עלי, במיגו דזכי לנפשיה זכי לחבריה, להפיצם בישראל, כאשר בס״ד מרובה, נתקבלו הקונטרסים בחיבה יתירה בבתי המדרש, ובפרט הקונטרסים שהו״ל זה מקרוב על מלאכות מסידורא דפת, שהופצו באופן שלא פיללתי ולא שיערתי מראש, ורבים רבים קבעו סדר לימודם העיוני, מתוך חלק הליקוטים, ומבקשים ומפצירים להמשיך במלאכת הקודש, ואילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו, אין אנחנו מספיקים להודות ולהלל לקב״ה שזיכני לזכות את הרבים בתורת חסד.

ובס״ד הנני להדפיס כעת את הקונטרס הנוכחי, הוא חלק השלישי מסידורא דפת, המכיל את מלאכות טוחן ולש, אחרי שכבר הדפסתי בחודש תמוז שנה זו, את הקונטרס על טוחן בנפרד, ובינתיים תמו וגם כלו הקונטרסים, וגם השבתי ידי עליו לתקנו באיזה מקומות אשר העירוני עליהם, [והנני מקוה להו״ל בקרוב חלק נוסף, על מלאכת האופה-מבשל, שחפצי להשלימו בקרוב לשכללו ולתקנו בעז״ה].

השבח והתודה לכולל זכרון קלם ולעומד בראשו במסירות גדולה, לאלפנו דעת ובינה ולהצלחתינו ברו״ג, ה״ה מורנו הגאון המופלא רבי חזקיהו אברהם ברוידא שליט״א, שם נלמדו גם ענינים אלו, בשלהי חורף תשע״ט, ושם זכיתי להפיץ את הכתבים לתועלת רבותי וחברי.

המהדורא קמא של הקונטרס נכתב בשנת תשס״ט, בלומדי בכולל תפארת יהודה זרחיה שבראשות הגר״מ מילר שליט״א, עם החברותא המופלג רבי משה וסרמן שליט״א, [ונדפס אחר זמן תחת השם שירת מרים לע״נ הצדקנית מרת שרה מרים שוב ע״ה בת הרה״צ י. אברהם וולף זצ״ל], וכעת תוקן ושוכלל בס״ד, [יצוין שחלק המ״מ והענינים במלאכת לש נשאר ברובו כמהדו״ק, זולת סימן אחד שנוסף, ומעט תיקונים, וכן מדור המ״מ מקוצר שכולו נכתב כעת]. - רצוני להזכיר לשבח ספרים יקרים מאד שהיו לי לתועלת גדולה בעבודתי, הלא הם ספרי ׳מראה מלאכות׳ וספר ׳בית האוצר׳ המסולאים בפז.

אשא עיני אל ההורים, עטרת ראשי ותפארתי, אשר שלנו שלהם, כבוד אבי מורי הרה״ג רא״ד שליט״א, עם אמי מורתי תחי׳, וכבוד מורי חמי הגה״צ רד״מ שליט״א עם חמותי הרבנית תחי׳, אשר גדלונו וטפחונו והביאונו עד הלום, וכל חפצם ומגמתם לראות בניהם ובנותיהם הולכים בדרך התורה והמצוות, ימלא ה׳ משאלות ליבם לטובה, וירוו נחת מרובה מכל יוצ״ח עד בלי די. וכן אזכיר לברכה את כבוד מורי זקני צדיק וחכם רבי אליעזר שליט״א, אורך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי, וכן אברך את זקנתי הצדקת מרת לאה לוי תליט״א [אלמנת זקני הצדיק הרב מנחם לוי זצ״ל], עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו. וחסד ה׳ מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים. וכן עלי להזכיר לטובה בהכרת הטוב להיכלי התורה בהם למדתי, ולרבותי גדולי תורה ויראה איש איש כמהללו.

עוד כאן המקום לשבח לידידי המופלאים אשר איש לרעהו יעזורו ולאחיו יאמר חזק, ברוחניות ובגשמיות, ובלעדיהם לא הגעתי הלום, ושכרם כפול מן השמים. – וכן הנני להכיר טובה מרובה ועצומה, לאיש צנוע ומעלי, אשר רב טובו וחסדו עלי, היושב בסתר עליון, ולפניו נגלו כל תעלומות, הוא ישפיע לו מרוב טוב הצפון למחזיקי התורה, בכתיבה וחתימה טובה לרוב הצלחה ברו״ג בבריאות וכט״ס.

ואני מודה על העבר וצועק על העתיד, שאזכה עוד ללמוד וללמד, ולהגדיל תורה ולהאדירה, ושנזכה אני וביתי אשר שלי שלה, להכתב ולהחתם לחיים טובים וארוכים, ולראות את בנינו ובנותינו גדלים בתורה וביראה, לתפארת אבותינו הגדולים. ״אחלי יכונו **דרכי** לשמור חוקיך״, ״**ברוך** אתה ה׳ למדני חוקיך״.

ב. מ. ק. אלול תשע״ט

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

קונטרס זה רואה אור

לע"נ

הר"ר מאיר ב"ר אריה לייב זללה"ה

נלב"ע

עש"ק כ"ו אלול תשס"ח

ת. נ. צ. ב. ה.

הונצח ע"י משפחתו שיחי'

ליקוט חיזוק מדברי רבותינו זיע"א

"השיבנו אבינו לתורתך"

"ביטול תלמוד תורה כנגד כולם" ו"עיקר התשובה בחיזוק התורה כל היום"

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער א [ח]

וראה ראינו **כי רבו עונות חדור על זאת**, כי יש אנשים רבים [אינם] מקבלים על נפשם להזהר מעבירות ידועות, וכל ימי חייהם אינם נזהרים בהן, אבל הן אצלם כהיתר, ואילו לא היו נוהגים כן רק על עבירה אחת, חלי רע הוא בנפשם כאשר בארנו, אף כי נוהגים על אזהרות רבות, **ובחנה מן החמורות**, כמו שבועת חנם, ומקלל את חבירו או את עצמו בשם, והזכרת שם שמים לבטלה או במקום שאינו טהור או בידים לא נקיות, והעלמת עין מן העני, ולשון הרע, ושנאת חנם, וגבהות הלב, ונתינת חתתו, והסתכל בעריות **וביטול תלמוד תורה כנגד כלם**, ורבות כאלה. כתבנו מקצתן אצל בני הדור להזכירם ולהזהירם. וכן ראוי לכל בעלי תשובה לכתוב במגלת ספר, הדברים אשר נכשלו בהם והמצות אשר קצרו בקיומן, ולקרוא בספר זכרונותם בכל יום.

ספר שערי תשובה לרבינו יונה שער ד [יא]

ואם עבר אדם על כריתות ועל מיתות בית דין ועשה תשובה אחרי כי לא נרצה העון בלי יסורים, כי התשובה תולה ויסורים ממרקים, **יכין לבו לעשות מצוות המגינות מן היסורים** כמו מצות הצדקה, כי היא מצלת גם מן המות, שנאמר (משלי י, ב): "וצדקה תציל ממות", ומי שאין לו ממון לעשות צדקה - ידבר טוב על העני, ויהיה לו לפה לבקש אחרים להיטיב עמו. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (בבא בתרא ט, א): גדול המעשה יותר מן העושה. וכן יעסוק במצות גמילות חסדים לעזור את חבירו בעצמו והשתדלותו, ...

וכנגד כולן מצות תלמוד תורה לשם שמים. וכל המועצות שזכרנו הן בכלל מה שאמר שלמה המלך עליו השלום (משלי טז, ו): "בחסד ואמת יכופר עון", כי קנין התורה נקרא קנין האמת, כמו שאמר (משלי כג, כג): "אמת קנה ואל תמכור", ונאמר (תהלים קיט, קמב): "ותורתך אמת".

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ויקרא רבה קדושים כה, א): "עץ חיים היא למחזיקים בה" (משלי ג, יח) - עבר אדם על כריתות או מיתות בית דין, אם היה רגיל לקרוא פרק אחד ביום יקרא שני פרקים, אם היה רגיל לקרוא פרשה אחת יקרא שתי פרשיות. ומשני פנים תגן עליו התורה מן היסורים: האחת - כי אמרו רבותינו זכרונם לברכה (קדושין לא, ב): תלמוד תורה כנגד כלם, והשנית - **כי ישית עמלו בתורה וטרחו בה ואשר תדד שנתו מעיניו יעלה במקום יסורים**, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (סנהדרין צט, ב): כל הגופים לעמל יולדו, אשרי מי שהיגיעה שלו בתורה! ואמרו (שם כו, ב): למה נקרא שמה תושיה? שמתשת כחו של אדם.

ראשית חכמה ח"א שער התשובה פ"ב

... ועוד אתה לומד מהמאמר הנ"ל ב' דברים, הא' **כי התשובה העיקרית הוא עסק התורה ברחימו דוחילו**, שע"י זוכה לתשובה עילאה, וע"ז **אנו אומרים בתפלתנו חשיבנו אבינו לתורתך**, כי הרחוק מהתורה רחוק מהקב"ה, ולא בור יירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולכך **עיקר תשובה בעוסק בתורה** כי התורה מלמדנו האיך ישוב לרצות לקונו ושלא יכשל עוד

מעלות התורה – הקדמה

מפני שמצינו **שכל עיקר גדר התשובה והתחלתה הוא התורה שתתעלה**, כמאמר חז"ל תורה מביאה לידי זהירות וזריזות וכו', וכמ"ש בזוה"ק וז"ל מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקוב"ה, וגם א"א לבוא לשום מעלה או מדה טובה או לשום דבר יראה רק על ידי התורה, שעל ידה יכיר גודל עונו ויתעורר לשוב, כמ"ש קין גדול עוני מנשוא, ואז בא לידי התשובה, ובפרט בדורות הללו **שכל אריכות חגלות הוא מחמת ביטול תורה ר"ל ואין חגלויות מתכנסות אלא בזכות התורה**, כדאיתא בגמ' הק' וכל הצרות הבאות עלינו תמיד הוא מחמת ביטול תורה, כמ"ש בזוה"ק עה"פ נרפים אתם נרפים ע"ש, גם התורה מכפרת על כל העוונות כמבואר בגמרא ובזוהר בהרבה מקומות.

ובפרט בדורות הללו אשר הזמנים חלושי הדעות ומהנמנע לקיים תשובת המשקל ע"פ סיגופים המבוארים בדברי קדמונינו ז"ל כדומה על ליצנות א' ק"כ תעניתים ועל כעס קנ"א תעניתים, ועל דיבור חול בביהכנ"ס מ' יום, ואם יחיה האדם אלף שנים פעמים לא יספיק התעניתים על כל פרטי עוונותיו, ומה יעשו אזובי הקיר כמונו היום בדורות חלושי הטבע ודומה לזה שאמרו בב"ק הגזלנים וכו' אין מקבלין מהם שלא לנעול דלת בפניהם, והורו שם מעשה על זה ע"ש, על כן אין לנו אלא להתעורר בתורה, **וזאת התורה היא לנו לעולה ולמנחה ולחטאת וכו'**, וכמבואר בדברי האר"י ז"ל שכל עניני סיגופים ותעניות המה לראשונים, **אבל האחרונים חלושי המזג עיקר התשובה בחיזוק התורה כל היום, ובפרט כי רבו משובותינו ועון ביטול תורה על כולנה**, ואף מי שנגע יראת ה' בלבו ורוצה לעשות תשובה עושה מן הטפל עיקר דהיינו תעניות וסיגופים, ואינו חושש על העיקר דהיינו תורה.

נפש החיים שער ד פרק כד

וכ"כ הפליגו רז"ל בחומר עונשו של האדם שאפש' לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. או שנה ופירש ח"ו. **עד שכרתוהו ברוח קדשם מעה"ב לגמרי ר"ל**. כמ"ש בפ' חלק (צ"ט א') כי דבר ה' בזה כו'. ר' נתן אומר כל שאינו משגיח על המשנה. ר' נהוראי אמר כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. וסיפי' דהאי קרא הכרת תכרת הנפש ההיא. ופירשו ז"ל שם לעיל מינה הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב. **השמיענו הכתוב חומר זה הכרת שאינו כשאר הכריתות האמורות בתורה על שאר עונות**. אשר אף אם דינו חרוץ שהוא נכרת ח"ו. עכ"ז לא איבד חלקו בחיי עולם הבא. שרק אותו הניצוץ הקטן של הנפש שעשה בו את העון הוא הנכרת מקישור ודיבוק החבל הנמרץ שהיה מקושר ודבוק עד עתה עד שורש נשמתו בקב"ה כמש"ל בשער א' באורך, **אמנם כאן אמר הכרת תכרת חיינו שכל חלק בח"י נפשו איבדה חלקה בחיי עולם לגמרי ח"ו** ואין לה חלק לעה"ב כלל. וכן פסק הרמב"ם ז"ל להלכה בהלכות ת"ת פ"ג הלכה י"ג. וקבע כן הב"י בש"ע שם סי' רמ"ו סעיף כ"ה להלכה. וכן ה"ר יונה ז"ל בשער התשובה מנה עשר מדרגות בחומר עונשי העונות. והמדרגה האחרונה מונה אותם הכת שארז"ל עליהם שאין להם חלק לעה"ב ומנה שם בכלל זה גם מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. וכן הרח"ו ז"ל בשערי קדושה ש"ח ח"ב מנה אותו ג"כ בכלל אותם שאין להם חלק לע"הב. ובחדא מחתא מחתינהו שם שדינו שוה עם אותן שאמרו ז"ל עליהם בפ"ק דר"ה (י"ג א') **שגיהנם כלה וחם אינם כלים** ר"ל.

דרשות מהר"ח מואלזאין

... צריך באמת כל אדם להתבונן ולחפש דרכיו אולי הוא מאותן שאין להם חלק לעולם הבא, חס וחלילה, כי הנה כל אחד שמח בחלקו וסומך על המשנה (סנהדרין צ, א) האומרת: "כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא", אבל לא יתבוננו בסוף המשנה הזאת שאמרה: "ואלו שאין להם חלק לעולם הבא", והיא מונה שם "אפיקורוס", ומפרשת הגמרא: "מאי אפיקורוס? רבי נתן אומר: כל מי שאינו משגיח על המשנה. רבי נהוראי אומר: כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק", והוא בכלל: "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר - הכרת תכרת הנפש ההיא", ודורשים: "הכרת" - בעולם הזה; "תכרת" - לעולם הבא. **ומכאן שמי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, אין לו חלק לעולם הבא**. על כן יש לכל אדם לחפש דרכיו ולחקור במעשיו אולי הוא מאותן שאין להם חלק לעולם הבא, חס וחלילה. **כי אף העוסקים בתורה תמיד אולי עברו עליהם כמה שעות ביום [בכתב יד: שעה אחת] שהיו יכולים לעסוק בתורה ולא עסקו**, והוא בכלל "כי דבר ה' בזה".

נפש החיים שער ד פרק לא – לב

... וגם על אותן העונות חמורים שאין הקרבנות מכפרים, **עסק התורה מכפרת**, כמו שאמרו רז"ל בבני עלי [ר"ה י"ח א'] בזבח ובמנחה הוא דאינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי תורה, וכן אמרו [מגילה ג' ב'] גדול תלמוד תורה יותר מהקרבת תמידין, ובזוהר צו ל"ה א' תא חזי כו' **ועל דא מאן דלעי באורייתא לא אצטריך לא לקרבנין ולא לעלוון, דהא אורייתא עדיף מכלא** וקשורא דמהימנותא דכלא, ועל דא כתיב [משלי ג' ז'] "דרכיה דרכי נועם" וכו' וכתיב [תהלים קי"ט] "שלום רב לאוהבי תורתך ואין למו מכשול"...

ואמרו עוד בפרק ב' דברכות [י"ו א'] ובתנא דבי אליהו סדר אליה רבה פרק כ"ה, למה נסמכו אהלים לנחלים דכתיב [במדבר כ"ד ו'] "כנחלים נטיו וכו' כאהלים נטע ה" כו' לומר לך מה נחלים מעלין את האדם מטומאה לטהרה, אף

אהלים מעלים את האדם מכף חובה לכף זכות, ובפרק י"ח שם "שפכי כמים לבך" כו' מה מים הללו מקוה טהרה הן לישראל ולכל אשר נברא בעולם כו', כך דברי תורה מקוה טהרה הן לישראל בכל מקומות מושבותיהם, **בא וראה כמה גדולה כחה של תורה שמטהרת את פושעי ישראל** בזמן שעושין תשובה, אפילו מעבודה זרה שבידם, שנאמר [יחזקאל ל"ז כ"ה] "וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם" כו', עיין שם.

כי **עיקר התשובה שלימה האמתית שהיא מאהבה הוא רק על ידי עסק התורה כראוי** כמ"ש במעלות התורה אוהב את המקום, וכמ"ש **חשיבנו אבינו לתורתך** כו' והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, ובזוהר [ויקרא כ"א א'] כד בר נש אתרחיק מאורייתא רחיק הוא מקודשא בריך הוא ומאן דקריב לאורייתא קריב ליה קודשא בריך הוא בהדיה, כי על כל פשעים תכסה אהבת התורה, כמ"ש בתנא דבי אליהו [סדר אליהו רבה פרק ג'] על זה הפסוק [משלי י' י"ב] וכן אמרו [פתיחתא איכה] המאור שבה מחזירו למוטב, ובפרק החליל [סוכה נ"ב ב'] **אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש** אם אבן הוא נימוח וכו', וכעין זה אמרו בתנחומא פ' האזינו עיין שם, ובבראשית רבה פרשה ב"ב אם בא יצרך להשתיקך שמחהו בדברי תורה, ובמדרש תהלים [סוף מזמור ל"ד] אם עמד עליך יצר הרע האכילהו לחמה של תורה כו'....

וכן אמר שם ומכשרתו להיות צדיק חסיד כו' לשון הכשר והגעלה ולבון מפיגול געולי הרע שהיה בו תחילה, וכמו שכתוב [ירמיה כ"ג כט] הלא כה דברי כאש וכו', שהיא מלבנתו ומכשרתו כו', וכן איתא בתנחומא ויקהל [סי י"ג] **שהתורה מטהרת לבן וכליותן של תלמידי חכמים**.

והכל מטעם הנ"ל ששרשה העליון של התורה הקדושה היא מעל כל העולמות כולם, והענין הוא כמו שכתבתי לעיל [שער א' פרק כ'] טעם מאמרם ז"ל [שבת קיט ב] שכל העונה אמן יהא שמיה רבה בכל כחו מוחלין לו על כל עוונותיו עיין שם, כן הענין **שעל ידי עסק התורה כראוי הוא מעורר שרשה העליון לאציל ולחשפיע שפעת אור עליון וקדושה על העולמות כולם, ורשפיה רשפי אש שלהבת נורא לגרש ולכלות כל הטומאות וחזוחמות שגרם במעשיו בכל העולמות**, להתקדש ולהאיר עוד בקדושה העליונה, להתקשר יחד אחד בחבירו וכל הפגמים מתמלאים וכל הקלקולים נתקנים וכל ההריסות מתבנים, והשמחה וחדותא יתירתא ואור העליון מתרבה בכל העולמות, וגם כי ידוע שכל דבר אינו נתקן אלא בשרשו העליון, וכל אחד מישראל שרש העליון של נשמתו הוא מאות אחת מהתורה הקדושה, לכן **כל פגמי הנפש החוטאת נתקנים ונמתקים בשרשם בתורה הקדושה על ידי העסק בה כראוי**.

וכמו שאמר הכתוב [תהלים יט ח] תורת ה' תמימה משיבת נפש, **שאף אם כבר נכרתה הנפש משרשה חס ושלום ותרד פלאים בעמקי מצולות חרע חס ושלום, התורה הקדושה שעוסק בה היא מקימה** ומוציאה ממסגרים ומשיבה אותה להתקשר כבתחילה וביתרון אור התורה הקדושה.

חיי אדם כלל קמג סעיף א

באהבת ה' את עמו כמדתו כי חפץ חסד הוא ולא יחפוץ במות המת כי אם בשובו מדרכיו וחיה, לא לצרכו ולהנאתו, כי אם יצדק מה יתן לו, כי אם להטיב לו באחריתו. ולכן לא יום ולא יומים ממתין ומצפה לתשובת רשעים, אלא הרחיב לנו את הזמן, ותיכף בתחילת השנה והחודש נפתחים כל השערים, שערי תשובה, שערי מחילה וסליחה, והם פתוחים ועומדים עד זמן נעילת שערים ביום הכפורים, והכרוז יוצא מלפניו, שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם (ירמיה ג' כ"ב). ומי לא ייראך ויפחד בשמעו קול שופר מכריז ואומר עורו ישנים משנתכם קום קרא אל אלהיך כי חנון ורחום הוא. וגדול העון מי שלא שב ואינו רואה להרבות בתורה ומעשים טובים בימים האלו מכל ימות השנה, כי אנחנו הלואי שנהיה מן הבינונים אשר משפטם תלוי עד יום הכיפורים.

וכל זמן שהאדם חי, אין הקדוש ברוך הוא נוהג במדתו להטות כלפי חסד לבינונים, רצה לומר אם היה הכף שקול, עושה חסד ולוקח עון אחד מן הכף או שנוטל זכות משלו ונותן לכף השניה, שמדה זאת אינו נוהג אלא לאחר מותו שאי אפשר לאדם עוד לעשות איזה זכות. אבל בחייו, אומר הקדוש ברוך הוא הרי הפתח פתוח ובידך לזכות באיזה מצוה, ואתה מתעצל בעצמך ומתחייב בנפשך. לכן צריך כל אדם לפחד על עצמו שיתאמץ בתשובה על העבר ולהרבות מצוות ומעשים טובים בכדי שיהיה טהור וזך לפני בא יום הקדוש הזה, כמו שכתוב (ויקרא ט"ז ל') לפני ה' תטהרו. ואל יאמר אדם הלא בכל יום אני מניח תפילין וציצית ומברך ומתפלל, ואם כן ודאי שכף של זכיות יכריע. מי שאין לו לב אומר כן, כי צריך לחשוב גם כן כמה חבילות עבירות עשה בכל יום בדברים בטלים ולשון הרע וכל דבורים אסורים. וכן בכל האברים, והארכתי כבר בזה בהקדמת חיבורי זכרו תורת משה, וראוי לכל אדם שיקראנו בעשרת ימי תשובה.

ובאמת בטעות הזו טעו הרבה בני אדם שחושבים שאין צריך לשוב רק מעבירות חמורות, עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים וחילול שבת וכיוצא בו, וזה שקר מוחלט, כי יש עוונות שאדם דש בעקביו שהם חמורים מג' עבירות הנ"ל. הנך רואה מה שאז"ל [שוח"ט תהלים יב, ב] בחומר לשון הרע שהוא קשה מעבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים, ... ועוד יש הרבה עד אין מספר. **וביטול תלמוד תורה כנגד כולם, כי חרחוק מן התורה, רחוק מעבודת הבורא, ולכן תקנו חשיבנו אבינו לתורתך** וקרבנו מלכנו לעבודתך. **וכפי חריבוי בעסק התורה, כן יתרבה ויתקרב לעבודה**.

שו"ת בית הלוי דרושים דרוש טו

והנה מי שחטא והמשיך עצמו וטבעו להחטא יותר ממה שהיה לו בטבעו בעת הולדו, הרי הוא דומה לכלי כשר שנטרף על ידי שבישל בו מאכלים אסורים ונבלעו בו בפנימיות הכלי טעם האיסור, וכשירצה להגעילו ולהכשירו צריך תחילה להדיחו ולהעביר ממנו שמנונית האיסור הטיח בעין על פני הכלי, דאל"כ לא יעלה לו הגעלה ואחר שהודח הוא בכלל כלי נקי שאין עליו איסור ממש בעין, אבל עדיין הוא כלי טרפה ע"י שנבלע בו איסור וצריך אז להגעילו להוציא ממנו הבלוע שבו, ובאופן זה הוא הבעל תשובה דבתחילה צריך להעביר מעליו עצם העבירה לבל יהי' העבירה אצלו וכמאה"כ אם און בידך הרחיקהו, וכגון מי שנכשל בגזל צריך מקודם להשיב הגזלה וכן מי שנכשל במדות ובמשקלות צריך בתחילה להסירם מביתו לבל יהי' אותו העון שורה אצלו, וכן בשארי עבירות מצינו דעצם טומאת העבירה שורה עליו וכאמרם ז"ל קשורה בו ככלב, וכן אמרו חז"ל שמלפפתו ומקדמתו ליום הדין, וכן אה"כ ותהי עונותם על עצמותם.

ומש"ה צריך מקודם להעביר העבירה מעליו, וזה נעשה ע"י שלשה חלקי התשובה שהם עקרי ויסודי התשובה מדאורייתא דהיינו חרטה גמורה על העבר וקבלה על להבא שלא ישוב לכסלה עוד ווידוי וכמאה"כ והתודו את עונם, וכשעושה כן תיכף נסתלק מעליו טומאת החטא לבל יהי' המקטרג והטומאה של החטא מלפפתו עוד, ונשאר ככלי נקי ועדיין הוא ככלי נקי שאין עליו ממשות של איסור, רק שבתוכה נבלע בו איסור דהטבע והתשוקה שגרם במעשיו הרי עדיין קשור בו בטבעו כי ברגע אחד קשה לו לאדם להפך טבעו שנשתקע בו זה כמה ולעשות לו טבע חדש אם לא במס"נ, ולזה צריך הבע"ת אח"כ להרבות בצער וחרטה על העבר עד שגודל הצער והמרירות שיש לו כעת על העבירות שעבר יעקור מלבו התשוקה והנטי' להרע שהי' לו עד עתה, וגם יגביר ע"י המצות שיעשה כח הטוב שבו עד שישוב טבעו לטוב ויצא ממנו הרע הבלוע בו וכפי שיעור הבליעה כן צריך להיות הפליטה וכמאה"כ כל אשר יבא באש תעבירו באש וכן הוא בבעל תשובה וזהו שחלקו הגאונים ז"ל סדר הסיגופים לכל עבירה סיגוף מיוחד לפי גודל וכח של העבירה שעשה:

והנה **סגולה זו מצינו ג"כ בלימוד התורה בלי סיגוף כלל** וכדאיתא במס' אבות על הלומד תורה לשמה אמרו ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן, וכבר שמעתי מליצת מאמר של מכשרתו דהוא כמכשיר כלים אסורים, דהתורה נמשלה כאש וכמאה"כ הלא כה דברי כאש ויש לה כח וסגולה להוציא מלב הלומד התשוקה הנטועה בלבו להרע, ובתנאי אם מקודם הדיח מעליו עצם החטא, וזאת תורת הלומד דקודם עסקו בתורה צריך להתחרט על העבר וקבלה על להבא ולהתוודות על חטאיו, ואז כבר הודח מהחטא שעליו, **ואח"כ בעת עסקו בתורה לשמה חרי נתלבן וטעביר חזוחמא חנבלעת בו בפנימיות חלב ומכשרתו לחיות נמשך אל חטוב ולחיות צדיק חסיד ישר ונאמן**:

משנת רבי אהרן

*... והנה מבואר בשע"ת שער א' אות י"א שהמתייצב על דרך לא טוב ראשית תשובת האיש הוה לעזוב דרכו ומחשבתו הרעה וכו', ראשית תשובתו היא העזיבה, **ואצלנו חרי חכל בגדר זה, בין בענין ביטול תורה, ביטול תורה שלו וגם לבטל לאחרים**, בין בענין הדיבור שהוא כהפקר, ואפילו הנזהר קצת אבל הרי יש לו היתרים, ובמדת ההיתרים הרי אין המכשול דרך מקרה, רק מתייצב על דרך לא טוב ....

ועיקר כל חקבלות לחכין עצמו לעול תורה לחתחזק בשקידה ועיון ולחתמכר לתורה בכל מעייניו וזוהי הדרך היחידה המביאה את האדם לכל מיני שלימויות בין בנוגע לחכמה ובינה בין לדעות נכונות ובין לזהירות במעשה וליתר המדרגות הבאות אחריה. וענין תורה מביאה לידי זהירות הוא משלשה פנים. האחד עצם לימוד התורה בכל ענין... [משנת ר"א ימים נוראים].

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

תוכן ענינים – דרכי ברוך

מלאכת טוחן – מ"מ מקוצר 1

סימן יח [טוחן א] – האי מאן דפרים סילקא

ענף א – 'האי מאן דפרים סילקא', באיזה ירקות 4

ענף ב – עוד בהנ"ל, בהעולה מהירושלמי דשחיק תומא ומהתוספתא דאין מרסקין לפני זקנים 9

ענף ג – שיעור דקות החיתוך, וביאור ענינו 12

סימן יט [טוחן ב] – טוחן ומחתך דק דק ממוך לאכילה 15

סימן כ [טוחן ג] – טוחן אחר טוחן

ענף א – דין אין טוחן אחר טוחן וגדרו 18

ענף ב – בענין טחינה בפירות וירקות מבושלים ורכים 22

מלאכת לש – מ"מ מקוצר 26

סימן כא [לש א] – פלוגתא דרבי וריבר"י בנתינת מים, ובפלוגתא דאביי ורב יוסף בלאו בר גיבול

ענף א' – פלוגתא דרבי וריבר"י 33

ענף ב – פלוגתת הראשונים בביאור שיטת רב יוסף 34

ענף ג – פירוש ענין לאו בר גיבול לשיטות הראשונים הנ"ל, ושיטת המאירי 35

ענף ד – פסק ההלכה בפלוגתת אביי ורב יוסף ופלוגתת הראשונים הנ"ל 37

ענף ה – שיטת התורי"ד והריטב"א דמורסן דרבנן לכו"ע 37

ענף ו – סיכום השיטות בפלוגתא דרבא ורב יוסף בלאו בר גיבול 40

סימן כב [לש ב] – דין גיבול אחר נתינת מים לרבי, ולישה אחר לישה, [ובפי' דברי הרא"ש בביצה]

ענף א – אם יש חיוב בגיבול שאחר נתינת מים לרבי 41

ענף ב – במבואר בכמה ראשונים דגיבול לרבי חמיר מלריבר"י בדיני השינויים 42

ענף ג – בפשט תי' הרא"ש בביצה, והעולה לדין גיבול אחר נתינת מים 44

סימן כג [לש ג] – בדין גיבול קמח קלי עבה בשינוי על יד על יד

ענף א – במה שתלו בגמ' היתר גיבול קלי ע"י שינוי בפלוגתא דרבי וריבר"י 46

ענף ב – בביאור ענין שינוי דעל יד על יד 48

ענף ג – במה שנראה דעת המ"מ דלריבר"י מהני שינוי בסדר הנתינה גם בעבה 50

ענף ד – בדברי הט"ז שכ"א סקי"ב 50

סימן כד [לש ד] – דין שינוי סדר הנתינה ברכה 52

סימן כה [לש ה] – נתינת מים וגיבול בשינוי במורסן 54

סימן כו [לש ו] – דין חרדל שלשו

ענף א' – שיטות הראשונים בביאור האופן והטעם שהתירו לישת חרדל 56

ענף ב – שיטת המרדכי ועוד שיטות מיוחדות 60

ענף ג – דברים העולים 62

סימן כז [לש ז] – הערות בהלכות לישה 64

זכרון לטובת נשמת

ת"ח איש אשכולות אשר הרבה פעלים לתורה

רבי **גרשון** ב"ר ירוחם פישל **קרלנשטיין** זצ"ל

ראש הכולל זכרון ירוחם

נלב"ע ד' חשון תשע"ט

ת.נצ.ב.ה.

לעילוי נשמת

רבי **גדליה** בן רבי משה יהודה **שניידר** זצ"ל

נלב"ע י"ב תשרי תשמ"ח

זוג' מרת **בלומא** בת הר"ר דוד מנחם ע"ה

נלב"ע כ"ב טבת תשנ"ח

רבי **יוסף אברהם** בן רבי פנחם **וולף** זצ"ל

נלב"ע ד' סיון תשל"ט

זוג' מרת **לאצא** בת רבי אברהם יצחק ע"ה

נלב"ע י"ח שבט תשמ"ג

רבי **צבי בנימן** בן רבי פנחם **וולף** זצ"ל

נלב"ע ז' טבת תשנ"ח

זוג' מרת **שרה מלכה** בת רבי יעקב שלמה ע"ה

נלב"ע ח' אדר תשע"ג

מרת **מרים חנה שוב** בת רבי יוסף אברהם ע"ה

נלב"ע ז' סיון תשמ"ט

לעילוי נשמת

מו"ר הגאון הצדיק

רבי **משה** בן רבי שמואל שליט"א **גפן** זצ"ל

עלתה נשמתו בסערה ובטהרה מחרת יוכ"פ תשע"ב

מ"מ מקוצר

מלאכת טוחן

גפ"ת:.....1
טוחן דברים הנאכלים חיים.....1
שעור חיתוך דק.....1
חותך וטוחן לאלתר.....2
טחינת בשר, ודברים שאין גידו"ק.....2
גרידת גבינה במורג חרוץ.....2
טוחן אחר טוחן.....2
היתר דיכה בדבר שאין מחוסר שחיקה.....3
טוחן דבר לח.....3
טוחן דבר מבושל.....3
פירוש סלית סילתא [עד, ב].....3
איסור גרידת טיט יבש מע"ג בגד [במקום שאין ליבון] משום טוחן.....3
בדין טוחן שאי"צ לדבר הנטחן.....3
שינוי דקתא דסכינא.....3

גפ"ת:

דף עד ע"ב האי מאן דפרים סילקא **כו'** האי מאן דסלית סילתי.

שם האי מאן דעביד חביתא / האי מאן דעביד חלתא / **שם יט ב'** השום והבוסר והמלילות שרסקן מבעוד יום, **/ שם קיד ע"ב** קניבת ירק בשבת וביוכ"פ **/ שם קכח ע"א** שלא יקטום בכלי **/ שם קלג א'** לועס בשיניו **/ שם קמא א'** קתא דסכינא **/ ביצה ז' ע"ב** כתישת עפר **/ שם יד ב'** טחינת מלח ותבלין ביו"ט / **תוספתא פט"ו הי"ג ובביצה פ"א הי"ג** אין מרסקין לפני הזקנים / **רמב"ם** פ"ז ה', פ"ח ט"ו, ופכ"א י"ח / **טוש"ע** שכ"א ז,ח,ט,י,יב.

טוחן דברים הנאכלים חיים

עי' היטב תוס' ותוס' רא"ש וריטב"א ושיטה להר"ן והג"א ורמ"ך בהל' שביתת עשור [מובא בכס"מ], ותוספות רי"ד דף קכח ע"א, כולם כתבו דדוקא סילקא, חלקם פירשו הדברים שאין נאכל חי, וע"ע רא"ש ורבינו ירוחם נתיב י"ב שאף סילקא ע"כ לא כפשוטו אלא בעצים, [ועי' קרב"נ שמגיה], אולם כמה ראשונים מוכח דפליגי, כהיראים שכ' דאסור לפרר פירות, והראשונים שהתירו פת רק מצד טוחן אחר טוחן, והתרוה"ד סי' נ"ז כבר העמיד מחלוקת זו, ועי' חזו"א שכתב שההג"א שבשאר אוכלים שרי, יחידאה, ודבריו צ"ע. ומ"מ להלכה סתם המחבר לאיסור, [והטור השמיט ד' הרא"ש], מ"מ מסנפים אותם להיתר בשאינם גידו"ק עי' לקמן. ועי' חזו"א סי' נ"ז ע"פ התוספתא דחרובין לזקנים, דע"כ ריסוק חמיר טפי ואסור אף בנאכלים חי, או דלפני זקנים חמיר טפי, וע"ש גם הקו' מכתישת שום בירושלמי. אבל בכמה מרבותא מ' דה"ה בריסוק וה"ה לפני זקנים. ובמג"א מ' ע"פ התוספתא דכל האיסור בחיתוך אוכלים להלכה דוקא לזקנים, וזה קולא גדולה, והביה"ל מפקפק, וע"ש דמ"מ כשהחיתוך נצרך להשביחו למעלה אחרת גם למג"א אסור [כן נראה ההגדרה], והחזו"א מסיב כוונת המג"א ללאלתר ולצד חומרא דלא הותר לפני זקנים, עי' בזה לקמן.

ע"ע רמב"ם [בחלק מהמקומות] שכתב שחותך ירק **כדי לבשלו**, ובפשוטו בדוקא, וי"א אורחא דמילתא, ולפשוטו דדוקא יל"ע אם ר"ל ירק הנצרך בישול וא"כ זה כנ"ל, או ר"ל דלעולם תלוי בדעתו, ודן בזה הב"י והכס"מ ע"ש, ועי' חזו"א שם שמדרבנן מיהא אסור, ועוד ע"ש שגם את הגביל שלא בריסוק או לפני זקנים, אין טחינה בפירות, עוד עי' לשון הרמב"ם [פכ"א הי"ח], וע"ש מש"כ גבי חרובין ודלועים, והדברים צ"ב, וע"ש במפרשים.

שעור חיתוך דק

כל הראשונים כ' דדוקא דק דק, ובר"ח וסייעתו כתוב כעין כתישה, ועי' או"ז סי' ס' מ' דהכוונה דק דק, והאו"ז הק' על פירש"י בסלית שמחתך עצין להבערה, שאין דרך לטחון כל כך הדק לצורך האש, ועי' תוס' קיד ע"ב ועוד ראשונים דקניבת ירק ביוכ"פ דשרי דאינו דק, / עי' יראים סימן רעד מובא בביה"ל שכ"א דלא נודע שיעור הדקות, לכן יש ליזהר מאד [ביה"ל שם], ועי' שלחן שלמה שכ' השיעור שאין נאכל בלא לעיסה ומחודש, ועי' בב"י לגבי אישלאנד"א בהוראה המעשית אחרי כמה סניפי היתר לחתוך גדול קצת מהמנהג, [ואין הכוונה שיש הלכה להגדיל מהמנהג דור לדורו, אלא כך שיער לפי דורו, דלא כמשנ"ב דרשו], ועי' רש"י גבי חלתא שעושה מקנה אחד ב' וג' חייב משום טוחן, וחידוש הוא שהרי הוא דק אבל ארוך, אכן יל"ע בגדר הדבר אם בעי' דק דק ובלא זה אין שם טוחן בשופ"א, או שזה מפני שאין את התיקון הנצרך, ובמקום שמהני חיתוכו לתקנו לדבר שהוא הוי טוחן, שבזה יתיישב רש"י, עי' בזה באגרו"מ או"ח ח"ד סימן עד ושו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא [נכפל בשש"כ פ"ו הערה ו], ויל"ע לדינא בחיתוך ירק לדק בעובי אבל באורך. ועי' חזו"א סי' נ"ז דריסוק ככתישה חמור מחיתוך דק דק לדין טחינה באוכלים ולדין לאלתר, וע"ע בזה בנשמ"א, וע"ע במגיה במל"מ הל' חמץ פ"א ה"ג דחמיר זה לגבי טוחן אחר טוחן, אך ע"ש לשונו אולי דוקא בחמץ.

חותך וטוחן לאלתר

עי' שו"ת הרשב"א ח"ד סימן ע"ה שהתיר לאלתר בדמיון לבורר, והביאו ר"ן שבת ל"ב א מדפי הרי"ף, ובשלה"ג שם מפקפק בדמיון לבורר, גם בחזו"א סי' נ"ז כ' דיש מקום לחלק, ועי' בשו"ת הריב"ש סי' קפ"ד דבכלי העיקרי אסור בדמיון לבורר בכלי, ועי' ב"י שכ"א שהביא ד' הרשב"א להיתר וכ' דל"מ חולק, אבל ע"ש גבי אינשאלד"ה דלא בטח לבו להתיר בפועל, ובשו"ע השמיט בכלל, ובמטה יהודה כ' דבדוקא דחזר בו, וכעי"ז בחזו"א, אבל הרמ"א סי"ב פסק ההיתר, והגר"א הביא מקור, ועי' חזו"א סימן נ"ז וסימן ס"ז ד"ה ובעיקר, דמהרבה ראשונים שהשמיטו מ' דפליגי, וכן ממשמעות השאלה בתרוה"ד, ומהשואל בריב"ש דשם, וגם מהריב"ש בתשובה, עוד כתב דהתוספתא דאין מרסקין 'לפני זקנים' משמע בהחלט דאסור אף לאלתר, ולכן ע"כ גם לרשב"א, ריסוק חמיר טפי, או לפני זקנים גרע, אבל האחרונים נקטו דלפני זקנים לא"ד לאלתר, כמבו' בלשון רמ"א ועוד, גם הדין מפורש לא כן בפמ"ג א"א י"ד, ואולם חזו"א נדחק ברמ"א מאד, - עי' באחרונים בשיעור ובגדר לאלתר כמה פרטים, לענין תבלין לתבל מאכל עי' בפמ"ג, ולענין להריח עי' באג"ט, ועוד ע"ש באג"ט.

טחינת בשר, ודברים שאין גידו"ק

[הארכנו קצת לפי שלא הספיק העת לכתבו במ"מ הארוך], עי' תרוה"ד סי' נ"ו לגבי בשר שהביא תחילה המחלוקת גבי אוכלים, ושוב כ' דבשר עדיף שאינו גידו"ק, לא מיבעי לאביי דאין עימור שלא בגידו"ק, אלא אף לרבא, דהכא קיל דמצטרף לסברא שאין באוכלים טוחן, דבאוכל כזה כו"ע מודו, ע"ש שכתב דהוא צמצום המחלוקת, / אח"כ כתב דבשר חי לעופות שאין נאכל בלא חיתוך חמיר טפי, דאין צירוף של המתיר דאין טחינה באוכלים, [וכתב דמ"מ בשר מבושל לאדם, שאין יכול ללועסו שרי, דאזלי' לפי רוב, אבל בשר חי מיועד לעופות אסור, דלא חזי לשום אדם, ומה דחזי לכלבים לא סגי, דמיועד לעופות, ועי' בשיטה לר"ן דף ע"ד דמ' דס"ל דמחתך לתינוקות גרע, ול"א בתר רוב, ועי' בחזו"א סי' נז שמצדד לחלק אף בדעת תרוה"ד, בין אין ראוי ליחיד, לאין ראוי לכל הזקנים דגרע, ומחודש, ואח"כ מכריע דהגבלת התרוה"ד בבשר, אבל באוכלים אף לתוס', יש טוחן ליחיד וזקנים שאין יכולים לאכול, וצ"ב בסברא, וגם מלשון התרוה"ד שמדבר על אוכלים אם כי לנפ"מ לבשר], ובסוף כתב דיש לאסור גם מצד אשווי אוכלא או טירחא, עכת"ד התרוה"ד. / ועי' שלה"ג לב' א' מדפי הרי"ף הק' על עיקר היתר התרוה"ד, דהא בשר חשיב גדולי קרקע לגבי מפרק, והביאו מג"א, והמשנ"ב ת' שהוא בצירוף הקולא ד'אוכלים' ניחא, ויש מתרצים בענין אחר.

ובשו"ע ס"ט פסק דמותר לחתוך בשר דק דק בסכין כתרוה"ד, והרמ"א הוסיף דבשר חי לפני העופות אסור, וכתב הטעם ד'קמשוי לה אוכל', וקשה שלא הביא הטעם העיקרי דטוחן, עוד הקשו כל האחרונים דקי"ל בסי' שכ"ד מטרח לא טרחינן, אשווי משווינן, והתרוה"ד י"ל דלא נחת וכ"ז בכוונתו, ותי' העול"ש דבאין נאכל כלל יש איסור שוויי, והמג"א חולק עליו דגם בכה"ג מותר שוויי, והמג"א כפי שפירשהו הפמ"ג ומחצה"ש ת' דאשווי שנקט הרמ"א ר"ל טוחן, דבמקום שלא ראוי בלא"ה הוי טוחן, ולפי"ז חד מתרצתא בחברתיה, אבל דוחק דהרמ"א משתמש בלשון שנקט התרוה"ד לענין אחר, ובחזו"א צידד דביקש הרמ"א לאסור לאלתר, ולא סגי בטוחן, לכן נקט אשווי, [ועכ"פ צ"ע דקי"ל דשרי שוויי], והגר"א ת' דהתרוה"ד בסו"ד חזר מטעם טוחן ואין האיסור אלא שווי [ועכ"פ צ"ע דקי"ל דשווי שרי], אבל צ"ב מהיכ"ת דחזר בו, ויבואר.

והנה ילה"ס בד' התרוה"ד, אם כל הצירוף של אין גידו"ק לסברת 'אוכלים', לרבא דיש עימור שלא בגידו"ק, אבל לאביי דאין עימור בלא"ה אין טוחן, בלא צירוף, או דלא דמי הכא לעימור, ואלמלא צירוף ה'אוכלים' אף לאביי חייב, ועוד דעכ"פ אי משום הא יאסר מדרבנן כמו בעימור, או דעכ"פ צריך לצירוף מצד קו' השלה"ג דבהמה הוי גידו"ק, ונפ"מ בכל זה דהרי כל ההגבלה של בשר חי לעופות [כלפי טוחן] בנויה על דליכא המתיר ד'אוכלים', וא"כ האם ישנה להלכה דקי"ל כאביי, ואם ליתא להלכה יתיישב הרמ"א דהוצרך לטעם שוויי, [ולא כמפרשים דר"ל טוחן, שהוא דוחק, מיהו א"כ צ"ע דשוויי קי"ל דשרי, וי"ל כנ"ל].

והנה הגר"א כתב על ס"ט דהמתיר מצד דכללא הוא דבעי' גידו"ק בכל המלאכות, כמו בעימור, משמע כהצד דלא נקט התרוה"ד אוכלים אלא לרבא, והנה לפי"ז ניחא הרמ"א וכנ"ל, אך צ"ע א"כ למה הוצרך הגר"א ליישב דהתרוה"ד חזר בו, ונראה דכ"ז אכניס בכוונת הגר"א, וע"ע בבגדי ישע עד"ז ואולי יש שם ט"ס, וע"ע בט"ז דמשמע ג"כ דהטעם משום דאין טוחן כלל שלא בגידו"ק, וע"ע ברע"א בשו"ת קמא סי' כ' שנראה שנקט כן, מיהו צ"ע מצד האיסור דרבנן ומצד בהמה וכנ"ל. / אבל החזו"א כתב דודאי לא התיר התרוה"ד אלא בצירוף אוכלים, דהרי טוחן רגבים הוי טוחן, וכה"ק הרש"ש בביצה ז', אמנם הגרעק"א בשו"ת קמא סי' כ' ניחא לו לומר דחשיב גידו"ק, וחידוש, גם יל"ע ממלח, דגבי עימור לא הוי גידו"ק, וגבי טוחן חזינן דאית ביה, והנה המשנ"ב כתב דיש מתירין בשר חי לעופות אף לאחר זמן, וציין ט"ז וגר"א, וכ' חזו"א דאין מי שמתיר, וצ"ע כוונתו שהרי הגר"א ודאי מתיר, וגם בט"ז משמע כן קצת. בכל הנ"ל עי' נשמ"א יז ב'.

גרידת גבינה במורג חרוץ

עי' בריב"ש שם בענין גבינה שאסר בכלי המיוחד, אף לאלתר, ונפסק בשו"ע ס"י, וצ"ע הרי אינו גידו"ק, ותי' האחרונים דהוא משום עובדין דחול, והוא טעם שני בריב"ש, אבל צ"ע בהגר"א שם, [ואם בעי' לסניף, אין להתיר לפני זקנים או בריסוק לד' החזו"א, דבזה כו"ע מודו לאיסור באוכלים].

טוחן אחר טוחן

כ' היראים והרבה ראשונים בשם רשב"ם, דמותר לפרר פת דאין טוחן אחר טוחן, וכ"פ הרמ"א סעיף י"ב [ע"ש בנו"כ], והכל בו כתב דמלח דק שנתגבש שרי כפת, וכ"פ הרמ"א ס"ח, וכתב הגר"א בסי"ב דמקור הדין דאין טא"ט מתוספתא [סוף פט"ו] ע"ש, אמנם קצת ראשונים חולקים, דהרשב"א בתשובה מיירי בפת ולא התיר אלא לאלתר, ובשיטה לר"ן הביא מחמירין בפת, וכ"כ הנשמ"א כלל י"ז ג' שאינו מוסכם, ולכן החמיר בחיי אדם לעשותו לאלתר, וכ"כ המגיה במל"מ פ"א מחמץ ה"ג שאינו מוסכם, אך חלק מראיותיו צ"ע. – ובעיקר ההיתר כתב החזו"א סי' נ"ז דאין הגדר כמו בבישול אחר בישול, אלא הגדר דאין טחינה אלא בחיבור טבעי, והנה לא מ' כן, ובפרט בגר"א הנ"ל שמקורו מהתוספתא קאי גם בבישול, וחזו"א הכריח דאל"כ היכא דנתחבר ונשכח טחינתו יאסר וכך זה בפת, וי"ל דאה"נ ופת לא נשכח, ועוד הארכנו במ"מ הארוך כאן ובמלאכת מבשל, עוד דן במפורד מברייתו וכ' דלדרכו שרי, ויש לדון דבלא"ה שרי דעכ"פ הוא טחון מעיקרא אף שלא בידי אדם, ומ"מ בדבר לח מטבעו שהוקשה ונתחבר י"ל דרק לסב' החזו"א שרי. ועי' בשואל בריב"ש שם שגבינה אין היתר של אין טוחן אחר טוחן, וכאמור לגדר חזו"א נראה דאיכא, אמנם בפמ"ג כתב באמת דמסברא גבינה שרי, ומגדיר כחזו"א דאינו מברייתו, ומדמה לסוג מלח שהיה לח ואידו המים ונתגבש, [ובעיקר דין גבינה עי' בשו"ע ס"י, ובנו"כ אם איסורו בכלי מיוחד, הוא משום טוחן או עובדין דחול].

היתר דיכה בדבר שאין מחוסר שחיקה

מבואר בגמ' שבת דף י"ט, ועי' רמב"ם פכ"א הי"ג, ב"י סוף סי' שכ"א ושו"ע ורמ"א שם, ע"ש בתשובת הרמב"ם שהביא שם.

טוחן דבר לח

אם יש סברא לומר דלא חשיב טוחן, כיון דנשאר מדובק כעיסה, עי' רמב"ם כ"א י"ג, חזו"א נ"ז ד"ה לענין, תהלה לדוד השמטות לסי' רנב, וע"ע בליקוט ענף ח'.

טוחן דבר מבושל

יש לדון דדומה לאין מחוסר אלא שחיקה מועטת עכ"פ במקום שנתרסק, **ועוד עי' חזו"א** סי' נ"ח סק"ט ד"ה סימן שמ' להתיר מטעם חדש דנוחה טחינתו טובא, [ונפ"מ היכא דנצטנן ונתקשה ושוב אינו נוח], ודבריו צ"ע דהר"ם בתשובה מיירי בנידוך מבעוד יום, ועי' תפארת ישראל כלכלת שבת כללי ל"ט מלאכות, וע"ע אגרות משה **או"ח** ח"ד סי' ע"ד טוחן אות ה', ועי' בארחות שבת ובשש"כ, ומה שהשגנו בליקוט ענף ח', ובמ"מ הארוך, ע"ש שהעלנו שאין ראוי לקבוע היתרא למעשה.

פירוש סלית סילתא [עד, ב]

לרש"י חותך עצים לדקים להסיק בהם, ולר"ח והרי"ף היינו עצי דקלים שכשמפרק הנימין יוצא מהם כמין קמח דק, [הרא"ש ורי"ו גרסו דהר"ח מפרש כן בפרים סילקא וצ"ע ועי' קרב"נ שמגיה], והק' המאירי על הר"ח, שהרי קמח זה כנוס בתוך העץ, ואין הוא טוחנו, [ויל"ד דהמציאות דמתאבק ע"י החיתוך], עוד הק' שאינו צריך לקמח, וכבר תי' השיטה להר"ן דמיירי בצריך לנעורת, והאו"ז הק' על פי' רש"י שאין דרך לטחון כל כך הדק לצורך האש ואנן בעי' דק דק ובחר בדרך הר"ח, [ויש לדון אם התי' דמיירי בדק דק, או דכל שסגי להבערה בהכי הוי מלאכה, עי' לעיל 'שיעור הדקות'], ועי' רא"ש בביצה ד' ד' שעצים של הסקה והם גדולים קצת לא יבקעם כיון שיכול לבשל בלא ביקוע ואסור משום טירחא ומשום טוחן, ועי' שיטה להר"ן הביא עוד פי' שלישי דמיירי בחותך עץ במגירה והנסורת היוצא ממנו חשיב טוחן, [ובצריך לאותו נעורת וכנ"ל], ועי' ר"י מלוני"ל מה שתמה על פי' הרי"ף, וצ"ב כוונתו.

איסור גרירת טיט יבש מע"ג בגד [במקום שאין ליבון] משום טוחן

מבואר בהגהת סמ"ק רפ"ב בשם תוספות הר"ר יהודה, וכן בספר האגור תק"ה, ונפסק בטושו"ע [בטור כ' כן בשם תוספתא, וכ' השעה"צ שהוא ט"ס וצ"ל תוס', אבל עי' גר"א וצ"ע], ועי' ט"ז סק"ו דכיון דהולך לאיבוד אינו מלאכה כלל וכ"כ הגר"ז [ועי' בסמוך 'דין הולך לאיבוד'], עוד כ' דדוקא בממשות ע"ש, ועי' חיד"א במחזיק ברכה סי' שב סק"ג שהביא מקדמונים שלא חשו לאיסור, ובטל אורות הספרדי הק' לישתרי מצד אין טוחן אחר טוחן כמו בפת, וכה"ק הגרע"א בשו"ע שם, ותי' הט"א דשאני טיט שנתקבץ שלא בידי אדם, ועוד תי' דדוקא באוכלים אין טא"ט, וכן צידד ברמיזה הגרע"א סי' תק"ד ס"ג והוא ע"פ לשון מהרי"ל שהובא ברמ"א שם, [אבל אינו מובן כמו שהק' רע"א שם], ועוד יש לדון בעיקר הדמיון ע"פ הנידון ביסוד דין אין טוחן אחר טוחן, מה שנרשם לעיל, ועי' שו"ת מהרש"ג ח"ב סימן נד האריך בצדדי היתר ובדין ע"י נכרי.

בדין טוחן שאי"צ לדבר הנטחן

זה ודאי לדון מצד משאצל"ג ומקלקל, ויל"ע אם יש סברא מיוחדת דלא חשיב מלאכה כלל וכמו בדישה כה"ג, ועי' רמב"ם פ"ח ט"ו "ליהנות בנסורת", ועי' שיטה להר"ן בדוכתין גבי מסתת אבן, וסלית סילתי, וכן במאירי על סלית סילתי לפי' הר"ח, ועי' במג"א ש"ב ס"ק טז דדן מצד משאצל"ג בלבד, ועי' ט"ז סימן שב ס"ק ו' שאי"ז כלל טוחן ומדמה לסוחט, וכ"כ הגר"ז שם סי"ז, אבל עי' מנח"ח על הר"ם הנ"ל דכל הנושא מצד מקלקל ומשאצל"ג.

שינוי דקתא דמכינא

שבת קמא א' ובכל הראשונים אם גם בשבת או רק ביו"ט וקיצרנו. ויל"ע דין מי שדרכו בכך.

סימן יח [טוחן א]

האי מאן דפרים סילקא

ענף א – 'האי מאן דפרים סילקא', באיזה ירקות 4
שיטות ראשונים דבאוכלין ליכא איסור בכמה נוסחאות 4
הראשונים שחולקין על הגבלה זו 5
מה שכתב בחזו"א ריש סי' נ"ז לבטל שיטות המתירין צ"ע 5
הצעת איזה סברות שיש בהם להגביל דינא דטוחן למינים מוגבלים 6
משמעות לשון השיטה להר"ן והריטב"א והרי"ד 7
משמעות לשון הרמב"ם 'כדי לבשלו' והשגת הרמ"ך 7
משמעות לשון תוס' רא"ש ובעל העיטור 8
דברי הרא"ש וקושית המנח"ח מחיטין 8
משמעות האו"ז בשם הר"ר יוסף 8
באו"ז טורח להסיר חילוק בין ירק לפירות 8

ענף ב – עוד בהנ"ל, בהעולה מהירושלמי דשחיק תומא ומהתוספתא דאין מרסקין לפני זקנים 9
הקושיא משחיק תומא במדוכתיה דחייב משום משום טוחן, וכתב חזו"א דכלפי הרמב"ם י"ל דמודה דאסור מדרבנן 9
ע"כ צריך לומר דכתישה חמורה מחיתוך דק דק ובדברי החזו"א בזה 9
הקו' מהתוספתא דאין מרסקין דבילה וכו' לפני זקנים, ואם מחלקים בין כתישה לחיתוך א"ש 10
תי' החזו"א דלפני זקנים דאין 'כולים לאכול בלא חיתוך גרע טפי, אך התרוה"ד כ' דאזלינן בתר רובא דעלמא, ואם יש לחלק 10
מיהו בשיטה מיוחסת להר"ן מבואר כן דמחתך לפני תינוקות חמיר דאף באוכלים חייב 11
הראיה שכתב התרוה"ד מהרשב"ם שהתיר פירור פת רק מצד טוחן אחר טוחן דיש ברירה באוכלים תלוי בהנ"ל 11
כתב המג"א דמשמע דוקא לפני זקנים, וביאור לדעתו דהמחבר שסתם לאסור בירק חי, לצורך מאכל שהחיתוך נצרך יותר 11
החזו"א משיג על המג"א ומהפך כוונתו לשיטתו דהראשונים כולם אסרו חיתוך 11
סיכום הדברים בדין 'לפני זקנים' 12

ענף ג – שיעור דקות החיתוך, וביאור ענינו 12
מש"כ הרבה ראשונים דדוקא מחתך דק דק חייב 12
לברר אם יש מהראשונים שחולקים ואין מצריכים שיחתוך דק דק 12
אם מדרבנן אסרו חיתוך חתיכות גדולות יותר 12
אם כשאינו דק דק אינו באופי המלאכה, או דאין בזה תיקון על תכונה אחרת, והנפ"מ ביניהם 13
ראיות אם הוא כלל גמור דבעי' דק דק או לפי הענין של התיקון 13
דין חיתוך ירקות דק אך באורך 14

ענף א – 'האי מאן דפרים סילקא', באיזה ירקות

שיטות ראשונים דבאוכלין ליכא איסור בכמה נוסחאות

שבת ע"ד ע"ב. א"ר פפא האי מאן דפרים סילקא, חייב משום טוחן, פירש"י פרים מחתכו הדק. והנה הרבה ראשונים ז"ל הגבילו דין זה, דאין זה כולל כל מיני אוכלים, אלא דוקא סילקא או כיוצא בו, ובאו דבריהם בכמה נוסחאות ותחילה נצטט דבריהם בכלל, ואח"כ ננסה לפרט פרטיהם, ז"ל.

בתוס' ד"ה האי מאן דפרים סילקא "דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי". וכן הוא **בתו"ר**. ולשון **ההגהות אשר"י** בשם ר"י "דוקא סילקא אבל שאר ירקות לא". [ופשוט שזה גם כוונת התוס' ותו"ר, ותמוה לומר דבאו לאפוקי פת בלבד, אך כן כתב בחזו"א ריש סי' נ"ז].

ובשיטה המיוחסת להר"ן ז"ל "כתב הרא"ה ז"ל דדוקא סילקא שהוא מחוסר הכשר אחר דהיינו בישול, ולאפוקי פת וכל דבר הראוי לאכילה, דלא מחוסר הכשר אחר דמותר דאוכלא דאיפרת" ע"כ, וכ"כ בעל התרומה דמותר לחתוך בצלים בשבת בין ביד בין בסכין כיון דנאכל כמות שהוא, והכין הוא בירושלמי כו', ע"כ. **וברי"ף** כתב "פי' ריז"ל דדוקא בהא, שאינו אוכל כמות שהוא חי, אבל בפת וכיוצא בו שראוי לאוכלו לאלתר הרי הוא מותר, וכן הורה רבינו בשם רבו הגדול ז"ל", [היינו **הרא"ה** בשם **הרמב"ן**].

ובתורי"ד דף קכ"ו "ואינו נ"ל שא"כ אל יחתוך אדם צנונות או כרישים עבים חתיכות קטנות על שלחנו, או לא יפתות את פתו, דהוי תולדה דטוחן, אלא כל מידי דבעי למיכלי' לית בי' משום טוחן, ופרים סילקא לא מיחייב אלא כי פרים ליה ע"ד לבשלן, שאין הסילקא נאכל חי".

ובהגהות רמ"ך לרמב"ם פ"ז ה"ה מובא בכס"מ שם "ה"ל לפרש דוקא ירק הנאכל חי, אבל ירק הנאכל חי כגון שום וכיוצ"ב מותר לחתכו, כמו הפת", וכן כתב **הרמ"ך בפ"א משביתת עשור**[1].

וגדולה מזו כתוב **ברא"ש** וז"ל "א"ר פפא האי מאן דפרים סילקא בשבת חייב משום טוחן, פר"ח ז"ל עצי דקלים שעומדים שיבי שיבי כעין נימין, שכשמפרק הנימין הללו יוצא מביניהן כמו קמח דק לפיכך חייב משום טוחן, ופי' הגון דומיא דסלית סילתי, ומה שפרש"י דפריס סילקא שמחתך ירקות דק דק, פירוש תמוה, דבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק דק אין שייך ביה טחינה[2]", לפירושו לא נאמר כלל דין טוחן

---

[1] והכריח כן מקניבת ירק שהותרה ביוהכ"פ, ואם איכא טוחן דאורייתא היאך הותרה. מיהו בתוס' ק"ד ע"ב כבר תירצו דקניבת ירק ביוכ"פ מיירי בחתיכות גדולות. ותירוץ הרמ"כ צ"ע שברש"י שם ק"ד ע"ב ד"ה ור"ש פירש דביוהכ"פ שחל בער"ש אין מקום לקניבת ירק כי הרי לא יוכלו לבשלם לערב, מבואר דאינו ראוי לאכילה בלא בישול. ויל"ד דכל הענין באכילת ירק זו למוצאי יוכ"פ הוא בהיותו מבושל, ואם לא יאכלו לבשלו אין בו ענין משארי מאכל, אבל באמת ראוי לאכילה כמות שהוא חי. וגם דבלא"ה יש שם פי' אחר בראשונים בכוונת הגמ' שבות רחוקה לא התירו ע"ש בריטב"א ואכמ"ל.

[2] בקרב"נ העיר דבר"ח לפנינו מבואר פירוש של חיתוך עצי דקל על אידך מימרא דרב מנשה האי מאן דסלית סילתי, וסבור הוא ז"ל להגיה טובא, תמורת

אף לא בירק הנקרא סילקא, והוא פי' מחודש ולפנינו בר"ח הוא נאמר על סלית סילתא.

וכן כתב תלמידו **רבינו ירוחם נתיב יב חלק ח** כתב "מחתך ירקות דק דק אסור, כך פשוט בשבת, וזהו לפר"שי דפריש סילקא מחתך ירקות, כי ר"ח פיר' בו פירוש אחר כמו שכתבתי בחלק ארבע' עשר, שפי' מחתך דק דק עצי דקלים, ונראה לפי פירושו דמחתך ירקות מותר, ולדברי כלם מי שחותך דק בשר ופת ושאר מיני אוכלים מותר". לגירסתו בשם ר"ח אף בירקות מותר, וגם לפירש"י הגביל דדוקא ירקות אבל שאר מיני אוכלים מותר.

ובספר העיטור הלכות יום טוב [דף קמו טור ג] "מה שאסר פירות ופרר פירורין שרוים משום טוחן ליתא אלא בסילקי ובסילתא דגזרי דאורחייהו בהכי", והובא **בשבולי הלקט סי' צ"ב**.

והמאירי שבת קי"ד ע"ב כתב "ראוי להתיר כן בירקות שאכילתן כשהן חיים כגון חזרת וכיוצא בו"

וברמב"ם פ"ז ה"ה "המחתך את הירק מעט לבשלו הרי זה חייב", **ובפכ"א הי"ח** "המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב", הנה הגביל והתנה דיהא ע"ד לבשלו, וצ"ב אם ההגבלה בזה שדעתו לבשלו, או ההגבלה למין הצריך בישול, ואולי לא כיון הרמב"ם כלל ואורחא דמילתא נקט, וכבר נחלקו רבוותא בדעתו ואי"ה יבואר. עוד שם **בפכ"א** כתב דאין טחינה בפירות, אבל כתב שחרובין אסור, והדברים צ"ב, ויבואר אי"ה.

והתרוה"ד סי' נ"ז כשדן לגבי חיתוך בשר, פתח ואמר "יראה דשרי כה"ג, ואין לאסור מפני שהוא טוחן, כמו מאן דפרים סילקא וסלית סילתא כו', די"ל גבי אוכלין לא שייך טחינה, אלא מידי דאורחיה לטחון, כגון טחינת חיטין או שעורין וכה"ג, אבל שאר אוכלין לא, וכ"כ התוס' אהא דלעיל, האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, דוקא בסילקא שייך טחינה, אבל בשאר אוכלין שרי. ואשירי כתב בשם רבינו חננאל, פי' אחר אפרים סילקא, ולא מפרש בסילקא שהוא ירק כמו שפירש רש"י והתוספות, וכתב אפרש"י דתמיהה היא, דדבר שהוא אוכל ומפרר אותו דק דק, שיהא שייך בו טחינה. והרמב"ם כתב דאין טחינה בפירות, ונוכל לומר כ"ש שאר אוכלין", [ואח"כ הביא שיטות החולקים וכתב דבבשר י"ל דכולהו מודו להיתר, ויבואר].

נמצא דעת הרבה מאד ראשונים להגביל ולצמצם איסור זה דוקא לסילקא, או כיוצא בו, בסוג או בזה שדרכו בישול, ועכ"פ לא לכלל האוכלים, והם **התוס' וההג"א והשיטה להר"ן והרא"ה וספר התרומה והריטב"א והרמב"ן והתורי"ד והרמ"ך והרא"ש ורבינו ירוחם** [הרא"ש וריו"ו בנוס"א דאף סילקא לא היינו ירק] **וספר העיטור והמאירי** ואולי **הרמב"ם**, ואמנם צריך להגדיר דבריהם, ואם שווים הם ממש ויבואר.

הראשונים שחולקין על הגבלה זו

אבל כבר העמיד בתרומת הדשן שם דאין שיטה זו מוסכמת, ויש ראשונים חולקים ואוסרים גם שאר אוכלים, והם **ההגה"מ פכ"א אות ע'** בשם הרא"ם, דאסור לפרר פירות לפירורים דקים, וכן **באו"ז** מבואר כן, ועוד הביא ראיה ממה שדן **המרדכי** לענין פירור פת לפירורין דקין, ולא התיר אלא משום דלא מצינו טוחן אחר טוחן, משמע הא בלא"ה אע"פ שהוא ראוי לאכילה כמות שהוא יש בו משום טוחן.

ולפי ראיה זו נתוספו עוד כמה ראשונים לשיטות האוסרות, והם הר"ר **יוסף בשם רבינו שמואל** המובא **בהגה"מ שם**, שג"כ לא התיר רק מצד טוחן אחר טוחן, **והסמ"ג** שהביאו בסתם.

אמנם **בשיטה להר"ן ז"ל** אחרי שכתב שיטתו דירק הנאכל חי מותר לחותכו מסיים בזה"ל "ויש מחמירין ואוסרין לפרר פת לתינוק בשבת לפי שהוא מחוסר הכשר אחר, ולא נהירא דכל דטוחן אחר טוחן לית ביה משום טוחן", מבואר דפת לפני התינוק גרע טפי, לפי שאינו ראוי לו לתינוק, והוא מחוסר הכשר אחר כלפי התינוק, ומ"מ התיר משום טוחן אחר טוחן, א"כ שוב יתכן גם בכל הראשונים שנתנו הטעם בפת משום טוחן אחר טוחן, דמודו בירק הנאכל חי, אלא שלפני התינוקות גרע.

ונמצא שזה מחלוקת בין השיטה להר"ן לבין התרומת הדשן, איך ראוי להיות הדין במפרר לפני התינוקות, להנך שיטות דירק נאכל חי לית ביה טוחן, וממילא הראיה מהראשונים הללו שהתירו פת רק מצד טוחן אחר טוחן, תלויה בפלוגתא זו. וכן כתב אח"כ בהדיא בתרוה"ד, שלא אזלינן לפני מעט אנשים שאין יכולים ללעוס בשיניהם, אלא לפי רבוא דעלמא ע"ש.

ובחזו"א סי' נ"ז מוכיח מפירש"י דף קכ"ח בהא דאיתא התם לענין חבילי סיאה אזוב וקורנית הכניסן כו' שמותר לקטום ביד ולא בכלי, ופירש"י "שלא יקטום בכלי, כדרך חול, כדאמרן (לעיל דף עד:) האי מאן דפרים סילקא דמי לטוחן". והוכיח חזו"א דגם בירק הנאכל כמות שהוא יש טוחן. ובאמת ע"ז נסובים דברי התורי"ד שחולק על רש"י משום דלא נאסר לחתוך ירק הנאכל על שולחנו ע"ש. מ"מ גם בדעת רש"י עצמו אינו מוכרח כ"כ, די"ל דמאכלי בהמה הללו הקשים קצת, לולא שחתכן לפניו אינם ראויין לאכילה כ"כ, ובכה"ג שאני וכמו שיבואר.

אמנם **ברשב"א בתשובה ח"ד סי' ע"ה** נראה שלא מצא היתר בכל חיתוך ירק רק מצד סמוך לאכילה, משמע שס"ל לאיסור בכל ירק.

מה שכתב בחזו"א ריש סי' נ"ז לבטל שיטות המתירין צ"ע

והנה **החזו"א שם** בריש הסימן מפליא לעשות במה שמיעט וביטל להנך שיטות שאין טוחן בירק הנאכל חי, עד שכתב שאין כאן אפי' סניף, כי רק ההג"א סובר כן ודאי ויחידאה הוא, [ואח"כ נחת לראיות בנידון, אבל תחילה כבר מיעט בחשיבות שיטה זו], והדברים מחודשים מאד, כי זה שיטה גדולה ורחבה, כאשר הראית לדעת, ואולי לא כולם היו לפני החזו"א.

והנה שם כתב דמתוס' אינו מוכרח, די"ל דבאו לאפוקי פת בלבד, וצ"ב מ"ש פת, ואם משום שאין טוחן אחר טוחן, זה רחוק בלשון תוס' שכתבו דוקא סילקא, שהרי אדרבה הוא סברא מיוחדת בפת להתיר, וגם אם כוונתו כיון דכבר הפת עברה עיבוד ואפיה, גם זה דוחק גדול וחסר בלשון התוס', ובודאי גם הוא לא היה כותבו רק אחרי שסבר שיחידאה הוא דס"ל כן בהדיא, עם שסופו להקשות ע"ז קושיא עצומה מהתוספתא, אבל אחרי שרבים הם שכתבו כן בהדיא, ודאי שזה כוונת תוס', ומה לי אם נשאר בעשרה ראשונים שס"ל כן מה לי באחד עשר, והקו' מהתוספתא במקומה עומדת על כולם, ואף הוא ז"ל פתח תחילה דאפשר כונתם דוקא ירק שעיקרו לבישול וסילקא וכל דדמו לו, ובהמשך הסימן סתם כמה פעמים, ששיטת תוס' דשאר ירקות שרי, ועכ"פ ודאי זה פשטות דעת התוס'.

לשון "א"ר פפא האי מאן דפריס סילקא" לגרוס "א"ר מנשה האי מאן דסלית סילתא", ותמורת ופי' הגון הוא "דומיא דסלית סילתא" לגרוס "דומיא דפרים סילקא", ותחת "ומה שפרש"י דפריס סילקא שמחתך ירקות דק דק, פירוש תמוה דבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק דק אין שייך ביה טחינה", לגרוס "ומה שפרש"י דסלית סילתא דמחתך עצים דק דק, פירוש תמוה דבר שאינו אוכל ומחתך דק דק אין שייך ביה טחינה", באופן שדעת הרא"ש שרק באוכלין יש טחינה ושזה מתאים רק לפי' ר"ח שמיירי בעצי דקלים.

אכן זה הגהה לא מצויה, וכי הרא"ש כתב דבר אחד והסופר נשתבש כל כך עד שיצא ממנו יצירה אחרת ממש, וגם פירושו שהציע דחוק, בפרט מה שנקט דלפי הר"ח דמיירי בקמח שבעצי דקלים, הר"ז דבר מאכל, והנה לשון הרא"ש שלפנינו כבר סמכו ידיהם עליו, התרומת הדשן סי' נ"ז שהעתיקו כצורתו, וכן הב"י סי' שכ"א, וגם מצאנו ברבינו ירוחם נתיב י"ב ח"ח וחי"ד שכתב ג"כ בשם ר"ח פירוש זה על האי דפריס סילקא, והעלה כאשר כתוב ברא"ש שאין טוחן בירקות, ושלא כקרב"נ שכתב שלא מצאנו כן בשום ספר.

וכתב עוד דמ**תוס' דף קי"ד ע"ב** שסתמו משמע דבכל גוונא איכא טוחן, ובודאי קשה לעשות עיקר מדקדוק כזה, נגד דברים ברורים יותר בתוס' כאן, ועוד שברש"י שם מפורש שירק דמיירו בו התם היה מבשלים אותו, א"כ דומה לסילקא, ועי' **במאירי שם** שכתב דאם המדובר בבצל וכרתי לא קשה דהם נאכלים חי, אכן "הרי אמרוה בכרבא וקראי", שדרכם בבישול, ולכן הק' והעמיד בחיתוך גס, וכן י"ל בדעת תוס', אלא שחזו"א כתב דתוס' סתמו, והוא דיוק קל לכאורה, ועי' **בדרישה סק"ב** הק' מתוס', ותי' דלא"ד סילקא אלא כל דדמו ליה דבעי בישול, ובזה נחה דעתו משם.

ומש"כ שמדברי הרא"ש אין לעשות סניף כי הקרב"נ תמה עליו, זה מחודש מאד, ואם כוונתו לקבל הגהת הקרב"נ, ודאי רחוק להאמין שכך יצא מהרא"ש ואח"כ נשתבשו הדברים, ומה גם שברבינו ירוחם מבואר כרא"ש, ואם כוונתו שמ"מ מסקנת הרא"ש בפשט קניב סילקא מחודשת, מ"מ הרי עיקר סברת הרא"ש מפורשת ומבוארת, דבאוכלין דבר תימה הוא להתחייב עליהם בחיתוך הדק, ומצטרף לדעת תוס' שנדרשו גם הם לצמצם הדבר, אם כי בדרך אחרת שכתבו שסילקא שאני.

ומש"כ **שהמשכנ"י** תמה משבת קי"ט א' דאמרו ר"ח פרים סילקא בער"ש, ואי אפשר לפרשו אלא כפרש"י, נראה שאין משם קושיא כלל, שהרי אבק זה שיוצא מן הדקל ודאי יש בו איזה תועלת, דאל"כ אין כאן תיקון ואין זה מלאכה כלל, ובאמת המאירי הק' על פירוש הר"ח "ועוד שאין חיוב טחינה אלא כשצריך לאותה טחינה, וזה כשמפרקו אינו צריך לאותו קמח", כבר כתב בשיטה להר"ן דהכא כשצריך לנעורת, ומסתמא היינו לצורך הבערה, ונצרך לצורך השבת, כענין שאמרו שם, רבה ורב יוסף מצלחי ציבי רבי זירא מצתת צתותי, שהם הכנות האש להסקה.

ועוד הרי התרומת הדשן הביא שיטת התוס' והרא"ש כן, ועשה מזה סניף גדול ע"ש, ודעת התרוה"ד שם שהרמב"ם ג"כ ס"ל כן, ואמנם החזו"א חלק גם בענין דעת הר"ם, אבל כ"ז תימה. וראה איך שהתרחק התרוה"ד מלחלוק עליהם עד שכתב שם "דכיון דכתבו התוספות בהדיא דבאוכלין לא שייך טחינה, וכן כתב אשירי דהוי תמיה, איך שייך טחינה באוכלין, אין לסתור דבריהם מדברי שאר הגאונים, אא"כ מצינו שנחלקו עליהם בהדיא, אבל כל כמה שנוכל לחלק, לומר דבהך מילתא מודו אלו לאלו אמרינן הכי", ועפ"ז מחדש חידוש גדול להתיר טחינת בשר שי"ל דבזה איכא מעליותא טפי להתיר ע"ש, ובטח לבו להתיר בסברא בעלמא על סמך יסודות איתנים אלו שגם שאר אוכלים עיקרם להיתר, ונפסק הלכה כוותיה גבי בשר בסעיף ט'.

ומפליא לראות דברי מרן זללה"ה במכתב להגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל [אז נדברו חלק ב', תשובות וכתבים להחזו"א], שכתב לדחות ראית התרוה"ד מהמרדכי שהתיר פירות פת רק מצד טוחן אחר טוחן, ודחה שפת שאני, והשיבו מרן דאיננו רשאין לחלוק על התרוה"ד אשר קבע ראיה מהמרדכי דגם בדבר הנאכל חי יש בו משום טוחן, ולמה כאן שקבע התרוה"ד שיש מתירין כל אוכלים, ושזה שיטה שיש לחזר אחריה 'כל כמה שנוכל', למה כאן אנו רשאין לחלוק, וצע"ג.

וכל זה לגבי שיטות תוס' רא"ש ורמב"ם שהחזו"א דן בשיטתם, וכאמור אנחנו זכינו שמפורש כן בדברי עוד הרבה ראשונים חוץ מהגה"א, והם **השיטה להר"ן הרא"ה וספר התרומה והריטב"א והרמב"ן והתורי"ד והרמ"ך ורבינו ירוחם וספר העיטור והמאירי**, וסברתי לתומי דכולם לא היו לפני מרן זללה"ה, אמנם ראיתי שחלקם כבר מנה הגר"ב זילבר זצ"ל במאמרו בתבונה, וכנראה גם הוסיף למנותם עוד במכתבו שנית שאינו לפנינו, והחזו"א מתעלם, וצ"ע.

ואל תשיבני במטבע לשון נודע של החזו"א "ואין לנו לחזור ולמנות את כל האוסרין והמתירין, שהרי אין אנו יודעין את כל החכמים האוסרין והמתירין, ומחר ידפיסו עוד כת"י וישתנה הדבר, וכבר עמד על זה התומים שרבותנו שרוב תורתנו אנו לומדים מפיהם, עליהם אנו סומכים", ואחר כך ראיתי שלשון זה נכתב על נושא דידן, כמו שיראה המעיין באז נדברו ח"ב סימן א', [ובמקו"א כתב "כי הרבה חכמים היו שלא באו בדבריהם על הספר, והרבה שספריהם לא הגיעו לידינו, ולכן אין הדין משתנה כאשר מדפיסים כתבי יד חדשים ונהפך המיעוט לרוב, ובכל זאת למיעוט הלבבות להכריע בסברא נוטלים לפעמים גם כח רוב המספרי לנטיה לצד זה, אבל ראוי יותר להתחשב עם הפוסקים שתורתם הגיעה לידינו בכל מקצועות התורה"].

כי כאן הענין בהיפך, שהחזו"א הוא שעמד למנין, לבטל ולגמגם ולצמצם את השיטה הזו, שהייתה עד הנה מבוארת בתוס' וראו"ש והגו"א עד התרוה"ד שייסד מהם שיטה זו, שמי כהם שתורתם בפינו כל שעה, וע"ז האהרה וההערה שבאמת שיטה רחבה היא, וישנה גם בשאר ספרים, שקצת מהם אף מספרים המקובלים מדורות, וגם אלו שהם חדשים מכת"י, די בהם להודיע ולהגלות כגילוי מילתא בעלמא שאין כאן איזה שיטה שנכנסה בטעות להג"א, אלא שיטה מרכזית ביותר שהייתה נפוצה בבתי המדרש הן של חכמי ספרד והן של בעלי התוס'. וכיהודה ועוד לקרא אציין **לתורת רפאל סי' ל"א** שכתב בנידון דידן "הנה דעת הרמ"ך ז"ל שמחלק בין ירק שדרכו לאכל חי ובין ירק שאינו נאכל חי לאו דעת יחידאה היא, שכ"ה ג"כ דעת התוס' וה"ר יוסף שבא"ז והמאירי והרא"ה ובעה"ת וכתב שכ"ה בירושלמי".

רק אמת הוא אשר הטור השמיט דברי אביו, והשו"ע סתם לחיובא בירק הנאכל חי, וזה באמת דבר הצ"ע שאינו מובן לפי כללי בית יוסף, מה שמחשיד שאולי היה כאן חזרה בין חיבור הב"י להשו"ע, אבל יתכן שאף הוא כתב כן מספק ומשום חששא דאורייתא ולא בבטחון, עכ"פ סניף ודאי יש כאן כמו שמוכח מדבריהם עצמן גבי בשר צלי ובשר חי, וכמו שביאר התרוה"ד כל האחרונים, וראה לשון המג"א ס"ק יד "דקצת" ס"ל דגם בירק הנאכל חי יש טוחן, והדברים פשוטים ביותר ולא היו צריכים לפנים, אלולי דברי אור האורות גאון הדורות האחרונים מרן זללה"ה.

הצעת איזה סברות שיש בהם להגביל דינא דטוחן למינים מוגבלים

והנה כלל הענין בדברי כל הראשונים, שבשאר ירקות או אוכלים, שחותכן דק דק אין איסור כלל, אבל צריך לברר הטעם, ופרטות הענין, ויש לדון בכמה אופנים, ולמדנום מתוך לשונם של הראשונים, והקדמנום לפנינו לבהירות הצדדים, ונשוב אחר כך לברר מדברי הראשונים.

א] י"ל דאוכל הראוי להאכל כמות שהוא, אין בחיתוכו הדק חידוש ביצירתו, שהרי נאכל בין כך ובין כך, ואינו דומה לשאר מלאכות הפת, שענינם תיקון המאכל מחסרונו, ודומה למה שאמרו דף קמ"ד גבי סוחט לקדרה דפטור משום דהוי אוכלא דאפרת, מעיקרא אוכלא והשתא אוכלא.

ולכאורה לפי"ז גם ירק הנאכל חי, רק דוקא לאחר חיתוך, כגון חזרת [חרייר"ן], ג"כ שייך בו טוחן בחיתוכו, ולא"ד ירק הצריך בישול ושבישולו צריך לחיתוך. מאידך אף ירק שאין נאכל חי אלא מבושל, מ"מ אם בישולו מתקנו גם בלא חיתוך, אין חייב, ובלא"ה י"ל דאין זה תיקון, אלא שאם מתקנו במדת מה, אבל אפשר נמי זולת זה, הנה מצד תיקון סגי, ואילו מצד סברא הנ"ל ילה"ס. והיכא דיכול להאכל כמות שהוא, אבל חיתוכו מתקנו על תכונה אחרת לגמרי, יל"ע.

ב] י"ל שאוכל הראוי להאכל כמות שהוא, חיתוכו יוכל להחשב כדרך אכילה, שכן דרך האוכל לחתוך מאכלו לפניו חתיכות קטנות, ואף שזה חותך הדק היטב ואפשר יותר משאר דרך האוכלים, מ"מ ענין אחד הוא ואין מחלקים בין קטן לקטן יותר, ורק אוכל שצריך עוד לתיקון ובישול, א"א להחשיב את החיתוך כדרך אכילה, שאינו בר הכא להאכל עדיין. [בנוס"א שנחשב דרך אכילה, כיון שדרך האוכל, לטחון בשיניו עם האכילה, וחידוש הוא ללמוד מאכילה ממש].

ויש מקום לומר בדרך זו, דדוקא בחיתוך, ולא בדרך טחינה וריסוק ממש חייב, שאין מדרך אכילה אלא לחתוך מאכלו לפניו, [אך אם למדים מאכילה ממש הרי יש בה טוחן גמור].

ויש עוד מקום לומר לדרך זו, דדוקא לאלתר יתירו משום דרך אכילה, ואם כן כבר הגענו להיתרו של הרשב"א בלאלתר, רק הצרכנו

עוד שיהא דרך חיתוך, ואפשר גם בדעת הרשב"א כן. ולפי"ז נכון הדבר גם בירק שצריך בישול ואין נאכל חי, ואין חיתוכו לזה מוכרח, [אבל יש בו תיקון], דמ"מ חייב דאין זה מדרך אכילה, שהרי אין נאכל כמות שהוא. ובירק שאי"צ בישול אבל אין נאכל בלא חיתוך, כגון חזרת הנ"ל, י"ל דשרי כיון דעכ"פ הוא דרך מאכלו, ושמא אין מוכרח.

ג] י"ל שכל מושג טוחן הוא כחוליה בשרשרת סידורא דפת, לקדמנו אל האפיה או הבישול, ודומיא דמלאכה זו במשכן, אבל בדבר שאינו עומד לבישול, חסר בעיקר המושג של טוחן, והוא מהות אחרת של עשייה. [אמנם לא מצינו כן בשאר מלאכות מסידורא דפת, כגון הבורר חיב לאו דוקא לצורך טחינה ולישה שאחר כן, וכן בלישה לא מצינו תנאי כזה, וי"ל].

וי"ל לפי"ז אם דוקא בירק המוכרח בישול, או אף ירק שאי"צ בישול ונאכל כמות שהוא, אם עכ"פ דעת אדם זה לבשלו, וחותכו הדק לשם כך. ועוד לפי"ז, שירק שחותכו לא לשם לבשלו, כי אם שאין נאכל כמות שהוא שלם ומחתכו הדק, דמ"מ לא הוי טוחן. וי"ל היכא שמחתכו לא לשם תבשיל, אלא לשם תיקון אחר, כגון ללוש אותו ולעשות הימנו עיסה, שנאכלת כמות שהיא עיסה, וצ"ע.

ד] י"ל דדוקא מינים שדרכם בטחינה או חיתוך הדק היטב, אבל מין שאין דרכן בכך, אין חשיבות תיקון ומלאכה בחיתוכו, לאדם מסוים שבחר בכך.

וקצת י"ל יותר דדוקא אוכלים כאלו שיש בדרכם טחינה ממש, נתחדש לחייב בהם גם בחיתוך הדק היטב, אע"פ שאינו טוחן ממש, אבל דבר שאין דרכו בטחינה דקה, אין לחייב בו טחינה גסה שחותך דק דק, דעיקר טוחן הוא בטחינה ממש, אלא שהדק הדק אינו מופקע מן המלאכה ובכללה הוא, אבל זה רק בדבר ששיך בו עיקר טוחן, וצ"ע.

ה] י"ל בהיפך, דאם דרך אינשי לחתוך כן לעת אכילתם, זו סיבה להחשיב זה לדרך אכילה, אבל אם אין דרך לעשות כן צמוד לאכילה, ע"כ כשאדם עשה כן, שהוא מתקן המאכל על מעלה אחרת, ואין לראות במעשהו דרך אכילה.

ו] י"ל דבשר ודגים ואוכלים כאלו שכבר נאפו או נתבשלו, תו אין בהם טוחן, שלא שייך אלא באוכל כמות שהוא מברייתו, לא היכא שנשתנה ונהפך לאוכל. וזהו סברא אחרת לגמרי, ולפיה אוכלים חיים בכולם יש טוחן, רק אוכלים מבושלים אין בהם טוחן.

אלו הצעותינו בסברא של צמצום דין טוחן לסילקא או לאוכלים מסוימים, ועתה נשית ליבנו ללשונות הראשונים ז"ל, ונלמד להיכן פניהם נוטות.

משמעות לשון השיטה להר"ן והריטב"א והרי"ד

הנה לשון **השיטה להר"ן, בשם הרא"ה,** "דוקא סילקא שהוא מחוסר הכשר אחר, דהיינו בישול, ולאפוקי פת וכל דבר הראוי לאכילה בלא מחוסר הכשר אחר דמותר, דאוכלא דאיפרת", ולשון אוכלא דאיפרת, מבואר כדרך הא', דהטעם דמעיקרא אוכלא והשתא אוכלא, שלא חידש ביצירתו, אמנם י"ל שסיים בשם בעל התרומה "דמותר לחתוך בצלים כו' כיון דנאכל כמות שהיא", ובצלים אמנם אי"צ בישול אבל צריכים חיתוך לכאורה, וכבר נסתפקנו בצד זה דלכאורה גם זה בכלל המלאכה וכגון בחזרת, וי"ל דהמציאות אינה כן, אלא הבצל יוכל להאכל מעט מעט בפיו. והנה ע"ש דהביא יש מחמירין ואוסרין לפרר פת לתינוק בשבת, לפי שהוא מחוסר הכשר, וא"כ אכן מבואר בשיטה זו דלא"ד הכשר בישול, אלא כל הכשר, ולפני תינוקות כל פירור הוא הכשר.

ולשון **הריטב"א** "דדוקא בהא שאינו אוכל כמות שהוא חי, אבל בפת וכיוצא בו שראוי לאוכלו לאלתר, הרי הוא מותר", וכן כתב **הרמ"ך** לחלק ד"דוקא ירק שאינו נאכל חי, אבל ירק הנאכל חי כו' מותר". **ורבינו מנוח בשביתת עשור פ"א ה"ג** כתב לגבי היתר קניבת ירק ביוכ"פ "שחותכו אחר שנתלש בחתיכות גסות, ובירקות שנאכלות חיות ואין הקינוב מעכב בהן, שאפילו בלא קינוב מתבשלין יפה, ויכול לאכלו, דאלו אין מתבשלות בלא קנוב אסור, דתולדה דטוחן הוא", ומה שכתב גם דהוי חתיכות גסות יבואר אי"ה להלן.

וכ"כ **הדרישה** בכוונת תוס' שכתבו דוקא בסילקא וכו', "דכוונתם דאינו נאכל חי כו', אבל בשאר אוכלין דנאכלין חי שרי, דאם לא כן קשה מאי שנא סילקא משאר ירקות", וקרוב לזה **במעשה רוקח פ"ז משבת ה"ה** בדעת התוס' דכתבו דסילקא דוקא, ד"נראה דכוונתם משום דהסילקא היא כדי לבשל דאין דרך לאוכלה כמות שהיא, אבל שאר אוכלין דהיינו דבר שראוי לאוכלו חי אין שייך בו טחינה", וכ"כ **החזו"א סי' נ"ז** בתחילה וז"ל "ואפשר כונתם דוקא ירק שעיקרו לבישול וסילקא וכל דדמו לו, וכדאמר ברכות ל"ח ב", והיינו דאיתא שם בהדיא דסילקא אין נאכל חי. וכ"כ **המנח"ח**.

והרי"ד כתב "כל מידי דבעי למיכלי' לית בי' משום טוחן, ופריס סילקא לא מחייב אלא כי פריס לי' ע"ד לבשלן, שאין הסילקא נאכל חי", ופתח לשונו משמע כסברא הג', שטוחן הוא חוליה בשרשרת של הכנה לבישול, לכן דוקא בעומד לבשלו לא בעומד לאוכלו, ובסו"ד הזכיר שאין הסלקא נאכל חי, ויהיה מבואר דדוקא בכה"ג יש את היחס הזה, אם לא שנימא דר"ל דלכן ע"כ מיירי בבישול ולאו דוקא בכה"ג, אך גם י"ל כדרך הב' דר"ל מידי דבעי למיכליה הרי ענין אכילה, ובתחילת לשונו תמה דא"כ אל יחתוך אדם ירק "על שולחנו", וי"ל כנ"ל דהרי אוכל הוא ולא מתקן, ומ"מ גם הדרך הא' אינה מופקעת בכוונתו.

[ובגוף הדבר שכתבו שסילקא אין דרך לאכלו חי, כבר כתבו האחרונים בתראי [**מנח"ח ותורת רפאל סי' ל"א וחזו"א סי' נ"ז ועוד**] דכן מבואר **בברכות ל"ח ע"ב**, אבל הקשה בתורת רפאל מעירובין דף כ"ח דמערבין בתרדין דהיינו סילקא חי, ותי' דנאכל בדוחק אך דרכו בבישול].

משמעות לשון הרמב"ם 'כדי לבשלו' והשגת הרמ"ך

וברמב"ם פ"ז ה"ה ובפ"א הלכה י"ח נזכר דחיתוך שאמרו הוא "כדי לבשלו", [**ובפ"ח** לא נזכר מזה, וצ"ע כי שם עיקר מקומו, דמונה שם המלאכות כסדרן, ובפ"ז הוא בא לענין אגבי, ליתן דוגמא של יחוס תולדה לאביה, ובפכ"א בא בעיקר לענין דיני דרבנן שמוסיף שם, וכבר העיר בזה המנח"ח, גם לא נזכר בפ"ח דמחתך דק דק, ונזכר רק בפ"ז ובפכ"א, והעיר בזה המנח"ח, אלא שכתב שגם בפ"ז לא נזכר, ונראה שגרס שם 'מעט' ולא 'מעט מעט', וזה נראה הגי' הנכונה דאין שום תוכן בתיבת 'מעט' בלא כפלות התיבה בכוונת דק דק].

וכתב בב"י ובכס"מ "שרבינו מפרש דדוקא נקט (שבת ע"ד:) סילקא כו' וה"ה לשאר ירקות שחותכין אותם דק דק לבישול, ואפשר דאפי' הן נאכלות כמו שהן חיות אם חתך אותן דק דק לבישול אסור", והכא משמע לכאורה מסתימת הר"ם, וא"כ לדבריו זה נראה כדרך הג', שטוחן הוא חוליה בשרשרת לבישול, דאל"כ אלא כדרך הא' והב' דוקא אם אין נאכל כמות שהוא חי, משא"כ לצד זה אפשר שדוקא באין נאכל חי ואפשר שלאו דוקא, דסו"ס הוא בסדר של הכנת בישול. אבל כמה אחרונים פי' דכוונת הר"ם להגביל דוקא ירק שצריך בישול בדוקא, וזה יתפרש כדרך הא' והב'. **אבל הדרישה סק"ב** סתם דכוונת הרמב"ם "דאינו נאכל חי כו', אבל בשאר אוכלין דנאכלין חי שרי".

והנה **הרמ"ך** השיג על הר"מ דהו"ל לחלק ד"דוקא ירק שאינו נאכל חי, אבל ירק הנאכל חי כו' מותר", וכתבו האחרונים [**מעשה רוקח פ"ז ה"ה, יד אהרן שכ"א, מנח"ח מוסך השבת טוחן**] דהרמב"ם כלל זה בתיבת כדי לבשלו, וי"ל דהרמ"ך הסכים לזה, אבל משמע לו בלשון הרמב"ם, כמש"כ הב"י "דאפי' הן נאכלות כמו שהן חיות אם חתך אותן דק דק לבישול אסור", והוא סבור דמקניבת ירק מוכח דדוקא באין נאכלות כמות שהוא, ופליגי דלרמב"ם הסברא כצד הג', ולדידיה כצד הא' או הב', ומיהו אפ' נמי דפליג בתוך הסברא הג' היאך הדין בראויות גם בלא בישול.

וע' **במנח"ח** בדעת הרמב"ם שמערב כמה סברות וז"ל "וכוונת הר"מ שכתב כדי לבשלו נראה דסברתו כעין סברת הרשב"א דאם מחתך כדי לאכול לאלתר א"ח, משום טוחן כמו בורר, ע' בראשונים

שהקשו על דבריו, דל״מ טוחן שיהי׳ פטור בלאלתר, וסברת הר״מ נראה דומיא דטחינה בעינן, כמו טוחן תבואה לאחר הטחינה אין אוכלים עדיין רק על ידי בישול או אפי׳, ה״נ אם חותך כדי לבשלו הוי טחינה, אבל כדי לאכול בלא תיקון ל״ה דומיא דטחינת תבואה, ומ״ל לועס בשיניו או שמחתך קודם שיהא קל לאכול אין סברא שיהיה טוחן בכה״ג כנ״ל סברת הר״מ, ומסתברים דבריו מאוד, ובאמת בטוחן תבואה אף דדעתו לאכול קמח חייב דבטלה דעתו דאין דרך לספויי קמחא עיין בברכות, אבל מה שדרכו לאכול, ה״ל כמו לועס בשיניו וא״ח רק ברוצה לבשלו, ה״ל דומיא דטחינה כנ״ב״. [ומש״כ שהראשונים הק׳ על הרשב״א, לא נמצא, רק יש כן בשלה״ג, ועי׳ בב״י שכתב שלא נמצא מי שחולק עליו, אמנם עי׳ חזו״א סי׳ נ״ז שמדייק בכמה ראשונים דפליגי בפרט ממה שלא הזכירו היתר זה].

והנה עוד שם **ברמב״ם בפכ״א** דברים הצ״ב, וז״ל המחתך את הירק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב, לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה מפני שנראה כטוחן, אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים שאין טחינה בפירות״, וכבר נתחבטו הקדמונים בפי׳ דבריו, ראשית העירו שבגמ׳ בסוף שבת משמע שאיסור ריסוק השחת וחרובין לפני בהמה מצד טירחא הוא, עם שאין הטירחא מוכרחת לבהמה, ולא מדיני טוחן, והיתר דלועין ונבלה משום דבלא זה לא תוכל לאכול, וביותר על החילוק שביאר בדלועין שכללא הוא דאין טחינה בפירות, וכי חרובין אינם פירות, גם שומים שאסר הירושלמי הם פירות, וי״ג אין טחינה אלא בפירות וגם זה צ״ב ככתוב במ״מ, ובספר הבתים מבאר דר״ל דאין טוחן באוכלא דאפרת, ולפי שהענין בהסתר וגמגום קיצרנו בו.

משמעות לשון תוס׳ רא״ש ובעל העיטור

ובתוספות הרא״ש כתב ״דוקא בסילקא שייך טחינה שכן דרכה בכך אבל בשאר אוכלים שרי״, **ובשבולי הלקט** כתוב ״ובעל הדברות זצ״ל כתב דליתא אלא בסילקא ובסלתות גזרו דאורחייהו בכך״, ולשון **העיטור** עצמו ״דליתא אלא בסילקא ובסלתות גזרו דאורחייהו בכך״, [נראה דהכוונה כמו ״דגזירי״, או שכך צ״ל, מלשון גזירי עצים, ואין הכוונה לגזירה דרבנן, אבל צ״ע בלשון השבולי הלקט]. ולכאורה פירוש דבריהם כדרך הדׄ׳ דתלוי בדרך ולא דרך, וע״ש שנסתפקנו אם דרכו בחיתוך אבל לא בטחינה ממש.

ובתרומת הדשן סי׳ נ״ו כתוב ״די״ל גבי אוכלין לא שייך טחינה, אלא מידי דאורחיה לטחון, כגון טחינת חיטין או שעורין וכה״ג, אבל שאר אוכלין לא״, ולכאורה גם זה כדרך הדׄ׳, אמנם בהמשך כתב ״איכא למימר דהא דהתירו התוס׳ לטחון אוכלין, היינו משום דא״צ טחינה, דאי בעי אכיל ליה כמו שהוא שלם והיה לועסו בין שיניו, אבל אי לא האי טעמא לא״, וצ״ב.

דברי הרא״ש וקושית המנח״ח מחיטין

והרא״ש בפסקיו כתב על רש״י ״פירוש תמוה כל דבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק דק אין שייך טחינה״, עכ״ל, וסתום הטעם, ורוב הדרכים יתכנו בו.

ובמנח״ח כתב עליו ״לכאורה חטים ושעורים נמי אוכל, ונאכלים קליות בלי טחינה, ומ״מ שייך טחינה, אך רוב אכילתן ע״י טחינה, אבל ירקות וכדומה שאין רוב אכילתן על ידי טחינה, סברתו דל״ש טחינה״. ונראה שמפרש כדרך הדׄ׳ דבאורחא תליא מילתא.

ולגוף קושיתו, הנה לדרך א׳ דאין ראוי ליאכל חי, י״ל דגם היכא דאין ראוי להאכל בלא קליה בכלל, ואף שאין הטחינה מוכרחת, מ״מ התיקון מוכרח, אלא שאפ׳ בקלייה ואפ׳ בטחינה, ועכ״פ מלאכה הוי. [ואפי׳ אם היה נאכל כמות שהוא חי בלא קלייה, י״ל דמ״מ כיון דעיקרו מיוחד לעילויא דפת, ולכך קובע ברכה מיוחדת, זה ענין המלאכה להעלותו ולתקנו על תכונה אחרת, רק שבירק אין תוצאה זו, שמעיקרא ירק הנאכל והשתא ירק הנאכל, אם לא בסילקא והדומה לו שאין נאכל], וכן לדרך הבׄ׳, כ״ז שאינו קלוי ולא נאכל חי, הרי אין זה דרך אכילה, [ואם היה נאכל בלא קלייה אכן צ״ע, אמנם בלא״ה כתבנו דבדרך טחינה ממש, י״ל דודאי הוי מלאכה ולא דרך אכילה ורק בחיתוך שייך זה]. ולדרך הגׄ׳, ודאי ניחא דחייב, דעכ״פ מתקנו אל אפייתו, והוא בעצמו סידורא דפת. ולדרך הדׄ׳ לק״מ דדרכן בטחינה, וזה תירוצו שלו ז״ל. וא״כ לק״מ מחיטין לעיקרי הדרכים.

ושו״ר בחזו״א במכתבו [מכתב דׄ], וז״ל ״ומה שטען כת״ר שליט״א דפת הוי מחטים, לאו טענה היא, דלא בחטים תליא מלתא, אלא דבר שיש לו עילוי כמו חטים לפת, שם מלאכה על כל ההכנות, שכל הכנה משנה את צורתה, ומוליכה את הצמח לצורה המעולה, והלכך אפי׳ קליות הנטחנות לאפי׳ שם מלאכה עלה, אבל פירור הפת היא כחתיכת ירק בהחלט, והלכך כתב התה״ד בפשיטות דהמרדכי חולק על התו׳, כלשון התה״ד דמשמע אי לאו האי טעמא הוי שייך טחינה בלחם, ואע״ג דאוכל הוא, [ולא חילק משום דפת בא מחטים, שאין טעם זה כלום]״.

ולכאורה הקו׳ אי״צ לפנים, דהרא״ש כתב דבאוכל לא שייך, וכי במה יש טוחן אם לא במאכלים, [וכי דוקא בעצים], אלא ר״ל דבר הנאכל תיכף כעת, ולא שייכא לחיטין שאין מוכנים למאכל. אמנם בתרוה״ד הנ״ל כתוב ״די״ל גבי אוכלין לא שייך טחינה, אלא מידי דאורחיה לטחון, כגון טחינת חיטין או שעורין וכה״ג, אבל שאר אוכלין לא״, חזינן דקורא להם אוכלים, וצ״ע.

משמעות האו״ז בשם הר״ר יוסף

ובאו״ז כתוב בשם ה״ר יוסף ״דהאי מאן דפרים סילקׄ׳ חייב משו׳ טוחן, משו׳ דאין זה דרך אכילתו, אבל במידי דאורחי׳ בהכי כמו לפרר את הפת ודומה לו, מותר לכתחילה דהיינו דרך אכילתן״. זו לכאורה הסברא הה׳ שהבאנו, שהיא בהיפך מהדרך הדׄ׳, דאם דרך אינשי לחתוך כן לעת אכילתם, זו סיבה להחשיב זה לדרך אכילה, משא״כ אם אין דרך. [והאו״ז סיים דמסתבר כדרך הראשונה, שהביא קודם בטעם היתר פת, שהיתרו משום טוחן אחר טוחן].

אבל ראיתי **בתורת רפאל סי׳ ל״א** דמפרש דכוונתו ג״כ כראשונים שכתבו דירק הנאכל חי אין בו טוחן, ומפרש שהכלל אם דרכו להאכל חי אז פטור, אבל אם אין דרכו חייב אף אם יוכל להאכל כך, ושוב מעמיס כן בלשונו ״דהאי מאן דפרים סילקׄ׳ חייב משו׳ טוחן, משו׳ דאין זה דרך אכילתו״, ר״ל אין דרך לאכולו בלא חיתוך זה, ״אבל במידי דאורחי׳ בהכי״, שדרכו להאכל כמות שהוא, ״כמו לפרר את הפת ודומה לו״, ר״ל כמו פת שדרכו להאכל כמות שהוא, ושבאת לדון אם מותר לפררו, ״מותר לכתחילה דהיינו דרך אכילתן״. ומלבד דוחקו, גם לא סיים לפרש סוף הלשון דהיינו דרך אכילתן.

באו״ז טורח להסיר חילוק בין ירק לפירות

באו״ז קודם זה כתוב ״וסילקא היינו ירק ששמו תרדין כו׳, הא למדת שהחותך ירקות דק דק חייב משום טוחן כו׳, וה״ה דיש טחינה בפירות כדאמר בירושלמי השף פלפלין חייב כו׳, הא למדת דיש טחינה בפירות, ואפי׳ במלח קאמר בירושלמי דיש טחינה, וכן כתב הרא״מ זצ״ל יזהר אדם שלא יפרר פירות לפירורין דקין, אבל הר״מ מיימון זצ״ל כתב אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה כו׳ שאין טחינה בפירות, ואיני יודע להבין מ״ש (דמנ״ל הא) דחדא שאני הוכחתי דיש טחינה בפירות, ועוד הלא הוא עצמו כתב דיש טחינה בחרובין, וחרובין פירות הם, ועוד מנ״ל הא כו׳, ותו מ״ש שהדלועין פירות הם הא ליתא דאדרבה דלועין ירקות הם כו׳, הלכך הלכה למעשה יש טחינה בפירות, וצריך אדם ליזהר שלא יפרר אותם פירורין דקין״.

מבואר דיש כאן נושא מסוים שמא אין טוחן אלא בירקות ולא בפירות ודעתו דאין לחלק, והבין שהר״ם מחלק אבל תמה על דבריו. וצ״ב המקום לחלק ביניהם, וכפי הנראה ענינו דרך ולא דרך, כדרך הדׄ׳, ונקבע הדבר בכללות לפי ירק ופירות, [ועי׳ בהלכות ברכות שסתום בשו״ע ר״ב ס״י ור״ה ס״ה לחלק בין מרק פירות למרק ירקות, והטעם כרשב״א דזה דרכו בבישול וזה אין דרכו, והתם הכל לפי הענין].

ענף ב – עוד בהנ"ל, בהעולה מהירושלמי דשחיק תומא ומהתוספתא דאין מרסקין לפני זקנים

הקושיא משחיק תומא במדוכתיה דחייב משום משום טוחן, וכתב חזו"א דכלפי הרמב"ם י"ל דמודה דאסור מדרבנן

והאחרונים תמהו מהא דאיתא **בירושלמי פ"ז** "ההן דשחק תומא כו', כד שחיק במדוכתיה משום טוחן, כד יהיב משקין משום דש", ושום נאכל חי, כדאיתא בברכות ל"ח ע"ב, ולמה חייבו בו משום טוחן, [ופלא כפול על לשון הרמ"ד הנ"ל "אבל ירק הנאכל חי כגון שום וכיוצ"ב מותר לחתכו", מיהו ברמ"ך הנדפס מכת"י איתא 'שומר'].

והנה על נוסח הרמב"ם כפי שדן הב"י והכס"מ לפרש דאפי' ירק הנאכל חי כל שחותכו ע"ד לבשלו חייב, אפשר דאין מכאן קושיא, די"ל בישול לאו דוקא, וה"ה ע"ד לכובשו, או ע"ד לעשות בו איזה תיקון מיוחד מתיקוני המאכל, ובכלל זה גם ההיא דירושלמי דבסופו יהיב משקין, כדאיתא שם, והיה נעשה למין עיסה מסוים, [כלשון הגהות מרדכי פרק חבית ע"פ הגה"ה ממי"ן], אמנם **בחזו"א סי' נ"ז** קבע מזה קושיא על הר"ם, ועכ"פ קשה על השיטה שהתנתה שאין נאכל חי.

ובחזו"א תירץ [בדעת הר"ם] דמודה דאיכא איסור דרבנן גם שלא ע"ד לבשלו, והירושלמי כוונתו לאיסורא דרבנן, וזה דוחק גדול כמו שהודה בעצמו. והנה אם נקבל דוחק זה, לכאורה יש ליישב בזה גם השיטות שירק שנאכל חי אין בו משום טוחן, דדילמא מודו דאיכא איסור דרבנן, אך ברוב הראשונים שכתבו כללים אלו מבואר דבאו להתיר לגמרי, א"כ הקו' במקומה עומדת.

ע"כ צריך לומר דכתישה חמורה מחיתוך דק דק ובדברי החזו"א בזה

והחזו"א מסיים כלפי קושיא זו "ולדעת התוס' [לכאורה ר"ל כנ"ל דתוס' כתבו ד'שרי' הרי דאפי' איסור דרבנן ליכא], אפשר דמודים בכתישה, וכן הרא"ש מודה בכתישה, ואין לנו שום סניף בכתישה מדברי התוס' והרא"ש כיון דמפורש בירושלמי לאיסור, ואין סברא לחלק בין כותש במדוכה לחותך דק דק אלא לענין סמוך לסעודה, אבל לא בעיקר טחינה באוכלין".

ולכאורה ר"ל דהסברא החוזרת בדבריו כאן ולהלן לחלק בין חיתוך דק דק לבין כתישה וריסוק, היא תלויה כלפי איזה נושא באנו, אם כלפי שיטת תוס' וההגי"א דבדבר הנאכל חי אין בו איסור חיתוך, או כלפי אכילה לאלתר שלד' הרשב"א אין בה איסור חיתוך, וסברתו ברורה ופשוטה, דאחרי שמצאנו שדק דק בכלל טוחן, בסילקא, מנין לנו לקבוע חילוק חדש, דמ"מ שני מעמדות של טוחן הם, כתישה שאפי' באוכלים אסורה, וחיתוך שמותר, והרי קבענו שחיתוך דק דק בכלל האופי של טוחן, א"כ אם שייך באוכלים טוחן ה"ה בחיתוך דק דק, ואם לא ה"ה בכתישה, ואם בכל זאת נימא כן, נצטרך לומר דבר חידוש, דאע"פ ששניהם בכלל המלאכה, כתישה היא טוחן מובהק וחמור יותר, וזה סברא מחודשת.

משא"כ כשבאת לחלק בנושא של לאלתר, אין צורך לחלק בגוף המלאכה, דדרך כתישה איתי ביה מלאכת טוחן טפי, רק באופי החיצוני המחלק בין דרך אכילה מדרך מלאכה, וכמו ששימוש בכלי מחלק בין דרך אכילה למלאכה, וכן התכיפות לאלתר, אע"פ שבפשוטו אין זה מוסיף באופי של המלאכה, רק החילוק באופי המעשה, שאינו נרגש כדרך אכילה אלא כדרך מלאכה, הוא הדין שאיכות הטחינה אם חותך או כותש, משפיע ביחס אכילה ומלאכה, והטעם כמבואר בחזו"א להלן, דכיון דעיקר החיתוך הוא דרך אכילה, אין חילוק בין חתיכות קטנות וגדולות והכל מקרי דרך אכילה, אבל ריסוק וכתישה כמעשה הטחינה ממש, אין זו דרך אכילה, אלא תיקון המאכל על צורה אחרת, ובכלל מלאכה, ושפיר הוי חילוק.

ואעפ"כ יש מקום להצדיק החילוק הזה, לומר דהכתישה והחיתוך חלוקים בעיקר המלאכה, דכתישה הוי טוחן מובהק טפי, ולהראות מקורו טהור, והוא ע"פ מש"כ המגיד משנה פ"ז ה"ד בבואו לבאר שיטת הרמב"ם במה נקרא אב ומה נקרא תולדה [אחרי שהר"ם הרחיב את האבות לא רק למה שהיה במשכן], וכתב "שכוונת רבינו היא שכל מלאכה שהיא דומה לאב בדמיון גמור אלא שחלוקה ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל הרי זו אב כמותה, אבל מלאכה הדומה לה במקצת זו היא הנקראת תולדה", והביא המשל ל"קצת דמיון" שאינו אלא תולדה, על דינא דכתב הר"ם שם ה"ה ד'המחתך את הירק' הוא תולדה, ופירש המ"מ דזהו האופן של דמיון קצת, "שאינו דומה לטחינה, רק בהעשות מגוף אחד גופים רבים, אף על פי שהטחינה משנה הגוף הראשון לגמרי, ואין החתוך כן, זו הוא תולדה". הרי בהדיא דהוא חילוק חשוב ונכבד, בעיקר האופי של המלאכה, עד דאף לרמב"ם דענין אב מורחב אצלו לכל הדומה ממש, מ"מ חילוק דהכא הוא חילוק עצום עד דאין זה אלא דמיון קצת, אע"פ ששניהם בכלל המלאכה בסופו של דבר, ובשכך נראה שמקבלים הדברים פנים חדשות ומסבירות, ולא ירחק הדרך לומר דממילא באוכלים שלא שייך בהם כ"כ ענין טחינה, אזי אמרינן דטוחן המובהק אית בהו ולא טוחן שאינו מובהק, היינו חיתוך.

אמנם לשון החזו"א צ"ב שכתב "ולדעת תו' אפשר דמודים בכתישה, וכן הרא"ש מודה בכתישה, ואין לנו שום סניף בכתישה מדברי התו' והרא"ש כיון דמפורש בירו' לאיסור, ואין סברא לחלק בין כותש במדוכה לחותך דק דק אלא לענין סמוך לסעודה, אבל לא בעיקר טחינה באוכלין", צ"ב טובא, כתב תחילה שהתוס' והרא"ש אפשר דמודים בכתישה, עד שקבע שאין לנו שום סניף בכתישה מדברי התוס' והרא"ש, הרי שיש סברא לחלק, ואיך תיכף כותב דאין סברא לחלק רק לגבי לאלתר.

וסבור הייתי לפרש וכך כתבתי במהדו"ק, דר"ל דבדעת תוס', על כרחינו נחלק, אבל אין סברא, לכן העיקר דלא כתוס', ונאמר שדבריו אלו כתובים לפי הקדמותיו, דשיטה כזו שאין טחינה באוכלים היא שיטה יחידאה לפי דעתו ז"ל, שרק ההג"א כתב כן בהדיא, והתוס' שמא לא נתכוונו, והרא"ש תמוה, [ואף שחוזר ומכנהו כשיטת תוס', מפני שזה פשטות דבריהם, אבל נוטה שלא לפרש כן בדעתם].

אך כעת העירני הרב דוד וייל שליט"א לפרש כוונתו באופן אחר, שהנה החזו"א מוסיף כאן תיבת "במדוכה", כלשונו "ואין סברא לחלק בין כותש 'במדוכה' לחותך דק דק אלא לענין סמוך לסעודה, אבל לא בעיקר טחינה באוכלין", ומעתה יש לומר שכוונתו כך, שעכצ"ל דכתישה חמיר טפי מחיתוך דק דק, והנה היה מקום לדחות דלעולם אין החומר בכתישה מבחיתוך, אלא החומר מחמת הכתישה ב'מדוכה' דמיירי הירושלמי, דכיון דעושה בכלי חמור טפי, ע"ז כתב דלא מסתברא, דבשלמא כלפי היתר דלאלתר, סברא נכונה היא שכל שעושה בכלי המיוחד לכך, חשיב יותר דרך מלאכה מדרך אכילה, וכמו לגבי בורר, אבל כלפי מתיר מצד דאין טוחן באוכלים, אין שום סברא לומר דע"י כלי המיוחד לכך גרע טפי, אבל לעולם חילוק בין כתישה לחיתוך, שפיר הוי חילוק מעליא, גם כלפי נידון דטחינה באוכלים, כיון דהוא טוחן באופן המובהק של המלאכה, [כמו שביארנו ע"פ המגיד משנה], וגרע טפי.

ומ"מ לא ברירא, דאמנם תיבת 'במדוכה' שכתב היא כמעט בהדיא כדברי ידידנו הנ"ל, מאידך הלשון שסיים החזו"א "לחלק בין כותש במדוכה לחותך דק דק", דחוק מאד לפירוש זה, שלא היה להזכיר חותך דק דק, שהרי מחלק גם בין כתישה לכתישה, וצ"ע. ועוד ע' לקמן בדברי החזו"א שאימץ סברא זו בדעת תוס' לחלק בין ד'יכה לחיתוך וא"ש לפי"ד הר"ד וייל.

ובעיקר הדין של חילוק זה, כן משמע מלשון הרא"ש וז"ל "דבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק דק אין שייך ביה טחינה", הזכיר שני תנאים דהוי אוכל וגם שחתכו דק דק, ומשמע דכתישה גמורה ניחא שיהא חייב אף באוכלים, ומצאתי בתורת רפאל סי' ל"א שפירש כן, ומוסיף בזה, דהנה הרא"ש משום סברתו, בחר בדרך הר"ח, שפי' פריס סילקא, בקמח שיוצא מעצי דקל, ותמוה שבר"ח לפנינו ובשאר מקורותיו מפרש זה גבי סלית סילתא, אבל פרים סילקא קאי על ירק כפירש"י, ועי' קרב"נ שהגיה באופן שמהפך כל דברי הרא"ש לענין

אחר, והתורת רפאל מגיה באופן דעיקר כוונתו לסמוך על הר"ח שכתב דפרים היינו כעין כתישה ולא כעין חיתוך, ולעולם קאי על ירק, רק כוונתו דהשתא ניחא דרק חיתוך הדק הדק לא מסתבר שיהא חייב באוכלין.

הקו' מהתוספתא דאין מרסקין דבילה וכו' לפני זקנים, ואם מחלקים בין כתישה לחיתוך א"ש

והנה עוד קושיא אחרת הקשה החזו"א **מהתוספתא שבת פרק י"ד** "אין מרסקין דבילה וגרוגרת וחרובין לפני זקנים בשבת, אבל מרסק הוא ביד של סכין, בעץ הפרוד, ואינו חושש", והובא להלכה **בב"י שכ"א וברמ"א שם סי"ב**. ופירות הם ונאכלים חיים, ואעפ"כ נאסרו בריסוק. וכתב חזו"א דזה סותר כל ההיתרים שנזכרו בפוסקים, א' דעת תו' דדוקא סילקא, ב' דעת הרא"ש דלא הוזכר כלל דין חתיכת ירק, ג' דעת הר"מ דדוקא לבשל איכא חיוב, ואולי לאכול מותר. ועוד כתב דסותר המתיר הד', של 'לאלתר', דמשמע לו דלפני זקנים היינו לפניהם ממש, [או עכ"פ דאם היה שרי היה לו לתוספתא לפרש], וענין זה יבואר עוד בטוחן סימן ב' [דין טוחן לאלתר].

וסיים חזו"א דאם יש מקום ליישב, הוא ע"כ באחד משני אופנים, או לומר דלפני זקנים שאין יכולים לאכלו חמור טפי, או לומר דכתישה חמורה מחיתוך דק דק, והתוספתא מיירי בכתישה כמש"כ המג"א ס"ק י"ד. ועוד כתב כן גם על הקו' על המתיר הד' מצד לאלתר, דמשמע לו דהתוספתא מייר לאלתר, דע"כ אם יש ליישב הוא כשני דרכים אלו.

והנה לעיל כלפי הקו' מהירושלמי דשחיק תומא כתב חזו"א דאין סברא לחלק בין כתישה לחיתוך בנושא זה של ישוב דעת תוס' וראי"ש, וכאן סתם דאפשר לחלק בהכי, אכן גם לעיל כתב שבהכרח לחלק, וכאמור כוונתו לומר שאין לנו ישוב אחר חוץ מזה, אלא שהוא דחוק לדעתו בסברא, ודעתו לכן דהעיקר דלא כשיטה זו, וכבר נתבאר לעיל קצת ביאור החילוק הזה בין כתישה לחיתוך. ולפי מש"כ בשם הר"ד וייל דלא אמר דאיון סברא לחלק אלא בין מדוכה לבלי מדוכה לק"מ.

והנה לעיל לגבי הירושלמי צידדנו דהטעם גם משום שהטחינה מעלתו על תכונה אחרת הוא מה שהשום עומד ליעשות עיסה, אינו מתאים בריסוק לפני הזקנים שאינו אלא להקל מעליהם מחסור השיניים, אבל מ"מ הטעם הוא מש"כ עוד לעיל, דכיון דהוא טוחן באופן המובהק, אינו מאבד יחס זה בקל, ואף באוכלים ישנו, וכן יתכן דאף לאלתר.

אמנם הרמ"א העתיק את התוספתא בלשון "דאסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני זקנים", הרי שהעמידו על חיתוך, ובאמת ע"ז באה השגת המג"א שבתוספתא מיירי בריסוק ולא בחיתוך [וכתב דמ"מ הדין דין אמת], אך הגר"א כתב על הרמ"א "וכן ל' הרמב"ם ופי' רש"י בשבת קנ"ה א' במתני' אין מרסקין אין מחתכין, דלא כמ"א שנדחק", [ומש"כ הגר"א מהרמב"ם, או שכוונתו על פיה"מ לרמב"ם פכ"ד משבת שג"כ פי' כן דמרסק היינו מחתך, או דר"ל דכן משמע ברמב"ם פכ"א]. עכ"פ י"ל דאה"נ כל דברי הרמ"א שהעתיק את התוספתא על לחתך, לשיטת המחבר דסתם דהמחתך ירק חייב משום טוחן, ולא הזכיר מחילוק בין נאכל חי לצריך בישול, ובין סילקא לשאר ירק, והינו דסתם הלכה דלא כן, ועוד עי' בדרכי משה הארוך דלהלכה לא סמכינן על הקולא הזו וכ"כ במטה יהודה עייאש בדעת המחבר, אבל לסוברים דדוקא סילקא וכיוצא בה, ע"כ דהתוספתא בריסוק ממש דוקא, [או כתי' השני של החזו"א דלפני זקנים גרע, ועי' בזה להלן].

[אבל כלפי היתירא דרשב"א ב'לאלתר', דג"כ הק' החזו"א מהך תוספתא, דמשמע דמיירי לאלתר ואעפ"כ אסור, וגם ע"ז תי' כן דכתישה חמור טפי מחיתוך, שם דברי הרמ"א סותרים תי' זה שהרי דברי הרשב"א פסקם הרמ"א בהמשך, ואעפ"כ העמיד את התוספתא בחיתוך ואעפ"כ אסור, אלא שבאמת משמע בהדיא ברמ"א שמעמיד את התוספתא לאחר זמן ולא כחזו"א, וראה עוד בטוחן סימן ב' [בענין טוחן לאלתר].

תי' החזו"א דלפני זקנים דאין יכולים לאכול בלא חיתוך גרע טפי, אך התרוה"ד כ' דאזלינן בתר רובא דעלמא, ואם יש לחלק

ועכ"פ כאן הציע החזו"א עוד תי' אחר, הן לגבי ישוב השיטות דאין טוחן באוכלים והן לגבי ישוב הרשב"א דאין טוחן לאלתר, דלפני זקנים גרע, שכיון שאין יכולים לאכול בלא זה הרי יש כאן תיקון מעליא ומלאכה הוא.

והנה סברא זו אינה חדשה, וכפי שכתב חזו"א כבר דן בה התרוה"ד, אחרי שכתב דבבשר מבושל או צלי כ"ע מודו דשרי לחתכו, כיון דאין במינן טחינה, שאין גידולו מן הארץ, ואף לרבא דגבי מעמר מחייב אף בשאינו גידו"ק, מ"מ "לענין טחינת אוכלין דבלא"ה לא שייך בהו טחינה כולי האי, מודה דיש לחלק משום גדולי קרקע", ומוסיף שם בזה "דכיון דכתבו התוספות בהדיא דבאוכלין לא שייך טחינה, וכן כתב אשירי דהוי תמיה, איך שייך טחינה באוכלין, אין לסתור דבריהם מדברי שאר הגאונים, אא"כ מצינו שנחלקו עליהם בהדיא, אבל כל כמה שנוכל לחלק, לומר דבהך מילתא מודו אלו לאלו אמרינן הכי", וע"ז כתב דאעפ"כ "אין נראה להתיר מהאי טעמא, לחתוך בשר חי דק דק לצורך עופות להאכילן, דהואיל ואין הבשר כך ראוי לאכילה, אלא לכוס אותו דלאו כאורחיה, איכא למימר דהא דהתירו התוס' לטחון אוכלין, היינו משום דא"צ טחינה, דאי בעי אוכל ליה כמו שהוא שלם והיה לועסו בין שיניו, אבל אי לא האי טעמא לא".

אמנם תיכף כתב התרוה"ד "וא"ת א"כ מי שאינו יכול ללעוס אפי' בבשר מבושל או צלי יהא אסור, הא ליתא דאזלינן בתר רובא דעלמא דחזי להו ללעוס, לכך לא שייכי בהו טחינה, אפי' למי שאינו יכול ללעוס, אבל בשר חי דלא חזי לשום אדם, ואף על גב דחזי לכלבים ולשאר חיות, לאו להכי קיימי רק לעופות משום חשיבותו, ולכך אין להתיר". הא קמן דדעתו דאין סברא לחלק בהכי, אלא אזלינן בתר רובא דעלמא, וא"כ לכאורה אזדא לה תי' חזו"א ז"ל.

אמנם החזו"א שם עמד בזה וכתב "ואע"ג דבתה"ד כתב דיחיד שאינו יכול ללעוס הולכין אחר הרוב, אפשר דזה ששוה בכל זקנים שאני, והעיקר דלא כתב כן אלא בבשר שאין במינו טחינה", אך באמת הדברים דחוקים ביותר.

דמה שכתב תחילה צ"ע, וכי מה הם התנאים הנדרשים להכלל בקבוצת הזקנים, וכי בן שמונים או בן תשעים, והאם נמצא דבר השווה לכל זקנים, ואם בבעלי 'זקנה' עסקינן, המצויה יותר ב'זקנים', וכי סכינא חריפא מבדלת בינם לצעירים שלקו בזקנה, או שמסיבה מיוחדת אין יכולים להאכל, ועוד וכי התרוה"ד הודיענו שדבריו נאמרו לצעירים מחוסרי שיניים, וסתמא קתני בראש דבריו "מי שאינו יכול ללעוס יפה בשיניו", ובודאי המובן שעיקר דבריו לזקנים או תינוקות, וכן הוא בשגרת לשון העול"ש סק"י בשם התרוה"ד וז"ל "ומסיים שם דמטעם זה מותר לחתוך אפילו לפני זקנים שאינם יכולין ללעוס כלל".

ומש"כ עוד לעיקר, "דלא כתב כן אלא בבשר שאין במינו טחינה", צריך ביאור, כי אם גם המשבצת בה נאמרו הדברים היא בבשר דייקא, מפני שרק בזה התיר התרוה"ד, מ"מ הסברא אחת היא, אם ראוי לילך בתר איש כמאכל פיו או ע"פ כלל אינשי או רובם, ובפרט שכל חידושו של התרוה"ד להתיר בשר, אינו היתר חדש, אלא חיזוק של סברת התוס' וראי"ש דאין טוחן באוכלים, שהיא לדעתו סברא יותר חזקה בדבר שאינו גידולי קרקע, [כמו שיכתוב רבנו עצמו להלן], ותדע דכשכתב התרוה"ד את ההגבלה שבשר לעופות שאין ראוי בלא חיתוך חמור טפי, כתב כן כמדבר על התוס' במקום שמיירו הם, על שאר אוכלים, כלשונו "איכא למימר דהא דהתירו 'התוס' לטחון אוכלין', היינו משום דא"צ טחינה, דאי בעי אוכל ליה כמו שהוא שלם והיה לועסו בין שיניו, אבל אי לא האי טעמא לא", כי אכן אין דבריו אלא לאמץ את סברת התוס' כלפי בשר, הלכך החילוק עצמו מקומו בדברי התוס' גבי אוכלים, כמבואר בלשונו, וא"כ ע"ז כתב הכלל תיכף דמ"מ אזלינן בתר רובא דעלמא.

שוב ראיתי במכתבי מרן ז"ל [מכתב ג'] שהוסיף בהגדרת דבריו וז"ל "שלילת שם טחינה בדבר שאינו ג"ק אלים טובא, ואין כח יחיד

הנצרך לטחינה מחייב שם טחינה, אבל בג״ק לדעת תו׳, י״ל דמתחשבין עם היחיד, וכיון דהוא נצרך לטחינה חשיב טחינה״. היינו דאין כאן נושא של כן ולא, אם דנים ע״פ יחיד או ע״פ רוב, אלא היחיד ג״כ שאינו בר הכי לאוכלו בלא טחינה, נותן את ההרגש של טוחן על הדבר, וכל פרט ופרט של הרגש מלאכה לוחם מלחמתו ליתן שם מלאכה על הדבר, ואנו שוקלים במשקל הקודש וקובעים הדבר לפי כל פרטיו, והנה אוכלים סיבה לגרע שם מלאכה, ואין גידולי קרקע סיבה נוספת, ואין נאכל ליחיד זה, סיבה ליתן שם מלאכה, ואנו שוקלים דבאין גידו״ק סיבתו שלא לראות בו טוחן גדולה, עד שגוברת על סיבה הנגדית מחמת שאין נאכל חי ליחיד, משא״כ בגידו״ק. ומ״מ הוא נראה מחודש.

גם דעכ״פ משמע בלשון התרוה״ד שדבריו יאמרו בדברי התוס׳ עצמן, דכשם שתחילת דבריו שיבצם על התוס׳, וז״ל ״איכא למימר דהא דהתירו התוס׳ לטחון אוכלין, היינו משום דא״צ טחינה כו׳ אבל אי לא האי טעמא לא״, כך סוף דבריו ״דאזלינן בתר רובא דעלמא״ יאמרו על התוס׳ במקומם, אם כי הפועל של הדברים בנפ״מ העולה הוא בבשר צלי כמו שדיבר התרוה״ד.

מיהו בשיטה מיוחסת להר״ן מבואר כן דמחתך לפני תינוקות חמיר דאף באוכלים חייב

ודע עוד דאם אמנם בדברי התרוה״ד מבואר בפשטות דלא כסברת חזו״א, אלא דאזלינן בתר רובא דעלמא, אבל זכינו שבדברי השיטה להר״ן מבואר כדעת חזו״א, וז״ל ״האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, כתב הרא״ה ז״ל דדוקא סילקא שהוא מחוסר הכשר אחר, דהיינו בישול, ולאפוקי פת וכל דבר הראוי לאכילה בלא מחוסר הכשר אחר דמותר, דאוכלא דאיפרת, ע״כ, וכן כתב בעל התרומה כו׳, ויש מחמירין ואוסרין לפרר פת לתינוק בשבת, לפי שהוא מחוסר הכשר אחר, ולא נהיר דכל דטוחן אחר טוחן לית ביה משום טוחן״.

והמשמעות ששיטות אלו הסכימו לדעה זו, דדוקא גבי סילקא חייב, לפי שאין נאכל כמות שהוא, וצריך הכשר אחר, אבל מ״מ ס״ל דפירור פת לצורך תינוק אף הוא בכלל, כיון שאין התינוק יכול לאכלו כך בלא פירור. הרי דפליג על התרוה״ד שכתב שאף היכא שמתקן את האוכל למי שאין ראוי לאכול בלא תיקון שרי, דאזלינן בתר רובא דעלמא, [אם לא לדברי החזו״א הנ״ל שמחלק שדברי התרוה״ד לא נאמרו כלפי ׳קבוצת תינוקות׳ שאני, וכבר כתבנו מה שיל״פ בתי׳ זה, או גם לתירוצו השני של חזו״א דהתרוה״ד דיבר דוקא על בשר, והר״ן מדבר על אוכלים, וגם ע״ז כתבנו מה שיל״פ]. א״כ לשיטת הר״ן דברי החזו״א בתי׳ זה נכוחים.

הראיה שכתב התרוה״ד מהרשב״ם שהתיר פירור פת רק מצד טוחן אחר טוחן דיש ברירה באוכלים תלוי בהנ״ל

והנה התרוה״ד מוכיח דכל מאן דשרי פת מצד טוחן אחר טוחן, ס״ל דאסור חיתוך באוכלין, והחזו״א החזיק בדבריו מאד, לחזק בדק הבית של השיטה שס״ל דיש טוחן באוכלים ולעשותם רוב ועיקר, אבל אפשר דהתרוה״ד אזיל לשיטתו, דאזלינן בתר רובא דעלמא, דאילו לפי״ד הר״ן אין זה מכריע, די״ל דטעם זה לא נצרכה אלא להתיר אף לפני מי שאין יכול לאכול, אבל לפני מי שיכול לאכול בלא חיתוך, אפשר דשרי בלא טעם זה דטוחן אחר טוחן, וכאשר מבואר סברא זו בשיטה להר״ן.

והנה במכתב מהגר״ב זילבר זצ״ל לחזו״א צידד לנטות מדברי התרוה״ד שקבע ראיה מהרשב״ם דאוכלים אסור, [ודרך דחייתו לא ידעתי], והשיב החזו״א דאין אנו רשאין לחלוק על התרוה״ד שקבע ראיה משיטות אלו, אבל להאמור הוא תלוי במחלוקת ראשונים קיימת.

כתב המג״א דמשמע דוקא לפני זקנים, וביאור לדעתו דהמחבר שפתם לאסור בירק חי, לצורך מאכל שהחיתוך נצרך יותר

והנה **המג״א סק״ד י״ד** דיבר בקצרה בענין, וז״ל ״ומשמע דלפני מי שיכול ללועסו כך שרי״, הנה מעמיד חילוק זה לדינא, שכל מה שאסר התוספתא ריסוק פירות הוא לפני זקנים אבל לפני מי שיכול ללועסו שרי, וע״כ ביאור הענין דבאמת אין טוחן באוכלים הראויים להאכל כמות שהם, זולת שלפני זקנים גרע דריסוקם מכשירם להם.

אבל מאד יפלא הדבר, שהרי המחבר קודם זה סתם ואמר המחתך ירק דק חייב, ושם לא נזכר שום רמז שמדובר לפני זקנים או כיוצא בזה, ולכן היינו למדים שהמחבר סתם נגד כל הראשונים המתירים חיתוך אוכלים הראוים ועומדים להאכל חי, וס״ל לחיוב או לאיסור מספק, עד שהחזו״א הגדיל עוד לטעון שאין כאן כמעט שיטה חולקת, ולא סניף להתיר, והנה לפנינו נתהפך הגלגל ע״י דברי המג״א שבאמת מותר, ולא נאסר אלא לפני מי שאין יכול להאכל, אבל יפלא שלא נזכר כלל תנאי זה גבי חיתוך ירק.

ובטוחים היינו שישמע קול גדול במחנה, אבל באמת לא מצאנו שיעמידו את השאלה בתוקפה, כי אם בקול ענות חלושה, מה שכתב הפמ״ג וליישב זה בא, וז״ל ״והיינו באין לו צורך לחתוך, אבל מה שחותכין ירק דק צנון דקורין מאזרי״ע וכדומה בעינן באותה סעודה, כמו שכתוב בס״ק ט״ו״, והיינו שכתב שם המג״א ״במדינתנו נהגו לחתוך הצנון דק דק מאד ויש להם על מי שיסמוכו ועכ״פ אסור לעשות עד יציאת בה״כ דבעינן סמוך לסעודה ממש״, וגם הביאור הלכה הביא דברי הפמ״ג בזה״ל ״ודע דאפילו לדעת המ״א שמתיר לחתוך לפני מי שיכול ללעסו כך, היינו דוקא בגרוגרות וחרובין שאין לו צורך לחתוך, אבל מה שחותכין ירק דק דק שקורין מזרי״ע וכדומה בעינן דוקא באותה סעודה גם לדידיה [פמ״ג]״, והנה טעם החומרא מבוארת שיש צורך בחיתוך, ולכאורה בודאי כל חיתוך שדברו בו יש בו איזה תועלת ותיקון ולא לחינם חתכו, אבל כוונתו שיש תועלת מיוחדת בחיתוך זה, להכשירו למאכל מיוחד, ולא רק להקל מעליו או למען הסדר הטוב, וא״כ לפי דבריו גם מש״כ בתחילת הסעיף לאסור מיירי בכעין זה, וא״כ אמנם דוקא לפני זקנים אבל גם באופן מיוחד זה דמיא לזה.

שו״ר בערוה״ש וז״ל ודבר תמוה הוא דאם יש בזה איסור טוחן מה לי מי שיכול לאכול ומי שאינו יכול לאכול, וא״כ גם גבי ירקות נאמר כן ולא שמענו חילוק זה מפי הפוסקים, [גם במ״ב תמה בזה]״, עכ״ל.

החזו״א משיג על המג״א ומהפך כוונתו לשיטתו דהראשונים כולם אסרו חיתוך

והנה **החזו״א** באמת תמה בחזקה וז״ל ״ובאמת הדבר מתמיה דבכל הפוסקים שדנו בפרים סילקא לא הזכירו תנאי שיהא בשביל זה שאינו יכול לאכלו בלא זה״, וכתב שם שבמ״ב בבה״ל השיג עליו דאפי למי שיכול ללועסו כך אסור, והיינו מש״כ הביאור הלכה בעדנה ״לענ״ד אין דבריו מוכרחין, דנקט לפני זקנים משום אורחא דמילתא כו׳, אבל לעולם בדבר שהוא משום גדולי קרקע שייך בו טחינה בכל גווני וכן נראה מדברי הגר״א כו״״.

אמנם השגת חזו״א היא בתוקף אחר, לפי דרכו האחרת, שעשה מהשיטות דאין דין פרים סילקא נוהג בירק הנאכל חי, שיטה יחידאה של הג״א בלבד, וכאילו כל הפוסקים אין מחלקים, ועל פי זה עיקר קושיתו כאן גם כן, כי אותם הפוסקים שתלה דעתו בהם, כהללו שדנו על פירור פת מצד טוחן אחר טוחן, לא הזכירו עוד שכל האיסור לפני זקנים.

ואם כן תוקף זה אינו לדידן, שכבר הראנו לדעת שהרבה פוסקים ס״ל דאין פרים סילקא נוהג בירק הנאכל חי, וא״כ אדרבה לדידהו חומרא שמענו שמ״מ לפני זקנים חמיר טפי כיון שאין יכולים לאכלו, ולא אזלינן בתר רובא דעלמא להתיר, [אם אכן זה התי׳ שנקבל בזה], ואין קושיתינו אלא שהיה נראה מ״מ בדברי המחבר שנקטינן כשיטה האחרת דיש דין פרים סילקא אף בירק הנאכל חי, ולא דוקא לזקנים, ואילו בדברי המג״א מתהפך הענין שלא נאסר אלא לזקנים. וע״ז יבואו דברי הפמ״ג שירק שיש צורך מיוחד לחתכו חמיר טפי, ודמיא להא.

והחזו"א בדרכו רוצה להפך כוונת המג"א לצד חומרא, לפרש דקאי על לאלתר, שאף את זה אסר, ובזה הגביל דדוקא לפני זקנים, ע"ש שהוא העמסה בדרך דחוקה, בפרט כי הרמ"א כתב דכל הסעיף מיירי לאחר זמן, וא"כ דברי המג"א על אחר זמן, והחזו"א לצורך זה דוחק הלשון ברמ"א דלא קאי על אופן התוספתא, והוא דחוק ביותר ביותר.

ומש"כ לתמוה על המג"א שכתב קודם זה שגם חיתוך אסור, וכתבו בלשון נראה לי, דבמה נסתפק, הלא כבר פסק המחבר דהחותך ירק דק דק חייב משום טוחן, ולמה יהא מותר חיתוך דבילה וגרוגרות וחרובין לפני זקנים, לפי דעת מג"א דדוקא לפני זקנים אסור, י"ל דהרי כאמור קשה מזה עכ"פ על מסקנת המג"א דדוקא לפני זקנים, והרי המחבר סתם דאסור לחתוך ירק ולא התנה לזקנים, וכבר נתבאר דהפמ"ג והביאו הביאור הלכה כתבו לישוב זה דמיירי שעושין ממנו מזרי"א שיש צורך מיוחד בחיתוך, מעתה זה כוונת מג"א דבדברי המחבר אין זה מבואר לחומרא כ"כ, שיש לצמצם דמיירי בחיתוך מיוחד שמעלהו לתכונה מיוחדת, אבל חיתוך דבילות אפילו לפני זקנים, שמא מותר, ולא אסרו אלא כתישה, דסוג כזה של חיתוך הוא בעצם רק להקל מאכל, ואף זקנים לא יחלקו שם לעצמן לחומרא, ע"ז כתב דמ"מ יראה דחד דינא הוא, חיתוך כמו כתישה, אלא דמ"מ לא אסרו אלא לפני זקנים.

סיכום הדברים בדין 'לפני זקנים'

סיכום הדברים, בדעת רבים הסוברים דלא נאמר פרים סילקא, בירק הנאכל חי, יתכן דהתי' דהתוספתא דאין מרסקין חרובין וכו' משום דלפני זקנים חמיר טפי, ולדעת המג"א הכא משמע מהתוספתא שפסקה הרמ"א דדוקא לפני זקנים, וצ"ל דסתימת המחבר בירק לא"ד ומיירי בכעין מזרי"א שמעלהו על תכונה אחרת, ונתקרבנו בהלכה לדעת השיטות דאין איסור בירק הנאכל חי, ואילו לדעת הביאור הלכה דאורחא דמילתא קתני, ולא"ד לפני זקנים, היינו דקי"ל דלא כשיטת המתירים ירק הנאכל חי כמות שהוא וכסתימת המחבר.

ואם נקבל את מה שמשמע לחזו"א מהתוספתא דמיירי לאלתר, ונימא דהתי' דלצורך זקנים שאני וחמיר טפי, הנה תי' זה יתכן למג"א ולא לביה"ל שכתב דלפני זקנים לא"ד, אמנם בלא"ה דעת הרמ"א והפוסקים שסתמו על דין זה של התוספתא דלאלתר שרי, הנה שלא השגיחו על הדיוק דלפני זקנים משמע לאלתר, ומיירי לאחר זמן. ומה שעוד יש לדבר בזה בהלכה ולא למעשה אי"ה בטוחן סימן ב' [ענין לאלתר].

ענף ג – שיעור דקות החיתוך, וביאור ענינו

מש"כ הרבה ראשונים דדוקא מחתך דק דק חייב

מבואר **בהרבה ראשונים** דפרים סילקא מיירי דוקא בחותכן דק דק, ראה לשון **הרמב"ם פ"ז ה"ה** בלשון 'מעט מעט', [כן נראה הגירסא עיקר, כמו שנדפס במהדורת פרנקל, וכן הוא בר"ים שבספר מעשה רוקח, ויש נוסחאות דאיתא 'מעט' פעם אחת], **ובפכ"א הי"ח** הלשון 'דק דק', [ובפ"ט כתב דמחתך חייב בסתם, ועי' בזה **בנשמ"א י"ז ב' ד"ה ודע, ומנח"ח אות ב'**, גם בפ"ז ה"ח ביאר לנו ענינו של טוחן בלשון זה "שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים הרבה", ולא הזכיר שיהא דק דק]. ורש"י כתב "מחתכו הדק". **ובתוס' דף קי"ד ב' ד"ה אלא** כתבו דמיירי "כשעושה חתיכות דקות מאד", [ומה שסיימו דהתם בקניבת ירק שהתירו מיירי בחתיכות גדולות, ר"ל גדולות ביחס לגודל שהזכירו מקודם, כלומר דקות אך לא מאד]. גם **באו"ז סימן ס'** נקט פ"א בלשון 'דק דק', ופ"א בלשון 'שלא יפרר אותן פירורין דקין'.

אמנם **בר"ח** כתב דסליק סילקא "כעין כתישה ולא כעין חיתוך", וכן הוא **בערוך ערך פריס**, וכן **בספר העתים סי' רכ"ז**, ולכאורה ר"ל דחיתוך אינו בכלל המלאכה, ובעינן דוקא כתישה ממש כעין קמח, [ומסתבר דאי"ז מפני צורת המלאכה דהיא דוקא בדרך כתישה, אלא משום שינוי היצירה שאינו דק כקמח], אבל הראוני **באו"ז סי' ס'** שהביא דברי הערוך וכתב דמזה וכן מלשון רש"י מחתכן הדק, למדנו דצריך שיהא חיתוך דק דק, נראה שפירש שגם הערוך לא כיוון לומר דוקא ממש כקמח, אלא ר"ל דהחיתוך דהכא הוא 'כעין' כתישה ולא כעין חיתוך דעלמא, וכלומר דבעינן דק דק[3].

ובירא סי' רע"ד כתב "יש להזהר שלא לפרר פירות לפירורין דקין, ושיעור דקיקתן ופרירתן לא ידעתי לפרש", והביאו **בביאור הלכה שכ"א סי"ב ד"ה המחתך**, אמנם בכל הראשונים שהבינו מבואר דהיינו דוקא דק ביותר, שכן לשון התוס' דק 'מאד', וכן שא"ר והש"ע לא נחו עד שכפלו לשון דק', וכן הר"ח ודעמיה שהצריכו 'כעין' כתישה. לכן או שיש בזה מחלוקת וא"כ דעת רוב הראשונים ופסק השו"ע דלא כיראים, [וכעי"ז כתב בשבה"ש פתיחה לטוחן אות א'], או וכן נראה יותר שגם היראים לא בא לחשוש על חתיכות שאינם בכלל דק דק, רק כתב דשיעור דק דק לא נתבאר על דיוקו, אם הוא בגודל כפירור או בגודל שני פירורים או קצת יותר, אבל מודה דדבר שאינו בכלל דק דק מותר, והרי פתח והזכיר שלא לפרר "לפירורין דקין".

וראיתי **בשלחן שלמה מהגרש"ז אויעבאך זצ"ל** שכתב "נראה דהשיעור של דק דק היינו שיהא ראוי לבולעם כך ואין צריך לטוחנם בשיניים שבפיו", וא"א לקבוע שיעור זה, בזמן שהיראים והביאו הביאור הלכה כתבו שלא נודע שיעור דקותם, ובודאי גם הוא בדרך לימוד נתכון, וחלילה לא להלכה, וכמש"כ המשנ"ב דמאד יש ליזהר בזה, והמדפיס העתיק כל שמצא בכת"י, ושמו אצל השולחן.

לברר אם יש מהראשונים שחולקים ואין מצריכים שיחתוך דק דק

ויש לברר אם יש חולק בדבר ואין מצריך דק דק. והנה רש"י מפרש להאי מאן דסלית סילתא חייב משום טוחן, שמחתך עצים דקים להבעיר אש, **ובאו"ז סי' ס'** הקשה "ואיני מבין שכבר פירשנו דאין טחינה כי אם דק דק ואין לדרוך לטחון כ"כ הדק לצורך האש", וע"ש שנטה לפירוש הר"ח דמיירי במחתך עצי דקלים ויוצא מהם כעין קמח. ובדעת רש"י צ"ע אם מבורר בזה דאין מצריך דק דק, או שמוקים לה אוקימתא שחתכן דק דק, והרי עכ"פ רש"י כתב בפרים סילקא שמחתכן 'הדק', וכתב באו"ז דהיינו דק דק. ועוד מה שיל"פ דעת רש"י שם באופ"א עי' להלן.

ובערוך מבואר שני גירסאות ופירושים בפריס סילקא, א' במ"ם והוא מעין כתישה ולא מעין חיתוך, ב' בסמ"ך מלשון הלא פרוס לרעב לחמך, וכתב האו"ז דלפי פי' קמא למדנו דצריך דק דק, ומשמע דלפי' בתרא אפשר דלאו דוקא חיתוך דק דק.

וברש"י להלן ד"ה חייב י"א, גבי קנים "עשאן דקות מאחת שתים או שלש הרי זה טוחן", ולכאורה חיתוך קנה לשנים אינו בכלל דק דק, אם מפני שהוא לאורך כל הקנה, וגם מפני שאינו כ"כ דק בחצייתו לשנים, וצ"ע, ועי' עוד להלן בזה.

אם מדרבנן אסרו חיתוך חתיכות גדולות יותר

והנה כ"ז נתבאר בענין מאימתי הוא בכלל טוחן לחיובא, וצ"ע אם עכ"פ מדרבנן הרחיבו ואסרו כל חיתוך אפי' אינו דק דק, או עכ"פ

---

[3] והנה הגרי"א ניימרק זצ"ל [רב בת"א ומלפנים בפרען בליטא] פרסם בקובץ התבונה שנת תש"ו, דהר"ח הוא שיטה נפלאה ועיקרית, וגם אם לא לענין קולא, אך לענין חומרא, ד"ל דכל מה שצמצמו הראשונים דין פרים סילקא לסילקא בלבד דבר שאין נאכל חי, גם לומר דדוקא לאחר זמן ולא לאלתר, מפני שהוקשה להם מכ"מ דנראה דאין חיתוך באוכלין, עכ"פ לאלתר, אבל להר"ח קו' מעיקרא ליכא, שאין האיסור אלא בריסוק גמור, ושוב י"ל דאותו ריסוק נאסר אף באוכלים, ואף לאלתר, אבל להאמור למעלה אין זה הפירוש בר"ח, וכן השיב הגר"ב זילבר זצ"ל בהתבונה, ואמנם החזו"א כתב לאסור ריסוק אוכלים מצד אחר, דאע"פ דחיתוך בכלל טוחן, [לגבי סילקא], מ"מ אוכלים אע"פ שאין בהם איסור חיתוך לסוברים כן, יש בהם איסור ריסוק, כמו שיבואר בענף ב', וכן לגבי לאלתר, כמו שיבואר בסימן ב' מטוחן.

באיזה דרגא מסוימת יותר. וי"ע בזה מהא דקניבת ירק וקיצרנו. ועי' לשון המחבר דמשמע דליכא איסור דרבנן, וכן משמע בפוסקים.

אבל **בב"י** כתב לענין חיתוך אינשאלד"ה, דלכאורה יש להתיר מכמה סיבות שמנה תחילה, וגם מטעם דאינו דק כלשונו "ועוד דפרים סילקא משמע שמחתכו לחתיכות דקות ביותר, וכדדייק לישנא דרש"י ולישנא דהרמב"ם ומפורש בדברי התוספות, ואינשאלד"ה אין דרך לחתכה לחתיכות כל כך דקות, הילכך נראה דלכולי עלמא שרי", אעפ"כ סיים הבית יוסף "ומכל מקום נכון הדבר להזהיר שיחתכום לחתיכות גדולות קצת ושיאכלו לאלתר, וכל כהאי גוונא נראה דלית ביה בית מיחוש לדברי הכל", הרי שלמרות שאינו דק דק, וגם למרות שצירף עוד סברות היתר גדולות ונכבדות, לא נחה לבו להתיר עד שיחתכום חתיכות גדולות קצת, ואמנם לא כתבו בתורת דין אלא בתורת נכון הדבר, [אך יתכן דזה רק בצירוף הסברות שכתב לעיל, ובלא"ה היה מורה דין זה לחתוך גדולות קצת, בהחלט יותר]. וצ"ב המקום להחמיר בזה.

וכפי הנראה אין כאן תוספת על הדין, אלא שחשש דגם מנהגם בכלל דק דק, לכן הורה לחתוך גדולות קצת, יותר ממנהגם, ובזה יצא מבית הספק.

אך בביאור הלכה סימן שכא סעיף יב כתב "ופירש רש"י פריס מחתכו דק דק, וכ"כ התוספות דמיירי בחתיכות קטנות כעין טחינה אבל בחתיכות גדולות קצת אין דרך הטחינה בכך, וכ"כ הרמב"ם דק דק, אך כ"ז לענין חיוב, אבל לענין איסור יש ליזהר מאד בזה דכבר כתב בספר יראים להרא"מ דשיעור דקותן לא נודע לנו, וכן משמע בב"י דהצריך לענין היתר אישלאנד"א שיעשה חתיכות גדולות במקצת וגם יהיה סמוך לסעודה ע"ש", וקצת משמע כאילו יש חילוק בין חיוב לאיסור, כלומר דזה איסור דרבנן, ולא ענין חשש כנ"ל, ויש לדחוק הלשון.

ומשמע דאין הכוונה שהוא עצמו של הדין, לחתוך יותר גדול מן המנהג בחול, אלא שכך היה המציאות שהדקות במנהגם היה גבולי, והיה הב"י נוטה להיתר, אבל לא בטח לבו, עד שיגדילו קצת, ובגדול מעט יותר מהמנהג בזמנו יצא מכלל ספק, אבל אם ישתנה המנהג, להקטין יותר, לא סגי להגדיל מעט מהמנהג, וכן אם ישתנה המנהג להגדיל יותר בחול, אי"צ להגדיל טפי בשבת מהמנהג בחול, דלאו טוחן הוא.

וע"ע **חזו"א סי' נ"ז** שכתב על הב"י וז"ל "ואחרי כל הנ"ל החמיר שיכוונו לעשות חתיכות גדולות קצת, משמע יותר מדרך שנהגו כדי לצאת מספק", וגם הוא כוונתו מצד הנ"ל, שהמנהג אז היה גבולי, ודלא כמשנ"ב דרשו שהביאו מהחזו"א דכללא הוא לחתוך יותר מרגילות. [גם במה שכתבו שם בשם הגרש"ז והוא מכת"י בספר שולחן שלמה "דהשיעור של דק דק היינו שיהא ראוי לבולעם כך ואין צריך לטוחנם בשיניים שבפיו", ודאי לא כתבו אלא בדרך לימוד, וח"ו לא להלכה, וכבר כתב היראים והביאו הביאור הלכה שלא נודע שיעור דקותם, ולא נחה דעת הביה"ל עד שכתב ע"ז "יש ליזהר מאד בזה"]. וע"ע לקמן בפשט דברי הב"י.

אם כשאינו דק דק אינו באופי המלאכה, או דאין בזה תיקון על תכונה אחרת, והנפ"מ ביניהם

והנה מה שהתנו דאין טוחן אלא בחיתוך דק דק, י"פ בב' אנפי, הא' והוא ודאי פשוטו של דבר, דאם אינו דק דק אין כאן שם טוחן כלל, ויהיה נכון הדבר גם אם החיתוך שעשה העלהו על תכונה מיוחדת, דמ"מ הרי"ז תיקון אוכלא בעלמא, אבל אינו בכלל טוחן, שזהו עצמו וגופו של טוחן להפכו לדק דק. הב' דבעצם כל חיתוך דבר לכמה חלקים שייך להחשב טוחן, אלא שמלאכת טוחן ענינו ליצור ע"י החיתוך יצירה חדשה שנתעלה מהיות הדבר שלם, והגיע אל תכונה אחרת מיוחדת, וכל שחתך פרי גדול לשני חלקים, אי"ז אלא חיתוך בעלמא ואין כאן שום יצירה מיוחדת, וגם חיתוך קטן יותר כל שאינו דק אין בו יצירה חשובה.

והנפ"מ בזה לכאורה, דלצד קמא והוא הפשוט, יש להתיר חיתוך חתיכות שאינם בכלל חשש דקות, גם אם יוכל מעתה לעשות מהם סל"ט כפי הרגילות ממש, וכמש"כ. אבל לצד בתרא מסתבר לאיסור.

וכמו כן מסתבר עוד דלצד קמא יש להתיר חיתוך ירק חיתוך דק לכל אורכו, באופן שנוצר חתיכה רחבה או ארוכה, ודקה בעוביה, כמו חיתוך מלפפון בפרוסות אפי' דקיקות ביותר, כ"ז שהוא פרוס על פני כל עובי המלפפון, [כשאין המלפפון עצמו דק ביותר], וכן חיתוך המלפפון ע"פ כל אורכו לרצועות דקות ביותר, דאמנם אפשר שנוצר כאן תכונה מוחדת, אבל מסתמא אינו בכלל דק דק מעין כתישה שהיתה במשכן, אחרי שיש לו אורך או רוחב, גדול כ"כ. משא"כ לצד בתרא אולי גם בדקות זו יש תכונה מיוחדת וחשיב מלאכה, [וג"ז אינו ברור].

ראיות אם הוא כלל גמור דבעי' דק דק או לפי הענין של התיקון

וכפי שכתבנו ודאי פשוטו של דבר כצד קמא, דכן יש ללמוד מסתימת הראשונים שכתבו דצריך שיהא דק דק, נראה שהוא תנאי מצד עצמותו של דבר, ולא השאירו הדבר לכל דבר לפי ענינו. וכן משמע מלשון הר"ח והערוך הנ"ל שכתבו כעין כתישה, ונתבאר ע"פ האו"ז דר"ל דצריך שיהא דק דק בדומה לקמח, ומשמע א"כ דזהו סיבת התנאי הלזה, שיהא מענין טוחן שהיה במשכן. וכן נראה ממש"כ היראים דלא נודע שיעור הדקות, וכ"ז אם זהו הלכה סתמית דצריך להדמות לטוחן שהיה במשכן, על כן הוא דבר נעלם באמת לידע מאיזה שיעור דקות הוא בכלל טוחן, אך אם הכלל דהכל לפי הענין, אם נגרם על ידו שינוי תכונה ומעליותא, למה לא יהא הדבר מוגדר ומבורר, וגם אם אינו פשוט ומסור לכל, אך לא שייך לשון היראים ע"ז שנראה כאילו הוא דבר נעלם המסור לאליהו זל"ט.

והנה רש"י מפרש להאי מאן דסלית סילתא חייב משום טוחן, שמחתך עצים דקים להבעיר אש, **ובאו"ז סי' ס'** כתב "ואיני מבין שכבר פירשנו דאין טחינה כי אם דק דק ואין לדרוך לטחון כ"כ הדק לצורך האש", וע"כ נטה מפירש"י ופירש כפי' הר"ח דהיינו עצי דקלים. הרי שפשוט לו דליכא טוחן בחיתוך עצים דקים מפני זה שלפי הרגילות אינו דק כ"כ, והרי לצד בתרא אדרבה הכל לפי הענין, ומפני שאין הרגילות לחתכן כ"כ דק, כי לצורך ההבערה אינו נצרך יותר מחיתוך כזה שאינו דק כ"כ, ע"כ יתחייב שפיר לפי השיעור הנצרך להן, וע"כ כפי' קמא שמתנאי המלאכה עצמה שיהא דק ביותר. אבל מ"מ אולי בזה גופא פליג רש"י ז"ל וס"ל כצד בתרא. מיהו אינו מוכרח דר"ל דרש"י מפרש שהיו רגילין לחותכן דק ביותר, או שס"ל שגם דק משהו דמיא לטוחן, ומרחיב יותר דאי"צ דיהא דק מן הדק כעין כתישה, אבל עכ"פ יסוד הדין כדרך קמא שהוא דין בפ"ע.

גם בב"י בענין אינשאלד"ה [שהבאנו לעיל], מבואר כמו שכתב באו"ז, ע"ש שכתב להתיר מפני שכפי המנהג אין עושין אותו כ"כ דק שיקרא טוחן, והשתא לנוסח הב' אין זה הכרע להתיר, דלאידך גיסא י"ל אדרבה, מכאן סברא לאסור, שהרי די להן לפי מנהגם בחיתוך זה שאינו דק כ"כ, ויש בזה יצירה מיוחדת לעשות מזה אינשאלד"ה. רק אולי י"ל במש"כ בסוף להחמיר אלא א"כ יחתכו יותר גדול, שחשש לסברא זו שכתבנו, אבל לעיל פירשנו באופ"א דחשש שאינו דק, וגם מ"מ כתבו רק בתורת חומרא, [מיהו י"ל דדוקא בצירוף עוד סברות היתר שמנה שם].

אבל עדיין צ"ע מדברי רש"י להלן ד"ה חייב י"א, גבי קנים "עשאן דקות מאחת שתים או שלש הרי זה טוחן", הנה אמנם עשאן דקות, אבל הרי הם ארוכות מאד לכל אורך הקנה, ומזה נראה דאין הלכה בעצם שיהא דק דק, דרק בכך שייך לשם טוחן, אלא ענין הדק כדי שיוצר יצירה חדשה ע"י שהעלהו לתכונה מיוחדת, ובקנים יש יצירה בחיתוכם לשניים, וכל דבר לפי ענינו. ולפי"ז אפשר שיש לאסור גם בחיתוך מלפפון לפרוסות או רצועות דקות, וכן יש לאסור חיתוך ירקות לסלט, גם אינו דק דק אחרי שלפי הרגילות די בחיתוך זה להעלותו אל תכונה זו, אבל בודאי לא משמע כן תמיהת הראשונים שכתבו דבעי דק דק, גם היראים שלא ידע ליתן שיעור בדבר, הרי

שהוא הלכה בפ״ע, וכן הר״ח ודעמיה שמשמע שהוא הלכה שיהא כעין מה שהיה במשכן. [עוד עי׳ נשמת אדם י״ז ג׳].

דין חיתוך ירקות דק אד באורך

והנה ראיתי בספר ארחות שבת פרק ה׳ הלכה ג׳ וד׳ שכתבו בזה״ל ״מותר לחתוך ירק לפרוסות ואין בזה משום טוחן כו׳, אין לחתוך ירק לרצועות דקות, משום איסור טוחן [יב], ולכן אסור לחתוך גזר או כרוב וכיוצ״ב לרצועות דקות כדוגמת סלט גזר״. הנה סתמו שפרוסות מותר, ושרצועות אסור, קבעו סכינא חריפא ביניהם, ואין הדברים ברורים, הרי לכל פרי שלושה מימדים, אורך רוחב ועומק, כשאנו דנים אם טוחן שאמרו דוקא בטחינה לכל צד, או גם בפרוסות, הרי הנידון אם דוקא לכל הג׳ מימדים, או די במדה א׳, אבל לומר דשני מימדים אסור, מימד אחד מותר, אינו מובן, א״כ אם קבע הספר שפרוסות מותר, ה״ה שרצועות דקות מותר, כי זה צד אחד וזה שני צדדים, ואם זה אסור אף זה אסור, שהרי הצד השווה שבהן שאין כאן ג׳ צדדים.

אבל כוונת הספר להחליט בדבר כזה ששיעורו לא נודע, כאשר כתב הרא״ם, שבפרוסה אין יצירה של דבר דק, וברצועה יש, ואינו מופקע, אבל זו מנין, ועוד אם הפרי מראשיתו דק, כמו מלפפון צר, מותר לחתכן לפרוסות, סוף דבר קבעו כללים בדבר שאין בו כלל, וצ״ע.

סימן יט [טוחן כ]

טוחן ומחתך דק דק סמוך לאכילה

משכ"כ הרשב"א להתיר חיתוך דק דק סמוך לאכילה 15
תמיהת הש"ג שאין לדמות מילתא למילתא, ועוד מה שצ"ע על הרשב"א 15
הרשב"א נראה לו מסברא חשיב דרך אכילה 15
הכלל מסור לחכמים, ומה שמ"מ יל"ב ביסוד הכלל בזה, ותוה"ד יבואר בענין מחיקת אותיות בשעת אכילה 16
להאמור יתכן דטחינה וכתישה ממש אסורה גם לאלתר, וכן דעת החזו"א 16
ראית החזו"א מהתוספתא דאין מרסקין דבילה כו' לפני הזקנים 17
הוכחה מדברי הריב"ש בתשובה על גבינה דלא כדעת חזו"א 17
דעת החולקים על הרשב"א דליכא היתר דלאלתר 17
בפסק ההלכה בחיתוך ובריסוק אוכלים לאלתר 17
דין לאלתר בכתישה 17

משכ"כ הרשב"א להתיר חיתוך דק דק סמוך לאכילה

הרשב"א בתשובה ח"ד סי' ע"ה כתב "מסתברא דהא דפרים סילקא דוקא במחתך דק דק כדי לאוכלו למחר או אפילו לבו ביום ולאחר שעה, לפי שדרכו של סילקא לחתכו דק דק (בשערב) [בשעת] בשולו, וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה חייב, אבל לאוכלו מיד מותר, שלא אסרו על אדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות וכענין שאמרו (שבת עד, א) לענין בורר, היו לפניו שני מיני אוכלין בורר ואוכל בורר ומניח לא יברור ואם בירר חייב חטאת, ופירשה אביי דהכי קאמר בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר, ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת. דאלמא כל שאוכל לאלתר, כדרך שדרכן של בני אדם לאכול, אף על פי שיש באותו צד בעצמו חיוב חטאת בשמניח לאחר זמן ואפילו לבו ביום, מותר, והכא נמי דכוותה היא". ושיטתו הובאת **בר"ן שבת לב ע"א מדפי הרי"ף.**

תמיהת הש"ג שאין לדמות מילתא למילתא, ועוד מה שצ"ע על הרשב"א

ובשלטי גיבורים תמה עליו "וכי כל המלאכות כולן שרי בדצריך לאותה ברירה לאלתר, ואל תשיבני מברירה שהתירו לברור כשרוצה לאכול לאלתר, דהתם טעמא דבכה"ג שהתירו לא הוי ברירה, ועוד שהחכמים עצמם פירשו דין הבורר בכה"ג כו', אבל הכא כו' מנין לנו לחלק מסברא ולדמות מה שלא דימו הם", ע"כ.

ויש להוסיף שאטו בישול לאלתר שרי, וכגון הרוצה ליתן תבלין לכלי ראשון שהיס"ב ע"מ אוכלו מיד, ולמה לא נימא דחשיב דרך אכילה, ואחרי שאין הכלל שוה בכל, מנין לרשב"א לדמות טוחן לבורר, ומהו הכלל בזה. [ומקוצר ע"מ לאוכלו לאלתר דודאי לא שרי, אין קושיא כ"כ, די"ל דהמלאכות הקודמות בסידורא דפת, הנעשות בקרקע לא שייך בהו ענין היתר זה, שיסודו דרך אכילה].

עוד צ"ע בדברי הרשב"א, דהרי לשיטת רוב הראשונים וכן הלכה, לא הותר ברירה לאלתר אלא אוכל מתוך פסולת ולא פסולת מתוך אוכל, א"כ איך שייך לדמות טוחן לבורר ללמוד היתירא בלאלתר, דמהיכ"ת לדמות זה לאוכל מפסולת ולא לפסולת מתוך אוכל. והנה לכאורה לק"מ דהרי הרשב"א עצמו דעתו בעבוה"ק (בית מועד ש"א פ"ה) דגם פסולת מתוך אוכל שרי לאלתר, [ובמקומו בעניני בורר ביררנו הדברים], וראיתי שכבר כתב כן באג"ט. מ"מ כבר העיר הוא ז"ל דאי"ז מספיק שהרי הר"ן העתיקו, אע"פ שלעיל בסוגיא פסק כשיטת הר"ח דפסולת מתוך אוכל לעולם חייב, גם הרמ"א פסקו לרשב"א הלכה למעשה, אף שאנן קי"ל דפסולת מתוך אוכל אפי' לאלתר חייב.

הרשב"א נראה לו מסברא חשיב דרך אכילה

ואעפ"כ אין כאן קושיא בכל זה, כי הרשב"א נסמך על סברתו[1] דנראה לו דההיתר בבורר שייך נמי בטוחן, דיסוד ההיתר בבורר הוא דאינו מדרך מלאכה אלא הוא דרך אכילה וכמו שמבואר בראשונים הבאנו בריהם במקומו, ונראה לרשב"א פשוט דזה סברא נכונה גם בחותך מאכלו לראות זה מדרך אכילה. והנה הרשב"א טרם שמביא ראיה מבורר כתב הלשון "שלא אסרו על אדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות, וכענין שאמרו לענין בורר כו'", וצ"ב לשם מה תוספת זו על הראיה מבורר, וגם מה פשר תוספת זו, אלא שזה כמבואר, דא"א להביא ראיה גמורה ממלאכה למלאכה וע"כ לאו כללא הוא, אבל הרשב"א בסברא פתח דלא אסרו כו', דנראה לו חתיכת הירק דק דק בסמוך לאכילה מדרך אכילת המאכל לא דרך מלאכה, ורק מביא שהוא כענין שאמרו בבורר, לסיוע ליסוד הסברא דלאלתר מראהו דרך אכילה, וגם לזה שבאמת אחרי שנראה כדרך מאכל שרי, אבל זה עצמו שגם חתיכת ירק דק דק נראה מדרך אכילה, בצירוף סברתו קאמר לה הרשב"א, לא מראיה גרידא.

ולכן גם מה שהקשנו דבבורר עצמו קי"ל דליכא היתירא אלא באוכל מתוך פסולת, וא"כ אם אמנם יש ראיה מבורר אבל מהיכ"ת למי דומה, אין כאן קושיא, דהכל לפי הענין, ושם נראה לחז"ל דבבורר פסולת מתוך אוכל הוא מדרך המלאכה, כמו שהארכנו במקומו לבאר

---

[1] עוד יתכן ונראה בלשון הרשב"א "לפי שדרכו של סילקא לחתכו דק דק בערב בשולו", דהרשב"א סומך דבריו על המשמעות שנקטו סילקא, וסילקא צריכה בישול כמבואר בגמ' ברכות דף ל"ח, וא"כ יש תימה שנקטו סילקא שאינו נאכל לשבת שצריך עוד בישול, ולמה לא דברו בהווה בשאר ירקות הנאכלים חי, אלא ש"מ דוקא סילקא דדרכו לחותכו קודם בישולו וא"כ אין זה לאלתר, ואם כנים אנו בביאור זה, הרי שהרשב"א לא למדו רק מסברא מבורר, אלא גם מתוך משמעות הסוגיא שנקטו סילקא, ויהיה זה דלא כחזו"א שכתב במכתביו "דודאי אין דברי הרשב"א אלא נטיית הדעת" עד שמפקפק בדבריו, ועל דרך זה באו דבריו בספר סי' נ"ז. אמנם לראשונים שנקטו דבאוכלים עכ"פ אלו שנאכלים חי לא שייך טוחן א"ש בלא"ה דנקט סילקא.

אך אולי י"ל דהרשב"א לא נתכון שכן משמע מדנקטו סילקא, אלא שדין סילקא סובל דבריו, דאין דרכו לאלתר, אבל יותר משמע כמש"כ תחילה, דהרשב"א מביא סמך לדבריו, וגם מצד עצמו הוא ראיה גדולה ועצומה, דתימה רבתי היא למה נקטו סילקא שאין ראוי להאכל חי, אם אכן ירק הנאכל חי ג"כ חייב על חיתוכו ואף בלאלתר.

ויש בשאלתנו זו נפ"מ גדולה, משום דלפי זה מבואר בתורת ממ"נ דירק הנאכל חי וחותכו לאלתר שרי, דזה ממ"נ מוכח ממה שנקטו סילקא, וכל מה שיש לדון, מהו מהתיר, אם זה שנאכל חי, או שאין כוונתו לבשלו, או זה שאוכלו לאלתר, אבל הדין עצמו ברור ממ"נ, מדנקטו סילקא, ועי' בחזו"א בכל דבריו בסי' נ"ז לא נחת למשמעות זו, ועושה מהכל נידונים נפרדים, וצע"ג.

פשר דבר, ואילו כאן בחיתוך ירק דק נראה לרשב"א שהוא מדרך אכילה כמו שפתח בלשונו, וכמו שנתבאר[2].

והנה **בריב"ש סי' קפ"ד** כתב לענין חיתוך ירק דק דק "ואף אם נאמר, דהיינו לצורך מחר, או לבו ביום, אבל לאלתר שרי, כדעת הרשב"א ז"ל, ונאמר שהתיר אפילו בכלי לאלתר, היינו בכלי כגון סכין, שאינו מיוחד לטחינה, אבל המורג חרוץ, שמיוחד לטחינה זו, הרי היא כנפה וכברה לבורר". ולהאמור אי"ז מוכרח לגמרי מבורר, דאולי בטוחן בכל גוונא מתפרש כדרך אכילה, ואין מקום לראיה גמורה מכאן לכאן, רק גם הריב"ש מסברא אמרה, דנראה לו כן קושטא דמילתא, דבכלי מיוחד לגרידה דרך מלאכה הוא, כמו שהוא בבורר. והרי גם הריב"ש מסופק דאולי בסכין שרי, ואף שסו"ס גם סכין הוא כלי, אלא שסכין הוא באמת דרך אכילה עדיין, כמש"כ בביאור הלכה שכ"א סי"ב ד"ה מידי דהוי בשם הפמ"ג, כי כן נראה להו מסברא. מיהו גם בבורר יש אופנים שהותר בכלי ומתפרש כדרך אכילה, ביררנו הענין במקומו בס"ד.

הכלל מפור לחכמים, ומה שמ"מ יל"ב ביסוד הכלל בזה, ותוה"ד יבואר בענין מחיקת אותיות בשעת אכילה

ולהבין הכלל על דיוקו, למה כאן נראה ונחשב מעשהו כדרך אכילה, ובאיזה מלאכות או אופנים לא, הוא באמת סברא עמוקה המסורה לחכמים הראשונים. מ"מ יש מקום לקרב הדבר אל השכל בנוסח זה שכבר מבואר באחרונים האג"ט (ס"ק כ"ג וס"ק כ"ד) וחזו"א (סי' ס"א סק"א)[3], דיסוד ההיתר בבורר בנוי ע"ז שבלאו הכי בשעת אכילה באופנה הרגיל יש כאן בורר ויש כאן טוחן, ובאופן זה פשיטא שהוא מעשה אכילה ולא מלאכה, ממילא גם העושה מעשה שכזה שלא בשעת אכילה ממש, אבל באיזה שעה קצרה סמוך לסעודתו נוכל לראות זה כמעשה אכילה ולא מלאכה.

ואין זה בתורת ראיה בעלמא לידע שהתירה תורה כה"ג, אלא זה סיבת זה, דבשעת אכילה פשיטא להיתירא מצד הסברא, דפשיטא דהוא דרך מאכל ולא דרך עמל וטורח, וממילא אחרי שיש מציאות בבורר וטוחן הנראית כדרך אכילה, גם כשעושה סמוך לאכילה נוכל להביט עליו ביחס כזה.

והנה נוכל ללמוד הדבר בשני אופנים ובפרט בטוחן, האחד ממעשה אכילתו ממש, שטוחן בשיניו טחינה גמורה, השני ממה שחתך מהמאכל שעל שולחנו חתיכה ליתנו לפיו. ויותר מסתבר ללמוד זה מהנעשה על שולחנו סמוך לאכילתו, לא משעת אכילה ממש, וכ"כ באג"ט ס"ק כ"ד. גם לענין בורר לא שייך כ"כ ללומדו אלא ממה שנוטל לפניו האוכל מתוך הפסולת לאוכלו[4]. אמנם מה שהביא האג"ט ראיה לזה דאם למדנו משעת אכילה, והרי נעשה בשיניו, נוכל ללמוד דגם בכלי גמור יחשב דרך אכילה, אין לדמות שינים לכלי גם אם תכונתם לענין טחינה שווה, מ"מ כלי השינים הוא הנראה דרך אכילה, לא כלי מופרד מן האדם, וז"פ. גם מש"כ עוד שם דאילו הוה ילפינן מאכילה ממש, יהא שרי בורר במפה, אחרי שכתב בתשובת הרא"ש שבשעת שתיה ממש מותר לשתות במפה, אינו מובן ראיה זו.

והנה לשון הרשב"א בתשובה שם "שלא אסרו על אדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות", אפשר שכוונתו שיש לקבוע שדרך האוכלין לחתוך לפניהם חתיכות גדולות ולאכול, אבל לא נוכל לקבוע שמדרך האוכלין לאכול חתיכות דקות, רק נראה לו דמ"מ אין להבדיל בגודל החתיכות לחושבו ליצירה אחרת לגמרי לענין שלא יראה עדיין מדרכי האכילה, [אף שכלפי המלאכה הוא יצירה אחרת לגמרי], ועי', וראה עוד להלן.

להאמור יתכן דטחינה וכתישה ממש אסורה גם לאלתר, וכן דעת החזו"א

וע"פ הדברים אפשר שיהא יוצא מן הכלל, דיהא סוג ואופן במלאכת טוחן, שאין בו פירוש דדרך אכילה מצד מהותו, ויהא דומה לפסולת מתוך אוכל שלא הותר לאלתר. ובזה מתחוורים טפי דברי **חזו"א סי' נ"ז** שהוכיח שם דלא התיר הרשב"א אלא חיתוך דק דק, אבל לא טחינה וכתישה ממש, [ויבואר עוד מענין ראיתו בזה], ומתחילה היה נראה תימה בזה, דאחרי שהרשב"א הביא ראיתו מבורר, מהיכי תיתי לחלק בין האופנים, אבל להאמור אדרבה מבורר עצמו ראיה לזה דלא כל הענינים שוים, והרשב"א לא כתב היתר זה לולא ההקדמה שכתב מסברת עצמו להורות דחיתוך דרך אכילה הוא, ומניין לנו להוסיף בזה דברים, אולי בטחינה וכתישה ממש דרך מלאכה היא, ולא דרך אכילה, ולא בשם המלאכה תליא מילתא, אלא באופנה.

זה כתבנו בתורת אפשר דאולי יהא חילוק בזה, אחרי שנראה דראוי לצאת כאן ביחס של מהיכי תייתי להרחיב בזה, [כלשון הש"ג "מנין לנו לחלק מסברא ולדמות מה שלא דימו הם"]. אבל יש גם ליתן טעם בדבר חילוק זה, ע"פ שני הבחנות. א' ביארנו שני נוסחאות מהיכן מובן לנו לראות החיתוך כדרך אכילה, ולנוסח שכתבנו לעיקר שנלמד ממעשה האדם האוכל לחתוך לפניו חתיכה לאוכלו, אם כן י"ל דזה שייך בחיתוך, לא בכתישה גמורה, שאי"ז ע"ד כלל מדרך האוכלין לעשות לפניהם, וגדולה מזה ביארנו בלשון הרשב"א בתשובה שגם חיתוך ירק דק אינו מוחלט שהוא מדרך האוכלין אלא שאין לעשות מזה צורה אחרת לענין דרך אכילה, מ"מ אין הדבר ברור, כי אולי יש מינים שזה דרכן כן, גם לפני התינוקות כך הדרך למיעבד, וצ"ע אם הוא סיבת היתר. אבל לנוסח האחר שכתבנו דיש ללמוד מהנעשה בפיו בשעת אכילה, א"כ הרי בפיו נעשה כתישה וטחינה ממש במכתשת של אבן, ויש ללמוד א"כ להתיר גם באופן זה.

ב' י"ל דכשעושה פעולה מיוחדת המכשרת האוכל על תכונה מיוחדת אחרת לגמרי, והיא עיקר מלאכת טוחן, ופעולה חשובה יותר, לגודל חשיבותה אין אנו רואין בזה דרך אכילה אלא מלאכה גמורה. ומצינו דוגמת זה בבורר, שנתבאר שיטת הר"ן דלכך נאסר פסולת מתוך אוכל, לפי שהיא עיקר דרך הבוררין, ואכמ"ל.

וז"ל חזו"א בדין זה שחידש לאיסורא לטחון סמוך לאכילה דלא דמי לחיתוך דהתם "כיון דעיקר החיתוך הוא דרך אכילה, אין חילוק בין חתיכות קטנות וגדולות, והכל מיקרי דרך אכילה, אבל ריסוק היינו כתישה כמעשה הטחינה ממש, ואין זו דרך אכילה אלא תיקון המאכל על צורה אחרת, אין אכילתו מיד פועלת כאן כלום". ובמכתביו

---

[2] ועוד יש להוסיף, שגבי בורר אין זה שברירת אוכל מתוך פסולת מעליותא, אלא דפסולת מתוך אוכל גריעותא, שא"ז דרך אכילה כלל, וגבי טוחן דלית ביה גריעותא מעין זו, שפיר יותר לאלתר. וראיה לדבר, שהרי גם בבורר התירו פעמים ברירת פסולת מתוך אוכל, היכא שא"א בענין אחר, כמו קילוף שומים בוצלים דסו"ס שכ"א, והטעם דאז הוי דרך אכילה גם באופן זה, וכמו שביארנו במקומו. ובזה ביארנו דברי הגר"א בביאורו סוף סי' שכ"א שציין כלפי היתר קילוף שומים ובצלים לרשב"א שגבי טוחן, שהיסוד אחד דכל שהוא דרך אכילה שפיר דמי, גם אם אין בו קיום התנאים האמורים התם.

[3] זה לשון הזהב של חזו"א סי' ס"א סק"א "דאכילה התמידית היא דרך ברירה ודרך טחינה, ולא חייל עליה שם עובדא ועמל מלאכה, והלכך אף במכין סמוך לסעודה לאו טוחן הוא ולאו בורר הוא אלא נטפל לאכילתו".

[4] ברמ"א סי' ש"מ ס"ג "אסור לשבור עוגה שכתוב עליה כמין אותיות אע"פ שאין מכוין רק לאכילה דהוי מוחק", והוא מהמרדכי בשם מהר"ם, וכתב הט"ז סק"ב "ולא הבנתי זה דהא אפי' במקום שיש אב מלאכה כגון בורר אין שייך במקום אכילה, כיון שהוא עושה כן לצורך אכילה כמש"ל, וכן בטוחן כ"ש בזה שהוא מקלקל כו', למה יהיה אסור דדרך אכילה", ועי' בפמ"ג שם כתב שאינו דומה אבל אין לשונו ברור.

ובאמת שלכאורה אינו מובן דמיון הט"ז כלל, ובפרט לפי מה שנתבאר כאן. דאי"ז כלל דכל מלאכה המזדמנת בשעת אכילה מותרת, אלא שגוף הפעולה עצמה נחשבת מעשה אכילה, וזה שייך על ברירה שנראה לחז"ל מסברא שיש סוג בורר שהוא מדרך אכילה ויש בורר מדרך מלאכה, ובשעת אכילה הוא מדרך אכילה, [גם בטוחן מעין זה, דיש חיתך שהוא מדרך אכילה], אבל מחיקה היא מלאכה בפ"ע ואין בעצם מחיקה שהיא מדרך האכילה, וזה שארע המקרה ונזדמן לשעת אכילה אינו סיבת היתר כלל, ודברי הט"ז צע"ג. וכיוצא בזה השיג ע"ז בחזו"א סי' ס"א סק"א בלשון הנעתק בהערה לעיל.

להגרב"ז מכתב ד' כתב "החתיכה הוא ענין האכילה, ולפיכך אין ההבדל בין חתיכות גדולות לקטנות מכריע שם מלאכה, אלא הכל אופי של אכילה, אבל כתישה הוא ענין פרטי, ומשתמש לעולם ליתן צורה אחרת להמאכל, ועושין כן במינים מיוחדין לתקן מעדנים כאשר אהב אדם, וזהו עיקר של שם מלאכה". נטיית הדברים כצד הא' ואולי בעירוב גם צד הב'.

ראית החזו"א מהתוספתא דאין מרסקין דבילה כו' לפני הזקנים

וראיתו של החזו"א היא מהתוספתא פ"ק דביצה הט"ו "אין מרסקין דבילה גרוגרות וחרובין לפני הזקנים", ולשון לפני הזקנים משמע דכבר מסובין לאכול, ואפ"ה אסור, וע"כ צ"ל שלא דיבר הרשב"א רק על חיתוך לא על כתישה ממש והתם מיירי בריסוק גמור כעין כתישה. מיהו האחרונים לא אכפ"ל מדיוק זה, עי' בפמ"ג א"א שכ"א סקי"ד שכתב דהכוונה לצורך זקנים אבל מיירי להניח, אך בחזו"א הרחיב לבאר דעתו [בספרו ובמכתבים הנדפסים] שהוא מעבר לגבול הדוחק.

ומדברי הפמ"ג למדנו דחולק על דין שכתב חזו"א, ודעתו דאפי' ריסוק שהוא מעין כתישה שרי לאלתר, ואין לומר דמפרש דריסוק הוא חיתוך [כאשר העתיק רמ"א סי"ב להך תוספתא], דהרי המג"א שם שעליו באו דברי הפמ"ג כתב בהדיא דמיירי אכתישה ממש. [נ"ב במה שחילק עוד חזו"א דלפני זקנים חמיר, לא הרחבנו כאן, ועי' מה שכתבנו בסימן א' מטוחן ענף ב', ובהערות על החזו"א בליקוט ענף ז'].

הוכחה מדברי הריב"ש בתשובה על גבינה דלא כדעת חזו"א

וכבר העירו רבים להוכיח עוד דעת הריב"ש והגר"א שגם כתישה ממש מותרת בסמוך לאכילה, דבריב"ש סי' קפ"ד, מובא גם בגר"א שכ"א סק"י, נשאל מהו לגרוד את הגבינה בשבת בכלי שהוא מורג חרוץ בעל פיפיות ע"מ לאוכלו לאלתר, והשיב דאסור כיון שהוא כלי מיוחד לטחינה הרי היא כנפה וכברה לבורר, וכמכתשת לשחיקת תבלין שאסור, כמו שהוכיח ממה שאסרו שחיקת פלפלין בשבת, אם לא בקתא דסכינא ומצד שינוי.

הנה מבואר בדבריהם הללו דאין לאסור גרידת גבינה או כתישת פלפלין כי אם מצד דנעשה בכלי, אבל מצד מה דהוי טחינה ממש, כמו שפשוט מציאותו עכ"פ בפלפלין, אין לאסור. מיהו כבר נשאל בזה מרן זצ"ל במכתבים הדפסים באז נדברו חלק ב' [הדפסנו בליקוט ענף ז'], אך כנראה השואל שאל מעצם דין גבינה במגרדת שלא אסר הריב"ש אלא מצד כלי, אבל עוד יש לשאול מצד הלשון שדימו לכתישת תבלין במדוכה, ושהוכיחו מהיתר קתא דבלא שינוי אסור לאלתר, ש"מ דבכלי אסור אף לאלתר, וש"מ דאם לא מצד כלי מותר לאלתר אע"פ שהוא ריסוק, וזו באמת ראיה גדולה שלא כדברי חזו"א.

דעת החולקים על הרשב"א דליכא היתר דלאלתר

והנה עיקר שיטתו של הרשב"א להתיר חיתוך דק דק סמוך לאכילה, נראה שאינה מוסכמת על הראשונים ז"ל, חדא כמו שהוכיח חזו"א מהתרוה"ד סי' נ"ו שהעמיד השאלה בנוסח "מי שאינו יכול ללעוס יפה בשיניו, ויש 'לפניו' בשר שאינו רך, כגון צלי שהוא קשה ללעוס, שרי ליה לחתוך הבשר בשבת דק דק בסכין ולאוכלו אח"כ או לאו", ולא מצא היתר מצד סברא זו דלאלתר שרי, [שו"ר בספר מטל השבת דאדרבה ממה שסיים ולאכלו אח"כ משמע דבא לומר דלאלתר בלא"ה שרי], ודעת החזו"א שכן מוכח גם בסמ"ג וביראים ובמרדכי (שס"ח) שדנו להתיר פירור פת לפני התרנגולין משום דאין טוחן אחר טוחן, ולא לישתמיט שלא יהיו מפרשים הדבר דסמוך לאכילתן ודאי שרי. גם השלה"ג חולק עליו בהדיא כמו שהבאנו כבר. גם לשון הריב"ש בתשובתו משמע שלא ברירא לו היתר זה ע"ש.

והנה בב"י כתב "ומשמע דליכא מאן דפליג על הרשב"א בהא דהא שפיר מייתי ראיה מהיא דבורר", ולכן נטה לדין היתר זה, אך אחרי שהבאנו שיש חולקים, שוב א"א לידע דעת שאר ראשונים.

בפסק ההלכה בחיתוך ובריסוק אוכלים לאלתר

והנה בעניי ההרגש שההיתר שאין חיתוך באוכלים, על שלל אופניו, הוא מוסד ומוצק, שיצא מפי הרבה ראשונים, והחולקים מועטים, בשגם הגמ' מוכחת, שנקטה סילקא והוא ירק הצריך בישול, ואילו היתר דלאלתר נראה מחודש קצת, דמאן מפיס להשוות לבורר, אבל בספרי הפוסקים הוא בהיפך, שהרי לגבי ירק סתם המחבר לאסור בכל, ולגבי היתר דלאלתר סתם הרמ"א והגר"א להיתר, ואולי י"ל דאדרבה ההיתר של הרשב"א הוא צמצום, דגם ירק הנאכל חי אין להתיר לאחר זמן אלא לאלתר, ואילו ירק הנצרך לבישול לא התירו לאלתר, שאם צריך בישול הרי שאינו לאלתר.

עכ"פ בחיתוך פירות וירקות הנאכלים חיים דק דק סמוך לסעודה יש כאן שני מתירים, א' דבמינים אלו אין שייך טוחן, ב' שעושהו סמוך לסעודה ושרי כמו בבורר, מעתה אם נקבל פסיקת השו"ע והרמ"א בזה בלא לזוז מפסקם כלל לצד חומר, טעם הא' לא יתיר דהמחבר סתם לאיסור בכל ירק, אבל טעם הב' יתיר דהרמ"א סתם להתיר לאלתר, ואם נפתח הנידון מלבנו כדי לחוש לשיטות חולקים, עכ"פ שני ספיקא דדינא לפנינו, והוי ספק ספיקא להיתרא והיה ראוי להתיר.

ועוד דמשמע שהנושא כאן אחד במדה מסוימת, היינו דנראה דכל הצמצומים שנאמרו בראשונים, הן לצמצם דלא נאמר באוכלים, על שלל נוסחאותיו שנתבארו בסימן א' ענף א', אם ההגדרה דדוקא אם אין נאכל כמות שהוא, ואם ההגדרה כרמב"ם דדוקא אם צריך בישול, והן הצמצום של הרשב"א דלאלתר שרי, כולם יסודם אחד, דמשמע דהוא דין מסוים בסילקא, שכבר נודע שדרכו בבישול, ולכן גם אינו לאלתר, [ואמנם לא מפורש ברשב"א שמיוסד על משמעות שדוקא סילקא, אבל כן נראה ומשמע], והכא משמע טובא בגמ' מדתפסו ירק כזה שלא נאכל בשבת גופה משום מלאכת מבשל, ולא דברו בהווה שמחתך ירק הנאכל בשבת, לכן זה מכריע לצמצם, ובשכך נראה שצירוף כל הסברות יחד להתיר, הוא סברא מכרעת, שאין כאן גיבוב קולות, וסינוף היתרים, אלא בדרך ממ"נ, שכה"ג לא דמי לסילקא, ולכן נקטו סילקא להפקיע אותו, רק נקודת חילוקו לא ידוע, אם מצד זה או זה.

ולכן אם כי המחמיר תבא עליו ברכה, לחוש לרשב"ם וקצת הראשונים דלכאורה משמע דלא ס"ל לא היתר דאוכלים מדהוצרכו לטעם דאין טוחן אחר טוחן בפת, ולא היתר דלאלתר מדלא נזכר על לשונם דבר זה שהוא בהווה, מ"מ עיקרא דדינא להיתר.

מיהו המשנ"ב כתב דנכון להזהר לחתוך הירקות גדולות יותר כמו שכתב הב"י, אולי שחשש לשיטה זו שאף לא אחד מן ההיתרים נכון, והרי לנו פסק הלכה דנכון להזהר בזה, או שחשש למציאות השכיחה, שלא יעשוהו לאלתר, עכ"פ הרי כבר נפסק דנכון להזהר. מיהו כתב המג"א דדוקא לפני מי שאין יכולים לאכול, ודעת המשנ"ב ע"פ הפמ"ג דירק שאסרו קודם זה הוא במאכל מסוים שצריך לחיתוכו, הלכך כ"ז בחיתוך לסל"ט וכדומה, אבל חיתוך סתם דק דק להקל מאכלו שרי לאלתר, אם לא בדרך חומרא וסלסול, מיהו בחזו"א משמע שנוטה להחמיר.

דין לאלתר בכתישה

אמנם כ"ז על חיתוך שיצא מפי הראשונים להיתר בשם המפורש, אבל לענין כתישה, לא שמענו מפורש להתיר מכלל הראשונים, אם כי נראה שזה דעת הריב"ש הגר"א והפמ"ג שגם ריסוק בכלל, מ"מ לד' חזו"א התוספתא מכרעת לאסור, והלכך בזה יש מקום להכריע לחומרא. וכן לענין זקנים ותינוקות יש מקום טפי להכריע לחומרא, אף בחיתוך דק דק, לאלתר, ואמנם ברמ"א בפשטות מבואר להיתר, אבל אין היתר זה מפורש בראשונים, והרי החזו"א מערער מכח התוספתא. וכל שכן בהצטרף שניהם, שכותש לפני זקנים או תינוקות דטפי יש מקום להכריע להחמיר.

וכבר כתב חזו"א להתיר בשינוי, ואם כי יש לפקפק קצת, שלדבריו דהחשש מה"ת לא נתיר בשינוי ויהא אסור מדרבנן, כמש"כ האגרו"מ, מ"מ כיון דכבר נמלטנו מחומר דאורייתא, נסמוך על המתירים, בשגם הפה שאסר הוא הפה שהתיר.

סימן כ [טוחן ג]

טוחן אחר טוחן

ענף א – דין אין טוחן אחר טוחן וגדרו 18
דעת היראים בשם הרשב"ם דאין טוחן אחר טוחן והובא בהרבה ראשונים, ומה"ט התירו פירור פת ומלח הדק 18
דין זה אינו מוסכם וקצת הראשונים חולקים 18
מקור הגר"א מהתוספתא דמוללין את המלול 19
דברי החזו"א דאין טוחן אחר טוחן ענינו דאין טחינה בחיבור בידי אדם ואינו ענין לאין בישול אחר בישול 19
דבריו דחוקים ובפרט נסתרים מד' הגר"א שציין לתוספתא 19
על קו' חזו"א דנסתלק הטחינה הראשונה י"ל קצת וכמו שגבי בישול מים אין מובן לנו 19
בדין דבר המופרד בטבע ונתחבר ע"י בנ"א אם רק לדרכו של חזו"א פטור, או גם להצד הפשוט דאין טא"ט הוא כמו בבישול 19
י"ל גדר אחר, דאין הפטור משום שהתכונה הראשונה קיימת, אלא משום דהשם הראשון יקים, ואין חשיבות בבישול וטחינה שניה 20
בנידון אם טחן מתכת לפירורים דקים וחזר והתיכם וטחנם שנית 20
סיכום הדברים בצדדי הסברא בדין אין טוחן אחר טוחן ובנפ"מ שבזה 20
מבואר בריב"ש שבגבינה אין היתר של טוחן אחר טוחן אע"פ דבא לעולם לח ונתקשה ונתדבק בידי אדם 21
טוחן רגב אדמה מבואר דחייב וטעם הדבר 21
מגרר טיט יבש שעל גבי בגד 22
בדין טוחן ביצה קשה אם יש להתיר מצד ההיתר שבבפת, לכל הדרכים הנ"ל 22
קושית האג"ט מהדין דשחק חסף דחייב משום טוחן ועוד 22

ענף ב – בענין טחינה בפירות וירקות מבושלים ורכים 22
דין שום ובוסר שרסקן מבעו"י דמותר לגמור שחיקתן בשבת, וכתב הרמב"ם שכן הדין בריפות 22
כיון שמבואר ברמב"ם שנידוכו מבעו"י כשום ובוסר אין ללמוד מכאן היתר לריסוק דברים מבושלים 22
למה לא יהא היתר מצד דכבר אינו עומד לבשל 23
אבל כמה פוסקים למדו שהיתר הריסוק מחמת ריכוך הבישול, ולמדו מכאן כלל להתיר כה"ג והוא תמוה 23
יותר פלא בלשון החזו"א שמ' בלשונו שיש כאן מתיר מחודש משום שטחינתו נוחה ע"י הבישול והוא תמוה 23
את"ל דיש ללמוד להתיר ריסוק מבושלים, יל"ע בדרגת הריכוך והמיעוך המתיר את הריסוק 23
הוכחה מהר"ח גבי סלית סילתי דגם במקום דנוחה טחינתו מ"מ יש בזה טוחן 23
א"א לקבוע למעשה דין חדש להתיר ריסוק מבושלים, זולת אם אין מחוסרין אלא שחיקה קצת 24
מה שציינו ספרי הזמן את המקור להתיר מספר תהלה לדוד הוא ערבוב סברות 24
שאין ללמוד היתר ממירוח תפוחים שהתיר המרדכי 24
הערות על נוסח כמה מספרי דורנו שהרחיבו בהיתר 24
אם עושה כן ע"מ לאכול לאלתר הענין קל בהרבה 25
תוספת דברים מספרי מחברי זמננו 25

ענף א – דין אין טוחן אחר טוחן וגדרו

דעת היראים בשם הרשב"ם דאין טוחן אחר טוחן והובא בהרבה ראשונים, ומה"ט התירו פירור פת ומלח הדק

כתב **הרא"ם [יראים סימן רעד]** "ולפרר לחם מותר מאחר שנטחן כבר לא מצינו טוחן אחר טוחן, כך ראיתי כתוב בשם רבינו יוסף מפירוש רבינו שמואל זכר שניהם לברכה", וכן הובא בהרבה מאד ראשונים, **כסמ"ג וסמ"ק והגה"מ ומרדכי ור"ן** ועוד, והכא פסק **הרמ"א שכ"א סי"ב.**

וע"ע **בכלבו סימן ל"א** לענין מלח וז"ל "כתב הר"ף ז"ל וז"ל ושמעתי בשם הרב מקינון ז"ל שמלח הגס של ים שמותר לפזרו על השלחן מעט ולהדקו בקתא דסכינא, אבל מלח של שלינ"ש שנעשה דק מתחילתו ואח"כ עושין ממנו פתיתין גדולים מותר לחתוך ממנו בסכין מדי דהוה אפת", וכ"פ **הרמ"א שכ"א ס"ח,** וביארו האחרונים [עי' משנ"ב שם, וכ"כ הגרע"א בשו"ת סי' כ', וכ"כ האג"ט, והוא כנראה פשוט], דהטעם שכתב כמו פת, היינו סברת הרשב"א דאין טוחן אחר טוחן, וגם המלח הדק בתולדה שאח"כ נעשה גוש, שרי מהך טעמא.

דין זה אינו מוסכם וקצת הראשונים חולקים

ומ"מ דבר זה אינו מוסכם, שהרי **הרשב"א בתשובה הנודעת ח"ד סי' עה** שמתיר לאלתר, מדבר בשאלה "אם מותר לפרר פתותי לחם לתת לפני התרנגולין בשבת", ולא דן מצד דאין טוחן אחר טוחן, ועי' בר"ן שהביא דברי הרשב"א, ומסיים "ובספר המצות התירו לפי שאין טחינה אחר טחינה", וממילא מתבאר דרשב"א לא סבר האי טעמא.

וע"ע **בשיטה מיוחסת להר"ן** בדוכתין אחרי שדן אם יש טחינה באוכלים, כתב וז"ל "ויש מחמירין ואוסרין לפרר פת לתינוק בשבת, לפי שהוא מחוסר הכשר אחר, ולא נהיר דכל דטוחן אחר טוחן לית ביה משום טוחן", הרי בהדיא דיש אוסרין, [ואמנם המשמעות ששיטות אלו הסכימו לדעה שהביא הר"ן קודם זה, דדוקא גבי סילקא חייב, לפי שאין נאכל כמות שהוא, אבל מ"מ ס"ל דפירור פת לצורך תינוק אף הוא בכלל, כיון שאין התינוק יכול לאכלו כך בלא פירור, מ"מ לענין טוחן אחר טוחן אין נפ"מ בין שאר בני אדם לתינוקות].

וכ"כ **הנשמת אדם כלל יז אות ג'** דדין זה אינו מוסכם דהרשב"א חולק, ופסק שם **בחיי אדם ס"ד** דלכן יש ליזהר דוקא לאכול לאלתר, דלמקצת פוסקים גם בזה חייב.

וכן כתב במשנה למלך הל' חמץ ומצה פ"א ה"ג בהגהת המגיה וז"ל "דאע"ג דלדעת רשב"ם מותר לפרר הלחם בשבת דלא מצינו טוחן אחר טוחן וכמ"ש הר"ן בפ' כלל גדול, וכן פסק מור"ם בספר המפה סימן שכ"א, מ"מ לדעת הרמב"ם אסור לפרר הלחם בשבת, דהוי תולדה דטוחן, וכמ"ש בתשובת הרשב"א שהביא מרן בכ"מ פכ"א מהלכות שבת דין י"ח, וכן נראה מדברי הרב בעל תה"ד שהביא מרן סי' שכ"א וע"ש".

והנה מהרמב"ם אין שום ראיה בענין זה, ובלשונו של המל"מ נראה שסמוך על הרשב"א בתשובה, אכן הראיה היא מהרשב"א שהבין כן, ולא מהרמב"ם עצמו, ואין הנוסח בדקדוק.

ומה שהביא מהתרוה"ד, כוונתו שכתב וז"ל מ"מ נראה ואיכא למימר דבבשר מבושל או צלי דבנ"ד, כ"ע מודו דשרי. ולא דמי לעצים ופירות ולחם, דאינהו כולי גידולן מן הארץ, ויש במינן טחינה", הא

קמן דלחם יש בו טחינה. אבל באמת אין זה ראיה כלל, דכוונת התרוה"ד סמוכה על מש"כ קודם זה "אמנם כו' שם במרדכי דמותר לפרר לחם משום דנטחן כבר, ולא מצינו טוחן אחר טוחן, משמע אי לאו האי טעמא, הוי שייך טחינה בלחם, ואף על גב דאוכל הוא", א"כ זה כוונתו במש"כ דדוקא בלחים שייך, ר"ל שייך בעצם לולי הטעם דאין טוחן אחר טוחן, וכ"כ **הדרישה סק"ב**, וניכר דלא היה לפניו כללות לשונו רק העתקת בית יוסף.

עוד ראיתי **בשלה"ג דף ל"ב ע"א מדפי הרי"ף** וז"ל "וכ"כ סמ"ג שמותר לפרר הלחם דלא שייך טחינה בתר טחינה, וראי"ם אוסר לפרר פירורי לחם בשבת", והוא תמוה, דהיראים הביא מהרשב"ם דמותר לפרר לחם משום טוחן אחר טוחן, וכבר תמה עליו **בטל אורות הספרדי** וכנראה שהשלה"ג לא ראה דבריו בפנים, והיה לו גי' מוטעית בהעתקת דבריו האחרים של היראים "הלכך יזהר אדם שלא ישליך פירות לפירורין דקין", כאילו מדבר על פת.

מקור הגר"א מהתוספתא דמוללין את המלול

והנה **הגר"א על הרמ"א** על פת ציין המקור "תוספתא שם מוללין את המלול כו' וה"ה לכל מלאכה כמ"ש שם", וז"ל התוספתא לפנינו בסוף פט"ו "ר' דוסתאי ברבי ינאי אמר משם ר"א, מוללין את המלול ומציעין את המוצע ואופין את האפוי ומבשלין את המבושל". **ובמנחת ביכורים על התוספתא** שם ביאר "את המלול, אם כבר נמלל ונאפה ונעשה חתיכה א' מותר לחזור ולמלול דאין טוחן אחר טוחן", ולפירושו מלילה המדוברת היא בעצמה טחינה, וא"כ דין זה דאין טוחן אחר טוחן מפורש בתוספתא, אבל בגר"א משמע דמלילה הוא ענין אחר כמו בעלמא, רק דמדמה דה"ה לכל מלאכה, וכמש"כ שם על בישול ואפיה. ובעיקר דינא דתוספתא פקפק בחסדי דוד דמשמע דמותר אפי' גמורה אחר אפיה וזה ליתא, עד דמסיק "איך שיהיה ודאי דלא קי"ל כהך מתניתא" ואכ"מ ויבואר במלאכת מבשל.

דברי החזו"א דאין טוחן אחר טוחן ענינו דאין טחינה בחיבור בידי אדם ואינו ענין לאין בישול אחר בישול

והנה נודע הדבר מה שכתב בזה **החזו"א בסי' נ"ז** וז"ל "ענין אין טחינה אחר טחינה שהזכירו הפוסקים, אינו ענין לאין בישול אחר בישול שנחלקו הפוסקים, דלכולי עלמא ארתח כופרא והדר ואיקושי וחזר וארתחה חייב [משום בישול], וכן במתכת, דכל דהדר ואקושי הדרא לקמייתא, אלא בבשר לא הדרא לקמייתא, דבשר צונן מבושל נמי מבושל הוא, ובמים נחלקו הפוסקים אי מים מבושלים צונן יש בהן כח הבישול, אבל הא דאין טחינה בפת היינו שאין טוחן אלא בהפרדה של חיבור טבעי, אבל הפרדה של חיבורי בני אדם אינו בכלל טוחן, אפילו בחיבר דבר שלא נטחן מעולם, אלא בא לעולם מפורד". ועי' לקמן מדברי הפמ"ג שנראה שהגדיר דין אין טוחן אחר טוחן כדעת החזו"א.

[ובסו"ד כתב החזו"א "ויש עוד שאלה בבישול אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ופלוגתא זו היא אם מאכל בן דרוסאי יש בו חשיבות בישול גמור שאחרי כן לא יפול עליה כבר שם בישול, וכיוצא בזה בטחינה מצינו מחוסר שחיקה", ור"ל ששם הענין דומה לבישול אחר בישול, אבל עכ"פ כל זה ענין אחר, להוסיף על הבישול והטחינה באיכות, ואינו נוגע לנידון הא' של חזרה על הטחינה והבישול פעם שנית, דבזה חילק בסכינא חריפא בין טוחן לבישול].

הנה החזו"א כאן מחדש לומר דהדברים שנראים כדומים זה לזה בלשונם שהובא בראשונים, אינם אפי' ענין זה לזה, ועיקר הכרחו, דהענין בכלל זה גבי בישול, הוא שתוכן הבישול קיים בתבשיל לעולם, ואין משמעות בכפלות הבישול שנית, וזה לא שייך בטוחן פת, כיון שבשעה שהעיסה נילושה והפת נאפה נסתלק מציאות הטחינה וכמאן דליתא, ואין שום סברא לומר דאין טוחן אחר טוחן, בשגם בבישול אם נסתלק בישול הראשון, שוב יש בישול אחר בישול, כמו שהביא גבי הרתיח זפת והמיסו ונתקשה וחזר והרתיחו דחייב, וכן גבי מתכות, [ודין זה שהביא אינו מפורש בגמ', אבל מבואר בנשמת אדם כלל כ סעיף ו', ומוכיח כן דאל"כ אפשר לקיים שריפת בת כהן בפתילה של אבר שכבר התיכו פעם א', ע"ש, ועי' במנח"ח מוסך השבת האופה שדן להביא ראיה זו, וגוף הדין מספק"ל].

דבריו דחוקים ובפרט נסתרים מד' הגר"א שציין לתוספתא

והנה מסקנת חזו"א דהוא דין בפנ"ע דאין טוחן אלא בחיבור טבעי, הוא דוחק, ובפרט הוא נסתר מדברי הגר"א, שהביא המקור מהתוספתא, ושם הרי באו הדברים לגבי בישול ואפייה, הרי שדין אחד הוא, כמו באין בישול אחר בישול, ולדעת המנחת ביכורים התוספתא עצמה במה שאמרו מוללין את המלול ר"ל טוחנים את הטוחן, וגם בלשון הראשונים שכתבו כולם פה אחד הכלל בלשון שאין טוחן אחר טוחן, כעין הלשון השגור בפי הראשונים [ע"פ הגמ' שבת קנ"ה ב' בלשון אחר], שאין בישול אחר בישול, ורחוק הדבר שיהא סכינא חריפא מפסיק בין הלשונות, באופן שאין אפילו ענין זה לזה.

על קו' חזו"א דנסתלק הטחינה הראשונה י"ל קצת וכמו שגבי בישול מים אין מובן לנו

ובאשר לקושית החזו"א שכיון שנילוש ונאפה נסתלק טחינתו, הנה כבר הוא הרגיש בקושי שבזה, שהרי בבישול מים נחלקו הפוסקים, אי מים שנתבשלו ונצטננו יש בהם בישול אחר בישול, הנה שלדעת המתירים שייך כלל זה אף במקום שנאבד תכונה הראשונה מן העולם, וכתב החזו"א דבאמת לדעת המתירים "יש בהן כח הבישול", והנה דבר זה חידוש.

ואם נאמר לגבי בישול מים אם קבלה היא נקבל, אפי' אומר לך על ימין שהוא שמאל, כל שכן שנימא כן בפת, שהחוש מסכים שאין טחינה זו חזרה שניה על טחינה הקודמת, וקלה טחינתו וצורת הטחינה שונה, ולכן אפשר שהיחס שתכונת הטחינה הראשונה קיימת למרות חיבור האפייה, ובאמת היה אפשר לדחוק שזה כוונת הדברים עצמם שהסיק חזו"א בכוונת אין טוחן אחר טוחן, שר"ל שהפרדה של חיבורי בני אדם אינו בכלל טוחן, ונפרש דהיינו דחיבור בני אדם אינו מבטל את התכונה שנעשית בהפרדת החיבור הקודם, אבל החזו"א כתב שאינו ענין כלל זה לזה, הרי שהוא יסוד אחר, שאין חשיבות מלאכה בהפרדת חיבור בני אדם, ועכ"פ אנו דנים שלולי דבריו אין להכריח הדבר מספיק מצד הסברא דבטל הטחינה הראשונה, ואמנם הדברים נבוכים, ועי' עוד לקמן.

שוב איקלע לפני ספר מחשבת עם [להרב עמנואל רלב"ג] והם שו"ת קדם מרן פאה"ד הגר"ח קניבסקי שליט"א, וכתוב שם שאלה בזה"ל "מדוע אין טחינה אחר טחינה ועימור אחר עימור הרי התיקון שעושה עכשיו הוא תיקון חדש לגמרי שלא שייך לומר שכבר נעשה בעבר", והשיב הגר"ח שליט"א וז"ל "כיוון שכבר מפורר קל לפוררו, ויתכן שגם התרנגולים יוכלו לפוררו קצת, ולעניין עימור כיוון שהיה כבר מעומר קל לעומרו", וזה כדברנו, אמנם לפלא שלא הזכיר מדברי החזו"א, דס"ל דענין אין טא"ט הוא שאין טוחן בדבר שאין חיבורו בתולדה, ואינו נוגע לאין בישול אחר בישול, - והנה מש"כ הגר"ח כן על עימור, בזה קשה לקבל הסברא, וראה מש"כ בדרכי ברוך במלאכת מעמר בס"ד.

בדין דבר המופרד בטבע ונתחבר ע"י בנ"א אם רק לדרכו של חזו"א פטור, או גם להצד הפשוט דאין טא"ט הוא כמו בבישול

כתב החזו"א בהמשך דבריו [הנ"ל] "אבל הפרדה של חיבורי בני אדם אינו בכלל טוחן, אפילו בחיבר דבר שלא נטחן מעולם, אלא בא לעולם מפורד", ומשמע דמפרש נפ"מ בין הטעמים, בדין דבר שלא נטחן מעולם אבל בא לעולם מפורד, ונתחבר במעשה בני אדם, [והציור הוא בעפר שגבלוהו לטיט וללבנה], דלדרכו הוא דיסוד דין אין טוחן אחר טוחן, הוא שאין טוחן אלא בחיבור טבעי ולא בחיבור בני אדם, פשיטא דגם בכה"ג שרי מטעם זה דאין טוחן אחר טוחן, ור"ל דאילו לפי המשמעות הפשוטה דאין טוחן אחר טוחן דומה לאין בישול אחר בישול, א"כ זה דוקא בדבר שבא מחובר לעולם וזה טחנו והפרידו, אבל דבר שבא מפורד לעולם, ומעולם לא נטחן במעשה בני אדם, בזה אם הכלל כמו בבישול, יהא בו דין טוחן.

אבל לכאורה לא נראה כן, דהכלל דאין בישול אחר בישול, לכאורה אינו שאין בישול אחר מעשה של בישול, אלא שאין בישול במבושל, ורק בלא מעשה של בישול אינו מבושל, והכא נמי הכלל באין טוחן אחר טוחן עד כמה שהוא כמו בבישול, היינו דאין טוחן בדבר הטחון כבר אלא שנתגבש, וא״כ וכי מפני שנברא מופרד אינו בכלל טחון, אין זה אלא שבא לעולם טחון, שהרי ענין טחינה אינו אלא זה שהוא חתוך לדק דק, ומה לי בא כך בטבע מה לי נעשה בידי אדם, סו״ס הוא טחון ואין טוחן אחר טחון, וכן הוא באמת בבישול, אלא שבישול הוא תכונה מסוימת שיש דוקא ברתיחה, ואין במציאות בטבע דבר שבא אחר רתיחת האש, אם לא במעשה בני אדם, ואם יש איזה ציור, באמת אין בו בישול אחר בישול, [וי״א דאין בישול בדבר הנאכל חי כמו דאין בישול אחר בישול ואכמ״ל].

ואמנם אם צדקו דברנו שהדין אין טוחן אחר טוחן אם גדרו כמו בבישול, אזי גדרו אין טוחן אחר טחון, ואף אם בא מופרד לעולם בכלל, כבר ניטשטש לו ההבדל בין יסוד זה של אין טוחן אחר טוחן ליסוד החזו״א דאין טחינה אלא בחיבור טבעי, ואילו החזו״א כתב שאין זה ענין לזה, שהרי מהו יסוד החזו״א דאין טחינה אלא בחיבור טבעי, שאין חשיבות בהפרדת חיבור בידי אדם, הרי ע״כ היסוד הוא שנחשב אצלנו כמופרד מעיקרא, והחיבור אינו חשוב, א״כ היינו בעצמו דין אין טוחן בטחון, שחיבור בני אדם אינו מבטל ממנו יחס טחון שמיקרא.

מ״מ כפי הנראה יש חילוק דק שהוא מוחלט בין זה לזה, ויורגש ע״פ המקום לנפ״מ בדבר לח מטבעו שנתקשה ונתדבק בידי אדם, [כגון חלב שעשו ממנו גבינה, ועי׳ לקמן], שאם אמרנו להתירו משום אין טוחן אחר טחון, י״ל דטחון לא הוי אלא דברים יבשים מופרדים זה מזה, אבל אם באנו להתירו משום דאין טוחן אלא בחיבור טבעי, גם זה אינו חיבור טבעי שאין שיוך בין טיפה לטיפה, עד שעשאוהו בני אדם לגבינה.

ויש עוד לדון לאידך גיסא, בדבר שנברא מפורד בבראשית ברא, ועם אלפי השנים נתדבק בדיבוק טבעי בלחות וגשמים, דאם באנו מצד אין טוחן אחר טוחן וכאמור דהיינו אחר טחון, י״ל להיתר, דעכ״פ בתחילת הוויתו היה מפורד, ואם באנו מצד סברת חזו״א דאין טוחן אלא חיבור טבעי, י״ל דחייב, דאי״צ דוקא חיבור הטבעי של בריאת העולם, אלא של דרך הארץ עם הלחות והגשמים. ושני נפ״מ אלו יבטאו את החילוק הדק והמוחלט בין הגדרים, [ועי׳ לקמן בענין זה].

י״ל גדר אחר, דאין הפטור משום שהתכונה הראשונה קיימת, אלא משום דהשם הראשון יקים, ואין חשיבות בבישול וטחינה שניה

אבל יש מקום לומר גדר אחר קצת בדין אין בישול אחר בישול, ויהא זה גדר שלישי באין טוחן אחר טוחן, והייתי בזה בדברים אחדים עם ידידי הרב יונה זלושינסקי שליט״א, דאין הכוונה דתכונת הבישול או הטחינה קיימת לעולם, ושבאמת אין משמעות מעשית בכפלות מעשיו, אלא הענין בהגדרת חשיבות מעשיו, דכאשר אנו מבקשים בכל המלאכות שיעשו בחשיבותם, דמלאכת מחשבת אסרה תורה כנודע, הרי שנוכל להבין, דאין חשיבות במלאכת התיקונים של סידורא דפת, אלא בעשייתם ראשונה מעולם, וכל דבר שנתבשל כבר, וידוע שנתבשל, הרי שבשובנו על הדבר פעם שנית, אם כי להוסיף ולהעמיק או לשנות בבישולו, מ״מ אין חשיבות במלאכה זו, אף אם נסתלק מציאות ותכונת הבישול הראשון, מ״מ שם הראשון שהדבר כבר מבושל לא נסתלק, ואין מלאכת בישולו שנית חשוב כבראשונה, ולכן אין בישול אחר בישול אפי׳ במים, לשיטת המתירים, ואע״פ דנסתלק תכונת הבישול הראשון לגמרי מכל וכל.

וגם האוסרים שם במים, י״ל דלא משום שפליגי בעיקר הגדר, וס״ל דאין גדרו אלא שתכונה הראשונה קיימת, אלא דס״ל דדבר שנסתלק התכונה הראשונה מכל וכל, אין כאן מזכרת לזה שכבר נתבשל, ואינו ניכר בין זה שנתבשל לשאינו נתבשל, ואנן לא פטרנו בישול שנית אלא מפני שחשיבותו גרועה, מפני שניכר בו בישולו הראשון, ונודע שמו כדבר שנתבשל פעם אחת, ושוב אין חשיבות בבישולו שנית, אבל כל שאין היכר לבישולו הראשון, ונשכח מציאותו, הרי זה בישול חשוב כמו הבישול הראשון בעולם.

וגם מה דמייתי החזו״א מארתח כופרא והדר ואיקושי וחזר וארתחה דחייב משום בישול, וכן במתכת, דכל דהדר ואקושי הדרא לקמייתא, י״ל דלעולם הדין הוא כן, מ״מ אין הטעם משום שאין שם תכונת בישול כלל, אלא משום דכפנים חדשות הם, הואיל ואין ניכר בישול הראשון כלל, ונשכח בישולו, ושוב הבישול השני חשוב כמו בישול ראשון.

ועפ״ז הדבר פשוט ומבואר דאין טוחן אחר טוחן בפת, ולא דמיא כלל לארתח כופרא והדר ואיקושי וחזר וארתחה דחייב משום בישול, דהתם אין ניכר כלל רתיחתו קמא ונשכח ענין זה ודומה לבישול ראשון, אבל כאן הרי ניכר לעולם שזה חיבור אחר של עיסה, ולא חיבור טבעי של גרעין, א״כ שמו לא נשכח כלל שדבר זה טחון ועומד, ולכן אע״פ שמ״מ התכונה נסתלקה שעכשיו הוא מחובר מצד האפיה, מ״מ אין חשיבות בטחינה שניה להיות זה מלאכה, דכך הוא הכלל שטחינה שניה אינה חשובה.

ועפ״ז במה שדן החזו״א בסו״ד הנ״ל, בדין דבר שלא נטחן מעולם אבל בא לעולם מפורד, ונתחבר במעשה בני אדם, כגון עפר שגבלוהו לטיט, וכאמור היה משמע דר״ל דאם הטעם דאין טוחן אחר טוחן כמו בבישול, לא שייך התם, כיון שבא מפורד לעולם, ומעולם לא נטחן במעשה בני אדם, ותמהנו ע״ז לפי המובן הפשוט בבישול, דענינו שהתכונה הראשונה קיימת, וא״כ מה אכפ״ל שבא טחון בטבע סו״ס טחינתו קמא קיימת, אבל לגדר המבואר השתא, אכן נראה דהדבר חלוק, דדוקא דבר שבא בגוש אחד, ונטחן במעשה בני אדם, הוא ששמו נקשר בו לעולם דדבר זה טחון, וטחינה שניה אינה חשובה, אבל דבר שבא מפורד, ונתחבר בידי אדם, טחינתו אח״כ לראשונה חשובה היא, ועי׳ בזה.

בנידון אם טחן מתכת לפירורים דקים וחזר והתיכם וטחנם שנית

והנה בדין אם טחן מתכת לפירורים, וחזר והתיכם למקשה אחת, וטוחנם שנית, לדעת חזו״א פטור, דאין חיבורם בידי אדם, אבל לפי מה שנתבאר דהטעם כמו בבישול, א״כ בכה״ג חייב, לא מיבעי לדרך הראשון דהענין הוא שתכונה הראשונה קיימת, והגם שנראה לעין דהפת מחוברת, מ״מ אינו כן ובאמת פירוד הראשון קיים במדת מה, דכאן ודאי שאני שאין שום שינוי בדבר, אלא גם לדרך בתרא דכתיבנא, דאין חשיבות מלאכה במלאכה שניה, מ״מ כבר נתבאר דאם נשתכח בישול וטחינה ראשונה לגמרי, יש בו טוחן ומבשל, וכאן בנידון דידן אין זכר לטחינה ראשונה, ודומה למה שהביא החזו״א כדבר פשוט, לגבי בישול דארתח כופרא והדר ואיקושי וחזר וארתחה דחייב [משום בישול], ואע״פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר יש, מהא דאמרינן ב״ק צו ע״ב האי מאן דגזל נסכא מחבריה, ועביד זוזי, לא קני, מאי טעמא, הדר עביד להו נסכא, והוי שינוי החוזר לברייתא.

אמנם ראיתי כתוב בספר ארחות שבת בנידון הנ״ל, דגם לחזו״א כה״ג חייב, ע״ש לשונם וכפי הנראה כוונתם דכיון דבשעה שחזר וניתך לא ניכר שהוא חיבור בידי אדם, ושווה לחיבורו דמעיקרא בידי שמים, לכן דינו כחיבור בידי שמים, ויש בו טוחן, וחידוש גדול הוא.

סיכום הדברים בצדדי הסברא בדין אין טוחן אחר טוחן ובנפ״מ שבזה

סיכום הדברים, דין אין טוחן אחר טוחן יל״ב בג׳ דרכים, שניים מהם הם גם בדין אין בישול אחר בישול, והשלישי הוא סברא בטוחן דוקא. א] תכונת טחינה הראשונה קיימת, ואין כפלות במעשיו שטוחן הטחון [צד הפשוט בטוחן ובבישול]. ב] אף שנסתלק תכונת טחינה ראשונה, מ״מ שם הראשון לא נסתלק, ואין חשיבות טוחן אלא בפעם הא׳ שטוחנו [צד מחודש בטוחן ובבישול]. ג] אין טחינה אלא בחיבור טבעי ולא בחיבור בני אדם [דעת החזו״א בטוחן ולפי״ז לא שייכא לבישול].

ונפ״מ, א] דבר שנטחן ונתחבר בידי אדם, ונסתלק תכונה ראשונה לגמרי, לדרך הא׳ יש בו טוחן [וצ״ל דפת חשיב שלא נסתלק תכונת

טחינה ראשונה, והחזו"א מתקשה בזה בסברא], לדרך הב' י"ל דאין טוחן, [עכ"פ היכא דניכר שנטחן כבר, היינו שניכר שהוא חיבור חדש, אבל אם נשכח לגמרי פירודו הראשון, י"ל דיש בו טוחן], ולדרך הג' אין טוחן [ובארחות שבת כתבו דאם החזירוהו לכעין חיבורו הראשון יש טוחן וחידוש הוא].

ב] דבר שבא לעולם מופרד, ונתחבר בדי אדם אם יש בו טוחן, לדרך הא' נראה שאין טוחן, שהכלל שאין טוחן בטחון, ואולי בחזו"א משמע שיש טוחן לצד זה, [או שנקט כצד הב' בדין אין טא"ט]. לדרך הב' יש טוחן, כיון דעדיין לא נטחן. לדרך הג' דהחזו"א ודאי אין טוחן, והם הם דברי חזו"א.

ג] דבר שבא לעולם מפורד, ונתגבש בלחות הטבעי, לדרך הא' נראה שאין טוחן, שהכלל שאין טוחן בטחון, ואולי בחזו"א משמע שיש טוחן לצד זה, או שנקט כצד הב' בדין אין טא"ט]. לדרך הב' יש טוחן, כיון דעדיין לא נטחן. לדרך הג' דחזו"א נראה דיש טוחן, שהרי חיבורו בטע, אף שלא מעת הבריאה.

ד] דבר הבא לעולם כמים לחים, ונתקשה ונתחבר בידי אדם, לדרך הב' הוא כנ"ל דיש טוחן, וגם לדרך הא' בזה י"ל דיש טוחן דמועלם לא נטחן, ולדרך הג' דחזו"א אין בזה טוחן.

מבואר בריב"ש שבגבינה אין היתר של טוחן אחר טוחן אע"פ דבא לעולם לח ונתקשה ונתדבק בידי אדם

עד הנה דברנו מסברא ע"פ דברי חזו"א, ומה שיש לדון בדבריו, עם כמה נפ"מ שנדברנו, ובאמת יש לדון בכמה ראיות שיש כלפי נפ"מ הנ"ל, וכבר דנו בזה קצת האחרונים ז"ל.

הנה הריב"ש סימן קפ"ד חוזר על שאלת השואל שדן בדין גרידת גבינה בשבת, ודן להתיר כמו בפת ור"ל לפי המפרשים הטעם משום דאין טחינה באוכלים, ודחה דבכלי חמיר טפי, ושוב כתב "וכל שכן לפי ספר המצות דמתיר פרירת פתותי לחם משום דאין טחינה אחר טחינה, דבגבינה ליתא לההוא טעמא, וראוי לאסור הגרידה בכלי הנזכר", וכפי הנראה הריב"ש מסכים בכל דבריו, שהרי בתשובתו כתב "כבר עמדת על כל הצדדין שאפשר לישא וליתן על ענין זו והבאת כל הראיות הדומות לנדון אם לאסור אם להתר", ורק בענין אחד חולק עליו ובשאר נראה שמודה.

א"כ מבואר לנו שגבינה אין בו היתר של טוחן אחר טוחן, וזה אופן פשוט של נידון שכתבנו בדבר הבא לעולם לח והוקשה ונתדבק בידי אדם, שכבר כתבנו לתלותו בסברות שבדין אין טא"ט, דלפי החזו"א שגדרו דאין טוחן אלא בחיבור טבעי ולא בחיבור בנ"א, ודאי גם בגבינה יש להתיר, ורק אם הוא מדין אין טוחן אחר טוחן כעין בישול אחר בישול, י"ל לשני הצדדים שכתבנו בזה, דכאן שלא היה יבש טחון אלא לח, יש בו טוחן. וא"כ מעתה הריב"ש סותר דעת החזו"א.

והנה **בשו"ע שכ"א ס"י** נפסק כן דאסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות, אבל בטעם הדבר נחלקו האחרונים [עי' **עול"ש מג"א א"ר תו"ש פמ"ג ומשנ"ב סי' שכ"א ס"י**] אם הוא משום טוחן, או משום עובדין דחול, שהריב"ש אסר משני הטעמים, ונחלקו הפוסקים היאך קי"ל לדינא.

דלומר משום טוחן קשה הן משום דאין גידולי קרקע [בצירוף שאין טחינה באוכלים], והשו"ע התיר בבשר כדעת תרוה"ד, וצ"ע אם י"ל דכלי חמור כלפי גידו"ק, [והריב"ש לא דן בזה רק מצד טחינה באוכלים, ובזה כתב דכלי חמור], והן משום נידון טוחן אחר טוחן כנ"ל. אכן מצד טוחן אחר טוחן, הרי כבר קבע השואל בריב"ש דאין זה היתר בגבינה, אבל צ"ע אם זה מוסכם.

ועי' בזה **בפמ"ג בא"א שכ"א י"ב** וז"ל "סבור הייתי לומר דאסור כעובדין דחול בכלי שלו, ולא משום טוחן, שאין מקובץ בתולדה, כמלח שלנו, אבל ממה שכתב דלועסו בקושי משמע הטעם משום טוחן כו', ומכל מקום צריך עיון, דנראה גבינה שאין מקובץ בתולדה דמי למלח בסעיף ח', דלאו דווקא דק ונעשה פתיתין, הוא הדין מים ונתבשל, שקורין טאלפין דינא הכי, וצ"ע". כוונתו בסו"ד דיש עוד ציור במלח, שלוקחים מים שמעורב בהם מלח דק נמס, ומרתיחין אותן ומתאדים המים ונשאר מלח מגובש, ומשמע לו דגם זה נכלל בהיתירא דמלח שלנו בסעיף ח'.

ועי' עוד **בפרי מגדים מ"ז הל' יו"ט סי' תקד** על המבואר שם דדיכת מלח ביו"ט צריכה שינוי וז"ל "ודע מלח היינו הגס שחופרין מקרקע, או של ים, אבל מלח ממים ונעשו עב (שקורין טאלפין וכדומה) עיין סימן שכ"א סעיף ח' וסעיף ט' ובמ"א שם י"ב. גבינה קשה בריב אייזן אסור. הא טוחן (י"ל) [יש לומר] דלא הוה מקובץ מעיקרא, ועוד אין טחינה אלא בגדולי קרקע, יע"ש. ואם כן מה שאסור ביום טוב גבינה לגרור ברייב איזן הטעם משמע דהוה כעובדין דחול".

הרי שהבנתו שאין לאסור משום טוחן בגבינה דאין מקובץ בתולדה, והשפה היא שפת החזו"א בגדר אין טא"ט וכנ"ל, וגם הדין הוא הדין שכתבנו כנפ"מ בין אם הגדר כבישול או הגדר כחזו"א, בדבר לח מעיקרא, שנתקשה ונתדבק. זה כמו שביארנו שאילו דבר מפורד מברייתו י"ל דשייך בו גם טעם דאין טוחן אחר טוחן שכפשוטו כעין בישול. והנה הוא נסמך על מלח שנקרא טאלפין, ומשמע שכוונתו דמלח דק מעיקרא שנתגבש, אינו הכרע, די"ל הטעם דאין טוחן אחר טוחן, אבל יש מלח בסוג כזה שהיה נראה כמים, וע"י האידוי נעשה מלח מגובש, א"כ טחון לא הוי, אבל אין קיבוצו בתולדה, והרי הדברים הם כמו שכתבנו, דזה עיקר הנפ"מ בין החזו"א לפשוטו, בדבר שהיה לח ונתקשה ע"י בנ"א.

ולפי דרכנו למדנו דהוא מחלוקת ריב"ש עם פמ"ג, דלריב"ש הגדר משום אין טוחן אחר טוחן, ולכן בגביבה יש טוחן, ולכאורה ה"ה במלח טאפלין, ולפמ"ג הגדר כחזו"א, ואין טוחן בגבינה, וה"ה במלח טאפלין.

עוד איתא **בפרי מגדים משבצות זהב סימן שכא [סעיף יב] ס"ק י** וז"ל "והוי יודע, דטוחן אין שייך אלא בגדולי קרקע, ושהיה בתולדה גוף אחד ומפרורי", ואח"כ כתב "והטוחן לבינה אין חייב משום טוחן, דנשרפה בכבשן ואין בתולדה, אבל הטוחן רגב עפר הוה טוחן, דבמשכן סמנים נמי הכין הוא שיש מהם כאבנים באדמה", והנה אם כי כאמור יתכן שהדין לגבי דבר שבא לעולם מופרד דאין בו טוחן, הוא אמת גם בלא סברת חזו"א שנקט הגדר דאין טוחן אלא בחיבור טבעי, אלא לעולם הכלל כמו בבישול, אך לא"ד בדבר שנטחן בידי אדם, אלא דאין טוחן בטחון, גם אם בא טחון מברייתו, מ"מ לשונו הרי משמע הגדר כחזו"א, דבעינן שיהי' חיבור בתולדה, וזה כשיטתו הנ"ל גבינה ומלח טאפלין.

ומש"כ דרגב עפר הוה טוחן, היינו דנחשב שבא לעולם בחיבור, וצ"ע בזה דאולי בא מפורד ונתגבש בלחות, ואולי לחות הטבעית דומה לבא כך מברייתו. [ומה שסיים הטעם דבמשכן נמי הכא הוי, נסוב לענין אחר שדן שם קודם זה תוך כדי דיבור, אם יש לפטור משום דלא חשיב גידולי קרקע, ע"ז כתב דליתא דגם בסמנין הכא הוי].

טוחן רגב אדמה מבואר דחייב וטעם הדבר

והנה הדין מבואר דרגב אדמה שטחנה חייב משום טוחן, דכן מפורש בפירוש רש"י, בגמ' בדוכתין דאיתא האי מאן דעביד חביתא חייב ז' חטאות, ופירש"י "טוחן הרגבים ושוחקן הדק הוי טוחן", מבואר דחייב, וע"ע **בגמ' ביצה ז' ע"ב** "ומודים שאם שחט שיחפור בדקר ויכסה כו', והא קא עביד כתישה, ומשני בעפר תיחוח, ופירש"י הקושיא "והא קא עביד כתישה, שעדיין רגבים מדובקים הם, ואינן ראוין לכסוי אלא אם כן כותשן, וכותש תולדה דטוחן הוא, ומלאכה היא". למדנו מפירושי רש"י לגמ' שם ושם, [ולכאורה פירושו מוסכם], דיש טוחן ברגב אדמה, וכן הבאנו לעיל מה**פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא [סעיף יב] ס"ק י**

והאי רגב אדמה צ"ע מציאותו, דלכאורה הוא נברא כעפר הארץ, מפורד זה מזה, ונתגבש עם הזמן בלחות הטבעית והגשמים, א"כ יש כאן מצב מיוחד שבא לעולם מופרד, ונתגבש במעשה טבע. והנה כבר עמדנו לעיל וכתבנו דדבר שבא לעולם מפורד ונתגבש בלחות הטבעי,

תלוי דלדרך שאין טוחן אחר טוחן כמו בבישול, משום תכונה הראשונה הקיימת גם כאן פטור, ואם משום שם הראשון כאן שלא נטחן בידי אדם חייב, ולדרך הג' דחזו"א נראה דיש טוחן, שהרי חיבורו בטבע, אף שלא מעת הבריאה, והנה לפנינו מבואר לחיובא, אם לא שטעינו ורגב האדמה כך נברא מהוויתו, וצ"ע. ובפמ"ג שם כתב שאין טוחן אלא היכא שהיה בתולדה גוף אחד ומפררו, ותיכף כתב דיש טוחן ברגב אדמה, ומ' שנקט דכך הוא מברייתו, אבל צ"ע אם כוונתו מעת הבריאה, או כיון שהוא טבע אחרי כן אף הוא בכלל.

מגרר טיט יבש שעל גבי בגד

והנה לגבי דין טוחן בטיט יבש שעל גבי בגד, יעוי' בגמ' שבת דף קמ"א ע"א אמר רב כהנא טיט שעל גבי בגדו מכסכסו מבפנים ואין מכסכסו מבחוץ כו', אך הנידון שם לגבי ליבון, ובאמת כתב בהגהת רבנו פרץ בסמ"ק רפב [הגהה טו] "פיר' בתוס' רבינו יהודה דוקא בטיט לח, דאי ביבש הוי טוחן ואסור, ואף על גב דאינה צריכה לגופה מכל מקום אסור לכתחלה", וכ"כ בספר האגור הלכות הוצאת שבת סימן תקה, וכ"כ הטור סימן שב בשם הר"ר פרץ בשם תוספתא, וט"ס הוא וצ"ל תוספות [תוספות הר"ר יהודה], כ"כ השער הציון ס"ק מג, אמנם עי' ביאור הגר"א כתב דמקורו בתוספתא, וצ"ע. הרי מכל זה דיש טוחן בטיט יבש שע"ג בגד. [כאן חסר].

בדין טוחן ביצה קשה אם יש להתיר מצד ההיתר שבכפת, לכל הדרכים הנ"ל

והנה **בספר עוטה אור שבת סימן לו** כתב דמאחר דעיקר היתרו של התה"ד להתיר לכו"ע טחינה באוכלים שאינם גידו"ק, הוא דוקא בצירוף שיטת התוס' והרא"ש דאין טחינה באוכלים אפי' בגידו"ק, א"כ לדעת החזו"א דמודו תוס' בריסוק של אוכלים, ולא דיבור אלא בחיתוך דק דק, א"כ ה"ה באוכלים שאינם גידו"ק שריסקן אסור, דבריסוק אין לנו סמך של תוס' נוהרא"ש, ונמצא דאין לרסק בשרים אף להתה"ד, והביא שם בהערה, ששאל את הגאון ר"י שפירא זצ"ל, דלפי"ז יהיה אסור לרסק ביצה בשיני המזלג והעולם נהגו היתר, והשיבו שגם הוא שאל זה לחזו"א ז"ל, ואמר לו שבביצה שהיא בטבעה רכה, וע"י שבישלו אותה התקשתה, הוי זה חיבור ע"י אדם שאין בו איסור טוחן. והובא זה בספר מעשה איש ח"ב פ"ח, וגם בספר אוצרות השבת כותב ששמע כן מהגר"י שפירא.

וכמובן שכל זה עפ"י מה שביאר בחזו"א הנ"ל, דהא דהתיר הרשב"ם לפורר לחם משום דאין טוחן אחר טוחן, ענינו דבחיבור בידי אדם אין בו איסור טוחן, [וכן כתב בספר שם]. אבל אם גדר אין טוחן אחר טוחן הוא כפשוטו של הלשון, וכמו בבישול, שכיון שכבר נטחן שוב אין בו טחינה אחרת, בודאי אין להתיר לרסק ביצה [מצד היתר זה דטוחן אחר טוחן], ולא מיבעיא למה שביארנו עתה, דהענין בטחינה ובישול אינו שהתכונה הראשונה קיימת, אלא ששם הראשון קיים, ופעם שניה אין בו חשיבות, דודאי כאן שלא נטחן מעולם הרי טחינתו עכשיו חשובה היא, וזה כל שכן מהאמור שאפי' דבר שבא לעולם מופרד ונתחבר אח"כ יש טוחן בטחינתו, אלא גם למה שביארנו מעיקרא, דהענין בטחינה ובבישול דהתכונה הראשונה קיימת בדבר, ונתבאר דלאו דוקא היכא דנעשה המעשה טחינה בידי אדם, אלא גם אם בא מופרד בטבע, מ"מ זה לא שייך בביצה, שבעודה רכה לא הייתה מופרדת זה מזה, רק שחיבורה היה רך, ולכן א"א לומר שהתכונה הראשונה קיימת.

ורק לסברת חזו"א יש להתיר, דעכ"פ אין חיבורה בקושי זה בטבע. ובאמת גם זה לא ברירא כל כך, וחידוש הוא יותר מפת, דבפת כל הזיווג של חלקים אלו לאלו נעשה בידי אדם, אבל בביצה החיבור בידי שמים, אלא שהוא חיבור רך ולא צריך טחינה, והקישוי הנעשה בידי אדם, הוא הגורם שהחיבור שבידי שמים יצטרך לטחינה, ועי'.

קושית האנ"ט מהדין דשחק חפף דחייב משום טוחן ועוד

ובעיקרא דדינא דאין טוחן אחר טוחן, הקשה האג"ט סק"א שהק' מהירושלמי פ' כלל גדול [נ ב] הדין דשחק חפף, דהיינו חרס, חייב משום טוחן, והרי חרס נעשה ע"י טחינת הרגבים תחלה, כמ"ש רש"י [עד ב] בהאי דעביד חביתא, דכשכותש רגבים חייב משום טוחן.

עוד הק' האג"ט מהרמב"ם [פ"ח הט"ו] השף מתכת חייב משום טוחן, והק' דמתכת אין חיבורו בתולדה, רק ע"י היתוך, ודומה לטוחן אחר טוחן, וכמ"ש הרמ"א [סי' שכ"א ס"ח] בשם הכלבו גבי מלח שהי' דק מתחלה ונעשה פתיתין דמותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת, והיינו כמו הפת דלית בי' משום טוחן כיון שנטחן תחלה, ה"נ במה שאין חיבורו בתולדה, וכן הקשה הפמ"ג [בא"א ס"ק י"ב] על הריב"ש בגרירת גבינה, הא אין חיבורו בתולדה ודומה להא דכלבו. [לא נשלם].

ענף ב – בענין טחינה בפירות וירקות מבושלים ורכים

דין שום וכוסר שרסקן מבעו"י דמותר לגמור שחיקתן בשבת, וכתב הרמב"ם שכן הדין בריפות

ברמב"ם פכ"א משבת הי"ג השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום, אם מחוסרין דיכה אסור לו לגמור דיכתן בשבת, ואם מחוסרין שחיקה ביד מותר לו לגמור שחיקתן בשבת, לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור בתר הקדירה בשבת אחר שמורידין אותה מעל האש, ע"כ. והובא זה **בטור ושו"ע שכ"א סי"ט.**

ויסוד הדין הוא **ממשנה דעדויות פ"ב מ"ו** "שלשה דברים אמר רבי ישמעאל ולא הודה לו רבי עקיבא, השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום שרבי ישמעאל אומר יגמור משתחשך ורבי עקיבא אומר לא יגמור", **ובשבת דף י"ט ע"ב** איתמר עלה, אמר רבא בר חנינא אמר רבי יוחנן: במחוסרין דיכה - דכולי עלמא לא פליגי, כי פליגי - במחוסרין שחיקה, וקי"ל דבמחוסר שחיקה שרי. ועי' **רמב"ם פ"ג ה"ב ובמגיד משנה שם.**

ולגבי מה שהוסיף הרמב"ם דין הריפות, עי' **בב"י** שהעתיק **תשובת הרמב"ם** שנשאל על ענין זה, וביאר טעם ההיתר בזה"ל, ודאי שכל זה מותר הוא, שהרי בפי' תנינא השום והבוסר והמלילות שריסקן מבע"י כו', וק"ו להריפות שכבר דכו אותם במדוכה כל צרכן, ונתבשלו כל צרכן, ואינן מחוסרין אלא מעט שחיקה ועירוב כו', ע"כ. ועי' גם **במ"ב ס"ק ע"ח** שהעתיק טעם הר"ם בתשובה הנ"ל. וע"ע **בחזו"א סימן נ"ז** וז"ל "וכן מבואר ברמ"ם פכ"א הי"ג, והתיר שחיקת הריפות בעץ הפרור משום שאינן מחוסרין רק שחיקה, הרי דבמחוסרין דיכה אסור אפי' ע"מ לאכול".

כיון שמבואר ברמב"ם שנידוכו מבעו"י כשום וכוסר אין ללמוד מכאן היתר לריסוק דברים מבושלים

ולפי"ז כשבאנו לדון בפירות וירקות שנתבשלו ונתרככו היטב ע"י בישולן ובא לרסקן, אם יש בו משום איסור טוחן, לא שמענו מכאן היתירא כלל, דהרי בההיא דריפות מדובר אחרי שנידוכו כבר מע"ש, וכבר כתב הר"ם והטוש"ע לעיל מינה דינא דשום ובוסר, דאחרי שנידוכו ואינן מחוסרין אלא שחיקה מותר לשחוק בשבת היינו בלא בישול באמצע, א"כ זה לבדו סיבת ההיתר בריפות הנ"ל, מה שנידוכו כבר תחילה ולא מה שנתבשלו.

אמנם הנה צ"ב א"כ מה הציור המיוחד שבזה בר"ם, ומה בא להשמיענו טפי ממש"כ כבר שהמחוסר שחיקה שוחקן. והיה קצת מקום לבאר, שהריפות הנ"ל לא היה דרך לדוכו יפה יפה כדוגמת השום והבוסר שבגמ', ורק תוספת הבישול, התיר בהן את השחיקה שלאחריה, והנה גם לפי"ז לא למדנו היתר לתפו"א וכדומה שנתבשלו ונתרככו, כי אם לדבר שנידוך כבר רק שלא נידוך היטב, שכיון שגם נתבשל הותר בו שחיקה. אבל ביאור זה אין נראה, כי לשון הר"ם בתשובה הנ"ל "שכבר דכו אותם במדוכה כל צרכן".

ומה שנדצ"ל בזה, דהנה בתשובת הרמב"ם שבב"י מבואר דריפות הנ"ל הוי ק"ו מדינא דהשום והבוסר כו', וכלשונו "וק"ו להריפות שכבר דכו אותם במדוכה כל צרכן, ונתבשלו כל צרכן, ואינן מחוסרין אלא מעט שחיקה ועירוב", א"כ יל"פ שתוספת הבישול לא נצרך בכאן

להיתר וסגי במה שנידוכו תחילה, רק שנוסף זה בר״ם כי גלל כן הוא פשיטא וק״ו שעל ידי הבישול התקרבו יותר למצב הטחון. ומה שראה הר״ם גם בספרו להדרש לזה, ולכאורה אם באמת אין בו תוספת דין, דיה לתשובה בשעתה שנדרש הלכה למעשה, ומה ראה לכתבו בספר היד, אבל יל״פ שהיה זה ענין שכיח ומצוי דבר יום ביומו שבת בשבתו, ונדרש לקבוע דינו ואין בו באמת תוספת דין, ובלא״ה כן נראה שהרי אין דרכו של הר״ם להוסיף דינים חדשים שלא נמצאו בתלמוד, כי אם זעיר פה זעיר שם משום צורך מיוחד, אלא שהיה זה נדרש מפני שכיחותו.

זה מה שהיה נראה אופן הלימוד הפשוט והישר, ולפי״ז כל ההיתר בריפות מצד מה שנידוך תחילה, ואין שום מקור להתיר לרסק דבר שרק נתבשל, ואדרבה אפשר שיש מקור מכאן להיפך.

למה לא יהא היתר מצד דכבר אינו עומד לבשל

אבל יש כאן שאלה, שהרי דעת הרמב״ם, שאין דין פרים סילקא נאמר אלא על מנת לבשלו, אבל על מנת לאכלו כך שרי, ולכאורה הוא הדין והוא הטעם בדבר שאמנם היה נצרך לבישול, אבל אחר הבישול, שכבר אינו עומד לבשלו עוד אלא לאכלו, שאין בו דין טוחן, א״כ ממילא שבאמת ראוי היה לרמב״ם להתיר כאן טוחן בלא שום סניף אחר מחמת מה שנידוכו כבר.

קושיא זו הקשה בחזו״א סימן נ״ז [קטע ב׳], ותירץ דמודה הרמב״ם דאיסור דרבנן מיהא איכא, גם בחותך על מנת לאוכלו. ונראה ליישב עוד לפי מה שכתב החזו״א בהמשך הסימן שם, לייסד דריסוק כעין כתישה חמור מפרים סילקא של חיתוך דק דק, ושבזה לא דיבר הרמב״ם, וא״כ כאן בדא עסקינן שמרסקו לגמרי, ועי׳ מה שהרחבנו בענין זה לעיל, וצ״ע.

אבל כמה פוסקים למדו שהיתר הריסוק מחמת ריכוך הבישול, ולמדו מכאן כלל להתיר כה״ג והוא תמוה

אבל **באגרות משה (או״ח ח״ד סי׳ ע״ד טוחן אות ה׳)** דעתו דיש ללמוד מכאן היתר לדבר שנתמעך ע״י הבישול, ואף שהר״ם בתשובה ביאר דמיירי בנידוכו מקודם, כתב ע״ז באגרות משה ״כי מש״כ גם שדחו אותן במדוכה כל צרכן, לא מובן שזה עשיית הריפות, שעדיין ליכא בזה טחינה, וצ״ע״, והלשון מגומגם, והכוונה נעלמת, ומ״מ כללות כוונתו לכאורה, שנראה לו שלאו דוקא הוא, ובאמת לא נידוכו קודם, והדברים הם פלא מופלא, שמכח שאין מובן נוציא דברים מפשטן, לבנות היתר חדש, ובל נשכח שהמ״ב העתיק והדגיש לזה שמיירי בנידוכו תחילה, מה שנראה דעכ״פ דעתו שהוא בדוקא. אמנם באמת כפי שיבואר האגרו״מ הגביל כ״כ היתרו למקום שנתמעך הרבה עד שכבר אין בו כ״כ חידוש כמו שנבאר.

והנה **התפאר״י בכלכלת שבת טוחן** כתב ״אסור לרסק קארטאפע״ל מבושלין, או שאר מאכל, משום טוחן, רק בהיו מרוסקין קצת מותר לגמור ריסוקן״, וציין לסי׳ שכ״א סי״ט, והיינו לכאורה לעיקר דין דשום ובוסר ומלילות שריסקן מערב שבת, שאם אין מחוסרים אלא שחיקה, מותר לגמור בשבת. אבל צ״ב לשונו שכתב מרוסקין קצת, ושם יש הלכה שנידוכו כל צרכן, רק לא נשחקו, וי״ל דבנידוך ולא נשחק לזה קרינן מרוסק קצת, [ואין נראה מש״כ במהדו״ק דכוונתו לדין ריפות הנ״ל, ומצא בדין ריפות היתר מיוחד ע״י הבישול, רק שהגבילו למרוסקין קצת, שאז הבישול מוסיף להתירו, שהרי הרמב״ם פירש בתשובה שכבר נידוכו כל צרכן]. ועי׳ בספר **שביתת השבת בב״ר טוחן י״א** שהביא בשם גדול אחד שאין נראין לו דברי התפאר״י בזה, ע״ש וצ״ע.

יותר פלא בלשון החזו״א שמ׳ בלשונו שיש כאן מתיר מחודש משום שטחינתו נוחה ע״י הבישול והוא תמוה

אמנם יש לעיין בזה מדברי מרן **החזו״א (סי׳ נ״ח סק״ט ד״ה סימן),** כשבא ליישב קו׳ האחרונים על דין ריפות הנ״ל דיאסר עכ״פ טריפה בכח מצד לישה, וכתב ע״ז החזו״א ״ונראה דכשם שבישולו מפקיעתו ממלאכת טחינה כיון שטחינתו נוחה, ואין שם מלאכה עלה, כמו כן לאו שם לישה עלה״. הנה אף שלא לזה נדרש החזו״א, אבל מתוך דבריו למדנו לכאורה שהבין שההיתר בריפות הוא מצד הבישול.

וגם משמע שמפרש שיש כאן יסוד מחודש מאד, שאין ההיתר משום שהבישול עשה כבר את פעולת הטחינה, ושוב אין טוחן אחר טוחן, אלא ענין אחר הוא, שדבר מבושל מופקע מטחינה מאחר שטחינתו נוחה, ושם טוחן שייך רק בדבר גושי ומוקשה שהטחינה מנגדו ומהפכו, ולפי״ז אפשר שדי לנו בתבשיל שנתרכך ע״י הבישול, ואי״צ שיכבר יתרסק ויתמעך בפועל, שהרי אין ההיתר מצד טחינה אחר טחינה.

וגם נראה נפק״מ, בתפוחי-אדמה וכיו״ב שנתבשלו ונתרככו היטב, עד שטחינתם נוחה מאד, ואחר זמן נתקררו וגם נתיבשו מעט מלחותם, ושוב אין טחינתם נוחה כבתחלה, מה יהא דינם, והנה אם התרנו מתחילה משום שנידוכו כבר, באופן כזה שבאמת נתפרדו ונתפררו, וכאילו כבר נטחנו ממש, הרי נראה דזה בכלל אין טוחן אחר טוחן, אבל אם הוא היתר מסוים משום שאין שם מלאכה באופן כזה שטחינתם נוחה טובא, הרי השתא אין טחינתם נוחה והוי טוחן, ומה בכך דמעיקרא לא היה בזה יחס טוחן. [מיהו לדעת **החזו״א בסי׳ נ״ז** דענין אין טוחן אחר טוחן אינו כפשוטו אלא ר״ל דאין טוחן אלא בחיבור שבתולדה י״ל דפטור, ובמקו״א הרחבנו בזה דפשוטו של דבר דאין טא״ט הוא כפשוטו, ושכן מבואר בהגר״א].

אבל כאמור תימה גדול הוא, שאין לדברים שום מקור, כי הרמב״ם מיירי בדברים שנידוכו כבר כל צרכן, כמו שהבאנו גם מהחזו״א עצמו, אך מאידך הרי זה בלא תוכל להתעלם מדעת פוסקים אלו ובתוכם מרן החזו״א, שיש מכאן לימוד דין שהבישול גורם תכונת הטחינה, או שגורם היתר מיוחד מצד דנוחה טחינתו, ועכ״פ שלפי״ז מותר לרסק אחר הבישול.

את״ל דיש ללמוד להתיר ריסוק מבושלים, יל״ע בדרגת הריכוך והמיעוך המתיר את הריסוק

והנה בהנחה שיש בכאן היתר מיוחד ע״י הבישול, מ״מ צריך לברר דרגת הבישול המתיר את הריסוק, ולא ידמה בישול לבישול וכדומה.

והנה היה נראה פשוט שלפחות בזה נוכל ללמוד מלשון הרמב״ם בתשובה שכתב ״ואינן מחוסרין אלא מעט שחיקה ועירוב״, שדוקא בנתמעך ונתרסק הרבה ע״י הבישול, עד שאינו נצרך אלא שחיקה מועטת. אבל צ״ע לשון התפאר״י הנ״ל שכתב ״בהיו מרוסקין קצת מותר לגמור ריסוק״, וזה תימה שאיך נלמד עד כדי כך. וראיתי שכדברנו כתב באגרות משה וז״ל ״וג״כ צריך שיהיו מרוסקין הרבה שלא יחסרו אלא מעט שחיקה, ותמוה לשון התפאר״י שמתיר במרוסקין קצת״. ולפי אוקימתא דהאגרות משה, אין באמת כ״כ חידוש דין בזה, כי אחרי שמדובר בריסוק ומיעוך כל כך, באמת מסתבר שבישול כמהו כדיכה, ובזמן שאין מחוסרין אלא שחיקה מה לי נעשה זה ע״י דיכה מה לי נעשה ע״י בישול, ואף שהיה מקום לחלק, עכ״פ בזה נוחים דבריהם.

אבל עכ״פ לדרכו של חזו״א שהגדיר בהגדרה חדשה, שהיסוד הוא שדבר מבושל מופקע מטחינה מאחר שטחינתו נוחה, לפי״ז לכאורה די לנו בתבשיל שנתרכך ע״י הבישול, ואי״צ שיכבר יתרסק ויתמעך בפועל, שהרי אין ההיתר מצד טחינה אחר טחינה, אבל קשה מלשון הרמב״ם דאין נראה כן וכנ״ל.

הוכחה מהר״ח גבי סלית סילתי דגם במקום דנוחה טחינתו מ״מ יש בזה טוחן

וכדמות ראיה נראה לסתור חידוש זה דמשמע בלשון חזו״א, דיש סברא חדשה שמקום שנוחה טחינתו לאו טוחן, דהנה לגבי סלית סילתי רש״י פירש שמבקע עצים להסקה, אבל הר״ח והערוך פירשו וז״ל ״פי׳ עצי דקלים שעומדין שיבי שיבי כעין נימין וכשמפרק הנימין הללו יוצא בינית כמין קמח דק לפי׳ (המנפץ) חייב משום טוחן״, והרא״ש ורבינו ירוחם הביאו דמפרשים בסלית סילתא, והנה המאירי

הק' על פירוש זה "ואין הדברים נראים, שהרי קמח זה כנוס בתוך העץ ואין הוא טוחנו, אין זה אלא כשובר חבית מלאה קמח, והקמח יוצא". ולכאורה צ"ל בדעת הר"ח דאין המציאות כן, אלא יש שם חיבור דק וחלש, וע"י החיתוך הוא מתנענע ונפרך ונעשה קמח, והשתא הרי נוחה טחינתו טובא, ואינו צריך שום כתישה, רק לפרק הדקל ומאליו הוא מתפורר לפירורים.

אבל שמעתי מהר"מ אפשטין שליט"א לפרש דלעולם המציאות כהמאירי, וס"ל להר"ח דלא דמי לחבית, דכיון דהוא מברייתו כך שאין לנו אלא דקל אטום וחתום וכולו כגוש אחד, וע"י מעשיו יש לנו תוצאה של קמח דק, הרי זה גם כן בכלל טוחן, וצ"ע. [וע"ע בזה בחוט שני].

א"א לקבוע למעשה דין חדש להתיר ריסוק מבושלים, זולת אם אין מחוסרין אלא שחיקה קצת

ולענ"ד לענין הלכה למעשה אי אפשר לקבוע דין כזה, ללא יסוד ושורש בש"ס, ובשלמא אם היה מרן ז"ל כותב דינים העולים מותר לטחון דבר מבושל כו' החרשנו, כל שכן אילו היה כותב בלא מקור נראה דאין טוחן בדבר מבושל כו' קבלנו, וכשלא כתב כן אלא אגב דבריו על לישה, אין ראוי להרחיב חידוש זה אלא לצמצמו, עם היות שאין מקור לזה מדברי הר"ם ואדרבה, שהרי הר"ם מפרש שמיירי כשאינו חסר אלא מעט שחיקה.

ואם יאמר הרואה אנו בטלים ומבוטלים לכל תיבה שיצא ממרן החזו"א, אשר כולנו כאצבע בקירא לסברא דידיה, ולשונו הכי מורה שכל שנתרככו שרי, אף אתה אמור לו, אכן טוב ונכון הוא להתבטל לאור האורות פאר הדורות, לרוחו ודרך תלמודו, וידענו שלא יהא דעתו נוחה מקולות ממקור שכזה, כאשר בא לפרש את ההיתר במקום שמפורש טעם אחר להיתר, וכיון שלא יצא מפיו להתיר בשם המפורש, בחתימת שמו כאומר עולה לדינא כך וכך, אין זה המקום להתיר חשש איסור דאורייתא, והמודה על האמת יתברך ממקור האמת.

וזה סוף דבר לפע"ד שאם אפשר לקבוע דין זה עלי ספר שהבישול התיר בהן את הריסוק, הרי זה בהצמדות לדעת האגרות משה, ובנוסח זה "שתבשילים שנתרככו טובא ונעשו מרוסקין הרבה ואינם מחוסרין אלא מעט שחיקה מותר לרסקן", שדינם כאילו נידוכו כן במדוכה, וחלילה לא יותר מזה.

מה שציינו ספרי הזמן את המקור להתיר מספר תהלה לדוד הוא ערבוב סברות

בספר שש"כ פ"ו ס"ט ובספר ארחות שבת פ"ה ס"ט, כתבו להתיר לרסק תבשילין שנתרככו הרבה או נתמעכו [ראה הלשונות שם להלן], וציינו המקור מהתהלה לדוד בהשמטות לסי' רנ"ב, ומחזו"א הנ"ל, בשש"כ נוסף לעיין בכלכלת שבת הנ"ל, ובארחות שבת נוסף לעיין ברמ"א שם בשם המרדכי שהיו ממרחין תפוחים מבושלים ע"ג הפת.

הנה מה שהביאו מהתהלה לדוד, הדברים תמוהים, אמת שגם שם התיר ריסוק תפו"א שנתבשל, אבל מטע"א, דמעיקרא גוף אחד והשתא גוף אחד, וענין הטחינה לחלקן לגופין מפורדין, ובענין סברא זו **בחזו"א סי' נ"ז ד"ה לענין** חולק בזה, **ובאגרות משה שם אות ב',** דעתו מסכמת לתהלה לדוד, ובארחות שבת סתם לאסור באות י"א, עכ"פ אין לציין אותו כמקור להיתר ריסוק תבשילים מצד ריכוך הבישול. עכ"פ לכאורה הוא מוכרח מחזו"א שהביאו, וצריך היה לציין גם לאגרות משה שהוא הראשון שמעמיד הדבר על עומדו.

שאין ללמוד היתר ממירוח תפוחים שהתיר המרדכי

ומה שהביא בארחות שבת מהרמ"א בשם המרדכי, אין מזה הכרע, דהמרדכי שם רמז שס"ב בא לענין ממרח באוכלים, וז"ל "רבא אמר אין עיבוד באוכלין, מכאן אומר העולם שאותם טרטר"ש של תפוחים מותר להחליקם, ואין בהם משום ממחק שאין עיבוד באוכלין, אבל מ"מ אין זו ראיה, דנוכל לומר דהא דקאמר הכא אין עיבוד באוכלין היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן יש עיבוד כו', אכן מ"מ יש להתיר משום דנאכלות כמו שהן בלא חליקה, והמחמיר תע"ב".

ונראה דאין מזה הכרעה למלאכת טוחן, כי אין הענין שם בריסוק של הפרדת חלק מחלק, אלא רק נתינת צורה שונה, כמו מארוך לרחב ומגבוה ולנמוך, ואינו מפריך החיבור רק מרככו מעט, וריסוק שנידון משום טוחן הוא שמפריד הדבקים, וגם בדברים לחים שנשארים דבוקים זה בזה, שדנו האחרונים בתראי, ודעת חזו"א סימן נ"ז לאיסור דלא כתהלה לדוד ואגרו"מ, היינו שרק לא נשתנו בצורתם הסופית, אבל בפנימיות שלהם נפרדו חלק זה מזה, משא"כ היכא שרק משנה צורה כמשנה הגומי אין זה טוחן, וקרוב לסברא זו מבואר **בחזו"א סי' נ"ז** וז"ל "ולהאמור נראה דריסוק פירות יש בהן חיוב חטאת אפי' סמוך לסעודה, והא דתנן קנ"ה א' אין מרסקין את השחת ואת החרובין לפני הבהמה, ומבואר בגמ' שאין כאן רק משום שבות של אשוויי אוכלא או שבות של אטרוחי באוכלא, אבל משום טוחן ליכא, י"ל דאיירי בחתיכות גדולות קצת שאין עליהם שם טוחן, או דמיירי שאינן נפרכין לרסיסים, אלא נעשין רכין ואין זה טחינה".

ואכן גם בנידון דידן אם מועך את התבשיל רק בסוג של שינוי צורה, שרי, אבל דברנו במרסק בשיני המזלג ונפרדים זה מזה, רק שחוזרים ונדבקים בלחותם, ואין כאן היתר, אלא אם נחדש שהבישול מפקיעו ממלאכת טוחן.

הערות על נוסח כמה מספרי דורנו שהרחיבו בהיתר

והנה לשון הששי"כ בענין זה אינו עקבי, באות ט' כתב "שנתמעכו ע"י הבישול ו'נוחים' הם 'מאד' לריסוק", בהערה אות כ"ו בשם הגרש"ז זצ"ל "שכבר נתמעכו, ו'אינם מחוסרים אלא שחיקה מועטת', וכההיא דסימן שכא, יט"", ובה"י כתב "שנתמעכו לפחות 'במקצת' 'לפני' הבישול, או ע"י הבישול עצמו ו'נוחים' הם למיעוך", וניכר ההבדל בין הגדרה להגדרה, ובאמת נראה בלשון ההערה, שכוונת הגרש"ז הייתה להורות הוראה לשנות מהפסק הכתוב בספר, ולדמות הנידון כאן להכלל של סעיף יט בשום עצמו, שהדין דבמחוסר שחיקה מעט התירו. ואכן פשוט כן דאין מלשון האגרות משה הנ"ל וכנ"ל, וכן הוא לשון הגרש"ז שהביאו שכתב דהכלל כמו בסעיף י"ט, ולא דין בפני עצמו, ולא נאמר בו שיעור 'מקצת', ולא סגי בלשון 'נוחים'.

בספר היקר ארחות שבת כתב לשון מיקל במיוחד, שכל "שנתרכך היטב" מותר לרסקו, לא נזכר מיעוך, רק ריכוך, אמנם היטב, וכבר העמדנו הדין לעיל. יש להעיר במיוחד על הסגנון בהערה כ"א "עיין בספר ששי"כ פ"ו הערה כ"א שכתב בשם הגרשז"א זי"ל שאם תפוחי האדמה לא התרככו היטב אין לרסקם", הנה נשארו בכלל של "ריכוך היטב" ותלוהו באילן גדול, אבל בששי"כ הלשון בשם הגרש"ז "שכבר נתמעכו ואינם מחוסרים אלא שחיקה מועטת", הנה הפכו מילת "מיעוך", ל"ריכוך", והחסירו עיקר הלשון שם "שאינו מחוסר אלא שחיקה מועטת", עם מה שכתב דהכלל הוא "כמו בסימן שכ"א סעיף י"ט", ולא כלל אחר בפנ"ע.

תוספת הערה על צורת העריכה הכללית של הדברים, כאשר כתוב באותיות הגדולות למעלה [הללו המשמשים להקדמה ובאים לתת לפני הקורא את הצורה של הסוגיא] "ולמדו מכאן הפוסקים שפירות וירקות שנבשלו ונתרככו היטב אין איסור לרסקם", מוצג לפני הקורא כאילו זה דבר שהפוסקים המובהקים העמידו אותו וחתמו שמם עליו, בזמן שזה לכל היותר גילוי מילתא אגב אורחא שזה דעת החזו"א. [אמת שהתפאר"י והאגרות משה העמידו דבר זה, אבל הם הרי הושמטו בכלל מהציונים בארחות שבת, ובאמת הוא בצדק שהרי לא די להם ב'ריכוך היטב' כלשון הספר, אלא הגבילו הדבר טובא עכ"פ באגרו"מ]. כמו כן מוצג לפני הקורא כאילו לשון "ריכוך היטב", מקורו קדוש מן הפוסקים החתומים מטה, בזמן שעכ"פ זהו הגדרה של העורכים שליט"א, ובמקור אין עכ"פ בהדיא הגדרה ברורה.

[ופלא איך סברו להבהיר את הדברים, בהקדמה כזו שמבלבלת את הקורא לחלוטין, שכך כתוב שם "וביאר הרמב"ם שם שהטעם הוא משום שהגריסים 'כבר נידוכו' מבעוד יום וגם נתבשלו, והבישול הוסיף

וריכך אותם, ושוב אין בהם איסור טוחן, ולמדו מכאן הפוסקים שפירות וירקות ׳שנתבשלו׳ ונתרככו היטב אין איסור לרסקם״, איך למדו הפוסקים, אם ביאר הרמב״ם הטעם שכבר נידוכו?].

הערה נוספת, בספר ארחות שבת מוסיף וכותב ״ודע דכ״ז דוקא אם הפרי נתרכך ע״י מעשה אדם, כגון ע״י בישול, אבל פרי שנתרכך מעצמו, כגון אבודקו או בננה אסור לרסקו״, וע״ז צויין שם ״חזו״א שם, ושש״כ פ״ו ס״ז בשם הגרש״ז זצ״ל״, הגדרת החילוק לא מופיע בשני המקורות, רק שלכאורה מוכרח שם חילוק הדין עצמו, כי החזו״א בסי׳ נ״ז כתב דאסור לרסק בננות למרות שנשאר מדובק, ובסי׳ נ״ח כתב הלשון הנ״ל דנראה להתיר דברים מבושלים, אבל גדר החילוק בין זה לזה לא מבואר, בשגם לא נכתב במפורש להתיר בסי׳ נ״ח, ועכ״פ סברתם שכתבו לחלק שלהם היא, והיא מחודשת, והאגרות משה בסוף דבריו שם מחלק באופן אחר, וזה לשונו ״ובבננות שאינם מבושלים אף שהם רכים בעצמן, ליכא מעלת בישול, שאינו דומה הריכוך דבישול דנעשה מזה גם ריסוק ע״י שנסדקו והן נפוחין ע״י הבישול במים, שליתא זה בריכוך הבננות, שלכן אין להתיר בתפו״א אלא כשכבר מרוסק היטב, אך לאיזה תינוק רוצה יותר לשחוק״, אלא שכמובן לא יוכלו להעתיק לשון זה שהוא סותר כל עיקר דבריהם שדי בריכוך היטב.

אם עושה כן ע״מ לאכול לאלתר העניין קל בהרבה

כל מה שנתבאר הוא בשלא לאלתר, אבל בלאלתר הוא נושא אחר, קל בהרבה, שהרי לדעת הרבה אחרונים כל ריסוק לאלתר שרי, ומ״מ ההוראה למעשה להחמיר, וביותר לדעת חזו״א דלא התירו לאלתר, אלא בחיתוך דק דק ולא בריסוק, וגם העמיד יותר דאין היתר לאלתר מוסכם. וע״כ גם בלאלתר אין הדבר ברור להתיר.

תוספת דברים מספרי מחברי זמננו

עיקר המאמר הנ״ל נכתב מלפנים, וכעת כשאינה ה׳ לידי רבבות ספרים סרוקים בכלי המיוחד לכך, ביקשתי וחיפשתי, ועלו לפני עשרות רבות מספרי הזמן, כולם בשפה אחת, מעירים על החזו״א שאין מקור מתשובת הרמב״ם דמיירי בנידוכו כבר, והרבה מהם כתבו דהחזו״א לא נתכון לזה, עי׳ לדוגמא באז נדברו חלק ה׳ סימן י״א, כמו כן בעשרות ספרים השיגו כן על הארחות שבת שהגזים ביסוד היתר חדש זה, ומשיגים על הששי״כ, ונחה דעתי לראות שהלכתי בדרך המלך.

אך אציין למה שמצאתי בספר מנחת איש מהרב אי״ש שליט״א נכד הג״ר יהודה שפירא זצ״ל וז״ל ״ושמעתי ממרן אאזמו״ר שליט״א להתיר למעוך תפו״א שבחמין כשהן רכין מאד, ואמר זה גם בשם החזו״א, וכן ראיתיו נוהג כמה פעמים ואפי׳ במזלג״, [והמחבר מעיר שם שאין מקור מהרמב״ם]. אמנם מסתמא היה זה לאלתר, והרי ההיתר של ׳לאלתר׳ הוא היתר מרווח פי שנים ברוחו, זולת שחזו״א פקפקו.

גם ראיתי בחוט שני [משעורי הגר״נ קרליץ שליט״א לרפו״ש] פרק י״ב טוחן ס״ק ד כתוב להיתר וז״ל ״פירות וירקות שנתבשלו היטב עד שנתרככו מחמת הבישול שמתרסקים בכל לחץ קטן [לז] נפקע מהם איסור טחינה ומותר לחתכם או לרסקם או למורחם על הלחם וכדו׳, לפיכך תפו״א וכדו׳ שנתבשל היטב וכנ״ל מע״ש מותר לחותכו בשבת ע״י שיני המזלג או לרסקו״, ומצויין להחזו״א הנ״ל.

עוד ראיתי שם לעיל מינה בזה״ל ״יש לדון בגידולי קרקע כגון פירות או ירקות שהם חיין אך הם רכים מאוד, האם שייך בהם מלאכת טחינה בשבת, די״ל דגדר מלאכת טחינה הוא לפורר דבר שלם ולעשותו חלקים קטנים, דהיינו שבירתה ופירוד חלקיה ואז אסור אף אם חוזרים ומדבקים זה לזה, אבל כגון בננה או אבוקדו שהם רכים מאוד כשמרסקם או מורחם על הלחם מסתברא דאין כאן פעולת שבירה ופירוד החלקים אלא רק שינוי צורתה ע״י הריסוק או ע״י המריחה על הלחם, ולפי״ז אם הם רכים כל כך שאין כאן כלל פירוד החלקים אלא רק שינוי הצורה יהיה מותר לעשותו בשבת. ועיין במש״כ החזו״א [לא] וז״ל ונראה דכשם שבישולו מפקיעתו ממלאכת טחינה כיון שטחינתו נוחה ואין שם מלאכה עלה עכ״ל, והיינו כעין מה שכתבנו שכל שהפרי רך לא שייך בהו מלאכת טוחן, אך אפשר דלא התיר החזו״א אלא רק כאשר נעשית פעולת ריכוך בהפרי כמו בישול, אבל אם הפרי התרכך באופן טבעי עדיין לא נפקע ממנו שם מלאכת טוחן, ועדיין צ״ע בזה, ויש להוסיף עוד שגם לא ברור מהו הגבול של פרי רך שלא שייך בזה מלאכת טחינה, לכן למעשה יש להחמיר״. והנני הרואה בכאן חידוש, דאינו מקבל את דברי חזו״א סי׳ נ״ז שאסר ריסוק בננה כדבר כללי, וחושש שמא ברך היטב אף הוא יודה, ומסתפק בזה שמא יש לחלק בין בישול לריכוך טבעי. וה׳ יאיר עיני בתורתו ולא אכשל בדבר הלכה.

מ"מ מקוצר

מלאכת לש

פלוגתת רבי וריבר"י.....26
לאו בר גיבול – פלוגתא דאביי ורב יוסף.....27
היתרי שינוי בקלי ושתית.....29
היתרי שינוי במורסן.....30
שום ושחליים וחרדל.....30
כמה ענינים בלש.....31
סיכומי שיטות ודינים.....31

גפ"ת: שבת דף יח, א. / שם דף קנה, ב – קנו, א. / ביצה לב, ב / שבת קמ, א. / זבחים צד, ב. / ב"י ושו"ע סימן שכא יד – טז, שכד, ג

[הודעה: **המ"מ וענינים הארוך נדפס כמעט כמו במהדורא קמא, עם מעט הוספות, אך עיקר משנה לא זזה ממקומה, חוץ מסימן ב', המ"מ המקוצר נכתב כעת במהדו"ב, ולא תמיד מקביל ומתאים למ"מ הארוך**].

פלוגתת רבי וריבר"י

גיבול בלא נתינת מים לריבר"י, דעת האג"ט ק"ב והשפ"א דף י"ח דלא מתחייב לריבר"י בגיבול לחוד בלא נתינת מים תחילה, [כגון שאחר נתן המים, או שהוא נתן בער"ש], והוא מחודש.

גיבול שלאחר נתינת מים לרבי, יל"ע לרבי דחייב בנתינת מים, אם גם הגיבול מלאכה, וכגון נתן מים מער"ש אם חייב על הגיבול בשבת, ועי' בזה בשיטה להר"ן בדף י"ח, ובמאירי במשנה דף י"ז, דפטור, וע"ע ברא"ש בביצה דף ל"ב בתירוצו שם דקטמא מיירי שנתן מהים מעיו"ט ומגבל ביו"ט, ותלוי בגרסא שם אם בתי' שמעמידו לר', אם ר"ל לרבי [גי' לפנינו], או גרסינן לריבר"י [יש"ש וב"ח], או דר"ל לרי"ף או לרש"י [קרב"נ], וכמו שנתבאר זה בארוכה במ"מ הארוך, ועי' בביאור הלכה שכא י"ד שדן בזה, ותחילה למד מהירושלמי דאסר קיטוף אחר לישה, דה"נ גיבול אחר נתינת מים לרבי, והק' ע"ז מהרא"ש הנ"ל דמ' ליה לפטור [גירסתו לרבי], ומיישב דשאני התם דלאו בר גיבול, [ובאמת מיניה וביה מוכח חילוק זה כמש"כ בביאור הלכה סי' תק"ז להוכיח משם דבעפר אסור וכאן בסי' שכ"א סתם וצ"ע], ועי' בספר התרומה שהובא בשו"ע שכ"ד ג' דמוכח דאסור בלא שינוי, אך לא מבואר אם חייב ע"ש בשער הציון, ועוד יש בזה לימוד מסוגית שום ושחלים ותלוי בשיטות הראשונים שם עי' בתרוה"ד סי' נ"ג, ויש להוכיח מל' הסמ"ג וסמ"ק דקראו לנתינת מים תולדה, דחייב על לישה שאחר גיבול, לכן יתכן להחשיבו אב. – ודע בדברי הרמב"ן בחי' מוכח לכאורה לאידך גיסא, דגיבול אחר נתינת מים חמיר לרבי מלריבר"י, כלפי דלא מהני שינוי דשו"ע דמהני לרבי, ודוקא ניעור מכלי לכלי שרי, והוא מחודש, וגם צ"ב דהא מה שלא מהני שינוי בנתינה הוא מצד דאין מציאות שינוי בזה, גם מדברי הריטב"א נראה כן פעמיים, הן בלשונו 'וכיון דאסר נתינת מים גרידא כ"ש דאסר גיבול ואפי' בשינוי', אך הוא צ"ב מיניה וביה איך הוא כ"ש מנתינה, הרי כתב הטעם בזה דא"א לשנות, והן מדבריו בשם הרי"ד כלפי מהו לגבל מהו לפרק דזעירי, כעין הרמב"ן, ונתבאר כ"ז במ"מ הארוך.

שורש פלוגתא דרבי וריבר"י עי' באג"ט ס"ק ט' אות י"ב "דרבי סובר דהחיוב הוא משום הרכבת קמח ומים, וזה נעשה תיכף בשעת נתינת המים. וריבר"י סובר דהחיוב הוא משום שנעשה הכל גוף אחד ע"כ אינו מחייב עד שיגבל", ויל"פ בזה ולומר דמחלוקתם בשיעור הגיבול ולא בגדריהם.

נתינת מים דחייב לרבי, אין המלאכה נגמרת בנתינה ממש, אלא בקיבוץ שנעשה אחר זמן מה ע"י השרייה, וזה מבואר בדין דאין שורין דיו לב"ש מער"ש, וכ"כ האג"ט ס"ק ל' אות י'.

שיעור המלאכה, בפשוטו סגי בגרוגרת בעיסה הנוצרת מעירוב המים והמקח, ואי"צ שיעור בקמח לחוד, וכ"כ במנח"ח, אבל עי' אג"ט סק"ה דכ' דלפי מש"כ דלריבר"י גדר המלאכה מה שנתחבר הקמח להיות גוש אחד, ולא הרכבת הקמח עם המים, ופשוט דתוספות שאין נצרך להלישה לא מצטרף, והוא נראה מחודש, דהמלאכה היא עשיית עיסה מקמח מופרד, והמים בכלל העיסה.

נתינת מים אליבא דריבר"י, בענין אם יש איסור דרבנן בנתינת מים אליבא דריבר"י, עי' במ"מ פ"ח משבת דכתב דפשוט דראוי לאסור מדרבנן נתינה אטו גיבול, ומה שמותר נתינה במורסן לכתחילה, מפרש לפי הרמב"ם דלאו בר גיבול אף גיבולו דרבנן, ושוב נתינת מים בזה הוי גזירה לגזירה, וכעי"ז כתוב בתורי"ד ובריטב"א דף קנ"ה [רק מה שמורסן דרבנן הוא מטע"א קצת], וכתב ב"י דלשיטות דלאו בר גיבול מה"ת, צ"ל הפשט במורסן דהתירו נתינת מים לצורך היום, [והתו"ש תמה דלשיטות אלו אף הנתינה מה"ת, ואיך שרי, דהבין דהם פוסקים כאביי, וביאר הנשמ"א דזה כרב יוסף, דרק הגיבול מה"ת, ורק חולקים בפירושו על הר"ם דנקט דלרב יוסף אף הגיבול פטור ונקטו דחייב], וה"נ צ"ל לפי מש"כ תוס' דף י"ח וסייעתם דלמסקנא מורסן כקמח בר גיבול, דהנתינה מותרת לצורך היום, וכתב הט"ז שכ"ד סק"א דד' הב"י צ"ב, דודאי צ"ל שאין גזירה דרבנן על הנתינה, דממ"נ נתינה למוצ"ש הוי הכנה, ולעולם הנידון לצורך שבת, והרי במורסן התירו וה"ה בכל דבר, דהיינו שלא גזרו, ומש"כ המ"מ דגזרו הוא להר"ם דייקא, דלדידיה נוכל לומר דבבר גיבול דאורייתא

גזרו, וגם נראה לומר כן דכשם שגזרו לאו ב"ג אטו ב"ג ה"נ נתינה אטו גיבול, ותי' הפמ"ג דעת הב"י דנפ"מ דלוקה מרדות דאינו רק הכנה אלא לישה דרבנן, [וי"ל עוד דלהב"י הוא איסור ולא התירו אלא לצורך גדול וצורך מאכל, אבל בלא"ה אסור, אבל לט"ז אין איסור כלל, והנה התירו נתינה בעבה בגיבול מעט מעט, ונתינה במורסן וגיבול בשו"ע, וקשה דהשינוי בגיבול ולא בנתינה, [דהא לא מהני בנתינה שלכן אמרו מאן י"א ריבר"י כמש"פ רמב"ן וריטב"א], ולכאורה מוכח דהנתינה מותרת, מיהו לצורך היום הא ודאי התירו וכנ"ל, וע"ע דרישה סק"ד, [ולרמב"ם צ"ל דכ"ז לאו בר גיבול].

<u>השתנה ע"ג עפר</u> והנה כתב המג"א שכ"א ס"ק י"ט דאסור להשתין על עפר משום לישה, וכתב המשנ"ב ס"ק נ"ז דאפי' לרוב הפוסקים דס"ל דבדבר שהוא בר גיבול אינו חייב עד שיגבל, מ"מ איסורא מיהו איכא, והשתא בשלמא להרמב"ם כפי' המ"מ א"ש, דלא מצינו היתר לצורך היום, אבל לחולקים על הרמב"ם, שרי נתינה לצורך היום, א"כ צ"ע למה אסור להשתין, הרי יש בזה צורך היום, כלומר צורכו להשתין, ובאמת הפמ"ג א"א י"ט כתב דהאיסור כאן הוא לפי הרמב"ם, והמשנ"ב סתם, ואולי אפ' לחולקים, כיון דהתוצאה בטיט אי"צ לו חמיר, [אף שלאידך גיסא קיל דאינו מכוין רק פס"ר], או אולי דוקא צורך מאכל ולא צורך אחר, ולכ"ז יש מקום דוקא לפי הב"י דגזרו אלא שהתירו לצורך, אבל לט"ז דלא גזרו, ובקמח שלא לצורך אין האיסור אלא משום הכנה, א"כ להשתין ודאי שרי דכיון דאין הכנה שרי, ויהא זה נפ"מ נוספת בין הב"י להט"ז, עכ"פ גם להב"י האיסור מחודש, דאינו מתכוין, אלא דפס"ר, והוי פס"ר בדרבנן, ובדבר קל, כזה שהותר לצורך שבת. ובלא"ה התיר הב"מ משום פס"ר דלא ניחא ליה בדרבנן ע"ש במשנ"ב, מיהו לקצת הראשונים דפוסקים כרבי, ומובא כי"א בסט"ז ובסי' שכ"ד ס"ד, ולדידהו האיסור דאורייתא, הוי פס"ר בשל תורה, ועי' במחצה"ש שכתב דכל האיסור לשיטות אלו.

<u>לישה בדבש ובשומן אווז</u>, כתב הפמ"ג מ"ז י"ב, דאמנם יש לישה אף בדבש ובשומן אווז, דמכל מקום לש ונדבק, אך הא דמחייב רבי דנתינת מים, י"ל דבשומן אווז ודבש קרוש פטור, דלש כגרוגרת בעינן [רמב"ם שם], ובמים נכנס בקמח כשיעור, מה שאין כן בדבש קרוש ושומן, ומשמע דאיסור ח"ש יש בזה, ועי' שביה"ש בפתיחה ללש ו' ובארחות שבת פ"ו הלכה י"ח שי"ל שאין כאן איסור כלל, ועכ"פ לדינא דהעיקר כריבר"י.

<u>בזבחים צ"ד ב' זרע פשתן ששראן במים חייב משום לישה דמדבק אהדדי</u>, וכ"כ הרמב"ם פ"ח וטוש"ע סי' ש"מ, וצ"ע דלכאורה הוא בגדר נתינת מים ודוקא לרבי, [עול"ש שכ"א ס"ק כ"ג], והוא לכאורה קו' עצומה [פמ"ג מ"ז י"ב], אבל באמת גם בגמ' לא משמע כן שלא תלו במחלוקת התנאים בשום מקום בגמ', [מאמר מרדכי ס"ק ט], ויש לומר הטעם דזרע פשתן הדיבוק בהו טוב ויכול ליקח בידיו ונעשית גוש, מה שאין כן בקמח במים כל זמן דלא לש אין דיבוקו עולה יפה ואין ניקח בידו, עיין סימן ש"מ סעיף י"ב [פמ"ג מ"ז י"ב], ובנוסח אחר דרירי מחבר להו טפי מקמח בלא גיבול [חזו"א נ"ח ט', וכעי"ז בשביה"ש בפתיחה בשם טל אורות], ועי"ל דהתם בזרע פשתן שאני דדרכו בכך, ואין לנו לדמות מילתא למילתא, [מאמ"ר שם], ובנוסח אחר דהכא לא מיחסר גיבול שאין דרכן בגיבול [חזו"א שם], אמנם חטי ושערי לא אפי' לרבי דמחייב בנתינת מים לקמח, דחטי ושערי לא מידבקי אהדדי [חזו"א שם], - והנה הא דחייב בזרע פשתן משמע דאף בנותן מים מרובים, ואע"ג דברכה אמרינן שבת קנ"ו א' דלא מיחשב לישה, מ"מ פשתן נדבקין זב"ז טפי [חזו"א שם], ולכאורה אין כאן כלל אלא בתר בסוף אזלינן, אם נעשה רכה באמת פטור, ואם עבה אסור, אלא שאף בנתן מים מרובים דרכה לעשות עבה, אבל מרובים יותר אכן פטור, אא"כ המים מופרדים מן עיקר העיסה שהיא מגובלת, והכל לפי הענין.

<u>בפסק ההלכה במחלוקת התנאים בקמח</u>, דעת רוב הראשונים, ובכללם כל חכמי ספרד, דהלכה כריבר"י, והם הר"ח הרי"ף הרמב"ם הרא"ש והאו"ז בעה"מ והרמב"ן במלחמות ובחידושיו והרשב"א והריטב"א והר"ן ותורי"ד וראבי"ה והרוקח והמאירי [ובביה"ל כתב דכן דעת רבנו ירוחם], אבל דעת מקצת הראשונים, ובעיקר חכמי אשכנז וצרפת, דהלכה כרבי, והם ספר התרומה סי' ר"כ הסמ"ג לאוין ס"ה והסמ"ק רפב והיראים רע"ד והגהות מיימוני פכ"א סק"ט, - הסיבות לפסוק כריבר"י, א] סתמא דפרק בתרא מסיעתו [ר"ח], ואע"פ דסתמא דפ"ק כרבי, י"ל א' לאביי שאני התם דלאו בר גיבול, [עי' יראים רע"ד], ב' סתמא בתרא עדיפא דיש סדר למשנה [ריטב"א קנ"ה, חזו"א נ"ח ד'], ב] עוד סיבה לפסוק כריבר"י דשו"ט אליביה בפרק בתרא דאמרינן מאן י"א גובלין ריבר"י היכא משני כו' [ר"ח ורי"ף ושא"ר], ויל"ד דנפ"מ נמי לרבי בנתן מים בער"ש [חזו"א שם], ג] כתוב אפינקסיה דלוי דרבי צווח ולא השגיחו בו דסמכו העם על ריבר"י, א"כ נפסק כן כריבר"י [ר"ח], - הסיבות לפסוק כרבי, דסתמא דפ"ק כוותיה [סמ"ג וסמ"ק], ואע"פ דסתמא דפרק בתרא כריבר"י [וכה"ק האו"ז], נקטינן דהתם יחידאה, ועוד דהרי בפ"ק ב"ש וב"ה יחד מסכימים נגדו, [עי' כ"ז ביראים, וצ"ב], אך זה ליתא לדיחויא דאביי דבלאו בר גיבול מודה ריבר"י, א"כ ליכא הוכחה מפ"ק [יראים], וי"ל בדעתם דאביי אידחי ליה [וזה כחזו"א נ"ו ג'], ועוד י"ל הטעם דהלכה כרבי באופ"א דהלכה כרבי מחבירו [יראים], ואע"פ שלא מחבריו, הכא דאיכא סתמא מול סתמא ואין ידוע מי המרובה הדרינן לכלל זה [כן י"ל כוונתו וצ"ב]. - ועי' בתרוה"ד סי' נ"ג מובא בב"י סי' שכ"א שתולה מחלוקת הראשונים בדיני שום ושחלים וחרדל אם התירו ליתן מים בשבת או מיירי בנתן מער"ש שיסודם במחלוקת זו, ואכמ"ל. - ועי' בשו"ע שכ"א י"ד ובהמשך, ושכ"ד ג' ודעה סתמית כריבר"י וי"א כרבי, ולהלכה חש הרמ"א [בדרכי משה] לרבי [כך הביאו במשנ"ב, אך ע"ש היטב], ופעמים שמתירים [עי' שעה"צ ס"ק פ"ד דבצנון מפני שאי אפשר לעשות מערב שבת סמכינן אשיטת ריבר"י, אמנם בשכ"ד ס"ק י"א כתב דבשעה"ד יתן ע"י נכרי, [וצ"ע מה שרק ע"י נכרי ועי' בדרכי ברוך], ובחזו"א נ"ח ח' כתב דלצורך תינוק יש להתיר], אבל טוב שישנה בסדר הנתינה [ט"ז שכ"א י"ב ומשנ"ב ס"ק ס"ח].

לאו בר גיבול - פלוגתא דאביי ורב יוסף

<u>למה לא הוכיחו בפ"ק דלאו ב"ג נמי פלוגתא ממורסן דפ"ב</u>, בסוגיא דידן פליגי בה אביי ורב יוסף אם ריבר"י מודה בלאו בר גיבול דמנתינת מים חייב ולא פשטו לה, ואילו בסוגיא דפרק בתרא ס"ד דאביי לומר כן גבי מורסן דמודה ריבר"י ודחו לה מברייתא דפליג ריבר"י בהא, ותי' תוס' דף י"ח ושאר ראשונים, דמורסן אמצעי, לאו בר גיבול כקמח אבל טפי מדיו

ואפר, [ובנוס"א ברמב"ן בפרק בתרא דמספק"ל אי חשיב בר גיבול או לא]. - אבל בדעת הרמב"ם כתב המ"מ פ"ח משבת דמסוגיא דפרק בתרא פשט דהלכה כרב יוסף, [דלאו בר גיבול פטור, דלרמב"ם לרב יוסף לאו בר גיבול קיל וכדלהלן, וזה גופא מוכח מהא דמורסן, דמוכח שם שהוא דרבנן], והחזו"א תמה דא"כ הסוגיות סותרות ולמה בפ"ק לא הכריעו מכח מורסן. - ודעת הרי"ד והריטב"א דמורסן חלוק מדיו, דמורסן לאו בר גיבול דידיה עושהו דרבנן לכו"ע, ובדיו הוי דאורייתא, לאביי בנתינת מים ולרב יוסף בגיבול, לכן אין להכריע מדרבנן על דאורייתא [כך לשונם ודו"ק שלא חילקו לגמרי, כעין שבמאירי להלן], ועי' היטב בדבריהם הטעם לחלק שזה דרבנן וזה דאורייתא, ודו"ק אם ר"ל דשני מציאות דלאו בר גיבול הם, - וגם דעת המאירי דומה לזה, דשני ענינים הם, במורסן ר"ל דאינו מתגבל, ובדיו ואפר ר"ל דאי"צ לגבלן, ואין שייכות מסוגיא זו לזו, ומ"מ לדעתו מורסן שגבלו חייב, וצ"ב.

<u>לאו בר גיבול אם יש בו צד קולא ומהו שיטת רב יוסף בזה</u>, אביי ס"ל דלאו בר גיבול חמיר טפי, דאף לריבר"י חייב בנתינת מים, ובפשטא משמע דרב יוסף חולק וסובר דדינו כבר גיבול דחייב בגיבול, וכדגרס בברייתא אפר וקתני עד שיגבל הא בגיבל חייב, אבל הרמב"ם פסק דלאו בר גיבול פטור בגיבולו, וזה פשטא דרש"י והרי"ף בביצה גבי קטמא כמו שנקט המ"מ והאחרונים, [אמנם החזו"א כ' דהר"ם יחידאה, דברי"ף ורש"י יש פירוש אחר, וכמש"כ הר"ן], ופי' המ"מ פ"ח משבת דמפרש דלרב יוסף הדין דפטור לגמרי, ועד שיגבל ר"ל בדבר הראוי לגיבול, [וע"פ תוספתא שלפנינו דקתני קמח ואפר ביחד א"ש טפי, מרכה"מ], והענין בסברא, דלאו בר גיבול שוב אין לדון על גיבולו שהרי אינו גיבול, ומה שיש לדון בנתינת מים ובזה נחלקו, ממילא לאביי חמיר טפי ולרב יוסף קיל טפי, ועי' בזה חזו"א סי' נ"ו ב' וג', ושמעתא דמורסן מסייע לרמב"ם דמשמע דאין גובלין מדרבנן בלבד, הן מהלשון, ועוד דמבואר דשרי לכתחילה ליתן מים ולא גזרו אטו גיבול, כ"כ המ"מ, [ותמה מזה על שא"ר, אבל שאר ראשונים ידחו דהתירו שם נתינה, מחמת צורך הבע"ח, בית יוסף שכ"ד ועי' נשמ"א י"ט א', ונפ"מ ליתן מים לקמח לצורך תרנגולים, דלשא"ר יש ללמוד להתיר, ט"ז שכד סק"א], ועי' בחזו"א שם דא"א להוכיח ממורסן, דמוכח בש"ס דלא פשטו זה מזה ויל"פ, [לרי"ד וריטב"א וכן למאירי יש חילוק בין מורסן דלאו בר גיבול לדיו ואפר דלאו בר גיבול וכנ"ל]. גם סוגיא דביצה דקטמא שרי פשוטה כרמב"ם, ועי' לקמן ביאורי שא"ר, גם היתר שינוי בקמח קלי מסייע לרמב"ם, דקלי לדידיה לאו בר גיבול, דלשא"ר חידוש ששינוי יתיר, [היה אפש"ל בנוס"א מהמ"מ, דרב יוסף השווה לאו בר גיבול לקמח, אבל סוגיא דפרק בתרא ס"ל לאידך גיסא לקולא].

אמנם תוס' ורשב"א ור"ן ורא"ש [בדף י"ח או בביצה ל"ב] והראב"ד [בהשגות פ"ח], דחו שיטתן זו [דאפר שרי ביו"ט בביצה ל"ב], דלאו בר גיבול נאמר לחומרא, בפשטות כוונת רובם דלא שמענו אלא לצד חומרא באביי וגם רב יוסף לא ס"ל סברא הפוכה, [אבל הרמב"ם ס"ל דאינו סברא הפוכה, אלא דממילא הוא כך, שהרי אין לדון על גיבולו כלל, ועל נתינת מים הא קמן שנחלקו], אבל ברובם לא משמע לפרש דמודים דברב יוסף הפי' כרמב"ם דפטור לגמרי, וקושיתם דסוגיא סלקא כאביי, אמנם הביאור הלכה שכ"ד ובמשנ"ב שכ"א ס"ק נ' וכמה פוסקים לפניו, העמידו דהראשונים הנ"ל פוסקים כאביי, והוא צ"ב להנ"ל, וכן תמה החזו"א סי' נ"ו וסי' נ"ח, וע"ע בנשמ"א כלל י"ט שהב"י פירש בראב"ד דחולק בפי' רב יוסף דמחייב בגיבול, ואולי גם הפוסקים לא נתכוונו שרק בזה פליגי הראשונים, דודאי עיקר פלוגתם כוללת פשט ד' רב יוסף, ומ"מ משמע בד' גם זה דהעיקר כאביי, וצ"ב. ועכ"פ ברי"ד וריטב"א מפורש שלרב יוסף חייב בגיבול.

<u>פירוש מציאות לאו בר גיבול</u>, המאירי כתב דיש תרי אופנים, דיו ואפר אין מחוסרים גיבול, ומורסן דלא מהני לו גיבול, אבל שא"ר לא חילקו ביניהם, וברמב"ם בפיה"מ באהלות פ"ב מ"ב מבואר דאינו מתגבל יפה ונשאר מפורד, והתורי"ד כתב דלאו ב"ג היינו 'שאין דרך העולם לגבלו', וכן משמע ברש"י דף י"ח ד"ה "עפר, בר גיבול הוא לטיט של בנין".

<u>בפסק ההלכה במחלוקת אביי ורב יוסף</u>, יש כאן ב' ענינים, א' אם הלכה כאביי דחייב בנתינת מים או רב יוסף דאין חייב בנתינה, ב' את"ל כרב יוסף אם כרמב"ם דפטור אף בגיבול, או כראשונים דדינו כקמח דחייב בגיבול, יסוד הספק הא' ראשיתו איך נחשב דסלקא סוגיא דפרק קמא דף י"ח אם כאביי שהרי יישבו שיטתו או כרב יוסף רביה, ושנית דהסוגיא דבפרק בתרא מסיקה דל"א כאביי, אבל רוב הראשונים מחלקים דמורסן בר גיבול טפי, והרי"ד והריטב"א מחלקים דהתם הוא דרבנן, והמאירי מחלק דהוא סוג לאו בר גיבול אחר, אבל לרמב"ם כפי' המ"מ משם פשט דהלכה כרב יוסף גם בפ"ק וכבר הבאנו מש"כ בזה החזו"א, והספק הב' כבר נתבאר לעיל, וכן נתבאר המבוכה אם הראשונים חלקו על הרמב"ם שפטר גיבול אפר, מצד דהלכה כאביי או מצד דגם רב יוסף לא הקל. - ולהלכה האחרונים והביה"ל שכ"ד ג' נקטו דהוא ספקא דדינא, שהר"ם ורש"י ורי"ף פוסקים כרב יוסף וכפירושם דפטור אף בגיבול, ושאר ראשונים פוסקים כאביי דחייב בנתינת מים [כך פירשו והוא צ"ב וכנ"ל וכדלהלן], והחזו"א חולק וסובר חדא דהר"ם דפטור אף בגיבול יחידאה דרש"י ורי"ף יל"פ באופ"א, עוד חולק דשאר ראשונים לא כיוונו לפסוק כאביי ולעולם כרב יוסף, רק ס"ל דחייב מיהא בנתינת מים, והנה כן נראה דעיקר כוונת רובם דלא נזכר לקולא, ואעפ"כ משמע העיקר דהלכה כאביי.

<u>שיטות הראשונים בפירוש קטמא שרי</u> דביצה דף ל"ב ב. – א] דעת הרמב"ם דמותר לגבל אפר דלאו בר גיבול, וזה פשטא דהרי"ף ורש"י בביצה דכ' מותר לגבלו ולטוח בו כיון דלאו בר גיבול. ב] הריטב"א אחר שמחלק דמורסן לכו"ע דרבנן כיון דלאו בר גיבול, ולא דמי לדיו דלאו בר גיבול דהוא חמיר טפי, דן דתרי אפר נינהו ואפר לבורית דומה לדיו דחמיר, ואפר לטיט דומה למורסן דקיל, ובהכא מיירי התם, וע"ש שדחה. ג] המאירי כאן והר"ן בביצה מפרשים דההיתר משום מכשירים דא"א לעשות מבערב יו"ט שיתייבש, ע"ש שמעמיסים כן אפי' בלשון הרי"ף ורש"י בשני אופנים. ד] שיטת תוס' דמדובר בעפר יבש. ה] הרא"ש בביצה מיישב דמיירי שהנתינת מים מעיו"ט, וביו"ט רק מגבל, וע"ש מש"כ דזה כר', לכאורה ר"ל כרבי, וצ"ב דנימא כריבר"י וכאביי, והקרב"נ פי' דר"ל 'כרי"ף' וביש"ש וב"ח גרסו כרבי יוסי והוא תמוה.

<u>בפשוטו לש שהיה במשכן הוא בסימנים</u>, ככתוב ברש"י במשנה דף ע"ג ולעיל מ"ט ע"ב, והאג"ט בפתיחה לספר וכאן ס"ק ו' סובר דלדעת הירושלמי ורב האי גאון למדים מהמנחות, והנה דיו לאו ב"ג הוא, ולרמב"ם לאו ב"ג דרבנן, וק' איך למדים מזה, עי' אג"ט י"ד.

היתרי שינוי בקלי ושתית

במה שאמרו מאן י"א גובלין קלי ריבר"י וה"מ דמשני, פי' ברמב"ן ובריטב"א ובפסקי רי"ד [כלפי רש"י עי' לקמן], דלרבי אף הנתינה אסורה, ולא שיך שינוי בנתינה, [ויל"פ בב"א, א' וזה פשוטו, במציאות דאין על יד על יד משונה רק בגיבול, ב' דכיון דהלישה קלה אין הקפדה על אופנה כ"כ], ומוסיף רמב"ן דגובלין שאמרו ר"ל נתינת מים נמי, ובעיקר הפשט לכאורה יל"פ באופ"א לשיטות [שיבוארו] דאין השינוי מתיר אלא איסור דרבנן, וקמח קלי דרבנן לרב יוסף, לפי' הרמב"ם דלאו בר גבול לרב יוסף פטור לגמרי, אבל לרבי חייב בנתינה, א"כ זהו שאמרו מאן י"א ריבר"י דהוא דרבנן ומהני שינוי, ודו"ק בלשון רש"י כאן איך כוונתו לפרש, וע' מהרש"ל שמחקו ויל"ע למה.

ביאור שינוי דעל יד על יד [בקלי עבה], עי' בר"ח ורי"ף והרבה ראשונים דר"ל מעט מעט, ורש"י סתם וכתב כלאח"י, והנשמ"א הבין דלפירושו הוא אופן אחר של שינוי במעשה ע"י מקל, [ונקט שכן מוכרח למ"ד דהגיבול מה"ת עי' לקמן], וחלקו עליו הביאור הלכה והחזו"א דאין לסטות מפי' הקדמונים, ושזה ג"כ כוונת רש"י. - כתב העול"ש דשינוי דמעט מעט הוא בגיבול והנתינה אפשר במרובה, ובחזו"א נ"ח א' צידד דהשינוי הוא דוקא שהנתינה במרובה, והלישה במעט מעט, ונמצא שאין מתגבל בלחות שווה, ואח"כ כתב דברמב"ן מבו' דגיבול אין דרכו אלא במרובה [ע"פ הגהה], ולעולם מהני אף אם מתחילה משעת נתינה הוא מעט מעט, וכ"מ בכל הפוסקים, - אך כ' חזו"א דלא מהני אלא בקלי שהוא כפה"נ טירחא גדולה, ולכן עושים אותו במרובה, ועכ"פ דוקא אם אכן המציאות קיימת דהדרך במרובה, - ובמשנ"ב בביאור הלכה צידד דההיתר אינו משום דהוי דרך אכילה ע"ש.

בענין אם ההיתר הנ"ל נאמר בדבר האסור מן התורה או דרבנן, בר"ם מבואר דקלי דרבנן, בפשטא דלאו בר גיבול, וכתב הפמ"ג ועוד דלפי"ז אין מקור להיתר זה כלפי דאורייתא, [דמסברא הוא תמוה דהוא שינוי קל ביותר], אבל לכאורה לשיטות דלאו בר גיבול חמיר טפי דקי"ל כאביי דחייב מנתינה וע"כ קלי בר גיבול וא"כ גיבולו מה"ת, או לשיטות דבכל לאו ב"ג קי"ל כרב יוסף ושפירושו דחייב בגיבול, ע"כ דעל יד על יד מהני בשל תורה, וה"ה בקמח, וכ"כ האחרונים ז"ל להוכיח [פמ"ג ותו"ש וחזו"א נ"ח], וזה חידוש דחשיב שינוי גדול כ"כ, ולכן כתב הנשמ"א הנ"ל דמאן דס"ל הכא דהוי מה"ת, יפרש דע"י ע"י ר"ל כלאחר יד כרש"י, ומאן דמפרש דהיינו מעט מעט ס"ל דקלי דרבנן, אבל האחרונים הוכיחו דאינו כן, דאין פירוש אחר בעל יד על יד וכנ"ל, ושוב צ"ב למה מעט מעט מתיר איסור תורה, והיכן מצינו, ולכן כתב הביאור הלכה דיש סברא מיוחדת בקלי, דכבר נקלה וכנתבשל וראוי לאכילה, ואין זה אלא תיקון אוכלא בעלמא, וכל לישתו דרבנן, לכן הותר בשינוי קל דמעט מעט, [משום שינוי קל, או מצד דרך אכילה כנ"ל], ועי' גם בדרישה שכ"א סק"ג סברא כעי"ז, אבל חזו"א ריש סי' נ"ח מיישב דלעולם הוא מה"ת ואעפ"כ הוי שינוי גמור [וענין השינוי לדרכו נתבאר לעיל]. [מה שמהני השינוי בגיבול, ולכאורה הרי הנתינה אסורה, עי' לעיל בדיבור "נתינת מים אליבא דריבר"י"].

בפשטא [לפי גירסתנו] משמע דשתית היינו קלי, וא"כ שינויים דעבה ורכה נאמרו בקלי, דשרי ע"י ע"י בעבה, ובשינוי הסדר ברכה, אבל בר"ם העמיד את היתר עבה בקלי, ואת היתר רכה בשינוי סדר בשתיתא שהוא תבואה שלא הביאה שליש ונטחנה טחינה גסה, ונקטו רוב רבוותא דס"ל דבקלי לא מהני שינוי סדר הנתינה ברכה, [אבל שינוי דמעט מעט מהני גם בשתיתא בעבה], וגרס שהקו' מברייתא אחרת גבי שתיתא ולא מרישא דמיירי בקלי, עי' בזה בב"י שכ"א ובכל הפוסקים, ועי' במשנ"ב ס"ק נ"ה בטעם הדבר דלא מהני שינוי סדר ברכה בקלי דיותר דומה לקמח, [והוא חומרא גדולה, דכל קלי דרבנן, וכל רכה דרבנן, נמצא דהוי תרי דרבנן, ואעפ"כ אף ע"י שינוי לא התירו, ועכ"פ מוכח דרכה בקמח גמור ודאי לא מהני שינוי], ועי' ט"ז ס"ק יא, ויל"ע להלכה.

שתית שהותר בשינוי סדר ברכה מבואר בר"ח דבעי' עוד שינוי דשו"ע בבחישה, ובביאור הלכה שכ"א י"ד ד"ה שמא כתב דהוא דבר חדש ומכל הפוסקים לא משמע כן, [והנה בר"ח מבואר כן בהדיא על שתית דהיינו ברכה, אבל אין מבואר על קלי דהיינו עבה, אבל בביאור הלכה שם משמע דקאי גם בקלי עבה], והנה בתרוה"ד כתב דרכה בעי גם שינוי בגיבול לריבר"י לעשותו באצבע, א"כ אין זה יחידאה ממש, וי"ל.

דין רכה לריבר"י, יש בזה ג' דעות, א] ברמב"ן בחי' ובמלחמות וברשב"א ובפוסקים איתא דשינוי סדר ברכה, נפ"מ גם לריבר"י להתיר רכה במרובה, ושלכן הביא הרי"ף כ"ז [אבל לשון הרי"ף צ"ב ע"ש], מבואר דהדין לריבר"י כמו לרבי, דרכה נמי בעי שינוי סדר הנתינה, ודמ"מ מהני, [כמו שהוכיח הב"י שכ"א], - ב] הריטב"א צידד דלריבר"י רכה אי"צ שינוי כלל, [ושוב כתב דאי"ז ד' הפוסקים היינו כנ"ל], ס"ל דריבר"י מיקל בלישה, ונחית דרגא, וצ"ב. ג] התרוה"ד סי' נ"ג כתב לאידך גיסא, דלריבר"י לא סגי בשינוי בנתינה, דלישה היינו גיבול, וצריך לשנות גם בגיבול, לערב בכלי עצמו או באצבעו, ומשמע דלריבר"י היה סגי בשינוי זה גיבול, ואי"צ שינוי סדר הנתינה, ומה שצריך שינוי סדר הוא לרבי דוקא ולדידיה סגי בזה, [וזהו לשונו של התרוה"ד לעיל מינה 'דצריך אליבא דרבי לעשות שינוי בנתינת משקים' אבל עי' דרישה סק"ד ודבריו צ"ע], והדרישה סק"ד מבאר שיטת החולקים על התרוה"ד, דהשינוי בתחילה מהני על סוף, וכ"כ חזו"א נ"ח ה' ד"ה ומשמע. [והנה להבנת הב"י במ"מ מהני שינוי סדר לריבר"י אפי' בעבה כ"ש ברכה, אך שם הב"י כתב דזה חידוש, והתו"ש וחזו"א כתבו דלא נתכון לזה המ"מ, עכ"פ כאן ברכה פשטא דמהני והתרוה"ד חידש דאף בזה לא].

גדר קולת רכה פירש"י "שאין זו לישה", וכן בתרוה"ד סי' נ"ג "דבלילה רכה לא חשיבא לישה וגיבול", וכן בשא"ר, בפשוטו היינו שאין כאן איסור תורה, וכן הוא בשגרת לשון האג"ט סק"ט אות ח' וחזו"א נ"ח ב', ועי' שביה"ש בפתיחה ללש אות ז', ומ"מ מדרבנן אסור ורק בשינוי סדר שרי. ויל"ע אם הגיבול גמור רק מ"מ הוא פטור מצד אחר, דאי"ז נכנס למושג עיסה, או לישה, או דהפי' דאינו גיבול, שענינו דיבוק חלקים, וזה שהוא דליל לא מחובר זה לזה, ויל"ע ברכה שאידה הנוזלים ונעשה עבה, ואולי תלוי בהנ"ל, [ר"א פרגון].

מציאות עבה ורכה ורך מרכה בחזו"א סימן נח אות ט' דעבה אינו נשפך ונרוק, [פי' נופל מן הכלי לכלי, אבל לא נירוק], רכה היינו דנשפך ונרוק, אבל אכתי הן גוש ולא נוזל, אבל אם המים מרובים והן רק כמים עכורין אינו כלל בשם לש, וכן מיני האבקים שנמסים במים אינו לישה, ועי' שביתת השבת לש ב"ר אות לו דן להוכיח מהגמ' בברכות לח לגבי שתיתא לגבי ברכות, ומהרמב"ם פ"ג מהלכות ברכות הלכה ג, שרכה [דאסור דרבנן] היא דבר שנשפך כנוזל, ועבה מה שאינו נשפך אלא קרוש ועומד, ושוב מסופק מכמה דיוקים דגבי שבת כל שאינו קשה כ"כ עד שיתהוה גוש אחד בקמח עדיין נקרא בלילתו רכה, וע"ע בקצות השולחן בסימן ק"ל בבדי השולחן ס"ק ג שיש לדמות לברכות הנ"ל.

שינוי סדר הנתינה בעבה לריבר"י, הבית יוסף הבין בלשון המ"מ פרק כ"א, דשינוי סדר הנתינה מהני לריבר"י גם בעבה, [וכ"כ הדרישה סק"ג על שם הרשב"א המובא בב"י, והעתיקו גם בסק"ד, וכוונתו להמ"מ הנ"ל שכתב כן בדעת הרשב"א וסייעתו, לפי הבנת הב"י, אבל אין הכוונה דברשב"א עצמו מבואר כן], והתו"ש שכ"א ס"ק כ"ז והחזו"א נ"ח ס"ק ב', חלקו דלא נתכון לזה המ"מ, ובלשונות רמב"ן וריטב"א שם מבואר דלא מהני, וגם לשון הגמ' דחוק להבנת הב"י במ"מ, - וכ"ז פשוט לדעת התרוה"ד דאפי' ברכה לא מהני שינוי סדר לריבר"י ובעי עוד לשנות בגיבול, אבל שאר רבוותא פליגי דברכה מהני שינוי לריבר"י, ולדעתם הוא דיש לדון בעבה.

מעט מעט ברכה לרבי, יל"ע אם מהני מעט מעט ברכה לרבי, [וכן שתי וערב], דאולי כיון שהודה ברכה בשינוי סדר, אף דהוא שינוי קל דמהני ברכה ולא בעבה [אף לריבר"י], כ"ש שיהני מעט מעט דהוא שינוי טפי [דמהני בעבה לריבר"י], אך יש לומר דוקא שינוי סדר דהוא בנתינה מהני לרבי, אבל מעט מעט שהוא שינוי בגיבול לא מהני לרבי דעיקר הלישה בנתינה, ובחזו"א סק"ב סוד"ה בלשון הרמב"ן במוסגר נקט לאיסור, ובס"ק ו' ד"ה ואם משמע דמספק"ל, [ועי' דרישה שכ"א סק"ג וספר בר גיבול סי' י'].

שינוי סדר במקום דלא ידוע הדרך בחול, כ' התרוה"ד סי' נ"ג דאעפ"כ שרי באופן המפורש בגמ' מים ואח"כ קמח, ובט"ז שכ"א ס"ק י"א כתב לאיסור, ועי' בא"ר ובפמ"ג שם, ובמשנ"ב ס"ק נ"ז, והחזו"א סק"ה ד"ה ולדעת כתב דמסתבר כט"ז.

היתרי שינוי במורסן

פירוש מהו לגבל מהו לפרק, א] לשיטת רש"י מהו לפרק הוא ענין אחר, והוא מהו לקחת מתוך כלי שלפני בהמה זו, לתת לפני חברתה, ולפי"ז יל"ע אם מהו לגבל ר"ל בשינוי ואעפ"כ אסר, או בלא שינוי, [דלשאר פי' דלהלן זה גופא חילוק לפרק מלגבל], ועי' רי"ף ובעה"מ ומלחמות ועוד. אבל לתוס' ושא"ר מהו לפרק קאי על לישה, לגבל בדרך ניעור, אך בסיום הדברים נחלקו כדלהלן. ב] לפי' הרמב"ן במלחמות מהו לפרק ר"ל לגבל ע"י ניעור מכלי לכלי, וה"ה גיבול שתי וערב, ומהו לגבל ר"ל גיבול כל צרכו, ופשיט ליה לאיסור, דבעי' שינוי שו"ע וניעור מכלי לכלי, כמבואר בסוגיא לעיל, [וי"ל כן בכוונת תוס']. ג] הרמב"ן בחי' כתב דיותר נכון לפרש, דמהו לפרק ר"ל לגבל ע"י ניעור מכלי לכלי דוקא, וזה שרי אבל אין בכלל זה גיבול בשו"ע, שזה נכלל במהו לגבל דאסיר ליה, ודלא כגמ' לעיל שהתירו שו"ע, וכתב רמב"ן דזה כרבי דחמיר טפי ולעיל כריבר"י וכן הלכה, [ועכצ"ל דהכל בנתן המים בער"ש, אך צ"ב ד' רמב"ן למה גיבול חמור לרבי מלריבר"י, ועוד דעכ"פ שינוי יתיר דרק נתינה אין שייך שינוי, וראה בזה לעיל בד"ה 'גיבול שלאחר נתנית מים' בקצרה]. ד] כעי"ז לפי הרי"ד ומובא בריטב"א, דמהו לגבל ר"ל אף ע"י שינוי, ופשט לאיסור כרבי, דאסור מצד נתינת מים, ומהו לפרק ר"ל אם היה מגובל כבר מער"ש, ורוצה ליתן מכלי לכלי מותר, ופירש דכולי האי לא אסר, וזה כרבי ולא להלכה, ומשמע דדוקא בכה"ג התירו לרבי דכבר נתגבל ממש, ושרק מנער, [וא"כ שוב צ"ב כעין שצ"ב ברמב"ן].

היתר גיבול מורסן בשינוי דשו"ע לתרנגולים, כתב הרמב"ן במלחמות בפרק בתרא ויותר בהדיא בחי' שם, דהוא דוקא לתורי, אבל לתרנגולים בכל גווני אסור, דמתני' משמע ליה אין גובלין אף בשינוי, והר"ן חולק דמתני' בגיבול כל צרכו, ולעולם בשינוי דשו"ע שרי גם לתרנגולים, וכן דעת הרמב"ם בפרק כ"א, וכ"פ השו"ע שכ"ד א'.

שינוי על יד על יד לא נזכר כלפי מורסן [אף לשוורים], וכ' הריטב"א דמהני, אבל בחי' הרמב"ן כתב דלא התירו, וחילק בב' טעמים, א' עדיף לן למיטרח במאכל אדם יותר ממאכל בהמה, ב' דשתית לא מתאכל בלא גיבול כל צרכו, אבל מורסן לשוורים מתאכל בלא גיבול כל צרכו, אבל במג"א שכ"ד א' כתב ע"ש הרמב"ן במלחמות דמהני כמו בקלי, וכוונתו ללשון רמב"ן שם "הא במשנה על יד על יד 'כולן' מותרין", אבל כבר דחו הקרב"נ והחמד משה והביה"ל דהרמב"ן מיירי בקלי לומר דבין רכה בין עבה מהני ע"י ע"י, ולא קאי על מורסן, [וכ"ז על מורסן לשוורים, דאילו מורסן לתרנגולים מבואר ברמב"ן במלחמות ויותר בהרחבה בחידושים, דלא התירו אף לא בשינוי דשו"ע ע"ש הטעם], אך עכ"פ זה דעת ריטב"א. ע"ע בחזו"א סי' נ"ח ס"ק ב' הבין בפשיטות ללמוד ממורסן לקלי דמהני שו"ע, ומקלי למורסן דמהני מעט מעט, אלא דהש"ס תפס האופן שנוח לאינשי, אך מסיק דבהיות שאין אנו בקיאין בדברי סופרין ובטעמיהן אין לנו אלא מה שאמרו חכמים, ושוב מביא ד' רמב"ן דמעט מעט לא מהני במורסן.

גדר שינוי דשתי וערב, בלשון רש"י שהותר דוקא פעם אחת שתי פעם אחת ערב, וכתב הב"י דמלשון הרי"ף והרמב"ם לא משמע כן, וכ"כ הב"ח, וכן משמע סתימת השו"ע, וכן העתיק בביאור הלכה שכ"ד ס"ג. ועירוי מכלי לכלי לכאורה ודאי אפי' כמה פעמים, אבל באגרו"מ ח"ד סימן עד לש או ט' הבין דרק פעם אחת מכלי אלא כלי, ולא משמע כן וצ"ע. – משמע דמותר להתמיד בגיבול שוב ושוב עד שיהא הגיבול כל צרכו, רק שעשה כן בדרך שינוי הנ"ל, שהם דרכים שאין דרכם בגיבול כל צרכו.

שום ושחליים וחרדל

נחלקו הראשונים בהא דשום שחליים וחרדל, שיטת האו"ז והיראים והכא משמע סתימת הרי"ף ושא"ר שסתמו, דמיירי [בכולם] שמער"ש נתרסקו בלבד, [ולשון חרדל שנילוש, ר"ל שנתרסק בלחותו, פמ"ג מובא בביה"ל שכ"א סט"ו], ואעפ"כ התירו ליתן מים בשבת ולגבל בלא לטרוף בכח, מדין שינוי, [ולכן י"מ דלא סגי שלא יטרוף בכח אלא שיעשה באצבע או ניעור ולא בכף עי' לקמן, אבל י"א דסגי שלא יטרוף בכח, וצ"ל דדרכם בכח, ושלא כח הוא שינוי גמור, וכ"ז צע"ג, ביה"ל שם], וכל זה א"ש לפוסקים הלכה כריבר"י דנתינת מים אינה מלאכה, ובגיבול הרי משנה כנ"ל, כ"כ התרוה"ד סי' נ"ג, ויש ראשונים דמשמע סברא דאפי' לרבי שרי, דלא שייך כאן לישה כ"כ, כיון שאינם יבשים, [שנילושו בלחות עצמן], כ"כ ספר התרומה בהו"א שלו, [שהיא כשיטת הרבה ראשונים הנ"ל דמותר ליתן בשבת] והועתק בריטב"א ביתר ביאור, וכ"ז אע"פ שפסק כבר כרבי. – וי"א דמיירי כולם שנתן המים בער"ש, ורק לכן התירו לגבל בשבת בשינוי, והוכיחו כן מהירושלמי גבי שום, ופי' התרוה"ד דס"ל כרבי דחייב בנתינה, - ויש שצידדו לחלק בין חרדל לשום, שחרדל שרי ליתן מים בתחילה בשבת דכן פשטא דבבלי, ושום חייב דכן מבואר בירושלמי, וכנראה דס"ל כרבי, ומ"מ חרדל שאני שאינו יבש, כסב' סה"ת הנ"ל, משא"כ שום יבש הוא. – ודעת הרי"ד בהיפך, דחרדל דוקא שלשו בער"ש, שכן הלשון חרדל שלשו, [משמע בעי' לישה ממש ולא סגי שנתן צים בער"ש], ושום שחליים אע"פ שלא נתן מים בער"ש, והריא"ז חולק דשום ושחליים כחרדל, וצ"ב אם ר"ל שנתן מים בער"ש או דוקא בנילוש ממש ע"ש לשונו, - ודעת הביאור הלכה ברמב"ם דכולהו מיירי דנילושו במים בער"ש, ובשבת אינו מוסיף בלישה רק מדללה, ולכך שרי בשינוי קל שלא יטרוף בכח, וזו שיטה יותר מחמירה מסה"ת וסייעתו דסגי בנתן מים בער"ש.

דעת המג"א ס"ק כ"א ע"פ המרדכי והאו"ז דאם נתן מים מער"ש אז מותר אפי' בכף ובלבד שלא יטרוף בכח, ואם לא נתן בער"ש אסור בכף, אלא באצבעו או בניעור הכלי, והנה כן מבואר בהדיא במרדכי, אבל בלא"ה המרדכי תמוה דכבר פסק לאסור כירושלמי והיינו כרבי, ואיך התיר נתינה, וזו קו' הב"י, והגר"א הגיה ליישב קו' הב"י, וכתב דלפי הגהתו אין מקור למג"א, אך הגהתו קשה כמש"כ הדמש"א, מובא בביאור הלכה סט"ז, ובאו"ז ניחא שפסק כריבר"י, אבל באו"ז אין מפורש כמג"א רק הוא דיוק, ועי' אג"ט ל' י"ח שמצדיק הדיוק, והסברא צ"ב דכיון דלריבר"י המלאכה בגיבול, מה אכפ"ל מתי נתן, ותי' האג"ט סק"ב ע"פ חידושו שם דריבר"י מחייב דוקא בנתינה עם גיבול, כעקירה עם הנחה, א"כ בנתן מער"ש אין כאן מלאכה שלמה, והותר בשינוי קל יותר.

משמע בדרישה סק"ד בטעם דשום וחרדל שרי שלא יטרוף בכח, משום דשינה תחילה בסדר הנתינה, ולאו בר גיבול הם, ודינם קל, וצ"ב דלא מצאנו דין כזה שצריך לשנות בסדר, וע"ש בדרישה שדבריו צ"ב.

כמה ענינים בלש

<u>לדבק שני עיסות זה לזה</u>, דנו בזה גדולי הזמן, ופשוטו דאי"ז מלאכה, דכבר נילוש כ"א לדבק המפוזרים, ומ"מ אולי סגי שיוצר עיסה, ואת"ל כן, יש לחלק בזה בין דיבוק שני סוגי עיסות, שיוצר עיסה מחודשת, לבין דיבוק עיסות דומות, ועוד י"ל לחלק בין דיבוק עיסות מועטות, שדומה למדבר קמח מפוזר, לבין חיבור עיסות גדולות כבר, - ועי' בזה בדינים והנהגות מהחזו"א שלא לערב גבינה וריבה, ובספר שש"כ פ"ח ס"א י"ג סי"ד סט"ז בשם הגרשז"א זצ"ל [ובארחות שבת פ"ו הלכה ח'].

<u>לישה סמוך לסעודה</u>, עי' בביאור מהרש"ל על הסמ"ג ל"ת ס"ה, ובמג"א שכ"א ס"ק כ"ד מובא במשנ"ב ס"ק ס"ו דאסור, וביאר האג"ט סוף לישה, דדוקא בורר דתמיד דרך אכילתו להניח הפסולת, וכן לענין טוחן לא אסרו לאכול מאכלו חתיכות קטנות אבל לענין לש אין חילוק, אבל הקשה שם משו"ת הרשב"א ח"ד סי' ע"ה הנודע במה שהתיר שם טוחן לאלתר [מובא בב"י שכ"א], שמוכיח כן, דהא בירושלמי מפריך ראש של שום מחייב משום דש ומשו' מכה בפטיש, ואלו לאכול לאלתר כבר התירו בגמרא בפרק תולין גבי חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בין ביד בין בכלי, [קו' הראשונים כולם בשום וחרדל], וע"כ סמוך לסעודה שאני, [קטע זה לא נתפרסם כ"כ כתחילת התשובה, כיון שלא הובא בב"י], וע"ש באג"ט שכתב דהרשב"א מעמיד הירושלמי בנתן משקין מער"ש כסה"ת, אלא שעדין יש בו משום מכה בפטיש, ובזה הותר לאלתר].

<u>דילול עיסה שנילושה כבר היטב</u> אינה בכלל לש, ביה"ל סי' שכ"א סט"ו ד"ה יכול וחזו"א סי' נ"ח ס"ק ז', אמנם לפי פירושו של ביה"ל בחרדל שם, יש בזה איסור אם יטרוף בכח, ופירושו שם דלא כשאר רבוותא, [ויל"ע בטחינה גולמית המצויה].

<u>לישה בתבשיל</u>, כתב הרמב"ם פכ"א משבת הי"ג וביתר הסבר בתשובה הובא דבריו בב"י סו"ס שכ"א וכן בשו"ע שם סט"ז בקצרה, דמותר לשחוק הריפות שנתבשל על האש וטורפים כולו, וביאר החזו"א סי' נ"ח ס"ק ט' דכשם שבישולו מפקיעו ממלאכת טחינה כיון שטחינתו נוחה ואין שם מלאכה עלה, כמו כן לאו שם לישה עלה, ר"ל דנתאחד בבישול, ואין בלישתו חידוש ויצירה כל כך, [ועי' מה שכתבנו במלאכת טוחן בענין היתר הטחינה שהבין חזו"א, דבמקור מבואר לא כן, דאי"ז היתר חדש אלא שנידוך מבעו"י], ועי' במשנ"ב בביאור הלכה סי"ד שנקט לדבר פשוט דאין לישה בדבר מבושל או אפוי, מצד דחשיב תיקון אוכלא דדרך אכילתו בכך וכמו רוטב שנותנין בתבשיל, והחזו"א סי' נ"ח ס"ק ז' ד"ה כתב הקשה עליו מהתוספתא דאסור לגבל פירורים לפני החולה, ומהט"ז שאסר לערב קמח מצה במשקה, ומזה מוכיח דרק לגבי תבשיל התיר הרמב"ם.

סיכומי שיטות ודינים

<u>בר גיבול</u>, - **<u>בלילה עבה</u>**, - לרבי **נתינת המים** אסורה מה"ת, [וליכא שינוי להתירו], ולריבר"י פטור, ואסור מדרבנן [ולדעת רוב הראשונים שיבוארו לקמן גבי לאו ב"ג, הותרה לצורך שבת, ולרמב"ם לא הותר], ופסק המשנ"ב ע"פ הרמ"א בדרכי משה, דלכתחילה יש להחמיר כרבי דאסור מה"ת, ושאין שינוי להתירו, [ועי' רמ"א בדרכי משה וצ"ע], ופעמים שמתירים

[עי' שעה"צ ס"ק פ"ד דבצנון מפני שאי אפשר לעשות מערב שבת סמכינן אשיטת ריבר"י, אמנם בשכ"ד ס"ק י"א כתב דבשעה"ד יתן ע"י נכרי, וצ"ע, ובחזו"א נ"ח ח' כתב דלצורך תינוק יש להתיר], אבל טוב שישנה בסדר הנתינה [ט"ז שכ"א י"ב ומשנ"ב ס"ק ס"ח]. - **<u>הגיבול</u>**, אסור מה"ת לריבר"י, ולדעת ביאור הלכה שכ"א סי"ד גם לרבי, והחזו"א נ"ח סק"ה מפקפק, אבל איסור דרבנן איכא, [ועי' מה שהארכנו במ"מ הארוך], ושרי ע"י שינוי דשתי וערב [כמו במורסן, כן משמע ברמב"ן, ועי' חזו"א נ"ח סק"ב], וכן במעט מעט, מיהו אם דרכו בכך אין להתיר [חזו"א סק"א וסק"ח], - והיינו היכא שלית לן מצד הנתינה, כגון שנתן מער"ש או ע"י גוי או היכא שהותרה [שא"א לעשות מערב שבת, כנ"ל].

<u>לאו בר גיבול – בלילה עבה</u> - לרבי נתינת המים אסורה מה"ת כנ"ל בר גיבול, וכאן אף לריבר"י, לאביי חייב, ולרב יוסף לפי הבנת הרמב"ם כפי' המ"מ פטור, לפי שאר ראשונים כפי שביאר חזו"א חייב בגיבול לרב יוסף, להלכה הרמב"ם פסק דפטור על גיבולו, וממילא נתינה לא גזרו, [כהבנתו ברב יוסף, ופשטא דהרי"ף ורש"י ור"ח כרמב"ם, וכן כתב המשנ"ב, והר"ן והרשב"א פירשו כוונתם באופ"א, נמצא הרמב"ם יחידאה, וכן נקט חזו"א, והמחבר בלשונו סתם כרמב"ם, אבל לא בהדיא כפסק הלכה], ודעת תוס' וראב"ד ושאר ראשונים, להבנת כמה אחרונים והביאור הלכה, דפסקו כאביי דהנתינה מן התורה, ולדעת חזו"א פסקו כרב יוסף [להבנתם כנ"ל] דהגיבול מה"ת כמו בב"ג, והנתינה דרבנן [בלא צורך שבת] כמו שם, [ויתכן שהוא מחלוקת ראשונים מתוכם]. - נמצא קולא בלאו ב"ג, דלרמב"ם אף גיבולו דרבנן, ונתינתו מותרת לכתחילה, חומרא דלפסק הביה"ל אף נתינת מים מה"ת, [משא"כ בלאו ב"ג עיקר הדין כריבר"י דרק הגיבול מה"ת]. - נמצא לדינא נתינת מים אסורה אף בשינוי, [דלדעת ביאור הלכה רוב ראשונים פסקו דהוי מה"ת, וגם אין הכרעו של חזו"א דהלכה כר"י ברור, אף כי נראים דבריו דקו' הראשונים דלא נזכר אלא לחומרא, ועוד דאף בב"ג חיישינן לרבי, ולרבי ודאי גם כאן חייב, וכ"פ הדרכי משה], ובמקום הצורך [כזה שהתירו בב"ג כגון בצנון שא"א ליתן מער"ש וכו'] לדעת הביה"ל אין להתיר ולחזו"א יש כמו בב"ג, ואיך שיהיה אם נתן מים מער"ש, יגבל בשינוי הנ"ל בבר גיבול.

<u>בלילה רכה</u>, - אין לישתה מה"ת [ל' רש"י אין זה לישה, ובד' האחרונים מבואר דהוא דרבנן], אבל אסור מדרבנן אף מנתינת מים, והתירו ליתן מים בשינוי סדר הנתינה, ומהני אף לפוסקים כרבי כמפו' בגמ' ושוין כו', [וכשאין העולם נוהגים בסדר קבוע, י"א דשרי ליתן מים ואח"כ הקמח, ויש מחמירים, והמשנ"ב מקיל אך כתב דטוב לשנות בגיבול, [ובלא"ה כן הוא לתרוה"ד וצ"ע] והכרעת חזו"א לחומרא], וכששינה בסדר אי"צ לשנות בגיבול כן מבואר בראשונים, אך דעת התרוה"ד דצריך לגבל באצבע או בניעור, וד' המשנ"ב להחמיר, והחזו"א כתב דאי"צ, ואם א"א לשנות בסדר הנתינה, ישנה בגיבול כדרך שמשנה בבלילה עבה הנ"ל, [מעט מעט או שתי וערב]. - לדעת הרמב"ם לא הותר רכה, אלא בלאו ב"ג, וגם זה רק בטחינה גסה תבואה שלא הביאה שליש, לא בקלי, וכ"ש לא בקמח, אבל לרש"י ודעמיה רכה שרי אף בקמח קלי, [וצ"ע בקמח רגיל, ואולי תלוי בנידון אם יש ללמוד שינוי דמעט מעט בעבה מקמח קלי], ולענין הלכה, הנה בשו"ע סתם כלשון הר"ם, אך הט"ז ביאר דלא חש להביא שיטות החולקים כיון דלא מצוי בינינו, וע"ע בשער הציון ס"ק ס"ג הביא שיטתם, וצ"ע לדינא, ובספרי הזמן סתמו להתיר רכה בכל אופן, [וכ"מ במשנ"ב ס"ק ס"ו וס"ק ס"ח], וצ"ע. - כשעושה מעט מעט [בכמות] דמהני בעבה כ"ש דמהני ברכה, [פוסקים, וזה אף בקלי לרמב"ם]. - במקום שנותן קודם הקמח ואח"כ המים [היינו כשהסדר הרגיל הוא מים ואח"כ קמח], לא יפסיק בקילוח המים, עד כדי שראוי להיות רכה כדי שלא יהיה עבה לרגע, [חזו"א נ"ח ח'].

זרע פשתן במים [וכיוצא בזה], חייב בנתינת מים לכולי עלמא, דמעצמו הוא מתגבל ביותר [אחרונים].

והנה ד' שינויים נאמרו בלישה, א' על יד על יד בקלי עבה דהיינו מעט מעט, ב' שינוי סדר הנתינה בשתיתא רכה, ג' שתי וערב וניעור מכלי לכלי במורסן, ד' שלא יטרוף בכח בשום ושחליים, והנה שינוי סדר הוא מיוחד לרכה, ולא הותר בעבה כלל, על יד על יד כתב הרמב"ן דלא הותר אלא לאדם ולא לשוורים, אבל ריטב"א נקט דמהני גם במורסן, וכ"כ המג"א שכ"ד א' ע"ש הרמב"ן במלחמות, והאחרונים כ' דלא כיון לזה הרמב"ן, שתי וערב משמע ברמב"ן דאם מהני במורסן כ"ש דמהני לאדם בקלי, ולריטב"א ודאי מהני, ועי' חזו"א נ"ח ב' כ' דבפשוטו יש להשוות זה לזה דמעט מעט מהני גם במורסן ושו"ע מהני גם בקלי אבל אין אנו בקיאין, ואח"כ הוסיף במוסגר את הרמב"ן, ובעיקר ר"ל דמן הדין לא מהני מעט מעט במורסן, אך אולי נכלל דמהני שו"ע בקלי, דכבר קבלנו כללים להבנת סדר השינויים, וכשיש טעם שנאמר מעט מעט בזה ושו"ע בזה לחד גיסא, י"ל דלאידך גיסא אה"נ, וכן נקטו ספרי הזמן דשו"ע שרי בכל גוונא, אמנם שלא יטרוף בכח משמע שהוא מיוחד לשום ושחליים שדרכם בכח, ובפרט דחידוש הוא ואין לך אלא חידושו, וביותר לדעת הביה"ל שכ"א ט"ו שתמה על היתר זה והעמדו בתנאים מיוחדים לשום וחרדל, וא"כ קשה ללמוד למקום אחר, אמנם היכא שמערב באצבע דבר שדרכו בעירוב בכף, הוא פי' התרוה"ד ע"פ קצת ראשונים בהא דלא יטרוף בכח, ואיך שיהיה יסודו בגמ' שם דף ק"מ בהו"א ע"ש, יל"ע אם מהני במקום אחר, וע"ע חזו"א נ"ח ס"ק ב'.

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

סימן כא [לש א]

פלוגתא דרבי וריבר"י בנתינת מים, ובפלוגתא דאביי ורב יוסף בלאו בר גיבול

ענף א' – פלוגתא דרבי וריבר"י 33
סוגית הגמ' בפ"ק ובפרק בתרא 33
פסק ההלכה בפלוגתא דתנאי 33

ענף ב – פלוגתת הראשונים בביאור שיטת רב יוסף 34
פלוגתא דרבוותא בביאור שיטת רב יוסף בלאו בר גיבול 34
שיטות הרמב"ם והראשונים בביצה דלאו בר גיבול פטור 34
שיטת הראב"ד והתוס' והרא"ש דלאו בר גיבול חייב 34

ענף ג – פירוש ענין לאו בר גיבול לשיטות הראשונים הנ"ל, ושיטת המאירי 35
תרגום לשון לאו בר גיבול לשיטת הרמב"ם ולשיטת הראב"ד 35
תרגום לשון לאו בר גיבול לשיטת התוס' והרא"ש 35
בלשון הראשונים בביצה 36
שיטת המאירי לחלק בין לאו בר גיבול דפ"ק לפ"ב 36
מש"כ האג"ט בדעת הראב"ד ע"ד המאירי ז"ל 36
בשיטת התורי"ד הריטב"א בפירוש ענין לאו בר גיבול 36

ענף ד – פסק ההלכה בפלוגתת אביי ורב יוסף ופלוגתת הראשונים הנ"ל 37
פסק ההלכה בפלוגתא דאביי ורב יוסף ופלוגתת הרמב"ם והראשונים 37

ענף ה – שיטת התורי"ד והריטב"א דמורסן דרבנן לכו"ע 37
שיטת התורי"ד וריטב"א דמורסן בכל גוונא דרבנן, ודיוקם לזה, והטעם דלאו בר גיבול, וקושיתם מ"ש מדיו ואפר 37
ג' סוגי הלישות ומתי הם מה"ת ומתי מדרבנן 38
פירוש ענין לאו בר גיבול, וסברת אביי 38
נמצא במורסן קולא וחומרא, וישוב קו' הראשונים ז"ל למה לא הוכיחו בפ"ק ממורסן 38
בדין אפר לשיטתם 38
הצ"ע מחילוק הגמ' בין עבה לרכה 39
שהיה מקום להעמיד שיטה כתורי"ד וריטב"א ע"פ סברת המאירי לחלק בין דיו למורסן 39
בירור הראשונים שחולקים על הרי"ד וריטב"א ודעתם דאיכא חיוב תורה במורסן 39
אם יש מקום לבאר מעתה דעת הרמב"ם כתורי"ד וריטב"א 39

ענף ו – סיכום השיטות בפלוגתא דרבא ורב יוסף בלאו בר גיבול 40

ענף א' – פלוגתא דרבי וריבר"י

סוגית הגמ' בפ"ק ובפרק בתרא

בשבת פרק בתרא תנן (קנ"ה ע"ב) "ונותנין מים למורסן אבל לא גובלין", ואמר אביי אמריתה קמיה דמר מתניתין מני, ואמר לי ר' יוסי בר יהודה היא, דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי, ר' יוסי בר יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל, דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי בר יהודה התם אלא קמח דבר גיבול הוא אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא אפילו רבי יוסי בר יהודה מודה, לא סלקא דעתך דתניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי רבי, ר' יוסי בר יהודה אומר נותנין מים למורסן.[1]

ובפ"ק מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן, אמר רב יוסף רבי היא, דתניא אחד נותן את הקמח וא' נותן את המים האחרון חייב דברי רבי, רבי יוסי אומר אינו חייב עד שיגבל, א"ל אביי ודילמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל דיו דלאו בר גיבול הוא אימא ליחייב, לא סלקא דעתך, דתניא אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי, ר' יוסי ברבי יהודה אומר עד שיגבל, ודילמא מאי אפר עפר דבר גיבול הוא, והתניא אפר והתניא עפר, מידי גבי הדדי תניא, ע"כ.

פסק ההלכה בפלוגתא דתנאי

ולענין הלכה בפלוגתא דתנאי, דעת רוב הראשונים דהלכה כריבר"י, והם הר"ח הרי"ף הרמב"ם הרא"ש והאו"ז בעה"מ והרמב"ן במלחמות ובחידושיו והרשב"א והריטב"א והר"ן ותורי"ד וראבי"ה והרוקח והמאירי [ובביה"ל כתב דכן דעת רבנו ירוחם], אבל דעת ספר התרומה סי' ר"כ הסמ"ג והסמ"ק והיראים והגהות מיימוני פכ"א סק"ט, דהלכה כרבי[2].

---

[1] ויש מן הראשונים שנראה בדבריהם דההיא דפרק בתרא דאמר אביי אמריתה קמיה 'דמר', היינו רב יוסף בר פלוגתיה בהאי מילתא בפרק קמא, [ואע"פ שרבו המובהק דאביי הוא רבה כאן קאי לרב יוסף, דלא כבשמים ראש סי' שמ"א והאג"ט ס"ק ט' אות י"ט וחזו"א נ"ח ג' שהבינו שגם מר דהכא הוא רבה], וכשאמרו בגמרא 'דילמא עד כאן כו', לאו גמרא קאמר לה, אלא אביי עצמו אמר לה לפני רב יוסף, ע"ד דקאמר בפ"ק, [וכ"כ האג"ט וחזו"א שם וכ"מ בבשמים ראש דאביי עצמו קאמר לה, אלא שלדעתם אמר לה לפני רבה], ורב יוסף השיב לו לא ס"ד כו'. וזה מבואר בריטב"א שכתב בפרק בתרא שם "ומיהו לרב יוסף דמוקים סתמא דהתם כרבי, ומוקים סתמא דהכא כר' יוסי בר' יהודה", וכן בתורי"ד שם שכתב "ומתני' לא אתיא אלא כר"י בר' יהודא כדאוכח רב יוסף לאביי ממתניתא דמורסן".

[2] צ"ע מה דמשמע קצת בתרוה"ד סי' נ"ג וביותר בדרכי משה הארוך סי' שכ"א, ודרכי משה שכ"ד, שספר התרומה שפסק דחייב בנתינת מים, היינו במידי דלאו בר גיבול, ומצד שיטת אביי, ועי' גם בדרישה שכ"א, וצ"ע.

ובדברי רבנו חננאל מבואר ג' טעמים לפסוק כריבר"י, א] סתם מתני' דפרק בתרא נותנין מים למורסן כריבר"י, כדמסיק בגמ'. ב] דאיתא להלן בגמ' "כתיב אפינקסיה דלוי, אמרית קדם רבי ומנו רבינו הקדוש, על דהוו גבלין שתיתא בבבל, והוה צוח רבי ומנו רבינו הקדוש על דהוו גבלין שתיתא ולית דשמיע ליה, ולית חילא בידיה למיסר מדרבי יוסי בר' יהודה", הרי דנהגו כריבר"י. ג] דאיתא להלן ת"ר אין גובלין את הקלי, וי"א גובלין, מאן י"א א"ר חסדא רבי יוסי בר' יהודה היא, והני מילי הוא דמשני, היכי משני א"ר חסדא על יד על יד, מדמתרץ ר"ח אליביה דר' יוסי ש"מ דהלכה כמותו, ר"ל דשקלינן וטרינן היכי משני, דמעצם זה שפירשו די"א ריבר"י לא שמעינן מידי, וז"פ וכ"כ פמ"ג מ"ז י"ב.

והרי"ף כתב הטעם הג' בלבד, ובראי"ש ע"כ יש חסר כמש"כ הפמ"ג והק"נ, ומסתבר להגיה לשונו להשוותו לרי"ף כמש"כ הק"נ. ובב"י סי' שכ"ד כתב דהרי"ף והרי"ם והראי"ש פסקו כריבר"י משום דסתמא דפרק בתרא כוותיה, וכ"כ הפוסקים שאחריו, וצ"ע שהרי"ף והראי"ש פירשו טעם אחר, והר"ח לבד הוא שפירש כן, וראיתי בהגהות על השפ"א לחתנו ז"ל שעמד בזה.

וטעם הראשונים האחרים דהלכה כרבי מחבירו. ומה שלא השגיחו על הסתמא, גם טעם שהרי"ף והראי"ש לא באו מצד זה וכנ"ל, ובפשטות הלכתא כסתם, דהא הלכה כרבי מחבירו ולא מחבריו, צ"ל משום דסתמא דפ"ק כרבי והוי סתמא נגד סתמא, וכ"כ רבוותא, אך שאם משום הא צ"ע, חדא דתליא בפלוגתת רב יוסף ואביי שבפ"ק, ולאביי אתיא נמי כריבר"י, מיהו דעת הרי"ף בביצה מוכחת דפסק כרב יוסף כמו שיבואר להלן, א"כ לפי שיטתו הוי סתמא נגד סתמא ושוב י"ל דלכך לא הביא מזה, אבל עדיין צ"ע דיש סדר למשנה והלכה כסתמא בתרא, וע"ע בפמ"ג בכ"מ ובאגי"ט סק"א.

ענף ב – פלוגתת הראשונים בביאור שיטת רב יוסף

פלוגתא דרבוותא בביאור שיטת רב יוסף בלאו בר גיבול

והנה שיטת אביי מבוארת ומבוררת דס"ל דריבר"י מודה בדבר שהוא לאו בר גיבול דמתחייב בנתינת המים לחוד, אבל בפירוש שיטת רב יוסף דחולק על אביי בפ"ק וכן ביאור מסקנת הגמ' דף קנ"ו, פליגי הראשונים ז"ל. דבפשוטו נראה דמדמה לאו בר גיבול לבר גיבול, וס"ל דתרוויהו בעי לריבר"י נתינת מים, ויבורר דעות הראשונים הסוברים כן, אבל כפי שיבואר בדעת הרמב"ם ועוד ראשונים נקטו רבוותא דמפרשים דרב יוסף ס"ל דאדרבה בלאו בר גיבול פטור לגמרי לריבר"י, וכ"כ בהרב המגיד ז"ל, ומה שצ"ע מלשון הברייתא שבפ"ק לגי' רב יוסף דגרס אפר, והלשון שם ר' יוסי ברבי יהודה אומר "עד שיגבל", תירץ המ"מ דה"ק עד שיגבל בדבר הראוי לגיבול.

שיטות הרמב"ם והראשונים בביצה דלאו בר גיבול פטור

דהנה **ברמב"ם פ"ח הט"ז** "יאין גיבול באפר ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהן", ובודאי משמע דאין שום חיוב בהו, ואפי' יתן מים וגם יגבל, וכן פירש בדעתו הראב"ד בהשגות והמ"מ שם. גם **בפכ"א הל"ד** כתב "המורסן אע"פ שאינו ראוי לגבול, אין גובלין אותו שמא יבוא לגבול העפר", הרי שאי"ז אלא דרבנן. וע"כ דס"ל דרב יוסף נוקט בדעת ריבר"י דבלאו בר גיבול פטור לגמרי, ופסק כוותיה.

ובזה פירשו רבוותא ז"ל לשיטת רש"י והרי"ף והגאונים בפירוש מה שאמרו בביצה ל"ב ע"ב לענין טיחת התנור כדי שיחם "וקיטמא שרי" ופירש"י "לגבלו ולטוח בו דלאו בר גבול הוא", וכן הוא ברי"ף שם, וכן הביאו בשם הגאונים, ודין זה א"ש לפירוש זה דלרב יוסף ליכא איסור תורה בהני דלאו בר גיבול, [וביו"ט לצורך אוכל נפש לא גזרו], והרמב"ם פ"ג מהל' יו"ט ה"י פסק כן דשרי לגבל האפר ביו"ט ואזיל לשיטתו כמש"כ המ"מ, [מיהו אם משום הא אינו בהכרח, דיש מהראשונים שהסכימו עם דין זה מטע"א].

ומהיכן הכריח זה הרמב"ם ודעמיה, יל"פ דמגמ' דביצה גופיה, דקיטמא שרי והבינו דהיינו לגבל אפר, וע"כ דרב יוסף כוונתו דשרי לגבל, וכן נראה במ"מ. ועוד כתב המ"מ דכן מוכח עוד, דבפרק בתרא מבואר דליתן מים למורסן שרי לכתחילה, ואם היה בגיבולו איסור תורה, היו רבנן אוסרים גם נתינת מים, וע"כ דכיון דלא בר גיבול כולו אינו אלא מדרבנן לריבר"י, [כן פשטות כוונתו וכן פירש בב"י שכ"ד, אבל עי' בט"ז שם סק"א ובפמ"ג שם שביארו כוונה אחרת במ"מ].

ועוד היה אפש"ל דהוכרח לזה מקלי ושתיתא, דמבואר בגמ' בפרק בתרא דשרי לגבלן בשינוי, וכבר צווחו קמאי דזה א"ש לרמב"ם דלאו בר גיבול אינו אלא דרבנן, משא"כ לראשונים איך יותר בשינוי ויבואר במקו"א.

[ועוד מה שפירש הריטב"א בפרק בתרא לשיטת רש"י בקיטמא שרי באופ"א, יבואר בענף ב', וכן יבואר שם אם יש מקום לפרש דעת הרמב"ם באופ"א].

שיטת הראב"ד והתוס' והרא"ש דלאו בר גיבול חייב

אבל **הראב"ד בהשגות פ"ח משבת** כתב "כמדומה אני שטעה בזה, שהוא סובר שאם נתן בהם מים וגיבלן שאינו חייב משום לישה, כמו שהוא חייב בזרע שומשמין וזרע פשתן[3], ואינו כן, שלא אמרו אפר אינו בר גיבול, אלא שאינו מחוסר גיבול, ובנתינת מים לבד חייב". ונראה פשוט שאין כוונתו לחלוק רק בחלק מה שפסק הר"ם כרב יוסף, דהוא סובר דהלכה כאביי דאדרבה חיב על נתינת המים, דאטו מאן דפסק כרב יוסף משתקינן ליה, גם לשונו מורה שחולק וס"ל שלא הוזכר לאו בר גיבול רק לחומרא בלבד, דאינו מחוסר גיבול ושע"כ חייב בנתינת המים וזהו שיטת אביי, וכונתו דודאי גם רב יוסף חלק רק וס"ל דמ"מ אין חייב עד שיגבל, אבל לפטור לגמרי לא נזכר שיטה כזו ואין סברא בזה. ובפ"ג דיו"ט משיג שם כשיטתו.

וזה דעת הרבה ראשונים והם התוס' והר"ן והמאירי והריטב"א בשם ר"ת ורבו הרא"ה דף י"ח, ותוס' וראי"ש ורשב"א ור"ן ושטמ"ק [רובם בשם ר"ת] בביצה שם, שחלקו על פירש"י בקיטמא שרי דמותר לגבל ולטוח משום דלאו בר גיבול, ודעתם דאיכא בהו חיוב חטאת. ורובם הקשו בנוסח דהכא משמע דאדרבה מידי דלאו בר גיבול סיבת חיוב טפי, כוונתם מבוארת דבאביי מבואר דחמיר טפי, ורב יוסף לא חלק עליו אלא דאין בזה חומרא ונשאר דינו כבר גיבול, אבל לא מצינו שיהא בזה סברא לקולא, וכל זה לפי שפירשו דעת רב יוסף דמחייב על הגיבול. ומהם שהקשו בנוסי"א דהכא תניא באפר גופיה דחייבים עליו, והיינו שוב שפירשו כוונת רב יוסף עד שיגבל כפשוטו, שעל הגיבול מיהא חייב. [ויש שהעמידו שני הקושיות].

כ"ז נראה פשוט וברור, אבל ראיתי להרבה אחרונים שנראה שהבינו שהראב"ד והתוס' לא חלקו בענין דעת רב יוסף רק שפסקו הלכתא כאביי, עי' בתוספת שבת סי' שכ"ד, ובפמ"ג בכ"מ, ובביאור הלכה סי' שכ"ד ד"ה אין גובלין, וגם הנשמת אדם הבין כן בפשיטות בדעת הראב"ד, רק ששוב העלה לפרש באופן אחר היינו כמו שכתבנו.

---

[3] לשון הראב"ד שמוסיף 'כמו שהוא חייב כו', צ"ב טובא, דאטו מזרע שומשמין יש תימה מצד עצמו, והרי ע"כ גם לראב"ד רב יוסף מיהא ס"ל דאין חייב עד שיגבל, א"כ כל הקושיא דלא הוזכר סברא דלאו בר גיבול אלא לחומרא, אבל מהו לשון זה של כמו שהוא חייב כו'.

[ובקשתי למצוא נוסחא אחרת בראב"ד, שיהא כתוב בלשון זה, שהוא סובר שאם נתן בהם מים וגיבלן שאינו חייב משום לישה, ואינו כן, שלא אמרו אפר אינו בר גיבול, אלא שאינו מחוסר גיבול, ובנתינת מים לבד חייב, כמו שהוא חייב בזרע שומשמין וזרע פשתן", וזה נוסח מחוור, אבל לא מצאתי כזאת, ובמ"מ איתא כגירסא שלפנינו בראב"ד. שוב ראיתי בב"י העתיק לשון הראב"ד בהשמטת לשון זה של כמו שהוא חייב, והוא אומר דרשני].

והנה האחרונים נתוכחו אם דעת הראב"ד והראשונים דעמיה לפסוק כאביי או כרב יוסף, ויבואר עוד, אבל אולי מלשון זה כמו שהוא חייב כו', יראה שדעתו להוכיח מהתם דמחייב בנתינת המים, וכ"כ באג"ט ס"ק ט' אות ז', מ"מ עדיין קשה להלום לשון זה וצ"ב.

וזה תמוה מאד וכבר כתב בקצרה בחזו"א, שלשון כל הראשונים כולם מורה שקושייתם דמעולם לא שמענו סברת קולא בלאו בר גיבול, והיינו בהדיא שגם רב יוסף לא חלק לקולא. כמו כן אלו מהם שהקשו על רש"י בקיטמא, דקתני הכא דאפר חייבים עליו, והנה הרי לפי אביי מאי אפר עפר, אלא ע"כ קושיתם ע"פ רב יוסף, ואעפ"כ כתבו דחייב עליו. גם שהרבה מהם כתבו הנוסח דמסקינן דאפר בר גיבול ולשון זה צ"ב ויתפרש כוונתם להלן, אבל מה שברור דלאביי אדרבה אפר לאו בר גיבול וחייב על נתינתו, אלא ודאי דעתם כרב יוסף ואעפ"כ דעתם לחייב. עוד דיוק יש מלשון הראב"ד בהשגה שכתב "שהוא סובר שאם נתן בהם מים וגיבלן שאינו חייב משום לישה", משמע דעיקר תמיהתו איך יתכן שנותן מים וגם מגבל יפטר, ר"ל דממ"נ יתחייב, אבל אם מודה דלרב יוסף פטור רק דדעתו לפסוק כאביי, אין שייך להזכיר התימה על הגיבול, וכל הויכוח על הנתינה דלדעתו הלכה דחייב. וראה עוד בהערה שדעת הב"י סי' שכ"ד מוכחת כמו שכתבנו[4].

אבל ראיתי להרב המאירי דף י"ח שנראה שפירש דעת הראב"ד כדברי האחרונים ז"ל, וז"ל "ויש מחמירים לומר שאינו מחוסר גיבול, ובנתינת מים לבד חייב, וכמסקנא האמורה כאן באחד נותן אפר וכו' שפירשוה בעפר הא באפר מנתינת מים חייב, וכן פירשוה גדולי המפרשים". גם במ"מ בהל' יו"ט פ"ג ה"י כתב בהדיא שהראב"ד פסק דאפר חייב עליו בנתינת המים, וצ"ע. וצ"ל דאמנם עיקר מחלוקת הראב"ד בפירוש דעת רב יוסף, אך משמע גם דנוקט כן לעיקר כאביי, ובפרט לפי מש"כ האג"ט לדייק כן מלשון "כמו שהוא חייב כו' ראה בהערה לעיל, ובפרט י"ל כלפי המ"מ אך גם כלפי המאירי, ואחרי הכל הענין צ"ע.

ענף ג – פירוש ענין לאו בר גיבול לשיטות הראשונים הנ"ל, ושיטת המאירי

[4] הנה בב"י כתב "ואע"פ שלא הזכירו התוס' והראב"ד אלא אפר, נראה דה"ה למורסן דהא בהדיא אמרו בפרק מי שהחשיך דמורסן לאו בר גיבול הוא, כדרך שאמרו באפר, וכיון דלפי דבריהם גיבול מורסן מיתסר מדאורייתא, טעמא דר"י בר"י דשרי ליתן מים ע"ג מורסן לאו מטעמא שכתב הרב המגיד הוא, אלא משום דכיון דבנתינת מים לא מיחייב לריבר"י אע"פ שחכמים גזרו עליו כו' ה"מ בקמח שאין בו צורך היום אבל במורסן שיש בו צורך היום כו' לא גזר".

והתוספת שבת והנשמת אדם תמהו עליו מאד דאחרי שכתב דמורסן כאפר א"כ מיתסר מדאורייתא בנתינת המים ואיך יתירו לצורך היום. אכן כוונת הב"י פשוטה כמו שכתבנו, דפלוגתת התוס' והראב"ד בפירוש דעת רב יוסף, וכשדימה מורסן לאפר ר"ל דאליבא דרב יוסף מיחייב לריבר"י על הגיבול, וע"ז הוקשה לו לדעת רב יוסף היאך הותר נתינת מים ולמה לא גזרו בה, וע"ז שפיר כתב דלצורך היום לא גזרו על נתינת המים, וכעי"ז מסיק בנשמ"א שם. וכי תימא אכתי לאביי מאי איכא למימר, ואיך יבאר היתר הנתינה למים, זה לק"מ, שהר זהו באמת קושית הגמ' עליו שם, ואו שנדחה מכח זה שיטת אביי, או כמו שתירצו התוס' דהתם דמי טפי לקמח וחשיב כבר גיבול, ושוב יבואר דנתינת מים אינה אלא מדרבנן ולא גזרו מטעם שכתב הב"י, וא"ש היטב ופשוט, ומעין זה כבר כתבו האחרונים ז"ל.

אלא שהרב ב"י הרי הקדים דמשמע דמורסן ואפר דין אחד להם, והבינו האחרונים דבא לאפוקי ממש"כ התוס' דף י"ח דמורסן כקמח דחשיב בר גיבול, אבל באמת זה גופא תמוה מאד איך כתב בדעת התוס' כן כאשר מפורש לא כן בתוס' שם, [והנשמ"א עמד בזה במוסגר אבל תשובתו לא הבינותי], אלא שכ"ז הבינו האחרונים לשיטתם שהבינו שכל פלוגתת התוס' והראב"ד שהם פסקו כאביי, ועל כן ע"כ כוונת הב"י במה שדימה מורסן לאפר הוא בפסק ההלכה, אבל אחרי שנבתאר דעת הב"י דכוונת התוס' לחלוק על הרמב"ם בפירוש דעת רב יוסף, דהכוונה דמתחייב על הגיבול, הרי ברור דלזה גופא כיון הב"י במש"כ שמורסן כאפר, שר"ל דכשם שגבי אפר הבינו התוס' דמיחייב לרב יוסף על הגיבול, כן נמי במורסן, ולאפוקי שלא נאמר דאפר לאו בר גיבול ענינו אחר, והתם מודים הראשונים לרמב"ם דלרב יוסף הוי סברא לקולא, [כאשר באמת באמת כתב האג"ט בדעת הראב"ד כאשר אנו עתידים לבאר]. דלא משמע כן כי בלשון אחד נאמרו.

תרגום לשון לאו בר גיבול לשיטת הרמב"ם ולשיטת הראב"ד

והנה רש"י ודעמיה שכתבו בביצה דמשום דלאו בר גיבול פטור עליו, ודאי כוונתם בלשון לאו בר גיבול שהזכירו, שגם אם יגבלנו אינו מתגבל יפה, שאין לנו טעם אחר לפטור לגמרי, [ולאפוקי כוונה אחרת שתתכן בלישנא דלאו בר גיבול, שתרגומו אין צורך בגיבול]. וכן הרמב"ם שפוטר כל הני שהוזכרו בגמ' דהמה לאו בני גיבול, ע"כ פירש כן גוף לשון הגמ' דאינם מתגבלים יפה. והביאו דכן מבואר בהדיא ברמב"ם בפיה"מ באהלות פ"ב מ"ב וז"ל אבל מי שנגע בזאת העיסה טהור, לפי שחלקיו נבדלין קצתן מקצתן, והלישה לא יועילהו ולא ישימהו גוף אחד, וזהו כמו שאמר בש"ס אפר לאו גיבול הוא, ולזה לא יחשה עירובו לישה". ולכן מוסיף הרמב"ם 'חול הגס', בהדי אפר ומורסן, ואין לו מקור לכאורה, אלא שנלמד דבר מדבר שאינו תגבל יפה לרוב גסותו, [ספר בר גיבול].

ובדעת הראשונים שפליגי וס"ל דגם אפר וכל דכיוצא בו נמי חייב על גיבולו, יתכן דמפרשים גוף פירוש ענין לאו בר גיבול באופ"א, דר"ל אינו מחוסר גיבול, ואפשר דלעולם הוא מתגבל יפה יפה ונעשה גוף אחד, אבל אין גיבולו מוכרח כ"כ לפטור כל זמן שלא גיבל. וזה פשטות כוונת הראב"ד בלשונו "שלא אמרו אפר אינו בר גיבול, אלא שאינו מחוסר גיבול" דר"ל דביאור לשון לאו בר גיבול בא להורות על כוונה זו דאינו מחוסר גיבול, ושלא כפירוש הרמב"ם בזה. ואמנם אינו מוכרח, דאולי אין כוונתו לפרש בזה עצם לשון לאו בר גיבול, רק כוונתו שסוף הדין בהללו דלאו בר גיבול שאינו מחוסר גיבול, כמו שמסיים "ובנתינת מים לבד חייב", וכאשר אנו עתידים בלא"ה לפרש לדעת הרמב"ם בשיטת אביי דמחמיר בלאו בר גיבול.

אמנם גם לשיטת הרמב"ם דענין לאו בר גיבול ר"ל דאינו מתגבל יפה, מ"מ הלא אביי קאמר לה לענין חומרא שיתחייב לרבי יוסי על נתינת המים, וע"כ דכוונתו דמשום זה גופא דאינו מתגבל יפה, ע"כ גם אינו מחוסר גיבול, דהיינו דבכל דבר לישה שלו כמנהגו כפי עירובו הראוי לו, וקמח שראוי הוא להתגבל יפה יפה, כ"ז שנתנן המים ולא גיבלן חסר במלאכת הלישה, משא"כ הללו דבלא"ה אינם מתגבלים יפה, א"כ מה שיעשה מהם בגיבולם ישנו במידה גדולה כבר בנתינת המים, וזהו לישתם של אלו, ואינם מחוסרים כ"כ להגיבול. רק דמ"מ להראב"ד אפשר וכן משמע דעצם פירוש הלשון לאו בר גיבול ענינו דאינו מחוסר גיבול, ולעולם מתערבים יפה יפה, אבל להרמב"ם פירוש הלשון הוא שאינם מתגבלים היטב, רק שממילא אינם מחוסרים גיבול כ"כ.

וצריך ליבון בדיו, איך יתכן לפרש דאינו מתגבל יפה. רק שבאמת שיטת הרמב"ם בדיו, הוא ענין נפרד ומסועף, עי' מ"מ ולח"מ.

תרגום לשון לאו בר גיבול לשיטת התוס' והרא"ש

והנה התוס' והרא"ש והרבה ראשונים הקשו על רש"י דבגמ' מבואר דלאו בר גיבול סברת חומרא הוא לאסור נתינת המים ולא סברת קולא, ותחזק קושייתם אם הבינו לשון לאו בר גיבול דר"ל אינו מחוסר גיבול, אבל מ"מ גם אם הבינו פירושו דאינם מתגבל יפה, מ"מ שפיר הקשו לפי הבנתם ברב יוסף, דעכ"פ בגמ' לא נזכר סיבת פטור ע"ז רק סיבת חומרא.

ובאמת אחרי שרש"י ודאי כיוון לומר בלשון לאו בר גיבול שאינו מתגבל יפה, שהרי ראה בזה סיבת פטור, והתוס' הבינו מה הוא שח רק הקשו דבגמ' אין מבואר כן, [ורק בראב"ד משמע שזה גופא כלול בקושיתו על הר"ם כמש"כ], נראה איפה שגם הם מבינים פירוש לשון לאו בר גיבול דר"ל אינו מתגבל יפה, ואעפ"כ הקשו לשיטתם דלא מצאנו בגמ' סיבת פטור ע"ז אדרבה סיבת חומרא. [ואין כוונתם דלא יתכן סברא הפוכה כ"כ, דאי"ז סברא הפוכה כלל, להאור דאים ראויים להתגבל, דודאי יש מקום לפטור לגמרי אחרי שאי"ז גיבול כ"כ, ויש מקום לחייב יותר כיון דהלישה שלהם מתקבל כבר בנתינת המים, וכמו שלדעת הרמב"ם זה גופא פלוגתת אביי ורב יוסף, אבל מ"מ הקשו דבגמ' לא נזכר זה רק לחומרא ולא לקולא].

ואין לדחות דרש"י אמנם הבין דלאו בר גיבול אינו מתגבל יפה, אבל התוס' זה גופא כוונתם להקשות דכאן מפורש דלאו בר גיבול הוא סיבת חומרא, וכלומר שע"כ פירושו שאינו מחוסר גיבול. דאם כן אין קושיא על עצם פירושו של רש"י, בקיטמא שרי, רק על הלשון שנקט דלאו בר גיבול, ועדיין יכלו לקבל ביאורו בשינוי השם, דקיטמא זה אינו מתגבל יפה. ואין לומר שקושיתם היא מהברייתא דעכ"פ מפורש בה דאפר חייב, דאין זה נוסח קו' התוס', ובראי"ש העמיד שני נוסחאות קושיא בזה, א' דלאו בר גיבול הוא סברת חומרא ב' דקתני אפר חייב, ובאמת קושיא זו אינו קשה כ"כ דלאביי לא גרסינן אפר וכמו שהק' הקרב"נ, וי"ל שלכן התוס' לא הקשו בנוסח זה. מיהו אכתי י"ל דלשאול מעצם הברייתא לא הקשו כמו שכתבנו דלאביי מיירי בעפר, אבל סמכו בקושייתם ע"ז שכאן מבואר בגמ' דדבר זה דאפר לאו בר גיבול הוא, לענין שתליא בזה פלוגתא דאביי ורב יוסף, והנה שלא נזכר באפר סברת לאו בר גיבול רק לחומרא ולא לקולא, ולא יתכן שרש"י יחדש סברת לא בר גיבול באפר לענין קולא, ועי'. באופן שאין הכרע כ"כ איך פירשו התוס' לשון זה.

בלשון הראשונים בביצה

הרשב"א והר"ן והשטמ"ק והמאירי בביצה הקשו על רש"י והרי"ף שפירשו דקיטמא שרי לגבלו דלאו בר גיבול הוא, בנוסח דהא בשבת אסיקנא דאפר בר גיבול הוא, [ומהם שהקשו עוד דלאו בר גיבול הוא סיבת חומרא], ואמנם מובן הקושיא דקתני הכא לנוסח רב יוסף בברייתא דאפר חייב, מ"מ איך נקטו הלשון דאפר בר גיבול, ועכ"פ מפורש כאן דאפר לאו בר גיבול.

ואולי י"ל דרש"י ודאי כיוון לומר בלשון לאו בר גיבול דאינו מתגבל יפה, שהרי רק זה טעם פטור, וע"ז הק' הראשונים ז"ל דכאן מבואר דהוא בר גיבול ר"ל דמתגבל יפה, ואילו מה שאמרו דאפר לאו בר גיבול ע"כ פירושו אחר דאינו מחוסר גיבול, ונאמר רק כסיבת חומרא, וזה דוחק.

עוד יל"פ דמפרשים לשון רש"י "לאו בר גיבול" ר"ל אינו מתחייב עליו על הגיבול, ואין בלשון זה נתינת טעם וקביעת איזה מצב, אלא אמירת סוף הדין בלבד, וע"ז הקשו דכאן מבואר דהוא בר גיבול היינו שחייבים על גיבולו, ואין כאן אלא קושיא מדין על דין כנוסח הקו' שבתוס' בביצה ובראי"ש. וכן משמע בהמשך לשון השיטמ"ק בתחילת מש"כ בשם מורו, וכן בר"ן, [ויעו"ש שהביאו ביאור אחר לגמרי בכוונת רש"י והראשונים בלאו בר גיבול שהזכירו].

עוד שמעתי לפרש דכוונתם כפשוטה דאפר בר גיבול הוא, דרב יוסף דלא חילק בין דיו ואפר דלאו בר גיבול לקמח דבר גיבול וס"ל דדין אחד להם, אפשר דעדיין יודה בדבר שלאו בר גיבול כלל וכלל דחלוק בדינו, [ויש לדון בזה ראיה מזרע שומשמין למים דחייב בשרייתו לכו"ע, כדאיתא בזבחים צ"ד], רק על דיו ואפר שנראה לו כיוצא בו, ס"ל דגם בזה פליג ריבר"י משום דחשיב בר גיבול כמו קמח, וזה כוונת לשון הראשונים ז"ל דהכא מבואר דאפר בר גיבול הוא. [וזה ע"ד מש"כ התוס' דף י"ח וביותר ברמב"ן בפרק בתרא דמסנקת הגמ' במורסן דהוא בר גיבול].

שיטת המאירי לחלק בין לאו בר גיבול דפ"ק לפ"ב

במאירי דף י"ח בא ליישב קושיית התוס' והראשונים דבפ"ק נראה המסקנא כאביי דבלאו בר גיבול מודה ריבר"י דחייב בנתינת מים, ובפ"ב הסיקו דגם במורסן דלאו בר גיבול אינו חיב לריבר"י עד שיגבל, וכתב הרב המאירי ז"ל "יראה שהמורסן דומה לקמח, ולא אמרו שאינו בר גיבול לומר שאינו מחסר גיבול, אלא שאי אפשר לגבלו, וא"כ אף זה נתינת מים שבו אינו כלום, ואעפ"כ אם גבלו חייב, אבל אפר נתינת מים לבד מחייבת".

דעתו בזה לחלק בפירוש לשון לאו בר גיבול דאמרינן גבי דיו ואפר בפ"ק, לפירוש לשון לאו בר גיבול שהזכירו גבי מורסן, דבפ"ק ר"ל דלא מחוסר גיבול, ובפ"ב ר"ל דאינו מתגבל יפה, ואשר אמנם עכ"פ היה סברא לגמ' בפ"ב דיהא חומרא במורסן ויתחייב כבר בנתינת מים, ע"ד שהוזכרה סברא זו בפ"ק, כי גם בזה יש סברא שגלל דאינו מתגבל יפה, ע"כ בלא"ה אינו מוכרח לגיבול, והלישה כפי דרכו שלו מתקיימת כבר בנתינת המים, מ"מ א"א להשוות סברא זו לזו, דיותר יש סברא בדבר דאינו מחוסר גיבול לומר כן דמחייב בנתינת מים, מאשר דבר שבעצמותו מחוסר גיבול רק שאינו מתגבל בלא"ה יפה, שבזה אינו סברא ברורה כ"כ להחמיר.

ומ"מ מודה המאירי דגם במורסן חיובו מה"ת, דאף דאינו ראוי לגיבול, מ"מ חייב על גיבול שמועיל במידת מה, ושלא כרמב"ם לפי דרכו שמפרש דלאו בר גיבול שאינו ראוי לגיבול, שמפרש לפי"ז דעת רב יוסף שפטור גם בגיבולו, וכבר כתבנו דיתכן דגם התוס' נקטו דלאו בר גיבול פירושו שאינו מתגבל יפה, ואעפ"כ פירשו ברב יוסף דמחייב על גיבולו, ועד"ז דעת המאירי.

מש"כ האג"ט בדעת הראב"ד ע"ד המאירי ז"ל

ובאג"ט (ס"ק ט' אות ו') ר"ל דגם דעת הראב"ד כעין דעת המאירי, דיש חילוק בין לאו בר גיבול דגבי דיו דפרק קמא דפירושו אין מחוסר גיבול, ללאו בר גיבול דמורסן בפרק בתרא דפירושו אינו מתגבל יפה, אבל בחילוק אחד מהמאירי ז"ל, דלדעת המאירי גם מורסן דלאו בר גיבול שאינו מתגבל יפה, מ"מ חייבים עליו, רק שבשעת הגיבול ולא הנתינה, וכאמור זה נגד סברת הר"ם שנוקט דבמידי אינו ראוי להתגבל הוי סברת פטור, והראב"ד נקט כמאירי דמורסן פירושו דאינו ראוי להתגבל, וס"ל בזה כמו לרמב"ם דמשו"ה פטור לגמרי על גיבולו, ולא חלק רק באפר דס"ל דהתם פירושו אין מחוסר גיבול והלכך עכ"פ על גיבולו פשיטא דחייב.

וראיתו דלשון הראב"ד בפ"ח "שלא אמרו אפר אינו בר גיבול, אלא שאינו מחוסר גיבול", נראה שאין חולק על הרמב"ם לענין מורסן רק לענין אפר, וכן בפכ"א הל"ד שכתב הר"ם דמורסן איסורו דרבנן לא השיג הראב"ד על הר"ם. [ויתיישב בזה ראית המ"מ שהביא להרמב"ם נגד הראשונים שחלקו עליו, דבפרק בתרא מבואר דליתן מים למורסן שרי לכתחילה, ואם היה בגיבולו איסור תורה, היו רבנן אוסרים גם נתינת מים, והיינו כמו בקמח שודאי נתינת מים אסורה דרבנן וכמו שכתב הב"י סי' שכ"א, וע"כ דכיון דלא בר גיבול כולו אינו אלא מדרבנן לריבר"י. ולאג"ט בדעת הראב"ד א"ש דבמורסן מודה הראב"ד].

אבל בב"י סי' שכ"ד כתב כדבר פשוט, דלדעת התוס' והרא"ש והראב"ד שחלקו על הרמב"ם ודעתם דלרב יוסף חייב על הגיבול במידי דלאו בר גיבול, ה"ה במורסן חייב עליו בגיבול, דהגמ' בזה ובזה באה בחד לישנא, וכעי"ז בלח"מ בפ"ח, [ואג"ט הוכיח כן גם במג"א שכ"א ס"ק י"ט] אבל כתב באג"ט דאילו ראו שיטת המאירי ז"ל שמחלק בין מורסן לאפר, היו מודים שזה דעת הראב"ד.

ויש לפקפק בדבריו, חדא מלשון השגת הראב"ד פ"ח שכתב שהוא סבור שאם נתן "בהם" מים כו', משמע דקאי אכל אנפי שהזכיר הרמב"ם דהיינו אפר מורסן וחול הגס. וביותר קשה כאשר העירוני דלפי דעתו מנא ברירא לו להראב"ד כ"כ לתמוה על הרמב"ם שפירש דאינם מתגבלים יפה ופטור על גיבולם, אם הוא עצמו מפרש באופן זה ממש לאו בר גיבול שהוזכר גבי מורסן. ואם כי יש לדחות דהכרחו מלשון הברייתא לפירוש רב יוסף דמפרש לה באפר, דקתני עד שיגבל, אלמא בשעת גיבול מיהא חייב, דלא כמ"מ שתירץ דעת הר"ם שר"ל עד שיגבל בדבר הראוי לגיבול, מ"מ לשון הראב"ד משמע דפשיטא לו מצד לשון לאו בר גיבול דר"ל אין מחוסר גיבול.

ועכ"פ בדעת התוס' כולי עלמא מודים דלדעתם מורסן לרב יוסף חייב על גיבולו, וראיה מכרעת מדלא תירצו על קושיתם בתרא כאשר תי' המאירי. ועוד לגירסתם שהעתיקו שם מפרק בתרא דקתני לענין מורסן "ריבר"י אומר אין חייב עד שיגבל", א"כ כשם פשיטא להו מלשון זה גבי אפר דלרב יוסף חייב עליו בגיבול, ה"נ במורסן.

בשיטת התורי"ד הריטב"א בפירוש ענין לאו בר גיבול

לשון **התורי"ד דף קנ"ה** בפירוש סברת אביי בפ"ק, "דע"כ לא בעי גיבול אלא בקמח שדרך העולם לגבלו ולעשותו עיסה כדי לעשות ממנו ככרות, הילכך עד שלא גמר מלאכת הגיבול לא מחייב, אבל דיו דלאו בר גיבול הוא, שאין שורין הדיו והסממנין אלא שיתנו טעם במים, וא"צ לגבלן לעשות מהן עיסה, מודה ר' יוסי דמשעת נתינת מים הוא חייב, שהן נשרין מאליהן", וכיוצ"ב בריטב"א דף קנ"ה ע"ב "קמח דבר גבול הוא, פי' שסתמו ללוש אותו ולעשות ממנו עיסה וזהו גמר מלאכתו, אבל מורסן דלאו בר גבול הוא, שאין דרך לעשות ממנו עיסה".

ויש בדבריהם ז"ל פירוש שלישי ללשון לאו בר גיבול, ש'גיבול' פירושו עשיית עיסה, [ואם כי ענין גיבול יש בו עוד משמעות של ערבוב גרידא, מ"מ ביטויו הפרטי יותר מורה על גיבול מעין עיסה דוקא, ועל כוונה זו הוא משמש בכאן], והכוונה 'לאו בר' דאין דרכו בזה. ומ"מ גם לדרכם סוף הסברא בזה הוא כמו לכל הראשונים, דממילא אין הגיבול מוכרח כ"כ, ובזה שווים הרמב"ם הראב"ד והריטב"א, שהרי אביי נתן בזה טעם דיתחייב כבר בנתינת המים, אבל יש כאן ג' ביאורים בעצם תרגום לשון לאו בר גיבול. ואמנם מעתה אפשר שגם התוס' כוונתם כפירוש זה ואכמ"ל. ויתר דברי הריטב"א ותורי"ד יבוארו בענף ב'.

ענף ד – פסק ההלכה בפלוגתת אביי ורב יוסף ופלוגתת הראשונים הנ"ל

פסק ההלכה בפלוגתא דאביי ורב יוסף ופלוגתת הרמב"ם והראשונים

בנידון ההלכה בפלוגתת הראשונים אם לאו בר גיבול דרבנן או דאורייתא. **בט"ז שכ"ד סק"א** כתב דהלכה כתוס' וראב"ד דחיובו מה"ת, [וצ"ע בט"ז שכ"א סק"ב]. וכן נראה בפמ"ג בכ"מ. וכן במ"ב בכל מקום מזכיר שדעת הרבה ראשונים דהוא מה"ת, ומשמע דדעתו להחמיר כוותיהו. ועי' בחזו"א סי' נ"ו וסי' נ"ח שכתב דהרמב"ם יחידאה, משום שדעת הרי"ף ורש"י בביצה גבי קיטמא, לא ברירא כרמב"ם, אחרי שהר"ן והרא"ה פירשו שם דגם הם לא כיוונו לזה, וגם הפמ"ג שם כתב מעין זה.

והמחבר העתיק בסעיף י"ד לשון הרמב"ם בקלי, ואמנם עיקר הדין מוסכם, שהרי הוא מבואר בגמ', מ"מ לשון הרמב"ם שהעתיקו הב"י "שהרי היא כחולי" אתי כשיטת הרמב"ם דחול הגס פטור, וכמש"כ המ"מ והביה"ל, משמע א"כ קצת דהלכה כרמב"ם אבל אין הכרע דעכ"פ עיקר הדין נכון לכו"ע ונגרר אחרי לשון הר"ם.

אמנם מה שצ"ע בדעת התוס' והרא"ש והראב"ד והראשונים בתראי, שנתבאר דעיקר פלוגתתם הייתה בביאור דעת רב יוסף, אבל עכ"פ צ"ע אם הלכה כאביי או כרב יוסף, ולא נתבאר זה בדבריהם.

אכן בביאור הלכה סי' שכ"ד ד"ה אין גובלין כתב דהם פוסקים כאביי, וכן הוא בפמ"ג ובעוד אחרונים, ותמוה דמנא ליה הא, וכבר השיג עליו בחזו"א סי' נ"ח. אכן כמו שנתבאר כבר לעיל לשון הביה"ל נראה דזה גוף פלוגתתם, דהרמב"ם ודעמיה פסקו הלכה כרב יוסף ולכך כתבו דבלאו בר גיבול פטור לגרמי, והם פסקו הלכה כאביי ולכן כתבו דהוי דאורייתא, וכבר נתבאר דזה תמוה דודאי יסוד פלוגתתם בפירוש דעת רב יוסף, דלדעתם רב יוסף ר"ל דחייב על הגיבול, וכמו שהארכנו בהבאת שיטתם לעיל ואין כאן בית נידון, וממילא שלא נודע דעתם כמאן הלכה.

מ"מ כבר הבאנו לעיל שבמ"מ בהלי יו"ט פ"ג ה"י ובמאירי דף י"ח מבואר שהראב"ד דעתו לפסוק כאביי דחייב על נתינת המים, ולשון המאירי משמע בפשוטו כמו הביה"ל דזה גופא פלוגתת הראב"ד, אלא שכאמור זה תימה, ולכן כתבנו דאע"פ דעיקר פלוגתתו בדעת רב יוסף משמע נמי דנוקט עיקר כאביי, ובפרט כפי שכתב האג"ט לדייק כן מלשון הראב"ד כמו שהוא חייב עי' לעיל בזה, עכ"פ זה למדנו דדעת המ"מ והמאירי בדעת הראב"ד דיפסוק כאביי. ועדיין לא שמענו דעת התוס' ושאר ראשונים בתראי.

ונראה נטיית הדברים דהלכתא כאביי, דלכאורה נראה מסקנא דסוגיא דף י"ח כאביי, ואילו לא הוזכר שם האמוראים, לא היה מי שיעלה ע"ד שאינו מסקנא דדילמא ע"כ כו' ומאי אפר עפר, גם עתה שהוזכר כמחלוקת מ"מ מסקנא כאביי. וכן לשון כמה ראשונים דבפרק קמא 'מסקינן' דאפר דלאו בר גיבול חייב בנתינה, ראה לשון הריטב"א בפרק בתרא ומאירי בפ"ק ועוד ראשונים. ואף שהר"ם פסק כרב יוסף, הנה כבר כתבו האחרונים דהכריחו לזה הא דמורסן דקתני סתמא דמתני' דשרי ליתן מים וזה כרב יוסף. וא"כ ע"פ משי"כ התוס' דף י"ח והמאירי שם והרמב"ן בפרק בתרא ליישב שיטת אביי דפ"ק דריבר"י מודה בלאו בר גיבול דמחייב מנתינה, עם סוגית הגמ' בפרק בתרא דמורסן שרי ליתן מים, וביארו דמורסן בר גיבול טפי, והמאירי תי' בעוד אופ"א, וכן התורי"ד בפ"ב תי' בעוד אופ"א, הרי א"כ הדרינן למסקנא דפ"ק שנוטה לאביי.

ועוד יש לטעון שאחרי שבזה מסכמת דעת הראשונים דהלכתא כריבר"י, ודאי מסתבר כאביי ולא כרב יוסף דפ"ק, דלפי פירושו סתמא דמתני' דפ"ק כרבי דוקא. ושו"ר עד"ז בתורי"ד בפרק בתרא שכתב "וי"ל שקיבל רב יוסף דברי אביי כדי שיבוא שתי המשניות כר"י ב"ר ולא תיתי חדא כר' חדא כר"י בר"י".

מאידך יש להעיר קצת דלפי משנ"ת דעיקר מחלוקת הראשונים על הרמב"ם בעיקר ביאור דעת רב יוסף, א"כ הבה נמעט בפלוגתתם, שלא נחלקו רק בפירושא דרב יוסף, לא במה שפסק הר"ם כרב יוסף, זו כפה"נ עיקר דעת חזו"א, אבל זו טענה חלשה.

עוד יש להעיר דהנה הרא"ש הקשה על פירוש הרי"ף ורש"י בהא דקיטמא שרי דלאו בר גיבול, דהא הכא תניא דאפר חייבים על גיבולו, והרי רק לגי' רב יוסף תניא הכא, וכבר הק' הקרב"נ, ואולי יהא מוכח דהלכה כרב יוסף. ועוד יש לדייק כן מעוד ראשונים שם, וצ"ע.

ובתרוה"ד סי' נ"ג כתב דבלאו בר גיבול כבר הוכיחו התוס' הוכחה גמורה דחמיר טפי, ור"ל דמחייב בנתינת המים ע"ש שהעלה לפי"ז דלעולם א"א ליתן מים בשבת דלא מהני שינוי בזה ע"ש, מבואר בהדיא שלדעת התוס' חייב בנתינת המים.

ובחזו"א בסי' נ"ו וסי' נ"ח הכריע הלכה כרב יוסף, משום שרב יוסף לא הודה לו, ואין הלכה כתלמיד הדן לפני רבו, וגם אביי לא חלק עליו בהחלט. וכבר הבאנו שהתורי"ד כתב די"ל דרב יוסף הודה לאביי, וגם יש להעיר דאביי תלמיד חבר דרב יוסף הוי ואכמ"ל.

ולהלכה ולא למעשה, כיון שנתבאר דעת המ"מ והמאירי בהדיא בדעת הראב"ד דהלכה כאביי, וכן כתב בתורי"ד, וטענות החזו"א כבר דחאם בתורי"ד, א"כ פשיטא שאין לנו אלא דברי הראשונים, ודבריהם לחומרא. ולמדנו דיש לחוש במידי דלאו בר גיבול שיש בנתינה איסור תורה, ונפ"מ דלא יהני שינוי, כמו לדעת ספר התרומה בכל גווני, וכמו שיבואר עוד ענין זה דלא מהני שינוי אם יש חיוב בנתינה בס"ד, ובאמת בלא"ה אנו מחמירים כספר התרומה בכל דבר ולא מהני שינוי, אבל באופנים מסוימים מקילים לסמוך ארוב הראשונים דאין החיוב אלא על הגיבול ומהני שינוי, אבל במידי דלאו בר גיבול מצטרף דעת הראשונים דהלכה כאביי וחייב בנתינה לדעת ספר התרומה, ואף שדעת הרמב"ם דלאו בר גיבול קיל טפי, הרבה ראשונים פליגי עליו ומשמע דעת המ"ב להחמיר כשיטתם, וכאמור דעתם דהלכה כאביי דחייב על הנתינה.

ענף ה – שיטת התורי"ד והריטב"א דמורסן דרבנן לכו"ע

שיטת התורי"ד והריטב"א דמורסן בכל גוונא דרבנן, ודיוקם לזה, והטעם דלאו בר גיבול, וקושיתם מ"ש מדיו ואפר

התורי"ד והריטב"א החדשים דף קנ"ה הולכים בשיטה אחת, דמשמע להו דבין לרבי בין לריבר"י ליכא במורסן חיוב תורה, לא בנתינת מים ולא בגיבול, ואין איסורו אלא דרבנן, דכן משמע להו

מדקתני ברייתא אין נותנין מים למורסן דברי רבי, ולא קתני הנותן מים חייב, [וה"נ מוכח מלשון מתני' דקתני אבל לא גובלין ולא קתני המגבל חייב], ומהאי טעמא שרי לריבר"י נתינת מים במורסן כמפורש במשנה ובברייתא, ואילו בקמח אסור מיהא דרבנן גזירה אטו גיבול קמח, דמ"מ במורסן דגם גיבולו דרבנן הוי גזירה לגזירה, והטעם משום דלאו בר גיבול הוא, ופירושו לדעתם שאין דרך לעשות מהן עיסה.

והקשו התורי"ד והריטב"א דהא דיו דפרק קמא דאמרינן דלאו בר גיבול אעפ"כ חיובו דאורייתא, והרי"ד הרחיב לפרש דהכי מוכחא מדקתני אין שורין בער"ש, ולא אסרו לשרות בער"ש אלא דבר האסור בשבת מה"ת [וכ"כ רש"י שם], ומ"ש מורסן דפטור מה"ת מדיו דחייבים עליו, והרי גם דיו לאו בר גיבול הוא כדמפרש התם. עוד הקשו דהא אפר דלאו בר גיבול הוא מבואר דפרק קמא דחיובו דאורייתא, כמפורש התם בברייתא לגי' רב יוסף דגרס אפר, ומ"ש מורסן מאפר, דתרוויהו לאו בר גיבול הם.

וכתבו דלא דמי לאו בר גיבול דמורסן ללאו בר גיבול דדיו ודאפר, ודבריהם צריכים לימוד ופירוש היטב, יעוי' לשונם היטב ובריטב"א נפלו טעויות רבות, ואני כותב כפי שהבנתי בעניי כוונתם בכללות, אם כי ישנם כמה פרטים שאינם מחוורים כל הצורך.

ג' סוגי הלישות ומתי הם מה"ת ומתי מדרבנן

דהנה ג' סוגי לישה הם, א' קמח שעושין ממנו עיסה גמורה לככרות, ב' דברים שעושים מהם מי שרייה, כמו סמנים במשכן ודיוק דפ"ק, דמשרים אותם במים ואינם נעשים עיסה, אבל נעשים בלילה מיוחדת רכה, ג' דברים שאין עושים מהם לא עיסה ולא מי שרייה, אלא מערבין אותם במים לדבקן קצת זל"ז או לרככן, כמו מורסן.

ושני המינים הראשונים חיובם מה"ת, דזהו ענין מלאכת לישה להביאן ליצירה החדשה הזו של איחוד ומיזוג מושלם של עיסה או מי שרייה, ואם כי במשכן הייתה הלישה בסממנין שהוא המין השני דנוצר מי שרייה, ולא היה האופן הראשון, מ"מ מובן מאליו דכל דבר כמנהגו, קמח לפי גיבולו ודיו לפי גיבולו, ועכ"פ יצירתם שווה שנוצר חומר ממוזג משניהם יפה יפה אם רך או עבה, משא"כ המין השלישי שונה במהותו, שלא נוצר יצירה מיוחדת רק מתרככין ומתדבקין זל"ז במקצת.

לכן במורסן וכיוצא בזה גם אם ישרה אותם זמן רב ויצליח לעשות מהם יצירה מעין עיסה, מ"מ פטור, דאין מתחייב מה"ת בדבר שאין זה דרכו לעשות עיסה, דאין חשיבות ליצירה זו. [וזו מעין פטורא דאין במינו ניצוד דגבי צידה (ק"ו ע"ב), ופטורא דאין במינו טחינה שכתב בתרוה"ד סי' נ"ו ע"ש].

פירוש ענין לאו בר גיבול, וסברת אביי

וענין לאו בר גיבול, תרגומו אחד דאין דרכו לעשות ממנו עיסה, היינו עיסה גמורה הנעשית מקמח לעשות ככרות, זה תרגום לשון זה, [ואם כי ענין גיבול יש בו עוד משמעות של ערבוב גרידא, מ"מ ביטויו הפרטי יותר מורה על גיבול מעין עיסה דוקא, ועל כוונה זו הוא משמש בכאן]. וממילא לשון זה יוכל להאמר על שני המינים האחרים שבלישה, על דיו וכיוצ"ב, שאמנם נעשה מהן מי שרייה שהוא מין מיוחד המדובק זל"ז, עכ"פ אינו ממין עיסה עבה, וכן על מורסן שלא נעשה ממנו אלא ריכוך ודיבוק מסוים בלבד, ששניהם לאו בני גיבול כלומר אין רגילין לעשות מהן עיסה.

ובגמ' בפ"ק ובפרק בתרא נשתמשו בהגדרה זו דלאו בר גיבול לענין חומרא, שבנידון זמן המחייב בלישה שנחלקו רבי וריבר"י אם בנתינת המים או בגיבול, ומחלוקתם נאמרה בקמח, דעת אביי די"ל דרק במין הא' בקמח לעשות ממנו עיסה, ישנה חשיבות מיוחדת לעירובו, ובנתינת מים לחוד חסר הרבה ביצירתו, לכן לדעת ריבר"י פטור עד שיגבל, אבל בשני המינים האחרים, אם כי ודאי העירוב יפה להם, ובודאי בחול דרכו לעשות עירוב זה, מ"מ אין נחסר ביצירתם כ"כ בחסרון הגיבול, ומודה ריבר"י דיש לחייב כבר בנתינת המים. ורב יוסף ס"ל דלדעת ריבר"י לעולם בעינן דבר בשלמותו, ואין לישה עד שיערבם יפה, דגם בשני המינים הללו סו"ס עירובם יפה להם. [וצ"ב קצת מה דמשמע דגם אם יבא לעשות ממורסן או דיו עיסה כעין העושין מקמח, מ"מ מתחייב על הנתינה דעכ"פ לאו בר גיבול כלומר אין דרכו בכך לעשות ממנו עיסה, ויל"ב].

ורק ממילא יש במציאות זו דלאו בר גיבול עוד הלכה, דבמורסן דלאו בר גיבול לעשות עיסה המין הא', וגם ידעינן דלאו בר עשיית מי שרייה מהסוג הב', ע"כ הוי דרבנן. ואילו דיו וכיוצ"ב, דרק לאו בר גיבול לעשות עיסה מהמין הא', עדין יש בו חיוב תורה, דעכ"פ דרכו לעשות ממנו יצירה מיוחדת מהמין הב'.

נמצא במורסן קולא וחומרא, וישוב קו' הראשונים ז"ל למה לא הוכיחו בפ"ק ממורסן

ונמצא שבמורסן לדעת אביי יש קולא וחומרא, קולא [מוסכמת על הכל] דכל לישתו דרבנן, וחומרא דעכ"פ אין העירוב מחוסר בו כ"כ, ואחרי שרבנן אסרו לישתו, מתקיים לישתו כבר בנתינת המים גם לריבר"י.

ובזה מוסיף התורי"ד ליישב גם קושית הראשונים ז"ל מה טעם בפ"ק לא הוכיח רב יוסף כוותיה ממורסן דלאו בר גיבול ואפ"ה פטור לריבר"י על נתינת המים, דאף דאה"נ כלפי פלוגתת אביי ורב יוסף ענין לאו בר גיבול בשניהם שווה בסברא, דזהו סברא שאין הגיבול מוכרח כ"כ, מ"מ פשוט שאין להביא ממורסן ראיה דאין לאו בר גיבול חומרא, דשאני מורסן דכולו אינו אלא דרבנן אטו לישה בעלמא, א"כ כיון דלריבר"י עיקר לישה שהוא לישת עיסה אינו אלא בגיבול, גם המורסן הדומה לו מקצת לא ראו לאוסרו כבר בנתינה, אם כי אין העירוב מעכבו כ"כ כמו בעיסה, אבל בדיו דלישתן דאורייתא, עדיין יתכן שכיון שאין העירוב מוכרח להם מודה ריבר"י דמתחייב בנתינת המים.

בדין אפר לשיטתם

והנה לענין אפר מבואר בדבריהם דאיכא בהו שני מינים, המין הא' אפר ששורין אתן במים מועטים לעשות גיבול עבה כעין טיט, דומיא דגיבולו של קמח שנעשה ממנו עיסה, אבל אין זה מצוי הרבה, רק עושין אותו פעמים לסתום פי התנור וכיוצ"ב. המין הב' אפר ששורין אותו בהרבה מים לעשות מהן בורית לכיבוס הבגדים. וכאן בפרט זה חלוקים הם התורי"ד והריטב"א, דבמין שעושה ממנו בורית דעת שניהם מסכמת דחיובו מה"ת, כמו דיו. אבל במין שמגבל האפר כעין טיט, לדעת התורי"ד ליכא חיוב תורה, כי אין זה דרכו ורק פעמים עושין כן, ואילו דעת הריטב"א נוטה דסגי בזה להתחייב מה"ת, דעכ"פ פעמים עושים כן, ואי"ז כמו מורסן דאין עושין ממנו כלל עיסה, ואמנם גם הריטב"א מסופק דשמא כ"ז לס"ד אבל למסקנא כיון דאינו אלא לפעמים פטור וכמו שיבואר. [ולהריטב"א גם המין שעושין ממנו בורית אינו מצוי אבל די שלפעמים עושים כן].

ולענין שעת החיוב בלישת האפר, במין האפר שעושין ממנו בורית, דינו כדיו, ותליא בפלוגתת רב יוסף ואביי, דלרב יוסף תלוי בפלוגתת רבי וריבר"י, ולאביי מודה ריבר"י דמנתינה מתחייב. ובמין האפר שעושין ממנו טיט, מודה אביי דדינו כקמח ותלוי בפלוגותת רבי וריבר"י.

וכשהביא רב יוסף בפ"ק סיוע לדבריו מברייתא דאפר, לשיטת התורי"ד כוונת רב יוסף דע"כ מיירי באפר שעושין ממנו בורית, ולכן שפיר מתחייב כמו בדיו, והקשה מזה על אביי דלשיטתו יתחייב מנתינת המים גם לריבר"י. ולשיטת הריטב"א דגם באפר שעושין ממנו מעין טיט, חייב עליו דיש שעושין כן, צ"ע דדילמא בכה"ג מיירי ברייתא, ובזה מודה אביי דאין מתחייב לריבר"י עד שיגבל כמו בקמח, ומה הקשה רב יוסף, ולמה הוצרך אביי לשנות דמיירי בעפר. ואולי דסתמא משמע דבכל אפר קמיירי, וצ"ע. והיה מקום לפרש דזה גוף כוונת אביי בתירוצו מאי אפר עפר, דהיינו אפר דומיא דעפר שעושין ממנו טיט, אבל אין נראה כן בריטב"א עצמו. ואולי דסתמא משמע דבכל אפר קמיירי. ועוד י"ל דאי מיירי בצורך טיט לבנין, למה נקט

אפר ולא עפר, דעפר משמש להכא תדיר משא"כ אפר, וע"כ אי גרסי' אפר דמיירי לבורית, ועי'.

והנה בהא דאיתא בביצה ל"ב ע"ב וקטמא שרי, ולשיטת רש"י והרמב"ם פירושו דמותר לגבל את האפר ולטוח בו, לדעת התורי"ד א"ש דהתם עושין אותו מעין טיט וליכא איסור תורה והקילו ביו"ט [דבר זה צ"ב], וזה מבואר בדבריו [אבל לא בהדיא]. אבל לדעת הריטב"א שגם באפר הנעשה מעין טיט חייב עליו מה"ת, כתב הוא ז"ל בדרך א' דאה"נ ע"כ אין פירוש הגמ' שם כמו שפירשו רש"י והרמב"ם אלא באופ"א וקיצר מלפרש.

אבל שוב כתב "אי נמי כו' דלמסקנא דאביי התם בעפר הוא דפליגי, אבל באפר לבנין ליכא גבול, וה"ל דומיא דמורסן דלית ביה איסור תורה לכ"ע. כנ"ל. ואע"פ כן אינו מחוור, דהא לא דמי למורסן כפי מה שפירשנו דמורסן לאו אורחיה בשום גבול, ואלו אפר אורחיה בגבול לפעמים לטוח בו תנורים וקדרות ע"ג כירה".

ושיעור דבריו יל"פ בב"א, א' דכל מש"כ לעיל דגם באפר יש חיוב תורה גלל שלפעמים עושים ממנו בורית או טיט, הלא באמת אי"ז סברא ברורה כי עכ"פ אין עיקר דרכן לזה, רק פעמים עושין כן כלשון הריטב"א בזה, ע"כ אם אמנם רב יוסף לפי גירסתו שגרס בברייתא אפר הוכרח לזה, אבל אביי שבלא"ה דחה ומפרש לה בעפר, ואמנם אין הכרחו מצד זה דא יתכן בו חיוב תורה, רק מצד דבאפר מודה ריבר"י דחייב על נתינת המים, מ"מ שוב אין לנו הכרח לחיוב תרוה באפר וי"ל דפטורלגמרי, וזהו סוגית הגמ' בביצה דקטמא שרי. וע"ז מסיים דמ"מ לדעתו יאנו מחוור, דדעתו נוטה דכיון דלפעמים לשין אותן יהא בו חיוב תורה.

ב' דכונתו לחזור בו מחלק זה שכתב דגם באפר שלשין אותו במעט מים כעין טיט, ג"כ יש בו חיוב תורה, דע"ז מסופק דשמא ליתא, וכל הסוגיא מיירי באפר דעושין ממנו כעין בורית, וזה כשיטת התורי"ד, וממילא הא דביצה א"ש דשם מיירי מעין טיט. ומסיים דמ"מ דעתו נוטה לזה שגם באפר מהמין שעושין ממנו טיט יהא בו חיוב תורה כי פעמים דרכו בכך.

וצ"ע בלשון הריטב"א, כי מלשון שכתב "דלמסקנא דאביי התם בעפר הוא דפליגי", נראה כפי' הא' שדבר זה תלוי בין ההו"א דרב יוסף למסקנא דאביי. אבל מלשון "באפר לבנין", וכן לשון "אפר אורחיה בגבול לפעמים לטוח בו תנורים וקדרות ע"ג כירה", נראה כפי' הב', וצ"ב. ואולי י"ל דתתרווהיו איתנייהו, דלרב יוסף בשני המינים חייב, ולאביי במין שעשוין ממנו טיט פטור, אבל אין מובן, דהרי אין הכרח גמור ברב יוסף דגם במין שעשוין ממנו טיט איכא חיוב תורה, ואם יש לחלק מסברא בין זה לאפר שעושין ממנו בורית, כדעת התורי"ד, מהיכ"ת לעשות מזה פלוגתא בין אביי לרב יוסף.

הצ"ע מחילוק הגמ' בין עבה לרכה

והנה לכאורה יסוד החילוק בין לישת דיו ללישת קמח שחילקו התורי"ד והריטב"א, הוא שעיסה הוא בלילה עבה, ודיו הוא בלילה רכה, ונמצא מבואר בדבריהם דבין בלילה עבה בין רכה הוא מה"ת, וזה לכאורה תמוה מהמבואר דף קנ"ו ע"א בגמ' כאן ברכה כאן בעבה, ופירש"י שם ברכה "דלאו לישה היא", והיינו לכאורה דאין בזה דין תורה וכן הקשו האג"ט סק"ט אות ח' והשביה"ש.

אבל אין כאן קושיא בדעת התורי"ד וריטב"א עצמן, כי לפי דעתם דלאו בר גיבול כעין מורסן פטורים מה"ת, ומבואר בריטב"א דהוא הדין נמי שתיתא דהתם כולו אינו מה"ת, ע"כ אין חילוק עבה ורכה שזה מה"ת וזה מדרבנן כאשר נראה מפירש"י שם, אלא פירושו אחר, והוא כבר מבואר בריטב"א שם בזה"ל, כי אם היא עבה נראה כמו גיבול ולישה ואסור מדרבנן משום גזירה, ואם היא רכה נראית כמו משקים ולא דמיא ללישה ועיסה ושרי".

שהיה מקום להעמיד שיטה כתורי"ד וריטב"א ע"פ סברת המאירי לחלק בין דיו למורסן

הנה לעיל הבאנו שיטת המאירי דחילק בין דיו דפ"ק למורסן דפ"ב, דלאו בר גיבול דפ"ק ר"ל אין מחוסר גיבול, ובפרק בתרא ר"ל דאינו ראוי להתגבל. והוא מטרתו לפרש בזה דגם לאביי דבדיו ריבר"י מודה דחייב בנתינה, אין הכרע שיהא כן במורסן, ועוד הבאנו דברי האג"ט שכתב לבאר בזה בדעת הראב"ד, דיהא חילוק בדעת ריבר"י אליבא דרב יוסף בין דיו למורסן, דבדיו חייב על הגיבול ובמורסן פטור אפי' על הגיבול, אבל לרבי חייב על הנתינה בין כאן ובין כאן.

ולהעיר באנו שהיה מקום לפרש בסברת המאירי, גם הדינים העולים בשיטת התורי"ד וריטב"א, דמורסן דרבנן לכו"ע, די"ל דכיון דאינו ראוי להתגבל פטור עליו, דגם לרבי שחייב על הנתינה היינו דנתינתן זהו גיבולו [כמבואר ברש"י קנ"ה ע"ב ד"ה מתני' וברי"ח שם], משא"כ בלאו בר גיבול גם על הנתינה פטור, [ועי' באג"ט ס"ק י"א שכתב סברא זו], משא"כ אלו בר גיבול דפ"ק שענינו דאינו מחוסר גיבול ע"כ לכו"ע חייב עליו. עכ"פ לא נמצא שיטה כזו, דהרי"ד והריטב"א פירשו החילוק באופ"א.

ביאור הראשונים שחולקים על הרי"ד וריטב"א ודעתם דאיכא חיוב תורה במורסן

הנה אם באנו לבקש מי הם הראשונים שחולקים על התורי"ד והריטב"א ודעתם דמורסן חיובו מה"ת, באמת אין צורך דודאי זו פשטא דמילתא דכל שאר הראשונים שסתמו ולא חילקו. ומ"מ הדבר מפורש בתוס' דף י"ח ע"א ד"ה אבל בלשונם "ואם תאמר והא מורסן דאמר בפרק בתרא דלאו בר גיבול הוא, וקאמר התם ר' יוסי ברבי יהודה אינו חייב עד שיגבל", ואמנם צ"ב מהיכן ציטטו לשון שלא נמצא לפנינו, ואולי מרוב דפשיטא להו דדינו כקמח העתיקו הלשון המבואר שם גבי קמח, אמנם בתוס' ראש"ש נראה שגרס כן בברייתא לגבי מורסן, עכ"פ כן דעתם מפורשת דבמורסן לרבי חייב על הנתינה ולריבר"י על הגיבול. וכן במאירי שם נקט בלשונו דאיכא חיוב תורה במורסן.

וכן נראה מהראשונים שהקשו כקו' התוס', אמאי לא הביאו בפ"ק ראיה ממתני' דמורסן דריבר"י מיירי גם בלאו בר גיבול, ותורי"ד תירץ היטב לשיטתו דלא שייך להביא ממורסן שכל לישתו דרבנן, והראשונים שתירצו באופ"א, היינו התוס' שם וכן הריטב"א והמאירי בשם התוס' והרמב"ן כאן, נראה דמורסן מה"ת. ובפרט שתירוצם הוא דמורסן דומה יותר לקמח מדיו, וא"כ מסתבר דיהא מה"ת.

וכן משמע דהרי כל הראשונים האחרונים היינו רמב"ן רשב"א וראש"ש וראה"ו ור"ן במסכתין או בביצה שדחו שיטת רש"י והרי"ף דקיטמא שרי דקאמר בביצה ר"ל דשרי לגבל ולטוח בו, מפני שמבואר בפ"ק דלאו בר גיבול הוא סיבת חומרא ולא קולא, והתורי"ד לשיטתו תירץ דאפר דהתם שהוא כעין טיט דומה למורסן דכולו אינו אלא דרבנן, ואפר דפ"ק מיירי בבורית, גם הריטב"א תירץ בדומה לזה, א"כ נראה דשאר ראשונים בזה גופא חלקו ופשיטא להו דמורסן דפרק בתרא כדיו דפ"ק והוי דאורייתא. ועי' גם בב"י שכ"ד שנקט לדבר פשוט בדעת הראשונים דמורסן חייב מה"ת.

אם יש מקום לבאר מעתה דעת הרמב"ם כתורי"ד וריטב"א

הנה הרמב"ם פסק דדבר דלאו בר גיבול אין בו חיוב תורה, וכבר הבאנו בענף א' ביאור המ"מ ורבוותא ז"ל, דזה גופא דעת רב יוסף, דרק לאביי חייב מנתינת המים, ולרב יוסף פטור לגמרי.

ויש לדון אם יש לבאר דעת הרמב"ם באופ"א לגמרי, ע"פ שיטת התורי"ד והריטב"א דלכו"ע פטור במורסן. והרי גם בדעת רש"י והרי"ף, דפירשו ענין קיטמא שרי, דר"ל דמותר לגבל אפר לטוח בו, יש לתורי"ד וריטב"א פי' אחר ממש"כ המ"מ שם, דהמ"מ כשיטתו ביאר דזה כרב יוסף דלא כאביי, והתורי"ד העלה דדין זה מוסכם על הכל דאפר שעושין ממנו כעין טיט דינו כמורסן, וריטב"א העלה דאפשר דדין זה דוקא לאביי ולא לרב יוסף.

רק ברמב"ם הדבר קשה, דהרי מיירי בכל מידי דלאו בר גיבול, ונזכר בלשונו אפר מורסן וחול הגס, מ"מ אין כאן דחייה בשני ידיים,

דהנה דיו לא נזכר בלשונו, ואדרבה בפ"ג נראה דשריית דיו הוי מלאכה ולפי המבואר בפ"ק הרי דיו לאו בר גיבול, וא"כ אדרבה עדיף לחלק בין הדברים לומר דבמידי דלאו בר גיבול כעין דיו דפ"ק לעולם חייב עליו בין לרב יוסף בין לאביי, רק במידי דלאו בר גיבול מעין מורסן דפרק בתרא פטורים עילו לדברי הכל.

אך שקשה שהרמב"ם הזכיר גם אפר לפטור, ואפר הושווה לדיו בפ"ק, אבל מ"מ כבר חילק התורי"ד דתרי אפר איכא, ואפשר שגבלו כעין טיט הוי כמורסן ופטור, ואפר דפ"ק היינו שעושין ממנו בורית, וא"כ אולי יש לדחוק דהרמב"ם מיירי באפר שעושין כעין טיט ולכן פטור על גיבולו, דהוי כמורסן. אבל מ"מ זה דוחק גדול, דאיך השמיט הרמב"ם אפר דבורית דקאי ברייתא דפ"ק עלה, ובפרט אחרי שכבת דאפר שרי ולא הזכיר דתרי אפר איכא ואפר דבורית חייב עליו.

ענף ו – סיכום השיטות בפלוגתא דרבא ורב יוסף בלאו בר גיבול

א] שיטת הרמב"ם כפי שנראה במ"מ דרב יוסף ואביי פליגי, בכל הנך דלאו בני גיבול, דלרב יוסף דוקא לרבי חייב בנתינת המים, אבל לריבר"י פטור אפי' על הגיבול, ולאביי אדרבה חייב בנתינת המים גם לריבר"י כמו לרבי, והר"ם פסק כרב יוסף לקולא. [ודין דיו להרמב"ם צ"ב רחב ואכמ"ל].

ב] שיטת התוס' והרא"ש והראב"ד [כמש"כ בב"י סי' שכ"ד ולח"מ ספ"ח] והרבה ראשונים בתראי דבכל הנך דלאו בני גיבול, לרב יוסף דינו כקמח, שלרבי חייב בנתינה, ולריבר"י חייב בגיבול, ולדעת אביי בהנך מודה ריבר"י לרבי דחייב בנתינת המים. ומבואר בדעת התוס' דיש בזה שני מדרגות, דיו דלאו בר גיבול כלל, ומורסן שבר גיבול קצת, דיש מקום שבדיו יהא חייב בנתינה, ובמורסן יתחייב דוקא בגיבול, ומשמע בדבריהם דכן הלכתא, וכ"כ האחרונים וחזו"א חולק בפרט זה. [ובמאירי חילק באופ"א בין מורסן לדיו].

ג] שיטת הראב"ד לפי פירוש האג"ט, דבאפר וכיוצא בזה שאינו מחוסר גיבול' לרב יוסף דינו כקמח שלרבי חייב בנתינה ולריבר"י חייב בגיבול, ולדעת אביי בהנך מודה ריבר"י לרבי דחייב בנתינת המים, ואילו במורסן שאינו ראוי להתגבל', לדעת רבו של אביי פטור עליו לגמרי, ואביי מקשה התם דאדרבה יהא חומרא דיתחייב על נתינת המים.

ג] שיטת התורי"ד וריטב"א דמורסן דלאו בר גיבול הוא וגם אין שורין אותו, פטור בין לרבי בין לריבר"י בין על הנתינה בין על הגיבול, ורק כלפי דרבנן בא הנידון בפרק בתרא, דלרב יוסף מיתלי תליא בין רבי לריבר"י, דמה שאסור בקמח מה"ת אסרו במורסן מדרבנן, דהיינו לרבי על הנתינה ולריבר"י על הגיבול, ואביי דן לומר דלכו"ע אסרו רבנן נתינת מים. ולענין דיו חייב עליו ודאי, ודעתם בחלק זה כדעת התוס', שלרב יוסף שעת החיוב תלויה בין רבי לריבר"י, ולאביי לכו"ע חייב על הנתינה. ולענין אפר, בעשאו כמין בורית, דינו כדיו, ובעשאו כמין טיט, לדעת התורי"ד דינו כמורסן, ולדעת הריטב"א לרב יוסף דינו כקמח, ומסתפק בדעת אביי דפליג וס"ל דדינו כמורסן, ועוד מה שיש להרחיב נתבאר לעיל.

סימן כב [לש סימן ב]

דין גיבול אחר נתינת מים לרבי, ולישה אחר לישה, [ובפי' דברי הרא"ש בביצה]

ענף א – אם יש חיוב בגיבול שאחר נתינת מים לרבי 41
דברי הביה"ל דגיבול אחר נתינת מים חייב, וראיתו מהירושלמי דיש קיטוף אחר לישה 41
קושיתו מהרא"ש בביצה דמבו' להיתר, ומחלק דהתם בלאו בר גיבול קיל, ובפשטא מוכח כן ברא"ש גופיה, אך כ"ז תלוי בגי' ברא"ש 41
בספר התרומה מפורש לדעת רבי, דבנתן מים למורסן בער"ש צריך לגבלו בשינוי דשו"ע, אך אין מפורש דהוא מה"ת 41
הוכחה לחיובא מד' הראשונים דגיבול הוא אב ונתינת מים לרבי הוא תולדה 42
ברבינו יונתן ומאירי ושיטה להר"ן מבואר דאין חיוב בגיבול שאחר נתינת מים 42
המבואר מדברי התרוה"ד דאין איסור בגיבול שאחר נתנית מים לרבי 42
בדחיית הראיה מהירושלמי דמחייב בקיטוף ועריכה שאחר לישה 42

ענף ב – במבואר בכמה ראשונים דגיבול לרבי חמיר מלריבר"י בדיני השינויים 42
בדברי הרמב"ן בחי' מוכח דגיבול אחר נתינת מים חמיר לרבי מלריבר"י דלא מהני שינוי כלרבי 42
גם מדברי הריטב"א נראה כן, אך צ"ב שלמדו מכ"ש מנתינת מים והוא צ"ב דהתם משום שאין אופן דשינוי 43
עוד יש בזה לימוד מהמשך ד' הריטב"א גבי מהו לגבל ומהו לפרק 43
בדברי ריטב"א שצידד דרך רבי מצריך בשתית רכה שינוי סדר הנתינה, אבל ריבר"י לא בעי' שינוי כלל 43
תוספת ביאור וישוב בכל הענין הנ"ל 44

ענף ג – בפשט תי' הרא"ש בביצה, והעולה לדין גיבול אחר נתינת מים 44
תי' הרא"ש בשיטת רש"י והרי"ף שנתן את המים בעיו"ט ושוב שרי לגבלו ביו"ט 44
ג' גרסאות ופירושים במש"כ הרא"ש בתירוצו ואליבא דר' 44
בפשטות מבואר דרק באפר שרי כה"ג אבל בעפר אסור אף בכה"ג 44
בפשטות כוונת הרא"ש דיש גיבול אחר נתינת מים, לרבי, זולת באפר דלאו בר גיבול 44
לגירסא ואליבא דרבי, פי' הביה"ל דלריבר"י אסור לגבל האפר, וצ"ל דזה לרב יוסף, ודוחק, וגם עדיין צ"ב 44
האג"ט מפרש דאילו לריבר"י אף בעפר שרי לשיטתו דבעי' לרביר"י מנתנית מים עד הגיבול, ומה שיל"ע בדבריו 45
בפי' גרסת היש"ש והב"ח ברא"ש "ואליבא דרבי יוסי" 45
פי' הגירסא והפי' הג' דר"ל אליבא רדש"י והרי"ף, ולא הגבילו בין רבי לריבר"י 45
תירוץ התוס' בביצה ואם הכוונה כתי' הרא"ש 45
העולה מהנ"ל לכל הגי' והפירושים 45

ענף א – אם יש חיוב בגיבול שאחר נתינת מים לרבי

דברי הביה"ל דגיבול אחר נתינת מים חייב, וראיתו מהירושלמי דיש קיטוף אחר לישה

בביאור הלכה שכ"א סי"ד ד"ה אין מגבלין וכו', דן אליבא דרבי דחייב תיכף בנתינת מים, וכן פסק ספר התרומה וסייעתו להלכה, היאך הדין אם נתן מים מע"ש, ובשבת בא לגבל, אם אמרינן אין לישה אחר לישה, וכיון דנתינת המים חשיב לדידיה לישה, שוב פטור על הגיבול, או דלא אמרינן הכא אלא יש לישה אחר לישה וחייב.

ומסיק לחייב, וראיתו דאיתא בירושלמי פרק כלל גדול [והובא ברוקח ואו"ז] הלש והעורך והמקטף חייב משום לש, והרי מלאכת העריכה היא אחר לישה אלמא דאף שכבר נילוש העיסה, מ"מ יש בזה עוד משום לישה, והיינו משום דע"י העריכה מתיפה הלישה יותר, וכ"ש בזה דמעיקרא בחול לא היה אלא נתינת מים לבד אף דס"ל דזהו גיבולו, מ"מ אם מגבל אח"כ עושה לישה גמורה בשבת וחייב.

קושיתו מהרא"ש בביצה דמבו' להיתר, ומחלק דהתם בלאו בר גיבול קיל, ובפשטא מוכח כן ברא"ש גופיה, אך כ"ז תלוי בגי' ברא"ש

וחזר והקשה ע"ז מדברי הרא"ש בפ"ד דביצה סימן ט', בהא דאיתא שאמר שם דקיטמא שרי, והרא"ש נתקשה בזה כתוס' והראשונים דזה הוי איסור תורה, דלאו בר גיבול לחומרא נאמר ולא לקולא דמותר לגבלו, ותי' הרא"ש דמיירי שנתן בו מים מעיו"ט, ור"ל דכבר חשיב ליה לישה, ולכן מותר לגבל אח"כ הקיטמא ולטוח על התנור, אלמא דלרבי משנתן מים תו אין חייב משום לישה, וכוונתו להגירסא דאיתא התם ברא"ש דמעמיד תירוצו לפי רבי, וא"כ מבואר לפטור בנידון דידן.

ותי' דשם דאיירי באפר שהוא דבר שאינו בר גיבול בעצם, אלא דחשבינן לרבי נתינת מים כמו לישה, ע"כ ליכא למיחייביה תו עוד משום לש כשמערב האפר בהמים, אחרי דעצם לישה גם עתה אין כאן, והעירוב שמערב עתה האפר בהמים הלא לרבי נחשב עירוב מעת תחלת נתינת המים, משא"כ בבר גיבול, דעושה אח"כ לישה גמורה בודאי חייב אח"כ משום לש אף לרבי, עכ"ד, ונראה בלשונו שהוא חילוק דחוק, שמסיים ע"ז דבע"כ צריך לחלק כן דלא תקשה על הרא"ש מירושלמי דעורך ומקטף הנ"ל.

והנה ראיתו מהרא"ש צריכה עוד לימוד דתלויה בגרסאות ברא"ש אם העמיד תירוצו כרבי או כריבר"י ויבואר בענף ב' המיוחד לזה, ויבואר שם גם כוונת תוס' בביצה שם, וכאן נדבר בקצרה, חדא דדבריו לפי הגי' דהרא"ש מוקי לתירוצו כרבי, [וה"ה לגי' דסתם וקאי אכולהו], אבל אליבא דב"ח וי"ש הרא"ש מעמיד דבריו כריבר"י, ולפי"ז מבואר בהיפך, דלרבי אין גיבול אחר נתינת מים אף בטיט, ובאפר תלוי בין רב יוסף לאביי, ויש יש להעיר עוד דלפום גרסתו שנקט כאן דקאי כרבי, שוב אין זו אוקימתא לחלק בין עפר לאפר בענין זה, אלא שכן מבואר שם בגמ' דאחר שאמרו דאסור לגבל עפר, אמרו דקטמא שרי, ור"ל אבל עפר אסור כדמעיקרא, וכיון דמפרש הרא"ש באופן שנתן מים מער"ש, ש"מ שבעפר אף כה"ג אסור, וכך באמת כתב בביאור הלכה סי' תק"ז. ולא היה צריך לסיים דעכצ"ל כדי שלא לסתור הירושלמי, אלא דמהתם גופא מוכח חילוק זה. וצ"ע.

בספר התרומה מפורש לדעת רבי, דבנתן מים למורסן בער"ש צריך לגבלו בשינוי דשו"ע, אך אין מפורש דהוא מה"ת

והנה בספר התרומה גופא איתא לגבי מורסן, דמבואר בגמ' דלרבי א"א ליתן לו בשבת, ולריבר"י שרי ליתן מים בשבת, ואח"כ יגבל בשינוי דשתי וערב, דמ"מ אם נתן המים בער"ש, שרי גם לרבי לגבלו בשבת בשינוי זה דשתי וערב, וא"כ מפורש כן דגם לרבי יש גיבול אחר נתינת מים, והביאור הלכה העמיד נידונו הנ"ל לדעת ספר התרומה

שפסק כרבי, ולא זכר על לשונו שכן מבואר בסה״ת גופיה ונפסק בשו״ע שכ״ד ס״ג.

אכן לק״מ, דעיקר נידון הביאור הלכה אם יש בזה חיוב דאורייתא, אבל איסור דרבנן משמע דפשיטא ליה דאיכא, ומדברי סה״ת אין ראיה דהוא מה״ת, די״ל דהוא דרבנן ורק בשינוי שרי, וכדבר הזה מבואר בשער הציון שכ״ד ס״ק ט׳ ע״ש.

הוכחה לחיובא מד׳ הראשונים דגיבול הוא אב ונתינת מים לרבי הוא תולדה

ונראה עוד הוכחה דיש גיבול אחר לישה, דבלשונם של היראים והסמ״ג והסמ״ק מבואר שהאב הוא גיבול, ונתינת מים דמחייב רבי הוא תולדה, ומזה יש ללמוד ודאי שגיבול אחר נתינת מים חייב לרבי, ושזה עיקר המלאכה במשכן, דאי נימא דאין לישה אחר לישה ולעולם החיוב על הנתינה והגיבול שאח״כ אינו כלום, היכא משכח״ל גיבול דחייב עליו דנוכל לומר דהוא האב, ועי׳ בזה בספר מטל השמים הפטקה.

ואולי יש ציור של נתינת מים וגיבול כאחד, והוא האב, לפי שהוא לישה המושלמת, אך לבד דלכאורה אין למצוא ציור כזה, עוד גם דצריך למצוא שכן היה במשכן, באופן זה, דאם היה כסדר של נתינת מים ואח״כ גיבול, הרי במשכן גופיה לא היה חשיבות המלאכה, אלא בנתינה.

ברבינו יונתן ומאירי ושיטה להר״ן מבואר דאין חיוב בגיבול שאחר נתינת מים

והנה **ברבינו יהונתן מלוניי״ל,** כתוב בהדיא לפטור, וז״ל בדף י״ח [ו׳ ע״א מדפי הרי״ף] ״ובין בית שמאי ובית הלל סבירא להו דשריית מים לדיו זה הוא עשייתו, ואף על גב דלא עביד ליה גיבול, דהיינו שיערב הכל בכף אחת, אם נשרה מבעוד יום שיעור שרייתו, אפילו לבית שמאי שרי, ואי גביל איניש יתיה בשבת לא מחייב חטאת דהא לא קא עביד מידי דכבר הוא עשוי וכו׳״. וקרוב לאותו הלשון, כן הוא גם **בשיטה מיוחסת להר״ן שם, ובמאירי במשנה שם,** [כדרכם תמיד לחזור אחר לשונותיו של רבינו יונתן]. אבל דבריהם לגבי דיו, ונוכל לומר דדוקא בכה״ג, כמו שהודה הביאור הלכה דבלאו בר גיבול אין גיבול אחר לישה.

המבואר מדברי התרוה״ד דאין איסור בגיבול שאחר נתינת מים לרבי

ע״ע **בתרוה״ד ס״ס נ״ג מובא בב״י סי׳ שכ״א,** דמבואר שם לגבי שתית רכה, דאליבא דרבי אין צריך לעשות שינוי רק בשעת נתינת המים, ואליבא דר״י בר״י צריך לעשות שינוי גם בשעת העירוב, וא״כ מבואר דלרבי אין חיוב בעירוב כלל, וכמש״כ **באג״ט סק״ד,** ודוחק לחלק דבעבה אה״נ דאיכא חיובא אף לרבי בגיבול.

וכן מבואר קודם זה בתרוה״ד כתב לגבי חרדל בשם ספר התרומה ועוד, דאיירי כגון שנתן המשקה מבעוד יום, והטעם משום דקי״ל כרבי, דסבר נתינת מים או שאר משקין זהו גיבולן, ״ולכך כי יהיב משקה מבעוד יום כבר מגובל הוא בחול, ומאי דערביתו בשבת אין קפידא, רק שלא יטרוף״, ואח״כ כתב הרי״ף והרא״ש פסקו כר׳ יוסי בר׳ יהודה, דנתינת משקה לא חשיב גיבול, ושרי לתת משקה בתחילה בשבת, ״ולערבו אח״כ בדרך שינוי, כגון באצבעו או בכלי עצמו לנערו״.

ופשטות הלשון משמע דר״ל לדעת הסה״ת דפסק כרבי, דכיון שנתן מים בער״ש תו אין כאן בשבת נידון של מלאכה, וזו שאמר אין קפידא, ורק שיש דין דרבנן שלא יטרוף בכח, וכן פירש **החזו״א סי׳ נ״ח סק״ד ד״ה וזו וסק״ה ד״ה וזה** דדוחק לפרש בלשונו דבאמת עדיין יש לנו נידון תורה, אלא דפשיטא לן דיהני שינוי בדרגא של לא יטרוף בכח, ורק לדעת הפוסקים כריבר״י כתב דבעי׳ אח״כ שינוי, כלומר שינוי ממש לא, וזה סותר דעת **הביאור הלכה שכ״א סי״ד ד״ה אין** הנ״ל, אך יל״ע אם לגבי בר גיבול עסקינן.

בדחיית הראיה מהירושלמי דמחייב בקיטוף ועריכה שאחר לישה

וכלפי הראיה שהביא הביאור הלכה לחייב מן הירושלמי דמחייב קיטוף אחר לישה, בפשוטו יש לדחות, דהא ודאי לא ילמד מן הירושלמי דיש לישה אחר לישה, כלפי תוספת גיבול אחר גיבול, אף דשיש שבח מה בגיבול הנוסף שמתגבל יותר, דיש ללמוד דזה דומה להא דאין בישול אחר בישול, ועי׳ בתוספתא סוף פט״ו ר׳ דוסתאי ברבי ינאי אמר משם ר״א, מוללין את המלול ומציעין את המוצע ואופין את האפוי ומבשלין את המבושל, ועי׳ בגר״א שכ״א סט״ו לגבי טוחן אחר טוחן, שציין המקור וז״ל ״תוספתא שם מוללין את המלול כו׳ וה״ה לכל מלאכה כמ״ש שם״, ושאני עריכה וקיטוף שהוא ענין מסוים ומיוחד באומנות עשיית פת, ויש בזה חשיבות מיוחדת, והיא תולדה של לש, משא״כ גיבול אחר גיבול, אף אם מוסיף מה, אין כאן מהות מלאכה נוספת ופטור.

ושוב גם אין הכרע גמור, ללמוד לגיבול שאחר נתינת מים, דעליה אנו דנים, דלמא לרבי דמחייב תיכף בנתינת מים, הרי דזה כבר חשיב ליה גיבול, ושוב גיבו לשאחרי זה אינו חשוב להיות כתכונה חדשה, ובודאי לא מוכרע, די״ל דגם גיבול הוא כמו ענין מיוחד יותר מנתינת מים, וכן הוא עכ״פ אם נימא דרבי דמחייב בנתינת מים, הפירוש שהוא סובר דכל גדר המלאכה חלוק מלריבר״י, כגון מש״כ האג״ט דלרבי המלאכה היא הרכבת הקמח עם המים, ולריבר״י המלאכה הוא עשיית עיסה, וא״כ הם שני ענינים, ועי׳ בכ״ז.

וכבר נגעו בכ״ז **האג״ט סק״ד** וז״ל ״ולכאורה נראה דאפי׳ להירושלמי, הובא לפנינו סעיף ב׳, דמחייב בעריכה וקיטוף מודה בגיבול לרבי דפטור, מאחר דנתינת המים זהו גיבולו וחשוב שנתגבל כבר, ובשעת גיבול לא עביד מידי״, ע״ש עוד. וכן **בחזו״א נ״ח ה׳** וז״ל ״ונראה דעריכה וקיטוף הוא ענין מחודש, אבל מידי דלאו בר גיבול ואינו אלא עירוב, שפיר י״ל דכל דמעורב כבר אין בהוספתו משום לש, ואפילו את״ל דבעיסה יש לש אחר לש, מ״מ במידי דלאו בר גיבול אין עירוב אחר עירוב, אבל י״ל דגם בעיסה יש עריכה אחר לישה, אבל אין לישה אחר לישה כו׳, דעריכה וקיטוף הם ענינים מיוחדים כאפי׳, ואין הלש את העיסה הנלושה חייב״. ומש״כ דאין לישה אחר לישה, לכאורה כוונתו דה״ה דאין גיבול אחר נתינת מים לרבי דחשיב ליה לישה, דהא בזה מיירי בתחלת הדברים. [אבל צ״ע דבא ליישב דברי הרא״ש, ובאמת בראי״ש בביצה מוכח בפשוטו דבעפר יש גיבול אחר נתינת מים, ורק באפר דלאו בר גיבול וכנ״ל, וכבר בתחלת דבריו סתם הדבירם דמ׳ דבראי״ש מבואר דלעולם אין גיבול אחר נתינת מים, וכמו שבביאר הלכה שכ״א סי״ד נראה כן, וצ״ע].

ענף ב – במבואר בכמה ראשונים דגיבול לרבי חמיר מלריבר״י בדיני השינויים

בדברי הרמב״ן בחי׳ מוכח דגיבול אחר נתינת מים חמיר לרבי מלריבר״י דלא מהני שינוי כלרבי

והנה עד כאן נתבאר הספק אם רבי סובר לגבי גיבול שאחר נתינת מים, דפטור, או דמודה דחייב כריבר״י, אבל יש מקורות לומר דין מחודש, דאדרבה הגיבול לרבי חמור מלריבר״י, כלפי דלא יהני שינוי בגיבול שאחר נתינת מים, כאשר מהני לריבר״י.

דהנה בחידושי הרמב״ן [י״א שהוא לתלמיד הרמב״ן], בדבריו לגבי פי׳ הכתוב בפנקסיה דזעירי, לגבי מורסן, דלגבל אסור ולפרק מותר, מפרש תחילה לדעת הרי״ף, שגיבול היינו כל צרכו בלא שינוי, והוא אסור, ולפרק היינו גיבול כלאחר יד בשתי וערב וניעור מכלי לכלי, ולכן העתיקו הרי״ף, שהרי א״ש עם הדין המבואר לעיל להתיר גיבול בשו״ע ובניעור.

אבל כתב דיותר נראה לפרש באופ״א, דלגבל כולל אפי׳ גיבול שאינו כל צרכו אלא שו״ע, ואעפ״כ רבו דזעירי ס״ל לאיסור, ומה שהתיר לפרק, היינו דוקא ניעור מכלי אל כלי, שזה קיל טפי, שלא נראה כמכוין מלאכתו לגיבול, [ומוסיף שיתכן לפי״ד דבכל גיבול הוא אסור, אף בשל אדם], אבל כתב דמ״מ אף אם נפרש כן, ״נאמר שאין

הלכה כדבריו, שלא נבטל הסוגיא מלפניו, דאיהו כרבי סבירא ליה, וכבר פסקו הלכה כר' יוסי ב"ר יהודה", דהיינו שלהלכה נקטינן דמותר מורסן בשו"ע לשוורים, [וכן גיבול לאדם ברכה ועבה כפי שינוי דידהו], וזעירי דלא התיר אלא בניעור מכלי לכלי דקיל טפי כנ"ל, הוא לשיטת רבי, ואנן קי"ל כריבר"י.

והשתא צ"ב טובא, ממ"נ, אם מיירי שנותן המים בשבת, ודאי אסור לרבי, כמש"כ רבנו לעיל "דהא א"א לשנויי, שכל נתינת מים אחת", ומה יהני שאח"כ אינו מגבל שו"ע אלא מנער מכלי אל כלי, מ"מ נתינת המים כבר היא אסורה, ואלא ע"כ דהכא מיירי שנתן המים בערב שבת, אף שהוא דוחק קצת לאוקים בהכי, אבל עכ"פ קשה א"כ מ"ט נימא דגיבול דשו"ע שרי לריבר"י ואסור לרבי, למה יהא חמיר גיבול של אחרי נתינת המים לרבי מלריבר"י, ואם יש סברא הוא לאידך גיסא, דכיון שלרבי עיקר הלישה כבר נעשית בנתינת מים גיבול קיל טפי ויהני שו"ע.

ועכצ"ל סברא מחודשת, דרבי הוא 'מחמיר בלישה' בכללות, ושני חומרות הוא מחמיר, חדא דנתינת מים שהוא התחלת גיבול חייב, שנית שגיבול לחוד אסור בלא שינוי גדול יותר, או בנוס"א דכל מקצת גיבול אסור לרבי, ולכך נכלל בזה הן נתינת מים, והן כל תוספת מקצת גיבול, ושוב לא סגי בשינוי קל, ומ"מ הוא מחודש, וצ"ע.

ועוד דהרי לעיל בפירוש מה שאמרו מאן י"א רבי יוסי, לא פירש אלא דלרבי נתינת מים אסורה ואין בה מציאות שינוי, ולא פירש דלרבי לא מהני שינוי דחמיר ליה לישה, אלא שע"ז י"ל דלעיל שהגמ' קבעה דמאן י"א ריבר"י ולא רבי, בלא מקור, אין לפרש דזה פני דרבי חמיר ליה לישה, דמ"מ דלמא בשינוי סגי להתיר, אלא ע"כ שם הפשט דאין מציאות שינוי בנתינה, אבל מ"מ צד סברא לחלק כן דלרבי חמיר גיבול טפי דלא מהני שינוי כלריבר"י יש, וכיון שהוצרכת ליישב הסתירה, דבהא דזעירי מוכח דלא מהני ישנוי, שוב יש ליישב דזה כריבר"י וזה כרבי דחמיר ליה לישה, ועכ"פ צ"ע עיקר הסברא המחודשת, ועי' לקמן.

[ושמעתי לדחות דלעולם מצד הסברא אין לחלק בין רבי לריבר"י, מ"מ כוונתו דבריבר"י שמענו בהדיא דין היתר דשינוי, דקתני ברייתא וי"א גובלין וע"כ ריבר"י דאי לרבי בנתינת מים כבר הוא אסור שאין בה אופן ישנוי, א"כ שמענו דריבר"י התיר בישנוי, וברבי לא שמענו, לכן אי משכח"ל הוכחה לאיסור, מוקמינן לה כרבי, ודוחק גדול, דמהיכ"ת דרבי פליג בהאי ענינא יותר משאר תנאים ואמוראים, אלא שיל"פ דכוונתו דנקוט דזעירי שאל מקמיה דרבי התנא בעצמו, עי' בראשונים שיש שפירשו כן, ועדיין צ"ע].

והנה עכ"פ כיון שע"כ מיירי שנתן המים מאתמול, וכנ"ל, ורק דלרבי בעי שינוי טפי, כל שכן שמבואר בזה עיקר הדין דיש גיבול אחר נתינת מים לרבי, אשר דן בזה הביאור הלכה הנ"ל, דאדרבה מבואר דהוא חמיר טפי לרבי מלריבר"י וכנ"ל, ומ"מ אין מפורש בהדיא דחיובא נמי איכא, אך שכן מוכח לכאורה מהא דחמיר מלריבר"י, ולרבר"י הרי חייב [בלא שינוי].

גם מדברי הריטב"א נראה כן, אך צ"ב שלמדו מכ"ש מנתינת מים והוא צ"ב דהתם משום שאין אופן דשינוי

וגם בחידושי הריטב"א נראה כן פעמיים, דגיבול חמיר ליה לרבי מלריבר"י כלפי דלא מהני ביה שינוי, האחד בהא דאמרי' מאן י"א ר' יוסי בר' יהודה היא, ופי' הריטב"א "דאלו לרבי הא אסר בנתינת מים לחוד גזירה אטו נתינת מים בקמח, ובנתינת מים לא שייך שינוי, דכל מידי דיהיב מיא חדא אורחא הוא, וכיון דאסר נתינת מים גרידא כ"ש דאסר גיבול ואפי' בשינוי, הילכך ע"כ הא דשרי גיבול ר' יוסי בר יהודה היא", עכ"ל, ומש"כ כ"ש דאסור לכאורה ר"ל דאפי' גיבול לחודא אסור, והיינו גם בנתן המים מער"ש, ונלמד מכ"ש מנתינת מים, וא"כ יהא מבואר בהדיא דיש איסור לישה אחר לישה לרבי, כלפי גיבול אחר נתינת מים, ואדרבה זה חמיר טפי דלא מהני ביה שינוי לרבי, וכמו שנראה ברמב"ן הנ"ל.

אבל באמת זה תמוה, דכתב דהוא כ"ש מנתינת מים, ומה ענין זה אצל זה, בנתינת מים כבר ביאר הטעם דלא שייך שינוי, ובגיבול שייך שינוי, וזה חוץ ממה שצ"ב בכלל, למה יהא חמור גיבול לרבי מלרבי יוסי ב"ר יהודה, אדרבה ראוי שיהא קיל טפי לשיטת רבי דהעיקר תלוי בנתינת מים, אך ע"ז כבר השבנו לעיל כלפי הרמב"ן, עכ"פ מיניה וביה אינו מובן איך אפשר לכונותו כ"ש מנתינת מים.

לכן לכאורה ע"כ צ"ל דאין זה כוונתו, רק ר"ל דכ"ש דאסור ליתן מים ולגבל אח"כ, דסו"ס מוסיף על הלישה, אם כי בשינוי, והא דאמרו אין גובלין, הרי כלול בזה נתינת המים והגיבול, וכמש"כ הרמב"ן. אמנם לא ברירא א"כ מה בא להוסיף, והענין במבוכה, [ועי' לקמן].

עוד יש בזה לימוד מהמשך ד' הריטב"א גבי מהו לגבל ומהו לפרק

ולכאורה מבואר היסוד הנ"ל שנית בריטב"א, בדבריו לגבי פנקסיה דזעירי מהו לגבל מהו לפרק, וז"ל בשם הרי"ד [וכן הוא לפנינו ברי"ד ובריבב"ן בשמו], "והר' ישעיה ז"ל ובתוספות פירשו מהו לגבל, ואפילו ע"י שינוי, אמר ליה אסור ורבי לטעמיה, מהו לפרק, פירוש אם היה מורסן מגובל מאתמול מהו לפרקו בשבת לכלי אחר לתת לפני הבהמה כדי שתגבל יותר, ואמר ליה מותר, כלומר דכולי האי לא אסר רבי, ונכון הוא, ולפי פירוש זה אין הלכה כהא דזעירי, אלא אפילו לגבל לכתחלה בשבת מותר (אפי') על ידי שינוי וכל שכן לפרק".

ובפסקי רי"ד וכן בריבב"ן בשמו ליתא התיבות "כדי שתגבל יותר", ומשמע דהנתינה בתמימות כדי לתת לפני בהמה, ובכל זאת ס"ד לאסור כי פסיק רישא שיתגבל יותר. - עכ"פ במסקנתו שכתב הלשון דכולי האי לא אסר רבי, משמע דההיתר מצומצם על אופן זה, דיש בו סיבת קולא מיוחדת, וכולי האי לא גזר, ולפי הגי' בר"י ובריבב"ן דליתא תיבות כדי שיתגבל יותר, ומשמע דהנתינה הייתה בתמימות לתת לבהמה כנ"ל, משמע דלא התירו אלא בענין זה, ולפי הגי' בריטב"א דהוא בכוונת עירוב, יתפרש דגם בזה התירו, אך משמע דלא התירו אלא בניעור מכלי לכלי שהוא דרך העברה בעלמא, ולא בגיבול של שתי וערב, - וכ"ז לרבי, כמו שכתב דהוא לטעמיה, וזהו דמסיק דלהלכה שרי בשינוי, היינו דשו"ע, ור"ל דקי"ל כריבר"י.

והשתא הרי הכא כבר נתן מים בערב שבת, וגם גיבלו מערב שבת, ומבואר דאעפ"כ חמיר ליה תוספת גיבול לרבי מליבר"י, והרי לכאורה כל שנתן המים בער"ש, שוב אין שום צד חומר לרבי מלריבר"י ואדרבה, ולכאורה שוב מבואר היסוד הנ"ל, [המבו' לכאורה בחי' הרמב"ן, וכן בריטב"א שהבאנו לעיל], דאינו כן אלא רבי מחמיר בלישה, והלכך כל תוספת אסורה טפי. אך הוא צ"ב שהרי ביאר לעיל שכל מה שלא מהני שינוי לרבי, הוא מצד שבנתינת מים אין מציאות של שינוי, וכאן הרי יש.

ועכ"פ מבואר ודאי דיש איסור לרבי בגיבול שאחר נתינת מים, שדן בזה הביאור הלכה שכ"א סי"ד [והכריע מהירושלמי לחיוב], ואמנם אין מפורש דחיובא נמי איכא, אך כן משמע דה אחמיר ליה מליבר"י.

בדברי ריטב"א שצידד דרק רבי מצריך בשתית רכה שינוי סדר הנתינה, אבל ריבר"י לא בעי' שינוי כלל

ויש עוד מקור מדברי ריטב"א דחמיר ליה שינוי לרבי מלירבר"י, אך שם הוא בענין אחר קצת, והוא לגבי מה שאמרו בגמ', דאע"פ דבעבה לא מהני שינוי דעל יד על יד אלא לריבר"י ולא לרבי, מ"מ ברכה מודה רבי דשרי בשינוי סדר הנתינה, והריטב"א צידד דבר חדש, דרק רבי בעי שינוי ברכה, אבל ריבר"י ברכה לא בעי' שינוי כלל, [אמנם סיים ד"ל דאפילו ר' יוסי בר' יהודה בעי שינוי כל דהו, "שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול". ומסיים שזה נראה דעת הפוסקים ז"ל, והיינו הרי"ף שהביא להלכה שינוי דשתות רכה, אף שכבר פסק הלכה כריבר"י, ועי' ברמב"ן במלחמות]

וגם ענין זה צ"ב, דהרי כל הסברא דלא מהני שינוי בעבה לרבי משום דנתינת מים לחוד אסורה, ואין מציאות שינוי בנתינת מים,

וברכה דמעיקר נידון דידה קיל, מודה דמהני שינוי, אבל חוץ מזה אין חומר לרבי מלריבר"י בכללות לישה ובכללות שינוי לכאורה.

מיהו כאן י"ל תירוץ פרטי, די"ל דהנידון כאן ברכה, ג"כ תלוי במחלוקת אם יש לישה בנתינה, די"ל דבחישה דרכה לא מיחלפי כלל בגיבול דעבה, ומ"מ אסרו רכה אטו עבה משום דהנתינה מיחלפי זה בזה שעכ"פ בשניהם מערב קמח במים, ויבואר בזה גם מה שהתירו בשינוי סדר הנתינה, אע"פ דהוא שינוי בנתינה ולא בבחישה, דבאמת רק הנתינה מיחלף, מעתה כ"ז לרבי דהנתינה בעבה דאורייתא, אבל לריבר"י דאף בעבה אינה מה"ת, כי אם בגיבול, שוב רכה לא מיחלפי כלל בעבה, ולא בעי שינוי כלל.

תוספת ביאור וישוב בכל הענין הנ"ל

והעירוני לבאר כל הענין הנ"ל בתוספת הבהרות אמנם מחודשות. ראשית, דמה שכתבו הרמב"ן וריטב"א דלא שייך שינוי בנתינת מים, י"ל דאין זה כפשוטו, מפני שאין מציאות של שינוי בשלב הנתינה, אלא שכיון שהיא מלאכה קלה, שאין מבקשים אלא את הנתינה בלא גיבול, שוב אין השינוי מועיל בה כל כך, דרק במידי דיש אומנות וחשיבות בעשייתו, הרי שכל שינוי מדרכה דשל מלאכה תופס גרעון ופוטרו. וחלק זה דחוק מאד ולא כפשוטו.

שנית, בביאור הסברא שלרבי גם הגיבול אסור, י"ל דאין זה כעין האיסור גיבול לריבר"י, דלריבר"י זה עצמו של לישה, מה שעושה ממנו עיסה מגובלת היטב, אבל לרבי דאף נתינת מים חייב, גם החיוב על הגיבול אינו משום עשיית עיסה מגובלת, אלא משום דכל גיבול וגיבול יש בו מקצת לישה, אותה שיש בנתינת מים לקמח, שהוא מוסיף לדבק הקמח והמים.

ממילא אחרי שנתבאר דלא שייך שינוי כל כך לרבי, דהמלאכה גרועה וקלה, הרי כך הוא בגיבול כמו בנתינת מים, שגם בזה לא שייך שינוי, דאין החיוב מצד חשיבות ואומנות עשיית עיסה מגובלת, אלא משום תוספת דיבוק קמח ומים, ומלאכה גרועה וקלה הוא, ואין השינוי מגרע מחשיבות המלאכה.

וזהו המבואר ברמב"ן וריטב"א דרבי חמיר ליה גיבול, ולא סגי באותו שינוי דמהני לריבר"י. אמנם מש"כ הריטב"א הלשון דאם נתינת מים אסורה אף בשינוי, כ"ש גיבול דאסור, ומשמע דקאי בגיבול לחוד, והמים נתנו מערב שבת, עדיין צ"ב, דנתבאר דהחיוב על הגיבול הוא על כעין הנתינת מים שיש בגיבול, וא"כ נבין דחד דינא הוא, אבל למה כל שכן, וי"ל דהכ"ש הוא באמת מצד אחר, לא כלפי תועלת השינוי, אלא דעצם גיבול חמור מנתינת מים, דכל כמה שמקרב העיסה לתכליתה טפי הרי זה חשוב וחמור יותר, וחרי שמצד חומר המעשה גיבול חמיר מנתינת מים, בצירוף שכלפי תועלת שינוי יאן לחלק ביניהם והסברא בשניהם דלא מהניכיון דאין זה אומנות, שוב אם לגבי נתינה דקל עצם החיוב לא אהני השינוי לפטור מאחר דמלאכה גרועה היא וכנ"ל, כ"ש לגבי גיבול דעצם המלאכה חמורה טפי, ועי' בכ"ז.

ענף ג – בפשט תי' הרא"ש בביצה, והעולה לדין גיבול אחר נתינת מים

תי' הרא"ש בשיטת רש"י והרי"ף שנתן את המים בעיו"ט ושוב שרי לגבלו ביו"ט

הרא"ש בביצה תמה כשאר הראשונים, על פי' רש"י והרי"ף דקטמא שרי היינו לגבל אפר, דהא בסוגיא מבואר לאיסור לישה באפר, וע"ש שתמה בב' אופנים, א' דקתני בברייתא דגבי אפר עד שיגבל הא גיבל חייב לכו"ע, ב' דהסברא מבוארת להיפך דמידי דבר גיבול חייב טפי, היא הסברא המבוארת באביי, ומה שיל"פ בדבריו בקושיא נתבאר במקום אחר.

וכתב הרא"ש לתרץ וז"ל "ואליבא דר' אפשר לפרש דמיירי שנתן בו מים מערב יום טוב ונתינתו זהו גיבולו, וכבר נתגבל מערב יום טוב".

ובפשטות ר"ל דקמ"ל דכיון דנתן המים בער"ש, שרי להמשיך ולגבלו ביום טוב, וכן הוא לשון **האו"ז הלכות יו"ט סי' שס"א** "ואפר דשרי רבא לגבלו שמא דוקא כגון שנתן בו מים מאתמול", וכמדומה דהרא"ש תלמיד תלמידו רגיל אצל ספרו או בעלי התוס' מבני בקתא דידיה, [וא"כ זה תי' אחר מפשטות התוס' בביצה שלפנינו שכתבו וז"ל "דה"פ וקטמא שרי כגון שגבלו מערב יום טוב ושרי בלא גיבול", דבפשטות ר"ל שגיבל לגמרי מאתמול, מיהו מהר"ם מבאר דגם כוונת תוס' כן שמאתמול רק נתן המים והותר לגבל בשבת, וראה עוד להלן].

ג' גרסאות ופירושים בכש"כ הרא"ש בתירוצו ואליבא דר'

והנה לפנינו הגירסא בראש אליבא "דרי", בפשוטו הכוונה אליבא "דרבי" התנא דפליג אריבר"י, אבל גי' הב"ח בהגהות על הרא"ש והישי"ש ביצה ד' י"ד ואליבא "דרבי יוסי", א"כ אדרבה מבואר דפירושו דוקא לריבר"י, ועוד פירוש שלישי מפרש הקרב"נ [לפי הגי' לר'] דר"ל לרבנו הנ"ל, היינו הרי"ף או רש"י, אותו שהביא דבריו לעיל בפשט קטמא שרי, [לפנינו איתא לעיל רש"י, והקרב"נ הגיה ריי"ף, ובאמת שניהם ס"ל כן, אך לשון הרא"ש הוא לשון הרי"ף], שהרא"ש הקשה על דרכו בקטמא, ותיכף יבאר דר"ת מפרש קטמא באופ"א, ע"ז הקדים דיש ליישב דעת רבנו הנ"ל, ולפי"ז לא כתב אם אתא כרבי או כריבר"י או כתרוויהו, - וצ"ב ג' הדרכים, מדוע יהי' התי' מוגבל לרבי דוקא, או לריבר"י דוקא, או לתרוויהו.

בפשטות מבואר דרק באפר שרי כה"ג אבל בעפר אסור אף בכה"ג

ונקדים דמוכח שם בהדיא [עכ"פ לפי' הרי"ף וסייעתו] דיש בזה חילוק בין עפר לקיטמא, שהרי אחר שנתבאר איסור לישת עפר, אמרו דקטמא שרי, ולהרי"ף וסייעתו ר"ל דשרי לגבלו, ומשמע דעפר לא, וביותר הוא מפורש ברש"י ורי"ף וסייעתם דכתבו הטעם משום דלאו בר גיבול, דש"מ עפר דבר גיבול אסור, ואחרי שמתרץ הרא"ש שיטתם דקיטמא מיירי שנתן המים מער"ש, מוכח דאעפ"כ כה"ג בטיט אסור, וכן הוכיח בביאור הלכה תק"ז ד"ה אין גובלין שמתעלם מזה וכדלהלן], והרי הטעם צ"ב.

בפשטות כוונת הרא"ש דיש גיבול אחר נתינת מים, לרבי, זולת באפר דלאו בר גיבול

אכן פשט הרא"ש בפשוטו, ותחילה נפרש להגירסא ואליבא דרבי, דבטיט אע"פ שנתן המים אסור לגבל, דבאמת יש גיבול אחר נתינת מים, דאע"פ שיש שם לישה כבר בנתינת המים לשיטת רבי, מ"מ מתחייב על תוספת הגיבול, ורק בקיטמא, אחר שנתן המים מער"ש, תו אין איסור לגבל, לפי שאין חשיבות לתוספת הגיבול, בזה שאינו בר גיבול, וכ"ז מבואר **בביאור הלכה שכ"א סי"ד ד"ה אין**, [אלא שיש שם פלא, ששם לא נזכר שמיניה וביה מבואר בראש דיש בזה חילוק בין עפר לאפר, אדרבה מתחילה הוכיח מהירושלמי דיש איסור לרבי בגיבול אחר נתינת מים, ומקשה דבראש גבי קטמא מבואר להיתר, ומתרץ דהראש באפר ושאני דלאו בר גיבול הוא, ומסיים דעכצ"ל מכח ההוכחה מהירושלמי, ולמה לא כתב דמיניה וביה הוא מבואר, דהרי בעפר מוכח שכה"ג באמת אסור, כמו שבאמת הוכיח בעצמו בביה"ל בסי' תק"ז, וצ"ע].

לגירסא ואליבא דרבי, פי' הביה"ל דלריבר"י אסור לגבל האפר, וצ"ל דזה לרב יוסף, ודוחק, וגם עדיין צ"ב

ומה שהעמיד הרא"ש תירוצו כרבי דוקא ולא כריבר"י, לגירסא ופירושה האי הנ"ל, **בביאור הלכה סי' תק"ז ד"ה ומותר** פירש דלריבר"י אסור גיבול האפר אע"פ שנתן המים בערב שבת, וצריך לפרש דלריבר"י דעיקר הלישה הוא בגיבול אין להתיר מחמת שנתן המים בער"ש, אמנם לכאורה כ"ז אליבא דרב יוסף דגם בלאו בר גיבול פליג ריבר"י דאין מתחייב בנתינת מים, דאילו לאביי דמודה ריבר"י בלאו בר גיבול דחייב בשעת נתינה, א"כ כך לי ריבר"י כמו רבי, דלתרוויהו כאן עיקר הלישה בנתינת מים, ואם נקטינן דאין גיבול אחר נתינת מים כיון דלאו בר גיבול, ה"ה לריבר"י, ודוחק לומר דמ"מ

ריבר״י שבעלמא חשיב ליה גיבול יחמיר טפי אף בלאו בר גיבול לגבי הנ״ל, אלא צ״ל דאתא כרב יוסף.

ולפי״ז אולי מוכח קצת דהלכה כרב יוסף לדעת הרא״ש, דלא כמו שנקטו הפוסקים ובכללם הביאור הלכה עצמו בסי׳ שכ״ד ס״ד ד״ה אין גובלין, [והבינו כן בקו׳ הרא״ש שם שהק׳ בקו׳ הב׳ לאו בר גיבול נזכר לחומרא לאסור בנתינת מים, והרי להאמור תיכף בתבירוצו סותר זה, וע״כ כמשנ״מ במקו״א דקו׳ היא דמאביי חזינן דלאו בר גיבול לחומרא נאמר ולא לקולא וגם רב יוסף לא פליג]. אמנם אכתי יל״ע דהא גם מה שתירץ ע״פ רבי ולא ריבר״י, הוא תי׳ דחוק, דהרי אינו להלכה לדעת הרי״ף וראש״ש והרבה ראשונים שפסקו בדוכתין כריבר״י, ועי׳ קרב״נ שנתקשה בזה, וע״כ צ״ל כוונת הרא״ש, דכל מה דאיכא לשנויי משנינן, אע״פ שאינו מספיק, א״כ עכ״פ גם אם הלכה כרב יוסף, יכל ליישב ולומר דעכ״פ לאביי אתי שפיר.

ובאמת גם לרב יוסף הדברים צ״ב, דאחרי שבעפר נקטינן דחייב על הגיבול אף לרבי אע״פ שכבר נתחייב בשעת נתינה, מ״מ יש גיבול אחר גיבול, הרי שאין מחלוקתם של רבי וריבר״י אלא בנתינת מים, אבל בגיבול שווים הם לחייב, א״כ מדוע שבלאו בר גיבול לא יתחייב, מאי שנא משיטת ריבר״י אליבא דרבי יוסף דחזינן דמתחייב, ויש לפלפל.

והנה ע״פ הנ״ל מבואר דלא כהשפ״א דף י״ח והאג״ט סק״ד שדעתם דגם לריבר״י בעינן נתינת מים עד גיבול, ובגיבול לחוד אינו חייב, דהרי מיירי הכא בנתן המים בער״ש, ואעפ״כ חייב, להסברו של הביה״ל דהרא״ש בא לאפוקי מריבר״י דאליבא דידיה חייב על הגיבול, אף שנתן המים בער״ש.

האג״ט מפרש דאילו לריבר״י אף בעפר שרי לשיטתו דבעי׳ לרבי׳ מנתנית מים עד הגיבול, ומה שיל״ע בדבריו

אמנם האג״ט שם עצמו מפרש כוונת הרא״ש במה שכתב דאתא כרבי, [לגי׳ הנ״ל], לאידך גיסא לגמרי, דלא בא לומר דלריבר״י אסור אף באפר, אלא אדרבה דלריבר״י שרי אפי׳ בטיט, וזה ע״פ דבריו הנ״ל דלריבר״י אין הביאור דהמלאכה היא הגיבול בלבד, אלא מנתינת המים ועד הגיבול, והעושה זה בלא זה פטור, א״כ כיון שנתן המים בער״ש שרי לגבל אף בטיט.

וצ״ב דא״כ למה לרבי חייב בטיט, הא לכאורה כל מחלוקתו של רבי על ריבר״י הוא לחומרא גבי נתינת מים, אבל לגבי גיבול לא החמיר מרביר״י, אדרבה דעת כמה אונשים וזה ההו״א של הביאור הלכה שכ״א י״ד דלרבי אין כלל חיוב בגיבול, ובזה למדנו דעת הרא״ש דלא כן אלא גם על הגיבול חייב, אבל לכאורה לא להחמיר יותר מריבר״י, וכיון דלריבר״י פטור אף בטיט משום שנתנית המים בער״ש ואין חיוב על גיבול לחוד ה״ה לרבי. וצ״ל דאינו כן אלא כשם שלרבי נתינה חמורה גם גיבול חמור, ויש לבארו בנוסח זה, דמחלוקתם היא זה גופא, דלרבי חייב בין על הנתינה לחוד בין על הגיבול לחוד, ולריבר״י חייב דוקא על צירוף שניהם הנתינה עד הגיבול.

ואמנם עיקר משכ״כ האג״ט דריבר״י מצריך כל המעשה יחד מנתינת המים ועד הגיבול, נראה מחודש מסברא, דבפשוטו המלאכה היא להביאו מאינו נילוש לנילוש, ומאיזה רגע יקרא לישה, אם בנתינת המים יתחייב אז, ואם בגיבול כל מה שעושה עד זה לאו כלום הוא, וכמו בבישול שפשיטא דהמבשל רבע בישול לא עשה כלום, והמבשל מרבע ועד שליש חייב, וכבר עמד בזה באג״ט ודימהו לעקירה והנחה וזה דמיון רחוק ע״ש.

בפי׳ גרסת הישי״ש והב״ח ברא״ש ״ואליבא דרבי יוסי״

עתה נבא לגי׳ הישי״ש הב״ח דגרסינן בראי״ש ואליבא דר׳ יוסי, וצ״ב מ״ט שרי אפר לר׳ יוסי מחמת שנתן המים מער״ש והרי ר׳ יוסי מחייב אגיבול, ועוד למה דוקא לרבי יוסי ולא לרבי.

וילפ״פ בפשיטות, דס״ל לרא״ש דלרבי, דמחייב בכל דבר בנתינת מים, תו אין לישה אלא בנתינת המים, וכיון שנתן מער״ש תו לא שייך לישה, ואין גיבול אחר גיבול, אפי׳ במידי דבר גיבול, הלכך לא מיתוקם כרבי דא״כ מ״ט דוקא באפר שרי ובעפר אסור, אלא ע״כ אתיא כרבי יוסי דנתינת המים לאו כלום במידי דבר גיבול, ע״כ שפיר מתחייב על גיבול הטיט אע״פ שנתן המים מער״ש, וכל זה בטיט דבר גיבול, אבל גבי אפר נקטינן כאביי דס״ל דבדבר דלאו בר גיבול מודה ריבר״י דחייב בשעת נתינת המים, ושוב דינו כמו בר גיבול לרבי, דכאמור כיון שנתן המים מער״ש פטור על הגיבול בשבת.

ועכ״פ עולה לפי״ז דלרבי או באפר לאביי אין גיבול אחר נתנית מים. ועוד נראה לפי זה דנקטינן כאביי להלכה, וכמו שנקט הביאור הלכה לדעת הרא״ש, ומיהו אינו מוכרח, די״ל דלא כתב כן אלא בדרך תירוץ דלפי״ז א״ש. עוד מוכח לפי״ז דלא כאג״ט סק״ד, אלא דלריבר״י חייב בטיט, אפי׳ נתן מים מער״ש ובשבת גיבל בלבד, דלהאמור בהכי מיירי, ואעפ״כ לא שרי אלא לרבי.

פי׳ הנירסא והפי׳ הנ׳ דר״ל אליבא רדש״י והרי״ף, ולא הנבילו בין רבי לריבר״י

ולפי הפירוש הג׳, דאליבא דר׳ היינו אליבא דרי״ף או רש״י, היינו אותו שהביא דבריו לעיל בפשט קטמא שרי, שהרא״ש הקשה על דרכו בקטמא, ותיכף יבאר דר״ת מפרש קטמא באופ״א, ע״ז הקדים דיש ליישב דעת רבנו הנ״ל, ולפי״ז לא כתב אם אתא כרבי או כריבר״י או כתרוויהו, וי״ל בפשוטו דאתי בין לרבי בין לריבר״י, ועכ״פ אליבא דאביי. וכן הוא בתירוצו של האור זרוע שכתב כן דמיירי שנתן מים בעיו״ט, וסתם הדבר אם לרבי או לריבר״י.

ולפי״ז בפשוטו בעפר דלא הותר כה״ג דהותר באפר, הוא בין לרבי בין לריבר״י, ויהא ביאורו דיש גיבול אחר גיבול דהיינו גיבול אחר נתינת מים, ורק במידי דלאו בר גיבול אין גיבול אחר גיבול, וזה כסברת הביאור הלכה לחלק, אך שהוא אף לריבר״י אליבא דאביי עכ״פ.

ובנידון גיבול לריבר״י בלא נתינת מים, יבואר לחיוב דלא כאג״ט, שהרי מבואר דבאפר כה״ג שנתן המים ביו״ט אסור ביו״ט והוא אף לריבר״י.

תירוץ התוס׳ בביצה ואם הכוונה כתי׳ הרא״ש

והנה התוס׳ בביצה בתי׳ הב׳ כתבו וז״ל ״דה״פ וקטמא שרי כגון שגבלו מערב יום טוב ושרי בלא [גיבול]. [יש שם כמה גרסאות, גי׳ הב״ח ״שגבלו מערב יו״ט ושריק בלא גיבול״, גי׳ מהרש״ל כלפנינו ״שגבלו מערב יום טוב ושרי בלא [גיבול]״, וכן הוא בדפוס וויניציאה רפ״א, וגי׳ ס״א שמובא בגליון ״שגבלו מערב יום טוב ושרי בלא צייריה״].

ובפשטות לכל הגרסאות הכוונה שגיבל לגמרי בעיו״ט, וא״כ צ״ב מאי רבותא, וגם צ״ע אם מחלקים לפירוש זה בין אפר לעפר כפי ריהטא דסוגיא, ומה הטעם, אבל עי׳ מהר״ם דפיחרש דמיירי שלא גבלו מעיו״ט רק נתן מים, ושיש חילוק בין עפר לאפר, והוא כתי׳ הרא״ש, ועי׳ בטור תק״ז שהביא בשם ר״י שנתן מים ולא גיבל ע״ש, וכנראה ר״ל תי׳ התוס׳ שסתם תוס׳ ר״י, וא״כ נראה כמהר״ם, אך אפי׳ דדבריו ע״פ תוס׳ אחר מלפנינו, ובאמת באור זרוע תי׳ כן בסתמא, וגם הרא״ש אביו תי׳ כן בתירוץ אחד.

וסיים מהר״ם דתירוץ זה אתיא כר׳ יוסי, ותירוץ הראשון של תוס׳ אתיא כר׳ יהודה [הנשיא] דפליג עליו, וזה כגי׳ הישי״ש והב״ח בראי״ש, ונצטרפו שלושה גדולי דור ההוא, לדעה אחת.

העולה מהנ״ל לכל הגי׳ והפירושים

נמצאנו למדים בדין גיבול אחר נתינת מים שתלוי בפשט דברי הרא״ש, לגי׳ ואליבא דרבי, מבואר דבעפר יש גיבול אחר מים, ובאפר דלאו בר גיבול ליכא לרבי, ולכאורה ה״ה לריבר״י לאביי יש גיבול בעפר [וזה פשוט] ואין באפר, וזה דעת הביאור הלכה. ולגי׳ ואליבא דריבר״י מבואר בהיפך, דלרבי אין גיבול אחר נתינת מים אף בטיט, וכן באפר אליבא דאביי. ולגי׳ שהכוונה ואליבא דרי״ף או הרא״ש, בפשוטו יעלה כמו לגי׳ ולרבי, דבעפר יש גיבול אחר נתינת מים לרבי, ובאפר אין, וכן לאביי לריבר״י.

סימן כג [לש ג]

בדין גיבול קמח קלי עבה בשינוי על יד על יד

ענף א – במה שתלו בגמ' היתר גיבול קלי ע"י שינוי בפלוגתא דרבי וריבר"י 46
פי' מה שאמרו מאן י"א ריבר"י וה"מ דמשני, לד' רמב"ן וריטב"א ר"ל דבנתינה לא שייך שינוי 46
יל"פ באופ"א לד' הרמב"ם, דקלי לאו בר גיבול, ולרב יוסף לרבי הוא מה"ת ולריבר"י מדרבנן, ושינוי ל"מ בדאורייתא 46
לפי' הב' למה לא מהני שינוי דעל יד על יד ברכה לרבי 46
הפי' הב' רק למאן דס"ל דקלי דרבנן מטעם דלאו בר גיבול דרבנן 46
בפי' לשון רש"י ד"ה ריבר"י דאי רבי לא מהני שינוי כו' 47
לכאורה לדעת אביי לא יתכנו שני האופנים ומה שצ"ל בזה 47
לפירוש הרמב"ן צ"ע עדיין למה מדרבנן לא אסרו את הנתינה שליכא בה שינוי 47

ענף ב – בביאור ענין שינוי דעל יד על יד 48
שינוי דעל יד על יד היינו מעט מעט, וחידוש הוא דיועיל שינוי כזה, ובפרט אם האיסור מדין תורה 48
דעת הנשמ"א דהראשונים דס"ל דהוא מדין תורה על יד על יד מתפרש באופ"א, ושהאחרונים מיאנו בזה 48
אין לומר דהוי מדין דרך אכילה 48
שי"ל דביש לו עיסה גדולה הוי שינוי שלש מעט מעט 48
יותר נראה דשאני לישה שבאמת אין גיבול נוח ויפה כ"כ בשיעור מועט, ושכן מוכח ברמב"ן 48
הסברא במה שפירשו הראשונים בנתינה לא שייך שינוי דמעט מעט 49
הביה"ל מחדש דקלי לכו"ע דרבנן מסברא אחרת דחשיב כדבר שנאפה וראוי לאכילה ולישתו דרבנן 49
פלוגתת האחרונים בקמח שאינו קלי 49
דבר שלאו בר גיבול לא מהני שינוי דמעט מעט 49

ענף ג – במה שנראה דעת המ"מ דלריבר"י מהני שינוי בסדר הנתינה גם בעבה 50
הבנת הב"י בלשון המ"מ דלריבר"י מהני שינוי בסדר הנתינה גם בעבה 50
ביאור המקום בסברא לזה תלוי בב' הפשטים בגמ' שנתבאר בענף א' 50
שהדברים נסתרים מדברי הרמב"ן והרשב"א ועוד 50
לשון הרמב"ם בחילוק עבה וקשה ויל"פ בב' פירושים ובהם תלוי דינו של המ"מ 50
האחרונים כתבו שהמ"מ לא כיון לזה 50

ענף ד – בדברי הט"ז שכ"א סקי"ב 50
במש"כ הט"ז בבלילה עבה המתקלקלת דסומכין על עיקר ההלכה כריבר"י, ועושה שינוי בגיבול, ומ"מ טוב לשנות גם בסדר הנתינה 50

ענף א – במה שתלו בגמ' היתר גיבול קלי ע"י שינוי בפלוגתא דרבי וריבר"י

פי' מה שאמרו מאן י"א ריבר"י וה"מ דמשני, לד' רמב"ן וריטב"א ר"ל דבנתינה לא שייך שינוי

בפרק בתרא דף קנ"ה ע"ב, ת"ר אין גובלין את הקלי, וי"א גובלין, מאן י"א, א"ר חסדא רבי יוסי בר' יהודה היא והנ"מ הוא דמשני, היכי משני א"ר חסדא על יד על יד, ע"ש.

ופירשו הרמב"ן [י"א שהוא תלמיד רמב"ן] וריטב"א והרבה אחרונים, דבנתינת מים לא שייך שינוי, ואשר לפי רבי דמחייב על נתינת המים ממילא אין לו תקנה, רק לריבר"י דהנתינה אינה לישה ורק הגיבול מחייב, ובגיבול שייכא שינוי כדמפרש דמגבל על יד על יד, ע"כ התיר לגבל. ומוסיף הרמב"ן לפרש דלשון הברייתא דקתני אין מגבלין לאו דוקא, וגם נתינת מים בכלל, לכן אסור לרבי, דאילו נתן המים מער"ש, שרי גם לרבי לגבל דמהני ביה שינוי, [ואדרבה אפשר דלרבי לא בעי שינוי בגיבול, יבואר בס"ד].

יל"פ באופ"א לד' הרמב"ם, דקלי לאו בר גיבול, ולרב יוסף לרבי הוא מה"ת ולריבר"י מדרבנן, ושינוי ל"מ בדאורייתא

ויש מקום גדול לפרש באופ"א, לשיטת הרמב"ם דמידי דלאו בר גיבול פטור אפי' על גיבולו, והיינו דס"ל דכן הוא לדעת רב יוסף, דפליג על אביי דאמר דבלאו בר גיבול חייב בנתינה, וס"ל אדרבה פטור מכלום, דכיון דהחיוב לריבר"י הוא בגיבול וגיבול הא אינו בר הכא לכך פטור, אבל כ"ז לריבר"י דאילו לרבי דמחייב בכל מקום בנתינה, גם בלאו בר גיבול חייב, כדמוקי רב יוסף מתני' דאין שורין דיו כרבי, נמצא לדעת רב יוסף מידי דלאו בר גיבול, לרבי חייב על נתינת המים, ולריבר"י פטור אפי' על גיבולו.

והנה קלי לאו בר גיבול הוא, כנראה ברמב"ם פכ"א הל"ד שכתב דקלי דרבנן, ובפשוטו משום דלאו בר גיבול כמש"פ האחרונים. והנה לפי פשוטו שינוי לא מהני להתיר איסור תורה, ובפרט שינוי דעל יד על יד שנראה כשינוי קלוש, [וכמש"כ האחרונים ויבואר להלן]. וכן מבואר **במג"א סקי"ז** שכתב לדעת המחבר שהוא לשון הרמב"ם, דלא הותר מעט מעט אלא בקלי, לא בקמח שאינו קלי, וכן ביארו האחרונים הפמ"ג והתוי"ש שכ"א סי"ד ועוד.

מעתה לדעת הרמב"ם בפשוטו יל"פ דזה גופא מה שאמרו כאן מאן י"א ריבר"י וה"מ דמשני, דלריבר"י שכל החיוב אינו אלא מדרבנן, ע"י שינוי שרי, משא"כ לרבי דחייב מה"ת, לא יהני שינוי להתיר איסור תורה, ולעולם נוכל לומר דבעצם שייך שינוי דעל יד על יד גם בנתינה, רק דלא מהני להתיר איסור תורה, וכן עמא דבר.

לפי' הב' למה לא מהני שינוי דעל יד על יד ברכה לרבי

ולכאורה יש להקשות על פירוש זה, א"כ ברכה דמהני שינוי גם לרבי כדאמרינן בגמ', והיינו כמו שפירש"י דרכה לאו לישה היא, והיינו דהוי דרבנן [כמש"פ האחרונים], א"כ יהני גם שינוי דעל יד על יד, להאמור דבעצמותו על יד על יד חשיב שינוי גם בנתינה, רק שלא מהני משום שהוא דין תורה.

אבל לא קשיא די"ל דאה"נ, רק דאדרבה ברכה מהני אפי' מרובה וע"י שינוי בסדר הנתינה, דהוא שינוי נוח ועדיף לכולהו, ושינוי זה לא מהני בעבה גם לא לריבר"י, דעבה חמיר טפי, אם כי לריבר"י הוא דרבנן מ"מ דומה יותר ללש, כמו שיבואר, ורק ברכה מהני, ואז מהני אפי' לרבי, ולכן נקטו לזה השינוי, ועי'.

הפי' הב' רק למאן דס"ל דקלי דרבנן מטעם דלאו בר גיבול דרבנן

אבל עכ"פ פירוש זה לא יתכן רק אליבא דהרמב"ם ואליבא דרב יוסף, אבל לשיטת הראשונים דגם לאו בר גיבול חיובו מה"ת לכו"ע, דלפי"ז אפי' אם קלי לאו בר גיבול עכ"פ עדיין הוא דאורייתא לכו"ע, [וצ"ל דאעפ"כ מהני שינוי זה להיתר דהוי שינוי גמור ויבואר בס"ד], ע"כ פירוש הגמ' כפי' הרמב"ן דלעיל, וזה הכרחו דהרמב"ן לזה.

וכן נמי לשיטת התורי"ד והריטב"א דקלי דרבנן בין לרבי בין לריבר"י דלאו בר גיבול דמורסן ודקלי שאני, או למש"כ בביאור הלכה סברא מחודשת דליהוי קלי דרבנן, וזה סברא עצמית שאינה תלויה בפלוגתת רבי וריבר"י וכמו שיבואר בס"ד, שוב לשיטות אלו ע"כ הפירוש כרמב"ן וכמש"כ באמת הריטב"א והרי"ד עצמן דתליא ברבי וריבר"י לפי שאין לנו שינוי בנתינת המים[1].

בפי' לשון רש"י ד"ה ריבר"י דאי רבי לא מהני שינוי כו'

והנה לשון **רש"י בד"ה ריבר"י היא,** דאי רבי לא מהני ליה שינוי, דמנתינת מים מיחייב אפילו במידי דלאו בר גיבול, כדאמרינן גבי מורסן, אבל לרבי יוסי בר יהודה דאמר עד שיגבל הכא גובלין כלאחר יד, כדמפרש ואזיל והנ"מ הוא דקא משני, ע"כ.

ויל"פ דבריו בב' אנפי. א] דנקודת ההדגש בדבריו, דלרבי "מנתינת מים מיחייב" ולריבר"י "עד שיגבל", כפירוש רמב"ן וריטב"א דליכא שינוי בנתינה, [וכן פירשו **בדרישה סי' שכ"א ובחזו"א סי' נ"ח סק"א**].

ב] דנקודת ההדגש דרבי "מיחייב אפי' במידי דלאו בר גיבול", ר"ל דרבי מחייב הכא ולריבר"י פטור, וזה כמו שכתבנו בס"ד בדעת הרמב"ם דאם הוא דין תורה לא יהני שינוי.

ומש"כ "דמנתינת המים" זהו גופא הטעם דרבי מחייב דליכא בדרגא זו שייכת גם בלאו בר גיבול, וכן מש"כ "אבל לריבר"י דאמר עד שיגבל", כוונתו בזה דע"כ בלאו בר גיבול דליכא גיבול פטור כשיטת הרמב"ם. ופי זה מתאים אחרי דפשטות שיטת רש"י בביצה ל"ב, כשיטת הרמב"ם, וצ"ע.

[אמנם מהרש"ל מחק כל הלשון מדאי רבי עד אבל לריבר"י וצ"ב, ומ"מ בב"י העתיק לשונו בשלמות וזה הגי' הישנה].

לכאורה לדעת אביי לא יתכנו שני האופנים ומה שצ"ל בזה

ואכתי צ"ע לשיטת אביי דס"ל דבלאו בר גיבול מודה ריבר"י דמשעת נתינת מים מיחייב, א"כ נמצא דעת ריבר"י כרבי ממש, ונדחו שני הפירושים שנתבארו. דרך הרמב"ן נדחית דלאביי גם לריבר"י החיוב על הנתינה, כמו לרבי, ולמה מהני שינוי להתירו. [ואליבא דתורי"ד וריטב"א שקלי דרבנן לכו"ע, או אליבא דהביאור הלכה שכתב כן מטעם מיוחד, ג"כ קשה דעכ"פ בין לרבי בין לריבר"י הדין אחד דאסור בנתינה]. וכן הדרך שכתבנו לדעת הרמב"ם נדחית, דהרי אליבא דאביי גם לריבר"י לאו בר גיבול דאורייתא ואדרבה חייב על הנתינה כמו לרבי. והקושיא חמורה בדעת שאר ראשונים דס"ל לאו בר גיבול מה"ת, אחרי שלדעת הרבה אחרונים לדעתם הלכה כאביי, וכבר כתבנו בסימן א' דכן מבואר במ"מ ובמאירי בדעת הראב"ד, ובודאי נראה דסוגיות הגמ' דתלו לה ברבי וריבר"י אתיא כהלכתא דהוא כאביי.

אכן באמת לדעת רוב הראשונים לק"מ, די"ל דקלי בר גיבול הוא לשיטתם, ושפיר גם לאביי הוי כקמח דעלמא שלדעת ריבר"י חיובו על הגיבול בלבד, ושוב כמש"פ הרמב"ן שלרבי דחייב על הנתינה לא שייכא בזה שינוי, משא"כ לריבר"י דרק הגיבול מחייב ובגיבול שייך שינוי[2]. וכבר כתבו כן **הפמ"ג א"א שכ"א י"ז ובמ"ז שם י"ב, ובביאור הלכה ד"ה שמא יבא** שכתב כן, דע"כ לראשונים קלי בר גיבול ולכן מועיל השינוי לריבר"י.

אבל עכ"פ בדעת הרמב"ם שכתב דקלי פטור, ופשטות כוונתו משום דקלי לאו בר גיבול כמש"פ האחרונים, א"כ ודאי לא ניעבד פלוגתא בין אביי לרב יוסף בדא גופיה אם קלי בר גיבול אם לאו, ושוב צ"ע לאביי דס"ל דגם לאו בר גיבול מה"ת בנתינה, א"כ ריבר"י כמו רבי, ושני הביאורים לא יתכנו וכנ"ל.

אבל באמת להרמב"ם אין כ"כ קושיא, שי"ל שהסוגיא אתיא כרב יוסף, שהר"ם הרי פסק כרב יוסף, ואולי אדרבה מכאן הכרחו. מ"מ הוא דוחק דאיך יכלכל אביי ביאור הי"א גובלין דבברייתא. אבל י"ל דס"ל לאביי דהוי שינוי גמור דמהני בשל תורה, ושבזה גופא פליגי התנאים שבברייתא אם חשיב שינוי מעליא או לא, ואין כאן מחלוקת אחרת, והגמ' שתלתה בפלוגתא דתנאי, אתיא כרב יוסף. עוד י"ל דלעולם קלי בר גיבול, דלא כמו שהבינו האחרונים פשוט בדעת הר"ם, ומה שפסק הר"ם דקלי פטור, היינו מסברת הביאור הלכה שחידש שכאן פטור לכו"ע מטע"א, וכל איסורו דרבנן, וכלפי הדרבנן תלוי הוא בפלגותא דרבי וריבר"י אם החיוב בנתינה או בגיבול, ובזה תלוי דין קלי בדרך שפירש הרמב"ן דבנתינה לא שייך שינוי, ועי'.

לפירוש הרמב"ן צ"ע עדיין למה מדרבנן לא אסרו את הנתינה שליכא בה שינוי

וצ"ע לפירוש הרמב"ן וריטב"א, דאם בנתינת המים לא שייכא שינוי, אכתי ליתסר מדרבנן, דהרי לענין קמח ודאי משמע דגם ריבר"י מודה דרבנן אסור כבר בנתינה, דקאמר אין מחייב עד שיגבל משמע דאיסורא איכא, וכ"כ המאירי דף י"ח והב"י סי' שכ"ד, וא"כ ה"ה קלי ליתסר מדרבנן עכ"פ בנתינת המים, אחרי שלא שייך בו שינוי.

ובשלמא לשיטת הרמב"ם שנתבאר דמפרש התלייה שתלו בפלוגתת התנאים, משום דלרבי שהוא מה"ת לא מהני שינוי, י"ל דבאמת שינוי דמעט מעט הוי שינוי כבר בנתינה, שכבר בשעת הנתינה נתן מעט מים למעט קמח [ועי' להלן בזה אם חשיב שינוי], ושפיר שרי, וגם נוכל לומר דלשיטתו דקלי אינו אלא דרבנן משום דלאו מחוסר גיבול, א"כ כיון שאפי' גיבולו דרבנן לא גזרו על נתינת המים דהוי גזירה לגזירה, וכבר הוזכר סברא זו במ"מ בפ"ח לענין מורסן.

אבל להראשונים החולקים על הרמב"ם וס"ל דלאו בר גיבול דרבנן, וסברת הגמ' ע"כ דבנתינה ליכא שינוי, א"כ איך יותר האיסור דרבנן. ובשלמא להביה"ל שחידש דכאן בקלי לכו"ע הוי דרבנן, שפיר י"ל שוב דבדבר כזה שכולו דרבנן לא גזרו על הנתינה, אך לפשוטו והיא שיטת הפמ"ג והתוס' שבת וחזו"א דהוי דין תורה הדק"ל.

---

[1] בביאור הלכה שכ"א ד"ה שמא אחרי שהעמיד שיטתו דקלי דרבנן לכו"ע מטעם מיוחד, כתב במוסגר בזה"ל "ומה שאמר שם בגמרא הא מני ר"י ב"ר יהודה, משום דלרבי יש בזה עכ"פ איסור משום נתינת מים, ובע"כ צריך לפרש הכי לפירוש הרמב"ם דס"ל דקמח קלי לאו בר גיבול הוא", ולא ירדתי לסוף דעתו ז"ל, דלכאורה כוונתו דבשלמא לולא פירושו י"ל דמה שתלוהו בפלוגתת רבי וריבר", משום דלרבי הוא מה"ת ולריבר"י מדרבנן, כמש"כ למעלה בדעת הרמב"ם, משא"כ לפירושו שלו דקלי דרבנן מטעם מיוחד א"א לפרש כן, ועכצ"ל התלייה 'משום דלרבי יש בזה עכ"פ איסור משום נתינת מים', היינו דבנתינה לא שייכא שינוי וכמש"כ באמת הרמב"ן והריטב"א.

אבל א"כ מהו שמסיים 'ובע"כ צריך לפרש הכי לפירוש הרמב"ם דס"ל דקמח קלי לאו בר גיבול הוא', הרי אדרבה לרמב"ם דקלי לאו בר גיבול א"ש כהפירוש האחר דתלוהו ברבי וריבר", דבזה תלוי אם הוא מה"ת או מדרבנן, ואדרבה לראשונים דבלאו בר גיבול נמי חייב הוא מוכרח כמש"כ בס"ד, וצ"ע.

[2] יש להוסיף שאין כאן דבר חדש במחלוקת שנתבררה כעת בין הרמב"ם לראשונים אם קלי בר גיבול או לאו, דנראה דזה תלוי בפלוגתתם שגבי מורסן, שהנה כפי שכתבו הרב המגיד ז"ל הרמב"ם דימה מורסן לדיו ואפר, ולכן פסק כרב יוסף דלאו בר גיבול פטור, שהרי הכא סתם משנה דמותר ליתן מים למורסן, ולאביי חייב בנתינה כזו, והראשונים שחלקו עליו ודעת הרבה אחרונים, וכאמור בדעת הראב"ד עכ"פ מבואר כן במ"מ ומאירי, שכוונתם לפסוק הלכה כאביי, וע"כ יתרצו סתם מתני' דמורסן כמש"כ התוס' דף י"ח, דמורסן קרוב יותר לקמח, דהיינו דלמסקנא חשיב כמו בר גיבול וכלשון רמב"ן בפרק בתרא, ונמצא דנחלק הרמב"ם עם הראשונים אם מורסן בר גיבול אם לאו, וי"ל דקלי כמורסן, ובחדא פלוגתא הוא, דתווריהו לרמב"ם לאו בר גיבול ולראשונים בר גיבול.

והיה אפ"ל דבאמת מעט מעט הוי שינוי כל דהו גם בנתינה, [באופן שכבר בנתינה נותן מעט מים למעט קלי], ואילו כלפי הגיבול הוי שינוי גמור, ולא כתב רמב"ן דלא שייך שינוי בנתינה רק לומר דאי"ז שינוי גמור אבל מ"מ שינוי כל דהו הוי, וזהו סברת הגמ' דלרבי דנתינה דאורייתא לא מהני שינוי זה, עכ"פ לא להתיר לגמרי, רק לריבר"י דהנתינה דרבנן והגיבול דאורייתא מהני שינוי זה, משום דכלפי הנתינה שכולה דרבנן סגי לן בשינוי כל דהו, ולכפי הגיבול הוי שינוי גמור.

אבל לקושטא קושיא מעיקרא ליתא, שהרי בלאו הכי קשה כמו כן במורסן, שבפשוטו גיבולו דאורייתא לדעת הראשונים החולקים על הרמב"ם, וקשה א"כ למה אמרו נותנים מים למורסן ולא הצריכו שום שינוי, ומ"ש מקמח דמדרבנן עכ"פ אסרו גל נתינת המים, ובאמת שכתב המ"מ בפ"ח שמכאן הוכיח הרמב"ם שיטתו דלריבר"י אין גיבולו מה"ת, ולשאר ראשונים דפליגי קשה, וכבר תירצו המאירי דף י"ח והב"י והב"ח סי' שכ"ד דלא אסרו רבנן אלא קמח שאינו צורך היום, אבל מורסן שהוא צורך היום לא גזרו על הנתינה, וממילא הרי גם הא דקלי מיושב, דגם קלי הוא צורך היום, שהרי אח"כ יגבלו בשינוי, ולהכי שרי ולא גזרו מדרבנן. מיהו לסברא אחרת שתי' במאירי שם לא א"ש.

ענף ב – בביאור ענין שינוי דעל יד על יד

שינוי דעל יד על יד היינו מעט מעט, וחידוש הוא דיועיל שינוי כזה, ובפרט אם האיסור מדין תורה

בעיקר שינוי דעל יד על יד, פירשו הר"ח והרי"ף והערוך (ערך יד) ורמב"ם (פכ"א הל"ד) ורמב"ן וריטב"א וטושו"ע סי' שכ"א, דהיינו מעט מעט. והאחרונים נתקשו בביאור שינוי זה, שלא מצאנו דוגמתו כ"כ בשאר מלאכות, אדרבה אפי' חצי שיעור אסור מן התורה, והטוחן חצי פלפל חייב, ול"א דהמעט הוא שינוי, וכ"ש מעט דהכא דמשמע דגם כגרוגרת דהוא שיעור למלאכת לש מ"מ חשיב שינוי וכמש"כ בביה"ל. ובעיקר נתקשו בזה לפי שיטת הראשונים החולקים על הרמב"ם וסוברים דלאו בר גיבול חיובו מה"ת, וכי כ"כ גדול שינוי זה להתירו לגמרי. משא"כ להרמב"ם דלאו בר גיבול דרבנן אליבא דרב יוסף אליבא דריבר"י וקי"ל כוותיה, וה"ה לריטב"א ותורי"ד דקלי הוא דרבנן לכו"ע, א"כ י"ל דכאן להו לחז"ל בשינוי קלוש להתיר איסור דרבנן, ולא העמידו דבריהם, או בנוסח הכתוב בנשמ"א שאי"ז מדין שינוי, אלא היכר שלא יבא לגבל קמח שאינו קלי.

דעת הנשמ"א דהראשונים דס"ל דהוא מדין תורה על יד על יד מתפרש באופ"א, ושהאחרונים מיאנו בזה

והנשמ"א יצא לחדש דאה"נ לפירוש שאר ראשונים דס"ל לאו בר גבול דאורייתא, על יד על יד ענינו אחר, שעושה כלאחר יד, ואותם ראשונים שכתבו דהיינו מעט מעט אזלי בשיטת הרמב"ם דקלי כולו אינו אלא דרבנן, וחז"ל התירו מעט מעט. וכתב דכן מתבאר מלשון רש"י ד"ה ריבר"י שכתב "הכא גובלין כלאחר יד". ולפי"ז השיג מאד על גדול אחד בספרו ס"ק כ"ח והוא התוספת שבת [כמש"כ האג"ט], שכתב דלדעת שאר ראשונים דקלי דאורייתא ע"כ מעט מעט הוי שינוי גמור דמועיל גם בקמח, ובאמת שכיוצ"ב כתב בפמ"ג שכ"א במ"ז ס"ק י"ב ועוד מקומות.

אבל כבר השיגו עליו האג"ט והביאור הלכה, דחלילה לנטות מפי' הראשונים דפירושו מעט מעט, ושכן מבואר בגמרא ע"ז דף י"ט בפירוש קרא דוקובץ על יד ירבה, ועוד ברש"י גופא בביצה י"ב גבי מלילות דמפרש על יד על יד מעט מעט, וגם רש"י כאן לא כיוון לפרש אופן אחר אלא כל שינוי קוראו כלאחר יד, אבל אופן השינוי הוא מעט מעט, ויצויין לרש"י ביצה י"ג ע"ב גבי שינוי דאחת אחת שקוראו כלאחר יד, ובאמת הוא משונה לומר דכוונת הגמ' לשנות כלאחר יד בדבר כמו גיבול שכמעט לא יצוייר, וא"כ הדק"ל מהו שינוי זה ומ"ש משאר מלאכות ובפרט להשיטות דהוי איסור תורה.

אין לומר דהוי מדין דרך אכילה

וזה ודאי אין לומר דזהו סברא דהוי דרך אכילה, כדרך ההיתרים שנאמרו בבורר לאלתר, וכמו שכבר מצינו סמך לזה משיטת רב חסדא דף ע"ד דס"ל דמותר לברור פחות מכשיעור, ונראה בראשונים שם דר"ח נוקט דפחות מכשיעור חשיב דרך אכילה, דעכ"פ הגמ' דחתה שם וכי מותר לאפות מכשיעור, ואף שגם כאן הוא רב חסדא מ"מ הכא סלקא שמעתיה כוותיה, וכמו שכתב הביאור הלכה. ועוד דלא מצינו היתר דדרך אכילה בלש [אבל עי' להלן].

שי"ל דביש לו עיסה גדולה הוי שינוי שלש מעט מעט

והביה"ל דן ליישב דשאני הכא, דמיירי דיש לו עיסה גדולה ללוש, ועושהו במעט מעט, לכן הוי שינוי גמור, ובעלמא דמחייב על חצי שיעור, היינו היכא דזה כל השיעור שיש לפניו. ודחה דבשבת ק"ג ע"ב מבואר דאפילו יש לו אריגה על כל הבגד וארג ב' חוטין חייב ולא מתחשיב שינוי בזה, וה"ה בלישה. [וכתב דאין לומר דהתם מיירי שסיים בב' חוטין, אבל כאן שאח"כ גיבל עוד מעט נוסף, בזה נעשה לישה קמא למפרע כשינוי, וכתב במישור דלא מסתבר כן].

אבל יש לומר והוא לכאורה פשוט, דלעולם הסברא המיוחדת בכאן לפי יש לו עיסה גדולה ללוש והוא לש רק מקצת דזה שינוי וכמש"כ הביה"ל, ומשה"ק מאריגה יש ליישב, דהתם תחילת הפעולה של אריגת ב' חוטין שווה לפעולת אריגת כל הבגד, אלא שהפסיק מלאכתו אחרי ב' חוטין, ומה שינוי שייכא בזה, הרי בשעת האריגה תחילה המעשה כדרכו, משא"כ הכא שכשיש לו עיסה גדולה ללוש, והדרך ללוש הכל ביחד, והוא לש מקצת מקצת, הרי שכבר בשעת הלישה הוא משונה.

ומסתבר להגביל עדיין סברת הביה"ל זו, דכ"ז דוקא שכבר יש לפניו עיסה גדולה, היינו שבשעת נתינת המים נתן הרבה מים להרבה קמח, רק כעת בגיבול נוטל מקצת מקצת ומגבל, דזה שינוי הניכר, דהדרך לגבל יחד כל העיסה שלפניו, אבל אם כבר בשעת נתינה עושה מעט ומגבלו, אף שבדעתו ללוש עיסה גדולה לא הוי שינוי, דע"י מחשבתו לא יחשב שינוי ואין השינוי ניכר לפנינו. [ועי' חזו"א נ"ח א']. ומיהו גם אכתי שהעמדנו שבשעת נתינה כבר נעשה עיסה גדולה, חידוש הוא להחשיב זה שעושה מעט מעט לשינוי, אם באמת היכא שאין לו צורך אלא בעיסה קטנה הוי כדרכו וחייב עליו, דאין המעשה עצמו משונה, וזה שאנו רואים לפנינו תמיה על שכלו של אדם לא הוי שינוי.

אבל יש להוסיף סברא אחריתא וכעי"ז בחזו"א סי' נ"ח, דכיון דיש לו ללוש עיסה גדולה, ואם ילושה מעט מעט, אין הקמח מתגבל שוה בשוה, ובחלק מן העיסה ירבה המים ובחלק הקמח, לכן הוי שינוי, [היכא דבדעתו לאופתן יחד כעיסה אחת, וכ"ש היכא דכבר ערב מים בקמח מרובה, ובאופן זה כתבו בחזו"א], וזה כבר סברא נפרדת ממש"כ הביה"ל, וכ"ש שלפי"ז לא קשיא ולא מידי מהא דאריגה. ואכתי גם זה חידוש, דאם באמת היכא שלא בא לעשות אלא עיסה קטנה הוי כדרכו וחייב עליו, שוב גם זה שמתחילה עירב המים בהרבה קמח, וגם דעתו אח"כ לזווגם לעיסה אחת, מ"מ עצם הגיבול אינו משונה לכשעצמו.

יותר נראה דשאני לישה שבאמת אין גיבול נוח ויפה כ"כ בשיעור מועט, ושכן מוכח ברמב"ן

ויותר נראה באופ"א ואין צורך בכל מה שנתבאר, דאין לדמות לישה לשאר מלאכות, דהענין הוא בלישה דוקא שבמציאות הפשוטה באמת קשה לגבל עיסה קטנה מאד, ולכן הוי שינוי ואף שינוי גדול, ואינו ענין לשאר מלאכות, שעצם הטחינה נוחה בחיטה אחת כמו בסאה חיטין, אלא שע"ד כלל רצונו של אדם לטחון הרבה, ועד שבא אל הריחיים לא בא בגרעין אחד, אבל עצם הפעולה יפה וטובה בזה ובזה ואינו שינוי בעצם, משא"כ גיבול בלבד שבאמת אינו נילוש היטב, אלא בטירחה יתירה. וזה נראה כוונת הרמב"ן [וי"א שהוא תלמיד רמב"ן] שכתב "על יד על יד, שאע"פ שהוא מגבל כל צרכו, אין דרך גיבול בכך, שאין דרכו אלא במרובה".

וגם בחזו"א סיים דנראה מלשון רמב"ן זה, שלאו דוקא מעט מתוך עיסה גדולה הוי שינוי, אלא כל גיבול מעט הוי שינוי, אבל נראה בחזו"א דמפרש דתלוי במנהג, דכך היה המנהג שלא היו טורחים על המעט, ולפי"ז הגביל שם הדברים לפי הדרך ע"ש, ולפי"ז שוב אין הדברים מחוורין מ"ש משאר מלאכות שלא נמצא שינוי כזה, אם לא שנאמר שהדרך בכל המלאכות גם בשיעור מועט. אבל לפמש"כ הסברא מחוורת, דלא תליא במנהג, דמשום דאדם טורח על זמנו ועושה הרבה הרבה, לא יחשב שינוי, אלא משום שעצם הגיבול עולה בקושי לכן חשיב שינוי, ומשא"כ בשאר מלאכות. ומש"כ הרמב"ן דמגבל כל צרכו, היינו דבאמת כשמתחזק ומתאמץ נעשה הגיבול כל צרכו, אלא זה גופא שגיבול כזה דורש מאמץ יותר שלא כדרך, זהו שינויו.

וראיה לדברנו מדברי הרמב"ן בהמשך, ע"ש שמשמע ליה ממתני' דלא התירו גיבול מורסן לתרנגולים בשינוי, ובטעם החילוק כתב "דכל גיבול לתרנגולין הוי כי אורחיה, שאין צריכין גיבול שלם, שהתרנגולין עצמן מגבלין אותו ע"י ניקור", [וגם על שוורים כתב דלא מהני שינוי דמעט מעט רק דשתי וערב, והטעם הב' שכתב נראה בדרך זו], וצ"ב וכי מפני שאי"צ גיבול שלם לכן זה שעשה מעט מעט לא הוי שינוי, דזה שייך אם השינוי היה שלא לגבל כל הצורך, וכמו בשתי וערב דלהלן, אבל כאן מגבל היטב, רק מעט מעט שלא כדרך העולם שאין טורחין על המעט, ולמה לא יהני לתרגנולין, אלא ע"כ כמש"כ דזה שמעט הוי שינוי, הוא משום שלא נוח הגיבול של מעט ואינו מתגבל יפה ודורש טירחה יתירה, אבל לתרנגולין שאי"צ אלא גיבול כל דהו, א"כ שפיר זה דרך העולם להכין מעט שאין מבקשים שיהא הגיבול יפה, וממילא לא הוי שינוי כלל. [מר"מ ורמן ני"ו].

הסברא במה שפירשו הראשונים בנתינה לא שייך שינוי דמעט מעט

כבר נתבאר פי' הרמב"ן וריטב"א במה שאמרו מאן י"א ריבר"י, דהטעם דבנתינה לא שייך שינוי ולכן לרבי דמחייב על הנתינה לעולם אסור. וסברא זו תבואר היטב למש"כ לעיל לדון דרק אם נתן מים בקמח מרובה ולש מקצתו אז מתחדש השינוי במה שנטל מקצת, אם משום שזה משונה לעשות כן ולא ללוש כל העיסה שלפניו יחדיו, בפרט שאין הגיבול עולה יפה שכ"א נילוש ברמת עירוב מים אחר, עכ"פ לפי"ז מבואר דהיכא דנותן מים לקמח מועט עדיין אין כאן שינוי, דדילמא זהו העיסה שלו. וכעי"ז כתב בחזו"א.

אבל עכ"פ נתבאר דהשינוי הוא עצם הגיבול המועט, וגם החזו"א הדר ביה, דכן מוכח ברמב"ן רק הטעם פירש באופ"א קצת, וא"כ צ"ב אמאי אמרו בנתינה לא שייך שינוי. ולפי מה שנתבאר דיסוד השינוי משום שאין הגיבול עולה יפה ודורש מאמץ יתר, י"ל דזה שייך בגיבול הדורש טירחא יתירה לא בנתינה בעלמא. [נ"ב אחר העיון שוב בדברי החזו"א צריך לתקן כמה פרטים, ולא הספיק הזמן].

הביה"ל מחדש דקלי לכו"ע דרבנן מסברא אחרת דחשיב כדבר שנאפה וראוי לאכילה ולישתו דרבנן

עכ"פ הביאור הלכה לא הסכים להבין לחלק בין לישה לשאר מלאכות, ולכן יצא לחדש דגם לשיטת הראשונים החולקים על הרמב"ם ולדעתם לאו בר גיבול דאורייתא, מ"מ קלי דהכא דרבנן מטעם אחר ונפרד, והוא דע"י מה שמיבשין הקליות בתנור לעשותן ראוין לאכילה, חשיב כמו דבר שנאפה ונתבשל, ולכך אף דע"י נתינת מים שנותנין בתוכו אח"כ הוא מתגבל, אין זה חשיב כמו מלאכת לישה אלא כמו תיקון אוכל בעלמא, דדרך אכילתו בכך, והוא חשיב כמו רוטב שנותנין בתבשיל, ואין זה מלאכה דאורייתא אלא דרבנן, לכך הותר מעט מעט, אם משום דעכ"פ חשיב קצת שינוי ומהני במקום איסור דרבנן, א"נ דכוונת הגמרא מעט מעט הוא ג"כ דוקא בעת האכילה ומשום דדרך אכילה בכך, וע"ד סברת ר"ח בבורר, ושם נדחה ר"ח אבל כאן די בזה, אחרי שאינו אלא דרבנן מהך טעמא דהוי כמו רוטב בתוך התבשיל. ולפי"ז הצדיק דינו של הנשמ"א שכתב לחלוק על התוספת שבת והפמ"ג, שבסתם קמח שלישתו מה"ת אין להתיר מעט מעט.

ויש סמך לעצם הנוסח השני שכתב דיסוד ההיתר בצירוף דהוי דרך אכילה ודוקא סמוך לאכילה, מלשון הריטב"א שכתב "על יד על יד, פי' שמגבל מעט מעט ואוכל לשעתו, ולא יגבל הרבה ביחד". רק שעכ"פ הריטב"א דעתו ברורה דקלי דרבנן, כי לפי שיטתו גם מורסן דרבנן לכו"ע כמו שנתבאר בשיטתו ואכמ"ל, ואין מזה סמך בנידון שיטות שאר הראשונים.

ובעיקר דברי הביה"ל הנה יש בדבריו אלו שני חידושים, הראשון מה דפשיטא ליה ברוטב שנותן לתוך התבשיל שהוא פטור דדרך אכילה בכך, [וכמדומה שכוונתו דשרי לגמרי, ורק בקמח קלי שדומה לקמח אסור מדרבנן], וכנראה סברתו שאחרי שהוא כבר ראוי לאכילה כמות שהוא ורק בקרוב לאכילה מתקנו בתוספת הלישה דרך אכילה הוא, ומ"מ הוא מחודש ולא נמצא מקור אחר להיתר זה.

ובחזו"א סי' נ"ח סק"ז כבר פקפק בזה וכתב דאין זה מוכרע להיתר, והוכיח מהתוספתא דקתני מפררין גלוסקין ובלבד שלא יגבל, וכן בט"ז נראה כן גבי פירורי מצה ששיך בו לש, ול"א סברא זו. וגם אם כדינו של הביה"ל החידוש השני לדמות קמח קליות מחודש, שאמנם הקליות ראויים לאכילה, מ"מ מסתמא אין הקמח שלהם ראוי להאכל כמות שהוא, עכ"פ לישתו ודאי תיקון גדול הוא כשארי לישת קמח, וצ"ע.

פלוגתת האחרונים בקמח שאינו קלי

האחרונים דנו בענין בלילת קמח בלילה עבה לתרנגולין, ע"י שינוי דמעט מעט, **והנשמ"א** אסר משום שיטתו שנתבארה לעיל, דלא מהני שינוי כזה רק במידי דלאו בר גיבול ואליבא דרמב"ם דהוי דרבנן, ולא בקמח דבר גיבול, ודעתו דלשאר ראשונים דלאו בר גיבול מה"ת, החיתר נאמר בכלאחר יד לא במעט מעט דלא יותר איסור תורה בישנוי קלוש כזה. וכל האחרונים חולקים עליו דודאי פירוש הגמ' על יד על יד לכו"ע הוא מעט מעט וכמו שנתבאר. ומ"מ גם הביה"ל דעתו להלכה כהנשמ"א, ומחדש דלכו"ע קלי דרבנן מטעם שהוי כנותן לתוך התבשיל, ובקמח דעלמא אסור לכו"ע ולא מהני שינוי דמעט מעט.

אבל **התוספת שבת והפמ"ג** נקטו פשוט דלדעת שאר ראשונים הוא הדין בקמח דבר גיבול שרי אפי' בלילה עבה במעט מעט. ויש לומר זה בב' נוסחאות, א' אחרי שלראשונים לאו בר גיבול נמי מה"ת, א"כ לו יהא דקלי לאו בר גיבול מ"מ הוא מה"ת, ואעפ"כ מהני מעט מעט וה"ה בקמח דבר גיבול, ב' ע"כ קלי בר גיבול, דאי לאו בר גיבול א"כ לאביי [דלדעת האחרונים קי"ל כוותיה] שיטת ריבר"י כמו רבי דחייב בנינה, ומהו שתלוהו בפלוגתת התנאים, וע"כ דקלי בר גיבול, א"כ ה"ה קמח, ובזה הנוסח כתבו הפמ"ג. ומה שקשה למה מיירו בקלי ולא בקמח שאינו קלי, משום שלאדם לא חזי קמח מגובל לשום מידי, רק קמח קלי, כ"כ הפמ"ג. ומ"מ לענין הלכה גם הפמ"ג לא יקל, כי להרמב"ם נפיק חומרא דלא הותר אלא בקמח קלי לא בקמח דעלמא.

דבר שלאו בר גיבול לא מהני שינוי דמעט מעט

ולענין דינא עולה, דבדברים שהם לאו בר גיבול, לא מהני להו שינוי דמעט מעט, [והוא הדין שארי שינוי בגיבול, כמו שתי וערב], משום שלדעת הפמ"ג והמ"ב דעת רוב הראשונים לפסוק הלכה כאביי דבלאו בר גיבול הוי מה"ת בשעת נתינה, כמו שהעמיד בביאור הלכה שכ"ד ד"ה אין גובלין ועוד דוכתיה, [ונתבאר לעיל סוף ענף א' דהכא נקטינן], וא"כ בכה"ג כמו דלרבי לא מהני שינוי, מטעם דבנתינה לא שייך שינוי, הוא הדין לדידן. והא דקלי דמהני שינוי דמעט מעט לריבר"י, משום דחשיב בר גיבול, כמו שפירשו הפמ"ג והביה"ל ונתבאר לעיל.

והדבר נכון גם בדבר הראוי להאכל כמו קלי ולדעת הביאור הלכה, דעכ"פ למרות שביאר הביה"ל דקלי אינו אלא דרבנן מטעם זה שראוי להאכל, מ"מ הרי הוי סברא גם לרבי ואעפ"כ מבואר בגמ' דלרבי לא מהני שינוי זה, והיינו משום דרבי דמחייב על הנתינה וכלפי הנתינה לא חשיב שינוי כלל, וכיון דבלאו בר גיבול גם לדידן מיחייב על הנתינה, א"כ לא מהני שינוי כלל.

ולפי"ז נראה בקמח מצות הטחון טחינה גסה, י"ל דחשיב לאו בר גיבול ולכו"ע חייב בנתינה ולא מהני שינוי דמעט מעט. **ובמ"ב ס"ק נ"ז** נקט פשוט דשרי במעט מעט, ומיירי שם בטחינה גסה, וצ"ע. [**ובחזו"א סי' נ"ח סק"ח** חולק עליו מטע"א]. וכמו כן במיני סלטים מירקות החתוכין דק דק, ודאי חשיבא לאו בר גיבול, כמו שביאר הר"ם דדבר הגס לאו בר גיבול הוא, וא"כ מתחייב על הנתינה, ולא יהני שינוי להתירו, וצ"ע דבט"ז שכ"א סקי"ב ובמ"ב ס"ק ס"ח לא כתבו כן, וצע"ג.

ענף ג – במה שנראה דעת המ"מ דלריבר"י מהני שינוי בסדר הנתינה גם בעבה

הבנת הב"י בלשון המ"מ דלריבר"י מהני שינוי בסדר הנתינה גם בעבה

כתב **המ"מ פכ"א ל"ג** תוך דבריו "ותירצו קלי דרישא בעבה שתית דסיפא ברכה, ולדברי הכל מותר לבחוש מן הרכה כל צרכו ע"י שינוי בנתינת החומץ באחרונה, ולדברי ריבר"י אפי' בעבה". וכתב עליו **הב"י שכ"א [יד]** "שחידש לומר דלרבי יוסי ב"ר יהודה בעבה נמי מותר אפילו טובא, והוא שיתן השתית תחלה ואחר כך יתן את החומץ", דגם בעבה מהני שינוי הסדר חוץ משינוי דמעט מעט.

ביאור המקום בסברא לזה תלוי בב' הפשטים בגמ' שנתבאר בענף א'

וענין זה אינו מתפרש אלא ע"פ מה שכתבנו בדעת הרמב"ם דפירוש תליית הגמ' להיתר גיבול קלי בשינוי בין רבי לריבר"י, משום דלרבי הוא מה"ת ולריבר"י כל עצמו דרבנן. דאילו לפירוש הרמב"ן וריטב"א [ופשטא דרש"י] דנקודת החילוק משום דעל יד על יד הוא שינוי בגיבול בלבד, א"כ הא ניחא בשינוי דעל יד על יד שנוכל להבין שהוא שינוי בגיבול ולא בנתינה כמו שנתבאר לעיל, אבל שינוי דסדר הנתינה פשוט שאינו שינוי בגיבול יותר מבנתינה, אדרבה בפשוטו אינו שינוי אלא בנתינה לא בגיבול, וגם אם נדחוק דהוא שינוי גם בגיבול כמש"כ הדרישה שכ"א, מ"מ בנתינה הוא שינוי טפי, ומאיזה טעם יהני שינוי דסדר הנתינה בעבה לריבר"י ולא לרבי.

רק למה שנתבאר בדעת הרמב"ם דהתליה בפלוגתא דרבי וריבר"י, היא דלרבי לישתו מה"ת ולריבר"י דרבנן, א"כ א"ש דאמנם הוא שינוי בנתינה טפי, מ"מ לרבי קמח קלי מה"ת, ושינוי אינו מועיל בדאורייתא לא בנתינה ולא בגיבול, ובלישה דרבנן מהני אפי' בגיבול, והיינו דכתב המ"מ דלריבר"י מהני שינוי דסדר הנתינה אפי' בעבה, דלדידיה אפי' עבה הוא מדרבנן כאן דלאו בר גיבול. [ר"מ וסרמן שליט"א].

שהדברים נסתרים מדברי הרמב"ן והרשב"א ועוד

אמנם אכתי גוף דברי המ"מ תמוהים מאד, חדא שהרי כתב כן עכ"פ בדעת הרמב"ן והרשב"א, וזה לא יתכן, דמלבד דמצד הסברא לא יתכן כן לפירושם הם שתליית הגמ' היינו דלרבי החיוב בנתינה, ולריבר"י בגיבול וכמשנ"ת מצד הסברא. עוד יותר דמפורש בדבריהם דלא מהני שינוי בסדר הנתינה אלא ברכה ולא בעבה.

דעי' בחי' הרמב"ן שכתב "לריבר"י נמי מיבעיא לן לאוקמיה ברכה, כדי להתיר לו לגבל כל צרכו ואפי' במרובה, והוא שישנה בנתינת שתית ואח"כ חומץ", הרי בהדיא דרק ברכה מהני שינוי זה. ועוד ברי"ף וראי"ש שאחר שפסקו הלכה כריבר"י, ואעפ"כ הביאו הא דשוין ברכה שמהני שינוי בסדר הנתינה, ופירשו הרמב"ן במלחמות ובחי' והרשב"א בשם רמב"ן, שהרי"ף הביאו כי יש בו נפ"מ גם לריבר"י, דברכה מהני גם שינוי בסדר הנתינה, ומכל הלין דבעבה לא מהני כן. [וקשה מאד לדחוק, דכוונתם דהביאו את הסוגיא, כדי שנלמוד גם שינוי זה, ולעולם לדידן אפי' בעבה מהני, דאין זה במשמע לשונם כלל].

וכ"ז כמעט מפורש בלשון הטור שכ"א דבעבה לא מהני שינוי בסדר הנתינה, וגם בתרוה"ד סי' נ"ג כתב בהדיא דבעבה לא מהני כלל, ומדבריו מבואר דנשאר באיסור דאורייתא, כדלהלן, [ובזה עמד כבר בדרישה סי' שכ"א].

גם לשון הגמ' לשכעצמו דחוק טובא להרב המגיד ז"ל, דלמה לא הזכירוהו רק ברכה ולא בעבה, ואולי דלרבותא דעל יד על יד אמור לה, דלרבי לא מהני אפי' על יד על יד דהוא שינוי עדיף, אבל באמת דלריבר"י מהני גם בעבה, ודוחק גדול.

לשון הרמב"ם בחילוק עבה וקשה וי"ל"פ בב' פירושים ובהם תלוי דינו של המ"מ

והנה ז"ל הרמב"ם "ומותר לגבל את הקלי מעט מעט, אבל תבואה שלא הביאה שליש כו' והיא הנקראת שתית מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת, והוא שיהיה רך, אבל קשה אסור מפני שנראה כלש, וצריך לשנות, כיצד נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ". ומפורש בהדיא דיש חילוק להלכה בין רכה לעבה. - והנה המחבר העתיקו כלשונו בשו"ע שכ"א י"ד, והרמ"א תיקן הנוסח והגיה "ואפילו ברך צריך לשנות", ובפשטות ר"ל דזה כוונת הרמב"ם, ואינו מחלוקת בין המחבר לרמ"א אלא פירושא קמפרש, דהא בגמ' אמרו שינוי סדר ברכה, ומעט מעט בעבה, ובפשטות הם דברי הרמב"ם.

ולפי"ז מפורש דלא מהני שינוי סדר בעבה גם להלכה, ודלא כמ"מ. ואמנם לפי המקרה היו דברי המ"מ בדעת הרמב"ן ורשב"א לא בדעת הר"ם. אבל זה לפי שנחלקו בנקודה אחרת אם בקלי ג"כ מהני שינוי זה ברכה או רק בתבואה שלא הביאה שליש, אבל בענין זה אין שום מקור למיעבד פלוגתת ראשונים, וקושיא זו מצאתי בתוספת שבת.

אמנם לשון הר"ם מגומגם לפי"ז, ולכן היה מקום לומר דבאמת קאי אקשה דוקא, לומר דיש אופן שינוי נוסף, ולהתיר אפי' במרובה, ע"י שינוי סדר, ואילו רכה לא בעי שינוי כלל, ואע"פ דבגמ' מבואר דרכה בעי' שינוי סדר ועבה לא מהני, י"ל דהר"ם נקט דשינוי סדר מהני לריבר"י גם בקשה, וכמו שהבין הב"י שכ"א בדעת המ"מ וכתב ע"ז דהוא חידוש, ועוד חידוש ס"ל דברכה לא בעי שינוי כלל, ואע"פ שבגמ' הצריכו שינוי סדר, זהו לרבי דוקא, כמו שצידד הריטב"א, אלא שדחה שם מדברי הפוסקים, ונימא דדעת הרמב"ם כן, וראה במרכה"מ שצידד כעי"ז וע"ע זיו משנה על הר"ם.

האחרונים כתבו שהמ"מ לא כיון לזה

אמנם כמדומה שהעיקר כדברי התוספת שבת שכ"א ס"ק כ"ז והחזו"א נ"ח ב' דגם המ"מ לא נתכוון לזה כלל, ומש"כ ולדברי ריבר"י אפי' בעבה, ר"ל דאיכא גם בעבה אופן ההיתר, והוא בשינוי דעל יד על יד, ופשוט.

ענף ד – בדברי הט"ז שכ"א סקי"ב

במש"כ הט"ז בבלילה עבה המתקלקלת דסומכין על עיקר ההלכה כריבר"י, ועושה שינוי בגיבול, ומ"מ טוב לשנות גם בסדר הנתינה

בט"ז שכ"א סקי"ב, עמד בדבר מה שנהגו לעשות בשבת סלט מצנון ומלפפון החתוכים דק ושופכין חומץ לתוכן בלא שינוי, וביאר דסמכו על עיקר ההלכה כריבר"י, ולא חששו לרבי משום דא"א לעשות בער"ש שיתקלקל טעמו של הצנון, וכתב דמ"מ לא יערבנו בכח או ע"י הכלי, היינו לכאורה דיעשו את השינוי הנזכר גבי שום וחרדל, ומסיים דמן המובחר שישים תחילה החומץ בכלי. והעתיקו במ"ב ס"ק ס"ח, וביאר שם בשעה"צ דהוי בלילה עבה.

וצ"ב מה מוסיף שינוי בסדר הנתינה, דממ"נ לרבי לא מהני זה, כמפורש בגמ' בפרק בתרא, ולריבר"י לא בעינן זה, וסגי בשינוי דאינו טורף בכח כדאיתא בגמ' גבי שום, ועכ"פ שינוי דסדר הנתינה לא מועיל בעבה גם לא לריבר"י, וא"כ מה הוספה יש בזה. ולעיל כתב "דלרווחא דמילתא מצריכים עוד שינוי בנתינת האוכל תחילה", וזה גופא צ"ב.

ושמעתי ליישב די"ל דגם בעבה דנראה בגמ' דלא מהני בה שינוי בסדר הנתינה, היינו דלא מהני להתיר האיסור דאורייתא אבל נחית דרגא ואינו אלא אסור דרבנן, א"כ זהו ביאור דברי הט"ז, דאם לא נוכל לחוש לגמרי לדברי ספר התרומה במאכל המתקלקל, למה לא נחוש כמה דאפשר להקל איסורו בשינוי בסדר הנתינה, דאפי' לשיטתו דהלכה כרבי מ"מ אינו אלא דרבנן.

אבל מ"מ הדבר צ"ע ממש"כ **בתרוה"ד סי' נ"ג** "ונראה דבלילה עבה הואיל וחשיבה לישה גמורה, אין חילוק בין נותן המשקה תחילה או אחריו, למ"ד דנתינת משקה זהו גיבולו, כדמשמע פ"ק דשבת דקאמר, אחד נותן קמח ואחד נותן לתוכו המים, האחרון חייב, מדלא קאמר הנותן מחים חייב, אלמא הי מינייהו האחרון הוא חייב", ומראיתו מבואר דהוא איסור תורה, ומ"מ בתורת מן המובחר אפשר דחשש דמהני כן דלא הוי איסור תורה, כי ראית התרוה"ד אפשר דיל"ד. [די"ל דהתרוה"ד לשיטתו דהיכא דלא ידוע מנהג העולם, עושין קודם נתינת המים ואח"כ הקמח, והט"ז חלק דבכה"ג אין שינוי שיתיר, א"כ י"ל דקמח ומים אין בהם דרך קבוע, וזימנין עביד כך וזימנין עביד כך].

סימן כד [לש ד]

דין שינוי סדר הנתינה ברכה

גיבול רכה דרבנן ולכן שרי ע"י שינוי סדר 52
אף אם קלי עבה ג"כ דרבנן מ"מ חמיר טפי 52
צ"ב איך מהני שינוי סדר הנתינה לריבר"י דהחיוב על הגיבול, ובאמת דעת התרוה"ד דלא מהני 52
אבל דעת שא"ר דמהני, ובדברי הדרישה שכתב על שם הב"י דהראשונים פליגי על תרוה"ד 52
לדברי הביאור הלכה גם לרבי יש חיוב עוד בגיבול וא"כ אף לשיטתו קשה מה מהני שינוי הנתינה 53
דרך האג"ט בטעם דמהני שינוי הסדר גם לריבר"י 53
בפשטות צ"ל דכיון דכולו דרבנן סגי להו בשינוי והיכר בתחילת הלישה 53
הריטב"א צידד לומר סברא הפוכה דלריבר"י רכה לא בעי שינוי כלל 53

גיבול רכה דרבנן ולכן שרי ע"י שינוי סדר

בגמ' שם, ושוין שבוחשין את השתית בשבת כו', והאמרת אין גובלין, ל"ק הא בעבה הא ברכה, והני מילי הוא דמשני, היכי משני, אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואח"כ נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ, ע"כ. והיינו דברכה מודה רבי דמהני שינוי זה של היפוך סדר הנתינה, רק בעבה לא מהני זה.

וביאור קולת רכה פירש"י "שאין זו לישה", וכן בתרוה"ד סי' נ"ג "דבלילה רכה לא חשיבא לישה וגיבול", ובפשוטו היינו שאין כאן איסור תורה, [וכן הוא בשגרת לשון האג"ט סק"ט אות ח' וחזו"א נ"ח ב', וע' שביה"ש בפתיחה ללש אות ז' שהרחיב בזה], ומ"מ מדרבנן אסור, אבל התירו ע"י שינוי בסדר הנתינה. היינו דשינוי הסדר חשיב שינוי קצת דמהני להתיר איסור דרבנן, ולא מהני לאיסור תורה, וע"כ בעבה לא מהני. [ואף שכתב רמב"ן דבנתינה לא שייכא שינוי, כוונתו דע"י ע"י לא הוי שינוי בנתינה, אבל שינוי בסדר ודאי הוי שינוי בנתינה, ואדרבה עיקרו בנתינה ולא בגיבול, אלא שמצד עצמותו הוא שינוי קל, שלא מהני לעבה, ופשוט].

אף אם קלי עבה ג"כ דרבנן מ"מ חמיר טפי

אמנם צ"ע דכ"ז א"ש אם קלי דאורייתא עכ"פ לשיטת רבי, אבל לפי שיטת התורי"ד והריטב"א שקלי דרבנן לכו"ע כמו מורסן לשיטתו, וכן לפי שיטת הביה"ל שחידש דקלי דרבנן מסברא מיוחדת אע"פ שמורסן מה"ת, א"כ תרוויהו דרבנן ומה לי עבה מה לי רכה.

וי"ל דאם כי תרוויהו דרבנן, מ"מ עבה חמיר טפי, דדומה יותר ללישה. וביתר ביאור, דעבה אסרו רבנן באיסור גמור, ולא שרי עד שישנה שינוי ממש, וכיון דלרבי נתינת המים היא האיסור ובנתינה לא שייכא שינוי כמש"כ הרמב"ן וריטב"א ע"כ אסור בכל גווני, אבל רכה שאינו דומה ללישה לא אסרוה רבנן, אלא שהצריכו שינוי כל דהו שלא יראה כלש. וכן נראה מלשון הריטב"א שכתב "ופרקי' כאן בעבה כאן ברכה, כי אם היא עבה נראה כמו גיבול ולישה ואסור מדרבנן משום גזירה, ואם היא רכה ניראית כמו משקים ולא דמיא ללישה ועיסה ושרי, יוה"מ דקא משני, פי' דאפי ברכה לא שרי אלא בשינוי שלא יעשה כדרך שבוחשים".

צ"ב איך מהני שינוי סדר הנתינה לריבר"י דהחיוב על הגיבול, ובאמת דעת התרוה"ד דלא מהני

וצ"ע דשינוי זה דמקדים את השתית לחומץ, הוא לכאורה שינוי בנתינה גרידא, לא בגיבול, א"כ איך אהני שינוי זה לריבר"י דמחייב על הגיבול.

והיה מקום לפרש דאה"נ לריבר"י ליכא אלא שינוי אלא דעל יד על יד, דיל"פ דעיקר המימרא דמודה רבי בשתית רך דיש לנו שינוי להתיר גיבולו, ונמצא ברכה שבין לרבי בין לריבר"י איכא שינוי להתיר, ומ"מ כ"א לשיטתו, לרבי שמשנה בסדר הנתינה כדמפרש, ולריבר"י מהשינוי דמעט מעט כמו בעבה. רק שהוא דוחק דפשטא משמע דמהני שינוי דסדר הנתינה גם לריבר"י.

ובאמת שכן מבואר ע"כ בתרומת הדשן סוף סי' נ"ג, שמורה היתר גבי מיני טיבולים לגבל בשבת בלילה רכה ע"י שינוי בסדר הנתינה, ולהוסיף אח"כ שינוי בגיבול שמערב באצבע, ומפרש דלרבי כבר אהני השינוי בסדר הנתינה, אבל חיישינן לשיטות דהלכה כריבר"י שהגיבול מחייב, ואז צריך עוד שינוי בגיבול, ואילו השינוי בגיבול בלבד לא מהני דחיישינן להשיטות דהלכה כרבי דחייב על הנתינה, הרי ע"כ כוונת הגמ' כמשנ"ת דלרבי משנה בסדר, ולריבר"י ישנה לעשות מעט מעט.

אבל דעת שא"ר דמהני, ובדברי הדרישה שכתב על שם הב"י דהראשונים פליגי על תרוה"ד

אבל בהרבה ראשונים מבואר דשינוי בסדר הנתינה מהני גם לריבר"י, עי' רמב"ן שכתב כן בהדיא דשינוי זה של סדר הנתינה ברכה מרוויח, גם לריבר"י דשוב אפי' במרובה מגבלין. וכן מבואר ממש"כ הרי"ף והרא"ש דהלכה כריבר"י, ובתר הכא הביאו דברי הגמ' כאן דשוין שבוחשין וכדמפרש דמשנה בסדר הנתינה, ולכאורה הוא מיותר למאי דקי"ל כריבר"י ואפי' עבה שרי לגבל מעט מעט, וכבר תירץ הרמב"ן במלחמות ובחידושיו דהביאוהו כדי שנלמד דברכה מהני גם שינוי בסדר הנתינה ואפי' במרובה, וכ"כ הרשב"א, ואין לומר דהיינו שינוי סדר ועוד שינוי בגיבול, דאם משנה בגיבול שוב אי"צ לשנות בסדר לדעת ריבר"י דפסקו כוותיה, [ומה שהתרוה"ד מצריך גם שינוי סדר, הוא משום דחושש לדעת רבי], וכן הוא בטור דבעבה משנה מעט מעט וברכה אפי' במרובה אם משנה בסדר הנתינה, וכ"מ ברמב"ם פכ"א הל"ג.

וכבר עמד בזה הדרישה ס"ק ד' אלא שיש שם מבוכה בדברים, וז"ל "דכמו שלרבי יוסי ב"ר יהודה שס"ל דאין נתינת מים זהו גיבולו, ואפילו הכי מתיר שם בשתיתא בנתינת הקמח תחלה ואחר כך נוער בו אפילו בלא שינוי, ואף על גב דכתב מהרא"י 'בסוף' סימן נ"ג דלרבי יוסי ברבי יהודה בעינן בשום וחרדל שינוי גם כן בעירוב, הא 'כבר כתבתי' שאין כן דעת בית יוסף, ומוכיח ממשמעות לשונם דהרי"ף והרא"ש דלא סבירא להו הכי, ואף על גב דלדידיה אין נפקא מינה כל כך בשינוי נתינת הקמח והמים והעיקר תלוי לדידיה בעירובו וגיבולו דאחר כך, מכל מקום [שרי] הואיל ואשתני".

ונראים חלילה הדברים מעורבבים, שבתרוה"ד יש ב' דברים, א' מה שהביא בתחלה, דלרי"ף ורא"ש נותן משקין בשום ושחליים בשבת, אבל אח"כ בעי שינוי לערבו באצבע או בניעור ולא בכף, [ומיירי כ"ז בעבה], וע"ז הביא הדרישה לעיל מהב"י דחולק דסגי שלא יטרוף בהכי, ואי"צ שינוי ממש, ב' מה שכתב בסוף התשובה לגבי רכה [שלמד להתיר גם בשום ומי טיבול רכה מההיא דשתיתא], דלא סגי לריבר"י בשינוי סדר ובעי עוד שינוי בגיבול.

והרי תוכן דברי הדרישה קאי על היתר רכה, דעמד למה מהני שינוי סדר על הגיבול אח"כ, וא"כ לכאורה ע"ז מביא מהתרוה"ד, וע"כ היינו מש"כ בסוף התשובה לגבי רכה, דבאמת דעתו דלא מהני, ובעי עוד שינוי בגיבול, וזהו שכתב הדרישה "דכתב מהרא"י 'בסוף' סימן נ"ג", אבל תיכף כתב הא כבר כתבתי שאין כן דעת בית יוסף כו', והרי לא כתב כן על זה, אלא על הענין שבתחל"ד התרוה"ד, אם לריבר"י

בשום וחרדל עבה בעי שינוי יד או ניעור או רק שלא יטרוף, ואין שם שינוי סדר, וצ״ע.

וע״ע לשונו של הדרישה בהמשך ״הא דכתבו הרי״ף והרא״ש אין צריך שינוי בשעת העירוב לרבי יוסי ב״ר יהודה, משום דלאו בר גיבול ממש הן השום והחרדל, ושתיתא בשבלילתו רכה״, כמדומה שמערב ולומד שבשניהם היה נתינת מים בשינוי, ודינם אחד, ולכן דעת הב״י דאי״צ שינוי בגיבול דשם וחרדל עבה, וכ״ז צ״ב דמעולם לא שמענו דשום וחרדל בעי שינוי סדר, רק דדעת הב״י דעצם מה שלא יטרוף בכח מתיר, וכל הדברים נבוכים וצ״ע, [וע״ע בזה בספר בר גיבול סימן י].

לדברי הביאור הלכה גם לרבי יש חיוב עוד בגיבול וא״כ אף לשיטתו קשה מה מהני שינוי הנתינה

ועוד יש להעיר דלפי מש״כ בביאור הלכה שכ״א ד״ה אין מגבלין דאפילו לרבי דמחייב על נתינת מים, מ״מ אם נתן מים מע״ש וגיבל אח״כ בשבת חייב, דיש לישה אחר לישה כה״ג, ע״ש שהאריך, ונתבאר בסימן ב׳, א״כ באמת מה שהקשנו לריבר״י קשה נמי לרבי, דהרי אפי׳ נתן מים מער״ש חייב על הגיבול, א״כ ה״ה שינה בנתינת מים יתחייב על הגיבול, ושוב היכא מהני שינוי בנתינה להתיר הגיבול כדרכו.

ובאמת שיש לקבוע מזה שהתרומת הדשן שנקט פשוט דלריבר״י לא מהני השינוי בסדר הנתינה, ויקשה למה לרבי מהני הרי גם הגיבול סיבת חיוב כמש״כ הביה״ל, וע״כ דהתרוה״ד חולק על הביאור הלכה ועל הרא״ש ביצה שמוכח כדבריו, וס״ל דלרבי אין מחייב על גיבול דאין לישה אחר לישה, וצ״ע.

ובלא״ה כן מבואר בתרוה״ד שם בראש הסימן, שכתב דלדעת ספר התרומה שפסק כרבי נפיק מחד חומרא דלעולם אין ליתן מים בשבת, אבל מאידך נפיק קולא דאם נתן מים בשום בער״ש תו מגבל כדרכו ובלבד שלא יטרוף, [פי׳ שזה דרך חול], אבל לראשונים שפסקו כריבר״י מחד נפיק קולא דשרי נתינת המים אפי׳ בשבת, ומאידך נפיק חומרא דהגיבול צריך להיות בשינוי גמור ביד או בנענוע ע״ש היטב, שאלו תורף דבריו, אם לא נדחוק בהם, ועי׳ בזה בסימן ב׳.

עכ״פ לדעת הביה״ל והכא מוכח ברא״ש דיש גיבול אחר נתינת מים, שוב גם לרבי צ״ע היאך סגי בשינוי סדר הנתינה.

דרך האג״ט בטעם דמהני שינוי הסדר גם לריבר״י

ובאג״ט ס״ק ב׳ עמד בזה בנוסח הקושיא קמא שכתבנו דלמה מהני השינוי גם לריבר״י כמבואר בהרבה ראשונים, וכתב לחדש דלריבר״י אין הביאור דהמלאכה היא הגיבול בלבד, אלא מנתינת המים ועד הגיבול, והעושה זה בלא זה פטור, א״כ כיון ששינה בנתינת המים אין כאן לישה.

אבל דבריו מחודשים, דבפשוטו המלאכה היא להביאו מאינו נילוש לנילוש, ומאיזה רגע יקרא לישה, אם בנתינת המים יתחייב אז, ואם בגיבול כל מה שעושה עד זה לאו כלום הוא, וכמו בבישול שפשיטא דהמבשל רבע בישול לא עשה כלום, והמבשל מרבע ועד שליש חייב, וכבר עמד בזה באג״ט, ובנה בנין שלם בזה לבאר תחילה ששני תכונות נפרדות הם הנתינה והגיבול, זה קיבוץ החלקים וזה הרכבת המים והקמח, ואח״כ חידש לדמות זה לעקירה והנחה, שהמלאכה נעשית ע״י שני ענינים, והם דברים מחודשים, ובפשטות זהו ענין אחד אלא שיש בו כמה דרגות של גיבול.

וגם עוד שלא אהני תירוצו ליישב הקושיא הב׳ שהקשנו, דלרבי נמי לא יהני שינוי בנתינה, דהא מ״מ יש גיבול אחר נתינה, כמו שהוכיח בביה״ל, וע״ז לא אהני תירוצו.

בפשטות צ״ל דכיון דכולו דרבנן סגי להו בשינוי והיכר בתחילת הלישה

ובפשוטו צריך לומר, דאחרי שכל עצמו של בלילה רכה אינו אלא דרבנן, ובפרט שבריטב״א משמע דהוא איסור קל, ולכן התירוהו ע״י היכר שעשה בשינוי בסדר הנתינה, אע״פ דלריבר״י עדיין עיקר המלאכה לפנינו, וגם לרבי עדיין שייכא עוד מלאכה בגיבול, מ״מ רבנן לא גזרו בכה״ג שכבר שינה בנתינה, ויש לו היכר בדבר, ועי׳ עוד בדרישה סק״ד שמעמיד מכאן יסוד מסוים, ששינוי מתחילה אהני לסוף, ודן ללמוד מזה בהיפך דשינוי בסוף מועיל להתחלה ע״ש.

הריטב״א צידד לומר סברא הפוכה דלריבר״י רכה לא בעי שינוי כלל

ודע דבריטב״א מצדד סברא הפוכה מהתרוה״ד, דלריבר״י לא בעי שינוי כלל ברכה, וז״ל ״ליש אומרי לא בעי שינוי ברכה, דהא שרי לגבל את השתות בשינוי, וכיון שכן דאפילו בעבה נמי שרו בשינוי, ברכה לא בעי שינוי, והא קי״ל כי״א דקיימי כר׳ יוסי כר׳ יהודה, דסתם מתני׳ כותיה. אבל י״ל דאפילו ר׳ יוסי בר׳ יהודה דשרי גיבול בשינוי דלעיל, מודה דבעינן בשתות רכה שינוי כל דהו, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול כו׳, וזה נראה דעת הפוסקים ז״ל, עכ״ל.

הרי שמתחלה דן לומר דרכה בעי שינוי טפי לרבי מלריבר״י, וצ״ב מהיכ״ת לחלק, הרי כל הסברא דלא מהני שינוי בעבה לרבי משום דנתינת מים לחוד אסורה, ואין מציאות שינוי בנתינת מים, וברכה דמעיקר נידון דידה קיל, מודה דמהני שינוי, אבל חוץ מזה אין חומר לרבי מלריבר״י בכללות לישה ובכללות שינוי לכאורה. [ועי׳ מש״כ במקו״א בזה], וי״ל דהנידון כאן ברכה, ג״כ תלוי במחלוקת אם יש לישה בנתינה, די״ל דבחישה דרכה לא מיחלפי כלל בגיבול דעבה, ומ״מ אסרו רכה אטו עבה משום דהנתינה מיחלפי זה בזה שעכ״פ בשניהם מערב קמח במים, ויבואר בזה גם מה שהתירו בשינוי סדר הנתינה, אע״פ דהוא שינוי בנתינה ולא בבחישה, דבאמת רק הנתינה מיחלף, מעתה כ״ז לרבי דהנתינה בעבה דאורייתא, אבל לריבר״י דאף בעבה אינה מה״ת, כי אם בגיבול, שוב רכה לא מיחלפי כלל בעבה, ולא בעי שינוי כלל.

סימן כה [לש ה]

בהיתר נתינת מים וגיבול בשינוי במורסן

סוגית הש"ס 54
גיבול מורסן דאורייתא או דרבנן 54
טעם שלא גזרו בנתינת מים למורסן 54
לענין הלכה בדבר שהוא בר גיבול 55

סוגית הש"ס

תנן בפרק בתרא (קנ"ה ע"ב) "ונותנין מים למורסן אבל לא גובלין", ובגמ' אמר אביי אמריתה קמיה דמר מתניתין מני ואמר לי ריבר"י היא, דתניא כו' ריבר"י אומר אינו חייב עד שיגבל, דילמא עד כאן לא קאמר ריבר"י התם אלא קמח דבר גיבול הוא, אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא אפילו ריבר"י מודה, לא סלקא דעתך דתניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי רבי, ר' יוסי בר יהודה אומר נותנין מים למורסן, ע"כ.

מבואר לנו דאליבא דריבר"י וסתם מתני', מותר ליתן מים במורסן, אבל אסור לגבל. ונדחית שיטת אביי דסבר דגם לריבר"י אסור ליתן מים במורסן. ודעת התו' דף י"ח והרמב"ן בפרק בתרא שם ועוד, דלא נדחה משם דעת אביי בכלל, דהרי בפ"ק אמר אביי כן ולא דחוהו, רק כלפי מורסן בפרט נדחה דבריו, דע"כ גם אם אמת כסברת אביי מ"מ מורסן דמי לקמח טפי וחשיב בר גיבול ואין חייב לריבר בנתינת מים. ובדעת הרמב"ם נראה שנדחה שיטת אביי לגמרי כדלהלן.

עוד איתא התם, לוי בריה דרב הונא בר חייא אשכחיה לגבלא דבי נשיה דקא גביל [מורסן ע"י שינוי, רש"י], וספי ליה לתוריה, בטש ביה [דהא לכו"ע אבל לא גובלין תנן, רש"י], אתא אבוה אשכחיה, א"ל הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב ומנו רבי ירמיה בר אבא, גובלין כו' וה"מ הוא דמשני, היכי משני, אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב, והא לא מערב שפיר אמר רב יהודה מנערו לכלי. מבואר בכאן היתר גיבול מורסן ע"י שינוי דשו"ע ושל ניעור מכלי לכלי.

עוד איתא התם, כתיב אפינקסיה דזעירי אמרית קדם רבי ומנו רבי חייא, מהו לגבל אמר אסור, מהו לפרק אמר מותר, אמר רב [מנשיא] חד קמי חד תרי קמי תרי שפיר דמי תלתא קמי תרי אסור, רב יוסף אמר קב ואפילו קביים, עולא אמר כור ואפילו כוריים ויש בזה כמה שיטות.

א] שיטת רש"י דמהו לפרק הוא ענין אחר, והוא מהו לקחת מתוך כלי שלפני בהמה זו, לתת לפני חברתה, ולפי"ז יל"ע אם מהו לגבל ר"ל בשינוי ואעפ"כ אסר, או בלא שינוי, [דלשאר פי' דלהלן זה גופא חילוק לפרק מלגבל], ועי' ריי"ף ובעה"מ ומלחמות ועוד. אבל לתוס' ושא"ר מהו לפרק קאי על לישה, ור"ל מהו לגבל בדרך ניעור, אך בסיום הדברים נחלקו כדלהלן. ב] לפי' הרמב"ן במלחמות מהו לפרק ר"ל לגבל ע"י ניעור מכלי לכלי, וה"ה גיבול שתי וערב, ומהו לגבל ר"ל גיבול כל צרכו, ופשיט ליה לאיסור, דבעי' שינוי שו"ע וניעור מכלי לכלי, כמבואר בסוגיא לעיל, [וי"ל כן בכוונת תוס']

ג] הרמב"ן בחי' כתב דיותר נכון לפרש, דמהו לפרק ר"ל לגבל ע"י ניעור מכלי לכלי דוקא, וזה שרי אבל אין בכלל זה גיבול בשו"ע, שזה נכלל במהו לגבל דאסיר ליה, ודלא כגמ' לעיל שהתירו שו"ע, וכתב רמב"ן דזה כרבי דחמיר טפי ולעיל כריבר"י וכן הלכה, [ועכצ"ל דהכל בנתן המים בער"ש, אך צ"ב ד' רמב"ן למה גיבול חמור לרבי מלריבר"י, ועוד דעכ"פ שינוי יתיר דרק נתינה אין שייך שינוי, וראה בזה לעיל בד"ה 'גיבול שלאחר נתנית מים' בקצרה]. ד] כעי"ז לפי הרי"ד ומובא בריטב"א, דמהו לגבל ר"ל אף ע"י שינוי, ופשט לאיסור כרבי, דאסור מצד נתינת מים, ומהו לפרק ר"ל אם היה מגובל כבר מער"ש, ורוצה ליתן מכלי לכלי מותר, ופירש דכולי האי לא אסר, וזה כרבי ולא להלכה, ומשמע דדוקא בכה"ג התירו לרבי דכבר נתגבל ממש, ושרק מנער, [וא"כ שוב צ"ב כעין שצ"ב ברמב"ן].

גיבול מורסן דאורייתא או דרבנן

והמבואר שני קולות במורסן לריבר"י, האחד דמותר ליתן מים ואפי' איסור דרבנן ליכא, והשני דהגיבול מותר ע"י שינוי דשו"ע ושל ניעור ואפי' איסור דרבנן ליכא, ואם גיבול מורסן דאורייתא חידוש הם שני ענינים אלו, דלא אסרו נתינת מים אטו גיבול, ושלא אסרו מדרבנן גיבול בשינוי. ועכ"פ אם מורסן מה"ת נוכל ללמוד לכל שארי לישות כולם שני קולות אלו. אבל אם יש סיבת קולא במורסן ואין גיבולו אלא דרבנן, א"כ מבואר היטב דהותר נתינת מים במורסן, דהוי גזירה לגזירה, [וכ"כ המ"מ בדעת הרמב"ם כדלהלן], וכן א"ש שהותר גיבול ע"י שינוי, וממילא כלפי שארי קמחים שלישתם מה"ת אין מקור לשני קולות אלו, וכ"כ האחרונים ויבואר.

וענין זה אם גיבול מורסן מה"ת או דרבנן, נתבאר בס"ד בארוכה בסימן א', ונחזור על תמצית הדברים בקצרה. דעת הרמב"ם בפירוש כוונת רב יוסף דפ"ק [והוא בעל המסקנא הכא], בהיפך גמור מדעת אביי דפ"ק [והוא דעת מאן דאמר הכא דלמא כו'], והוא דלאו בר גיבול הוי סברת קולא דאפי' גיבולו דרבנן, ופסק כן הר"ם, ומפרש בהדיא דמורסן לאו בר גיבול ואיסור גיבולו דרבנן, ולא חש למה שכתבו התוס' דף י"ח דאביי מתרץ עצמו דמורסן בר גיבול הוא, ופשטות זה גופא טעם שפסק כרב יוסף משום דכאן נדחית שיטתו, שהיה ברור לו דמורסן לאו בר גיבול, וכמבואר במגיד משנה. [ואך שצ"ע לשיטתו למה בפ"ק לא דחו לאביי מהך ברייתא דהכא].

והרבה ראשונים פליגי וס"ל דרב יוסף ס"ל דלאו בר גיבול כבר גיבול, דחייב מה"ת בגיבול, א"כ בפשטות לשיטתם דעת רב יוסף דמורסן דאורייתא אע"ג דלא בר גיבול, וחייב בגיבול.

עוד מבואר בתוס' דף י"ח כאשר הבאנו לעיל בסמוך, דאביי בכאן לא נדחה לגמרי, תדע שבפ"ק לא דחוהו מהכא, דאביי מסיק מכח הברייתא דמורסן בר גיבול כמו קמח, וכ"כ רמב"ן כאן. א"כ לפי"ז לאביי עכ"פ מורסן מה"ת. נמצא דעת התוס' דגיבול מורסן מה"ת משני פנים, לרב יוסף משום דלאו בר גיבול ג"כ חייב על גיבולו, ולאביי משום דמורסן כקמח דחשיב בר גיבול.

טעם שלא גזרו בנתינת מים למורסן

ובאמת כבר כתב המ"מ לבאר מקור הר"ם דלאו בר גיבול קיל דאינו אלא דרבנן, דאל"ה היו אוסרים נתינת המים מדרבנן אטו גיבול. וצ"ע בדעת התוס'. ובמאירי דף י"ח ובב"י סי' שכ"ד חיזקו הקושיא, דהרי בקמח משמע דהנתינת מים אסורה דרבנן, מדקתני אינו חייב עד שיגבל משמע איסורא מיהא איכא, וא"כ מ"ש מורסן מקמח. וכתב הב"י די"ל דוקא בקמח שאין בו צורך היום שא"א לאפותו בשבת גזרו, אבל מורסן דיש בנתינת מים צורך היום להאכיל לבהמות לא גזרו. וגם במאירי כתב מעין זה בדרך הב'. ובדרך א' תירץ דשאני מורסן דגם גיבולו אינו גיבול כ"כ, וצ"ע דעכ"פ גיבולו מה"ת, ואולי זהו סברא שלו לחשוש שאם יתן מים סוף שיבא לגלבלו, דבלא"ה אין גובל מוכרח כ"כ שאינו מוסיף הרבה, וצ"ע.

והטי"ז שם סק"א חולק, ותמה על הב"י דאטו קמח אין הנידון לצורך היום, והרי כשהוא לצורך מחר בלא"ה אסור משום מכין, ודעתו דלא גזרו כלל על נתינת המים בשום אופן וצורה. ומפרש שגם המ"מ לא נתכוון לתמוה כן דראוי לגזור בנתינת המים, רק לדעת הר"ם דגזרו לאו בר גיבול אטו בר גיבול, ה"ה דיש לגזור נתינה אטו גיבול, וכלל דבריו דחוקים. ועי' בפמ"ג מתבאר דנפ"מ למכת מרדות, דלטי"ז דהוא רק משום הכנה ליכא, ולב"י הוא איסור מסוים לש דרבנן ולוקה.

לענין הלכה בדבר שהוא בר גיבול

ולענין הלכה בדברים שהם בני גיבול. הנה לענין נתינת מים הרי בלא"ה מחמירים לחוש לשיטת ספר התרומה וסייעתו דהלכה כרבי דחייב בנתינת מים בין בקמח בין במורסן, מ"מ בשעת דחק מסוים מקילים לסמוך על עיקר ההלכה כריבר"י דפטור בנתינת מים בשבת, [עי' בסימן ז' בגדר הדחק שמקילים בו, ואם דוקא ע"י גוי], וא"כ יש לדון על שעת דחק אם יותר גם בבר גיבול, דכאמור לראשונים ע"כ שרי עכ"פ לצוך היום, אבל להרמב"ם אין מקור להתיר, אם כי אין ראיה גמורה לאסור, רק דעכ"פ נקט המ"מ דמרוב דפשיטא לר"ם לאסור הכריח את שיטתו.

וכיוצא בו הספק לענין הגיבול בשינוי גמור דשתי וערב ושל ניעור לכלי אחר, [וזה נפ"מ עוד גם שלא בשעת הדחק, להיכא שנתן המים מער"ש]. דכאמור בדעת הראשונים דפליגי מבואר דמהני להתיר גם איסור תורה, אבל לרמב"ם אין לנו מקור לחדש דמהני שינוי זה בבר גיבול דהוא מה"ת, אם כי אין ראיה איפכא, [והיה אפש"ל דמכאן הכרחו דהר"ם דאינו אלא דרבנן דאל"ה לא הותר בשו"ע, וינקוט דאליבא דאביי באמת לא יתירו שו"ע, אלא שאביי איתותב לשיטתו].

והנה משמע ומבואר כמה פעמים בפוסקים ובמ"ב דיש לחוש לשיטות רוב הראשונים שלאו בר גיבול חיובו מה"ת בנתינת המים, אבל כ"ז לענין חומרא לאסור בלאו בר גיבול נתינת מים בכל אופן, אבל לענין קולא אפשר דלא נסמוך עליהם, ונחוש לשיטת הרמב"ם שלפיו אין מקור להתיר בבר גיבול נתינת מים וכן גיבול בשתי וערב או ניעור הכלי, וצ"ע.

וכבר מצינו ענין זה מבואר בט"ז שכ"ד סק"א שפסק כרוב הראשונים דלאו בר גיבול דאורייתא, לענין קולא להתיר נתינת מים לקמח, אך לא מצינו בדבריו בהדיא לענין אם יהני שינוי דשו"ע אם גם בזה נסמוך ארוב הראשונים, ולכאורה יש לדמות זה לזה בסברא, [ואף שנידון נתינת מים הוא ספק בדרבנן, גם נידון גיבול בשו"ע הוא בדרבנן, דאסיור תרוה ודאי ליכא ע"י שינוי זה], וגם יעוי' לשונו דאולי סתמא משמע דגם בזה שרי.

והנה לשון המשנ"ב שכ"ד סק"ז "ואם מותר ליתן מים לתוך הקמח באופן זה, עי' בט"ז שכתב דזה תליא בפלוגתת הפוסקים", משמע מלשון "באופן זה", שהנידון בט"ז כולל הן את הנתינת המים והן את הגיבול בשתי וערב, ותרוויהו תלוי בפלוגתת הפוסקים, וכן הוא באמת וככל הנ"ל, וימצא דבכולהו פסק הט"ז להקל, אבל מאידך המשנ"ב עצמו השמיט סיום דברי הט"ז שקי"ל כשיטת רוב הפוסקים לקולא, וצ"ע. מ"מ כיון שהנידון בדרבנן, וגם נראה עיקר כרוב הראשונים כמש"כ הפמ"ג וחזו"א שהרמב"ם יחידאה, ע"כ נראה עיקר דיש להקל בכל זה, וצ"ע.

שו"ר **בחזו"א סי' נ"ח סק"ו** שכתב בהדיא דלצורך האכלת בהמה [דמחמת ההפסד וצעב"ח סמכינן אשיטת רוב הראשונים דאין הלכה כרבי], מתירים נתינת מים הן למורסן הן לקמח, ולגבל אח"כ בשינוי דשו"ע, וניעור מכלי לכלי.

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

סימן כו [לש ו]

דין חרדל שלשו

ענף א – שיטות הראשונים בביאור האופן והטעם שהתירו לישת חרדל 56

סוגיית הש"ס בפרק תולין 56
מחלוקת רבוותא בפירוש לא יטרוף אלא מערב, אם ר"ל ולא יטרוף בכח, או אף לא בכף כלל, אלא באצבע או בניעור 56
בפשוטו אין הגבלה של כמות ולשון מעט מעט שבטור ר"ל בנחת ואין כאן דעת הב"ח 57
קו' הראשונים דבירושלמי מחייב בנתינת מים בשום, ושני השיטות בזה, אם הבבלי חולק, או דמיירי בבתן מים בער"ש 57
כ' התרוה"ד דטעם הסוברים דמיירי בנתן מים מער"ש דפסקו כרבי, והמתירים כריבר"י, והם ס"ל דבעי לערב ביד משום שינוי 57
כ' הב"י דמ' בכמה ראשונים הפוסקים כריבר"י ושרי נתינת מים בחרדל בשבת, דאעפ"כ מערב בכף ורק לא יטרוף וצ"ב 58
עוד ק' דהמשנ"ב כתב דגם לרבי יש חיוב בלישה שאחר נתינת מים וא"כ למה התירו בלא שינוי גמור בעירוב 58
שדוחק לומר דכל שאין טורף בכח, הוי שינוי גמור, וכן אין לומר דמיירי מעט מעט כנ"ל 58
גם מש"כ התרוה"ד דלפוסקים כרבי ודאי אין ליתן מים בשבת, אין כן דעת היראים וכן בעוד ראשונים נראה דאינו מוכרח 58
עוד הוכחה מדעת האו"ז בקושיתו דיש סיבת קולא בחרדל, להתיר נתינת מים לרבי וטריפה שלא בכח לריבר"י 59
יבאר צד קולא בחרדל דלאו בר גיבול הוא ואין גיבולו אלא דרבנן, ושאי"ז מספיק 59
עוד י"ל דמיירי בבלילה רכה ואין גיבולו אלא דרבנן, ושאי"ז מספיק, וגם זה דוחק 59
עוד י"ל ע"פ סברת מהרש"ל דאם אין עושין אותה עיסה ממש לא חשיב לישה 59
מש"כ הביאור הלכה לולא דברי רבוותא ז"ל, דלא התירו בלא נתן המים בער"ש 60
יל"פ עוד בקולת חרדל שכיון שנילוש לחות עצמו אין בו איסור לישה מה"ת 60

ענף ב – שיטת המרדכי ועוד שיטות מיוחדות 60

שיטת המרדכי המחודשת טובא 60
דברי המג"א הצ"ע 61
מש"כ הדרישה בביאור דברי המרדכי 61
אחרונים שכתבו דהוא ט"ס במרדכי 61
שיטת ההגה"מ דכל דבר אסור לטרוף 62
צ"ב בלשון רבנו ירוחם שאם רסקו בשבת אסור ליתן מים בשבת 62
תי' הרשב"א על הקושיא מהבבלי לירושלמי 62

ענף ג – דברים העולים 62

כמה הערות בנוגע לדינא ע"פ בדיני חרדל וכיוצ"ב 62

ענף א – שיטות הראשונים בביאור האופן והטעם שהתירו לישת חרדל

סוגיית הש"ס בפרק תולין

בפרק תולין דף ק"מ ע"א, אמר מר זוטרא לית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאתמר, חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו [ביין או בשמן, רש"י] בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש, ולא יטרוף אלא מערב, שחליים ששחקן מע"ש למחר נותן לתוכן שמן וחומץ וממשיך לתוכן אמיתא ולא יטרוף אלא מערב, שום שריסקו מע"ש למחר נותן לתוכו פול וגריסין ולא ישחוק אלא מערב, וממשיך את אמיתא לתוכן, ע"כ.

והסוגיא צריכה ביאור רחב. מהו יסוד ההיתר בזה, ואם הוא מדין שינוי, וגם פירוש המציאות דחרדל "שלשו", ומהו פירוש "לא יטרוף אלא מערב", ומהו "ולא ישחוק אלא מערב", האמור גבי שום.

מחלוקת רבוותא בפירוש לא יטרוף אלא מערב, אם ר"ל ולא יטרוף בכח, או אף לא בכף כלל, אלא באצבע או בניעור

והנה בפירוש ולא יטרוף כתב רש"י "ולא יטרוף כדרך שטורפין ביצים בקערה בכף דרך טריפה שמכה בכח", מבואר שטריפה היא הכאה בכח, ונזכר ברש"י כף, ומוכח אם כן שטריפה שלא בכח מותרת גם בכף, ואולי יש לדייק דביד שרי גם בטריפה בכח, ואינו מוכרח דאורחיה דמילתא דגבי ביצים קתני. ועי' **ב"י שכא** שכתב דכן משמע דעת הפוסקים דסגי שאין טורף בכח ואפי' בכף.

אבל בכמה ראשונים נראה שפירשו ענין לא יטרוף שלא יערב כלל בכף, ומה שכתוב בגמ' בין ביד בין בכלי, פירש **הב"י שכ"א** והאחרונים לדעתם, דהכוונה שמנענע הכלי ומתערב, וכ"מ **בתרוה"ד סי' נ"ג**.

דהנה **באור זרוע סי' ס"א** אחרי שמעתיק הסוגיא ופוסקה נגד הירושלמי, מסיק הלכה למעשה שיתן המים בשבת ויערב באצבעו, ומעין זה **במרדכי רמז תל"ג**, [ושיטתו מיוחדת ותבואר בהמשך], וע"כ כנ"ל, וכ"כ **התרוה"ד סי' נ"ג מובא בב"י שכ"א** דכן מבואר באו"ז, ומוסיף לפרש כן בדעת הרי"ף והרא"ש [שמשמע דס"ל דמיירי בנתן מים בשבת והל' כריבר"י ויבואר].

אמנם צ"ע לומר כן בדעת האו"ז שבראש דבריו הביא האו"ז לשון רש"י בפירוש לא יטרוף בכח, וכאמור ברש"י נראה דשרי בכף שלא בכח.

ואמנם **בחזו"א סי' נ"ח ס"ק ה' ד"ה שו"ע** עמד בזה, וכתב דנראה דלא בא האו"ז לאסור בכף, אלא ר"ל דביד שרי לערב יפה יפה, ובכף צריך שלא יטרוף, ועוד צידד דאפשר שבהוראה למעשה קאמר להחמיר בכף, דלמא יטרוף, אבל עכ"פ בפירוש הגמ' ובעיקרא דדינא מודה לרש"י. אבל אין כן דעת התרוה"ד והרמ"א, שהבינו שלדעתו מתפרש כוונת הגמ' בדוקא שאין טורף בכף רק מנענע הכלי, וכדלהלן.

ובספר התרומה סי' ר"כ פירש "ולא יטרוף, פי' הדבש לא יכה בכף כדי לערב כמו ביצים תרופות אלא מערב ביד", ונראה לכאורה ג"כ כנ"ל, דלא הותר אלא ביד, אבל לא בכף, ואה"נ דבניעור שרי, וזה כוונת גמ' בין ביד בין בכלי, ונקט התרומה גוונא דעירוב ע"י אמצעי, דזה דוקא ביד, [וכמו שהרמ"א שכ"א סט"ז נקט ביד דוקא, וכתב הט"ז ס"ק י"ב והא"ר דה"ה בניעור הכלי], אמנם תיכף כתב בסתמא "ונראין הדברים הוא הדין, אם כתש השומין מע"ש מותר לתת מים בשבת או משקה לתוכן ולערבן אפילו בכלי", וסתם וקצת דוחק לפרש בניעור, גם בחלק הסימנים כתב רבנו האו"ז שמערב בין ביד בכלי, ולא נכתב שם הלשון מערב באצבע, [גם להעיר דהתרוה"ד והב"י כתבו כן

רק בדעת הסוברים דמיירי בנתן מים בשבת ואעפ"כ שרי, דמיירי ע"י שינוי דמערב באצבע או ניעור הכלי, אבל משמע בדבריהם דלסוברים דנתן מים בער"ש אי"צ לאוקמא בהכי, אלא אף בכף כל שאין טורף בכלי מותר, ולא כן משמע בסה"ת, וע"ע בזה להלן], ואולי הוא ט"ס מה שכתוב בתחל"ד כאן "אלא מערב בידי", וצ"ל או בכלי.

ובטור ושו"ע שכ"א סט"ו גבי חרדל כתב הלשון "ולא יטרוף לערבו בכח אלא מערבו מעט מעט", והרמ"א הוסיף "וי"א דלא יערב בכף אלא בידי", וציין המציין לאו"ז ומרדכי הנ"ל[1], [ומש"כ הב"ח שאין מקור לדברי הרמ"א יבואר בס"ד להלן].

בפשוטו אין הגבלה של כמות ולשון מעט מעט שבטור ר"ל בנחת ואין כאן דעת הב"ח

והנה כאמור לשון הטור והמחבר "ולא יטרוף לערבו בכח, אלא מערבו מעט מעט", וראיתי בב"ח שהבין לשון 'מעט מעט' שר"ל כמות מועטת של חרדל, [על דרך שנקטו כן לעיל גבי קלי עבה], ופירש תחילה דדיבר בהווה, שכיון שאין טורף בכח לא יצלח מלאכתו במרובה, אבל כתב דזה דוחק דלמה לו לבארו, ולכן מסיק דיש כאן שני דינים, שלא יטרוף בכח אלא יערב בנחת, ועוד שלא יערב הרבה אלא מעט, ודין זה הוא כדין שאמרו גבי קמח קלי שעל יד על יד הוי שינוי והיינו מעט מעט, וכתב דמקורו של הטור המחבר ממה שכפלו בגמ' ואמרו לא יטרוף בכח אלא מערב, ואחרי שכבר אמרו שלא יטרוף בכח ממילא ודאי יערב, אלא שבאו לומר דיערב מעט מעט בכמות.

אבל ביאורו מחודש מאד, והב"ח יחידאה בזה, כי בפשוטו פירוש לשון הטור והמחבר בלשון מערבו מעט מעט שיערב בנחת, היפך מה שכתוב לא יטרוף בכח, וזה נראה פשוט מאד, [ולא כמשמעותו לעיל לגבי קלי], ואילו פירוש הב"ח דוחק בלשון הטור דא"כ הול"ל, ולא יטרוף לערבו בכח, וגם לא יגבלנו הרבה יחד אלא יערב מעט מעט. ובכלל מהיכן המציא הטור דין מחודש שלא נמצא לפניו בשום מקור. והמקור שכתב הב"ח מכפל לשון הגמ', נראה כרמז רחוק לכלול בתיבת אלא מערב דבעי כמות מועטת. ומכל דברי התרוה"ד והב"י שיבוארו להלן נראה ודאי דלא כפי' הב"ח כמו שיבואר. וגדולי הפוסקים לא העתיקו דברי הב"ח אלו.

וכן דעת רבנו המ"ב (במ"ב ס"ק נ"ח ושעה"צ ס"ק ע"ד ובביאור הלכה ד"ה יכול במוסגר) דמעט מעט היינו בנחת אבל אפי' במרובה מהני, ופירש דעתו דמן הב"י וכל הפוסקים לא משמע כפירוש זה, וגם בגמ' לא הזכירו דבעי על יד על יד. [אך באג"ט סק"ל אות י"ג הסכים להב"ח].

קו' הראשונים דבירושלמי מחייב בנתינת מים בשום, ושני השיטות בזה, אם הבבלי חולק, או דמיירי בבתן מים בער"ש

והנה הראשונים הקשו על מש"כ בבלי להתיר המיחוי בחרדל שום ושחליים, מהא דאיתא בירושלמי בפירקין "ההן דשחק תומא כד מפרך ברישייא משום דש, כד מברר בקליפייתיה משום בורר, כד שחיק במדוכתיה משום טוחן, כד יהיב משקין משום דש, גמר מלאכתן משום מכה בפטיש", הרי שבנתינת משקין לשום מיחייב משום לש. ויש ראשונים דכתבו דהירושלמי חולק על הבבלי, או דס"ל כשיטה שגם הובא בבבלי לעיל לאסור חרדל בין בכלי בין ביד, עכ"פ אנן לא ק"ל כירושלמי, כן כתב היראים (סי' רע"ד) והאו"ז (סי' ס"א) ועוד.

אבל ספר התרומה (סי' ר"כ) והסמ"ג (לאוין ס"ה) והסמ"ק (רפ"ב) בשם ר"י הזקן בעל התוס', תירצו דבבלי מיירי שנתן המים מער"ש, ולמחר שרי לערב, ולא פליג על הירושלמי שמיירי בנותן מים בשבת דמחייב משום לש. והובא שיטתם במרדכי (סי' תל"ג) וריטב"א (דף ק"מ) ורבינו ירוחם (נתיב י"ב ח"ח) והגה"מ (פכ"ב אות מ'), ויש מהם שהעמידו בזה שני שיטות יעו"ש.

נמצא שנחלקו הראשונים בנידון אם שרי גם ליתן המים בשבת, דלירא"ם ואו"ז שרי, ולספר התרומה וכל סייעתו בשם ר"י אסור. וכתבו הב"י והאחרונים דכן נראה סתימת הרי"ף הרמב"ם והרא"ש, שלא הגבילו שיתן המים והדבש בער"ש, וכבר כתב כן הטור בשם הרא"ש. ובטור ושו"ע העמידו בזה ב' שיטות ע"ש. ופלוגתתם צ"ב.

כ' התרוה"ד דטעם הסוברים דמיירי בנתן מים מער"ש דפסקו כרבי, והמתירים כריבר"י, והם ס"ל דבעי לערב ביד משום שינוי

ובתרומת הדשן סי' נ"ג מבואר דשני הנידונים הנ"ל, יסודם במחלוקת כמאן הלכה אם כרבי או כריבר"י, דספר התרומה וסמ"ג וסמ"ק פוסקים הלכה כרבי [וכן הוא דעתם בהדיא], ע"כ מחד דנפיק חומרא גבי הנתינה, כמבואר בגמ' דלרבי א"א להתיר נתינה, וע"כ מיירי בנתן המים מער"ש ולמחר אינו עושה אלא גיבול. ומאידך נפיק קולא בגיבול, דאין קפידא כ"כ בגיבול דכבר חשיב נילוש מער"ש, ואי"צ לשנות בגיבול, רק שלא יטרוף.

אבל לשיטת הרי"ף והרא"ש דהלכה כריבר"י, נפיק קולא גבי הנתינה, שהיא מותרת בשבת [ואפי' איסור דרבנן ליכא כמו שמבואר במורסן ובקלי ואכמ"ל]. ומאידך נפיק חומרא לשיטות אלו דהגיבול צריך להיות בשינוי ממש, "כגון באצבעו או בכלי עצמו לנערו", ככתוב

---

[1] בביאור הגר"א על לשון המחבר "ולא יטרוף בכח", כתב "צ"ל בכף, וכן הוא ברש"י", ואח"כ על הגהת רמ"א די"א דלא יערב בכף אלא ביד כתב הגר"א "וכן הוא ברש"י כנזכר לעיל, ור"ל זה מה שכתוב ולא יטרוף כו'". ומש"כ דכן שיטת רש"י תמוה, דכאמור למעלה לשון רש"י נראה שבכף שלא בדרך הכאה שרי, וצ"ע.

ועוד מחודש מה שהגיה בלשון המחבר גופיה, במקום בכח בכף, דנראה דעתו דאין מקום לפירוש כזה שיתיר שלא בדרך הכאה, וענין זה יבואר בהמשך הענין. וביותר צ"ע דבב"י כתב מפורש דסתימת הרמב"ם ודעמיה משמע דשרי גם בכף אבל שאין טורף בכח, ומה שיך להגיה בגוף דברי המחבר לשנות דבריו מהכתוב בב"י. ואם לחלוק בו די שיכתוב דעתו למחלוקת.

וגם צ"ע דהרי נראה דהרמ"א בא לחלוק על המחבר בזה גופיה, ולפי הגהת הגר"א לא יבואו דברי הרמ"א כהוגן, שהרי זה גם דעת המחבר. ובזה י"ל דהנה המחבר מנה ג' המינים המפורשים בגמ" כ"א בלשון הגמ' שאצלו, ובחרדל הרחיב בפירוש ולא יטרוף שהעתיקו בלשון "ולא יטרוף בכח אלא מערבו מעט מעט", ובשחלים ואח"כ בשום קיצר בלשונו וכתב "ולא יטרוף אלא מערב", והרמ"א בתר שום כתב להי"א דלא יעשה בכף, ויפרש הגר"א דכונתו רק להשוות גם איסור טריפה דשחליים ושום לאיסור טריפה בחרדל, לא לומר שיטה נפרדת בכל ה'לא יטרוף' שהוזכר עד כאן, ומצאתי בדמש"א שפירש כן, מ"מ אכתי צ"ב לשון הרמ"א שכתב "ויש אומרים" דלא יערב בכף אלא ביד, שמורה שאין זה שיטה מסוכמת, א"כ ודאי נראה שהמחבר לא ס"ל כן, וצ"ע.

ועיקר הגהת הגר"א במחבר ולא יטרוף לערבו "בכף" אלא מערבו "מעט מעט", צ"ע דפתח בכד וסיים בחבית, [מעט מעט היינו בנחת ולא בכח, כמשנ"ת למעלה דלא כב"ח], וי"ל דתרתי קאמר לא יטרוף וגם לא יעסוק בו בכף, כי אם יערב באצבע וגם בנחת, ודוחק.

שוב ראיתי בשעה"צ ס"ק ע"ה שכתב דגם הגר"א בהגהתו על המחבר לא כיוון שבכף אסור בכל גונא, אלא שבכף בכח אסור, אבל בכף שלא בכח שרי, [וכנראה שעיקר כוונתו לומר דביד מותר אפי' בכח], והוכיח כן מזה גופא דברש"י שמשם מקור הגר"א מפורש כן דרק כף בכח אסור, וכמו שכתבנו גם אנו בס"ד, ומיד הקשה דא"כ הרמ"א שהגיה לא לטרוף בכף אלא ביד, והביא הגר"א המקור מדברי רש"י אין לו פירוש, דהרי בכף שלא בכח שרי לרש"י, ולכן כתב דנראה שזה כוונת הגר"א להשיג באמת על הרמ"א שהגיה כאן, להעיר דגם דעה ראשונה ס"ל כן, דלא יטרוף בכף בכח.

אבל דבריו דחוקים מאד בכוונת הגר"א, דאם כל הגהתו דלא יטרוף בכח הוא בכף בכח, למה מוחק תיבת בכח ותחת זה כותב בכף, יוסיף תיבת בכף, גם מה לו כ"כ להגיה יכתוב שהיינו דוקא בכף, וביותר דוחק במש"כ על ביאור הגר"א שעל הרמ"א, שודאי לא חלק הגר"א על הרמ"א רק הביא מקור לדבריו, וצ"ע. וסו"ד לא ידעתי לכלכל דעת הגר"א בכל דבריו.

באו״ז [שהוא מן הפוסקים כריבר״י] שהתיר נתינת מים בשבת, וכתב גם דמערבן באצבעו[2].

והיינו שלדעתו לשיטת ספר התרומה אי״צ שינוי כלל, דכיון דפסקו כרבי א״כ הנתינה כגיבול, ואין גיבול אחר גיבול, [וזה דלא כביה״ל שכ״א ד״ה אין מגבלין], ואי״ז אלא הלכה בפ״ע שלא יטרוף, [כדי שלא יעשה כדרך הלשין, כנראה בביה״ל שכ״א ד״ה יכול לערבו, או משום עובדין דחול]. ורק לראשונים שפסקו כריבר״י, ע״כ דבעינן שינוי, וע״כ דפירוש שלא יטרוף בכח היינו שלא בכף דהוי שינוי.

[נ״ב, החלק שנתינת מים בשבת תלויה בין רבי לריבר״י מפורש בתרוה״ד בשם המפורש, אבל החלק דאופן השינוי מיתלי תליא בזה כנ״ל, אינו מפורש בהדיא, אבל כן משמע ודאי בלשונו, וכ״כ החזו״א סי׳ נ״ח, וכן משמע בהעתקת הב״י בשמו במה שכתב ומדבריו למדנו כו׳].

כ׳ הב״י דמ׳ בכמה ראשונים הפוסקים כריבר״י ושרי נתינת מים בחרדל בשבת, דאעפ״כ מערב בכף ורק לא יטרוף וצ״ב

אבל בב״י כתב דאף הרי״ף והרא״ש והרמב״ם שע״כ ס״ל כשיטה שפסקה כריבר״י והתירו גם נתינת המים בשבת, אעפ״כ משמע סתימת לשונם דסגי שלא יטרוף בכח, ואפי׳ בכף שרי, [וכ״כ בכס״מ פכ״ב הי״ב].

והמחבר העמיד ב׳ שיטות, בענין אם צריך ליתן המים בער״ש, ואופן הגיבול סתם וכתב לתרוויהו ״ובלבד שלא יטרוף לערבו בכח אלא מערבו מעט מעט״, כשיטתו בב״י שדחה דברי התרוה״ד ממשמעות הראשונים.

וברמ״א מוסיף בשיטה הראשונה המתרת נתינת מים, די״א שלא יערב בכף אלא ביד, וזהו דעת התרוה״ד שגם הוכיחה מהאו״ז, דלשיטת הפוסקים כריבר״י אז חמיר הגיבול וצריך לשנות טפי בגיבול, [ובאמת לשון הרמ״א לאו דוקא ביד, דה״ה בניעור הכלי עצמו והעיקר לאפוקי כף, וכמש״כ הט״ז ס״ק ״ב והא״ר].

וצ״ע במשנ״ב ס״ק ס״ד שנראה בלשונו דדברי התרוה״ד נאמרו בכל אופן, וגם על השיטה השניה דנתן המים בער״ש, וצ״ע.

עכ״פ מש״כ הב״י בשיטת הראשונים צ״ע, מה יענו על סברת התרוה״ד דפשיטא ליה דאחרי שעיקר המלאכה בגיבול, ודאי דבעי שינוי גמור, ולמה סגי לן שלא יטרוף בכח. ועי׳ **בביאור הלכה ד״ה יכול** שהאריך להעמיד התימה שבזה.

עוד ק׳ דהמשנ״ב כתב דגם לרבי יש חיוב בלישה שאחר נתינת מים וא״כ למה התירו בלא שינוי גמור בעירוב

ויש להוסיף עוד דמה שנקט התרוה״ד דלראשונים שפסקו הלכתא כרבי, היכא דנתן המים בער״ש, שוב אי״צ לשנות כ״כ בגיבול שכבר הוא מגובל מער״ש, וע״כ יסוד דבריו דאין גיבול אחר גיבול, כבר האריך **הביה״ל שכ״א ד״ה אין מגבלין** להוכיח דיש גיבול אחר גיבול, והוא באמת מוכח מדברי הרא״ש בביצה ל״ב ע״ב כמו שכתבנו במקו״א, דנראה בהדיא דבטיט אפי׳ נתן המים מער״ש אסור לגבל בשבת דיש גיבול אחר גיבול, והשתא אם דעת הראשונים כן יקשה שוב אמאי סגי בזה שאין טורף בכח, גם אם פסקו כרבי.

ובאמת הנה ספר התרומה הגם שפסק כרבי, כתב לגבי מורסן דנותן המים בער״ש, ולמחר מגבלו שתי וערב, הרי שצריך גם לרבי שינוי גמור בגיבול.

[מאידך יבואר בזה שיטת המרדכי ע״פ גירסת הגר״א שתבואר להלן, דעולה דהגם שפסק כספר התרומה בשם ר״י דאין אופן ליתן מים בשבת, והיינו לפי׳ התרוה״ד שפסק כרבי, אעפ״כ כתב דלא יערב בכף אלא באצבעו כמש״כ האו״ז, משום דבזה ס״ל דלא כתרוה״ד, שיש גיבול אחר גיבול, ועי׳ אופן אחר בהערה להלן].

שדוחק לומר דכל שאין טורף בכח, הוי שינוי גמור, וכן אין לומר דמיירי מעט מעט כנ״ל

ובחזו״א (סי׳ נ״ח סק״ד וסק״ח ד״ה מש״כ) מצדד דזה שאינו טורף בכח הוא שינוי גמור להתיר איסור תורה, כשם ששתי וערב הוא שינוי גמור במורסן, והוא מחודש וצ״ע. וגם הוא עצמו דן דאולי מהני שינוי זה רק מפני ששום וחרדל לישתן דרבנן, וא״כ דבר זה שוב צ״ב למה אין בהם לישה גמורה מה״ת.

והנה כאמור לפירוש הב״ח בביאור לשון הטור ״יש כאן עוד הלכה שלא יערב הרבה אלא מעט, א״כ התימה נדחה למקור אחר, דשינוי דמעט מעט הוא בפשוטו שינוי גמור, וכמבואר גבי קמח קלי שעל יד על יד הוי שינוי להתיר אפי׳ בלילה עבה לריבר״י, וגם שם צ״ב, אך כבר הוא מבואר, וראה במקומו שהארכנו לבאר שינוי זה, אבל כבר כתבנו שדברי הב״ח מחודשים מאד, ובפשטות כוונת הטור בלשון מערבו מעט מעט דיערבו בנחת.

ואכן אדרבה מדברי רבוותא שאנו עוסקים בהם נראה ודאי דלא כהב״ח. שהרי התרוה״ד ודאי לא פירש כן, שהרי העמיד שלפי הראשונים שפסקו כרבי ליכא שינוי כלל בגיבול ובלבד שלא יטרוף, ופירש עוד שלהראשונים שפסקו כריבר״י צ״ל מערבו ביד או בנענוע הכלי, ואם היה מבין דמיירי במעט מעט, הרי ממילא יש כאן שינוי גמור ואי״צ כלום. וכשהב״י דוחה דבריו וכתב דסתימת הדברים בר״ף ורמב״ם ורא״ש משמע דסגי שאין טורף בכח, ולקולא בא, ובודאי א״כ שלא יתכן שמנגד הצריכו שינוי דעל יד על יד. ועוד אם כתב מכח הסתמא שסתמו לא יטרוף אלא יערב, שגם בכף שרי, על אחת כמה וכמה ללמוד מסתמא זו שגם במרובה שרי. א״כ הב״י עכ״פ לא הבין כן בלשון הטור שהעתיקו גם הוא. גם הרמ״א שהגיה על הב״י די״א שלא יערב בכף אלא ביד, אם איתא שהמחבר הצריך שיערב בכמות מועטת, בפשוטו הוא שינוי גמור המועיל שפיר בכף נמי כמו בקלי, [ובזה עי׳ באג״ט סק״ל אות י״ג].

ועי׳ גם **בביאור הלכה ד״ה יכול**, שהאריך לעמוד בתימה הזה איך הועיל שינוי שלא יטרוף להתיר איסור תורה, וכתב במוסגר דאם נפרש דהיינו כמות מועטת מיושב דהוי שינוי, אבל כתב דמן הב״י וכל הפוסקים לא משמע כן, וגם בגמ׳ לא הזכירו דבעי על יד על יד, [ושם לא הזכיר שעכ״פ הב״ח מפרש כן וציין לו בשעה״צ ס״ק ע״ד].

גם מש״כ התרוה״ד דלפוסקים כרבי ודאי אין ליתן מים בשבת, אין כן דעת היראים וכן בעוד ראשונים נראה דאינו מוכרח

ובמה שהניח התרוה״ד דלפוסקים כרבי ודאי לא יתכן שיתירו לישת חרדל ושום זולת בנתן המשקה מער״ש. כבר העירו האחרונים דביראים פסק הלכה כרבי, ומ״מ כתב דהירושלמי והבבלי פליגי, ולדעת הבבלי מותר ליתן המים בשבת. וע״כ שיש סיבת קולא מיוחדת בחרדל, להתיר הנתינה גם לרבי והוא צ״ב. [ובתרוה״ד לא הזכיר רק מהאו״ז לא מהיראים, והאו״ז אכן פסק כריבר״י].

כן יש להעיר דלא הכריחו הראשונים מעצמם, דאחרי שכבר פסקו הלכתא כרבי, פשיטא דאין ליתן משקים מער״ש, ולא כתבו כן רק מכח הקושיא מהירושלמי, ודוחק לומר דזה גופא כוונתם להוכיח דהלכה כרבי, שבאמת כשדנו בדבר זה לא הביאו ירושלמי, רק כתבו כן מצד דהלכה כרבי מחבירו וכיוצ״ב. ושוב משמע שבעצם יש מקום קולא בחרדל, שס״ד להתיר גם לרבי נתינת המים בחרדל.

וכן מפורש בספר התרומה בהדיא, דיש מקום לפרש דשרי ליתן מים בשבת הגם שכבר פסק הלכתא כרבי ושבמורסן אין היתר בנתינה, ולשונו ״ולא דמי למורסן כו׳ דהתם דמי ללוש טפי״, ובריטב״א דף ק״מ ציטט מלשונו ״דהתם דמי ללש טפי שתחלתו

[2] ועי״ש שכתב עוד דלפי״ז בדבר שלאו בר גיבול לדעת התוס׳ שחולקים על הרמב״ם וס״ל דחמיר טפי, דאפי׳ בנתינת מים מיחייב, ממילא בכה״ג גם לריבר״י אסור ליתן מים בשבת בשום. [ויש להעיר דלפי״ז הוי מצי לפרש דעת ספר התרומה וסייעתו באופ״א, דלעולם הלכה כריבר״י, אבל שום לאו בר גיבול, והוי כמו לרבי, אלא שהאמת קאמר דדעתם כרבי כמפורש בדבריהם, או שפשיטא ליה דחרדל ושום בר גיבול הם].

יבש״, ורק שאח״כ הכריח שוב מהירושלמי דאסור, ובמסקנתו כתב דנמצא שום כמורסן, וצ״ב. [והתרוה״ד קושטא קאמר דאחרי שהסיקו לאיסור טעמם משום דקי״ל כרבי, דודאי לריבר״י מישרי שרי, אבל עכ״פ גם לרבי היה להם מקום להתיר].

עוד הוכחה מדעת האו״ז בקושיתו דיש סיבת קולא בחרדל, להתיר נתינת מים לרבי וטריפה שלא בכה לריבר״י

עוד הוכחה איכא דיש סיבת קולא מיוחדת בחרדל, דהנה קו׳ כל הראשונים כולם מן הבבלי לירושלמי צ״ע, דלכאורה התירוץ היותר פשוט ומחוור הוא, דהירושלמי אתיא כרבי ובבלי אתי כריבר״י דקי״ל כוותיה, ולעולם הבבלי התיר נתינת מים בשבת רק הטעם לפי שפסק כריבר״י, ושפיר שרי הנתינה, ואילו הגיבול מותר מפני שאין טורף בכח, ובפרט שמשמע בלא״ה דהירושלמי כרבי, דהרי משמע דמחייב מיד בנתינת משקה. ובשלמא ספר התרומה וסיעתו שפסקו הלכה כרבי א״ש, דע״כ הא דמר זוטרא בבבלי שהתיר מיחוי החרדל אתיא נמי כרבי דכן הלכתא, ומה גם דמפורש בגמ׳ דמר זוטרא הוא מסקנת הדין, אבל לדעת האו״ז שפסק כריבר״י צ״ע, דהוא לכאורה תי׳ פשוט ומחוור.

והיה מקום לדחוק, דזה גופא כוונתם במש״כ דהוא מחלוקת בין הבבלי לירושלמי, דר״ל דנחלקו כמאן הלכה, אבל פשטות לשונם משמע דיש כאן פלוגתא מיוחדת בחרדל. [בחזו״א סי׳ נ״ח כתב דיש ראשונים שתירצו דהא כרבי הא כריבר״י, ולא מצאתי לע״ע].

אלא ע״כ דס״ל דאי״ז מספיק כלל ליישב הקושיא, דלא נחלקו אלא באיזה שעה יתחייב אם בנתינה או בגיבול, ואם לרבי חייב בנתינת המים לחרדל, לא יתכן שלריבר״י יותר הגיבול גם אם אין טורף בכח, דאי״ז שינוי מספיק להתיר איסור תורה. ומכאן הכריחו שיש מחלוקת בין הבבלי לירושלמי, ולדעת הבבלי יש קולא מיוחדת בחרדל, שלכן אין איסורו מוחלט, ולכן הותר הגיבול לריבר״י כל שאין טורף בכח, והוא הדין דלא יתחייב בנתינת מים לרבי. וכל זה אע״פ שהאו״ז נראה דפירש לא יטרוף בכח שגם אין טורף בכף, רק באצבע או בנענוע הכלי וכמו שנתבאר, דעדיין נראה לו דאי״ז מספיק להתיר איסור תורה.

ולמדנו א״כ שוב דעת האו״ז דיש סיבת קולא מיוחדת בחרדל לדעת הבבלי, דלא כתרוה״ד שנראה שהוא כשאר קמחים, שהיתר נתינת המים רק בגלל דקי״ל כריבר״י, ושהיתר הטריפה שלא בכף מדין שינוי בלבד. אלא שצ״ע שהתרוה״ד ראה דברי האו״ז ומדבר בדעתו, ולא חש להוכחתנו וצ״ע.

יבאר צד קולא בחרדל דלאו בר גיבול הוא ואין גיבולו אלא דרבנן, ושאי״ז מספיק

הכלל המבואר מכל הקושיות הנ״ל, דעכ״פ חלק מהראשונים נקטו דלא כתרוה״ד, אלא דיש סיבת קולא מיוחדת נוספת בחרדל, להתיר את נתינת המים בשבת גם אם קי״ל כרבי, וכן להתיר הגיבול כדרכו בשבת ובלבד שלא יטרוף גם אם קי״ל כריבר״י, או גם אם יש גיבול אחר גיבול לרבי, והדברים צ״ב[3].

והנה לשיטת הרמב״ם דלאו בר גיבול קיל טפי לרב יוסף ופסק כוותיה דאפי׳ גיבולו אינו אלא דרבנן, י״ל דשום וחרדל אינם בני גיבול, ולכן כל עיקר הלישה בהם דרבנן. והשתא ניחא מה שהוכיח הב״י בשיטת ראשונים שפסקו כריבר״י, דסגי שאין טורף בכח, דכל איסורו דרבנן, והתירו בשינוי קל דאין טורף בכח, וכ״כ **בביאור הלכה ד״ה יכול**. וכתב הביה״ל עוד דבאמת כן משמע **מרמב״ם פכ״ב** דאפי׳ אם יטרוף לא הוי כ״א איסור דרבנן, שחשבהו שם בההוא פרקא דמיירי מעניני השבותין. [וכן מיושב מה שנראה באו״ז דגם ההיתר ע״י שאין טורף בכף, בנוי ע״ז שיש קולא בחרדל, והיינו דאינו אלא דרבנן מטעם הנ״ל].

אך לענין מה שהוכחנו משיטת היראים וכיוצ״ב דהגם שהלכה כרבי יש מקום להתיר נתינת מים בחרדל, אמנם הוקל הקושיא אם כל איסורו דרבנן, מ״מ לא סגי בזה ליישב, דעכ״פ כיון שהנתינה נעשית כדרך אין כאן שום סיבה להתיר האיסור דרבנן. אבל מש״כ להוכיח מהאו״ז דדלעת הבבלי גם לרבי אין חיוב בנתינת מים לחרדל, כבר נתישב, דאה״נ דאיסור דרבנן מיהא איכא, עכ״פ איסור דאורייתא ליכא מסברות הנ״ל.

אמנם עכ״פ כמו שכתב הביה״ל אי״ז מספיק לשיטת הרא״ש התוס׳ והראב״ד דגם לרב יוסף לאו בר גיבול מה״ת וליכא לביאור זה, והרי הרא״ש ג״כ סתם לשונו דמשמע דסגי שאין טורף בכח כמו שכתב הב״י, אע״פ דלשיטתו גם לאו בר גיבול הוא מה״ת. [ובדעתם נחלקו האחרונים אם החיוב על הנתינה או על הגיבול, ואיך שיהיה אין מספיק ישוב זה, ואם החיוב על הנתינה תחזק הקושיא איך התירו הנתינה בשבת, וע״כ דחרדל בר גיבול הוא, אלא שעדיין צ״ב מש״כ הב״י דסגי שאין טורף בכח].

עוד י״ל דמיירי בכלילה רכה ואין גיבולו אלא דרבנן, ושאי״ז מספיק, וגם זה דוחק

וי״ל עוד באופ״א דמיירי שעושהו בלילה רכה, וכן משמע לשון הגמ׳ ממחו, ובלילה רכה אין איסורו אלא דרבנן, כמבואר בגמ׳ דהוקל בלילה רכה בשינוי סדר הנתינה מה שלא מהני בעבה, ופירש״י ותרוה״ד דרכה דרבנן. ושוב א״ש שיטת הב״י שהתירו בשינוי קל שאין טורף בכח לריבר״י. ושוב אין מיושב עדיין היראים שהתיר הנתינה לרבי, והרי דרבנן מיהא איכא. ואמנם האו״ז מיושב ככל הנ״ל.

אמנם בתרוה״ד נראה בהדיא דחרדל מיירי בבלילה עבה ע״ש, אכן הוא לשיטתו באמת הצריך שינוי גמור בגיבול, ודברנו בדעת הראשונים שכתב ב״י דמשמע דסגי שאין טורף, ונאמר דס״ל דסתמא הוי רכה ובהכי מיירי. רק דעכ״פ חידוש הוא להעמיד שנחלקו אם מיירי ברך או עבה. ועוד בביה״ל ד״ה יכול דחה צד כזה וכתב דמשמע דמיירי גם בבלילה עבה. ואמנם מצד זה כבר העירו עליו דאדרבה משמע דמיירי ברכה וכמש״כ בדרישה.

עוד י״ל ע״פ סברת מהרש״ל דאם אין עושין אותה עיסה ממש לא חשיב לישה

---

[3] ולכאורה לענין אידך גיסא הדבר פשוט כתרוה״ד, היינו דודאי הפוסקים כריבר״י יתירו נתינת משקים בשבת בשום וחרדל, דאם במורסן וכיוצ״ב התירו כ״ש בשום וחרדל, ואין שום חומרא בשום וחרדל. וכן מוכח בטור שכתב שדעת אביו הרא״ש מסכמת לדעה הראשונה שסגי שיכול ליתן המים בשבת, והנה אמנם כן משמע באמת מהרי״ף הר״ם והרא״ש שסתמו ולא זכרו שיתן מער״ש, מ״מ צ״ב שיכתוב ע״ז שהסכים לדעה ראשונה כאילו ביאור בהדיא, אלא משמע דכוונתו דהרא״ש פסק כריבר״י והרי דאפי׳ במורסן שרי ליתן בשבת כ״ש בשאר מילי, וכן פירש באג״ט סק״ל אות י״ג.

אבל יש לציין למש״כ בדרישה שכ״א להקשות, דכל הראשונים הביאו תי׳ זה שבאמת אם יתן המים בשבת חייב ומיירי בנתן מער״ש, בשם ר״י הזקן בעל התוס׳, ולא מצאנו שיביאו בשם ר״י פסק הלכה כרבי בעיקר פלוגתא דרבי וריבר״י, ובפרט הרא״ש שפסק כריבר״י, וידוע שאינו נוטה ימין ושמאל מדעת ר״י. ועי׳ מש״כ בזה בדרישה, ובעז״ה יבואו דבריו להלן. ויש לציין עוד שברבנו ירוחם נתיב י״ב ח״י פסק בסתמא כריבר״י דנותנים מים למורסן בשבת, ובההיא דשום וחרדל העתיק שני השיטות, וצ״ע. ובאמת גם מדברי הטור והמחבר נראה כן, שהרי בדין קמח קלי סתמו בסי״ד באופן דמשמע דשרי ליתן המים בשבת וכריבר״י, ורק גבי שום שוחלים הביאו שיטת ספר התרומה שאוסר, מיהו מג״א כתב דאה״נ כוונתם להביא דבריו גם ביחס לקמח קלי, וזה דוחק קצת.

עוד יש לציין לשיטת המרדכי ע״פ גירסת הגר״א שתבואר להלן, דעולה דהגם שפסק כספר התרומה בשם ר״י דאין אופן ליתן מים בשבת, אעפ״כ כתב דלא יערב בכף אלא באצבעו כמש״כ האו״ז, וזה נגד מש״כ התרוה״ד דמי שאוסר ליתן מים בשבת ע״כ דפסק כרבי וע״כ אין צריך שינוי בגיבול עצמו, ובלבד שאין טורף בכח כדרך הלשין. וממילא צ״ע באיזה נקודה חולק על התרוה״ד, ואולי בזה גופא דאע״פ שפסק כריבר״י מצא טעם לאסור נתינת מים. מיהו אינו מוכרח די״ל בשופי כמש״כ למעלה, דחולק במה שקבע התרוה״ד דאי״צ שינוי בגיבול לרבי, דבאמת אפשר דיש גיבול אחר גיבול.

עוד י״ל בביאור קולת חרדל, דהנה מהרש״ל כתב בביאורו לטור ״ושוב שמעתי דבמדינתינו לא שייך לישה בשום וחרדל, כי אם בארץ ספרד ולועז, שעושין אותו עב כעין עיסה, וכן עושין התמכא שהוא קרי״ן שמדבקין אותו ועושין בתחילה עיגול כעין כדור, ולפיכך השרייה שאחר כך [ר״ל אחר הדיכה] הוא גיבולו, ולישנא דתלמודא משמע הכי דאיתמר הכי חרדל שלשו, ולפי״ז אין איסור בשום וחרדל ותמכא שלנו״. ולכאורה כוונתו שאין מקפידין לדבקן יפה יפה, ואינם אלא נדבקים מעט, ואינו דומה לעיסה. אבל אין כוונתו דעושין אותו רכה, דהרי מבואר בגמ׳ דעכ״פ מדרבנן אסור גם בלילה רכה, גם הו״ל לפרש שכוונתו לסברת קולא שמפורש בגמ׳. ועי״ש בב״ח שחולק עליו, דאין להקל מאומד הדעת, וע״ע לשונו היטב.

ויש מקום לומר לפי״ז, בדעת הראשונים שסתמו ונקטו דסגי שאין טורף בכח, דהמה נקטו דאדרבה גם החרדל שמיירו בגמ׳ דרכו כדרך שהיו עושין באשכנז, שאין עושין אותו עב כעין עיסה, ואעפ״כ שלא כמו שנקט מהרש״ל דכה״ג שרי לגמרי, אלא מדרבנן מיהא אסור, והשתא א״ש שיטות הראשונים שהתירו בשינוי קל שאין טורף בכח ואי״צ לשנות ממש. אי נמי כמש״כ מהרש״ל דשרי לגמרי, ומיהו לא יטרוף בכח דלא יעשה כדרך הלשין, [כדמוכח בהגה״מ שכתב דאפי׳ יין ושמן אין לטרוף בכח כמו שיבואר]. ועי׳ חזו״א נ״ח סק״ד שכתב מעין זה במוסגר. [ומש״כ דגם הירושלמי אין מיחייב אלא מדרבנן מחודש מאד].

ובדרך זו נוכל ליישב גם שיטת היראים ומה שהוכחנו עוד מעין זה, דאפי׳ שקי״ל כרבי התירו נתינת מים לחרדל בלא שום שינוי, דאין כאן אפי׳ איסור דרבנן, ובלבד שלא יטרוף בכח כדרך הלשין. ויתפרש כן לשון ספר התרומה שזכרנו לעיל שתחילה סבר דהותר גם נתינת המים אע״פ שבמורסן פסק לעיל כרבי שאסור, וביאר ״ולא דמי למורסן כו׳ דהתם דמי ללוש טפי״.

עכ״פ זה דוחק בפרט בישוב שיטות המחבר ופוסקים שפסקו דמותר ליתן בשבת וסגי שלא יטרוף בכח, ומעתה יוגבלו דבריהם דוקא היכא שאין עושה אותו עב כעין עיסה כאשר נהגו בארץ ספרד ולעז.

מש״כ הביאור הלכה לולא דברי רבותא ז״ל, דלא התירו בלא נתן המים בער״ש

ובביאור הלכה ד״ה יכול לערבו האריך בתימה שבענין זה, איך יותר איסור דאורייתא ע״י זה בלבד שאינו טורף בכח. וכתב דבאמת ברמב״ם משמע דגם אם טורף בכח אינו אלא דרבנן. וגם כתב דלשון חרדל שלש משמע שכבר נילוש מער״ש. ולכן כתב דלולא דמסתפיה היה מפרש דמיירי שהחרדל נילוש מבעוד יום במים ממש, ומה שממחו עתה בשבת אין עושה מעשה לישה, אלא ע״י המיחוי שממחהו להחרדל עושה את החרדל רכה מאד שיהא ראוי לשתיה, ואין דבר זה מקרי לישה אלא כשהוא טורף יפה בכף, יש בזה איסורא דדמי ללישה, וכתב דכן משמע ברמב״ם, עד שמסיים דלפי זה אפילו נתן מים מבעוד יום כ״ז שלא לש אין יכול ללוש אח״כ בשבת, ואדרבה חמיר דעת הרמב״ם מדעת ספר התרומה שסגי לו בנתן המים בער״ש, עכת״ד.

אבל אין דבריו בדעת המחבר, שהרי המחבר בשו״ע העמיד שני שיטות, ובהדיא שרק לשיטה הב׳ מיירי בנתן המים בער״ש, אבל לשיטה קמא מיירי בלא נתן מים בער״ש כלל, וכן הוא בב״י בהדיא, וכמו שהקדים הביה״ל עצמו בתחילת דבריו שם, וכתב ״וכן הוא פשוט בפירוש השו״ע״ ״ועיין בב״י באורך דמוכח כן בפשיטות״, ולכן בגוף המשנה ברורה כתב בהדיא שלא כדבריו בביאור הלכה, הן בזה שמיירי שלא נתן המים מער״ש, והן בזה שלא יטרוף בכח הוא השינוי שמהני לבדו להתיר האיסור דאורייתא שבזה. א״כ אכתי מוטל עלינו ליישב דעת המחבר.

ובאמת לא רק מדעת המחבר מפורש שלא כדבריו, אלא מכל דברי הראשונים היראים והאו״ז וספר התרומה וסמ״ג וסמ״ק ומרדכי והגה״מ ורי״ו מכולם מוכח שלא כפירושו, שכולם הקשו מהירושלמי שמחייב בנתינה, ולדבריו אינו ענין דהבבלי מיירי בשכבר נילוש במים בער״ש, וגם אלו שכתבו דבבלי מיירי שנתן מים מער״ש, הוא רק בתורת תירוץ, וגם לדעתם לא גיבלו בער״ש רק נתן, ומעין זה השיג עליו בחזו״א נ״ח ס״ק ח׳ ד״ה מש״כ. רק שעיקר דבריו בדעת הרי״ף הרמב״ם והרא״ש שבו כתב הב״י דמשמע שסגי שאין טורף בכח, והם לא הזכירו מכל הענין דירושלמי. ומ״מ דבריו גם נגד מה שנראה בהדיא בטור בדעת הרא״ש דס״ל דשרי ליתן מים בשבת, והרי גם בו משמע דסגי שלא יטרוף בכח כדרבי הב״י.

ומש״כ הביה״ל דכדבריו משמע ברמב״ם ומצטט לשונו להעמיד דבריו, ונראה שמצא לשון מיוחד כדבריו, הוא כפי הנראה ממה שהוסיף שממחו ״ושותהו״, משמע שכל המיחוי ע״מ לקרבו לשתייה, והוא דיוק קל לכאורה, ומה גם דבחלק מהדפוסים ליתא תיבה זו.

יל״פ עוד בקולת חרדל שכיון שנילוש לחות עצמו אין בו איסור לישה מה״ת

והנה הביה״ל תמה בפתח דבריו על הבנת רבותא ז״ל שמיירי שאינו נילוש במים, דלשון הגמ׳ חרדל שלשו, משמע ודאי שעשה לישה גמורה. אכן כבר הביא הוא מהפמ״ג דמיירי דנילוש בלחות עצמו, והוא ז״ל כתב דזה דוחק גדול, אבל כאמור גם הוא מודה דכן פירשו רבוותא, וההכרח לא יגונה, ובאמת אין זה נראה דוחק כ״כ.

ומעתה היה אפשר לומר כסברת הביה״ל, ולא כדינו, אלא עצם זה דנילוש היטב בתמצית לחותו, שוב לא שייך לישה בזה, ואדרבה הוא מרככו, וככל הכתוב בביה״ל.

ונראה דגם אם נאמר דהמרסק ירק בשבת [בשינוי דנפיק מידי טוחן], שרי לגבלו וללוש אותו בלחותו הטבעית, דאפשר אין שם מלאכת לישה בלחותו עצמו, עי׳ בזה בחזו״א סי׳ נ״ח סק״ח ד״ה יש, מ״מ אי״ז סותר לומר דמ״מ שוב כמוסיף מים ולש אין זה לישה אלא אדרבה זהו ריכוך, שכבר היה הלחות מספקת ללישה, ואינו אלא מרככו, [אבל בחזו״א סי׳ נ״ח בסופו כתב דכיון דאין לישה בלחותו עצמו אם נתן אח״כ מים הוי לישה].

ובזה יתיישב קולת חרדל, ויבוארו הן הראשונים שפסקו כריבר״י וסגי להו שאין טורף בכח, דסגי בשינוי כזה דכל לישתו דרבנן. וגם היראים שפסק כרבי ואעפ״כ התיר נתינת מים לחרדל בשבת, די״ל דאין כאן אפי׳ איסור דרבנן מסברא זו, ורק שלא יטרוף בכח שלא יעשה כדרך הלשין. וכן דברי האו״ז א״ש.

והדברים מתישבים בלשון הריטב״א שהעתיק בשם ספר התרומה בס״ד שלו ״ולא דמי למורסן כו׳ דהתם דמי ללש טפי שתחלתו יבש״, וזהו כנ״ל שכיון שנילוש בלחות עצמו, שוב אין כאן לישה.

אמנם עי׳ חזו״א (נ״ח סק״ח ד״ה מש״כ) דכתב דמשמע בראשונים דמיירו בנתינת מים הגורם גיבול ודיבוק ולא הגורם הפרדה ע״ש. ואמת שזה דוחק קצת בדבריהם יעוי״ש. [ובענין דעת ראבי״ה בזה, עי׳ בחלק הליקוטים מה שנתבאר בזה בדעתו].

ענף ב – שיטת המרדכי ועוד שיטות מיוחדות

שיטת המרדכי המחודשת טובא

הנה לשון **המרדכי רמז תל״ג** ״משמע מכאן דאם כתש שומין מע״ש מותר לתת לתוכן משקין בשבת, אמנם בירושלמי כו׳, ואומר ר״י דתלמודא דידן דפסיק ממחו בין ביד בין בכלי, היינו כי נותן מים מער״ש, ובליל שבת ממחו ומערבו בין ביד בין בכלי, וכן הדין בשומין ובחרוסת בשבת דצריך ליתן משקין מבעו״י, ובליל שבת מערבו אפי׳ בכלי, ואם לא נתן משקין מבע״י מערב באצבעו אבל לא בכלי כגון כף״.

הנה ראש דבריו כדברי ספר התרומה וכל הראשונים דעמיה משמיה דר״י, אבל הוא ז״ל יוצא דופן במה שסיים ואם לא כו׳, ופשטות דבריו, דהגם שאסר נתינת משקין בשבת כשיטת ספר התרומה, מ״מ יש תקנה באם אח״כ ישנה בגיבול לערב ביד, דאז שרי ליתן המשקין בשבת, וכל מה שכתב כספר התרומה דבשבת אסור ליתן, היינו היכא שאח״כ מגבל כדרכו בכף.

ועי׳ בדרישה שכתב דכן משמע כבר בראש לשונו של המרדכי בשם ר״י, הלשון אשר ישנו גם בספר התרומה, שכתב, דתלמודא דידן דפסיק ממחו ׳בין ביד בין בכלי׳ היינו כי נותן מים מער״ש, ע״כ, ולא כתב בסתם דתלמודא דידן ׳דמתיר׳ כו׳, אלא משמע דדוקא גלל שממחו כדרכו, ע״כ דמיירי בנתן מים בער״ש, אבל אם ישנה ניחא גם בלא כן, ואינו מוכרח כמש״כ הוא עצמו ז״ל.

עכ״פ הדברים צ״ב טובא, דאם יש איסור בנתינת מים, כמו שהוכיח מהירושלמי דיש בו איסור תורה, והיינו ע״פ התרוה״ד דקי״ל כרבי, מה יהני מה שישנה אח״כ בגיבול, בנתינה כבר עבר איסור תורה, ואם אין איסור בנתינה אלא בגיבול, אזי הנתינה מותרת לגמרי, ואין דין הנתינה ראוי להיות תלוי ומוגבל באופן שיעשה אח״כ בגיבול, רק הגיבול עצמו יש מקום לאוסרו אם לא בשינוי דמערב באצבעו, וגם יש מקום להתירו כל זמן שאין טורף בכח, וכמו שנתבאר דזהו פלוגתא דרבוותא, עכ״פ להתנות הנתינה באופן הגיבול תמוה מאד. וכבר תמה בזה הב״י דכיון שבנתינה חייב חטאת כירושלמי מה מהני השינוי אח״כ.

דברי המג״א הצ״ע

והנה בדברי המחבר שהביא שיטה קמא דשרי ליתן המים בשבת, ואח״כ לגבל בלא טריפה בכח, כתב הרמ״א די״א דיגבל באצבע ולא בכף, והם דברי האו״ז כפי שהעמיד בתרוה״ד, וכתב ע״ז במג״א ס״ק כ״א דאם נתן המשקה מער״ש מערב בכף אפי׳ לשיטה זו, וכתב דכן מבואר במרדכי, ושכן משמע גם באו״ז, ושי״ל דגם תרוה״ד מודה לזה.

והנה מה שכתב כן ע״ש המרדכי כבר נתבאר מה שצ״ע, ומה שכתב דכ״מ באו״ז, אמת שכוונתו מבוארת מלשון האו״ז ״הלכך הלכה למעשה היכי שכתש שומין או של״ש או חרוסת ולא נתן בהם מים מבעוד יום, נותן בהם בשבת יין חומץ ומערב באצבעו״, אבל עכ״פ אינו מוכרח, וכמש״כ חזו״א סי״ נ״ח ס״ק ה׳, די״ל דדיבר בהווה שאם נתן מער״ש מסתמא כבר גיבל אז כדרכו.

אמנם בהעמדת הדברים חלוקים הם הרבה האו״ז והמרדכי, שהמרדכי אזיל ע״ד ספר התרומה שאין מחלוקת בבלי וירושלמי, ומן הירושלמי למד הכלל לאסור מים בשבת, [והיינו ע״פ התרוה״ד דפסק הלכה כרבי], רק הוציא מן הכלל היכא דמשנה בגיבול דזה מתיר ליתן המים בשבת, וצ״ע למה כנ״ל, אבל האו״ז הולך כשיטת היראים ודעמיה שהוא פלוגתא בין הבבלי לירושלמי, ולדעת הבבלי שרי ליתן מים בשבת, [גם קודם זה פסק בהדיא הלכה כריבר״י], אבל מצריך לשנות בגיבול, וא״כ החידוש בדבריו להקל בנתן מער״ש, שאין צורך לשנות בגיבול, וצ״ב.

גם זה עצמו צ״ע, דא״כ ימצא דעתם אחת, דאם עתיד לשנות בגיבול שרי ליתן ואם אין משנה אסור ליתן מים, וא״כ צ״ב למה המרדכי הבין שאין כאן מחלוקת ירושלמי ובבלי, רק דבבלי בנתן מים בער״ש, והיינו דהן הבבלי הן הירושלמי מיירו שאין משנה אח״כ בגיבול, [שמערב בכף ובלבד שאין טורף בכח], ואילו האו״ז הבין שחלוקים הם, דהיינו דתרוויהו מיירו דמשנה אח״כ שינוי גמור, ואעפ״כ מחייב הירושלמי והבבלי פוטר, ולמה לא תירץ דלא פליגי, ומירי בירושלמי דלא שינה אח״כ בגיבול, אם באמת מודה לעיקר הדין הזה דאם אין משנה עובר למפרע בנתינה.

[גם יש להעיר דלפי״ד המג״א אין הכרע שיש בכל הענין מחלוקת ראשונים, שהאו״ז הרי מודה למרדכי, ודעת המרדכי הרי תתכן גם בדעת ספר התרומה, שהרי פתח דבריו כדבי ספר התרומה, רק אח״כ הוסיף עוד, ואין מוכרע שספר התרומה חולק, וא״כ הרי עכ״פ ברמ״א ודאי משמע שגם הי״א שכתב בשיטה קמא עדיין אי״ז שיטה בתרא של המחבר, רק די״ל דמג״א נוקט דספר התרומה משמע דחולק על המרדכי ואוסר בכל הענין, [דלא כדרישה שכתב דגם ספר התרומה משמע כמרדכי], וזהו א״כ המחלוקת, היכא דמשנה בגיבול אם מתיר ליתן המים בשבת].

כן צ״ע מה שסיים המג״א דאפשר דגם התרוה״ד מודה לזה, וזה ודאי תמוה מאד, שאחרי שביאר התרוה״ד הטעם בשיטה זו של האו״ז דהנתינה מותרת, ושאין האיסור אלא בגיבול, ושלכן צריך שינוי גמור בגיבול, מה יהני שנותן המים בער״ש להתיר הגיבול כדרכו.

מש״כ הדרישה בביאור דברי המרדכי

ובעיקר דברי המרדכי התמוהים לכאורה, כתב הדרישה די״ל דהשינוי שעושה אח״כ בגיבול, מועיל מהלכות שינוי להתיר כבר בנתינה, וכתב דמצינו כיוצא בו בבלילה רכה דאמרו בגמ׳ דמשנה בסדר הנתינה, ובפשוטו מהני גם לריבר״י, הגם שעיקר האיסור בגיבול, הרי דשינוי שעביד מתחילה מועיל אח״כ, וה״ה איפכא.

אבל כבר כתב הוא עצמו דאינו דומה כלל מתרתי, חדא דבשלמא שיועיל שינוי בנתינה המוקדמת להתיר גיבול מאוחר יתכן, אבל לא בהיפך, שנית דגם זה שמועיל שינוי בנתינה לגיבול, לא היה מהני זה אם הגיבול היה אסור מה״ת, אלא דהתם אין איסורו אלא דרבנן, ע״ש ואכמ״ל וביארנו במקומו. וא״כ הדרינן לקושיא דודאי אין שום מקום להתיר איסור תורה שיש בנתינה, ע״י מה שדעתו לשנות אח״כ בגיבול.

ועי׳ דרישה שהק׳ עוד, דספר התרומה וכל סיעתו הביאו דברים אלו בשם ר״י, ולא מצאנו שיביאו בשם ר״י פסק הלכה כרבי בעיקר פלוגתא דרבי וריבר״י, ובפרט הרא״ש שפסק כריבר״י, וידוע שאינו נוטה ימין ושמאל מדעת ר״י, וע״ש דבריו.

אחרונים שכתבו דהוא ט״ס במרדכי

ובדרישה כתב דמצא מרדכי של כת״י ונשמט שם כל תיבות התוספת הלזו על ספר התרומה, רק שלא סגי לו בזה, משום שלדעתו כבר תחילת לשון המרדכי וכן לשון ספר התרומה בשם ר״י, משמע כן דאם משנה בגיבול שרי ליתן מים בשבת, [וכמו שהבאנו דיוקו לעיל].

והגר״א (סקכ״ב) כתב דנפל ט״ס מרדכי וצ״ל אם נתן המשקה כו׳, דעולה הגירסא כך ״דצריך ליתן משקין מבעו״י, ובליל שבת מערבו אפי׳ בכלי, אם נתן משקין מבע״י״, ונראה שאין הכוונה לדיוקא שאם נתן בשבת [באיסור או ע״י גוי] אסור אח״כ לערב ביד, אלא הכוונה שאסור ליתן בשבת, ומיהו עבר ונתן אינן מן הענין כאן. ונראה לפי״ז שהגירסא בהמשך ״ומערב באצבעו אבל לא בכלי כגון כף״, [בתוספת הוא״ו], ואף שכתב תחילה דמערב אפי׳ בכלי, נראה שכוונתו דמנענע הכלי, אבל לא מערב בכף, וזה כדין הכתוב באו״ז, ומיהו בכאן זה דחוק קצת.

אמנם הגהת הגר״א צ״ע, שבהדיא משמע במרדכי דלחלק בא, לומר שני דינים, בנתן בער״ש שרי אף בכלי, ובנתן בשבת יערב באצבע, שאל״כ מהו כפל הדברים ולשם מה, ועי׳ גם בדמש״א שהק׳ על הגר״א דהא קודם זה כתב דבנתן מער״ש שרי אף בכלי, וע״ז י״ל דכלי היינו דרך ניעור, ואולי כוונתו כנ״ל מדחילק ביניהם, או דלשון אפילו משמע דיש בזה חידוש מיוחד, והיינו בכף, וכ״כ הביאור הלכה ע״פ הדמש״א דפי׳ הגר״א במרדכי הוא תמוה מאד.

והנה עכ״פ לפי הגהת הגר״א מבואר כאן שיטה חדשה, דהמרדכי הגם שסובר לגמרי כשיטת ספר התרומה בשם ר״י, דההיתר דוקא בנתן מים בער״ש ולא זולת זה, והיינו לכאורה שפוסק כרבי, אעפ״כ הצריך לשנות גם בגיבול לערב באצבע ולא בכף, דלא כתרוה״ד שכתב דלספר התרומה אי״צ שינוי בגיבול, וכבר עמדנו בזה לעיל. ועי׳ גם בחזו״א נ״ח סק״ז שכתב דאי אפשר לישב דברי המרדכי בלא ט״ס.

ומכל זה היה נראה פשוט שאחרי שהרמ״א פסק להחמיר כאו״ז שלא יערב בכף, אין מקום להקל יותר בנתן המים בער״ש, שרחוק מאד ליישב דברי המרדכי בלא הגהה, ובדעת האו״ז ג״כ קשה מאד לומר כן. אבל למרות התימה הגדול שקראו הביה״ל בשמו הראוי לו

קושיא חמורה מאד, לא נמנע מלקבעו הלכה במ״ב ס״ק ס״ב, כי כן כתב המג״א וכ״מ בב״י ובד״מ הארוך, והוא מחודש, וצ״ע.

רק שבלא״ה כפי הנראה דעת רוב הראשונים שסגי שאין טורף בכח ורשאי לערב בנחת בכף, ואמנם מחמירים כשיטות יחידאה שאסור בכף, בגוונא שנתן המים מער״ש יש כאן סניף נוסף להיתר.

שיטת ההגה״מ דכל דבר אסור לטרוף

על לשון הר״ם פכ״ב הי״ב ולא יטרוף בכח דגבי חרדל, כתב **בהגה״מ** ויין זייגרא אין להכותו בשבת מהאי טעמא. וכתב על זה במג״א שכ״א סקכ״ד ״משמע דכל דבר אסור לטרוף״. ולעיל מינה הביא מרש״י דף ק״ט ע״א שמבאר מה שאמרו התם פיעפועי ביעא אסור, שאסור לטרוף ביצים מגולגלין בקערה ״דמתחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדרה״. והיינו לכאורה שרש״י לא ס״ל כהגה״מ שכל דבר אסור לטרוף, ורק ביצים אסר מטעם מיוחד, וכן פירש במחצה״ש.

[ובמתני׳ קל״ג ע״א ובגמ׳ שם דף קל״ד ע״א מבואר דאסור לטרוף יין ושמן, ולפי דעת הגה״מ א״ש פשוט דכל דבר אסור לטרוף, ולפי שיטת רש״י יל״פ דהתם נמי מתחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדרה, וכן פירש באמת בתפארת ישראל שם. ועוד יש מקום לפרש דאסור משום שאינו מאכל בריאים אלא עשוי לרפואה ואסור לעשות רפואות בשבת, כאיתא בשבת דף ק״מ אין עושין אלונתית בשבת, שהוא עירוב יין ישן ומים צלולים ושמן אפרסמון, וכן פירש בהגהות ראמ״ה שם].

ולכאורה דין זה של ההגה״מ דיש כאן איסור עצמי בטריפה ויש ללמדו לכל דבר, תלוי בכל הנ״ל, דלפי האו״ז אין מקור לזה, שהרי לא יטרוף מדין שינוי הוא, ובאמת בכף אסור, א״כ כ״ז במקום דשייכא לישה דבעינן שינוי, אבל אינו איסור עצמי. אבל לפי ספר התרומה כפי שפירש דבריו בתרוה״ד, א״כ אין הגיבול אסור, ולכן סגי שאין טורף בכח, ובפשוטו לפי״ז הוא איסור עצמי, אולי מפני שנראה כדרך הלשין כנראה **בביה״ל שכ״א ד״ה יכול לערבו**, או מטעם עובדין דחול, ולכן יש מקום לומר דהוא איסור כולל כל דבר.

ולפי שיטת הב״י בדעת הפוסקים דאע״פ שהלכה כריבר״י סגי שאין טורף, לדעת החזו״א דזה שאינו טורף הוי שינוי גמור ורק לכך הותר חרדל, א״כ אין זה הלכה לשאר דברים דליכא בהו שינוי, אבל לפי מה שכתבנו לפרש דיש קולא מיוחדת בחרדל, ובזה כתבנו לדון אם מדרבנן אסרו הלישה והתירו בשינוי כל דהו, וא״כ הלא יטרוף הוא עדיין מדין שינוי, ואינו כללא לכל מילתא, או שלא גזרו כלל, רק הטריפה בעצמה איסור חדש, שנראה כדרך הלשין או מעובדין דחול, ובזה מיתלי האי, ועי׳.

צ״ב בלשון רבנו ירוחם שאם רסקו בשבת אסור ליתן מים בשבת

כתוב **ברבנו ירוחם נתיב י״ב ח״ח (דף ע״ז ע״ג)** ״ושום שרסקו בשבת אסור לתת לתוכו משקין, ולא התירו לתת לתוכו משקין אלא כרשסקו מער״ש, וכן נראה מהירושלמי, ויש מהפוסקים שכתבו שאסור לתת בתוכו משקין אפי׳ רסקן מער״ש משום לש, והא דאמרינן בחרדל דוקא כשנתן המשקה מער״ש כו׳, וכן תירץ רבנו ברוך בשם ר״י״.

מבואר מלשונו שגם בדרך הראשונה שהתיר ליתן מים בשבת, היינו דוקא כשרסקו מער״ש, אבל אם רסקו בשבת אסור, ומעמיד שכן הוא לפי הירושלמי, וכ״ז צריך ביאור, ואמנם בהרבה ראשונים הלשון שאם רסקו מער״ש שרי ליתן מים, היינו כי אם לא רסקו איך ירסקו בשבת, ואסור משום טוחן, אבל לשון רי״ו משמע דאם עבר ורסקו, או שעכו״ם רסקו בשבת, אסור ליתן מים בשבת, וכ״ז צ״ב, גם מה שכתב שזה שיטת הירושלמי צ״ב, כי מהירושלמי הוכיחו הראשונים כמו השיטה הב׳ שמביא, שאפי׳ רסקו מער״ש אסור ליתן מים בתחילה בשבת, וצ״ב.

תי׳ הרשב״א על הקושיא מהבבלי לירושלמי

יעוי׳ **בהרשב״א בתשובתו (ח״ד סי׳ ע״ה)** הנודעת שמתיר טוחן ע״מ לאכלו לאלתר, דומיא דבורר דשרי כה״ג, ובסוף התשובה שם מביא דברי הירושלמי הנ״ל בהאי מאן דשחיק תומא כו׳, ומסיים בזה״ל ״ומן הירושלמי ג״כ נלמד שהכל תלוי בין עושה ואוכל לאלתר, לעושה ומניח לבו ביום, דהא דמפריך ראש של שום מחייב משום דש ומשום מכה בפטיש, ואלו לאכול לאלתר כבר התירו בגמ׳ בפרק תולין, דאתמר התם חרדל שלשו מער״ש למחר ממחו בכלי ואינו ממחו ביד, ואסיקנא ממחו בין ביד בין בכלי״.

והנה לשון ׳דהא דמפריך ראש של שום מחייב משום דש׳ אין לו ביאור, דמה ענין לישת חרדל לפריכת ראש של שום, ונראה שנפל שם ט״ס, וכן נראה בלא״ה מיניה וביה, במה שכתב על מפריך ברישייא שמיחייב משום דש ׳ומשום מכה בפטיש׳, דמה ענין מכה בפטיש בפריכת ראש של שום, ובירושלמי הוא מבואר על גמר מלאכת עשיית השום.

אלא ודאי כונת הרשב״א להקשות על מה שאמר בירושלמי ״כד יהיב משקין משום לש״, דזה סותר להא דחרדל, והיא הקושיא הנמצאת בכל הראשונים, והרשב״א תירץ ע״ז דלש סמוך לאכילה שרי. וכן יתכן שקושיתו גם כלפי מכה בפטיש שהזכיר בירושלמי, דע״כ דסמוך לאכילה שרי, דבההיא דפרק תולין הרי גמר מלאכת החרדל ולא אסרוהו. וישוב הגירסא ברשב״א, נראה דגרסינן לש במקום דש, וזה ט״ס מצויה, ומה שפתח בלשון ״דהא דמפריך ראש של שום״, י״ל שהביא המלאכה הראשונה שבשום וכוונתו כמו וכו׳, ונסוב על המשך הענין, או שהט״ס מרובה יותר, ובאמת העתיק לשון הירושלמי הנוגע ללש ולמכה בפטיש, והמעתיק החסיר.

נמצא בזה שיטה נוספת להרשב״א בישוב הדברים, דירושלמי שלא לאלתר ובבלי בלאלתר, ונמצא דעתו מחמרת בשלא לאלתר דבפשוטו אסור ליתן מים כשיטת ספר התרומה, ועוד אפשר לשיטתו אפ׳ נתן מים מער״ש אסור לגבל בזה לבד שאין טורף בכח כל שאין עושה לאלתר, וכן אפי׳ כבר גיבול אסור לגמור מלאכתו משום מכה בפטיש. אבל דעתו להקל לאלתר, לעשות לישה גמורה, וכלול בזה לכאורה לישה ממש, מראש ועד סוף בלא שינוי כלל. אך כיון שבאנו להגהות שמא כל דבריו כלפי מכה בפטיש, ואילו בלישה לא התיר לאלתר, וצ״ע.

ובאחרונים כתבו בהדיא שלא הותר לש לאלתר, עי׳ במג״א, רק הענין עדיין מחודש שלא מצינו באחרונים ובפוסקים מי שיביא רשב״א שכזה שלש סמוך לאכילה מותר, אדרבה כל דבריהם בחרדל שפירשו באנפי אחרינא משמע ודאי לאיסור, וגם טעמא בעי מ״ש שהיתרו של הרשב״א גבי טוחן לאלתר נתקבל להלכה, היינו דמסברא מדמים אותו לברור, מהיתר לישה סמוך לאכילה שלא נתקבל, ואי״ה יבואר במקו״א שהארכנו יותר בסברת דמיון הרשב״א, וצ״ע.

ונזכיר בקצרה, מה שנראה בפשוטו דעת הבבלי לשיטת שאר הראשונים, דחולק וס״ל דליכא מכה בפטיש באוכלין, דכל דבריהם הועילו לענין הלישה, אך הרי התיר הבבלי לגמור מלאכת השום החרדל והשחליים, והיינו דליכא מכה בפטיש באוכלין, וצ״ע, ואכמ״ל יותר.

[נ.ב. בענין לשון הגמ׳ החלוק בין חרדל לשום עי׳ מש״כ בב״י בשם שבה״ל ופסקי רי״ד].

ענף ג – דברים העולים

כמה הערות בנוגע לדינא ע״פ בדיני חרדל וכיוצ״ב

המבואר לפנינו היכא שלא נתן מים מערי"ש בחרדל, רוב הראשונים מתירים ליתן בשבת כדרכו ואחי"כ שלא יטרוף בכח, ומעט מתוכם סי"ל דמי"מ לא יטרוף בכף אלא ביד, ולדינא לכתחילה מחמירים כדעת ספר התרומה שאין ליתן מים בשבת כלל, אך בשעת הדחק סמכינן אשיטות רוב הראשונים שמותר ליתן המים בשבת, ובגיבול מחמירים לטרוף ביד ולא בכח, והוא הדין בנתן המים בערי"ש.

ויש לדון כמה ספקות. א] לפי חלק מסברות שזכרנו קולת חרדל משום שאינו מגובל יפה ואין עושין אותה עב כעיסה, ומה הדין אי"כ כשעושין את החרדל עב כעיסה, שמא אז ליכא היתר בזה שאין טורף בכח, ובעי שינוי גמור.

אמנם בלאי"ה מחמירים כרמי"א שכתב לטרוף ביד ולא בכף. אכן הספק שמא אפי' אם מערב ביד, אם בא לעשותה עב כעיסה לא מהני, אחרי שי"ל שלא הותר אלא בחרדל שלא נעשה כעיסה. אבל י"ל דנוכל ללמוד מן הכתוב בתרוה"ד בדעת האו"ז, שנקט בו דלישת חרדל הוי לישה גמורה ומהני שינוי דמערב ביד להתירו, אבל צ"ע דלשאר ראשונים אין מקור לזה, רק שמי"מ אין הכרע שפליגי, וצ"ע. ובניעור בכלי עצמו ודאי חשיב שינוי, שזה הוזכר גם בגמ' לגבי במורסן, מיהו אפשר דהתם הוא בענין אחד שמנער לכלי לכלי ושמא יש חילוק בזה, וצ"ע. דין זה נפי"מ גם בנתן המים בערי"ש, דהגיבול הוא מצ"ע איסור.

ב] לפי סברא אחרת שזכרנו, וכן דעת כמה אחרונים, ויש לה מקור מדברי הריטבי"א, קולת חרדל משום שכבר נילוש בלחותו הטבעית מערי"ש, ובתוספת המים ובגיבול שאחריו, אינו מוסיף באיכות הגיבול רק מרככו ומדללו.

לפי"ז כל שלא נילוש היטב בלחותו, או עכ"פ כל היכא שהגיבול מוסיף באיכות הדיבוק והלישה, ליכא היתר בזה שאין טורף בכח, ואפי' נתן מים בערי"ש, מי"מ כיון שלא גבלו מערי"ש, וגם לא בלחותו הטבעית, הוי לישה גמורה ובעי שינוי גמור כנ"ל, וצ"ע, וכאמור בלאי"ה מחמירים כרמי"א לשנות ולגבל ביד דוקא או בניעור הכלי עצמו, אבל מי"מ בכה"ג צ"ע אם מהני שינוי זה וכמשי"כ למעלה.

ג] שינוי זה שלא יטרוף בכח נאמר גבי שום וכיוצ"ב, וצ"ע עד כמה מדמים מיני קיטנית או ירקות אחרים, גם אם נתקיימו בהם הסברות שזכרנו לעיל, שכבר נילושו בלחותם בערי"ש, או שאין עושין אותן עב כעיסה. הדין צ"ע, כי לפי למשי"כ החזו"א דשינוי שאין טורף בכח הוי שינוי גמור, דומה לשינוי דשתי וערב במורסן, דהענין בזה דדרכם מוחלט בטריפה בכח, אי"כ הכל לפי הענין והמנהג, והיכא דאיתמר איתמר היכא דלא איתמר לא.

והנה הראשונים דימו חרוסת וכיוצא בזה לשום, ועי'. וראה בטי"ז סקי"ב שמדמה סלט מצנון ומלפפון החתוכים דק דק שיהני בהו שאין טורף בכח, וצ"ע. שו"ר בחזו"א סי' נ"ח סק"ח דנראה דהחילוק בין כל מיני הירקות שדי להם שלא יטרוף בכח, לבין קמחים ופירורי פת שהללו צריכים שתי וערב, וצ"ע.

מ"מ בלאי"ה מחמירים שלא לטרוף אלא ביד או בניעור, אך כאמור גם זה צ"ע אם הוא שינוי מעליא לשארי דברים.

ד] ראיתי כתוב בספר הל' שבת בשבת דיני לישה אות ט', עיסה שנילושה מע"ש, לדעת החזו"א אף אם לא נילושה היטב מע"ש, מותר להוסיף בה מים בשבת אע"פ שתוספת המים בגיבול ובדיבוק ומייפה הלישה, ובלבד שלא יטרוף בכח, ע"כ. וזה אינו נכון כלל, כי לא איתמר אלא בחרדל וכיוצ"ב ואין לקבעו לכלל לכל עיסה, ובמורסן וקמח קלי לא סגי לן בהא אלא דוקא בגיבול דשו"ע הותר. [והחזו"א עצמו מחמיר אפי' בגיבול בשינוי דשתי וערב דאין לנו אלא מורסן דאיתמר בו ולא מדמים מילתא למילתא].

[וזה לבד מה שדין זה אינו נכון אלא לשעת הדחק, דאנו חוששים לספר התרומה דהלכה כרבי, ובזה עמד בספר הנ"ל. וכן עכ"פ יש לציין לדעת הרמ"א אין לטרוף אלא ביד ולא בכף, ודברי החזו"א בזה דלא כהכרעת רמ"א].

ה] בענין סברת ההיתר שנתבארה בדברי הביה"ל במדלל, דאי"ז מענין לישה כלל היכא שכבר היה נילוש היטב והוא רק מרככה, [ובלבד שלא יטרוף בכח שנראה כלש], ואמנם נתבאר שדבריו בגדר לולא דברי רבוותא, ולמעשה לא סמכינן אפירוש זה בשום וחרדל כלל, אבל עיקר הסברא י"ל שהיא נכונה מצד עצמה, רק שלא בכה"ג מיירי שום וחרדל וכמו שנתבאר. וגם החזו"א שחלק עליו בפירוש שום ושחלים, הסכים לסברא זו ע"ש בדבריו.

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

סימן כז [לש ז]

הערות בהלכות לישה

עד כמה מקילים לסמוך אריבר"י 64
בענין סלט ביצים 64
בענין עשיית 'טחינה' משומשום 65
נתינת חלב בפתיתי קורפלקס 65

עד כמה מקילים לסמוך אריבר"י

במ"ב ס"ק ס"ח ושעה"צ ס"ק פ"ד הביא דברי הט"ז סקי"ב שמיישב המנהג שהיו עושין סלט מצנון ומלפפונים החתוכים דק דק ושופכין עליהם חומץ, דלא חששו לספר התרומה שפסק כרבי, משום דאם יעשו כן בער"ש יפוג טעמו.

והנה אין כאן שעת דחק או צורך גדול, כי אם דאהוב עליו סלט זה, וא"א להכינו כ"כ מער"ש, וע"כ מבואר מזה דנקטינן ודאי כשיטת הראשונים שהלכה כריבר"י, ומה שחששו לספר התרומה הוא רק בתורת לכתחילה בדאפשר. וכ"ש שיש להתיר לפי"ז בשעת דחק שיש לו צורך גדול בהכנת הבלילה ההיא.

ומאד קשה להשוות הדברים למש"כ המ"ב סי' שכ"ד בשם החיי אדם, דבשעת הדחק מותר לומר לגוי ליתן המים לקמח, דנחית לחשש איסור דרבנן דאמירה לעכו"ם ובזה לא נחשוש לספר התרומה, הרי שאפי' בשעת הדחק ממש לא מקילים אלא ע"י גוי, וצ"ע.

ונראה מוכרח כמו שראיתי בספר הל' שבת בשבת דאין כאן כלל גמור לסמוך על שיטת ריבר"י בכל מילי כה"ג שמתקלקל, רק סלט זה היו נוהגין בו היתר, וטרחו הט"ז והמ"ב לישב מנהג ישראל תורה, ותירצו שהעולם נוקטים עיקר השיטה כריבר"י, אבל באמת יש מקום לעוד תירוצים, ובפרט שכל מיני הסלטים אין הדבר פשוט לחושבם ללישה, וע"ד מש"כ מהרש"ל בענין שום של זמנו, ולא סגי לן בזה, שאנו אוסרים למעשה לחוש בשל תורה, ועי"ז אמרינן דכלפי נתינת מים סמכו אשיטת ריבר"י מפני שהוא מתקלקל, והיינו על לישה שכולה ספק שכזו, וגם זה רק בתורת ישוב למנהג, ואין לנו אלא את המנהג לבדו, ואם באנו לכללים אין לנו אלא מה שכתוב בסי' שכ"ד דבשעת הדחק אפשר לומר לגוי.

מ"מ בעיקר הנידון של החיי אדם והמשנ"ב במורסן לבהמות, בחזו"א (סי' נ"ח ס"ק ו') מקיל יותר וכתב דאם צריך להאכיל לבהמות ואין לו נכרי יש להקל ליתן מים מים למורסן או לקמח אפי' עבה, אם א"א ברכה, דמפני הפסד וצעב"ח יש לסמוך על רוב הפוסקים שפסקו כריבר"י, ושגם המחבר סתם תחילה וכתב שיטת ספר התרומה בשם י"א, אבל אם אפשר ע"י נכרי או לעשות רכה, נוהגין להחמיר. ויש מקום לומר דגם המשנ"ב יסכים להקל כן, ומיירי ע"ד כלל שאפשר ע"י נכרי, וצ"ע.

עוד כתב **בחזו"א סי' נ"ח סק"ח ד"ה כשכותשין**, דבשביל מזונות התינוק יש להקל כדעת רוה"פ דפסקו כריבר"י, וכוונתו בדבר שיש לו צורך גדול, שאין לו תחליף אחר שראוי להזינו בו, ושהוא עיקר מאכלו, וכמו שכבר מצינו כמה גדול כח קולא זו שדינו כחולה שאיב"ס להתיר אמירה לנכרי וכיוצ"ב. [ומעין זה כתוב בחוט שני].

עוד אופן דלישה בשעת דחק שיש להתירה, מבואר בחזו"א סק"ח ע"ש.

בענין סלט ביצים

בדבר עשיית סלט ביצים, שמרסקין הביצים היטב החלבון עם החלמון, ושופכים עליהם שמן ומגבלין אותן, ויש מוסיפים בצל חתוך דק דק. מסברא היה נראה לאסור בזה, אחרי שאסרו האחרונים עשיית סלטים, וסלט ביצים הוא הסלט היותר חמור, עד שהיה מקום קצת לומר שלא יותר בכלל בשינוי, ועכ"פ בעי שינוי גמור.

דהנה דרכו להתגבל קצת, ואם ברוב מיני הסלטים הלב חושש אם בכלל נחשב ללישה, שאין כאן איחוד אמיתי בין הדבקים, והרי האחרונים הצריכו דק דק, ומסתבר דהיינו דק דק ביותר, וגם שכתב מהרש"ל על השומים שבזמנו שאינו נראה לו ששיך בזה לש, ואמנם הביה"ל והאחרונים כתבו דאין להקל מאומד הדעת, היינו רק דהוי ספק. עכ"פ סלט ביצים זה הוא הגרוע שבמיני הסלטים, כאשר מרסקין הביצה הדק הדק כנהוג, ותכונת החלמון לדבק ולהדבק ביותר במעט שמן.

ודרך כלל כפי הנהוג ליתן מקצת שמן, ודאי הוי בלילה עבה, שאינו נירוק מכלי לכלי, והוא עב ביותר, [וגם על סלט צנון ומלפפון החתוך דק דק כתבו בשעה"צ שהוא בלילה עבה]. א"כ זה היה נראה ודאי שאין להתיר אלא בשינוי גמור בגיבול, היינו על יד על יד, [ולדעת חזו"א לא מהני ע"י ע"י כי אם קמח קלי ואין לדמות לשאר מילי], או בשתי וערב כמו מורסן.

ואמנם לכתחילה בלא"ה חוששין לרבי, ולדידיה בלילה עבה אין לו שום היתר, ולכן צריך להכינו מער"ש. אלא שאם הוא מתקלקל או פג טעמו, אפשר שדומה למש"כ הט"ז שכ"א ס"ק י"ב בסלט של צנון ומלפפון, וגם זה אינו מוכרע לפי מש"כ למעלה דלא בכל מקום מתירים אותו, רק בסלט שאין ברור שיש בו לישה, וסלט ביצים גרע בכל ענין זה וכנ"ל, וזה לבד שצריך לברר המציאות על נכונה אם כ"כ מתקלקל, ומה גם שהיום לפי התחדשות המקררים וכיוצ"ב אפשר בקל לשמרו מער"ש.

ועוד צ"ע דאולי חשיב לאו בר גיבול, כיון שטחינתו גסה קצת, ולפי"ז העיקר בהלכה דחייב על נתינת המים כמו שנתברר, ואין מקום להקל כלל גם לא במתקלקל וגם לא בשעת דחק, אלא דגם בצנון ומלפפון צ"ע כן, וכנ"ל. ועכ"פ גם אם נדמהו לסלט צנון ומלפפון, צריך לשנות שינוי גמור בגיבול, ולפי מש"כ הט"ז שכ"א סקי"ב הרי דטוב גם להחמיר לשנות בסדר הנתינה, לבד השינוי האמור בגיבול.

ולכן כמה מופלא המנהג שנהגו לעשות סלט זה בלא שינוי כלל, דבר הנראה קרוב לאיסור תורה, אבל מנהג ישראל תורה, וגם העידו שכן היו נוהגין מגדולי ישראל, והוא פלאי.

ובספר שש"כ יישב שסמכו על כמה סברות קולא, וחלק בשם מרן הגרשז"א זצ"ל. ונביא תורף דבריו. א'. שאינו מפורר כקמח, וזה אינו תשובה כלל, אחרי שאסרו רבותינו שארי סלטים, וכאמור סלט זה לפי הדרך המקובל הוא הגרוע שבכולם.

ב'. שרוצים רק לערבב ואין רוצים שיהיו כגוש אחד, וגם זה אינו תשובה, דעכ"פ גרע וגרע משארי סלטים שאסרום רבותינו ז"ל, וכנ"ל.

ג' **דבתהלה לדוד** כתב דכל לצורך אותה סעודה קרי מעט מעט, והוא בס"ק כ"ה [וכתב כן בעצמו ליישב היתר סלט ביצים הנ"ל], והנה כבר כתב כן **הפמ"ג מ"ז שכ"א י"ב** דשיעורו "מה שאוכל באותה סעודה", אמנם **המש"ב ס"ק נ"ד** כתב דשיעורא דמעט מעט לא ביארו הפוסקים, והנה האחרונים נתיגעו ליישב שינוי זה דע"י ע"י, איך יותר בשינוי קל כזה איסור תורה, והארכנו ליישב למה הוא שינוי גמור, עכ"פ עפ"ז מחודש להרחיבו כל כך לכל אותה סעודה, ועוד דהעיקר

בשינוי זה הוא משו"כ רמב"ן 'דאין דרכו אלא במרובה', ממילא במין שכך הוא דרכו, לכאורה לא חשיב שינוי כלל, ועל הדרך שכתב כבר **בחזו"א סי' נ"ח ס"ק א'** "ונראה דשתיתא לא דמי לקמח שאינו נאכל בלא אפי', ופעמים שאדם לש ואופה שיעור מועט, אבל קלי הנאכל אין אדם טורח לעשות שתיתא בשיעור מועט, ואפשר שטורחו מרובה לדקדק להעמידו על אפנו הראוי, ודברים אלו משתנים לפי המקומות והזמנים, וצריך לדקדק למעשה אם אין דרכו אלא במרובה".

ד'. ע"פ משו"כ הביאור הלכה שכ"א סי"ד ד"ה שמא, ליישב איך מהני על יד על יד להתיר לישת קמח קלי, וכתב דקלי ע"י מה שמיבשין הקליות בתנור לעשותן ראוין לאכילה, חשיב כמו דבר שנאפה ונתבשל, ולכך אף דע"י נתינת מים שנותנין בתוכו אח"כ הוא מתגבל, אין זה חשיב כמו מלאכת לישה אלא כמו תיקון אוכל בעלמא, דדרך אכילתו בכך, והוא חשיב כמו רוטב שנותנין בתבשיל, ואין זה מלאכה דאורייתא אלא דרבנן, לכך הותר מעט מעט, אם משום דעכ"פ חשיב קצת שינוי ומהני במקום איסור דרבנן, א"נ דכוונת הגמרא מעט מעט הוא ג"כ דוקא בעת האכילה ומשום דדרך אכילה בכך, וע"ד סברת ר"ח בבורר, ושם נדחה ר"ח אבל כאן די בזה, אחרי שאינו אלא דרבנן מהד טעמא דהוי כמו רוטב בתוך התבשיל. וא"כ גם הביצה אינה אלא תיקון אוכלא שהיא כבר מבושלת וראויה לאכילה. ואף שעדיין אין ההיתר אלא מעט מעט, כל שסמוך לאיכלה חשיב דרך אכילה שהתירו בכה"ג.

וג"ז אינו מובן כ"כ, כי בשארי סלטים ג"כ הם רואים כבר לאכילה ואסרו האחרונים, ואמנם מיוחד הוא ביצה שכבר נתבשלה, אבל בפשוטו לא זהו הכלל, אלא אם הוא ראוי למאכל היטב כמות שהוא אם לאו, וזה שייך גם בשארי סלטים, ובכלל דברי הביה"ל אינם מילתא דפשיטותא, ואפי' במ"ב סתם כפמ"ג שקלי הוא איסור תורה, וצ"ע.

וכ"ז בדרך לימוד, וכבר הקדמנו שמנהג ישראל תורה היא. מ"מ יש להזהיר שלא ירבו טובא בשחיקתו, לעשותו דק מן הדק כקמח, ולא בגיבול לדבקו היטב היטב, די"ל דכולי האי לא נהגו היתר, ובכה"ג נפלו כמה צדדי היתר.

בענין עשיית 'טחינה' משומשום

הנה דין שום וחרדל שרסקו נתבאר בארוכה בס"ד, והנה אין מצוי בינינו לישת שום חרדל ושחליים, אבל מצוי לישת שומשום, שמרסקין אותו היטב היטב, ומגבלין אותו בתוספת מים ומיני תבלין, על סגנון מה שאיתא בגמ' בענין שום חרדל ושחלים, ונקרא בלשוננו 'טחינה'.

ולדעה ראשונה במחבר שכ"א סט"ו וסט"ז אפי' יעשנו בלילה עבה שרי, אפי' לא נתן המים בער"ש, וכמו שמצוי בסתם טחינה גולמית שעשויה על טהרת השומשום, נותן המים בשבת ומגבלן, ובלבד שלא יטרוף, ולדעת הרמ"א דוקא באצבעו או בניעור הכלי לא בכף. ולדעת ספר התרומה אסור ליתן מים בשבת, והרי מחמירים כוותיה.

ויש מקום להקל אם נאמר שעיקר פעולתו הוא המיחוי והרכות ולא תוספת הלישה וההדבקה, ועיקר הסברא מבואר **בביה"ל ד"ה יכול** בענין חרדל שלשו היטב במים בער"ש ולמחר מרככו במים, שמפרש דעת הר"ם בכה"ג ושרי כל זמן שאין טורף בכח. מ"מ אין נראה בענינו להתיר מטעם זה, דכל זמן שלא נתן המים י"ל דאינו נילוש מספיק והנתינה בשבת מוספת באיכות הגיבול והדיבוק, וצריך לעי' היטב במציאות הטחינה הגולמית. [ובמקומו כתבנו לפרש דחרדל של הסוגיא מיירי כה"ג שלש אותו בלחותו הטבעית כאשר עושין בטחינה הגולמית, ואפשר דאעפ"כ אסר ספר התרומה ליתן מים בשבת].

עכ"פ המציאות בטחינה שאין עושין אותו עבה אלא רכה, ע"כ יש לנו את ההיתר המבואר **בתרוה"ד ונפסק ברמ"א סט"ז**, שמשנה בסדר הנתינה, ולפי המציאות שלנו שבחול נותן הטחינה ואח"כ המים, בשבת נותן המים ואח"כ הטחינה, ולכתחילה יערב אח"כ באצבעו או בניעור הכלי ולא בכף, [כמו שביארו במקומו שחלק זה הוא בתורת לכתחילה], ובכל אופן לא יטרוף בכח.

ויזהר שיתן בבת אחת כמות משקה כזו שלבטח לא יעשה בלילה עבה, דאל"כ אסור כבר בנתינה לרבי. ונראה שאע"פ שבשעת הגיבול נוצרים בתחילה חלקים עבים יותר, ורק אח"כ נעשה הכל במרקם אחד רך, מ"מ אין לחוש, דגם בקמח קלי בגמ' מסתמא כן הוא, והטעם דאין דעתו ע"ז, ובפרט בטחינה הגולמית שנילושה כבר אין נראה שנעשה עב יותר, מ"מ למעשה צ"ע.

נתינת חלב בפתיתי קורפלקס

בדבר נתינת פתיתי תירס [קורנפלור] וכיוצא בזה בחלב, שדנו מחברי הזמן, אנסה להציע הנידון, אחרי הנחה שהמצב הוא כדלהלן. א' מתחילה אין כאן שום דיבוק בין פתית לפתית, אבל כעבור זמן מה סופגים לקרבם את החלב, ומתרככים מאד, ונצמדים זה לזה, ואפשר שיש להחשיבם כעיסה. ב' רובא דעלמא אוכלים אותו מיד, ואין רצונם בריכוך הנעשה כעבור זמן מה, אדרבה נמאס הוא בעיני רובא דעלמא או עכ"פ ירד באיכותו.

ואילו היה ניחא לאינשי טפי השלב האחרון שמתרכך הרבה ומדבק, והיה מכוון לזה וממתין עד שיעשה כן, יש מקום לומר דחייב לכו"ע, ואף לריבר"י דאין מיחייב עד שיגבל, מ"מ אפשר דכאן דומה לזרע פשתן דזבחים צ"ד ע"ב, דמשמע דלכו"ע חייב בשרייה בלבד משום שהעיסה נעשית מאליה וכמש"כ באחרונים לחלק, ואמנם אינו פשוט לחשבו עיסה ממש להתחייב מה"ת, ולהבדילו ממש"כ מהרש"ל ומובא בב"ח דכשאין מגבלין לעשות עיסה ממש אינו בגדר לישה, וגם האחרונים שחלקו מספיקא חלקו, עכ"פ יש מקום שבכאן הוא יותר חמור, ואולי הוי דאורייתא.

אבל היכא שדעתו לאכלו מיד קודם שיתרכך כ"כ, וכאמור כן הדרך, לכאורה שרי, שהרי יאכלנו קודם שיחשב לישה. ולומר דחיישינן שישאירו עד שיתרכך ויוצר לישה אינו נראה, דרצונו אינו כן ומהיכ"ת לחשוש בזה, וכן עכ"פ בשעת הנתינה שאין דעתו לזה ואינו פ"ר דיווצר לישה כי אולי יאכלנו מקודם, א"כ דבר שאין מתכוון שרי, אמנם בזה יש לדון, כיון שהדבר תלוי במעשה שלו לשנותו ממקודם, וכבר האריכו על כיוצא בזה, ומ"מ גם אם יבא לשלב הלישה, אי"ז אלא דרבנן דחשיב מקלקל, אחרי שהוא קלקול אצל הרבה בנ"א, אלו צדדי היתר, וצ"ע לדינא.

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

ליקוטים והערות

מלאכות שבת ג'

טוחן ולש

"כמה טובה עשו לנו בעלי אסופות רבותינו הקדושים, אשר בכל דור ודור זכו וזיכו את הרבים, זכות הרבים תלוי בם, שאלמלא הם נשתכחה תורה מישראל, ובפרט כגון אנן דור יתום יתמי דיתמי אשר טרדות הזמן רבו עלינו, ואין הפנאי מסכים אתנו כל כך ללמוד בשקידה כל כך כמו הראשונים, ודעתנו קצרה, **ואם נבא ללמוד ספרים הרבה אין קץ, ומי הוא זה אשר תשיג ידו להיות כל הספרים נמצאים אצלו,** אבל על ידי האסיפות נוכל לצאת מעט ידי חובתינו.

ובכל דור צריכים האסיפות כמו שעשה הרמב"ם והטור והרב"י והרכנה"ג ורבים כמוהם שהיו לנו לעינים, **ומהם יראו וכן יעשו בכל דור ודור** כל ת"ח אשר חננו ה' דעת וספרים הרבה ישתדל להועיל לרבים בדברים הנצרכים מאד, כאמרם הכל צריכים למארי חטייא, **ויעשו אסיפות כיד ה' הטובה עליהם,** מי מקצורי דינים על ארבעה טורים מי מכללים מי מהקדמות לדרושים, מי מתוכחות מוסר וכדומה כל אשר עושים חסד גדול יחשב, **ואין לך חסד גדול מזה שהוא חסד בנפש** ועושי אלה הם מזכים את הרבים וזכות הרבים תלוי בם, ואל יחושו ללעג השאננים שאומרים מה הועילו אלו החכמים בתקנתם לשנות לנו את הידוע ומפורסם בספרים, אין זה כי אם ללקט כסף וליטול את השם שהוציאו ספר. שארי להו מרייהו למדברים כן כי לא צדקו, שודאי הגמור **יותר טובים לנו אלו הספרים של אסיפות מכל חבורי הפלפולים והחריפות,** כי מה יתן ומה יוסיף לנו אלו החבורים רובם הם מתעפרים בעפר אין דורש ואין מבקש, שכל חכם רוצה להיות מבין מדעתו ולישא וליתן בהלכה כפי השגתו, ואם ירצה אדם ללמוד כל חיבורי הפלפולים והחריפות יכלו שנותיו ולא ילמוד אחד מני אלף מהדברים שצריך ללמוד, וכדאמרו בש"ס אי דייקנא לא גריסנא, ומה יתן ומה יוסיף לנו לידע הויכוח שהיה בין שני ת"ח שזה אומר בכה וזה אומר בכה, ואם כדי ללמוד דרכי הפלפול והחריפות וחדוד השכל הלא יש דיי לנו בתורתן של ראשונים ז"ל אשר לבם פתוח כפתחו של אולם, וחכמתם ניכרת מתוך דבריהם, אבל **אלו הספרים של האסיפות תועלתם מרובה** כאמור. ולכן כל ת"ח ירדוף אחריהם כאשר ירדוף הקורא בהרים ויד הכל ממשמשת בהם כל שעה", ... (פלא יועץ – אסיפה)

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

פתח דבר לחלק הליקוטים

ליקוטים אלו הודפסו בשעתם בשעת לימוד הסוגיות, לתועלת ועזר הלומדים ואני בכללם. ראיתי להקדים כמה הקדמות על המטרה ועל דרכי בליקוטים אלו.

א] כמה תועלות ומטרות היו בליקוט זה, חלקן יפים יותר לשעתן שהודפסו כדפים נפרדים בכל סוגיא, חלקן יפים גם עתה שהם מכורכין לקובץ אחד. - א׳ חלק מן הספרים שהובאו אינם מצויים בידי כל, – ב׳ ריבוי המקורות מקשה על איסוף ופתיחת כל הספרים הנצרכים. – ג׳ בודאי לא בשעות בין הסדרים ובלכתך בדרך - ד׳ הרבה פעמים דברי רבוותא מפוזרים במקומות שונים במסכת ופעמים במסכתות אחרות ולא על אתר, ובמיוחד בספרי פוסקים ותשובות המחולקים לפי סדרים אחרים. - ה׳ לפי דרכנו בלימוד ממוקד במתכונת סוגיות, יש מעלה במיקוד ומירכוז ע״פ הנושאים למיניהם, ולקבוע בזאת מסלול ללימוד מסודר ענין ענין על אופנו, – ו׳ אור החדש מאיר מקיבוץ כל הספרים על רצף אחד בזה אחר זה. – ז׳ כתבנו קצת הערות ביאורים וציונים ממקום למקום לתועלת הרבים בס״ד. – [מהסיבות האחרונות הבאנו אפי׳ ספרים שמודפסים בסוף המסכת, ופעמים שהובאו אפי׳ את הגמ׳ ורש״י ותוס׳, למקד העיון בהדגש מסוים, או למען ההערות, ועם שבזמנו נדפסו אף לתועלת ה׳בלכתך בדרך׳ ולא הושמטו אח״כ].

ב] את דברי הראשונים וגדולי האחרונים והפוסקים אשר מפיהם אנו חיים, השתדלנו להביאם כולם בס״ד, ולשבצם במקום הראוי להם, דברי שאר רבוותא הובאו לפי הענין בענ״ד. - והנה ספרי אגלי טל ושביתת השבת, הם רבי הכמות עם האיכות, וקובעים ספר לעצמם, ולא שייך להביא כולם, בשגם חלק מתכונתם הוא גם עצם הליקוט וההיקף של כל פרט, מה שיהווה אצלנו כפל דברים, לפיכך הובאו רק חידושים מיוחדים שמצאתי מן הצורך להביאם בענ״ד, אמנם יודגש שלא זכיתי לעבור על כל היקף הספרים הק׳ הללו המלאים מזן אל זן. - בכמה מקומות שלא נתפרשו הדברים כ״כ בספרי רבוותא והם נוגעים טובא להגדרת הגדרים או להלכה למעשה, הובאו לשם השלמות, דברים מספרי הזמן.

ג] יודעני שאין מלאכתי שלימה ומלאה, ויש בה חסר בכמה מקומות. – כל שכן כלפי ההערות, שנכתבו כפי מסת הפנאי, פעמים מעט ופעמים הרבה.

ד] ההדגשים, החלוקה לקטעים, הפיסוקים, על דעת המלקט, ובדרך כלל לא ע״פ המקור, יצויין שמעט ספרים הגיעו ממקורם מוגהים ומצוינים היטב, כמו הפמ״ג והא״ר, והשארתים כמעט כמקורם, ויש״כ גדול לבעלי ההוצאות, [כאן יש להעיר בענין הברירה בין דברי רבוותא, וכן בענין ההדגשים, לא באנו חלילה לומר זה עיקר וזה טפל, שמועה זו נאה וכו׳, רק לעורר תשומת לב הקורא, בספר שמצאנו בו ענין מיוחד, ובמקום שנמצא עיקר הנקודה, או הדגש מיוחד, את ההדגשים לא היינו מתירים לעצמינו לעשות בספר מסודר של כל קדמון שהוא, רק בליקוט זה, שמעיקרא מטרתו לעורר לב המעיין, ולרכז מבטו בסוגיא מסוימת והיבטיה המיוחדים].

ה] מקור ההעתקות, ברובו מפרויקט השו״ת ב״א, צמוד בדרך כלל לגירסא שם, ויישר כוחם שהביאו ברכה אדירה ללומדי תורה, אך פעמים שתפסנו גי׳ מדפוס אחר וציינו בהערות ע״ז, ספרים שאינם נמצאים במאגר ההוא, הומרו או צולמו ממאגר הספרים האדיר והנכבד ׳אוצר החכמה׳, במקומות ההמרה נדרשו בדר״כ תיקונים, השתדלנו לתקן, אבל בודאי אין המלאכה מושלמת. –ברכת יש״כ להוצאת ספרים עוז והדר על רשותם האדיבה לצרף תדפיס מהש״ס המפואר שבהוצאתם. - היה קושי טכני, בהעתקת כמה ספרים, ועכ״פ צוין לעי׳ עליהם במקור, כדי שגם מדור הליקוטים ישמש כמ״מ מושלם. – חלק מהספרים הובאו עם ההערות שבמקור, יש ליתן לב לפי רצף מספרי ההערות.

ו] השתדלנו מחד להביא הדברים בשלמות בלא וכו׳ ובלא קיצורים, כדי שיבטח הלומד במקוריות הדברים ובשיוכם הנכון, אך מאידך גיסא לא רצינו להכביד בהעתקת ענין ארוך, שרובו אינו משויך לסוגיא, ורק בתוכו משפטים קצרים לסוגיא המדוברת, במקום כזה הובאו הדברים חלקית בלית ברירה, [בציון... ובלא תיבת וכו׳] – כמו כן במקומות מסוימים הובאו דברים בשלמות בסימן אחד הממוקד לנושא מסוים, ובסימן אחד הוצאו דברים חלקיים השייכים לנושא שם, עם ציון למקום ששם מודפסים הדברים בשלמות.

ז] כיון שלא יתכן שלא יהיו השמטות וטעויות וכיו״ב, וגם שודאי שסוג שלמות אחרת מתקבלת דוקא ע״י דברי רבוותא בשלמות על סדר הדף וכיו״ב, לכן המלצתי ששימוש בליקוט זה יעשה בד בבד עם השימוש בספר המקור, עכ״פ באלו המצויים לרוב, והיותר טוב עם חברותא א׳ משתמש בספר המקור, והאחד בליקוט זה, והשלימו מעלת זה את זה.

ח] רוב ככל מקורות ההעתקות אוסרים את השימוש לצורך מסחרי וכיו״ב, הריני מבקש ומזהיר שלא לעשות בו שום שימוש שכזה.

נ״ב חלוקת הסימנים בכרך הנוכחי, לא מקבילה לחלוקה בדרכי ברוך. / במלאכת לש עריכת הליקוטים שונה מעט מדרכנו בשאר החלקים, כאשר הוא מחולק בחלקו לפי סדר רבותינו, ולא לפי חלוקה לתתי נושאים, עם זאת הורחבו הציונים והביאורים בהערות, בנסיון הארת והבהרת הסוגיא הנבוכה והקשה דלש.

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

תוכן לחלק הליקוטים

מלאכת טוחן

ענף א1 – פרים סילקא, באיזה מינים [ראשונים כללי] ..... ה
ענף א2 – פרים סילקא, באיזה מינים [רמב"ם ונושאי כליו] ..... ז
ענף א3 – פרים סילקא, באיזה מינים [פוסקים ואחרונים] ..... ט
ענף ב – פרים סילקא, שיעור הדקות ..... יג
ענף ג – סלית סילתי ..... טו
ענף ד – דין פרים סילקא וטוחן לאלתר ..... טז
ענף ד2 – לאלתר בשאר מלאכות ..... כא
ענף ה – טחינת בשר [ודברים שאינם גידולי קרקע] ..... כג
ענף ו – גרידת גבינה במורג חרוץ ..... ל
ענף ז – אין מרסקין דבילה לפני הזקנים [ודין ריסוק בננות ..... לב
ענף ח – ריסוק דברים מבושלים ודברים לחים ..... מז
ענף ט – טוחן אחר טוחן [פירור פת ומלח] ..... נא
ענף י – שינוי דקתא דסכינא ..... נה
ענף יא – טיט שע"ג בגד ..... נח
ענף יב – נטחן החולך לאיבוד ..... נח
ענף יג – כללי ..... נט
תורת רפאל ..... סא

מלאכת לש

סימן א – פלוגתא דרבי וריבר"י בנתינת מים, ופלוגתא דאביי ורב יוסף בלאו בר גיבול – ראשונים

ענף א – גפ"ת ..... סו
ענף ב – ר"ח, ריי"ף, בעה"מ, מלחמות, חי' הרמב"ן, רא"ש ..... סח
ענף ג – ריי"ד, ריטב"א ..... עב
ענף ד – רשב"א, ר"ן ..... עז
ענף ה – רמב"ם ונו"כ ..... עט
ענף ו – בית הבחירה, ר"י מלוניל ..... פג
ענף ז – חכמי צרפת ואשכנז ..... פד

סימן ב – סוגיות חרדל שלשו – ראשונים ..... פו

סימן ג – טור ושו"ע ונו"כ הלכות לישה

ענף א – קלי ושתיתא [שכא סי"ד] ..... צב
ענף ב – שום שחלים וחרדל [שכא סט"ו סט"ז] ..... קא
ענף ג – מורסן [שכד ס"ג] ..... קי
ענף ד – קטמא ביו"ט [תקז] ..... קטז

סימן ד – מלאכת לש – אחרונים

ענף א – ראש יוסף ..... קיז
ענף ב – חזון איש ..... קיח
ענף ג – כללי ..... קכג
ענף ד – בתראי ..... קכה

סימן ה – כמה ענינים בלישה

ענף א – אם ריבר"י בעי ג"כ נתינת מים ..... קכז
ענף ב – גיבול לרבי דמחייב בנתינת מים ..... קכח

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

עד: כלל גדול פרק שביעי שבת

האי מאן דפרים סילקא. דוקא כסילקא שיך טמיטה מכל שאר מילוכין שרי[ב]: **מהו** דתימא לשרורי מנא קא מבטן. ס"פ ומיז בו בשאר כלל קמ"ל דניכי לשרורי מנא קא מכוין בשאר מיכא יש בו למיפרס לפי והדר קמיטו ותיבי מכל מין לפרס קמ"ל דלא תימרי לשרורי מנא קא מכוין כפסרק מין מעמידין (ע"ז נח.) תימרי נגי הני נכרי דשלקי ליה שיכא לאתונא מי קבר הא ירמיל קרא מעיקרא שפיר דמי ופירק פשיטא ומשני מהו דתימא לבטולי מנא קא מכוין קמ"ל לשרורי מנא קא מכוין[ג]: **חביתא** ותנורא וחלתא. פי' רש"י למשוס בוזה לא מיתייב לתין בנין בכלים ותין נראה לדוקא בממזיר מטה ומנורה של חוליות תימרי[ד] לתין בנין בכלים אבל כשעשה לגמרי כל הכלי מיתייב משום בוזה לממרין בריס הבוזה (לקמן ד' קב:) הני מתן דעייל שופתא בקופיתא דמרת מייב משום בוזה ול"ע דלא ליקשי ממנפח בכלי זכוכית דסוף פרקין[ה]: **חכמה** יתירה שאני. והעושים מותס בטלה דעתם אצל כל אדם כדאמרינן בהמלניצ (לקמן ד' נב:) גבי מנשי הולך: **שכן** צדי חלזון בו'. בריס אלו קשריס (לקמן קיח:) פירש בקונטרס קורזין ומתירין פעמים מתירין אותם המכמורת ופעמים מתירין אותם:

חנה א"ר יוחנן הטווה צמר שעל גבי בהמה בשבת חייב שלש חטאות אחת משום גוזז ואחת משום מנפץ ואחת משום טווה רב כהנא אמר [ו]אין דרך גזיזה בכך ואין דרך מנפץ בכך ואין דרך טווי בכך ולא ואתניא משמיה דרבי נחמיה [ז] שטווף בעזים [ח] וטוו בעזים אלמא טוויה על גבי בהמה שמה טוויה חכמה יתירה שאני. תנו רבנן [ט] התולש את הבנף והקוטמו והמורטו חייב שלש חטאות וא"ר[י] שמעון בן לקיש [יא]תולש חייב משום גוזז [יב]קוטם חייב משום מחתך [יג]ממרט חייב משום ממחק: [יד]הקושר והמתיר: קשירה במשכן היכא הואי אמר רבא (טו) שכן קושרין ביתדות אהלים (קושרים) [טז] ההוא קושר על מנת להתיר הוא אלא אמר אביי שכן אורגי יריעות שנפסקה להן נימא קושרים אותה א"ל רבא תרצת קושר מתיר מאי איכא למימר וכי תימא [יז]דאי מתרמי ליה תרי (ג) חוטי קיטרי בהדי הדדי שרי חד וקטר חד [יח]השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין כן לפני ממ"ה הקב"ה עושין אלא אמר רבא ואיתימא רבי עילאי שכן צדי חלזון קושרין ומתירין: [יט]והתופר שתי תפירות: והא לא קיימא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן והוא שקשרן: [כ]הקורע על מנת לתפור: קריעה במשכן מי הוה רבה ורבי זירא דאמרי תרוייהו שכן

מלא לעפרה: **תנור חייב שמנה**. ללמחר שנרפו בכבשן הוא טח עליו טפילה שיכא עב ותומו ממקייט והוא גמר מלאכתו ומתניתן לקמן (קף עה:) כל מידי דהוי גמר מלאכה מייב משום מכה בפטיש אבל גבי מבנים משום מכה בפטיש דמלאיה גמרה מלאכתו בתנור: **חלתא**. כוותא של קניס: **חייב י"א**. זומר הקניס והוא שרוי לסס מייב משום **קונם** ומשום **נותם** אסקפ יחד הרי זה **מעמר** בירור הרי זה **כורר** החלוק הרי זה **ממחק** עשלן דקות מחמת שהיה שלם או שלם הרי זה **מוחן** ממחן במגה הרי זה **ממחק** הסיך השני הרי זה **מיפץ** הרי זה **ממחק** בשני הרי זה **מוחק** בשלישי הרי זה **טורח** בחמישי הרי זה **מכה בפטיש** כלומרין לקמן [עה:] האי מאן דשקיל מקופי מגלימי מייב משום מכה בפטיש הרי י"ג: **ואי חייטה לפומיה**. לעשות לה שפה הוסיף כאן **מופי וקופי** שנרוץ לקצוץ ללחר המפירה. ומשום בוזה ליכא למיחיש לא בחנית ולא בכוותא לחין בנין בכלים[ט]. מפשטא ליכא למימר בקניס לחין הפשטה הלא בעור. ו"מ שקודח בקניס בעץ שמותכין בו ללשי הקניס של שתי ומחייב ליה משום טוחן ולא נהירא לי להסיא טחינה מלאכה אחינה לליכה לגופה היא וטוחן לי לפרס שעושה מותן דקות והוי כמלן לשלים שילמי: **שטוף בעזים** וטוו בעזים. קלא קלריס [יא]טוו לא עזים משמע: **חכמה יתירה**. כלכתיב [יב]וכל אשה חכמת לב[יג] **אצל להזיעו** אין דרכו בכך והוי כלאחר יד: **התולש את הבנף**. גולה גדולה מן כנף העוף: **והקוטמו**. ללחר שאלמלא מותך לאשו לא קלא שהוא דק ולאוי להניחו בכך וכקס: **והמורטו**. לגד זנבו שהוא קשה מורט שערו מכאן ומכאן ומשליך הקנה ומותן השיעור בכך וכקס: **משום מחתך**. דקקיף למחוך על מקום שהוא לאוי וגס מן הקנה חורג כוצעים ושוחה כוצעים מכנפי עוף גלא שיעור: **משום ממחק**. לתנן גבי עור הממחק: **ביתדות אהלים**. נועלים יתידות בקרקע כלכתיב [כ]יתדות המשכן וקושרין היריעות בהן במיתריהס: **קושר ע"מ להתיר הוא**. וכי תלי גוונא פטרינן ליה לקמן[ו] לתנן כל קשר שאינו של קיימא אין מייבין עליו: **בהדי הדדי**. כגבי חוטין זה אצל זה: **שרי חד**. ללחר מריגגן מתיר ללחד מפני שבולטין ונלרלין: **וקטר חד**. כלומר מניח כמו שהוא: **השתא בו'** (ה) **אין עושין**. שכשמתירו נרלה הנקב ביריעה שחוטיה היו כפולין שפה[ב] והיו נפין וממפלה היו זריזין בך וכי מתרמו להו תרי קיטרי קושרין ללחד וטוחקין החוט הגני מלמטה ומעלה ומספקין בחוט אחרון וקושרין למעלה ולמטה ואין שם שנים קשרים שמוכין: **צדי חלזון**. לגבוע שהכלת בדמו והוא כמין גג קטן ועולה ללחת לשנעים שנה[ג]: **קושרין ומתירין**. שכל לשאות עשויות קשרים קשרים והן קשרי קיימא ופעמים שקורע ליטול חוטין מרשת זו ולהוסיף על זו מתיר מכאן וקושר מכאן: **והא לא קיימא**. הכי וכיון דלא קיימא ללו מלאכה היא: **שקשרן**. שקשר שני לאחר החוט דרגע

ומתבשלין ואחר כך מתחזקין כשיצטרפו (מתחפרו) [ויתפחרו]. וכן מאן דאחת כופרא אף על גב דהדר אקיש מבשל הוא. **אמר רבה מאן דעבד חביתא חייב ז' חטאות**. פי' כגון שהיתה לו גבשושית ונטלה וייפה הקרקע חייב משום חורש שחק חייב משום טוחן ניקרו מן הצרורות חייב משום בורר וכשמחתך (ממנו) [היינו] מחתך ועיקר מלאכה ג) (בנין מלאכה) וגמר מלאכה והשואתה חייב משום מכה בפטיש הרי שבע ג) בתנור עוד מוסיף אחד שצריך להחליק את תוכו ולשוף אותו גחלים וחייב משום ממחק. **מאן דעבד חלתא חייב י"א חטאות**. חתך קנה נעשה זומר וצריך לעצים חייב משום קוצר ומשום נוטע כיצד הקנים חייב משום מעמר דקדק הקנים חייב משום טוחן חתכם כשיעור כגון אמה אמה חייב משום מחתך קילפם חייב משום דש השליך קליפתן וקנין שאין ראויין למלאכה חייב משום בורר הטיל שתיו חייב משום מיסך וכשמטיל הערב עושה שתי בתי נירין וכשמכה אותן כדי לקרבן זה לזה (ולהדחיק אריג) ז) זה כל זמן

עין משפט נר מצוה

מד א מיי' פ"ו מהלכות שבת הלכה ה ופ"ח הלכה טו ופכ"ל הלכה יח סמג לאוין סה טוש"ע או"ח סי' שכא סעיף יב:

מה ב מיי' שם פ"ח הלכה טו:

מו ג ד מיי' פ"ט מהל' שבת הלכה ו סמג שם:

מז ה מיי' פ"ו מהלכות שבת הלכה יג:

מח ו ז מיי' פ"ט מהל' שבת הלכה ז:

מט ח מיי' פ"ו מהל' שבת הלכה ז:

נ ט שם הלכה י:

נא י מיי' פ"י שם הל' ו סמג שם טוש"ע או"ח סימן שיח סעיף ו:

נב כ מיי' שם הל"ט:

נג ל מיי' שם הלכה י:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

רב נסים גאון

שכן צדי חלזון קושרין ומתירין. וזה חלזון היו צובעין בדמו תכלת ומשכחה לה במנחות בפרק התכלת (דף מד) תנו רבנן חלזון זה גופו

רבינו חננאל

דשלקי ליה ז' זמני כר'. שמעינן מינה דאוכל מתוך הפסולת זוהלי תורמסין שרי וכדאביי דשרי לאלתר כי היכי דלא תקשי חדא אחבריתה וכבר פירשנוהו השמועה סלקא כאביי וכרב אשי וכחזקיה שמעינן מדברי שלשתן כי בורר ואוכל ביד בורר ומניח ביד שרי ולא כל היכא דבעי שרי אלא ברריות אוכל מתוך פסולת אבל פסולת מתוך אוכל לא. **והאוכל מתוך פסול'** דשרי [היינו] לברור ולאכול או לברור ולהניח כדי לאוכלו לאלתר על השולחן כמו שפישרנו אבל להניח שלא לאלתר לא. **וזה שאמרנו** כי מותר לברור ולאכול ולברור ולהניח ולאוכלו לאלתר שרי ה"מ ביד אבל בקנון ובתמחוי לא ואם בירר פטור אבל אסור ובנפה ובכברה דברי הכל אסור ואם בירר נעשה כמי שבירר לאוצר בשוגג חייב חטאת. **ואע"פ** דגרסינן (נישין כו כח) לענין מי שאבד לו גט אם מצאו לאלתר כשר ואמרינן היכי דמי לאלתר י"א כל שלא עבר [אדם] שם ואחרים אומרים כל שלא שהה אדם שם הכא כיון דאשכחינן מפורש בתלמוד א"י כוותיה עבדינן ומסקינן לשמעתיה שיעור מה שמיכב על השולחן באותה סעודה בלבד. **וכענין הזה** גרסינן בגמרא ביו"ט פרק א' (ביצה יג:) תנן התם המקלף שעורין מקלף אחת אחת על יד ואוכל ואם קילף ונתן לתוך חיקו חייב א"ר אלעזר וכן לשבת והא רב מקלפי ליה כסי כסי ור' חייא מקלפי ליה כסי כסי אלא אי אתמר אסיפא איתמר המולל מלילות של חיטין (למחר) מנפח על יד על יד ואוכל ואם נפח ונתן לתוך יד חייב א"ר אלעזר וכן לשבת. מ"ט דמלאכת מחשבת אסרה תורה והאי לאו מלאכת מחשבת היא דלא קא מכוון במלאכה אלא לאכילה בלבד ולפי' א' כיצד מנפח ואסיק' א"ר אלעזר מנפח בידו אחת ובכל כחו. **והטוחן. אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא**. פי' כעין כתישה ולא כעין חיתוך חייב משום טוחן. **וכן מאן דסלית סילתי**. פי' עצי דקלים שעומדין שיבי כעין נימין וכשמפרק הנימין הללו יוצא בניהן כמין קמח דק לפיכך המנפצם חייב משום טוחן. **ואי קפיד אמשחתא**. כלומר אם מתכוין לחתוך אלו סילתי זרת זרת אורך כל אחד ואחד חייב משום מחתך. **הלש והאופה**. אמר רב פפא שביק בישול סממנים ונקיט אפיה ולא מפרש בהדיא האי מלתא ב) ואשכחן בירושלמי דאמר הכי את חמי אפיה תולדת בישול הוא ואת אמרת הכן אלא כיון דתני סדר עיסה תניהא בהדייהו. **ההוא דשחק** [מלתא] חסף (מלא) [פלפלין] חייב משום טוחן. האי מאן דגבל גירגבסין עפר קילורין מלוגמא סממנין חייב משום לש. **מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל**. פי' הנותן יתידות לחים בכבשן כדי לייבשן לנעצם בספינות וכיוצא בהן. **פי' לשרורי**. לחזק. ויש מי שאומרים סיכתא הן גלל בהמה לכבשן מה

מסורת הש"ס עם הוספות

ס) ע"ז לח. **ע)** [פי' הערוך ע"ז בתריכות תמצא ערבך מלמא ע"ש דקמשיב מייב משום בוזה (וכ"ה בר"ח) ולא קמשיב זה שב' כ"ש כ"ש הכא בד"ה מייב משום ממחק עי"ש וכזה מצין דעת וסבכתא תוס' ד"ה חביתא]. **ג)** לקמן דף נט., **ד)** בכוותא כה. [תוספתא פ"א הל' יג]. **ה)** [פסחים עה: יומא מז.]. **ו)** לקמן דף קכב:. **ז)** קיב., **ח)** ע' יומא עא:. **ט)** מנחות מד., **י)** [וע' בתוס' לקמן קיד: ד"ה אלא לקניבית ירק כו' ע"ש], **כ)** ע"ש בתוס' ד"ה קא משמע לן לשרורי מנא, **ל)** [ועיל מו. ע' תוס' שם ד"ה למולוים], **מ)** [דף עט:].

הגהות הב"ח

(ה) גמ' שבעא זימני ואי לא שקלי. ע"ב ס"ח לא שלקי וס"ל ואי שקלי: **(ו)** שם כמר רבה שכן קוברים כימתו אהלים ההוא כל"ל. ומיבא קוברים נמקך: **(ז)** שם דלי מיבעמו ליה תרי קיטרי כל"ל ומיבא מוטי נמקך: **(ח)** רש"י ד"ה מייב וכו' עוסה שאי מני ניירן. כ"ב ולקמן ד"ס בחוכא פי' רש"י דהכך לאו ניירן ממש כו' ע"ש בדף קה ע"ס: **(ט)** ד"ה הסתם כו' שכשמתירו נרלה כל"ל ומיבא לין עוסק נמקך:

גליון הש"ס

גמ' האי מאן דפרים סילקא חייב. ע' לקמן דף קכח ע"ס בכ"ה ד"ה שלא יקוטס: **שם** תוס' ד"ה חייב משום גוזז. ע' לקמן דף קו ע"ב ובחוכא בשב"ס שם: **שם** דאי מתרמי ליה תרי חוטי. ע' לעיל דף עג ע"ס תוס' ד"ה הקוטר: **שם** השתא לפני מלך וכו'. פסחים דף עם ע"ב. יומא דף מז ע"ס:

תורה אור השלם

א) וְכָל אִשָּׁה חַכֶמַת לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ וַיָּבִיאוּ מַטְוֶה אֶת הַתְּכֵלֶת וְאֶת הָאַרְגָּמָן אֶת תּוֹלַעַת הַשָּׁנִי וְאֶת הַשֵּׁשׁ: וְכָל הַנָּשִׁים אֲשֶׁר נָשָׂא לִבָּן אֹתָנָה בְּחָכְמָה טָווּ אֶת הָעִזִּים: [שמות לה, כה-כו]

ב) אֶת יִתְרֹת הַמִּשְׁכָּן וְאֶת יִתְרֹת הֶחָצֵר וְאֶת מֵיתָרֵיהֶם: [שמות לה, יח]

הגהות וציונים

ב) [צ"ל **אמר** ר'] (גליון): **ג)** אחלים **א"ל אבי** ההוא כצ"ל (גליון) כ"ה במהרש"ל: **ד)** צ"ל **מארקן ומערה** (מור וקציעה על בית יוסף סי' שיט) והוא מלשון ומרק ושטף במים ויקרא ו, כא: **ז)** לקצץ לחתיכות קטנות: **ח)** צ"ל **וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוו את העזים** (שמות לה כו) עיין לקמן צט ריש ע"א (רש"ש) וכ"ה בר"ח:

רבינו חננאל

[המשך מטור א]

שחייב משום מבעיר הרי חייב ועוד חייב משום מבשל. וזה שנצרך לומר כן דלא תימא אין המפחר כלי חרס מבשל מפני שמחזיק הכלי. אשמעי' דמירפה רפה כשהן טיט

ב) מוסיף ל"ל ומל"ש ומלמ"ד דפח נקיט וכמ"ש ביומלמי. ומוקי לקמיי דניכו לף היה זה בטוקפת הגמ': **ג)** מוקי ל"ל ומל עיקר מלמת החפיס מייב משום בוזה ומגר מלמכה וכו' [בכת"י ועיקר מלאכה **בנין דגבר** מלאכה והשואתה]: **ד)** לפי מה דמשיב ניניו לעיל כאן לף שם מטפות. ומוקי לקמן דניכו ול"ל ומלמ"ד מ"ש בכמ"ג [בערוך ערך חבית נוסף מלאכת לשן]: **ה)** מוקי ל"ל מייב משום מוכ וכו כל זמן וכו' [צ"ע דלפי זה הוו י"ב חטאות, ובערוך ערך חלתא איתא כמ"ש לבאן]:

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה BEINENU.COM

יציאות השבת פרק ראשון שבת יח.

עם השמש. בעוד החמה זורחת: כלי לבן. שהוא קשה לנקם ונרין ג' ימים ומחמירין על עלמן כל"ם: שטוענין. את הזיתים בקורות בית הבד ואת הענבים בעיגולי הגת שלא היו עולין לחזן בגלגל כמו שלנו אלא טוענין לחזן בקורות כבדין והני לגת קרי ליה עיגולין שהיו לפין עצין עשוין כעיגולין וחזין שטוענין לחזן מבעוד יום והמשקה הולך וזב כל השבת ובגמרא (דף יט.) פריך מאי שנא דלא פליגי ב"ש בהא ומפרש משום דאי נמי עביד להו בשבת ליכא חיוב חטאת דכי אמרי' בחמרי' ענבים אב מלאכה בפ' חבית שנשברה (לקמן דף קמג:) הני מילי בזיתים ועבדים שלא ניקנן ביקנן מבעוד יום דהוה ליה מפרק דבר ממשהו הגדל[ה] בחובו והיא תולדה דלא אב הכא אין טוענין קורה על גבי זיתים עד שטוחנין חמלה ברימים וכן ענבים דוכין לחזן חמלה ברגל ובגלו קורה נמי משקה נפיק ממילא שלא בלא נפיק שפיר כי בשבת ולא דמי לדם: **גמ'** מאי שנא כגולו כו' ל"ג לה הכא שלא לקמן[ו] בשבשה ושין שטוענין: **מאן תנא נתינת מים לדיו.** ואע"פ שלא גיבל הדיו זו היא שרייתן והוי ליקה דיליה הכא ומיימיי משום לם דהא מתני' ליכא גיבול ואפילו הא מבעוד יום מכלל דבשבת מיבא חטאת הוא: האחרון חייב. משום לם שהוא אב מלאכה: **אפר.** לחו בר גיבול הוא: **עפר.** בר גיבול הוא לטיט של סיון: **והא תניא.** מרמי מתניתא אלא לחפר ואלא לעפר: **מידי גבי הדדי תנינהו**[ז]. שיטחנו מבעוד יום מאי טעמא אמר רבה מפני שמשמעת קול א"ל רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים[ח] דתניא[א] ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות שביתת כלים אלא אמר רב יוסף משום שביתת כלים והשתא דאמרת לב"ה אית להו שביתת כלים דאורייתא גפרית ומוגמר מאי טעמא שרו משום דלא קעביד מעשה אונין של פשתן מאי טעמא שרו משום דלא עביד מעשה ומינח נייחא מצודת חיה ועוף ודגים דקא עביד מעשה מאי טעמא שרו התם נמי בלחי וקוקרי[ט] דלא קעביד מעשה והשתא דאמר רב אושעיא אמר רב אסי מאן תנא שביתת כלים דאורייתא ב"ש היא ולא בית הלל[י] לב"ש בין קעביד מעשה בין דלא קעביד מעשה אסור לבית הלל[יא] אע"ג דקעביד מעשה שרי והשתא דאמרת דלב"ש אע"ג דלא עביד מעשה אסור אי הכי[יב] מוגמר

השמש[ט] אמר רשב"ג נוהגין היו בית אבא שהיו נותנין כלי לבן לכובס נכרי שלשה ימים קודם לשבת ושוין אלו ואלו שטוענין קורת בית הבד ועגולי הגת: **גמ'** מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן[כ] אמר רב יוסף רבי היא דתניא[כ] אחד נותן את הקמח וא' נותן[ל] את המים האחרון חייב דברי רבי רבי יוסי[כ] אומר אינו חייב עד שיגבל א"ל אבי ודילמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא אבל דיו דלאו בר גיבול הוא אימא ליחייב לא סלקא דעתך דתניא אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי דברי יהודה אומר עד שיגבל ודילמא מאי אפר[א] עפר דבר גיבול הוא והתניא אפר והתניא עפר[ב] מידי גבי הדדי תניא: [ג] ת"ר [ד]פותקין מים לגינה ע"ש עם חשיכה ומתמלאת והולכת כל היום כולו ומניחין מוגמר תחת הכלים (ע"ש[ג]) ומתגמרין והולכין כל היום כולו ומניחין גפרית תחת הכלים (ע"ש עם חשיכה[ד]) ומתגפרין והולכין כל השבת כולה ומניחין קילור ע"ג העין ואספלנית על גבי מכה (ע"ש עם חשיכה[ד]) ומתרפאת והולכת כל היום כולו אבל אין נותנין חטין לתוך הריחים של מים אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום מאי טעמא אמר רבה מפני שמשמעת קול א"ל רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים[ח] דתניא[א] ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו לרבות שביתת כלים אלא אמר רב יוסף משום שביתת כלים והשתא דאמרת לב"ה אית להו שביתת כלים דאורייתא גפרית ומוגמר מאי טעמא שרו משום דלא קעביד מעשה אונין של פשתן מאי טעמא שרו משום דלא עביד מעשה ומינח נייחא מצודת חיה ועוף ודגים דקא עביד מעשה מאי טעמא שרו התם נמי בלחי וקוקרי[ט] דלא קעביד מעשה והשתא דאמר רב אושעיא אמר רב אסי מאן תנא שביתת כלים דאורייתא ב"ש היא ולא בית הלל[י] לב"ש בין קעביד מעשה בין דלא קעביד מעשה אסור לבית הלל[יא] אע"ג דקעביד מעשה שרי והשתא דאמרת דלב"ש אע"ג דלא עביד מעשה אסור אי הכי[יב] מוגמר

אבל דיו דלאו בר גיבול הוא. והא לתמר בשבת מלילקין (לקמן דף כג. ושם) כל הסמנים יפים לדיו חיפיעה להו לגבל אי לעפר לאו דוקא גיבול אלא הכי גיבול הייט עירוב בעלמא ושם תמר והא מורסן לתמר בפרק במה (דף קמ: ושם) דלאו בר גיבול הוא ולקמר התם ר' יוסי ברבי יהודה אומר עד שיגבל ו"ל דהתם לגבי קמח קמר לחיט אי גיבול אגב בר גיבול הוא טפי מדיו ולכאי לא מייתי מיניה הכא לדיו ומכאן קשה על הסמרס[ב] שהא לתמר בגילה בפרק הממע (דף לג: ושם) קיטמת שרי הייט כשוחנין מיס לחוכו לשרוק התנור שביב הוחל ולאו בר גיבול הוא והכא משמע דלתלרכה דמידי דלאו בר גיבול הוא חייב הכא אלא יש לפרש קיטמת שרי אלא מיס לשרוק התנור שביבי וקמ"ל דלא גזרינן שמא יגבל מ"ט:

ומתרפאת והולכת כל השבת כולה. ושם תמר הא לתמר בפרק שמונה שרלים (לקמן דף קמ:) שורין קילורין מע"ש ומניח תחת העין בשבת ומ"ש בשבת שמי שרי להניח ויש לומר לקמן מיירי בחלש בריא ולאו מניח בעין לרפואה אלא תחת העין למנוע ולילא למיחש לשמיקת שממנים[ג] והכא מניח בעין לרפואה ולא שריא אלא מעכ שבת א):

[ד]אונין של פשתן **מאי מעמא שרו.** הא לנקיטו לחזן טפי מדיו ושממנין וכרשינין משום דהשם פשיטא לילא מעשה כלל אבל בחזן המור עושה קלת מעשה כשממחמן ועוד דשהך לא הזכיר כלי אבל גבי חזן הוכר המור:

ולימא מר משום שביתת כלים. ושם תמר למאי למקיק מלן תנא שביתת כלים לחורייתא ב"ש מאי פריך רב יוסף ולימא מר משום שביתת כלים וכי אינו יותר טוב כמו שמפרש רבה שמשמעת הקול ואמי כ"ש ו"ל דלא שריא ליה לרב יוסף טעמא דהשמעת הקול כלל ומשמברא ליה טפי לחוקמה כב"ש משום שביתת כלים ורבה דרבה שבר לטעמא דב"ש לאו משום שביתת כלים הוא אלא שבר לטעמא דב"ש דגזרינן דילמא אתי למעבד בשבת אפי לרבה נמי לטעמא דב"ש משום שביתת כלים למה היה לריך רב יוסף להכיא הכריימא והא מתני' היא לחסרי מים משום שביתת כלים ועוד לחמר לקמן (דף יט.) הני דלי עביד להו בשבת מייב חטאת גזרו בית שמאי עם חשבה טעמא דטעמא דבית שמאי משום גזירה ולא משום שביתת כלים ולרב יוסף לא חשבה אמאי [לא] חשרי בית שמאי טעינת קורה משום שביתת כלים דהחם אתי ממילא טפי מכל הני דמתניתין ושם תמר לרבה הך בריימא דשביתת כלים אינ בית שמאי תרמייב ום לומר דרבה שבר דבריימא דשביתת כלים היא והיכא דליכא לעביד מעשה אבל היכא דעביד מעשה כי הני דמתני' טעמייהו משום גזירה ומלוחות דמתני' גלאי וקוקרי: **והשתא** דאמר רב אושעיא הא מני ב"ש היא. תומר ר"ת דלהלכתא כרב יוסף דמוקי בריימא כב"ש דהא רב חושעיא קאי כוותיה ולפ"ז ריחים מותרים לדידיה ב"ש שרי אפי' היכא דקעביד מעשה ולא חייש להשמעת קול ולי נראה דרב חושעיא לא מוקי לה

מסורת הש"ס עם הוספות

ה) [עי' תוס' ע"ז כה: ד"ה מלי טעמא], כ) לקמן דף קנה:, ג) [עילוין כ: וש"נ], ד) תוספתא פרק ה, ה) [מכילתא פרשה משפטים], ו) דף יט., ז) עיין חולין קמא., ח) עיין עירובין קד., ט) עיין ביצה כב:, י) לקמן נג ע"ב.

הגהות הב"ח

(א) גמ' ומפל נותן לתוכו אם המים וכו' וילמא לא היא ע"כ:

רבינו חננאל

אלו ששנינו בברייתא פתיחת מים לגינה בש"ש ונחנת מוגמר תחת הכלים ונחנת גפרית תחת הכלי כולן מותרין וכן קילור על העין בש"ש ואיספלנית על המכ' ומתרפאת והולכת בשבת. **ואע"ג דקיי"ל כב"ה** וב"ה לית להו שביתת כלים נתינת חטים ברחיים של מים בש"ש להטחן בשבת אסור דלא אמרו משום

תורה אור השלם

א) וּבְכָל אֲשֶׁר אֲמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשָּׁמֵרוּ וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים לֹא תַזְכִּירוּ לֹא יִשָּׁמַע עַל פִּיךָ: [שמות כג, יג]

הגהות וציונים

ג) זו היא **פישתן** (דברי נחמיה) אולם בראשונים איתא "שרייתן": ד) [ע"ל יוסי **ברבי יהודה** וכ"א לקמן קנה ע"ב] (גליון): ג) [ברב אלפס וברא"ש ליתא] (גליון): ד) [ג"ז שם ליתא] (גליון): ה) [עי' בערוך ערך לח ובערך קקר שהארין לפרש ענינים קחנו משם] (גליון): ו) **האי מני ב"ש היא** ול"ב"ש. ס"א (גליון): ז) [אי הכי' ליתא בכת"י ובאמת הוא מיותר. דק"ס]: ח) **שגדל** (כ"ה במהרש"ל): ט) תנינהו וחד **תני לתרוייהו** וכיון **דלאו גבי הדדי תנינהו** חדא תניא כצ"ל. רש"ל (גליון): י) צ"ל **תניה** (דפו"י): כ) ברש"י שברי"ף הוא דיבור בפנ"ע **שיטחנו מבעוד יום**: ובכת"י בגמ' ליתא תיבות "מבעוד יום" ועיין מהרש"ל: ל) ד"ה "מוגמר" בעמוד הבא אינו דיבור בפנ"ע והוא דבור אחד עם דבור זה (מהרש"ל): מ) בא"ש פ"ק דע"ז ליתא לחיבת "ובע"ז" וביר"ש איתא ולא ידענא מה היא (מהרש"א), ועיין ריטב"א מו"ק כו ע"ב שפי' "בשבת" פרק כלל גדול "ובע"ז" פרק לפני אידיהן (כא ע"ב), ועי' נמוקי הגרי"ב: נ) ע"י"ש ברש"י: ס) דבור זה שייך אחר ד"ה ולימא:

- עין משפט נר מצוה

קלד א מי' פ"ח מהלי שבת הלכה טו סמג לאוין קם:

קלה ב ג מיי' פ"ג מהלי שבת הלכה ג ופ"ו הלכה טז סמג עשין סה טור שו"ע או"ח סימן רנ סעיף ה ו:

תוספות ישנים

א) ד"ה התם אינו מפיס קילור עלמו בתמנוסת אלא טורח הקילור במיס ולגבי דידיה ליכא למיגזר שיודע כי לא התירו לו אלא ב"ש שריים ואתריס סמנוגין שלרסון מיס הוא נרין:

רב נסים גאון

אלא אמר רבה ישראל כיון דאפשר למיעבד כשמואל ולא קא עבדי. דאמר שמואל חטה אחת פוטרת את הכרי ותמצא במס' קידושין (דף נה:) בפוסף האיש מקדש ובמסכת ב) בכורות בפרק יש בכור לנחלה ובשחיטת חולין בפ' ראשית הגז (דף קלו). וראידך אמר באלי גיותאה משמיה דרב פיתן ושמנן ויינם ובגותיהם כולן אסורין משמונה עשר דבר. תמצא בפ' אין מעמידין בהמה (ע"ז דף לו) כבר הודו ואמרו בגותיהן דאורייתא היא דכתיב (דברים ז) לא תחתחן בם והזכירו בזה הענין הרבה פנים ולא נתקיימו וביררו בפוף הדברים דאורייתא יחוד דאשת איש אתא דוד וגזר אפילו יחוד דפנויה אתו אינהו וגזור אפילו יחוד דנכרית ונתבאר עוד בזה הפרק כי תינוק נכרי ממעא בזיבה בן ט' שנים ויום אחד לדבריהם אימתי ראוי לביאה בן ט' שנים ויום אחד אימתי ממעא בזיבה בן ט' שנים ויום אחד:

חשק שלמה

על רב נסים גאון

ב) לפנינו לא ממנא בפ' יש בכור מימרא דשמואל אלא רק הוא פ"ז ד' עב ע"ב:

ליקוטי רש"י

[שייך לדף יז:]

כדשמואל. דאמר מעה אמת פוטרת את הכרי [קידושין נה:]. מלמלייתא בכל שהן מיפטר [חולין קלו:]. **נותן כיסו לנכרי.** בעוד יום [לקמן קנג.]. **באלי.** שם מקום [תענית יח.]. **משום יינן.** שהיין טוער בו ומיפלו לידי נסוחין. **ועל בנותיהן משום דבר אחר.** עבודת אלילים. **ועל דבר אחר משום דבר אחר.** ועל דבר אחר שלא הוזכר כאן גזרו משום דבר אחר ולא משום עבודת אלילים לקמן מפרש לה. **שמטמא בזיבה.** אפי' לא רפה גזרו עליו להיות כזב [ע"ז לו:]. **אין שורין דיו.** מלאחי בתחבות הגתות שמעמין כלי זכוכית בעפין שמן וים עד שמפסיד וגורל השמרוים ועומן בו שמן קימעא ומגבל בו ומייבט במחב וממחב אותו לאוך הדיו [לקמן כג.]. **כלים לכובס** נכרי כו' ובכו"ן ב"ה מותירין. והא דתני בית הלל בפרק קמא דבבא קמא (יז:) ליתן כלים לכובס בערב שבת עם השיכה ואמילו בתוך החמום משום דכיבסה בנכרי מידי דלא מעכב ולימא מבבא לבל מידי דמיעכב בתוך החמום לסבור משום מבלה [ע"כ שייך לדף יז:]. **מוגמר.** לעיל בעי בית הלל בפרק קמא דבבא קמא (יז:) ליתן כלים לכובס בערב שבת עם השיכה ואמילו בתוך החמום משום דכיבסה בנכרי מידי דלא מעכב ולימא מבבא לבל מידי דמיעכב בתוך החמום משום מבלה ומגלים מתם הבגדים לכבסים בהן ריש [ביצה כב:].

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

קנה: מי שהחשיך פרק עשרים וארבע שבת

עין משפט
נר מצוה

נג א מיי׳ פכ״ג מהל׳ שבת הלכה יח סמג לאוין סה טוש״ע או״ח סימן שכד סעיף ו:
נד ב ג מיי׳ שם סעיף ז:
נה ד ה מיי׳ שם הלכה לה טוש״ע שם סעי״ט:
נו ו מיי׳ שם הלכה לו טוש״ע שם סעיף י:
נז ז ח ט מיי׳ שם סעיף יא: טוש״ע שם סעיף יא:
נח י מיי׳ פ״ב מהלכות טומאת מת הלכה ד:
נט כ מיי׳ פכ״ג מהל׳ שבת הלכה לח:
ס ל מיי׳ פכ״ג מהלכות שבת הלכה לד טוש״ע או״ח סי׳ שכד סעיף ג:

את הדלועין. התלושין ולא תלושין מוקצין הן להכי דמחמל מדם הן: **אשוני.** קשין: **א״נ.** לכביס דקאמר בגוריית**א זוטרי** דכל גבלה קשה להן: **ומערבין.** התבן והקסבסת**א** יחד והכהמה אוכלת התבן בתבינ**א סריא.** דלא מזיח והקסבת**א** משני לה אוכלת והכי קרינ**א** לגריפ**א** דהכהמה לטיחת קיימת ומקורה לטלטל[ג]: **מתני׳ אין אובסין.** מאכילין אותו הרבה על כרחו ותוחבין לו בגרונו ובגמרא מפרש לטון מוקפין עושין לה כמין מזלג כמין גרוגה את הטעורין ומיהו לא הוי כל כך כמו מוקפין: **אבל מלעיטין.** מפרש בגמרא: **אין מאמירין.** מפרש בגמרא: **מהלקטין.** מפרש בגמרא: **אין נותנין מים לפני דבורים.** מפרש בגמרא בגמרא מי מסוס לתין מזונותיהן עליו שיזלפין ואוכלין בצדה מי מסוס דמיא בגמרא שכיח להו: **הרדיסאות.** על סס מקומן ויזוזין בתוך הבית: **גמ׳ כי האי גוונא.** שיאכילנה כל כך שיתפזו מעיה בתמהו: **אטענה בורא.** על גבה למזונות לדרך לגד שלר משמות: **למקום שאינה יכולה להחזיר.** שמותבו לה לפניס מבית הסליעה: **בבלי.** בתמהוד: **דספי בידים.** תותבו לתוך פיו: **אלא יוני שובך וכו׳.** בתמיה ואמאי לא מאי טרחא ליכא: **אלא לאו בו׳.** ומהמלקטין דמתניתין למקום שאינה יכולה להחזיר נמי שרי שמע מינה מלעיטין דעגלים וגמליס למקום שאינה יכולה להחזיר ושרי אלא לגבי כהמה קרי ליה הלעטה וגבי עופות קרי ליה הילקוט ועל כרחך אין מאמירין דקאמר בכלי הוא: **לעולם מהלקטין דספי ליה בידים.** ולמקום שיכולה להחזיר: **אין מזונותן עליך.** דשכיחי להו בבית: **חזיר אין מזונותן עליך.** [ה] לתורו מדם שיגדל חזירים: **מתני׳ נמי דיקא.** לתפילו שדי קמייהו נמי לא: **דשביחי באגמא.** אבל מזונות לא שכיחי להו: **שמזונותיו מועטין.** שאין מדם סס עליו לתת לו מזונות הרבה: **כמה תשהה במעיו.** להכלכ שאכל בשר מת ומת הכלב בתוך ג׳ ימים מטמא באהל לאחר ג׳ ימים מטמא בשאל אבל אחר ג׳ ימים לא מטמא לטומאה בלועה בצעלי חייס לא מיטמא[ו] כדלמרינן בגמרא המקשה (מולין דף עח:): **שמע מינה.** מדקאמר שהקפיד הקדוש ברוך הוא על מזונותיו: **משה אודניה.** מעט כמות[ז] וחוטרא בתריה יכהו בשבט מיד שלא יהא מרגיזו אלהים: **אבל במתא לא.** ליתיב ליה מידי לי לאו דידיה הוא: **משום דאתי למפרך.** בתמיה ויפסידו: **ליתי דעתיר מחזירא.** שכל מאכל ראוי לו ומוצא לאכול ואף מאכילין לו הרבה: **בוזותיה דרב יהודה.** שהמלאכה למקום שאינו יכול להמזיר: **פוקם את פיה.** נותן מכה לתוך פיה שלא תוכל לסגור פיה: **ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת.** ומסיח מלעיגין הכרשינין לתוך גיה בלעיסה על כרחה: **מאכילה מעומד.** נותן לתוך פיה וכל זמן שאינו מרגיש אינו יכול לאמוד כל כך ויכולה להמזיר: **מתניתין מני.** דקתני נותנין מים לתוך המזון דמשמע מים לא זהו גיבולו: **אפי׳ רבי יוסי מודה.** דזהו גיבולו: **קלי.** קמח של תבואה שמתייבשה כשהן קליות במעי ואותו קמח לעולם מתוק והוא[ח] קמחא דמצטרפא ועושין ממנו ומים ומלח שמערבין בו:

אין אובסין את הגמל וכו׳. והא דתנן בעירובין פרק עושין פסקן (כ: ושם) גמל שרעבו ורובו מבפנים מובסין אותו מבפנים כך מביאה לאו היינו מביאה ממש דהא דתנן הכא אין מובסין כו׳ והיינו מביאה היינו הלעטה וכן פירש רבינו שמואל: **אלא** קמח דבר גיבול הוא. פירשתי לעיל בפ״ק (יח. ושם[י]): מהו

א את הדלועין לפני הבהמה [ב] ואת הנבלה לפני הכלבים [ג] מאי לאו דלועין דומיא דנבלה מה נבלה דרכיכא אף דלועין דרכיכי אלמא טרחינן באוכלא ותיובתא דרב יהודה אמר לך רב יהודה לא נבלה דומיא דדלועין מה דלועין [ד] דאשוני אף נבלה דאשונה והיכי משכחת לה בבשר פילי א״נ בגורייאתא זוטרי. תא שמע דתני רב חנן מנהרדעא מפרכין תבן ואספסתא ומערבין אלמא טרחינן באוכלא תבן בתיבנא סריא אספסתא בעילי זוטרי: **מתני׳** אין אובסין את הגמל ולא דורסין אבל מלעיטין ואין מאמירין את העגלים אבל מלעיטין ומהלקטין לתרנגולין. ונותנין מים למורסן אבל לא גובלין. ואין נותנין מים לפני דבורים ולפני יוני הדיסיות שבשובך אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולין ולפני יוני הדיסיות: **גמ׳** מאי אין אובסין אמר רב יהודה [ד] אין עושין לה אבוס בתוך מעיה מי איכא כי האי גוונא אין וכדאמר רב ירמיה מדיפתי לדידי חזי לי ההוא טייעא דאכלה כורא [ה] ואטעינה כורא: אין מאמירין: איזו היא המראה ואיזו היא הלעטה אמר רב יהודה [ו] המראה למקום שאינה יכולה להחזיר הלעטה למקום שיכולה להחזיר רב חסדא אמר אידי ואידי למקום שאינה יכולה להחזיר והמראה בכלי הלעטה ביד. מתיב רב יוסף [ז] מהלקטין לתרנגולין ואין צריך לומר שמלקטין ואין מלקטין ליוני שובך ויוני עלייה ואין צריך לומר שאין מהלקטין מאי מהלקטין ומאי מלקטין אילימא מהלקטין דספי ליה בידים מלקטין דשדי ליה [ח] קמייהו מכלל דיוני שובך ויוני עלייה מישדא קמייהו נמי לא אלא לאו מהלקטין למקום שאינה יכולה להחזיר מלקטין למקום שיכולה להחזיר מכלל דהמראה בכלי ותיובתא דרב יהודה אמר לך רב יהודה לעולם מהלקטין דספי ליה בידים מלקטין דשדי ליה קמייהו ודקא קשיא לך יוני שובך ויוני עלייה למישדא קמייהו נמי לא הני מזונותן עליך והני אין מזונותן עליך כדתניא [ט] נותנין מזונות לפני כלב ואין נותנין מזונות לפני חזיר ומה הפרש בין זה לזה זה מזונותיו עליך וזה אין מזונותיו עליך אמר רב אשי מתניתין נמי דיקא [י] אין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנין לפני אווזין ולפני תרנגולין ולפני יוני הדיסיות מ״ט לאו [יא] משום דהני מזונותן עליך והני אין מזונותן עליך אלא שאני מיא דשכיחי באגמא. דרש רבי יונה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב [יב] יודע צדיק דין דלים יודע הקב״ה בכלב שמזונותיו מועטין לפיכך שוהה אכילתו במעיו ג׳ ימים [יג] כדתנן כמה תשהה אכילתו במעיו ויהא טמא בכלב ג׳ ימים מעת לעת ובעופות ובדגים כדי שתפול לאור ותשרף אמר רב המנונא שמע מינה אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא וכמה אמר רב מרי משה אודניה וחוטרא אבתריה הני מילי בדברא אבל במתא לא דאתא למסרך אמר רב פפא לית דעניא מכלבא ולית דעתיר מחזירא. תניא כוותיה דרב יהודה [יד] איזו היא המראה ואיזו היא הלעטה המראה מרביצה ופוקם את פיה ומאכילה כרשינין ומים בבת אחת הלעטה מאכילה מעומד ומשקה מעומד ונותנין כרשינין בפני עצמן ומים בפני עצמן: (מהלקטין לתרנגולין) [ונותנין מים למורסן] כו׳: אמר אביי אמריתה קמיה דמר מתניתין מני ואמר לי ר׳ יוסי בר יהודה היא דתניא [טו] אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי ר׳ יוסי בר יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי בר יהודה התם אלא קמח דבר גיבול הוא אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא אפילו רבי יוסי בר יהודה מודה לא סלקא דעתך דתניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי רבי ר׳ יוסי בר יהודה אומר [טז] נותנין מים למורסן. ת״ר אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין [יז] מאן יש א״ר חסדא רבי

רבינו חננאל
[שייך לעמוד א]

הכפים שהן דידי והן קשין כמו שאמרנו למעלה מפספסין כדי לשוותם אוכל וכ״ש שמתירין. **ובאנו** להקשות לרב הונא מסיפא דהא מתניתין דקתני אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין ופשוטה היא. **ופריך רב הונא** לא שהחרובין רכין הן כמות שהן (שהדוח) [שהדתאה] שהן רכין ויכולין להיאכל אין מרסקין אותן אלמא לא מטרחינן באוכלא. אלא **שחת דומיא דחרובין מה חרובין דאשיני.** פירוש יבישין וקשין ואין יכולין להיאכל. **אף שחת.** כמותן שנתייבש ונתקשה ואינו אוכל והרסוק משווייהו אוכל ומתניתין כוותי דאמרי שווי אוכלא לא משווינן. **ואיזו** היא בהמה שאינה יכולה לאכול השחת אלא אחרי ריסוק ואמרנו **בעילי זוטרי.** פי׳ עיירים קטנים. **ותוב אקשינן על רב הונא** מדרב יהודה נשמע לרבנן לאו ר׳ יהודה מתיר בחרובין לדקה. לדקה [אין] לגסה לא מכלל דרבנן סברי כיון שיכולין להיאכל כמות שהן לא טרחינן לדחוקינהו להו דמטרחה באוכלא לא טרחינן. וא״ל רב יהודה לת״ק התינח לגסה שיכולה לאכול כמות שהיא בלא ריסוק אלא לדקה שאינה יכולה לאוכלה כמות שהיא בלא ריסוק שווי אוכלא הוא ושוי דאם נאמר כי ת״ק סבר מטרח טרחינן שווי אוכלא לא משווינן וריסוק זה שווי אוכלא לדקה ולגסה הוא ואסור וא״ל ר׳ יהודה לדקה אוכלא הוא ומיטרח באוכל שרי ואם הוא אוכל לדקה כ״ש לגסה ולא היה צריך לומר אלא ר׳ יהודה מתיר סתם בין לדקה בין לגסה. ועלתה בקשיא לרב הונא. **וחזרנו להקשות** על רב יהודה דתנן מחתכין

[ע״כ שייך לעמוד א]

את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים ופריך ליה ופשוטה היא וכן הא דתני רב חנן מנהרדעא מפריכין תבן ואספסתא ומערבין אלמא טרחינן באוכלא ופריך גם זו **ואע״ג** דרוב סוגיא דשמעתא כרב הונא ריחשא הא איתותב ולא אשכח לה פירוקא ועלתה בה קושיא ותוב רב יהודה ורבה רישי מתיבתא דאמרינן אי שיפורא מעיקרא כי רב יהודה ולבסוף כי רבה והלכתא כוותיה ומשנינן אוכלא ולא קא טרחינן באוכלא מכלל דרב הונא לא הוה ריש מתיבתא והא אמרינן כי הוו מפטרי רבנן מבי רב הונא הוו פיישי כו׳ ואמרינן ואמרי במערבא קמא לה מתיבתא דהונא בבלאה: [**מתני׳**] אין אובסין את הגמל כו׳. פי׳ אובסין מפטמין כדכתיב וברבורים אבוסים והוא מאכילין את הגמל הרבה כרב ירמיה חייב דברי ר׳ ור׳ יוסי בר טייעא דאכלא כו׳ כורא ואטענה כורא וכן הלכה דאסור לפטם בהמה בשבת ולא אפילו עופות. **אין** מגרים את העגלים אבל מלעיטין איזו היא המראה ואיזו הלעטה אמר רב יהודה **המראה למקום שאינה יכולה להחזיר.** פי׳ המראה שמוריד בידו המאכל בבלועו של עגלים במקום שאינו יכול להחזירו מתוך בלועו אבל חשוב הוא כבלוע כגון זה אסור להמרות. אבל להלעיטו כדכתיב הלעיטני וגו׳ לתת המאכל בתוך שלו מותר וזה וזה ביד. ורב חסדא אמר אידי ואידי למקום שאין יכול להחזיר והמראה בכלי והלעטה ביד. **ואותביה רב יוסף** לרב יהודה מהלקטין לתרנגולין ואין צ״ל שמלקטין כו׳. **ופריך רב יהודה הכי לעולם** פי׳ מתניתא דאמר כך היא מהלקטין דספי ליה בידיה והיא פתוחה מהלעטה שאמרנו ומלקטין שמשליך לפניה שעורים וכיוצא בהן דברים שהן מאכל לעופות. ואין

מסורת הש״ס
עם הוספות

ס) [עי׳ תוס׳ ב״מ פ: ד״ה מתסם], **ב)** [תוספתא פרק יח הל׳ יג], **ג)** מהלכות פרק י״ג מ״ז], **ד)** [תוספתא פרק יח הל׳ יג], **ה)** לעיל יח. [ושם לימא רבי יוסי תומר מינו מיבן], **ו)** [עי׳ מ״ש תוס׳ ב״ב נג: ד״ה מלן], **ז)** לעיל קנ: ותוס׳ שם ד״ה בתיבנא סריא, **ח)** [תוספ׳ לקמן פ״ב], **ט)** [ספסים לף טו:], **י)** נד״ה לאכל.

הגהות הב״ח
(ס) גמ׳ דמדי ליה קמיה אלא ליוני שובך:

גליון הש״ס
גמרא מאי לאו דלועין. כעין זה בב״מ לף קו ע״ב. ועיין סיעה מקופלת שם ד״ה ס״ע:

תורה אור השלם
א) יֹדֵעַ צַדִּיק דִּין דַּלִּים רָשָׁע לֹא יָבִין דָּעַת:
[משלי כט, ז]

הגהות וציונים
(פ) צ״ל לא מטמאה (כ״ה לשון הר״ש והרע״ב באהלות פי״א מ״ז): **ג)** בכת״י במידת אזנו:

ליקוטי רש״י
את הדלועין. תלושין לפני הבהמה ולא תמרינן טלמא דלמא לורך הוא [ביצה ב.]. התלושין ומיטו קתמר דלמא לורך הוא קיימי מלא למחר [לקמן קנו:]. **ואת הנבלה לפני הכלבים.** ומ״ש שמתנבלה בשבת דבין שהמשות לו היתה עומדת לאכילת כלבים לפיכך הכי שרי לית לן מוקלה בשבת [ביצה שם]. וכשמתנבלה בשבת קאמר מדפליג רבי יהודה עלה ואמר אם לא היתה עגלה מעבד שבת מטורה לפי שאינה מן המוכן [שם כז:]. שמתנבלה היום וכן שהמשות היתה עומדת למחר ולפיכך הכי מתחכין [לקמן שם].

[המשך בהשמטות]

רבינו חננאל
[המשך מטור א]

משליכין מאכל לפני יוני שובך ויוני [עליה] לפי שאינן [בני] תרבות ואין מזונותן עליך וכי [תא] דתניא נותנין מזונות לפני הכלב ואין נותנין מזונות לפני חזיר ומה הפרש בין זה לזה כלב מזונותיו עליך חזיר אין מזונותיו

עליך. **ובא רב אשי** לסייע דברי רב יהודה ולומר שנויא דשני שינויא היא מדוקא דמתניתין דקתני אין נותנין מים לפני דבורים ולפני יונים שבשובך אבל נותנים לפני אווזים ותרנגולים ולפני יונים הדדיסיות מ״ט לאו משו׳ דהני מזונותיו עליך והני אין מזונותיו עליך ולא עמדו דברי רב אשי. **והלכה כרב יהודה** דתניא כוותיה דתניא איזו היא המראה ואיזו היא הלעטה המראה מרביצה ופוקם את פיה ומאכילה כרשינין ומים בב״א הלעטה מאכילה מעומד ומשקה מעומד ונותן לה כרשינין בפ״ע ומים בפ״ע: **מהלקטין לתרנגולים ונותנין מים למורסן אבל לא גובלין.** אוקימנא לר׳ יוסי ב״ר יהודה דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי ר׳ ור׳ יוסי בר יהודה אומר עד שיגבל אלמא אמריען [דתניא מים לאו זהו גיבולו] ממאי דלמא עד כאן לא קאמר ר׳ יוסי ב״ר יהודה עד שיגבל אלא בקמח דבר גיבול הוא. אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא אפי׳ ר׳ יוסי ב״ר יהודה מודי שנתינת מים למורסן אסור שהרי גיבולו ואשכחן תניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי ר׳ [ר׳] יוסי ב״ר יהודה אומר נותנים מים למורסן. **ואע״ג** דבכל מקום הלכתא כרבי מחבירו הכא הלכה כר׳ יוסי דתניין מתניתין סתמא כוותיה. ותוב מהא דכתוב אפינקסיה דלוי אמרית קדם רבינו הקדוש והוא רבי עד דהוו גבלין שתיתא בבבל והוא צווח רבי דלית דשמע ליה ולית חילא בידיה למיסר מדר׳ יוסי ב״ר יהודה מהא נמי שמעינן דהלכתא כר׳ יוסי ב״ר יהודה דהוא בר פלוגתיה לא אסר ונפק עובדא כוותיה: **ת״ר אין גובלין את הקליא** וי״א גובלין ואמרינן מאן י״א א״ר חסדא רבי

ר׳ יוסי

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

מי שהחשיך פרק עשרים וארבע שבת קנו.

מסורת הש"ס עם הוספות

א) נדרים נח, **ב)** [ע"ל **נשא** ועמ"ש תוספו' לעיל כג: ד"ה דבי], **ג)** [פי' זכן עיון], **ד)** עיין לעיל ל. רש"י ד"ה אמות באחד בשבת, **ה)** [סוכה דף כט.], **ו)** [נדרים נב.].

הגהות הב"ח

(ז) גמ' מאן דכתמה יהא גבר. נ"ב תמלא סדר הלימתן צ"ס תנכ"ל ונקו נקו תנכ"ל צ"ס] לפי סדר סימני היסיס תל"ס כלכ"ס נקו תמה כריצ"ת והסדר נקו וגה וכו' לפי סדר [הסעות והסולות כשתמלי ממזל תמה שהוא משמש בתמלא יום ס' מנכ"ל צ"ס ומוזר תלילה כלתילת כרנ"י ס"פ מפנין וע"ס.] **(ח)** רש"י ד"ה שבל וכו' זו שמתמעטה והולכת.

תורה אור השלם

א) כֹּה אָמַר יְיָ אֶל דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל תֵּחַתּוּ כִּי יַחְתּוּ הַגּוֹיִם מֵהֵמָּה: [ירמיה י, ב]

ב) וַיֹּצֵא אֹתוֹ הַחוּצָה וַיֹּאמֶר הַבֶּט נָא הַשָּׁמַיְמָה וּסְפֹר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לִסְפֹּר אֹתָם וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ: [בראשית טו, ה]

ג) וַיֹּאמֶר אַבְרָם הֵן לִי לֹא נָתַתָּה זָרַע וְהִנֵּה בֶן בֵּיתִי יוֹרֵשׁ אֹתִי: [בראשית טו, ג]

ד) וְהִנֵּה דְבַר יְיָ אֵלָיו לֵאמֹר לֹא יִירָשְׁךָ זֶה כִּי אִם אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֵּעֶיךָ הוּא יִירָשֶׁךָ: [בראשית טו, ד]

ה) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם תַּדְשֵׁא הָאָרֶץ דֶּשֶׁא עֵשֶׂב מַזְרִיעַ זֶרַע עֵץ פְּרִי עֹשֶׂה פְּרִי לְמִינוֹ אֲשֶׁר זַרְעוֹ בוֹ עַל הָאָרֶץ וַיְהִי כֵן: [בראשית א, יא]

ו) כִּי נֵר מִצְוָה וְתוֹרָה אוֹר וְדֶרֶךְ חַיִּים תּוֹכְחוֹת מוּסָר: [משלי ו, כג]

ז) כִּי שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְיָ אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ יְיָ אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ: [שמות כ, יא]

ח) עַד כָּל יְמֵי הָאָרֶץ זֶרַע וְקָצִיר וְקֹר וָחֹם וְקַיִץ וְחֹרֶף וְיוֹם וָלָיְלָה לֹא יִשְׁבֹּתוּ: [בראשית ח, כב]

הגהות וציונים

ס) [עי' תוספות חולין ד ע"א ד"ה מכניס וכו' דגרסי **רב מנשה** (גלילון) ועי' השלמות: **ג)** מהרש"ל מ"ז (גלילון) ועי' חכמת מנוח ושבת של מי: **ג)** צ"ל **דאית לי** (רש"ש וכ"ה ברש"י ובדפו"ר): **ד)** מהרש"ל מ"ז (גלילון) ועיין אגלי טל מלאכת לש סעיף ט אות ל סק"י ובשבת של מי שביארו הטעם, ובהגהות הגר"ש מדעסוירא מקרים הגירסא: **ס)** בכת"י נוסף **בעצ בו: ו)** נדצ"ל במדה אחת **ולא יהא** אחת בו (באה"מ): **ז)** לסטות מהדרך: **ס)** נמחק ע"פ המהרש"ל, וכ"ה בכת"י **בלשון** אגדה, ועיין ליקוטי אמרים תניא ח"א פרק לו שכתב במעלת הצדקה וז"ל ובכל תלמוד ירושלמי היא נקראת בשם מצוה סתם כי כך היה הרגל הלשון לקרוא צדקה בשם מצוה סתם מפני שהיא עיקר המצות מעשיות ועולה על כולנה וכו' עיי"ש: **ט)** מהר"מ מוחך זה (גלילון) ועי' שבת של מי:

עין משפט נר מצוה

א א ב ג ד מי' פכ"ל מהל' שבת הלכה ג, סמג עם טוש"ע ס"ח סימן שכח סעיף יד:

רבינו חננאל

ר' יוסי ב"ר יהודה היא והוא דמשני היכי משני אמר רב חסדא **על יד** **על יד.** פי' מעט מעט מדמתרץ רב חסדא אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה הלכתא כוותיה ונתברר שהלכה כר' יוסי ב"ר יהודה שנותנין מים למורסן וגובלין את הקליא מעט מעט. **ושוין שבוחשין את השתית בשבת.** פי' השתית היא שתיתא דאמור רבנן בכיצד מברכין (דף ל"ח ע"א) ודברי הכל מותר לבחוש בשבת והוא נתינת השתית שהוא הקליא בכלי ואחר כך יתן בו חומץ ויערבנו שתי וערב בתרווד או כיוצא בו כלי הניטל בשבת וינער את"כ את הכלי לכלי אחר אבל לא יערבנו כדרך מריסה שמריץ התרווד סביבות כל הכלי שבתוכו השתית אלא שתי וערב בלבד. והני מילי דבחיש בה רכה אבל לבוחשה עבה גיבול הוא ואסור. **ואקשינן** עלה היכי אמרת דשרין שבוחשין את השתית ומי שרי והא אמרת ריישא אין גובלין את הקליא. כלומר ת"ק וי"א (אסור) [מתיר] גיבול הקליא וקתני סיפא דשרין שבוחשין את הקליא מכלל דאפי' [ת"ק] שרי **ומפרקי'** ל"ק הא דתני אין גובלין בעבה וסיפא דקתני ושוין שבוחשין ברכה. **והוא דמשני** ממעטה דחול שדרכו בחול נותן החומץ ואחר כך הקמח ובשבת ישנה יתן השתית ואחר כך יתן החומץ ואפילו נתינת מים למורסן כעין גיבול משום שתי כדאמרי משמיה דרב ירמיה בר אבא גובלין ולא מספין ודלא לקיט בלשניה מלקטין והני מילי גיבול בשני והוא עירוב שתי וערב וניעור מכלי אל כלי אחר אבל מירוס כעין טוחן ברחים של יד שמסבב ומוליך ומביא אסור. **אמרו** לו לרבי חנינא מהו לגבל אמר להו אסור לפרק מאי אמר [להו] מות' ולמה לא פירש מהו לפרק ומהו חד קמי חדא ותרי קמי תרתי כו' שראיתי בין הגאונים חילוקם בפירושם. **והלכתא כעולא** דאמר אפילו כור אפילו כורים שרי ואפילו לשלשה ועוד ובלבד ע"י שינוי כאשר פירשנו למעלה ושאר השמועה פשוטה היא: אבלט

גליון הש"ס

גמרא אתא אבוה אשבחיה. עי' לעיל דף כג ע"ב תוס' ד"ה דבי נשא: **רש"י ד"ה אביי דלא דיליה בלבנה המסגת.** עיין לכך נמחל כאן בכתמות אור לעגל פיס מלילת כפ' נרלמצים:

ליקוטי רש"י

[נדפס בהשמטות]

מהו פרק. פירש בקונטרס לפרק מלפני בהמה זו ויתן לפני מחרת וכן פירש בערוך בערך פרק וקשה לר"י דהיינו מתניתין גבי בהמה (לעיל דף קמ:) ונראה לר"י לפרק היינו להריק המים וגם המורסן מכלי אל כלי שימגבל היטב ובערוך פירש כמה לשונות:

אין מזז פישראל. והא דאמר רבא בשילהי מו"ק (דף כח. ושם) בני מיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במזלא תליא מילתא מכל מקום על ידי זכות גדול מצמצם אבל פעמים שאין המזל מצמצם כדאמרינן בימות פרק המולך (דף נ. ושם) זכה מוסיפין לו לא זכה פוחתין לו (דאין מזל ליכא) [ס]: כלומר

רבי יוסי בר' יהודה היא והנ"מ א דמשני היכי משני א"ר חסדא ב על יד על יד ג ושוין שבוחשין את השתית בשבת ושותים זיתום המצרי והאמרת אין גובלין ל"ק הא ד בעבה הא ברכה והני מילי הוא דמשני היכי משני אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואח"כ נותן את השתית ה בשבת נותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ. לוי בריה דרב הונא בר חייא אשכחיה לגבלא דבי ו נשיה דקא גביל וספי ליה לתוריה בשט ביה ז אתא אבוה אשבחיה א"ל הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב ומנו רבי ירמיה בר אבא גובלין ולא מספין ודלא לקיט בלישניה מהלקיטין ליה וה"מ הוא דמשני היכי משני אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב והא לא מערב שפיר אמר רב יהודה מנערו לכלי.

כתיב אפינקסיה דזעירי אמרית קדם רבי ומנו רבי חייא מהו לגבל אמר אסור מהו לפרק אמר מותר. אמר רב [מנשיא ח] חד קמי חד תרי קמי תרי שפיר דמי תלתא קמי תרי אסור רב יוסף אמר קב ואפילו קבים עולא אמר כור ואפילו כוריים. כתיב אפינקסיה דלוי אמרית קדם רבי ומנו רבינו הקדוש על דהוו גבלין שתיתא בבבל והוה צוח רבי (ומנו רבינו הקדוש על דהוו גבלין שתיתא) ולית דשמיע ליה ולית חילא בידיה למיסר מדרבי יוסי בר' יהודה. כתיב אפינקסיה דרבי יהושע בן לוי האי מאן דבחד בשבא יהי גבר ולא חדא ביה מאי [ולא חדא ביה] אילימא ולא חד לטיבו והאמר רב אשי אנא בחד בשבא הואי אלא לאו חדא לבישו והאמר רב אשי אנא ודימי בר קקוזתא הוויין בחד בשבא אנא מלך והוא הוה ריש גנבי אלא אי כולי לטיבו אי כולי לבישו (מאי טעמא דאיברו ביה אור וחושך ט) האי מאן דבתרי בשבא יהי גבר רגזן מ"ט משום דאיפליגו ביה מיא האי מאן דבתלתא בשבא יהי גבר עתיר וזנאי יהא מ"ט משום דאיברו ביה עשבים האי מאן דבארבעה בשבא יהי גבר חכים י ונהיר מ"ט משום דאיתלו ביה מאורות האי מאן דבחמשה בשבא יהי גבר גומל חסדים מ"ט משום דאיברו ביה דגים ועופות האי מאן דבמעלי שבתא יהי גבר חזרן אמר ר"נ בר יצחק חזרן במצות האי מאן דבשבתא יהי בשבתא ימות ל על דאחילו עלוהי יומא רבא דשבתא אמר רבא בר רב שילא וקדישא רבא יתקרי. אמר להו רבי חנינא פוקו אמרו ליה לבר ליואי לא מזל יום גורם אלא מזל שעה גורם האי מאן דבחמה (ע) יהי גבר זיותן יהי אביל מדיליה ושתי מדיליה ורזוהי גליין אם גניב לא מצלח האי מאן דבכוכב נוגה יהי גבר עתיר וזנאי יהי מ"ט משום דאיתילד יב היה נורא האי מאן דבכוכב יהי גבר נהיר וחכים משום דספרא דחמה הוא האי מאן דבלבנה יהי גבר סביל מרעין בנאי וסתיר סתיר ובנאי אביל דלא דיליה ושתי דלא דיליה ורזוהי כסיין אם גנב מצלח האי מאן דבשבתאי יהי גבר מחשבתיה בטלין ואית דאמרי כל דמחשבין עליה בטלין האי מאן דבצדק יהי גבר צדקן אמר ר"נ בר יצחק וצדקן במצות האי מאן דבמאדים יהי גבר אשיד דמא א"ר אשי אי אומנא אי גנבא אי טבחא אי מוהלא אמר רבה אנא במאדים הואי אמר אביי מר נמי עניש וקטיל. איתמר רבי חנינא אומר מזל מחכים מזל מעשיר ויש מזל לישראל רבי יוחנן אמר אין מזל לישראל ואזדא רבי יוחנן לטעמיה דא"ר יוחנן מניין שאין מזל לישראל שנאמר יא כה אמר ה' אל דרך הגוים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגוים מהמה יב הם יחתו ולא ישראל ואף רב סבר אין מזל לישראל דאמר רב יהודה אמר רב מניין שאין מזל לישראל שנאמר יג ויוצא אותו החוצה אמר אברהם לפני הקב"ה רבש"ע יד בן ביתי יורש אותי אמר לו לאו טו כי אם אשר יצא ממעיך אמר לפניו רבש"ע נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן אמר ליה צא מאיצטגנינות שלך שאין מזל לישראל מאי דעתיך דקאי

מלתא דלא מיתחזיא לבר מיניה ולא מיתחזיא לבר מיניה אלא לבר מיניה ולא מיתחזיא לבר מיניה אלא לבר מיניה ולא מיתחזיא לבר מיניה אל

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

לעילוי נשמת

הרב **מנחם** ב"ר משה **לוי** זצ"ל
כ"ג שבט תשע"א

הרב **משה** ב"ר יצחק **לוי** ז"ל
נלב"ע ט' כסלו תשל"ב

זוג' מרת **שרה** בת ר' יהודה ע"ה
נלב"ע כ"ט חשון תשנ"ה

הרב **אליעזר** ב"ר אהרן **ברלינגר** ז"ל
נלב"ע כ"א אדר תשמ"ז

זוג' מרת **גלה** בת ר' אורי ע"ה
נלב"ע כ"ב טבת תשי"ז

מרת **פוגל ציפורה** ב"ר יצחק הלוי **קמפה** ע"ה
נלב"ע כ"ט ניסן תשס"ז

ר' **יצחק** ב"ר אליעזר ז"ל **קמפה**
זוגתו מרת ביתה בת ר' יעקב ז"ל

ר' **יצחק** הלוי ב"ר יהודה ז"ל **גולדשמידט**
זוגתו מרת **אלא** בת ר' **אברהם** ז"ל
וילדיהם **אברהם תרצה ויהודה** ז"ל
נעקה"ד בשנות הזעם, הי"ד

הרב **נעם נפתלי** הלוי בן ר' מיכאל ז"ל **פייסט** זצ"ל
נלב"ע י"ג מר חשון תש"ע

מרת **ציפורה אסתר** ב"ר נפתלי יוסף **קמפה** ע"ה
נלב"ע שב"ק כ"ט ניסן תשע"ה

קונטרס הליקוטים

מלאכת טוחן

ענף א1 – פרים סילקא, באיזה מינים [ראשונים כללי] ..... ה
רש"י מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... ה
רש"י מסכת שבת דף קכח עמוד א ..... ה
תוספות מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... ה
תוספות מסכת שבת דף קיד עמוד ב ..... ה
תוספות הרא"ש מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... ה
פסקי רי"ד מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... ה
תוספות רי"ד מסכת שבת דף קכח עמוד א ..... ה
ספר אור זרוע חלק ב - הלכות שבת סימן ס ..... ה
חידושי הריטב"א מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... ו
שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... ו
ספר שבלי הלקט ענין שבת סימן צב ..... ו
ספר העיטור עשרת הדיברות - הלכות יום טוב דף קמו טור ג ..... ו
ספר אהל מועד שער השבת דרך ד נתיב יא ..... ו
תרומת הדשן סימן נו ..... ו
האגודה מסכת שבת פרק ז - כלל גדול סימן קב ..... ו
רא"ש מסכת שבת פרק ז סימן ה ..... ו
הגהות אשרי מסכת שבת פרק ז סימן ה ..... ז
קיצור פסקי הרא"ש מסכת שבת פרק ז סימן ה ..... ז
קרבן נתנאל מסכת שבת פרק ז סימן ה ..... ז
רבינו ירוחם - תולדות אדם וחוה נתיב יב חלק ח ..... ז
רבינו ירוחם - תולדות אדם וחוה נתיב יב חלק יד ..... ז
בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף קיד עמוד ב ..... ז

ענף א2 – פרים סילקא, באיזה מינים [רמב"ם ונושאי כליו] ..... ז
רמב"ם הלכות שבת פרק ז הלכה ה ..... ז
רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה טו ..... ז
רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה יח ..... ז
רמ"ך / כסף משנה הלכות שבת פרק ז הלכה ה ..... ז
רמ"ך הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ג ..... ז
הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כא הלכה יח ..... ז
רבינו מנוח הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ג ..... ז
ספר הבתים [מהדורת בלוי] ..... ח
ספר הבתים [מחי' גאונים קדמונים שבספר מעשה רוקח] ..... ח
מגיד משנה הלכות שבת פרק כא ..... ח
הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כא הלכה יח ..... ח
כסף משנה הלכות שבת פרק כא הלכה יח ..... ח
מעשה רקח הלכות שבת פרק ז הלכה ה ..... ח
קרית מלך רב הלכות שבת פרק ז הלכה ה ..... ח

ענף א3 – פרים סילקא, באיזה מינים [פוסקים ואחרונים] ..... ט
בית יוסף אורח חיים סימן שכא ..... ט
דרכי משה הארוך סימן שכא יב ..... י
דרישה אורח חיים סימן שכא אות ב ..... י
שולחן ערוך סימן שכא סעיף יב ..... י
ט"ז סימן שכד סעיף ח ..... י
עולת שבת סימן שכא סעיף יב ..... י
נשמת אדם כלל יז סעיף ב ..... י
יד אהרן אלפאנדרי סימן שכא ..... י
ראש יוסף מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... יא
תוספת שבת שכ"א ס"ק כ"א ..... יא
מטה יהודה [עייאש] סימן שכא ..... יא
שבת של מי מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... יא
מנחת חינוך פרשת יתרו מוסך השבת הטוחן ..... יא
ערוך השולחן אורח חיים סימן שכא ..... יב
משנה ברורה סימן שכא סעיף יב ..... יג
תורת רפאל סימן לא ..... יג

ענף ב – פרים סילקא, שיעור הדקות ..... יג
רבינו חננאל מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... יג
תוספות מסכת שבת דף קיד עמוד ב ..... יג
בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... יג
ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן - קב] ..... יג
ספר אור זרוע חלק ב - הלכות שבת סימן ס ..... יד
רמב"ם הלכות שבת פרק ז הלכה ה ..... יד
מגיד משנה הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ג ..... יד
בית יוסף אורח חיים סימן שכא ..... יד
משנה למלך הלכות חמץ ומצה פרק א הלכה ג ..... יד
נשמת אדם כלל יז אות ג ..... יד

שפת אמת מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... יד
אגלי טל הטוחן ביאורים ז ..... יד
ראש יוסף מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... יד
ביאור הלכה סימן שכא סעיף יב ..... יד
שביתת השבת פתיחה למלאכת טוחן ..... טו
חזון איש סימן נז ..... טו
שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן עד טוחן ג ..... טו
שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן צא / שש"כ פרק ו הערה ו ..... טו
שלחן שלמה שכ"א הערה יג ..... טו
ארחות שבת פרק ה הלכה י ..... טו
ארחות שבת פרק ה הלכה ג ..... טו

ענף ג – סלית סילתי ..... טו

רבינו חננאל מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... טז
רי"ף מסכת שבת דף לב עמוד א ..... טז
ספר אור זרוע חלק ב - הלכות שבת סימן ס ..... טז
רש"י מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... טז
רא"ש מסכת שבת פרק ז' [ומפרשיו] ..... טז
רא"ש מסכת ביצה פרק ד סימן ד ..... טז
רבינו ירוחם - תולדות אדם וחוה נתיב יב חלק יד ..... טז
רבינו ירוחם - תולדות אדם וחוה נתיב יב ..... טז
שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... טז
רבינו יהונתן מלוניל ..... טז
בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... טז

ענף ד – דין פרים סילקא וטוחן לאלתר ..... טז

שו"ת הרשב"א חלק ד סימן עה ..... טז
הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף לב עמוד א / [חידושי הר"ן מסכת שבת דף עד עמוד ב] ..... יז
שלטי הגיבורים דף לב עמוד א מדפי הרי"ף ..... יז
בית יוסף אורח חיים סימן שכא ..... יז
שולחן ערוך סימן שכא סעיף יב ..... יז
מגן אברהם סימן שכא סעיף יב ..... יז
אליה רבה סימן שכא ס"ק יב ..... יז
פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא [סעיף יב] ס"ק י ..... יז
ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף יב ..... יח
שו"ת משכנות יעקב או"ח סימן קיד ..... יח
שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכא ..... יח
אגלי טל הלכות יא ..... יח
אגלי טל ביאורים כג - כז ..... יח
תהלה לדוד שכא ס"ק ח ..... כ
משנה ברורה סימן שכא סעיף יב ..... כ
שער הציון סימן שכא ..... כ
ביאור הלכה סימן שכא סעיף יב ..... כ
ביאור הלכה סימן שיט ס"ד ..... כ
שביתת השבת הטוחן ס"ק יב ..... כ
בן איש חי שנה שניה פרשת משפטים ..... כא
ביאור הלכה סימן שכא סעיף ט ..... כא
משנה ברורה סימן שכא ס"ק כה - שער הציון ס"ק ל ..... כא
חזון איש סימן נז ..... כא

ענף ד2 – לאלתר בשאר מלאכות ..... כא

שו"ת הרשב"א חלק ד סימן עה ..... כא
ט"ז אורח חיים סימן שמ ס"ק ב ..... כא
מגן אברהם סימן שכ סעיף ה ..... כא
שו"ת רב פעלים חלק א - אורח חיים סימן יט ..... כב
שו"ת הר צבי ט"ל הרים - בורר סימן א ..... כב

ענף ה – טחינת בשר [ודברים שאינם גידולי קרקע] ..... כג

תרומת הדשן סימן נו ..... כג
שלטי הגיבורים דף לב עמוד א מדפי הרי"ף ..... כד
שולחן ערוך סימן שכא סעיף ט ..... כד
שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכד ו-ט ..... כד
ט"ז סימן שכא סעיף ט ..... כד
ט"ז סימן שכד סעיף ז ..... כד
עולת שבת סימן שכא סעיף ט ..... כד
עולת שבת סימן שכא סעיף י [ס"ק יד] ..... כה
מגן אברהם סימן שכא סעיף ט ..... כה
מגן אברהם סימן שכד סעיף ז ..... כה
מחצית השקל סימן שכא סעיף ט ס"ק י י"א ..... כה
אליה רבה סימן שכא ..... כה
נתיב חיים סימן שכא סעיף ט ..... כה
פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא סעיף ט ..... כה
פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא [סעיף יב] ס"ק י ..... כו
פרי מגדים אשל אברהם סימן שכא סעיף ט ..... כו
בגדי ישע סימן שכא סעיף ט ..... כו
ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף ט ..... כו
שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכא ..... כז

נשמת אדם כלל יז סעיף ב ..... כז
שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן כ ..... כח
רש"ש מסכת ביצה דף ז עמוד ב ..... כט
ביאור הלכה סימן שכד סעיף ז ..... כט
משנה ברורה הלכות שבת סימן שכא סעיף ט ..... כט
ביאור הלכה סימן שכא סעיף ט ..... כט
חזון איש סימן נז [קטעים יד, טו, יז] ..... כט
ספר עוטה אור שבת סימן לו ..... כט
ספר אוצרות השבת ..... ל
ספר מעשה איש חלב ב פרק ח ..... ל
שונה הלכות סימן שכא סעיף כד ..... ל

ענף ו – גרידת גבינה במורג חרוץ ..... ל

שו"ת הריב"ש סימן קפד ..... ל
שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכא סעיף י ..... ל
עולת שבת סימן שכא סעיף י [ס"ק יד] ..... ל
מגן אברהם סימן שכא סייף י [ס"ק יב] ..... לא
אליה רבה סימן שכא סעיף י [ס"ק יד] ..... לא
תוספת שבת שכא ס"ק י"ט ..... לא
פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכא ס"ק יב ..... לא
פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן תקד ס"ק א ..... לא
מחצית השקל אורח חיים סימן שכא ס"ק יב ..... לא
ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף י ..... לא
משנה ברורה סימן שכא ס"ק לו ..... לב

ענף ז – אין מרסקין דבילה לפני הזקנים [ודין ריסוק בננות] ..... לב

תוספתא שבת פרק טו הי"ג / ביצה פרק א הי"ג ..... לב
בית יוסף אורח חיים סימן שכא ..... לב
שולחן ערוך הלכות שבת סימן שכא סעיף יב ..... לב
מגן אברהם סימן שכא סעיף יב ..... לב
ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף יב ..... לב
מחצית השקל אורח חיים סימן שכא ס"ק יד ..... לב
פרי מגדים אשל אברהם סימן שכא ס"ק יד ..... לב
תוספת שבת סימן שכא ס"ק כ"ב ..... לב
משנה ברורה סימן שכא סעיף יב ..... לב
ביאור הלכה סימן שכא סעיף יב ..... לב
קובץ תבונה תשרי תש"ו [כרך ו] - רבי אברהם יעקב ניימרק ..... לב
קובץ תבונה כסלו תש"ו [כרך ו] - רבי בנימין זילבר ..... לג
קובץ תבונה טבת תש"ו [כרך ו] - רבי אברהם יעקב ניימרק ..... לד
קובץ תבונה שבט תש"ו [כרך ו] - רבי בנימין זילבר זצ"ל ..... לה
מכתבי מרן החזו"א בענין התוספתא ומיעוך בננות - מכתב א' ..... לה
מכתב ב ..... לו
מכתב ג ..... לז
מכתב ד ..... לח
חזון איש סימן נז ..... לט
[א. השיטה הרווחת היא שדין פרים סילקא נאמר בכל אוכלים] ..... לט
[ב. להר"ם איכא תנאי דוקא ע"מ לבשל, אבל איסור דרבנן בלא"ה איכא, והראיה מהתוספתא דאין מרסקין חרובין] ..... מ
[ב2. בירו' מבואר דשחק שום לאכלו חי חייב, ולר"מ צ"ל דמדרבנן קאמר, ולתוס' צ"ל דכתישה חמיר] ..... מ
[ג. הרשב"א מתיר חותך ע"מ לאכול לאלתר, ותמוה מהתוספתא דלפני זקנים מ' לאלתר, וצ"ל דרשב"א בחיתוך ותוספתא בריסוק] ..... מא
[ד. נמצא דריסוק פירות חייב אף לאלתר, וריסוק שחת שאמרו דף קנ"ה דהוא דרבנן, בחתיכות גדולות או בריכוך בלבד] ..... מב
[ה. נראה דשאר ראשונים פליגי על הרשב"א, דאין בטוחן היתר דלאלתר כלל] ..... מב
[ו. מש"כ הר"ם דאין טחינה בפירות צ"ב] ..... מג
[ז. דברי הב"י לגבי אינשלד"א שסינף בהם כמה היתרים, ועדיין הורה לחתכם גדולות קצת] ..... מג
[ז2-ח. כל ההיתרים נסתרים מהתוספתא, וע"כ או שכתישה חמיר, או לזקנים שאין יכולים לאכלו חמיר] ..... מג
[ט-י. דברי המג"א שלפי פשוטם כתב דריסוק חרובים ופרים סילקא שרי למי שיכול לאכלו, וי"פ בהיפך דמיירי לאלתר, ואסר, וזה דוקא לפני זקנים] ..... מד
[יא. נמצא ששחיקת בננות לתינוקות בחיוב אפי' לאלתר ואך ע"י שינוי שרי] ..... מד
[יב. גם בדבר לח שמתדבק בטוחנתו יש משום טוחן] ..... מה
[יג. ענין אין טוחן אחר טוחן, היינו שאין טוחן אלא בחיבור טבעי] ..... מה
[יד-טו. בדברי הרמ"א שכתב טעם האיסור בחיתוך בשר חי לעופות משום אשוויי אוכלא] ..... מה
[טז. ק' להנ"ל, בלשון הרמ"א סי"ב וכל זה כו', לפי דחוקו לעיל דקאי אפת, לומר דאי"צ טעם דאין טא"ט] ..... מה
[יז. סב' התה"ד להקל בבשר, אינו אלא סברא לאמץ ד' התוס' דאין טחינה באוכלים, באלו שאינם גידו"ק] ..... מו
[יח. דעת התה"ד בד' תוס' אם התירו חיתוך אוכלים לפני מי שאין יכול לאכול] ..... מו
שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן עד טוחן ב' ..... מו
ספר נזר הקודש [ראזין] סימן כה ..... מז
שו"ת מגדנות אליהו חלק ב סימן קיג ..... מז
שונה הלכות שכא סעיף כב ..... מז

ענף ח – ריסוק דברים מבושלים ודברים לחים ..... מז

רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה יג ..... מז
שו"ת הרמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה ו ..... מז
מרדכי מסכת שבת פרק כלל גדול רמז שסב ..... מח
בית יוסף אורח חיים סימן שכא ..... מח
שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכא סעיף יט ..... מח
ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף יט ..... מח
ט"ז אורח חיים סימן שכ ס"ק ה ..... מח
תפארת ישראל כלכלת שבת כללי ל"ט מלאכות ..... מח
תהלה לדוד השמטות לסי' רנ"ב ..... מח

משנה ברורה סימן שכא סעיף יט ..... מח
שביתת השבת הטוחן ס"ק י"א ..... מח
חזון איש סימן נז [קטע י"ב] ..... מח
חזון איש נח ס"ק ט ..... מט
ערוך השולחן אורח חיים סימן שכא סעיף לט ..... מט
קצות השלחן - בדי השלחן כא ..... מט
שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן עד טוחן ה' ..... מט
אז נדברו חלק ה סימן יא ..... מט
שמירת שבת כהלכתה פרק ו ..... מט
ארחות שבת פרק ו ..... נ
חוט שני פרק י"ב – טוחן ס"ק ד ..... נ
חוט שני פרק י"ב – טוחן ס"ק ג ..... נ
הלכות שבת בשבת טוחן הלכה טז ..... נ

ענף ט – טוחן אחר טוחן [פירור פת ומלח] ..... נא

ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן - קב] ..... נא
סמ"ג לאוין סימן סה ..... נא
מרדכי מסכת שבת פרק כלל גדול רמז שסה ..... נא
שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... נא
חידושי הר"ן (מיוחס לו) מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... נא
הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כא הלכה יח ..... נא
ספר כלבו סימן לא ..... נא
תוספות מסכת ביצה דף יד עמוד א ..... נא
מהרש"א חידושי הלכות מסכת ביצה דף יד עמוד א ..... נא
אמרי בינה דיני יום טוב סימן ד ..... נא
שו"ת הריב"ש סימן קפד ..... נא
תוספתא מסכת שבת פרק טו ..... נב
מנחת ביכורים תוספתא שבת פט"ו ..... נב
חסדי דוד תוספתא שבת פט"ו ..... נב
שלטי הגיבורים דף לב עמוד א מדפי הרי"ף ..... נב
שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכא סעיף ח ..... נב
משנה ברורה סימן שכא סעיף ח ..... נב
שולחן ערוך סימן שכא סעיף יב ..... נב
שולחן ערוך הלכות יום טוב סימן תקד סעיף ג ..... נב
משנה למלך הלכות חמץ ומצה פרק א הלכה ג ..... נב
ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף יב ..... נב
חיי אדם כלל יז סעיף ד ..... נב
נשמת אדם כלל יז אות ג ..... נב
פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא [סעיף יב] ס"ק י ..... נב
פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכא ס"ק יב ..... נג
רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן שב ..... נג
רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן תקד סעיף ג ..... נג
שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן כ ..... נג
טל אורות הספרדי מלאכת טוחן ..... נג
אגלי טל הטוחן ביאורים טו ..... נג
אגלי הטוחן הלכות ט ..... נד
אגלי טל הטוחן ביאורים כא ..... נד
ביאור הלכה סימן שכא סעיף יב ..... נד
בן איש חי שנה שניה פרשת משפטים סעיף ז ..... נד
שביתת השבת פתיחה למלאכת טוחן אות ז ..... נד
חזון איש סימן נז ..... נה
ספר מעשה איש חלב ב פרק ח / עוטה אור סימן נו / אוצרות השבת ..... נה
תשובת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א ..... נה

ענף י – שינוי דקתא דמכינא ..... נה

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמא עמוד א ..... נה
רש"י מסכת שבת דף קמא עמוד א ..... נה
ר"ף מסכת שבת דף נח עמוד ב ..... נה
תוספות מסכת שבת דף קמא עמוד א ..... נה
חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף קמא עמוד א ..... נה
חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קמא עמוד א ..... נה
חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קמא עמוד א ..... נה
בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף קמא עמוד א ..... נו
רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה כ ..... נו
הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כא הלכה כ ..... נו
מגיד משנה הלכות שבת פרק כא הלכה כ ..... נו
מעשה רקח הלכות שבת פרק כא הלכה כ ..... נו
מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות שבת פרק כא הלכה כ ..... נו
טור סימן שכא ..... נו
בית יוסף אורח חיים סימן שכא ..... נו
שולחן ערוך סימן שכא סעיף ז ..... נו
ט"ז סימן שכא סעיף ז ..... נו
עולת שבת סימן שכא סעיף ז ..... נו
מגן אברהם סימן שכא ..... נז
פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא סעיף ז ..... נז
פרי מגדים אשל אברהם סימן שכא סעיף ז ..... נז
ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף ז ..... נז
מחצית השקל סימן שכא סעיף ז ..... נז

אליה רבה סימן שכא ..... נז
משנה ברורה סימן שכא סעיף ז ..... נז
שער הציון סימן שכא ..... נז
שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן עד טוחן ב' ..... נז

ענף יא – טיט שע"ג בגד ..... נח
תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמא עמוד א ..... נח
ספר מצוות קטן, הגהות רבינו פרץ מצוה רפב הגהה טו ..... נח
ספר האגור הלכות הוצאת שבת סימן תקה ..... נח
טור אורח חיים הלכות שבת סימן שב ..... נח
דרישה אורח חיים סימן שב אות [ג ..... נח
שולחן ערוך סימן שב ס"ז ..... נח
ט"ז סימן שב ס"ק ו ..... נח
מגן אברהם סימן שב סעיף ז ..... נח
ביאור הגר"א אורח חיים סימן שב סעיף ז ..... נח
מחזיק ברכה סי' שב סק"ג ..... נח
שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שב סעיף יז ..... נח
טל אורות הספרדי ..... נח
רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן שב ..... נח
רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן תקד סעיף ג ..... נח
רש"ש מסכת ביצה דף ז עמוד ב ..... נח
שו"ת מהרש"ג חלק ב סימן נד ..... נח

ענף יב – נטחן ההולך לאיבוד ..... נח
רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה טו ..... נח
שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... נט
בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף עד עמוד ב ..... נט
ט"ז אורח חיים סימן שב ס"ק ו ..... נט
שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שב סעיף יז ..... נט
מנחת חינוך פרשת יתרו מוסך השבת הטוחן ..... נט

ענף יג – כללי ..... נט
חידושי הריטב"א מסכת שבת דף עד עמוד א ..... נט
ספר העיתים סימן רכה ..... נט
סמ"ג ל"ת סה [מלאכת דש] ..... נט
שו"ת רדב"ז חלק ה ללשונות הרמב"ם סימן רמח (אלף תריא) ..... נט
שו"ת שבט הלוי חלק א סימן עא ..... ס
אשל אברהם (בוטשאטש) סימן שכא ..... ס

ענף א1 – פרים סילקא, באיזה מינים[1] [ראשונים כללי]

רש"י מסכת שבת דף עד עמוד ב

דפרים סילקא - במ"ם גרסינן, ולא בסמ"ך, כדפירש בהעור והרוטב (חולין קכ, א): מאי קיפה - פירמא, מינצייר"ר בלעז[2] **מחתכו חדק**.

רש"י מסכת שבת דף קכח עמוד א

שלא יקטום בכלי - **כדרך חול**, כדאמרן: (שבת עד, ב) האי מאן דפרים סילקא - **דמי** לטוחן..

תוספות מסכת שבת דף עד עמוד ב

האי מאן דפרים סילקא - דוקא בסילקא שייך טחינה, **אבל שאר אוכלין שרי**.[3]

תוספות מסכת שבת דף קיד עמוד ב

נדפס ענף ב' [שיעור הדקות].

תוספות הרא"ש מסכת שבת דף עד עמוד ב

האי מאן דפרים סילקא חייב. דוקא בסילקא שייך טחינה **שכן דרכה בכך** אבל בשאר אוכלים שרי.

פסקי רי"ד מסכת שבת דף עד עמוד ב

והטוחן. אמ' רב פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן. פי' מי שמחתכם חתיכות דקות **כדי לבשלם** בקדירה הוי תולדה דטוחן.

תוספות רי"ד מסכת שבת דף קכח עמוד א

ובלבד שלא יקטום בכלי, פירש המורה כדרך חול. כדאמרן האי מאן דפריס סילקא דדמי לטוחן שאינו נ"ל שא"כ אל יחתוך אדם צנונות או כרישים עבים חתיכות קטנות על שלחנו או לא יפתות את פתו דהוי תולדה דטוחן, אלא כל מידי דבעי למיכלי' לית בי' משום טוחן, ופריס סילקא לא מחייב **אלא כי פריס לי' ע"ד לבשלן, שאין חסילקא נאכל ח'**. והאי דקאמר הכא שלא יקטום בכלי, נ"ל מפני שהן קשים כעצים מיחזי כמאן דקטים להו לצורך שום תיקון, ולאו לצורך אכילה:

ספר אור זרוע חלק ב – הלכות שבת סימן ס

והטוחן. ירושלמי ההן דשחק מלח השף פלפלין חייב משום טוחן:

אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, פירש"י פרים במ"ם גרסי' ולא גרסי' בסמ"ך כדמפרשי' הקיפה בהעור והרוטב פירמא מחתכן הדק עכ"ל, ובערוך כתוב האי מאן דפרים סילקא שהוא כעין כתישה ואינו כעין חתוך חייב משום טוחן, ויש מי שאומר מאן דפריס כמו הלא פרוס עכ"ל, מדברי רש"י ומלשון ראשון של ערוך[4] **לא מקרי טוחן אלא דק דק**.

---

[1] השתדלנו כדרכנו לחלק את הליקוטים לכמה ענפים בתתי נושאים, אבל באמת בסוגיא דידן, הרבה מאד מהדברים שנדפסו בענף אחד מוכרחים גם להשלמת הנושא בענף אחר, והנושאים עצמן משולבים זה בזה, כגון התרוה"ד של חיתוך בשר, יסודי לעיקר פרים סילקא ולטוחן אחר טוחן ולענין אין מרסקין, כמו כן החזו"א לגבי ריסוק יסודי לכלל הענינים, מ"מ לצורך הסדר ושלא יכבד על המעיין, חולק לפי תתי נושאים, לפי מרכז הדיון שבדברי המלוקט, בדרך כלל צויין תיכף לעיין עוד במקור פלוני שנד' בענף האחר, או לצטט את הנקודה שנוגעת לענף פרטי זה, ויה"ר שיהיה לתועלת.

[2] תרגומי לע"ז : לחתוך לחתיכות קטנות

[3] עי' תוס' רא"ש, ועי' תרוה"ד סי' נ"ו, ועי' תוס' דף קי"ד ע"ב וצ"ע, ועי' דרישה שכ"א ב', ועי' מנח"ח, ועי' חזו"א סי' נ"ז.

[4] דללשון פרוסה משמע אפי' חתיכות גדולות, ומשמע דללשון ראשון אינו מעשה כתישה, אלא מעשה פרימה, ותוצאתו כעין כתישה, בדקות החומר.

וסילקא היינו ירק ששמו תרדין, כדאמ' פ' מי שאחזו אי מריאה קאתו אית לי' תקנתא מאי תקנתי' ליתי שבעה בוני פירמא דסילקא, ופירש"י קציצת תרדין, הא למדת שהחותך ירקות דק דק חייב משום טוחן, וכ"כ הר"מ מיימון זצ"ל המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו ה"ז תולדת טוחן וחייב, לפיכך אין מרסקין לא את השחת לא את החרובין לפני הבהמה בין דקה בין גסה מפני שנראה כטוחן עכ"ל, מ"ש בין דקה ובין גסה בא לפסוק הלכה כת"ק, דמתני' דפ' מי שהחשיך ודלא כר' יהודה.

וה"ה **דיש טחינה בפירות**, כדאמר בירושלמי השף פלפלין חייב משום טוחן, ופלפלין פירא הוא כההוא דלולב הגזול, דת"ר פרי עץ הדר עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה אתרוג, ונימא פלפלין דתניא היה ר' מאיר אומר ממשמע שנאמר וכי תבואו אל הארץ ונטעתם גו' א"י שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל עץ שטעם עצו ופריו שוה הוי אומר זה פלפלין ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה, הא למדת דיש טחינה בפירות, ואפי' במלח קאמר בירושלמי דיש טחינה, וכן כתב הרא"מ זצ"ל יזהר אדם שלא יפרר פירות לפירורין דקין.

אבל חר"מ מיימון זצ"ל כתב אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה כו' **שאין טחינה בפירות**. ואיני יודע להבין מ"ש (דמנ"ל הא) דחדא שאני הוכחתי דיש טחינה בפירות, ועוד הלא הוא עצמו כתב דיש טחינה בחרובין וחרובין פירות הם. ועוד מנ"ל הא אי משום דתנן מחתכין את הדלועין לפני הבהמה דילמא **מחתכין אחד לשנים או לשלשה דאין טחינה כ"א דק דק**. ותו מ"ש שהדלועין פירות הם הא ליתא דאדרבה דלועין ירקות הם, דתנן הנודר מן הירק מותר בדלועין ר"ע אוסר ואמרי' עלה בירוש' אף למיד' הדין כן ירקה של גינה זה מכור לך והיה שם [דלועין] על דעתיה דרבי עקיבא מכורין על דעתיהון דרבנן אינן מכורין אף בהבקר כן אף בהקדש כן ומדדחיק אביי לאוקומי סתמא דמס' מעילה אליבא דר"ע משמע דהלכתא כר"ע (מחבירו) [מחבירין] ואית מ"ד אפי' מרבו והכי מוכח סוגיא דריש פרק כל הבשר דהלכה כרבי עקיבא.

הלכך **חלכה למעשה יש טחינה בפירות**, וצריך אדם ליזהר שלא יפרר אותם פירורין דקין.

ולפרר הלחם מותר מאחר שנטחן לא מצינו טוחן אחר טוחן, כ"כ הרא"מ בשם ה"ר יוסף זצ"ל בשם רבינו שמואל זצ"ל.

ועוד ראיתי כתב בשם ה"ר יוסף דהאי מאן דפרים סילק' חייב משו' טוחן, משו' דאין זה דרך אכילתו, אבל **במידי דאורחי' בהכי כמו לפרר את חפת ודומה לו, מותר לכתחילה דחיינו דרך אכילתן, וחראשון מסתבר לי.**

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף עד עמוד ב

האי מאן דפריס סלקא חייב משום טוחן. פירש ר"י ז"ל דדוקא בהא **שאינו אוכל כמות שהוא חי**, אבל בפת וכיוצא בו שראוי לאוכלו לאלתר הרי הוא מותר, וכן הורה רבינו[5] בשם רבו הגדול ז"ל[6].

שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף עד עמוד ב

האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן. כתב הרא"ה ז"ל דדוקא סילקא **שהוא מחוסר הכשר אחר**, דהיינו בישול, ולאפוקי פת וכל דבר הראוי לאכילה בלא מחוסר הכשר אחר דמותר, **דאוכלא דאיפרת**, ע"כ. וכן כתב בעל התרומה דמותר לחתוך בצלים בשבת בין ביד בין בסכין **כיון דנאכל כמות שהיא** והכין הוא בירושלמי, ומיהו דוקא בשבת הוא דאסור סילקא, אבל בי"ט מותר שהרי ניתן לדחות אצל אוכל נפש, ויש מחמירין ואוסרין לפרר פת **לתינוק בשבת, לפי שהוא מחוסר הכשר אחר**[7], ולא נהיר **דכל דטוחן אחר טוחן לית ביה משום טוחן**, ומיהו מותר לחתוך ירקות לצורך העופות, שהרי אמרו מחתכין הדלועין לפני הבהמה:

ספר שבלי הלקט ענין שבת סימן צב

כתב בעל היראים זצ"ל יזהר אדם שלא יפרר פירות לפירורין דקים ושיעור פרירתן ודקותן לא ידענא לפרש, ולפרר לחם מותר מאחר שנטחן כבר לא מצינו טוחן אחר טוחן, כך ראיתי בשם הר"ר יוסף מפי' רבינו שמואל זצ"ל, ובעל הדברות זצ"ל כתב **דליתא אלא בסילקא ובסלתות גזרו**[8] דאורחייהו בכך:

ספר העיטור עשרת הדיברות – הלכות יום טוב דף קמו טור ג

יראים שאמרו הנותן בשר למרק או שרה פת ביין ומחזיר לפיו חוששין לו מחטאת, ליכא כלל, ואפי' למצוץ משקה וענבים /מענבים/ בפיו מותר לכתחלה שאין דרך סחיטה בפיו, אבל יניקה בפה לכתחלה אסור, וכל דבר שאין דרכו בכך לא גזרו רבנן ואינו תולדה, וכן מה שאסר פירות ופרר פירורין שרוים משום טוחן **ליתא אלא בסילקי ובסילתא דגזרי**[9] **דאורחייהו בהכי**:

ספר אהל מועד שער השבת דרך ד נתיב יא

כל דבר שאדם שוחק במכתשת כתבלין וסממנים ה"ז טוחן וחייב. המחתך ירק אפילו תלוש חייב משום טוחן.

והקוטם בכלי ואפי' בדבר הראוי למאכל בהמה אסור כמו שאמרו האי מאן דפריס סילקא דמי לטוחן ואסור.

מחתכין את הנבלה שהיתה חולה מבערב לפני הכלבים והדלועין שנתלשו מבערב לפני הבהמה שאין טחינה בפירות, וזה יתבאר יותר בנ"ט מדרך יו"ד.

ומותר לפרר לחם שאין טחינה אחר טחינה ולרסק דבילה וגרוגרות בשבת בעץ הסכין וביד הפרור מותר, ואינו חושש הואיל ומרסק ע"י שינוי.

תרומת הדשן סימן נו

נדפס ענף ה' [טחינת בשר].

האגודה מסכת שבת פרק ז – כלל גדול סימן קכ

[שבת עד ע"ב] דפרים סילקא דוקא סילקא, אבל שאר אוכלין לא שייך טוחן, ודוקא הדק הדק, הלכך מותר לפרר לחם[10].

רא"ש מסכת שבת פרק ז סימן ה

ה הטוחן אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא* בשבת חייב משום טוחן. (ח) פר"ח ז"ל[11] עצי דקלים שעומדים (תיכי תיכי) [שיבי שיבי][12] כעין נימין שכשמפרק הנימין הללו יוצא מביניהן כמו קמח דק, לפיכך המנפצו חייב משום טוחן, ופי' הגון הוא (ט) דומיא דסלית סילתי, ומה שפרש"י דפרים סילקא

---

[5] הרא"ה.

[6] הרמב"ן.

[7] המשמעות ששיטות אלו הסכימו לדעה זו, דדוקא גבי סילקא חייב, לפי שאין נאכל כמות שהוא, וצריך הכשר אחר, אבל מ"מ ס"ל דפירור פת לצורך תינוק אף הוא בכלל, כיון שאין התינוק יכול לאכלו כך בלא פירור. וזה דלא כתרוה"ד סי' נ"ו, שעמד בזה וכתב שאף המתקן את האוכל למי שאין ראוי לאכול בלא תיקון שרי, דאזלינן בתר רובא דעלמא, [ואמנם חזא"א סי' נ"ז כתב דקבוצת זקנים שאני, ור"ל דדברי תורה"ד ביחיד שאין יכול לאכול, ולפי"ז ה"נ י"ל דקבוצת תינוקות שאני, אבל זה חילוק מחודש ביותר, ובמקו"א כתבנו בזה]. והנה עכ"פ מבואר דגם זה בכלל צורך הכשר אחר, מה שהתינוק אין אוכלו גס, וצריך את הפירור, אע"פ שאין צריך בישול ממש.

והנה התרוה"ד מוכיח דכל מאן דשרי פת מצד טוחן אחר טוחן, ס"ל דאסור חיתוך באוכלין, והחזו"א סי' נ"ז החזיק בדבריו מאד כדי לחזק בדק הבית של השיטה שס"ל דיש טוחן באוכלים, אבל מתברר דהתרוה"ד לשיטתו דוקא, דאילו לפי"ד רבנו אין זה מכריע, די"ל דטעם זה לא נצרכה אלא להתיר אף לפני מי שאין יכול לאכול, אבל לפני מי שיכול לאכול בלא חיתוך, אפ' דשרי בלא טעם זה דטוחן אחר טוחן. ועי' במכתב מהגר"ב זילבר זצ"ל לחזו"א צידד לנטות מדברי התרוה"ד שקבע ראיה מהרשב"ם דאוכלים אסור, [ודרך חייתו לא ידעתי], והשיב החזו"א דאין אנו רשאין לחלוק על התרוה"ד שקבע ראיה משיטות אלו, אבל להאמור הוא מחלוקת ראשונים.

[8] עי' לקמן בספר העיטור ובהערה שם.

[9] יל"ע אם הכוונה דרבנן 'גזרו' גזירה, או דהכוונה כמו "דגזירי", מלשון גזיר עצים, ואין הכוונה לגזירה דרבנן, ועי' בשבולי הלקט שכתוב 'גזרו' וצ"ע, ובשביתת השבת בפתיחה לטוחן אות ד' הבין כצד הא'.

[10] חוזר אל הראשונות דמותר לפרר פת משום דדוקא סילקא ולא בשאר אוכלין, דהא מיירי שמפרר דק דק.

[11] עי' קרב"נ שתמה שהר"ח פי' כן על סלית סילתי, ולא על פרים סילקא, וע"ש הגהתו המהפכת דברי הרא"ש מקצה לקצה, וע"ע תורת רפאל סי' ל"א שהגיה ג"כ באופן רחב, ולפיו מה שמביא מהר"ח הוא שכתב דפרים הוא כעין כתישה, וכל תמיהתו דבדבר שהוא אוכל "ומחתך אותו דק דק" אין שייך ביה טחינה, אבל אם כותשו ממש ניחא ליה.

[12] ע"פ גליון ושכן העתיק הב"י סי' שכ"א.

שמחתך ירקות דק דק, **פירוש תמוה הוא, דבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק דק**[13] (י) אין שייך ביה טחינה:

הגהות אשרי מסכת שבת פרק ז סימן ה

* ודוקא סילקא **אבל שאר ירקות לא**. פר"י מהרי"ח:

קיצור פסקי הרא"ש מסכת שבת פרק ז סימן ה

ה. מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן ופרש"י מחתך ירק דק דק. ור"ח פי' עצי דקלים העומדים שיבי שיבי המפרקן יוצא מביניהן כמין קמח:

קרבן נתנאל מסכת שבת פרק ז סימן ה

[ח] פר"ח עצי דקלים. זה פירש הרי"ף והערוך בערך סולת על מימר' דרב מנשה האי מאן דסלית סילתא. ועל פרים סילקא. פי' כפירש"י עיין בערך פרס. ופירוש זה שפירש רבינו על דפרים סילקא **לא מצינו בשום מחבר**[14]. ולולי דמסתפינא הייתי אומר שטעות נפל בספרים וכצ"ל "האי מאן דסלית סילתא פר"ח עצי דקל כו'. ופי' הגון הוא דומיא דפרים סילקא (ר"ל בדומה **שהוא דבר מאכל**). ומה שפירש"י סלית סילתא דמחתך עצים דק דק פי' תמוה הוא דבר שאינו אוכל ומחתך דק דק אין שייך בו טחינה". אמנם בפ"ד דביצה סימן ד' כתב רבינו דהמבקע עצים דק דק חייב משום טוחן, וכן הוא במרדכי בפ"ב דביצה:

[ט] דומיא דסלית סילתא. דאיירי בעצים:

[י] אין שייך ביה טחינה. כי התורה לא נתנה שיעור לאכול חתיכות קטנות:

רבינו ירוחם – תולדות אדם וחוה נתיב יב חלק ח

מחתך **ירקות** דק דק אסור, כך פשוט בשבת, וזהו לפר"שי דפריש סילקא מחתך ירקות, כי ר"ח פיר' בו פירוש אחר כמו שכתבתי בחלק ארבע' עשר, שפי' מחתך דק דק עצי דקלים[15], ונראה לפי פירושו דמחתך ירקות מותר, **ולדברי כלם מי שחותך דק בשר ופת ושאר מיני אוכלים מותר.**

רבינו ירוחם – תולדות אדם וחוה נתיב יב חלק יד

פריס סלקא חייב משום טוחן, פר"ח עצי דקל העומדים שיבי שיבי, כעין נימין נימין, וכשמפרק נימין הללו יוצא מביניהם כעין קמח דק, והמנפצן חייב משום טוחן, ועוד פשוט דסלית סלתי חייב כמו כן משום טוחן, כלומר שעוש' מעשי' גדולים קטנים להדליק האש.

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף קיד עמוד ב

קניבת ירק זו לפי מה שפירשנו בה, ושכן כתבוה גדולי המחברים ורוב מפרשים יש לתמוה, והרי אמרו האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן והיאך הותרה מלאכה בשום פנים, בשלמא פירוך רמונים ופציעת אגוזים[16] **חואיל ודרך אכילתם לשעתן בכך**, הרי הותר לעשות כן בשבת עצמו לצורך אכילה, וכל שהותר בשבת עצמו לצורך אכילה לשעתה, ראוי להתירו ביום הכפרים מן המנחה ולמעלה, שאין זה אלא כחותך את הככר לחתיכות קטנות, ומעתה ראוי להתיר כן בירקות שאכילתן כשהן חיים כגון חזרת וכיוצא בו, **אבל דברים שאין אכילתן אלא במבושל חיאך חותרה**, ושמא תאמר שלא הותרה אלא בדרך זה שאנו אומרים כגון בצל וכרתי, **חרי אמרוה בכרבא וקרא**, וראיתי לקצת מפרשים שפרשוהו שנתבשלו קצת מאתמול[17] לברר ולנקות בסמוך לאכילה ולהגיסן בקדרה, וכן מפרשים בקנוב זה שאינו אלא הדחה בעלמא:

[13] משמע דאם היה טוחנו ממש, שפיר ניחא לו לחייב אף באוכלא, וכ"פ בתורת רפאל סי' ל"א וכנ"ל.

[14] צ"ע וכי כוונתו שכך יצא מפי הרא"ש ונשתבש אחר כך לגמרי, גם רבינו ירוחם תלמידו של הרא"ש כתב כן פעמיים כמו שהבאנו בליקוט, והתרוה"ד הביא שכ"כ הרא"ש, וכן בב"י.

[15] כמו דאיתא ברא"ש פי' הר"ח זה על פרים סילקא.

[16] משמע דנקט דיש בזה משום טוחן, וצ"ב, או שכוונתו משום בורר, וס"ל דענינם דומה בגדרי היתריהם, כעין שדימה הרשב"א להתיר בטוחן לאלתר כבורר.

[17] אולי חסר כאן איזה תיבות כגון 'ומתוך כך הותר'.

ענף א2 – פרים סילקא, באיזה מינים [רמב"ם ונושאי כליו]

רמב"ם הלכות שבת פרק ז הלכה ה

התולדה היא המלאכה הדומה לאב מאלו האבות, כיצד **חמחתך את הירק מעט [מעט][18] לבשלו** הרי זה חייב שזו המלאכה תולדת טחינה, שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים הרבה, וכל העושה דבר הדומה לזה הרי זה תולדת טוחן, וכן הלוקח לשון של מתכת ושף אותו כדי ליקח מעפרו כדרך שעושים צורפי הזהב הרי זה תולדת טחינה.

רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה טו

הטוחן כגרוגרת חייב, וכל השוחק תבלין וסמנין במכתשת הרי זה טוחן וחייב, **המחתך ירק תלוש**[19] הרי זה תולדת טוחן, וכן הנוסר עצים **ליהנות בנסורת** שלהן, או השף לשון של מתכת חייב משישוף כל שהוא, אבל המחתך עצים, אינו חייב עד **שידקדק** מהן כדי לבשל כגרוגרת מביצה.

רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה יח

המחתך את הירק **דק דק, כדי לבשלו**, הרי זה תולדת טוחן וחייב, לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה מפני שנראה כטוחן, אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים **שאין טחינה בפירות**, ומתירין אלומות של עמיר לפני בהמה ומפספס בידו אלומות קטנות אבל לא אלומות גדולות מפני הטורח שבהן.

רמ"ך / כסף משנה הלכות שבת פרק ז הלכה ה

[ה] כיצד המחתך ירק וכו'. ה"ל לפרש **דוקא ירק שאינו נאכל חי**, אבל ירק הנאכל חי כגון שום וכיוצא בו מותר לחתכו כמו הפת, כי היכי דלא תיקשי ליה יה"כ שמותר בקניבת ירק[20] וצ"ע, עכ"ל:

רמ"ך הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ג

ומותר לקנב את הירק ביום הכפורים מן המנחה ולמעלה, ומהו הקינוב שיסיר העלין המעופשין ויקצץ השאר ויתקנהו לאכילה, נראה **שלא התירו זה כי אם בירקות שמותר לאוכלם חיות**, אבל לירקות הצריכות בישול כיון דהקניבה אסורה מן התורה, כדאמרינן האי מאן דקניב סילקא חייב משום טוחן, אסור לעשות ביום הכפורים, דלא התירו מלאכה גמורה ביום הכפורים ממני עגמת נפש, וכל דבר האסור בשבת אסור ביום הכפורים, ותימה על הרב שלא הפליג בזה, וצ"ע.

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כא הלכה יח

[ע] אמר רב פפא האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן, וכתבו התוס' **דוקא בסילקא** שייך טחינה, אבל שאר אוכלין שרי. והר"ר יוסף כתב בשם רבינו שמואל דלחם מותר לפרר מאחר **שכבר נטחן**, ורא"מ כתב **דאסור לפרר פירות לפירורין דקין**, ע"כ:

רבינו מנוח הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ג

[ג] כתב הרב ומותר לקנב את הירק כו'. אמר המפרש קינוב הוא לשון חתיכה וקציצה, והרבה יש בתלמוד האי מאן דקניב סלקא בפרק כלל גדול הכלכלה משיחסום ויקנב בפרק י"ג ממסכת כלים, והא מוקמי לה רבנן קמאי בקניבה גריס, כלומר **שחותכו אחר שנתלש בחתיכות גסות**[21], **ובירקות שנאכלות חיות ואין חקינוב מעכב בהן, שאפילו בלא קינוב מתבשלין יפה, ויכול לאכלו, דאלו אין מתבשלות בלא קנוב אסור**, דתולדה דטוחן הוא, ואיך

[18] בחלק מהדפוסים מופיע 'מעט' פעם אחת ובחלק פעמיים, וכן נראה עיקר, ור"ל דק דק, ונשמט כדרך העולם.

[19] לא נזכר תנאי ד'מעט מעט', ולא ד'לבשלו', אע"פ שכאן הוא עיקרא דדינא דאורייתא, וצ"ע, ועי' עול"ש ס"ק ט"ז וע"ע מנח"ח.

[20] כתבו האחרונים [מנח"ח נשמ"א] דלא קשיא כפי שכ' המ"מ ריש שביתת עשור דהרמב"ם סובר בזה כתי' התוס' דבנקיבת ירק אינו מחתך דק דק.

[21] עי' בנשמ"א י"ז ב' דכוונת רבנו מנוח דבהדק הדק אסור בכל גוונא.

נתיר דבר שיש בו חיוב חטאת מפני עגמת נפש ובפרק ז' מהלכות שבת הארכנו בזה.

ספר הבתים [מהדורת בלוי]

מה שכתב הר"מ שאין טחינה בפירות[22], יראה לי שדעתו לומר **שאין טחינה בדבר הנפרר** (אבל מאכל) ואינו דומה למחתך ירק, שזה צריך לו כדי לבשל, ולא [דמי] לריסוק השבת והחירובין מפני שאינן נאכלין בלא ריסוק, אבל הדלועין והנבילה נאכלין בלא חיתוך ובלא ריסוק.

ספר הבתים [מחי' גאונים קדמונים שבספר מעשה רוקח]

פכ"א שאין טחינה בפירות, בי' י"ל שדעתו לומר **שאין טחינה בדבר הנפרר** אוכל מאוכל, **לשון זה נגזר מאוכלא דאפרת**, ואינו דומה למחתך ירק, שזה צריך לו כדי לבשל, ולא לרסוק השבת והחרובין, מפני שאינן נאכלין בלא ריסוק, אבל הדלועין והנבילה נאכלין בלא חיתוך ובלא ריסוק, ס' הבתים.

מגיד משנה הלכות שבת פרק כא

[יח] המחתך את הירק וכו' לפיכך אין מרסקין וכו'. דין חתיכת ירק מבואר פ"ח, ודין הרסוק משנה פ' מי שהחשיך כדברי ת"ק כלשון רבינו, ופי' שהאיסור מפני שנראה כטוחן:

אבל מחתכין וכו'. (שם קנ"ו:) במשנה מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים. ובמקצת ספרי רבינו ראיתי שאין טחינה אלא בפירות. ובמקצתן שאין טחינה בפירות. **ולא חבנתי אחת מן הנוסחאות, אבל הראשונה נראית יותר.** ועוד אני תמה למה לא כתב רבינו דוקא נבלה הקשה שא"א להם לאכלה בלא חתיכה דשווי אוכלא משוינן, אבל אם היתה רכה מיטרח במה שהוא דבר ראוי לא טרחינן וכאוקמתיה דרב יהודה התם (שם קנ"ה) ורבינו לא הזכיר מכל זה כלל וצ"ע:

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כא הלכה יח

נדפס ענף ט' [טוחן אחר טוחן].

כסף משנה הלכות שבת פרק כא הלכה יח

[יח] המחתך את הירק דק כדי לבשלו ה"ז תולדת טוחן וחייב. ובפ"ח כתב רבינו המחתך את הירק מעט לבשלו הרי זה חייב שזו המלאכה תולדת טחינה. נראה שרבינו מפרש דדוקא נקט (שבת ע"ד:) סילקא שחותכין אותה דק דק לבישול, וה"ה לשאר ירקות שחותכין אותם דק דק לבישול, **ואפשר דאפי' חן נאכלות כמו שחן חיות אם חתך אותן דק דק לבישול אסור** ואפשר **דאפי' איסור דרבנן לית בהו** ואין דרך טחינה בכך, והיינו דכדי לומר דמיתסר לרסקן מדרבנן משום דמיחזי כטוחן אהדר אשחת וחרובין לפני הבהמה, ומיהו יש לדחות דלישנא דמתני' דפ' מי שהחשיך נקט:

כתב הרשב"א שנשאל אם מותר לפרר פירורי לחם התרנגולים בשבת אם יש לחוש לאיסור טחינה כמו בפרים סילקא, ואם באנו לומר דשלא לצורך היום קאמר אלא כדי לבשלו בערב כמ"ש הרמב"ם בפכ"א, צ"ע אי טוחן ממש קאמר, איך נתיר מלאכה דאורייתא מפני עוף ובהמה, והשיב מסתברא דהא דפרים סילקא דוקא במחתך דק דק כדי לאוכלו למחר או אף לבו ביום לאחר שעה, לפי שדרך סילקא לחתכו דק דק בשעת בישולו, וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה, הא לאוכלו מיד שרי, שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות, וכדאמרי' פ' כלל גדול (שבת ע"ד) היו לפניו שני מינין בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם ביירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת דאלמא כל שאוכל מיד כדרך שבני אדם אוכלין אף על פי שיש באותו צד בעצמו חיוב חטאת כשמניח לאחר זמן ואף לבו ביום מותר והכי נמי דכוותיה ולפיכך אף לפרר לפני התרנגולים שמזונותם עליך להאכילם מיד מותר דשווי אוכלא משוינן עכ"ל:

לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין וכו'. כתוב בתשובת הרשב"א ששאלו השואל הלא עיקר בפירות וחרובין עצמן פירות הן והיאך כתב לפי שנראה כטוחן, ועוד דבפרק מי שהחשיך (שבת קנ"ה) משמע דטעמא דאין מרסקין משום דמיטרח באוכלא לא טרחינן וכרב יהודה דקי"ל כוותיה. והשיב לו כל מה שהקשית על הרמב"ם הדין עמך לפי דעתי עכ"ל. ול"נ דמשום טעמא דמיטרח באוכלא לא סגי אלא לשחת וחרובין שהם רכים, אבל לקשים דלית בהו משום מיטרח באוכלא משמע דשרי, לפיכך נתן רבינו טעם משום טוחן דה"ט שייך אף בקשים, ואף על גב דבגמרא אסיקנא לרב הונא בקשים מדאסרה מתניתין לרסק שחת וחרובין דרכיכי אלמא לא טרחינן באוכלא, ולא שני דטעמא משום טוחן, היינו משום דמשמע ליה לגמרא דבההוא פירקא לאו בדיני טוחן עסיק תנא אלא בדיני מיטרח באוכלא או שוויי אוכלא וכדקתני רישא מתירין פקיעי עמיר:

אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים. בפרק מי שהחשיך (שבת קנ"ה:) אמרינן דלרב יהודה דקי"ל כוותיה וסבר דמיטרח בדבר שהוא אוכל לא טרחינן צריך לאוקמי הא דתנן מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים נבלה דומיא דדלועין מה דלועין דאשוני אף נבלה דאשוני והיכי משכחת לה בבשר פילי א"נ בגורייתא זוטרי ופירש רש"י א"נ כלבים דקאמר בגורייתא זוטרי דכל נבלה קשה להם ותמה ה"ה על רבינו למה לא כתב דהא דשרי לחתך את הנבלה לפני הכלבים דוקא בנבלה הקשה שא"א להם לאכלה בלא חתיכה דאוכלא משוינן אבל אם היתה רכה מיטרח במה שהוא דבר ראוי לא טרחינן. ואני אומר שאפשר לומר שסמך על מה שכתב בסמוך דמיטרח באוכלא לא טרחינן דממילא משמע דלא שרי אלא בדלועין ונבילה הקשים ואף על פי שרבינו לא כתב בהדיא דמיטרח באוכלא לא טרחינן כיון דבמ"ש אבל לא אלומות גדולות מפני הטורח שבהם צריך לפרש משום דמיטרח באוכלא לא טרחינן הוי כאילו כתבו בהדיא:

ועל מ"ש לפי שאין טחינה בפירות כתב ה"ה שבקצת נוסחאות כתוב שאין טחינה אלא בפירות וכתב שלא הבין אחת משתיהן אבל זו שגורסין אלא נראית יותר ולא פירש מפני מה נראית לו יותר. ונראה לי שטעמו מפני **שחנוסחא שאין כתוב בה אלא, א"א לחעמידה כלל דחיכי קאמר שאין טחינה בפירות וחא שחת וחרובין פירות נינהו** וקא אסר לחתכם משום דנראה כטוחן, ואין לומר דה"ק מ"ט שחת וחרובין אינו אסור לחתכם אלא מפני שנראה כטוחן אבל אינו חייב מפני שאין טחינה בפירות, דא"כ לא ה"ל להפסיק ביניהם באבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה וכו', לפיכך נראה לו לה"ה שעיקר הנוסחא שאין טחינה אלא בפירות, כלומר ומש"ה אסור לרסק שחת וחרובין דפירות נינהו, אבל דלועין ונבלה מותר לחתכם דלאו פירות נינהו, הילכך לא מיחזי כטוחן אלא שקשה לו דדלועין נמי פירי נינהו ולא גרעי מירק, ומפני כך כתב שלא הבין אחת מהנוסחאות. ול"נ דיותר נכון לגרוס שאין טחינה בפירות, וטעמא הוא דיהיב לפטורא דמרסק שחת וחרובין כדפרישית, ואף על פי שהפסיק ביניהם דמחתכין את הדלועין, איכא למימר דבתר דסיים כל הני דיני אהדר למיהב טעמא לפטורא דמרסק שחת וחרובין:

מעשה רקח הלכות שבת פרק ז הלכה ה

[ה] כיצד המחתך וכו'. שם דף ע"ד א"ר פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, וכתבו התוספות דדוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי ע"כ. נראה **דכוונתם** משום דהסילקא היא כדי לבשל דאין דרך לאוכלה כמות שהיא, אבל **שאר אוכלין דחיינו דבר שראוי לאוכלו חי אין שייך בו טחינה, וזן חן דברי רבינו שכתב לבשלו כלומר שדרכו בכך**, וא"כ ממילא אזדא לה השגת הראב"ד[23] ז"ל שכתב דהו"ל לפרש דוקא ירק שאינו נאכל חי וכו' ועיין מ"ש רבינו פכ"א דין י"ח.

קריית מלך רב הלכות שבת פרק ז הלכה ה

[ה] כיצד המחתך ירק מעט לבשלו הרי זה תולדת טוחן וכו'. והרמ"ך ז"ל כתב דהוה ליה לפרש דוקא ירק שאינו נאכל חי אבל ירק הנאכל חי מותר וכו'. **ודבריו סתומים** כי יש להסתפק בירק שאינו נאכל חי דסבירא ליה דחייב, אם היינו דוקא כשחותכו דק דק, או דילמא אפילו אם עשה אותו חתיכות גדולות אסור. וכן יש להסתפק בדבריו במה שהתיר ירק הנאכל כמו שהוא חי, אם היינו אפילו אם חתכו חתיכות דקות או דוקא כשחותכו חתיכות גדולות. והנראה **דחכל תלוי בדעתו, אם הוא ירק הנאכל חי או אינו נאכל חי, דאם אינו נאכל חי בכל גוונא אסור, ואם נאכל חי בכל גוונא שרי.**

[22] בשבט הלוי ח"ט סימן קא נפל טעות בהעתקת ספר הבתים, כשכתב דקאי על נוסח הרמב"ם שאין טחינה "אלא" בפירות.

[23] הוא בכס"מ בשם הרמ"ך.

והתוספות ז"ל בפרק כלל גדול דף ע"ד כתבו ז"ל האי מאן דפרים סילקא דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלים שרי. נראה **שכונתם ז"ל לחלק בין נאכל חי לשאינו נאכל חי** כגון סילקא וכיוצא. ובסוף פרק אלו קשרים כתבו ז"ל ולא דמו להא דאמרינן בפרק כלל גדול האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, דהתם מיירי בעושה חתיכות דקות והכא מיירי כשעושה חתיכות גדולות ע"כ. ואפשר לומר דהתוספות ז"ל סבירא להו דכדי שיהא חייב תרתי בעינן א' שיהיה דבר שאינו נאכל חי כגון סילקא, וחתיכות קטנות, או **אפשר דהתוספות ז"ל בסוף פרק אלו קשרים אינם מחלקים בין הנאכל חי לשאינו נאכל חי**, אלא בין עושה חתיכות קטנות לעושה חתיכות גדולות.

ובדברי רבינו ז"ל שכתב כיצד מחתך את הירק מעט לבשלו, יש להסתפק אם סבירא ליה דתרתי בעינן אינו נאכל חי והיינו דנקט לבשלו, וגם בעינן שחתכו דק דק והיינו דנקט מעט. או אפשר דאפילו הם נאכלות כמו שהם חיות, אם חתך אותם דק דק לבשל נמי מיחייב, אבל אם הוא רוצה לאוכלם חיות אפילו חתכם דק דק לית בה משום טוחן. ועיין במרן הבית יוסף ז"ל סימן שכ"א שצידד כן בדעת רבינו ז"ל.

ומהרח"א כתב בספרו[24] זה לשונו והרב המגיד ז"ל פ"א מהלכות שביתת העשור כתב ז"ל דאם חתכו דק דק חייב משום טוחן, ולפי זה אתי שפיר אומרו תיבת מעט שפירושו דק עכ"ל. ולא היה צריך להביא דברי הרב המגיד שהרי רבינו כתב כן בפרק כ"א דין ח"י יעו"ש. ועל מה שכתב הרב המגיד בפרק א' מהלכות שביתת העשור ז"ל ופירוש יקצץ השאר אינו רוצה לומר דק דק שאם כן הרי זה תולדת טוחן וכו'. קשה דאמאי לא פירש דיקצץ הוא אפילו דק דק אלא שאינו לבשלו.

ענף א3 – פרים סילקא, באיזה מינים [פוסקים ואחרונים]

בית יוסף אורח חיים סימן שכא

אסור לחתוך הירק דק דק וכו'. בפרק כלל גדול (עד:) אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, ופירש רש"י פרים מחתכו הדק, והתוספות (ד"ה האי) כתבו דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי, ובסוף פרק אלו קשרים (קיד:) כתבו התוספות (ד"ה אלא) אהא דשרי התם קניבת ירק ביום הכפורים, ולא דמי להא דאמרינן התם בפרק כלל גדול האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן דהתם מיירי כשעושה חתיכות דקות מאד והכא מיירי כשעושה חתיכות גדולות, והגהות מיימון בפרק כ"א (הי"ח אות ע) כתבו דברי התוספות (דפרק כלל גדול) ואחר כך כתבו וה"ר יוסף פירש בשם רשב"ם דלחם מותר לפרר מאחר שנטחן כבר דלא מצינו טוחן אחר טוחן, ורא"מ (יראים (השלם) סי' רעד קלג:) כתב דאסור לפרר פירות לפירורין דקין, עכ"ל, **משמע דסבירא ליה דסילקא לאו דוקא**, והאי סברא דרשב"ם כתבה סמ"ג (לאוין סה יג: ד"ה הטוחן) וגם הר"ן (לב. ד"ה אמר רב פפא) והמרדכי (סי' שסה) בפרק כלל גדול:

והרא"ש (סי' ה) כתב וזה לשונו פירש רבינו חננאל (בגליון עד:) עצי דקלים שעומדים שיבי שיבי כעין נימין שכשמפרק הנימין הללו יוצא מביניהם כמו קמח דק לפיכך המנפצו חייב משום טוחן, ופירוש הגון הוא דומיא דסלית סילתי דבסמוך, ופירוש רש"י תמוה הוא דבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק דק אין שייך ביה טחינה עכ"ל.

והרמב"ם כתב בפרק כ"א (הי"ח) המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב, לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני הבהמה מפני שנראה כטוחן (ובפ"ח הט"ו), [ובפרק ז' (ה"ה)] כתב המחתך את הירק מעט לבשלו הרי זה חייב שזו המלאכה תולדת טחינה, נראה שהוא ז"ל מפרש דדוקא נקט סילקא שחותכין אותה דק דק לבישול, והוא הדין לשאר ירקות שחותכין אותן דק דק לבישול, **ואפשר דאפילו חן נאכלות כמו שהן חיות אם חתך אותן דק דק לבשל נמי מיחייב**, אבל אם רוצה לאכלן חיות אפילו חתכן דק דק לית בהו משום טוחן, ואפשר **דאפילו איסורא דרבנן לית בהו** דאין דרך טחינה בכך, והיינו דכדי לומר דמיתסר לרסקן מדרבנן משום דמיחזי כטוחן אהדר אשחת וחרובין לפני הבהמה, ומיהו יש לדחות דלישנא דמתניתין דפרק מי שהחשיך (קנה.) נקט.

ובפרק מפנין (קכח.) גבי הא דתניא חבילי פיאה ואיזוב וכו' וקוטם ביד ואוכל ובלבד שלא יקטום בכלי פירש רש"י שלא יקטום בכלי כדרך חול כדאמרינן (עד:) מאן דפרים סילקא דמי לטוחן, **משמע מדבריו דלא מיחייב אלא כדפרים בכלי דוקא**, אבל פרים ביד לא, ומיהו אפשר דאיסורא דרבנן מיהא איכא.

וכתוב בתרומת הדשן (ח"א) סימן (נ"ז) [נ"ו][25] דבשר מבושל או צלי מודו כולי עלמא דישרי לחתכו דק דק בסכין, ולא דמי לעצים ולפירות ולחם[26] דאינהו כולהו גידולי קרקע ויש במינם טחינה, כגון תבואה וקיטניות דעיקר טחינה שייך בה, אבל בשר דאין גידולו מן הארץ י"ל דבאוכל כזה לכולי עלמא לא שייך ביה טחינה, ואפילו למי שאינו יכול ללעוס אלא אם כן יחתוך שרי, דאזלינן בתר רובא דעלמא, אמנם אין נראה להתיר מטעם זה לחתוך בשר חי דק דק לצורך עופות להאכילן, דהואיל ואין הבשר כך ראוי לאכילה אלא לכוס אותו דלאו כאורחיה, איכא למימר דהא דהתירו התוספות לטחון אוכלין היינו משום דאין צריך טחינה, דאי בעי אכיל ליה כמו שהוא שלם והיה לועסו בין שיניו, אבל אי לאו האי טעמא לא, ותו משום דיש לנו ליגע ביה משום [איסור] שווייה אוכל לבהמה, ומשום מיטרח באוכלין לבהמה כההיא דפרק מי שהחשיך (קנה.) עכ"ל.

והרשב"א כתב בתשובה[27] (ח"ד סי' עה) דהא דפרים סילקא דוקא במחתך כדי לאכול למחר או אף לבו ביום ולאחר שעה, לפי שדרך סילקא לחתכו דק דק בשעת בישולו וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה [חייב], הא לאכלו מיד שרינן שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות, וכדאמרינן בפרק כלל גדול (עד.) היו לפניו שני מינין בורר ואוכל לאלתר בורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת, דאלמא כל שאוכל מיד כדרך שבני אדם אוכלין, אף על פי שיש באותו צד בעצמו חיוב חטאת כשמניח לאחר זמן ואף לבו ביום[28], מותר, עכ"ל, וכתבה הר"ן בפרק כלל גדול (לב. ד"ה אמר רב פפא) וכבר ביארתי בסימן שי"ט (פה: ד"ה הבורר) שיעור לאלתר האמור גבי בורר ואוכל לאלתר.

נמצינו למדין דמותר לחתוך בשבת קיבוץ ירקות שקורין אינשלאד"ה[29] והוא שיאכל לאלתר לדברי הרשב"א, ואפילו אם אחד מחתך לצורך כל בני הסעודה שרי, שהרי התוספות (עד. ד"ה בורר) פירשו בורר ומניח דהיינו בורר לצורך אחרים, **ומשמע דליכא מאן דפליג עליה דהרשב"א בחא דחא שפיר מיתי ראיה מחחיא דבורר**, ובלאו הכי לדברי התוספות פשיטא דכל שאר ירקי בר מסילקא שרו, ולפירוש רבינו חננאל והרא"ש אפילו סילקא נמי שרי, ולדברי הרמב"ם כל היכא שאינו מחתך כדי לבשל פטור, ואפשר דמישרי נמי שרי לכתחלה, ולדברי רשב"ם ורא"ם דלא חילקו בכך, איכא למימר דלא מיתסר אלא במחתך כדי לאכול אחר שעה, אבל מחתך כדי לאכול מיד שרי כדאשכחן בבורר, ועוד דפרים סילקא **משמע שמחתכו לחתיכות דקות ביותר**, וכדדייק לישנא דרש"י ולישנא דהרמב"ם ומפורש בדברי התוספות, **ואינשאלד"ה אין דרך לחתכה לחתיכות כל כך דקות**, הילכך נראה דלכולי עלמא שרי. ומכל

---

[24] ספר מקראי קודש למהר"ר חיים אבולעפיה.

[25] נדפס אצלנו ענף ה', ע"ש בהערות.

[26] עי' מל"מ פ"א ממצה דהבין מלשון זה דאסור לפרור לחם, ול"א דמותר משום טוחן אחר טוחן, והדרישה סק"ב כבר כתב דאי"ז הכוונה ע"ש.

[27] נדפס אצלנו ענף ד', ע"ש בהערות.

[28] פי' אף לבו ביום חייב, ומ"מ לאלתר מותר, [ובשו"ת הרשב"א לפנינו ליתא תיבת מותר, ויש להוסיפו כמו בב"י].

[29] אע"פ שאין הרצון להאריך במציאות, אבל כיון שמין זה ישוב במלאכות שלפנינו טוחן בורר ולש, בדברי הפוסקים, בשמות שונים קצת, כאשר יווכח המעיין במקורות, אמרנו לבא לעזרת הקורא, ולציין שהמדובר על הנקרא בלשוננו חסה, הוא המרור, והוא "אינשאלד"ה", [או אינשלאד"ה] הוא "שלאטי"ן" [בלשון הדרישה אות ב' בהעתקת דברי הב"י כאן, ובלשון הרמ"א לגבי בורר שי"ט ס"א, לכן הביא המקור מהב"י, ור"ל הב"י דידן באינשאלד"ה, וכן הוא השלאטי"ן בדברי הט"ז שכ"א י"ב בסופו לגבי לש, וזהו מש"כ דאין דרך לחתכו דק דק, זה כדברי הב"י באינשאלד"ה], אך לשון הב"י שהוא קיבוץ ירקות, וי"ל שנקרא ע"ש החסה שהוא הרוב, ע"ע תרוה"ד סי' נ"ג לגבי לש שדן בדבר הנקרא שלש"ן והוא מין טיבול, והמג"א העתיקו שכ"א ס"ק י"ב, בלשון שלטי"ן, ונראה בפמ"ג שם שמשווה לשאלטי"ן שבדברי הט"ז שם לגבי לש ס"ק י"ב, שהוא האינשאלד"ה בדברי הב"י גבי טוחן, וצ"ע דבתרוה"ד ומג"א משמע שהוא מין טיבול ולא חסה הנ"ל.

מקום **נכון חדבר לחזחיר שיחתכום לחתיכות גדולות קצת**[30] ושיאכלו לאלתר, וכל כהאי גוונא נראה דלית ביה בית מיחוש לדברי הכל:

דרכי משה הארוך סימן שכא יב

יב הירק דק דק כו', וכתב בית יוסף וכן כתבו הפוסקים **דלא כהרא"ש** שכתב דלא מסתבר לאסור, **ודלא כדברי התוספות** דכתבו דליכא למיסר אלא בירק סילקי, **אבל לא בשאר ירק ושאר פירות**, וכן פסק מהרא"י בתרומת הדשן סימן ע"ז דבכל הפירות אסור, וכן כתב באור זרוע [ח"ב סי' ס] וכתבו הגהות מיימוניות פרק כ"א בשם הרשב"ם דלחם מותר לפרר מאחר שכבר נטחן דלא מצינו טוחן אחר טוחן, ורא"ם כתב דאסור והסמ"ג והר"ן והמרדכי פרק כלל גדול כתבו דברי הרשב"ם, וכתב הר"ן פרק כלל גדול דף (קל"א ע"א) [לב ד"ה אמר רב פפא] דמשום הכי מותר לפרר פרורי לחם לתרנגולים.

דרישה אורח חיים סימן שכא אות ב

[ב] אסור לחתוך הירק דק דק שדומה לטוחן. זה לשון הגמרא פרק כלל גדול דף ע"ד (ע"ב) אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, ופירש רש"י פרים מחתכו דק ודפרים במ"ם גרסינן ולא בסמ"ך כדאיתא בהעור והרוטב (חולין קכ א) מאי קיפה פירמא מחתכו הדק עכ"ל והתוספות כתבו שם ז"ל דפרים סילקא דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי עכ"ל. ונראה דכוונת התוספות מה שכתבו דוקא בסילקא וכו', **דכוונתם דאינו נאכל חי**, וזהו **דומה למה שכתב הרמב"ם והביאו בית יוסף בסמוך עיין שם**, אבל בשאר אוכלין דנאכלין חי שרי, דאם לא כן קשה מאי שנא סילקא משאר ירקות, ועוד מדהקשה התוספות בפרק אלו קשרים והביאו בית יוסף בסמוך מהא דהתירו קניבת ירק ביום הכפורים זה לשונם, ולא דמי להא דאמר בפרק כלל גדול האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן דהתם מיירי במחתכו הדק וכו', ואי סילקא דוקא לא הוה מקשה מידי:

ומה שכתב בית יוסף בסמוך בעמוד בי"ת (עמ' תמד דיבור ראשון) להתיר עשיית שלאטי"ן בשבת זה לשון [הבית יוסף] ובלאו הכי שהרי לדברי התוספות פשיטא דכל שאר ירקות בר מסילקא שרי, רצה לומר שארי ירקות הנאכלין חיין כעין שלאטי"ן דוקא קאמר, והא דקאמר בר מסילקא רצה לומר בר מסילקא וכיוצא בו, דאינן נאכלין חיין ודוק:

ומה שכתב בתרומת הדשן סימן (נ"ז) [נ"ו] והביאו בית יוסף שם זה לשונו בשר מבושל או צלי נראה דלכולי עלמא שרי לחתכו דק דק בסכין ולא דמי לעצים ופירות ולחם כו', **אין לחקשות חא לחם גם כן ליכא מאן דאסר**, וי"ל דבית יוסף קיצר כאן בהעתקת תשובת מהרא"י דשם כתב לפני זה זה לשונו וכתב עוד דמותר לפרר לחם משום דנטחן כבר ולא מצינו טוחן אחר טוחן, **משמע אי לאו חכי חוי שייך טחינה בלחם** ואף על גב דאוכל הוא עכ"ל. **ועל זה קאי מה שכתב ולא דמי ללחם** וק"ל:

שולחן ערוך סימן שכא סעיף יב

* (לח) טז) יב') המחתך הירק דק דק, חייב משום טוחן. הגה: יז) וה"ה יל למסוד למחוך גרוגרות ומלוכיס * (לט) לפני זקניס (ב"י בשם תוספתא). יח) ודוקא פיות וכדומה לזה, למסוד. לאכל מותר * (מ) לפרר לחם לפני התרנגוליס, (מא) להומיל וכבר נטחן הין לחוש, למין טוחן אחר טוחן (הגהות מיימוני פרק כ"ח ור"ן פרק כלל גדול וסמ"ג). (מב) וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח, יח) לאכל טו <י> אם (מג) לאכלו מיד, (מד) הכל (מה) שרי * מיהי להוי לאכול למסוד מיד, דשרי (תשובת הרשב"א והר"ן פרק כלל גדול), כללעיל סי' שי"ט.

ט"ז סימן שכב סעיף ח

(ה) אין חותכין שחת. ל' הרמב"ם בפכ"א המחתך ירק דק דק כדי לבשלו ה"ז תולדת טוחן, לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני בהמה בין דקה בין גסה מפני שנר' כטוחן אבל מחתכין את הדלועין לפני בהמה ואת הנבילה לפני הכלבים שאין טחינה בפירות, וכתב הכ"מ ששאלו להרשב"א למה נתן הרמב"ם טעם שנרא' כטוחן, דהא בגמ' נתנו טעם משום מיטרח באוכל' והודה הרשב"א שהי' קושיא, והב"י תי' בדוחק ע"ש.

ול"נ לתרץ בדרך זה דהא כ' הרמב"ם כאן דהמחתך ירק דק דק ה"ז תולדת טוחן לאו לגוף הדין אתא כאן, דהא כבר כתבו בפ"ח, ותו דכאן כ' כדי לבשלו ובפ"ח לא זכרו, ונ"ל דכונתו דכל מה שעושה אדם כדי לאכלו אין בו משום טוחן, **רק באם חותך כדי לבשלו מטילא ינניעו עד למחר דחא בשבת לא יבשל, וע"כ הוה תולד' דטוחן**.

ולפיכך אין מרסקין השחת דאמרינן בגמרא משום אטרוחי, ופי' הרמב"ם הטעם מה יש איסו' באטרוחי אוכל, אלא הוא משום **דכיון דיכול לאכול בלא"ח רק שעושה לתקן יותר וממילא חוא כאלו לא הוה לאכול בשבת, דחא אין בו צורך לאכילה, ע"כ הוה נרא' כטוחן**, דטוחן ממש לא הוה דעכ"פ הוא תיקון לאכילה, אלא כיון שאינו אלא מצד תיקון יותר אסור מדרבנן דנראה כטוחן.

ומה שסיים הרמב"ם שאין טחינה בפירות כתב ה' המגיד שיש גי' אחרת שאין טחינה אלא בפירות, וכתב ולא הבנתי א' מן הנוסחאות, וב"י דחק עצמו לקיים הגי' שאין טחינה בפירות, וטעמא הוא לפטור דמרסק שחת וחרובי' מחטאת כו', ומאוד דוחק הוא, ויות' נלע"ד לפרש בדרך זה שאין טחינה בפירות הנאכלין בשבת, ולפיכך אין אסור רק במרסק שחת מפני שנרא' כטוחן לפי שאפש' לאכול בלא"ה, מה שאין כן בחיתוך דלועי' ונבילה שאי אפשר לבהמה לאכול בלא"ה, הוה צורך אכילה של בהמה ואין בו כלל משום טוחן, כנלע"ד נכון מאד:

עולת שבת סימן שכא סעיף יב

טז המחתך ירק וכו'. גמרא פרק כלל גדול [עד ע"ב] אמר רב פפא האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן, ופירש רש"י פריס מחתכו דק דק. ומשמע מדברי רש"י דאפילו מפריס כדי לאכול חי אסור. אבל הרמב"ם פרק כ"א [הי"ח] כתב וזה לשונו, המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב, לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובים לפני בהמה בין דקה ובין גסה מפני שנראה כטוחן, אבל מחתכין את הדלועים לפני בהמה ואת הנבילה לפני הכלבים שאין טחינה בפירות עכ"ל, משמע מדבריו דדוקא אם מחתך כדי לבשלו אבל כדי לאכול חי אין דרך טחינה בכך ואינו חייב משום טוחן.

והמחבר דסתם כאן שלא כדעת חרמב"ם, משום דאפשר לפרש דברי חרמב"ם דאע"ג דאינו מחייב אלא בשחותך כדי לבשל **מכל מקום אסורא איכא בכל ענין**, וכיון שאסור בכל ענין סתם וכתב סתם דחייב משום טוחן. עוד נראה לי ועיקר דהא דכתב הרמב"ם המחתך ירק דק דק כדי לבשלו, כלומר דשיעור דק דק שחייב משום טוחן כדי לבשלו, כלומר כל כך **צריך לחיות דק שראוי לבשל כך**, דאם לא כן תקשה דברי הרמב"ם אהדדי לפי הגירסא שהיא בספרי רמב"ם שלנו, שהרי כתב בפ"ח [ה"י] וזה לשונו, המחתך את הירק תלוש הרי זה תולדת טוחן, וכן הנוסר עצים ליהנות בנסרות שלהן או השף לשון של מתכות חייב משישוף כל שהוא וכו', **חרי כתב סתם** דמחתך ירק דחייב ולא פירש דמחתכו כדי לבשלו.

כתבו התוס' בפרק כלל גדול [שם] האי מאן דפריס סילקא מיירי בחתיכות קטנות כעין טחינה, אבל בחתיכות גדולות קצת מחדש אין דרך הטחינה בכך:

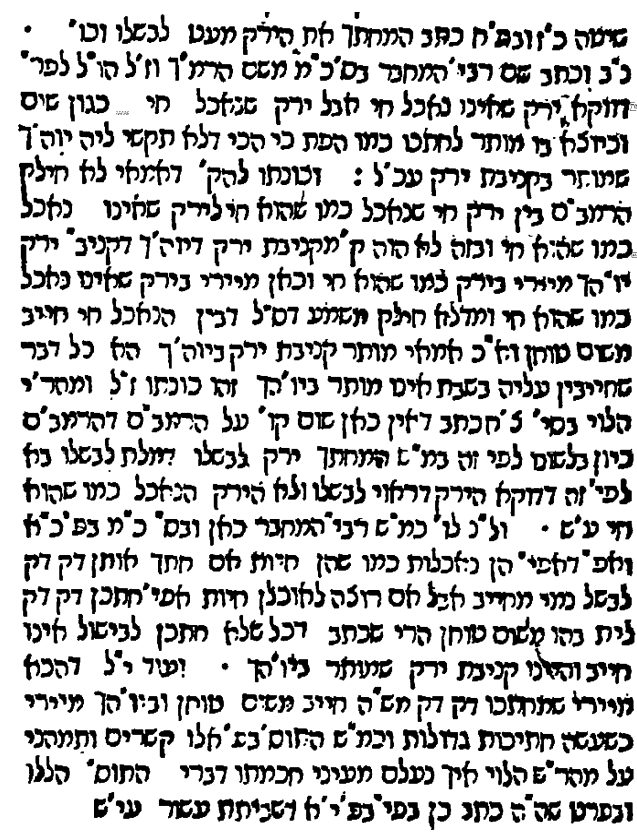
יז והוא הדין דאסור לחתוך וכו'. כלומר דלא תימא דוקא מיני ירקות הוא דאסור אבל שאר פירות מותר וכדעת הרמב"ם לפי קצת נוסחאות, קמשמע לן דאפילו בשאר פירות שייך משום טחינה:

נשמת אדם כלל יז סעיף ב

נדפס ענף ה'.

יד אהרן אלפאנדרי סימן שכא

[30] עי' מש"כ בהערה על הב"י כאן בליקוט ענף ב' [שיעור הדקות].

ראש יוסף מסכת שבת דף עד עמוד ב

גמרא פסקא והטוחן פרים סילקא בו' סלית סלתא בו', במ"ם גריס, דל"ת בסמ"ך, עברי פרס במ"נ חתיכה וכריתה מפרסת פרסה ופרם במי"ם בעברי קריעה במקום תפירה בגדיו לא יפרום, לז"א ארמית הוא כדאיתא בעור ורוטב והשתמשו בגמרא בארמית (משנה לה"ק). ומ"ש רש"י ז"ל הדק היינו דק דק, הא חתיכות גדולות פטור עכ"פ, כמ"ש התו"ס לקמן קי"ד ב' ד"ה אלא, אף על גב לרש"י קכ"ח א' ד"ה שלא יקטום בכלי, הא ביד שרי, א"כ אין קושיא מקניבת ירק, גם רש"י פירש בע"א שם בקי"ד, מ"מ **מסברא חכין הוא דומיא דטוחן דק דק**.

ויש בכאן ד' פירושים א' פירוש רש"י ז"ל ירק משום טוחן ועצים משום טוחן, ב' פירוש רי"ף ז"ל סילתי דקלים בין הדבקים נופל קמח משם יע"ש, ג' הרא"ש מהפך סילקא הוא פירוש הרי"ף ז"ל, וסילתי עצים להבעיר כרש"י, אבל באוכלי' לא שייך טחינה, הד' פירוש התוס' ד"ה האי דוקא סילקא, הא שאר אוכלים שרי, וכפי הנראה **סתירה למ"ש בקי"ד ב' ד"ה אלא**, הוקשה להם מקניבת ירק, ובב"י שכ"א נראה שהתעורר בזה להמעיין שם, ואם נאמר דתוס' סוברים **דסילקא וכל הדומה שאין ראוי לאכול חי, וצריך חיתוך לכובש או לבשל הוא דחיב, הא אוכלין שראויין לאכול חיין כמו פירות וכדומה לית בי' משום טוחן**, ולא סתרי למ"ש בקי"ד:

והוי יודע דהרמז"ל פרק ח' הט"ו יש בהם דברים צריך להתבונן בהם, בפ"ז ה"ה ופכ"א הי"ח, כ' המחתך כדי לבשלו, ובפ"ח הט"ו כתב ג' חלוקי טוחן להמעיין שם היטב, בעצים גופא א' הטוחן כדי להעביר שיעורו שיהא בעצים כדי לבשל גרוגרת מביצה קלה, וכל שאין בעצים זה השיעור אפילו יש בעצים גרוגרות פטור, ואם ליהנות בניסורת כל שיש בקמח ההוא גרוגרת חייב, כן נראה לכאורה ואם מנסר ליהנות בנסרים שיעור כמו להבעיר ובמתכות כל שהוא יע"ש במ"מ ועלח"מ מזה דלדידי' אפשר ליהנות מניסורת או מנסרים חד שיעורא הוה ואמר ליהנות מניסורת אעפ"י שקלקולו יתר על תיקונו הואיל ומתקן מעט אבל אם נהנה מנסרים ולא מנסורת אפשר ג"כ כשיעור גרוגרת בקמח לחוד חייב לדידי' דפסק משאצ"ל חייב בפ"א והבן זה ואי"ה בפתיחה לפריי בהלכות שבת אבאר קצת:

תוספת שבת שכ"א ס"ק כ"א

כא המחתך את הירק דק דק, היינו הא דאיתא בש"ס מאן דפריס סילקא כמש"ל, והוא שלא כדעת הר"ח והרא"ש, וכ"כ הטור, וכאן **נטה מן חדרך שדרכו למשוך אחר אביו חרא"ש**.

מטה יהודה [עייאש] סימן שכא

ג המחתך הירק וכו' נראה דאע"ג דהרמב"ם ז"ל כתב כדי לבשלו, ופירש מרן ב"י ז"ל דדוקא כדי לבשלו הוא דמחייב, ודוקא ירקות שחותכין אותם דק דק לבישול, ואפילו אם נאכלות חיין אם חותכן לבישול מיחייב משום טוחן, אבל אם רוצה לאכלן חיות לית בהו משום טוחן, מ"מ **מדסתם דבריו כאן בש"ע ולא נקט בישול, משמע דפוסק לחחמיר כסברת רשב"ם ז"ל דלאו דוקא ירק דחח"נ פירות, ולאו דוקא לבישול אלא אפילו לאכול**, וכדמוכח דעת הרב בעל תה"ד גבי בשר מבושל יע"ש, ואע"ג דיש לפקפק לענין חיוב, מ"מ לענין איסור מדרבנן מיהא נראה דדעתו לאסור בכל ענין, וכן נראה דעת הטור שכתב לשון איסור ולא חילק כלל.

ומשמע דאפילו לאכול לאלתר אסיר, ודלא כהרשב"א ז"ל הביאו מור"ם ז"ל בסמוך, וזהו **כפי מסקנת חב"י** ז"ל דלא התיר לחתוך אינשאלד"ה לאלתר אלא בחתיכות גדולות, וסיים וז"ל ומ"מ נכון הדבר להזהיר שיחתכו חתיכות גדולות קצת ושיאכלו לאלתר, וכל כהאי גוונא נראה דלית בה מיחוש לדברי הכל עכ"ל, ואע"ג דהתיר לחתוך בשר מבשול דק דק לעיל בסעיף ט', התם שאני מטעמא דכתב בעל תה"ד דלא אסרינן דק דק אלא כגון עצים ופירות ולחם דאינהו כולהו גידולי קרקע ויש במינן טחינה כגון תבואה וקטנית דעיקר טחינה שייך בהו אבל בשר דאין גידולו מן הארץ לכ"ע לא שייך ביה טחינה.

שבת של מי מסכת שבת דף עד עמוד ב

גמ' אר"פ האי מאן דפרים סלקא חייב משום טוחן ע"כ רש"י ותוס' פי' מימרא זאת בירקות דהחותך דק דק חייב משום טוחן, והרא"ש תמה על פי' זה באומרו דדבר שהוא אוכל ומחתך דק דק אין זה טחינה אלא פי' הוא כפי' ר"ח דפי' עצי דקלים שעומדים תיכי תיכי כעין נימין שכשמפרק הנימין הללו יוצא מביניהם כמו קמח דק דומיא דסלית סילתי עכ"ל, ועיין בס' קרבן נתנאל, אמנם הרמב"ם והטור פסקו המחתך ירק וסוברים כפי' רש"י, **והתימא מחטור איך נטה מן חדרך שדרכו לעולם לפסוק כסברת אביו**, וכן הרגיש הר' תוספת שבת בסי' שכ"א ס"ק י"ב[31]. והוי יודע דאף למאן דס"ל דאסור בחתיכת ירק דק דק הנ"מ לחתוך ולהניח אבל לאכול לאלתר מותר כדאמרי' לעיל בברירה דלאכול לאלתר מותר, וכן מבואר בהגהת הש"ע סי' שכ"א ס"ק י"ב ועיין בס' אליה רבא ובשאר אחרונים, ופוק חזי בשלטי הגבורים דהאריך:

מנחת חינוך פרשת יתרו מוסך השבת הטוחן

כתב עוד הר"מ המחתך ירק תלוש ה"ז תולדת טוחן ע"כ, ובפ"ז כתב המחתך את הירק מעט לבשלו ה"ז חייב שזה תולדת טחינה, והוסיף תי' לבשלו, והרמ"ך מובא בכ"מ כ' ה"ל לפרש דוקא ירק שאינו נאכל חי אבל ירק הנאכל חי א"ח, ואפשר דזה כונת הר"מ שכתב לבשלו דמשמע שא"נ חי, **אך כאן לא כ' תי' לבשלו**, ובפכ"א הח"י כ' המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו ה"ז תולדת טוחן הוסיף דק דק, **וכאן ובפ"ז לא כתב דק דק**[32].

והנה הר"מ הוציא ד"ז מהש"ס דע"ד דמבואר אר"פ האי מאן דפרים סילקא חייב משו' טוחן, וכתבו התוס' דוקא סילקא הוי טוחן אבל שאר אוכלין שרי, ואין כן דעת הר"מ דמחייב בכל ירק, אך **בתוס' דקי"ד ע"ב ד"ח אלא וד"ח לעולם חזרו מדבריהם** דכאן דירק שחותכין דק דק חייב משום טוחן, ובהכי מיירי האי דכאן מאן דפרים סילקא ובאינו דק דק א"ח משום טוחן, וזה נראה דעת הר"מ פכ"א שכ' דק דק וסמך כאן אמ"ש שם, ומ"מ קצ"ע **דח"ל לכתוב כאן בעיקר חדין** דטוחן ושם מביאו אגב גררא מה שמסתעף איסורי דרבנן, וכ"כ הה"מ פ"א מה' שביתת עשור דהר"מ כ' ונקצץ וכו', כתב דבדק דק חייב, אך מיירי באינו דק דק ע"ש.

ואיני מבין כונת הרמ"ך שכ' על הר"מ דהו"ל לחלק בין נאכל כמות שהוא חי, כדי שלא יקשה לו קניבת ירק דשרי ביוה"כ, עכ"ל, ובאמת להר"מ ל"ת כלל

---

[31] צ"ל ס"ק כ"א.

[32] בחלק מהדפוסים הגירסא בפ"ז 'מעט מעט', והוא כמו דק דק.

בל"ז רק מחלק בין דק דק וקניבת ירק ביוה"כ מיירי באינו דק דק, כמ"ש התוס'.

והה"מ גם איני מבין, מאי זה שכ' דנאכל חי שרי כמו פת, נראה דשרי לכתחלה, וכתב כדי דלא תיקשי קניבת ירק ביוה"כ, ובאמת **שבת אסור קניבת ירק על כל פנים מדרבנן** עיין שם ותבין, וצ"ע.

ורש"י כתב כאן בפרים סילקא שמחתכו הדק כו', נראה דהיינו דק דק וכ"ה ברא"ש בשם רש"י דמחתכו דק דק, והרא"ש כ' שהוא פירוש תמוה כל דבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק דק אין שייך טחינה עכ"ל, ולכאורה **חטים ושעורים נמי אוכל ונאכלים קליות בלי טחינה**, ומ"מ שייך טחינה. אך רוב אכילתן ע"י טחינה[33], אבל ירקות וכדומה שאין רוב אכילתן על ידי טחינה, סברתו דל"ש טחינ', והר"מ ורש"י ותוס' כולם מסכימים בדק דק בכ"ע שייך טחינה.

והנה התוספות שכתבו כאן דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי, י"ל **כוונתם דסברי כחרט"ך** דוקא בא"נ כמו שהוא חי שייך טחינה אבל ירק הנאכל חי ל"ש טחינה, ע"כ כ' סילקא, והיינו דסילקא א"נ כמו שהוא חי, ע' ברכות דף ל"ח ע"ב שלקות כרבא וסילקא, וזהו דסיימו שאר אוכלין שרי היינו כל הנאכל כש"ח ה"ל אוכל ובאוכל ל"ש טחינה, רק בסילקא דל"ה אוכל דאינו נאכל כש"ח, וסילקא ל"ד דמסוף דבריהם נראה דהחילוק בין שאינו אוכל ובין אוכל, ובלא"ה למה נשתנה סילקא דוקא, אלא עיקר הכונה סילקא וכל דדמי ליה דאינו אוכל השתא, אבל בדבר שהוא אוכל השתא ל"ה טוחן.

והרא"ש כתב דרש"י פי' דפרים סילקא היינו שמחתך הירק דק דק ופי' תמוה דל"ש באוכל, ונ' דהי' גרסתו כן ברש"י, אבל ברש"י שלנו לא נזכר כלל ירק על האי דפרים, רק כתב הפירוש דפרים ע"ש, אם כן **אפשר דעת רש"י גם כן דוקא בסילקא חייב**, ול"ק ק' הרא"ש דבאמת אינו אוכל כמ"ש התוס' והרמ"ך.

אך בגוף הדין התוס' דקי"ד וכן הר"מ סוברים (דא"ח) בכל הירקות הדין כך דשייך טחינה רק החילוק בין דק דק ל"ח גדולות, וכן הסמ"ג והטור והרבה פוסקים ע' בשה"ג כאן.

וכוונת חר"מ שכתב כדי לבשלו נראה דסברתו כעין סברת חרשב"א דאם מחתך כדי לאכול לאלתר א"ח, משום טוחן כמו בורר, ע' בראשונים[34] שהקשו על דבריו, דל"מ טוחן שיהי' פטור בלאלתר, וסברת הר"מ נראה דומיא דטחינה בעינן, כמו טוחן תבואה לאחר הטחינה אין אוכלים עדיין רק על ידי בישול או אפי', ה"נ אם חותך כדי לבשלו הוי טחינה, אבל כדי לאכול בלא תיקון ל"ה דומיא דטחינת תבואה, **ומ"ל לועס בשיניו או שמחתך קודם שיחא קל לאכול** אין סברא שיהיה טוחן בכה"ג כנ"ל סברת הר"מ, ומסתברים דבריו מאוד, ובאמת **בטוחן תבואה אף דדעתו לאכול קמח חייב דבטלה דעתו** דאין דרך לספויי קמחא עיין בברכות, אבל מה שדרכו לאכול, ה"ל כמו לועס בשיניו וא"ח רק ברוצה לבשלו, ה"ל דומיא דטחינה כנ"ב, וד' הרשב"א יתבארו לקמן בס"ד.

כתב עוד הר"מ וכן הנוסר עצי' להנות בנסורת שלהם כדי לבשל גרוגרת מביצה קלה, וד"ז מבואר בגמרא שם א"ר מנשה האי מאן דסלית סילתא חייב משום טוחן, ופירש"י עצים דקים להבעיר האש והר"מ פי' דנוסר עצים וע' בביצה די"ט ע"ב השתא סלותי מסלתינן פירש"י פירוש אחר וצ"ע ועיין ברי"ף מה שפי' כאן.

והנה הא דכ' הר"מ להנות בנסורת ל"ד דאם רוצה להנות מעצים גם כן חייב דעיקר שלא יהיה מקלקל, אבל אפילו אם א"ר להנות בנסורת חייב דס"ל משאצל"ג חייב כ"כ הלח"מ, והשיעור כדי לבשל כמו בהוצאה כמ"ש המ"מ.

כתב עוד הר"מ השף לשון של מתכות חייב בכ"ש וכ"כ בפ"ז ולא הרשימו גם כן מאין יצא לו ד"ז, מבואר בדעת הר"מ דטוחן חייב אף שאינו גד"ק כי מתכות אינו גד"ק, עיין בסוכה, ובעפר שייך נמי טחינה כמבואר בפסחים וביצה והא קעביד כתישה, וכפירש"י כאן גבי חביתא דשוחק הרגבי' חייב משום טוחן וזה ל"ק גד"ק לענין סוכה והשיעור ג"כ כמו בהוצאה, א"כ בשר בהמה חו"ע דהר"מ ס"ל דהוי גד"ק לענין שבת כמש"ל ודאי אם מחתך בשר דק דק הוי טוחן, אך דוקא בשר חי כדי לבשלו כמ"ש אבל בשר מבושל ל"ה טוחן כמ"ש בדעת הר"מ לעיל, ועיין בתה"ד נראה קצת שמחלק דבאינו ג"ק ל"ש טוחן ע"כ בבשר ל"ש טוחן, ובאמת בשר הו"ל ג"ק להר"מ, והרב' דברי' שכתבתי כאן מבוארי' בב"י סי' שכ"א ואני בארתי הדברים על סדר הר"מ בדבר שאנו עומדים בו.

ועבשו"ע סי' שכ"א הובאו דיעות אלו וגם דעת הרשב"א לאכול לאלתר שרי, וגם דעה דאין טוחן אחר טוחן ע"כ ל"ש טחינה בפת, ועמ"ל פ"א מהחו"מ דאם טוחן דק מאוד כדי לפזר לרוח בכה"ג יש טוחן אחר טוחן, וראיה מתוס' שבת דקי"ד, ועפמ"ג סי' זה במשבצות דאין ראיה מדה"ת לענין טוחן אחר טוחן ועכ"מ פכ"א הח"י.

ערוך השולחן אורח חיים סימן שכא

[סעיף ב] וזה שכתב דמחתך ירק חייב משום טוחן זהו ממה שאמרו שם האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, אבל התוס' [ד"ה האי מאן] כתבו שם דדוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי עכ"ל וכונתם דאפילו שאר ירקות לבד מסילקא מותר כמבואר בהג"א ע"ש והרא"ש תמה לגמרי על מי שאוסר לחתוך, וז"ל ופירש"י תמוה דאיך שייך טחינה בדבר שהוא אוכל ומחתך דק דק ופירושא דסילקא כמו שפיר"ח עצי דקלים וכו' שכשמפרק הנימין יוצא כמו קמח דק לפיכך המנפצו חייב משום טוחן עכ"ל, **ואני מתפלא על חטור** שכתב אסור לחתוך הירק דק דק שדומה לטוחן עכ"ל שלא כדברי אביו הרא"ש ז"ל ולא הביא דעתו כלל, ונראה מלשונו דס"ל דנהי דחיוב חטאת ליכא בזה דבגמ' הפי' כאביו, מ"מ כיון דרש"י והרמב"ם אסרו, **לא מלאו לבו לחתיר ולכן כתב שדומה לטוחן:**

[סעיף ג] והרשב"א והר"ן כתבו דהך דפרים סילקא זהו כדי לאכלו למחר או לאחר זמן, אבל לאכול מיד מותר כמו בבורר שבשעת אכילה בורר ואוכל כמ"ש בסי' שי"ט, ולאו דוקא ממש בשעת אכילה אלא כדי לאכול מיד, ואפילו אחד יכול לחתוך בעד כל בני הסעודה כמו בבורר שם [ב"י]:

[סעיף ד] ובדברי הרמב"ם יש עיון דלכאורה משמע מדבריו כפירש"י דמחתך ירק חייב משום טוחן כלומר לחתיכות קטנות, דאלו לגדולות הא מצינו שהיו מקנבין ירק ביום הכיפורים מן המנחה ולמעלה [תוס' קי"ד: ד"ה אלא], אבל בפכ"א דין י"ח כתב המחתך את הירק דק דק כדי לבשלו ה"ז תולדת טוחן וחייב, לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובים לפני בהמה אבל מחתכין את הדלועין ואת הנבלה לפי שאין טחינה בפירות עכ"ל, ובכאן נראה דדוקא כדי לבשל הירק חייב, אבל לאכלו חי מותר, וכ"כ רבינו הב"י בספרו הגדול שזהו דעת הרמב"ם, ואח"כ כתב דאולי מדרבנן אסור, ומדבריו נראה שגם בפ"ח היתה לפניו הגירסא ברמב"ם כדי לבשלו ע"ש, אמנם לענ"ד **מאד תמוה דמאי נ"מ במלאכת טחינה אם כדי לבשל או שלא לבשל**, ושמא תאמר מפני שעיקר טחינה הוא בקמח והוא כדי לאפות, הא בירושלמי דכלל גדול אומר ההן דשחק מלח ההן דשחק פלפלין חייב משום טוחן וכי כל מלח הוא לבישול, ועוד אומר שם כששוחק שום במדוכה חייב משום טוחן, וכן המכה על הפשתן חייב משום טוחן והרי חייבים גם בעצים ובמתכת כששפין אותו שקורין פיילי"ן כמ"ש הרמב"ם עצמו, ולולי דברי רבינו הב"י הייתי אומר דמ"ש הרמב"ם כדי לבשלו **אין כונתו דוקא לבשלו אלא כלומר שמחתכו דק דק עד כדי לבשלו דמחתך לבישול מחתך דק דק:**

[סעיף ה] וגם מ"ש הרמב"ם דמחתכין את הדלועין לפי שאין טחינה בפירות, והרי הירושלמי מחייב על טחינת פלפלין כמ"ש ופלפלין הוה פירא כדאיתא בברכות [ל':] וערלתם ערלתו את פריו להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזה זה פלפלין ע"ש, ולבד זה לא אבין דכיון שפסק דבירק יש טחינה ולא בפירות לפיכך מותר לחתוך את הדלועין, והרי דלועין הוא מין ירק כדמוכח במס' כלאים, וכן בדברי הרמב"ם בפ"ג מכלאים שכתב היתה שדהו זרועה ירק ובקש לזרוע ירק אחר אפילו דלועין ע"ש ובהכרח כן הוא שהרי אינו לא מין תבואה ולא מין זרעים, ולבד זה מנין לו שאין טחינה בפירות:

---

[33] עוד יש לומר בנוסח אחר, המבואר במכתבי החזו"א [בליקוט ענף ז' מכתב ד'] וז"ל "ומה שטענ כת"ר שליט"א דפת הוי מחטים, לאו טענה היא, דלא בחטים תליא מלתא, אלא דבר שיש לו עילוי כמו חטים לפת, שם מלאכה על כל ההכנות, שכל הכנה משנה את צורתה, ומוליכה את הצמח לצורה המעולה, והלכך אפי' קליות הנטחנות לאפי' שם מלאכה עלה".

[34] כה"ק בשלה"ג, ובראשונים לא מצינו, ועי' בב"י שכתב שלא נמצא מי שחולק עליו, אמנם עי' חזו"א סי' נ"ז שמדייק בכמה ראשונים דפליגי.

[סעיף ו] ונראה לענ"ד כונה אחרת בדבריו דטחינה לא שייך אלא בדברים שדרכן לחתכן דק דק יהיה מאיזה מין שיהיה, אבל **פירות אין דרכן לחתכן דק דק**, וגם דלועין כן הוא כידוע ולאו דוקא דלועים אלא ה"ה כל מין ירק שאין דרכן לחתכן דק דק כמו אצלינו אוגערקעס אין מחתכין דק דק ובוריקעס וקרויט שדרכן בבישול מחתכין דק דק ופירות לעולם אין מחתכין דק דק, ולכן צנון שקורין רעטא"ך ג"כ ידוע שאין דרכן לחתך דק דק אבל בצלים ושומין דרכן לחתכן דק דק:

[סעיף ז] והנה לבירור הדין, לרש"י והרמב"ם בכל מין ירק שייך טחינה, אלא דלרבינו הב"י בדעת הרמב"ם אינו אלא כשרוצה לבשלו, ולהתוס' והרא"ש אין שום טחינה בירק ורק בסילקא להתוס' יש טחינה, ואין זה המין מצוי אצלינו, ולהרשב"א והר"ן האיסור הוא רק על לאחר זמן אבל קודם האכילה מותר כמ"ש, **ופלא על רבינו הב"י בש"ע סעיף י"ב שסתם דבריו לגמרי לאיסור** וז"ל המחתך הירק דק דק חייב משום טוחן עכ"ל וזהו דלא כהרמב"ם ולא כתוס' והרא"ש ולא כהרשב"א והר"ן אלא כדעת רש"י, והרי באמת **אין מרש"י חכרע** והוא פירש רק דפרים הוי דק דק, ואולי ס"ל ג"כ כתוס' ומזה מוכח **דרפוי"י חוה מרפיא בידו פירושו בהרמב"ם וכמ"ש ולכן כתב סתם** דחייב משום טוחן, וצ"ע:

[סעיף ח] אך רבינו הרמ"א כתב וז"ל וה"ה דאסור לחתוך גרוגרות וחרובין לפני זקנים, ודוקא פירות וכדומה לזה אסור, אבל מותר לפרר לחם לפני תרנגולים דהואיל וכבר נטחן אין לחוש דאין טוחן אחר טוחן, וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח אבל אם לאכלו מיד הכל שרי מידי דהוה אבורר לאכול מיד דשרי כדלעיל סי' שי"ט עכ"ל, והנה בזה דמיד שרי פסק כהרשב"א והר"ן, ולהרא"ש פשיטא דמותר וכן להתוס' ואפילו לרש"י ולהרמב"ם לפי פירושינו מ"מ אין ראיה דלא ס"ל כן, ולכן מה שדרכינו בשבת שחרית לחתוך בצלים דק דק לערבן עם שומן או לתתם להצאלינ"ט אין איסור, דכיון שעושים זה קודם הסעודה **אפילו שעה קודם הסעודה מקרי לאלתר** כמ"ש לעיל בבורר בסי' שי"ט סעיף י"ב וסעיף ט"ו ע"ש, ואף על גב דבורר לא שרי אלא ביד זהו משום דמלאכת ברירה הוא ביד, אבל **מלאכת טוחן אינה אלא בכלי וכשהותרה לאכול מיד הותרה גם בכלי** שהרי זהו דרך אכילתה [וכ"כ הפמ"ג]:

[סעיף ט] וראיתי מפקפקים ואוסרים לחתוך בהא"ק מעסע"ר הבצלים ולא נהירא לי כלל שהרי זהו ג"כ סכין, ובריב"ש [סי' קפ"ד] חשש לאסור לגרור גבינה במורג חרוץ וקורין לזה רי"ב אייזי"ן שזהו עשוי לטחון דק דק כקמח ובזה שפיר הוי מלאכת טוחן, אבל **הסכין שקורין הא"ק מעסע"ר הרי הוא סכין חעשוי בתמונת חצי עיגול וחוא כסכין דעלמא**, ולמה נאמר שבנות ישראל עושות שלא כדין וגם ראיתי מי שכתב דאם חותכים הבצלים שתים וג' שעות קודם הסעודה קרוב לחיוב חטאת [חיי אדם כלל י"ז], ותמיהני **אטו ליכא רבותינו חמתירים לגמרי תוס' ורא"ש וחרמב"ם לפי דעת רבינו חב"י דדוקא לבשל אסור** ועוד **דכל שעושין קודם הסעודה בשביל הסעודה מקרי לאלתר ואי"א לצמצם** וכפי מ"ש לעיל סי' שי"ט מקרי שלא לאלתר משחרית לבין הערבים אבל כל שלאותה סעודה אין חשש, ובודאי יותר נכון לעשות סמוך לסעודה, אבל כשרבים בני הסעודה בהכרח להקדים איזה זמן להכין בשביל כולם:

[סעיף י] אמנם זה שכתב רבינו הרמ"א דאסור לחתוך גרוגרות וחרובין לפני הזקנים והיא תוספתא בפ"א [הל' י"ג] דביצה ובתוספתא איתא אין מרסקין וכו' אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש עכ"ל, כלומר ע"י שינוי מותר כמו שיתבאר במלח ובפלפלין, ורבינו הרמ"א שכתב לחתוך משום דכאן מיירינן בחתיכה והכל אחד דמה לי ריסוק מה לי חותך [עמ"א סקי"ד], ויש מי שאומר דדוקא לזקנים אסור אבל מי שיכול לאכלו כך מותר [שם], ודבר תמוה הוא דאם יש בזה איסור טוחן מה לי מי שיכול לאכול ומי שאינו יכול לאכול, **וא"כ גם גבי ירקות נאמר כן ולא שמענו חילוק זה מפי חפוסקים**, [גם במ"ב תמה בזה] וע' בסעיף הבא:

[סעיף יא] אמנם אעיקרא דתוספתא ק"ל, הא הרמב"ם כתב דאין טחינה בפירות ואמת שהמגיד משנה נתקשה בזה וכתב שמצא נוסחא שאין טחינה אלא בפירות, אך רבינו הב"י בספרו כסף משנה דחה גירסא זו בשתי ידים, והרי גם בעפר ובעצים ובברזל יש טחינה כמ"ש בסעיף א', אמנם לפמ"ש בסעיף ו' א"ש דכוונתו משום שאין דרך לחתך הפירות דק דק ע"ש, ולפ"ז שפיר קאמרה התוספתא דזקנים שבהכרח לחתך להם דק דק אסור, ולפ"ז **שפיר קם חדין דחיש מי שאומר בסעיף חקודם דמי שיכול לאכלו כך אין טחינה בפירות**, ופשוט הוא **דקודם אכילה מותר לפני חזקנים כמו בירקות**.

[ולולי דברי הרמ"א הייתי אומר דטעם התוספתא לאו משום טוחן אלא משום ממחק וכמ"ש הרמ"א עצמו בסעיף י"ט דמותר להחליק האוכל בשבת ולא הוה משום ממחק הואיל ואפשר לאכלו בלא זה עכ"ל וא"כ הזקנים שאין יכולים לאכלן בלא זה אסור משום ממחק ולהיכולים מותר כדברי המג"א סקי"ד שהבאנו בסעיף הקודם ודו"ק]:

משנה ברורה סימן שכא סעיף יב

(לח) המחתך הירק - תלוש ומדסתם [מג] משמע דאפי' בירקות שראוי לאכלן חיין ג"כ ס"ל דיש טחינה באוכלין:

שער הציון - (מג) עולת שבת ושאר אחרונים:

תורת רפאל סימן לא

נדפס בסוף הסימן.

ענף ב – פרים סילקא, שיעור הדקות[35]

רבינו חננאל מסכת שבת דף עד עמוד ב

הטוחן אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא. פי' **כעין כתישה ולא כעין חיתוך**[36] חייב משום טוחן, וכן מאן דסלית סילתי פי' עצי דקלים שעומדין שיבי שיבי כעין נימין וכשמפרק הנימין הללו יוצא בינית כמין קמח דק לפי' (המנפץ) חייב משום טוחן.

תוספות מסכת שבת דף קיד עמוד ב

אלא לקניבת ירק - נראה לר"י דאסמכתא בעלמא הוא דאי מדאורייתא ביוה"כ נמי ליתסר, והא דאמר בפרק כלל גדול (לעיל עג:) האי מאן דקניב סילקא חייב שתים, התם מיירי במחובר והכא איירי בתלוש כדפירש בקונטרס, ולא דמי להא דאמר בפרק כלל גדול האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן[37], דהתם **מיירי כשעושה חתיכות דקות מאד**, והכא מיירי כשעושה חתיכות גדולות.

לעולם למלאכה - וקניבת ירק דברייתא היינו **שעושים דק דק** דהוי איסור דאורייתא דדמי לטוחן א"נ במחובר.

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף עד עמוד ב

ונראין הדברים כשמחתכן לעצים דקים, וכן בסילקא שמחתכה **דק דק**, ומתוך כך התירו קניבת ירק ביום הכפורים, ונתפרשה בחתיכות גסות שאין בהם דין טחינה.

ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן – קכ]

---

[35] עוד עי' לשונות הראשונים שבענף א' [פרים סילקא].

[36] יל"ס בכוונת הר"ח [והערוך שכתב כן], אם ר"ל דפרים לאו היינו חיתוך כלל, אלא כתישה ממש כטוחן בחיטין, ומעולם לא שמענו לפי"ז דחיתוך בכלל טוחן, או דלעולם הסוגיא בחיתוך, וכוונתו רק לומר דחיתוך שאמרו הוא הדק הדק, קרוב לכתישה, וכן משמע לשונו 'כעין' כתישה. ופשיטנא ליה מהאו"ז שהביא פירש"י פרים במ"ם, ואח"כ את הערוך, שפי' קמא כר"ח, ופי' ב' משלון פרוסה, וסיים "מדברי רש"י ומלשון ראשון של ערוך לא מקרי טוחן אלא דק דק", הרי דלא הבין דהר"ח טובא מזה אמר דדוקא כתישה ולא חיתוך כלל.

וראיתי שנפלה בזה מחלוקת בין הרבנים, האגלי טל סק"ז הבין דר"ל כתישה ממש, [אמנם כתב דהוא דוקא בסילקא ע"ש], וכן הבין הג"ר א"י ניימארק ז"ל בירחון תבונה כרך ו' והאריך שם בזה טובא לחדש עוד, דכל צמצומם של הראשונים [שנלקט בענף א] שלא שייך באוכלים, או צמצומו של הרשב"א דלאלתר שרי, דוקא משום דהבינו כרש"י דהיינו חיתוך, והיה להם ע"ז קושיא מכ"מ ע"ש, לכן צמצמו בכך או בכך, אבל לר"ח קו' מעיקרא ליכא דריסוק אמרו ולא חיתוך, ולפיו אין את ההגבלות הללו, וגם ירק הנאכל חי אסור, וגם לאלתר. והגר"ב זילבר זצ"ל בירחון הנ"ל השיב דכוונת הר"ח חיתוך הדק כעין כתישה, והוכיח כן מהאו"ז הנ"ל. וע"ע תורת רפאל סי' ל"א שפי' כאג"ט, ועוד כתב לפרש לפי"ז כוונת הרא"ש במסקנתו.

[37] הק' האחרונים דבדף ע"ד כתבו דדוקא גבי סילקא שייך טוחן, עי' דבריהם [משנה למלך הלכות חמץ ומצה פרק א הלכה ג, ראש יוסף ע"ד ע"ב, נשמ"א כלל י"ז אות ג', מנח"ח, וחזו"א ריש סימן נ"ז, ועי' בלשון הב"י].

הטוחן. תולדה דאורייתא, אמר רב פפא [שבת ע"ד ב'] האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן, אמר רב מנשה האי מאן דסלית סילתיה חייב משום טוחן, הלכך יזהר אדם שלא ישליך פירות לפירורין דקין, **ושיעור דקיקותם ופרירותם לא ידעתי לברר**. ולפרר לחם מותר מאחר שנטחן כבר לא מצינו טוחן אחר טוחן, כך ראיתי כתוב בשם רבינו יוסף מפירוש רבינו שמואל זכר שניהם לברכה.

ספר אור זרוע חלק ב – הלכות שבת סימן ס

והטוחן. ירושלמי ההן דשחק מלח השף פלפלין חייב משום טוחן: אמר רב פפא האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן, פירש"י פרים במ"ם גרסי' ולא גרסי' בסמ"ך כדמפרשי' הקיפה בהעור והרוטב פירמא מחתכן הדק עכ"ל, ובערוך כתוב האי מאן דפרים סילקא **שחוא כעין כתישה** ואינו כעין חתוך חייב משום טוחן, ויש מי שאומר מאן דפריס כמו הלא פרוס עכ"ל, מדברי רש"י ומלשון ראשון של ערוך **לא מקרי טוחן אלא דק דק**[38].

...אמר[39] רב (אשי) [מנשה] האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן פירש"י סלית סילתי עצים דקים להבעיר אש וכן פי' בערוך לשון שני ואיני מבין **שכבר פירשנו דאין טחינה כ"א דק דק, ואין דרך לטחון כל כך חדק לצורך האש**...

רמב"ם הלכות שבת פרק ז הלכה ה

נדפס ענף א2.

מגיד משנה הלכות שביתת עשור פרק א הלכה ג

... ופירוש יקציץ השאר[40] אינו ר"ל דק דק שא"כ הרי זה תולדת טוחן כנזכר פ"ז מהלכות שבת.

בית יוסף אורח חיים סימן שכא

... ועוד[41] דפרים סילקא **משמע שמחתכו לחתיכות דקות ביותר**, וכדדייק לישנא דרש"י ולישנא דהרמב"ם ומפורש בדברי התוספות, **ואינשאלד"ח אין דרך לחתכה לחתיכות כל כך דקות**, הילכך נראה דלכולי עלמא שרי, ומכל מקום **נכון חדבר לחזחיר שיחתכום לחתיכות גדולות קצת**[42] ושיאכלו לאלתר, וכל כהאי גוונא נראה דלית ביה בית מיחוש לדברי הכל:

משנה למלך הלכות חמץ ומצה פרק א הלכה ג

... ועוד[43] נראה **דבנדון כזה שצריך לפרר עד אשר דק כדי לזרותו לרוח כ"ע מודו דחוי תולדה דטוחן** וחייב חטאת, וכדמוכח מדברי התוספות שבת (דף קי"ד ב) יע"ש. וכיון שכן נמצא שאינו יכול לקיים העשה וזהו שהוצרך הדב"ש לאוקמה בשבת דוקא):

נשמת אדם כלל יז אות ג

נדפס ענף ט' [טוחן אחר טוחן].

שפת אמת מסכת שבת דף עד עמוד ב

שם בגמ' אר"פ האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן ואף על גב דלא דמי לשאר טוחן דנוטל הקמה מתוך הקליפה, והכא הרי גם **לאחר שנטחן חוא כמקודם ולא נשתנה מראיתו**, מ"מ שפיר חייב דממשכן יליף, והתם לא הוי טחינת חטים אלא טחינת סממנין, וג"כ לא נשתנה מראיהן אחר טחינה, [אכן ברש"י לקמן (קכח) כ' האי מאן דפרים סילקא דמי לטוחן, משמע דאינו טוחן ממש, וכן ברמב"ם (פ"ז מה"ש ה' ה') וביראים (סי' ק"ב) מבואר דהוי תולדה דטוחן, ואפשר משום דאינו טוחן ממש אלא מחתך אותם לחתיכות דקות, אבל לפי' הר"ח דעביד כעין כתישה הוי ממש טוחן, אף על גב דלא נשתנה מראיהו כנ"ל]:

אגלי טל הטוחן ביאורים ז

[ז] דק דק כדי לבשלו. בש"ס מכילתין ע"ד: א"ר פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן. פירש"י. מחתכו הדק. וכן פירשו התוס' קי"ד: בד"ה אלא שעושה חתיכות דקות מאד וכ"כ הרמב"ם בפכ"א הי"ח החותך ירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן. והנה במ"ש הרמב"ם דהוא תולדה כן משמע ברש"י קכ"ח. במ"ש האי מאן דפרים סילקא דמי לטוחן, משמע דלאו טוחן ממש הוא רק דומה לטוחן והוא תולדה וכמ"ש הרמב"ם בפ' ז' ה"ד התולדה הוא הדומה לאב מאלו האבות. אך לקמן גבי חלתא פירש"י עשאו דקות מאחת שתים או שלשה ה"ז טוחן. משמע דהוי אב:

ונראה ליישב דהנה יותר **קשה על חר"ח וחערוך** דגבי פרים סילקא פירשו שהוא כעין כתישה ואינו כעין חיתוך חייב משום טוחן. **משמע דחמחתך אינו חייב משום טוחן**[44], **וגבי חלתא פירשו דקדק חקנים חייב משום טוחן**. וצ"ל דס"ל דוקא סילקא שאם כותשו היטב טוב לו יותר דסילקא היינו תרדין כמו שפירש"י לעיל ע"ג: גבי קניב סילקא וכן בברכות ל"ט. גבי מיא דסילקא וכן בעירובין כ"ח: דמקשה מתרדין לסילקא מבואר דסילקא היינו תרדין. ובברכות שם תבשיל של תרדין יפה ללב וכו' והא דעביד תוך תוך פירש"י ששלוק ונמחה מאוד. וע"כ כתישתן ודאי טוב להם, ע"כ ס"ל דאינו חייב עד שיכתשנו. **אבל קנים לחלתא שאם ידוכו לא יצלחו לחלתא כלל שוב דקדוקם זה טחינתם**. וגבי סלית סילתא פי' הערוך בפי' הב' המבקע עצים עי"ש. ומשום דעצים נסורת שלהם אינו טוב להבערה כמו עצים דקים ע"כ ביקועם זה טחינתם.

ובזה יבואר פירש"י הנ"ל לפי מה שהעלינו ריש מלאכת קוצר [סק"ג] בהא דתולש תולדה דקוצר, דמ"מ התולש דבר שדרכו בתלישה הרי זה קוצר ממש והוא אב. וכ"ש בקנים לחלתא שאין להם טחינה אחרת רק חתיכתם דחתיכתם זהו טחינתם ממש. ומצינו חילוק זה בגמרא [יח א] גבי לש באפר דלאו בר גיבול הוא נתינת מים לתוכו זהו גיבולו. ואפשר דלדעת ר"ח והערוך דגבי סילקא חתיכתם אינו תולדה לטוחן ממילא בחלתא די שיהי' תולדה לטוחן. ודוקא לפירש"י דבעלמא חתיכה דק דק הוא תולדה שוב גבי חלתא הוי אב. דומה לתולש דבעלמא הוי תולדה והיכי דאורחי' בהכי הוי אב. אבל לפירוש ר"ח דבעלמא פטור אינו דומה לתולש דבעלמא הוא תולדה וע"כ אף בחלתא אפשר דאינו אלא תולדה:

ראש יוסף מסכת שבת דף עד עמוד ב

גמרא פסקא והטוחן פרים סילקא כו' סלית סלתא כו', במ"ם גריס, דל"ת בסמ"ך, עברי פרס במ"נ חתיכה וכריתה מפרסת פרסה ופרם במי"ם בעברי קריעה במקום תפירה בגדיו לא יפרום, לז"א ארמית הוא כדאיתא בעור ורוטב והשתמשו בגמרא בארמית (משנה לה"ק). **ומ"ש רש"י ז"ל חדק חיינו דק דק**, הא חתיכות גדולות פטור עכ"פ, כמ"ש התו"ס לקמן קי"ד ב' ד"ה אלא, אף על גב לרש"י קכ"ח א' ד"ה שלא יקטום בכלי, הא ביד שרי, א"כ אין קושיא מקניבת ירק, גם רש"י פירש בע"א שם בקי"ד, מ"מ **מסברא חכין חוא דומיא דטוחן דק דק**.

ביאור הלכה סימן שכא סעיף יב

* **המחתך הירק דק דק** - בגמרא איתא אר"פ האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן, ופירש רש"י פריס מחתכו דק דק, וכ"כ התוספות דמיירי בחתיכות קטנות כעין טחינה אבל בחתיכות גדולות קצת אין דרך הטחינה בכך, וכ"כ הרמב"ם דק דק, אך כ"ז לענין חיוב, **אבל לענין איסור יש ליזחר מאד בזח**[45]

---

[38] ההמשך נדפס בענף א.

[39] נדפס בענף ג' סלית סילתא.

[40] לשון הרמב"ם : ומותר לקנב את הירק ביום הכפורים מן המנחה ולמעלה, ומהו הקינוב שיסיר את העלים המעופשות ויקציץ השאר ויתקן אותו לאכילה.

[41] נדפס בשלמות בענף א3.

[42] לכאורה שחשש דגם מנהגם בכלל דק דק, לכן הורה לחתוך גדולות קצת, יותר ממנהגם, ובזה יצא מבית הספק. ואין הכוונה שהוא עצמו של הדין, לחתוך יותר גדול מן המנהג בחול, אלא שכך היה המציאות שהדקות במנהגם היה גבולי, והיה הב"י נוטה להיתר, אבל לא בטח לבו, עד שיגדילו קצת, ובגדול מעט יותר מהמנהג בזמנו יצא מכלל ספק, אבל אם ישתנה המנהג, להקטין יותר, מ"מ לא סגי להגדיל מעט מהמנהג, אלא כפי שהיה בזמן הב"י, וכן אם ישתנה המנהג להגדיל יותר בחול, אי"צ להגדיל טפי בשבת מהמנהג בחול, דלאו טוחן הוא, וע"ע חזו"א סי' נ"ז.

[43] נדפס בשלמות בענף ט' טוחן אחר טוחן.

[44] נראה דכוונתם לומר דבעי' דק דק ממש, ולא כעין חיתוך שהוא עבה, אבל לאו דוקא כתישה ממש, ואין כאן מחלוקת, וכן משמע באור זרוע סי' ס' שכתב שמרש"י ומערוך בפי' קמא [שהוא פי' הערוך] למדנו דבעי' דק דק.

[45] שמור זאת על לבך והזהר מאד כאשר הורה זקן, [ועי' לקמן מספר שולחן שלמה], מיהו דבריו לגבי סילקא, אבל חותך לאלתר, במאכלים שנאכלים חיים, אין החשש אלא לחומרא, ולא בזה באו דבריו להזהר כל כך הרבה.

דכבר כתב בספר יראים להרא"מ **דשיעור דקותן לא נודע לנו**, וכן משמע בב"י דהצריך לענין היתר אישלאנד"א שיעשה חתיכות גדולות במקצת וגם יהיה סמוך לסעודה עי"ש:

שביתת השבת פתיחה למלאכת טוחן

פתיחה למלאכת טוחן

א. בענין טוחן רחוי להשיס לג (ב) כמה שיעור דקות דבריס הנטחנים עד שיתחייב עליהס, (ג) אס טוחן הוא דוקא בכלי מה גס ביה, (ד) אס טוחן הוא בכל הדבריס או לפחות בכל מה שהוא גידול[א] אס לאו, (ה) אס בכל הדבריס אין חילוק בין שמיה מחר שמיה או לא, (ו) אס צריך לענין שיהא דק מעט גדול או פירוד דק מגוס גדול אס יש בו משוס טוחן וכן מ"ש רש"י [עד:] גבי חלמא דאס מתך קנה לשניס שייב משוס טוחן אס דוקא צריך לשניהן או גס בצריך לאחד.

והנה בספר יראים [סי' רע"ד, קנ.] כתב יש להזהר שלא לפרר פירות לפירורין דקין ושיעור דקיקתן ופרירתן לא ידעתי לפרש עכ"ל, אבל שאר פוקריס כתבו דלא שייב משוס טוחן אס לא מפרר דק דק.

ב. וז"ל הגה"ן הנ' שבת פי' ס' האי מאן דפריס בתמס פוקיא שייב משוס טוחן פירש"י פריס בתמס גרמיזן כו' ממתקן דק ע"כ ונפרוין [ערך פרס] כתוב האי מאן דפריס פוקיא שריב בתיס בתמס ואינו בעין ממתן שייב משוס טוחן ויש מי שאומר מאן דפריס כמו הלא פרוס עכ"ל. מדברי רש"י ומשנתן ראשונה של פרק זה מקרי טוחן אלא דק דק ופוקיא הוא יבק שמתו מדרין כלאמריגן פ' מי שאמרו [ס"ע.] ליתי ז' בוני פירמא דפוקיא ופירש"י פוקיא מדרין הא למדת שהמוחך ויקוח דק דק שייב משוס טוחן כו' וה"ר יהס פירוש בפירות ואירך אלא ביהור [:] השס פלפלין שייב ופלפלין פירא הוא בהמיא לעולם הגזול [א] כו' הלכך הלכה למעשה דיש לפרש בפירות ואירך אלא ביהור שלא יפרר אוהס פירורין דקין ולפרר הלאס אוהר אחר שנטחן לו מעיט טוחן אחר טוחן כ"כ הרמ"ס כו' ועוד לאיתי כתוב בשס ה"ר יוסף הנאי מאן דפריס פוקיא שייב משוס טוחן משוס טוחן אלא דק דק ואיתי הנאי מאן דפריס פוקיא שייב

רבינו חננאל מסכת שבת דף עד עמוד ב

וכן מאן דסלית סילתי, פי' עצי דקלים שעומדין שיבי שיבי כעין נימין וכשמפרק הנימין הללו יוצא כמין קמח דק לפי' (המנפץ) חייב משום טוחן.

רי"ף מסכת שבת דף לב עמוד א

פי' דסלית סילתי אלו עצי דקלים שעומדין שיבי שיבי פירוש נימין נימין וכשמפרק אותן הנימין יוצא מביניהן כמין קמח דק, ומתוך כך נחשב כטוחן:

ספר אור זרוע חלק ב – הלכות שבת סימן ס

אמר רב (אשי) [מנשה] האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן פירש"י סלית סילתי עצים דקים להבעיר אש וכן פי' בערוך לשון שני ואיני מבין **שכבר פירשנו דאין טחינה כ"א דק דק, ואין דרך לטחון כל כך חדק לצורך האש**, ונראה בעיני עיקר הפי' כלשון ראשון של ערוך היינו עצי דקלים שהן עומדין שיבי שיבי כעין נימין וכשמפרק הנימין הללו יוצא מביניהן כעין (נימין) [קמח] דק לפיכך המנפצם חייב משום טוחן עכ"ל, וכן פי' אלפס אבל אם שבר לשנים דבר תלוש אין כאן חיוב משום טוחן, הלכך מותר ליקח תבן וקש וכל דבר הראוי למאכל בהמה ולשברו לשנים לחצות בו שיניו כההיא דפ' המביא דא"ר יהודה אוכלי בהמה אין בהן משום תקון כלי ומותר לקטום ולתקן קש של שבולת בשבת לחצות שניים עכ"ל וכן הלכה.

רש"י מסכת שבת דף עד עמוד ב

דסלית סילתי - עצים דקים להבעיר אש.

רא"ש מסכת שבת פרק ז' [ומפרשיו]

נדפס ענף א'1 פרים סילקא.

רא"ש מסכת ביצה פרק ד סימן ד

ויראה דהיתר הביקוע דאיירי ביה היינו לבקע מן הקורה שא"א לאפות ולבשל בה בלא ביקוע. אבל עצים של הסקה והם גדולים קצת לא יבקעם כיון שיכול לבשל ולאפות בהם בלא ביקוע (ס) טרחא שלא לצורך הוא, ואב מלאכה כדאמר בפ' כלל גדול (דף עד ב) האי מאן דסלית סילתא חייב משום טוחן.

רבינו ירוחם – תולדות אדם וחוה נתיב יב חלק יד

פריס סלקא חייב משום טוחן, פר"ח עצי דקל העומדים שיבי שיבי, כעין נימין נימין, וכשמפרק נימין הללו יוצא מביניהם כעין קמח דק, והמנפצן חייב משום טוחן, ועוד פשוט דסלית סלתי חייב כמו כן משום טוחן כלומר שעוש' מעשי' גדולים קטנים להדליק האש.

רבינו ירוחם – תולדות אדם וחוה נתיב יב

נדפס ענף א'1 פרים סילקא.

שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף עד עמוד ב

האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן. פרש"י ז"ל שמבקע עצים דקים להבעיר אור ואי קפיד לבקען במדה חייב משום תולדה דמחתך את העור. וא"ת נימא ג"כ גבי מסתת את האבן דליחייב נמי משום טוחן, לא היא דגבי סילתי סלית להו לכולהו והוה ליה כטוחן, מה שאין כן באבן **דחנשאר חוא העיקר וחסיתות אינו אלא ליפותה.**

והרי"ף ז"ל פי' האי מאן דסלית סילתי דמיירי בעצי דקלים שעומדין שיבי שיבי וכשמבקען **יוצא מביניחן כמו קמח דק וחשיב לח טוחן**. וי"מ דמיירי בחותך עץ במגרה והנסורת היוצא ממנו חשיב טוחן, ולא תקשי, להני[51] פירושי הא דסיתות אבן **דחכא כשצריך לאותו נעורת**:

רבינו יהונתן מלוניל

[שבת עד ב] דפרים סילקא, ולא בסמך, מחתכו הדיק. דסלית סילתי, מבקיע עצים גסים לעשות מאחת שתים ושלש מיחייב משום טוחן. ואי קפיד אמשחתא [גליון: פי', אמידא דקיימא לן כל דבר שאדם מחתך ומקפיד על מדתו נקרא מלאכה מחתך] במדה שיעור זו, מיחייב משום מחתך, כדתנן [במתני'] והמחתכו, ועור מחתכן במדה. **ופי' שכתוב בחלכות בסלית סילתו, צריך עיון** דלא גרעו עצים מסילקא דמיחייב משום טוחן.

[51] לשון רבים, שכולל פירוש הר"ח, וכה"ק המאירי על פי' זה, ורבנו מיישב.

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף עד עמוד ב

המחתך את הירק אחר שנתלש חייב משום טוחן, וכן המבקע את העצים לעשות מאחת שתים או שלש כדי להדליק בהם את האור והוא הנקרא כאן דסלתי סלותי, ואם הוא קפיד על מדתו כגון שהיה צריך למדת טפח וזה העץ עבה או ארוך יותר מטפח וממעטו כדי להתקינו לצורכו חייב משום מחתך האמור בעור, וי"מ בסלות סלותי עצים שעומדים שיבי שיבי, וכשמפרקן זו מזו מוציא מביניהן קמח דק, והוא שעושהו כטוחן, ואין הדברים נראים **שחרי קמח זה כנוס בתוך חעץ ואין חוא טוחנו אין זה אלא כשובר חבית מלאה קמח וחקמח יוצא**[52], ועוד **שאין חיוב טחינה אלא כשצריך לאותה טחינה**, וזה כשמפרקו אינו צריך לאותו קמח[53], אלא אין הדברים אלא כדעת ראשון,

ונראין הדברים כשמחתכן לעצים דקים, וכן בסילקא שמחתכה **דק דק**, ומתוך כך התירו קניבת ירק ביום הכפורים, ונתפרשה בחתיכות גסות שאין בהם דין טחינה.

וי"מ שלא התירו קניבת ירק אלא באותן שדרכן לאכל בלא פירור, ואין הקניבה אלא הסרת קצת דברים קשים להתבשל, ולא שהן פסולת, אלא אכל קשה להתבשל, והדברים צריכים עיון, ולענין שמועתנו למדת מ"מ **שכל שמדקדק את חדבר**, עד שעושה מאחת שתים ושלש הוא תולדה של טוחן, והוא הענין במחתך את הירק כמו שביארנו:

ענף ד – דין פרים סילקא וטוחן לאלתר

שו"ת הרשב"א חלק ד סימן עה

שאלת אם מותר לפרר פתותי לחם לתת לפני התרנגולין בשבת, אם איכא למיחש משו' טחינה או לא, דמסתבר' דשרי כדקי"ל דשווי אוכל' משווי, ותנן נמי (שבת קנ"ו ע"ב) מחתכין את הדלועי' לפני הבהמ' כו', ולאו דוקא לפני הבהמה דסגי לה בחתיכות גדולות, אלא ה"ה לעופות, דכל שיווי אוכלא שרי, ואורח' דמילת' קתני.

אלא דקשיא לי ע"ז הא דאמרי' בפ' כלל גדול (ע"ד ע"ב) האי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן. ואם באנו לומר דשלא לצורך היום קאמר אלא כדי לבשלו לערב, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל המחתך את הירק דק דק כדי לבשל ה"ז תולדת טוחן, והדבר צ"ע אי טוחן ממש קאמר היאך נתיר מלאכה דאוריית' מפני עופות ובהמה.

גם מה שכתב הרב ז"ל לפי' אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני הבהמה בין דקה בין גסה מפני שנרא' כטוחן. אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים שאין טחינה בפירות. לא ידעתי דעתו. שהרי בשבת (קנ"ה ע"א) משמע דטעמא דאין מרסקין את החרובים משום דמטרח באוכלא לא טרחינן. דחרובין דומיא דשחת כו' כרב דקיימא לן כותיה. ועוד מאי קאמר דאין טחינה בפירות, הלא עיקר הטחינה בפירות היא. כגון חטים ושעורים. וחרו' עצמן פירות הן. ואיך אמר שנראה כטוחן.

ובערוך פירש פריס סילקה שהוא כעין (כתושה) [כתישה] ואינו כעין חיתו'. ובמה שפי' הגאון אלפסי ז"ל במאן סליק סלקי שהטעם מפני הקמח הדק, כתב הרב הכהן ז"ל דצ"ע דלא גרעי עצים מסילקא ע"כ.

תשובה מסתברא דהא דפרים סילקא דוקא במחתך דק דק כדי לאוכלו למחר או אפי' לבו ביום ולאחר שעה, לפי[54] שדרכו של סילקא לחתכו דק דק

[52] לכאורה צ"ל בדעת הר"ח דאין המציאות כן, אלא יש שם חיבור דק וחלש, וע"י החיתוך הוא מתנענע ונפרך ונעשה קמח, אבל שמעתי מהר"מ אפשטין שליט"א לפרש דלעולם המציאות כהמאירי, וס"ל להר"ל דלא דמי לחבית, דכיון דהוא מברייתו כך שאין לנו אלא דקל אטום וחתום וכולו כגוש אחד, וע"י מעשיו יש לנו תוצאה של קמח דק, הרי זה גם כן בכלל טוחן, וצ"ע.

[53] כבר כתב בשיטה להר"ן דהכא כשצריך לנעורת.

[54] משמע דהרשב"א סומך דבריו על המשמעות שנקטו סילקא, וסילקא צריכה בישול כמבואר בגמ' ברכות דף ל"ח, וא"כ יש תימה שנקטו סילקא שאינו נאכל לשבת שצריך עוד בישול, ולמה לא דברו בהווה בשאר ירקות הנאכלים חי, אלא ש"מ דוקא סילקא דדרכו לחותכו קודם בישולו וא"כ אין זה לאלתר, ואם כנים אנו בביאור זה, הרי שהרשב"א לא למדו רק מסברא מבורר, אלא גם מתוך משמעות הסוגיא שנקטו סילקא, ויהיה זה דלא כחזו"א שכתב במכתביו "דודאי אין דברי הרשב"א אלא נטיית הדעת" עד שמפקפק בדבריו, ועל דרך

בשערב[55] **בשולו**, וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה חייב, אבל **לאוכלו מיד מותר**. שלא אסרו על אדם לאכול מאכלו חתיכו' גדולות או קטנות. **דכענין שאמרו (שבת ע"ד ע"א) לענין בורר** היו לפניו שני מיני אוכלין בורר ואוכל. בורר ומניח לא יברור. ואם בורר חייב חטאת. ופירשה אביי דה"ק בורר ואוכ' לאלתר. בורר ומניח לאלתר ולבו ביום לא יברור. ואם בירר נעשה כבורר לאוצר וחייב חטאת. דאלמא כל שאוכל לאלתר כדרך שדרכן של בני אדם לאכול, אף על פי שיש באותו צד בעצמו חיוב חטאת בשמניח לאחר זמן ואפי' לבו ביום[56], וה"נ דכוותה היא.

וכל מה שתפסת על הרב ז"ל הדין עמך לפי דעתי. כי ההיא דאין מרסקין את החרובין, משום מיטרח באוכלא לא מטרחינן היא, כדאיתא התם בפרק מי שהחשיך, גם מה שאמ' שאין טחינה בפירות אלא בתבואה, וסילק' עצמה הויא תיובתיה, גם שחת וחרובין לפי דעתי, גם בירושלמי אמרו הדין דשחית תומא כדמפריך ברישיה משום דש, כדמבחר בקליפתה משום בורר, כי שחיק במדוכתיה משו' טוחן, כדיהי' משקין משו' לש, גמר מלאכתו משום מכה בפטיש, אלמא בשחיקת השום יש בו משום טוחן.

ומן הירושלמי ג"כ **נלמוד שחכל תלוי בין עושה ואוכל לאלת' לעושה ומניח לבו ביום**, דהא דמפריך ראש של שום מחייב משום דש, ומשו' מכה בפטיש, ואלו לאכול לאלתר כבר התירו בגמרא בפרק תולין (ק"מ ע"א) דאתמר התם חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בכלי ואינו ממחו ביד. ואסיקנא ממחו בין ביד בין בכלי, והילכך אף לפרר לפני התרנגולין שמזונתם עליך להאכילם מותר לאלתר, דשווי אוכלא משווינן.

הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף לב עמוד א / [חידושי הר"ן מסכת שבת דף עד עמוד ב]

אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא פרים גרסינן כלומר שמחתכו הדק וכדפרשינן קיפה בפרק העור והרוטב (דף קכ א) פירמא דהיינו אותו דק דק של בשר שיורד לשולי הקדירה.

וכתב הרשב"א ז"ל בתשובה דדוקא במחתכן כדי לאכלן למחר או לבו ביום לאחר שעה הא לאו הכי שרי, כדשרי אביי לברור ולאכול לאלתר, ולפיכך התיר לפרר פתיתי לחם לתרנגולים לתת לפניהם לאלתר, וכדקיימא לן בשלהי מכלתין [דף קנה א] דשוויי אוכלא משוין, ובספר המצות התירו לפי שאין טחינה אחר טחינה[57]:

שלטי הגיבורים דף לב עמוד א מדפי הרי"ף

רש"י פירש דפרים סלקא ר"ל שמחתך ירקות דק דק, וכתב עליו הרא"ש שהוא פי' תמוה לומר דדבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק דק שיהא שייך בו משום טוחן, ופי' הוא דפריס סלקא הם עצי דקל שיש בה נימין נימין וכשמפרק הנימי הללו יוצא מהן כמין קמח דק דק, א"כ לדידיה כל מילי שהוא אוכל מותר לחתכו דק דק, ופי' רבינו ומיי' פכ"א מהל' שבת וסמ"ג לאוין ס"ה מסכימין לפי' רש"י, וכן התו' וגם הטור א"ח סי' שכ"א כתב כרש"י בסתם ואינו מביא שום דעת חולק, **ולכולהו אסור לחתוך ירק דק דק בשבת.**

וכתב הר"ן בשם הרשב"א דדוקא במחתכו כדי לאוכלו למחר או לבו ביום לאחר שעה, הא לאו הכי שרי אי בעי לאוכלן לאלתר, ומתוך כך התיר לפרר לחם דק דק לתרנגולין אם עומד עליהן שיאכלו אותו לאלתר.

ותמיהני עליו דכיוון דהאיסור הוא משום טוחן, מה לי טוחן לבו ביום או לאלתר או למחר, וכי כל המלאכות כולן שרי לעשותן בדצריך לאותה מלאכה לאלתר, ואל תשיבני מברירה שהתירו לברור כשרוצה לאכול לאלתר, **דחתם טעמא דבכח"ג שחתירו לא חוי ברירה, ועוד שחכמי' עצמם פירשו דין הבורר (נ) בח**, אבל הכא שהם פי' דחתיכ' ירק דק הוי טוחן ולא חלקו, מנין לנו לחלק מסברא ולדמות מה שלא דמו הם.

ולדברי הרשב"א אם אין התרנגולי' אוכלים אותם הפירורים לאלתר[58] אסור לפרר להם, מיהו התוס' כתבו דוקא בחתיכת ירק שייך טחינה, אבל לא בחתיכת שאר אוכלי, וכ"כ סמ"ג שמותר לפרר הלחם דלא שייך טחינה בתר טחינה, ורא"ם אוסר לפרר פירורי לחם בשבת[59], ויש אוסרין לפרר ולחתוך דק דק שום פרי, דבכל הפירות שייך טחינה, ובמקצת נוסחאות מיימוני כתוב כן.

ולפי אלו המחלוקות יהיה תלוי בהם גם כן דין פרירת הבשר דק דק למי שאינו יכול ללעוס בשיניו, דלמאן דשרי פרירת שאר אוכלי או כל דבר שהוא אוכל שרי נמי לפרר הבשר דק דק, ולמאן דאסר אסור נמי הכא, ולדברי הרשב"א בכל ענין שרי רק שיאכלנו לאלתר, **ואם חיקש הרשב"א טוב וראוי לסמוך עליו אליבא דכ"ע יהיה מותר** פרירת בשר דק דק לאלתר.

ובספר תרומת הדשן מתיר נמי מטעם דבשר לא שייך במינו טחינה, דלא הוי בשר גדולי קרקע כמו שאר התבואות דטוחנים אותן, מיהו אין כל כך ראיה **דבשר ודאי חשיב גדולי קרקע כדמוכח ריש בכל מערבין**, וכ"כ התוס' פ' כלל גדול גבי מפרק תולדה דדש.

ותלוי גם במחלוקת זה מה שנהגו לכתות המצה בפסח או לגרור בגרירה הלחם בשאר יו"ט דהרי טחינה אסור ביו"ט, אם לא נאמר דלגבי יו"ט הקלו בכה"ג שאינו ממש טחינה.

בית יוסף אורח חיים סימן שכא

נדפס ענף א'3.

שולחן ערוך סימן שכא סעיף יב

נדפס ענף א'3.

מגן אברהם סימן שכא סעיף יב

טו לאכול מיד. או שהתרנגולים יאכלו מיד שרי לחתוך [ר"ן] שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו בחתיכות גדולות או קטנות א"כ הוי דרך אכילתו בכך [ב"י], ובש"ג מפקפק על היתר זה, וגם הרב"י כת' ליזהר לחתוך לחתיכות גדולות קצת ע"ש, אבל במדינתנו נהגו לחתוך הצנון **דק דק מאד** ויש להם על מי שיסמוכו, ועכ"פ אסור לעשות עד יציאת בה"כ דבעינן סמוך לסעודה ממש כמ"ש ריש סי' שי"ט וכ"מ בר"ן ס"פ ט"ו:

אליה רבה סימן שכא ס"ק יב

(יב) מותר לחתכו וכו'. מזה ראיה למ"ש מג"א [סק"ט] דאסור לחתוך בסכין פלפלין וכל תבלין, דהא דוקא במלח שהוא דק מותר, מיהו לפררו ביד פשיטא דמותר, ואפילו בסכין **משמע קצת** במג"א דמותר כשחותך לאכול מיד[60], עיין (סי') [ס"ק] י"א, וצ"ע:

פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא [סעיף יב] ס"ק י

(י) אם. עיין ט"ז. אמר ההדיוט הכותב, יש לי בכאן הרהורי דברים והנני פורטם בעזה"י. הנה בב"י [ד"ה והרשב"א] ובכסף משנה פרק כ"א מהלכות שבת הלכה ח"י הביא תשובת הרשב"א [ח"ד סימן עה] כל לאלתר אף בכלי אין זה דרך טחינה, והוא הדין לתרנגולים לפרר לחם לאכול מיד (אף אי יש טוחן אחר

זה באו דבריו בספר סי' נ"ז. אמנם לראשונים שנקטו דבאוכלים עכ"פ אלו שנאכלים חי לא שייך טוחן א"ש בלא"ה דנקט סילקא.

אך אולי י"ל דהרשב"א לא נתכון שכן משמע מדנקטו סילקא, אלא שדין סילקא סובל דבריו, דאין דרכו לאלתר, אבל יותר משמע כמש"כ תחילה, דהרשב"א מביא סמך לדבריו, וגם מצד עצמו הוא ראיה גדולה ועצומה, דתימה רבתי היא למה נקטו סילקא שאין ראוי להאכל חי, אם אכן ירק הנאכל חי ג"כ חייב על חיתוכו ואף בלאלתר.

ויש בשאלתנו זו נפ"מ גדולה, משום דלפי זה מבואר בתורת ממ"נ דירק הנאכל חי וחותכו לאלתר שרי, דזה ממ"נ מוכח ממה שנקטו סילקא, וכל מה שיש לדון, מהו מהתיר, אם זה שנאכל חי, או שאין כוונתו לבשלו, או זה שאוכלו לאלתר, אבל הדין עצמו ברור ממ"נ, מדנקטו סילקא, ועי' בחזו"א בכל דבריו בסי' נ"ז לא נחת למשמעות זו, ועושה מהכל נידונים נפרדים, וצע"ג.

[55] אולי צ"ל 'בערב' בשולו, או 'בשעת' בשולו [ב"י שכ"א וכס"מ], או 'לקרב' בשולו [אג"ט כ"ג].

[56] בב"י שכ"א נוסף 'מותר', והיינו דאע"פ דלבו ביום חייב, לאלתר מותר.

[57] ומשמע דהרשב"א חולק וס"ל יש טוחן אחר טוחן.

[58] ר"ל אם אין דעתו שיאכלו התרנגולים לאלתר, אז אסור, משא"כ לראשונים דלהלן, דלא כאג"ט ס"ק כ"ג.

[59] היראים הביא מהרשב"ם דמותר לפרר לחם משום טוחן אחר טוחן, וצ"ע כוונת השלה"ג, וכבר תמה עליו בטל אורות הספרדי.

[60] ובפמ"ג מ"ז י' ובשו"ע הגר"ז נקטו דלא חשיב לאלתר.

טוחן) שרי, כבורר. ואף [ד]בורר בכלי אסור [כבסימן שיט סעיף א], התם דרכו בכך. ולמד משם, אף [ד]ביד לאחר זמן [חייב] חטאת, מיד לא גזרינן, הוא הדין כאן לא גזרינן בכלי מיד, דאין דרך טוחן בכך מיד, מסברא הוא.

ומה שכתב הר"מ ז"ל [שם] כדי לבשלו לאחר זמן, אף בו ביום נמי, ועיין ט"ז [סימן] שכ"ד [ס"ק] ה', ובכסף משנה [הנ"ל] משמע דגרס בפרק ח' הלכה ט"ו לבשל. והמחבר [כאן] סעיף י"ב השמיט כדי לבשלו, והר"ב הוא שהגיה.

והנה מלח ותבלין לדוך במדוך אבן ועץ לאכול מיד אסור, מעובדין דחול, אמנם חיוב חטאת או לחתוך בסכין במלח ופלפלין, **י"ל כי שרינן מיד חיינו דבר אוכל, חא כל שאין אוכל כי אם לטתק אוכלא כמו פלפלין, י"ל חייב משום טוחן אף ליתן מיד בתבשיל**[61].

גם לעופות דשרי מיד כמו שכתב המ"א [ס"ק] ט"ו בשם ר"ן, והוא מתשובת הרשב"א [שם], אי דוקא דבר הראוי לאדם, **חא דבר שאין ראוי לאדם חייב משום טוחן**, על כל פנים מדרבנן אסור, וזה שכתב הר"מ ז"ל פרק כ"א הלכה ח"י שחת וחרובין שנראה כטוחן. ואמנם בסימן שכ"ד סעיף ח' הטעם (דממרח) [דמטרח], הא אין ראוי שרי, י"ל היינו לאכול מיד או חתיכות גדולות.

והשתא מה שכתב המחבר [כאן] בסעיף ז' ח' פלפלין ומלח, ומשמע בסכין אסור (ליתנם) [לחתכם] מלח גס, רק שלנו מותר, עיין מ"א [ס"ק] ט', יש לספק אם לחתכו בסכין ליתן בתבשיל מיד אם שרי דהוה אוכל, או לאו כאוכל יחשב.

וכן מה שכתוב בסעיף ט' [בהגה] בשר חי לעופות אסור, אם לאחר זמן דוקא הא מיד שרי דאין טוחן לאלתר, או דילמא כל דאין אוכל אדם אסור לעופות לאלתר, וסימן שכ"ד סעיף ח' בחתיכות גדולות מיירי...

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף יב

וכ"ז כו'. כמ"ש קנ"ה א' מרסקין כו' ושם בגמ' משום דמטרח באוכלא, הלא"ה מותר[62] כו':

שו"ת משכנות יעקב או"ח סימן קיד

שאלה מה שנוהגין לחתוך ירק בשבת דק דק אם הוא היתר פשוט או יש לדון **קצת** בזה.

תשובה איתא בשבת פ' כלל גדול דף ע"ד ע"ב אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, ופירש"י פרים מחתכו הדק, והתוס' פי דדוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרו, והר"ח ז"ל פי עצי דקלים שעומדין תיכי תיכי כעין נימין, שכשמפרק ההימין הללו יוצא מביניהן כעין קמח דק, לפיכך המנפצו חייב משום טוחן, הביאו הרא"ש ז"ל, וכתב אשר נראה בעיניו פי' ז"ל, ותמה על פי' רשי ז"ל דבר שהוא אוכל ומחתך אותו דק איך שייך ביה טחינה כו'.

והנה הפוסקים ז"ל הביאו בשם הרשב"א ז"ל שהתיר לחתוך ירק בשבת דק דק לאכלו לאלתר, ומדמה לה לבורר אוכל מתוך הפסולת דשרי לאלתר, וקצת מפקפקין על היתר זה, ולענ"ד הדבר צ"ע, דהנה איתא בשבת קי"ט ע"א רב חסדא הוי פרים סילקא כו', גבי הכנה לשבת, וע"כ פי' שם כפירש"י שמכין לאכול בשבת, ושאסור לעשותו בשבת, ועשה בע"ש, **אבל פי חר"ח ז"ל אין ענין לזה כלל, דכאן מיירי בחכנה לשבת**[63].

ולפ"ז משמע דאף לאכול לאלתר אסור לעשותו בשבת, דאל"כ ל"ל להקדים לעשות מע"ש ויתקלקל בלילה, **יעשה בשבת**[64], וכולהו הכנות דחשיב התם בש"ס אסור לעשותן בשבת, וא"כ היתר הרשב"א בלאלתר צע"ג.

וכן משמע בפירש"י פרק מפנין ובלבד שלא יקטום כו', ופירש"י משום טוחן, ולעיל א' קוטם ביד ואוכל ובלבד כו', משמע דבכלי אף לאלתר אסור.

וכ"מ מתוספתא אין מרסקין דבילה גרוגרת וחרובין לפני הזקנים כו', אבל מרסק ביד של סכין כו', משמע דבסכין אסור, **וחיינו לאלתר דקאמר לפני**[65] כו', והטעם משום טוחן, כמבואר ברמב"ם, וכן מבואר דאי משום מטרח באוכלא כו', אין לחלק בין ביד ובין בכלי, ותוספתא תני לה דומיא דמלח ופלפלין ומשמע דחד טעמא הוא.

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכא

אבל אסור לחתכם בסכין אפילו כדי לאכול מיד, והוא הדין לכל התבלין שאין דרך לאכלם אלא ע"י תערובת[66].

אגלי טל הלכות יא

אעפ"י שהחותך ירק דק דק חייב משום טוחן [כג] בד"א כשחותך להניח לאח"ז, אבל להניח לפני אורחין או לפני בהמה חי' ועופות כדי שיאכלוהו לאלתר, אפי' בסכין מותר, [כד] ובלבד בכלי שאינו מיוחד לכך, [כה] ואם חותך כדי לבשלו אפי' ממש סמוך לערב, או לחולה שאין בו סכנה ומבשל ע"י גוי, יראה לי שאינו מועיל מה שצריך לאוכלו לאלתר. [כו] ויראה לי עוד שאין ההיתר לאכול לאלתר נאמר רק בירקות או פירות שהם מאכל בפני עצמם, אבל לא בפלפלין או תבלין אף שצריך לאכול המאכל המתובל בהן לאלתר. [כז] ועוד יראה לי שאין זה ההיתר נאמר רק בדבר מאכל, אבל לפרך בשמים בידיו כדי שיהי' ריחו נודף להריח בו לאלתר אסור:

אגלי טל ביאורים כג – כז

[כג] (א) בד"א כשחותך להניח לאח"ז כו'. בתשובת הרשב"א ח"ד סי' ע"ה זה לשונו מסתברא הא דפרים סילקא דוקא במחתך דק דק כדי לאוכלו למחר או אפי' לבו ביום ולאחר שעה לפי שדרכו של סילקא לחתכו דק דק בשערב [נ"ל שצ"ל לקרב] בישולו, וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה חייב, אבל לאוכלו מיד מותר, שלא אסרו על אדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות כעין שאמרו בשבת לענין בורר וכו', דאלמא כל שבורר לאכול לאלתר כדרכן של בני אדם לאכול אעפ"י שיש באותו ענין חיוב חטאת בשמניח לאח"ז ואפי' לבו ביום מותר, דשויי אוכלין משוינן עכ"ל.

ובריב"ש סי' קפ"ד נסתפק השואל אם מותר לחתוך בסכין, גם הריב"ש עצמו נראה שנסתפק בכך, ולפענ"ד נראה פשוט שמותר דהא כתב רש"י קכ"ח. בהא דקוטם ביד ואוכל ובלבד שלא יקטום בכלי כדרך חול כדאמרן לעיל האי מאן דפרים סילקא דמי לטוחן, מבואר דהא דפרים סילקא היינו בכלי דביד חשוב שינוי, וע"כ **פרים בכלי חיינו בסכין, ועלה אמר חרשב"א דדוקא במחתך לאכול לאחר זמן אבל לאוכלו מיד מותר**, ואף דגבי בורר אסור בקנון ותמחוי אף שהוא כלי שאינו מיוחד לכך, היינו משום דבסכין הוי נמי דרך אכילה, אבל בקנון ותמחוי אינו דרך אכילה כלל, וזה פשוט, וכן מעשים בכל יום שבת שחותכין בצלים סמוך לאכילה על סמך הרשב"א, הרי דאפי' בסכין מותר:

(ב) וראיתי בשלטי הגבורים [פ' כלל גדול] שתמה על הרשב"א דאטו מותר לעשות כל המלאכות כשצריך להם מיד ובבורר ביארו החכמים שאין זה דרך ברירה, אבל מנ"ל לדמות מילתא למילתא שגם טוחן אינו אם כוונתו לאכול לאלתר, עכת"ד. ולדידי נראה לפרש דברי הרשב"א דהנה טעם בורר לאכול לאלתר שמותר, **משום דע"כ בשעת אכילה אי אפשר שיאכל חכל האוכל**

---

[61] וכ"כ הגר"ז, ועי' תהלה לדוד שכ"א ס"ק ח' דמדמה להא דאין סוחטין בוסר משום בורר לדעת המג"א סי' ש"כ.

[62] עי' בביה"ל ד"ה לפני, שמוכח בגר"א דהאיסור לאחר זמן, אע"פ שיכולים לאכול בלא"ה, ולא כמג"א שדוקא לפני זקנים. ועוד מוכח שהיתר לאלתר הוא אפי' בדרך ריסוק.

[63] לכאורה יש ליישב פשוט, שהרי אבק זה שיוצא מן הדקל ודאי יש בו איזה תועלת, דאל"כ אין כאן תיקון ואין זה מלאכה כלל, ובאמת המאירי הק' על פירוש הר"ח "ועוד שאין חיוב טחינה אלא כשצריך לאותה טחינה, וזה כשמפרקו אינו צריך לאותו קמח", וכבר כתב בשיטה להר"ן "דהכא כשצריך לאותו נעורת", ולמה צריך לנעורת מסתמא לצרכי הבערה, [ואין לך יפה כ"אש לנעורת" עי' שבת דף י"א], ועכ"פ כן יש לומר בקל, [אי נמי לקיטום גחלים על דרך שאמרו דף ל"ז ע"א גחלים שעממו, או שנתן עליה נעורת של פשתן דקה - הרי היא כקטומה], וא"כ נצרך לצורך השבת, וקרוב למה שאמרו שם, רבה ורב יוסף מצלחי ציבי רבי זירא מצתת צתותי, שהם הכנות האש וההסקה.

[64] קושיתו צ"ע כמש"כ השביתת השבת, דמבואר ברמב"ם דסילקא דרכו לבשל, והרשב"א גופיה כתב "שדרכו של סילקא לחתכו דק דק בשערב [תיבה זו צריכה תיקון ראה במקומו] בשולו", וכן איתא בגמ' בברכות דף ל"ח דאינו נאכל חי, א"כ צריך לקנבו מבעוד יום כדי לבשלו. [גם בלא"ה לא מפורש שם בהדיא שמדובר בדברים שא"א לעשותם בשבת כלל, ואולי ההכנה היא שלא יצטרך לטרוח בשבת מנוחה, ומה שכ' על שם רש"י שם לא מצאתי, ויל"ע במליחת שיבוטא דהתם].

[65] עי' בחזו"א במכתביו ובסימן נ"ז שדבק מאד בראיתו זו.

[66] וכ"כ הפמ"ג שכ"א סק"י.

וחפסולת, וע"כ אוכל האוכל ומשייר חפסולת ע"כ מותר לברור גם סמוך לאכילה. כמו כן במחתך לאכול לאלתר משום **שדרך אכילה לחתוך ולאכול**, וזהו שכתב הרשב"א **שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו גדולות או קטנות**, ע"כ מותר לחתוך גם סמוך לאכילה ואפי' אינו סמוך ממש רק אפי' אחר זמן מעט רק בתוך שעה נמי מותר כמו בברור לסברת הפוסקים שמיז:

(ג) עוד כתב השלטי הגבורים שם ולדברי הרשב"א אם אין התרנגולים אוכלין אותן הפרורים לאלתר אסור עכ"ל, ואיני יודע כוונתו בזה דודאי אם חותך להניח לפני התרנגולים שיאכלו לאלתר, אף אם התרנגולים לא יאכלוהו אין איסור, מאחר שכוונתו שיאכלו תיכף וכל ההיתר בלאכול לאלתר משום דמלאכת מחשבת אסרה תורה וכיון שכוונתו לאכול תיכף אין זה כוונת מלאכה. וכן גבי בורר תניא בתוספתא פי"ז דשבת והעתיקה הרשב"א נתערבו לו פירות בפירות בורר ואוכל בורר ומניח על השלחן בורר ומשליך לפני בהמתו, בוררן אלו לעצמן ואלו לעצמן או שלקט מתוכן עפר וצרורות הר"ז חייב. והתירא דרישא משום שאוכל לאלתר. ועי' בירושלמי פ' כ"ג. הנה **שאין לו לחוש שמא לא יאכלו חבחמות**:

(ד) אך מה שיש לעיין בנ"ד דיש לומר דהרשב"א לטעמי' אזיל שכתב בספר עבודה"ק [ב"מ ש"א פ"ה] דפסולת מתוך אוכל מותר לברר כדי לאכול לאלתר. אבל **לדידן דקיי"ל כר"ח דפסולת מתוך אוכל לעולם אסור. לא נדע מחתך ירק למה נדמחו** או לאוכל מתוך פסולת או לפסולת מתוך אוכל. אך לפי מה שכתבתי במלאכת בורר ס"ק א' אות כ"ז. כ"ט. בדעת הרשב"א דדוקא במידי שדרכו לברורו בכלי והוא בורר ביד דהוי שינוי קצת הוא דמותר פסולת מתוך אוכל לאוכל לאלתר, אבל במידי שדרך ברירתו ביד אינו מותר רק אוכל מתוך פסולת. א"כ גם להרשב"א יקשה בטוחן שמחתך בסכין כדרכו כמ"ש לעיל אות א'. וצ"ל דהרשב"א הכי קאמר הלוא אוכל מתוך פסולת ג"כ חייב חטאת כשמבררו להניח לאחר זמן, אלא שאינו עיקר דרך ברירה, ועיקר ברירה הוא פסולת מתוך אוכל ואוכל מתוך פסולת הוא רק תולדה, וא"כ ה"נ המחתך ירק דאינו רק תולדה דטוחן, וא"כ הוא דומה לאוכל מתוך פסולת ולכן מותר לאלתר, וכן צריך לומר לדעת הר"ן דפסק כר"ח ואעפי"כ הביא דברי הרשב"א בטוחן ולא חילק עליהם וע"כ כנ"ל:

(ה) אך הדבר תלוי במחלוקת שביארנו במלאכת בורר סעיף ח' ס"ק ט"ו אות א' דלדעת הרב המגיד ומבי"ט בספרו קרית ספר [וכפי הנראה כן דעת הר"ן] דטעם חילוק אוכל מתוך פסולת לפסולת מתוך אוכל. משום דאוכל מתוך פסולת לאו עיקר דרך ברירה. וע"כ בשני מיני אוכלין אם צריך למין אחד לאכול לאלתר מותר לברור אפי' אותו שאינו חפץ לאכול משום דאינו עיקר מלאכת בורר רק תולדה. וע"כ ה"ה במחתך ירק דתולדה הוא מותר לאלתר. אך לדעת התה"ד ומג"א סי' שי"ט ס"ק ד' דאסור לברור אותו שאינו חפץ לאכול. הרי דאף דשני מיני אוכלין ודאי תולדה הוא כמו שביארנו שם אות ט"ו ט"ז מ"מ אסור פסולת מתוך אוכל לאכול לאלתר רק אוכל מתוך פסולת דשינוי הוא. וא"כ מנ"ל המחתך ירק לאכול לאלתר:

(ו) אך אפי' להאוסרין בשני מיני אוכלין לברור המין שאינו חפץ לאכול. י"ל הטעם כמ"ש בחי' הרמב"ן [עד א] משום דאינו אוכל מה שבורר. ובאיסורא עסיק. ולפי"ז במחתך שאוכל מה שמחתך שוב מותר. ועוד י"ל לפמ"ש לעיל אות ב' הדמיון מבורר לטוחן משום דבורר ע"כ אינו אוכל הפסולת עם האוכל ואוכל האוכל ומשייר הפסולת. וה"ה טוחן שהדרך לעולם לחתוך לחתיכות קטנות בשעת אכילה שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו גדולות או קטנות. ממילא החילוק פשוט בין אוכל מתוך פסולת לפסולת מתוך אוכל, דכשהברירה יהי' ע"י האכילה יהי' הבירור אוכל מתוך פסולת שיאכל האוכל וישייר הפסולת, ע"כ אין היתר רק אוכל מתוך פסולת ולק"מ:

(ז) אך לשיטת הגהת אשרי דדוקא כשהאוכל מרובה דאז הדרך לברר הפסולת המיעוט מותר לברר אוכל מתוך פסולת. אבל כשהאוכל מיעוט אסור לברר אוכל מתוך פסולת, ואם נתפוש ג"כ דאפי' בשני מיני אוכלין אסור לברר רק אותו שחפץ לאכול ודאי יאסור במחתך. אך דעת הגהת אשרי היא דעת יחידית ולא הובא בש"ע ושיטת הרשב"א נכונה לדינא. ובודאי מי שרוצה להחמיר ע"ע כהגהת אשרי מי ימחה בידו. ובבצלים שחותכין לשבת לתקנם עם שומן ובצים שבחול חותכין אותו דק דק בכלי שקורין האק מעסטער ובשבת בסכין לחתיכות קטנות א"כ הוי שינוי ומותר לאכלו לאלתר כמו באוכל מתוך פסולת אפי' להגהת אשרי. וזה פשוט:

[כד] ובלבד בכלי שאינו מיוחד לכך. דין זה מקורו משו"ת הריב"ש [סי' קפ"ד] שאסור לגרור הגבינה במורג חרוץ אפי' לאכול לאלתר. ומשום דדומה לנפה וכברה דחייב חטאת אפי' לאכול לאלתר. ועוד הביא ראי' מכתישת פלפלין במכתשת דאסור.

ולולי דברי הריב"ש היה נראה לי דאין בזה חיוב טוחן. ומשום דמה דמדמה הרשב"א טוחן לבורר. היינו משום דבורר לעולם אין הדרך לאכול גם הפסולת רק אוכל האוכל ומניח הפסולת ע"כ גם סמוך לאכילה מותר. וה"ה טוחן שלעולם טוחן המאכל בשיניו ע"כ מותר גם סמוך לאכילה. וע"כ יש לומר דדוקא בורר אסור בכלי המיוחד לכך משום דבשעת אכילה אינו בורר בכלי רק ביד שנוטל האוכל ומניח הפסולת. ע"כ אי אפשר להתיר סמוך לאכילה רק ביד. **אבל טוחן שלעולם לועס המאכל בשיניו שמיוחדים לטחינה** כדכתיב [קהלת י"ב ג'] ובטלו הטוחנות ובגמרא [קנב א] הטוחנות אלו השיניים אף סמוך לאכילה אפשר להתיר גם בכלי המיוחד לכך. ומשחיקת פלפלין במכתשת אין ראי' כלל לפמ"ש הרמב"ם דתבלין חשובים מכשירין. ויתבאר בס"ד באריכות בס"ק ל'.

שוב ראיתי שדברי הריב"ש נכונים בהראי' שהביא מנפה וכברה דאין ללמוד היתר לטחון סמוך לאכילה ממה שטוחן המאכל בשניו, **דאין ללמוד סמוך לאכילה מבשעת אכילה ממש**, שהרי בסי' שי"ט סעיף ט"ז מים שיש בהם תולעים מותר לשתותן ע"י מפה, כיון שהוא בשעת שתי' אין זה מעין מלאכה[67], ואלו המסנן סמוך לשתי' אסור. הרי דאין ללמוד סמוך לאכילה מבשעת אכילה ממש. וטוחן בשיניו הוא בשעת אכילה ממש.

וסברת הרשב"א הוא כמו שכתבתי לעיל ס"ק כ"ג אות ב' **משום שדרך סמוך לאכילה לחתוך ולאכול**. וכן לשון הרשב"א שלא אסרו על אדם לאכול מאכלו גדולות או קטנות. והיינו משום שזהו דרך אכילה ודומה לבורר דמותר משום שדרך אכילה נוטל אוכל ומשייר הפסולת, ע"כ אף שאינו סמוך ממש לאכילה רק אפי' בתוך שעה כפי סברת הפוסקים בסי' שי"ט מותר. ה"ה טוחן כיון שסמוך לאכילה חותך ואוכל ולא אסרו עליו לאכול חתיכות קטנות. ע"כ אף שאינו סמוך ממש מותר[68]. **אבל מן חטחינה בשיניו אין ללמוד חיתר** כיון שזה בשעת אכילה ממש. ועיין ס"פ גיד הנשה [קג א] בחילוק שבין חלקו בפנים לחלקו בחוץ. ומה שאסור לשחוק סמנין לרפאות בהן לאלתר אף אם תמצא לומר שדרך לשחוק בעת שרוצה לרפאות, אין לדמות רפואה לאכילה כי דרך אכילה אינו דרך מלאכה משא"כ דרך רפואה, ועי' ר"פ כל הכלים [קכג א] גבי אסובי ינוקא דמחלק בין זה לאפיקטוזין התם לאו אורחא הכא אורחי'. וע"כ דרך אכילה דאורחי' לא הוי דרך מלאכה משא"כ דרך רפואה וזה פשוט:

[כה] ואם חותך כדי לבשלו כו'. יש לעיין בירק שאין דרכו לאוכלו כמו שהוא חי ומברך עליו כשהוא חי שהנ"ב, והוא מחתכו סמוך ממש לערב כדי לבשלו תיכף משתחשך או כשצריך לו לחולה שאין בו סכנה שיבשל לו הגוי, יש לומר דלא יועילו ההיתר דלאכול לאלתר לדעת הרמב"ם וסייעתו דאין טחינה באוכלין, ולמה שהוכחנו [לעיל סקי"ז אות ג'] מהרמב"ם לפי פירוש ספר הבתים דאפילו אי אפשר לאוכלו בלא טחינה מחמת שהוא קשה, כל שאינו כדי לבשלו אין בו משום טחינה מן התורה, ואם כן אם יאכלנו הירק הזה כמו שהוא חי לא יהי' נחשב החיתוך שרגיל לעשות בשעת אכילה למעשה טחינה כלל, כי אפי' בכלי המיוחד לטחינה כה"ג שאינו רוצה לבשלו אח"כ אין בו משום טחינה מה"ת, וא"כ לפי"ז אזדא לה ההיתר דלאכול לאלתר בירק הזה, דאין לומר בו דכי היכי דמותר בשעת אכילה כמו כן מותר סמוך לאכילה, דבשעת אכילה לא היה מעשה טחינה כלל[69], בשלמא לדעת הרשב"א וסייעתו דיש טחינה באוכלין ואם יחתוך בשעת אכילה יהי' ג"כ נחשב מעשה טחינה, שפיר יש לומר דכי היכי דהותרה מעשה הטחינה בשעת אכילה כמו כן מותר סמוך לאכילה, אבל לדעת הרמב"ם וסייעתו אין זה היתר כלל. רק בירק הנאכל כמו שהוא חי ומברך עליו כשהוא חי בפה"א. ממ"נ מותר. לדעת הרמב"ם אין טחינה באוכלין וביכול

---

[67] הרבה אחרונים פי' דהוא דוקא התם מפני שהוא בדרך מניעה, ואכמ"ל, ועי' בקונט' ליקוט בורר ז' ענף א'.

[68] אמנם עכ"פ יש ללמוד לפי"ז להתיר גם בסכין.

[69] האג"ט מבין דצריך למצוא היתר בפועל שהתירה תורה בשעת אכילה, ולהרחיבו, אבל אם אינו בכלל טוחן, א"א להרחיבו, אבל בפשוטו אין הענין כהוכחה, אלא כסברא אמיתית, דדבר שגם האוכל עושה כן, גם שעושהו קודם זה הוא נראה ונחשב כאוכל.

לאכול בלא טחינה אפי' מדרבנן מותר כמו בדלועין ונבילה. ולהפוסקים יש טחינה באוכלין מותר משום דהוא לאכול לאלתר:

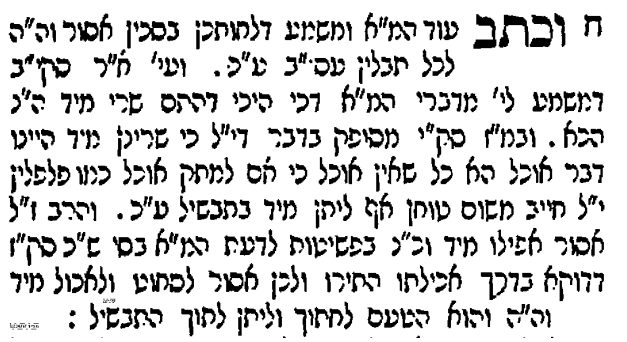
[כו] יראה לי עוד שאין ההיתר כו'. עיין לקמן ס"ק ל':

וכז] ועוד יראה לי שאין זה ההיתר כו'. כתב בספר ברכי יוסף [סי' שכ"א] בשם תשובת בית יהודה דהוא הדין דמותר לפרך הדס כדי שיהי' ריחו נודף להריח מיד. והנה לפי מה שביארתי דעת הרשב"א לעיל ס"ק כ"ג וס"ק כ"ד משום דכל האוכל דרכו לחתוך המאכל בשעת אכילה, **וזה לא שייך בלחריח**, ובודאי אין היתר הא דלאלתר רק באוכלין.

וראי' מהא דמקשה ביצה ז': גבי והוא שיש לו דקר נעוץ מבעוד יום. והא קעביד כתישה. ופירש"י שעדיין רגבים מדובקים ואין ראוין לכיסוי אלא א"כ כותשם וכותש תולדה דטוחן ומלאכה הוא עכ"ל. והרי הוא כותשם לכסות מיד. ורגבים של עפר אין צריך מכתשת לכותשם ויכול לכתוש ביד ומותר לאלתר.

ועוד ראי' מפ' ר"א דמילה קל"ג. אם לא שחק מע"ש לועס בשיניו ונותן. ופירש"י ותוס' דכמה דאפשר לשנויי משנינן. ומינה דייק המג"א סי' שכ"א [ס"ק י"ב] דלעיסה בשיניו נמי מלאכה היא אלא שנעשית בשינוי והוא כמו כלאחר יד. והרי נותן תיכף על המילה. אלא ודאי דאין היתר הא דלאלתר רק במידי דאכילה משום דכך הוא דרך אכילה. ודרך אכילה אינה דרך מלאכה כמ"ש לעיל סוף ס"ק כ"ד וממילא ה"ה בשמים או הדס להריח בהן דאינו מועיל הא דלאלתר:

תהלה לדוד שכא ס"ק ח

ח **וכתב** עוד המ"ח ומשמע להחוכן נסכין לחסור וה"ה
לכל תכלין עס"כ ע"כ. ועי' ח"ל סק"כ
ומשמע לי' מדברי המ"ח דכי היכי דהתס שרי מיד ה"ל
הכא. וכמ"ש סק"י מסופק בדבר די"ל כי שריק מיד הייט
דבר לוכל הא כל שאין לוכל כי הס למתק לוכל כמו פלפלין
י"ל חייב משום טוחן לף ליתן מיד בתבשיל ע"כ. והרב ז"ל
לסור לפילו מיד וכ"ל בפשיטות לדעת המ"ח נסי ס"ק ז
דלויקה בדרך לכילתו התירו ולכן לסור לפתוע ולאכול מיד
וה"ה והוא הטעס לתוך ולייתן לתוך התבשיל:

משנה ברורה סימן שכא סעיף יב

(מב) וכ"ז לא מיירי - קאי גם על חתוך ירק דק המוזכר בריש הסעיף[70]:

(מג) לאכלו מיד - וה"ה דאחד יכול לחתוך לצורך אחרים והם יאכלו מיד וכדאמרינן לעיל אצל בורר [ב"י]:

(מד) הכל וכו' - הטעם דלא שייך שם טחינה כשמחתך בסכין אלא בטוחן להניח, אבל כדי לאכול מיד ודאי דשרי, [מד] שהרי לא אסרו על האדם לאכול מאכלו בחתיכות גדולות או קטנות, א"כ הוי דרך אכילתו בכך [מה] וה"ה אם מכין הירק דק דק לפני התרנגולין שיאכלו מיד ג"כ שרי [מו] הואיל ומזונותן עליך:

(מה) שרי – ויש [מז] מפקפקין על היתר זה, וגם בב"י כתב שאף מי שמכוין לאכול מיד ג"כ יזהר לחתוך לחתיכות גדולות קצת, ומטעם זה כתבו [מח] כמה אחרונים ג"כ, דנכון להתנהג כמו שכתב הב"י [מט], ומ"מ הנוהגין לחתוך הבצלים והצנון דק דק אין למחות בידם, דיש להם על מי שיסמוכו, ועכ"פ אסור לעשות עד יציאת בהכ"נ דבעינן סמוך לסעודה ממש כמ"ש בסימן שי"ט לענין בורר. והחותכים הבצלים והצנון דק דק שעה או שתים קודם הסעודה **קרוב חדבר לומר שחייב חטאת, וחבצלים אסורים באכילה**[71], וגם דאז אסור משום בורר עיין בסוף הסימן בהג"ה [כ"כ בח"א].

ועיין בבה"ל דההיתר שזכר בהג"ה היינו כשחותכו בסכין, אבל כשחותכו בכלי המיוחד לכך נראה דאסור בכל גוונא כשחותכו דק דק, דגם בבורר גופא אם בכלי המיוחד לברירה בכ"ג חייב וכדלעיל בשי"ט, ולפ"ז מסתברא דיש ליזהר במה שנוהגין לחתוך בצלים דק דק עם דג מלוח וכיוצא, שלא יחתכם בכלי [שקורין האק מעסער], דאפשר דחשיב ככלי המיוחד, רק בסכין בעלמא, וגם בלא"ה אסור משום עובדא דחול וכנ"ל בסעיף יו"ד...

שער הציון סימן שכא

(מג) עולת שבת ושאר אחרונים: (מד) בית יוסף: (מה) ר"נ: (מו) כסף משנה בשם הרשב"א: (מז) מגן אברהם בשם שלטי גבורים: (מח) מטה יהודה וחיי אדם ושאר אחרונים:

ביאור הלכה סימן שכא סעיף יב

* **מידי דהוה אבורר** – ולכאורה הלא בבורר לא התירו כ"א ביד ולא בכלי דאז חשיב בורר בכל גווני, וא"כ היה לנו לאסור בעניננו כשמחתך בכלי כ"א במפרר ביד, ועיין בריב"ש סימן קפ"ד שמעורר שם ג"כ בזה אבל מכל דברי הפוסקים משמע דבעניננו אפילו כשמחתך בסכין שרי, והטעם כתב הפמ"ג דכמו בבורר דרך אכילה הוא כשבורר בידו לאכול לאלתר, ה"נ בעניננו דרך אכילה הוא אפילו כשמחתך בסכין לאכול לאלתר, **דדרך אכילה הוא בסכין**[72], אם לא כשמחתך בכלי המיוחדת לטחינה כמו לגרור גבינה על ריב"ב אייזי"ן וכיו"ב, [אך שמפקפקים בזה משום דאינו גידולי קרקע], דאז דמי לנפה וכברה דשייך שם בורר אפילו בלאלתר.

ויש לעיין אם חותך הבצלים והצנון דק דק בסכין גדול המיוחד לזה [שקורין בלשוננו הא"ק מעסע"ר], אולי עכ"פ דומה לקנון ותמחוי דאינו מיוחד כ"כ כמו נפה וכברה, ואפ"ה אסרו רבנן לכתחלה כיון דמיוחד קצת לברירה וכנ"ל בריש סימן שי"ט ע"ש, ואפשר דה"ה בעניננו:

ביאור הלכה סימן שיט ס"ד

* **חייב** - ... והנה מה שנוהגין הרבה אנשים שמכינין מאכל בש"ק בשחרית [הנעשה מרגלי בהמה] להניחו על סעודה ג' יש מהם שנכשלים בכמה איסורים עי"ז ע"כ מוכרח אנכי לבארם כדי שידעו לעשות בדרך היתר. ... ואיסור ב) על החיתוך שמחתכו דק דק דיש בזה משום טוחן וכדלקמן בסימן שכ"א סי"ב ע"ש דלאחר זמן לכו"ע חייב משום טוחן [**ויש חרבה שמחמירין בזה אפילו בלאלתר** עיין שם במשנה ברורה ולפ"ז אפילו האנשים שמכינין אותו המאכל לאכלו לאלתר ג"כ צריכין ליזהר שלא יחתכו הבצלים דק דק]....

שביתת השבת הטוחן ס"ק יב

ובשו"ת משכנות יעקב סי' ק"ד כתב על דברי הרשב"א אלו, ולע"ד הדבר צ"ע דהנה איתא בשבת קי"ט. רב חסדא הוי פרים סילקא כו' גבי הכנה לשבת וע"כ פי' שם כפירש"י (שמחתך הירק סילקא היטב) שמכין לאכול בשבת ושאסור לעשותו בשבת ועשה בע"ש, אבל לפי' הר"ח ז"ל (שפי' עצי דקלים) אין ענין לזה כלל דכאן מיירי בהכנה לשבת, ולפ"ז משמע דאף לאכול לאלתר אסור לעשות בשבת, דאל"כ למה ליה להקדים לעשותו מע"ש ויתקלקל בלילה יעשה בשבת וכולהו הכנות דחשיב התם בש"ס אסור לעשותן בשבת וא"כ היתר הרשב"א בלאלתר צע"ג עכ"ל.

ונוראות נפלאתי על גאון כמותו שיכתוב כדברים האלה, דהא אמרינן בברכות ל"ח: דסילקא עיקר אכילתן כשהן מבושלין וכשהן חיין מברך עליהם רק שנ"ב וכן בשבת קי"ח: אמרינן במה מענגו (לשבת) בתבשיל של תרדין ובברכות שם על מיא דסילקא פירש"י תבשיל של תרדין (והוא מין עשב ידוע בא"י ודומה קצת להעלין של הבוריקעס ומחתכין ומבשלין אותו) וא"כ מה ראיה שאסור לחתכו בשבת דאל"כ ל"ל להקדים, דהא הוצרכו לחתכו כדי לבשלו.

עוד כתב המשכנ"י וכן משמע בפירש"י פרק מפנין [קכח.] ובלבד שלא יקטום כו' ופירש"י משום טוחן ולעיל איתא קוטם ביד ואוכל ובלבד כו' משמע דבכלי אף לאלתר אסור עכ"ל והנה שם פירש"י שלא יקטום בכלי כדרך חול ולשון הרמב"ם פכ"א [הי"ט] אבל לא בידו הרבה שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול ויבא לדוק ואין ראיה דאסור לטחון סמוך לאכילה.

---

[70] ולא רק על גרוגרות לפני זקנים, לדעת חזו"א סי' נ"ז הרמ"א מיירי דוקא אריישא על חותך ירק דק, וכמה דוחק הוא.

[71] לכאורה בצלים בכלל אוכלים שלהרבה ראשונים אין בהם טוחן כלל, ואף שהמחבר סתם דאסור בכל ירק, היה נראה דזה לחומרא, אבל בדיעבד יש לסמוך עליהם, וכאן מבואר לכאורה דלא כן.

[72] מכאן יש ללמוד דמותר לברור ע"י מזלג ולא חשיב כלי, ועי' מש"כ בזה בדרכי ברוך בדיני בורר [סימן טו ענף ז].

עוד כתב המשכנות יעקב וכן משמע מתוספתא [פט"ו הי"ג] אין מרסקין דבילה גרוגרות וחרובין לפני הזקנים כו' אבל מרסק ביד של סכין כו' משמע דבסכין אסור והיינו לאלתר דקאמר לפני כו' והטעם משום טוחן כמבואר ברמב"ם וכן מבואר דאי משום מטרח באוכלא כו' אין לחלק בין ביד ובין בכלי ותוספתא תני לה דומיא דמלח ופלפלין משמע דחד טעמא הוא עכ"ל, ופלא שמאותה משנה דאין מרסקין את השחת הביא הגר"א [בסעי' י"ב] מקור לדינו של הרשב"א מדאמר בגמרא טעם האיסור משום מטרח באוכלא ולא משום טחינה משמע שאין בו משום טחינה מאחר שהוא לאכול לאלתר ואדמדייק המשכנות יעקב מהתוספתא מדתני לה דומיא דמלח ופלפלין, לידייק ממשנתנו מדתני לה דומיא דמתירין פקיעי עמיר ומפספסין את הכיפין ולא את הזירין, ורוב הראשונים פירשו מפספסין מפזרין ואינו ענין לטחינה ובתשו' הרשב"א שם באמת השיג על הרמב"ם שכתב הטעם משום דנראה כטוחן ולא כתב משום מטרח באוכלא וא"כ אין השגה על הרשב"א.

ומ"ש המשכנ"י דאי משום מטרח באוכלא אין לחלק בין ביד בין בכלי הנה הטעם משום עובדין דחול, ובשינוי מותר ובכה"ג אשכחן לענין רדית הפת עי' רי"ף ור"ן בפ"ק דשבת [בד הרי"ף א:] דאע"ג דלאו מלאכה היא מ"מ לעובדין דחול דמי ע"כ לא ירדה במרדה אלא בסכין כדי לעשות שינוי וה"נ דכותיה.

בן איש חי שנה שניה פרשת משפטים

ב. י"א דאין איסור לחתוך פירות וירקות דק דק, אלא בחותך ומניח לסעודה אחרת לבו ביום, אבל אם אוכל לאלתר, או תוך שעה אחת, מותר לחתוך דק דק, וכמ"ש בדין הבורר. ויש מחמירין לאסור לחתוך דק דק בכל גוונא, אפילו לאכול לאלתר, ובמקום שנהגו היתר אין למחות בידם, ורק צריך להזהירם שלא יעשו כן, אלא לאכול לאלתר או לסעודה שהיא סמוכה תוך שעה אחת. ופה עירנו בגדא"ד נוהגים היתר לחתוך דק דק שעושין צלאט"ה מפירות וירקות בשבת, וצריך להזהירם שלא יעשו לצורך סעודה אחרת, שהיא אחר שעה אחת:

ביאור הלכה סימן שכא סעיף ט

* **ואינן וכו'** - ואם יכולין לאכלו ע"פ הדחק בלי חתוך צ"ע קצת [פמ"ג] והנה השו"ע **מיירי בדעתו לחאכילם לאח"ז**, וכמו שכתבתי במ"ב, אף דהפמ"ג בסימן זה נסתפק בזה **דאפשר דלא חתירו כ"א בדבר חראוי למאכל אדם**, לקמן בסימן שכ"ד סובר כמו שכתבתי, וכן משמע בביאור הגר"א דמביא ראיה להא דהרשב"א מהא דמשמע בשבת קנ"ה דשחת וחרובין היה מותר לחתוך לפני בהמה אי לאו משום מיטרח באוכלא אלמא דאף בשחת שהוא מאכל בהמה מותר:

משנה ברורה סימן שכא ס"ק כה – שער הציון ס"ק ל

כתבו האחרונים דדוקא בקתא דסכינא הוא דהתירו לדוך הפלפלין אבל לחתוך אותם בסכין דק דק [ל] אסור וכמו בירק לקמן בסעיף י"ב וה"ה לכל תבלין:

שער הציון – [ל] הנה במגן אברהם ציין על זה עיין סעיף י"ב, וכוונתו לדמותו לירק לגמרי, ולפי זה **אפשר לחקל בסכין בשכוונתו לאכול לאלתר כמו חתם, וכן משמע בביאור חגר"א**, ובאליה רבה נשאר בזה בצריך עיון[73].

חזון איש סימן נז[74]

... ובעיקר דינו של הרשב"א נראה דהרשב"ם וסמ"ג והמרדכי והרא"ם שהביא הגה"מ **אינם מחלקים בין סטוך לסעודה או לא, דלא לישתמיט שלא יחו מפרשים חדבר**, ובתה"ד סי' ל"ו מבואר בהדיא שהבשר לפניו לאכול ואינו יכול ללעוס ורוצה לחתוך דק דק ולא הביא כלל דברי הרשב"א והר"ן, **ובספרא יש לחלק בין בורר לטוחן שמשנה צורח חראשונה טפי, וגם אינו דרך אכילח**...

ענף ד2 – לאלתר בשאר מלאכות[75]

שו"ת הרשב"א חלק ד סימן עה[76]

... ומן הירושלמי ג"כ **נלמוד שהכל תלוי בין עושה ואוכל לאלת' לעושה ומניח לבו ביום**, דהא דמפריך ראש של שום מחייב **משום דש, ומשו' מכה בפטיש**, ואלו לאכול לאלתר כבר התירו בגמרא בפרק תולין (ק"מ ע"א) דאתמר התם חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בכלי ואינו ממחו ביד. ואסיקנא ממחו בין ביד בין בכלי, והילכך אף לפרר לפני התרנגולין שמזונתם עליך להאכילם מותר לאלתר, דשווי אוכלא משווינן.

ט"ז אורח חיים סימן שמו ס"ק ב

(ב) אסור לשבור עוגות כו'. במרדכי בשם מהר"מ כ' בזה אי משום מוחק ליכא איסורא דאוריית', אלא במוחק ע"מ לכתוב ומיהו איסורא דרבנן איכא ובתינוק אין לחוש כו' דאין מצווין על הקטן רק דלא ספינן ליה בידים, משמע דבגדול אסור, ולא הבנתי זה דהא אפי' במקום שיש אב מלאכ' כגון בורר, אין שייך במקום אכילה, כיון שהוא עושה כן לצורך אכילה כמש"ל, וכן בטוחן, כ"ש בזה שהוא מקלקל כיון שאין מוחק ע"מ לכתוב וכל המקלקלי' פטורים למה יהיה אסור דרך אכיל'...

מגן אברהם סימן שכ סעיף ה[77]

ז ואינו ראוי לאכילה - ה"ל כבורר אוכל מתוך פסולת [טור], ולפמ"ש סי' ר"ב ובי"ד סי' מ"ד דאין אנו בקיאין איזה מקרי בוסר, ולכן כת' רמ"א כל זמן שאינו ראוי לאכילה אסור, וה"ה בשאר פירות שאינן ראוים לאכילה אסור לסחטן למימיהן.

כת' הע"ש דיש להתיר לסחוט לצורך אותו סעודה כמ"ש בסי' שי"ט כו' ע"ש, ול"נ **דלא דק דאטו מי שרי לעשות מלאכה כדי לאכול לאלתר** וכ"כ הש"ג פ"ז דשבת, אלא הטעם בבורר בידו לאכול לאלתר לא מקרי ברירה דהוי דרך אכיל', וכן הטעם במחתך לאכול לאלת' כמ"ש סי' שכ"א סי"ב ע"ש בב"י, ולהכי בקינון ותמחוי אסו' לברור אפי' לאכול לאלתר, וכן פסולת מתוך האוכל אסור, ומכ"ש דאסור לסחוט בוסר[78], תדע דהא כת' הר"ן טעמא דאסור חליבת עז משום בורר אוכל מתוך פסולת, **אטו יהא מותר כדי לאכול לאלתר**[79], א"ו כדאמרן ודבר פשוט:

---

[73] בפמ"ג מ"ז י' והגר"ז נקטו לאיסור.

[74] נדפס בשלמות בענף ז' בענין אין מרסקין, וע"ש עוד בדיני לאלתר.

[75] בענין לאלתר בדש, עי' עוד בליקוט למלאכת דש בעניני קילוף שומים, ובליקוט למלאכת בורר סימן ח'.

[76] נדפס בשלמות בענף ד' טוחן לאלתר.

[77] בענין סוחט בוסר לקדרה לאלתר וסוחט עז לקדרה לאלתר עי' עוד בליקוט סימן יב ענף ג' המיוחד לסחיטת בוסר לקדרה.

[78] כלומר דאע"פ דבוסר מדין ברירה הוא, מ"מ אין זה כלל מוחלט להתיר בורר לאלתר, דהא חזינן דיש עוד תנאים דלא יהא בכלי ולא פסולת מאוכל, והיינו שאין בבורר שום חידוש שחדשה תורה וגזירת הכתוב להתיר לאלתר, כי אם שבאופנים מסוימים הוא דרך אכילה ולא דרך מלאכה, ובאמת גם בשאר מלאכות יהא שרי לו יהא שנראה אותם כדרך אכילה, וכמו שמצאנו באמת בטוחן, [ורק שלא נמצא עוד בשאר מלאכות דיחשבו כן], ולפיכך בוסר שפשיטא למג"א דאינו דרך אכילה, אסור, אע"פ שבעצם הוי לאלתר בלא כלי ולא פמ"א.

אבל זה גופא צ"ב אמאי בבוסר לא חשיב דרך אכילה, שהרי הוא לאלתר ביד אומ"פ, ואכן עי' בא"ר שכתב על המג"א "אינו מוכרח, די"ל כל שבורר אוכל מתוך פסולת לאכול לאלתר באיזה ענין שיהיה אינה דרך ברירה", ועכ"פ צ"ב כוונת המג"א.

וכתב המשנ"ב תוספת לשון ד"דרך ברירתו הוא דאי אפשר בענין אחר", והיינו דאין כאן מעלת אוכל מפסולת, שיוכיח שעסוק באכילה ולא בברירה, דזה שייך ביש לפניו ב' דרכים, ובחר בדרך ברירת האוכל מן הפסולת ולא בהיפך, וזה מראה שעסוק באכילה, אבל כאן דא"א אין הכרח לראות בו דרך אכילה.

וקשה דאדרבה מבואר בביאור הלכה בסו"ס שכ"א בשם המאמ"ר לגבי קילוף דהדין הוא בהיפך, דאפי' במסיר פסולת מאוכל במקום דא"א להסיר האוכל מפסולת שרי, והוא באמת משורש אותה סברא אבל בסיום הפוך, דרק ביש לפניו ב' דרכים אם בוחר בדרך ברירת הפסולת חשיב דרך ברירה ולא אכילה, אבל באין לפניו ב' דרכים וע"כ לברור הפסולת, לעולם חשיב דרך אכילה, והדברים צ"ע שסותרים זה את זה, ובמקו"א הרחבנו בס"ד. וכלל הענין דעיקר כוונת המג"א דמסתבר דבסוג סחיטה וחליבה הוא דרך מלאכה, ורק לתוספת כתב המשנ"ב דאין את הנטיית טעם להתיר מצד אומ"פ שאין דרך אחרת, ואילו גבי קילוף הוא מצד עצמו דרך אכילה, ושם נאמר הסברא דא"א בנען אחר כתוספת טעם דאין להחמיר מצד פסולת מאוכל.

[79] לכאורה ערבך ערבא צריך, דלמא גם חליבה לאלתר שרי, וכה"ק הב"מ, ובמחצה"ש יישב דא"א לומר כן מהא דלא הותר בסימן שכח סעיף לג לינק בפיו מן הבהמה כי אם גונח משום צער, ודבריו פלא גדול, דמה ענין זה אצל זה, והרי ענין סחיטה לקדרה דתיכף שבא לאוכל חשיב מאכל, וכי מפני שבא תיכף לפיו לא חשיב משקה, וראיתי שתמה עליו בכתבי גדולות אלישע מחכמי בבל, והניף ידו עוד לתמוה ביותר ממש"כ המג"א עצמו סי' שכח ס"ק מ' הלתיר לינק מבהמה ביו"ט במקום צער, וסיים ע"ז המג"א "מיהו אם יש לו מאכל לחלוב בו

שו"ת רב פעלים חלק א – אורח חיים סימן יט

והנה יש לחקור לסברת הרמב"ם ודעמיה דס"ל במגבן חייב מן התורה משום בונה, אם היינו דווקא כשעושה לסעודת בין הערבים, אבל כדי לאכול לאלתר שרי, וכדקי"ל גבי בורר, או"ד שאני איסור בנין מאיסור בורר, וגם כדי לאכול לאלתר אסור. ומצינו להרשב"א בתשובה שהביאה מרן בכ"מ פרק כ"א, שכתב בהא דא"ר פפא מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, היינו כשהוא לצורך מחר, או לבו ביום, אבל אם לאכול לאלתר מותר, כמו שמצינו בבורר דבאוכל לאלתר מותר, ע"ש. והגם דהרב שלטי הגבורים בפרק כלל גדול טען על דברי הרשב"א, וכי כל מלאכות כולן שרי לעשותן כשצריך לאלתר, ומה שהתירו בבורר לאכול לאלתר שאני וכו', מ"מ בסוף דבריו כתב שראוי לסמוך על הרשב"א, וכן מרן בבית יוסף סי' שכ"א הסכים כהרשב"א, ועיין טל אורות שהביא כל זה, ופלפל שם ע"ש. וא"כ השתא אפשר לומר דה"ה הכא גבי מגבן דינא הכי דשרי לגבן באוכל לאלתר.

ברם ראיתי דזה אינו, חדא ידוע כל שאוכל אחר שעה לא חשיב לאלתר, וזה המגבן צריך לו יותר משעה עד שיושלם הגיבון, ועוד אפילו אם נניח שיהיה נשלם הגיבון ברבע שעה, ויכול לאכלו לאלתר, עכ"ז לא דמי לבורר וטוחן, והיינו, דגבי בורר כשנוטל הפסולת בידו הוי דרך אכילה, דהא א"א לאכול הפסולת עם האוכל, ולכן נטילת האוכל מהפסולת היא אינה מלאכה, אלא דרך תיקון האוכל הוא זה, שיהיה ראוי לאכילה, ולכך נוטלו מן הפסולת, וכל שהוא אוכלו לאלתר שרי, דנראין מעשיו בנטילת האוכל שהוא מתכוין ליטול האוכל מן הפסולת כדי לאכלו, דא"א לאכלו עם הפסולת, ולכן אם בורר פסולת מתוך אוכל אפי' לאלתר אסור, יען כי מעשיו הוא עוסק בפסולת שאינה מאכל, נמצא זה עושה מלאכה ואין זה דרך אכילה, כי הוא אינו אוכל הפסולת, וכן בנטילת האוכל מן הפסולת נמי, אם עושה כן בנפה וכברה שהיא כלי המיוחד למלאכה, אסור מן התורה אפילו כדי לאכול לאלתר, כי כיון שבורר בכלי המיוחד למלאכה, אינו נראה שעושה דרך אכילה, אלא עושה מלאכה גמורה.

וכן ענין חתוך הירק, דמתיר הרשב"א ז"ל באוכל לאלתר, היינו טעמא, **כי חטחינה חיא רק ישנח בתבואח וכיוצא, אך חיתוך חירק אסור טשום דדמי לטחינה של תבואח. מיחו זח אינו אלא בחותך לחניח, אבל בחותך ואוכל לאלתר אין זח דומח לטחינה של תבואח, אלא חוא דרך אכילח, כי כל מאכל קודם שיבלענו צריך לטחון אותו בשיניו**, דהלעיסה היא טחינה, ומה לי לועס וטוחן בשיניו ואוכל מה לי חותך בידיו קודם ואוכל ולכן כל שאוכלו לאלתר שרי, דאין זה דומה לטחינה של תבואה שטוחן ומניח.

אך המגבן אין מעשה הגיבון היא דרך אכילה, דהא יכול הוא לשתות החלב בלי גיבון, ורק עושה לו גיבון לעשות בו פעולה חדשה, לשנותו מתורת משקה לתורת אוכל, והרי זה עושה מלאכה גמורה בגוף החלב כמו מלאכה של אפיה ובישול, ואין מעשיו דרך אכילה, דאין מעשה הגיבון נוגע לדרך אכילה, ולכן לא שנא אוכל לאלתר. או להניח, בכל גוונא אסור משום מלאכה דבונה, וזה ברור.

והנה בזה החילוק שכתבתי בס"ד, יתורץ קושיא עצומה שיש להקשות לסברת הרמב"ם ז"ל ודעמיה, דאסרו במגבן משום בונה מן התורה, א"כ איך חותכין הגבינה בשבת לחתיכות דקות, ומשנה שלימה שנינו בפרק כל הכלים דף קכ"ב, מגירה לגרור בה הגבינה, ופסקה הרמב"ם ז"ל בפרק כ"ה ה"ז, והלא כל דבר שיש בו בנין /יש/ בו איסור סתירה, וכן מצינו להרא"ם ז"ל בספר יראים שהוכיח דאין בנין וסתירה בכלים, מהא דא"ר יהודה אמר רב מסקין בכלים, והביא דבריו המג"א ז"ל בסי' תק"א ס"ק ג' ע"ש, וא"כ איך חותכין הגבינה שסותר הבנין שלה בידים, וזה חמיר מדין הסקה הנז' שמניחה באש ונסקת מאיליה. אך בזה החילוק שכתבתי מובן הדבר לנכון, דהן אמת דחתוך הגבינה הוי סתירה, עכ"ז כיון דחותך כדי לאכול לאלתר, אין סתירה זו דרך מלאכה, אלא הוא דרך אכילה, כי כאשר מניחה בפיו מוכרח לחתך אותה בלעסו אותה, וה"ז סותר הבנין בפיו, ומה לי סותר בפיו מה לי סותר בידיו ומניח לתוך פיו, דאע"ג דלא מצינו מעשה בנין בדרך אכילה, מצינו מעשה סתירה בדרך אכילה, כי כל מאכל סותר בניינו בלעיסתו, ולכן אם חותך בידו כדי לאכול לאלתר שרי, דחשיב דרך אכילה.

מיהו מן התרוץ הזה שכתבתי יוצא דין אחר, דלפ"ז לא הותר לברור /לסתור/ הגבינה כדי להניח, אלא כדי לאכול לאלתר כדין הבורר אוכל מתוך פסולת. וראיתי להמג"א ז"ל בסי' שכ"א ס"ק י"ב, שזכר דין זה של גרירת הגבינה, שאפילו אם היא קשה מותר לגרור אותה, ולא נזכר בדבריו בפירוש אם כדי לאכול לאלתר או אפילו להניח לסעודה אחרת אחר שעה, ורק בש"ע של הגאון רבינו זלמן ז"ל מצאתי בסעיף ח' שזכר דין הגבינה עם דין בשר מבושל או צלי וכיוצא, וכתב שמותר, לחתוך דק דק אפילו שלא לאכול מיד, וציין בגליון הש"ע הנז' על בית יוסף ע"ש, ובאמת בבית יוסף לא נזכר זה על הגבינה, אלא קאמר על אוכלין סתם, ולפי החילוק הנז' שכתבתי הגבינה שאני, משום דסותר בנין שהיה בה. ובהיותי עוסק בענין זה לא היה לי פנאי לחפש בדברי הפוסקים בדבר זה, וצריך להתיישב בדבר, כי יש לצדד ולפלפל עוד בזה אם יעזור ה', וכאן אין מקום להאריך יותר בזה.

שו"ת הר צבי ט"ל הרים – בורר סימן א

מלאכה כשהיא בדרך אכילה ולצורך אכילה לאלתר.

בבורר. מקור ד"ז שאם דרך אכילה כך היא, אין זה מעין מלאכה כלל, מצינו במלאכת בורר, שמותר לברור אוכל מתוך פסולת כדי לאכלו מיד, ובתוס' שבת (דף עד ע"א) משמע דהטעם הוא משום שאין דרך בורר בכך, אולם מתשו' הרשב"א שהובא בב"י סימן שכא ד"ה אסור משמע שהטעם הוא משום שהוא דרך אכילה. וז"ל שו"ע הרב סימן שיט א': ואם בירר האוכל בידו כדי לאכול לאלתר מותר משום שנטילת האוכל מתוך הפסולת כדי לאוכלו מיד אין זה מעין מלאכה כלל שדרך אכילה כך הוא, עכ"ל.

בטוחן, ויעויין בשביתת השבת בורר דהטעם שכ' בשו"ע הרב הוא על פי הרשב"א שהובא בב"י, ומשו"ה יליף ליה הרשב"א מבורר לטוחן, וכתב דהא דפרים סילקא חייב משום טוחן היינו במחתך כדי לאכלו למחר או לבו ביום ולאחר שעה, אבל לאכלו מיד שרי, שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות גדולות או קטנות, וכדאמרינן לענין בורר דבורר ואוכל לאלתר, דכל שאוכל מיד כדרך בני אדם אוכלים אין בו איסור וכו', עכ"ד הרשב"א, ויעויין בר"ן פרק כלל גדול בהא דאמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא חייב שכתב וז"ל: וכתב הרשב"א בתשובה דדוקא במחתכן כדי לאוכלן למחר וכו' הא לא"ה שרי כדשרי אביי לברור ולאכול לאלתר ולפיכך התיר לפרר פיתותי לחם לתרנגולים לתת להם לאלתר, ובשלטי הגבורים שם תמה עליו דכיון דהאיסור הוא משום טוחן מה לי טוחן לבו ביום או לאלתר או למחר וכי כל המלאכות שרי לעשותה בדצריך לאותה מלאכה לאלתר, ואל תשיבני מברירה שהתירו לברור כשרוצה לאכול לאלתר דהתם טעמא דבכה"ג שהתירו לא הוי ברירה וכו' עכ"ל.

ויעויין בשו"ע סימן שכא סעיף יב שהביא שם הרמ"א תשו' הרשב"א הנ"ל דמחתך ירק חי אין איסור אלא בחותך ומניח אבל אם לאוכלו מיד הכל שרי מידי דהוי אבורר לאכול מיד דשרי, ובביאור הגר"א שם אות יז כתב: כמ"ש קנה א' אין מרסקין כו' ושם בגמרא משום דמטרח אוכלא הלא"ה מותר.

במוחק. והנה בט"ז ש"מ ס"ק ב יליף מכלל זה גם לענין מלאכת מוחק, שכתב שם על הא דכתב הרמ"א מסעיף ג' דאסור לשבור עוגה שכתב כמין אותיות אעפ"י שאינו מכוין רק לאכילה, וכתב ע"ז הט"ז וז"ל: ולא הבנתי זה דהא אפילו במקום שיש אב מלאכה כגון בורר אין שייך במקום אכילה, כיון שהוא עושה כן לצורך אכילה כמש"ל, וכן בטוחן כ"ש בזה שהוא מקלקל כיון שאין מוחק ע"מ לכתוב וכו'.

וראיתי בספר חזו"א (הלכות שבת סי' סא) שכתב: ומ"ש הט"ז להתיר דרך אכילה כמו שמותר בורר וטוחן דרך אכילה, תמוה, דאכילה התמידית היא דרך ברירה ודרך טחינה ולא חייל עליה שום עובדא ועמל מלאכה, והלכך אף דמכוין

אסור לינק בפיו בי"ט אלא יחלוב לתוך המאכל", הא קמן בהדיא דיותר גרוע חליבה לפיו מלקדרה, דאין בפיו היתר זה דקדרה. ועוד שכבר כתב הרי"ף שאין להוכיח דקי"ל איסור חליבה לקדרה אף ביו"ט ממה שלא התירו לינוק מבהמה בלא צער, דחליבה לפיו חשיב משקה ואינו ודמה לחליבה לקדרה, וכן כתבו שאר ראשונים המתירים חליבה לדקרה אף בשבת, דאין להוכיח מידי מיניקה. ומה שנראה בכוונת המג"א כתבנו בהערות עליו.

ומה שנראה בכוונת המג"א דהנה הסברא שלא להתיר בסחיטה לאלתר כבר נתבאר דעיקרה משום שסחיטה נראית לנו כדרך מלאכה ולא כדרך אכילה, וכנראה משום שבסתם אינה נעשית בתכיפות האכילה, [וכאמור ענין א"א בענין אחר הוא כסניף ולא עיקר], ואם הדברים נכונים לגבי סחיטה, כ"ש שהם נראים נכונים כלפי חליבה, מצד מציאותם ויחסם כמלאכה של הכנת מאכל, ולא כמסתעף לאכילה, וא"כ כוונת המג"א להראות דוממא שהייתה ברורה בעיניו כשמש, ומשמשת לו למשל שיש יוצא מן הכלל, דודאי לא יתירו חליבה לאלתר, וממילא בין תבין שגם סחיטה כיו"ב.

סמוך לסעודתו לאו טוחן ולאו בורר הוא אלא נטפל לאכילתו, אבל אין דרך אכילה התמידית דרך מחיקה, ומלאכת מחיקה שפיר מלאכה היא דרך אכילה, עכ"ל.

וכוונתו דבאכילה עצמה יש תמיד בורר וטוחן אבל מחיקה אין זה תמיד באכילה, אולם לענין טוחן לאו דוקא הוא שאין תמיד באכילה טוחן דהרי באכילת לחם שהוא עיקר אכילה אין בה טחינה שהרי אין טוחן אחר טוחן[80].

בדש. גם בעיקר מה שנקט הגאון חזו"א שאין היתר זה כשהוא לצורך אכילה רק לענין בורר וטוחן, יש להעיר שבב"י סו"ס שכא הביא דברי הירושלמי פרק כלל גדול האי מאן דשחיק תומא ומפרר ראשי השומים חייב משום דש, וכתבו סמ"ג וסמ"ק והתרומה דאפ"ה אין לאסור לקלוף שומים ובצלים לאכול לאלתר דההיא דירושלמי לא מיירי בקולף לאכול לאלתר אלא בקולף להניח[81].

בלש ומכבד"פ ומדברי הרשב"א ח"ד סי' עה, הובא בשביתת השבת מלאכת טוחן יב, לכאורה משמע שגם בדש בלש ומכה בפטיש יש היתר כשהוא לצורך אכילה ומיד דהביא שם הירושלמי: הדין דשחיק תומא כדמפריך ברישא חייב משום דש, כדמבחר בקליפה משום בורר כדשחיק במדוכתא משום טוחן כד יהיב משקין משום לש גמר מלאכתו משום מכה בפטיש, וכתב דמהירושלמי נלמוד שהכל תלוי בין עושה ואוכל לאלתר לעושה ומניח לבו ביום, ועיי"ש בשביתת השבת שהביא דברי המשכנ"י ודברי ביאור הגר"א עיין שם.

ובעיקר דברי הט"ז שלדעתו כל שהוא בדרך אכילה אין איסור מלאכת שבת, תמהתי מהא דסוכה (דף לז ע"ב) ואמר רבה הדס במחובר מותר להריח בו אתרוג במחובר אסור להריח בו וכו' דלאכילה קאי אי שרית ליה אתי למגזי, ויעויין בפרש"י שאומר כי מורח ליה אינשי ותליש ואכיל ואף אם אכלו במחובר אין לך תולש גדול מזה, עכ"ל, ודיוק לשון רש"י מוכיח בעליל דעיקר הטעם שגזרו שלא להריח באתרוג מחובר הוא משום חשש שמא ישכח ויתלשנו מן המחובר כדי לאוכלו תיכף, וא"כ הרי מבואר להדיא דתולש לצורך אכילה אפילו כשאכל תיכף חייב משום מלאכת שבת וזה סותר כללו של הט"ז דגם אב מלאכה אין לאסור במקום שהוא לצורך אכילה[82].

[80] [הערה מהמקור] עיין סימן ריד שהעיר מרן כעי"ז על החזו"א וכתב שיש לו הרהורי דברים ליישב דברי הגאון בעל חזו"א ואפשר שכוונת מרן דהא דאכילת לחם אין בו משום טוחן דאין טחינה אחר טחינה, היינו מבחינת ההלכה אבל מבחינה מעשית יש בו טחינה.+

[81] [הערה מהמקור] הנה ממלאכת דש היה אפשר לומר שההיתר של דרך אכילה הוא רק במלאכה שעיקרה תמיד בא לצורך תיקון אכילה כמו בבורר טוחן ודש, משא"כ מוחק שאין עיקר המלאכה לצורך תיקון אכילה כלל. אולם מדברי הרשב"א שגם במכה בפטיש אמרינן כן והרי מכה בפטיש אין עיקרה תמיד לצורך אכילה, ומיהו י"ל שדברי הרשב"א הם עכ"פ שבמלאכת מכה בפטיש שהוא עושה עכשיו היא באה לתיקוני מאכל, משא"כ דברי הט"ז לענין מחיקה הרי גם בפעולה שהוא עושה עכשיו אין המחיקה מתקנת המאכל. ולולא דמסתפינא הייתי אומר שהעיקר תלוי באותה הפעולה שהוא עושה עכשיו, אם דרך פעולה זו להעשות בשעת האכילה (ולא בסוג המלאכה בכללה) ולכאורה משמע כן בתשו' הרשב"א שהובא בב"י סימן רכא, עיין שם. בסותר עיין בספר רב פעלים (ח"א או"ח סי' יט) שמבואר דגם במלאכת סתירה יש היתר כשהיא דרך אכילה, שכתב שם לענין היתר חתוך גבינה לחתיכות קטנות לסברת הרמב"ם ודעימיה דאסרו במגבן משום בונה מן התורה, מ"מ מותר לחתוך חתיכות קטנות משום דחותך כדי לאכול לאלתר אין סתירה זו דרך מלאכה אלא הוא דרך אכילה וכו' עיין שם.+ הנה שלדעת סמ"ג סמ"ק וס' התרומה גם במלאכת דש כשהוא לצורך אכילה מיד שרי. ויעויין מג"א סימן שכ ס"ק ז שכתב שהעולת שבת התיר לסחוט פירות שאינן ראויין לאכילה לצורך אותה סעודה וכתב דלא דק דאטו מי שרי לעשות מלאכה כדי לאכול לאלתר, והביא ע"ז דברי הש"ג הנזכר לעיל, וסיים: אלא הטעם בבורר בידו לאכול לאלתר לא מקרי ברירה דהוי דרך אכילה, וכן הטעם במחתך לאכול לאלתר כמ"ש סימן שכא ולהכי בקנון ותמחוי אסור לאכול לאלתר וכן פסולת מתוך אוכל אסור ומכ"ש דאסור לסחוט בוסר. +עיין אבני נזר או"ח ח"א סימן פח שכתב שם בתו"ד =בתוך דבריו= וז"ל: והא דבשעת אכילה לא הוי מלאכה אינו אלא בבורר דאפילו סמוך לאכילה מותר אוכל מתוך פסולת ביד אמרינן דבשעת אכילה ושתיה אפילו לסנן ע"י כלי מותר, ומינה דייק הט"ז גם בדש שמותר סמוך לאכילה היכי שכל דרך דישתה סמוך לאכילה כמו פציעת קליפות אגוזים לאכול מה שבתוכם אומר הט"ז דבשעת אכילה מותר בכל גווני, ובאמת שדעת הר"א ממיץ אינו כן, אבל בשאר מלאכות אין שום היתר בשעת אכילה, ואם לא תאמר כן תפתח פה למינין בשתית טויין וטובא השתיקה, עכ"ל.+

[82] [הערה מהמקור] +כעין ראית מרן מהא דתולש בפה ממחובר ואוכל, יש להוכיח גם מהא דגונח יונק חלב בשבת דלא התירו אלא משום דהוי מפרק כלאח"י ובמקום חולי לא גזרו רבנן. ומצאתי כן במג"א שכא ס"ק ז שהזכיר מרן שמסיים שם תדע דהא דכתב הר"ן טעמא דחליבת עז משום בורר אוכל מתוך פסולת אטו יהא מותר כדי לאכול לאלתר, וכתב שם המחצית השקל דהא לא הותר לינק בפיו מן הבהמה כ"א גונח משום צער וכו' והיה לו להתיר לינק בפיו מהבהמה דהא אכלו מיד וכו' יעו"ש+ [עיין לעיל סימן ריד].

ענף ה – טחינת בשר [ודברים שאינם גידולי קרקע][83]

תרומת הדשן סימן נו

שאלה: מי שאינו יכול ללעוס יפה בשיניו, ויש לפניו[84] בשר שאינו רך, כגון צלי שהוא קשה ללעוס, שרי ליה לחתוך הבשר בשבת דק דק בסכין ולאוכלו אח"כ[85] או לאו?

תשובה: יראה דשרי כה"ג, ואין לאסור מפני שהוא טוחן, כמו מאן דפרים סילקא וסלית סילתא, דפ' כלל גדול [שבת עד ע"ב]. וגבי האי דמאן דעביד סילתא, פרש"י דמחתך עצים דקים חייב משום טוחן, די"ל **גבי אוכלין לא שייך טחינה, אלא מידי דאורחיה לטחון, כגון טחינת חיטין או שעורין וכה"ג, אבל שאר אוכלין לא**. וכ"כ התוס' אהא דלעיל, האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, דוקא בסילקא שייך טחינה, אבל בשאר אוכלין שרי. ואשירי כתב בשם רבינו חננאל, פי' אחר אפרים סילקא, ולא מפרש בסילקא שהוא ירק כמו שפירש רש"י והתוספות, וכתב אפרש"י דתמיהה היא, דדבר שהוא אוכל ומפרר אותו דק דק, שיהא שייך בו טחינה. והרמב"ם כתב דאין טחינה בפירות, ונוכל לומר כ"ש שאר אוכלין[86].

אמנם[87] בהגה"ה שם כתב בשם רא"ם, דאסור לפרר פירות לפירורים דקים. וכתב עוד שם במרדכי דמותר לפרר לחם משום דנטחן כבר, ולא מצינו טוחן אחר טוחן, משמע אי לאו האי טעמא, הוי שייך טחינה בלחם, ואף על גב דאוכל הוא[88]. ובא"ז כתב נמי דיש טחינה בפירות ואין לפררם.

מ"מ נראה ואיכא למימר דבבשר מבושל או צלי דבנ"ד, כ"ע מודו דשרי. ולא דמי לעצים ופירות ולחם[89], דאינהו כולי גידולן מן הארץ, ויש במינן טחינה, כגון תבואה וקטנית, דעיקר טחינה שייך בהו, אבל בשר דאין גידולו מן הארץ, י"ל **דבאוכל כזה** לכ"ע לא שייך בהו טחינה.

והכי מצינו לענין מלאכת מעמר, דקאמר אביי בפ' כלל גדול [שבת ע"ג ע"ב] אין מעמר אלא בגידולי קרקע[90]. אף על גב דרבא פליג עליה התם, י"ל **דלענין טחינת אוכלין דבלא"ח לא שייך בהו טחינה כולי האי, מודה דיש לחלק משום גדולי קרקע**, דכיון דכתבו התוספות בהדיא דבאוכלין לא שייך טחינה, וכן כתב

[83] עוד עי' ענף ו' [גרידת גבינה].

[84] משמע אע"פ שאוכלו לאלתר, חזו"א סימן נ"ז [אות ה' במנין לנו] אך עי' להלן בסמוך.

[85] כעת קרוב להדפסה, ראיתי בספר מטל השבת להעיר דאולי בא לומר דלאלתר בלא"ה שרי, דלא כמשמעות הנ"ל, וצ"ע.

[86] רבנו הוליד מדעות תוס' ורא"ש ורמב"ם צד השווה דאין טחינה באוכלים, והולך ומונה כמה ראשונים דפליגי, וממשיך לצרף שיטה זו כסניף גבי בשר דלהלן, ועי' בחזו"א ריש סי' נ"ז דמבטל את השיטה הזו דאין טחינה באוכלים, ועושה ממנו יחידאה, ודבריו דלא כתרוה"ד, ועי' במכתבי החזו"א לבעל אז נדברו, שהגרב"ז זצ"ל רצה לפקפק בהיפך, בשיטות שהוליד מהם התרוה"ד דפליגי דיש טחינה באוכלים, וכ' חזו"א דאין אנו רשאין לחלוק על תרוה"ד שקבע מזה ראיה, וצ"ע מאי שנא זה מזה.

[87] ר"ל מאידך מכמה מקורות מבואר דס"ל יש טוחן בחיתוך אוכלין, ואם כן הוי ספיקא דדינא, וא"א להקל דהוא ספק אורייתא. וע"ע חזו"א במכתביו, שיתכן וכונת התרוה"ד ב'אמנם' דראוי להכריע כבתראה, ולא משמע כן בלשונו וגם עי' מה שהערנו עליו שם.

[88] היה מקום לומר, דנפ"מ לפני תינוקות, דכיון דאין יכולים לאכלו חמיר טפי, ואין היתרם אלא משום טוחן אחר טוחן, וכן משמע בשיטה מיוחסת להר"ן, וז"ל "ויש מחמירין ואוסרין לפרר פת לתינוק בשבת, לפי שהוא מחוסר הכשר אחר, ולא נהיר דכל דטוחן אחר טוחן לית ביה משום טוחן", אכן התרוה"ד לשיטתו להלן דלא ס"ל חילוק זה בין לפני מי שראוי לאוכלו, למי שאין ראוי.

[89] בתיבת לא דמי ל'לחם', הכוונה למה שמבואר בלחם דאי לאו טעמא דאין טוחן אחר טוחן הוי שייך טחינה באוכל, כמו שכתב לעיל, כ"כ הדרישה סק"ב, וזה דלא כמגיה על המל"מ הל' חמץ פ"א ה"ג [מובא בליקוט ענף ט'], וניכר דלא היה לפניו כללות לשונו רק העתקת בית יוסף.

[90] י"ל"ע אם הדימוי למעמר הוא לחלוטין, וא"כ לאביי די בטעם זה דאינו גידו"ק, ואי"צ לסנפו לזה שבאוכלים בלא"ה דעת תוס' דאין טוחן, וא"כ כן הוא להלכה, ועי' בגר"א ובשאר רבוותא שבליקוט זה ובחזו"א סו"ס נ"ז.

אשירי דהוי תמיה איך שייך טחינה באוכלין, אין **לסתור**[91] דבריהם מדברי שאר הגאונים, אא"כ מצינו שנחלקו עליהם בהדיא, אבל **כל כמה שנוכל לחלק, לומר דבחד מילתא מודו אלו לאלו אמרינן הכי.**

אמנם אין נראה להתיר מהאי טעמא, לחתוך בשר חי דק דק לצורך עופות להאכילן, דהואיל ואין הבשר כך ראוי לאכילה, אלא לכוס אותו דלאו כאורחיה, איכא למימר **דחא דחתירו חתום' לטחון אוכלין**[92]**, היינו משום דא"צ טחינה, דאי בעי אכיל**[93] **ליח כמו שחוא שלם** והיה לועסו בין שיניו, אבל אי לא האי טעמא לא.

וא"ת א"כ מי שאינו יכול ללעוס אפי' בבשר מבושל או צלי יהא אסור, הא ליתא **דאזלינן בתר רובא דעלמא**[94] דחזי להו ללעוס, לכך לא שייכי בהו טחינה, אפי' למי שאינו יכול ללעוס. אבל **בשר חי דלא חזי לשום אדם**, ואף על גב דחזי לכלבים ולשאר חיות, לאו להכי קיימי רק לעופות משום חשיבותו, ולכך אין להתיר.

ותו[95] **דיש לנו ליגע ביה, משום איסור שוויית אוכל לבהמה, ומשום מטרח באוכלין לבהמה**, כההיא דפ' מי שהחשיך[96], וצ"ע.

שלטי הגיבורים דף לב עמוד א מדפי הריי"ף[97]

... ולפי אלו המחלוקות יהיה תלוי בהם גם כן דין פרירת הבשר דק דק למי שאינו יכול ללעוס בשיניו, דלמאן דשרי פרירת שאר אוכלי, או כל דבר שהוא אוכל, שרי נמי לפרר הבשר דק דק, ולמאן דאסר אסור נמי הכא, ולדברי הרשב"א בכל ענין שרי רק שיאכלנו לאלתר, ואם היקש הרשב"א טוב וראוי לסמוך עליו אליבא דכ"ע יהיה מותר פרירת בשר דק דק לאלתר.

ובספר תרומת הדשן מתיר נמי מטעם דבשר לא שייך במינו טחינה, דלא הוי בשר גדולי קרקע כמו שאר התבואות דטוחנים אותן, מיהו אין כל כך ראיה **דבשר ודאי חשיב גדולי קרקע** כדמוכח ריש בכל מערבין, וכ"כ התוס' פ' כלל גדול גבי מפרק תולדה דדש.

---

[91] החזו"א במכתביו באז נדברו מכתב ד' תופס תיבה זו, למצוא בה הכרעה גמורה של התרוה"ד כדעת שאר גאונים, נגד דעת התוס' והרא"ש, ובאמת צ"ע לבנות מתיבה זו שאפשר לפרשה שלא בכוונה זו, בזמן שכללות הדברים משמע דאדרבה מרוב שאנו מחויבים לדעת תוס' ורא"ש אין לדחות דבריהם רק במה שמוכרח, ורק באוכלים גופייהו שחלקו שאר גאונים על תוס' ורא"ש, אנו מחמירים, כפי הנראה משום חומר איסור דאורייתא.

[92] את ההגבלה הזו כתב ישירות בדעת תוס' שהתירו אוכלים דבכה"ג לא התירו, וממילא נפל ההיתר בבשר, כי אין היתרו אלא כסניף על דברי תוס'. אכן יש להעיר, דאם אכן לאביי שגבי מעמר, הוא היתר בפנ"ע משום שאינו גידו"ק, הרי שההיתר במקומו עומד אף בכה"ג, ועי' בפוסקים.

[93] ע"פ הב"י, ובנדפס 'אכול'.

[94] בשיטה מיוחסת להר"ן דף ע"ד ע"ב שהבאנו לעיל בסמוך, נראה דלא אזלינן בתר רובא דעלמא, לכן כתב דיש מחמירין בפירור פת לתינוקות, [למרות שכבר נקט דאין טחינה באוכל הנאכל כמות שהוא, ומשמע דהמחמירין לא פליגי אלא בתינוקות], ורק שמתיר מצד טוחן אחר טוחן. ע"ע חזו"א סי' נ"ז [קטע ז'] דג"כ נטה לאסור לפני זקנים דאין יכולים, והק' מהתרוה"ד, וע"ש מש"כ ליישב בב' אופנים מחודשים, וראה מה שהערנו בהערות עליו.

[95] הלשון מורה דהוא טעם נוסף חוץ ממש"כ תחילה, [ובאמת יש נפ"מ אם יש היתר בטוחן לאלתר, דמ"מ אסור משום מטרח או אשוויי, כ"כ האחרונים], אבל בנתיב חיים כתב דהשתא חזר התרומת הדשן מסברא קמייתא דאין לעולם טוחן באוכלים, וצ"ע, ועוד עי' בגר"א, ועי' בחזו"א סו"ס נ"ז.

[96] לכאורה כאן הוא אשוויי ולא מטרח דאין ראוי בלא"ה, וצ"ע דקי"ל דמטרח לא טרחינן אשווי משווינן ויש בזה כמה דרכים. - א] המחצה"ש כתב דאה"נ לא נחת לדינא ובא לומר דעוד תלוי שם, ולמ"ד אשווי בלא"ה אסור, ואכן לדידן אין איסור, - ב] הט"ז שכ"ד ז' ביאר דכונת התרוה"ד דיש לאסור משום מטרח, ומה שזכר משום שויא אוכל כדי נקטי', [ופי' המציאות דכל שחתכו לחתיכות אפשר לעופות לאכול, אלא במה שחותך דק דק הוא טירחא], - ג] העול"ש כתב דיש אשווי שאסור לכו"ע, כשאין ראוי כלל בלא"ה והמג"א חולק.

ועי' ברמ"א בלשונו שהביא טעם אשווי, והקשו עליו דקי"ל דאשווי שרי, [והעול"ש תירץ כנ"ל], והנה עוד ק' שלא הביא טעם טוחן שהוא העיקרי, ותי' באחרונים דהרמ"א נקט אשווי אבל הכוונה דהוי טוחן, עי' במחצה"ש בבהירות והסברה ובשאר אחרונים, ועוי"ל דקי"ל כאביי וכל שאינו גידו"ק שרי בלא צמצום שכתב התרוה"ד לגבי עופות, ותלוי בהנ"ל אם התרוה"ד שהרחיב עם שיטת תוס' דאוכלים באל"ה שרי, רק לרבא או גם לאביי.

[97] נדפס בשלמות בענף ד [בענין לאלתר].

שולחן ערוך סימן שכא סעיף ט

מותר לחתוך בשר מבושל או צלי, דק דק בסכין. **הגה**: מכל מקום לחתוך דק דק כזה מי לפני העופות, להוחיל ואינן יכולין למכלו כלם חיתוך, קמקשי להו למוכל (תה"ד סי' נ"ו ועיין לקמן סי' שכ"ד ס"ז).

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכד ו–ט

[סעיף ו] מחתכין דלועין לפני בהמה, והוא שנתלשו מאתמול.

[סעיף ז] מחתכין נבילה לפני הכלבים אפי' נתנבלה היום, בין שהיתה מסוכנת בין שהיתה בריאה, והני מילי בנבילה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה, אבל אם היתה ראויה להם בלא חתיכה, לא, דמיטרח במה שהוא ראוי לא טרחינן (וע"ל סי' שכ"א **אם מותר לחתכו דק דק** לפני עופות).

[סעיף ח] אין חותכין שחת (פי' ירק של תבואה שנקצר טרם נתבשלה התבואה) וחרובין לפני הבהמה, בין דקה בין גסה, משום דבלא חיתוך נמי חזי לאכילה.

ט"ז סימן שכא סעיף ט

(ח) [מותר לחתוך] בשר מבושל כו'. דזה אין גדולי קרקע ואין במינו טחינה[98].

(ט) [ברמ"א:] קא משוי לה אוכל. מאוד תמוה פסק זה כמ"ש סימן שכ"ד ס"ז ע"ש:

ט"ז סימן שכד סעיף ז

(ד) [רמ"א:] וע"ל סי' שכ"א אם מותר לחתוך דק כו'. בסי' שכ"א העתיק רמ"א תשו' מהרא"י בת"ה סי' נ"ו, דאין לחותכו לבשר חי דק דק בפני העופו' דהואיל ואינן יכולין לאכלו בלא חיתוך קא משוי אוכל, והוא **תמוה מאד דחא כאן קי"ל כר"י דאשוויי אוכל מותר** ומטרח באוכל אסור וכמ"ש בסעיף זה, וא"כ למה אוסר כאן לחתוך דק דק כיון שא"א לאכול בלא"ה.

ובת"ה כ' וז"ל ותו דיש ליגע ביה משום איסור שויא אוכל לבהמה ומשום מטרח באוכלין לבהמה כההיא דפ' מי שהחשיך עכ"ל, נראה כונתו דעיקר האיסור משום מטרח באוכלין, ומה שזכר משום שויא אוכל כדי נקטי', ונ"ל כונתו דכל שחתכו לחתיכות אפשר לעופות לאכול, אלא במה שחותך דק דק הוא טירחא כיון שאפשר לאכול בלא"ה, **ודברי רמ"א שכ' דא"א לאכלו בלא"ח חוא קשה מאוד, דמן חחיתר עושה איסור**, ובאמת גם על ת"ה יש לתמוה דהא א"א לעופות לאכול אם אינו חותך דק דק, והוה שויא אוכל ומותר.

ותו דהא כ' הרמב"ם שבמרסק שחת וחרובין חייב אם מרסקו משום טוחן, אבל מחתכין את הנבילה כו' ואין בה משום טוחן כמ"ש בסמוך דבריו, ש"מ דחותך דק דק דבלא"ה לא יוכל לאכלה אין שייך טוחן כלל, וצ"ע מאד מה חשב בת"ה לאסור בזה, **וביותר על רמ"א שכתב כאן לע' בסימן שכ"א, וכאן מבואר לחתיר בשויא אוכלא אין זח אלא תימח** וחסרון דקדוק, ובלבוש נגרר אחר רמ"א, ולא הרגיש בסתירתם:

עולת שבת סימן שכא סעיף ט

י מותר לחתוך בשר וכו'. כן כתב תרומת הדשן סי' נ"ו. ומפרש התם הטעם משום דלא דמי לעצים ולפירות דאסרינן בש"ס לפרר משום טוחן, דהנהו כולהו גידולי הארץ המה ויש במינם טחינה, דעיקר טחינה הוא בגידולי הארץ בחטים ושעורים וכיוצא בהם, אבל בשר דלאו גידולו מן הארץ ואין במינו טחינה ודאי דלכולי עלמא לא שייך בו טחינה. ומסיים שם דמטעם זה מותר לחתוך **אפילו לפני זקנים**[99] שאינם יכולין ללעוס כלל, וכל שכן לפני נערים דאי בעי אכל להו כשהוא שלם והיה לועסו בשיניו דפשיטא דמותר:

יג דהואיל ואינם יכולין וכו'. ואין להקשות דכאן משמע דאם אינו ראוי לאכילה אסור לחתכו, ולקמן סימן שכ"ד סעיף ז' כתב המחבר איפכא דאם הנבילה קשה שאי אפשר לאכלה בלא חתיכה מותר לחתכה לפני הכלבים, אבל

---

[98] משמע דעתו דהטעם משום אין גידו"ק לבד, כשיטת הגר"א, וכן נראה שנקט בשער הציון ס"ק מ', ועי' מש"כ בהערות על הגר"א בביאור שיטתו, וע"ע בהערות על התרוה"ד.

[99] עי' חזו"א סי' נ"ז [אות ז] שצידד דהתרוה"ד מיירי דוקא לפני יחיד שאין יכול לאכול ולא לפני זקנים, וכאן בעולת שבת מבואר דלא כן, ובאמת דברי חזו"א מחודשים מאד.

אם היתה ראויה להם בלא חתיכה למטרה במה שהוא ראוי לא טרחינן, וכאן משמע דהסברא הפוכה דאם אינו ראוי לאכילה קודם חיתוך אסור. וצ"ל דסבירא ליה להמחבר כדעת הרא"ש בפרק בתרא דשבת [סי' ה] דכתב אמתניתין מחתכין את הדלועים לפני בהמה ואת הנבילה לפני הכלבים, ופירש רש"י דמיירי בדלועים שנחתכין מערב שבת, ואשמועינן דלית בהו משום שויה אוכלא למר ומשום מטרח באוכלין למר עכ"ל הרא"ש. ופירש המחבר בספרו ב"י כלומר דלרב הונא לית בהו משום שויה אוכלא דבלא חיתוך נמי חזי לאכילה קצת, ולר"י לית בהו משום מטרח באוכלין כיון דבלא חיתוך לא חזי לאכילה אלא על ידי הדחק, **חרי בחדיא דלא שרי אלא בקשין קצת שאינם נאכלים לחדיא אבל מכל מקום נאכלים ע"י חדחק, אבל אם אינם נאכלין כלל אפילו ע"י חדחק ודאי דאסור מטעם דמשוי אוכל**[100], ומשום הכי בעופות דאינו ראוי להם כלל בלא חיתוך אפילו ע"י הדחק ע"כ אסור לחתוך דק דק ולמשוי אוכל, ומשום הכי דייק הרב בלשונו וכתב שאינם יכולין לאכול בלא חיתוך, כלומר אפילו ע"י הדחק וק"ל:

עולת שבת סימן שכא סעיף י [ס"ק יד]

נדפס ענף ו' [גרידת גבינה].

מגן אברהם סימן שכא סעיף ט

י מותר לחתוך - דהרי התו' והרא"ש כתבו דאין טחינה באוכלין, ואף **שקצת** ס"ל דיש טחינה כמ"ש סי"ב, דוק' בג"ק, אבל בשר דאין גדולו מן הארץ ל"ש בו טחינה, ודוקא צלי דאי בעי אכיל ליה שלם ולועסו בין שיניו, לכן אפילו מי שאינו יכול ללעוס שרי לחותכו דאזלינן בתר רובא דעלמא, אבל בשר חי הואיל ואין ראוי אלא[101] לכוס אותו דלא כאורחי' אסור לחתכו דק דק לפני העופות, ואף על גב דחזי לכלבים ולחיות, לאו להכי קיימי רק לעופות משום חשיבותו ולכך אין להתיר, ותו דיש ליגע בו משום איסור שווי אוכל לבהמה, ומשו' מטרח אוכל' [ת"ה], ובש"ג כת' דאינו מוכרח **דחא בשר חשיב ג"ק** כמ"ש התוס' והר"ן לענין מפרק תולדה דדש:

יא ועסי' שכ"ד ס"ז - מ"ש שם, **ומוכח שם דכל שהוא קשה ביותר מותר** לחתכו, וכ"מ בגמ' דלא כעולת שבת:

מגן אברהם סימן שכד סעיף ז

ד הקשה שא"א להם כו'. אפי' נאכלין ע"י הדחק בלא חתיכה שרי [ב"י] והע"ש לא דק מ"ש כאן ובסי' שכ"א דבקשין לגמרי אסור דהא קי"ל כר"י:

ה דק דק לפני העופות. דדבר שהיא מלאכה **כגון טחינה**[102] אסור לעשות לבהמה אפי' בי"ט כמ"ש בסי' תקי"ב וסי' שכ"א סי"ב:

מחצית השקל סימן שכא סעיף ט ס"ק י י"א

(י) מותר כו'. דהרי התוספות והרא"ש כו'. דבדף ע"ד ע"ב אמר רב פפא האי מאן דפרים (ר"ל חותכה דק דק) סלקא חייב משום טוחן. ויש בזה דעות מחולקים, הרא"ש כתב בשם רבינו חננאל [שם] דאין פירוש פרוס חותך דק דק, אלא שבדקלין יש בו כמין נימין וכשמפריד הנימין ומנפצן יוצא מהן כעין קמח, בזה חייב דוקא משום טוחן, והתוספות כתבו דוקא בחותך סלקא דק דק חייב, ויש דסבירא להו דבכל ירק חייב משום טוחן אולם סבירא להו דוקא גדולי קרקע, אבל בשר דלא הוי גדולי קרקע שרי, והכי קיימא לן:

אבל בשר חי הואיל ואין ראוי לאכילה כך אלא לכוס אותו דלאו כאורחיה, כצ"ל. ור"ל, כהאי גוונא י"ל דמודים הפוסקים דסבירא להו אין טחינה אלא בגדולי קרקע, מכל מקום כהאי גוונא דאין ראוי לאכילה כי אם על ידי טחינה מודים דיש טחינה אפילו אינו גדולי קרקע, כן הוא שם בתרומת הדשן:

ותו דיש ליגע בו כו'. דבשבת דף קנ"ה [ע"א] איכא פלוגתא, רב הונא סבירא ליה מטרח באוכלא לבהמה, דהיינו דבלאו אותה טרחא היה ראוי למאכל בהמה אלא שעל ידי אותה הטרחא תאות יותר לאכילה, מותר לטרוח, אבל לשוויא אוכלא, דבלאו האי טרחא לא היה ראוי כלל למאכל בהמה ועל ידי הטרחא משוי ליה אוכל, אסור. ורב יודא סבירא ליה איפכא, דלשוויא אוכלא מותר כיון דמזונותיהם עליו ואי אפשר לאכלו בלאו הכי, אבל מטרח באוכלא אסור, כיון דאפשר לאכלו בלאו הכי. וקיימא לן כרב יהודה לקמן סימן שכ"ד [סעיף ד]. ובעל תרומת הדשן לא מחית נפשיה לפלוגתא והביא שני דיעות, **וכוונתו דתליא באותה פלוגתא, ואם כן למאן דאמר שוויא אוכלא גם כאן יש לאסור**:

ובשלטי הגבורים כתב כו' כמו שכתבו התוספות. דף ע"ג ע"ב ד"ה מפרק, וז"ל, פירש רש"י [ד"ה מפרק] מפרק הוי תולדה דדש, וקשה לר"ת דבדף צ"ה [ע"א] אמרינן דחולב חייב משום מפרק כו' והא אמרינן [שם עה, א] אין דישה אלא בגדולי קרקע. ואין לומר כו' אבל בחולב חייב, דבהמה חשיבא גדולי קרקע, כדמוכח ריש פרק בכל מערבין [עירובין כז, ב] כו', עכ"ל:

(יא) ועיין לקמן סימן שכ"ד. סעיף ז' מה שכתוב שם ומוכח כו' דלא כעולת שבת. דהנה העולת שבת הבין הא דאסר רמ"א פה לחתוך בשר דק דק משום דקמשוי ליה אוכל, והיינו דפסק כרב הונא [שבת קנה, א] דמשוי אוכלא אסור, ולכן הקשה הא לקמן סימן שכ"ד אדרבא פסק כרב יהודה [שם] דמשוי אוכלא מותר ומטרח באוכלא אסור, וכן הקשה ט"ז בסימן שכ"ד [ס"ק ד] והניח בקושיא, וכן הבין בספר אליה רבה [ס"ק יג] ובספר תוספת שבת [ס"ק יח]. והעולת שבת תירץ, הא דהתיר בסימן שכ"ד למשוי אוכלא היינו דוקא בראוי לאכילה קצת ע"י הדחק, וכאן דאינו ראוי לאכילה כלל בלי חיתוך דק דק לכן גם לדידן דקיימא לן כרב יהודה מכל מקום אסור. וזה דחה מ"א, דאדרבא מוכח דכל שהוא קשה ביותר ואי אפשר לאכלו כלל בלי תיקון שרי טפי לרב יהודה, כיון שמזונותן עליו ואי אפשר להם לאכול כי אם על ידי אותה הטרחא.

לכן כתב מ"א בריש ס"ק זה עיין סימן שכ"ד סעיף ז' ובמ"ש שם, ר"ל דעל ידי מה שכתב מ"א בסימן שכ"ד נתיישב קושית עולת שבת וט"ז הנ"ל, דהא בלאו הכי איכא להקשות על רמ"א כיון דבתרומת הדשן [סימן נו] נתן שני טעמים לאיסור, א', כיון דאינו ראוי לאכילה בלאו הכי, כהאי גוונא מודים דיש בו משום טוחן אפילו להפוסקים דאין טחינה אלא בגידולי קרקע, ולטעם זה יש בו איסור תורה, עוד הוסיף טעם שני משום משוי אוכלא, ולטעם זה אין בו רק איסור דרבנן, ולמה שביק רמ"א טעם ראשון דאית ביה משום לתא דאיסור תורה ונקט טעם שני דאין בו רק איסור דרבנן. גם מדברי תרומת הדשן נראה דטעם שני לא עשאו אלא לסניף, ושביק רמ"א טעם העיקר.

לכן י"ל **דבאמת כן הוא כוונת רמ"א במה שכתב דחואיל כו' קמשוי ליה אוכל, ר"ל שעל ידי זה יש בו משום טוחן**, וכטעם ראשון שכתב בתרומת הדשן, אבל אי לא הוי איסור טוחן, משום דמשוי אוכל הוי שרי לדידן. ובזה אתי שפיר האי דסימן שכ"ד, **דשם מיירי דאינו חותך דק דק וליכא בו משום טוחן**, אלא משום משוי אוכל, זה שרי לדידן דקיימא לן כרב יהודה. וכן נראה להדיא מדברי מ"א בסימן שכ"ד ס"ק ה' שהבין דטעם רמ"א כאן משום טוחן, שכתב וז"ל, דק דק כו' דדבר שהוא מלאכה כגון טחינה כו':

אליה רבה סימן שכא

(יג) קמשוי אוכל וכו'. כ"כ רמ"א. **ולאו דוקא נקטו**, אלא **עיקר איסורו משום טוחן** כיון שחתכו דק דק, וכן נראה דעת מג"א [סק"י]. ובזה מתורץ תמיהת ט"ז כאן [סק"ט] וסי' (שכ"ז) [שכ"ד] ס"ז [סק"ד]:

נתיב חיים סימן שכא סעיף ט

(מג"א ס"ק י) לא שייך בו טחינה. נ"ב, איכא למימר הא דהתירו תוספות לטחון אוכלין היינו משום דאין צריך טחינה:

(מג"א ס"ק י) הואיל ואין ראוי אלא לכוס, כצ"ל:

(מג"א ס"ק י) ותו דיש ליגע. נ"ב, הרמ"א סבירא ליה **דחשתא חזר בעל תרומת חדשן מסברא קמייתא, אלא דבכל מקום אין טחינה באוכלין**, ואינו אסור אלא מטעם שיווי אוכלין בקשים או משום מטרח אוכלין ברכים, ועל זה השיג הרמ"א[103] בקשין:

פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא סעיף ט

[100] עי' מג"א שכ"א ס"ק י"א.

[101] בדפו"י היה כתב ואין ראוי לכוס והאחרונים תיקנו כלפנינו כמות שהוא בתה"ד.

[102] פירשו האחרונים דהמג"א מפרש דהאיסור בחיתוך בשר דק דק לעופות הוא מצד טוחן ולא כלל משום אשווי אוכלא דמזה דבר דשרי, עי' מחצה"ש וא"ר ומשנ"ב וביאור הלכה.

[103] צ"ל המג"א (ס"ק י"א).

(ח) בשר. עיין ט"ז. תרומת הדשן [סימן] נ"ו. ועיין מ"א [ס"ק] יו"ד דישה שייך בבהמה, יע"ש. ובתרומת הדשן **חרכיב, דאוכלין כאלו וגם אין בטינו טחינה.** הא סלית עצים, **אף על גב דאינו בטינו טחינה, גדולי קרקע ממש חוח:**

(ט) קמשוני. עיין ט"ז. בסימן שכ"ד סעיף ז' [ס"ק] ד' (טעות סופר סעיף ט'). ועיין מ"א שם אות ד' ה' וכאן [ס"ק] יו"ד משמע עיקר **חטעם דקמשוי עתה אוכלא, ולא קודם, לכן חוח טחינה כחאי גוונא, ולא מטעם אשווי אוכלא לחוד,** ובשר מבושל ראוי לרוב העולם. ועיין עולת שבת [ס"ק] י"ג היכא דעל ידי הדחק שרי, והיכא דאי אפשר כלל אסור דמשוי אוכלא, ובמ"א שם [ס"ק] ד' דאף אם אין נאכלין כלל מותר לשווי אוכלא, וכאן משום טוחן. ועיין אליה רבה [כאן ס"ק] י"ג, ואי"ה באות יו"ד יבואר באורך:

פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא [סעיף יב] ס"ק י

... והוי יודע, **דטוחן אין שייך אלא בגדולי קרקע**[104], ושהיה בתולדה גוף אחד ומפררו, שהרי בתרומת הדשן סימן נ"ו כתב דאין עימור כו' [שבת עג, ב], יע"ש, ועיין פרק ח' הלכה ה' [משבת] במגיד משנה וכסף משנה שם, וסימן ש"מ במ"א [ס"ק] ט"ו **דמכל מקום מדרבנן יש עימור ודישה אף שאין גדולי קרקע,** ובורר משמע בסימן שי"ט [סעיף ג בהגה] שני מיני דגים (ממין) [מיקרי] בורר מן התורה, יע"ש [תרומת הדשן] בסימן נ"ז. ובמשכן **אין למילף חדא מחבריה,** דוקא עימור ודישה בגדולי קרקע ולא אינך (בורר קנקנים שיש בהן יין ושיש בהן שכר וכדומה משמע דהוה בורר גמור), ואם כן לפרר דגים חיין לעופות אסור על כל פנים מדרבנן, ובמ"א [אות] יו"ד יבואר אי"ה.

פרי מגדים אשל אברהם סימן שכא סעיף ט

י מותר. עיין מ"א. העתיק דברי תרומת הדשן (כ"ו) [סימן נו] לתירוץ קושית הט"ז אות ט', וכן כתב בסימן שכ"ד אות ה' דאפילו ביום טוב אסור בשר חי לעופות, דאף [ד]ביום טוב תבלין נידוכין כדרכן, לבהמה אסור מלאכה ביום טוב, עיין סימן תק"ד [סעיף א]. ואי"ה בסימן שכ"ד [אשל אברהם אות ה] יבואר בזה:

יא ועיין סימן שכ"ד. עיין מ"א. אשווי אוכלא שרי, הן נאכלין ע"י הדחק או אין נאכלין כלל. אבל משום טחינה לחתוך דק דק, באין יכולין לאכול כלל כי אם על ידי חיתוך אסור משום טוחן, וביכולין ע"י הדחק צריך עיון קצת:

בגדי ישע סימן שכא סעיף ט

מותר לחתוך בשר מבושל כו'. הרבה דיעות יש בדיני טחינה דדעת התוס' שאין טחינה באוכלין הראוי לאכילה אלא דוקא בסלקא שייך טחינה, ולר"ח והרא"ש גם בסילקא שרי, והא דאמרינן בש"ס שם מיירי בעצי דקלים דכשמפרק הנימון יוצא כמו קמח דק ממנו, והרמב"ם מחלק בין אם חותך הירק כדי לאכלו חי דאז שרי וכשמחתך הירק כדי לבשלו אז חייב עליו אף על פי שראוי לאוכלו חי, והרשב"ם והרא"ם ס"ל דבכל אוכלים שייך טחינה.

[ו]כתב התה"ד דבשר מבושל או צלי וודאי שרי לחתכו דק דק, ול"ד לעצים ופירות לחם דאינהו כולא גדולי קרקע נינהו ויש במינו טחינה כגון לחם ותבואה וקטניות דעיקר טחינה שייך בהו, אבל בשר דאינו גדולי קרקע לא שייך בהו טחינה, ודמי להא דאמרינן דאין עימור אלא בגדולי קרקע, ואף דרבא פליג ע"ז שם מ"מ באוכלים דבלא"ה לא שייך בהו טחינה כולי האי, א"כ באוכל כזה לכ"ע לית ביה משום טחינה, דלמעט במחלוקת עדיף ואפילו למי שא"י ללעוס אא"כ יחתוך נמי שרי דאזלינן בתר רובא דעלמא, אמנם לחתוך בשר דק דק לפני העופות להאכילם אסור דהואיל ואין הבשר ראוי להם לכוס אותו דלא כאורחיה איכא למימר דהא דס"ל להתוס' דאין טחינה באוכלים היינו משם דא"צ טחינה דאי בעי יכול לאוכלו כמות שהוא ללעסו בשיניו אבל אי לאו האי טעמא לא ותו דיש ליגע משום איסור שוויא וטרח באוכלא עכ"ל תה"ד.

ורמ"א לא הביא אלא טעם מטרח באוכלא ולא טעם הראשון, **משום דס"ל דאין איסור אלא בגדולי קרקע,** והתה"ד לא כתב טעם הטחינה אלא **לשיטות התוס',**

לכך חשמיט רט"א חאי טעמא[105], אבל הריב"ש בתשובה כתב דגם בשר מיקרי גדולי קרקע, כיון דגדולו מן הארץ:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף ט

מותר. דאין טחינה אלא בגדולי קרקע[106] **כמ"ש בעימור שם ע"ג ב',** וה"ה **לכל מלאכת חקרקע**[107] כמש"ש ע"ה א'[108]:

אבל אסור. לשון תה"ד דיש לנו ליגע ביה משום איסור שוויה אוכלא לבהמ' ומשום מטרח באוכלין בבהמה כההיא דפ' מי שהחשיך, ר"ל לר"ה ולר"י לכל חד כדאית ליה, אבל **לפסק ש"ע שפ' בסי' שכ"ד כר"י ע"ע,** ועט"ז, **ואעפ"י שכ' בתחלה שם עוד טעמא משום דאין ראוי**[109] **לכוס אסור, לבסוף לא סמך על טעם זה שכ' ותו דיש**[110] כו', וכ"כ ב"ה[111]:

---

[104] נראה בלשונו דזה טעם בפני עצמו וכללית דאין טוחן שלא בגידו"ק, והיינו דרק לרבא הוסיף התרוה"ד צירוף הסברא דאין בכלל באוכלים.

[105] כוונתו לכאורה דאם באנו משום דאין מלאכת הפת אלא בגידולי קרקע, פשיטא דאין חומר מצד טוחן, בכך דאין ראוי להאכל כך, דעכ"פ לא שייך ביה מלאכת טוחן, ואנן דנקטינן דאין עימור אלא בגידו"ק, נקטינן דאין טוחן אלא בגידו"ק, אלא שהתרוה"ד חש לפרש דבריו אף אליבא דרבא דיש עימור שלא בגידו"ק, לזה מחדש שכאן יש עוד צירוף שבאוכלים בלא"ה ליכא טוחן לדעת כמה ראשונים, וגם המחמירים יצרפו דבאוכלים שאינם גידו"ק יש טוחן, ובמשבצת זו הגביל דדוקא בראוי להאכל חי, דבאין ראוי אז אין את הסניף ממש"כ תוס' דאין טחינה באוכלים, אבל לדידן לית לן כלל טוחן שלא בגידו"ק, ומה שיש לדון הוא רק מצד איסור אשויי אוכלא. ומ"מ לשון שכתב 'אלא לשיטות התוס" אינו בדקדוק, אלא היה צ"ל 'אלא לרבא' וי"ל, וע"ע בהגר"א ומש"כ שם.

[106] עי' היטב בלשון התרוה"ד שפתח קודם במחלוקת שנחלקו הראשונים בחיתוך אוכלים, וע"ז כתב די"ל דבאינו גידו"ק שאין במינו טחינה כו"ע יודו, וע"ז מוסיף דהכי מצינו לענין מלאכת מעמר, לאביי, ובזה הוא שכתב דאף על גב דרבא פליג עליה התם, י"ל דלענין טחינת אוכלין דבלא"ה לא שייך בהו טחינה כולי האי, מודה דיש לחלק משום גדולי קרקע, ע"ש. הרי שמעולם לא עשאו התרוה"ד דין בפני עצמו שאין טוחן שלא בגדולי קרקע, רק כסניף להיתר חיתוך אוכלים, דכלפי גידו"ק נקבל היתר זה שאין טחינה באוכלים, והגר"א שתק מזה ולא צירף כלל ענין היתר טחינה באוכלים, רק היתר דדומיא דמעמר וגם כתב בהדיא דכלל הוא בכל סידורא דפת.

אכן הברור, שפירש הגר"א שאמנם דברי התרוה"ד ברישא ["מ"מ נראה ואיכא למימר דבבשר מבושל או צלי דבל"ד, כ"ע מודו דשרי וכו'"] ובסיפא ["אף על גב דרבא פליג עליה התם י"ל דלענין טחינת אוכלין דבלא"ה כו'], הם כסניף להיתר חיתוך אוכלים, אבל מציעתא שכתב "והכי מצינו לענין מלאכת מעמר, דקאמר אביי בפ' כלל גדול [שבת ע"ג ע"ב] אין מעמר אלא בגידולי קרקע", הם היתר בפנ"ע, וכל מה שנצרך לסניף להיתר חיתוך אוכלים, רק כלפי רבא דפליג התם, וכפי שמסיים תיכף. והתרוה"ד כתב כ"ז משום שלא פסיקא ליה הלכתא כמאן, ואנן קי"ל כאביי דאין עימור שלא בגידולי קרקע, הלכך אין אנו צריכים לסניפים.

אמנם יש בזה שני קושיות, חדא דבפשוטו איסור דרבנן איכא גם שלא בגידולי קרקע, בעימור ובכל סידורא דפת, כמו שכתב רע"א בשו"ת סי' כ', אמנם ע"ש ברע"א שצידד דדוקא בדבר שנראה כגידולי קרקע ומיחלף בזה, כמו מלח גבי מעמר, שאיסופו מן האדמה.

שנית צ"ע, דבהמה אפשר דחשיבא גידולי קרקע, כמו שצידדו תוס' שבת דף ע"ג ע"ב לגבי דישה, ודומיא דמ"ש בריש בכל מערבין (עירובין דף כז:), וזה קו' השלה"ג הובא במג"א, ותי' המשנ"ב ס"ק ל"א דכאן זה בצירוף שאין טחינה באוכלים, אבל הגר"א אינו מסנף זה לזה, והדק"ל, ויש מקום לישובים נוספים, ואכמ"ל.

[107] משמע אף זורה וברור בכלל, ולפי מה דמשמע דאפי' דרבנן ליכא כאן, אפשר דה"ה שם, וצ"ע.

[108] התם איתא לפלוגתא דדישה שלא בגידולי קרקע.

[109] צ"ל דאין ראוי אלא לכוס, וכן הוא בתרוה"ד, וכן תיקנו האחרונים במג"א, [מיהו אפ' גם בלא הגהה, ואם לא כן לפלא שנפל ט"ס משותף במג"א ובגר"א].

[110] רבנו מעמיד שהתרוה"ד בעצמו לא סמך על איסור זה שמצד טוחן [מחמת שאין ראוי בלא טחינה], והוצרך לאסור מצד שוויי וטרחא מדרבנן, וא"כ הרמ"א בעקבותיו, והנה לכאורה הוא דוחק, דבפשטות משמע דהתרוה"ד תרתי קאמר חדא דאפשר חשיב טוחן, ועוד משום שוויי אוכלא, ומהיכ תייתי דהדר בו, [וא"כ גם לדידן יאסר עכ"פ משום דאפשר חשיב טוחן].

אמנם באמת יפלא למה הוצרך הגר"א לטעם זה שכתב דהתרוה"ד בלשון ותו חזר בו, ובלא"ה יכל ליישב שפיר, ע"פ מה שכבר ביארנו בהערות לעיל, שהתרוה"ד שכתב את ההגבלה בבשר חי לעופות, זה נאמר מכח זה שלא כתב את היתר בשר שאינו גידו"ק, אלא כסניף להיתר טחינת אוכלים שהרחיב לומר דבאוכלים שאינם גידו"ק כו"ע מודו, ועל פי זה כתב התרוה"ד דבשר לעופות שאין ראוי כך אין את היתר אוכלים, ושוב אין את תוספת היתר של אין גידו"ק, ואכן לשון התרוה"ד לנקוט את הגבלה הזו על דעת תוס', שהתירו אוכלים, דבכה"ג לא התירו, כשר"ל דמלא נפל ההיתר בבשר, כי אין היתרו אלא כסניף על דברי תוס', אבל לא העמיד את ההגבלה על עצם דין חיתוך בשר.

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שכא

[סעיף ח] אבל כל דבר הראוי לאכילה כמות שהוא ואינו גדולי קרקע שאין במינו טחינה כלל כגון בשר מבושל או צלי או גבינה וכיוצא בהם מותר לחתוך דק דק (אפילו שלא לאכול מיד) **מפני שאין טחינה באוכלין**.

ואפילו היא גבינה קשה מאד מותר שהרי אפשר ללעסה בקושי ושם אוכל עליה ומותר לחתכה (אפילו מי שאינו יכול ללעוס) בין בסכין בין בקרדום או מגירה שאף שהם כלים שמלאכתם לאיסור מותר לטלטלם לצורך גופם כמו שנתבאר בסי' ש"ח.

אבל אסור לגוררה דק דק במורג חרוץ בעל פיפיות (שקורין רי"ב אייזי"ן בל"א) אפילו כדי לאכול מיד דכיון שהכלי מיוחד לכך הרי זה דרך חול כמו שחיקת תבלין במדוך ובמכתשת והוא הדין בכלי אחר המיוחד לכך:

[סעיף ט] אבל בשר חי הואיל ואינו ראוי אלא למי שדעתו יפה לכוס אותו שלא כדרכו אין שם אוכל עליו לענין זה ושייך בו טחינה ולכן אסור לחתכו דק דק לפני העופות ואף על פי שהוא ראוי לכלבים אין שם אוכל עליו בשביל כך הואיל ואינו עומד לכלבים אלא לאדם או לעופות מחמת חשיבותו ולהם אינו ראוי בלא חתיכה זו:

[סעיף י] וכל זה בדבר שאינו גידולי קרקע אבל כל דבר שהוא מגידולי קרקע אפילו הוא אוכל גמור יש בו משום טוחן, הואיל ויש במינו טחינה דהיינו בתבואה וקטנית ולפיכך אסור לחתוך הירק דק דק כדי לאכלו וכן גרוגרות וחרובים לפני זקנים ואם חתך דק דק חייב משום טוחן.

נשמת אדם כלל יז סעיף ב

ב. עיין בש"ע סי' שכ"א סעיף ט' ובט"ז שם ובסי' שכ"ד שהקשה על רמ"א שכתב דאסור לחתוך דק דק בשר חי לפני עופות, דהואיל ואינן יכולין לאכלו בלא חתוך קמשוי ליה אוכל, ואדרבה בסי' שכ"ד נתבאר דשוויי אוכלא מותר, וא"כ עושה מההיתר איסור והניח בצ"ע.

ובמ"א סי' שכ"ד משמע שכוונתו לתרץ תמיהת הט"ז דהא דמותר לשוויי אוכלא היינו לחתוך בחתיכות גדולות אבל כשחותך דק דק דשייך בו טחינה ודאי דאסור, וזה שכתב רמ"א שם "ועיין לעיל סימן שכ"א דדק דק אסור". אך עדיין הלשון שכתב דקא משוי ליה אוכלא צ"ע גם למ"א דהוי ליה לכתוב כיון שהוא דק דק.

והנה מוכרח אני להאריך קצת במשמעות כל האחרונים בכוונת התרומת הדשן דלכן מותר לחתוך בשר דק דק דאין טחינה אלא בגידולי קרקע עיין בט"ז, ובמ"א בשם שלטי גבורים כתב דאינו מוכרח. והתוספת שבת הקשה ב' קושיות עצומות והניח בצ"ע וכתב שקלסוהו לקו' הנ"ל, א' שהמחבר בסעיף ט' פסק דמותר לחתוך בשר דק והיינו כמש"כ התרומת הדשן דאין טחינה אלא בגידולי קרקע ובהמה לא נקרא גידולי קרקע, ואחר זה כתב דאסור לגרור גבינה והיינו כמו שכתב ריב"ש ואזיל לשיטתו דבהמה נקרא גידולי קרקע. קושיא ב' הקשה התוספת שבת דרבא דאמר אין דישה אלא בגידולי קרקע, וא"כ הוא הדין דאין טחינה אלא בגידולי קרקע, והא רבא אמר מאן דעביד חביתא כו' חייב משום טוחן הרגבים, וקרקע לא נקרא גידולי קרקע, כמש"כ הר"ן בסוכה וכדאיתא בש"ע סי' תרכ"ט, ובאמת הם קושיות עצומות, והניח בצ"ע.

והנה כל זה הוא אם כוונת התרומת הדשן דלכך מותר לחתוך בשר לפי שאינו גידולי קרקע ואין טחינה אלא בגידולי קרקע כמו דאין עימור אלא בגידולי קרקע. אך צ"ע גדול דאם כן דכך יהיה כוונת התה"ד קשה דהא ממה נפשך לענין דישה חייב בבהמה דהא החולב חייב משום דש, דאפילו ר"ת שכתב בדף ע"ג דמשום ממחק חזר בו בריש חבית ד"ה (עז לחלבה) [חולב אדם עז] ע"ש, וצ"ל או כדעת הר"ן וריב"ש דבהמה נקרא גידולי קרקע לענין זה, וכן דעת הרמב"ם בפ"ח שהרי כתב דאין דישה אלא בגידולי קרקע והחולב חייב משום דש וא"כ ה"ה בטוחן. או אפילו לדעת התוספות דף ע"ג דבהמה לא נקרא גידולי קרקע, הא כתבו דלפי זה צ"ל דהלכה כר' יהודה דדישה הוא בכל דבר אף שאינו גידולי קרקע, ולדבריהם צ"ל מאי דאמר רבא קסברי רבנן אין דישה אלא בגידולי קרקע, היינו קסברי רבנן ולא ס"ל אלא כר' יהודה, וא"כ היאך כתב התה"ד בפשיטות דכיון דאין עימור אלא בגידולי קרקע הוא הדין בטחינה, שהרי לשיטת התוס' ע"כ פליג נמי אעימור וס"ל כרבה שם בכינוף מלחא דחייב, ובאמת לא צריך בשום מלאכה גידולי קרקע, ואיך לא כתב מזה כלל התה"ד דתליא באשלי רברבי ונגד כל הפוסקים התוס' ורמב"ם, למר כדאית ליה דחייב אף שאינו גידולי קרקע, ולרמב"ם משום דהוי גידולי קרקע.

ועוד צ"ע דאיך אפשר דס"ל לתה"ד דבכל מלאכות ילפינן ממשכן ואינו חייב אלא בגידולי קרקע, וא"כ היעלה על הדעת שהמבשל בשר אינו חייב משום מבשל לשיטתו דאינו גידולי קרקע, ומאי שנא מלאכת בישול מטחינה ודישה אם כולם ילפינן ממשכן ותנא סידרא דפת נקט, וכן הטוחן עפר והלש עפר פטור כקושית התוספת שבת שאינן גידולי קרקע. ועוד שהרי התה"ד מסיים אבל אם צריך לחתוך לעופות אין להתיר בשביל טעם זה, ואם אין טחינה בבשר שאינו גידולי קרקע מאי שנא לאדם או לעופות:

ועוד צ"ע דלפי זה אביי ורבא דמחולקים בעימור תליא בפלוגתא דר"י ורבנן אי חייב אף בשאינו גידולי קרקע וא"כ למה לא אמר הש"ס לימא אביי ורבא בפלוגתא דר"י ורבנן דדישה קמיפלגי.

ועוד צ"ע במאי פליגי הפוסקים, דהתוס' כתבו דדוקא בסלקא שייך טחינה משא"כ בשאר ירקות, והרמב"ם כתב דבכל ירקות שייך טחינה ובפירות לא שייך טחינה כמש"כ המ"מ בפ' כ"א, והרא"ש כ' דלא שייך כלל טחינה באוכלין, וכל זה צ"ע דכל א' יאמר פסק מלבו כאלו היה הלכה למשה מסיני ומה טעם יש בזה לחלק:

ולכן נ"ל ברור דאין ספק **דכל דבר שחטלאכה נעשית בו כדרכו כבישול בבשר וטחינה ולישה בעפר וכל כיוצא בזה אין חילוק בין גידולי קרקע או לא** שהרי הבישול הוא כדרכו, וכן הטחינה שטוחן העפר והצרורות שכן הוא דרך מלאכתו, וכן הלישה וכיוצא בו, אבל מה שאין זה המלאכה ממש כגון הפוצע חלזון ובאנו לדמות למלאכה, בזה פליגי ר"י ורבנן דר"י ס"ל כיון דדמי לדש במה שמפרק דמו חייב, ורבנן ס"ל דלא שייך מלאכת דישה אלא בגידולי קרקע, ובאמת אלו היה איזה דבר שמלאכת הדישה יהיה נעשה בו כדרכו, אפילו לא היה גידולי קרקע גם לרבנן חייב דזה דישה ממש, אבל כיון דליכא מידי שיהיה שייך בו מלאכת דישה אלא בגידולי קרקע, ולכן אמרו אין דישה אלא בגידולי קרקע, וכן בעימור ס"ל לאביי דלא שייך מלאכה זו אלא בגידולי קרקע אבל מאן דכניף מלחא לא נקרא מעמר, וכן בחולב דאינו דישה ממש אלא דדומה לה לפי שמפרק החלב, אי אמרינן דבהמה אינו גידולי קרקע לא שייך לקרות בזה דש דמאי ענין זה לדש שמכה על הזרעים בשבט להוציא הגרעין, אבל אם בהמה גידולי קרקע שפיר נקראת החליבה דישה דבגדולי קרקע כל מה שמפרק נקרא דש.

ולכן לא מצינו לא בגמ' ולא ברמב"ם ובשום פוסק רק דאין עימור ואין דישה אלא בגידולי קרקע, דשני מלאכות אלו לא שייכים באמת רק בגידולי קרקע,

---

והנה כבר נתבאר לעיל שילה"ס אם התרוה"ד שלא כתבו אלא כסניף מצד היתר אוכלים, משום שנקט דכאן בטוחן בלא צירוף סברא זו אין להתיר, או דלעולם לאביי דאין עימור שלא בגידו"ק ה"ה אין טוחן ואי"צ צירופים, רק הוצרך זה לרבא דיש עימור, ולהלכה אי"צ לזה. וכמו שנתבאר דעת הגר"א בהדיא דההיתר מצד עצמו שאין טחינה שלא בגידו"ק כמו שאין עימור ודישה, א"כ לשיטתו מעיקרא אין לסברא זו להגביל ולאסור בשר חי לעופות משום טוחן, דמה בכך שאין ראוי לאכילה כך, מ"מ אין טוחן שלא בגידו"ק, ולכן לדידן דקי"ל כאביי שלכן סתם הגר"א כטעם זה, מוכרחים לטעם דשוויי אוכלא, [ושוב אמרינן דלפסק השו"ע שכ"ד שרי].

ואשר נראה דאה"נ כל זה בכלל כוונת הגר"א, במה שכתב דהתרוה"ד כשכתב ותו כו' כוונתו לחזור בו, ובאמת יפלא לומר כן, שאין הלשון בתרוה"ד משמע כן, ובכלל מה טעם לחזור בו אחרי שכ"כ טרח להסביר שיטתו, אבל נראה דכוונת הגר"א למש"כ עתה, דר"ל דכשכתב התרוה"ד ותו, אינו תוספת לקינוח סעודה, אלא יש בו צורך גדול, כיון שכאמור לביאור הגר"א כל דברי התרוה"ד תחילה בדין בשר לעוף שלא להלכה דקי"ל כאביי, וזהו שכתב דה'ותו' חולק, לא שכאן מתחדש מחלוקת, אלא ר"ל שנכתב מחמת צורך גדול, כי כבר קודם מונח בתרוה"ד דדבריו אינם להלכה, וה'ותו' בא להשלים סיבת האיסור להלכה. ואף שזה דוחק בכוונת הגר"א אבל נראים הדברים מוכרחים.

איך שיהיה דעת הגר"א מבוארת להלכה, דאין איסור טוחן בחיתוך בשר עוף חי לעופות, וגם אין איסור שווי אוכלא דלא קי"ל הכא, ומותר לחתוך בשר חי לעופות דק דק, גם שלא לצורך אכילתם לאלתר. וכן כתב המשנ"ב ס"ק ל"ד דיש מתירין וביאר בשעה"צ ס"ק מ' דהט"ז והגר"א מתירין, ובחזו"א סי' נ"ז קטע י"ד תמה דלא נמצא מי שמתיר, וכבר גילה המשנ"ב בשעה"צ מי שמתיר ונתבארו דבריו כאן.

[111] צ"ב כוונת הגר"א, ובברכת אליהו רקובר לא ידע לפענחו, ובמכון ירושלים פתחו "בעל הגה" והמשמעות בזה דחוקה, גם אין כן לשון הגר"א בשום מקום, ושמעתי לפרש דר"ל בבגדי ישע, [=בגדי הישע], וג"כ דוחק, וגם כמדו' אינו מובא בגר"א בשום מקום, והיה קרוב אליו בזמן.

אך מה שהוא גידולי קרקע כמו חולב אף שאינו דישה ממש, מ"מ כיון דמלאכה זו לפרק מגידולי קרקע נקרא דישה והתורה אסרה דישה, א"כ אף חולב בכלל משא"כ אם אינו גידולי קרקע אינו נקראת דש, והוא כמו שפירש"י בריש חבית דאמרינן לא אסרה תורה אלא דריסת זיתים וענבים, פרש"י כלומר דריכה הוא מלאכה בזיתים וענבים אורחייהו בהכי הוי מלאכה אבל בשאר פירות לאו אורחיהו ולא הוי מלאכה ע"ש, וא"כ מכל שכן כשאינה אותה המלאכה ממש א"כ לאו אורחייהו.

ובזה מחולקים הפוסקים, דתוס' ס"ל דדוקא סלקא אורחייהו לחתוך אותו דק דק והוי טוחן משא"כ שאר ירקות וא"כ הוי כסחיטת שאר פירות. והרא"ש ס"ל דלא שייך כלל באוכלין טחינה דמה שמחתך בסכין לא הוי טוחן אלא כשטוחן כמו שטוחנין קמח ואין חילוק בין חטין לעפר כיון דאורחייהו בהכי, אבל אוכלין אין דרך לטחון אותו הדק כמו קמח אלא חותכין חתיכות קטנות וזה לא נקרא טוחן, והרמב"ם ס"ל כיון דמפריד הדבר לחלקים קטנים נקרא טוחן כמ"ש בפ' ז' וז"ל החותך את הירק מעט לבשלו הרי זה חייב שזו תולדת טחינה, שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים הרבה, וכן הלוקח לשון של מתכת ושף אותו כדי ליקח מעפרו כדרך שעושין צורפי זהב הרי זה תולדת טוחן עכ"ל, ומה שדקדק לכתוב כדרך שעושין צורפי זהב להורות דדוקא בטוחן דבר שדרכו בכך, וה"ה דוקא ירקות דרכן בכך לבשלן אבל פירות אין דרך לחתוך אותן חתיכות קטנות ולכן פטור.

ונ"ל דזה גם כן כוונת הרמב"ם בפ' כ"א הל' י"ח וז"ל החותך ירק דק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב, לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא חרובין שנראה כטוחן, אבל מחתכין דלועין לבהמה כו' שאין טחינה בפירות. וכוונתו אין מרסקין לא את השחת כו' ר"ל לחתיכות קטנות, אבל מחתכין כו' בחתיכות גדולות וכגי' הכ"מ לפי שאין טחינה בפירות הוא טעם לחלק בין ירקות ושחת ודלועין, דדוקא בירקות אורחייהו בהכי לחתוך אותן דק דק משא"כ בפירות וה"ה שחת דלאו אורחייהו, ומ"מ אין מרסקין לחתיכות קטנות לפי שנראה כטוחן, ובאמת אין חילוק בין שחת וחרובין לדלועין או נבלה אלא בכולן לא שייך טחינה אלא שאם חותך לחתיכות נראה כטוחן, ומתני' קתני כל חד וחד כדרך שמאכילין אותן.

והא שכתבו תוס' ד"ה מפרק וז"ל דעל כרחך טעמא דרבנן משום דילפינן מסממנין במשכן דאין דישה אלא בגידולי קרקע עכ"ל, אין כוונתם דמאי שאינו גידולי קרקע לא שייך בו דישה או טחינה כמו שהקשיתי דא"כ בישול נמי, ועוד פציעת החלזון היה במלאכת המשכן לצבוע תכלת כדאי' שם שכן ציידי החלזון וע' ברש"י תרומה, אלא **כוונת תוס' ג"כ כמו שכתבתי** דטעמא דרבנן בדבר שאינו מלאכה גמורה כמו פציעת חלזון דזה לא נקרא דישה אלא בגידולי קרקע כמו הסממנין דזה נקרא דישה אבל בשאר דברים לא נקרא דישה וכן פציעת חלזון כיון דלא נקרא גידולי קרקע לא נקרא זה דישה אלא כמפריד דבר מדבר שאינו נקרא מלאכה כן נ"ל ברור דעת התוס'.

וזהו ג"כ כוונת התרומת הדשן דבודאי גם הוא מודה דבהמה נקרא גידולי קרקע ובחולב חייב כדאיתא ברמב"ם, אלא שכוונתו כיון שאינו טוחן ממש כדרך הטחינה להדק אותו עד אשר דק כקמח, ולכן חולקין הפוסקים אפילו בירקות אף על גב דלכ"ע הוי גידולי קרקע, מ"**מ ס"ל כיון דאין נטחן ממש לא מקרי טחינה, א"כ בבשר דאינו צומח מן הקרקע** פשיטא דלא שייך בזה טחינה דהא אין דרך כלל לטחון בשר, ומה שכתב והכי מצינו לענין עימור דאין עימור אלא בגידולי קרקע, כוונתו כיון דמצינו דמה שאינו גידולי קרקע קיל מגידולי קרקע, אף על גב דבדבר שהמלאכה נעשית כדרכו אין חילוק בין גידולי קרקע או לא, מ"מ בדבר שאינו מלאכה כדרכו בודאי עכ"פ קיל יותר וכיון דמצינו דאפי' בירקות י"א דלא שייך בו טחינה, כל שכן בשר שאינו באמת גידולי קרקע ממש.

ולכן כתב אבל לעופות כיון דאי אפשר להם לאכול אלא אם כן חותכן דק דק, וא"כ י"ל דזה הוי טחינה, דדוקא מה שראוי לאכול אף בלא חיתוך בזה ס"ל לתוס' דלא נקרא טחינה, כמו דס"ל **למקצת פוסקים**[112], דלרמב"ם דוקא בירק שאינו נאכל חי שייך טחינה כמש"כ הכסף משנה פ' כ"א ובפ"ז, אבל מה שאינו

[112] משמע דר"ל למקצת פוסקים יש טחינה באוכלים הראויים לאכול, וכן לשון המגן אברהם סימן שכא ס"ק י' "דהרי התו' והרא"ש כתבו דאין טחינה באוכלין, ואף שקצת ס"ל דיש טחינה כמ"ש סי"ב כו'", ועי' להלן בסמוך.

ראוי לאכול כך דק דק, א"כ היינו טחינה דידהו, ואורחייהו בהכי והוי מלאכה דאורייתא, אבל מעולם לא עלתה על דעת התה"ד דבהמה לא נקרא גידולי קרקע ולא דיבר מזה כלום שאין צריך לזה, דאין נפקא מינא אם הוא גידולי קרקע או לא, שהרי אפי' ירקות דבודאי גידולי קרקע, ואפ"ה **למקצת פוסקים לא שייך בהו טחינה**[113], אלא כ' די"ל כיון שאינו גידולי קרקע ממש על כל פנים קיל.

ולפ"ז לא קשה מידי כל הקושיות וגם קושיות התוספת שבת על התרומת הדשן ועל המחבר לא קשה מידי, דודאי גבינה בריב אייזין זה הוא טחינה כדרכו וחייב, ודעת המחבר בודאי דבהמה הוי גידולי קרקע, רק כיון דהוא כבר צלוי ומבושל ואוכלין אותו כך אין דרך לחתוך אותו לחתיכות קטנות מאד ולכן מותר, ועל זה כתב רמ"א אבל בשר חי לעופות כיון שאין יכולין לאכלן כך אלא ע"י שמחתך אותו דק דק ועל ידי זה קא משוי אוכל וא"כ אורחייהו בהכי והוי מלאכה כדרכו ואסור משום טחינה, ואין כוונת רמ"א משום דשויא אוכלא דאיתא בסי' שכ"ד דהתם מיירי בענין דלא שייך בו מלאכה כמו שכתב המ"א שם:

ודע שבפ"ז כתב המחתך את הירק מעט כדי לבשלו הרי זה חייב עכ"ל. מה שכתב מעט צ"ע דמשמע אף על פי שאינו מחתך דק דק, וכ"כ בפ"ח המחתך ירק תלוש הרי זה תולדת טוחן, ובפ' כ"א כתב המחתך ירק דק דק כדי לבשלו הרי זה טוחן וחייב וכ"כ בש"ע וצ"ע. ומש"כ רמ"ך בפ"ז דעל כרחך בירק שנאכל חי אין בו משום טוחן דאל"כ קשה מקניבת ירק ביום הכיפורים, לא ראה דברי המ"מ וז"ל בפ"א משביתת עשור מותר לקנב ירק ומהו הקינוב שיסיר העלים המעופשים וירצץ השאר ויתקן לאכילה וכ' שם המ"מ דאינו ר"ל דק דק דא"כ הוי טוחן עכ"ל. ור' מנוח בפ"א מהל' יה"כ כ' בשם רבנן קמאי וז"ל בקניבה גריס כלומר החותכו לחתיכות גסות ובירקות שנאכלין חיין אפילו בלא קנוב מתבשלים יפה, דאילו אין מתבשלות בלא קנוב אסור דתולדה דטוחן הוא עכ"ל, מוכח דדק דק לעולם חייב אפילו בנאכל חי:

שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן כ[114]

... דמצינו בפרק כלל גדול (דף ע"ה) פלוגתא ר"י ורבנן בצד חלזון ופצעו, דרבנן ס"ל אין דישה אלא בגידולי קרקע והכי קיי"ל, וכן מצינו שם (דף ע"ג) גבי כניף מלחא ממלחתא פליגי אביי ורבה, וס"ל לאביי דאין מעמר אלא בגד"ק, והכי קיי"ל, ועיין מג"א (סי' ש"מ סקט"ו) הוכיח דהגרסא רבה ולא רבא כיון דרבא ס"ל להדיא דאין דישה אלא בגד"ק ה"נ ממילא אין עימור אלא בגד"ק דמה"ת נחלק בין עימור לדישה דכולהו ילפינן ממשכן, ונוסף על זה **מצינו בתח"ד (סי' נ"ו) כ' לדמות דח"נ אין טחינה אלא בגד"ק**[115], **אלא דכתב (ראיה) [דאף] לרבא דס"ל יש עימור שלא בגד"ק, מ"ט י"ל בטחינה מודה כיון דבאוכלין בלא"ח ל"ש טחינה כ"כ עיין שם**, ולפ"ז י"ל ה"נ אין זורה אלא בגד"ק דמה"ת לחלק בזה.

והא דמחייב הירושלמי ברוקק והפריחתו הרוח צ"ל או דקאי לר"י דיש דישה שלא בגד"ק וה"נ זורה, או דמוכח כשיטת הרמב"ם דאדם ובהמה הוי גד"ק כמו דחשבינן להו גד"ק לענין מעשר כיון דנזונין מן הקרקע, והחובל באדם ובהמה חייב משום מפרק שהוא תולדה דדש, ה"נ הרוק שבא מהאדם הוי גד"ק וחייב משום זורה.

ולפ"ז יקשה לכאורה על פסקי הרמ"א דפסק כהירושלמי, הא הלכה דאין דישה אלא בגד"ק וגם פסקינן כתוס' דאדם ובהמה לא הוי גד"ק (כדאי' סי' שכ"א) דמותר לחתוך בשר דק דק והיינו כדברי תה"ד דאין טחינה אלא בגד"ק, א"כ גם ברוקק נימא דאין זורה אלא בגד"ק והרוק הבא מאדם לא הוי גד"ק, אבל באמת לא קשה מידי די"ל **דחרמ"א חושש לדעת הרמב"ם דאדם ובחמה חוי גד"ק,**

[113] לעיל כתב דלמקצת פוסקים יש בהם טחינה, וכנראה מקצת אינו משמש על רוב ומיעוט, אלא ר"ל לחלק יש ולחלק אין.

[114] התשובה במלואה נדפסה בליקוט למלאכת זורה.

[115] פשטות לשון הגרע"א דהתרוה"ד פשיטא ליה לדמות טוחן לעימור, דלאביי דאין עימור אלא בגידו"ק, ה"ה דאין טוחן שלא בגידו"ק, וכל מה שהוסיף הענין דבאוכלים שבלא"ה לתוס' אין טוחן, בזה הוא די"ל דבאין גידו"ק כו"ע מודו, הוא כדי שיהא הדין נכון גם לרבא דעימור יש שלא בגידו"ק. ועוד יכתוב רבנן להלן דצריכים צירוף זה גם לאביי, מצד דעכ"פ בשר חשיב גידולי קרקע. ועי' בתרוה"ד ובהגר"א ובבבגדי ישע ובהערות שכתבנו עליהם, וכן עי' בחזו"א סי' נ"ז קטע י"ד ט"ו וי"ז ומש"כ בהערות שם.

ומה דמותר לחתוך בשר דק דק חיינו בצירוף אינך שיטות דבאוכלים ל"ש טחינה היכא דיכול לאכלו בלא"ה כמ"ש התה"ד להקל בצירוף סברא זו, ואוסר מה"ט לחתוך בשר חי דק דק לפני עופות כיון דלא חזי למיכל כך י"ל דהוי טוחן.

ובזה יש ליישב מה דהשמיט הרמ"א סוף לשון הירושלמי וכל דבר שהוא מחוסר לרוח חייב משום זורה, והיינו דבלשון זה נכלל כל דבר אף מה שאינו גד"ק, דהירושלמי קאי לר"י דיש דישה שלא בגד"ק וה"נ זורה אבל לדידן דקיי"ל אין דישה אלא בגד"ק ה"נ בזורה, ואין איסור אלא ברוקק לחוש לשיטת הרמב"ם דאדם הוי גדולי קרקע.

אמנם נ"ל דאף בדבר שאינו גד"ק אף דאינו חייב משום טוחן, **מ"מ איסור דרבנן הוא דמחזי כטוחן**, וכמו במעמר דפסקינן (סי' ש"מ) דאסור לקבץ מלח ממשרפות דדמי למעמר, ה"נ י"ל בטחינה דדמי לטוחן, וראיה לזה ממ"ש הרמ"א (סי' שכ"א ס"ח) ודוקא מלח הגס, אבל מלח הדק ונתבשל ונעשה פתיתין מותר לחתכו כמו דחותך הפת, **חרי דחתיר רק מטעם אין טחינה אחר טחינה כמו דשרי פת מח"ט, וחא מלח לא חוי גד"ק כדאמרינן בחדיא גבי מעמר**.

ומה דאסור לטחון מלח בפ"ק דביצה צ"ל דהיינו במלח הגס שהוא כמו עפר דהוי גד"ק לענין שבת כדאיתא בפרק כלל גדול (דף ע"ד) האי מאן דעביד חביתא ופירש"י דטוחן הרגבים מקרי טוחן, אבל בההיא דהרמ"א במלח דק מתחילה הא לא הוי גד"ק ולמאי צריך להיתרא דאין טחינה אחר טחינה, אע"כ **דמ"מ מדרבנן אסור משום טוחן אף דלא חזי גד"ק**, ומה דמותר לחתוך בשר מבושל דק דק, היינו בצירוף הסברה דאין טחינה באוכל וכנ"ל...

אף דמ"מ **יש לדחות קצת די"ל דוקא במלח אסור מדרבנן משום דדמי לגד"ק דלקוחה מהקרקע** בזה אסור דמחזי כמעמר, ומש"ה צריכין בטחינה טעמא דאין טחינה אחר טחינה, **אבל בעלמא אפילו איסור דרבנן ליכא**... וא"כ בנ"ד במים דמאספו ונוטלו מהקרקע י"ל דדמי לגד"ק ומדרבנן אסור דמחזי כגדולי קרקע, כמו מלח שבא ממשרפות מים דדמי למעמר....

רש"ש מסכת ביצה דף ז עמוד ב

ד"ה והא קא עביד כתישה וכותש תולדה דטוחן ומלאכה היא. ק"ל הא קי"ל דאין טחינה אלא בגדולי קרקע (שו"ע סי' שכ"א ס"ט) ועפר לא מיקרא ג"ק (שם תרכ"ט ס"א), וכ"מ בשבת (עג ב) האי מאן דכניף מילחא כו', ועמ"א סי' תס"ב סק"ד, וכן ק"ל על לשון הרמב"ם בפ"ח מהלכות שבת הלט"ו שכ' שף לשון של מתכת במלאכת טוחן, בשלמא הא דקאמר בפסחים (מז ב) וכתישה ביום טוב מי שרי איכא למימר משום דהתם איירי אליבא דרבה והוא ס"ל בשבת שם דיש עימור באינו ג"ק, עמ"א סי' ש"מ סקט"ו, וכן לקמן (ח ב) הוא ג"כ אליביה (רק המהר"ם שם כ' שמהתוס' מוכח דשם הגי' רבא), אבל הכא ודאי קשה מאי פריך לר"י. ועי' תוס' שבת ע"ג ב' סד"ה מפרק:

ביאור הלכה סימן שכד סעיף ז

* **וע"ל סימן שכ"א אם מותר וכו'** - עיין במ"א ובש"א דאיסורו הוא משום טחינה, והנה אף דלכאורה משמע מלשון הרמ"א דקאי אנבלה דאיירי בה לעיל, אבל המעיין בתה"ד שממנו הועתק הדין לעיל והעתיקו המ"א ג"כ בסק"י יראה דרק אבשר חי כשר קאי, דמפני חשיבותו אינו עומד לחיות ולכלבים כ"א לעופות ולהם אינו ראוי כ"א כשמחתכן דק דק, אבל בשר נבלה רובו עומד לאכילת כלבים ולהם אין צריך דק דק ואזלינן בתר רובא, ולא שייך טחינה וע"כ ברור דהרמ"א רק אבשר חי הנ"ל בשכ"א קאי וקיצר בלשונו:

משנה ברורה הלכות שבת סימן שכא סעיף ט

(לא) מותר לחתוך - דאין טחינה [לד] אלא בגידולי קרקע [לה], ואפי' להפוסקים דס"ל דבהמה נמי מקרי גידולי קרקע, לפי שהיא ניזונת מן הקרקע מ"מ אין לאסור בזה [לו], דבלא"ה יש פוסקים דס"ל דאין שייך טחינה באוכלין, וע"כ מותר לחתוך [לז] אפי' דעתו להניחו לאחר זמן:

(לב) או צלי - ואפילו מי שאינו יכול ללעסו [לח] מחמת שהוא קשה וע"י חתיכתו מתקנו לאכילה ג"כ שרי לחותכו דאזלינן בתר רובא דעלמא:

(לג) דהואיל וכו' - ר"ל דאיכא למימר דטעם הפוסקים, דס"ל דאין טחינה באוכלין היינו משום דאין צריך טחינה, דאי בעי אכיל ליה כמות שהוא שלם, משא"כ בזה דאין יכולין לאכלו כלל בלי חיתוך, החיתוך משוי ליה אוכל ושייך בו טחינה, [לט] **ומיירי בחותך ומניח שיאכלו העופות לאחר שעה** אבל בחותך לפניהם שיאכלו מיד לד"ה שרי וכדלקמיה בסי"ב בהג"ה[116]:

(לד) קמשוי ליה אוכל – ויש [מ] **מקילין בזה**[117]:

(לה) וע"ל סי' שכ"ד - ס"ז והיינו דשם מבואר דשווי אוכלא שרי בשבת ומיירי בשאין חותך דק דק [מ"א לקמן]:

שער הציון - (לד) תרומת הדשן: (לה) כללתי בזה מה שכתב המגן אברהם בשם השלטי גבורים: (לו) תרומת הדשן: (לז) אחרונים: (לח) תרומת הדשן: (לט) פרי מגדים לקמן בסימן שכ"ד: (מ) ט"ז והגר"א[118]:

ביאור הלכה סימן שכא סעיף ט

* **דהואיל וכו'** - עיין במ"ב מש"כ והוא מדברי המ"א וא"ר, וכונו בזה לתרץ קושית הט"ז לקמן בסימן שכ"ד ס"ז דפסק שם המחבר דשווי אוכלא מותר בשבת, ולפיכך כתבו דהאיסור בזה משום טוחן וכמו שביארנו, **ולשון דקמשוי ליה אוכל שכתב רמ"א אינו מדוקדק** כ"כ לפירושם:

* **ואינן וכו'** - ואם יכולין לאכלו ע"פ הדחק בלי חתוך צ"ע קצת [פמ"ג], והנה השו"ע **מיירי בדעתו לאכילם לאח"ז**, וכמו שכתבתי במ"ב, אף דהפמ"ג בסימן זה נסתפק בזה דאפשר דלא התירו כ"א בדבר הראוי למאכל אדם, לקמן בסימן שכ"ד סובר כמו שכתבתי, וכן משמע בביאור הגר"א דמביא ראיה להא דהרשב"א מהא דמשמע בשבת קנ"ה דשחת וחרובין היה מותר לחתוך לפני בהמה אי לאו משום מיטרח באוכלא אלמא דאף בשחת שהוא מאכל בהמה מותר:

חזון איש סימן נז [קטעים יד, טו, יז]

נדפס לעיל ענף ו'.

ספר עוטה אור שבת סימן לו

ה והנה מאחר דעיקר לימודו של בעל התה"ד להתיר לכו"ע טחינה באוכלים שאינם גידו"ק [בין למש"כ הגרע"א ז"ל בתשובה דמדרבנן הו"ל לאסור אף שלא בגי"ק, ובין אי נימא כמו שפירשו הח"א והחזו"א ז"ל דגם אי לא ילפינן טחינה מעימור ויש טחינה אפי' שלא בגי"ק מה"ת], הוא מכח שיטת התוס' והרא"ש דאין טחינה באוכלים אפי' בגידו"ק, נראה דלפמשכ"ל אות ו' דמודו תוס' בריסוק דהוי תיקון חשוב בגוף האוכל שעושהו למזון שאינו צריך לעיסה, ה"ה באוכלים שאינם גידו"ק שריסקן שיהיה חייב משום טוחן דריסוק הוי תיקון חשוב, וכן מסיק בעל החזו"א ז"ל סי' נ"ז, ולפי"ז אין לרסק כבד ובשר ודגים מבושלים אף להתה"ד.

הערה : ושאלתי את הגאון ר"י שפירא שליט"א דלדברי החזו"א ז"ל יהיה אסור לרסק ביצה בשיני המזלג והעולם נהגו היתר, ואמר שגם הוא שאל זה לחזו"א ז"ל ואמר לו שבביצה שהיא בטבעה רכה וע"י שבישלו אותה התקשתה

---

[116] יש על הרמ"א שני הערות, א' דלא קי"ל איסור אשווייה, ב' דהחסיר טעם טוחן, ונקט רבנו את תי' האחרונים שמישבים זה בזה, דזה גופא כוונת הרמ"א באשווייה, דכיון דא"א בלא"ה חשיב טוחן, א"כ ממילא נפק הדין דלאלתר שרי, אבל בחזו"א סימן נ"ז אות י"ד פירש באופ"א, דבאמת הרמ"א נקט טעם אשווייה בכוונתו הפשוטה, לאיסור דרבנן של אשווייה, [ואכן צ"ע דלא קי"ל הכא, והעולת"ש תי' דכאן לא חזי כלל יש איסור דרבנן, ולא משמע כן בתרוה"ד], וחזר מזה יש איסור טוחן כיון שאין ראוי להם, והרמ"א נקט טעם אשווייה בנפ"מ דאפי' לאלתר אסור, משא"כ משום טוחן, נמצא לפי"ז דלדעת הרמ"א לאלתר נמי אסור מדרבנן משום אשווייה, אלא דאולי לא נקטינן הכא לדינא כמשה"ק האחרונים דלא קי"ל הכא.

[117] בחזו"א סימן נ"ז קטע י"ד כתב דהוא תימה דאין מי שמתיר כיון דמיירי לאחר זמן, אבל השער הציון ציין לט"ז והגר"א, ואכן כן מבואר בעליל בחשבון דברי הגר"א, שנקט שההיתר בבשר הוא משום דאין טוחן שלא בגידו"ק, שכלל גמור הוא בעימור ובכל המלאכות כולם, וא"כ זה היתר עצמי בלא צירופים נוספים של אוכלים וממילא אינו מוגבל למי שיכול לאכול כך, וגם פי' שם דהתרוה"ד כשכתב 'ותו' חזר בו מכל האיסור שהזכיר תחילה מצד טוחן מחמת שאין ראוי, שאין לדון אלא מצד אשווייה אוכלא מדרבנן, [ולא קי"ל דין זה כמו שהשאיר הגר"א דברי הגר"א בצ"ע], אמנם דברי הגר"א בזה צ"ב מהיכ"ת שחזר בו התרוה"ד בותו, ונתבאר בס"ד בהערות עליו בענף ה'. ומש"כ המשנ"ב כן גם על דעת הט"ז, משום דדעת הט"ז משמע כהגר"א, דהטעם מוחלט משום דאין טוחן שלא בגידו"ק כמו בעימור, א"כ טוחן ליכא אף שאין ראוי להאכל להם, ואילו על איסור שווייה פליג הט"ז בתוקף.

[118] נתבאר בהערות על המשנ"ב ס"ק ל"ד.

חוי זח חיבור ע"י אדם שאין בו איסור טוחן[119], והוא עפ"י מה שביאר בחזו"א סי' נ"ו ד"ה ענין הא דהתיר הרשב"ם לפורר לחם משום דאין טוחן אחר טוחן שאינו מובן כלל דהוי זו טחינה חדשה בלחם וביאור דהוא משום דבחיבור בידי אדם אין בו איסור טוחן.

ספר אוצרות השבת

... וכן שמעתי מהגאון רבי יהודא שפירא שליט"א ששאל את החזו"א דלפי דבריו יהיה אסור לרסק ביצה קשה, והשיב לו החזו"א דבביצה הואיל ולפני בישולה היתה נוזלית ובישול האדם הוא הקשה אותה חשיבה כחיבורי בני אדם ולכן אין בריסוקה משום טחינה.

ספר מעשה איש חלב ב פרק ח

הגאון רבי יהודה שפירא שליט"א שאלו לפי מה שמסיק רבינו בס' חזו"א או"ח סימן נ"ז שריסוק אוכלים שאינם גדולי קרקע יש בהם משום איסור טוחן, דלפי זה יהיה אסור לרסק ביצה בשיני המזלג והעולם נהגו בזה היתר, והשיב לו שבביצה שהיא בטבעה רכה וע"י שבישלוה התקשתה **חרי זח חיבור על ידי אדם** שאין בה איסור טוחן, [עיין חזו"א שם סימן נ"ו ד"ה ענין, שבחיבור בידי אדם אין בו איסור טוחן] (ספר עוטה אור שבת עמ' רי"ד).

שונה הלכות סימן שכא סעיף כד

... ובחזו"א מצדד שאין להקל בטחינה שלא בג"ק אלא בדעתו לאכל לאלתר (או"ח סי' נ"ז[120])...

ענף ו – גרידת גבינה במורג חרוץ

שו"ת הריב"ש סימן קפד

עוד כתבת שנשאלת מהו לגרוד את הגבינה בשבת בכלי שהוא מורג חרוץ בעל פיפיות הנקרא בערבי אסכרפא"ג, ונסתפקת בדבר לפי מה שראית בפרק כלל גדול (ע"ד) בענין בורר דמפליג בין ביד לקנון ותמחוי, אשר לפי הסוגיא פסקן של דברים הן דבורר לאלתר ביד מותר, בקנון ובתמחוי פטור אבל אסור, בנפה וכברה חייב חטאת, ודוקא לאלתר אבל לבו ביום אפי' ביד אסור. ואם בבורר אפילו בשני אוכלין או אוכל מתוך פסולת אסרינן אפי' בשנויא דקנון ותמחוי, כ"ש בגרידה זו דהיא דומיא דטחינה ממש בזה הכלי וראוי לאוסרו.

ויהיה זה כמו ההיא דאמר רב פפא (שם:) האי מאן דפרים סלקא חייב, ואף על גב דכתב הרשב"א ז"ל דוקא לבו ביום אבל לאלתר שרי, אפשר דדוקא כשמחתך ביד הוא דשרינן לאלתר, אבל בכלי דמי לטוחן ממש לא, וגם מה שלמדו משם דמותר לפרר פתותי לחם ולתת לתרנגולין[121], אפשר דדוקא ביד אבל לא בכלי, ואף כי נתיר לשם בפרימת סלקא ובפירור לחם לתרנגולין אפי' בכלי[122], **חתם שאני דאינו כל כך דומה לטחינה כמו גרידת חגבינה בכלי חמורג חרוץ**, דהא ודאי דמי לשחיקת תבלין במדוכה דהוא אסור, ולא התירו אלא בקתא דסכינא וכיוצא בה.

וכל שכן לפי ספר המצות דמתיר פרירת פתותי לחם משום דאין טחינה אחר טחינה[123], **דבגבינה ליתא לחחוא טעמא**[124], וראוי לאסור הגרידה בכלי הנזכר, **ולזה ראוי שיחיה בו חיוב חטאת** כמו ברירת אוכלין בנפה וכברה או פטור אבל אסור כמו בקנון ותמחוי.

ומצאת לו התר ממקום אחר **אם הוא מגרד לתוך חקדרה דחוי מפרק אוכל מתוך אוכל ומותר**, כמו שהתירו לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדרה, וכבר פירשוה אפילו בשבת ואף כי הכלי יהיה מלאכתו לאסור אין לחוש כלל. דמשנה שלמה שנינו (שבת קכ"ב) כל הכלים נטלים וכו', מגרה לגרוד בה את הגבינה וכו', ואף על פי שהיא מלאכתה לאסור לנסור בה את הקורות. ולפי זה אף כי יהיה בזה אסור דוקא לתוך הקערה אבל לתוך הקדרה יהיה מותר. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, עכ"ל.

תשובה: כבר עמדת על כל הצדדין שאפשר לישא וליתן על ענין זו והבאת כל הראיות הדומות לנדון אם לאסור אם להתר. אמנם דעתי נוטה לאסור דהוה ליה כההיא דרב פפא דהאי מאן דפרים סלקא חייב משום טוחן. ואף אם נאמר דהיינו לצורך מחר או לבו ביום, אבל לאלתר שרי כדעת הרשב"א ז"ל, **ונאמר שחתיר אפילו בכלי לאלתר**, היינו בכלי כגון סכין שאינו מיוחד לטחינה[125], אבל **חמורג חרוץ שמיוחד לטחינה זו חרי היא כנפה וכברה לבורר, ומכתשת לשחיקת תבלין**, וכבר אסרו שחיקת פלפלין בשבת אלא בקתא דסכינא דאיכא שנוי[126], כדאיתא בפרק תולין (קמ"א), וכמ"ש הר"ם ז"ל (פרק כ"א) וז"ל הצריך לדוק כגון פלפלין וכיוצא בהם ליתן לתוך המאכל בשבת הרי זה כותש ביד הסכין בקערה אבל במכתשת חייב מפני שהוא טוחן וכו', ע"כ.

ועוד שהיה אפשר להחמיר ולאסור לגרוד הגבינה בכלי זה **אפילו ביום טוב** לפי שהוא מיוחד לטחינה זו, והוי כפלפלין בריחים שלהם שאסרו חכמים כדאיתא (פ"ב דביצה כ"ג) אף על גב דקיי"ל דכל התבלין נדוכין כדרכן במדוכה. וכתב הרשב"א ז"ל דהוא הדין לחרדל שאין שוחקין אותו בריחים שלו, וטעמא בתרוייהו **משום דחוי כעובדין דחול**, כי השחיקה עצמה מותרת היא. אלא שבזה אפשר לחלק דשאני פלפלין וחרדל בריחים שלהן שהוא רגילות לשחוק בהן הרבה ביחד ומשום הכי דמי לעובדין דחול, אבל בכלי זה אין דרך לגרוד אלא מה שצריך לשעתו. ומ"מ נראה שאפילו בי"ט צריך לעשות איזה שנוי דומיא דמלח שהרי אם היה עושה מערב י"ט לא היה מפיג טעמו, ואם הוא מפיג טעמו אינו צריך שנוי דומיא דתבלין שנדוכין כדרכן ביום טוב, אבל בשבת נראה שאסור בלי ספק.

ומה שעלה בדעתך להתיר בגורד לתוך הקדרה דומיא דמה שהתירו לסחוט אשכול של ענבים לתוך הקדרה **אינה ענין לזו כלל**, דהתם אסור הסחיטה הוא כשמפרק משקה מתוך אוכל והוי תולדה דדש, ולזה כשסוחט לתוך הקערה שיש בה אוכל אין זה מפרק משקה לתוך אוכל שמשקה שבא לאוכל כאוכל דמי, אבל בכאן שהאסור הוא משום טוחן בין שיגרוד לתוך הקדרה או לתוך הקערה מכ"מ טוחן הוא, **ואין זה צריך לפנים**.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכא סעיף י

אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראלי"ו.

עולת שבת סימן שכא סעיף י [ס"ק יד]

יד אסור לגרור וכו'. כן כתב הריב"ש בתשובה [סי' קפד], וצ"ע לפי מ"ש המחבר לעיל בסמוך דמותר לחתוך בשר דק דק, משום דכיון דאינו גידולי קרקע לית בהו משום טחינה, וא"כ **למה גרע גבינה דג"כ אינו גידולי קרקע ולמה יאסר**, וצ"ע. ואפשר **משום דנראה כעובדין דחול** יותר מחתיכת בשר דק וכו':

---

[119] וחידוש הוא יותר מפת, דהתם כל הזיווג של חלקים אלו לאלו נעשה בידי אדם, אבל בביצה החיבור בידי שמים, אלא שהוא רק ולא צריך טחינה, והקישוי הנעשה בידי אדם הוא הגורם שהחיבור שבידי שמים יצטרך טחינה.

[120] לא מצאתי שם, ואולי הכוונה לריסוק.

[121] מצד דדוקא ירק שאין נאכל חי ולא מצד טוחן אחר טוחן, דא"כ גבינה חלוקה לגמרי כמש"כ לקמן, ולא מצד לאלתר, דמשמע דמפרש כאן טעם אחר.

[122] היינו בסכין וכן הוא בתשובת הריב"ש, ונראה מהשואל שלא בטוח בדבר, וגם בתשובת הריב"ש מ' הכי, ועי' אג"ט ועוד.

[123] משמע שהשואל נקט דהסמ"ג שהתיר פירור לחם מצד אין טוחן אחר טוחן, ס"ל דאין להתיר מצד דאין טוחן באוכלין, לכן לשיטתו גבינה [דס"ל דלא שיך בה הטעם דאין טא"ט, עי' בהערה לקמן] פשיטא דיש לאסור, משא"כ לשיטה דהטעם משום דאין טוחן באוכלין אינו מוחלט אצלו הסברא שכתב להחמיר בגבינה, וכ"כ חזו"א סימן נ"ז [קטע ג' במוסגר נד' בענף ז'].

[124] דבר זה צ"ב, בפרט לדעת חזו"א בגדר אין טוחן אחר טוחן, שגדרו דאין טוחן אלא בחיבור טבעי ולא בחיבור בנ"א, וא"כ ודאי גם בגבינה יש להתיר, ורק אם הוא מדין אין טוחן אחר טוחן כעין בישול אחר בישול, י"ל דכאן שלא היה יבש טחון אלא לח, יש בו טוחן, וראה מה שהרחבנו בזה בס"ד בדרכי ברוך. [וכפי הנראה הריב"ש מסכים בכל דברי השואל, שהרי בתשובתו כתב "כבר עמדת על כל הצדדין שאפשר לישא וליתן על ענין זו והבאת כל הראיות הדומות לנדון אם לאסור אם להתר", ורק בענין אחד חולק עליו ובשאר נראה שמודה].

[125] גם בלשון הריב"ש בתשובה כאן משמע דלא ברירא ליה היתר סכין, וכמש"כ החזו"א סי' נ"ז ובמכתבים.

[126] מביא ראיה לדבריו דהרי לא התירו שחיקת תבלין אלא בשינוי, ולא בכל לאלתר, ע"כ בכלי גרע, וכן העתיקו הגר"א, ומבואר דבלא חומרא דכלי, אע"פ דהוא בדרך כתישה, מ"מ שרי לאלתר, דלא כחזו"א סימן נ"ז, וכבר שאל הגרב"ז את החזו"א במכתביו, ממה שהוצרך הריב"ש לאסור גרידת גבינה לאלתר מצד הכלי, ולא מצד שזה ריסוק, והשיב דגרידה הוא חיתוך ולא ריסוק, [והוא דוחק], אבל כאמור יש כאן ראיה נוספת מכתישת תבלין, וצ"ע.

מגן אברהם סימן שכא סעיף י [ס"ק יב]

יב שקורין ראלי"ו - בל"א רי"ב אייזן דכיון שהכלי מיוחד לכך הוי כשחיקת תבלין במכתשת דאסור [ריב"ש], וא"כ אפי' לאכול מיד אסור, ונ"ל דה"ה בכלי קטן מאד העשוי כזה אסור, דעכ"פ כלי הוא, אבל מותר לחתכו בסכין דק דק כמ"ש ס"ט.

נ"ל דאפי' הוא קשה מאד שרי, כיון דאי בעי לועסו בקושי, וה"ה דמותר לחתכו בקורדם או במגירה, אף ע"פ שקשה קצת כדאיתא פי"ז במשנה.

דבר שאינו חפץ לאוכלו אסור ללועסו בשיניו משום טחינה, כ"מ דף קל"ג ברש"י, ועסי' של"א ס"ז:

אליה רבה סימן שכא סעיף י [ס"ק יד]

(יד) במורג וכו'. שקורין רי"ב אייז"ן, דכיון שמיוחד לכך הוי כשחיקת תבלין במכתשת (ריב"ש קפ"ד, מג"א ס"ק יב). ועולת שבת [ס"ק יד] שהקשה הא גבינה אינו גדולי קרקע כמו בשר לק"מ, דאסור משום דמי למכתשת, אבל באמת מותר לחתכו דק דק בסכין, ואפילו הוא קשה מתיר מג"א [שם]. והוא הדין דמותר לחתכו בקרדום או במגירה. דבר שאינו חפץ לאכלו, אסור ללועסו בשיניו משום טחינה (מג"א שם), עיין סי' של"א סעיף ז':

תוספת שבת שכא ס"ק י"ט

אסור לגרור הגבינה וכו' כ"ה בתשובת הריב"ש וכדי לברר דין זה צריך אני להעתיק דברי הריב"ש בשלימות וז"ל ... עכ"ל הריב"ש, והמחבר נמשך אחריו, וכתב בפשיטות דבשבת אסור **משום טחינה וכטעם הראשון**[127], ובסי' תק"ד הביא הרב בהג"ה דבי"ט מותר לגרור גבינה וכמסקנת הריב"ש.

אמנם וודאי פשוט הוא דהריב"ש הוא דאזיל לשיטתיה דס"ל דבהמה מקרי גידולי קרקע כמש"ל, וגם ס"ל דגם באוכלים שייך טחינה כמו שנתבאר סקי"ז, אבל המחבר דפסק בסעי' ט' דגבי בשר לא שייך טחינה, והיינו משום דבהמה לא מיקרי גידולי קרקע כמש"ל, וכאן פסק כהריב"ש **קשה דחאיך זיכה שטרא לבי תרי**, וקושיא זו הוקשה לי זה זמן רב, אחר כך כשבא לידי ספר עולת שבת מצאתי שגם הוא הרגיש בזה, וכתב ליישב **דהמחבר פסק כטעם שני של הריב"ש דאסור משום עובדא דחול** עכ"ל, ולא הואיל כלום בתקנתו, דא"כ אכתי תקשי על הרב רמ"א שסתם כאן כדברי המחבר דאסור בשבת, וגבי י"ט פסק להקל כמש"ל, והרי מבואר דלפי הטעם דעובדא דחול אסור אף בי"ט וכמ"ש הריב"ש להדיא.

וכדי ליישב דברי המחבר **לחצילו מגודל חקושיא** צ"ל דס"ל, דכיון די"א דגם בהמה מקרי ג"ק, וגם יש עוד טעמא אחרינא לאסור משום עובדא דחול, **אף דכל אחד לבד אין בו כדאי לאסור בשבילו, ט"ס כשנצטרפו גם שניהם יחדיו חוי תרתי לריעותא**, דהיינו איסור טחינה, ואיסור עובדא דחול, ולכך שפיר ראוי לאסרו בשבת, ועדיין צ"ע, והרבה יש לתמוה על האחרונים שלא הרגישו בזה כלל.

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכא ס"ק יב

יב שקורין. עיין מ"א. **סבור הייתי לומר דאסור כעובדין דחול בכלי שלו, ולא משום טוחן, שאין מקובץ בתולדה**[128]**, כמלח שלנו**, אבל ממה שכתב דלועסו בקושי **משמע** משמע משום טוחן[129], וצ"ע. ועיין עולת שבת [ס"ק יד] מזה.

ובאליה רבה אות י"ד לא הבינותי[130], ועיין סימן תק"ד [מ"א] אות ז', ותוספת שבת כאן [ס"ק יט]. ומכל מקום צריך עיון, דנראה **גבינה שאין מקובץ (כתולדה) [בתולדה] דמי למלח בסעיף ח', דלאו דווקא דק ונעשה פתיתין, הוא חדין מים ונתבשל**, שקורין טאלפין דינא הכי[131], וצ"ע:

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן תקד ס"ק א

ודע מלח היינו הגס שחופרין מקרקע, או של ים. אבל מלח ממים ונעשו עב (שקורין טאלפין וכדומה) עיין סימן שכ"א סעיף ח' וסעיף ט' ובמ"א שם י"ב. גבינה קשה בריב אייזן אסור. הא טוחן (י"ל) [יש לומר] דלא הוה מקובץ מעיקרא, ועוד אין טחינה אלא בגדולי קרקע, יע"ש. ואם כן מה שאסור ביום טוב גבינה לגרור ברייב איזן הטעם משמע **דחוה כעובדין דחול**. ולטחון מצה אפויה דשרי בפסח, אף על גב דאין טוחן אחר טוחן, מכל מקום צ"ע בריב אייזן כאמור. ועיין דרכי משה שמתירין מטעם דאין טוחן אחר טוחן, וצ"ע. ...

מחצית השקל אורח חיים סימן שכא ס"ק יב

(יב) שקורין כו'. תשובת הריב"ש אין תחת ידי, רק מצאתי בספר תוספת שבת [ס"ק יט] שהעתיק לשונו לאסור הגרירה בגבינה וז"ל,... והקשה עולת שבת [ס"ק יד] דכאן פסק לאסור, ובהלכות יום טוב סימן תק"ד [סעיף ג] כתב רמ"א דמותר לגרר גבינה ע"י שינוי. והנה מה שאסר המחבר פה הגרירה על כרחך **ליכא למימר מטעם ראשון של הריב"ש משום טוחן, דהא המחבר [סעיף ט, עיין מ"א ס"ק י] פסק דבהמה לא מיקרי גדולי קרקע ולית ביה משום טוחן**, ועל כרחך צריך לומר דאסור משום עובדא דחול כטעם שני של הריב"ש, ולפי זה הקשה בספר תוספת שבת למה מתיר רמ"א ע"י שינוי ביום טוב, דהא לטעם זה כתב הריב"ש דאין חילוק בין שבת ויום טוב.

גם מדברי מ"א נראה דסבירא ליה דקיימא לן כתירוץ שני של הריב"ש, ולכן כתב דאפילו לאכלו מיד אסור, וגם לחתכו דק דק שרי כמו בסעיף ט' דהיינו בשר מבושל.

ותירץ בספר תוספת שבת, דוקא בשבת אוסר הרב ב"י כיון דאיכא מאן דאמר דבהמה מיקרי גדולי קרקע, אף על גב דהרב ב"י לא פסק כוותיה מכל מקום מהני לצרפו לטעם עובדא דחול ואסור, מה שאין כן ביום טוב דליכא משום איסור טחינה אלא משום עובדא דחול, ומטעם זה גרידא לא רצה לאסור כיון דאינו נעשה לימים מרובים:

והוא הדין דמותר כו' כדאיתא פרק י"ז במשנה. דף קכ"ב ע"ב תנן נוטל כו' וקורדם לחתוך בו את הדבלה, מגירה לגרור בו את הגבינה:

דבר שאינו חפץ כו' כן משמע דף קל"ג ברש"י. דתנן עושין כל צרכי מילה בשבת כו', וכמון אם לא שחק מערב שבת (שדרכן היה ליתן כמון שחוק על המילה לרפואה) לועס בשניו ונותן, ופירש רש"י כמה דאפשר לשנויי משנין, משמע דסבירא ליה דגם ע"י לעיסה יש בו משום טוחן אלא שהוא ע"י שינוי, דאם לא כן למה הוצרך לומר הטעם משום כמה דאפשר לשנויי:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף י

אסור. כמו פלפלין ברחיים שלהם כנ"ל, וכמש"ש בשבת האי מאן דפרים סילקא[132] כו', ואף להרשב"א שכ' דלאלתר מותר כמו בורר לאלתר וכמ"ש בסי"ב בהג"ה, היינו דוקא ביד כמו בורר או כלי שאינו מיוחד לכך, אבל מורג

---

[127] המחבר סתם הטעם, וכנראה נקט הוא ז"ל דסתמו כפירושו שאיסורו משום מלאכה כשאר הסעיפים שחונים סביב לכאן, ותיכף מביא מהעול"ש שכתב דהמחבר טעמו משום עובדין דחול, ורק דמ"מ קשיא ליה לרבנו דעת הרמ"א.

[128] כפה"נ ס"ל דכל זמן שהטעם משום שאינם גידולי קרקע, ובצירוף שהוא דבר מאכל, י"ל דבכלי חמיר טפי, כמו בבורר, והדר הוי טוחן, אבל אם הטעם משום אין טוחן אחר טוחן, לא חמיר כלי להשוותו טוחן, דהוא מופקע בעצם מטחינה, וצ"ב. [ועי' חזו"א [סוף קטע ב'], שכתב "ואין סברא לחלק בין כותש 'במדוכה' לחותך דק דק, אלא לענין סמוך לסעודה, אבל לא בעיקר טחינה באוכלין", ונתבאר מהרב דוד וייל דר"ל דאין סברא לומר דמדוכה חמיר לענין זה].

[129] לכאורה ר"ל דהמג"א כתב נ"ל דאפי' הוא קשה מאד שרי, כיון דאי בעי לועסו בקושי, והיינו בסכין, ומוכח דאי א"א ללועסו כלל אסור אפי' בסכין, והרי עובדין דחול ליכא בסכין, וע"כ הטעם משום טוחן.

[130] לא הבינותי כוונתו, במשפט 'לא הבינותי', ואולי ר"ל דתחילה נקט דמי למכתשת משמע משום עובדין דחול, וא"כ קשיא ליה מהו ההדגש שהעתיק מהמג"א דאפי' נלעס בקושי, מותר בסכין, פשיטא דהא משום טוחן בלא"ה ליכא. ועובדין דחול ליכא בסכין. מיהו כ"ז קשה כבר במג"א א"כ מה התלונה המיוחדת על הא"ר, וצ"ע.

[131] כוונתו בסו"ד דיש עוד ציור במלח, שלוקחים מים שמעורב בהם מלח דק כל כך שנמס ואין ניכר במים, ומרתיחין אותן ומתאדים המים ונשאר מלח מגובש, ומשמע לו דגם זה נכלל בהיתירא דמלח שלנו בסעיף ח'. ועי' עוד בפרי מגדים מ"ז הל' יו"ט סי' תקד, ושפת הפמ"ג כאן, היא שפת החזו"א בגדר אין טא"ט, ועי' מה שהרחבנו בדרכי ברוך סימן יט [טוחן ב] בגדר דין אין טא"ט.

[132] הוא קיצור לשון הריב"ש, שכתב בפתח דבריו על גבינה "דעתי נוטה לאסור דהוה ליה כההיא דרב פפא דהאי מאן דפרים סלקא חייב משום טוחן", וגם השואל כתב כמו כן.

חרוץ שמיוחד לכך הוי כמו נפה וכברה דאסור אפי' לאלתר, וכמ"ש בפלפלין בשבת קמ"א א' דוקא בקתא דסכינא מותר בשבת, וע' בריב"ש סי' קפ"ד[133]:

משנה ברורה סימן שכא ס"ק לו

(לו) שקורין ראלי"ו - בל"א רי"ב אייזי"ן דכיון שהכלי מיוחד לכך ה"ז **דרך חול** ודמי לשחיקת תבלין במכתשת, וה"ה בכלי אחר המיוחד לכך, וא"כ אפי' לאכול מיד אסור, אבל מותר לחתכו בסכין דק דק וכמו לעיל בס"ט לענין בשר, דגם זה אינו גידולי קרקע, ואפי' קשה מאד שרי **כיון דיכולין ללעסה בקושי, ושם אוכל עליה**, וה"ה דמותר לחתכו בקרדום או במגירה שאף שהם כלים שמלאכתם לאיסור מותר לטלטלם לצורך גופם כמו שנתבאר בסימן ש"ח [מעולת שבת ומ"א].

דבר שאינו חפץ לאכלו ולטועמו ולא להאכילו לתינוק אסור ללעסו בשיניו כדי לשחקו משום טחינה דאע"ג דמשנה מ"מ מדרבנן אסור דדוקא לגבי מילה התירו כעין זה לקמן בשל"א ס"ז [אחרונים]:

ענף ז – אין מרסקין דבילה לפני הזקנים [ודין ריסוק בננות[134]]

תוספתא שבת פרק טו הי"ג / ביצה פרק א הי"ג

אין מרסקין דבילה וגרוגרת וחרובין לפני זקנים בשבת, אבל מרסק הוא ביד של סכין, בעץ הפרוד, ואינו חושש.

בית יוסף אורח חיים סימן שכא

ט, יב תניא בתוספתא פרק קמא דביצה (הי"ג) אין מרסקין דבילה וגרוגרות וחרובין לפני הזקנים בשבת אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש:

שולחן ערוך הלכות שבת סימן שכא סעיף יב

נדפס ענף א'3.

מגן אברהם סימן שכא סעיף יב

יד דאסו' לחתוך. מ"ש כאן בשם התוספת' זה אינו דהא קתני בתוספתא אין **מרסקים** גרוגרות וכו', אבל **מרסק** הוא **ביד של סכין**, ואי אמרינן דמרסק היינו חותך, קשה היאך אפשר לחתוך ביד של סכין, לכן נ"ל דמרסק היינו כותש בקורה, כמ"ש סי' ש"ך ס"ב דאסור אלא מרסקו ביד של סכין, וכן קתני בתוספת' בריש' גבי מלח ע"ש וכמ"ש ס"ח, ומ"מ **נ"ל שחדין אמת**[135] **דאסו' לחתוך** גרוגרת, כיון שהוא גידולי קרקע, וכמ"ש ס"ט, **ומשמע דלפני מי שיכול ללועסו כך שרי**:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף יב

המחתך כו' וה"ה דאסור. הרמב"ם וכפי', ומ"ש דאסו' כו' תוספתא בפט"ו דשבת אין מרסקין דבילה וגרוגרות וחרובין לפני זקנים בשבת כו', וכן ל' הרמב"ם[136], ופי' רש"י בשבת קכ"ה א' במתני' אין מרסקין אין מחתכין. דלא כמ"א שנדחק:

מחצית השקל אורח חיים סימן שכא ס"ק יד

(יד) דאסור כו'. מה שנרשם כאן בשם התוספתא. ר"ל, שנרשם בשו"ע ב"י בשם תוספתא:

ומכל מקום נראה לי שהדין אמת. היינו מסברא:

כיון שהוא גדולי קרקע וכמו שכתבתי סעיף ט'. דמותר לחתוך בשר מבושל או צלי לאדם, אף על גב דשם מותר לחתוך אפילו למי שאינו יוכל ללעסו, כמו שכתב מ"א ס"ק י' דאזלינן בתר רובא דעלמא, היינו דוקא בשר דלדידן לא מקרי גדולי קרקע, אבל גרוגרות וחרובים דהוי גדולי קרקע בעינן דוקא שיהיה הוא יוכל ללעסו, ולא אזלינן בתר רובא. וכן כתב בספר תוספת שבת [ס"ק כב]:

פרי מגדים אשל אברהם סימן שכא ס"ק יד

(יד) דאסור. עיין מ"א. הדין אמת, דבסעיף ט' בשר צלי לזקנים מותר דבתר רובא אזלינן, כמו שכתב [מ"א] באות יו"ד בצירוף טעם דאין גדולי קרקע בבירור, מה שאין כן פירות גדולי קרקע לפני זקנים אסור לאחר זמן. ומדכתב לפני זקנים, הא מי שיוכל לאכול כך שרי אף להניח לאחר זמן. והיינו **באין לו צורך לחתוך**, אבל **מה שחותכין ירק דק צנון דקורין מאזרי"ע וכדומה בעינן באותה סעודה**[137], כמו שכתוב בס"ק ט"ו:

תוספת שבת סימן שכא ס"ק כ"ב

לפני זקנים, ולפני מי שיכול ללעסו שרי, ול"ד למ"ש ס"ט דשרי אף למי שאינו יכול ללעסו, דשאני התם שאינו ג"ק משא"כ כאן.

משנה ברורה סימן שכא סעיף יב

(לט) לפני זקנים - שאין יכולין ללעסו אם לא יחתכנו דק דק, ולא אזלינן בתר רובא דעלמא כדלעיל בס"ט לענין בשר צלי, דכיון שהוא גידולי קרקע חמור יותר דעיקר טחינה בגידולי קרקע הוא:

ביאור הלכה סימן שכא סעיף יב

* **לפני זקנים** - עיין במ"א שכתב דמשמע דלפני מי שיכול ללעסו כך שרי, ולענ"ד **אין דבריו מוכרחין** דנקט לפני זקנים משום אורחא דמילתא שהם אינם יכולין לאכול אם לא יחתכום דק דק, אבל לעולם בדבר שהוא משום גדולי קרקע שייך בו טחינה בכל גווני.

וכן נראה מדברי הגר"א בביאורו שכתב מקור לדברי הרשב"א דלאלתר שרי, מהא דאיתא אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני הבהמה משום מטרח באוכלא, משמע דאל"ה שרי, והיינו משום דמיירי בלאוכלו לאלתר, ע"כ לא שייך בו לאסור משום טחינה כמו דאסרו לענין ריסוק חרובין, והרי הגמרא מיירי שם דהבהמה יכולה לאכול כך, דאל"ה היה שווי אוכלא ושרי, ואפ"ה היה שייך בו טחינה אם היה מתקנו לאח"ז וע"כ דס"ל כמו שכתבנו.

ודע דאפילו לדעת המ"א שמתיר לחתוך לפני מי שיכול ללעסו כך היינו דוקא בגרוגרות וחרובין שאין לו צורך לחתוך, **אבל מה שחותכין ירק דק דק שקורין מזרי"ע וכדומה בעינן דוקא באותה סעודה, גם לדידיה** [פמ"ג][138]:

קובץ תבונה תשרי תש"ז [כרך ו] – רבי אברהם יעקב נייומרק[139]

---

[133] יש תימה בעיקר דין גבינה דהא קי"ל בס"ט דבבשר שאינו גידו"ק שרי, ותי' האחרונים דנקטינן האיסור מצד טעמו השני של הריב"ש דעובדין דחול, אבל הגר"א משמע שנקט את טעמו של הריב"ש של טוחן וצ"ע, ובפרט הוא תימה להגר"א עצמו שביאר בס"ט דהוא הלכה שאין טוחן כלל שלא בגידו"ק, ויש לפלפל.

[134] "פרשת הבננות" שהחלה בכתובים בשנת תש"ו כויכוח בין תלמידי חכמים, בין הגר"א ניימארק [האוסר] להגר"ב זילבר זצ"ל [המתיר], עלי כארבעה קובצי תבונה מחודשי החורף, וגררה אחריה אריכות דברים במכתבים, ואח"כ בספר, ממרן החזו"א ז"ל [שאסר מצד אחר], ואחריה עשרות תשובות בספרי הזמן, והיא מרתקת מכמה טעמים מובנים למעיין, ועוד היא מגלה טפח וטפחיים בדרכו וחשיבתו של מאור הדורות החזו"א זללה"ה, השתדלנו להביא את כל הכתובים שמתחלת הפרשה, ואת מכתבי החזו"א, עד מאמרו החותם, שנדפס שנה אח"כ [תש"ז] בקובץ שימוש חכמים ח"ב שיצא ע"י כולל חזו"א [כולל 'זכרון מאיר' בימים ההם], ונדפס אח"כ כסימן נ"ז בספר חזו"א.

[135] צ"ב טובא, מה מקום הנידון בזה, היינו דינא דאין מחתכין ירק דק דק, כאן בסעיף, שסתם המחבר דין זה בכל ירק, בלא צמצום לסילקא, וכן צ"ע מה שסיים דשלא לפני זקנים שרי, והרי בירק דק דק לא נזכר תנאי כזה, ועי' חזו"א סימן נ"ז [אות ט' במנין דידן] וכן בכל מכתביו, ועי' מש"כ בהערות עליו, ובדרכי ברוך.

[136] מש"כ הגר"א מהרמב"ם, או שכוונתו על פיה"מ לרמב"ם פכ"ד משבת שג"כ פי' כן דמרסק היינו מחתך, או דר"ל דכן משמע ברמב"ם פכ"א.

[137] הקושיא כאן היא גדולה, דהא קתני דפרים סילקא אסור, כמבואר בתחילת הסעיף, ואטו אינו אלא לזקנים, ולזה מיישב דיש אופן דומה לזקנים, כשיש צורך מיוחד בחיתוך דק זה להעלותם למעלה אחרת, ולא התירו אלא בדרך פינוק בעלמא, וע"ע דרכי ברוך.

[138] עי' מש"כ בהערה על הפמ"ג.

[139] נדפס גם בספרו אשל אברהם על חולין בחלק הנקרא פירות גינוסר. ואגב אזכיר דבר נחמד שראיתי בהקדמה שם וז"ל "דכירנא כד הוינא טליא, הצעתי לפני מו"ר הגאון המופלא ר"ש הכהן שקאפ זצ"ל איזה פיה"מ להרמב"ם תמוה, ונגשתי לבארו בדרך רחוקה קצת, אמר לי הגר"ש זצ"ל בנעימה, בני יקירי, אם אתה רוצה לעלות במעלות התורה בדרך נכונה כלך

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

ליקוטים והערות

ליקוט לסימנים יח – כ
מלאכת טוחן

מיעוך פירות בשבת

שבת צ"ד ע"ב אר"פ האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, עי' פי' ר"ח שפי' דוקא דרך טחינה וכתישה אבל לא דרך חתוך, וכן מאן דסליק סילקא כו' פי' דוקא בעצי דקליס דכשמפקין הנימין יוצא כמין קמח, והנה באמת פי' הר"ח שכ' דבריו דברי קבלה יאירו באור בהיר את הענין המעומעם הזה ולצע"ד מפי' זה תוצאות רבות להלכה למעשה, דהנה לפי פי' רוב הראשונים שהוא בדרך חתוך מלבד מה שזה אינו מסתבר לדמותו לאבן של טוחן, עוד זה סותר לכאורה לענינים הרבה בש"ס וזה יכריחנו ליכנס לפרצות דחוקות בעוד שלפי פי' הר"ח הכל הולך למישרים.

ראשונה מה שמפורש בתוס' שאין דין זה רק בסילקא מה שלכאורה הוא מילתא בלא טעמא, והטיב אשר דיבר בזה במג"א במוסך השבת שכיון את דעתם לדברי הרמ"ך מובא בכ"מ פ"ז מה? שבת שכתב לפרש בזה את דברי הרמב"ם שכתב: המחתך את הירק מעט מעט בשלו, שהכונה שאינו חייב אלא על דבר שאינו נאכל כמו שהוא חי בלא טחינה, וכן ג"כ כונת התוס' סילקא והדומה לו דבר שאינו נאכל חי עי"ש שהוכיח מברכות ל"ח דסילקא אינו נאכל חי, אך אכתי קשה מאין יצא להם יסוד זה שלכאורה נסתר ממה שהעיר המג"א דהא חטין שנאכלין חיין קליות ובכ"ז ברור שחייב על טחינתם, ומה שהכריחם ליכנס בפרצה דהוקה זו הוא מה שמבואר לקמן ק"ד דקניבת ירק מותר ביוהכ"פ וע"כ לחלק דהתם מירי בירק הנאכל חי, או לחלק כמו שחלקו בתוס' שם דאינו חייב משום טוחן רק בדק דק והתם מירי בחתיכות גסות, וגם זה דחוק מאד דאין סתמו חז"ל את דבריהם ולא גדרו מה הוא דק ומה הוא גס.

וכל זה נייח ופשוט לפי' הר"ח דהכא בדרך טחינה וכתישה אבל בדרך חתוך אינו בגדר טחינה ואין אנו מוכרחין לחדש גדרים חדשים שלא פירשו חז"ל, ועי' ר"ח שפי' גם הא דסליק סילקא בדרך זה שאינו משום חתוך הצעים רק משום הקמח שבין שיבי לשיבי בעצי דקליס.

כן הכריח פי' הראשונים דבדרך חתוך מיירי את הרשב"א בתשו' לחדש דבר חדש ולחלק בין פורס לאכול לאלתר בין פורס להניח דאי לא"ה קשה מאד ממה שמפורש לקמן קנ"ה שאין מרסקין את השחת לפני הבהמה ובגמ' מפרש דהוא משום מיטרח באוכלא, וקשה דהא אסור מה"ת משום טחינה, ווה דחק את הרשב"א לחדש ולחלק דבר שלא נזכר בגמ' שאין דין טוחן רק בטוחן להניח ולא לאכול מיד – דבר שלא נזכר בגמ' רק לענין בורר – ולא נשמע שבטוחן חטים יפטר אם טוחן לאכול מיד – וכל זה הכריח להרשב"א לפי מה שפי' פורס מחתך, אבל לפי פי' הר"ח הכל פשוט וישר ואין אנו צריכים לחדש דבר.

והנה לפי זה יוצא להלכה צד חומר דבדרך טחינה וכתישה ממש כמו מיעוך ודיכת תפוחים ובננות אין שום מקום להקל בשבת אף דנאכלים חי גם בלא טחינה ואפי' כשממעכן לאכול מיד, ולענ"ד חושבני בזה מחשאת, דידוע הוא דדברי הר"ח הם דברי קבלה ובכלל הוא יסוד מוסד שאם נמצא פי' קדמון שלא היה לעיני הבאים אחריו דבריו מכריעים להלכה כמפורש בש"ך סי' רמ"ב בקצור הנהגת אסור והיתר דאמדינן דעתם דלולי ראו את דברי הקדמון הדרי בהו, ומה גם בזה שדברי הר"ח כ"כ פשוטים וישרים, וכפי' הר"ח מצאתי שפי' גם ה"ערוך", ועוד נ"ל ברור שהרא"ש פ' כלל גדול סי' ז' היה לפניו פי' הר"ח בזה וסמך עליו בשתי ידיו, עי"ש בדבריו, שלפי כל ההגהות והסירוסים שבהגי' הב"ח וכפי שהבינו הב"י אין לדברי שום פירוש והבנה ישרה, והברור בכוונתו – בצרוף הגהה קלה – שמסכים לפי' הר"ח בהא דפורס סילקא נגד פי' רש"י, ושהוא מתאים עם פירושו בהא דסליק סילקא.

והנה כאשר בנותי בספרים מצאתי בס' היקר "תורת רפאל" להגאון ר' רפאל שפירא זצ"ל בהל' שבת סי' ל"א תשובה נפלאה מקיפה וכוללת בענין זה ומצאתי שגם הוא מביא את פי' הר"ח והבין את דברי הרא"ש כמש"כ שהוא תומך ומסכים לפי' הר"ח – לפלא רק שלא העיר על התוצאות להלכה כזה – ולא ידענא היתירא למעך גם לקטנים שאפי' במקום שאין להם מה לאכול נדונים רק כדין חולה שאב"ס, עי' או"ח סי' שכ"ח סעי' י"ז, כש"כ בזה שאם גם הוא מאכל טוב ומבריא לילדים אבל לכלל אין להם מה לאכול לא הגיע, ובזה שהוא מלאכה דאורייתא אין שום דרך להקל.

והדרך הפתוחה להיתר בזה הוא רק דרך גרירה ע"י כף שהוא דרך חתוך. ובזה בדבר שנאכל כמו שהוא חי בלא גרירה וגורר לאכול מיד מותר ממ"נ: אם זה בכלל פורס מוכרח דפורס בדרך זה מותר, ואם אין זה בכלל פורס וכפי' הר"ח אין בזה אסור תורה. אבל זה נלענ"ד דגם לפי פי' הר"ח אסור לפרום דק דק גם ע"י חתוך אך שאין זה דין טוחן ממש דלחייב עלה חטאת, ומנא אמינא לה מהא דתוספתא פ' ט"ו דשבת: אין מרסקין דבילה גרוגרת וחרובין לפני זקנים בשבת אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור, ואדרבה לפי פי' הר"ח רווחא שמעתתא, דר"ס בדרך טחינה ודאורייתא וחייב חטאת, והתוספתא דרך ריסוק וחתוך ומדרבנן ומותר בדרך שינוי". והנה, ברישא דתוספתא שם קתני: אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור; וכן בכתישת פלפל כתב הר"ם דחייב חטאת, ואפ"ה מותר ע"י שינוי, כמבואר בר"ם ובפרקין. ושעמו של דין זה מדוע לא אסרו חכמים ע"י שינוי ביאר היטב השבה"ל המובא בב"י, ואדרבה, לכאורה מכאן סתירה לר"ת, דמדרישא הוה מדאוריתא כמ"כ הסיפא, ובאמת בפירוש של מרסקין דתוספתא באנו לפתוקי המג"א והגר"א אי הוה בדרך טחינה וכתישה או בדרך חתוך [וגם יש לדחות באופן אחר, דאוכלין שאין דרך לכתשן לכ"ע הוה מדרבנן, כמבואר בספר "תורת רפאל", ואכמ"ל].

עוד הביא ראיה לפי' הר"ח מהא דלקמן ק"מ שום שריסקו מערב שבת כו' ולא ישחוק אלא מערב כו' "מזה דריסק לא הוה טחינה רק השחיקת הוא הטחינה". וכאן קצר דבריו ולא באר מהי ראיתו, דהא א"א לומר דריסוק מותר גם בשבת, דהא ריסקו מערב שבת קתני, וודאי כונתו, דאם הריסוק הוא הטחינה א"כ אמאי לא ישחוק בשבת והא אין טוחן אחר טוחן, וגם זו נ"ל דאינה ראיה, דהנה ידועה מחלוקת הראשונים אם הראשון בישל כמאכל בן דרוסאי והשני גמרו אם יש בישול אחר בישול, ונ"ל דלא מיבעיא למד"ס התם דיש בישול אחר בישול דהכא משיטא דיש טוחן אחר טוחן, – אלא אפילו למד"ס אין בישול אחר בישול הכא מודה דיש טוחן אחר טוחן, ובארנו זה היטב בסק"א.

לך מדרך זה, לא תבקש מדרשי פליאות ופסקי רמב"ם תמוהים, די לנו להעמיק ולהבין את הנראה לכאורה פשוט וישר" וע"ש עוד.

קובץ תבונה כסלו תש"ו [כרך ו] – רבי בנימין זילבר

מיעוך פירות בשבת

ב«תבונה» מחדש תשרי (עמוד ד') יצא הגרא"י ניימרק שליט"א, חבר הרבנות בתל-אביב, לדון בדבר חדש לאסור מיעוך ודיכת תפוחים ובננות וכדר' בשבת, ויסוד דבריו מפירוש ר"ח בשבת ע"ד ע"ב בהא דאר"פ האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן דמפרש לה דהיינו כצין כתישה וטחינה ולא בדרך חתוך, ומוכיח שם שוונהי שיטה המחוורת להלכה ודוחה בזה שיטת כל הראשונים ובכללם גם הרמב"ם [ולכוותם פסקו המחבר והרמ"א וכל האחרונים] שגם בדרך חתוך דק חייב.

ולענ"ד הדברים אינם מוכרחים וטענותיו על דברי הראשונים בקל יש להשיב עליהן:

ראשונה, מה שכ' דלפי פי' רוב הראשונים מלבד מה שזה אינו מסתבר לדמותו לאבן של טוחן, הנה לא ביאר דבריו למה אינו מסתבר, והרי זה מבואר היטב בלשון הר"ם בפ"ז מה' שבת ה"ה שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים הרבה וכל הדומה לזה הוה תולדה דטוחן, עיש"ה, וע"ש במ"מ שמגדיר היטב שיטת הר"ם ז"ל.

כן הקשה על שיטת הראשונים שחלקו בין דבר הנאכל כשהוא חי לבין דבר שאינו נאכל כשהוא חי – מחטין שנאכלין חיין קליות ובכ"ז ברור שחייב על טחינתם. ומובן שאין זו השגה, דשאני חטין דעיקר מינן אינו עומד אלא לטחינה, וכאשר עיינתי במג"א ראיתי שתירץ כן.

ומה שנדחק דאיך סתמו חז"ל את דבריהם ולא גדרו מה הוא דק ומה הוא גס, – לפענ"ד נראה דגדרו וגדרו, והוא בחילוק שבין פרים במ"ם לפריס בסמ"ך, שכ' רש"י דפרים במ"ם גרסינן וכו' ומזה אנו למדין דאינו חייב אלא בדק דק [עיין ברא"ש בשם רש"י ועיין בערוך].

שוב כתב: "כן הכריח פי' הראשונים דבדרך חתוך מיירי את הרשב"א בתשו' לחדש דבר חדש ולחלק בין פורס לאכול לאלתר בין פורס להניח דאי לא"ה קשה מאד ממה שמפורש לקמן קנ"ה שאין מרסקין את השחת לפני הבהמה ובגמ' מפרש דהוא משום מיטרח באוכלא, וקשה דהא אסור מה"ת משום טחינה, ווה דחק את הרשב"א לחדש ולחלק דבר שלא נזכר בגמ' שאין דין טוחן רק בטוחן להניח ולא לאכול מיד – דבר שלא נזכר בגמ' רק לענין בורר – ולא נשמע שבטוחן חטים יפטר אם טוחן לאכול מיד – וכל זה הכריח להרשב"א לפי מה שפי' פורס מחתך, אבל לפי פי' הר"ח הכל פשוט וישר ואין אנו צריכים לחדש דבר".

והנה, קושיא זו וראיה זו מהא דלקמן קנ"ה אינה כלל בתשו' הרשב"א [ורק הגר"א בביאורו הביא ראיה זו לשיטת הרשב"א, ולולא דברי קדשו הייתי אומר שאין זו ראיה כלל, ועת לקצר], ולא חידש את דינו אלא מכח סברא, וסברא זו להרשב"א לשיטתיה מפורשת היא בגמ', דהא שיטת הרשב"א היא דיש טחינה באוכלין וא"כ אמאי נקט דוקא סילקא, אלא ודאי משום דסילקא אינו נאכל כשהוא חי, כמבואר בברכות דף ל"ח, ומחכו כדי לבשלו בערב, ומשו"ה אסור משום טוחן, אבל לאכול מיד אין בו איסור.

ולפי האמור מבואר דגם מש"כ אח"ז דלפ"ז יוצא להלכה צד חומר דבדרך טחינה וכתישה ממש כמו מיעוך ודיכת תפוחים ובננות אין שום מקום להקל בשבת וכו' – ליתא, כיון שאין שום קשר בין דינו של הרשב"א לפי' הר"ח, וגם שגם הר"ח ס"ל סברת הרשב"א, ואפושי פלוגתא לא מפשינן.

ועל עצם הענין שבקש לאסור הדבר לפי פי' הר"ח [וכנראה מדבריו דאין רצונו לומר שכדאי להחמיר אלא שס"ל שכן העיקר להלכה בין להקל בין להחמיר] יש לתמוה טובא: וכי משום שיטת הר"ח יש לדחות שיטת כל הראשונים והמחבר והרמ"א וכל האחרונים מהלכה? והרי הפוסקים לא נשאו פנים לשיטת הר"ח במקום שרבים החולקים עליו אף שדבריו דברי קבלה; ודברי הש"ך בס' רמ"ב שכ' שם ד"אם נמצא לפעמים תשובת גאון ולא עלה זכרונו על ספר ונמצא אחרים חולקים עליו אין צריך למסוק כהאחרונים" וכו', – אינם ענין לכאן, שהרי הוא עצמו כתב שכפי' הר"ח פי' גם הערוך וגם ברא"ש מובא פי' הר"ח להא דסליק סילקא, והמה הרי היו לעיני הפוסקים; ומה שהוסיף: "ומה גם בזה שדברי הר"ח כ"כ פשוטים וישרים" – הנה הרב המאירי דחה את פי' הר"ח מהלכה והקשה עליו ב' קושיות גדולות, וא"כ כבר אין הדברים פשוטים כ"כ [ואני בצעיי עמלתי הרבה להבין דברי קדשו ועלתה בידי בעז"ה, והמה בכתובים].

שוב הוכיח: "דגם לפי פי' הר"ח אסור לפרום דק דק גם ע"י חתוך אך שאין זה דין טוחן ממש דלחייב עלה חטאת, ומנא אמינא לה מהא דתוספתא פ' ט"ו דשבת: אין מרסקין דבילה גרוגרת וחרובין לפני זקנים בשבת אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור, ואדרבה לפי פי' הר"ח רווחא שמעתתא, דר"ס בדרך טחינה ודאורייתא וחייב חטאת, והתוספתא דרך ריסוק וחתוך ומדרבנן ומותר בדרך שינוי". והנה, ברישא דתוספתא שם קתני: אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור; וכן בכתישת פלפל כתב הר"ם דחייב חטאת, ואפ"ה מותר ע"י שינוי, כמבואר בר"ם ובפרקין. ושעמו של דין זה מדוע לא אסרו חכמים ע"י שינוי ביאר היטב השבה"ל המובא בב"י, ואדרבה, לכאורה מכאן סתירה לר"ת, דמדרישא הוה מדאוריתא כמ"כ הסיפא, ובאמת בפירוש של מרסקין דתוספתא באנו לפתוקי המג"א והגר"א אי הוה בדרך טחינה וכתישה או בדרך חתוך [וגם יש לדחות באופן אחר, דאוכלין שאין דרך לכתשן לכ"ע הוה מדרבנן, כמבואר בספר "תורת רפאל", ואכמ"ל].

עוד הביא ראיה לפי' הר"ח מהא דלקמן ק"מ שום שריסקו מערב שבת כו' ולא ישחוק אלא מערב כו' "מזה דריסק לא הוה טחינה רק השחיקת הוא הטחינה". וכאן קצר דבריו ולא באר מהי ראיתו, דהא א"א לומר דריסוק מותר גם בשבת, דהא ריסקו מערב שבת קתני, וודאי כונתו, דאם הריסוק הוא הטחינה א"כ אמאי לא ישחוק בשבת והא אין טוחן אחר טוחן, וגם זו נ"ל דאינה ראיה, דהנה ידועה מחלוקת הראשונים אם הראשון בישל כמאכל בן דרוסאי והשני גמרו אם יש בישול אחר בישול, ונ"ל דלא מיבעיא למד"ס התם דיש בישול אחר בישול דהכא משיטא דיש טוחן אחר טוחן, – אלא אפילו למד"ס אין בישול אחר בישול הכא מודה דיש טוחן אחר טוחן, ובארנו זה היטב בסק"א.

אברהם יעקב נייערק

תבונה עמוד מס 10 כרך ו (ירושלים): דבורך, ישראל ויסל עורך<<קבצים וכתבי עת, ספרי זכרון ויובל,>>.(5)| הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

ועוד מדרבנן לכ"ע יש בישול אחר בישול. ועוד דהא דלא ישחוק אינו משום טוחן אלא משום סחיטה, כדמוכח מפ"ק דף י"ח וכן מוכח מל' הר"ם, או כמש"כ המ"מ בפ"ג ה"ט בסופו דלא ישחוק משום הגריסין, ציש"ה.

עוד כתב: "נ"ל ברור שהרא"ש פ' כל' גדול' סי' ז' היה לפניו פי' הר"ח בזה וסמך עליו בשתי ידיו, עי"ש בדבריו, שלפי כל ההגהות והסירוסים שבהג' הב"ח וכפי שהבינו הב"י אין לדבריו שום פירוש והבנה ישרה, והברור בכוונתו – בצרוף הגהה קלה – שמסכים לפי' הר"ח" וכו'. והנה, המעיין בב"י יראה שהבין דברי הרא"ש בלא שום הגהה, וכן מוכח מקצור הרא"ש והטור ורבינו ירוחם שכל דבריהם הם ע"פ שיטת הרא"ש, וכן מוכח מפ"ב דביצה שפסק דהמבקע עצים דק דק חייב משום טוחן, וזה כפרש"י. וה"הגהה קלה" לא ביאר מה היא, ואם כוונתו להנאמר בס' "תורת רפאל" – זה לא מקרי "הגהה קלה", וגם לפ"ז הרא"ש סותר את עצמו, ואף שנדחק שם לישב – אין אנו צריכים לדחוק כדי לשבש גירסת הספרים אלא כדי לישב.

ועיקר יסוד הדברים שכ' הר"ח והערוך חולקים על שאר הראשונים אינו נראה כלל, דהנה הם דקדקו בלשונם וכתבו: "כ ע י ן כתישה וטחינה", משמע דלא אירי בכתישה וטחינה ממש, אלא בכעין כתישה וטחינה, והיינו בחתוך דק דק [וכן מסתברא, דלא שייך בסילקא כתישה וטחינה], וזהו כשיטת כל הראשונים. וב"ה שהנחנו בדרך אמת שדרך בה גם בעל "אור זרוע" בהל' שבת סי' ס' וז"ל: "אמר ר"פ האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן פרש"י פרים במ"ם גרסינן ול"ג בסמ"ך ובערוך כתב האי מאן דפרים סילקא שהוא כעין כתישה ואינו כעין חתוך חייב משום טוחן ויש מי שאומר וכו' מדברי רש"י ומלשון ראשון של ערוך [שהוא פירוש הר"ח] לא מקרי טוחן אלא דק דק". עכל' האו"ז.

ולולא דמיסתפינא מחברי וכ"ש מרבותי הייתי מחדש דבמיעוך בננות וכד' לא שייך כלל איסור טחינה אפילו להני שיטות דס"ל דיש טחינה בפירות ובאוכלין, דהא גדרו של טוחן הוא שמחלק גוף אחד לגופים הרבה, כמבואר בר"ם ז"ל, וזה לא שייך בנידון זה, דנעשה גם אח"כ גוף אחד, ולפני שנעשה גוף אחד עדיין החתיכות גדולות קצת ולא שייך בהו טוחן, ודמי למרכך גוף קשה, וגם לש לא שייך בו, כיון שנעשה גוף אחד מעצמו בלא מים או משקין. וכאשר חפשתי גילוי לדין זה מצאתי בספר "שביתת השבת" שמביא מחלוקת אחרונים בזה. וצ"ע לדינא כעת.

היוצא מדבריהם להלכה למעשה, דמה שנוהגין שממעכין בננות בשביל קטנים אין בו שום בית מיחוש ושפיר עבדי. ומקור ההיתר ע"פ שיטת הרשב"א ומובאין דבריו להלכה בר"ן וב"י ורמ"א בסי' שכ"א וכן הסכימו האחר' [ומה שהקשה בספר "משכנות יעקב" סימן ד' כמה קושיות על הרשב"א כבר יישב היטב בספר "שביתת השבת"] ולא מצאנו בשאר ראשונים שחולקין עליו בזה [ועיין בב"י שי"ל שגם הרשב"ם והר"ם ס"ל הכי]. ואף שמצאנו שהש"ג חולק על סברת הרשב"א – בטלה דעתו, דמאן סליג לחלוק ח"ו על סברתן של מי שנשתבחו במיוחד בסברתן הישרה. ועוד דשיטת הרבה מרבותא להתיר אפי' בטוחן להניח לאחר זמן, משום דאין טחינה באוכלין או אין טחינה בפירות כמש"כ הר"ם, והם התו' והג' אשרי והרא"ש והרמ"ך שבכ"מ והרא"ה שבחי' הר"ן והר' יוסף המובא באור זרוע ובעה"ת והמאירי, וכן הרמב"ם כתב דוקא לבשלו, ואף שהמחבר חשש באיסור תורה להמחמירין – לכה"פ אין להחמיר יותר ממה שהמחבר ורמ"א מחמירין.

והנה, אף שמובא במג"א וש"א דהצושין סלט"ן וכדומה נכון ליזהר לעשות חתיכות גדולות קצת לחוש להש"ג, וכן כתב חב"י מטעם אחר, ע"ש, – נ"ל דאין דנין אפשר משאי אפשר, דהתם אין קפידא כ"כ בחתיכות גדולות, משא"כ במיעוך בננות לתינוקות, ואין להחמיר לעשות ע"י שינוי, דידוע שכל צד שינוי במיעוך הבננות יש בו סכנה לקיבתו של רך היונק, ובפרט כהיום שהחולשה גברה ונתמעטה היניקה הוה זה מהדברים ההכרחיים, ואל תשיבני לאסור מכח איסור של אשוויי אוכלא, כיון שהקטנים ביותר אינם יכולים לאכול בלא מיעוך, חדא דאנן פסקינן בסי' שכ"ד סעי' ז' דשווי אוכלא שרי בשבת, ועוד דאוזלינן בתר רובא דעלמא, כמבואר בסימן שכ"א סעי' ט'. והא דאין מרסקין לפני זקנים זהו משום איסור טחינה, ודוקא לאחר זמן אבל לאלתר שרי, כדמוכח שם מרמ"א. ומה שכתב המג"א דוקא לפני זקנים – ע"ש במ"ב ובה"ל בד"ה לפני.

מיהו יש ליזהר שלא למעך בכלי המיוחד למיעוך ודיכה, כמבואר בריב"ש ובאחרונים, ובמוג"מ מותר, דאינו מיוחד למיעוך. **בנימין יהושע זילבר**

תבונה עמוד מס 36 כרך ו (ירושלים) : דבורך, ישראל יוסל עורך <<קבצים וכתבי עת, ספרי זכרון ויובל;>> (3) [18] הדפסה עייי תכנת אוצר החכמה

קובץ תבונה טבת תשי"ז [כרך ו] – רבי אברהם יעקב נוימרק

מיעוך פירות בשבת

ב«חבונה» כסלו (עמוד כ"ט), יצא הרה"ג רב"י זילבר שליט"א לדון בזה להיתירא, אם כי בודאי כתא דהיתירא עדיף ומה גם בדבר כזה שהחומר הוא חידוש שומעין להקל ולא להחמיר, אבל מה אעשה אם לפי תפיסתי חוששני בזה מחשאת ואם אחשה ומצאתי עון.

לדעתי דבר ברור הוא אם נמצא דעת קדמוני הקדמונים כהר"ח והערוך וגדול הפוסקים כהרא"ש שהבאים אחריהם לא נו"ג בדבריהם בזה אי אפשר לעבור עליהם, ומה שנתקשה המאירי בפי' הר"ח הוא רק בפירושו לסלית סילתי אבל בפירושו של סורס לא דנו כלל ואולי לא הי' זה בגרסתם, ומה גם אם זה שיטה מרווחת בלי שום עקולי ופשורי, וביחוד כשהרשב"ש – שהרשב"א גומר עליו את ההלל על ישור שכלו בתורה – כתב וז"ל ופי' הגון הוא דומיא דסלית סילתי ומה שפי' רש"י דפרים סילקא שמתחך ירקות דק דק פי' תמוה הוא דבר שהוא אוכל ומתחך אותו דק דק אין שייך בו טחינה – שמחתי על פי' הר"ח ואורו עיני בדברי הרא"ש אשר סירסו והגיהו את דבריו ואין נחת – ומה מאד שמחתי כאשר מצאתי להגאון וצדיק הר"ר רפאל שפירא זצ"ל שהבין כן את הרא"ש וז"ל וכן נראה ברור לפרש דברי דְּרַאי"ש וז"ל ואע"פ שקשה בעיני לומר דהכי מפני שראיתי בפסקי הרא"ש ולרבנו ירוחם והתה"ד סי' נ"ו וב"י סי' שכ"א כולם הבינו בדעת הרא"ש דר"ח מפרש פרים סילקא היינו עצי דקלים אבל המעיין יראה שע"כ צריך לומר בדעת הרא"ש ז"ל כמה שכתבתי, והדבר ברור, וצ"ש שכתב בטו"ט שמבד שאין דברי הרא"ש סותרין את דבריו בביצה אלא שמאירין אותם ממה שתמה בהם הט"ז ע"ש ודבריו קלורין לעיני.

ובפי' רש"י תמהתי מאד איך סתמו חז"ל את דבריהם בדבר שיש בו משום סקילה כרת וחטאת ולא פירשו לנו מה הוא ומה הוא גם בזה בעת שהרבה פרקים במס' שבת מיוחדים לגדור שיעורי מלאכת שבת, ובאמת כתב בזה בס' "יראים" להרא"מ דשיעור דקותן לא נודע לנו. ולפלא על הרב הנ"ל שהראה לי מקום בדברי הרמב"ם פ"ז משבת ה"ה שגדר בזה גדר ברור וז"ל שהטוחן לוקח גוף אחד ומחלקו לגופים הרבה וכל הדומה לזה תולדה דטוחן, תמה תמה אקרא האם זה גדר ברור, ובזו ההלכה לא זכר הרמב"ם כלל שיהיה דק דק, ובאמת המאירי שתמיד דברי הרמב"ם שגורים בפיו כתב בזה וז"ל ולענין שמועתנו למדת מכל מקום שכל שמדקדק את הדבר עד שעושה מאחת שתים או שלש היא תולדה של טוחן והוא הענין במחתך את הירק, ואם הרא"ש תמה על דברי רש"י שכתב במפורש דק דק, עד כמה תמוהים דברי הרמב"ם שסתם בזה את הדבר ותמאירי שכתב בפירוש שעושה מאחת שתים או שלש – אלא שהרמב"ם בעצמו פירש במקום אחר מה שסתם בזה והוא בפ' כ"א משבת ה' י"ח שכתב המחתך את הירק דק דק כו' אבל גם בזה תמה הרא"ש על הדמיון לטוחן כנ"ל.

כן מה שתמהתי בדברי הרשב"א שבא לחדש בזה ולחלק בין פורס לאוכל לאלתר או פורס להניח, גדר חדש בטוחן שלא נזכר בש"ס, ולא מצאתי לזה דרך רק שהתכרח דחקו לחלוק זה כדי שלא יסתרו דברי ר"פ מהאמור לקמן קנ"ה שאין מרסקין את השחת לפני הבהמה רק משום מיטרח באוכלא ולא משום טוחן, וכל זה ל"ק כלל לפי פי' הר"ח, וצ"ז כתב הרב הנ"ל שהרשב"א לא בא לכלל זה מצד דוחק הסתירה רק שדקדק זה מדנקטה הגמ' סילקא דדוקא סילקא שאינו נאכל כשהוא חי כמבואר בברכות ל"ח ומחתכו כדי לבשלו בערב משו"ה אסור משום טוחן אבל לאוכל מיד אין בו אסור, אבל זה לא יתכן, דאף אם הי' נכון דקדוק זה מגמ', אכתי קשה על תגמ' מנ"ל זה הא טוחן שהי' במשכן בחול הוא שחיקת סמנין לבשלן תיכף.

והנה לענין מה שהמשכנ"י סי' ק"ד מתקשה בדברי הרשב"א מהא דשבת קי"ט דר"ח פרים סילקא לפני השבת כיון דלאכול לאלתר מותר גם בשבת, זה בודאי ל"ק, כיון דמוכח מהא דברכות ל"ח דסילקא אינו נאכל כמות שהוא חי – או אפי' לפי מה שהוכיח הגאון ר' רפאל ז"ל מהא דעירובין כ"ח דנאכל חי ומערבין בו חי אבל אין דרך בנ"א לאכלן חי ומוכרח הי' לפורמן ע"ש – אך מה שנתקשה מהתוספתא האין מרסקין דבילה לפני זקנים ודאי קשה טובא עי"ש.

אגב נ"ל דגם יסוד ההיתר ע"פ שיט' הרמ"ך מובא בכ"מ פ"ז משבת ה"ה דדבר שנאכל חי בלא חתוך נאכל גם בחתוך דק דק – מלבד מה שהכ"מ שם ובפ' כ"א משבת ה' י"ח הניחו בצ"ע ובשו"ע לא הביאו לחלק בזה וכן הרמ"א לא ס"ל לחלק בזה ע"ש בס' תורת רפאל, – לא שייכא בנ"ד בקטן שאינו ראוי לאכול בלא חתוך דרמיא לרסוק דבילה לפני זקנים שאסור אף שמותר לפני מי שיכול לאכלן בלי רסוק כמש"כ המג"א בסי' שכ"א ס"ק י"ד.

והנה לעיקר הדבר מה שהרב הנ"ל ממאן בעיקר תפיסתי בפי' הר"ח שכתב וז"ל אמר ר"פ האי מאן דפרים סילקא פי' כעין כתישה ולא כעין חתוך – שהוא דלא כפי' שאר הראשונים מדכתב כעין כתישה וטחינה משמע דלא איירי בכתישה וטחינה ממש אלא בכעין כתישה וטחינה היינו בחתוך דק דק, פי' כזה לפרש לא כעין חתוך בחתוך ממש לא ידענא, ומת שנתקשה בלשון כעין כתישה וטחינה, מדויל ידו משתלם דבודאי אין זה כתישה וטחינה ממש דכתישה וטחינה

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

ליקוטים והערות

ליקוט לסימנים יח – כ
מלאכת טוחן

מפרדת אותם ומיעוך מחזיק בחבורם אבל בכל זה הוא כעין טחינה וכתישה ולא כעין חתוך, ומה שהביא מלשון האו"ז הל' שבת סי' י' שמשוה שם פי' הערוך עם פי' רש"י, ברור שזה ט"ס ותחת מלשון ראשון של הערוך שהוא פי' הר"ח צריך לומר פי' האחרון וזה ברור, ומי לנו גדול מהרא"ש שהוא ראה את ההבדל בין פירש"י להר"ח והסכים עליו..

האחת שעולה על הדעת לומר בכונת הר"ח שלא כיון למיעוך רק לענין גרירה וגרידה שגוררין ע"ג דבר פגום, שזה ג"כ אינו דרך חתוך וזה דמי לטחינה שנשחן ונתרסק בין שני אבנים פגומים, וגם בדרך זה יתישבו כל הסתירות מהא דקנ"ב ירק ביוהכ"פ ומהא דריסוק שחת לפני בהמה, דכל אלו דרך חתוך הם, ולא נצטרך לחדש כל החלוקים בין נאכל חי ללא נאכל חי ובין לאכול לאלתר או לאחר זמן, דבר שלא נזכר בגמ', רק בין כעין טחינה לכעין חתוך, וזה מדוקדק בלשון פרם סילקא והכונה לסילקא ודכוותייהו שדרכם בפרימה כזו, וזה יותר מתאים ללשון התורה בפרימת בגדים ולשון חז"ל בברכות ל"ח פרימא רבא ופרימא זוטא שהוא ענין של קריעה ורסוק ולא כדרך חתוך וחלוק כפי תפיסת הרמב"ם.

ונראיה בזה לענין נידון דידן דאולי יש לצרף ספיקו של הרב הנ"ל שמביא גם בשם ס' "שביתת השבת" שנחלקו בזה האחרונים אם מיעוך הוא בכלל טחינה, בכל זה מספק לא אדע להקל בזה, ואולי כדאי לשאול לרופאים אם יעכו מעש"ה ויחזיקו בכלי סתום במקרר אם ראוי הוא אח"כ לתינוק, ואם תפוח צלוי אינו ממלא מקום חי מעוך, כי זה"ז גיבוב חקלות מצד שנאכל כמו שהוא חי אינו נ"ל כנ"ל, ומצד שיט' הרמב"ם פ' כ"א משבת ה' י"ח איני יודע לצרפו לענין בננות ותפוחים, כי אם הגרסא שם אלא בפירות לא יועיל זה לפירות ותפוחים, ואם הגרסא אין טחינה בפירות אולי בננות אינן בכלל פירות.

ולענין מה שכתבתי להוכיח דגם לפי פי' הר"ח אסור לפרום דק דק גם ע"י חתוך אך שאין זה טוחן ממש דלחייב עליה חטאת מהתוספתא הנ"ל דאין מרסקין דבילה גרוגרת וחרובין לפני זקנים בשבת אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור, ואדרבה לפי פי' הר"ח רווחא שמעתתא דר"ם בדרך טחינה ודאורייתא, והתוספתא דרך רסוק ותחוך ומדרבנן ומותר בדרך שינוי, והרב הנ"ל קיהה בזה מרישא דתוספתא דקתני אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ פרור דאדרבה מזה סתירה להר"ח דמדרישא הוה דאורייתא כמו כן הסיפא – באמת נסתייעתי מזה בראיה גדולה, דהא באמת שיט' הר"ח והשאלתות דלא שרי לדוך פלפלין בשבת בקתא דסכינא דלא מהני שינוי של תורה, והגמ' דשבת קמ"א לענין יו"ט מיירי, והא דדכין את המלח בשבת בשינוי תי' בטו"ט הגאון ר' רפאל זצ"ל בסי' ל"ב דהוא משום דס"ל דאין טחינה אלא בגדולי קרקע, ומדמותר ריסוק דבילה ע"י שינוי אין זה אלא משום דדרך ריסוק וחתוך אינו מן התורה, רק פרימה אסור מה"ת שאינו כעין חתוך.

אברהם יעקב ניימרק

קובץ תבונה שבט תש"ו [כרך ו] – רבי בנימין זילבר זצ"ל

מיעוך פירות בשבת

בתבונה» טבת (עמוד ל"ו) יצא שוב הגרא"י ניימרק שליט"א לחזק את דבריו לאסור מיעוך בננות בשבת ולהשיב על השגותי בנדון זה, ואחרי עברי על דבריו בעיון הראוי ראיתי להשיב:

בנוגע ל"דעת קדמוני הקדמונים כהר"ח והערוך וגדול הפוסקים כהרא"ש שהבאים אחריהם לא נשאו ונתנו בדבריהם" — הנה, אם לא נשאו ונתנו בדברי הר"ח מפני שטרם ראו אור הדפוס – בדברי הערוך והרא"ש לא רק שנשאו ונתנו אלא שגם עמלו הרבה עליהם; ואם הטור וריו"ו והתה"ד והב"י והמג"א והש"א הבינו שהרא"ש ס"ל אין טחינה באוכלין — להם אנו שומעין; והגאון בעל "תורת רפאל" כתב דבריו לפלפולא ולבירור השיטות, אבל לא הסיק מזה מסקנות; ומה שכתב הרא"ש: "דבר שהוא אוכל" מורה ההיפך מהנהתו, שלפיה אין חילוק בין אוכל לשאינו אוכל, ובכלל לא אבין מה כל החרדה הזאת אם הרא"ש מביא בשם ר"ח קצת בע"א מכפי המבואר בדברי ר"ח עצמו או אפי' מכפי שמביאו הרי"ף, האם בזה יש טעם מספיק לשבש גרסת כל הספרים? והגהת הרב ניימרק שליט"א בדברי האו"ז נסתרת מלשונו: "אלא דק דק", שלפי הגהתו "גם בדק דק הול"ל. וכאן לא הלך בעקבות ה"תורת רפאל" שהבין באו"ז כפי שהבנתי אני, אך באמת כל זה אינו נוגע לגמרי לנדון דידן, כיון שהתר [כדמוכח בדבריהם בדף ע"ה:] והרשב"א הוכיחו את דינם רק מכח סברא – כ"ז שלא מצינו ההיפך צריכים אנו לומר שגם הר"ח והערוך ס"ל הכי, ודברי המאירי לא תבאתי אלא לומר דאם נפרש דברי הר"ח כפי שפירשם הרב ניימרק שליט"א ע"כ אי אפשר לפרש גם סלית סילתי כפירש"י אלא כפי הר"ח, ואם על סלית סילתי הקשה המאירי את קושיותיו הרי שגם על פרים סילקא קשה.**

ועל מה שהראתי מקום בדברי הרמב"ם פ"ז משבת ה"ה לענין תולדת דטוחן התפלא עלי הפלא ופלא: "תמה תמה אקרא האם זה גדר ברור". אבל המעיין בדברי בעיון יראה שלא לזאת כוונתי, אלא להעיר על מה שכ' בתחלה: "שזה אינו מסתבר לדמותו להאב של טוחן" ובד' הר"ם שם מבואר שחלוק גוף אחד לגופים הרבה הוה תולדה דטוחן, ובנוגע לגדרי גם ודק הרי הערתי לאח"ז מד' רש"י. כן מה שהביא בשמי שהרשב"א ראה לחלק בין פורם לאכול לאלתר ובין פורם להניח "מדנקטה הגמ' סילקא וכו' – גם זה אינו, שמפורש כתבתי שיסוד דינו של הרשב"א הוא מסברא, שזהו דרך אכילתו, ומד' הגמ' לא הבאתי אלא קצת ראיה לדינו. ולפ"ז מה שהקשה משחיקת סמנין לבשל תיכף לק"מ, שלא שייך שם דרך אכילתו בכך.

שוב כתב: "דגם יסוד ההיתר ע"פ שיט' הרמ"ך [ויש לתמוה מדוע לא הזכיר שזוהי שיטת התו' ורוב ראשונים מפורסמים ס"ל הכי] מובא בכ"מ פ"ז משבת ה"ח דדבר שנאכל חי בלא תוקן נאכל גם בתוקן דק דק – שהכ"מ שם ובפ' כ"א משבת ה' י"ח הניחו בצ"ע ובשו"ע לא הביאו לחלק בזה וכן הרמ"א לא ס"ל לחלק בזה", והנה בכ"מ לא מצאתי זאת לא בפ"ז ולא בפכ"א, ולנדון הש"ע והרמ"א – הנה יסוד הדבר הוא בתה"ד סי' נ"ו ומשם מוכח דעיקר טעמא הוא משום דאין טחינה באוכלין אלא שלמעשה לא התירו אלא באוכל כזה שאינו מגדרק, ו"גיבוב הקולות" לא גבבתי אותם כלאחר יד אלא לאחר שמ' ועיין היטב, והם: התר"ם, הרא"ש, העיטור, התה"ד, אשרי, הרמ"ך, הרא"ה, בעה"ת, ר' יוסף שבאור"ן, המאירי, התו' ריי"ד בס' מפנין והר"ח המובא ברא"ש וכן הוא בב"י בשם ר"ח; והחולקים הם: הרא"ם, הרשב"ם, הסמ"ג, האו"ז, המכתבי, הר"ן והלשב"א. ובנוגע לשיטת הרמב"ם שכ' הרב נ. שאינו יודע לצרפו, כי אם הגרסא שם אלא בפירות לא יועיל זה לפירות ותפוחים ואם הגרסא אין טחינה בפירות אולי בננות אינן בכלל פירות" — הנה בכ"מ וב"י ותה"ד וע"א מבואר דעיקר הגרסא: אין טחינה בפירות, ובודאי אין לחלק בנדון זה בין פירות לבננות. אכן, באמת לא אמרתי רק שההיתר בנדון דידן הוא משום שיטת הרשב"א שהביאה הרמ"א להלכה ומוכח להדיא מלשונו דס"ל שדינו מוסכם לכו"ע, וגם המחבר ס"ל הכי וגם לא חש לחומרא הכתובה בב"י, וקושית ה"משכנות יעקב" מתוספתא דאין מרסקין לפנים זקנים לק"מ, שלשון "לפני" אינו מתפרש דוקא שמרסקן לאכול מיד ולא לאחר כמה שעות, אלא שהוא מתפרש שפיר בלא דוחק כמו להניח לפני הזקנים, וכן פירשו הרמ"א, ובאמת יש להתפלא על גאון יעקב זה שלא הרגיש בדבר.

והנה, על מה שאמרתי להוכיח דהר"ח והערוך אינם חולקים על שאר הראשונים מהא שדקדקו בלשונם וכתבו: "כ ע"ן כתישה וטחינה", דמשמע דלא איירי בכתו"ם ממש אלא בכעין כתו"ם והיינו בחתוך דק דק, — העיר הרב נייערק שליט"א ד"מדוע ידו משתלם, דבודאי אין זה כתישה וטחינה ממש, דכתו"ם מפרדת אותם ומיעוך מחזיקם בחבורם". אבל באמת מהא לא משתלמנא, דזה לא שייך אלא בתפוחי אדמה ובננות וכדומה אבל לא בסילקא שהוא כעין עשב.

והשגתי מהתוספתא דקתני אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור — דחה בדברים מוטעמים ודחוק"ח, אבל אינני מבין מדוע גדר בעדנו את כל דרכי ההיתרים של מיעוך בננות אפי' ע"י שינוי, והרי גם בפלפלין מתירין ע"י שינוי כשיטת רוב הראשונים [מלבד שיטת השאלתות והר"ח] כמו שפסק בש"ע שכ"א כוותם [ובודאי סגי בזה לכתפ"ם בשינוי אחר].

וההפלפלי מכתבים בנדון זה עם כבוד מרן הגאון צי"ע תפארת ישראל בעל חזון איש שליט"א ופסק שיכולין למעך בקת המזלג או בקתא דכפא וכתב לי כמה נמוקים שבלא שינוי אין להקל [ואחד מנמוקיו הוא שהרשב"א אינו מתיר מעשה שכן דרך אכילתו אלא בחיתוך, אבל בריסוק ומיעוך ל"ש טעם זה], ומהוראה זו אין לזוז לא להקל ולא להחמיר.

בנימין יהושע זילבר

חבר בית מדרש גבוה להלמוד "יאחל תורה", ירושלם ת"ו.

מכתבי מרן החזו"א בענין התוספתא ומיעוך בננות[140] – מכתב א'[141]

יקירי שליט"א אחדשה"ט וש"ת. בכל פעם שאני רואה את דבר מעכ"ת שיחי' אני שמח מאד שזכה לקנות את התורה במדה נכונה כל כך. וזה עתה ראיתי דבריו בתבונה אשר הרחיב הדברים כידו החזקה.

אבל רצוני להגיד כי אינני מסכים עם מעכ"ת בזה למעשה, **וחוששני שהממעך את הבננות במזלג חייב חטאת**, וצריך למעך בכתא דמזלג או בכתא דכף וסכינא, ולתינוק אין שום נפקותא בזה, אלא זה גורם טרחא יתירה מעט לממעך, ולא ידעתי למה החליט הדבר בזמן **שהאחרונים כתבו להחמיר**[142], ומה שתלה שאי אפשר לשנות, אינו מובן לי ולא לשום אדם, הלא הנידון למעך בקתא דסכינא.

---

[140] מכתביו להגר"ב זילבר זצ"ל, מתוך ספר אז נדברו ח"ב סימן א. – נ"ב מכתבי החזו"א הם מהדורא קמא, והחזו"א בספרו סי' נ"ז הוא מהדורא בתרא, [נד' תחילה בקובץ שימוש חמכים שנת תש"ז], שם שנה הדברים בסדר מתוקן, אעפ"כ העתקנו הכל לרווחא שמעתא, לפי דרכו לחדד הגדרותיו במכתביו, ובכ"מ הערנו בהערות על הספר, וכאן קיצרנו, זולת במקומות מיוחדים. – והנה כל דברנו ע"פ ההקדמה שכתבנו בתחלת ההערות על החזו"א ראה שם.

[141] הערת הגאון רבי בנימין זילבר זצ"ל: המכתב הראשון נתקבל אצלי לאחר פרסום מאמרי בירחון תבונה בהיתר שחיקת הבננות במזלג כדרכו בחול שהשגתי על מאמרו של הגר"א ניימרק זצ"ל שאסר לגמרי שחיקת הבננות.

ויסוד ההיתר הוא ע"פ דברי הרשב"א המביאו רמ"א בסימן שכ"א סעיף י"ב דלאכול לאלתר אין איסור טחינה. והשבתי להחזו"א ז"ל תשובה ארוכה מאד [וכעת לא מצאתי ההעתק וחבל על דאבדין] לחזק ההיתר וכן כתבתי לו בשני', וע"ז נתקבלו המכתבים הנ"ל.

וכל זה להגדיל תורה שלמעשה כבר נתפרסם בזמנו בהתבונה לאחר קבלת המכתבים ששחיקת בננות אסור בלא שינוי. וכן קבעתי למעשה בספר "ברית עולם" [מלאכת טוחן סעיף ז' עמ' 44] בלא שום ערעור ופקפוק ולאחר שנים שהופיע הספר חזו"א על שבת [ובחזו"א ע"פ סדר הש"ע הוא בסימן נ"ז] יש שם אריכות מענין זה. [אמר במ"ק המלקט: הסימן כבר נד' בשנת תש"ז בקובץ שימוש חכמים]

ויסוד האיסור: ששיטת הרשב"א אינה מוסכמת והרבה חולקין עליו. ויש הבדל בין חיתוך דמתיר הרשב"א ובין ריסוק הבננות. – ע"כ מהגרב"ז.

[142] עי' משנ"ב ס"ק מ"ה בשם הב' והאחרונים, ודעת חזו"א עצמו דיש בזה חשש דאורייתא, משום דריסוק ולפני זקנים חמיר טפי בשגם כל היתר לאלתר מפוקפק אצלו, ודבריו אלו דלא כריהטת הפוסקים, אבל מקדים טרם כל שיח, דיש לנו הוראת האחרונים להחמיר, ואפשר להחמיר כאן.

אבל על דעתי לא התיר הרשב"א[143] אלא חיתוך, אבל לא ריסוק[144], **דאין דרך אכילה אלא חיתוך, אבל לא טיעוך, וטיעוך חשיב כעושה בכלי חמיוחד, דזה מושך עליו שם מלאכה, ומנתק מעליו שם אוכל**, וכן הוא **בחדיא** במג"א ס"ק י"ד[145] **"ולפני חזקנים" חיינו במסובין לאכול**, ולפיכך נסתפק המ"א אם אסור לחתוך הגרוגרות והחרובין לפני הזקנים, וכתב דנ"ל לאסור, ורמז לס"ט, ואם איירי במניח לאחר זמן, הלא זהו עיקר דסי"ב, שפי' הר"מ והטוש"ע מחתך דק דק, אבל המג"א פשיט ליה דתיבת לפני היינו לפני ממש שיאכל, ומ"מ אסרו בתוספ', ולא קשיא להרשב"א, משום דתוספ' בריסוק איירי, דבכתא דסכינא א"א לחתך, כמש"כ המג"א, ובזה מודה הרשב"א, ולפיכך הוקשה לו על הרמ"א ששינה לשון התוס' וכתב לחתוך, ומסיק דנראה לו דהדין אמת, דאפי' לחתוך לפני הזקנים אסור אפי' במסובין לאכול. שאין אנו סומכין על הרשב"א אלא בצירוף דעת התוס'[146], ולפני הזקנים דאשויי אוכלים, מודים התוס' דיש טחינה באוכלין, וכמש"כ התה"ד[147], וכ"ה בהדיא בתה"ד בשאלת חיתוך הצלי[148], ומסתמא גם סיפא לפני התרנגולים בהכי איירי, **ולשון "לפני" אינו מתפרש אלא בחכי[149]**, ומ"מ אסר הרמ"א בס"ט[150], ולשון אשויי אוכלא הוא לחדש שם טחינה ומיושבת קו' הט"ז[151], וההיא דאין מרסקין את השחת ואת החרובין, בחתיכות גדולות קצת[152], דליכא משום טוחן.

מכתב כ

יקרתו הגיעני והאירו דבריו היקרים, וקראתים באהבה רבה, אשרי חלקו. אכיר את חובתי לעיין במקור הדברים, ולקבוע כפי העיון.

---

[143] הרשב"א בתשובה שהתיר חיתוך דק דק לאלתר כמו בבורר.

[144] החזו"א מבאר כאן מהלך מחודש בכוונת המג"א, מתוך הקושי הגדול בהבנתו מקופיא, וענין זה בבירור כוונת המג"א, שב ונשנה בכל המכתבים, ובספר סי' נ"ז [קטע ט' וי'], ונראה שבתחילה נקט כן בפשיטות ממש בכוונת המג"א, ובסוף לא בטח לבו, כלשונו בחזו"א לקראת סופו "ומ"מ אין הדבר מוכרע בכוונת הרמ"א והמ"א, אבל בכל אופן הדברים נראים, ואין להקל בריסוק".

[145] מבואר בחזו"א בספר שם [קטע ט' וי'].

[146] דעת התוס' שדוקא בסילקא אמרו שהמחתכן דק דק הוי טוחן, והיינו כיון דאין נאכל כמות שהוא חי.

[147] לכאורה כוונתו למש"כ התה"ד [סי' נ"ו] "אמנם אין נראה להתיר מהאי טעמא, לחתוך בשר חי דק דק לצורך עופות להאכילן, דהואיל ואין הבשר כך ראוי לאכילה, אלא לכוס אותו דלאו כאורחיה, איכא למימר דהא דהתירו התוס' לטחון אוכלין, היינו משום דא"צ טחינה, דאי בעי אכול ליה כמו שהוא שלם והיה לועסו בין שיניו, אבל אי לא האי טעמא לא". אבל תימה שתיכף כתב התרוה"ד "וא"ת א"כ מי שאינו יכול ללעוס אפי' בבשר מבושל או צלי יהא אסור, הא ליתא דאזלינן בתר רובא דעלמא דחזי להו ללעוס, לכך לא שייכי בהו טחינה, אפי' למי שאינו יכול ללעוס. אבל בשר חי דלא חזי לשום אדם, ואף על גב דחזי לכלבים ולשאר חיות, לאו להכי קיימי רק לעופות משום חשיבותו, ולכך אין להתיר". א"כ אדרבה לגבי זקנים מבואר דשפיר התירו התוס', דאזלינן בתר רובא דעלמא.

אבל דעת חזו"א מבוארת בספרו [קטע ז'] וז"ל "ואע"ג דבתה"ד כתב דיחיד שאינו יכול ללעוס הולכין אחר הרוב, אפשר דזה ששוה בכל זקנים שאני, והעיקר דלא כתב כן אלא בבשר שאין במינו טחינה כו'", ע"ש עוד, ודבריו אלו מחודשים מאד, וראה מה שהערנו עליהם בהערות שם.

[148] וכ"כ החזו"א בספר [קטע ה'] וע"ש שם שהבאנו בזה הערה נכבדה.

[149] זהו הציר שהכל סובב עליו בכל דברי חזו"א, דלשון "לפני" מורה על כוונת לאלתר, וכל הדחוקים שווים עליו, כנגד המשמעות החזקה שבתיבה זו, ועי' מש"כ החזו"א להלן במכתביו "קושית המשכנות יעקב מאין מרסקין לפני הזקנים אין להשיב, דיוקו מלשון 'לפני' מכרעת", עוד שם "דודאי אין דברי הרשב"א אלא נטיית הדעת, וראוי להכריע בשביל לשון התוספתא", ובסוף מכתבו "בכלל יש הבדל הדעות בינינו, כפי השתנות הדעות בטבע, ועל דעתי התוספתא מכרעת, וכדברי המשכנ"י".

[150] בפשוטו הוא תמוה טובא שהרמ"א סיים וכ"ז בחותך ומניח כו', ועי' בלשונו להלן מכתב ב', "והאמת לשון הרמ"א סי"ב וכ"ז כו' לא משמע כן". ובמכתב ג' לשונו "כתב כת"ר שליט"א דדברי הרמ"א לא משמע כן, והיינו דלדברי הרמ"א יש להתיר סמוך לסעודה אפי' לפני מי שאינו יכול לאכלן כך, וזה ודאי אמת, אבל המנהג להחמיר כדברי המ"א", ועוד עי' בהמשך דבריו ובסימן נ"ז.

[151] הט"ז שכ"א ס"ק ט' שלח לקו' סי' שכ"ד ס"ק ד', דמהו שכתב הרמ"א ס"ט טעם האיסור לפני העופות, דהואיל ואינן יכולין לאכלו בלא חיתוך, קמשוי לה אוכל, הא קי"ל כר"י דאשויי אוכל מותר, [ורק מטרח באוכל אסור], ולהאמור מיושב, דלא באנו משום עצם התיקון אוכל, אלא דכיון דאין ראוי בלא"ה, הדר חוזר עליה שם טוחן.

[152] לכאורה דוחק גדול לפרש לשון ריסוק על חתיכות גדולות.

א) דעת הרשב"א היא בהחלט נגד דעת הר"י והרשב"ם והרא"מ, דבשעה שדנו בהנהגה למעשה, אם לאלתר מותר היו מזכירים זה לעיקר ההנהגה, וכן הדבר בהוה, **וכאשר לא חוזר זה בדבריהם ודאי לא חלקו בכך**[153], וכן ע"כ דעת המרדכי והסמ"ג שהביאו סברת רשב"ם בהיתר פירור הפת, וכן הוא דעת רש"י קכ"ח א' כמש"כ במשכנ"י, וכ"ה דעת הרמב"ם בפכ"א הי"ג שכ' לפיכך מותר לגמור כו' אע"ג דמעבירין מן האש סמוך לסעודה, ובהי"ח אין מרסקין כו' לפני בהמה כו'. אף שדברי בסתירה עם דברי הב"י[154], ואמנם **בשו"ע הכריע לחיוב חטאת ולא חש לכל החיתרים שחביא בב"י**[155], וכן הטור לא הזכיר היתר סמוך לסעודה.

קושית[156] המשכנ"י מאין מרסקין "לפני" הזקנים אין להשיב, דיוקו מלשון "לפני" [עכשיו ראיתי כי קדמני המשכנ"י][157] מכרעת, שאי אפשר לפרש שיושבין ועדיין לא יאכלו, דמאי שייך להזכיר זה מה לי לפניהן מ"ל שלא בפניהן, ולפרש שהוא לישנא קטיעה וכאילו אמר ליתן לפני זקנים, לא יתכן בשעה שפשוטו היפוך האמת, וגם בהוה עושין סמוך לסעודה, ואיך נקט לישנא הראוי לשמש על אופן ההיתר ומשמשו על אופן האסור, ועוד **אחד מחמכריעים בקביעות חפשט הוא אצל הראשונים, שאם לישנא ריחטא טפי לחד**, והיה ראוי מזה להכריע דגם לאלתר אסור, אחרי דודאי **אין דברי הרשב"א אלא נטיית חדעת**[158], **וראוי לחכריע, בשביל לשון התוספ'**.

לשון[159] התה"ד מי שאינו יכול ללעוס יפה בשניו ויש לפניו בשר שרי לי' לחתוך כו' ולאוכלו אח"כ. אין בזה ספק כלל שאינו בדעתו ז"ל שום היתר של סמוך לסעודה.

הרשב"א והרשב"ם וסמ"ג והמרדכי והר"ן שדנו בפת, לית להו סברת תו' דבנאכל בלא פירור לא שייך טוחן.

התוספ' דאין מרסקין דבילה כו'. הוא נגד דעת תו' ונגד דעת הרא"ש [ונגד דעת הר"מ דדוקא לבשל, אבל י"ל דאיסורא איכא אפי' לאכול] ונגד דעת הרשב"א, ולדעת תו' והרא"ש י"ל דזקנים שאני, אבל הרשב"א מתיר לפני תרנגולים דאשוויי אוכלא, ואין לומר דאיירי בכלי המיוחד לכך, דמנקט כתא דסכינא משמע דמקל עב שהוא כדרכו אסור דבעינן שינוי דוקא, וכדקתני במלח והתם מפורש בב"י בשם שבה"ל דההיתר משום שינוי, ועוד דאין מרסקין סתמא קתני. ומש"כ המ"א ס"ק י"ד "בקורה", לאו דוקא אלא עיקר ריסוק נקט וכונתו ריסוק כעין כתישת הקורה. **וחישוב חמחוור כמש"כ חמ"א דתוספ' בריסוק איירי, ובזה אין חיתר סמוך לסעודה**, דלא חייל שם אכילה על ריסוק.

דברי המ"א ס"ק י"ד שדן אם מותר לחתוך גרוגרות וחרובין דק דק לפני הזקנים. אם כונתו לאחר זמן. אינו מובן מאי מספקא לי', הלא זהו חתיכת ירק דק דק, ולמה תלה הדבר בנראה לי, ובכלל כל דברי המ"א מיותרים דמ"ל כותש ומ"ל חותך דק דק. אבל אם כונתו דהרמ"א בס"ט אוסר אפי' לאכול לאלתר וכדברי התה"ד ניחא, דאע"ג דתה"ד לית לי' הא דרשב"א, והרמ"א הקיל כהרשב"א, מ"מ באינו ראוי לאכילה מודה הרמ"א שאין סומכין על הרשב"א אלא בצירוף דעת תו', והלכך בבשר חי דצדד התה"ד דאסור אף לדעת תו'. גם לאלתר אסור, שפיר דן המ"א בגרוגרות וחרובין אם מותר חיתוך לאלתר, ואע"ג דבראוי לאחרים הקיל התה"ד אע"ג דאינו ראוי לזה שחותך בשבילו, י"ל דוקא באינו גידולי קרקע, אבל אין הדבר מוכרע די"ל דכל שאינו ראוי לזה אסור אף לאלתר. והלכך בג"ק יש להחמיר לזקנים אף לאלתר. אבל באינו ג"ק מותר מספק דאפשר לדעת תו' מותר, ואפשר דאין טחינה אלא בג"ק, ויותר נראה דבאינו ג"ק לא חייל שם טוחן, אלא א"כ אין ראוי לשום, אדם

---

[153] מבואר בחזו"א בספר שם [קטע ה'].

[154] שכתב "ומשמע דליכא מאן דפליג עליה דהרשב"א בהא דהא שפיר מייתי ראיה מההיא דבורר".

[155] עי' חזו"א בספר [קטע ז'].

[156] מבואר בחזו"א בספר שם [קטע ג'].

[157] תיבות אלו שבמוסגר כנראה הושמטו ממקומם, או שהם מהערה.

[158] בדרך אגב אציין מה שראיתי מובא בשם הסבא מסלבודקא שאמר שבעיניו דברי רש"י כשכתב "לבי אומר לי" וכיוצא בזה, הם דברים ברורים יותר ממה שכתב ע"פ ראיה, דהראיה תלויה במו"מ, ואפשר שתדחה, אבל הלב, הוא לבו של רש"י, המיוסד על כולא תלמודא.

[159] מבואר בחזו"א בספר שם [קטע ה'], וע"ש מה שהערנו.

וכ"ה לשון התה"ד, אבל בג"ק דשייך בו טחינה, אלא אנו באין לומר דהוא דרך אכילה כל אשוויי אוכל חשיב טוחן, **וחאמת לשון חרמ"א סי"ב וכ"ז כו' לא משמע כן**, אבל בכל אופן אין להקל לדינא חיתוך לפני זקנים לאלתר, דבר שאין לנו מנהג להתיר, ולפי דברי המ"א אסור.

וכל זה חיתוך אבל מיעוך וכתישה צריך להורות בהחלט כהמשכנ"י. דאם מתיר הרשב"א כתישה קשיא לי' תוספ' וכמש"כ המשכנ"י, **ומי חוא שלבו שלם כל כך, ויכול לומר דהלכה כרשב"א אף דרבים פליגי עלי'**, ואין חילוק בין יכול לאכלו כך או לא, ודלא כהמ"א דמחלק בכך, [איך שנפרש דברי המ"א אם לאלתר או לאח"ז, הרי מחלק בין יכול לאכלו לאינו יכול לאכלו], ואין חילוק בין כתישה לחיתוך, ודלא כהמ"א דמחלק בכך בהחלט, [בין אם כונתו לאלתר בין אם כונתו לאחר זמן], ודלא כהמשכנ"י דאומר דלפני התוספ' היינו זקנים, ש'לפני' ודאי דאין מתפרש באופן אחר, **ומי לא יחת לחורות חיתר באיסור סקילה**, שהב"י החמיר, והמ"ב[160] החמיר, אפי' בנאכל בלא חיתוך דק דק, וסמוך לסעודה, אלא שאין מוחין[161], ניקו אנן ונתיר להורות לכתחלה, אפי' באשויי אוכלא לקטנים [ר"ל שזה גורם למקרי טוחן], ואפי' בכתישה.

היתר בוסר סמוך לסעודה לאותן שכתבנו להתיר[162], אינו ענין לכתישה באוכלין, דהתם שימוש מין זה למשקין, **וזו דרך שתייתו לסוחטו ולשתות מיומו**, ואפשר לומר דמעשה אכילה מבטלת שם מלאכה, **אבל כתישת פירות ששימושו לאכלו כמו שחוא**, או בחיתוך, הויא הכתישה מפעולות של מלאכה.

ואחתום שלו' ורב ברכות הדבוק באהבתו אי"ש

מכתב ג

א] האריך דאין ראי' מס"ט ומפרש כמו "שכתבתי" ואינו ענין כלל להדברים, דאם איירי לאחר זמן, כל דברי המ"א מילי דכדי דהלא כבר פסק הר"מ וטוש"ע דהמחתך דק דק חייב, ומ"ל ריסוק ומ"ל חיתוך, ותלה דין חיתוך בנ"ל. דבר הפסוק כבר בר"מ וטוש"ע. אבל אם לפני הוא לעולם ממש כהגאון משכנ"י כל דברי המ"א מבוארין. ובס"ט נמי לפני דוקא, ומשום טוחן. כיון שאין ראוי לשום אדם ואסור לדעת תו', ואמנם מה שהקיל התה"ד לפני מי שאינו יכול ללעוס דהולכין אחר הרוב. אינו אלא בדבר שאינו ג"ק, וטעם שאינו ג"ק הוא טעם מוכרע. ולא משום דלא הוי דומיא דמשכן, אלא **אינו ענין טוחן באוכל שאינו ג"ק כיון שאין תעודתו לטחינה על חרוב**, ומ"מ בבשר חי החמיר, [ול"ק לפ"ז במה שנקרא בע"ח ג"ק בדש].

ודברי חתח"ד חם בכלל חראשונים כטלאכים, וכל דברי הראשונים הם בג"ק, ולא מצינו שנחלקו על התו' אלא בשאר ג"ק אבל לא בבשר, אבל אם מודים התוס' בזמן שאין ראוי לאכילה בלא דקדוק, י"ל דגם בבשר כן, ובזמן שאין ראוי ליחיד, יש מקום לומר דבג"ק שם טוחן עליהם אף לדעת תו', ובבשר אין עליו שם טוחן לכו"ע.

וברצונו של כת"ר הרחיק לחלק בין ג"ק לאינו ג"ק בדברים בעלמא, וכתב בסוגיא דעלמא, דאין חילוק, והם מילי דכדי, ובתה"ד מבואר, דבנידון פלוגתת תו' וש"פ היינו הרא"מ והמרדכי וא"ז שהביא, אם בג"ק גופי' יש לחלק בין סילקא לירק המיוחד לאכלו חי, בזה אין להקל בספיקא דאורייתא, אבל באוכל שאינו ג"ק יש לנו למנקט דהרא"מ וסיעתא מודים להתו'.

והנה[163] **חיתר אין טחינה אלא בג"ק חמוזכר כאן, חוא שם מושאל, שאין טחינה באוכלין שאינן ג"ק, אבל חחיתר חוא כסברת חתו'**, כמבואר כ"ז בהדיא בתה"ד, והנה **שלילת שם טחינה בדבר שאינו ג"ק אלים טובא, ואין כח יחיד חנצרך לטחינה מחייב שם טחינה, אבל בג"ק לדעת תו' י"ל דמתחשבין עם חיחיד** וכיון דהוא נצרך לטחינה חשיב טחינה. וכן נקטינן לדינא.

תדע דהתה"ד לאו משום אין טחינה אלא בג"ק אתא עלה, שהרי טוחן רגבים חייב משום טוחן כדאמר ע"ד ב', וכן טוחן מלח אלא התה"ד יליף מעימור, לטוחן באוכל שאינו ג"ק.

ב] חשב כת"ר דהמ"א מפרש אין מרסקין בקורה ממש והאריך אבל אין הדבר כן. אלא פירש רישא בלא שינוי, ומה שכתב כת"ר דקתא דסכינא אינו כותש הדק, יאריך עוד זמן ויהי' הדק, **ודברי חגר"א ז"ל כאן לא חגענום**, אבל אין הדבר נוגע לעיקר הנידון.

כתב כת"ר שליט"א דדברי הרמ"א לא משמע כן, והיינו **דלדברי חרמ"א יש לחתיר סמוך לסעודה אפי' לפני מי שאינו יכול לאכלן כך, וזח ודאי אמת**, אבל **המנחג לחחמיר כדברי חמ"א במקום שחוא חולק על חרמ"א, אם לא שחאחרונים חולקים עליו.**

דברי המ"א בסיומו ומשמע דלפני מי שיכול ללעוס מותר, אם כונתו לאלתר, פשיטא דהיינו דברי הרשב"א, אבל כונתו ז"ל דיש כאן סניף ממאי דנקט בתוספ' זקנים, וזה דוקא ומשום דתוספ' כוללת גם חיתוך דלפני זקנים הכל אסור. ובא לאפוקי דלפני נערים מותר כדי לאכול מיד.

ג] כתב דלדעת תו' מותר אפי' למי שאינו יכול לאכול והאריך, וכ"ז שחשב שיש מתירין משום שאין טחינה אלא בג"ק. אבל ז"א אלא כולהו ס"ל דיש טחינה במלח, אלא בגדר אין טחינה באוכלין יש מרחיקי לכת אפי' בג"ק שאפשר לאכלן בלא פירור. ויש מקרבי לכת דוקא באוכלין שאינן ג"ק, ולכו"ע אם א"א לאכלו בלא פירור השיב טוחן. ואם האינם יכולים הן מיעוט. בזה יש חילוק בין ג"ק לאינו ג"ק, דג"ק נוחים יותר לחול עליהם שם טוחן, **וכל אלו חדברים אינם נקבעים על ראיות מכריעות, אלא נובעות מחעיקר חיסודי שאין לחתיר אלא בודאות, וכל שאינו בודאות חיתר חוא אסור, ואנו צריכים לדעת מה חוא חיוצא בודאות מדין פרים סילקא.** ובזה אנו חוששין לאסור ג"ק לפני מי שאינו יכול ללעוס. דאולי אין זה בכלל היתר התו'. ואמנם אם ננקוט לחומרא זו אין לנו הכרח דרשב"ם פליג על התו' דבלחם לפני תרנגולים שהוא ג"ק ואינם יכולים ללעוס אנו צריכים לסברת רשב"ם שאין טחינה א"ט, אבל אין להיתר שכר בזה שיצא שכרו בהפסדו, ומשום שאין הדבר מוכרע די"ל דאין מתחשבין עם היחיד ולא עם יחידים. נקט התה"ד צד הקולא. לסיים דאפי' לפ"ז יש להחמיר משום דהרבה. חולקים על התו', עד דמסיק מ"מ באינו ג"ק ודאי יש להקל, אבל אם אין הדבר ראוי כלל בלא פירור יש לאסור אפי' אינו ג"ק, ואנן נקטינן לאסור ג"ק אפי' לזה שאינו יכול ללעוס הוא יחיד.

כ' עיקר מחלוקת של הראשונים על שיטת התו' הוא ליתן לפני תרנגולים, אין ראשון שהביא דברי תו' לחלק עליהם, רק התה"ד צירף הדברים ומצא מחלוקת, וכן הב"י.

הריני שב למסקנת הדברים כתב ד' נמוקים א. דעת תו' דאין טחינה בירקות הנאכלים חיין, אין לנו להכריע הכרעה חדשה, אחרי הכרעת שו"ע לאיסור, וכנ"ל. ב. דעת הרשב"א, הב"י אף שצדד כן, למעשה לא התיר כמבואר בב"י ובשו"ע לא הביאו בכונה, ומש"כ מובא בכמה ראשונים, לא ידעתי רק הר"ן שהביאו בפלוגתא.

ומה שנראה לאסור בלא שינוי, הוא משום שזה מפורש בתוספ' אין מרסקין דבילה גו"ח לפני זקנים. ואחרי **שבעיני מוכרע כהמשכנ"י דלפני אינו מתפרש על חיפוך קיצוני, זח מכריחני, לחלק בין ריסוק לחיתוך**, וגם בעיני דברי הרשב"א שכתב שלא חלקנו לאדם לאכול חתיכות גדולות או קטנות, לא שייך בריסוק שאינו על מנהג אכילה אלא על מנהג רפואה לחולים ולקטנים, כן אין כאן היתר התו' בריסוק לפני קטנים כמו גו"ח לפני זקנים, וכבר הורה המשכנ"י לאיסור, אבל כשזכינו לחלק בין ריסוק לחתיכות, נתישבו דברי הראשונים, וכבר כתב המ"ב בשם אחרונים להתנהג כמש"כ ב"י ולא להקל כדברי רמ"א אלא שאין מוחין. ולא מצינו מנהג אלא בדבר הנאכל חי, ואינו חותך אלא לתענוג, אבל לעשות מנהג לפני קטנים בריסוק מרפסין איגרא, עכשו ראיתי בנ"א כתב בהדיא דהיתר תו' אינו אלא משום דחיתוך אינו טחינה, **ומכנח חיתר חתו' בשם מקצת פוסקים**[164].

לשון התה"ד אין **לסתור** דבריהם מדברי שאר הגאונים, אלא א"כ מצינו שנחלקו עליהם בהדיא [מבואר דבג"ק דנחלקו עליהם בהדיא. אנו סותרים דברי

---

[160] ס"ק מ"ה.

[161] שם במשנ"ב.

[162] עי' בשו"ע ש"כ ס"ה ובעוה"ש ובט"ז ומג"א ושאר אחרונים.

[163] מבואר בספר סימן נז קטע יז.

[164] עי' לשונו של הנשמ"א שמכנה את שני השיטות כמקצת פוסקים, וע"כ אין הכוונה מקצת לרוב ומיועט, אלא כמו לחלק מהפוסקים, ע"ע במג"א שכ"א ס"ק י' "דהרי התו' והרא"ש כתבו דאין טחינה באוכלין ואף שקצת ס"ל דיש טחינה כמ"ש סי"ב כו'".

תו' והרא"ש מדברי שאר הגאונים] אבל כל כמה שנוכל לחלק לומר דבהך מלתא מודו אלו לאלו אמרינן הכי. מבואר דלולא דברי התו' לא היה מיקיל באינו ג"ק. מבואר דאינו ג"ק אינו טעם צדדי אלא אינו ג"ק מאלם היתר התו']. ומבואר דטעם אינו ג"ק הוא העיקר של ההיתר. אבל לסמוך על סברת תו' לא מצינו שלקחו אפי' לסניף, ובבשר חי שאוסר היינו דלא שייך כאן היתר התו' ואם אין היתר התו' אין היתר שאינו ג"ק, דחד מלתא היא, וכל זה פי' המחה"ש וכן פי' בנשמת אדם, ודברי יקירי מעכ"ת שליט"א בזה הוא מצד אחד, **ולא שם לבו לצד שני**, והיה רואה בטביעות עיניו דצד שכנגדו הוא האמת בתה"ד.

כתב מעכ"ת שיחי' דאף האחרונים ז"ל שכתבו להחמיר בצנון ובצלים שלא לסמוך על היתר רמ"א אלא כדברי ב"י, מודים בבננות לפני תינוקת, וכמדומה שאינו אמת בהחלט, דצנון ובצלים נאכלין כמו שהן ואין דקדוקן אלא לתענוג, ולא גריעי מבננות בשום צד, אלא הנידון גריעא בב' צדדים שהוא לפני התינוקת, ושהוא בכתישה.

עכשו[165] ראיתי בריב"ש סי' קפ"ד מבואר בהדיא דסמ"ג פליג על הרשב"א, בדברי השואל שם, וכן ריב"ש הזכיר אם נאמר דלאלתר מותר, מבואר שבמחלוקת שנוי', והראשונים שדנו בליתן לחם לפני התרנגולים דנו בניתנין לפניהם ממש וממילא שמעינן דכולהו פליגי עלי'[166].

מכתב ד

א] התה"ד נקט בפשיטות דהפוסקים דכתבו היתר פירור הפת משום שאין טוחן אחר טוחן, חולקים על אלה שאומרים סילקא דוקא, **ואל לנו לחלוק על חתח"ד**[167]. ומה שטען כת"ר שליט"א דפת הוי מחטים, לאו טענה היא, דלא בחטים תליא מלתא, אלא דבר שיש לו עילוי כמו חטים לפת, שם מלאכה על כל ההכנות, שכל הכנה משנה את צורתה, ומוליכה את הצמח לצורה המעולה, והלכך אפי' קליות הנטחנות לאפי' שם מלאכה עלה[168], אבל פירור הפת היא כחתיכת ירק בהחלט, והלכך כתב התה"ד בפשיטות דהמרדכי חולק על התו', כלשון התה"ד דמשמע אי לאו האי טעמא הוי שייך טחינה בלחם, ואע"ג דאוכל הוא, [ולא חילק משום דפת בא מחטים, שאין טעם זה כלום].

והנה התה"ד סיים שאין לסתור[169] דברי התו' והרא"ש מדברי הגאונים אלא א"כ מצינו שנחלקו עליהם בהדיא אבל כו', ומבואר דבכל הצמחים אנו סותרין דברי תו' והרא"ש מכח דברי הרא"מ והמרדכי והאו"ז, וטעמו או משום דנקטינן לחומרא בדאוריתא, או משום דהמרדכי והאו"ז והגה"מ מתלמידי בעלי תו' ובתראי נינהו[170] הלכה כמותם. **ואין לנו לחזור ולמנות את כל האוסרין וחמתירין, שחרי אין אנו יודעין את כל החכמים וחאוסרין וחמתירין, ומחר ידפיסו עוד כת"י וישתנה חדבר**[171], וכבר עמד על זה התומים, שרבותנו שרוב תורתנו אנו לומדים מפיהם עליהם אנו סומכים, והנה לדברי התה"ד דבל אלה שדנו בפת, ס"ל דבכל הצמחים איכא טחינה, נתוספו גם הסמ"ג והרשב"א והר"ן שהביאם.

בכל אופן התה"ד היה דן במיעוך הבננות בשבת, בלאחר זמן אם היה בזמן שבית המקדש קיים לענין חיוב חטאת, ואפשר שהיה מחזיק הדבר לספיקא בפלוגתא דרבוותא, אבל מעכ"ת שליט"א הפריז על המדה, שמחזיק הדבר כהיתול לחייב חטאת נגד דברי התה"ד, ונגד דברי השו"ע שכתב חייב.

ב] מה שנסתיע מהריב"ש דאין חילוק בין חיתוך לריסוק לדעת רשב"א. אחשוב שאין הדבר מוכרע. **דגרירה חוא חיתוך ולא טחינה, וביחוד בגבינה**[172]. וזה ג"כ **תולדה ולא אב**[173], וכבר חשבתי כן בעת כתיבת המכתב, אבל קשה להעלות הכל על הכתב, ומש"כ דהרבה אוכלין כותשין, או גוררין אינו ענין להנידון. שעיקר דברי רשב"א אחרי שאין האכילה אלא פתים פתים, ואין מדת הד"א לנשוך מהככר כדאיתא במס' ד"א, א"כ הלא **חחתיכה חוא ענין חאכילה, ולפיכך אין חחבדל בין חתיכות גדולות לקטנות מכריע שם מלאכה אלא חכל אופי של אכילה, אבל כתישה חוא ענין פרטי, ומשתמש לעולם ליתן צורה אחרת לחמאכל** ועושין כן במינים מיוחדין לתקן מעדנים כאשר אהב אדם, וזהו עיקר של שם מלאכה. אבל פירור המאכל כפי צורך האכילה הוא בחיתוך.

תו' קמ"א א' הנאמרין ביו"ט ובמדוך אינו ענין להנידון ואדרבה נוטין לאיסור, וכונתם אף לב"ש אינם בכלל תבלין, (נמחק תיבה אחת) נאכלין בלא חיתוך ואינן נאכלין כתב התה"ד. ואמנם אנו דנין אם יש חילוק בין אינו נאכל לרוב בני אדם או למיעוט. ולא שייך כאן סתימת דבריהם כיוו דעיקר דבריהם משום שנאכל בלא חיתוך לפי דברי התה"ד ושפיר י"ל דגם באינו נאכל ליחידים, ולחלק בזה בין גדו"ק לאינו גדו"ק.

בכלל **יש חבדל חדעות בינינו, כפי חשתנות חדעות בטבע, ועל דעתי חתוספתא מכרעת**, וכדברי המשכנ"י, ואין כאן מקום לדברי מעכ"ת שנחדוד מעיון ומלהבין ונאמין שכל קו' יש לה תירוץ.

החותם שלו' וברכה דוש"ת אי"ש

---

[165] כן כתב בספר סי' נ"ז [קטע ג'].

[166] כאן נוסף ענין אחר "בפירוש שוק כתוב גם אצלי כן" ואין כאן מקומו.

[167] צ"ע שהתה"ד נקט בפשיטות מאידך שהתוס' והרא"ש ס"ל דאין טוחן בחיתוך אוכלין, וכלפי זה מפקפק החזו"א ומערער יסודות אלו [בעיקר בספר ריש סימן נ"ז], ולא עצר דברו לומר: 'אל לנו לחלוק על התה"ד', ומאד חפצתי להבין עומק דעת קודשו בזה, ולא זכיתי.

[168] בא להדגיש שלתרי גיסא אינו תלוי במין אם נאכל חי, אלא בדבר כעת אם נאכל, וגם זה לא במדויק אלא אם יש לו עילוי אחר, וממילא גם עולה מזה קולא, שחיטה שכבר נעשית פת לא יהא עליה טוחן, [עד כמה שאין טוחן באוכלים], וגם חומרא שקליות אע"פ שנאכלות אם יטחנם כדי לעשות פת חייב, דיש לו עילוי אחר. וזו התשובה על קו' המנח"ח [נד' בליקוט ענף א] וז"ל "ולכאורה חטים ושעורים נמי אוכל ונאכלים קליות בלי טחינה, ומ"מ שייך טחינה", והוא תירץ שם דמ"מ "רוב אכילתן ע"י טחינה, אבל ירקות וכדומה שאין רוב אכילתן על ידי טחינה, סברתו דל"ש טחינ'".

[169] מרן ז"ל מרגיש מתיבה זו "אין לסתור", למצוא בה הכרעה גמורה של התרוה"ד כדעת שאר גאונים, נגד דעת התוס' והרא"ש, ולכאורה צ"ע לבנות מתיבה זו, שאפשר לפרשה שלא בכוונה זו, וכנגד זה כללות הדברים בתרוה"ד משמע דאדרבה מרוב שאנו מחויבים לדעת תוס' ורא"ש אין לדחות דבריהם רק במה שמוכרח, ורק באוכלים גופייהו שחלקו שאר גאונים על תוס' ורא"ש, אנו מחמירים, כפי הנראה משום חומר איסור דאורייתא.

[170] התוספותים הם דברי חכמי צרפת מכמה דורות החל מר"ת וסיעתו, וביותר מבן אחותו ר"י הזקן חבריו ותלמידיו, עד האחרונים הר"א מטוך ומהר"ם מרוטנבורג ותלמידיהם, והנה האו"ז הוא מדור שלישי או רביעי של בעלי התוס', מהר"ם מרוטנבורג הוא תלמידו המובהק בדור ד' או ה', [מהרי"ח המובא רבות בהגהות אשר"י וגם כאן הוא בעל המימרא בדורו של מהר"ם או של האו"ז או ביניהם], הרא"ש המרדכי ההגה"מ כולם תלמידי מהר"ם בדור אחרון של בעלי התוס', [והמאסף של ההג"א רבי ישראל מקרמז' דור אחד אחריהם], א"כ צ"ב למה כתב החזו"א שמרדכי והגה"מ ואו"ז הם בתראי כלפי תוס' ורא"ש, לכאורה כולם בני חדא בקתא, זולת התוס' שהוא מאוסף מדורות שונים וא"א לידע דורו, ואילו האו"ז כשני דורות לפניהם, ונכראה כוונת החזו"א שמ"מ סתם תוס' הוא קדמוני, מסור מר"י הזקן בצורתו, מ"מ צ"ע דהרא"ש בתראה, כמו חבריו תלמידי מהר"ם, ואחר שכידוע הוא ראש לכל הפוסקים, [ראה בהקדמת הב"י] עיקר הלכה כוותיה, [וכן גם המאסף של ההג"א הוא בתראי ממש, ובזה יש להוסיף אך אכמ"ל], וצ"ע. וכל זה בנוסף שגם כללות דברי התרוה"ד משמע דמצד ספק בא לא מצד הכרעה כחולקים.

[171] במקום אחר [מכתב הנד' ביו"ד סי ק"נ סק"ח] כתב רבנו וז"ל "ידוע כי אין כח רוב אלא במושב ב"ד, אבל חכמים החולקים שחיו בדורות חלוקות או במדינות חלוקות אין נפקותא בין רוב למיעוט, ואותה המדינה שרוב התורה שבידם הוא מרב אחד ומתלמידיו ומתלמידי תלמידיו עושין כרבם אף במקום שרבים החולקים, ובימים אחרונים שספרים מיוחדים של רבותינו לקחו חלק העיקרי של מסירת התורה לדורות הנוכחות, כמו רי"ף רא"ש ורמב"ם רמב"ן רשב"א ריטב"א ר"ן מ"מ מרדכי פרש"י ותוספות, הם היו הרבנים המובהקים של הדורות כל מקום שיש פלוגתא, [ואמור אין כאן הכרעת כח רוב] היה הדבר מסור להכרעה לכל חכם, או להחמיר או לבחור ביחידים ידועים לילך אחריהם, ובמקום שלא הוכרע, הדבר ספק, ובדיני ממונות אמרו דאם יש יחידים כנגד רבים יכול לומר קים לי, שהדבר ביסודו בספק, ומלבד שאין כאן כח רוב בעצם אין הרוב ידוע, כי הרבה חכמים היו שלא באו דבריהם על הספר, והרבה שספריהם לא הגיעו לידינו, [ולכן אין הדין משתנה כאשר מדפיסים כתבי יד חדשים ונהפך המיעוט לרוב], ובכל זאת למיעוט הלבבות להכריע בסברא נוטלים לפעמים גם כח רוב המספרי, לנטי' לצד זה, אבל ראוי יותר בזה להתחשב עם הפוסקים שתורתם הגיעו לידינו בכל מקצועות התורה", עכ"ל הזהב.

[172] יש בכאן הערה גדולה, דגם אם אין הדברים מוכרעים מגוף הדין של גרידת גבינה, שלדעת חזו"א אפשר לומר שהוא חיתוך לא לריסוק, אבל הדברים מוכרעים מתוך לשון התשובה, ונתבאר בהערות על החזו"א סימן נ"ז אות ג'.

[173] נראה שתיבות אלו רומזות על דעת הרמב"ם פ"ז ה"ה וכפי שהוסיף בביאורם המ"מ פ"ז ה"ד שכתישה הוא אב וחיתוך הוא תולדה, והנה הדבר צ"ב לקשר את זה לדברים כאן, ששם זה בנידון האופי של המלאכה עצמה, וכאן באנו אחרי שעכ"פ הוי תולדה, לחלק דמ"מ בלאלתר יש לו אופי של מעשה אכילה, ולכאורה אינו ענין זל"ז כלל, ועוד הרחבנו לבאר החילוק בהערה על החזו"א סי' נ"ז.

חזון איש סימן נז[174]

[א[175]. השיטה הרווחת היא שדין פרים סילקא נאמר בכל אוכלים]

שבת ע"ד ב' האי מאן דפרים סילקא כו', כתבו תו' אבל שאר אוכלין לא[176], **ודבריהם סתומין מה חומר יש בסלקא משאר אוכלין**[177], ובהג"א איתא אבל שאר ירק לא, ואפשר **כונתם דוקא ירק שעיקרו לבישול** וסילקא וכל דדמו לו, וכדאמר ברכות ל"ח ב'[178], אבל לקמן קי"ד ב' **סתמו**[179] התו' משמע דבכל ירק דק יש בו משום טוחן, וכ"כ הב"י סי' שכ"א בשם הגה"מ בשם הר"י בשם רשב"ם ובשם הרא"מ, דהרא"מ אסר פירות דק דק, והרשב"ם כתב להתיר פת משום שאין טוחן אחר טוחן, ומבואר דכל פירות וירקות חייב עליהן אע"ג דנאכלים חי כמו פת[180], ורש"י פי' קכ"ח א' שלא יקטום בכלי משום טוחן כדין פרים סילקא, משמע נמי דלאו דוקא סילקא[181], וכן הר"מ פכ"א כתב סתם[182] החותך ירק דק דק, וכ"ה בטוש"ע סי' שכ"א, ודברי התו' שלפנינו שכתבו דשאר אוכלין **שרי**[183] יש לפרש על פת[184], **וקשה לעשות סניף מדברי חג"א בשם ר"י כיון דל"מ לו חבר**[185], וכן מדברי הרא"ש שתמה על פרש"י והסכים לפר"ח **אין לעשות סניף כמו שתמה בק"נ**[186], וכן בשבת קי"ט א' אמרו ר"ח

---

[174] ראה עוד מכתבי החזו"א להגר"ב זילבר באז נדברו חלב ב' [נדפסו לעיל], וסימן זה הוא מהדורא בתרא. והנה דברי מרן רבנו החזו"א זי"ע בסימן זה, נאמרו בחוזק יד ובעומק הגדרותיו כדרכו הנשגבה, כאשר הוא מפלס דרך במלאכה זו, ע"פ כמה הקדמות ובעיקר ע"פ התוספתא, עד שהניע אמות הסיפים, ובשכך הוא מצריך לימוד ועיון גדול, והערנו בהערות במה שראינו צורך להעיר, אך זחלתי ואירא שראה כמשיג השגות וכמתקיף אתקפתיה, ולכן אקדים שיודע אני בעצמי שאין בי לא תורה ולא חכמה לא דעת ולא תבונה, ומה גם למול הארז הגדול בענקים מופת הדורות, אשר מי ישוה לו, אחד היה אברהם, ומה שראה ישעיה לא ראה אחר, ודבר שפתים אך למחסור, אעפ"כ תורה היא, וזה דרכה של תורה, להעיר וללמוד דבריו בדרך לימוד ועיון, ולהעיר במקום שדעתנו קצר מהבין.

[והנה מדרך לימודי, אשר כמדומה שרכשתיו בהרבה בעקבות טללי אורות דברות מרן ז"ל באיזהו מקומן, לסכם בכל ענין מה הדרך המרווחת, ומה המחודשת, מה הדחוקה קצת, ומה הרבה, כפי ענ"ד כמובן, ולא מנעתי עצמי מלהעיר גם כאן בדברי רבנו הגדול זי"ע בדרך זו, לא בכוונת חלוקת ציונים חלילה וחס, אלא לציון דרך לעצמי, כאומר היאך נעמדים הדברים אצלי בסיכומו של ענין, כי זה עיקר גדול בדרך הלימוד, ואין זה זילותא כל זמן שהדברים נאמרים בלשון מכובדת].

[175] [הכותרות משנה הם הוספה שלי במ"ק המלקט, כמובן, אך מספור האותיות הם לפי מספר הקטעים בספר החזו"א המקורי, כל קטע בחזו"א מקורי הוא אות נוספת, קיטוע שנוסף על ידי נקרא א2 וכיוצא בזה, כשכתוב בכותרת משנה א-ב וכיו"ב, הכוונה שהכותרת היא לשני הקטעים א' וב'].

[176] בתוס' כתוב אבל שאר אוכלים 'שרי', הרי מבואר בדבריהם דאפי' איסור ליכא, וכן העתיק החזו"א לקמן בסמוך לשון התוס' עם תיבת 'שרי', [ההדגש חשוב כיון שמרן ז"ל בהמשך מבאר, דאף הפוטרים חיתוך אוכלין לא התירו, אכן הוא ז"ל מוציא דברי תוס' לפשט אחר, שלא באו למעט אוכלין, אך לפשוטו של תוס' מבואר דחיתוך אוכלים שרי ממש].

[177] רבנו עומד על שזה שתוס' סתמו הדברים, אך כפי שיבואר להלן הרבה ראשונים, כתבו לחלק בדרך זו, ובאו בדבריהם כמה הסברים וסברות, הכלל השוה שחיתוך לדעתם נאמר בסילקא בפרטות ולא ברוב אוכלים, [והארכנו בביאורם בדרכי ברוך], וממילא לכאורה ראוי לומר בכל כגון דא, ילמד סתום מן המפורש, וצ"ע.

[178] שם איתא "דרש רב חסדא משום רבינו, ומנו - רב: שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה; ורבותינו היורדין מארץ ישראל, ומנו - עולא משמיה דרבי יוחנן אמר: שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו; ואני אומר: כל שתחלתו בורא פרי האדמה, שלקו - שהכל נהיה בדברו; וכל שתחלתו שהכל נהיה בדברו, שלקו - בורא פרי האדמה. בשלמא כל שתחלתו שהכל נהיה בדברו שלקו בורא פרי האדמה - משכחת לה בכרבא וסלקא וקרא; אלא כל שתחלתו בורא פרי האדמה שלקו - שהכל, היכי משכחת להו? אמר רב נחמן בר יצחק: משכחת לה בתומי וכרתי", ומבואר דסלקא אין נאכל בלא בישול.

[179] ראיתו צ"ב דמפורש שם בגמ' ע"פ רש"י דמיירי בירק שצריך בישול, [דתניא התם יום הכפורים שחל להיות ערב שבת לא היו תוקעין, להבדיל העם ממלאכתם, שגם יוכ"פ אסור כשבת, ופריך וליתקע כי היכי דלידעי דשרי בקניבת ירק מן המנחה ולמעלה, ומשני רב שישא בריה דרב אידי שבות קרובה - התירו, שבות רחוקה - לא התירו. ופירש"י דאי הוה מיבעיא לן היתרא האידנא שפיר דמי, "אבל השתא דלא מיבעי לן קניבת ירק ביום הכפורים שחל להיות בערב שבת, שהרי בשבת לא ישבלום, ולא תהא תקיעה זו אלא להודיענו היתר בשנה אחרת, שיחול יום הכפורים באמצע שבת - לא התירו"], וא"כ שפיר י"ל כנ"ל דסילקא וכל דדמו ליה שצריכים בישול וכנ"ל.

אמנם במאירי שם שהק' כן דיאסר כמו פרים סילקא, כתב בזה דשפיר ראוי להתיר כן בירקות שאכילתן כשהן חיים כגון חזרת וכיוצא בו, אבל דברים שאין אכילתן אלא במבושל היאך הותרה, "ושמא תאמר שלא הותרה אלא בדרך זה שאנו אומרים כגון בצל וכרתי, הרי אמרוה בכרבא וקרא" ע"ש, הרי שלא ניחא לו להעמיד דוקא בירקות הנאכלים חיים, ואולי כוונתו דאמרוה רבנן, דדורות מאוחרים בכרבא וקרא גם כן אף שנאכלים חיים, אף שבגמ' בדברים מבושלים מיירי.

עכ"פ גם מרן ז"ל לא כתב דיש כאן ראיה, אלא ד'משמע' מ'דסתמו', ר"ל דהיה מקום שיוסיפו ויפרשו בקושיתם, דהא משמע דהירק דהכא נאכל מבושל, ומדלא פירשו משמע דבכל ירק שייך טוחן.

[180] וכן כתב התרוה"ד סי' נ"ו להוכיח שחולק על התוס' ורא"ש ורמב"ם, שאין טחינה באוכלים או בדבר שאין עומד לבישול, והיה מקום לפקפק קצת בראיה זו, דמיירי בטוחנו לעשות ממנו עיגולים [קניידלא"ך] וכיו"ב, וא"כ עומד לבישול, [ותלוי בגדר המתירים ואכמ"ל], ובאלו שרק הביאו דבריו, י"ל עוד דאין להוכיח, די"ל דבאו ללמד דאין טוחן אחר טוחן, נפ"מ במידי דבעי בישול ואין נאכל חי, ואע"פ שבפת אי"צ לטעם זה, וע"ע לקמן [אות ד'] שדייק רבנו מהשואל בריב"ש סי' קפ"ד דהסמ"ג פליג על הרשב"א של לאלתר [וכ"ש על היתר של אוכלים].

והנה הגר"ב זילבר זצ"ל טען כפי הנראה לפני מרן ז"ל, דאין להוכיח דהם מיירו בחיטין דאין נאכלים כמות שהם, וע"ז השיבו במכתב [ד'] שאין זה סברא, ור"ל דעתה פת הוא וראוי ע"ש. וכתב מרן ז"ל עוד, דאל לנו לחלוק על התרוה"ד שקבע ראיה מזה, אך צ"ע שהרי כמו כן כבר קבע התרוה"ד שמתוס' ורא"ש ורמב"ם ראיה להתיר באוכלים, ולמה בזה אנו רשאין לחלוק.

[181] כבר נתבאר דודאי סילקא וכל דדמו ליה, ושם הם דברים יבשים, שהרי מבואר שסתמם להסקה או לבהמה, א"כ י"ל דקיטומם מכשירם, ואינו דומה לשאר מאכלים.

[182] אמנם הרמב"ם כתב 'כדי לבשלו', אך הנידונים חלוקים, דעכ"פ לא התנה בירק שאין נאכל חי, רק התנה שכוונתו ע"מ לבשלו, ומ"מ הרי הר"ם כתב עוד שם דאין טחינה בפירות, ואמנם נלאו לישבו כמש"כ רבנו להלן קטע ו', עכ"פ לכאורה שכבר אין לבנות על דבריו חומרא או קולא.

[183] עי' מש"כ לעיל בריש דבריו שהעתיק מתוס' אבל בשאר אוכלין לא, ועי' לקמן.

[184] זה אחד הפרטים היותר דחוקים בדברי רבנו כמובן וכמו שכבר העירו רבים, ואולי לכן בהמשך הסימן חוזר לכנות את השיטה שאין טוחן באוכלים כשיטת התוס', [או שכוונתו לקמן דזה שיטת רייהטת התוס']. ועכ"פ יל"ע בכוונתו במה גרע פת, אם מפני שפת כבר היא אפויה, או מפני שאין טוחן אחר טוחן, [והצד הב' יותר דחוק בכוונת תוס', דא"כ זה לא ענין של אוכלין אלא של אין טוחן אחר טוחן].

[185] המעיין בליקוט יראה דזו דעה רווחת בראשונים, ומכללם חוץ מהגה"א, גם ספר התרומה והתורי"ד והרמ"ך וספר העיטור והרמב"ן והרא"ה והריטב"א והשיטה להר"ן והמאירי, וסבור הייתי שכולם לא היו לפניו, כדרכו בצמצום ספרים, אמנם שוב ראיתי שהגר"ב זילבר במאמריו בתבונה, וכנראה גם במכתביו לחזו"א, הזכיר לפניו הרבה מהראשונים הנ"ל דס"ל כן.

והנה כפי הנראה ע"ז השיב לו החזו"א [במכתב הד'] "ואין לנו לחזור ולמנות את כל האוסרין והמתירין, שהרי אין אנו יודעין את כל החכמים האוסרין והמתירין, ומחר ידפיסו עוד כת"י וישתנה הדבר, וכבר עמד על זה התומים שרבותנו שרוב תורתנו אנו לומדים מפיהם, עליהם אנו סומכים".

ואני משתוקק להבין דעתו של מרן ז"ל, כי לכאורה כאן הענין בהיפך, שמרן ז"ל הוא שעמד למנין, לבטל או לצמצם את השיטה הזו, שהייתה מבוארת עכ"פ לפום ריהטא בתוס' ורא"ש והג"א [עד התרוה"ד שייסד מהם שיטה זו בתורת ספיקא דדינא], וע"ז הטענה שבאמת שיטה רחבה היא, וישנה גם בשאר ספרים, שקצת מהם אף מספרים המקובלים מדורות, וגם אלו שהם חדשים מכת"י, די בהם להודיע ולהגלות כגילוי מילתא בעלמא שאין כאן איזה שיטה יחידאה של הג"א, אלא שיטה מרכזית ביותר, שהייתה נפוצה בבתי המדרש הן של חכמי ספרד והן של בעלי התוס', וא"כ לכל הפחות ליהוי כספיקא דדינא, גם אם לא נבוא למנות רוב ומיעוט.

וכיהודה ועוד לקרא אציין לתורת רפאל סי' ל"א שכתב בנידון דידן "הנה דעת הרמ"ך ז"ל שמחלק בין ירק שדרכו לאכל חי ובין ירק שאינו נאכל חי לאו דעת יחידאה היא, שכ"ה ג"כ דעת התוס' וה"ר יוסף שבא"ז והמאירי והרא"ה ובעה"ת וכתב שכ"ה בירושלמי", וצ"ע גדול להבין דעת רבנו אור העולם החזו"א בשייכות ביטויו לנושא דידן.

נ"ב אח"כ שמתי על לב, שהגישה שכתובה בחזו"א כאן דההג"א יחידאה, לא ניכרת בחילופי המכתבים, ואולי שם היה הנושא אחר, שהגרב"ז טעם שיש לסמוך על רוב פוסקים דאין טוחן באוכלים, וע"ז השיבו דאל לנו למצוא הרוב מן הספרים, אבל אם היה הנושא כמו שכתוב בספר, אם יש כזו שיטה בכלל שאין טוחן באוכלים, היה מסכים שיש לנו תועלת בריבוי הספרים לידע דאין כאן שיטה נדירה ויחידאה, מ"מ אין זה מספיק ליישב היאך כתב אחר זמן קצר בספר, דהוא שיטה יחידאה, והרי הגרב"ז הראה באצבע שהוא שיטה רבתי, וצע"ג.

[186] מש"כ דמפני תמיהת הק"נ בטלו דברי הרא"ש צ"ב, שהגהת הקרב"נ שמהפך הגירסא ולפיו באמת לא נכתב ברא"ש דבר זה דאין טחינה באוכלים ואדרבה, לכאורה אין לחוש שיצא כן מהרא"ש כהגהתו, שאיך ארע מקרה כזה שנתהפך דבריו לחלוטין, גם ברבינו ירוחם מבואר כאשר מבואר ברא"ש, וגם דברי הרא"ש כפי שהם לפנינו הועתקו בב"י ושאר אחרונים. ואם

פרים סילקא, ואי אפשר לפרשו אלא כפרש"י, וכמו שתמה במשכנות יעקב[187], והטור לא חש להביא דעת הרא"ש בזה[188], ואחרי שהרי"ף והר"מ פי' כפרש"י, וכן התו' וש"פ שהביא בהגה"מ, וכ"כ ב"י דהסמ"ג והמרדכי והר"ן[189] הביאו דברי רשב"ם[190], והיינו כפרש"י דגם באוכל איכא טוחן, וכן הרשב"א דן בפירור פת והביאו גם הר"ן.

[ב. להר"ם איכא תנאי דוקא ע"מ לבשל, אבל איסור דרבנן בלא"ה איכא, והראיה מהתוספתא דאין מרסקין חרובין]

אמנם הר"מ הטיל בו תנאי דדוקא בחותך לבשל, ואם אמנם אין כן דעת רשב"ם וכל הפוסקים שהביאוהו שהרי דן בלפרר פת לאכול ולא לבשל, מ"מ נתוסף דעת הר"מ בחותך ע"מ לאכול לדעת האומרים שאין טחינה באוכל.

ואמנם **נראה דמודה הר"מ דאיסורא איכא אפי' בחותך לאכול**, וכמו שנסתפק ב"י[191], וזה מוכרע מהא דתניא בתוספתא[192] פ"ק דביצה אין מרסקין דבילה גרוגרות וחרובין לפני זקנים[193], הרי בהדיא דריסוק חרובין לאדם אסור, כמו לפני בהמה[194], וכן הדין נותן דכיון דאסר לה הר"מ משום שנראה כטוחן, אין חילוק בין אדם לבהמה[195], וכן מבואר בר"מ פכ"א הי"ג והתיר[196] שחיקת הריפות בעץ הפרור משום שאינן מחוסרין רק שחיקה, הרי דבמחוסרין דיכה אסור אפי' ע"מ לאכול[197].

ולפ"ז אין הכרע דרשב"ם וסיעתו ס"ל דחותך ירק דק הוא אפי' לאכילה, דאפשר דמודים דחיוב ליכא אלא בחותך לבשל כדעת הר"מ, אלא שדנו לענין איסור, ומיהו סתימת דבריהם לא משמע הכי דכיון דאתו לדון בפירור פת מכח פרים סילקא, הוו להו לפרש דהתם לבשל דוקא, ואע"ג דאיסורא איכא אפי' לאכילה, מ"מ בפת מותר, ומשמע דעת הני רבוותא דאפי' לאכילה חייב, דפירורין דקין לעולם שם טוחן עליהם, וכ"ה בהדיא ברשב"א בתשובה שהביא ב"י דפרים סילקא לאכלו לאחר שעה בו ביום חייב עלי'.

נמצינו למידין דחותך ירק דק לאכלו לאחר שעה יש בו **ספק חיוב דאורייתא מחמת פלוגתא דרבוותא**, [מיהו הרשב"א התנה **שיחא דרכו בכך לבישול**[198]], **ולכו"ע איסורא דרבנן איכא**[199].

[ב2. בירו' מבואר דשחק שום לאכלו חי חייב, ולר"מ צ"ל דמדרבנן קאמר, ולתוס' צ"ל דכתישה חמיר]

ובירו' פ' כ"ג אמרו כהן דשחק תומא כו', כד שחיק במדוכתא משום טוחן, אע"ג דתומא חי עדיף כדאמר ברכות ל"ח ב, וזו ראי' מכרעת דיש טוחן אף בירק הנאכל חי, **ומשמע דאוכלו חי** דהא סיים הירו' כד יהיב משקין משום לש ולבשל אינו נותן בו משקין[200], וע"כ דמודה הר"מ דאיסורא איכא, ויפרש הירו'

אמנם שהם מחודשים מאד בפשט קניב סילקא, וגבר חילו של מרן ז"ל לפום גדולתו לבטל הפשט בקניב סילקא מלהיות סניף, מ"מ לכאורה אם בטל ביאורו של הרא"ש בקניב סילקא, לא בטל סברתו, והיא מפורשת ומבוארת דבאוכלין דבר תימה הוא להתחייב עליהם בחיתוך הדק, וא"כ לכאורה היה ראוי שיצטרף לדעת תוס' והג"א שנדרשו גם הם לצמצם הדבר, אם כי במסקנא אחרת שכתבו שסילקא שאני, מ"מ כלפי הסברא הושוו, וכאשר צירפם התרוה"ד זה לזה למרות חילוקם בדרך האוקימתא, ובפרט שמבואר ברא"ש שהחולק בזה הוא מן המתמיהים, וכל זה אף לולי שאר הרבה הראשונים שס"ל כן כנ"ל, אמנם עי' להלן שמחזק כן מהשמטת הטור מאביו, וזו באמת ראיה גדולה, עי' מש"כ בהערה שם.

[187] רבנו בכתביו מחזיק דברי המשכנ"י הללו לראיה גדולה, וצ"ב דלכאורה לק"מ שאבק זה בפשוטו משמש להסקה, היפה כאש לנעורת, כמש"כ בהערה על המשכנ"י הנדפס בענף ד' ע"ש, ועכ"פ צ"ב מה שחרץ רבנו ד"אי אפשר לפרשו אלא כפרש"י".

[188] עי' בתו"ש סי' שכ"א ס"ק כ"א "וכ"כ הטור, וכאן נטה מן הדרך שדרכו למשוך אחר אביו הרא"ש", ועוד עי' בערוה"ש "ואני מתפלא על הטור שכתב אסור לחתוך הירק דק דק שדומה לטוחן עכ"ל שלא כדברי אביו הרא"ש ז"ל ולא הביא דעתו כלל", ויש מקום לנחש ולומר, שהטור נודע שגי' משובשת בר"ח נזדמנה לפני אביו הרא"ש, וכיון שכן לא יכל לנקוט את דעתו להלכה, ועפ"ז וגם בלא זה, השמטת הטור היא ראיה גדולה לדעת החזו"א שאין לצרף ד' הרא"ש למקילים.

[189] בר"ן בשם הסמ"ג.

[190] לולי דבריו יש לפקפק קצת, דהרי בתי' הרשב"ם מתבאר הלכה גדולה דאין טוחן אחר טוחן, שיש בה תועלת ונפ"מ לשאר דברים, גם אם בפת עצמו אי"צ לזה דבלא"ה אין טוחן באוכלים, וא"כ אמנם מצאנו שהתרוה"ד והב"י הוכיחו משיטת רשב"ם וגם מאלו שהביאוה דיש טוחן באוכלים, מ"מ הדבר מתחלק לשני סוגים, בין הרשב"ם עצמו וגם אותם שעמדו בדברים מתוך קושיא הכי אסור לפורר פת, [אם גם הביאו גאולה לעולם לאומרו בשם רשב"ם], לבין אלה שהעתיקו כמה ענינים ובכלל דברי רשב"ם, דיש לומר לא לשם השאלה באו אלא לשם התשובה, כגון ההגה"מ שהעתיק כרוכלא שלוש דברים, א' התוס' דרק סילקא, ב' הרשב"ם ששרי פת משום טוחן אחר טוחן, ג' הרא"ם שאסר פירור פירות, ובא ללקט חידושי דינים ושיטות בסוגיא, וא"כ י"ל דגם בשעה שהביא את הרשב"ם זה כלפי התי', ובפרט שעכ"פ הביא שני שיטות באוכלים, וכעי"ז י"ל בר"ן.

[191] זה לשון הב"י "והרמב"ם כתב בפרק כ"א (הי"ח) המחתך את הירק דק כדי לבשלו הרי זה תולדת טוחן וחייב, לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני הבהמה מפני שנראה כטוחן (ובפ"ח הט"ו), [ובפרק ז' (ה"ה)] כתב המחתך את הירק מעט לבשלו הרי זה חייב שזו המלאכה תולדת טחינה, נראה שהוא ז"ל מפרש דדוקא נקט סילקא שחותכין אותה דק דק לבישול, והוא הדין לשאר ירקות שחותכין אותן דק דק לבישול, ואפשר דאפילו הן נאכלות כמו שהן חיות אם חתך אותן דק דק לבשל נמי מיחייב, אבל אם רוצה לאכלן חיות אפילו חתכן דק דק לית בהו משום טוחן, ואפשר דאפילו איסורא דרבנן לית בהו דאין דרך טחינה בכך, והיינו דכדי לומר דמיתסר לרסקן מדרבנן משום דמיחזי כטוחן אהדר אשחת וחרובין לפני הבהמה, ומיהו יש לדחות דלישנא דמתניתין דפרק מי שהחשיך (קנה.) נקט".

[192] רבנו הגדול משדד מערכות במלאכת טוחן כשעיקר ושורש הענין מתוספתא זו, ויש להעיר קצת, דהנה תוספתא זו לא נזכרה בש"ס, גם הרמב"ם השמיט תוספתא זו, גם בראשונים כאן לא הובא, ואף שאין כאן כלל גמור של הוכחה מהשמטה, אבל תיכף הדבר בספק, עכ"פ כלפי פירושה, ואזכיר לשונו של מרן ז"ל בעצמו במקום אחר בענין אחר, "וקשה ללמוד מהתוספתא במקום שלא פירשו לן הראשונים" [שביעית סי' י"ד אות י"ב], עוד כתב "שהתוספתא בידינו בלתי מתוקנות וגירסאותיהן בידינו משובשות", [חזו"א הוספות טהרות], ואם אמנם התוספתא הזו, הובא ביתה יוסף ומשם ברמ"א ובנו"כ, הרי הרמ"א כתב [בפשטות] להעמידה לאחר זמן, גם הב"י כתב דלא מצא מי שחולק על הרשב"א שהתיר לאלתר [ואם מפני שהתוספתא בריסוק וגם לפני זקנים וחמיר, מסתמא היה מפרש], א"כ יש מקום לומר כל כוחה של התוספתא עלינו, כפי שהובאה בפוסקים הראשונים, ולא בכדי לשדד ממנה מערכות, כן לולי"ד חזו"א. שו"מ ברמב"ן ור"ן דף קמ"א והרב המגיד פכ"א ה"ח העתיקו דברי התוספתא [כלפי נושא דקתא דסכינא].

[193] לקמן חזר להקשות קו' זו, כשכתב "והנה ג' ההיתרים הראשונים נסתרים מהא דתני' בתוספ' שאין מרסקין דבילה כו', והרי דאפי' לאכול אסור", ואפי' לאכול היינו לאפוקי מרמב"ם שע"מ לבשל דוקא, וכתב שם החזו"א "ואין לנו לישב אלא דלפני זקנים שאינם יכולים לאכול קדם ריסוק שאני כו', ועוד י"ל דתוספ' בדיכה ולא בחיתוך, וכמו שהוכיח המ"א, וזה שם טחינה עלי' טפי וכמש"כ לעיל", נמצא לפי דבריו להלן, תי' אחר על התוספתא, וממילא גם דאין הכרע מהתוספתא דאיסור דרבנן מיהא איכא, דיל"ד בתרתי, או דלפני זקנים שאני, או דכתישה שאני, וזהו שלא כמו שכתב כאן. – ולעיל הביא רבנו שיטה דאין דין פרים סילקא נאמר בשאר אוכלים [הנאכלים כמות שהם], וכתב שהיא שיטה יחידאה, ולא הק' מהתוספתא, אך לקמן בלשונו הנזכר, מקשה גם עליהם, ומישבם בשני דרכים הנ"ל. - וסדר הדברים בלשון חזו"א כאשר הוא מק' מתוספתא זו, צ"ע.

[194] שכתב הרמב"ם "לפיכך אין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין לפני הבהמה מפני שנראה כטוחן".

[195] ולא שייך חילוק בין אדם לבהמה אלא לגבי איסור אשויי אוכלא או מיטרח באוכלא, שבת קנ"ה ע"א.

[196] אולי צ"ל דהתיר, ועכ"פ זאת הכוונה.

[197] דהתם כבר מבושלים הם ועומדים לאכול. ולפי מש"כ החזו"א להלן דריסוק חמיר טפי, גם קושיא זו מתישבת. [והנה כתב כאן החזו"א בפשיטות דההיתר שם דוקא מפני שאין מחוסרין דיכה, וצ"ע מש"כ החזו"א סי' נ"ח (סק"ט ד"ה סימן) כשבא ליישב קו' האחרונים על דין ריפות הנ"ל, דיאסר עכ"פ טריפה בכח מצד לישה, וכתב ע"ז החזו"א "ונראה דכשם שבישולו מפקיעתו ממלאכת טחינה כיון שטחינתו נוחה, ואין שם מלאכה עלה, כמו כן לאו שם לישה עלה", וצ"ע טובא דבהדיא ברמב"ם וכפי שכתב כאן דההיתר מצד דאין מחוסרין דיכה, לא משום בישולו הפקיעו ממלאכת טחינה].

[198] כנראה כוונתו ללשון הרשב"א בתחילת התשובה "מסתברא דהא דפרים סילקא דוקא במחתך דק דק כדי לאוכלו למחר, או אפי' לבו ביום ולאחר שעה, לפי שדרכו של סילקא לחתכו דק דק בשערב [תיבה זו צריכה תיקון ראה במקומו] בשולו, וכל שדרכו בכך ומניחו לאחר שעה חייב", וצ"ע להכריח מזה דבעי' שיהא דרכו בכך, דלכאורה בא לפרש, דהנה סילקא הנזכר בגמרא אורחא דמילתא שאינו לאלתר, ושפיר דמי לצמצם המלאכה ללאחר זמן, גם אולי זה כראיה קצת מדנקטו סילקא, ש"מ באו לומר דאינו לאלתר דדרך לבשלו.

[199] צ"ע הרי בתוס' ורא"ש איתא דרק סילקא אבל שאר 'שרי', וכנראה אזיל כפי מה שנדחק דתוס' דיברו להפקיע פת דוקא, ושהרא"ש תימה, וההג"א יחידאה, ולפי"ז לשון שכתב 'לכו"ע' לאו דוקא, אלא ר"ל בין לרמב"ם בין לשאר חולקים עליו, חוץ מהג"א, או שכוונתו דההג"א רק פטר ולא התיר, ותוס' דכתבו שרי, בפת קאו וכנ"ל, [ועי' לעיל בהערות שאף שהחזו"א העתיק בתוס' פעם א', בשאר אוכלים 'לא', אבל בדבריהם כתוב 'שרי', וכן העתיק בעצמו אח"כ], עכ"פ באמת הרבה ראשונים שהבאנו לעיל בהערה דס"ל היתר זה מבואר להיתר לגמרי.

[200] שמא יש לדחות דליתן בו משקין ולתקנו לתכונה מיוחדת של רסק שום נילוש במשקין, דומה לעל מנת לבשל, ולא"ד אמרו מבשל ממש.

חיוב דרבנן, ולדעת תו'[201] **אפשר דמודים בכתישה**[202], וכן הרא"ש מודה בכתישה, **ואין לנו שום סניף בכתישה מדברי התו' וחרא"ש כיון דמפורש בירו' לאיסור**[203], **ואין סברא לחלק בין כותש במדוכה לחותך דק דק אלא לענין סמוך לסעודה**, אבל לא בעיקר טחינה באוכלין[204].

[201] דבתוס' מפורש להיתר, וא"א לומר דמדרבנן מיהא אסור, ועי' עוד באגלי טל מלאכת טוחן ס"ק יז אות ח. – והנה כאן סתם שדעת תוס' להתיר אוכלים, ושלא כמו לעיל [אות א'] שהסיב כוונתם לאפוקי פת בלבד, וצ"ע.

[202] כבר עמד בזה בתשובת הרשב"א ח"ד סי' ע"ד לגבי שיטת הרמב"ם שכתב בהמשך שאין טחינה בפירות, והק' מהירושלמי דשחק תומא, והנה לפי נוסח התוס' הרא"ש והתרומת הדשן שסברת התוס' שאין טחינה באוכלין משום שאין דרכם בטחינה, י"ל דשום דרכו בכך, ואולי י"ל עוד, גם לנוסח שהכל תלוי אם נאכל בלא בישול, דמ"מ שאני שום שמתקנו בכך לעילויא אחרינא לגמרי, ולא רחוק מזה כתב החזו"א במכתביו מכתב ד' אות א', [לדחות דחיית הגרב"ז, שכתב כנראה דהראשונים שהצריכו לטעמים מיוחדים להתיר טחינה בפת, ולא אמרו משום דהם אוכלים, לא פליגי על היסוד, אלא דחיטים אינם נאכלים חיים], וז"ל "ומה שטען כת"ר שליט"א דפת הוי מחטים, לאו טענה היא, דלא בחטים תליא מלתא, אלא דבר שיש לו עילוי כמו חטים לפת, שם מלאכה על כל ההכנות, שכל הכנה משנה את צורתה, ומוליכה את הצמח לצורה המעולה, והלכך אפי' קליות הנטחנות לאפי' שם מלאכה עלה, אבל פירור הפת היא כחתיכת ירק בהחלט, והלכך כתב התה"ד בפשיטות דהמרדכי חולק על התו', כלשון התה"ד דמשמע אי לאו האי טעמא הוי שייך טחינה בלחם, ואע"ג דאוכל הוא, [ולא חילק משום דפת בא מחטים, שאין טעם זה כלום]".

[203] יש להעיר שכבר קבע רבנו לעיל [אות א'] אף לגבי חיתוך "דברי התו' שלפנינו שכתבו דשאר אוכלין שרי יש לפרש על פת, ושקשה לעשות סניף מדברי הג"א בשם ר"י כיון דל"מ לו חבר, וכן מדברי הרא"ש שתמה על פרש"י והסכים לפר"ח אין לעשות סניף כמו שתמה בק"נ", וכאן הוא נראה כמודה מקצת, לגבי חיתוך יש סניף, רק לגבי כתישה לא, וצ"ע.

[204] לכאורה ר"ל דהסברא החוזרת בדבריו כאן ולהלן לחלק בין חיתוך דק דק לבין כתישה וריסוק, היא תלויה כלפי איזה נושא באנו, אם כלפי שיטת תוס' והגה"א דבדבר הנאכל חי אין בו איסור חיתוך, או כלפי אכילה לאלתר שלד' הרשב"א אין בה איסור חיתוך, וסברתו ברורה ופשוטה, דאחרי שמצאנו שדק דק בכלל טוחן, בסילקא, מנין לנו לקבוע חילוק חדש, דמ"מ שני מעמדות של טוחן הם, כתישה שאפי' באוכלים אסורה, וחיתוך שמותר, והרי קבענו שחיתוך דק דק בכלל האופי של טוחן, א"כ אם שייך באוכלים טוחן ה"ה בחיתוך דק דק, ואם לא ה"ה בכתישה, ואם בכל זאת נימא כן, נצטרך לומר דבר חידוש, דאע"פ ששניהם בכלל המלאכה, כתישה היא טוחן מובהק וחמור יותר, וזה סברא מחודשת.

משא"כ כשבאת לחלק בנושא של לאלתר, אין צורך לחלק בגוף המלאכה, דדרך כתישה אית ביה מלאכת טוחן טפי, רק באופי החיצוני המחלק בין דרך אכילה מדרך מלאכה, וכמו ששימוש בכלי מחלק בין דרך אכילה למלאכה, וכן התכיפות לאלתר, אע"פ שבפשוטו אין זה מוסיף באופי של המלאכה, רק החילוק באופי המעשה, שאינו נרגש כדרך אכילה אלא כדרך מלאכה, הוא הדין שאיכות הטחינה אם חותך או כותש, משפיע ביחס אכילה ומלאכה, והטעם כמובאר בחזו"א להלן, דכיון דעיקר החיתוך הוא דרך אכילה, אין חילוק בין חתיכות קטנות וגדולות והכל מקרי דרך אכילה, אבל ריסוק וכתישה כמעשה הטחינה ממש, אין זו דרך אכילה, אלא תיקון המאכל על צורה אחרת, ובכלל מלאכה, ושפיר הוי חילוק.

ואעפ"כ יש מקום להצדיק החילוק הזה, לומר דהכתישה והחיתוך חלוקים בעיקר המלאכה, דכתישה הוי טוחן מובהק טפי, ולהראות מקורו טהור, והוא ע"פ מש"כ המגיד משנה פ"ז ה"ד בבואו לבאר שיטת הרמב"ם במה נקרא אב ומה נקרא תולדה [אחרי שהר"ם הרחיב את האבות לא רק למה שהיה במשכן], וכתב "שכוונת רבינו היא שכל מלאכה שהיא דומה לאב בדמיון גמור אלא שחלוקה ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל הרי זו אב כמותה, אבל מלאכה הדומה לה במקצת זו היא הנקראת תולדה", והביא המשל ל"קצת דמיון" שאינו אלא תולדה, על דינא דכתב הר"ם שם ה"ה ד'המחתך את הירק' הוא תולדה, ופירש המ"מ דזהו האופן של דמיון קצת, "שאינו דומה לטחינה, רק בהעשות מגוף אחד גופים רבים, אף על פי שהטחינה משנה הגוף הראשון לגמרי, ואין החתוך כן, זו הוא תולדה".

הרי בהדיא דהוא חילוק חשוב ונכבד, בעיקר האופי של המלאכה, עד דאף לרמב"ם דענין אב מורחב אצלו לכל הדומה ממש, מ"מ חילוק דהכא הוא חילוק עצום עד דאין זה אלא דמיון קצת, אע"פ ששניהם בכלל המלאכה בסופו של דבר, ובשכך נראה שמקבלים הדברים פנים חדשות ומסבירות, ולא ירחק הדרך לומר דממילא באוכלים שלא שייך בהם כ"כ ענין טחינה, אזי אמרינן דטוחן המובהק אית בהו ולא טוחן שאינו מובהק, היינו חיתוך.

אמנם גוף מש"כ רבנו "ולדעת תו' אפשר דמודים בכתישה, וכן הרא"ש מודה בכתישה, ואין לנו שום סניף בכתישה מדברי התו' והרא"ש כיון דמפורש בירו' לאיסור, ואין סברא לחלק בין כותש במדוכה לחותך דק דק אלא לענין סמוך לסעודה, אבל לא בעיקר טחינה באוכלין", צ"ב טובא, כתב תחילה שהתוס' והרא"ש אפשר דמודים בכתישה, עד שקבע שאין לנו שום סניף בכתישה מדברי התוס' והרא"ש, הרי שיש סברא לחלק, ואיך תיכף כותב דאין סברא לחלק רק לגבי לאלתר.

וצריך לומר דכונתו דבדעת תוס', על כרחינו נחלק, אבל אין סברא, לכן העיקר דלא כתוס', ונאמר שדבריו אלו כתובים לפי הקדמותיו, דשיטה כזו שאין טחינה באוכלים היא שיטה יחידאה, שרק ההג"א כתב כן בהדיא, והתוס' שמא לא נתכוונו, והרא"ש תמוה, [ואף שחוזר ומכנהו כשיטת תוס', מפני שזה פשטות דבריהם, אבל נוטה שלא לפרש כן בדעתם].

וידידי המופלג רבי דוד וייל שליט"א הציע לפרש כוונתו באופן אחר, שהנה החזו"א מוסיף כאן תיבת "במדוכה", כלשונו "ואין סברא לחלק בין כותש 'במדוכה' לחותך דק דק אלא לענין סמוך לסעודה, אבל לא בעיקר טחינה באוכלין", ומעתה יש לומר שכוונתו כך, שעכצ"ל דכתישה חמיר טפי מחיתוך דק דק, והנה היה מקום לדחות דלעולם אין החומר בכתישה מבחיתוך, אלא החומר מחמת הכתישה ב'מדוכה' דמיירי הירושלמי, דכיון דעושה בכלי חמור טפי, ע"ז כתב דלא מסתברא, דבשלמא כלפי היתר דלאלתר, סברא נכונה היא שכל שעושה בכלי המיוחד לכך, חשיב יותר דרך מלאכה מדרך אכילה, וכמו לגבי בורר, אבל כלפי מתיר מצד דאין טוחן באוכלים, אין שום סברא לומר דע"י כלי המיוחד לכך גרע טפי, אבל לעולם חילוק בין כתישה לחיתוך, שפיר הוי חילוק מעליא, גם כלפי נידון דטחינה באוכלים, כיון דהוא טוחן באופן המובהק של המלאכה, [כמו שביארנו ע"פ המגיד משנה], וגרע טפי.

ומ"מ לא ברירא, דאמנם תיבת 'במדוכה' שכתב היא נוטה כדברי ידידנו הנ"ל, מאידך הלשון שסיים החזו"א "לחלק בין כותש במדוכה לחותך דק דק", דחוק מאד לפירוש זה, שלא היה להזכיר חותך דק דק, שהרי מחלק גם בין כתישה לכתישה, וצ"ע.

ועוד עי' לקמן בדברי החזו"א [קטע ז] במש"כ "והנה ג' ההיתרים הראשונים נסתרים מהא דתני' בתוספ' ... ועוד י"ל דתוספ' בדיכה ולא בחיתוך, ... וזה שם טחינה עלי' טפי וכמש"כ לעיל", הנה שוב שמקבל את החילוק בין דיכה לחיתוך כלפי נידון טוחן באוכלים [שהוא אחד מג' ההיתרים], ומזה נראה שוב שניחא ליה סברא זו, כדברי ידידנו שליט"א, וצ"ע.

[205] נראה דפירש דשני הטעמים חולקים כ"א על חברו, והנה הר"ן לא הכריע, ולכאורה יל"ד כמש"כ כבר, דהר"ן הביא דברי הסמ"ג, להוסיף סיבת היתר חדש, של אין טוחן אחר טוחן, ושניהם אמת, [אמנם השואל בריב"ש דמייתי בסמוך, נקט שהסמ"ג חולק בדין דאין להתיר אלא מצד אין טא"ט, מ"מ הר"ן שהביא דברי הרשב"א כבר, אין הכרע שהביא דברי הסמ"ג לחלוק רק להוסיף].

[206] וראה מש"כ הריב"ש להשואל בפתח תשובתו "כבר עמדת על כל הצדדין שאפשר לישא וליתן על ענין זו והבאת כל הראיות הדומות לנדון אם לאסור אם להתר", [חוץ מענין אחד מתמיה בד' השואל, שהוא חולק שם עליו בתוקף ע"ש, אבל יש כאן הסכמה על שאר דבריו ועל דרגת השואל, כתבנו לאפוקי מאחד שהשיג על החזו"א בזה].

[207] עי' ענף ו' שם נדפסו דברי השואל והריב"ש ונתבאר בהערות שם המשמעות של החזו"א.

[208] זה לשונו "ואף אם נאמר דהיינו לצורך מחר או לבו ביום, אבל לאלתר שרי כדעת הרשב"א ז"ל, ונאמר שהתיר אפילו בכלי לאלתר", משמע דמספק"ל, ויש מקום לדחוק שעיקר ספקו במה שמסיים דנאמר אפי' בכלי, אבל בעיקר הדין מסכים בשופי.

[209] ועי' בהגר"א שמביא מקור לזה, וא"כ יש כאן הסכמה מאדונינו הגר"א.

[210] דברי רבנו כאן הם הציר שהכל סובב עליו, שהוא ז"ל סובר דמשמעות זו מהתוספתא דמיירי לאלתר, הוא יתד שלא ימוט, בשכך ריהטת הלשון מורה, ושכך הוא דרך הלימוד האמיתי, להחליט הדבר ממשמעות זו, בצירוף מה שיש גם אפשרות לצמצם את חידושו של הרשב"א לחיתוך ולא לכתישה, או לא לפני זקנים, ואע"פ שיש גמגומים ע"ז מדברי הפוסקים, וגם מוכח מהם שלא נקטו את ההכרח מלשון התוספתא, דעת קדשו מכרעת, דכח המשמעות החזקה מהתוספתא גובר על הכל.

וראה במכתביו שנשא ונתן ביסוד הזה, ונעתיק מלשונותיו "קושית המשכנות יעקב מאין מרסקין לפני הזקנים אין להשיב, דיוקו מלשון 'לפני' מכרעת", עוד כתב שם "ועוד אחד מהמכריעים בקביעות הפשט הוא אצל הראשונים שאם לישנא ריהטא טפי לחד צד והיה ראוי מזה להכריע דגם לאלתר אסור אחרי דודאי אין דברי הרשב"א אלא נטיית הדעת, וראוי להכריע בשביל לשון התוספתא", [כאן יש חידוש גדול נוסף בדרך הלימוד], ובסוף מכתביו כתב "יש הבדל דעות בינינו כפי השתנות הדעות בטבע, ועל דעתי התוספתא מכרעת".

והנה הגם שאת עיקר הדין שבתוספתא הולך רבנו ומיישב גם לרשב"א שהתיר לאלתר, ע"פ שני הגבלות בדינו של הרשב"א, [הגם שהוא מערער גם בעיקר ההיתר של הרשב"א], וא"כ אין דבריו ש'לפני' היינו לאלתר, ממש נגד דברי הרשב"א, מ"מ יש לציין שבדברי כמה

[ג. הרשב"א מתיר חותך ע"מ לאכול לאלתר, ותמוה מהתוספתא דלפני זקנים מ' לאלתר, וצ"ל דרשב"א בחיתוך ותוספתא בריסוק]

ואמנם כשחותכו לאכלו מיד, בזה דעת הרשב"א והר"ן [מיהו אין הכרע שהר"ן הסכים עם הרשב"א, שהרי סיים בדברי הסמ"ג להתיר בפת משום שכבר נטחנו, ולא הכריע[205], וכ"ה בהדיא בריב"ש סי' קפ"ד בדברי השואל[206] דהסמ"ג פליג על הרשב"א[207], וכ"ה בלשון ריב"ש שם[208] שהדבר בלתי מוכרע] דשרי לכתחלה[209].

ויש לתמוה על זה מהא דתניא בתוספתא אין מרסקין דבילה גרוגרות וחרובין לפני זקנים, ולשון לפני זקנים מתפרש שחן מסובין לאכול, ואף אם יש לדחוק ולפרש ליתן לפני זקנים, מ"מ כיון דלפני זקנים באמת שרי, לא הו"ל לתנא למתני בלשון שיש לטעות, ועוד דתנא מהדר אתקנתא, ויהיב שריותא בקתא דסכינא, ליתני דמרסק סמוך לאכילה[210].

ולכן נראה דלא התיר הרשב"א רק חיתוך דק דק, כיון דעיקר החיתוך הוא דרך אכילה, אין חילוק בין חתיכות קטנות וגדולות וחכל מקרי דרך אכילה, אבל ריסוק היינו כתישה כמעשה הטחינה ממש, ואין זו דרך אכילה, אלא תיקון המאכל על צורה אחרת, אין אכילתו מיד פועלת כאן כלום[211].

[ד. נמצא דריסוק פירות חייב אף לאלתר, וריסוק שחת שאמרו דף קנ"ה דהוא דרבנן, בחתיכות גדולות או בריכוך בלבד]

ולהאמור **נראה דריסוק פירות יש בהן חיוב חטאת**[212] **אפי' סתוך לסעודה**[213], והא דתנן קנ"ה א' אין מרסקין את השחת ואת החרובין לפני הבהמה, ומבואר בגמ' שאין כאן רק משום שבות של אשוויי אוכלא או שבות של אטרוחי באוכלא, אבל משום טוחן ליכא, י"ל דאיירי בחתיכות גדולות קצת שאין עליהם שם טוחן[214], או דמיירי **שאינן נפרכין לרסיסים, אלא נעשין רכין ואין זה טחינה**, ומיהו התוספ' דתניא אין מרסקין דבילה כו' לפני זקנים, ע"כ משום טוחן, דהא קיי"ל אשווי אוכלי שרי אפי' לבהמה, כש"כ לאדם, ואטרוחי ודאי מטרחינן לאדם, וע"כ דאיירי בריסוק גמור, שכן הצורך לזקנים[215], ונהרס כל הגוף, וחשיב טוחן גמור, ואין היתר רק בקתא דסכינא.

[ה. נראה דשאר ראשונים פליגי על הרשב"א, דאין בטוחן היתר דלאלתר כלל]

ובעיקר דינו של הרשב"א נראה דהרשב"ם וסמ"ג והמרדכי והרא"ם שהביא הגה"מ אינם מחלקים בין סמוך לסעודה או לא, **דלא לישתמיט שלא יהו מפרשים חדבר**[216], ובתה"ד סי' ל"ו מבואר בהדיא שהבשר לפניו לאכול[217]

מגדולי האחרונים מפורש דלא השגיחו על דיוק זה כלל, והסכימו לפרש לשון לפני זקנים שלא בכוונת אכילה לאלתר, [אלא בכוונת צורך זקנים].

ראשית ברמ"א סעיף י"ב, שהוסיף על מש"כ המחבר המחתך הירק דק דק, חייב משום טוחן, וז"ל, וה"ה דאסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני זקנים (ב"י בשם תוספתא), ודוקא פירות וכדומה לזה אסור אבל מותר לפרר לחם כו' דאין טוחן אחר טוחן, וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח, אבל אם לאכלו מיד הכל שרי כו', עכ"ל, א"כ אף שכלפי הדין יש להשיב דהתוספתא בריסוק והרמ"א בחיתוך, ועי' במג"א, ובהמשך ד' החזו"א, מ"מ לו הלשון לפני זקנים הוראתו לאלתר ובכ"ז אסור, איך כותב הרמ"א וכל זה כו' בחותך ומניח, הרי בהדיא מדובר לאלתר. ואע"פ שהחזו"א נדחק לסרס לשון הרמ"א דמדלג על האופן של התוספתא ולא עליה מיירי [אלא על הריישא והסיפא], אך גם הוא חזר והודה בגודל דוחקו.

עוד מבואר כן באותם אחרונים, שמפורש בדבריהם הדין עצמו, שלא כדברי חזו"א בהגבלות שיכתוב להלן מכח התוספתא, שאין ההיתר של לאלתר אמור בכתישה או לפני זקנים, אם כן הללו שסתרו את הדין הרי שלא אכפת להם לשון לפני זקנים לפרשו על מניח, וכאשר אי"ה נבאר להלן, וברא"ש הוא הפמ"ג א"א י"ד, ובענין דעת המג"א שם הוא תלוי בפשט דבריו שהרחיב בהם החזו"א במכתביו טובא, וכן להלן בספר בקצרה, וראה להלן בזה.

[211] השווה ללשון חזו"א במכתביו להגרב"ז מכתב ד' אות ב' "החתיכה הוא ענין האכילה, ולפיכך אין ההבדל בין חתיכות גדולות לקטנות מכריע שם מלאכה, אלא הכל אופי של אכילה, אבל כתישה הוא ענין פרטי, ומשתמש לעולם ליתן צורה אחרת להמאכל, ועושין כן במינים מיוחדין לתקן מעדנים כאשר אהב אדם, וזהו עיקר של שם מלאכה".

והנה ראיתי מי שהביא מקור לחילוק רבנו בין כתישה לחיתוך לגבי לאלתר, מדברי המגיד משנה פ"ז ה"ד שכתב דחיתוך לגבי כתישה אינם אלא קצת דמיון, והבאנו דבריו למעלה, וכבר הרחבנו בזה לעיל כשכתב רבנו לחלק בין חיתוך לכתישה לגבי סברת תוס' דאין טחינה באוכלים, אבל בפשוטו אינו מן הענין כאן, שכאן פירש רבנו טעם החילוק מצד צורת הדבר, אם הוא דרך אכילה או דרך מלאכה, לא בעצם המלאכה, אם היא באופנה המובהק או באופנה החלש בדמיון קצת, וכבר ביארנו החילוק למעלה קחנו משם, ומ"מ אולי נרמז בלשון רבנו גם ענין זה שהוא טוחן יותר מובהק, וזה דומה לשם.

[שו"ר במכתב החזו"א מכתב ד' אות ב' שכתב החזו"א וז"ל "מה שנסתיע מהריב"ש דאין חילוק בין חיתוך לריסוק לדעת רשב"א, אחשוב שאין הדבר מוכרע. דגרירה הוא חיתוך ולא טחינה, וביחוד בגבינה, וזה ג"כ תולדה ולא אב", ולכאורה תיבות אלו 'תולדה ולא אב', רומזות על דעת הרמב"ם פ"ז ה"ה וכפי שהוסיף בביאורם המ"מ פ"ז ה"ד שכתישה הוא אב וחיתוך הוא תולדה, וא"כ כבהר החזו"א שייך בין זה לזה, ואולי הדברים אכן לא נאמרו בהקשר הנוכח, ואין את מכתב הגרב"ז לפנינו להבין היטב].

ובעיקר דעת רבנו לחלק בד' הרשב"א בהיתר לאלתר בין חיתוך לכתישה, הק' הגר"ב זילבר זצ"ל במכתביו להחזו"א מדברי הריב"ש, שם מוכח דאין חילוק בין חיתוך לריסוק לדעת רשב"א, [כן מובא בקצרה במכתבו החוזר של החזו"א מכתב ד' אות ב'], והיינו שדנו אם יש להתיר גרידת גבינה במגדרת ע"מ לאכלו לאלתר ע"פ הרשב"א, והרי לא התיר הרשב"א אלא חיתוך וגרידה במגרדת הוא ריסוק. והשיב החזו"א שם "אחשוב שאין הדבר מוכרע, דגרירה הוא חיתוך ולא טחינה, וביחוד בגבינה", ע"ש, ונדפס המכתב בשלמות לעיל.

אבל יש בענין הערה גדולה, דגם אם אין הדברים מוכרעים מגוף הדין של גרידת גבינה, שלדעת חזו"א אפשר לומר שגרידה בכלל חיתוך ולא ריסוק, אבל הדברים מוכרעים מתוך לשון התשובה, שהשואל כתב על היתר הרשב"א בלאלתר "אפשר דדוקא ביד אבל לא בכלי, ואף כי נתיר לשם בפרימת סלקא ובפירור לחם לתרנגולין אפי' בכלי, התם שאני דאינו כל כך דומה לטחינה, כמו גרידת הגבינה בכלי המורג חרוץ, דהא ודאי דמי לשחיקת תבלין במדוכה דהוא אסור, ולא התירו אלא בקתא דסכינא וכיוצא בה". גם הריב"ש חוץ ממה שפתח דבריו בהסכמה כללית, עוד השיב שנית על דרך השואל וז"ל "אף אם נאמר כו' לאלתר שרי כדעת הרשב"א ז"ל, ונאמר שהתיר אפילו בכלי לאלתר, היינו בכלי כגון סכין שאינו מיוחד לטחינה, אבל המורג חרוץ שמיוחד לטחינה זו הרי היא כנפה וכברה לבורר, ומכתשת לשחיקת תבלין, וכבר אסרו שחיקת פלפלין בשבת אלא בקתא דסכינא דאיכא שנוי".

מבואר מדבריהם חדא [בפרט בשואל] דהמורג חרוץ שעליו דיברו דומה למכתשת לשחיקת תבלין, ושנית [בפרט בריב"ש] דיש ראיה לדבריהם מזה שלא התירו כתישת תבלין אלא קתא דסכינא, ש"מ דאין היתר של לאלתר בעושה ע"י כלי, והרי עפ"ז מבואר דיש היתר של לאלתר בכותש ממש שלא ע"י כלי. וצ"ע.

---

[212] לכאורה אין הכרע שהוא מה"ת ואולי מדרבנן, ולא מצד אשווי אוכלא או מטרח לאוכלא דוודאי לא אסרו לאדם, כמו שביאר להלן, אלא משום דהוא 'טוחן דרבנן', או 'מיחזי כטוחן', וכנראה פשיטא ליה, דבזמן שהחילוק הוא בין חיתוך דשרי לכתישה דאסור, וע"כ הטעם לחלק דכתישה הוא כמעשה הטחינה ממש, ואינו דרך אכילה, אלא דרך מלאכה, ממילא דהוא סבר ברורה מה"ת, ועדיין צ"ע.

[213] כאן המקום להזכיר שהגרי"א ניימארק זצ"ל [תלמיד הגרש"ש זצ"ל, רב בת"א ומלפנים בפרען שבליטא], מי שכתב לראשונה לאסור בננות, בקובץ תבונה, [ועליו השיב הגרב"ז, וע"ז השיב החזו"א], הוא נקט לאסור כתישת בננות בסגנון אחר, שהנה הר"ח והערוך וספר העתים כתבו דפרים סילקא הוא "כעין כתישה ולא כעין חיתוך", עי' לשונותיהם בליקוט ענף ב', ולדעתו כל הראשונים שצמצמו את פרים סילקא לאין נאכל חי ודוקא לאחר זמן, משום שהיה הדבר קשה בעיניהם לאסור חיתוך ירק דק דק ע"מ לאוכלו, מכמה מקורות בש"ס, אבל בזמן שזכינו שהגאונים פירשו שמדובר בריסוק ממש ולא בחיתוך, קו' מעיקרא ליכא, ושוב י"ל חיתוך מותר בכל, ריסוק אסור בכל, ויש לנו לקבל דברי הגאונים נגד הראשונים, כלפי החומרא שיוצאת מזה, שריסוק אסור לעולם, זה תקציר דבריו, שחזר והדפיסם בספרו אשל אברהם על חולין בחלק פירות גינוסר ע"ש.

והחזו"א שראה את הדברים בקובצי התבונה, ועליהם באו דבריו להגרב"ז, לא הזכיר כלל סגנון זה בסיבת האיסור, וי"ל בתלתא, - א] הכל ליתא, דגם הר"ח נראה שלא נתכון כתישה ממש אלא בא לומר שהוא דק דק ומכנהו כעין כתישה, וכן משמע באור זרוע כמש"כ בהערות ענף ב', וכן השיב הגר"ב זילבר בקובצי תבונה, - ב] הגבלות הראשונים דדוקא סילקא ודוקא ע"מ לבשל והיתר הרשב"א לאלתר, כל אחד מהם נאמרה מסיבה וראיה עצמית, לא מאיזה הכרח דמשמע להו ממקו"א דאין איסור בירק הנאכל חי לאלתר, שממילא נקום ונאמר ע"פ הגאונים דקו' מעיקרא ליכא, ושאזדא ראיתם וחזרנו לאיסור, אלא היתרים הם בפנ"ע, ואין לנו אלא לדון לבד אם ההיתרים נאמרו גם בריסוק, - ג] אין לנו להתחשב עם דברי הגאונים שלא נזכרו בדברי הראשונים והפוסקים, וא"א להפוך הקערה בגילויי עתיקות אלו, וכמו שהרחיב בזה הגרב"ז בהתבונה, ומה גם בנשוא כזה יכונו דברי חזו"א במקום אחר [מועד סימן סז אות יב] שכתב וז"ל כן ראיתי בלשון ר"ח הנדפס בדפוס ראם, אבל לא ידענא אם אפשר לסמוך על הנדפסין מחדש, שכבר הפסיקה המסורת בינינו, ואין אנו יודעים מי המה המעתיקים, שמלאכת ההעתקה כבדה מאד [צ"ב כוונתו], ולכן הפוסקים שלא הפסיקה המסורה בינם ובינינו בכל הדורות ששקדו עליהם חכמי דור דור לשומרם ולנקותם, צריכים אנו לחשוב את ספריהם ליותר דוקנית, וכ"ש במקום שאין ללמוד מכוונת הדברים אלא מדקדוק לשונם שקשה לסמוך על החדשים עכ"ל.

וראיתי מי שהעיר דאם רק מצד דלא הובא שיטתם בפסרי הפסק, לכה"פ היה לחזו"א לעשות סייעתא לדבריו מהר"ח, דחזינן את החילוק בין חיתוך לכתישה, וממילא אנן ניקום ונימא עפ"ז דלכה"פ לגבי היתר דלאלתר ודאוכלים אין להתיר בכתישה, אבל באמת לק"מ, דהר"ח וסייעתו עד כמה שסוברים כן, הרי שמגבילים את המלאכה עצמה שלא נאמרה אלא בריסוק ולא בכתישה, ואין זה נוגע כלל לדידן, דבאנו אחרי שקבלנו שגם חיתוך דק דק בכלל המלאכה, ושוב מהיכ"ת לחלק בין זה לזה ומ"נ, אם מצינו שהותר חיתוך דק באוכלים ובלאלתר הוא הדין שהותא כתישה דמלאכה אח תהיא, ואם לא הותר בכתישה אף בחיתוך לא אחרי שנתברר דהוא בכלל המלאכה, משא"כ הר"ח מחלק דאין זה בכלל המלאכה, ולמה זה דומה לחיתוך שאינו דק דק.

[214] אין הכוונה חתיכות גדולות ממש, ולעולם היינו חיתוך דק דק, מ"מ דק דק שרי לאלתר, ולא נאסר לאלתר אלא בכתישה כמעשה הטחינה ממש, בריסוק גמור, שנהרס כל הגוף.

[215] דלא תקשי איך סתם ריסוק דתוספתא משמעו ריסוק ממש, וסתם ריסוק דבבלי משמעו חתיכות גדולות, ע"ז כתב דכיון דקתני לפני זקנים, והצורך לזקנים סתם הוא בריסוק ממש, ממילא מתפרש כן.

[216] אבל הב"י כתב "ולדברי רשב"ם ורא"ם דלא חילקו בכך, איכא למימר דלא מיתסר אלא במחתך כדי לאכול אחר שעה, אבל מחתך כדי לאכול מיד שרי כדאשכחן בבורר", מיהו להלן

ואינו יכול ללעוס ורוצה לחתוך דק דק ולא הביא כלל דברי הרשב"א והר"ן, **ובסברא יש לחלק בין בורר לטוחן שמשנה צורה הראשונה טפי, וגם אינו דרך אכילה**.

[ו. מש"כ הר"ם דאין טחינה בפירות צ"ב]

ודברי הר"מ פכ"א הי"ח הניחם המ"מ בצ"ע[218], וכן הכ"מ האריך אבל לא נתישבו עדיין, ואפשר דתיבת בפירות ט"ס וצ"ל בחתיכות, ומרסקין שהזכיר בשחת וחרובין היינו מחתכין וכמו שפי' רבנו במשנה, וכן פרש"י והיינו בחתיכות גדולות, ומפרש רבנו דלא אסרינן טורח אלא בשיש בו מעין מלאכה, ומאן דאמר אשווי אוכל שרי היינו דשרינן בשביל צערא דבעלי חיים, ומאן דאמר אטרוחי באוכל שרי סבר דאשווויי אוכל **חשיב טוחן** טפי ואין להתירו.

[ז. דברי הב"י לגבי אינשלד"א שסינף בהם כמה היתרים, ועדיין הורה לחתכם גדולות קצת]

והנה הב"י במסקנתו דן לענין אינשלד"א וצירף צדדי ההיתר[219], א. דעת תו' דדוקא סילקא, [והוא כהעתקת הג"א ולמש"כ לעיל **יש בזה פלוגתא בכונת ר"י**[220]]. ב. דעת ר"ח והרא"ש דלא הוזכר כלל דין חתיכת ירק. ג. דעת הר"מ דדוקא לבשל איכא חיוב, ואולי לאכול מותר. ד. דעת רשב"א דלאכול מיד מותר. ה. שאין חותכין דק דק. ואחרי כל הנ"ל החמיר שיכוונו לעשות חתיכות גדולות קצת, **משמע יותר מדרך שנהגו**[221] כדי לצאת מספק, ואע"ג דצדד לומר שאין מי שחולק על הרשב"א, מ"מ **לא סמך ע"ז, וחיה מסתפק דהראשונים דסתמו לא ס"ל כן**.

[ז2-ח. כל ההיתרים נסתרים מהתוספתא, וע"כ או שכתישה חמיר, או לזקנים שאין יכולים לאכלו חמיר]

והנה **ג' החיתרים הראשונים נסתרים מחא דתני' בתוספ'** שאין מרסקין דבילה גרוגרות וחרובין לפני הזקנים, הרי דסילקא לאו דוקא, והרי דלא כהרא"ש דגם פירור אוכלין אסור, והרי דאפי' לאכול אסור, ואין לנו לישב אלא **דלפני זקנים שאינם יכולים לאכול קדם ריסוק שאני**, וכמו שכתב בתה"ד[222], וכמש"כ המ"א, ואע"ג דבתה"ד כתב **דיחיד** שאינו יכול ללעוס הולכין אחר הרוב[223], אפשר **דזה ששוה בכל זקנים שאני**[224], והעיקר דלא כתב כן אלא בבשר שאין במינו טחינה[225], **ועוד י"ל דתוספ' בדיכה ולא בחיתוך**, וכמו שהוכיח המ"א, **וזה שם טחינה על"י טפי** וכמש"כ לעיל[226].

כתב החזו"א על הב"י גבי אינשאלד"ה "ואע"ג דצדד לומר שאין מי שחולק על הרשב"א, מ"מ לא סמך ע"ז, והיה מסתפק דהראשונים דסתמו לא ס"ל כן".

[217] הנה זה לשונו "מי שאינו יכול ללעוס יפה בשיניו, ויש לפניו בשר שאינו רך, כגון צלי שהוא קשה ללעוס, שרי ליה לחתוך הבשר בשבת דק דק בסכין ולאוכלו אח"כ או לאו", הנה תחילת לשונו ש'יש לפניו' בשר שאינו רך, משמע שעומד לאכול, אבל באמת הרי סיים 'ולאוכלו אח"כ', וצ"ב למה הוסיף תיבות אלו המיותרות לכאורה, וזה עומד ומספק עלינו לומר, דבכוונה הוסיפו לומר דאדרבה לאלתר בלא"ה שרי, באופן שלפי"ז לא בלבד דאין מפורש בהדיא לאסור אלא שמבואר להתיר, ומ"מ צ"ע דאולי הלשון לא"ד ור"ל לאוכלו ע"י החיתוך. הערה זו הוספתי היום א' תמוז תשע"ט ע"פ הספר מטל השבת, והוא ספר נכבד, ונצטערתי שלא היה בידי בשעת לימוד הענין.

[218] היינו המשך דברי רמב"ם שם [פכ"א הי"ח] "אבל מחתכין את הדלועין לפני הבהמה ואת הנבלה לפני הכלבים שאין טחינה בפירות".

[219] יש בלבי ענין שהוא בעניי יסודי בעניי בסוגיא, אשיחה וירווח לי, והוא שמרן בכל דבריו חוץ ממה שהוא מצמצם את ההיתרים כולם שלא נאמרו במקום של ריסוק ולפני זקנים, עוד הוא מפקפק אחת לאחת בכל היתר והיתר, בתחילת דבריו בהיתר של חיתוך אוכלים, ושל הרמב"ם שצריך עומד לבישול, ואח"כ בהיתר הרשב"א של לאתר [גם שלא בריסוק], באופן שמתיחס לכל היתר לכשעצמו, דלא ברור אם הוא בר סמכא, ונשארנו קרחים מכאן ומכאן.

אבל לולי דבריו נראה פשוט, שהנושא כאן על שלל נידוניו, הוא אחד במדה מסוימת, והוא דמשמע דכל הצמצומים שנאמרו בראשונים, אם לצמצם דלא נאמר באוכלים שנאכלים כמות שהם, ואם ההגדרה כרמב"ם דדוקא אם צריך בישול, והן הצמצום של הרשב"א דלאלתר שרי, כולם יסודם אחד מאחד, דמשמע בגמ' דהוא דין מסוים בסילקא, שכבר נודע שדרכו בבישול, ולכן גם אינו לאלתר, [ואמנם לא מפורש ברשב"א שמיוסד על משמעות שדוקא סילקא, אבל כן משמע שם היטב במש"כ דסילקא דרך להכינו בערב בישולו].

ובעניי משמעות זו היא גדולה מאד, ולבי אונסני לומר שהיא מכרעת, שאיך יתכן שיתפסו בגמ' לומר את הדין בירק כזה, שלא נאכל בשבת גופה משום עיכוב מלאכת מבשל, ולא דברו בהווה שמחתך ירק הנאכל בשבת, לכן זה מכריע לצמצם את האיסור באופן שאינו אלא בסילקא מאיזה טעם, ובשכך נראה שצירוף כל הסברות יחד להתיר, הוא סברא מכרעת, לא גיבוב קולות, וסינוף היתרים, זה לצד זה, [ובאמת גם בדרך זו יש מקום היתר מתורת ספק ספיקא], אלא בדרך ממ"נ, שכה"ג שנאספו בו כל החסרונות, לא דמי לסילקא, והרי לכן נקטו סילקא להפקיע אותו, רק נקודת חילוקו בספק, אם מצד זה או זה.

[220] הלשון צריך ביאור, שלא מצאנו מחלוקת בדבר הזה, אלא שהחזו"א מערער שלא כיוונו תוס' לזה. [וכבר נתבאר דדבר זה מבואר בהרבה ראשונים, ומיוסד מאד, וכן התה"ד העמידו כצד אחד].

[221] אין הכוונה שהכלל הוא לחתוך יותר מהמנהג, כל דור בדורו, אלא הפשט שהב"י ראה את הגודל שהיו רגילים בדורו לחתוך, ונקט לעיקר דזה לא נחשב דק דק, אבל לא בטח לבו בזה, עד שיגדילו עוד מעט ממנהגם הם, וא"כ השיעור המותר בהשקט ובטחה לדעת הב"י, הוא מעט יותר ממה שהיו רגילים לחתוך בדורו, ואנחנו יתמי דיתמי לא נודע לנו שיעור דקותו ובמשנ"ב דרשו טעו בזה.

[222] לגבי בשר לעופות שאין יכולים לאוכלו בלא חיתוך.

[223] רבנו הולך ומיישב הדבר אף לפי התרוה"ד, ותירוציו דחוקים לכאורה כמו שיבואר בסמוך, אמנם אם אמנם בדברי התרוה"ד מבואר לכאורה דלא כסברת חזו"א, אלא דאזלינן בתר רובא דעלמא, אבל זכינו שבדברי השיטה להר"ן מבואר כדעת חזו"א, וז"ל "האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, כתב הרא"ה ז"ל דדוקא סילקא שהוא מחוסר הכשר אחר, דהיינו בישול, ולאפוקי פת וכל דבר הראוי לאכילה בלא מחוסר הכשר אחר דמותר, דאוכלא דאיפרת, ע"כ, וכן כתב בעל התרומה כו', ויש מחמירין ואוסרין לפרר פת לתינוק בשבת, לפי שהוא מחוסר הכשר אחר, ולא נהיר דכל דטוחן אחר טוחן לית ביה משום טוחן".

והמשמעות ששיטות אלו הסכימו לדעה זו, דדוקא גבי סילקא חייב, לפי שאין נאכל כמות שהוא, וצריך הכשר אחר, אבל מ"מ ס"ל דפירור פת לצורך תינוק אף הוא בכלל, כיון שאין התינוק יכול לאכלו כך בלא פירור. הרי דפליג על התרוה"ד שכתב שאף היכא שמתקן את האוכל למי שאין ראוי לאכול בלא תיקון שרי, דאזלינן בתר רובא דעלמא, [אם לא לדברי החזו"א הנ"ל שמחלק שדברי התרוה"ד לא נאמרו כלפי 'קבוצת זקנים', רק ביחיד שאין יכול לאכול, וא"כ לפי"ז ה"נ 'קבוצת תינוקות' שאני, וכבר כתבנו מה שיל"פ בתי' זה, או גם לתירוצו השני של חזו"א דהתרוה"ד דיבר דוקא על בשר, והר"ן מדבר על אוכלים, וגם ע"ז כתבנו מה שיל"פ]. א"כ לשיטת הר"ן דברי החזו"א בתי' זה נכוחים.

והנה התרוה"ד מוכיח דכל מאן דשרי פת מצד טוחן אחר טוחן, ס"ל דאסור חיתוך באוכלין, והחזו"א החזיק בדבריו מאד, לחזק בדק הבית של השיטה שס"ל דיש טוחן באוכלים ולעשותם רוב ועיקר, אבל אפשר דהתרוה"ד אזיל לשיטתו, דאזלינן בתר רובא דעלמא, דאילו לפי"ד הר"ן אין זה מכריע, די"ל דטעם זה לא נצרכה אלא להתיר אף לפני מי שאין יכול לאכול, אבל לפני מי שיכול לאכול בלא חיתוך, אפשר דשרי בלא טעם זה דטוחן אחר טוחן, וכאשר מבואר סברא זו בשיטה להר"ן.

[224] כתב החזו"א דהעיקר כתי' השני שיכתוב תיכף ולא כתירוץ זה, ובאמת תירוץ זה מחודש ביותר, דכי מה הם התנאים הנדרשים להכלל בקבוצת הזקנים, וכי בן שמונים או בן תשעים, והאם נמצא דבר השווה לכל זקנים, ואם בבעלי 'זקנה' עסקינן, המצויה יותר ב'זקנים', וכי סכינא חריפא מבדלת בינם לצעירים שלקו בזקנה וחולשה, ואם שמדובר דוקא שמסיבה מיוחדת אין יכולים להאכל כמחוסרי שיניים, וכי התרוה"ד הודיענו שדבריו נאמרו דוקא באופנים אלו, וסתמא קתני בראש דבריו "מי שאינו יכול ללעוס יפה בשיניו", והמובן הפשוט שדבריו מכוונים לזקנים או תינוקות, וכן הוא בשגרת לשון העול"ש סק"י בשם התרוה"ד וז"ל "ומסיים שם דמטעם זה מותר לחתוך אפילו לפני זקנים שאינם יכולין ללעוס כלל", [ולא נתכוון העול"ש לחדש דבר מה, אלא שכך הוא הקריאה הפשוטה].

[225] צריך ביאור, כי לכאורה אם גם המשבצת בה נאמרו הדברים היא בבשר דייקא, מפני שרק בזה התיר התרוה"ד, מ"מ הסברא אחת היא, אם ראוי לילך בתר איש כמאכל פיו או ע"פ כלל אינשי או רובם, ובפרט שכל חידושו של התרוה"ד להתיר בשר, אינו היתר חדש, אלא חיזוק של סברת התוס' וראי"ש דאין טוחן באוכלים, שהיא לדעתו סברא יותר חזקה בדבר שאינו גידולי קרקע, [כמו שיכתוב רבנו עצמו להלן], ותדע דכשכתב התרוה"ד את ההגבלה שבשר לעופות שאין ראוי בלא חיתוך חמור טפי, כתב כן כמדבר על התוס' במקום שמיירו הם, על שאר אוכלים, כלשונו "איכא למימר דהא דהתירו 'התוס' לטחון אוכלין', היינו משום דא"צ טחינה, דאי בעי אוכל ליה כמו שהוא שלם והיה לועסו בין שיניו, אבל אי לא האי טעמא לא", כי אכן אין דבריו אלא לאמץ את סברת התוס' כלפי בשר, הלכך החילוק עצמו מקומו בדברי התוס' גבי אוכלים, כמבואר בלשונו, וא"כ ע"ז כתב הכלל תיכף דמ"מ אזלינן בתר רובא דעלמא.

שוב ראיתי במכתבי מרן ז"ל [מכתב ג'] שהוסיף בהגדרת דבריו וז"ל "שלילת שם טחינה בדבר שאינו ג"ק אלים טובא, ואין כח יחיד הנצרך לטחינה מחייב שם טחינה, אבל בג"ק לדעת תו', י"ל דמתחשבין עם היחיד, וכיון דהוא נצרך לטחינה חשיב טחינה". היינו דאין כאן נושא של כן ולא, אם דנים ע"פ יחיד או ע"פ רוב, אלא היחיד ג"כ שאינו בר הכי לאוכלו בלא טחינה, נותן את ההרגש של טוחן על הדבר, וכל פרט ופרט של הרגש מלאכה לוחם מלחמתו ליתן שם מלאכה על הדבר, ואנו שוקלים במשקל הקודש וקובעים הדבר לפי כל פרטיו, והנה אוכלים סיבה לגרע שם מלאכה, ואין גידולי קרקע סיבה נוספת, ואין נאכל ליחיד זה, סיבה ליתן שם מלאכה, ואנו שוקלים דבאין גידו"ק סיבתו שלא לראות בו טוחן גדולה, עד שגוברת על סיבה הנגדית מחמת שאין נאכל חי ליחיד, משא"כ בגידו"ק.

ולמש"כ לעיל דתוספ' איירי אפי' בנותן לפניהם לאכול נסתר, גם היתר הד' של סמוך לסעודה, וצריכים אנו ג"כ **לחלק בין זקנים לשאר בלי אדם, או בין חיתוך לכתישה**[227].

[ט-י. דברי המג"א שלפי פשוטם כתב דריסוק חרובים ופרים סילקא שרי למי שיכול לאכלו, ויל"פ בהיפך דמיירי לאלתר, ואסר, וזה דוקא לפני זקנים]

והנה המ"א ס"ק י"ד[228] האריך להוכיח דתוס'[229] איירי בכתישה ולא בחיתוך, וסיים ומ"מ נ"ל שהדין אמת דאסור לחתוך גרוגרות, כיון שהוא ג"ק, וכמ"ש ס"ט, ומשמע דלפני מי שיכול ללועסו כך שרי, ובמ"ב בבה"ל השיג עליו דאפי' למי שיכול ללועסו כך אסור, ובאמת **חדבר מתמיה, דבכל חפוסקים שדנו בפרים סילקא לא חזכירו תנאי שיהא בשביל זה שאינו יכול לאכלו בלא זה**, ואמנם **יותר יש לתמוה שתלה איסורו לפני זקנים בלשון נראה לי**[230], ותלה עצמו אהה דס"ט, **ובמה נסתפק**, הלא כאן בסי"ב כבר דחה המחבר כל שלשה ההיתירים שהזכיר בב"י, וכתב דהחותך ירק דק חייב משום טוחן, דלא כהרא"ש ודלא כתו' דדוקא סילקא, ודלא כהר"מ דדוקא לבשל, והרמ"א לא הגיה בזה כלום, ולמה יהא מותר דבילה וגרוגרות וחרובין לפני זקנים[231].

אבל יתכן שהמג"א פשוט בפיו דלפני זקנים הוא זקנים המסובין לאכול, **ודברי חרט"א שסיים דלאכול לאלתר מותר קאי אלחם וירק**, אבל לא קאי אגרוגרות וחרובין לפני זקנים[232], שהרי בהדיא אמרו לפני זקנים, וא"כ צריך טעם למה אסור לפני זקנים, ועל זה כתב המ"א דבאמת לא הוזכר בתוספ' חיתוך רק **כתישה**, ובזה ניחא דאין כאן היתר דסמוך לאכילה, ויש מקום לומר **דחיתוך** לפני זקנים מותר כיון דהוא סמוך לאכילה, וכתב דמ"מ דעתו לאסור, **שאין אנו סומכין לחתיר כדעת חרשב"א אלא בצירוף** דעת הפוסקים שאין טחינה בשאר אוכלין, או כדעת הרא"ש שאין טחינה באוכלין, **ובסמוך לאכילה ממש אלימא טפי סברתם**[233], דלא מקרי טוחן, אבל כל זה באפשר לאכלו, אבל באינם יכולים לאכלו בלי פירור שם טוחן עליהם, אפי' לאכול לאלתר, וכמ"ש התה"ד, והיינו דכתב המ"א ומ"מ נ"ל דהדין אמת כו', ר"ל דגם חיתוך אסור אפי' לאכול לאלתר, ומשום דהוא ג"ק, ורמז על דברי תה"ד דבס"ט, ועל זה סיים ומשמע דלפני מי שיכול ללועסו מותר, ולפני מי היינו שהוא לפניו ומיסב לאכול.

[יא. נמצא ששחיקת בננות לתינוקות בחיוב אפי' לאלתר ואך ע"י שינוי שרי]

נמצינו למידין דשחיקת בננות לפני התינוקות בשבת שאינם יכולים ללעוס אפי' להאכי' לאלתר אין כאן היתר של הרשב"א[234], **וג' חיתירים חראשונים שחזכיר ב"י**[235] **כבר חכריע בשו"ע כפרש"י דפרים סילקא, ובכל ירק חייב, וגם לא חזכיר ע"ט לבשל וא"כ יש בזה חיוב חטאת**[236], ואין לנו להתיר[237] רק ע"י שינוי בקתא דסכינא או קתא דכף ומזלג[238], ולבריאות התינוק אין השינוי מזיק שאין כאן שינוי בתוצאות השחיקה, אלא שיש כאן שינוי בעבודתו של השוחק שצריך טרחא טפי[239].

ומ"מ הוא מחודש, וגם דעכ"פ משמע בלשון התרוה"ד שדבריו יאמרו בדברי התוס' עצמן, דכשם שתחילת דבריו שיבצם על התוס', וז"ל "איכא למימר דהא דהתירו התוס' לטחון אוכלין, היינו משום דא"צ טחינה כו' אבל אי לא האי טעמא לא", כך סוף דבריו "דאזלינן בתר רובא דעלמא" יאמרו על התוס' במקומם, אם כי הפועל של הדברים בנפ"מ העולה הוא בבשר צלי כמו שדיבר התרוה"ד.

[226] לעיל כלפי הקו' מהירושלמי דשחיק תומא כתב חזו"א דאין סברא לחלק בין כתישה לטחינה בנושא זה של ישוב דעת תוס' ורא"ש, וכאן סתם דאפשר לחלק בהכי, רק שגם לעיל כתב שבהכרח לחלק, וכאמור כוונתו שאין לנו ישוב אחר חוץ מזה, אלא שהוא דחוק לדעתו בסברא, ודעתו לכן דהעיקר דלא כשיטה זו. - ולפי מש"כ שוב לעיל בשם הרב דוד וייל שליט"א קו' מעיקרא ליכא, דלעיל כתב ענין אחר, דאין סברא לחלק ד'מדוכה' שאני.

[227] ונפ"מ בין שני התירוצים, בחיתוך לפני זקנים, ובריסוק לפני צעירים, ולהלן כתב לרסק בננות לפני מי שאין יכול חייב חטאת, ר"ל בדרך ממ"נ דאיכא תרתי לגריעותא והוא כדינא דתוספתא, משא"כ באופנים הנ"ל הוא בספק. - והנה לעיל לא כתב אלא את הישוב שריסוק שאני, ולא כתב את התי' דלפני זקנים שאני, וצ"ע בסדר הדברים.

[228] זה לשון המג"א "דאסו' לחתוך. - מ"ש כאן בשם התוספת' זה אינו דהא קתני בתוספתא אין מרסקים גרוגרות וכו', אבל מרסק הוא ביד של סכין, ואי אמרינן דמרסק היינו חותך, קשה היאך אפשר לחתוך ביד של סכין, לכן נ"ל דמרסק היינו כותש בקורה, כמ"ש סי' ש"ך ס"ב דאסור אלא מרסקו ביד של סכין, וכן קתני בתוספת' ברייש' גבי מלח ע"ש וכמ"ש ס"ח, ומ"מ נ"ל שהדין אמת דאסו' לחתוך גרוגרת, כיון שהוא גידולי קרקע, וכמ"ש ס"ט, ומשמע דלפני מי שיכול ללועסו כך שרי", עכ"ל. ועי' במכתבים שהאריך מאד בדברי המג"א לפרשו כמו שמפרש כאן, לפיו עולה בדבריו כדברו, משא"כ לפשוטו של המג"א.

[229] דתוס' = דהתוספתא.

[230] לגבי חיתוך ולא ריסוק.

[231] קושית החזו"א על ההבנה הפשוטה במג"א היא חזקה לכאורה, ואעפ"כ נראה ליישב, דהנה לפי דעת מג"א דדוקא לפני זקנים אסור, קשה שהמחבר כתב דאסור לחתוך ירק, והפמ"ג והביאו הביאור הלכה כתבו ליישב דמיירי שעושין ממנו מזרי"א שיש צורך מיוחד בחיתוך, מעתה זה כוונת מג"א דבדברי המחבר אין מבואר בתוקף נגד ג' ההיתרים שבב"י, שיש לצמצם דמיירי בחיתוך מיוחד שמעלהו לתכונה מיוחדת, אבל חיתוך דבילות לפני זקנים, שאינו אלא לתקן אכילתם, מחמת קושי פרטי באכילתם הם, שמא מותר, ולא אסרו אלא כתישה, מ"מ יראה לי דחד דינא הוא, אלא דלא אסרו אלא לפני זקנים.

[232] מובן שלא יכל לכתוב פירושו החדש בדברי המג"א בלא להקדים שהבין את כוונת הרמ"א דלא קאי על התוספתא, וזה הקושי הגדול ביותר בדברי החזו"א, שדבר זה בפשט הרמ"א נראה לכאורה דחוק ביותר ביותר, וכבר כתבנו מזה לעיל. – ועוד עי' בלשון החזו"א להלן [אות י"ד] "ולשון וכל זה כו' שכתב רמ"א כתבנו לעיל לפרש דקאי אדברי המחבר בחותך ירק דק, ועל פירור לחם, דלאלתר א"צ טעם שאין טוחן אחר טוחן, אבל קשה כו' ואפשר כו' ומ"מ אין הדבר מוכרע בכוונת הרמ"א והמ"א, אבל בכל אופן הדברים נראים", הנה לא בטח לבו להעמיסו ברמ"א וממילא במג"א, אלא שבטח לבו בגוף הדברים.

[233] מבואר דיש תורת צירוף אמיתי, בין סברות אין טחינה באוכלים, לסברת הרשב"א דלאלתר שרי, ולא רק צירוף חיצוני כעין ס"ס, אלא שילוב סברתי, דבצירוף הני תרתי יכון שם אכילה, עם צירוף זה שהאוכל יוכל לאוכלו בלא"ה.

[234] הזכיר שני החסרונות דזה שחיקה ולא חיתוך ושזה לפני מי שאין יכול לאכול, ולהחמיר הענין בא, לומר דזה ודאי חייב חטאת, אבל גם בכל א' וא' מן הסיבות לבדו, הוי חשש דאורייתא לדעתו ז"ל.

[235] היינו א. דעת תו' דדוקא סילקא, ב. דעת ר"ח והרא"ש דלא הוזכר כלל דין חתיכת ירק. ג. דעת הר"מ דדוקא לבשל איכא חיוב, ואולי לאכול מותר. כנ"ל בחזו"א.

[236] משמעות הלשון שאומר כך, יש כאן חיוב חטאת, דהיתר של הרשב"א 'לאלתר', ליתא בריסוק ולפני תינוקות, והיתר של תוס' ורא"ש ורמב"ם ב'אוכלים' [בג' אופניו], ליתא מצד דהכריע הב"י דאין זה היתר וחייב חטאת, ואינו מובן בתרתי, חדא, אינו בדקדוק לומר דהכרעת הב"י דבאוכלים חייב חטאת, שהרי באמת צריך טעם איך נתעלם המחבר מכל ההיתרים שמנאם בב"י, ולא חזר בו בהדיא, וחידוש לומר שהיה כאן חזרה, [מיהו כן משמע שנקט חזו"א לגבי לאלתר], ומה שמסתבר דמשום חומר חיוב חטאת החמיר, א"כ אינו בדקדוק לומר שהמחבר 'הכריע שיש חיוב חטאת', אלא דאדרבה 'משום חומר חיוב חטאת חשש לדעת האוסרים', ובצירוף איזה סברא יש מקום להיתר. שנית, מדוע כלפי הרשב"א כתב דליתא בריסוק ולפני תינוקות, וכלפי היתר אוכלים כתב רק מצד ההכרעה דלא כשיטה זו, יותר היה לו לומר דגם היתר אוכלים לא נאמר בריסוק ולפני תינוקות, כמו שהוכיח בעצמו לעיל. ואולי הלשון מגומגם קצת וזו הכוונה.

[237] יש לשים לב בדין הבננות, [וענין זה מורגש במכתבי החזו"א], שהחזו"א לא חידש את החומרא, אלא שהסיר את המקום לקולא, דהיינו שכבר קבע המשנ"ב ע"פ האחרונים והם ע"פ הב"י, שגם באוכלים שאי"צ בישול ובא לאכול לאלתר מחמירים שלא לחתוך דק דק, וא"כ לו גם כתישה דינה כחיתוך, ולפני תינוקות וזקנים כלפני צעירים, שלא כדעת חזו"א, מ"מ הוא ההוראה היא בלא"ה להחמיר, רק שבא הגרב"ז ועוד כמותו לומר, הרי לא נאמר בתורת הכרעה, אלא בתורת חומרא, וכבר אמרו לא למחות במקל, א"כ בבננות שהוא צורך תינוקות ראוי לסמוך על המתירים, וכאן באו דבריו לומר, שבננות אינו בכלל הנושא, שהוא חמור מחמת שהוא ריסוק ומחמת שהוא לפני מי שאין יכול לאכול, וגם הכה על קדקוד המתירים באיצטלא דצורך תינוקות שאני, שאין החומר פה על התינוקות אלא על המכין, וא"כ אף אם לא נקבל דבריו בהחלט, אלא בחשש, די בזה לחזור ולהחמיר בהם כבשאר חיתוך דק דק לאלתר. [ויש מקילים מצד אחר, דבננות שמתדבקים בלחותם אין זה טוחן, וע"ז באו דבריו להלן].

[238] באגרו"מ הק' איך מתיר בשינוי הא מדרבנן אסרו כל מלאכה בשינוי, והנה כבר תמה הב"י על כל עיקר היתר קתא דסכינא כיוצ"ב, והביא מהרי"ד דהוי שינוי גדול, אלא שביאר שם דזה מפני שמחליף פעמיים, ממדוך של אבן לשל עץ וממדוך של עץ לקתא, וא"כ כאן יל"ע. והנה עכ"פ מבואר דהחזו"א מתיר בקתא דסכינא, ואין לומר דזזה דוקא לצורך תינוקות, שהרי קבע שאין כאן צורך תינוקות אלא צורך השוחק, ואולי ארע שהחמיר לעצמו, אבל לא בתורת הלכה.

[239] נסוב על מש"כ הגרב"ז להתיר מחמת צורך תינוקות וכבר השיב כזאת במכתביו, אכן כ"ז כתב לרווחא, דלשיטתו הוא בחיוב חטאת, ומה נפק"מ אם התינוק יפסיד מעט, אבל בא לומר דאפי' לולי"ד, הוא נכלל בהכרעת האחרונים לחומרא [שלא לחתוך דק דק], כי אפשר בשינוי, והחומר על השוחק לא על התינוק, [ויל"ד דמ"מ צריך טרחא טפי ולא בזה החמירו].

וראיתי בליקוט אחד הנדפס על צד המשנ"ב כתוב אצל סעיף ז' בהיתר קתא דסכינא "בביאור מהות השינוי, כתב החזו"א (או"ח סי' נ"ז ד"ה נמצינו) שאין זה שינוי בתוצאת הטחינה, אלא בעבודתו של הטוחן, שבאופן זה קשה היא יותר", הנה הוציאו דברים מהקשרם, וסברו דבא לבאר גדר שינוי דקתא בכלל, ואינם ענין אלא בא לומר כנ"ל דאין קולא לצורך תינוקות, מ"מ עצם הדברים נכונים ופשוטים דשינוי דקתא הוא בפעולה לא בתוצאה.

[יב. גם בדבר לח שמתדבק בטחינתו יש משום טוחן]

לענין חיוב טוחן אין נפקותא בין דבר יבש שמתפרד לרסיסים נפרדים ובין דבר רטוב שמתדבק בטחינתו לגוש עב[240], שהרי דבילה וגרוגרות שנכתשין מתדבקים לגוש, ומ"מ יש בהן משום טוחן, וכן הר"מ פכ"א הי"ג כתב דמותר לגמור שחיקת הריפות בקדירה שמורידה מעל האש, כיון שאין מחוסרין דיכה, ומבואר דמצד שמתדבקין לגוש אחד לא נגרע איסור טחינה, וכן בהא דתנן שבת קל"ג א' לועס בשיניו פרש"י ותוס' דמרויחין שהמלאכה ע"י שינוי, אבל במה שנעשה גוש אחד כדרך הלעיסה לא הרווחנו כלום.

וכן הדין נותן דחיבור הנעשה ע"י הלחות לא חשיב חיבור, וכמבואר בר"מ פ"ו מטו"א הי"ד שאין חיבורי אדם חיבור, והנה קדם ששחק את הבננא טמא שנגע בה טימא את כולה, ואם נגע בשחוקה אין טמא אלא מקום מגעו, ובננא שחתכה דק דק חייב משום טוחן, ושחוקה שהפרידה בסכין לפרורין דקין, אין טחינה אחר טחינה.

[יג. ענין אין טוחן אחר טוחן, היינו שאין טוחן אלא בחיבור טבעי]

ענין אין טחינה אחר טחינה שהזכירו הפוסקים **אינו ענין לאין בישול אחר בישול שנחלקו הפוסקים**[241], דלכולי עלמא ארתח כופרא והדר ואיקושי וחזר וארתחה חייב [משום בישול], וכן במתכת, דכל דהדר ואקושי הדרא לקמייתא, אלא בבשר לא הדרא לקמייתא, דבשר צונן מבושל נמי מבושל הוא, ובמים נחלקו הפוסקים אי מים מבושלים צונן יש בהן כח הבישול, **אבל הא דאין טחינה בפת היינו שאין טוחן אלא בהפרדה של חיבור טבעי, אבל הפרדה של חיבורי בני אדם אינו בכלל טוחן, אפילו בחיבר דבר שלא נטחן מעולם, אלא בא לעולם מפורד**[242].

ויש עוד שאלה בבישול אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ופלוגתא זו היא אם מאכל בן דרוסאי יש בו חשיבות בישול גמור, שאחרי כן לא יפול עליה כבר שם בישול, וכיוצא בזה בטחינה מצינו מחוסר שחיקה.

[יד-טו. בדברי הרמ"א שכתב טעם האיסור בחיתוך בשר חי לעופות משום אשווויי אוכלא]

סימן שכ"א ס"ט הגה' הואיל ואינן יכולין כו' קמשוי לי' אוכל, מל' הרמ"א משמע משום שאינן ראוין לאכילה מקרי אשווויי אוכל, והיה אפשר לומר דאע"ג דלא קיי"ל כר"ה קנ"ה א' דאסר אשווויי אוכל, התם האוכל עצמו ראוי בדוחק, אבל הכא אינו ראוי טפי[243], אבל בתה"ד מבואר דמילי מילי קאמר[244], ומש"כ דנוגע לאיסור אשווויי אוכלא היינו לר"ה, וא"כ למאי דקיי"ל בסי' שכ"ד כר"י אין כאן איסור אשווויי אוכלא.

ומיהו זה קשיא רק אהא דכתב רמ"א לאסור משום אשווויי אוכלא, דלפ"ז גם באוכלן לאלתר יש לאסור, אבל אם מכין שיאכלו אחר שעה יש לאסור משום טוחן[245], כיון דאינן ראויין לאכילה בלא טחינה, ומשום טעם שאינן ג"ק לא סמך תה"ד להתיר[246], ובמ"ב ס"ק נ"ג כתב דהרמ"א מיירי במניח לאחר זמן, ובס"ק נ"ד כתב על דברי רמ"א דיש מקילים בזה, והם דברים הסותרים זא"ז דבמניח לאחר זמן **לא מצינו מי שמתיר**[247].

ולמש"כ לעיל דעת מ"א דהרמ"א מיירי לפני התרנגולים שאוכלין עכשו, ולשון לפני, לא מתפרש אלא בהכי, וכן הוא בתה"ד בהדיא בתחלת השאלה של חיתוך בשר צלי[248], ואפ"ה אסר כדברי תה"ד, ולא סמך להקל כדעת רשב"א, אלא בראוי לאכול בלא חיתוך וכמש"כ לעיל, ולשון אשווויי אוכלא שכתב רמ"א היינו דבזה איכא עלי' שם טוחן, ול"ק קו' הט"ז והגר"א.

[טז. ק' להנ"ל, בלשון הרמ"א סי"ב וכל זה כו', לפי דחוקו לעיל דקאי אפת, לומר דאי"צ טעם דאין טא"ט]

ולשון וכל זה כו' שכתב רמ"א כתבנו לעיל[249] לפרש דקאי אדברי המחבר בחותך ירק דק דק, ועל פירור לחם, דלאלתר א"צ טעם שאין טוחן אחר טוחן, אבל קשה כיון דבג"ק[250] וחותך לפני מי שאינו יכול ללעוס אסור גם לאלתר, א"כ ע"כ צריך לטעם שאין טוחן אחר טוחן[251], ואפשר דכיון **דחיבור של קמח**

---

[240] לעיל [אות ד] כתב על שחת "או דמיירי שאינן נפרכין לרסיסים, אלא נעשין רכין, ואין זה טחינה", ואין כאן סתירה, כי לעיל מדבר על אופן שאין בו הפרדת חלק מחלק, אלא רק נתינת צורה שונה, כמו מארוך לרחב ומגבוה ולנמוך, ואינו מפריך החיבור, רק מרכך עצמו מעט, וריסוק שנידון משום טוחן הוא שמפריד הדבקים, אלא שבדברים לחים למרות מעשיו הם נשארים דבוקים זה בזה, ובזה דעתו לחיב, לפי שאמנם לא נשתנו בצורתם הסופית, אבל בפנימיות שלהם נפרדו חלק זה מזה, משא"כ היכא שרק משנה צורה כמשנה הגומי אין זה טוחן.

ולפי"ז דין ריסוק בננות יהיה תלוי בהווה, אם עושה במזלג ודוחק בהחלט והבננה יוצאת מתוך הדוחק אל בין השינים, הרי זה הפרדה, ורק הלחות גורמת שיחזור וידבק, וזה טוחן לדעת רבנו, [וכן גבי טומאה אין זה חיבור], אבל אם דוחק כל הבננה יחד, כגון שדוחסה בין כוס לכוס, אין כאן הפרדה רק שינוי צורה וריכוך פנימי, ואם זה מספיק לתינוקות שפיר דמי, [וכן גבי טומאה הרי זה חיבור].

והיה מקום לחדש יותר ולומר דגם באופן שמפריד בעצם דיבוק הפרי, אלא שמחמת לחותו נשאר מחובר, דגם זה אין זה טוחן, כיון שאין כאן שלב שנפרד זה מזה, אף שבעומק המציאות הם נפרדו ונתחברו בלחות, [ואכן לגבי טומאה יהיה הדין כד' החזו"א דאין זה חיבור], מ"מ אין כאן מעשה טחינה.

ועי' בתהלה לדוד השמטות לסי' רנ"ב שכתב "במרסק תפוח צלי או קארטאפל"ע מבושלין, אין בזה לכאורה לא טוחן ולא לש, שהי' ג"א ונשארו גוף א'", ויל"ע אם כוונתו דלא נפרדו רק נתמעכו, או אפי' נפרדו ביסודם כיון שבפועל נשארו דבוקים כסברא בתרא. ע"ע באגרו"מ שג"כ נתווכח בענין הזה, ועי' גם בענף ח'.

[241] צ"ע הלשון, דמעולם לא נחלקו הפוסקים בעיקר דין אין בישול אחר בישול המבואר במשנה קמ"ה ע"ב ובתוספתא פט"ו, [רק בדינו לגבי לח, ובדין בישול אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי שהזכיר בסמוך].

[242] דבר זה שהבדיל מרן ז"ל בין טוחן אחר טוחן לבישול אחר בישול, נראה מחודש ודחוק, שיהיו הראשונים משמשים במטבע לשון שווה בכוונה חלוקה, ועכ"פ נראה דזה דלא כדברי הגר"א סי"ב שכתב על השו"ע דאין טוחן אחר טוחן, "תוספתא שם מוללין את המלול כו' וה"ה לכל מלאכה כמ"ש שם", ושם נכלל דין אין בישול אחר בישול ואין אפייה אחר אפיה, גם ראיתיו לחלק נראה בעניי שאינם מכריעות, והארכנו בענין זה בדרכי ברוך במלאכת טוחן וביותר במלאכת מבשל, לבאר את הכלל הזה, וליישב המקום לומר שהדברים אחדים בטוחן ובבישול.

[243] ר"ל דלכן בכה"ג יש את האיסור דרבנן של שווייה אוכלא לכו"ע, וכ"כ העול"ש שכ"א י"ג, והמג"א ס"ק י"א חולק עליו דאף באין ראוי כלל קי"ל דשרי.

[244] לשון התרוה"ד "ותו דיש לנו ליגע ביה, משום איסור שווייה אוכל לבהמה, ומשום מטרח באוכלין לבהמה, כההיא דפ' מי שהחשיך וצ"ע, ואולי כוונת החזו"א, דמנקט תרתי, איסור שווייה ואיסור מטרח, ש"מ דאין כאן סברא מיוחדת דיחשב שווייה טפי מלקמן פ' מי שהחשיך, אלא דומה להתם, דתלוי לכל חד כדאית ליה. [והנה זה ודאי דע"פ לשון התרוה"ד שהעתנקו, יש דוחק רב לפרש דהרמ"א באיסור שווייה אוכלא, ר"ל דאית ביה משום טוחן מחמת שאין ראוי, כמו שפירשו האחרונים, דא"כ משתמש בלשון שווייה שלא באותה כוונה שנשתמש בה התרוה"ד שמשם מקורו, דהתרוה"ד ודאי מילי מילי קאמר, ובא להוסיף איסור אחר חוץ מטוחן שפירשו באריכות קודם, אבל לא נראה דזה כוונת החזו"א, כיון דלא בזה עסקינן כאן אלא לסלק הסברא הנ"ל הנמצאת גם בעול"ש דאיכא שוויה אוכלא דחמיר טפי ואסור מדרבנן].

[245] נוח לו לפרש דהרמ"א נקט איסור זה כלפי להרחיבו אף לאלתר, אבל לאחר זמן בלא"ה אסור משום איסור טוחן מה"ת, ולכאורה הוא דוחק גדול, ובינתיים לא נזכר ברמ"א שום ענין של חילוק לאלתר מלאחר זמן, ואיך יסתום דבריו.

[246] הנה זה תלוי בפשט דברי התרוה"ד יבואר לקמן בחזו"א קטע י"ז וע"ש מה שכתבנו בהערות, ולפי דעת הט"ז והגר"א, לדינא קי"ל דאין טוחן שלא בגידולי קרקע בלא צורך בצירופים נוספים, וממילא גם בשר חי לעופות שרי אף לאחר זמן.

[247] השער הציון ציין לט"ז והגר"א, ואכן לכאורה כן מבואר בעליל בחשבון דברי הגר"א, שנקט שההיתר בבשר הוא משום דאין טוחן שלא בגידו"ק, שכלל גמור הוא בעימור ובכל המלאכות כולם, וא"כ זה היתר עצמי בלא צירופים נוספים של אוכלים וממילא אינו מוגבל למי שיכול לאכול כך, וגם פי' שם בהתרוה"ד כשכתב 'ותו' חזר בו מכל האיסור שהזכיר תחילה מצד טוחן מחמת שאין ראוי, שאין לדון אלא מצד אשווייה אוכלא מדרבנן, [ולא קי"ל דין זה כמו שהשאיר הגר"א דברי הרמ"א בצ"ע], אמנם דברי הגר"א בזה צ"ב מהיכ"ת שחזר בו התרוה"ד ב'ותו', ונתבאר בס"ד בהערות עליו בענף ה'. ומש"כ המשנ"ב כן גם על דעת הט"ז, משום דדעת הט"ז משמע כהגר"א, דהטעם מוחלט משום דאין טוחן שלא בגידו"ק כמו בעימור, א"כ טוחן ליכא אף שאין ראוי להאכל להם, ואילו על איסור שווייה פליג הט"ז בתוקף.

[248] ראה מה שפקפקנו לעיל.

[249] קטע י'.

[250] דבאין גידולי קרקע מותר אפי' לפני מי שאין יכול לאכול, וכמש"כ התרוה"ד דבתר רוב אזלינן, וכמו שכתב החזו"א לעיל קטע ז' "והעיקר דלא כתב כן אלא בבשר שאין במינו טחינה", ולא כחילוק שהזכיר קודם דתרוה"ד ביחיד דבתר רוב אלזינן, ולא לפני זקנים, אלא לעולם גם בזקנים מיירי, אבל רק בבשר, ולא בגידולי קרקע, [ורק בשר חי לעופות, שמתוך חשיבותו אינו עומד אלא להם, יש בו טחינה כמו שביאר התרוה"ד].

[251] לכאורה י"ל דמ"מ קאי כלפי מי שיכול לאוכלו, דבלאלתר אי"צ לאין טוחן אחר טוחן.

נעשה ע"י חמים, ודאי לא חשיב כטחינה בג"ק[252], דהתם מחלק את גוף הטבעי, והרשב"ם חידש דמותר אפי' בחותך לאכול לאחר זמן[253], דלא חשיב חיבור כלל, וזהו אין טוחן אחר טוחן וכמש"כ לעיל, ומ"מ **אין חדבר מוכרע בכוונת חרמ"א וחמ"א**[254], **אבל בכל אופן חדברים נראים**, ואין להקל בריסוק.

[יז. סב' התה"ד להקל בבשר, אינו אלא סברא לאמץ ד' התוס' דאין טחינה באוכלים, באלו שאינם גידו"ק]

מש"כ בתה"ד דאין טחינה אלא בג"ק, אין כונתו ממש כעין שאמרו בעימור ובדישה[255], דהא כותש רגבים חייב משום טוחן[256] כמו שאמרו ע"ד ב' בעושה חביתא, ובביצה ח' ב', אלא **כונתו באוכלא דוקא, וכעין שכתבו תו' שאין טחינה באוכלין חנאכלין חיין ואין צריכין חדקה, כן י"ל דאפי' אלו דפליגי בשאר ירקות מודים בבשר דכיון שחן אוכלין ואינן ג"ק כלל אין עליחן שם טוחן**, וכן מבואר בהדיא[257] בלשון התה"ד דאתא עלה משום מיעוטא בפלוגתא ועלינו להשוות במאי דאפשר, ואם אין טחינה אלא בג"ק הוא בכל דבר אף באינו אוכלא, אינו ענין לפלוגתתן, ואין אנו ממעטין פלוגתתן בזה.

אלא סברת לאו ג"ק מחזקת שאין טחינה בהאי אוכלא שאינו ג"ק, והזכיר מה שאמרו בגמ' אין עימור אלא בג"ק, **חיינו נסמוך דלפעמים אם אינו ג"ק מאבדת צורת חמלאכה**, דזהו הטעם שאין עימור אלא בג"ק, שצורת העימור אינו אלא בג"ק, דאי לא דהוי שינוי בצורת המלאכה לא היינו תופשין ג"ק לעיקר בגדר המלאכה, אף דבמשכן היה המלאכה בג"ק, **דחפרטים שאנו קובעין אותן דבעינן דומיא דמשכן חן דוקא בדברים שמביאים שינוי בצורת חמלאכה**, דהא לא בעינן עורות אילים ועורות תחשים וכיו"ב, ומצאתי בנ"א[258] שהאריך לפרש כעין זה.

[יח. דעת התה"ד בד' תוס' אם התירו חיתוך אוכלים לפני מי שאין יכול לאכול]

והא דהביא התה"ד דברי המתירים בלחם לפני התרנגולים משום שאין טוחן אחר טוחן, כחולקים על סברת תו', הוא כפי הצד דלהתו' מותר אפי' לפני מי שאינו יכול ללעוס, שכל הנדון של תה"ד לפני מי שאינו יכול ללעוס, ומביא דברי תו' להתיר, וע"ז קאמר דשאר פוסקים חולקים בהחלט, ואם התו' מודים ודאי אסור, ומ"מ מסיק דבאינו ג"ק מסתבר להתיר אפי' לפני מי שאינו יכול ללעוס, כיון שהוא יחיד, אבל אם אינו ראוי לשום אדם יש לאסור, ועדיין אפשר לומר דבג"ק אפי' אם זה שאינו יכול לאכלו הוא יחיד אסור, אף לדעת תוספות.

שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן עד טוחן ב'

(ב) האם מותר למעוך ולרסק בננות.

תשובה: הנה פשטות לשון הרמ"א (ס' שכ"א סע' י"ב) במחתך גרוגרות וחרובין לפני זקנים שאוסר בתוספתא הוא דוקא בחותך ומניח, אבל לאכלו מיד הכל שרי מטעם דמחתך בסכין אפילו דק דק לאכול לאלתר אינו בשם טחינה אלא בשם חתיכה לאכילה כדכתב המג"א בסימן ש"כ סק"ז, ומפורש בפמ"ג בא"א סימן שכ"א ס"ק י"ד שלפני זקנים שתניא שאסור הוא להניח לאחר זמן.

ואף שהמ"א כתב בס"ק ט"ו שבש"ג מפקפק על היתר דלאכול מיד, וגם שהב"י כתב ליזהר לחתוך לחתיכות גדולות קצת מסיק שבמדינתנו נהגו לחתוך הצנון דק דק מאד סמוך לסעודה, ועל מש"כ המג"א ומשמע דלפני מי שיכול ללועסו כך שרי, כתב הפמ"ג נמי דהוא להתיר אף להניח לאחר זמן עיין שם, וכן פסק בש"ע הרב בסעיף י' ובעה"ש כתב בסעיף י"א, ופשוט הוא דקודם אכילה מותר לפני הזקנים, עכ"פ הרמ"א וכל הפוסקים אחריו פסקו כהרשב"א והר"ן שלאכול לאלתר מותר, וכתבו שכן נהגו, אף המג"א שהביא הש"ג שמפקפק בדבר, וגם לפני זקנים מותר קודם, **ולא חשו לחלשון לפני זקנים שאסר בתוספתא, לומר שחמשמעות חוא כשחן מסובין לאכול**.

ואף הגר"א בסעי' י"ב סבור כן, דהביא מקום לזה שמתיר הרמ"א באם הוא לאכלו מיד, מהא דתנן דאין מרסקין לא את השחת ולא את החרובין בדף קנ"ה פי' בגמ' משום דמטרח באוכלא הא לא"ה מותר, והוא משום דלאכילת בהמות לאלתר הוא.

ונמצא **שחחזון איש בהלכות שבת סימן נ"ז שחמשמעות לשון לפני זקנים סובר דחוא מתפרש שחן מסובין לאכול ופליג מטעם זח ואוסר אף בכדי לאכול לאלתר, חוא נגד חרמ"א וחמג"א וחפמ"ג וחגר"א וגם חגר"ז וחמ"ב ועח"ש, ואף שרוצח לדחוק אליבא דחמג"א, ונגד חמנחג לחיתר שחעיד חמג"א שלכן שיטת חחזו"א חוא דעת יחיד, וגם נגד חמנחג ואין לאסור**.

אלא שאולי לבע"נ ראוי להחמיר שלא לעשות דק דק, כדכתבו המ"ב ובש"ע הרב אבל לצורך גדול אין להחמיר, כיון שהרמ"א אינו חושש לשיטת הש"ג וגם מהפמ"ג והגר"א שאין חוששין ובעה"ש מפורש בס"ט דכל לאותה סעודה אין חשש, לכן לצורך אין להחמיר אפילו לבע"נ.

ולכן לא שייך לאסור ריסוק בננות כדי להאכיל להתינוקות סמוך לאכילתם, אבל **בריסוק חבננות נראח שאין לאסור אף לשיטת חחזון איש**, דאין להתיר אף סמוך לאכילה בדק דק כטחינה ממש, דענין טחינה הוא כשנעשו פירורין ורסיסין דקין כטחינת קמח וכדומה וזה א"א לעשות ע"י מזלג וכף, אלא דנשאר רק חתיכה אחת, אך **שנעשח רך מאד בלחות חרבח וגם חמראח לא נשתנח**, והחזו"א בעצמו בד"ה ולהאמור כתב שכעין זה לא הוי טחינה דכתב דמיירי שאינן נפרכין לרסיסים אלא נעשין רכין ואין זה טחינה, וכן **מסתבר בפשיטות שלכן לא שייך טחינה כלל בריסוק בננות**, ולכן לא מובן מש"כ החזו"א דבשחיקת בננות לפני התינוקות בשבת איכא איסור טחינה.

ומה שכתב אחר זה לענין חיוב טוחן אין נפקותא בין דבר יבש שמתפרד לרסיסים נפרדים, ובין דבר רטוב שמתדבק בטחינתו לגוש עב, שהרי דבלה וגרוגרות שנכתשין מתדבקים לגוש ומ"מ יש בהן משום טוחן, דל"ד כלל דגרוגרות הא הם תאנים יבשים שנטחן לרסיסים, אך מפני שיש בהגרוגרות דבר המדביק נדבקים הרסיסים זה לזה ואף אחר שנדבקו ניכרין שהם רסיסים שנדבקו זה לזה לכן הוא טחינה וכן הוא שחיקת הריפות בקדרה לעולם ניכרין שהם דברים מפורדין שנתדבקו. ואינו כן שחיקת בננות שא"א ע"י שחיקה לעשותן רסיסין אלא הוא בכל שחיקה שיהיה לא מתפרדין לפירורין אלא **שהוא דבר אחד כמתחלה אלא שנעשה רך מאד בלחות הרבה** כידוע וגם בדקנו

---

[252] לכאורה הוא חידוש גדול, וצ"ע שפתח ב'ואפשר' וסיים ב'ודאי'.

[253] צ"ע דכיון דביאר דלא חשיב טוחן בגידולי קרקע, שוב אף לאחר זמן שרי, דלא נזכר בתרוה"ד דמגביל היתרו דוקא בלאלתר, אלא כל שאינו גידו"ק מותר מחמת צירוף הסברא לתוס' דאוכלים בלא"ה שרי, ואמנם החזו"א כתב דבלשון השאלה בתרוה"ד מבואר דמירי לאלתר, אך כתב כן כלפי דמבואר דאעפ"כ לא התיר בשר לעופות שאין רואי להם כך, אבל לא שמבואר בהיפך דבמקום שהתיר הוא דוקא לאלתר, דלא נזכר כלל בדבריו דבר זה כתנאי.

[254] כלומר שכל הענין להעמיד דברי הרמ"א בסירוסים, דלא קאי על התוספתא, ושכן קאי על פת שנזכר להיתרא, רק בא לומר דבלאו טעמא הנזכר שרי, ושעפ"ז צריך לדחוק בסברא הנ"ל דפת לא נכלל בגידו"ק, כולו בדוחק, ולכן א"א לבטוח דזה ביאור הרמ"א, [וממילא לא בפירוש המג"א התלוי בן], אבל הדין עצמו בטוח.

[255] אבל דעת הגר"א בד' התרוה"ד, דקי"ל אין טוחן שלא בגידו"ק ממש כמו דאין עימור ודישה שלא בגידו"ק, ובאמת הוא כלל בכל המלאכות, וזה לשונו "מותר, דאין טחינה אלא בגדולי קרקע כמ"ש בעימור שם ע"ג ב', וה"ה לכל מלאכת הקרקע כמש"ש ע"ה א' [ר"ל לגבי דישה]", ועי' בהערה לקמן איך הוא מעמיס כן בתרוה"ד, וע"ע בהרחבה מש"כ בהערות על הגר"א [בליקוט ענף ה'] וכן בבגדי ישע שנדפס שם ובהערות עליו, וכן בהערות על התרוה"ד שנדפס שם.

[256] אבל הגרעק"א בשו"ת קמא סימן כ' פירש דרגבים חשובים גידולי קרקע. וע"ע ברש"ש ביצה ז' ע"ב שתמה כרבנו.

[257] בלשון התרוה"ד מבואר אכן בהדיא דאתא עלה כמיעוט פלוגתא על התוס', והאין גידו"ק הוא תוספת על סברא דאין טוחן באוכלים, ואעפ"כ יל"ס בכוונתו טובא, שכתב בתוכן זה "מ"מ נראה ואיכא למימר דבבשר מבושל או צלי דבנ"ד, כ"ע מודו דשרי, ולא דמי לעצים ופירות ולחם, דאינהו כולי גידולן מן הארץ כו', אבל בשר דאין גידולו מן הארץ, י"ל דבאוכל כזה לכ"ע לא שייך בהו טחינה, והכי מצינו לענין מלאכת מעמר, דקאמר אביי בפ' כלל גדול [שבת ע"ג ע"ב] אין מעמר אלא בגידולי קרקע, אף על גב דרבא פליג עליה התם, י"ל דלענין טחינת אוכלין דבלא"ה לא שייך בהו טחינה כולי האי, מודה דיש לחלק משום גדולי קרקע, דכיון דכתבו התוספות בהדיא דבאוכלין לא שייך טחינה כו', כל כמה שנוכל לחלק, לומר דבהך מילתא מודו אלו לאלו אמרינן הכי".

ומעתה יל"ס טובא, אם גם לאביי דהביא דס"ל אין עימור אלא בגידו"ק צריך לצרף את הענין של צמצום המחלוקת, או שלא כתבו אלא לרבא דבעימור ס"ל דחייב אף שלא בגידו"ק, לכן בשביל לומר דבטוחן מודה, ע"כ זהו רק בתורת סניף להיתר אוכלים, ובדרך צמצום דלא כתבו הראשונים דיש טוחן באוכלים אלא בגידו"ק, וכיון דלהלכה קי"ל דאין עמור שלא בגידו"ק י"ל דה"ה דאין טוחן שלא בגידו"ק בשופי, וזה נראה כוונת הגר"א כמו שביארנו בהערות עליו [בליקוט ענף ה'].

[258] נשמת אדם כלל יז סעיף ב.

בעצמנו ששחקנו גרוגרות ושחקנו בננה על ריב אייזין [מגררת] וראינו שהוא כן. ולכן יש להתיר לשחוק בננות לתינוקות סמוך לאכילתן גם במזלג כדרך שהנשים שוחקות להתינוקות.

והנה גם החזו"א מתיר שם בשינוי, והשינוי כתב שהוא בקתא דסכינא או קתא דכף ומזלג, ולכאורה כף עצמו והקתא דכף שוין לענין קושי השחיקה, וכמדומני[259] שבכך שהוא עגול מתחתיו קשה יותר לשחוק בו מבהקתא ומ"ט מחשיב הקתא לשינוי, ואולי משום שהוא שינוי בעצם מלאכות דעושין בכף ולא בקתא עדיף ליה. ולכן למעשה אם אפשר לשחוק שיהיה טוב להתינוקות גם בקתא טוב לעשות כן לצאת גם שיטת החזו"א, אבל אם הוא דבר קשה לפניה מותרת לשחוק גם במזלג. [וק"ק להחזו"א דמשמע דאיכא איסור דאורייתא לשחוק בננות כדרך הנשים בחול, איך מתיר בשינוי הא מדרבנן אסרו כל מלאכה בשינוי, וצע"ק].

ולגבי לישה מסתבר שאין בזה כיון דלא היה כאן נתינת משקה כדרך לישה, אלא שהוא דבוק בעלמא ע"י הליחות שבו.

ספר נזר הקודש [ראזין] סימן כה

עי' במקור.

שו"ת מגדנות אליהו חלק ב סימן קיג

הנה מבואר בשו"ע או"ח סשכ"א סי"ב המחתך הירק דק דק חייב משום טוחן וכו', הג"ה וכל זה לא מיירי אלא בחותך ומניח אבל אם לאכלו מיד הכל שרי מידי דהוי אבורר לאכול מיד דשרי ע"כ. (תשובת הרשב"א והר"ן).

ונודע מה שחידש החזו"א סנ"ז וז"ל בא"ד, ולכן נראה דלא התיר הרשב"א רק חיתוך דק דק כיון דעיקר החיתוך הוא דרך אכילה אין חילוק בין חתיכות קטנות וגדולות והכל מקרי דרך אכילה, אבל ריסוק היינו כתישה כמעשה טחינה ממש ואין זו דרך אכילה אלא תיקון המאכל על צורה אחרת אין אכילתו מיד פועלת כאן כלום, ולהאמור נראה דריסוק פירות יש בהן חיוב חטאת אפילו סמוך לסעודה וכו', נמצינו למידין דשחיקת בננות לפני התינוקות בשבת שאינם יכולים ללעוס אפילו להאכילם לאלתר אין כאן היתר של הרשב"א וכו', וא"כ יש בזה חיוב חטאת ואין לנו להתיר רק ע"י שינוי וכו' ע"כ.

(ועי' קצוה"ש סק"ל בבדי השלחן סקי"ט בא"ד שכ', והנה בזמנינו נוהגים לעשות מאכל לקטנים וכו' באנענס וכו' דמיעוך הפרי אין בו משום טוחן כיון שאינו עושה בכלי המיוחד לטחינה דמותר סמוך לאכילה וכו' עיי"ב. הרי שכ' בפשיטות שגם ריסוק ושחיקה ממש מותר סמוך לאכילה. ועי' אז נדברו ח"ב שהעתיק עוד כמה תשו' מהחזו"א ז"ל בענין זה).

ויל"ע לדעת החזו"א ז"ל הנ"ל האם מותר לרסק ממש פרי בגוונא שעצם הריסוק הוא בדרך אכילה, כגון לרסק שום על לחם יבש, דאין הדרך לרסק שום על לחם יבש רק סמוך לאכילה.א והנה לענ"ד נראה דמותר לרסק, דהרי כ' המשנ"ב ס"ק כ"ט שמותר לפרר המלח ופלפלין בידו עי"ש, ותהל"ד אות י' שהביא דעת הא"ר דגם מלח הגס וכו' פשיטא דמותר לפרר ביד, ולכאורה צ"ע דהא בסי"ב לא התיר הרמ"א לפרר אסור וכו', וצ"ל דדוקא במלח התיר הא"ר דאין דרכו בכך לפרר ביד והוי שינוי גדול וכו' עיי"ב. (ושביה"ש כללי טוחן אות י' שכ"כ דתליא בכל דבר בדרכו בכך עי"ש). וא"כ מכיון שאין הדרך לפרר שום ביד או ע"ג לחם הוי שינוי ומותר. (כמש"כ החזו"א ז"ל הנ"ל שמותר לרסק בננות בקתא דסכינא שהוא שינוי עי"ש).

ועוד דלדעת הקצוה"ש הנ"ל הרי גם ריסוק כל שהוא לאלתר מותר, ורק לדעת החזו"א הנ"ל דריסוק גם לאלתר אסור משום דהוי כמעשה טחינה ממש ואין זו דרך אכילה וכנ"ל, וא"כ יל"ע בנדון דידן שהוא ריסוק ממש אבל הרי הוי דרך אכילה דא"כ גם לדעת החזו"א מותר כל שהוא לאלתר, או דמ"מ כל שהוא ריסוק ממש אסור גם לאלתר וצ"ע. אלא דמ"מ יש להתיר כנ"ל שהוא שינוי לרסק שום ע"ג לחם ומותר, כנלענ"ד בעזהי"ת לבאר.

ובעצם דעת החזו"א הנ"ל י"ל לפענ"ד, דהרי המעיין בתשו' הרשב"א (ח"ד סע"ה) יראה שגם בריסוק ממש התיר כל שהוא לאלתר דזל"ק, תשו' מסתברא וכו' כדי לאוכלו למחר או אפילו לבו ביום ולאחר שעה וכו' בורר וכו', גם בירושלמי אמרו הדין דשחיק תמיא כדמפרק ברישא משום דש וכו' משום בורר כי שחיק במדוכתא משום טוחן וכו' ג"מ משום מכב"פ אלמא בשחיקת שום יש בו משום טוחן, מן הירושלמי ג"כ נלמד שהכל תלוי בין עושה לאכול לאלתר לעושה ומניחו לבו ביום וכו' ואילו לאכול לאלתר כבר התירו הגמרא וכו', והלכך אף לפרר לפני תרנגולים שמזונותם עליך שלהאכילם מותר וכו' עיי"ב.

מבואר מהרשב"א עצמו שגם על שחיקת שום שהוא ריסוק הפרי ממש מותר כשהוא לאלתר, (לא רק חיתוך דק דק), שהרי על דברי הירושלמי הנ"ל דמאן דשחיק תמיא חייב משום טוחן כתב הרשב"א דכל זה לאחר זמן אבל לאלתר מותר, (ושחיקה היינו ריסוק ויותר מריסוק כמש"כ המשנ"ב כאן ס"ק ע"ו עיין שם) וצע"ג לפענ"ד.

אם לא שנאמר כמש"כ בקצוה"ש סקכ"ט בבדי השלחן סק"ג וז"ל, מיהו ק"ל טובא וכו' תשו' הרשב"א בזה"ל גם בירושלמי אמרו וכו', והנה מדכתב ללמוד מהירושלמי שהכל תלוי בעושה ומניח ר"ל דגם מש"כ הירושלמי כדשחיק במדוכתא משום טוחן מיירי דמניח וכו', ומוכח דלהרשב"א בעושה לאלתר גם במדוך אין בו משום טוחן וכו', דעכ"פ אסור מדרבנן וכו', עדיין קשה על הריב"ש הנ"ל דפי' לדעת הרשב"א שמכתשת הוי כנפה וכברה לבורר דחייב חטאת וצע"ג. ואפ"ל דאין כונת הרשב"א להתיר טוחן סמוך לאכילה אלא דמביא ראיה מהירושלמי שישנם מלאכות באוכלים שמותר סמוך לאכילה כמו לש ומכב"פ וכו', ומגמרא דידן מוכח שסמוך לאכילה מותר, ע"כ הטעם דסמוך לאכילה אין זה מלאכה אלא דרך אכילה כך היא, ומקודם הביא ראיה ממלאכת בורר אוכל מתוך פסולת וכו', אבל לטחון בכלי דאינו דרך אכילה גם לרשב"א אסור אפילו סמוך לאכילה וכו', וע"כ כמש"כ דהעיקר שהרשב"א רוצה להוכיח שלא כל המלאכות אסור סמוך לסעודה אלא שיש מלאכות המותרות וכו' עיי"ב.

ולפי"ז א"ש גם קושייתנו הנ"ל, דשפיר י"ל דרק לחתוך דק דק התיר הרשב"א שהוא דרך אכילה ולא ריסוק שהוא כמעשה טחינה ממש, דמה שסיים הרשב"א כנ"ל לחלק בין לאחר זמן לסמוך לסעודה לא קאי על טוחן כמש"כ הקצוה"ש הנ"ל, רק להוכיח שיש מלאכות המותרים כשהם סמוך לסעודה שאינם מלאכה אלא דרך אכילה, וממילא שגם טחינה כשחותך דק דק דמותר לאלתר, וא"ש בס"ד. (ועי' אג"ט סוף מלאכת לש מש"כ בדברי הרשב"א הנ"ל, והגהות מהרש"ם באו"ח לסשי"ט מש"כ, ונראה מדעתו ז"ל דגם ריסוק ושחיקה ממש מותר כשהוא לאלתר).

שונה הלכות שבא סעיף כב

... ובחזו"א כ' דהרבה ראשונים חולקים על היתר דסמוך לסעודה, ומצדד דלפני מי שאין יכול לאכול בלי זה אסור אפי' סמוך לסעודה, **ולפני מי שיכול לאכל יש לחתיר סמוך לסעודה**, וגם המתירין לא התירו אלא לחתוך דק דק, אבל לא לרסק לגמרי, ובנו"א **שחתכה דק דק** חייב משום טוחן, ואין היתר לשחוק בנו"א לפני התינוקות בשבת שאינם יכולים לאכל כך אפי' ע"מ לאכל לאלתר, אלא ע"י שינוי דקתא דסכינא או קתא דכף ומזלג.

ענף ח – ריסוק דברים מבושלים ודברים לחים

רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה יג

השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום, אם מחוסרין דיכה אסור לו לגמור דיכתן בשבת, ואם מחוסרין שחיקה ביד מותר לו לגמור שחיקתן בשבת, לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור בתוך הקדירה בשבת אחר שמורידין אותה מעל האש.

שו"ת הרמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה ו

[ו] שאלה קדרה של דיסא שמשהין אותה על גבי כירה בשבת, למחר כשמורידים את הקדרה מעל הכירה, מכניסין בה עץ הפרור ומגיסין בה הרבה, ומערבין אותה ומכין אותה בעץ הפרור עם צדדי הקדרה, או בתוך הקערה, עד שמתערב הבשר והריפות והמים ותסמך ותעשה כולם גוף אחד, ופעמים מסירין מים מעל פניה, ואחר כך מערבין אותה, ופעמים מוסיפין לה מים חמים לפי מה שהיא צריכה, כל אלו המעשים אסור או מותר.

תשובה ודאי שכל זה מותר הוא, שהרי בפירוש תנינא (עדיות פ"ב מ"ו) השום והבוסר והמלילות שרסקן מבעוד יום, רבי ישמעאל אומר יגמור משתחשך, רבי עקיבא אומר לא יגמור ואוקימנא (שבת י"ט ב) דבמחוסרין שחיקה פליגי,

[259] כמדומני שהמציאות בהיפך, שהעיגול מסייע את השחיקה.

ואיפסיקא הלכה למעשה כרבי ישמעאל, וקל וחומר הדברים אם מלילות שהם מחוסרים שחיקה מותר לגמור שחיקתן בשבת, הריפות **שכבר נשחקו ונתבשלו כל צרכן**, ואינן מחוסרין אלא עירוב בלבד לא כל שכן. ואין לנו איסור בזה הענין אלא מחוסר דיכה בלבד כמו שנתבאר שם בצריך דיכה כולי עלמא לא פליגי דאסיר, ואין הריפות מחוסרין דיכה, **שכבר דכו אותן במדוכה כל צרכן ונתבשלו כל צרכן ואינן מחוסרים אלא מעט שחיקה ועירוב**. ונתינת מים חמין לתוך הקדרה מותר, לפיכך מותר לעשות כל אלו המעשים אחר שמורידין הקדרה מעל הכירה, שאין כאן אלא שחיקה וכתיתה בלבד. **משה בר מימון זצ"ל.**

מרדכי מסכת שבת פרק כלל גדול רמז שסב

[דף עה ע"ב] רבא אמר אין עיבוד באוכלין, מכאן אומר העולם שאותם **טרטר"ש של תפוחים מותר לחחליקם**[260], ואין בהם משום ממחק שאין עיבוד באוכלין, אבל מ"מ אין זו ראיה, דנוכל לומר דהא דקאמר הכא אין עיבוד באוכלין היינו מדאורייתא, אבל מדרבנן יש עיבוד, מדקאמר לקמן פ' שמנה שרצים [*דף קח] אין עושין הילמי ופרק קמא דביצה [דף יא א] דקאמר דאין נותנין העור לפני הדורסן כו', אכן מ"מ יש להתיר משום דנאכלות כמו שהן בלא חליקה, והמחמיר תע"ב:

בית יוסף אורח חיים סימן שכא

יט שום ובוסר ומלילות שריסקן מערב שבת וכו'. כבר נתבאר בסימן רנ"ב (יא: דיבור ראשון):

וכתב הרמב"ם לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות וכו'. בפרק כ"א (הי"ג) וכן כתוב בתשובות הרמב"ם שנשאל על קדרה של דייסא שמשהין אותה על גבי כירה בשבת למחר כשמורידין אותה מעל הכירה מכניסין בה עץ הפרור ומגיסין בה הרבה ומערבין אותה ומכין אותה בעץ הפרור עם צדדי הקדרה או בתוך הקערה עד שמתערב הבשר והריפות והמים ותסמך ותעשה כולה גוף אחד ופעמים מסירין המים מעל פניה ואחר כך מערבין אותה ופעמים מוסיפין לה מים חמין לפי מה שהיא צריכה כל אלו המעשים אסור או מותר.

והשיב ודאי שכל זה מותר הוא שהרי בפירוש תנינא (עדיות פ"ב מ"ו) השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום וכו' וקל וחומר להריפות **שכבר דכו אותם במדוכה כל צרכן ונתבשלו כל צרכן ואינן מחוסרין אלא מעט שחיקה** ועירוב ונתינת מים חמין לתוך הקדרה מותר, ואפילו לפי מה שכתבתי בסימן שי"ח (פה: דבור ראשון) שכל שהקדרה היא רותחת אסור משום דמגיס הוי כמבשל הכא מיד אחר שמורידין אותה מעל האש מותר להגיס בה כיון שכבר נתבשלה כל צרכה:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכא סעיף יט

לג) שום ובוסר ומלילות (עו) שריסקן מערב שבת, אם מחוסרים דיכה, אסור לגמור דיכתן בשבת; * ואם אין מחוסרים אלא שחיקה, מותר לגמור בשבת. (עז) <יד> לד) לפיכך כח מותר לגמור שחיקת (עח) הריפות בעץ פרור בקדירה בשבת, (עט) יח'] אחר שמורידין אותה מעל האש.

הגה: ומותר להחליק האוכל בשבת, ולא הוי בזה (פ) משום ממחק, כט הואיל ואפשר לאכלו (פא) בלא זה; ומ"מ המחמיר * במאכל של תפוחים וכדומה שדרכו בכך, * (פב) תע"ב (מרדכי ר"פ כלל גדול)...

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף יט

לפיכך. שאין מחוסרין אלא שחיק' מעט. תשו' הרמב"ם:

ט"ז אורח חיים סימן שכ ס"ק ה

(ה) מותר לסחוט לימונ"ש. - ..., ואם התפוח **מבושל** וסוחט שיצא ממנו פשיט' דשרי, **דהא סחט כל האוכל ממנו, ולא לחוצי' מימיו ממנו**[261], כנלע"ד:

תפארת ישראל בלכלת שבת כללי ל"ט מלאכות

אסור לרסק (קארטאפפעל) מבושלין, או שאר מאכל, משום טוחן. רק **בחיו מרוסקין קצת מותר** לגמור רסוקן (שכ"א שי"ט).

תהלה לדוד השמטות לסי' רנ"ב

ועי' מ"ש בסי' שכ"א סקכ"ט, ובאמת דברי הב"ח צ"ב, דלש וטוחן הוי שני הפכים, דלש עושה מגופים נפרדים גוף א', וטוחן עושה מג"א גופים נפרדים, ועכ"פ במרסק תפוח צלי או קארטאפל"ע מבושלין, **אין בזה לכאורה לא טוחן ולא לש, שחי' ג"א ונשארו גוף א'.**

משנה ברורה סימן שכא סעיף יט

(עו) שריסקן וכו' - דשלשה דברים יש בדברים הנידוכין להוציא מהן שמנן, ריסוק ודיכה ושחיקה, ושחיקה הוא יותר מדיכה, ולכך קאמר דאם נידוכו היטב מבעוד יום ואינו מחוסר אלא שחיקה כנגמר מלאכתו מבעוד יום דמי, ומותר לשחקו בשבת:

(עז) לפיכך מותר וכו' - ומ"מ יש ליזהר שלא לטרוף בכח [ב"ח ומ"א וא"ר דלא כט"ז]:

(עח) הריפות - מעשה דייסא [צג] והטעם כיון **שכבר דכו אותם במדוכה ונתבשלו כל צרכן ואין מחוסר אלא שחיקה מעט**:

(פב) תע"ב – ולמרח [צו] **תפוחים מבושלים על חלחם** וה"ה שומן וחמאה בודאי שרי:

שביתת השבת הטוחן ס"ק י"א

... ובספר תהלה לדוד סי' רנ"ב בהשמטות כתב ע"ז ודברי הב"ח צ"ב, דלש וטוחן הוי שני הפכים, דלש עושה מגופים נפרדים גוף אחד, וטוחן עושה מגוף אחד גופים נפרדים, ועכ"פ במרסק תפוח צלי או קארטאפלעס מבושלים, אין בזה לכאורה לא טוחן ולא לש, שהי' גוף אחד ונשארו גוף אחד עכ"ל.

והנה גבי שום מבואר בהדיא בירושלמי [מט.] כד שחיק במדוכתא חייב משום טוחן, ואע"פ שנעשה גוף אחד ע"י הדיכה, אך משמע שם דאינו חייב משום דש, אלא כשנותן משקין, ואקוה לדבר מזה במלאכת לש אי"ה.

ואפ"ל דאע"פ שנעשו השומים מחוברין ע"י הדיכה, מכל מקום הם כבלילה רכה ואין ניטלין כ"כ כאחת, משא"כ בתפוחי אדמה מבושלים שנעשו גוש אחד ע"י המיעוך, ואינו מוכרח דמכל מקום הם נפרכים בקל.

ובכלכלת שבת [מ' טוחן] כתב דתפוחי אדמה מבושלים אסור לרסקם, רק בהיו מרוסקים קצת מותר לגמור רסוקן, והוציא זה מדין שחיקת הרפות הנ"ל, ובזכרוני כי מו"ר הגה"צ ר' חיים ליב מסטאוויסק ז"ל אמר לי כי לא נראה לו דין זה, ולא אמר לי הטעם באריכות, ולכאורה יש לדון בזה להתיר משום דמיתאכיל בלאו הכי, כענין שאמרו בשבת ק"ט, ולאו דוקא לענין ברירה שהרי שם דימו זה לענין שריקא טויא ע"ש בפירש"י, ועכ"פ סמוך לאכילה בכל ענין מותר כמ"ש לקמן בסמוך.

חזון איש סימן נז [קטע י"ב]

---

[260] יל"ע דיאסר מצד טוחן, וי"ל דאין המציאות שם בריסוק של הפרדת חלק מחלק, אלא רק נתינת צורה שונה, מארוך לרחב ומגבוה ולנמוך, ואינו מפריד החיבורין, רק מרכך עצמו מעט, וריסוק שנידון משום טוחן הוא שמפריד הדבקים, וגם בדברים לחים שנשארים דבוקים זה בזה, שדנו האחרונים בתראי, ודעת חזו"א סימן נ"ז לאיסור דלא כתהלה לדוד ואגרו"מ, היינו שרק לא נשתנו בצורתם הסופית, אבל בפנימיות שלהם נפרדו חלק זה מזה, משא"כ היכא שרק משנה צורה כמשנה הגומי אין זה טוחן, וקרוב לסברא זו מבואר בחזו"א סי' נ"ז וז"ל "דמיירי שאינן נפרכין לרסיסים, אלא נעשין רכין ואין זה טחינה".

[261] [מובא במשנ"ב ס"ק ט], והיינו דדש לא מיקרי אלא במפריד אוכל מן פסולת שעוטפו, וכן סוחט שמפריד משקה מאוכל, אבל לא בשוחק האוכל כולו עם המשקה שבו, ויל"ע אם נשאר הקליפה קיימת, וא"כ מאי שנא מזו"ע, ועמד בזה התפאר"י בכלכלת שבת הדש [וע"ש שהעתיק סברת הט"ז להתיר סחיטת לימונים כיון "שסוחט כל המאכל שבתוכן ואינו מתכוון לסחוט מימיהן לבד"], ותירץ "דשאני התם שאין תוך קליפת ענב רק משקה, משא"כ הכא יש (בציטראן) משקה ואוכל, והוא סוחט כל מה שבתוכה, הו"ל שפיר אוכלא דאפרת", וצ"ב, דאמנם לולי שבישלו היה נשאר אוכל עוד בתפוח, אבל מה אכפ"ל שיוצא עם המשקה, עכ"פ יוצא מן הקליפה.

עוד יל"ע דמ"מ יאסר מצד איסור טוחן, ואם נימא דבישול מפקיע מידי טוחן, דנוח טחינתו, עי' חזו"א נח ס"ק ט, אבל היתר זה צ"ע, עי' בדרכי ברוך. עוי"ל דמיירי לאלתר, ולאלתר מתיר טוחן, כמש"כ הרשב"א בשו"ת ח"ה עי' ברמ"א בשו"ע שכ"א סי"ב, [מיהו לדינא החמיר במשנ"ב שם], ואין זה היתר לגבי סוחט.

לענין חיוב טוחן אין נפקותא בין דבר יבש שמתפרד לרסיסים נפרדים ובין דבר רטוב שמתדבק בטחינתו לגוש עב[262], שהרי דבילה וגרוגרות שנכתשין מתדבקים לגוש, ומ"מ יש בהן משום טוחן, וכן הר"מ פכ"א הי"ג כתב דמותר לגמור שחיקת הריפות בקדירה שמורידה מעל האש, כיון שאין מחוסרין דיכה, ומבואר דמצד שמתדבקין לגוש אחד לא נגרע איסור טחינה, וכן בהא דתנן שבת קל"ג א' לועס בשיניו פרש"י ותוס' דמרויחין שהמלאכה ע"י שינוי, אבל במה שנעשה גוש אחד כדרך הלעיסה לא הרווחנו כלום.

וכן הדין נותן דחיבור הנעשה ע"י הלחות לא חשיב חיבור, וכמבואר בר"מ פ"ו מטו"א הי"ד שאין חיבורי אדם חיבור, והנה קדם ששחק את הבננא טמא שנגע בה טימא את כולה, ואם נגע בשחוקה אין טמא אלא מקום מגעו, ובננא שחתכה דק דק חייב משום טוחן, ושחוקה שהפרידה בסכין לפרורין דקין, אין טחינה אחר טחינה.

חזון איש נח ס"ק ט

סימן שכ"א סעי' י"ט לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות כו', כתב במ"ב בשם אחרונים ז"ל ומ"מ יש ליזהר שלא לטרוף בכח, ואמנם בתשובת הר"מ שהביא ב"י מבואר בהדיא דמותר לטרוף בכח וכמש"כ הב"ח, ומש"כ הב"ח שהר"מ בחיבורו חזר בו, תמוה שדין איסור טריפה בכח תניא בהדיא בגמ' ואיך יתכן שהר"מ הורה להיתר דבר שאיסורו מפורש בגמ'.

ונראה דכשם **שבישולו מפקיעתו ממלאכת טחינה כיון שטחינתו נוחה ואין שם מלאכה עלה**[263], כמו כן לאו שם לישה עלה, ומיהו אם הריפות יבישות אפשר דאסור ליתן עליהן משקה ולערבם, ומיהו אם יש מקצת משקה מע"ש נראה דמותר להוסיף, ולפי זה הא דאמרו שבת קמ"ה א' סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה, היינו אפילו לערב, ואף לטרוף בכח, מיהו בתבשיל בלא"ה לא שייך לישה, שאין המשקה מדבק את הפזור אלא אדרבה מרכך את העב וכמש"כ לעיל.

ערוך השולחן אורח חיים סימן שכא סעיף לט

וכל זה במקום שיכול לאכול בלא השחיקה והמריחה, אבל כשבלא זה אינו יכול לאכול פשיטא שאסור, דאע"ג דאפשר דאין מירוח באוכלין הא גם אין עיבוד באוכלין, ומ"מ אסור מדרבנן כמו שנתבאר [שם סקכ"ט] אמנם לפי דעת הרמב"ם גם שם אין איסור מטעם עיבוד כמו שבארנו, ומ"מ יש להחמיר וגם לבד זה כתב רבינו הרמ"א בסעיף י"ט דמ"מ המחמיר במאכל של תפוחים וכדומה שדרכו בכך תבא עליו ברכה עכ"ל, **וחעולם נוחגים היתר לדוך ולמרח תפוחי אדמה חמבושלים בצאלינ"ט וכן קטניות שבצאלינ"ט**, מיהו מירוח קל הוא ומותר לכל הדיעות, עוד כתב רבינו הרמ"א דאסור לקלוף שומים ובצלים כשקולף להניח אבל לאכול לאלתר שרי עכ"ל והטעם משום בורר וכמ"ש בסי' שי"ט:

[262] לעיל [אות ד] כתב "או דמיירי שאינן נפרכין לרסיסים, אלא נעשין רכין, ואין זה טחינה", ואין כאן סתירה, כי לעיל מדבר על אופן שאין בו הפרדת חלק מחלק, אלא רק נתינת צורה שונה, כמו מארוך לרחב ומגבוה ולנמוך, ואינו מפריך החיבור, רק מרכך עצמו מעט, וריסוק שנידון משום טוחן הוא שמפריד הדבקים, אלא שבדברים לחים למרות מעשיו הם נשארים דבוקים זה בזה, ובזה דעתו לחיב, לפי שאמנם לא נשתנו בצורתם הסופית, אבל בפנימיות שלהם נפרדו חלק זה מזה, משא"כ היכא שרק משנה צורה כמשנה הגומי אין זה טוחן.

ולפי"ז דין ריסוק בננות יהיה תלוי בהווה, אם עושה במזלג ודוחק בהחלט והבננה יוצאת מתוך הדוחק אל בין השינים, הרי זה הפרדה, ורק הלחות גורמת שיזחור וידבק, וזה טוחן לדעת רבנו, [וכן גבי טומאה אין זה חיבור], אבל אם דוחק כל הבננה יחד, כגון שדוחסה בין כוס לכוס, אין כאן הפרדה רק שינוי צורה וריכוך פנימי, ואם זה מספיק לתינוקות שפיר דמי, [וכן גבי טומאה הרי זה חיבור].

והיה מקום לחדש יותר ולומר דגם באופן שמפריד בעצם דיבוק הפרי, אלא שמחמת לחותו נשאר מחובר, דגם זה אין זה טוחן, כיון שאין כאן שלב שנפרד זה מזה, אף שבעומק המציאות הם נפרדו ונתחברו בלחות, [ואכן לגבי טומאה יהיה הדין כד' החזו"א דאין זה חיבור], מ"מ אין כאן מעשה טחינה.

ועי' בתהלה לדוד השמטות לסי' רנ"ב שכתב "במרסק תפוח צלי או קארטאפל"ע מבושלין, אין בזה לכאורה לא טוחן ולא לש, שהי' ג"א ונשארו גוף א'", ויל"ע אם כוונתו דלא נפרדו רק נתמעטו, או אפי' נפרדו ביסודם כיון שבפועל נשארו דבוקים כסברא בתרא. ע"ע באגרו"מ שג"כ נתווכח בענין הזה, ועי' גם בענף ח'.

[263] צ"ע מנא ליה, דבישולו הוא שמפקיעו מטוחן, הא הרי מיירי בניזדוכו.

קצות השלחן – בדי השלחן כא

וכ' בס' שבה"ש בשם תל"ד דלרסק תפוח צלוי או תפוחי אדמה אין בהם לא טוחן ולא לש, והתפא"י כ' דאסור, וסמוך לסעודה מותר בכל ענין.

שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן עד טוחן ה'

(ה) האם מותר לרסק תפוחי אדמה שנתבשלו, דהתפא"י אסר אלא בהיו מרוסקים קצת (כבסי' שכ"א סעי' י"ט) ומה הגדר בדברים אלה.

תשובה: מכיון שהתם הוא דוקא בנעשו כבר ריסוק ודיכה ואין מחוסרין אלא שחיקה מותר, שזה לא שייך בתפוחי אדמה, וצריך לומר בטעם המחבר שמתיר לגמור שחיקת הריפות בעץ פרור בשבת אחר שמורידין מעל האש, דהוא כדכתב הב"י בשם תשובת הרמב"ם משום שנתבשלו כל צרכן ואינן מחוסרין אלא מעט שחיקה, כי **מש"כ גם שדכו אותם במדוכה כל צרכן לא מובן שזה עשיית חריפות**[264], **שעדיין ליכא בזה טחינה** וצ"ע, עכ"פ הבשול הועיל בריפות שהם בזה לבד כשחוקין הרבה ואין מחוסרין אלא מעט שחיקה, ובתפוחי אדמה שהוא אחר שנתבשלו אולי מצד שנתרככו בזה טובא דמי להריפות, וג"כ **שצריך שיהיו מרוסקין הרבה שלא יחסרו אלא מעט שחיקה** ותמוה לשון התפא"י שמתיר במרוסקין קצת, ובננות שאינם מבושלים אף שהם רכין בעצמן ליכא מעלת בשול, **שאינו דומה חריכוך דבשול דנעשה מזה גם ריסוק ע"י שנסדקו וחן ניפוחין** ע"י הבשול במים שליכא זה בריכוך הבננות שלכן אין להתיר בתפו"א, אלא כשכבר מרוסק היטב אך לאיזה תינוק רוצה יותר לשחוק.

אז נדברו חלק ה סימן יא

לענין מלאכת טוחן שכתבתי להחמיר גם במבושל, וע"ז העיר לנכון שבחז"א סימן נ"ח סק"ט לא כתב כן, וגם שואל היטב דמ"ש מבננות דיש איסור טחינה, אמנם מש"ע סוף סימן שכ"א והוא לשון הרמב"ם בפכ"א דמותר לגמור שחיקת הריפות וכו', ומיירי נמי משום טוחן כדמשמע מהתשובה המובא בב"י, ודוקא במרוסקים קצת, אבל לולא זאת אסור הרי דגם במבושל שייך טוחן, וזה ראיית התפארת ישראל, וכן מהא דאמרו שאין טחינה אחר טחינה בלחם משמע דשייך טחינה באפוי ומבושל, **ובתחלה לדוד מסתפק לחקל בזה משום דנעשה גוף אחד ע"י חמיעוך, משמע ממנו דנמי אין לחקל משום דחוא מבושל**, וכיון שאנו פוסקים כהחז"א דשייך טחינה בבננות א"כ ליתא להתיר של התהלה לדוד, ולמעשה מסיק נמי השביתת שבת להחמיר לכתחילה לעשות סמוך לסעודה, (וכ"ז נרמז במש"כ שם בסוגריים), ואינו קשה מהחז"א כיון דעולה על דברי הר"מ והש"ע הנ"ל דמיירי המרוסק קצת מע"ש.

ומה שכתבתי שיש להקל בשינוי אפי' אם אינו סמוך לסעודה צ"ע בזה, שאין מקור לזה כיון שאנו מחמרינן בגידולי קרקע, א"כ גם במבושל אין להקל, ואם להקל במקום צורך יש להקל סמוך לסעודה אפי' בלא שינוי רק במזלג כדרכו, אבל בדרך כלל אין צורך להקל שאפשר לעשות בשינוי, [וראיתי בספר שמירת שבת כהלכתה דמיקל לגמרי אף שמביא כל הנ"ל וזה פלא], וגם המנחת שבת מחמיר.

ולפי מה דנקטינן כרוב הראשונים דאפי' בפירות וירקות הנאכלין כשהן חיים נמי שייך טחינה, כי תכלית המלאכה שיהא נוח לאכילה, א"כ גם במבושל שייר טחינה, [ונדחה בזה ראיית השביתת שבת עיי"ש].

שמירת שבת כהלכתה פרק ו

סעיף ט – פירות וירקות **שנתרככו מאד על ידי חבישול וחם נוחים מאד לריסוק** נפקע מהם איסור טחינה [כב] ולכן מותר למרוח פירות מבושלים (קונפיטורה) על פרוסת לחם וכדו' [כג].

סעיף י – אסור להעביר ירקות ותפוחי-אדמה מבושלים דרך מסננת על מנת לרסקם דק דק, ואסור לעשות כן גם אם רכים הם מאד ונוחים לריסוק, והטעם משום שהמסננת היא כלי המיועד למלאכה זו [כד], ואין היתר אלא למעכם במזלג, וגם זאת בתנאי שאמנם **נתמעכו לפחות במקצת לפני חבישול, או**

[264] הלשון מגומגם, והכוונה נעלמת, ומ"מ כללות כוונתו לכאורה, שנראה לו שלאו דוקא הוא, ובאמת לא נידוכו קודם, והדברים הם פלא מופלא, שמכח שאין מובן נוציא דברים מפשטן, לבנות היתר חדש, ובל נשכח שהמ"ב העתיק והדגיש לזה שמיירי בניזדוכו תחילה, מה שנראה דעכ"פ דעתו שהוא בדוקא. אמנם באמת האגרו"מ הגביל כ"כ היתרו למקום שנתמעך הרבה עד שכבר אין בו כ"כ חידוש דדומה לניזדוכו כבר.

שנתרככו על ידי חבישול עצמו וחם נוחים למעיכה, ומותר למעכם לא רק בידית המזלג, אלא אף בשיניו [כה].

הערה כב - חזו"א סי נח ס"ק ט ד"ה סימן וכ"ה בתהל"ד בהשמטות לסי רנב, ועיין ש"ש מלאכת טוחן בב"ר ס"ק יא, אולם שמעתי מפי הגרש"ז אויערבך זצ"ל דכל זה דוקא **אם כבר נתמעכו ואינם מחוסרים אלא שחיקה מועטת, וכחזיא דסי' שכא סע' יט**, וכ"ה בכלכלת שבת מלאכת טוחן, ועיין שו"ת אג"מ ח"ד סי' עד טוחן ס"ק ה.

הערה כג - סי' שכא סע' יט ברמ"א ובמ"ב ס"ק פב ובביה"ל ד"ה תע"ב ועיין קצוה"ש סי קמו בבדה"ש ס"ק יב

ארחות שבת פרק ו

טחינה במאכלים מבושלים

כתב הרמב"ם בפכ"א משבת הי"ג מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור בתוך הקדרה בשבת אחר שמורידין אותה מעל האש, והכוונה בזה שהיו מבשלין מערב שבת תבשיל שיש בתוכו גריסים ובשר והיה עומד על האש במשך השבת, וכשרצו לאוכלו הורידוהו מהאש וכחשו אותו היטב בכף עד שהבשר והגריסים היו נימוחים ומתערבים היטב ונעשים עיסה אחת, ונמצא בדברי הרמב"ם האלו דין מחודש שאין בפעולה זו משום איסור טוחן, וביאר הרמב"ם שם שהטעם הוא משום **שחגריסים כבר נידוכו** מבעוד יום **וגם נתבשלו**, והבישול הוסיף וריכך אותם, ושוב אין בהם איסור טוחן, **ולמדו מכאן חפוסקים** [יט] שפירות וירקות **שנתבשלו ונתרככו חיטב** אין איסור לרסקם[265].

ודע דכל זה דוקא אם הפרי נתרכך על ידי מעשה אדם, כגון על ידי בישול, אבל פרי שנתרכך מעצמו, כגון אבוקדו או בננה אסור לרסקו [כ].

ריסוק פירות שנתרככו היטב על ידי בישול

ט. פרי שהתבשל או נאפה **ונתרכך חיטב** על ידי הבישול מותר לרסקו ואין בזה משום איסור טוחן, והטעם משום שהריכוך שנעשה על ידי הבישול מחשיב את הפרי כאילו כבר נפרדו חלקיו זה מזה.

ולכן מותר לרסק תפוחי אדמה וקטניות שנתבשלו **ונתרככו חיטב** ומותר לעשות כן אף במזלג, אך אין להשתמש לצורך הריסוק בכלי המיועד לכך, משום דהוי עובדין דחול [כא], וראה הערה [כב].

מריחת ריבה

י מותר למרוח על גבי פרוסת לחם ריבה שיש בתוכה פירות **שנתרככו חיטב** [כג]

טחינת דברים שאינם מתפרדים לחתיכות נפרדות

יא איסור טוחן נאמר אף במרסק בננה או אבוקדו וכדומה אף שאינם מתפרדים לחתיכות נפרדות, אלא הכל נעשה עיסה אחת [כד].

ריסוק אבוקדו ובננה ומריחתם

יב פרי שלא נתבשל אסור לרסקו אף אם הוא רך מאד [כה] ולכן אסור לרסק אבוקדו או בננה אף שנתרככו היטב וראה הערה [כו]

יג ולכן אסור למרוח אבוקדו על פרוסת חלה משום שהמעיכה הנעשית בשעת המריחה נחשבת כטחינה [ועיין לעיל סעיף ח' מש"כ בענין ריסוק פירות בסמוך לאכילה].

מקורות :

יט תחל"ד סוף סי' רנ"ב[266] חזו"א סי' נ"ח ס"ק ט' וז"ל החזו"א בישולו מפקיעתו ממלאכת טחינה כיון שטחינתו נוחה ואין שם מלאכה עליו עכ"ל, ועי' גם ברמ"א סי' שכ"א סי"ט בשם המרדכי דהיו ממרחים תפוחים מבושלים על גבי הפת, ומבואר שאין בזה משום טוחן[267].

כ חזו"א שם[268] ושש"כ פ"ו ס"ז בשם הגרשז"א זצ"ל.

כא שש"כ פ"ו ס"י.

כב עיין בספר שש"כ פ"ו הערה כ"א שכתב בשם הגרשז"א זצ"ל שאם תפוחי האדמה והקטניות **לא התרככו חיטב** אין לרסקם.

כג כנ"ל סעיף ט'.

כד חזו"א סי' כ"ז ד"ה לענין ולמד כן מהא דאסרו בתוספתא לרסק גרוגרת ודבלה לפני הזקנים, וכן מהמבואר בגמ' שבת קלד: שהלועס כמון בשיניים שלא על מנת לאוכלו הוי טוחן אף שהוא מתדבק, ובספר תהלה לדוד בהשמטות לסי' רנ"ב ובשו"ת אג"מ אור"ח ח"ד סי' ע"ד מלאכת טוחן ס"ק ב' התירו ריסוק בננה וכיוצ"ב שמתדבקים מאד ואינם מפורדים כלל, [וכתב שם האג"מ שבדק ומצא שבמציאות יש הבדל בין גרוגרת[269] מרוסקת לבין בננה מרוסקת, שהגרוגרת המרוסקת מפורדת טפי].

כה חזו"א סי' נ"ח ס"ק ט'.

כו וכתב הגרשז"א זצ"ל בספר שש"כ פ סעיף ז' שאם נתרככו כ"כ עד שכאשר אוחז במקצת הפרי אין השאר נגרר אחריו אין בזה איסור טוחן, והחזו"א סי' נ"ח סק"ט לא חילק בזה.

חוט שני פרק י"ב – טוחן ס"ק ד

[ג] פירות וירקות שנתבשלו היטב עד **שנתרככו מחמת חבישול שמתרסקים בכל לחץ קטן** [לז] **נפקע מהם איסור טחינה** ומותר לחתכם או לרסקם או למורחם על הלחם וכדו', לפיכך תפו"א וכדו' שנתבשל היטב וכנ"ל מע"ש מותר לחותכו בשבת ע"י שיני המזלג או לרסקו.

הערה לז – עיין לשון החזו"א סי' נ"ח ס"ק ט' ד"ה סימן שכ"א שכתב דכשם שבישלו מפקיעתו ממלאכת טחינה כיון שטחינתו נוחה ואין שם מלאכה עלה וכו'.

חוט שני פרק י"ב – טוחן ס"ק ג

יש לדון בגידולי קרקע כגון פירות או ירקות שהם חיין אך הם רכים מאוד, האם שייך בהם מלאכת טחינה בשבת, די"ל דגדר מלאכת טחינה הוא לפורר דבר שלם ולעשותו חלקים קטנים, דהיינו שבירתה ופירוד חלקיה ואז אסור אף אם חוזרים ומדבקים זה לזה, אבל כגון בננה או אבוקדו שהם רכים מאוד כשמרסקם או מורחם על הלחם מסתברא, **דאין כאן פעולת שבירה ופירוד חלקים אלא רק שינוי צורתה** ע"י הריסוק או ע"י המריחה על הלחם, ולפי"ז אם **הם רכים כל כך שאין כאן כלל פירוד חלקים, אלא רק שינוי הצורה יהיה מותר לעשותו בשבת**.

ועיין במש"כ החזו"א [לא] וז"ל ונראה דכשם שבישולו מפקיעתו ממלאכת טחינה כיון שטחינתו נוחה ואין שם מלאכה עלה עכ"ל, והיינו כעין מה שכתבנו שכל שהפרי רך לא שייך בהו מלאכת טוחן, אך **אפשר דלא התיר החזו"א אלא רק כאשר נעשית פעולת ריכוך בחפרי כמו בישול, אבל אם חפרי התרכך באופן טבעי עדיין לא נפקע ממנו שם מלאכת טוחן**, ועדיין צ"ע בזה, ויש להוסיף עוד שגם לא ברור מהו הגבול של פרי רך שלא שייך בזה מלאכת טחינה, לכן **למעשה יש להחמיר**.

הלכות שבת בשבת טוחן הלכה טז

---

[265] תימה הרי כבר הביאו דכתב הר"ם דמיירי דנידוכו מבעוד יום.

[266] ציון זה צ"ע, שהוא מתיר ריסוק קארטפלא"ך מצד דנשארים מדובקים בלחותם, [והובא בהערה כד] ויאמר כן גם בבננה שאינה מבושלת, ובזה חלק החזו"א סי' נ"ז והכריע לאיסור, וכן כתב ארחות שבת בפשיטות בסעיף יא, ועכ"פ אין זה ענין להיתר של דברים מבושלים, וע"ע בדרכי ברוך.

[267] נתבאר לעיל בהערה על המרדכי דאין משם הכרע, דהתם אין מפריד החיבורין, וע"ע דרכי ברוך.

[268] לא נמצא. [אבל יש בסימן נ"ז שאסור לטחון בננות, בלא לבאר מ"ש ממבושלים שכתב בסי' נ"ח, וגם אולי ברכים מאד, בדומה למבושלים עד שנתרככו מאד, מותר].

[269] גרוגרת היא יבשה, אבל רצינו שיבדוק בדבילה שהיא לחה, וצ"ע.

טז מיעוך תפו"א מבושלים - תפו"א מבושלים וכדו' **אסור לרסקם ולמעכן בשבת כדרכו**, ואף לאלתר, אף אם נתרככו ע"י הבישול, אא"כ הם כבר מרוסקים וממועכים מותר לגמור ריסוקן ומיעוכן כדרכן בשבת.

מקורות: רמב"ם פכ"א הי"ג מותר לגמור שחיקת הריפות בעץ הפרור בתוך הקדירה בשבת, ובתשובה ביאר הרמב"ם טעמו [מהדו' בלאו סי' ש"ה] והובא בב"י שם ס"ס שכ"א "ודאי שכ"ז מותר הוא ששנינו השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעו"י וק"ו להריפות שכבר דכו אותם במדוכה כל צרכן ונתבשלו כל צרכן ואינן מחוסרין אלא מעט שחיקה" ע"כ, והיינו שרק אם דכו אותן במדוכה מבעו"י [שזה יותר מריסוק מבעו"י] ונתבשלו שוב אין בהם משום טוחן וכ"כ במ"ב סי' שכ"א סקל"ח דהטעם בזה "כיון שכבר דכו אותם במדוכה ונתבשלו כל צרכן ואין מחוסרין אלא שחיקה מעט" ע"כ, אבל **הבישול לחוד ודאי לא מתיר חמיעוך וחטחינה**, וכ"כ בתפארת ישראל בכלכלת שבת, ואף תפו"א מבושלים כיון שעדיין אינן רכין רק קשין קצת יש בו משום טחינה.

ועי' בחזו"א סי' נ"ח סק"ט ד"ה (שמן) [סימן] שכ' לבאר למה מותר לגמור שחיקת הריפות ולטרוף בידים ואין בו משום לש, "דכשם שבישולו מפקיעתו מלאכת טחינה ואין שם מלאכה עליו כמו כן לאו שם לישה עלה" ע"כ, **ופשוט דאין כוונתו דבבישול לחוד חופקע מטחינה** רק כוונתו דאף בנתמעכו מבעו"י אינו מותר רק ע"י הבישול שהרי הבישול הפקיעו בזה מטחינה, אבל בלא מיעוך מבעו"י מפורש ברמב"ם בתשובתו דלא מהני, **ולפלא שבארחות שבת לסד מדברי הרמב"ם חללו לחתיר בפירות מבושלים** ונתרככו היטב ע"י הבישול לחוד להתיר ריסוקם בשבת בלא שנתמעכו מבעו"י, דלהדיא כ' הרמב"ם בתשו' שרק אם נתמעכו, **וכ"כ הגרשז"א זצ"ל בשש"כ או' כ"א דכ"ז דוקא אם נתמעכו ואינן מחוסרין אלא טחינה מועטת**.

וכ"ז בתפו"א מבושלים אבל תפו"ע מבושלים שמתמעכין הרבה בבישולם ראה הע' הבאה.

ענף ט – טוחן אחר טוחן [פירור פת ומלח][270]

ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן – קכ]

ולפרר לחם מותר מאחר שנטחן כבר לא מצינו טוחן אחר טוחן, כך ראיתי כתוב בשם רבינו יוסף מפירוש רבינו שמואל זכר שניהם לברכה.

סמ"ג לאוין סימן סה

וכתב רבי יוסף בשם רבי' שמואל שמותר לפרר לחם שמאחר שנטחן כבר לא מצינו טוחן אחר טוחן (ע"פ יראים שם קלג, ב).

מרדכי מסכת שבת פרק כלל גדול רמז שסה

דסלית סילתי (פסק ר"י) [*ר' פסק] דמותר לפרר לחם אחרי שנטחן כבר דלא מצינו טוחן אחר טוחן:

שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף עד עמוד ב

... ויש מחמירין ואוסרין לפרר פת **לתינוק בשבת, לפי שהוא מחוסר הכשר אחר**[271], ולא נהיר **דכל דטוחן אחר טוחן לית ביה משום טוחן**, ..

חידושי הר"ן (מיוחס לו) מסכת שבת דף עד עמוד ב

נדפס ענף א.

הנהות מיימוניות הלכות שבת פרק כא הלכה יח

[ע] אמר רב פפא האי מאן דפרים סילקא חייב משום טוחן, וכתבו התוס' דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי. והר"ר יוסף כתב בשם רבינו שמואל דלחם מותר לפרר מאחר שכבר נטחן, ורא"מ כתב דאסור לפרר פירות לפירורין דקין[272] ע"כ:

ספר כלבו סימן לא

כתב הר"ף ז"ל וז"ל ושמעתי בשם הרב מקינון ז"ל שמלח הגס של ים שמותר לפזרו על השלחן מעט ולהדקו בקתא דסכינא, אבל **מלח של שלינ"ש שנעשה דק מתחילתו ואח"כ עושין ממנו פתיתין גדולים מותר** לחתוך ממנו בסכין **מדי דחוה אפת**, והכי איתא בתוספות דשבת אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל בקתא דסכינא שרי עכ"ל.

תוספות מסכת ביצה דף יד עמוד א

בית הלל אומרים תבלין נידוכין במדוך של אבן - ... אבל מלח של ים צריך שינוי לדוך אותו גרעין גרעין, אבל שלינייונ"י אין צריך שנוי, **חואיל וחוא עשוי בידי אדם**.

מהרש"א חידושי הלכות מסכת ביצה דף יד עמוד א

תוספות בד"ה בה"א תבלין נדוכין כו' אבל מלח של ים צריך שינוי כו' אבל שלנו א"צ שינוי כו' עכ"ל התוספ' כן הוא בספרים מוגהים, ואיך שיהיה לא ידענו בכוון דבריהם באיזה מלח איירי בשמעתין, **ומאין יצא לחם חילוק זה:**

אמרי בינה דיני יום טוב סימן ד

... ומ"ש דלכך מותר מלח בשינוי דסובר כמ"מ דאין טחינה אלא בפירות, תם אני ולא אדע היכן כתב זה במ"מ דל"ש טחינה רק בפירות[273], ואף בעפר מבואר בש"ס דשבת דשייך טחינה וכן מלח.

ובתוס' ביצה (דף י"ד) כתבו דמלח שלנו א"צ שינוי הואיל והוא עשוי בידי אדם, ובמהרש"א שם כתב לא ידענו באיזה מלח איירי ומאין יצא להם חילוק זה, אולם הדבר מבואר ברמ"א (סי' שכ"א ס"פ) דדוקא מלח הגס, אבל מלח שהי' דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין, מותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת, [יעוי"ש בעו"ש דדוקא בסכין מפני מראית עין ומדברי תוס' מבואר דל"ב שינוי ואולי דוקא ביום טוב ולא בשבת], ובזה ליכא טוחן מה דנעשה ע"י בישול הדיבוק, והוי כמו אין טוחן אחר טוחן, אבל במלח הגס דאיירי בש"ס ופוסקים דבעי שינוי ודאי הוי טוחן ממש והדוכה בשבת כדרכו חייב משום טוחן, ויקשה באמת על דעת תוס' מגילה הנז' דמה מועיל השינוי כיון דהוי מלאכה גמורה:

שו"ת הריב"ש סימן קפד[274]

עוד כתבת שנשאלת מהו לגרוד את הגבינה בשבת בכלי שהוא מורג חרוץ בעל פיפיות הנקרא בערבי אסכרפא"ג, ונסתפקת בדבר ... וכל שכן לפי ספר המצות דמתיר פרירת פתותי לחם משום דאין טחינה אחר טחינה, **דבגבינה ליתא לחחוא טעמא**[275], וראוי לאסור הגרידה בכלי הנזכר, ...

תשובה כבר עמדת על כל הצדדין שאפשר לישא וליתן על ענין זו והבאת כל הראיות הדומות לנדון אם לאסור אם להתר...

---

[270] עי' גם בענף ו' בענין גרידת גבינה, וענף י"א בענין טיט שע"ג בגד.

[271] המשמעות ששיטות אלו הסכימו לדעה זו, דדוקא גבי סילקא חייב, לפי שאין נאכל כמות שהוא, וצריך הכשר אחר, אבל מ"מ ס"ל דפירור פת לצורך תינוק אף הוא בכלל, כיון שאין התינוק יכול לאכלו כך בלא פירור. וזה דלא כתרוה"ד סי' נ"ו, שעמד בזה וכתב שאף המתקן האוכל למי שאין ראוי לאכול בלא תיקון שרי, דאזלינן בתר רובא דעלמא, [ואמנם חזו"א סי' נ"ז כתב דקבוצת זקנים שאני, ור"ל דדברי תרוה"ד ביחיד שאין יכול לאוכל, ולפי"ז ה"נ י"ל דקבוצת תינוקות שאני, אבל זה חילוק מחודש ביותר, ובמקו"א כתבנו]. והנה עכ"פ מבואר דגם זה בכלל צורך הכשר אחר, מה שהתינוק אין אוכלו גס, וצריך את הפירור, אע"פ שאין צריך בישול ממש.

והנה התרוה"ד מוכיח דכל מאן דשרי פת מצד טוחן אחר טוחן, ס"ל דאסור חיתוך באוכלין, והחזו"א סי' נ"ז החזיק בדבריו מאד כדי לחזק בדק הבית של השיטה שס"ל דיש טוחן באוכלים, אבל מתברר התרוה"ד לשיטתו דוקא, דאילו לפי"ד רבנו אין זה מכריע, די"ל דטעם זה לא נצרכה אלא להתיר אף לפני מי שאין יכול לאכול, אבל לפני מי שיכול לאכול בלא חיתוך, אפ' דשרי בלא טעם זה דטוחן אחר טוחן. ובמכתב מהגר"ב זילבר זצ"ל לחזו"א צידד לנטות מדברי התרוה"ד שקבע ראיה מהרשב"ם דאוכלים אסור, [ודרך דחייתו לא ידעתי], והשיב החזו"א דאין אנו רשאין לחלוק על התרוה"ד שקבע ראיה משיטות אלו, אבל להאמור הוא מחלוקת ראשונים.

[272] עי' מש"כ ע"ז בתרוה"ד סי' נו.

[273] עי' במגיד משנה פכ"א הלכה יח על לשון הר"ם אין טחינה בפירות, וז"ל "ובמקצת ספרי רבינו ראיתי שאין טחינה אלא בפירות, ובמקצתן שאין טחינה בפירות, ולא הבנתי אחת מן הנוסחאות, אבל הראשונה נראית יותר".

[274] נדפס בשלמות בענף ו' גרידת גבינה.

[275] דבר זה צ"ב, בפרט לדעת חזו"א בגדר אין טוחן אחר טוחן, ועי' מש"כ בדרכי ברוך.

תוספתא מסכת שבת פרק טו[276]

ר' דוסתאי ברבי ינאי אמר משם ר"א, מוללין את המלול ומציעין את המוצע ואופין את האפוי ומבשלין את המבושל.

מנחת ביכורים תוספתא שבת פט"ו

את המלול, אם כבר נמלל ונאפה ונעשה חתיכה א' מותר לחזור ולמלול **דאין טוחן אחר טוחן**.

חסדי דוד תוספתא שבת פט"ו

רבי דוסתאי וכו' לא ראיתיה בשום מקום, וקשה הדבר ליישבו, ואיברא דתנינן במתני' פ' חבית [דף קמ"ה ע"ב] כל שבא בחמין מערב שבת שורין אותו בחמין בשבת, ואמרינן התם בגמ' כגון תרנגולתיה דר' אבא, מיהו היינו דוקא שרייה בחמין בלבד, אבל בישול או אפיה ממש, אע"ג דכבר מבושל כל צרכו אסור, ואע"ג דחיובא ליכא מ"מ לא אשכחן מאן דשרי לכתחלה[277], וגם לישנא דמציעין את המוצע לא ידענא מאי היא, ואפשר דט"ס הוא וצ"ל וצובעין את הצבוע, ומ"מ איך שיהיה ודאי דלא קי"ל כהך מתניתא.

שלטי הגיבורים דף לב עמוד א מדפי הרי"ף[278]

... מיהו התוס' כתבו דוקא בחתיכת ירק שייך טחינה, אבל לא בחתיכת שאר אוכלי, וכ"כ סמ"ג שמותר לפרר הלחם דלא שייך טחינה בתר טחינה, **וראיה אוסר לפרר פירורי לחם בשבת**[279], ויש אוסרין לפרר ולחתוך דק דק שום פרי, דבכל הפירות שייך טחינה, ובמקצת נוסחאות מיימוני כתוב כן.

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכא סעיף ח

ז) ט') אין כותתין מלח במדוך (כו) של עץ, ח) אבל מרסק הוא (כז) ביד (כח) של סכין ובעץ הפרור (כט) ואינו חושש. הגה: **ולוקח מלח הגס, לוקח מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעקה פתיתין, ט) מותר (ל) לחתכו בסכין כמו שחותך חפת** (כל זו).

משנה ברורה סימן שכא סעיף ח

(ל) לחתכו בסכין - היינו אפי' דק דק כמו לענין חתיכת הפת ומשום דאין טוחן אחר טוחן ומ"מ במכתשת אף מלח זה אסור לכתוש [עו"ש ע"ש] וכתב הפמ"ג דצוקע"ר ג"כ דינו כמו מלח זה:

שולחן ערוך סימן שכא סעיף יב

הגה: ... אבל מותר * (מ) לפרר לחם לפני התרנגולים, (מא) דהואיל וכבר נטחן אין לחוש, דאין טוחן אחר טוחן (הגהות מיימוני פרק כ"א ור"ן פרק כלל גדול וסמ"ג)....

שולחן ערוך הלכות יום טוב סימן תקד סעיף ג

* (יד) ה ג) אין כותשין הריפות במכתשת גדולה, אבל כותשין במכתשת קטנה (טו) שזה הוא השינוי שלה; (טז) ו ובא"י, אפילו בקטנה אסור; * (יז) ג') וכיון שאין אנו יודעים עכשיו מה נקראת גדולה או קטנה, יש לאסור הכל. הגה: (יח) ז ומותר [ג] לגרור גבינה בי"ט על הכלי שהוא מורג חרוץ, (יט) מיהו ח צריך שינוי מעט, כמו דיכת מלח (ריב"ש סימן קפ"ד); (כ) ט וה"ה מצות, בלא שינוי, * {ב} משום **דאין טחינה באוכלין שחיו טחונין תחלה** (מהרי"ל).

משנה למלך הלכות חמץ ומצה פרק א הלכה ג

(א"ה[280] ... אמנם עיקרן של דברים כך הוא דביו"ט אף על גב דאינו יכול לשורפו ולא לפררו, מ"מ כיון דלא אסיר אלא מדרבנן לא קרינן ביה שבטל העשה דזה אנוס הוא שאסרו חכמים את הדבר, אבל בשבת דמן התורה אינו יכול לשורפו וגם לא לפררו, דאע"ג דלדעת רשב"ם מותר לפרר הלחם בשבת דלא מצינו טוחן אחר טוחן וכמ"ש הר"ן בפ' כלל גדול וכן פסק מור"ם בספר המפה סימן שכ"א, מ"מ **לדעת חרמב"ם**[281] **אסור לפרר חלחם בשבת דחזי תולדה דטוחן, וכט"ש בתשובת הרשב"א שחביא מרן בכ"ט פכ"א מהלכות שבת דין י"ח, וכן נראה מדברי חרב בעל תה"ד שחביא מרן ס' שכ"א** וע"ש[282].

ועוד נראה **דבנדון כזה שצריך לפרר עד אשר דק כדי לזרותו לרוח כ"ע מודו דחזי תולדה דטוחן** וחייב חטאת, וכדמוכח מדברי התוספות שבת (דף קי"ד ב) יע"ש[283]. וכיון שכן נמצא שאינו יכול לקיים העשה וזהו שהוצרך הדב"ש לאוקמה בשבת דוקא):

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף יב

ודוקא כו' דאין. תוספתא שם מוללין את המלול כו' **וה"ה לכל מלאכה כמ"ש שם**[284].

חיי אדם כלל יז סעיף ד

מותר לפרר לחם אפילו דק דק, הואיל דכבר נטחן, אין טחינה אחר טחינה. ויש ליזהר דוקא לאכול לאלתר, **דלמקצת פוסקים** גם בזה חייב (ג) (שם):

נשמת אדם כלל יז אות ג

ג דין זה אינו מוסכם דכן כתב הסמ"ג והגהות מימוניות והר"ן בשם רשב"ם מטעם דאין טוחן [אחר טוחן], וא"כ משמע דמותר לפרר אפי' דק דק אפי' לבו ביום, וכן משמע בר"ן פ' כלל גדול.

אבל ברשב"א הביאו הר"ן שם, והכ"מ בפ' כ"א הביא לשונו ממש, מוכח דס"ל דאין חילוק בין לחם לירקות, ואם טוחן לבו ביום חייב, וכ"כ המשנה למלך בפ"א מהל' חמץ בשמו, וכ' עוד[285] דכן דעת התוס' בשבת קי"ד, וכוונתו שהרי תוס' כתבו בפ' כלל גדול ע"ד ד"ה פרים סילקא דדוקא בסילקא חייב אבל לא שאר ירקות, וא"כ קשה מה שכתב בדף קי"ד ולא דמי לסילקא דחייב משום טוחן, דהא י"ל דקניבת הירק היינו שאר ירקות, **אע"כ דס"ל כשעושה חתיכות דקות מאד שייך טחינה בכל דבר, וחא דכתב בפ' כלל גדול דוקא סלקא, חיינו אפי' בחתיכות גדולות**, ובדף קי"ד אינם סותרים דבריהם, אלא שכתב[ו] די"ל דגם בכל דבר שייך טחינה אם הם דקין מאד:

פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא [סעיף יב] ס"ק י

... ומה שכתב הר"ב בסעיף י"ב לפרר לחם דאין טוחן היינו אף לאחר זמן. עיין במשנה למלך פרק א' מחמץ ומצה הלכה ג', [בדברי] המגיה, דהטוחן מצה לחזור לסולת יש טוחן אחר טוחן, ומביא דברי התוספות שבת קי"ד [ע"ב] ד"ה אלא, ויש לומר[286] התם בירק מחלקין בין חתיכות גדולות לקטנות, מה שאין כן

---

[276] עי' מנחת ביכורים ועי' ביאור הגר"א.

[277] י"ל דהכא מיירי בשריה בחמין וכיו"ב ולא בדרך שאסור משום דרבנן דמיחזי כמבשל.

[278] נדפס בשלמות בענף ד' [לאלתר].

[279] ד' השלה"ג צ"ע, דהיראים הביא מהרשב"ם דמותר לפרר לחם משום טוחן אחר טוחן, וכנראה שלא ראה דבריו בפנים, והיה לו גי' מוטעית מי שהעתיק דבריו האחרים של היראים "הלכך יזהר אדם שלא ישליך פירות לפירורין דקין", כאילו מדבר על פת, וכבר תמה עליו בטל אורות הספרדי.

[280] הדברים מן המגיה של המל"מ.

[281] מה שכתב מהרמב"ם לא נתבאר, ובלשונו נראה שסמוך על הרשב"א בתשובה, אכן הראיה היא מהרשב"א שהבין כן, ולא מהרמב"ם, וצ"ע.

[282] שכתב וז"ל מ"מ נראה ואיכא למימר דבבשר מבושל או צלי דבנ"ד, כ"ע מודו דשרי. ולא דמי לעצים ופירות ולחם, דאינהו כולי גידולן מן הארץ, ויש במינן טחינה", הא קמן דלחם יש בו טחינה. אבל צ"ע דבפשוטו אין זה ראיה כלל, דכוונת התרוה"ד סמוכה על מש"כ קודם זה "אמנם כו' שם במרדכי דמותר לפרר לחם משום דנטחן כבר, ולא מצינו טוחן אחר טוחן, משמע אי לאו האי טעמא, הוי שייך טחינה בלחם, ואף על גב דאוכל הוא", א"כ זה כוונתו במש"כ דדוקא בלחים שייך, ר"ל שייך בעצם לולי הטעם דאין טוחן אחר טוחן, וכ"כ הדרישה סק"ב, וניכר דלא היה לפניו כללות לשונו רק העתקת בית יוסף.

[283] ראיתו אינה מובנת, ועי' פמ"ג במ"ז שכ"א סק"י דחה ראיתו, [ולכאורה אי"צ לפנים], ועי' מש"כ נשמת אדם חלק כלל יז אות ג' לבאר כוונתו בדרך מחודשת.

[284] איתא שם "מוללין את המלול ומציעין את המוצע ואופין את האפוי ומבשלין את המבושל", והנה המנחת ביכורים פי' דמוללין היינו גופיה טחינה, אבל בגר"א שכתב עוד וה"ה לכל מלאכה, משמע דלעולם מלילה הוא ענין אחר, מ"מ כיון דקתני שם היתירא בכמה אופני מלאכה, הרי שה"ה לכל מלאכה, וממילא גם בענין דידן בטוחן אחר טוחן, ועפ"ז וגם בלא"ה, משמע ודאי מדברי הגר"א דדין אחד הוא ביסודו, מה דאופין את האפוי ומבשלין את המבושל, ומה דטוחנין את הטחון, ודלא כחזו"א שחילק בסכינא חריפא בין זה לזה, וע"ע בדרכי ברוך כאן במלאכת טוחן, ועוד בהרחבה במלאכת מבשל ביסוד דין אין בא"ב.

[285] קיצר כאן, שהמל"מ כתב עוד דבנדון כזה שצריך לפרר עד אשר דק כדי לזרותו לרוח כ"ע מודו דהוי תולדה דטוחן וחייב חטאת, ואת זה מוכיח מתוס'.

[286] רבנו נחת לפנים, ובאמת ראית המגיה במל"מ קשה להבינה, ועי' נשמ"א כלל י"ז.

בטוחן אחר טוחן י"ל דאף מפרר דק לסולת אין טוחן מן התורה, ומדרבנן אסור על רי"ב אייז"ן כעובדין דחול, עיין מ"א [ס"ק] י"ב ואי"ה שם יבואר.

והוי יודע, דטוחן אין שייך אלא בגדולי קרקע, **ושחיה בתולדה גוף אחד ומפררו**[287], שהרי בתרומת הדשן סימן נ"ו כתב דאין עימור כו' [שבת עג, ב], יע"ש, ועיין פרק ח' הלכה ה' [משבת] במגיד משנה וכסף משנה שם, וסימן ש"מ במ"א [ס"ק] ט"ו **דמכל מקום מדרבנן יש עימור ודישה אף שאין גדולי קרקע**, ובורר משמע בסימן שי"ט [סעיף ג בהגה] שני מיני דגים (ממין) [מיקרי] **בורר מן חתורה**, יע"ש [תרומת הדשן] בסימן נ"ז. ובמשכן **אין לטילף חדא מחבריה**, דוקא עימור ודישה בגדולי קרקע ולא אינך (בורר קנקנים שיש בהן יין ושיש בהן שכר וכדומה משמע דהוה בורר גמור), ואם כן לפרר דגים חיין לעופות אסור על כל פנים מדרבנן, ובמ"א [אות] יו"ד יבואר אי"ה.

והטוחן לבינה אין חייב משום טוחן, **דנשרפה בכבשן ואין בתולדה**[288], אבל הטוחן רגב עפר הוה טוחן[289], דבמשכן סמנים נמי הכין הוא שיש מהם כאבנים באדמה. ומה שכתב התוספת שבת [ס"ק יז] דסכך אסור בעפר, התם מגרנך ויקבך כתיב [דברים טז, יג], בעינן דוקא גדולי קרקע ולא עפר, מה שאין כן טוחן עיקר טחינה שייך בדברים כאלו.

צוק"ר אין בו טוחן, כמו מלח שלנו, כבסעיף ח' [בהגה]:

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכא ס"ק יב

נדפס ענף ו' גרידת גבינה.

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן שב

[שו"ע] יבש אסור דהוי טוחן. לכאורה יש לדון כיון דמתחל' היה מפורר וע"י יבשות נדבק ונעשה מחובר יחד דאין טחינה אחר טחינה כדלקמן סי' שכ"א ס"ח בהג"ה:

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן תקד סעיף ג

[הגה] דאין טחינה באוכלים וכו'. לא ידעתי למאי דייק בזה. ולא נקיט סתם דאין טחינה אחר טחינה. ובלבוש נקיט באמת סתם, **וע' לעיל ס"י ש"ב ס"ז:**

שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורא קמא סימן כ[290]

... וראיה לזה ממ"ש הרמ"א (סי' שכ"א ס"ח) ודוקא מלח הגס, אבל מלח הדק ונתבשל ונעשה פתיתין מותר לחתכו כמו דחותך הפת, **חרי דחתיר רק מטעם אין טחינה אחר טחינה כמו דשרי פת טח"ט** ...

טל אורות הספרדי מלאכת טוחן

ומה שכתב דמותר לפרר לחם אחרי שנטחן כבר, דלא מצינו טוחן אחר טוחן וכו', **נראה דאי לאו דאי טעמא, חזה שייך טחינה באוכלין**, וכן כתב הסמ"ג במלאכת הטוחן בשם רשב"ם ז"ל יעוין שם, וגם בהגהות מימוניות בפרק כא מהלכות שבת כתב כן, יעוין שם, וראיתי להרב שלטי הגבורים בפרק כלל גדול שכתב דהרא"ם ז"ל אוסר לפרר פירורין לחם בשבת, יעוין שם, ולא ידעתי היכן מצא כן שהרא"ם אוסר, שהרי בספר יראים במלאכת הטוחן כתב וזה לשונו הילכך יש להזהר שלא לפרר פירות לפירורין דקין, ושיעור דקיקתן ופרירתן לא ידעתי לפרש, ולפרר לחם מותר מאחר שנטחן כבר, דלא מצינו טוחן אחר טוחן דאסור, עד כאן, מפורש יוצא מדברי הרא"ם דמותר לפרר לחם מהטעם האמור, וצ"ע.

והנה לא מצינו חולק בחילוק זה אלא להרשב"א, כמו שנראה מדברי הר"ן שם בפרק כלל גדול, גבי האי מאן דפרים סלקא, יעוין שם, וגם בספר הכלבו בהלכות שבת כתב וזה לשונו, כתב הר"פ דמלח של שלינ שנעשה דק מתחילתו, ואחר כך עושין ממנו פתיתין גדולים, מותר לחתוך ממנו בסכין, מידי דהוי אפת, עד כאן והרב המפה בסימן שכא הביא דין זה, יעוין שם, הנראה מדבריהם שכל דבר שהיה דק מתחילה ואחר כך נתבשל מותר לחתוך אותו דק דק ואין כאן משום טוחן כלל.

ומן האמור בזה נראה לפרש דברי התוספות בפרק קמא דביצה דף י"ד ד"ה בית הלל וכו', שכתבו בסוף דיבורם וזה לשונם, אבל מלח של ים צריך שינוי, לדוך אותו גרעין גרעין, אבל שליניץ יוני אין צריך שינוי [הואיל] והוא עשוי בידי אדם עד כאן, והרב מהרש"א בחידושי הלכות הקשה על דבריהם, וכתב וזה לשונו, אבל שלנו אין צריך שינוי, כן הוא בספרים מוגהים, ולא ידענו בכוון דבריהם באיזה מלח איירי בשמעתין ומאין יצא להם חילוק זה, עד כאן ולפום מאי דכתיבנא החילוק מבואר, שהמלח של שלינץ הוא דק מתחילה, ומבשלין אותו ועושין ממנו פתיתין גדולים, כמו שכתב הכלבו, לכן אין צריך שינוי לדוך אותו, דהא לא מצינו טוחן אחר טוחן, דפתיתין הללו הם עשויין בידי אדם, כמו פת שהוא עשוי בידי אדם, כן נלמד בכונת דברי התוספות ז"ל, ועיין להרב המפה בסימן תקד שכתב בשם מהרי"ל, דמותר לדוך המצה בלא שינוי, משום דאין טחינה באוכלין שהיו טחונים תחלה, יעוין שם, משמע דכיון דאין טחינה אחר טחינה מותר לדוך אפילו בלא שינוי.

ולפי האמור נראה על אבק הטב'אקו, ששואפין אותו בחוטמם, ולפעמים נעשה כמו רגבים מדובקים ואי אפשר לנשוב אותו אלא אם כן מפררין אותו דק דק, שאם עשה כן בשבת ופרר אותו דק דק דשרי, ואין כאן משום דטוחן, דהא כבר נטחן מתחילה, ולא מצינו טוחן אחר שכבר נטחן מתחילה.

אך מה שיש לחקור, עפר שהיה דק מתחילה ונעשה טיט, ונתייבש אותו טיט וכותשו, אי איכא איסורא משום טוחן או לא, וכי תימא הכי נמי דשרי, כיון שהיה עפר דק מתחילה, מידי דהוי אמלח, דכיון שהיה דק מתחילה דשרי לדוך אותו בלא שינוי, לא היא, שהרי מצינו שכתב הטור בסימן שב וזה לשונו, טיט שעל בגדו מכסכסו בפנים, כיצד, לוקח הבגד בפנים ומשפשפו זה בזה לא בחוץ, דמדי לליבון, וה"ר פרץ הביא תוספתא, דהני מילי טיט לח, אבל יבש הוא טוחן, ואף על גב דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, אסור מדרבנן, עד כאן, וכתב הב"ח שם, מה שכתב בשם ה"ר פרץ דיבש הוי בטוחן, כן כתב הסמ"ג בשם רבינו יהודה, ופשיטא דבין מכסכסו מבפנים ובין מגררו מבחוץ בציפורן או בסכין, לעולם איכא משום טוחן ואסור, עד כאן ולא ידעתי למה אסור משום טוחן, מאחר שטיט זה על כרחך היה עפר דק מתחילה, ומאי שנא מפת ומלח שכתבנו לעיל, ואפשר דשאני פת ומלח, דהא עשויין בידי אדם, כמו שכתבו התוספות, מה שאין כן עפר שנעשה טיט, דאינו עשוי בידי אדם, ועוד, לפי דברי מהרי"ל שכתב דאין טחינה באוכלין שהיו טחונים תחילה וכו', משמע דלא אמר כן אלא במידי דאוכלין דוקא, אבל בענין אחר לא, ועדיין הדבר צריך עיון.

אגלי טל הטוחן ביאורים טו

[טו] שהיו' מחותך דק דק וכו'. הנה סילקא שהיה מחותך דק דק וכתשו בשבת לפי פי' הר"ח והערוך המובא לעיל סק"ז פשיטא דחייב מאחר דחתיכתו לאו היינו טחינתו וא"כ עוד לא הי' נעשה בו מלאכת טחינה כלל. אך לרוב הפוסקים דחייב על חתיכתו אף דכתישתו טוב לו יותר. **יש לומר דדומה לנתבשל כמאכל ב"ד דשוב אין חייבין על בישולו. ויש לומר לחיפך דכיון שתחילה לא חי' בו רק תולדה לטוחן וחשתא נעשה בו טחינה ממש יתחייב.** וכדמות ראי' לזה מרמב"ם פ"א [ה"ב] מהל' יום טוב דבונה ביום טוב לוקה, משום דבונה אינה באוכל נפש לעולם ואין לומר בו מתוך ,ואף דמגבן בשבת חייב משום בונה וביו"ט מותר לכתחילה מה"ת. וצ"ל להרמב"ם דלא אמרינן מתוך מתולדה לאב דהאב לא הותרט. וה"נ אב מלאכת טוחן מעולם לא הי' בו. ועמ"ש בביאור מלאכת מבעיר [סי' ע' אות ד'] בהא דפסחים ה'. גבי מצינו להבערה שהוא אב מלאכה וצ"ע.

אבל הכותש סממנין במכתשת, ובא אחר וחזר וכתשו עד שיהי' דקה מן הדקה, נראה לי שפטור דזה דומה לבישול, כמאכל ב"ד דשוב אין חיוב על בישולו. והא דקטורת של יוה"כ שמחזירין למכתשת בעיוה"כ כדי שתהי' דקה מן הדקה. ואלמלא שהי' חיוב מלאכה דאורייתא בדבר מסתמא הי' כותשין ביוה"כ עצמו כדי שלא יפיג ריחה [ובכריתות ו': שהי' מקפידין על הפגת הריח] ולא הי' חוששין על שבות דאין שבות במקדש אלא ודאי משמע לכאורה דמלאכה דאורייתא יש בדבר. התם היינו טעמא דאין חיוב טחינה לעולם רק כשנטחן כ"כ עד שראוי לדבר הצריך לו. והכותש לקטורת יוה"כ אינו חייב עד שיהי' דקה מן הדקה כיון דכתיב בקרא דקה וביומא מ"ה. מה תלמוד לומר דקה והלא כבר נאמר ושחקת ממנה הדק אלא להביא [לפני ולפנים] דקה מן הדקה וגבי יוה"כ

---

[287] עי' דבריו להלן.

[288] משמעות הדברים כמו שהגדיר החזו"א דאין טא"ט אינו כעין אין בישול אחר בישול, אלא דין דאין טוחן אלא בטחינת דבר מחובר בתולדה ולא בידי אדם.

[289] ס"ל דחשיב חיבור בתולדה, וצ"ע. ומה שסיים הטעם דבמשכן נמי הכא הוי, נסוב לענין מה שדן אם יש לפטור משום דלא חשיב גידולי קרקע, ע"ז כתב דליתא דגם בסמנין הכא הוי.

[290] התשובה במלואה נדפסה בליקוט למלאכת זורה.

כתיב חוקה לעכב כל דבר הנאמר בפרשה. וכ"ז שאינה דקה מן הדקה אינה מוכשרת כלל לעבודת יוה"כ ולא חשוב טחינה מקמי הכי. ממילא השוחקן כדי שתהי' דקה מן הדקה היא היא טחינתן וחייבי:

אגלי הטוחן הלכות ט

ט אין טוחן [כא] אחר טוחן אעפ"י שחזר ונעשה גוש אחד. וכן כל דבר שאינו גוש אחד מתולדתו אעפ"י שנעשה אח"כ גוש אחד אין בו משום טוחן. **חוץ מן חמתכות ועפר וחרס** אעפ"י שהותכו או נטחנו פעם אחת הואיל וחזרו ונעשו גוש אחד יש בהן משום טוחן. לפיכך מותר לפרר לחם הואיל שהוא אוכל הראוי בלא פירור, ושכבר נטחנה התבואה פעם אחת אעפ"י שחזר ונעשה גוש אחד:

אגלי טל הטוחן ביאורים כא

[כא] אחר טוחן אעפ"י שחזר ונעשה גוש אחד וכו'. לעיל ס"ק י"ז אות ה' כתבנו דברי הסמ"ג דמותר לפרר לחם משום דאין טוחן אחר טוחן.

וק' לי דהא איתא בירושלמי פ' כלל גדול [נ ב] הדין דשחק חסף היינו חרס חייב משום טוחן, והרי חרס נעשה ע"י טחינת הרגבים תחלה כמ"ש רש"י [עד ב] בהאי דעביד חביתא דכשכותש רגבים חייב משום טוחן, וברמב"ם [פ"ח הט"ו] השף מתכת חייב משום טוחן ומתכת אין חיבורו בתולדה רק ע"י היתוך דומה לטוחן אחר טוחן, וכמ"ש הרמ"א [סי' שכ"א ס"ח] בשם הכלבו גבי מלח שהי' דק מתחלה ונעשה פתיתין דמותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת, והיינו כמו הפת דלית בי' משום טוחן כיון שנטחן תחלה, ה"נ במה שאין חיבורו בתולדה, וכן הקשה הפמ"ג [בא"א ס"ק י"ב] על הריב"ש בגרירת גבינה, הא אין חיבורו בתולדה ודומה להא דכלבו.

ונ"ל דהנה דהא דאין טוחן אחר טוחן, כיוצא בזה איתא בתוס' רי"ד [עג ב] גבי מעמר דכשהי' מקובץ כבר ושוב נתפזרו אין בו עוד משום מעמר. והקשינו במלאכת מעמר ס"ק ב' אות ח' מ"ש מבישול דהמתיך מתכת חייב משום מבשל כדאי' בשבת ק"ו. וביבמות ו': גבי בישול פתילה דהבערת בת כהן וכן כתב הרמב"ם [פ"ט ה"ו] המתיך מתכת חייב משום מבשל ואף דמתכת נעשה ע"י בישול. ואמרנו שם דיש חילוק בין בישול שחייב על כל דבר ע"כ אין נ"מ מה שהי' תחלה. אבל עימור דחיובו רק על מה שגדל בקרקע, וכיון דמשעה שמתלשו מן הקרקע הי' פעם אחת מעומר, אלא שאחר כך נתפזרו, שוב אין בו חיוב משום שגדל בקרקע.

ותירוץ הזה שייך גם בטחינה דאינו אלא בגידולי הקרקע כמ"ש התה"ד. וע"כ ניחא הא דהטוחן חרס ושף מתכת. דלכאורה יש לעיין איך שייך טחינה בקרקע הא לאו גידולי קרקע הוא. אך הא מצינו מפורש בגמרא דכותש רגבי עפר לחביתא או לכיסוי הדם חייב משום טוחן. וצ"ל משום דהי' במשכן סמנים שהם גושי קרקע כידוע שיש כמה מיני צבעים שחופרין אותן מן הקרקע. יהי' איך שיהי' הנה מפורש דחיוב טוחן על קרקע ממש. וע"כ שפיר יש בו טוחן אחר טוחן, שאינו דומה לגידולי קרקע שא"א לחייבו על מה שגדל תחלה בקרקע שהרי למה שגדל תחלה בקרקע, כבר הי' נטחן משא"כ הטוחן מתכת וחרס שהם קרקע עצמה. הרי גם עכשיו הם קרקע וחיובו משום עכשיו ואין נ"מ במה שהי' טחון תחלה.

ובזה נבאר דברי הריב"ש דהנה לפירוש הנ"ל דהא דאין טחינה אחר טחינה הוא רק לפי ההנחה דאין טחינה אלא בגידולי קרקע. וקשה על האור זרוע [מ' מעמר] דפסק יש עימור שלא בגידולי קרקע וה"ה טחינה ובמלאכת טוחן כתב דאין טוחן אחר טוחן. ועוד דא"כ יהי' אסור לכתחלה כמו המעמר מה שאינו גידולי קרקע.

אך הדבר נכון עפ"י דברי התה"ד דאוכלין שאינן גידולי קרקע כ"ע מודים שאין בהם משום טוחן דבאינם גידולי קרקע לא פליגי על התוס' דאין טחינה באוכלין. ממילא אין באוכלין טוחן אחר טוחן. ומדוקדק לשון מהרי"ל שהביא הרמ"א סי' תק"ד [סעי' ג'] דאין טחינה באוכלין שהי' טחונין תחלה. מעתה ניחא דברי הריב"ש לפימ"ש לעיל ס"ק י"ז דגרירת גבינה לא חשוב טחינה באוכלין אין היתר משום אין טוחן אחר טוחן לחודי' דהא אפי' למ"ד אין טחינה אלא בגידולי קרקע מדרבנן מיהו אסור. אבל במלח שהי' דק מתחלה שפיר התיר הכלבו דהא מלח לא הוי גידולי קרקע ואין בו טוחן רק מדרבנן אטו גידולי קרקע. וזה שלא הי' מחובר מתולדה דאפי' אם הי' גידולי קרקע הי' מותר מה"ת אין לגזור. ואף דמה שהי' דק מתחלה עם מה שאינו גידולי קרקע היתר אחד הוא. מה בכך סוף סוף הוי גזירה לגזירה. אבל בגבינה דפסק הריב"ש בסי' קכ"א דבעלי חיים חשובים גידולי קרקע לגבי שבת אין היתר משום דאינו בתולדה דעכ"פ אסור מדרבנן:

... אמנם עכ"ז יש עדיין לצדד זכות לענין להסיר טיט יבש דלא יהי' שייך בזה מלאכת טוחן מדאורייתא, והוא משום דהרי מבואר בסי' שכ"א דמותר לפרר לחם בשבת אפילו דק דק לתרנגולים, משום דכבר היה מתחילה קמח ואין טוחן אחר טוחן, וכן שם אח"כ ברמ' לענין מלח דיש חילוק בין מלח הנקרא שטיינזאלץ דאסור לשחקו ולטחנו, ובין מלח שנתבשל מקודם, דמלח שנתבשל מקודם כיון שהי' מתחילה דק אין בו איסור של טחינה, מהאי טעמא דאין טוחן אחר טוחן, א"כ הרי ידוע דכל טיט שנדבק בבגד נתהווה מטיט שבשווקים וברחובות שהי' מתחילה עפר דק וירדו עליהם גשמים ונעשה טיט, וטיט זה הוא נדבק בהבגדים ונתייבש שם, א"כ באם מפררין את הטיט הזה לכאורה לא שייך בו איסור טחינה כלל, כיון שהי' מקודם לזה ג"כ עפר דק, ורק שנתדבק אח"כ, א"כ שייך בי' אין טוחן אחר טוחן כנ"ל, ולכאורה לפי"ז הי' אפשר להתיר אפי' ע"י ישראל, כיון דלפי הנ"ל אין כאן חשש טחינה כלל, משום דאין טוחן אחר טוחן כמבואר באו"ח סימן שכ"א הנ"ל.

אך באמת הך כללא דאין טוחן אחר טוחן אף שנפסק בש"ע בלי שום חולק, מ"מ לאו כ"ע מודו בה, שהרי במל"מ בפ"א מהל' חמץ ומצה מביא דברי הרשב"א לאסור, ושוב ראיתי בס' חיי אדם בכלל י"ז מה' שבת ובנשמת אדם בסי' ד' שפקפק ג"כ על הלכה זו דאין טוחן אחר טוחן עיי"ש, והנה במל"מ שם כתב דכשנעש' דק מאוד בטחינה שניה אפשר דלכ"ע יש טוחן אחר טוחן, ואני אוסיף עוד **דבגוונא שחוא גבי טיט, דלאחר שנתייבש ונעשה עפר בפעם שני', אינו משונה כלל מעפר הראשון, אפשר דבכח"ג לכ"ע יש טוחן אחר טוחן**[291], דבשלמא בקמח דניכר ההפרש בין קמח הנעשה מתבואה לבין קמח הנעשה ממצה אפויה, דקמח ממצה אפויה אינו מתדבק כל כך יפה כקמח הנעשה מתבואה הואיל שנאפה מתחל', אבל בעפר אין חילוק כלל...

ביאור הלכה סימן שכא סעיף יב

* **לפרר לחם** - ואפילו בסכין מותר אם לא בכלי המיוחדת לכתישה כגון לכתוש מצה במכתשת אסור כמו גבינה על רי"ב אייזי"ן וכנ"ל, וכתב בספר תוספת ירושלים דאפילו ליתן מים עם הלחם ג"כ שרי ובלבד שלא יגבלם עם המים ע"ש:

בן איש חי שנה שניה פרשת משפטים סעיף ז

ז. אבק הטוטון ששואפין אותו בחוטם, ולפעמים יתייבש בכלי שלו ונעשה כמו רגבים מדובקים, וא"א לשאוף אותו אא"כ מפררים אותו דק דק, מותר לרסקו ולטחנו בין אצבעותיו בשבת, ואין כאן משום טוחן, מפני דכבר נטחן מקודם ע"י אדם, ואין טוחן אחר טוחן, אך לא התירו לרסקו ע"י כלי אלא רק בראשי אצבעותיו דהוי שינוי גמור, ועיין מים רבים א"ח סי' כ"ה, ועוד עיין קמח סולת דף פ"ז ע"ג מ"ש בשם בית הרואה ע"ש, ואף על גב דמן הרב טל אורות דף ל"ג ע"ד משמע דמתיר לשחקו על ידי כלי עד שיתפרר, העליתי בסה"ק מקבציאל העיקר לשחקו בראשי אצבעותיו דהוי שינוי גמור מדרכו בחול, ומה שנסתפק הרב מ"א ז"ל שם בסוף דבריו בדברי מהרי"ל ז"ל אולי לא אמרו אין טוחן אחר טוחן אלא באוכלים, העליתי דאין להסתפק בכך, ואפילו לדידיה שהוא מסתפק בכך, יודה דאם מרסקו בראשי אצבעותיו לית לן בה:

שביתת השבת פתיחה למלאכת טוחן אות ז

ולענין אם יש טחינה אחר טחינה כתב בסי' שכ"א סי"ב בהג"ה מותר לפרר לחם לתרנגולים דאין טוחן אחר טוחן ובמל"מ פ"א [ה"נ] מחמץ ומצה כתב שדעת הרמב"ם דאסור לפרר הלחם בשבת דהוי תולדה דטוחן וכמ"ש בתשו' הרשב"א [ח"ד סי' ע"ה] שהביא מרן בכסף משנה פכ"א הי"ח (שנשאל אם מותר לפרר לחם לפני התרנגולים בשבת, והשיב שלאוכלו מיד שרי שלא אסרו על האדם לאכול מאכלו חתיכות חתיכות גדולות או קטנות, הרי שלא התיר רק מטעם זה ולא ס"ל דאין טחינה אחר טחינה) והתרומת הדשן [סי' נ"ו] שהביא מרן סי' שכ"א (שם כתב דבשר מבושל מודו כ"ע דשרי לחתכו דק דק ולא דמי לפירות ולחם דהני גידולי קרקע הם עכ"ד הרי דס"ל דיש טחינה בלחם) ועוד נראה

[291] לכאורה פשטות הסברא בהיפך, דאתינן עלה משום דאין טוחן אחר טוחן, ולא חידש בטחיתנו הב' כלום, ויותר שייך זה כשאין היכר לשלב האמצעי.

דבנדן כזה לפרר החמץ עד אשר דק כדי לזרותו לרוח כ"ע מודו דהוי תולדה דטוחן וחייב חטאת וכדמוכח מדברי התוס' שבת דף קי"ד ע"ב ע"ש עכ"ל המשנה למלך.

ולא ידעתי מה ראי' מדברי התוס' דאיירי בירק, ללחם, דאפשר גם התוס' מודו דאין טחינה אחר טחינה. ובביאורי הגר"א הראה מקומו דאין טוחן דאחר טוחן מתוספתא פט"ו [הי"ד] מולל את המלול, וכ"פ במנחת בכורים שם אם כבר נמלל ונאפה ונעשה חתיכה אחת מותר לחזור ולמלול דאין טוחן אחר טוחן, (ושם בתוספתא מסיים ואופין את האפוי ומבשלין את מבושל, ובספר חסדי דוד שם כתב הנה ליכא מאן דשרי לכתחלה ודאי דלא קי"ל כהא מתניתא, ולא ידעתי מה זאת דהא משנה ערוכה היא [קמה:] כל שבא בחמין כו' וכ"ה בש"ע [שי"ת סעי' ד'] דבדבר גוש אין בישול אחר בישול לכ"ע, וכן אין אפי' אחר אפי' ואין צלי' אחר צלי' כמ"ש במ"א ס"ק י"ז והגם שנגד האש וכיו"ב אסור זה ענין אחר משום שמא יחתה בגחלים אבל זו"ז לית מאן דפליג דאין בישול אחר בישול) ואחרונים הביאו ראי' דיש טוחן אחר טוחן מהא דאיתא בירושלמי [נ:] האי מאן דשחיק חסף חייב משום טוחן, והלא רגבי עפר של החרס נטחן בתחלה וכמ"ש רש"י (דף ע"ד:) על האי מאן דעביד חביתא שטוחן הרגבים.

ולישב כ"ז נראה דכמו לענין בישול דקיימא לן אין בישול אחר בישול אך בבטלה פעולה ראשונה יש בישול אחר בישול וכמו המתיך את המתכת שהותך והוקשה וכמ"ש האחרונים וכן בדבר לח לדעת הש"ע ודעימיה אך בדבר יבש שלא בטלה פעולה ראשונה אין בישול אחר בישול. כן לענין טחינה כי הטוחן חיטים טחינה זאת היא המכשרת לאכילה וטחינת הלחם לאו מידי עביד דקמתא טחינא טחן משא"כ החרס שנתקשה בטלה טחינה ראשונה ויש בה משום טוחן ובזה אפשר לקיים דברי המל"מ לענין חמץ דלטוחנו עד אשר דק ולזרותו לרוח יש בו משום טוחן כיון דהתם מצותו ותיקונו בכך לפרר עד אשר דק אינו דומה לפירור הלחם לתרנגולים ואפשר דלטחון רקיקי מצה עד שמחזירן לסלתן גם כן חייב משום טוחן דפנים חדשות באו לכאן שעושים בהם מטעמים שלא היה ראוי לזה מתחלה והרשב"א והתה"ד דס"ל דיש טחינה בפת יפרשו הא דתוספתא דמוללין את המלול, כענין שאמרו [יט.] השום והבוסר והמלילות שריסקן מבעוד יום יגמור משתחשך והרמב"ם בתשו' שהביאה הב"י ס"ס שכ"א מפרש לה לענין טחינה ולא לענין סחיטה, והבעל המאור ס"פ אלו עוברין [בד' הרי"ף טו:] כתב דאין במפרר וזורה לרוח מלאכה דאורייתא בשבת.

חזון איש סימן נז

ענין אין טחינה אחר טחינה שהזכירו הפוסקים, **אינו ענין לאין בישול אחר בישול**[292] **שנחלקו הפוסקים**, דלכולי עלמא ארתח כופרא והדר ואיקושי וחזר וארתחה חייב [משום בישול], וכן במתכת, דכל דהדר ואקושי הדרא לקמייתא, אלא בבשר לא הדרא לקמייתא, דבשר צונן מבושל נמי מבושל הוא, ובמים נחלקו הפוסקים אי מים מבושלים צונן יש בהן כח הבישול, **אבל אם דאין טחינה בפת חיינו שאין טוחן אלא בחפרדח של חיבור טבעי, אבל חפרדח של חיבורי בני אדם אינו בכלל טוחן, אפילו בחיבר דבר שלא נטחן מעולם, אלא בא לעולם מפורד**.

ויש עוד שאלה בבישול אחר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי, ופלוגתא זו היא אם מאכל בן דרוסאי יש בו חשיבות בישול גמור שאחרי כן לא יפול עליה כבר שם בישול, וכיוצא בזה בטחינה מצינו מחוסר שחיקה.

ספר מעשה איש חלב ב פרק ח / עוטה אור סימן נו / אוצרות השבת

נדפס ענף ה' טחינה בבשר ודברים שאין גידו"ק.

תשובת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א[293]

שאלה: מדוע אין טחינה אחר טחינה ועימור אחר עימור הרי התיקון שעושה עכשיו הוא תיקון חדש לגמרי שלא שייך לומר שכבר נעשה בעבר.

תשובה: **כיוון שכבר טפורר קל לפוררו**[294], ויתכן שגם התרנגולים יוכלו לפוררו קצת, ולעניין עימור כיוון שהיה כבר מעומר קל לעומרו.

ענף י – שינוי דקתא דסכינא

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמא עמוד א

אמר רב יהודה: הני פלפלי מידק חדא בקתא דסכינא - שרי, תרתי - אסיר. רבא אמר: כיון דמשני - אפילו טובא נמי.

רש"י מסכת שבת דף קמא עמוד א

מידק - דייק.

חדא חדא - לאו טוחן הוא, אלא כלאחר יד.

דקמשני - שלא ברחים ושלא במדוכה.

ריף מסכת שבת דף נח עמוד ב

אמר רב יהודה הני פלפלי למידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי תרי תרי אסיר רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי איכא דמוקים לה בשבת ואיכא דמוקים לה ביום טוב ומסתברא כמאן דמוקים לה בשבת דאי ביום טוב ליכא מאן דאמר דבענין למידק חדא חדא בקתא דסכינא

תוספות מסכת שבת דף קמא עמוד א

הני פלפלי מידק חדא כו' - פירש ר"ח בשאלתות דרב אחאי בפרשת אמור אל הכהנים מפרש דבי"ט מיירי, וקשה לר' דהוה ליה לפרש בהדיא כיון דבמכילתין לא מיירי אלא בשבת, ועוד היכי אסר רב יהודה כולי האי בפלפלין הא אפילו מלח שרינא בפ"ק דביצה (ד' יד.) במדוך של עץ, אלא נראה לרבי דהכא בשבת איירי ואגב דאיירי בטלטול ע"י שינוי מייתי ליה הכא, ובכולה שמעתא נמי מייתי מילי דשבת טובא אף על גב דלא שייכן הכא כולי האי...

חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף קמא עמוד א

הא דאמרינן הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי. כתב רבינו הגדול ז"ל דאיכא דמוקי לה ביום טוב ואיכא דמוקי לה בשבת, והכריע הרב ז"ל כמאן דמוקי לה בשבת, וודאי הכי הוא דמאי שנא מתבלין שנדוכין כדרכן ואפי' מלח בהצלאה נדוך בכל דבר (ביצה י"ד א'), ותנן נמי (שם כ"ג א') אין שוחקין את הפלפלין בריחיים שלהן, בריחיים הוא דפליגי משום דהוה טוחן הא כדרכן מותר, ועוד אשכחן בתוספתא (פט"ו הי"ג) דתני אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין בעץ הפרור ואינו חושש אין מרסקין דבילה וגרוגרת ואת החרובין לפני זקנים בשבת אבל מרסק הוא בעץ של סכין ביד הפרור ואינו חושש, שמעינן השתא דכל דמשני אפילו בשבת שרי, ומיהו בפלפלי דמטחני טפי וצריכי מידק טובא פליגי והלכתא כרבא.

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קמא עמוד א

הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי. יש מי שפירשה ביום טוב, והרב אלפסי פירשה בשבת, וכן הכריעו בתוספות, דאי ביום טוב מאי שנא מתבלין שנדוכין כדרכן ואפילו מלח נידוך בהצלאה בכל דבר (ביצה י"ד א'), ותנן נמי (שם כ"ג א') אין שוחקין פלפלין ברחים שלהן, דאלמא דוקא ברחים הוא דאסור משום דהוי טוחן הא כדרכן מותר, ובהדיא תניא בתוספתא (פט"ו הי"ג) אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש, אין מרסקין דבלה וגרוגרות ואת החרובים לפני הזקנים אבל מרסק הוא ביד הסכין ובעץ הפרור ואינו חושש, אלמא אפילו בשבת בשינוי שרי, והכא לא אסר רבי יהודה אלא בפלפלי דצריכי למידק טפי, [ואפילו] הכי הלכתא כרבא דשרי ואפילו טובא נמי.

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קמא עמוד א

אמר רב הונא הני פלפלי מידק חדא אקתא דסכינא שרי תרתי אסור. הסכימו בתוספות לפירוש רבינו אלפסי ז"ל דבשבת מיירי כדאיתינן לן הכא סתמא במכילתין, דאי ביום טוב הא קי"ל (ביצה י"ד א') כל התבלין נדוכין כדרכן במכתשת של אבן ולא אסרו שם (כ"ג א') בפלפלין אלא שאין טוחנים אותם בריחיים שלהם מפני שהוא טוחן ממש הא לשחקן מותר, ועוד דבתוספתא

---

[292] דבר זה נראה מחודש, שהיו הראשונים משמשים במטבע לשון שווה בכוונה חלוקה, וביותר נראה דזה דלא כדברי הגר"א סי"ב שכתב על השו"ע דאין טוחן אחר טוחן, "תוספתא שם מוללין את המלול כו' וה"ה לכל מלאכה כמ"ש שם", ושם נכלל דין אין בישול אחר בישול ואין אפייה אחר אפיי, והארכנו בענין זה בדרכי ברוך במלאכת טוחן וביותר במלאכת מבשל לבאר את הכלל הזה, ואיך שהדברים אחדים בטוחן ובבישול, וליישב קו' מרן ז"ל.

[293] מתוך ספר מחשבת עם להרב עמנואל רלב"ג.

[294] צ"ע שלא הזכיר מדברי חזו"א דענין אין טא"ט שאין טוחן בדבר שאין חיבורו בתולדה.

(פט"ו הי"ג) תניא בהדיא אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש, אלמא אפילו בשבת בשינוי שרי, והכא לא אמר רב הונא אלא בפלפלין משום דצריכי למידק טפי, ואפילו הכי הלכתא כרבא דשרי אפילו טובא נמי.

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף קמא עמוד א

מותר לדוק בשבת פלפלין אפי' הרבה גרגרין כאחד לצורך אבק בשמים לתבשילו ובלבד ביד הסכין אבל לא ברחים ומדוכה והוא הדין במלח ויש מחמירין במלח הואיל וכך דרכו בחול ואין הדברים נראין ומ"מ אף לדבריהם מותר לדוקה בחתיכת הככר או בין אצבעותיו או מכסה המלח בשולי המפה ודק ביד הסכין על המפה ויש מעמיד שמועה זו בי"ט מפני שקשה לו להתיר דיקת פלפלין בשבת ואין זה כלום שהרי בי"ט כל התבלים נידוכין כדרכן ועוד דבר הלמד מענינו:

רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה כ

הצריך לדוק פלפלים וכיוצא בהן ליתן לתוך המאכל בשבת הרי זה כותש ביד צ הסכין ובקערה אבל במכתשת חייב מפני שהוא טוחן, לפיכך אסור לבריא להתרפאות בשבת גזרה שמא ישחוק סממנין.

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כא הלכה כ

[צ] בסוף פרק ר' אליעזר דתולין דלא כר"י דקאמר חדא בקתא דסכינא שרי תרתי אסור אלא כרב דאמר כיון דמשני אפילו טובא נמי דהוא בתראה, וכן פסק ר"י דבשבת איירי ודלא כפירש"י ור"ח ושאילתות דביו"ט איירי שהרי ביום טוב נידוכין כדרכן רק לא בריחים שלהן כדלקמן בהלכות יום טוב, ועוד דאי ביום טוב איירי הו"ל לפרש בהדיא כיון דכולה מכילתין בשבת איירי ע' בתוס' כאן ופ"ק דביצה ע"כ:

מגיד משנה הלכות שבת פרק כא הלכה כ

[כ] הצריך לדוק פלפלים וכו'. פ' תולין (דף קמ"א) א"ר יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי תרתי אסור רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי. ובהלכות איכא מאן דמוקים לה בשבתא איכא מאן דמוקים לה ביום טוב. ומסתברא כמאן דמוקים לה בשבתא ע"כ וכן הכריע רבינו. וכן כתבו הרמב"ן והרשב"א ז"ל וכתבו תוספתא דתניא אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש. אין מרסקין דבלה וגרוגרת ואת החרובים לפני הזקנים בשבת אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש ע"כ:

מעשה רקח הלכות שבת פרק כא הלכה כ

[כ] הצריך לדוק וכו'. שם דף קמ"א א"ר יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי תרתי אסיר רבא אמר כיון דמשני אפילו טובא נמי וכתבו התוספות פירש ר"ת בשאלתות דרב אחאי בפרשת אמור מפרש דביו"ט איירי וקשה וכו' והכריחו שם דבשבת דוקא איירי וזו היא דעת רבינו.

ביד הסכין ובקערה וכו'. משמע דבעי שני שינוים, וקשה דהא מנא ליה הא רב יהודה לא קאמר אלא בקתא דסכינא וראיתי להרב מג"א סימן שכ"א שמכח זה פירש דברי רבינו דאו בקערה קאמר דהיינו שידוך הפלפלים בשולי הקערה וכו' ושכן הוא בתוספתא עיין שם, ונראה פשוט **דכוונתו שישים הפלפלים בתוך הקערה במקום מכתשת, ואז יכול לדוק אפילו בעץ הפרור המיוחד למכתשת**, דאל"כ אכתי הוו שני שינוים, ועם כל זה עדין הוא מגומגם דרבינו כתב להדיא אבל לא במכתשת, דמשמע כלל וכלל ואפילו כשעושה בקתא דסכינא והוו תרי שינוים. לכך נראה יותר דרבינו דייק דרב יהודה לא הזכיר מכתשת כלל, וגם רבא דאמר כיון דמשני אפילו טובא נמי משמע דבעי שינוי גמור כי היכי דלא ניטעי למעבד כדרכו במכתשת ולכך כתב רבינו אבל לא במכתשת, ואין זה תרי שינויים כיון דהקפידה אינה אלא לאסור המכתשת כלל ועיין לרבינו פ"ג דיו"ט דין י"ב.

מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות שבת פרק כא הלכה כ

[כ] ובקערה וכו'. תרתי בעינן ביד הסכין ובקערה אבל ביד הסכין ומכתשת אסור משום גזרה שמא יטחון דק דק, אבל ביד הסכין ובקערה הו"ל גזרה לגזרה, וכן נראה מדקאמר רב יהודה תרתי אסור אלמא דאיירי בקערה עיין פ"ג מהל' יום טוב הי"ב שהעתיק רבנו קערה במקום מדוך של עץ הנזכר בדברי בית הלל במסכת ביצה דף י"ד לענין מלח ביום טוב דחשיב שנוי וה"ה לתבלין בשבת דאילו במכתשת חיובא איכא:

טור סימן שכא

מותר לדוך פלפלין בשבת ה)בקתא של סכין אפי' הרבה ביחד כיון שהוא דרך שינוי:

בית יוסף אורח חיים סימן שכא

ז (א) מותר לדוך פלפלין בשבת בקתא של סכין וכו'. בפרק תולין (קמא.) אמר רב יהודה הני פלפלי מידק חדא חדא בקתא דסכינא שרי תרי תרי אסור, רבא אמר כיון דקא משני אפילו טובא נמי, וכתבו הרי"ף (נח:) והרא"ש (סי' יב) דאיכא דמוקי לה בשבת ואיכא דמוקי לה ביום טוב, ומסתברא כמאן דמוקי לה בשבת, וכן דעת התוספות (ד"ה הני) וגם הרא"ש (סי' כא) והר"ן (ו: ד"ה ומדמסקינן) כתבו בפרק קמא דיום טוב דמשם תשובה על רש"י ורבינו חננאל (גליון שבת קמא.) והשאילתות (פר' אמור שאילתא קז) שכתבו דהא דרב יהודה ורבא ביום טוב הוא, וליתא אלא בשבת קאי, וכן דעת הרמב"ם שכתב דין זה בפרק כ"א מהלכות שבת (ה"כ) וכתב הרב המגיד שכן כתבו הרמב"ן (חי' שם) והרשב"א (חי' שם) ז"ל וכן כתב סמ"ק (סי' רפב ע' רפד) אלא שכתב שנכון להחמיר מפני מראית העין, ומשמע דהלכה כרבא דבתרא הוא, וכן נראה מדברי הרמב"ם בפרק כ"א (שם), וכן כתב רבינו ירוחם בחלק ח' (ני"ב עז ע"ג) וכך הם דברי רבינו. והא דשרי למידק פלפלי בקתא דסכינא **דוקא בקערה אבל לא במכתשת**, כן כתב הרמב"ם בפרק כ"א (שם):

ח כתב האגור (סי' תפח) יש מי שמתיר לדוך מלח בשבת בקתא דסכינא או בשולי הקערה והוא הדין לפלפלין. והכל בו (סי' לא לב ע"ד) כתב דמלח כיון שדרכו להדק אותו כך בחול על גבי השלחן הילכך בעי שינויא. והרב המגיד כתב בפרק כ"א (ה"כ) שכתוב בתוספתא (פט"ו הי"ג) אין כותשין את המלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין ובעץ הפרור ואינו חושש:

ז (ב) וכתוב בשבלי הלקט (סי' צב) בשם הרב רבי יאשיה אי איכא דקשיא ליה כיון דכדרכו חייב משום טוחן על ידי שינוי ליהוי פטור אבל אסור, תשובה קתא דסכינא שינוי גמור הוא, דבין מדוך של עץ למדוך של אבן הוי שינוי, כדאיתא בפרק קמא דביצה (יד.) וקתא דסכינא הוי שינוי גמור, הילכך מותר לכתחלה כדאמרינן (שבת עד.) גבי בורר בנפה ובכברה חייב בקנון ובתמחוי דהוי שינוי פטור אבל אסור, ביד דהוי שינוי גמור מותר לכתחלה, עד כאן לשונו:

שולחן ערוך סימן שכא סעיף ז

(כג ה) ו'] ז') מותר לדוך פלפלין, (כד) אפילו הרבה יחד, ו) ז'] והוא שידוכם בקתא של סכין (כה) ט <ז> ובקערה.

ט"ז סימן שכא סעיף ז

(ז) ובקערה. פי' אבל לא במכתשת דהוה דומי' דחול, ונ"ל דאין לשום הפלפלין תוך בגד ולכתוש בסכין עליו דהוא מוליד ריח' דומי' למ"ש בסי' תקי"א דאסור לסחוף כוס מבושם על הבגדי', ואף על גב דלא מיכוון לזה כמ"ש שם בס"ד, וראיה ממ"ש בסימן ש"כ ס"כ דלא יגע בידיו צבועות בבגד משום צובע, ואף על גב דלא מכוין לצבוע, ה"נ כן הוא:

עולת שבת סימן שכא סעיף ז

ה מותר לדוך וכו'. מימרא פרק תולין [קמא ע"א]. ואיכא דמוקי לה ביום טוב אבל בשבת אסור אפילו ע"י שינוי. אבל הרמב"ם [פכ"א ה"כ] והתוס' [ד"ה הני] והרא"ש [סי' יב] והרי"ף [נח ע"ב] והר"ן [ו ע"ב ד"ה ומדמסקינן] והסמ"ק [סי' רפב עמוד רפד] והרמב"ן [בחי' שם] והרשב"א ז"ל [שם] מוקים בשבת, אבל ביום טוב יתבאר לקמן בעזה"י דלא צריך שינוי:

ו והוא שידוכם בקתא. כן כתב הרמב"ם [שם ה"כ] **דבעינן תרי שינויים**, חדא שידוך בקתא של סכין, וגם שידוך בקערה ולא במכתשת, ומשמע דאפילו במכתשת של עץ אסור, ומכל שכן של אבן. וטעמו הוא כמו שכתב השבלי הלקט [סי' צב] דכיון דבדרכו חייב משום טוחן ע"י שינוי פטור אבל אסור, ובשינוי גמור כמו הכא שמודך בקערה מותר לכתחלה.

עוד משמע מדברי הרמב"ם שם דלא שרינן לדוך בשבת **אלא כדי ליתן לתוך חתבשיל לאכול אבל יותר אסור**[295]. ואפשר דגם כן דעת המחבר, והא דכתב אפילו הרבה יחד כלומר לאפוקי דלא צריך לדוך כל חדא וחדא כמו שסבר רב יהודה בגמרא, אלא אפילו הרבה ביחד מותר לדוך, מיהו על כל פנים לא יותר ממה שצריך ליתן לתוך התבשיל.

ואיסור הדכת תבלין מבואר ברמב"ם [שם] שהוא משום טוחן, ונפקא מינה במקום דליכא משום טחינה[296] לדוך נמי מותר:

מגן אברהם סימן שכא

ט ובקערה. פי' או בקערה שידוכם **בשולי** הקערה **דחזי שינוי גמור** כנ"ל, פי' הרמב"ם, דא"ל דבעינן תרי שינוים, קשה דהא בגמר' לא הזכיר אלא חד שינוי דהיינו בסכין, וכ"ה בתוספ' עב"י בשם האגור, ומשמע דלחותכ' בסכין אסור, וה"ה לכל תבלין ועסי"ב:

פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא סעיף ז

(ז) ובקערה. עיין ט"ז. ב"י [עמוד תמב סוף ד"ה מותר] בשם הרמב"ם ז"ל [שם] פרק כ"א הלכה כ', ועיין מ"א אות ט'. ומה שכתב מוליד ריחא, בסימן תקי"א [ט"ז] אות ח' משמע בדרבנן פסיק רישיה באין מכוין שרי, דווקא בדין תורה פסיק רישיה אסור, ועיין סימן שי"ד במ"א [ס"ק] ה' וסימן ש"כ סעיף ח"י ומ"א [סימן] תרנ"ח [ס"ק] ב'. עיין עולת שבת [ס"ק ו] דמשמע מהר"מ ז"ל דווקא לצורך לאכול, יע"ש. **ומסתימת המחבר משמע אף ליצורך כל יום חשבת מסעודה לסעודה**, ואי"ה באות ח' ט' י' ומ"א יבואר עוד. ועיין סימן ש"כ מ"א (כ"ז) [ס"ק כד] צובע דהתם לכלוך, דרבנן, ויש ראיה:

פרי מגדים אשל אברהם סימן שכא סעיף ז

ט ובקערה. עיין מ"א. פירש דברי הרמב"ם ז"ל פרק כ"א הלכה כ' ובקערה וי"ו הפירוד, או בקערה, שולי הקערה, ולא כב"י [עמוד תמב סוף ד"ה מותר] שפירש תרי שינוים, דאם כן לא מקשה השבלי הלקט [סימן צב] מידי, עיין ב"י [שם ד"ה כתב וד"ה וכתוב], ועיין [מ"א] אות י"ד. ולחתכם בסכין אסור, עיין סעיף י"ב, המחתך ירק, היינו בסכין חיב. ואיני יודע למה לא הביא מסעיף ח' [בהגה] מלח שלנו מותר בסכין, הא מלח גס אסור בסכין, ותבלין שוה בזה למלח דחייב בכלי משום טוחן, עיין אליה רבה [ס"ק יב], יע"ש:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף ז

מותר. כפי' תוס' ורי"ף וש"פ דאשבת קאי דבי"ט מותר כדרכו וכמ"ש בתוספת' הפלפלין כתבלין, וע"כ ל"פ ראב"ע וחכמי' בספ"ב די"ט אלא ברחיים שלהן משום עובד' דחול, ועוד דהא אף מלח נידוך במדוך של עץ וכ"ש פלפלין דמפיג ולא ידע כו', ומה שדחקו לר"ח ושאלתות לפי' אי"ט דק"ל לפרש להתיר דיכה בשבת, וליתא דהכי תני' נמי במלח בתוספ' וכמש"ל בס"ח וע' רשב"א:

ובקערה. עט"ז. ולמד הרמב"ם ממ"ש בסוף פ"ב די"ט אין שוחקין כו' ופי' תוס' שם י"ד ושבת קמ"א א' משום עובדא דחול, וערש"י בשבת שם ד"ה דקמשני ואף על גב דבמלח לא הצריך בקערה, פלפלין חמור יותר בשבת מדר"י דאמר חדא חדא דווק', משא"כ במלח, ובשבת הוי מכתשת ג"כ עובדא דחול:

מחצית השקל סימן שכא סעיף ז

(ט) ובקערה. פירוש או בקערה שידוכם בשולי כו'. לאפוקי מדעת הרב ב"י בחבורו [עמוד תמב סוף ד"ה מותר] דסבירא ליה דבעינן תרי שינוי, בקתא וגם ידוך תוך קערה תמורת מכתשת. אבל מ"א סבירא ליה דבחד שינוי סגי, ובקערה הפירוש או ידוך בשולי קערה תמורת קתא:

דהוי שינוי גמור. ר"ל, דהרב ב"י [שם ד"ה וכתוב] כתב בשם (האגור) [שבלי הלקט] [סימן צב] שיש מקשים למה הותר ע"י שינוי, ניהו דליכא איסור תורה מכל מקום איסור דרבנן איכא, ותירץ דהיכי דאיכא שינוי גמור אפילו איסור דרבנן ליכא:

ומשמע דלחותכם כו' ועיין סעיף י"ב. דאסור משום טוחן:

אליה רבה סימן שכא

(יא) מותר וכו'. לשון הרמב"ם פכ"א [ה"ז], הצריך לדוך פלפלין וכיוצא ליתן לתוך המאכל בשבת, כותש ביד הסכין ובקערה אבל לא במכתשת ע"כ. ופירש מג"א [סק"ט] או בקערה שידוכם בשולי הקערה. למשמעות דברי רמב"ם לא משמע הכי אלא תרתי בעי, שידוך ביד הסכין ובתוך הקערה, וכן פירש הב"י, ובגמרא [קמא ע"א] דנקט ביד הסכין לחוד צ"ל דמסתמא אז אינו כותש במכתשת, וכ"מ בסמ"ק [שם עמוד רפד] דין הטוחן, ובר"ן פ' תולין [נח ע"ב ד"ה הני]. ונ"ל ראיה ממ"ש הכלבו [סי' לא] דף ל"ג [לב ע"ד] שמלח הגס מותר לפזר על השלחן ולהדקא בקתא דסכינא ע"כ, ומשמע דוקא על השולחן, ומסיק שם דמלח ותבלין שוין הם, וכן משמע עוד שם, והיינו דמסיים הרמב"ם אבל לא במכתשת. ובאמת כשמדוך בשולי הקערה הוי שינוי כמו ביד הסכין, רק שידוך בתוך הקערה האחרת וכיוצא בו, לאפוקי במכתשת, וזהו כוונת האגור [סי' תפח] ודו"ק. כתב הט"ז [סק"ז] אין לשום הפלפלין תוך בגד ולכתוש בסכין עליו דמוליד ריחא, עיין סי' תקי"א ס"ק [ס"ד]:

(יב) מותר לחתכו וכו'. מזה ראיה למ"ש מג"א [סק"ט] דאסור לחתוך בסכין פלפלין וכל תבלין, דהא דוקא במלח שהוא דק מותר, מיהו לפררו ביד פשיטא דמותר, ואפילו בסכין משמע קצת במג"א דמותר כשחותך לאכול מיד, עיין (סי') [ס"ק] י"א, וצ"ע:

משנה ברורה סימן שכא סעיף ז

(כג) מותר וכו' - ואם הוא שוחק פלפלין ושאר תבלין במכתשת כדרכו ואפי' גרגר אחד יש בו [כו] איסור דאורייתא משום טוחן:

(כד) אפילו הרבה יחד – ודוקא [כז] מה שצריך לו לאותה שבת:

(כה) ובקערה - פי' [כח] אבל לא ידוך בקתא של סכינא במכתשת אף דשינה במה שדך בקתא של סכינא, מ"מ במכתשת [כט] מיחזי כעובדא דחול, וה"ה דדך בקתא ע"ג שלחן או בשולי כלי ע"ג שלחן דהוי תרי שינויי, אבל בבוכנא המיוחדת לכתישה אפי' ע"ג שלחן או בתוך הקערה אסור.

כתב הט"ז בסימן זה אין לשום הפלפלין תוך הבגד ולכתוש בסכין עליו דהוא מוליד ריחא אמנם בסימן תקי"א אות חי"ת בט"ז משמע דחזר מזה והסכים למהרש"ל דשרי משום דאינו מכוין לזה עי"ש.

כתבו האחרונים דדוקא בקתא דסכינא הוא דהתירו לדוך הפלפלין אבל לחתוך אותם בסכין דק דק [ל] אסור וכמו בירק לקמן בסעיף י"ב וה"ה לכל תבלין:

שער הציון סימן שכא

(כו) דחצי שיעור איסור מן התורה:

(כז) פרי מגדים. ועיין שבת קמ"ה ע"א לענין כבשים דמוכח כדבריו:

(כח) ט"ז ואליה רבה ומטה יהודה והגר"א ועוד הרבה אחרונים, דלא כמגן אברהם:

(כט) עולת שבת כתב, דאף במדוך של עץ יש ליזהר בזה:

(ל) הנה במגן אברהם ציין על זה עיין סעיף י"ב, וכוונתו לדמותו לירק לגמרי, ולפי זה **אפשר לחקל בסכין בשכוונתו לאכול לאלתר כמו חתם**, וכן משמע בביאור הגר"א, ובאליה רבה נשאר בזה בצריך עיון:

שו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן עד טוחן ב'[297]

... והנה גם החזו"א מתיר שם בשינוי, והשינוי כתב שהוא בקתא דסכינא או קתא דכף ומזלג, **ולכאורה כף עצמו וחקתא דכף שוין** לענין קושי השחיקה, וכמדומני[298] שבכף שהוא עגול מתחתיו קשה יותר לשחוק בו מבהקתא ומ"ט מחשיב הקתא לשינוי, ואולי משום שהוא שינוי בעצם מלאכות דעושין בכף ולא

---

[295] בפמ"ג מ"ז ז' משמע שמפרש שכוונתו דוקא לאותה סעודה, והוא חולק דמותר גם לכל השבת, וכן פסק המשנ"ב. וצ"ע דאם לאותה סעודה, למה צריך שינוי דקתא דסכינא, תיפוק ליה דלאלתר שרי כל טוחן, כמש"כ הרשב"א ונפסק בסעיף יב, וי"ל ע"פ דעת החזו"א סי' נ"ז דריסוק חמיר טפי ולא הותר לאלתר. אבל לכאורה בהמשך דברי רבנו מוכח דלאלתר שרי, דכתב דבמקום דליכא משום טחינה לדוך נמי מותר, ר"ל בלא שינוי, ומהו המקום הזה אם לא לאלתר, וצ"ע.

[296] לכאורה ר"ל לאלתר, ועי' בהערה קודמת.

[297] נדפס בשלמות בענף ז'.

[298] כמדומני שהמציאות בהיפך, שהעיגול מסייע את השחיקה.

בקתא עדיף ליה. ולכן למעשה אם אפשר לשחוק שיהיה טוב להתינוקות גם בקתא טוב לעשות כן לצאת גם שיטת החזו"א, אבל אם הוא דבר קשה לפניה מותרת לשחוק גם במזלג. [וק"ק להחזו"א דמשמע דאיכא איסור דאורייתא לשחוק בננות כדרך הנשים בחול, **איך מתיר בשינוי חא מדרבנן אסרו כל מלאכה בשינוי**, וצע"ק].

ענף יא – טיט שע"ג בגד

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמא עמוד א

אמר רב כהנא: טיט שעל גבי בגדו - מכסכסו מבפנים ואין מכסכסו מבחוץ. מיתיבי: טיט שעל גבי מנעלו - מגררו בגב סכין, ושעל בגדו - מגררו בצפורן, ובלבד שלא יכסכס. מאי לאו - שלא יכסכס כלל! - לא, שלא יכסכס מבחוץ, אלא מבפנים. אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר אמר רבי ינאי: מגררין מנעל חדש, אבל לא ישן...

ספר מצוות קטן, הגהות רבינו פרץ מצוה רפב הגהה טו

ולשון הסמ"ק "ואמרינן בפרק תולין (דף קמ"א) טיט שעל גבי בגדו מכסכסו מבפנים פירש משפשפו ולא מוכחא מילת' דליתחזי כליבון"]. טו) פיר' בתוס' רבינו יהודה דוקא בטיט לח, **דאי ביבש חוי טוחן ואסור**, ואף על גב דאינה צריכה לגופה מכל מקום אסור לכתחלה עכ"ל.

ספר האגור הלכות הוצאת שבת סימן תקה

טיט שעל גבי בגדו מכסכסו מבפנים אבל לא מבחוץ. פי' בתוספות ה"ר יהודה בטיט לח דאי ביבש הוי טוחן ואף על גב דאינה צריכה לגופה מ"מ אסור לכתחלה, הגה"ה סמ"ק.

טור אורח חיים הלכות שבת סימן שב

טיט שעל בגדו מכסכסו בפנים כיצד לוקח הבגד בפנים ומשפשפו זה בזה א] אבל לא בחוץ ט) דדמי לליבון שמתלבן בכך ב) ומגרדו בציפורן או בסכין, וה"ר פרץ הביא תוספתא[299] ג] **וחני מילי לח אבל יבש חוי טוחן**, אף על גב דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה אסור מדרבנן.

דרישה אורח חיים סימן שב אות [ג

[ג] והני מילי לח כו'. פירוש הא דמותר לגרדו בציפורן אפילו בחוץ היינו דוקא בלח כו' אבל לא קאי על כשמסכסכו בפנים דאפשר לומר כיון שעושה שינוי סבירא ליה לה"ר פרץ דמותר אפילו יבש. ואינו מוכרח אלא אפשר לומר דקאי גם כשמסכסכו בפנים:

שולחן ערוך סימן שב ס"ז

* טיט (לא) שעל בגדו (לב) משפשפו מבפנים דלא מוכחא מלתא לאתחזויי כמלבן, אבל לא בחוץ (לג) דדמי למלבן (לד) יז) ז') ומגררו יד בצפורן. ויש מפרשים יח) דה"מ לח, (לה) אבל טו **יבש אסור** * (לו) טז <ו> יד'] **דהוי טוחן**.

ט"ז סימן שב ס"ק ו

(ו) דהוי טוחן. נ"ל דזה דוקא שיש ממשות טיט על הבגד, וכשהוא מגרד שם אז נופלי' פירורי הטיט זה דומה לטוחן, אבל אם אין שם אלא מראה הטיט והוא מגרד שם לבטל המראה אין זה דומה לטוחן, ומטעם זה יש היתר למי שחלוק שלו מטונף קצת ואין שם ממשות צואה והוא יבש יוכל לגרד בצפורן ולהסיר המראה כדי שיתפלל בנקיות.

ונראה לענ"ד דלדעת הר"ן וש"פ שזכרתי בסימן ש"נ גבי סחיטה **שאין חיוב אלא במה דניח' ליה במה שנסחט, א"כ גם כאן בטוחן חוה כן**, וכאן דלא ניחא ליה במה שנטחן אין כאן משום טוחן:

מגן אברהם סימן שב סעיף ז

טז דהוי טוחן - אף על פי דמלאכה שא"צ לגופה הוא **איסורא מיהא איכא**, ועמ"ש סי' רע"ח, ומדסתם פה משמע דאין חילוק בין משי ופשתן וצמר כיון שמלוכלך בטיט משא"כ בס"ה וכ"ה בטור ססי' זה:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שב סעיף ז

דה"מ. בשם **תוספתא**[300]:

מחזיק ברכה סי' שב סק"ג

דין ז' טיט שעל בגדו משפשף וכו', דעת מרן נראה כסברא זו שסתם דאין חילוק בין לח ליבש, כידוע דדרכו בש"ע הכי, וכן ראיתי בקונטריס כ"י ישן נושן מחידושי דינים מרבני ירושלים ת"ו מזמן הנגיד שכתב וז"ל **מהר"י חיה משפשף טיט יבש מבגדו בשבת, וכן הגידו שחיה עושה הרב מהר"י אבוחב** עכ"ל.

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שב סעיף יז

טיט שעל גבי בגדו לא ישפשפו מבחוץ (דהיינו במקום הטיט) מפני שנראה כמלבן אלא ישפשפו מבפנים כיצד לוקח הבגד מבפנים (דהיינו בצד הב' כנגד הטיט) ומשפשפו שאז אין הדבר ניכר כל כך שמעביר את הטיט שיהא נראה כמלבן ויכול ג"כ לגרד הטיט בצפורן או בסכין אפילו בחודו שאין לחוש בבגד לממחק.

במה דברים אמורים בטיט לח אבל בטיט יבש יש אומרים שאפילו לשפשפו מבפנים אסור ואין צריך לומר לגרדו מפני שטיט היבש מתפרר לפירורים דקים על ידי שפשוף או גרידה והרי זה כעין תולדת הטוחן שמחלק גוף אחד לגופים דקים הרבה ואסור מדברי סופרים אבל מן התורה אין איסור כיון שאינו צריך לגוף דבר המתפרר ונטחן ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, מכל מקום **כיון שאינו צריך לגוף דבר המתפרר אין פירור זה תולדת הטוחן שאין דרך לטחון אלא כשצריך לגוף דבר הנטחן**:

טל אורות הספרדי[301]

אך מה שיש לחקור, בעפר שהיה דק מתחלה ונעשה טיט ונתייבש וכותשו, אי איכא איסורא משום טוחן או לא, וכי תימא הכא נמי דשרי מידי דהוה אמלח דכיון שהיה דק מתחלה דשרי לדוך אותו, לא היא, שהרי מצינו שכתב הטור (סי' שב) טיט שעל גבי בגדו וכו', והרב פרץ הביא תוספתא דביבש הוי טוחן, ולא ידעתי למה אסור משום טוחן, ומאי שנא מפת ומלח שאין בהם טוחן אחר טוחן. ואפשר **דשאני פת ומלח דחם עשויין בידי אדם, מה שאין כן עפר שנעשה טיט, ואינו עשוי בידי אדם**, ועוד לפי דברי המהרי"ל שכתב, דאין טחינה באוכלין שהיו טחונים מתחלה וכו', **משמע דלא אמרו כן אלא במידי דאוכלין דוקא**, אבל בענין אחר לא[302]. ועדיין הדבר צ"ע.

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן שב

[שו"ע] יבש אסור דהוי טוחן. לכאורה יש לדון כיון דמתחל' היה מפורר וע"י יבשות נדבק ונעשה מחובר יחד דאין טחינה אחר טחינה כדלקמן סי' שכ"א ס"ח בהג"ה:

רבי עקיבא איגר אורח חיים סימן תקד סעיף ג

[הגה] דאין טחינה באוכלים וכו'. לא ידעתי למאי דייק בזה. ולא נקיט סתם דאין טחינה אחר טחינה. ובלבוש נקיט באמת סתם, **וע' לעיל סי' ש"ב ס"ז**[303]:

רש"ש משנת ביצה דף ז עמוד ב

נדפס ענף ה' טחינת בשר.

שו"ת מהרש"ג חלק ב סימן נד

נדפס חלקי בענף ט' טוחן אחר טוחן.

ענף יב – נטחן ההולך לאיבוד[304]

רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה טו

---

[299] צ"ל תוספות, [תוספות הר"ר יהודה], שער הציון ס"ק מג. אמנם עי' ביאור הגר"א וצ"ע.

[300] צ"ע דלכאורה הוא ט"ס וצ"ל תוספות כמש"כ השעה"צ.

[301] נדפס בשלמות בענף ט' טוחן אחר טוחן.

[302] וכן רמז הגרע"א תק"ד ס"ג.

[303] רמז בזה ליישב קושיתו על איסור טיט שע"ג בגד, שהרי אין טוחן אחר טוחן, וע"ז ר"ל דאם נימא דלשון אוכלים דוקא, יש לנו תי' ע"ז. ועי' בטל אורות שג"כ צידד כן.

[304] עי' עוד בענף יא בדין טיט שע"ג בגד דשייך לנידו"ד שהרי אין שם צורך בטיט הנפרר.

הטוחן כגרוגרת חייב, וכל השוחק תבלין וסמנין במכתשת הרי זה טוחן וחייב, המחתך ירק תלוש הרי זה תולדת טוחן, וכן הנוסר עצים **ליחנות בנסורת שלחן**[305], או השף לשון של מתכת חייב משישוף כל שהוא, אבל המחתך עצים, אינו חייב עד שידקדק מהן כדי לבשל כגרוגרת מביצה.

שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף עד עמוד ב

האי מאן דסלית סילתי חייב משום טוחן. פרש"י ז"ל שמבקע עצים דקים להבעיר אור ואי קפיד לבקען במדה חייב משום תולדה דמחתך את העור. וא"ת נימא ג"כ גבי מסתת את האבן דליחייב נמי משום טוחן, לא היא דגבי סילתי סלית להו לכולהו והוה ליה כטוחן, מה שאין כן באבן **דחנשאר חוא העיקר וחסיתות אינו אלא ליפותה**.

והרי"ף ז"ל פי' האי מאן דסלית סילתי דמיירי בעצי דקלים שעומדין שיבי שיבי וכשמבקען **יוצא מביניתן כמו קמח דק וחשיב לח טוחן**. וי"מ דמיירי בחותך עץ במגרה והנסורת היוצא ממנו חשיב טוחן ולא תקשי להני פירושי הא דסיתות אבן **דחכא כשצריך לאותו נעורת**:

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף עד עמוד ב

... וי"מ[306] בסלות סלותי עצים שעומדים שיבי שיבי, וכשמפרקן זו מזו מוציא מביניהן קמח דק, והוא שעושהו כטוחן, ואין הדברים נראים שהרי קמח זה כנוס בתוך העץ ואין הוא טוחנו אין זה אלא כשובר חבית מלאה קמה והקמח יוצא, ועוד **שאין חיוב טחינה אלא כשצריך לאותה טחינה**, וזה כשמפרקו אינו צריך לאותו קמח, אלא אין הדברים אלא כדעת ראשון...

ט"ז אורח חיים סימן שב ס"ק ו[307]

... ונראה לענ"ד לדלעת הר"ן וש"פ שזכרתי בסימן ש"נ גבי סחיטה **שאין חיוב אלא במה דניח' ליח במה שנסחט, א"כ גם כאן בטוחן חוח כן**, וכאן דלא ניחא ליה במה שנטחן אין כאן משום טוחן:

שולחן ערוך הרב אורח חיים סימן שב סעיף יז[308]

... אבל מן התורה אין איסור כיון שאינו צריך לגוף דבר המתפרר ונטחן ואף להאומרים שמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, מכל מקום **כיון שאינו צריך לגוף דבר המתפרר אין פירור זה תולדת חטוחן שאין דרך לטחון אלא כשצריך לגוף דבר חנטחן**:

מנחת חינוך פרשת יתרו מוסך השבת הטוחן

והנה הא דכ' הר"מ להנות בנסורת, ל"ד, דאם רוצה להנות מעצים גם כן חייב **דעיקר שלא יחיח מקלקל**, אבל אפילו **אם א"ר לחנות בנסורת חייב**, דס"ל משאצל"ג חייב כ"כ הלח"מ, והשיעור כדי לבשל כמו בהוצאה כמ"ש המ"מ.

ענף יג – כללי

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף עד עמוד א

וליחשוב נמי כותש. פירוש אף על גב **דדמיא לטוחן**[309], ופירוש כותש שכותשין החטין במכתש להסיר קליפתם, וכן במקדש היו כותשים הסמנים להסיר קליפתם.

אמר אביי שכן עני אוכל פתו בלא כתישה. פרש"י ז"ל דודאי כותש בסמנין אב מלאכה הוא באנפי נפשה ואינה **בכלל טוחן**, ומיהו כותש בחטים [אינה] מלאכה לעצמה כיון שהעני אוכל פתו בלא כתישה, ותנא דידן סדורא דפת נקט דלהכי קתני אופה ולא קתני מבשל ומשום הכי לא חשיב כותש, ויש שהקשו דא"כ מרקד לא לחשוב שכן עני אוכל פתו בלוסה כדאיתא לקמן בסוף פירקין (ע"ו ב'), ותירץ ר"י ז"ל דעני דהתם חושב עני ממש שהם מיעוטא וממיעוטא לא גמרינן, דאילו הבינוניים אין אופין אלא בהרקדה אלא דרחמנא אחשבה לחיוב חלה מדכתיב ראשית עריסותיכם, אבל הכא לבינוניים שהם רוב קורא עני בענין זה שאין דרך לכתוש חטים להסיר קליפתם אלא המעונגים, ועם כל זה הקשה ר"י ז"ל דא"כ לאביי נפישי אבות לחיובא דכותש בסמנין אב גמור הוא, ואילו במתני' להכי קתני מנינא לאשמעינן דליכא אלא ל"ט חטאות כדאמר ר' יוחנן לעיל, ור"ת ז"ל פירש בלשון אחד דהכי קאמר [שכן] עני אוכל פתו בלא כתישה ואפי' הרוב כדאמרן, וכיון שכן כל שכן דבסמנין לא צריך כתישה כי אם לעשות כן מן המובחר, וזה נכון, ועוד פירש בו לשון אחר דכי מקשינן וליחשוב כותש היינו כותש דפת שהיה במשכן לצורך בדיקת התכלת כדאיתא במנחות (מ"ג א') מייתי חומרא דשערי ואפייה בגווה, ומשני שאפי' בעלמא עני אוכל בלא כתישה וכל שכן לצורך הפת ההוא שלא היה צריך כתישה, והא דאמרינן לקמן שבק תנא בישול סמנין דהואי במשכן [ונקט] אפייה דלא הואי במשכן, פירושו דלא הואי רגילה וצריכה במשכן כולי האי כבישול סמנין, ופריק דתנא סדורא דפת נקט ולא חשש [למיתני] מבשל אף על פי שהיה יותר עיקר במשכן.

ספר העיתים סימן רכה

... על דא קא מיבעי לן וניחשוב נמי כותש דהויא במשכן **שכך היו נוחגין שכותשין את החיטים תחלה, ואח"כ טוחנן ברחים כדי שיחא דק, שיהיו אותן קטנות ולא יהו גדולות**, כאלו של עכשיו של מדינות, וכיון דתנא קא נקיט סדר סעודה בורר וטוחן ומרקד ולש ואופה כדקאמר תנא דידן סידורא דפת נקיט, מ"ט לא חשוב בהדיהו כותש, ...

סמ"ג ל"ת סה [מלאכת דש]

... בירושלמי פרק כלל גדול (שבת פ"ז ה"ב דף מט, א) האי מאן דשחיק תומא כד מפרך ברישיה חייב משום דש, דמבחר בקליפות חייב משום בורר, כד שחיק במדוכתא חייב משום טוחן, דיהיב משקין חייב משום לש (ע"פ סה"ת סי' רכ וסימנים).

ומההיא דירושלמי אין לאסור לקלוף שומים ובצלים לאכול לאלתר, דההוא דירושלמי לא מיירי בקולף לאכול לאלתר, ולכן אסור (ע"פ סה"ת שם ע"ש) כמו שפירש ר"ח למעלה (מלאכה ו - ח).

וחייב משום דש דקאמר בירושלמי נראה לי **דמיירי בשוחקו עם קליפתו שדומה לדש בתבואה**, אבל שוחק שום קלוף הוי טוחן גמור[310].

שו"ת רדב"ז חלק ה ללשונות הרמב"ם סימן רמח (אלף תריא)[311]

(אלף תרי"א) שאלת על מה שכתב הרב פ"ח מהלכות שבת וז"ל וכן השורה חטין ושעורין וכיוצא בהן במים, הרי זה תולדת זורע וחייב בכל שהו. ושאלת מאין הוציא זה הדין, ומאי טעמיה שהרי אפי' יעמדו שם ימים רבים לא יצמחו, כיון שאין שם עפר:

תשובה הכא במאי עסקינן בשורה אותם לזמן מרובה **כדי שיהיו נוחין לזריעה ויצמחו מחרה**[312] וזהו תולדת זורע ... ומסתברא לי **שאם שרה אותם במים ונתכוון לתקן אותם לטחינה דחייב משום טוחן שזה מטלאכת חטחינה חיא**[313]. אבל להשליך אותם למים ולסלקן מיד אין כאן חיוב כלל, ודומיא דזרע פשתן פריך תלמודא אי הכי חיטי ושערי נמי דהיינו נתינה לבד, ודוק ותשכח:

---

[305] ע' במנח"ח מובא להלן בליקוט.

[306] נדפס בשלמות בענף ג' [סלית סילתי].

[307] נדפס בשלמות בענף יא [טיט שע"ג בגד].

[308] נדפס בשלמות בענף יא [טיט שע"ג בגד].

[309] צ"ב מאי שייכא לטוחן ושאר ראשונים פירשו דדמיא לדש, וכנראה שהכתישה שוחקת גם את גוף הגרעין, ועי' בספר העתים שהבאנו בסמוך דמשמע כן שהכתישה שוברת את הגרעין, והטוחן מרסקו יותר, וע"ע בסמ"ג שהבאנו בסמוך שהכותש גרעין קולף הוי טוחן ע"ש בהערות.

[310] משמע שהכתישה אותו כתישה ובקלוף הוי טוחן ובשאין קלוף הוי דש, וצ"ל דהכתישה שוברת את הגרעין, ולכן הוא בכלל טוחן, ומ"מ כיון שגם מסירה את הקליפה, לכן ביש קליפה הוי דש, וצ"ל דנחשב טפי דש מטוחן, שזה עיקר המלאכה, ועדיין צ"ב למה לא יתחייב שתים, ואולי אה"נ.

[311] נדפס בשלמות בליקוט סימן ג' ענף ד' [מלאכת זורע – פרטים].

[312] משמע דמפרש הגדר דאין הפי' שעצם ההצמחה במים היא תולדה דזורע בקרקע, שדומה בתכונה זו לזו, אלא שזה מצרכי הזריעה שיהיו מרוככין ונוחין לזריעה ולפיכך חשיב תולדה דזורע. וזה מוכח ביותר מדבריו להלן גבי שורה לצורך טחינה.

[313] כאן מבואר בהדיא ההגדרה הנ"ל, דמש"כ שהשורה הוא זורע, הוא משום דזה מצרכי הזריעה, ושוב מחדש כיוצא בזה, דשרייה לצורך טחינה היא בכלל טחינה, ועי' בזה בשבט הלוי ח"א סי' ע"א.

שו"ת שבט הלוי חלק א סימן עא[314]

... איברא הרדב"ז בלשונות הרמב"ם סי' רמ"ח, רוח אחרת אתו, דהוא ז"ל סובר דאין החיוב ממה שקדח במים, אלא דענין שרי' זו כדי שיהיה נח לזריעה אח"כ ויצמח בקרקע מהרה, והכנה זו לזריעה ר"ל לזריעת קרקע הוא תולדת זורע, ויצא לו מזה דאם נעשה שרי' זו לרכך התבואה לצורך טחינתה חייב בכה"ג משום תולדת טוחן ע"ש היטב.

ולפי דבריו ודאי אמת מה דיצא לו דדוקא בשורה זמן מרובה חייב עד שיתרכך כדדייק גם כן מלשון הרמב"ם, דאין בנתינת החטין לתוך המים סרך מלאכה כלל, דאין המים תחליף לקרקע, ולפי דבריו יתכן דאם הזרע מוכן לזריעה גם ברכוך בעלמא בלי שיקדח ויצמח חייב דעכ"פ הוכן היטב לזריעה.

מ"מ גוף דבריו הם חידוש גדול שיתחייב משום הכנה והכשר לזריעה אף דלא נעשה עדיין כלום מזריעה בקרקע, וכה"ג שיתחייב משום הכנה לטחינה, ואין זה דומה כלל לכל הני תולדות הרחזוקות המנויות בירושלמי פ"ז דשבת, דכד דייקת בהן כולם כדי לקיים הזריעה שהיא כבר בקרקע וכיו"ב לא כה"ג, והדבר צריך עיון רב.

אשל אברהם (בוטשאטש) סימן שכא

[סעיף יב] המחתך וכו' חייב משום טוחן. גם שבוקע עצים או שוברם לשיהיו דקים שייך בזה בשבת קודש משום טוחן, מכל מקום **כשרק עץ אחד דק נפרר מעץ גדול, אולי לא שייך בזה משום מעין טוחן**, דהרי **אין סגנון טוחן כלל** שלא יפרר לגמרי שיושאר דק כל המתפרר, וכשנתפרר בדרך הלוכו קיל בלאו הכי, וצריך לי עיון עוד היטב:

[314] נדפס בשלמות בליקוט סימן ג' ענף ד' [מלאכת זורע – פרטים].

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

לאסורין חון משבח. למנס לפי"ם מ"ם דשמואל לטעמי' מזיל דס"ל דפסי"ב רק מדרבנן מסיר ומע"ב במקום מלוה לא גזרו. מיכו בלאו טעמא דמלוה י"ל דשרי משום דמין שבות במקדש כיון דהיו הלא יזדרבנן. [ועי' בס' מרכבת המשנה בפי"ח מהי שבת ס"ח מפ"ם גבי פלוגתא דרב ושמואל בשבת (דף ע"כ) שוחט משום מאי חייב רב אמר משום ניבע ושמואל אמר משום טוחלא נשמה. והנה מפ"כ דרב מזיל לטעמי' דס"ל דשמ"ח מסור זהו דלא כדי בס"י וחיסי בכמה דוכתי דלא כוי רק מדרבנן. למנס י"ל דכוי פסי"ר. ומ"ם שם דלא כוי פסי"ר משום דחיכא שמיטה יבשתא זהו ודאי לא שכיחא ועי' מהרש"ם בשבת (דף ק"כ) ובריב"ם סי' ש"ד. ושמואל מזיל לטעמי דס"ל דפסי"ב לאו מהי מסיר רק מדרבנן ומע"כ לאו חייב משום לובע ודוק].

סימן ל"א.

בענין איסור טחינה בשבת בירקות כשחותך דק דק:

שבת (דף ע"ד) אמר ר"פ כהי מאן דפריס סילקא חייב משום טוחן. וכתבו כתוס' דוקא בסילקא שייך טחינה מבל שאר מיכולין שרי. וכ"כ בהג"מ בשם ר"י ודוקא סילקא מבל שאר ירקות לא. ובמחרוויס ז"ל כתבו ממ"ש בתוס' לקמן (דף קי"ד) ד"ה מלא גבי קינצת ירק ביום"כ דמותר ולא דמי לכתא דאמר בפי' בלל גדול בהי מאן דפריס סילקא כוי ע"ש. והנה לפי"ד התוס' בסילקא חייב ולא בשאר ירקות ומ"כ לק"מ דכתא דקינצת ירק י"ל דמייירי בשחרי וירקות.

ונלפע"ד ט"פ מ"ם הכ"מ פ"ז מהי שבת כתב הרמ"ך ס"ל לפרש דוקא ירק שאינו נאכל אי מבל ירק הנאכל אי כגון שום וכי"ב מותר לחתכו כמו בפת כי היכי דלא תקשי לי' ויכ"ב שמותר בקינצת ירק ול"ע עכ"ל. והנה לאיתי בס' אחד שבקשה הא סילקא נאכל אי בהאי בעירובין (דף כ"ת) אמר ר"כ תערובין בחרדין חיין חיוי וכאמר ר"ח סילקא חיוי קטיל גברא חיוי כחוה בבשול ולא בשול. [ומזה מוכח דסילקא כיוי תרדין וכן פרש"י ז"ל בגיטין (דף ס"ט) ויש לתמוה על הלור זריב ח"ב סי' ס' שבניה לאי דסילקא היינו תרדין מפרש"י ז"ל בכ"ג ולא זכר דבן מוכח בגמרא בכ"ל. תיכו לפי הרמב"ם ז"ל בפ"ח מכי עירובין דבבל ירק מייירי אינו מוכח יזה ע"ש] ומדמערבין בסילקא אי ס"מ דנאכל אי. וב"כ בפ"ז בם סי' קי"ח בחם דקטל בגרה דבשול ולא בשול אבל חיין לגמרי טוחים נאכול וממרבין בהם עכ"ל. ול"כ תיובא של הרמ"ך ז"ל בפי' בסילקא כיוי ירק שאינו נאכל אי.

אבל מלאחי בשור זרוע בסי' ס' בתב וז"ל ועוד ראיתי כי בשם הרי יוסף דבאי מאן דפריס סילקא חייב משום טיחן משום דאין זה דרך מביאתו אבל במידי דאורחיה בבבי כמו לפרר את הפת ודומיה מ מותר לבתחלה דהויגו דרך מהילתן עכ"ל. והנה מ"ם דאין זה דרך מביאתו אין בוודאי דלאי מורחא דסילקא בפרוסה דל"ב תורבה לא הי חייב בזה משום טוחן. ועוד דהא מתירין בשבת (דף קי"ט) ר"ח פריס סילקא לבדוד שבת מלוזא דאורתי' בהבי. אבל בגלאה ע"ם מ"ם בחי' המיומחים להרי"ן ז"ל בשבת (דף ע"ד) וז"ל בתב הרמ"ב ז"ל דדוקא סילקא שבוה מחוסר הבשר אבל דהויגו

ביבול ולאפוקי פת וכל דבר הראוי לאכילה בלא מחוסר הבשר דמותר דאוכלה דאיפרח ע"כ. וכ"כ בעה"ת דמותר להתוך בללים בשבת בין ביד בין בסכין כיון דאאכל בחוח שבוח וכבין אינה בירושלמי עכ"ל הר"ן ז"ל. והיינו דאפ"ג דבתבנו דסילקא נאכל אי מ"מ אין דרכן של ב"ח לאוכלן אלא מבושלים וכדאי להרי בבדוכות (דף י"ח) ואפי אומר כל שהאלהו בפה"ח בלקו שהכל ג"כ וכל שהאלהו שהמ"ב שנקי בפה"ח ופרש"י ז"ל וכל ירק שאין דרכו לאכל אי שהאלהו מי שהאלהו אם אלו אי שהכל כיון שדרך בלקו וכבישתו לדרך מבילתו בוה עיקר פרי ומבך בפה"ח ואפרי שם בשלמא כל שהאלהו שהמ"ב שנקי בפה"ח מצטיחת לה בברבה וסילקא וקרא בוי. ברי מבואר דסילקא אין דרך ב"ח לאוכלן חיין [ימזה מוכח דאפי' דבר שהיגיס לאוכלן חיין אם אין דרכן לאוכלן חיין בשאיכלן חיין מבך שהב"ב וכמ"ש בהמ"ב סי' ר"ב סק"ל. דהא סילקא חייב משום טוחן דכיון דאין דרך לאוכלן בשהן חיין ח"ב מחוסר הבשר ביבול. אבל דבריס שדרכן לאכול בשהן חיין ח"ב אינו מחוסר הבשר אבר וכוי אוכל דאיפרח ומ"ב ליו מצוייב משיס ביחן זהו דעת הרמ"ב ז"ל. וזהו ג"ב כוונת הרי יוסף ז"ל שבניה הא"ז דדוקא פריס סילקא חייב משום דאין זה דרך מבילתו ובייגו דאין דרך מבילתו לאוכלו בשבוח אי אבל דבר שדרך מבילתו לאוכלו בין לפרר אם בפת מותר לפי' לבתחלה ואין זה טיחן וב"ב בבל דבר שדרך מבילתו לאוכלו אי אין בו משום טוחן.

ומעתה מתפרשין ד' הרמ"ך ז"ל שבניה הב"מ דבא דקאמ' דוקא בירק שאינו נאכל אי אין דרכו לאוכלו אי דסילקא יש נאכל בלל אי מלא ר"ל שאין דרכו לאוכלו אי דסילקא יש דרכו לאבול אי ב"מ. וזהו שמסיק הרמ"ך ז"ל אבל ירק בנאכל אי כגון שום וכי"ב מותר לאתבו בוי דרי דקדק ובתב דדוקא ביום וכי"ב דדרכן לאוכלו אי בדאי בבדוחת שם מיתב לאתבו אבל דבר שאין דרכו לאבול אי מע"ג שיבול לאוכלו אי מייב משום טיחן. וא"ב לא קשה מבא דאי בעירובין שם דמערבין בסילקא אי דוקא לענין עירוב ביון שיבול לאוכלו אי מע"ג שדרכו לאבול מנושל בייי עירוב ב"ם בתב"ם סי' שפ"ט סק"ב ע"ם [וע"ש בפ"ר סק"י ובאי הרינוב"ח ז"ל בעירובין ד"ט] אבל לענין שבת ביון שדרכו לאבול מבושל בוי מחוסר הבשר בשאר לאחר ואייב משום טיחן בתם הרמב"ם ז"ל.

והשתא נראה דגם בתוס' שבתבו דוקא בסילקא שייך טיחנה אבל שאר מיבולין שרי נמי ס"ל בבי. וי"ל דדוקא סילקא וכדומה שאין דרכן לאוכלן חיין אבל שאר מיבולין בייגו שדרבן לאוכלן במו שבוח חיין שרי ולית נבו טיחנה. וכשהת מ"ם דשרי התוס' (בדף קי"ד) שבתבו ולא דמי בהא דאמר בפי בי"נ האי מאן דפריס סילקא בוי ולא מלי לשנויי דהבויא דקינצת ירק מייירי בירקות שדרבן לאוכלן חיין דהא אמרינן שם דבי ר"י מקנח בנפא בוי ובנפא בא אין דרבן לאוכלן חיין בדאי בבדוחת שם ומ"ב בהיך תקנחין תותם ביוה"ב וכה אית בבו משום טוחן ומש"ב בולבו לאוקי בתנ דמיירי בשעושה תחיבות גדולות דליח בבו משום טוחן.

ובאמת שים לתתוב על הרמ"ך ז"ל בסיק בי היכי דלא תקשי לי' מקנינת ירק שאומר ביוה"ב ומשמע דלפוס בהי מילוקא דמחלק בין ירק שדרכו לאוכלו אי ובין ירק שאין דרכו לאוכלו אי שב לא קשה מקנינת ירק משום דאיכא לאוקמא בירק שדרכו לאוכלו אי וכה ב"מ תקשי לי' מקנינת ירק שאין דרכו לאוכלו אי ולפ"ב מותר ביוה"ב. ולפשר

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

ואפשר דכרמ"ך ז"ל לאו מקניבא ירק נופך קא מקשב דהכיא ול דמייתי כשמשב מחיכות גדולות דלית בי מטוס טוחן וכמ"ש בחוס. אלא מיקר כקושיא שו כוא מדקתני בשבת שם ומפרכסין בריחוצים וי"ג שם ומפרכין וגם יש גורסים ומפרדין ומ"ש משמע לי' לכרמ"ך ז"ל דמפרך לפירוחין קמיים וכוכיח מזה דאם כוא נאכל כמו שכוא אי ליח בי מטוס טוחן ומ"ש בריחוצים כיון שכם נאכלין כמו שכם חיים ליח נכם מטוס טוחן אבל מקניבא ירק בלא"כ לא קשב דו"ל דמייתי כשמשב מחיכות גדולות ומ"ש לא קשב נמי מככיח דמקנבי כרבא ומ' שבת (דף קי"ב ע"ב) ובירושלמי בגר"א סי' שכ"א סקט"ז וזוק. אבל בחמת ליתא דכרמ"ך ז"ל משמע דמקניבא ירק נופך קא קשיא לי' ולא בריחוצים. ופוד דכא כרמ"ך ז"ל על כרמב"ם ז"ל קא קשיא לי' ולא כרמב"ם ז"ל לא קשב בריחוצים דכא ס"ל אין מחיכה בפירות כמ"ש בפ"ח מכ' שבת וכיינו משום דס"ל דדוקא ביולות ליכא טחיכה בהחיכתן ולא בפירות וסילקא ירק כוא. ומ"ז מ"ז שם ובשו"ת כרשב"א ז"ל מ"ד סי' ע"כ ודוק ומכמ"ל. ומ"כ ל"ל דכרמ"ך ז"ל מקניבא ירק נופך קא קשיא לי' ומ"כ קשב גם לדידי' מכא דבי ר"י מקנבי כרבא כמו שבקשינו.

ושוב מלאתי נמי בכך כמתירי ז"ל לשבת (דף קי"ו) שבתב וז"ל יש לתמוה וכרי תמרו כאי מאן דפריס סילקא סייב משום טוחן וכחיך כותכה מלאכה בשום פנים בשלמא פירוך רימונים ופליחת לפחים כומול ודרך מכילתן בשבתן בכך כותר לעשות כן בשבת עלמו לצורך מכילה וכל שכוחר בשבת לצורך מכילה יהוי לכחיבו ביוכ"כ מן כמנחה ולמעלה שחין זה אלא כמיחך אח כככר לחחיכות קטנות ומשחה יהוי לכחיר כן בירקות שמכילתן כשבן חיין כגון חזרת וכיוצ"ב אבל דברים שחין מכילתן אלא במנופל בחיך כותכה ושמא חאמר שלא כותכה אלא נדרך זה שאנו מומרים בגון בלל וכרתי כרי לחמרוה בכרובע וקרא. ורחיתי לקלת מפרשים שפירשו שנחבשלו כבר קלח מחחמול ולריכות עדיין לברר ולקנות בשמוך לחכילה ולכניסן בקדירה וכן כ"ל בכ"ל כרב המתירי ז"ל. כרי בקשה קושיח זו שבקשינו מככיח דמקנבי כרבא ובי"ב ו"ל על כרמ"ך ז"ל דמפרש נמי כפי' כמתירי ז"ל דככיח דברבא מיירי שנחבשלו כבר מבע"י עד שלאוים לחכילה כמות שכם ומ"ש לי מקנבי לכו ליח נכ מטוס טוחן. אבל בחוס' חין מפרשי כבי דמיירי שנחבשלו מלחחמול ומ"ש כולכו לפרש דמיירי שמוחך לחחיכות גדולות ול"ש.

ולפי מה שניחנו בסי"ד בשב דשם כרמ"ך ז"ל שמחלק בין ירק שדרכו ליחכל חי וכין ירק שאינו נאכל חי לאו דשם יחידאה כיח שכ"כ ג"כ דשם בחוס' וכי"ל יוסף שבא"ח וכמתירי וברמ"כ ובבי"ח ובחג שכ"כ בירושלמי [ולקמן נגלה זה בס"ד]. ולכאורה נס דשם כרמב"ם ז"ל כן שכרי כחג כמחך אח כירק דק דק כדי לבטלו כ"ז חולדת טוחן וחייב. ומנוקנו כדי לבטלו משמע דאחי לאפוקי דאם חינו מחוסר ניפול כגון שכוח נאכל כמו שכוח ליח בי מטים טוחן וכדי ברמ"ב ז"ל כמ"ל. אבל בב"י בסי' שכ"ח בחג ולפשר דאפשר כן נאכלות כמו שכן חיוח אם מחך לוחן דק דק לבטל נמי מיחייב אבל אם רולה לאוכלן חיין אפי' מחכן דק דק ליח נכו משום טוחן כו'.ולישנא דברבב"ם ז"ל כדי לבטלו משמע כד' בב"י דלדבריהו כל"ל אם נלרך לבטלו.

והנה ברמ"ם ז"ל בחג וז"ל לשר ר"ש כאי מאן דפריס סילקא בשבת חייב משום טוחן אע"פ ז"ל עלי דקלים שמומדין ביני ביני לעין נימין שבמחפרק בניתין כלנו יולא מביניכן כמו קשם דק לפיכך במנפלו מייב משום טוחן ופי כגון כוא דומיא דסלית סילחא פי' כמו דכחם כוי כעין כחיבב לפי' ר"ח ז"ל כ"כ פריס סילקא נמי כוי כעין כחיבב וזכו שמסיק ברמ"ם ז"ל ומה שפרש"י דפריס סילקא שמחחך ירקות דק דק פי' חמוב כוא כוי דהיינו דרש"י ז"ל פי' דגם מחחך ירקות דק דק חייב משום טוחן מ"ש כ' ברמ"ם ז"ל דפיכוחו חמוב אלא כפי' ר"ח ז"ל דדוקא כעין כחיבב חייב משים טוחן ולא כעין חיחוך כ"ג ברוב לפרש ד' ברח"ם ז"ל. וחע"פ שקשב בעיני לומר ככי מפני שרחיתי בפסקי ברמ"ם ולרכיי ירומם וכחב"ד סי' ניא וני"ו סי' שכ"ח כולם כיינו בדאם ברמ"ם ז"ל דר"ח מפרש פריס סילקא כיינו עלי דקלים.

אבל כמעיין יראה שע"כ ל"ל בדי ברמ"ם ז"ל כמ"ש.

וראיתי בשו"ת ברשב"א ז"ל ח"ד סי' ע"כ בדברי בשואל שכחב וז"ל וכעירוך פי' פריס סילקא שכוא כעין כחיבב ואינו כעין חיחוך ובמה שפי' בנחון מלפסי ז"ל בשלח דסלית סילחא שבטעם מפני בקמח כדק כחב ברב ככבן ז"ל ד"ע דלא נרעי עלים מסילקא עכ"ל. כנה מנוחר דברב ככבן ז"ל בקשב על כך פירושא דסלית סילחא אינו חייב משום טוחן רק אם עשב מוב קשה וכא נבי סילקא מחוייב אפי' בחחך ולא גרע עלים מסילקא דכוי חוכל ואפ"כ חייב בחחך. ומ"ז בניח ד' בעירוך דגם גבי סילקא אינו חייב בחחך רק דרך כחיבב ומ"כ סילקא ובילחא שוין דדוקא דרך טחיבב חייב אבל שלא כדרך טחיבב פטור וזכו כמו שפירשנו ד' ברמ"ם ז"ל. ולפ"ז דעם ברמ"ם ז"ל דסלית סילחא אינו מחוייב רק כשעשב קשה כפי' ר"ח ז"ל. [ועי' בח"ז שם מה שבקשב על פרש"י ובסכיום לפי' ר"ח]. מעשם נניחא פ"ד סי' ד' בחג דעלים של בסקב וכא גדולים קלח לא יבקשם כיון שיכול לבשל ולאפות בכם בלא ניקוע טרחה שלא לצורך כוא ואב מלאכה כדאמר בפי' כ"ג בחי מאן דסלית סילחא חייב משום טוחן כוי עכ"ל. ברי דמפרש כפרש"י ז"ל וכן בקשב בס' ק"י לפי כשבחו.

ונ"ל דבאב בט"ז בסי' חק"ח ס"ק ג' בקשב על בשון ברמ"ם ז"ל בלשון דלמב כולרך לומר דטרחה שלא לצורך כוא כיון דאב מלאכה כוא למב לי' לחייב משום טרחה ע"ש. ומשם נראה דברמ"ם ז"ל לטעמי' דס"ל בפרש"י ז"ל דבניקוע עלים ליח בב משום טוחן ומ"ש כולרך לומר בטעם משום טרחה שלא לצורך ולבבי קאמר שני בטעמים דבייחו לפ"ם כוי בטעם משום טרחה ולפי' ר"י ז"ל כוי בטעם משום חג מלאכה ול"ב לפי' מאי דס"ל

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

להרמ"ם ז"ל דנמנקע עלים ליכא משום טוחן ע"כ ל"ל כטעם משום טרחת שלא לצורך. וגם הטור שם כשמיט כך טעמא דאב מלאכה הוא. וזהו שכתב הטור שם דהרא"ש ז"ל ס"ל דגם ניד לאור וכיוצ משום דלטעמא דטרחת גם ניד אסיר דגם ניד ליכא טרחת כמ"ש הטו"ז שם וכיון דהרמ"ם ז"ל ס"ל דטעמא של טרחת עיקר ס"כ גם ניד אסור לדידי. ולפמ"ש הטור דילמא מפרש"י ז"ל דמותר לשברה ניד וי"ל דרש"י ז"ל לטעמי' דס"ל דנמנקע עלים יש גו משום טוחן ומש"ה ס"ל דטעמא דהמשנה דאיכא מתרת רק לנקוע מן הקורה ולא לנקוע נקעת כוי משום אב מלאכה שלא לצורך ומ"כ זהו דוקא בכלי אבל ניד ליכא אב מלאכה כמ"ש הט"ז שם בשם רש"ל ז"ל ומש"כ ס"ל לרש"י ז"ל דניד מותר. וכן במרדכי בשם רמב"ן ז"ל כתב וז"ל דניקוע דאמרינן דשרי כ"מ לאחיכות גדולות ומע"פ שאפשר לעשותו מעו"ט לאו מלאכה היא אלא עובדא דאול אבל דקות לא דאפשר לנקע מעו"ט ואמרינן פ' כ"ג כאי מאן דסלית סילתי מייב משום טוחן עכ"ל. כרי כה דאוסר דקות כוי משום דהוי אב מלאכה וכיון דאפשר מאחמול אסיר ביו"ט משום דהוי מבשירין דאפשר לעשותן מעי"ט דאסור לעשות ביו"ט וזהו כד' רש"י ז"ל דהמנקע עלים דקים מייב משום טוחן. וגם בפ"ז כ' יו"ט סי' ס"ם כתב כדי רמב"י ז"ל וז"ל ולריך לכזהר שלא יבקע עלים דקים כדאמרינן בפ' כ"ג כאי מאן דסלית סילתי מייב משום טוחן ופרש"י ז"ל עלים דקים להבעיר בהם הא למדת דמלאכה היא הואיל ואפשר מעיו"ט לא שריון לי' ביו"ט עכ"ל.

אמנם על כה"ג קשה לי הא בכי שבת סי' ס' כתב בה"ז פרש"י סלית סילתי עלים דקים להבעיר בהם וכן פי' בערוך לנר שני ואוסי מכין שכבר פירשנו דאין טחינה כ"א דק דק ואין דרך לטחון כ"כ כדק לנורך בהם ונראה בעיני עיקר כפי כלשון רמשון של ערוך כיוצא עלי דקלים שכן מומדין שיבי בעין ניסין וכשמפרק בניסין כללו יולא מביניהן בעין קטת דק לפיכך המנפלן מייב משום טוחן עכ"ל וכן פי' כהלפס אבל אם שבר לשנים דבר חלש אין כאן חיוב משום טוחן כילכך מיחר ליקח תבן וקש וכל דבר כרצוי למאכל בהמה ולשברו לשנים כי שכ"ל בה"ז שם. כרי דלא כ"ל לבה"ז בפרש"י ז"ל אלא בפר"ח ז"ל דדוקא כשעושה קטת מייב משום טוחן ולא כשמנקע עלים דקים ומ"ש בתוך כתב בכי יוי"ט שם בפרש"י ז"ל.

וראיתי בשבלי הלקט סי' רמ"ט כתב בשם מחזו כרי בנימין ז"ל וז"ל דניקוע עלים ליכא מלאכה כרי ואפ"ה כיון שיכול לעשותה מעיו"ט אין מנקיעין אלא בקיפין דמאי דאפשר לעשויי מבעין ומאן דסלית סילתי דמייב משום טוחן היינו כשמנקע עלים ללורך כרוקע כשובר מהן ולא משום ניקוע מחייבו דמאי טחינה ליכא בניקוע וכוא מ"ל לה אלא לניקוע עלים כוי ע"כ. וכוא על דרך פי' ר"ח וכערוך הנ"ל. וכן נחוי כמייחסים לכר"ן ז"ל בשבת שם הבינו כך פירושן וז"ל וי"מ דמייבי בשותך עץ במגירה והנסורת היולא ממנו משוב טוחן ולא תקבי לכרי פירושי הא דסיתות אבן דבכא בשלריך לאותו נשורת עכ"ל. אבל רש"י ז"ל לא ס"ל בכי הלא דניקוע עלים דקים גופה כוי טוחן אע"ג דליכא נסורת שכרי בשבת שם ד"ה מייב וי"ל כתב עשאן דקות מאחת שתים או שלשה כ"ז טוחן כרי דס"ל דניקוע עלים גופה כוי טוחן.

והנה לרי כרמב"ם ז"ל בפי"ח מהלכות שבת ה"ג ס"ל דנניקוע עלים גופי לית בה משום טוחן. קשה לדידכו כך דאמאן דאכיל מלחא מייב וי"ח משום וכדאי בשבת (דף ע"ד) ואר מוכיחו טוחן וכדפרש"י ז"ל ולדידכו כרי לא נשבשת וי"ח דכא מסר

יד

כי כיון דטוחן ליכא בזה לדידכו. ואפשר בזה לי"ם דברי כאומר שם דס"ל דנאכיחא וחנורא ומלחא ליכא חיובא דבונא ע"ש ובקצה לדידכי מ"כ נפיכי להו יותר מי"ח במלחא. ובכר כתב מכרמ"ל ז"ל ול"ל דאפיק חד מנכון אבל לא ניחא לאיזכו מנהון מפקא. אבל לפמ"ש מ"ש דטוחן מפקא מיניכו דס"ל להאומר דבזה ליכא משום טוחן כמ"ש. [ובאמי כרי"ן ז"ל שם כתב דלא אשיב בורר דמייבי בשבת בורר דאיכא מלאכה אחרת ע"ש. וכ"מ למיתר נמי דלא אשיב בורר דמייבי דליכא נרוחות אלא משום דשאם טיט יש בו נרוחות נסיוט מש"כ לא ניחא לי' לומר ככי גבי אכיחא וחנורא. ולפע"ד י"ל דכא דלא אשיב כבשרה גבי אכיחא וחנורא כיינו ע"פ מ"ש כאומר סי' כ"ג (דף כ"ב) ד"ה ע"ג שלדבריכם ז"ל שם ל"ל דרבה ס"ל כבשרה ללאו ילאת מוקלאבר שם ע"ג אלא כמי שמי לאסור משום דקא מוליד ניחא ולא קאמר משום כבשרה ט"ש. ובכביא דאכיחא וחנורא רבה קאמר לה כ"כ כנימוקי נפי' ר"ת ז"ל ובש' דקדוקי סופרים וה"כ ה"ם דרבה לעשויי מזיל דס"ל כבשרה ללאו ילאת ומש"כ לא אשיב כבשרה דעל כבשרה לאו מייב אלא מטאת לדידי].

והנה גם ר"ת ובערוך ז"ל נראה שמפרשים כפי' כי"ת שכרי בשנין דאלחא כתבו דקדק בקנים אשיב משום טוחן. ונראה שמתכוונו לפי כי"ת דקדק בקנים בקנים לכבנים בבן כעץ או בקדה בקנים בעץ לכבנים בשם בקנים ובבן שמבנים בשם בקנים קרו לי קנה. או שאפשר לפרש דקדק בקנים כיינו שבשיר מבש בנימין וכפי פירושם על דסלית סילתי. אבל לא מלינן בפרושי דקדק בקנים בפרש"י דכיינו שעשאן דקין מאחת שתים או שלש דבא אינהי ס"ל דאינו מטוח מייב משום טוחן אע"ג שעשאן קטן כשיעור.

אמנם ק"ל על פר"ח ובערוך שכשאחה יורד למנין בלבש כך דאחאת תמלא דמאן דעבד מלאכה אשיב י"ב מטאות. שכרי כתבנו ללכחוב דס"ל דאשיב ג"כ משום טוחן ל"ל דס"ל דאיכא אשיב משום טוחן דאע"ג אשיב מלאכה י"ב מטאות. ור"ח וכערוך ז"ל כרי מני בונה ונם טוחן ה"ב נפיכי לכו מטאות. וכבר לאיתי לכנאין כ"פ ז"ל בנכוחיו לש"ם ובש' כפלאה שבערכין שכתב דהמרוך אינו מוכה מאי דאמי בפרש"י בהלוקה אשיב משום ממחק מש"ה לא כוי בק וי"א ע"ש. ואשמה עלי כרי כעריך מוכה שם קולפס אשיב משום דם וכ"כ בפר"ח ז"ל ה"ב אבאי כוי י"ב מטאות. ובנוכ כיאיי לומר דלא אשיב נוטע דאמן דעביד אלאא ה"ל לנטיעה ואע"ג דאמרינן כזומר ולריך לעלים אשיב משום קוצר ואשום ניטע כיינו משום דכוי פס"ר וה"ב אם תולש אאילן דאבאי אינו אשיב משום ניטע כדאי לקמן (דף ק"נ). ואע"ג דהכאוי שם כאבנו דזכו למ"ד מבאלל"ג פטור מ"מ ל"ל דהכאוס שם כאבנו דפס"ר דלא ניחא לי' מותר ולא אלית באמבאלל"ג כמו שבכיאו כאיס שם משמו ז"ל ע"ש ומש"כ לא כוי רק י"ל. אבל כמעיין בפי' ר"ת וכערוך יראה דאמנו גם ניטע ומ"ב אין שלכם ל"ט.

ונחזור לרי כרמ"ם ז"ל בפי' כלל גדול סוי כי שלפי מה שפיבשנו ובביו ז"ל ס"ל דרש"י וכ"מ ז"ל מאולקים בפי' פרים סולקא לרש"י ז"ל כיינו שאחבן דק דק וכ"מ ז"ל לאו מאוייב רק בדרך כאיבה ולא בעין מיאיך. אבל בה"ז כי שבת סוי כי כאב וז"ל לאמר כ"פ כאי מאן דפריס סולקא מייב משום טוחן פרש"י פרים בש"ם גרסינן ול"ג בשמ"ך כוי

מתוך: אתר "בינינו" | מערכת שיעורי תורה לצפיה | BEINENU.COM

כר וכמ"ש כתיב כאן מלק דפרים סילקא שכוח כעין כחיכה ואינו כעין חיתך חייב משום טוחן ויש מי שאומר מהן דפרים כמו כגא פרוש שכ"ל מדברי רש"י ומלכין רחצין כל ערך גא מיקרי טוחן אלא דק דק כי שכ"ל כמ"ש. מביאר דס"ל דמ"ש כערוך [וכוא לכון ר"ת ז"ל] שכוא כעין כתיכה כיינו כמחכן דק דק וכפרש"י ז"ל אלא שנראה לאחיונא כשערוך דגרסינן פרים לפיולו לא מחכן דק דק נמי חייב משום טוחן. ומ"ש לדידי רש"י ור"ת ז"ל לא פליגי אהדדי כשכוא דפרים סילקא וגכ"ש אם מחכן דק דק חייב משום טוחן.

והנה כתוספתא פט"ו שבת חיתא אין מרסקין דגלא וגרוגרות והרוטן לפני זקנים שבת לפי שכוח כוח ניד של סכין וכעץ כפיור יפין חיפה. ומשמע דדוקא לפני זקנים אסור משום דגלא רסיק לוסם ירוטים לאיכלן ומ"ש אסור אפי' אי איכא נאיכלן גגא רסיק מיתר וכ"ש כמג"א שסי' שכ"ח ס"ק י"ד. ומ"ש יש לפי' מזר כדי כרמ"ך ודעימי' ז"ל כ"ל דס"ל דאפי' כגאכל כמו שכוא אי אינו חייב כמחכך דק דק משום טוחן ואפי' נכחמלה מותר ומ"ש דוקא לפני זקנים משיר דכוון שחוץ לאכול גלא רסיק משיר נרסק לפניכם לפי' דגריס שדרכן נאוכלן חוץ משום טוחן כמו שאר אי לפני טופות כמ"ש סי' שכ"ח דאפי' גלאי ג"ק ניקבו ואינו אסור משום טוחן ואפ"ש כיון שחוץ ירוטים נאכול גגא חיתוך אסור לאחכן לפניכם דק דק משום טוחן כמ"ש כמג"א ובמ"א שם ס"ק י"ב ובי' ביאורי כגר"א ז"ל שם שקי"ש וכ"ל לפני זקנים אסור משום טוחן ובי' ת"א שם שקי"ש ובדי כאחרונים ז"ל ודוק. אבל לכהולקים על כרמ"ך ז"ל ובס"ל דגם דבר שדרכו לאכול מי גמי כמחכמו דק דק חייב משום טוחן ס"ל לפני זקנים ג"כ אסור ולאכ נקט כתוספתא לפני זקנים. ועם כל כמג"א יש לתמוה דכא בבו"ע פסק דגא כברמ"ך ז"ל דכא אינו מחוק בפ"ע בין דבר שדרכו לאכול מי ובין דבר שאין דרכו לאכול מי וכן מוכא דעת כרמ"ך ז"ל שכתב דנפרור לחם ליכא משום טוחן דאין טוחן אלא טוחן כא ל"ש אסור משום טוחן וזה דלא ככרמ"ך ז"ל. ומ"ש כאיך כתב כמג"א דלפני זקנים מותר כא יש גם משום טוחן.

אמנם גם לד' כרמ"ך ז"ל נקכ כיכי כתוספתא דכא גם לדידי אינו מותר בדבר שדרכו לאכול מי רק לאחכן דק דק. אבל לכאחכן ודאי אסור כדאי בשבת (דף ק"מ) גבי שריסקו מע"ש למחר ניתן לתוכו פיל וגריסין כוי כיכי דגם שום שדרכן לאוכלן חיין משיר לרסקן בשבת ומ"ש נקכ על כתוספתא למכ נקט לפני זקנים כא גם לפני כחיכים אסור לרסקן. ומיכו לפמ"ש בביאורי כגר"א ז"ל שם ס"ק ט"ו דאין מרסקין דתוספתא כיינו דאין מחתכין ע"ש מ"ש מ"ש לד' כרמ"ך ז"ל. אבל לפמ"ש כמג"א שם אין תרסקין דתוספתא כיינו לכותחן נקורט ע"ש מ"ש גם לד' כרמ"ך ז"ל נקכ כך תוספתא כמ"ש.

והנה בשבל כעיטור כי יו"ט מחלוקת י"ב כי וז"ל וכן מה שמכר [נכי יחיים] פיטות לפרר פרורין דקין משום טוחן ליתא אלא בסילקא ובסילקת דגזרי דאורחייכו בכבי טכ"ל ומביאו בשבלי הלקט סי' ל"ב. כבי דס"ל לבעה"ע ז"ל דדוקא בסילקא דאורחייכו לאחכן דקין אבל פיטות דלאו אורחייכו לאחכן טותר. וכזה מ"ש דבבי כמג"א דדוקא לפני זקנים אסור אבל לפני בחירים מותר אין דרכן על גרוגרות וחרוטין לאחכן כדק ומ"ש כשאחכן אין זכה משום טוחן ואפי' לכותחן מותר כיון דלאו אורחייכו בכבי ומ"ש מ"ש כתוספתא גם לפ"ש כמג"א. [אלא שכתב שבתוספתא קתני נמי דבילה ומבושר בשרך שרך דבל כשבחלוש לחים כיחבין לחין בשבחבת ומעמידין לחין בידוש ועושין מכם בעיבולי פת ע"ש. ומ"ש לחלי לחלי אסור אפי' זקנים בא אין טוחן לחר טיחן. מיכו מפרש"י ז"ל בבילה (דף ג') לא משמע כפי' כערוך ונם לד' כערוך י"ל ודוק].

ובהכי יש ליפרש גם ד' התוס' דשבת (דף ע"ד) כ"ל שכאחכו דיקא בסילקא בייך טיחוב לבי בשאר מוכלין שרי. ובייני דבייחם כ"מ בע"ש ז"ל דדוקא סילק' שדרכן נאחכם כדק אבל שאר היכלין אין דרכן נאחכם כדק לאו משום טיחן. ומ"ש (בדף קי"ד) גבי קונדא ירק שפיר בקצו משמ דפרים סילקא הכחם ע"ש ל"ל דמיירי בירקות שדרכן לאחכן דכא אחיבו משום עמ"ש וכמי שפיר'י הראשונים ז"ל שאף יכא טורח גמילאי כיים בקונדא וחכא נפשי עגומה עלוי ומ"ש מיירי בירקות שדרכן נקנבן דאי אין דרכן נקנבן לא יכי מזה שנמ"ג. ועוד דהא אית ליחא שם דבי ר"י מקנבי כרבי יכרבי דרכן לאחכן ור"ש הא מייב בקונדא ורק משום טיחן. ופ"ז נאבו לאדין דדוקא כשעושה חיכוכים דקות מאד חייב משום טוחן אבל חיכוכים גדולות גא ומ"ש ממולא לפי' אם עושה חיכוכים קטנות אינו חייב משום טוחן רק כשדרכן לאחכן בחיכוכי קטנו. וכי תימא מ"ש למה. (סימן זה לא נשלם)

סימן לב.

לישב ד' הר"ח והשאילתות דלא שרי לדוך פלפלין בקתא דסכינא בשבת:

שבת (דף קמ"ח) אמר רב יכודה כני פלפלי מידק מדלא בקתא דסכינא שרי תרתי לסור רבא אמר כיון דמשני לפילו טובא נמי. ונמנקו כרא"ש ז"ל בפירושא דכך סוגיא דכתוס' וכרא"ם ז"ל פירשו דבשבת מיירי אבל ביו"ט שרי גם בלא שינוי. אבל כר"ת וכשאילתות פירשו דביו"ט מיירי אבל בשבת אסור גם ע"י שינוי. וכיכ כרמב"ן וכרשב"א ז"ל בקצו על פי"ת וכשאילתות כנ"ל מתוספתא דשבת דקתני דמרסק מגא ניד של סכין ובעץ כפרור אלמא דניד של סכין מותר לפילו בשבת.

והנראה נתון קושית כרמב"ן וכרשב"א ז"ל כנ"ל דים לחלק בין מגא לפלפלין לפמ"ש כת"כ דאין טחינה אלא בגידולי קרקע ועי' ביאורי כגר"א ז"ל סי' שכ"ח סקי"ח. מ"כ במלא דלא כוי גידולי קרקע כדאי בשבת (דף ע"נ) אינו חייב מכ"ת משום טוחן מש"ה י"ל דמותר לדוך מלא בשבת ע"י שינוי. אבל פלפלין דגידולי קרקע נינכו וחייב נכס משום טוחן מכ"ת לא שינון ע"י שינוי בשבת. [ועי' בדברי הרמב"ם ז"ל פכ"ח מכי שבת כ"ב שכתב כלישך לדוך פלפלין וכיולא בכס ליתן לתוך המאכל בשבת ה"ז כותש ניד הסכין ובקערה אבל לא במכתשת טפני שכוא טוחן עכ"ל. כבי דכלישך כרמב"ם ז"ל פלפלין תרי שינויי לכתוש וכיינו יד הסכין וקערה וע' שבלי הלקט סי' ל"ב ועג"א סי' שכ"ח סק"ט וביאורי כגר"א ז"ל שם סק"ז דאף דבמלא לא כלישך בקערה וסגי רק שינוי ניד הסכין בלבד מ"מ בפלפלין בשינון שיהא גם בקערה וכיינו משום דפלפלין חמור טפי ע"ש. וכ"כ בחי' הרמבי"ן וכרשב"ץ ז"ל בשינוין השבת דפלפלי חמיר משום דמטחני טפי ולריכא מידק טובא ע"ש. ולדבריהו י"ל בטעם דבמלא מותר לדוך בשבת ניד הסכין לפילו במכתשת משום דאינו גידולי קרקע ואינו חייב משום טוחן ולכך סגי במלא לפילו

לש סימן א

פלוגתא דרבי וריבר"י בנתינת מים, ופלוגתא דאביי ורב יוסף בלאו בר גיבול – ראשונים

ענף א – גפ"ת ..... סו
תלמוד בבלי מסכת שבת דף יז עמוד ב ..... סו
תלמוד בבלי מסכת שבת דף יח עמוד א ..... סו
רש"י מסכת שבת דף יח עמוד א ..... סו
תוספות מסכת שבת דף יח עמוד א ..... סו
תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנה עמוד ב ..... סו
רש"י מסכת שבת דף קנה עמוד ב [חלקי] ..... סז
תוספות מסכת שבת דף קנו עמוד א ..... סז
תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לב עמוד ב ..... סז
רש"י מסכת ביצה דף לב עמוד ב ..... סז
תוספות מסכת ביצה דף לב עמוד ב ..... סז
מהר"ם מלובלין מסכת ביצה דף לב עמוד ב ..... סח
תוספתא מסכת שבת (נוסחת ליברמן) פרק יא הלכה יח ..... סח
תוספתא פרק יב – הגהות הגר"א ..... סח

ענף ב – ר"ח, ריי"ף, בעה"מ, מלחמות, חי' הרמב"ן, רא"ש ..... סח
רבינו חננאל מסכת שבת דף קנו עמוד א ..... סח
רבינו חננאל מסכת ביצה דף לב עמוד ב ..... סט
ריי"ף דף סז עמוד א [מדפי הריי"ף] ..... סט
ריי"ף מסכת ביצה דף יח עמוד א ..... סט
המאור הקטן שבת דף סז עמוד א [מדפי הריי"ף] ..... סט
מלחמת ה' שבת דף סז עמוד א [מדפי הריי"ף] ..... סט
חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף קנה עמוד ב ..... ע
רא"ש מסכת שבת פרק כד סימן ג-ד ..... עא
קרבן נתנאל מסכת שבת פרק כד סימן ג-ד ..... עא
רא"ש מסכת ביצה פרק ד סימן ט ..... עא
קרבן נתנאל מסכת ביצה פרק ד סימן ט ..... עב
תוספות הרא"ש מסכת שבת דף יח עמוד א ..... עב

ענף ג – ריי"ד, ריטב"א ..... עב
תוספות ריי"ד שבת דף קנה ע"ב ..... עב
פסקי ריי"ד מסכת שבת דף יח עמוד א ..... עג
פסקי ריי"ד מסכת שבת דף קנה עמוד ב ..... עג
חידושי הריטב"א מסכת שבת דף יח ע"א ..... עד
חידושי הריטב"א מסכת שבת דף כג עמוד א ..... עד
חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קנה עמוד ב ..... עד

ענף ד – רשב"א, ר"ן ..... עז
חידושי הרשב"א מסכת שבת דף יח עמוד א ..... עז
חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קנו עמוד א ..... עז
חידושי הרשב"א מסכת ביצה דף לב עמוד ב ..... עז
עבודת הקודש להרשב"א בית מועד שער ב סימן ו ..... עח
חידושי הר"ן מסכת שבת דף יח עמוד א ..... עח
הר"ן על הריי"ף מסכת שבת דף סז עמוד א ..... עח
הר"ן על הריי"ף מסכת ביצה דף יח עמוד א ..... עח
שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף יח עמוד א ..... עח
שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף קנה עמוד ב ..... עח

ענף ה – רמב"ם ונר"ב ..... עט
רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה טז ..... עט
רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה יד ..... עט
רמב"ם הלכות שבת פרק ג א-ב ..... עט
רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה לג - לד ..... עט
רמב"ם הלכות יום טוב פרק ג הלכה י ..... עט
פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אהלות פרק ב משנה ב ..... עט
מגיד משנה הלכות שבת פרק ח ..... עט
מגיד משנה הלכות שבת פרק ט הלכה יד ..... פ
מגיד משנה הלכות שבת פרק כא הלכה לג ..... פ
מגיד משנה הלכות יום טוב פרק ג הלכה י ..... פ
הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק ח הלכה טז ..... פ
כסף משנה הלכות שבת פרק ח הלכה טז ..... פ
לחם משנה הלכות שבת פרק ח הלכה טז ..... פ
מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות שבת פרק ח הט"ז ..... פא
קרית מלך רב הלכות שבת פרק ח הלכה טז ..... פא
זיו משנה הלכות שבת פרק כא הלכה לג ..... פב

ליקוטים והערות

לש סימן א

פלוגתא דנתינת מים ודלאו ב"ג

מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות שבת פרק כא הלכה לג ..... פב
מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות שבת פרק כג ..... פב
מרכבת המשנה (אלפנדרי) הלכות יום טוב פרק ג הלכה י ..... פב
אבן האזל הלכות שבת פרק ח הלכה טז ..... פג

ענף ו – בית הבחירה, ר"י מלוניל ..... פג

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף יז עמוד ב ..... פג
בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף יח עמוד א ..... פג
בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף קנה עמוד ב ..... פג
בית הבחירה (מאירי) מסכת ביצה דף לב עמוד ב ..... פג
הבתים שערי המלאכות האסורות ביום השבת שער אחד עשר ..... פד
רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף מסכת שבת (לפי דפי הרי"ף) משניות דף ו עמוד א ..... פד
רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף מסכת שבת (גמרא דף סז עמוד א לפי דפי הרי"ף) ..... פד

ענף ז – חכמי צרפת ואשכנז ..... פד

ספר התרומה הלכות שבת סימן ריט - רכ ..... פד
סמ"ג לאוין סימן סה / סמ"ק מצוה רפב ..... פד
ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן - קב] ..... פה
ספר הרוקח הלכות שבת סימן סה ..... פה
ספר אור זרוע חלק ב - הלכות שבת סימן סא ..... פה
ספר אור זרוע חלק ב - הלכות יום טוב סימן שסא ..... פה

ענף א – גפ"ת

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יז עמוד ב

משנה. בית שמאי אומרים: אין שורין דיו וסמנים וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום, ובית הלל מתירין.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף יח עמוד א

גמרא. מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתן? - אמר רב יוסף: רבי היא, דתניא: אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים - האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי[1] אומר: אינו חייב עד שיגבל. אמר ליה אביי: ודילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי - אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל דיו דלאו בר גיבול הוא - אימא ליחייב! - לא סלקא דעתך, דתניא: אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים - האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי ברבי יהודה אומר: עד שיגבל. ודילמא: מאי אפר - עפר, דבר גיבול הוא. - והתניא: אפר, והתניא: עפר! - מידי גבי הדדי תניא?

רש"י מסכת שבת דף יח עמוד א

מאן תנא נתינת מים לדיו - ואף על פי שלא גיבל חדיו[2] - זו היא שרייתן, והוי לישה דידיה בהכי, ומיחייב משום לש, דהא מתניתין ליכא גבול, ואפליגו בה מבעוד יום, מכלל דבשבת חייב חטאת הוא.

האחרון חייב - משום לש, שהוא אב מלאכה.

אפר - לאו בר גיבול הוא.

עפר - בר גיבול הוא **לטיט של בנין**[3].

והא תניא - תרתי מתניתא, חדא דאפר וחדא דעפר.

מידי גבי הדדי תנינהו - חדא תניא רבי חייא, וחדא תניא רבי אושעיא, וחדא מינייהו תניא לעפר בלשון אפר.

תוספות מסכת שבת דף יח עמוד א

אבל דיו דלאו בר גיבול הוא – והא דאמר בבמה מדליקין (לקמן דף כג. ושם) כל השמנים יפים לדיו, איבעיא להו לגבל או לעשן[4], לאו דוקא גיבול, אלא האי גיבול היינו עירוב בעלמא[5].

ואם תאמר והא מורסן דאמר בפרק בתרא (דף קנה: ושם) דלאו בר גיבול הוא, וקאמר התם ר' יוסי ברבי יהודה אינו חייב עד שיגבל[6], וי"ל דהתם **לגבי קמח קאמר דאינו בר גיבול, אבל בר גיבול הוא טפי מדיו**, ולהכי לא מייתי מיניה הכא אדיו[7].

ומכאן קשה על המפרש אהא דאמר בביצה בפרק המביא (דף לב: ושם) קיטמא שרי, היינו כשנותנין מים[8] לתוכו לשרוק התנור סביב **חואיל ולאו בר גיבול** הוא, **וחכא משמע דאדרבה דמידי דלאו בר גיבול הוא חייב טפי**, אלא יש לפרש קיטמא שרי בלא מים לשרוק התנור סביביו, וקמ"ל דלא גזרינן שמא יגבל ביום טוב.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קנה עמוד ב

מתני' ... ומהלקטין לתרנגולין, ונותנין מים למורסן, אבל לא גובלין...

גמרא... מהלקטין לתרנגולין כו'. אמר אביי: אמריתה קמיה דמר, מתניתין מני? ואמר לי: רבי יוסי בר יהודה היא, דתניא: אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים - האחרון חייב, דברי רבי. רבי יוסי בר יהודה אומר: אינו חייב עד שיגבל. - דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי בר יהודה התם - אלא קמח דבר גיבול הוא, אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא - אפילו רבי יוסי בר יהודה מודה? - לא סלקא דעתך, דתניא בהדיא: אין נותנין מים למורסן, דברי רבי. רבי יוסי בר יהודה אומר: נותנין מים למורסן.

---

[1] צ"ל רבי יוסי ברבי יהודה [כגמ' דף קנה ב' ועי' גליון כאן ושם].

[2] מזה נראה כשיטת רוב הראשונים דרב יוסף ס"ל דאף לאו בר גיבול חייב בשעת גיבולו לריבר"י, דאל"כ אלא כשיטת הרמב"ם כפי' המ"מ, דלרב יוסף לריבר"י פטור אף בגיבול, כיון דאין גיבולו גיבול, א"כ הנידון אם בכלל חייב בדיו, ורש"י כתב שהנידון מהו שעת חיובו, ובאמת בגמ' משמע כן, [ואולי בראשית לא נחתו דדיו לאו בר גיבול, וא"כ ודאי זה הנידון, אבל לכאורה מהיכ"ת לומר כן].

[3] משמע דלאו בר גיבול, לאו שאינו מתגבל במציאות, אלא שאין הצורך בגיבול זה ואין דרכו בכל, ולכן בר גיבול, ר"ל שדרכו בכך, וזה שפירש"י לטיט של בנין.

[4] לפי' רש"י שם לק"מ [דלגבל דהתם אינו לגבל את הדין], ונראה דהתוס' לא ס"ל פי' הגמ' שם כפרש"י ע"ש, שפ"א. והנה אם לאו בר גיבול פירושו שאי"צ לגבל לכאורה לא קשה כ"כ.

[5] לכאורה גם בדוכתין לרב יוסף דגרס בברייתא אפר ואמר ריבר"י עד שיגבל, והרי לאו בר גיבול, ע"כ היינו עד שיערב.

[6] אין מפורש שם לשון זה, אבל מפורש שם דלרבי יוסי בר יהודה נותנים מים למורסן, [אבל חיוב בגיבול י"א דליכא].

[7] ועי' תו"ר מה שהק' ע"ז דא"כ למה נקיט הפלוגתא במורסן ע"ש.

[8] מה שנקט נתינת מים, אין הכוונה דמיירי בנתינה דוקא, ולא בגיבול, אלא בא לאפוקי מהתירוץ שיכתוב תיכף דלא נתן מים כלל, וכתב דלרש"י נתן מים, ובודאי גם גיבל, ולא נחת לנקודה זו.

[9] בפשטות עיקר קושיתם, דמשמע דאם באנו לחלק בלאו בר גיבול הוא לצד חומרא, כשיטת אביי דחייב תיכף בנתינת מים, ולא כלל לצד קולא, ומשמע להו דגם רב יוסף לא פליג לסברא הפוכה, כי אם דלית ליה חומר זה, וא"כ קושיתם דבין רב יוסף בין אביי לא פטרי בגיבול דלאו בר גיבול, ולא נחתו לפסוק הלכה כמאן, אבל יש מהפוסקים [עי' ביאור הלכה שכ"ד ס"ג ועוד] שפירשו דכוונתם להקשות משיטת אביי, דס"ל דקי"ל כוותיה, ולעולם יתכן דרב יוסף פליג לאידך גיסא, ולא משמע כן כלל, שהרי תו' לא הזכיר מאביי, וגם שכתבו לשון 'משמע' ומה שייך לשון זה והוא דבר מפורש, גם שסיים וכתבו ד'חייב טפי' ולא קראו לדבר בשמו דחייב אפי' בנתינת מים, רק ע"כ כנ"ל, ועי' בזה בחזו"א סי' נ"ו וסי' נ"ח וגם בנשמ"א כלל י"ט א'.

ליקוטים והערות

לש סימן א

פלוגתא דנתינת מים ודלאו בר גבול

תנו רבנן: אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין. מאן יש אומרים? אמר רב חסדא: רבי יוסי ברבי יהודה היא. והני מילי - הוא דמשני. היכי משני? אמר רב חסדא: על יד על יד.

ושוין שבוחשין את השתית בשבת ושותים זיתום המצרי. והאמרת אין גובלין! לא קשיא, הא - בעבה, הא - ברכה. והני מילי - הוא דמשני. היכי משני? אמר רב יוסף: בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, בשבת - נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ.

לוי בריה דרב הונא בר חייא אשכחיה לגבלא דבי נשיה דקא גביל וספי ליה לתוריה, בטש ביה. אתא אבוה אשכחיה, אמר ליה: הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב, ומנו - רבי ירמיה בר אבא: גובלין ולא מספין. ודלא לקיט בלישניה - מהלקיטין ליה. והני מילי - הוא דמשני. היכי משני? אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי: שתי וערב. והא לא מערב שפיר! - אמר רב יהודה: מנערו לכלי.

כתיב אפינקסיה דזעירי: אמרית קדם רבי, ומנו - רבי חייא, מהו לגבל? אמר: אסור. מהו לפרק? - אמר: מותר. אמר רב [מנשיא]: חד קמי חד, תרי קמי תרי - שפיר דמי, תלתא קמי תרי - אסור. רב יוסף אמר: קב ואפילו קביים. עולא אמר: כור ואפילו כוריים.

כתיב אפינקסיה דלוי: אמרית קדם רבי, ומנו - רבינו הקדוש, על דהוו גבלין שתיתא בבבל, והוה צוח רבי, ומנו - רבינו הקדוש, על דהוו גבלין שתיתא, ולית דשמיע ליה, ולית חילא בידיה למיסר - מדרבי יוסי ברבי יהודה.

רש"י מסכת שבת דף קנה עמוד ב [חלקי]

מתניתין מני - דקתני נותן מים לתוך המורסן, **דנתינת מים לא זחו גיבולו**[10].

ר' יוסי בר יהודה היא - [11](דאי רבי לא מהני ליה שינוי, דמנתינת מים מיחייב[12] אפילו[13] במידי דלאו בר גיבול[14], כדאמרינן גבי מורסן[15], אבל לר' יוסי בר יהודה) דאמר עד שיגבל - הכא גובלין **כלאחר יד**, כדמפרש ואזיל, והני מילי הוא דקא משני.

בעבה - אין גובלין, ברכה בוחשין **שאין זו לישה**[16].

מהו לפרק - לתת מתוך כלי שלפני בהמה זו, ולתת לפני חברתה[17].

תוספות מסכת שבת דף קנו עמוד א

מהו לפרק – פירש בקונטרס לפרק מלפני בהמה זו וליתן לפני אחרת וכן פירש בערוך בערך פרק וקשה לר"י דהיינו מתניתין גבי בהמה (לעיל דף קמ:) ונראה לר"י לפרק היינו להריק המים וגם המורסן מכלי אל כלי שתגבל היטב ובערוך פירש כמה לשונות.

תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לב עמוד ב

אמר ליה רבינא לרב אשי: אמר לן רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביומא טבא. - אמר ליה: אנן ארקתא דפרת סמכינן. והני מילי - הוא דצייריה מאתמול. **אמר רבינא: וקטמא שרי**.

רש"י מסכת ביצה דף לב עמוד ב

דמר - רב אשי.

שרקין ליה תנורא - עבדי אדוני טחין סביבות כסוי פי התנור בטיט, שלא יצא חומו כשהצלי בתוכו, שהרוח קשה לצלי, ותימה לן מלתא, משום דגבול טיט תולדה דלישה הוא.

ארקתא דפרת סמכינן - על שפתו של פרת אנו נסמכים בדבר, שאין אנו צריכים לגבל טיט, ששפת פרת טיט מגובל הוא.

והוא דצייריה מאתמול - עשה בו סימן, ונתקו לצד אחר.

וקטמא שרי - לגבלו ולטוח בו, דלאו בר גבול הוא.

תוספות מסכת ביצה דף לב עמוד ב

וקטמא שרי - פרש"י לגבלו ולטוח בו דלאו בר גבול הוא, ותימה דאמרינן בשבת (דף יח.) **דאפילו בנתינת מים על העפר**[18] **בעלמא** הוא חייב משום מגבל, **דקאמר התם אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב**[19], וי"ל

---

[10] משמע דלרבי הגדר דנתינת מים זהו גיבולו, ולא דלא אכפת לן בגיבול, ודי לנו בנתינת המים, ועי' באג"ט ס"ק ט' אות י"ג.

[11] חכמת שלמה: - רש"י בד"ה ר' יוסי בר יהודה הוא דאמר עד שיגבל כו' כצ"ל והשאר נמחק. – ובב"י שכ"א העתיק לשון רש"י כלפנינו. וצ"ע טעם שמחקו מהרש"ל, [ועי' אג"ט ס"ק ל' אות י'], ועי' בהערה לקמן.

[12] פשטות כוונתו כמו שמבואר ברמב"ן וריטב"א דמשעת נתינה כבר חיב, ובנתינה לא שייכא מציאות שינוי, וכן פירש כוונתו בדרישה שכ"א סק"ד.

[13] לשון רש"י משמע דטפי חידוש הוא לחייב בנתינת מים של לאו בר גיבול מבבר גיבול, וצ"ע דהסוגיא דנה אם ריבר"י דפטר בנתינת מים הוא אפי' במידי דבר גיבול, מבואר דהסברא הפוכה לגמרי דיותר יש לחייב בנתינת מים בלאו בר גיבול מבבר גיבול, [ואולי לכך מחקו מהרש"ל, אלא שא"כ לא היה לו למחוק כל הענין רק השייך לזה, וכך היה צ"ל "ר' יוסי בר יהודה היא, דאי רבי לא מהני ליה שינוי, דמנתינת מים מיחייב, אבל לר' יוסי בר יהודה דאמר עד שיגבל כו'].

ואולי דס"ל לרש"י דיש גם סברא הפוכה, כמבואר במגיד משנה פ"ח משבת בשיטת רב יוסף, דמפרש דהוא סובר דאדרבה לאו בר גיבול קיל טפי, דלריבר"י פטור אפי' בגיבול, וכתב כן לפי שיטת הרמב"ם דפסק דאפר שרי, והרי גם פשטא דרש"י בביצה כן בהא דקטמא שרי, וא"כ רש"י לשיטתו, וכ"כ בצמח צדק.

ומ"מ צ"ע דלכאורה כלפי גיבול יש בו סברת קולא, אבל כלפי נתינת מים יש בו סברת חומרא בלבד, והכא לגבי נתינת מים קאי, וי"ל דכיון דכתב רש"י לעיל ד"ה מתניתין מני "דנתינת מים לא זהו גיבולו", ומשמע דלרבי הגדר דנתינת מים זהו גיבולו, ולא דלא אכפת לן בגיבול ודי לנו בנתינת המים, א"כ מאחר דלאו בר גיבול הוא, וכלפי גיבול יש בו סברת קולא, ה"נ הוי גם סברא דנתינת מים דלאו בר גיבול קיל טפי, ועצ"ע.

[14] בפשטות נראה דרש"י נזקק לזה משום דקלי לאו בר גיבול הוא.

[15] בפשטות מבואר דמורסן נמי חייב [לרבי בנתינת מים] וזה דלא כשיטת הרי"ד וריטב"א דמורסן לעולם דרבנן.

[16] בפשטות הכוונה דהוא דרבנן, ויש מקום לדחות דר"ל לאו עיקר לש הוא ובשינוי קל נפיק מתורת מלאכה לגמרי.

[17] אבל תוס' והרמב"ן ושא"ר פירשו דהכוונה לנער מכלי לכלי כדי ללושם, ותמהו על פירש"י ע"ש, ובסיום הדברים יש בזה ג' דרכים, ברמב"ן במלחמות אחד, בחי' שנים, ובירטב"א בשם רי"ד פי' שלישי, [ובכוונת התוס' יל"ע].

[18] צ"ל האפר, הגהות הב"ח, [ועי' בהערה לקמן].

[19] הנה אפשר לפרש הקושיא הזו שהקשוה כל הראשונים בד' פנים, א' מעולם לא אמרו דלאו בר גיבול, קיל לגבי גיבולו, ולא נזכר סברא זו לחלק בין לאו בר גיבול לבר גיבול, אלא לצד חומרא, דאפ' נתינת מים חייב, וזה דעת אביי, וגם לרב יוסף החולק, אינו חולק אלא דלית ליה חומרא זו, אבל להקל בגיבול לא שמענו, וזה נראה עיקר בכוונת תמיהת רוב הראשונים, [אך לא בכולם], וכן פי' החזו"א סי' נ"ו וסי' נ"ח.

ב' דהלכה כאביי דאמר דבלאו בר גיבול חייב טפי ואף בנתינת מים, וכלומר דגם אם יתכן סברא לקולא בגיבול דלאו בר גיבול, ואולי שכן דעת רב יוסף שאין חייב לא בנתינה ולא בגיבול, מכל מקום אביי ודאי חולק, וסובר דאדרבה חמיר טפי לאסור בנתינה, והכא קי"ל, וכך נראה בהרבה פוסקים שהבינו בפירוש קו' הראשונים, [וזה צ"ע דבפשוטו קו' כנ"ל, וכה"ק החזו"א].

ג' דממ"נ אביי ודאי ס"ל דלאו בר גיבול חייב ואפי' בנתינה אף לריבר"י, ואילו רב יוסף דס"ל דאין חייב בנתינה לריבר"י, הרי תני בהדיא בברייתא גבי אפר דלריבר"י אין חייב עד שיגבל הא קמן דבגיבול מיהא חייב, [דמש"כ המ"מ דר"ל עד שיגבל בראוי לגיבול דוחק גדול], וזו קו' הרא"ש הראשונה בביצה. [סיום הקו' יל"פ בב"א, א' היכא שנתן מים וגם גיבל ממ"נ חייב, לאביי תיכף בנתינה ולרב יוסף עכ"פ בגיבול, ב' גיבול לחודיה ממ"נ אסור, דאביי רק החמיר דאפי' בנתינה חייב כ"ש בגיבול, ויש לישה אחר לישה בענין זה, ורב יוסף נמי הא מודה בגיבול מיהא דחייב].

ד' דהלכה כרבי לגבי ריבר"י כשיטת בעלי התוספות [ספר התרומה, יראים, סמ"ג וסמ"ק], א"כ להלכה בלא"ה אין כאן בית נידון דחייב על הנתינה בין בבר גיבול בין בלאו בר גיבול, שאין זה נפ"מ אליבא דרבי דהנתינה כבר אסורה, יצויין שלא ראיתי מי שיתמה בנוסח זה [זולת התוס' דלפנינו שאולי כוונתם כן עי' להלן].

אבל לכאורה לשון התוס' משמע כן כפי' הד', שהרי פירשו מקורם דאפילו בנתינת מים על העפר בעלמא הוא חייב, "דקאמר התם אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב", ולשון זה הוא לשון רבי לפי גירסת רב יוסף בברייתא, הרי שקושיתם מרבי, ולכאורה היינו דהלכה כרבי, וא"כ קושיתם היא כצד הד'.

דהכא ר"ל קטמא שרי, כלומר וקטמא שרי לסתום הסדקים של תנור שלא יוציא האור כמו שהוא יבש בלא נתינת מים עליו, ועוד יש לומר דה"פ וקטמא שרי כגון שגבלו מערב יום טוב ושרי[20] בלא [גיבול][21].

מהר"ם מלובלין מסכת ביצה דף לב עמוד ב

בתוס' ד"ה וקטמא שרי עד קטמא שרי לסתום הסדקים וכו' ר"ל דוקא קטמא, אבל **עפר אסור משום גזירה שמא ימרח** ועיין באשר"י:

בא"ד ועוד י"ל דה"פ וקטמא שרי כגון שגבלו מעי"ט וכו' וי"ל א"כ אפי' טיט גמור נמי, וי"ל דר"ל הא דקאמר וקטמא שרי היינו כגון שנתן עליו מים מערב י"ט[22], ונתינת מים זהו גיבולו והוי כאלו נתגבל מעי"ט, מה שאין כן בטיט, ותירוץ זה אתיא כר' יוסי דס"ל במסכת שבת דנתינת מים על אפר זהו גיבולו, ותירוץ הראשון של תוס' אתיא כר' יהודה[23] דפליג עליו, ועיין באשר"י:

תוספתא מסכת שבת (נוסח ליברמן) פרק יא הלכה יח

אחד נותן את הדיו ואחד נותן את המים ואחד נותן את הקנקנתום שנים האחרונים חייבין, אחד נותן את הקנקנתום ואחד נותן את המים ואחד נותן את הדיו, שנים האחרונים חייבין, אחד נותן את הדיו ואחד נותן את הקנקנתום ואחד נותן את המים האחרון חייב, אחד נותן את הקנקנתום ואחד נותן את הדיו ואחד נותן את המים האחרון חייב,.

אחד נותן את המים ואחד נותן את הדיו[24], אחד נותן את הדיו ואחד נותן את המים, אחד נותן את המים ואחד נותן את הקמח, אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים, אחד נותן את המים ואחד נותן את העפר, אחד נותן את העפר ואחד נותן את המים, האחרון חייב דברי ר' יהודה אומר אינו חייב אלא עד שיגבל[25].

תוספתא פרק יב הלכה יב – הגהות הגר"א

מצטרפין למלאכה אחת: **יב** אחד נתן את הדיו ואחד נתן את המים וא' נתן את הקנקנתום שנים האחרונים חייבין אחד נתן את הדיו וא' נתן את הקנקנתום ואחד נתן את המים [וא' נתן את הדיו שנים האחרונים חייבין א' נתן את הדיו וא' נתן את הקנקנתום ואחד נתן את המים] האחרון חייב א' נתן את הקנקנתום ואחד נתן את הדיו ואחד נתן [ג] המים האחרון חייב א' נתן את הדיו וא' נתן את המים [א' נתן את המים] ואחד נתן [ד] [את הדיו א' נתן את המים וא' נתן את הקמח א' נתן את הקמח] ואחד נתן את המים [ה] אחד נתן את המים ואחד נתן את [ו] [העפר] א' נתן את [ו] [העפר] וא' נתן את המים האחרון חייב דברי [א] ר' [ז] יוסי [ר'] יהודה אומר אינו חייב אלא עד שיגבל:

ג] את: ד] הקומס:
ה] האפר: ו] דברי רבי
רר' יוסי בר"י אומר:

ענף ב – ר"ח, ריי"ף, בעה"מ, מלחמות, חי' הרמב"ן, רא"ש

רבינו חננאל מסכת שבת דף קנו עמוד א

מהלקטין לתרנגולים ונותנין מים למורסן אבל לא גובלין, אוקימנא לר' יוסי ב"ר יהודה דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי ר', ור' יוסי בר יהודה אומר עד שיגבל, אלמא אמרינן [דנתינת מים[26] זהו גיבולו], ממאי דלמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי ב"ר יהודה עד שיגבל אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא, אפי' ר' יוסי ב"ר יהודה מודי שנתינת מים למורסן אסור שזהו גיבולו, ואשכחנן תניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי ר' [ר'] יוסי ב"ר יהודה אומר נותנים מים למורסן.

ואף על גב דבכל מקום הלכתא כרבי מחבירו, **חכא חלכה כר' יוסי, דתנינן מתניתין סתמא כוותיה**, ותוב מהא דכתוב אפינקסיה דלוי אמרית קדם רבינו הקדוש והוא רבי עד דהוו גבלין שתיתא בבבל והוא צווח רבי דלית דשמע ליה ולית חילא בידיה למיסר מדר' יוסי ב"ר יהודה, **מחא נמי שמעינן דחלכתא כר' יוסי ב"ר יהודה דחוא בר פלוגתיה לא אסר ונפק עובדא כוותיה**[27]:

ת"ר אין גובלין את הקליא וי"א גובלין ואמרינן מאן י"א, ואמר רב חסדא ר' יוסי ב"ר יהודה היא, והוא דמשני היכי משני, אמר רב חסדא על יד על פי

אך י"ל, חדא דאם זאת כל הקושיא היה להם להוכיח שהלכה כרבי, ולא לסתום, דאטו מאן דפסיק הלכה כריבר"י משתקינן ליה, ועוד אם כן אין קושיתם דוקא מברייתא דאפר, אלא מברייתא דקמח דקי"ל כרבי שחייב בנתינה, ושוב אין לדון לחלק בלאו בר גיבול, ואע"פ דטפי עדיף להביא מאפר דמיירינן ביה, אבל הא במחלוקת שנויה, ועיקר חזוק הקו' משום דהלכה כרבי, ולרבי לעולם חייב בנתינה הלכך טפי עדיף להביא מקמח ועכ"פ מעפר [דלאו בר אכילה], מיהו אי משום הא באמת יש לגרוס בתוס' עפר, דבלא"ה בתחלת דבריהם איתא עפר אלא שהב"ח הוצרך להגיה אפר, ואם צדקנו דעדיף עפר, אדרבה נגיה בסיפא.

והנה עוד צ"ע דהנה באו"ז ובראו"ש תירצו דמיירי הכא שנתן המים בערב יו"ט ולמחר מגבל, [ומהר"ם מפרש כן בתי' התוס', ואינו מתאים לגי' לפנינו], ולכאורה הוא תי' פשוט עד כמה שהוא מתרץ, וא"כ מעתה אם כל קו' תוס' בנויה על זה שכבר הנתינה אסורה כרבי, הרי שוברו בצדו דמיירי שנתן המים מעיו"ט, ולמחרת מגבל, ולמה לא תי' תוס'ק כן, [ואף שכן פי' מהר"ם הוא דוחק בלשון תוס' דידן], [וכן קשה לנוסח הב' שהקו' משום שהלכה כאביי], וי"ל דלרבי אפי' בנתינת מים חייב, וה"ה גיבול שאחר נתינה, דיש לישה אחר לישה בענין זה, כמש"כ הביאור הלכה שכ"א סי"ד ד"ה אין גובלין, ומכאן יהא ראיה לזה, [ומתי' הרא"ש והאו"ז הנ"ל, ראיה בהיפך, דשרי, אך הביאור הלכה כבר השיב דזה באפר אבל בעפר חייב].

ואולי לעולם קושיתם היא כעין נוסח הג' היא קו' הרא"ש בביצה, וקיצרו וכוונתם דהרי בברייתא קתני בהדיא גבי אפר דחייב בנתינה לת"ק, וקיצרו וכוונתם דגם אם תדחה דאין הלכה כרבי דרישא, ובנתינה באמת פטור, מ"מ גם רביר"י לא קאמר אלא דפטור עד שיגבל הא גיבל חייב, ואם תדחה עוד דהלכה כאביי כ"ש דחייב כבר בנתינה לכולי עלמא, וצ"ע. וגם יתכן דיש איזה חסר או יתר או קיצור בלשון התוס' בקושיתם.

[20] גי' הב"ח "שגבלו מערב יו"ט ושריק בלא גיבול", גי' מהרש"ל כלפנינו "שגבלו מערב יום טוב ושרי בלא [גיבול]", וכן הוא בדפוס ווינציאה רפ"א, וגי' ס"א שמובא בגליון "שגבלו מערב יום טוב ושרי בלא צייריה".

[21] בפשטות מיירי שגיבל לגמרי בעיו"ט, לכל הגרסאות דלעיל, וא"כ צ"ב מאי רבותא, וגם צ"ע אם מחלקים לפירוש זה בין אפר לעפר כפי ריהטא דסוגיא, אבל עי' מהר"ם דמיירי שלא גבלו מעיו"ט רק נתן מים, ושיש חילוק בין עפר לאפר, והוא כתי' הרא"ש, ועי' בטור תק"ז שהביא בשם ר"י שנתן מים ולא גיבל ע"ש, וכנראה ר"ל תי' התוס' שסתם תוס' ר"י, וא"כ נראה כמהר"ם, אך אפ' דדבריו ע"פ תוס' אחר מלפנינו, ובאמת באור זרוע תלמידו של ר"י תי' כן בסתמא וגם הרא"ש אביו תי' אלא שכתב ע"ז, ואליבא דר' ובמקומו יתבאר כוונתו.

[22] רבנו מסרס כוונת תוס' דלא כנראה מקופיא דמיירי שגיבל לגמרי בעיו"ט, אלא כפי שתי' בראש, דנתינת מים בעיו"ט, והגיבול בשבת, ובזה יש חילוק בין עפר לטיט, וכ"ז לרבי יוסי, וזה כגירסת הישש והב"ח ברא"ש לרבי יוסי במקום לר', ועי' מש"כ במקו"א בדברי הרא"ש.

[23] היינו רבי.

[24] מבואר דאפי' בדיו נחלקו רבי וריבר"י, וע"כ הש"ס דילן דף י"ח לא גריס כן בברייתא, דהא אביי סובר דבדיו לא נחלקו כיון דלאו בר גיבול, וצ"ע שהגר"א לא הגיה.

[25] מבואר דדברי ריבר"י עד שיגבל, נאמרו על קמח ואפר או אפר [כל חד לגרסתו] בחדא מחתא, ובזה יבואו דברי המ"מ שפירש לדעת הרמב"ם דר"ל עד שיגבל בדבר הראוי לגיבול, ביתר ביאור וקלות, דהרי נסוב על שניהם, לכן לא נקט פטור, אלא נקיט עד שיגבל ור"ל מידי דבר הכא, ועי' כעי"ז במרכבת המשנה חעלמא.

[26] בדפוס עוז והדר "לאו" זהו גיבולו, וכך צ"ל.

[27] ע"כ הביא ב' ראיות דהלכה כריבר"י ולהלן מביא עוד ראיה שלישית.

מעט מעט, **מדמתרץ רב חסדא אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה חלכתא כוותיה**[28], ונתברר שהלכה כר' יוסי ב"ר יהודה שנותנין מים למורסן, וגובלין את הקליא מעט מעט.

ושוין שבוחשין את השתית בשבת. פי' השתית היא שתיתא דאמור רבנן בכיצד מברכין (דף ל"ח ע"א), ודברי הכל מותר לבחוש בשבת והוא נתינת השתית שהוא הקליא בכלי, ואחר כך יתן בו חומץ ויערבנו שתי וערב בתרווד, או כיוצא בו כלי הניטל בשבת, וינער אח"כ את הכלי לכלי אחר, **אבל לא יערבנו כדרך מריסה שמריץ התרווד סביבות כל חכלי שבתוכו חשתית אלא שתי וערב בלבד**, והני מילי דבחיש בה רכה אבל לבוחשה עבה גיבול הוא ואסור[29].

ואקשינן עלה היכי אמרת דשוין שבוחשין את השתית ומי שרי והא אמרת רישא אין גובלין את הקליא, כלומר ת"ק וי"א[30] אסור גיבול הקליא, וקתני סיפא דשוין שבוחשין את הקליא, מכלל דאפי' [ת"ק] שרי, ומפרקי' ל"ק הא דתני אין גובלין בעבה וסיפא דקתני ושוין שבוחשין ברכה, והוא דמשני ממעשה דחול, שדרכו בחול נותן החומץ ואחר כך הקמח ובשבת ישנה יתן השתית ואחר כך יתן החומץ.

ואפילו נתינת מים למורסן כעין גיבול בשנוי שרי כדאמרי משמיה דרב ירמיה בר אבא גובלין ולא מספין ודלא לקיט בלשניה מלקיטין, והני מילי גיבול בשנוי והוא עירוב שתי וערב וניעור מכלי אל כלי אחר אבל מירוס כעין טוחן ברחים של יד שמסבב ומוליך ומביא אסור.

אמרו לו לרבי חנינא מהו לגבל אמר להו אסור, לפרק מאי אמר [להו] מות', **ולמה לא פירש מהו לפרק, ומהו חד קמי חדא ותרי קמי תרתי כו' שראיתי בין חגאונים חילוקם בפירושם**, והלכתא כעולא דאמר אפילו כור אפילו כוריים שרי ואפילו לשלשה ועוד ובלבד ע"י שינוי כאשר פירשנו למעלה ושאר השמועה פשוטה היא:

רבינו חננאל מסכת ביצה דף לב עמוד ב

[28] בפשוטו משמע דר"ל הלכתא כוותיה דריבר"י, וכבר הוכיח כן בב' ראיות ועתה הוא ראיה שלישית, ועויל"פ דר"ל הלכתא כוותיה די"א גובלין בשינוי, ואח"כ חזור ומסכם כל מה שעלה עד כאן, גם שהלכה כריבר"י וגם דגובלין בשינוי, כתבנו זה ע"פ הפמ"ג מ"ז י"ב בדעת הרי"ף.

[29] עי' ביאור הלכה שכ"א סי"ד ד"ה שמא יבא בסוף דבריו, דבר"ח מבואר דבר חדש, דאף בשתיתא ובקלי דוקא ע"י ניעור שתי וערב בלבד ולא גיבול ממש, אבל מכל הפוסקים לא משמע כן, עכ"ד, [והנה בר"ח מבואר כן בהדיא על רכה, אבל אין מבואר על קלי דהיינו עבה, ובמשנ"ב שכתב 'בשתיתא ובקלי' משמע דפי' דקאי גם בקלי עבה, והיינו דחוץ ממה שמשנה לעשותו מעט מעט עוד משנה בגיבול לעשותו שו"ע].

וראיתי מקשים שהרי כבר כתב התרוה"ד סי' נ"ג בסופו וז"ל "ועוד נראה אפילו בבלילה רכה צריך אח"כ לערב בכלי עצמו או באצבעו, דאליבא דמ"ד דנתינת מים לא חשיב גיבול, א"כ לא מהני דעביד שינוי בנתינת המאכל בתחלה, דאכתי לא עביד מלאכה עד שיגבל, ובעינן שינוי בגיבול", ושיטה זו כלולה בלשון הרמ"א סט"ז לגבי שום ושחליים, א"כ איך כתב המשנ"ב דהר"ח יחידאה ואין כאן דעת 'כל הפוסקים', [ואמנם אף התרוה"ד הוא שיטה מיוחדת ואין כאן דעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א, מ"מ איך כתב שאי"ז דעת כל הפוסקים].

ואם צדקו דברנו דהר"ח מדבר גם בעבה, ואעפ"כ חוץ משינוי דמעט מעט, בעי' גם שינוי גיבול שו"ע, אין זה ענין לתרוה"ד דלא כתב דבר זה. ועוי"ל דהתרוה"ד לא כתבו אלא לריבר"י, דלשיטתו דלשה בגיבול לא מהני שינוי סדר בנתינה, עד שישנה בגיבול, אבל ר"ח משמע דמיירי אף לרבי דקאי הגמ' בדעתו, ואמרה דמודה ברכה דמהני בשינוי סדר, וע"ז מוסיף דבעי לשנות בגיבול, ודוחק דא"כ מה כאן הטענה מדברי פוסקים דרובן פסקו כריבר"י ואיך יביאו שיטתו שהיא אליבא דרבי, ועדיין צ"ע.

עוד יל"ע דהרי במורסן מהני שינוי דשו"ע בלחוד להתיר, ולכאורה הוא הדין בקלי אף עבה, א"כ למה הצריכו שינוי סדר ברכה, הרי עתיד הוא לשנות שתי וערב לדברי הר"ח, ובזה לחוד סגי כמו במורסן, אם לא שנימא דרק במורסן התירו, וכמדומה לא משמע כן [ועי' בחזו"א נ"ח ס"ק ב' "אבל שינוי דשתי וערב אפשר דמותר גם בשתיתא[29], וכן שינוי דמעט מעט מהני במורסן, אלא דבשתיתא נוח לי' לאינש במעט מעט ולגבל יפה יפה, ובמורסן לבהמה נוח לי' בשתי וערב ולערות מכלי אל כלי מלעשות מעט מעט, אבל בהיות שאין אנו בקיאין בדברי סופרין ובטעמיהן אין לנו אלא מה שאמרו חכמים"], וצ"ע.

[30] צ"ל ת"ק די"א אוסר.

א"ל רב אשי לרבינא אנן ארקתא דפרת סמכינן לה כלומר אין אנו גובלין טיט ביום טוב אלא נוטלין מן העפר המלוחלח אשר על שפת נהר שהוא כעין טיט ובו טחין פי התנור וזה הטיט שבשפת פרת מעיו"ט מכינין אותו. **ואפר כירה מותר לגבל ולטוח בו שאינו בן גיבול**.

רי"ף דף סז עמוד א [מדפי הרי"ף]

מתני' ... ומהלקטין את התרנגולים **ונותנין מים על גבי מורסן אבל לא גובלין**...

גמ' ... ת"ר אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין, מאן יש אומרים אמר רב חסדא, ר' יוסי בר' יהודה היא והני מילי דמשני, והיכי משני יד על יד **פירוש מעט מעט**, ומדקמתרצי' אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה **ש"מ דחלכתא כוותיה**[31]:

ושוין[32] שבוחשין את השתית בשבת ושותין זיתום המצרי, **ודוקא ברכה אבל בעבה לא**[33], ורכה נמי לא אמרן אלא דמשני, היכי משני א"ר יוסף בחול נותן את החומץ ואח"כ נותן את השתית, ובשבת נותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ.

לוי בריה דרב הונא בר חייא אשכחי' לגבלא דבי נשא דקא גביל וספי להו לתורי, פירוש מגבל המורסן, בטש ביה, אתא אבוה אשכחיה וא"ל הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב ומנו רבי ירמיה בר אבא גובלין ולא מספין, ואי לא לקיט בלישניה מהלקטין יתיה, וה"מ דמשני, היכי משני אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב, והא לא מערב שפיר א"ר יהודה מנערו לכלי אחר, כלומר מוליך התרווד שתי וערב, אבל אינו ממרס בידו, ולא מסבב התרווד, ואי לא מערב שפיר מנערו בכלי אחר:

כתיב אפנקסיה דזעירי אמרי' קמיה דרבי ומנו רבי חנינא מהו לגבל ואמר לי אסור[34], מהו לפרק ואמר לי מותר, אמר רב מנשיא חד קמי חד תרי קמי תרי ש"ד תלתא קמי תרי אסור רב יוסף אמר אפי' קביים עולא אמר אפילו כור ואפילו כוריים והלכתא כעולא:

רי"ף מסכת ביצה דף יח עמוד א

אמר רבינא וקיטמא שרי שהאפר אינו בר גיבול לפיכך מותר לגבלו ביום טוב לטוח בו פי התנור על הלחם או על הצלי:

המאור הקטן שבת דף סז עמוד א [מדפי הרי"ף]

[דף קנו ע"א] וזה שכתב הרי"ף דכתיב אפנקסיה דזעירי מהו לגבל ואמר לי אסור, לא קי"ל הכי, דשמעתיה כרבי אזלא, **ופליג עליה דרבי יוסי ברבי יהודה, וקי"ל כוותיה**, דגיבול שתית ע"י שינוי מותר אפילו בעבה, ושמא לא כתבה הרי"ף ז"ל ללמוד ממנו איסור גיבול, אלא ללמוד ממנה היתר פירוק כדאמר בסיפא מהו לפרק אמר לי מותר.

מלחמת ה' שבת דף סז עמוד א [מדפי הרי"ף]

ועוד וז"ש הרי"ף ז"ל דכתיב אפנקסיה דזעירי כו' ופליג עליה דר' יוסי ברבי יהודה:

אמר הכותב ספיקות נעשו לו כודאות, ומניין לו זה, דילמא בגיבול גמור קאמר, והיינו ודאי תריצתא דשמעתא, דגיבול מורסן לתרנגולין לעולם אסור[35], קלי ושתית לאדם מותר ע"י שינוי, ואף על פי שמגבל כל צרכו, וממרס ביד, מורסן לשוורים היינו דרב ירמיה, ומותר בשאינו מגבל כל צרכו אלא שתי וערב, דלא

[31] בר"ח יש עוד ב' ראיות דהלכה כריבר"י והרי"ף לא העתיקם.

[32] טעם שכתב זה הרי"ף אף שכבר פסק בלא"ה כריבר"י עי' רמב"ן במלחמות.

[33] משמע דכן הוא באמת דדוקא בעבה ולא ברכה, ובפרט מכח ששינה קצת מלשון הגמ', ולאפוקי דלא נימא שבאמת להלכה כריבר"י מהני אפי' שינוי סדר בעבה, כהבנת הב"י במ"מ.

[34] עי' בעה"מ ומלחמות רשב"א ור"ן אם מיירי בשינוי או לא ועפ"ז למה פסקה הרי"ף.

[35] דעת הרמב"ן דגיבול מורסן לעולם אסור, ור"ל בין מעט מעט, ובין בשו"ע, והראיה מבוארת בחי' הרמב"ן ממתני' דקתני אין גובלין ולא קתני היתרא, אך קשה "דילמא בגיבול גמור קאמר", כעין שמקשה הרמב"ן על בעה"מ, וה"נ נקשה עליו, וכה"ק הר"ן [רק שאנו מחזקים הקו' שזה בעצמו היה הקו' על בעה"מ], וי"ל דבאמת סתמא משמע בכל אנפי, והרמב"ן שהק' על בעה"מ נסמך על זה שבברייתא יל"פ דזה גופא מה שאמרו לפרק, דר"ל לישה בשינוי דניעור מכלי לכלי, ולא כפירש"י, וכמו שמפרש רמב"ן בסמוך.

מערב שפיר, וחוזר ומנערו לכלי, וזהו פנקסו של זעירי, מהו לגבל כל צרכו לשוורים ואמר ליה אסור, מהו לפרק מכלי לכלי דהיינו ניעור, ואמר ליה מותר[36], ואסיקנא אפי' כור אפילו כוריים על דרך זו.

וכן זה שכתב רבינו ז"ל מה שאמר הא בעבה הא ברכה, שנאמר בגמ' לתרץ ושוין, הא לדברי ר' יוסי ברבי יהודה שתיהן מותר, להתיר הרבה כדרכה[37] נתכוין, הא במשנה על יד על יד, **כוזן**[38] מותרין, ולפיכך כתבה רבינו הגדול ז"ל:

חידושי הרמב"ן[39] מסכת שבת דף קנה עמוד ב

דהא תניא בהדיא אין נותנין מים למורסן [וכו']. היה נראה לפרש דאע"ג דמורסן לאו בר גיבול הוא, שרי ר' יוסי בר' יהודה, אלא שא"א לומר כן, דהא בפ"ק (י"ח א') מספקא לן אי שרי ר' [יוסי ב"ר] יהודה בדיו ובאפר דלאו בני גיבול נינהו ולא פשטינן לה מהא, משום הכי אית לן למימר דמאי דשרי ריבר"י במורסן **לא פשיטא לן אי משום דעביד[40] כקמח דבר גיבול הוא, או משום דשרי אפילו חיכא דלאו בר גיבול[41]**.

מאן יש אומרים אר"ח ר' יוסי בר' יהודה היא וה"מ הוא דמשני. אבל לרבי דס"ל דנתינת מים זה גיבול לא שריא כלל, **דהא א"א לשנויי, שכל נתינת מים אחת[42], ואין גובלין דקתני אף נתינת מים בכלל**, אבל לריבר"י דלא מחייב אלא בגיבול, אפשר לה לשנויי על יד על יד, שאע"פ שהוא מגבל כל צרכו, אין דרך גיבול בכך, שאין דרכו **אלא במרובה**.

וא"ת וכיון דיש אומרים דאמרי גובלין היינו ריבר"י דקא שרי במשנה, **חיכי מוקמינן לה למתני' דקתני אבל לא גובלין**[43] **כריבר"י**[44], ואיכא למימר **במורסן לתרנגולין ליכא למישרי בשינוי**, חדא דכל גיבול לתרנגולין הוי כי אורחיה שאין צריכין גיבול שלם[45], שהתרנגולין עצמן מגבלין אותו ע"י ניקור, ועוד דכיון דלא צריכי גיבול לא טרחינן בכדי.

לא קשיא הא בעבה הא ברכה. לריבר"י נמי מיבעיא לן לאוקמה ברכה, כדי **להתיר לו לגבל כל צרכו ואפילו במרובה**, והוא שישנה בנתינת שתית ואח"כ חומץ[46].

גובלין ולא מוספין והוא דמשני, היכי משני, אמר רב יימר בר שלמיא שתי וערב. בכאן התיר במרובה **בשינוי שלא יגבל כל צרכו**, אבל **לגבל כל צרכו אסור אפילו על יד על יד**, שאע"פ שהתירו כן בשתית גבי אדם לא התירו בשוורים, אי משום דעדיף לן למיטרח במאכל אדם יותר ממאכל בהמה, אי משום דשתית לא מתאכל בלא גיבול כל צרכו, אבל מורסן לשוורים מתאכל בלא גיבול כל צרכו[47].

ומה שאמרו מהו לגבל וא"ל אסור, מהו לפרק וא"ל מותר, היינו גיבול לשוורים[48], שגיבול כל צרכו אסור, ולפרק מותר שהוא גיבול כלאחר יד[49], וזהו דעת הרב אלפסי ז"ל שכתבה בהלכות להא דזעירי[50].

אבל לפי הנראה לא שאלו בגיבול כל צרכו בלבד[51], מכיון שחזרו ושאלו מהו לפרק, שנראה ודאי שלא התירו שום גיבול בכלי עצמו, אלא לפרק בלבד שהוא ניעור מכלי אל כלי, **שלא נראה כמכוין מלאכתו לגיבול**[52], **ולדבריו**[53] **שמא בכל גיבול חוא אסור, אף בשל אדם**[54], אלא שאם נפרש כן[55], **נאמר שאין חלכה כדבריו** שלא נבטל הסוגיא מלפניו, **דאיהו כרבי סבירא ליה**[56], וכבר פסקו הלכה כר' יוסי ב"ר יהודה.

---

[36] אבל לדעת בעה"מ לנער שאמרו אינו מדבר על לישה ע"י ניעור, אלא כפירש"י דהוא ענין בפנ"ע.

[37] הרשב"א העתיק לשונו וכתב 'ברכה' תחת 'כדרכה', וכן הגיה חזו"א נ"ח ב', [אך יש ליישב הגירסא, דר"ל בלא שינוי דשו"ע, ועי' חי' הרמב"ן שמשמע כן, ולפי"ז יש מקום קצת לומר דאה"נ מהני השינוי סדר גם בעבה לריבר"י כשיטת המ"מ להבנת הב"י, ומשמע במ"מ שמעמיד כן ד' הרמב"ן והרשב"א].

[38] ר"ל בין עבה בין רכה, אמנם המג"א שכ"ד א' הבין דבא לרבות גם מורסן, והקרב"נ והחמד משה והביאור הלכה חלקו עליו, ובחי' הרמב"ן מבואר בהדיא דלא מהני על יד על במורסן [גם לא לשוורים, ולתרנגולים בלא"ה לא מהני אף שינוי דשו"ע וכנ"ל ברמב"ן].

[39] בדפוס ז"י כתוב שקטע זה הוא מתלמיד הרמב"ן, ועי' במצוין לקמן במגבילות למלחמות.

[40] דמורסן עביד כקמח.

[41] התוס' ושא"ר כתבו בנוס"א דמורסן הוי טפי בר גיבול מדיו ורק לא כקמח.

[42] אע"פ שהשינוי בזה שעושה מעט, מ"מ כלפי נתינת מים אין בזה משמעות, רק כלפי גיבול הוי שינוי, דמרובה נוחה גיבולו טפי.

ומה שהתירו ברכה בשינוי סדר הנתינה, ולא אמרינן דכל נתינת מים אחת, משום דבאמת זה שינוי מעט, אלא שאין זה שינוי מספיק, וזה בעבה, אבל רכה שכל עצמו קיל טפי, סגי ברמת שינוי מועטה, ומעתה הא הוי שינוי בנתינת מים.

[43] ומשמע ליה דהיינו אף ע"י שינוי, ועי' בר"ן שחולק דמתני' בלא שינוי קאמר.

[44] הנה כאן בקלי התירו בשינוי דמעט מעט לצורך אדם, ולקמן התירו בשינוי דשו"ע גבי מורסן לשוורים, וכ' הרמב"ן לקמן דלא שרי מעט מעט גבי מורסן לשוורים ע"ש ב' טעמים, והנה קו' הרמב"ן כאן היא לכאורה דלישתרי שינוי דמעט מעט גבי מורסן לתרנגולים, אבל באמת נראה דעיקר קושיתו היא דלישתרי שו"ע לתרנגולים כמו לשוורים, שהרי כבר יכתוב להלן שאין היתר מעט מעט במורסן לשוורים, "שאע"פ שהתירו כן בשתית גבי אדם לא התירו בשוורים, אי משום דעדיף לן למיטרח במאכל אדם יותר ממאכל בהמה, אי משום דשתית לא מתאכל בלא גיבול כל צרכו, אבל מורסן לשוורים מתאכל בלא גיבול כל צרכו", וזה נכון גם שלא יותר לתרנגולים, אלא כאן הק' בסתמא דלישתרי בשינוי לתרנגולים, כשעיקר כוונתו להקשות דלישתרי לתרנגולים בשתי וערב, דגם זה משמע לו בלשון המשנה דלא התירו שום שינוי, וכלפי זה באים תירוציו כאן, דלא התירו אפי' לא שו"ע לתרנגולים, "חדא דכל גיבול לתרנגולין הוי כי אורחיה שאין צריכין גיבול שלם, שהתרנגולין עצמן מגבלין אותו ע"י ניקור, ועוד דכיון דלא צריכי גיבול לא טרחינן בכדי", אבל שוורים אינם מגבלין בעצמן באכילתן, וגם הם צריכים לגיבול זה.

ובזה מובן לשונו "חדא דכל גיבול לתרנגולין הוי כי אורחיה שאין צריכין גיבול שלם", וגיבול שלם ענינו לאפוקי משו"ע, שמכונה בפי הראשונים גיבול שאינו כל צרכו, ולפי הנראה מקופיא שקושיתו הייתה [7]ילושו מעט מעט, מה זה ענין, הרי לאו משום שינוי בתוצאה באנו

דנימא דאינו חשוב לגבי תרנגולים שאי"צ לזה, הרי זה שינוי במעשה, אלא קאי כלפי שו"ע וכנ"ל.

[45] נתבאר בהערה לעיל.

[46] וכ"כ הרמב"ן במלחמות בטעם שהביא הרי"ף הך מימרא.

[47] ולאידך גיסא לגבל שתי וערב בשתית לאדם משמע דשרי, ונקיט רבותא דמותר לגבל כל צרכו במעט הכמות, ועוד דבאמת שתית לא מתאכל בלא גיבול כל צרכו, כלשון רבנו.

[48] דאילו גיבול לאדם שרי על יד על יד וכנ"ל.

[49] הוא כפי' רמב"ן במלחמות שלפרק היינו לישה ע"י ניעור, דלא כפירש"י בלפרק, ולדעתו כעת כדעת הרמב"ן במלחמות, נכלל בזה גם היתר דשתי וערב.

[50] וכ"כ הרמב"ן במלחמות בביאור שיטת הרי"ף.

[51] רבנו בכאן סוטה מדעת הרי"ף בפשט מהו לפרק ומהו לגבל, ומיהו לדינא מסכים להרי"ף וכדלהלן.

[52] מבואר דקולת ניעור מכלי לכלי יותר משתי וערב, [המבוארת ע"פ שיטתו כאן], אינו משום שהגיבול עצמו פחות בזה מבזה, אלא משום שנראה כמכוין למטרה אחרת ולא לשם גיבול.

[53] דרבי חייא שהשיב לזעירי.

[54] דלא יהני לא שינוי דשתי וערב, ולא שינוי דעל יד על יד, [דהוי שינוי פחות משתי וערב, וכנ"ל] אף לאדם.

[55] יל"ע אם ר"ל אם נפרש כן כמו שכתוב לפני כן בסמוך "ולדבריו שמא בכל גיבול הוא אסור, אף בשל אדם", או דקאי גם אמש"כ לפני פניו "אבל לפי הנראה לא שאלו בגיבול כל צרכו בלבד כו' שנראה ודאי שלא התירו שום גיבול בכלי עצמו", וכיון שהמטרה ברמב"ן, שלא נבטל הסוגיא מלפניו, ע"כ קאי גם אלפני פניו, שלא לבטל הסוגיא דהתירו לעיל בכלי בשו"ע.

[56] צ"ב טובא, ממ"נ, אם מיירי שנותן המים בשבת, ודאי אסור לרבי, כמש"כ רבנו לעיל "דהא א"א לשנויי, שכל נתינת מים אחת", ומה יהני שאח"כ אינו מגבל שו"ע אלא מנער מכלי אל כלי, מ"מ נתינת המים כבר היא אסורה, ואלא ע"כ דהכא מיירי שנתן המים בערב שבת, א"כ מ"ט נימא דגיבול דשו"ע שרי לריבר"י ואסור לרבי, למה יהא חמיר גיבול של אחרי נתינת המים לרבי מלריבר"י, ואם יש סברא הוא לאידך גיסא, דכיון שלרבי עיקר הלישה כבר נעשית בנתינת מים גיבול קיל טפי ויהני שו"ע.

אם לא שנימא סברא מחודשת מאד, דרבי הוא 'מחמיר בלישה' בכללות, שני חומרות הוא מחמיר, חדא דנתינת מים שהוא התחלת גיבול חייב, שנית שגיבול לחוד אסור בלא שינוי גדול יותר, או בנוס"א דכל מקצת גיבול אסור לרבי, ולכך נכלל בזה הן נתינת מים, והן כל תוספת

והעולה מן הסוגיא כך הוא, ששלשה דינין יש בגיבול, לתרנגולין ולשוורין ולאדם, לתרנגולין כל גיבול אסור מפני שאין צריכין גיבול שלם[57], לשוורים מותר והוא שלא יגבל כל צרכו, לאדם מותר ואף על פי שמגבל כל צרכו והוא שיגבל על יד על יד, וה"מ בעבה, אבל ברכה אפילו במרובה, אלא שצריך שינוי בנתינת השתית תחלה ואח"כ החומץ.

רא"ש מסכת שבת פרק כד סימן ג–ד

תנו רבנן אין גובלין את הקלי. ויש אומרים גובלין מאן יש אומרים (ס) אמר רב חסדא ר' יוסי בר יהודה היא ש"ט **דחלכתא כוותיה**:

[דף קנו ע"א] ושווין שבוחשין את השתית ושותין זיתום המצרי ודוקא ברכה אבל בעבה לא. ורכה נמי והוא דמשני. והיכי משני אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית. בשבת נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ

לוי בריה דרב הונא בר חייא אשכחיה לגבלא דבי נשא דגביל וספי לתורי פירוש המורסן. בטש ביה אתא אבוה אשכחיה אמר ליה הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב ומנו רב ירמיה בר אבא גובלין ולא מוסיפין.(ע) ודלא נקיט בלישניה מהלקיטין יתיה וה"מ הוא דמשני והיכי משני. אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב. והא לא מערבא שפיר. אמר רב יהודה מנערו לכלי אחר.(פ)

כתב אפינקסא דזעירי אמרית קמיה רבי ומנו ר' חייא(צ) מהו לגבל. אמר לי אסור. מהו לפרק לכלי אחר. אמר לי מותר. אמר רב (יהודה) [מנשיא] חד קמי חד תרין קמי תרין שפיר דמי תלתא קמי תרין אסיר. רב יוסף אמר אפלו קב ואפילו קביים. עולא אמר אפילו כור ואפילו כוריים. והלכתא כעולא:

קרבן נתנאל מסכת שבת פרק כד סימן ג–ד

וס] ה"ג. אמר רב חסדא רבי יוסי ברבי יהודה היא והני מילי דמשני, והיכי משני על יד על יד פירש מעט מעט, ומדקמתרצינן מתני' אליבי' דר"י ברבי יהודה ש"מ:

על יד פירש מעט מעט. ראיתי בט"ז סימן שכ"א ס"ק י"ד שאוסר קמח ממצה ליתן עליו יין או מע"ד בשבת משום גיבול ע"ש אבל מ"מ נ"ל דמותר ע"י שינוי מעט מעט. או יערב באצבעו שהוא ג"כ שינוי דבחול מערב בסכין או בכף:

ומדקמתרצינן מתניתין אליביה דר"י. היינו מימרא דאביי דקתני אבל נותנין מים למורסן. ומה שיש לדקדק בזה עיין מה שכתבתי בפ' המביא סימן ט' באריכות:

[פ] ה"ג. כתיב אפינקסי':

[צ] מהו לגבל ואמר לי אסור. וקשה מה היא ספיקת' של זעירי אי בגיבול ממש. וכי לא ידע המתני' דקתני אבל לא גובלין, ונ"ל **דאיבעי' דזעירי חיה בגיבול ע"י שינוי** וא"ל אסור או דאיבעיא לי' בנתינת מים על המורסן לבד. **ורבי חייא שאוסר ס"ל כרבי**. אבל על הרי"ף ורבינו וודאי קשה. דהם פסקו כרבי יוסי ברבי יהודה וגיבול ע"י שינוי נמי שרי ולמה הביא מילי דזעירי דכתיב אפינקסא. ונראה **דשאל לרבי חייא מחו לגבל לשוורים גיבול גמור בלי שינוי על יד יד**. ואמר לו אסור. דזה לא התירו אלא למאכל אדם ולא לשוורים. שדי להם בעירוב שתי וערב ולערב בכלי אחר. וכן יש לכוון דברי רמב"ן במלחמות ע"ש דלא כמ"ש מ"א סי' שכ"ד ודו"ק:

רא"ש מסכת ביצה פרק ד סימן ט

אמר רבינא וקיטמא שרי, (ב) פירש רש"י שהאפר אינו בר גיבול ולפיכך מותר לגבלו ביום טוב לטוח בו פי התנור על הלחם או על הצלי, (ג) והקשה ר"ת מהא דאמרי' בפ"ק דשבת (דף יח א) אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי, רבי יוסי ברבי יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל, **אלמא כי מגבל ליח לכ"ע חייב**[58]. ועוד מוכח התם בפרק[59] מי שהחשיך (דף קנה ב) דמיחייב טפי במידי דלאו בר גיבול דנתינת מים זהו גיבולו[60].

ואליבא דר'[61] אפשר לפרש דמיירי **שנתן בו מים מערב יום טוב וגתינתו זהו גיבולו**, וכבר נתגבל מערב יום טוב.

ור"ת פירש דקאי אמתניתין דקתני אבל מכבשין, כלומר שמשכיבין את האפר, וקמ"ל רבא דמותר ואפילו אפשר מבעוד יום, וקאי אהאי והוא דצייריה מאתמול, אבל השכבת האפר אף על פי שהיה יכול לעשות מאתמול שרי.

עוד פר"ת דאיירי להניח קיטמא על כיסוי התנור להחזיק החום, ואשמועינן דוקא קיטמא, **אבל עפר אסור שמא ימרח**, מיהו בכולה שמעתא לא משמע

מקצת גיבול, וממילא לא סגי בשינוי קל, וצ"ע, ועוד דהרי לעיל בפירוש מה שאמרו מאן י"א רבי יוסי, לא פירש אלא דלרבי נתינת מים אסורה ואין בה מציאות שינוי, ולא פירש דלרבי לא מהני שינוי דחמיר ליה לישה, אלא שע"ז י"ל שאין לקבוע קו' מסברא, דאולי מהנ שינוי זה גם לרבי, אבל מ"מ יש סברא לחלק כן דלרבי חמיר גיבול טפי, וכיון שהוצרכת ליישב הסתירה בגמ' יש ליישב בהכי דרבי מחמיר, אבל לקבוע עפ"ז דאין גובלין היינו רבי לא, ועכ"פ צ"ע עיקר הסברא המחודשת.

[ושמעתי לפרש דלעולם מצד הסברא אין לחלק בין רבי לריבר"י, מ"מ כוונתו דבריבר"י שמענו בהדיא דין היתר דשינוי, דקתני ברייתא וי"א גובלין וע"כ ריבר"י דאי לרבי בנתינת מים כבר הוא אסור שאין בה אופן ישנוי, א"כ שמענו דריבר"י התיר בישנוי, וברבי לא שמענו, לכן אי משכח"ל הוכחה לאיסור, מוקמינן לה כרבי, ודוחק גדול, דמהיכ"ת דרבי פליג בהאי ענינא יותר משאר תנאים ואמוראים, אלא שיל"פ דכוונתו דנקוט דזעירי שאל מקמיה דרבי התנא בעצמו, עי' בראשונים שיש שפירשו כן, ועדיין צ"ע].

עכ"פ כיון שע"כ מיירי שנתן המים מאתמול, וכנ"ל, ורק דלרבי בעי שינוי טפי, כל שכן שמבואר בזה דיש גיבול אחר נתינת מים לרבי, אשר דן בזה הביאור הלכה שכא י"ד, ואדרבה מבואר דהוא חמיר טפי לרבי וכנ"ל, ועוד עי' מש"כ בהערות על הריטב"א בד"ה והיינו דאמרי' מאן י"א כו', בלשונו "וכיון דאסר נתינת מים גרידא כ"ש דאסר גיבול ואפי' בשינוי", ובלשונו בהמשך בשם הרי"ד.

[57] הוא ע"פ דבריו לעיל דמשמע ליה במשנה דאין גובלין כלל, אף לא בשו"ע, וכבר ביאר לעיל ב' טעמים, וכ"כ הרמב"ן במלחמות להני ג' דינים, באל דעת הר"ן דדין תרנגולים כדין שוורים דשרי בשו"ע, וכ"ד הרמב"ם, כמש"כ הב"י שכ"ד.

[58] כלומר דאביי אמנם מגיה שם עפר תחת אפר, אבל מבואר שם דהוא משום דס"ל לאידך גיסא דבאפר דלאו בר גיבול אפי' מנתינת מים חייב אף לרבר"י, וא"כ אין לדון ליישב הדין אלא לרב יוסף דמקיים הגירסא אפר, ואינו מחמיר באפר בנתינת מים, אכן ע"ז מוכיח דעכ"פ מפורש שם עד שיגבל, הא במגבל חייב, ועי' קרב"נ שמפרש עד"ז, [ובמ"מ פ"ח משבת דחה דר"ל עד שיגבל בדבר הראוי לגיבול, וע"ע מרכה"מ ע"פ התוספתא דקתני קמח ואפר בחדא].

[59] תימה שכתב שהוכחה זו מפרק בתרא, והרי גם מפרק קמא מוכח כן בשווה, ואולי צ"ל "ובפרק" דהיינו שמשם ומשם מוכח דלאו בר גיבול חמיר טפי, וכן כתב בספר הגי יהודה על הסמ"ג ל"ת ס"ה הל' יו"ט [למהר"י נג'אר פיסא תקע"ו]. והנה מפרק בתרא אין ההוכחה אלא מהס"ד דש"ס, דושב דחו והוכיחו דמורסן לריבר"י מותר בנתינת מים, וע"כ כוונתו דמ"מ מוכח מהס"ד הסברא דלאו בר גיבול משמש לחומרא. ועפ"ז פשוט שאין מקום לפרש דעיקר קו' הרא"ש דקי"ל כאביי, דלדידיה לאו בר גיבול חמיר טפי, ולא כרב יוסף דס"ל דלאו בר גיבול קיל, דא"כ מה שייך להביא בזה מפרק בתרא דלא קאי כאביי, ורק מפרק קמא אפ' להביא דאולי משמע לו דסליק הסוגיא כאביי. וזה מחזק את התימה רבתי על כמה פוסקים שפירשו כן ברא"ש.

[60] כאמור הוא הוכחה דחזינן דלאו בר גיבול משמש לסברת חומרא ולא לקולא, והוא הוכחה שניה, וכלומר דאפי' אם תדחה הראיה הקודמת, [כגון כד' המגיד משנה דעד שיגבל ר"ל בדבר הראוי לגיבול], מ"מ התם חזינן הסברא בהיפך. ובספר חגי יהודה הנ"ל כתב דהוכחה קמא לרב יוסף ובתרא לאביי.

[61] כך הוא גם בדפוסים הישנים, ובפשטות הכוונה לרבי, ובא לאפוקי מריבר"י, כלומר דריבר"י אסר, וכן פירש ביאור הלכה סי' תק"ז ד"ה ומותר, ולפי"ז הוא תי' דחוק דהרי אינו להלכה לדעת הרי"ף ורא"ש והרבה ראשונים שפסקו כריבר"י, ועי' קרב"נ שנתקשה בזה, והנה צ"ל דקאי כרב יוסף, דס"ל דלריבר"י אף לאו בר גיבול אין חייב עד שיגבל, דאילו לאביי אפר דלאו בר גיבול שווה ריבר"י לרבי דמחייב בנתינת מים לחוד, וא"כ גם אליבא דידיה אם נתנן המים בער"ש שרי לגבל בשבת כמו לרבי.

ולפי"ז אולי מוכח קצת דהלכה כרב יוסף לדעת הרא"ש, דלא כדעת הביאור הלכה, דאל"כ למה לא כתב דגם אליבא דריבר"י יש ליישב אליבא דאביי, מיהו בלא"ה תימה למה לא כתב כן, אף אם לא ס"ל להלכה כאביי, מ"מ גם מה שתי' אליבא דרבי קשה כעי"ז, והא קי"ל כרבר"י וכנ"ל, אלא דהאמת קאמר דלאליבא דרבי י"ל, א"כ הכא נמי הוי ליה למימר דאליבא דאביי לריבר"י אף אם לא פסק כן, ומ"מ אם כך הלכה כאביי יותר פלא שיתרץ לרבי דלא קי"ל כוותיה, ולא כריבר"י ואליבא דאביי דקי"ל כוותיה.

ועוד אפשר לפרש דר"ל אליבא דרש"י [או דהרי"ף לגי' הקרב"נ לעיל], דהיינו שכיון שתיכף יבא פי' אחר לגמרי בקטמא שרי, מקדים דאפ' ליישב פירש הראשון, וכ"פ הקרב"נ. ולפי"ז י"ל דאדרבה כונתו כנ"ל, דאתי גם כריבר"י אליבא דאביי דחיובו בנתינת מים, וכ"פ הקרב"נ שם.

ובהגהות הב"ח וכן בהעתקת הישש"ש ביצה ד' דין י"ד גרס ואליבא דרבי יוסי, וצ"ע לפרש גרסתם למה רק לריבר"י י"ל כן, ועי' בקרב"נ שהשיג על הישש"ש.

איסורא משום מירוח אלא משום גיבול, דהא שרי רב אשי לשרוק התנור בטיט שעל שפת הנהר, ולא חייש למירוח:

קרבן נתנאל מסכת ביצה פרק ד סימן ט

[ב] ה"ג. פי' הרי"ף שהאפר[62]:

[ג] והקשה ר"ת מהא דאמרינן בפ"ק דשבת כו'. דברי רבינו תמוהים כי מאי קושיא אימא רבינא סבר כאביי דאמר התם מאי אפר עפר, דזהו בר גיבול אבל אפר לא, ותו מאי תירץ אליבא דר' וכו' דמיירי שנתן מים מבעו"י וזהו לרבי, אבל לר"י בר יהודה לא מהני נתינת מים, והרי"ף פוסק כר"י בר יהודה בפ' מי שהחשיך סימן ג' וא"כ רבינא לא אתיא אליבא דהלכתא.

ונראה דשיעור דבריו כך הוא, דהא אביי פריך התם ע"כ לא קאמר ר"י אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל דיו דלאו בר גיבול אימא לחייב והא דקתני אחד נותן את האפר מאי אפר עפר, א"כ קשה אם רבינא סבר כאביי הואיל ולאו בר גיבול הוא חייב טפי, היאך אמר רבינא לפי' הרי"ף דמותר לשרוק התנור הואיל ולאו בר גיבול הוא כמו שהקשו תוס' קושי' זו בפ"ק דשבת, אע"כ צ"ל דלא ס"ל כדדחי אביי אלא כרב יוסף, א"כ קשה כי מגבל לי', ר"ל שנותן מים עליו ביום טוב ומגבלו לכ"ע חייב.

וע"ז תירץ שפיר, **וכ"ל ואליבא דחרי"ף אפשר לפ'**, דלעולם רבינא סבר כדדחי אביי מאי אפר עפר, ולא תקשי א"כ לרבי יוסי היאך שרי לגבל ביום טוב, דמיירי שנתן ביה מים מבע"י דנתינת מים היא גיבולו כיון דלאו בר גיבול הוא, ולכך שרי לגבל ביום טוב.

ותי' זה שתירץ רבינו מוכרחים לומר אליבא דהרי"ף. דאלת"ה קשה קושיא עצומה לפי מה שפסק הרי"ף בפ' מי שהחשיך כר"י בר' יהודה והכא פסק כיון דלאו בר גיבול הוא שרי לגבלו ביום טוב. א"כ לא ס"ל כשינויא דאביי, ומתני' דהתם דקתני אין שורין דיו ע"כ מוקמינן כרבי כדאמר רב יוסף. ובספרו העתיק משנה זו. וכיון דפסק כר"י ב"ר יהודה. א"כ מתני' דא שלא אליבא דהלכתא דלר"י בר"י נתינת מים לאו היינו שרייתן. אבל לפי תי' רבינו דמתני' אין שורין דיו אתי' כר"י בר"י וכאוקימתי' דאביי כדאמרן.

וביש"ש[63] מגיה ואליבא דר"י ואפשר סכין מהירות פלטתו.

וא"ת הלא המורסן נמי לאו בר גיבול הוא כדאמר בשבת דף קנ"ה אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא, ואמאי קתני במתני' נותנין מים ע"ג מורסן ואין גובלין, וי"ל דהתם לגבי קמח קאמר דאינו בר גיבול אבל בר גיבול הוא טפי מדיו, וכ"כ תוס' דף י"ח בפ"ק דשבת.

ולכאורה אמרתי שעפ"ז ניחא נמי פסק הרמב"ם פ"ג דשבת שורין דיו סמוך לשבת, משמע הא בשבת אין שורין, א"כ ס"ל כר', ובפ"ח כתב אין גיבול באפר ולא בחול הגס ולא במורסן, א"כ ס"ל דנתינת מים עליהן אינו חייב משום לישה וכפי הבנת הראב"ד, וא"כ קשה דידיה אדידיה. ובעל ל"מ יישב בדוחק וביירר דרך לעצמו, דשריית דיו היינו משום צובע ומפ' השמעתתא ע"פ שיטתו בדוחק ע"ש באריכות בפ"ח.

אבל לפי דברינו ניחא שס"ל כשיטת רבו הרי"ף, **וזה שכתב אין חייב על גיבול אפר וחול חגס, חיינו לאחר שנתן עליהן מים מבע"י דנתינת מים עליהן זו גיבולן**, ולהכי אחר מעשה זאת אין שייך גיבול בהן, וא"כ דברי הרמב"ם עולים כהוגן ודלא כהבנת הראב"ד בהרמב"ם, ודלא כמגיד משנה שצידד לומר דרמב"ם ס"ל במה שאינו בר גיבול אינו חייב על שרייתן וגיבולן.

אבל אחר העיון א"א לומר הכי, דא"כ תקשי לי' מתני' דמי שהחשיך נותנים מים למורסן, בשבת ואין גובלין, וליכא למימר דמורסן בר גיבול הוא טפי מדיו, א"כ מאי קאמר ולא במורסן הלא מתני' שלימה אבל אין גובלין:

תוספות הרא"ש מסכת שבת דף יח עמוד א

אבל דיו דלאו בר גיבול הוא. יש מקשים מהא דאמרינן לקמן בפ' במה מדליקין גבי כל השמנים יפים לדיו איבעיא להו לגיבול או לעשן אלמא דיו בר גיבול הוא, וי"ל דלאו דוקא גיבול קאמר אלא עירוב בעלמא.

מידי גבי הדדי תניא. [פי' ו]לעולם אימא לך דלאו בר גיבול הוא בנתינת מים מחייב, וקשה דלקמן בפרק מי שהחשיך הוה בעי למימר דעד כאן לא קאמר ר' יוסי ב"ר יהודה אלא בקמח דבר גיבול הוא אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא אפי' ר' יוסי ב"ר יהודה מודה, ומסיק דתנא בהדיא אחד נותן המורסן ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי ב"ר יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל, אלמא אף על גב דמורסן לאו בר גיבול הוא לא מחייב בנתינת מים, וי"ל דמורסן לא חשיב בר גיבול לגבי קמח ולגבי אפר ודיו חשיב בר גיבול הילכך כי קאי גבי קמח קאמר אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא.

ותימה **א"כ אמאי נקט פלוגתא דר' יוסי ורבי במורסן** אי משום רבותא דרבי הוה ליה למנקט קמח ואי משום רבותא דר' יוסי ב"ר יהודה הוה ליה למימר אפר ודיו וא"כ אמאי לא פשט ליה מהתם דר' יוסי ב"ר יהודה בנתינת מים מחייב באפר ודיו, וי"ל דמצינן למימר ה"ה דאפר ודיו לא מחייב עד שיגבל והאי דנקט מורסן משום דשכיח ביה גיבול טפי מבאפר ודיו.

ענף ג – רי"ד, ריטב"א

תוספות רי"ד שבת דף קנה ע"ב

אין נותנין מים למורסן דברי ר' ר' יוסי בר' יהודא אומר נותנין מים ע"ג מורסן. מאוד פירשתי יפה במהדורא תנינא[64], דקמח דבר גיבול הוא איכא חיוב חטאת, ומורסן דלאו בר גיבול הוא ליכא חיוב חטאת, ודייקא דהכי הוא דלגבי קמח קתני אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי, ולגבי מורסן קתני אין נותנין מים על גבי מורסן דברי רבי, ולא קתני חייב[65].

ורבי דמחייב חטאת בנתינת מים דקמח, אוסר נתינת מים דמורסן משום גזירה, ור' יוסי בר' יהודה דלא מחייב חטאת בנתינת מים דקמח עד שיגבל, שרי נתינת מים דמורסן[66], ולא אסר אלא גיבולו משום גזירת גיבול דקמח. ומתני' לא אתיא אלא כר"י בר' יהודא כדאוכח רב יוסף לאביי ממתניתא דמורסן[67].

אבל **מה שכתבתי שם דדיו נמי דלא בר גיבול הוא שלא יהא בו חיוב חטאת אינו כלום**, שכל אותה השיטה מוכחת שיש בו חיוב חטאת. והריני מפרש כל אותה השיטה.

---

[62] גם רש"י פירש כן, אבל הלשון שבראי"ש הוא לשון הרי"ף.

[63] ביצה פ"ד סימן י"ד, וכן הגיה בהג' הב"ח על הרא"ש.

[64] לא זכינו לאורו. וכל דברי רבנו כאן כתובים גם בפסקי רי"ד דף י"ח. ועי' ריטב"א שהלך בדרך רבנו.

[65] רבנו מדייק מהך ד"אין נותנים מים למורסן דברי רבי" דמ"מ פטור, והוא הדין דאין מחייב על 'הגיבול' לריבר"י, כמפורש בדברי רבנו להלן ד"ה ורבי, וגם זה מוכחא מלשון המשנה דקתני "אבל אין מגבלין" ולא קתני המגבל חייב, וגם מוכחא ממה דשרי לכתחילה ליתן מים למורסן לריבר"י, דאילו בקמח פטר ולא התיר, וכמו שמבאר רבנו בסמוך דהוי גזירה לגזירה.

והנה בתחילה ס"ד דבעל הגמ' לומר סברא הפוכה, 'דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי בר יהודה התם - אלא קמח דבר גיבול הוא, אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא - אפילו רבי יוסי בר יהודה מודה, ולסברא זו לכאורה הכוונה דחייב בנתינת מים לקמח אף לריבר"י, שהרי בס"ד נוקטים דזה סברא לחומרא, ועוד דמחלקים בין מורסן לקמח, ואי בדרבנן תרוויהו אסירי, ורק במסקנא דלא ס"ד, דמוכיח אדין כאן חומרא משום דמורסן לאו בר גיבול, כאן מתפך דאדרבה קולא הוא במורסן מה שאינו בר גיבול דהוי דרבנן, ורבנו מדדיק זה מהברייתא דקתני לשון איסור, ובריתא לא משיעיא ליה בהו"א. אבל יל"ע דמ"מ מוכח ממתני' דאינו אלא דרבנן, דקתני אין גובלין ולא קתני לישנא דחיובא וכנ"ל, וכן דאל"כ למה נותנים מים למורסן לכתחילה, ומ"ש מקמח, וא"כ מאי סבירא ליה לש"ס בס"ד. וי"ל דאה"נ כל זה אכניס בכלל הקו' דדלמא ריבר"י מודה לחיובא אפי' בנתינת מים, וכ"ש שעכ"פ יאסר נתינת מים, וכ"ש שיתחייב בגיבול, ולמסקנא א"ש.

[66] וחלוק מקמח דאסור עכ"פ מדרבנן.

[67] לשון רבינו מורה שההוכחה מהברייתא, רב יוסף אמרה לאביי, ונראה שמפרש הא דאמר אביי אמריתה קמיה 'דמר' דהוא רב יוסף, [אע"פ שרבו המובהק דאביי הוא רבה, וזה דלא כחזו"א נ"ח ג' שהבין שגם מר דהכא הוא רבה], וכן נראה בריטב"א, ומפרש רבנו עוד דמה שאמרו לאו גמרא 'דילמא עד כאן כו', לאו גמרא קאמר לה, אלא אביי עצמו אמר לה לפני רב יוסף [וכ"כ חזו"א שם דאביי עצמו קאמר לה], ורב יוסף השיב לו לא ס"ד כו'. וכן נראה בריטב"א כמש"כ שם. וזה ע"ד המשא ומתן בין אביי לרב יוסף המבואר בפרק קמא דף י"ח.

הכי אמרי' התם[68], **מאן תנא נתינת מים לדיו זהו היא שרייתה, אמר רב יוסף רבי היא,** פי' אלו לא היתה נתינת המים גמר מלאכת הדיו עד שיגבל, לא הוו אוסרים ב"ש ליתן מים מבע"י, שהרי אין המלאכה נגמרת בשבת, שעדיין צריך לגבל[69] למוצאי שבת, א"ו בנתינת מים לבד נגמרת המלאכה, ואוקמה ר' יוסף כרבי דאמר דבנתינת מים לקמח בלבד חייב.

נימא לי' אביי ודילמא לא היא ע"כ לא קאמר ר"י בר' יהודא התם אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל דיו דלאו בר גיבול הוא מנתינת מים הוא דליחייב, פי' גם כר' יוסי בר' יהודה יכול להעמיד מתני', דע"כ לא בעי גיבול אלא בקמח **שדרך העולם** לגבלו ולעשותו עיסה כדי לעשות ממנו ככרות, הילכך עד שלא גמר מלאכת הגיבול לא מחייב, אבל דיו דלאו בר גיבול הוא, שאין שורין הדיו והסממנין אלא שיתנו טעם במים, **וא"צ לגבלן** לעשות מהן עיסה, מודה ר' יוסי דמשעת נתינת מים הוא חייב, שהן נשרין מאליהן, ודמי למדביק פת בתנור שהיא נותנת והיא נאפית מאלי' מעט מעט, וכן שפיתת הקדרה על האש[70], ואע"פ שאינן בני גיבול חייב חטאת הוא, **שחרי עיקר לישה לא ילפי' אלא מלישה דסממנין** שאינו דרך לישת לחם במלאכת המשכן, ולישת הלחם ילפי' מלישה דסממנין, ומיהו אע"ג דבלישת סממנין לא בעינן גיבול בלישת הלחם בעי' גיבול, **דחאי כמנחה וחאי כמנחה.**

ולא דמי גיבול דדיו וסממנין דאמרי' לאו גיבול הוא, לגיבול דמורסן דלאו בר גיבול הוא, דבוודאי בגיבול דמורסן ליכא חיוב חטאת, **שאין דרך העולם לגבלו**[71], **אבל דיו אע"פ שאין דרך העולם לגבלו, בשרייתו איכא חיוב חטאת, שחיא אותה שחיתה במשכן.**

ואהדר לי' רב יוסף **לא ס"ד דתניא אחד נותן את האפר ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי, ר' יוסי בר' יהודא אומר אינו חייב עד שיגבל,** פי' הנה האפר דלאו בר גיבול הוא, ואפילו הכי הוה אמר ר' יוסי עד שיגבל, א"כ מתני' דלא כר' יוסי.

וקשיא לי טובא כיון דאפר לאו בר גיבול הוא, היכי סליק אדעתא דרב יוסף[72] דההוא אפר, אפר ממש הוא, ומחייב עליו חטאת, ומ"ש אפר ממורסן. ותו דהא במסכת יו"ט בפ' המביא אמרי' קיטמא שרי, ופירש המורה שמותר לגבלו כדי להטיח בו תנורו ביו"ט משום דאפר לאו בר גיבול הוא ולפי שעה הוא עושה כדי שלא יצאו חומו[73], וא"כ היכי ס"ד דר"י שיהא חייב חטאת על האפר.

ונ"ל לתרץ דשני מיני גיבולין הם, גיבול דקמח הוא כדי לעשות עיסה, וכיוצא בו גיבול דעפר שעושין ממנו עיסה לבנין, וגיבול דדיו וסממנין הוא לשרותן כדי שיתנו טעם במים, ואין דרך לגבלן לעשות מהם עיסה, ורב יוסף דסבר דהאי אפר אפר ממש הוא, הוה[74] מפרש ברייתא דמחייבא בי' חטאת כגון שלא גיבלו לבנין, אלא הי' צריך לשרות האפר במים כדי שיתן האפר טעם במים, כגון אלו שעושין הבורית שעושין אותו ממי האפר, ודמיא שרייתו לשריית דיו וסממנים, ומש"ה (היא)[75] חייב חטאת[76].

ושמעי' מינה דאע"ג דלאו בר גיבול שיעשה ממנו עיסה הוא אלא לשרייתו הוא צריך שיתן טעם במים, בעי ר' יוסי בר' יהודא גיבול, דקסבר **לא מיערב שפיר ואינו נשרה יפה אם לא יגבלנו**[77], והה"נ בדיו וסממנים. ולעולם מתני' דלא בעיא גיבול רבי היא, ולא ר' יוסי בר' יהודא.

ואהדר לי' אביי **מאי אפר עפר,** פי' דהוה לי' כמו גיבול דקמח שעושין אותו עיסה, ולעולם בדיו וסממנים לא בעי ר"י בר' יהודא גיבול. ואהדר לי' רב יוסף **והתניא אפר והתניא עפר,** אלמא בשניהם שהן שני מיני גיבולין פליג ר"י בר"י ואומר עד שיגבל. ואהדר לי' אביי **מידי גבי הדדי תניא.** פי' ולעולם לא בעי ר"י ב"ר יהודא גיבול, אלא גבי קמח ועפר שעושין אותה עיסה, אבל דיו וסממנין מודה ר"י בר"י דבנתינת מים בלבד מחייב. ולעולם מתני' ר"י בר' יהודא היא[78].

והאי דלא אסתייע רב יוסף ממורסן, דלא בר גיבול הוא, (ו)משום דמורסן שרי מן התורה ולא מיתסר אלא מדרבנן, **וכך היא מורסן לגבי קמח, כמו גיבול חאפר לבנין גבי עפר,** שהוא מותר מן התורה, ואנו עסוקין במידי דאיכא חיוב חטאת הילכך לא אתיא.

וי"ל **שקיבל רב יוסף דברי אביי** כדי שיבוא שתי המשניות כר"י ב"ר ולא תיתי חדא כר' חדא כר"י בר"י...

פסקי ריי"ד מסכת שבת דף יח עמוד א

עי' במקור [והכל מועתק בתוספות ריי"ד דף קנ"ה הנ"ל].

פסקי ריי"ד מסכת שבת דף קנה עמוד ב

אמ' אביי בשאי מיניה מרב יוסף מתני' מני, ואמ' לי' ר' יוסי ביר' יהוד' היא, דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים האחרון חייב[79], ר' יוסי ביר' יהוד' אומר אינו חייב עד שיגבל. פי' סבר ר' בנתינת מים בלבד חייב חטאת משום לש, דנתינת מים בלבד זו היא לישתה. ור' יוסי ביר' יהוד' סבר לא הויא לישה עד שיגבל, שיערב הקמח עם המים, והכא נמי לגבי מורסן לא הויא נתינת מים בלחוד גיבול, ומשום הכי שרי ר' יוסי.

אמ' ליה אביי ודיל' לא היא, עד כאן לא קאמ' ר' יוסי ביר' יהודה התם אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל הכא בנתינת מים סגיא. פי' דוקא בקמח דבר גיבול הוא, שלשין אותו ועושין ממנו עיסה, פליג ר' יוסי דנתינ' מים לא זהו גיבולו, אבל מורסן שאין עושין ממנו עיסה יש לומר דמוד' ר' יוסי דנתינת מים בלבד היא גיבולו, ולעולם מתני' מני. אמ' ליה לא סל' דע', דתניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי [רבי] ר' יוסי ביר' יהוד' או' נותנין מים למורסן.

פי' מדלא קתני חיוב חטא' גבי מורסן כדקתני לגבי קמח, ש"מ דאין חיוב אלא גבי קמח דהוא בר גיבול ועושין ממנו עיסה, אבל מורסן דלאו בר גיבול הוא, שאין עושין ממנו עיסה, אין בגיבולו חיוב חטאת אלא איסור דרבנן, דגזרי' גיבול דמורסן אטו גיבול דקמח. ור' דקסבר דבנתינת מים על גבי קמח חייב חטאת, הוה גזר נתינת מים דמורסן אטו נתינת מים דקמח. ור' יוסי ביר' יהוד' דקסבר דבנתינת מים דקמח ליכא חיוב חטאת עד שיגבל, ליכא למיגזר בנתינת מים דמורסן, ומשום הכי קאמ' נותנין מים על גבי מורסן אבל לא גובלין, דגזרינ' גיבול דמורסן אטו גיבול דקמח דאית ביה חיוב חטאת, ולעולם מתני' ר' יוסי ביר' יהודה היא. וכיון דסתם לן תנא כר' יוסי ביר' יהודה היל' כוותיה, דקיימלן מחלוקת דבריית' וסתם מתני' הל' כסתם.

ת"ר, אין גובלין את הקלי, ויש או' גובלין את הקלי. פי' קלי הוא קמח שלתבואה שנתייבשה כשהיא כרמל בתנור, ואותו קמח [הוא] מתוק ונקרא קמחא דאבשונא, ועושין ממנו שתית משמן ומים ומלח שמערבין בו, ואין עושין ממנו עיסה, שאינו בר גיבול לעשות ממנו ככרות, ואין בגיבולו אלא איסור

---

[68] מכאן ואילך, הדברים שווים לדברי רבנו בפסקי ריי"ד דף י"ח.

[69] במקור "לאכול', והגהנו ע"פ הפריי"ד דף י"ח.

[70] הוקשה לרבנו דההשרייה פועלת מעט מעט, ואי"ז אלא גרמא, ומביא דכן הוא באפיה' ובישול ולא חשיב גרמא. וצ"ב מה ראה לכותבו כאן, כאשר נתחדש דפעמים מודה ריבר"י לרבי, הלא זה קשה כבר על כל שיטת רבי דמחייב בנתינת המים, וי"ל דלא דמי, דרבי מחייב על עצם נתינת המים דדי בזה, אבל ריבר"י דבעלמא בעי גיבול אלא שבאלו דלאו בר גיבול מודה, לפי שגם בלא הגיבול הם נשרים מעט מעט עד שנפעל מאליו הפעולה הקרובה לגיבול, וע"ז מבאר ומוכיח דלא חשיב גרמא.

[71] בפסקי ריי"ד דף י"ח "שאין דרך העולם לגבלו כלל". וע"ע בלשון הריטב"א המקביל.

[72] דלפי אביי י"ל דאה"נ אפר אינו כדיו אלא כמורסן, ואינו אלא דרבנן, וביו"ט התירו. [ושלא כריהטא דגמ' דלאביי אפר חמיר טפי מקמח, דחייב משעת נתינתו למים, כמו בדיו לדעתו דאביי].

[73] זה תוספת מרבנו, דלא תקשה הרי בר גיבול הוא לטוח תנורים, דאי"ז דרך אלא לפי שעה עשאו.

[74] במקור 'הנה' ותוקן ע"פ הפריי"ד דף י"ח.

[75] נמחק ע"פ הריי"ד דף י"ח.

[76] אבל אפר דנעשה לטיט כיון דאין דרכו בגיבול שווה למורסן שאינו אלא דרבנן, וזהו שהתירו קטמא בההיא דביצה.

[77] עיקר חיובן אינו על תוצאת הגיבול לשכעצמו, דהא אין דרך לגבלו, וכל החיוב על מה שנותנים טעם במים, שהוא כעין מה שהיה במשכן, מ"מ צריך שיגבל, כיון שגם הטעם אינו מתקבל יפה עד מעשה הגיבול שמחזק את השריה.

[78] ע"כ ישנו גם בפסקי ריי"ד דף י"ח.

[79] לפנינו נוסף דברי רבי.

ליקוטים והערות

לש סימן א

פלוגתא דנתינת מים ודלאו בר גיבול

דרבנן, שיש לגזור משום גיבול דקמח. מאי יש אומ', רב חסדא אמ' ר' יוסי ביר' יהודה היא, והני מילי והוא דמשני. פי' ר' יוסי ביר' יהודה היא, דלא אסר נתינת המים במידי דלאו בר גיבול, כי אם הגיבול משום גזירה ומדרבנן, והכא על ידי שינוי שרי, דאילו לר' לא מהני ביה השינוי, **דבנתינת מים בלחוד חזא אסר, ובנתינת מים לא שייך שינוי דבכל מידי דיחיב אורחיה חזא.** הילכך לא שרי על ידי שינוי. אלא ר' יוסי ביר' יהודה היכי משני יד על יד. פי' מעט מעט הוא מגבל ואוכל, ואל יגבל הרבה ביחד, דגזרי' אטו גיבול דקמח.

ושוין שבוחשין את השתית, ושותין זיתום המצרי. פי' מערבין קמח הקלי עם שמן ומים ומלח בתרווד שאין זה גיבול, ושותין משקה הנקרא זיתום המצרי, כדאמרי' באלו עוברין בפסח, ואף על גב דלרפואה הוא, יש בני אדם ששותין אותו בלא רפואה, ותנן כל המשקין שותה אדם לרפואה. והא תניא אין בוחשין את השתית[80], לא קשיא הא ברכה והא בעבה. פי' אם היא עבה נראת כמו לישה ואסיר מדרבנן משום גזירה, ואם היא רכה נראת כמו משקה ולא דמיא ללישה. והני מילי דקא משני. פי' שלא יעשה כמעשה חול. היכי משני, אמ' רב יוסף בחול נותנין את החומץ ואחר כך נותנין את השתית, ובשב' נותנין את השתית ואחר כך נותנין את החומץ.

לוי בריה דרב הונ' אשכחיה לגבלא דבי נשא דהוה גביל וספי לתורי. פי' היה גובל המורסן לשוורים על ידי שינוי, כדבענן למימ' לקמ'. בטש ביה. [פי'] בעט בו, דהא לכולי עלמ' ולא גובלין תנן. אתא אבוה אשכחיה, אמ' ליה הכי אמ' אבוה דאימך משמיה דרב, ומנו ר' ירמיה בר אבא, גובלין ולא מספין, ודלא לקיט בלישניה מלקטין לה, והני מילי והוא דקא משני. פי' אף על פי שגיבול המורסן הוא אסור, **אינו אסור אלא מדרבנן כדאמרן, ועל ידי שינוי שרי כר' יוסי**, דאי לר' מנתינת מים בלחוד מיתסר. ולא מספין לשוורין להאכילן בידים, אבל אם הוא עגל קטן דלא לקיט בלישניה שעדיין לא למד לוכל מלקטין ליה בידים. היכי משני, אמ' ליה רב יימר בר שלמיה משמי' דאביי שתי וערב. והא לא מיערב שפיר, אמ' רב יהודה מנערו לכלי אחר. פי' מוליך בו את הכף שתי וערב, אבל לא ימרס, ואחרי כן מנערו לכלי אחר, ובאותו העירוי יתערב.

כתוב אפינקסיה דזעירי אמרית קדם ר' מהו לגבל, אמ' לי אסור. **פי' ר' לטעמי', דאסר מנתינת חמים**, אבל ר' יוסי ביר' יהוד' שרי על ידי שינוי כדאמרן, והל' כוותיה, דסתים לן תנא כוותיה. מהו לפרק, אמ' ליה מותר. פי' אם היה במורסן מגובל מאתמול, מהו לפרקן לכלי אחר **לתת לפני חבחמה**[81], אמ' ליה מותר. פי' ולא אמרי כשהוא מפרקו ומערה אותו לכלי אחר הוא מתגבל יותר, **דכולי האי לא אסר ר'**[82].

אמ' רב מנשה חד מקמי חד תרי קמיה תרי שפיר דמי, אבל תלתא קמי תרי לא. פי' מידה אחת שהיה רגיל ליתן בחול לפני בהמה אחת יתן בשבת, וכן תרי לקמיה תרי, אבל לא יתן שלשה מידות לפני שנים, שאסור לטרוח בשבת ליתן לפניה יותר מכדי מאכלה. ורב יוסף אמ' אפי' קב ואפי' קביים. פי' כל מה שרוצה יתן לפני בהמתו, ואין שיעור בדבר, והיל' כוותי'.

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף יח ע"א

מאן תנא דנתינת מים [לדיו] זו היא שרייתו. פי' לאו דוקא, אלא לומר שאינו צריך מעשה אחר, ולמעוטי גיבול ולישה, כי שרייתו זו היא גיבולו, וכדמוכחא מילתא בסוגיין.

וא"ת ומנ"ל דתנא דמתני' הכי סבירא ליה, י"ל דאי לאו הכי לא הוו אסרי ב"ש משום שביתת כלים, שלא אסרו אלא בדבר שהוא מלאכה מן התורה, וא"ת והא קתני אין טוענין עמו ולא מוכרין עמו והנהו אפי' בשבת אינן אלא משום שבות, וי"ל דהתם בדבר שגופו החמירו אבל בכליו לא אסרו אלא מלאכה של תורה.

מידי גבי הדדי תניא. ק"ל אמאי לא אכרח ליה דאפילו באפר דלאו בר גיבול הוא פליג ר' יוסי, כדאכרחינן ליה לאביי בפרק מי שהחשיך (קנ"ה ב') מדתניא אין נותנין מים למורסן בשבת דברי רבי [ר'] יוסי בר' יהודה אומר נותנים, [אלמא] אף על גב דמורסן לאו בר גבול הוא פליג ר' יוסי בר' יהודה דלא מחייב עד שיגבל, וי"ל דהוה דחינן הכא דדילמא **שאני מורסן דחזי בר גיבול קצת**, אבל [אפר] דלא הוי בר גיבול כלל, דילמא מודה בה ר' יוסי בר יהודה.

והלכתא כרבי מחבירו[83].

ושמעינן מהכא שיש באפר משום גיבול לדברי הכל, ולא כמו שפירשו הרי"ף והרמב"ם ז"ל, והא דאמרינן במסכת יום טוב (ל"ב ב') וקטמא שרי, כבר פירשנוה יפה שם לדעת ר"ת ודעת מורי ז"ל בס"ד.

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף כג עמוד א

לגבל או לעשן. פי' דאע"ג דאמרינן לעיל בפרק קמא (י"ח א') דדיו לאו בר גיבול הוא, פעמים שמגבלים אותו, אי נמי דלנתינת יין מים ושמן שבו קרי גיבול מפני שזה גיבולו.

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קנה עמוד ב[84]

דילמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי התם אלא קמח דבר גבול הוא. פי' **שסתמו ללוש אותו** ולעשות ממנו עיסה[85] וזהו גמר מלאכתו, **אבל מורסן דלאו בר גבול הוא, שאין דרך** לעשות ממנו עיסה **אפי'**[86] **ר' יוסי בר יהודה מודה**, דנתינת מים לבד זהו גבולו.

והדרי' לבעין לומר דמתני' מני דדילמא לא רבי[87] ולא ר' יוסי בר יהודה, וליכא למימר דא"כ מתני' אמאן[88] תרמייה, דאנן היינו מאי דבעי' לפרושי כמאן אזלא מתני', וזהו מה שהיה שואל אביי קמי רבא וקמיה רב יוסף[89].

א"ל לא ס"ד דתניא בהדיא אין נותנים מים למורסן דברי ר', ר' יוסי בר יהודה אומ' נותנים מים למורסן. אלמא לא מודה ר' יוסי בר יהודה במורסן שיהא[90] נתינת מים חשוב גיבול.

ומשמע[91] ודאי **דאפי' לרבי ליכא איסור תורה בנתינת מים למורסן**[92], מדלא קתני חיוב חטאת במורסן כדקתני גבי קמח. והטעם דכיון דמורסן לאו בר גיבול הוא, שאין עושים ממנו לעולם עיסה[93], אין בגבולו חיוב חטאת, אלא[94] איסורא דרבנן דגזור אטו קמח.

---

[80] לפנינו והתניא אין גובלין, ועי' בראשונים שהביאו גי' זו.

[81] משמע דהנתינה היא בתמימות כדי לתת לפני בהמה, ובכל זאת ס"ד לאסור כי פסיקא רישא שיתגבל יותר, ורק ע"ז מסיק דכולי האי לא אסר רבי, ומשמע דמכלי לכלי למטרת תוספת גיבול אסור והוא חידוש עצום. אבל ברייטב"א בהעתק לשון הרי"ד נוסף "כדי שתגבל יותר", ומתבאר שהמטרה הייתה בגיבול, ורק לכן ס"ד לאסור, ומ"מ משמע שבאמת יש מקום לאסור, אף שמצינו שלריבר"י מותר, מ"מ לרבי חמיר טפי, וזה חידוש גדול, ועי' מש"כ ברייטב"א, [וי"ל שהוא ט"ס ברי"ד].

[82] צ"ב ההו"א ועי' מש"כ בהערות על הריטב"א שהעתיק את לשון רבנו.

[83] בדף קנ"ה פסק הלכה כריבר"י, וי"ל דהנה מסיים שם "כנ"ל פי' שמועה זו ושמועה דפ"ק, ושם כתבתי שיטת התוספות ושיטת רבי ז"ל", א"כ י"ל דגם חילוק זה בפסק ההלכה שנוי בפלוגתא שבינו לרבותיו.

[84] חידושי הריטב"א שנדפסו מכת"י יחיד זה כמה עשרות שנים במס' מהדורות, משובשים הרבה, ובפרט בקטעים שלפנינו, כדי שלא להלאות את הקורא, תיקנו בפנים הספר, על סמך שנציין בהגהה למטה ממה שינינו.

[85] במקור 'עישה'

[86] במקור 'ואפי'

[87] במקור נוסף 'מאיר'

[88] במקור 'אמאי'

[89] עי' ט"ז שכ"ד סק"א וז"ל "הרי ראינו דבענן שיהא מפור' להיתר לר"י, ולא סגי באם נא' י"ל דאתי כר"י, דאל"כ מאי פריך וממציא חילוק, הא עדיף לן טפי לו' דאין חילוק בין בר גיבול או מורסן ונוכל לאוקמי' מתני' כר"י, דהא כר' עכ"פ לא אתי', אלא ודאי שהגמ' בעי למימר דבודאי אתיא כר"י, ואין שום חילוק".

[90] במקור 'שהיא'.

[91] כל דברי רבנו בענין זה בשיטה אחת עם דברי התורי"ד.

[92] רבנו נקט בלשונו לבאר הפטור ב'נתינת מים' ל'רבי', ואכן קאי אברייתא דקתני "אין נותנים מים למורסן דברי רבי" דמזה הוכיח דמ"מ פטור, והוא הדין דאין מחייב על 'הגיבול' לריבר"י, כמפורש בדברי רבנו להלן ד"ה ורבי [ועי' עוד ד"ה והא], ובאמת גם זה מוכחא מלשון המשנה דקתני "אבל אין מגבלין" ולא קתני המגבל חייב, וצ"ב למה לא הזכיר רבנו מזה. וגם בתורי"ד הוא כן.

[93] וכן פירש בתורי"ד.

ורבי דסבר דבנתינת מים בקמח איכא חיוב חטאת, גזר במורסן אפי' בנתינת מים, ורבי יוסי בר יהודה דסבר[95] דגבי קמח ליכא חיוב חטאת עד שיגבל, לא גזר הכא אלא בגבולו.

וקמה מתני' כר' יוסי בר' יהודה דשרי נתינת מים למורסן ואסר גבולו. וכיון דסתם מתני' כותיה הילכתא כותיה, דסתם מתני' ומחלוקת בברייתא, **הלכה כסתם מתני'**[96].

והא דאמרי' הכא דבמורסן כיון דלאו בר גבול הוא, הוי קיל[97] טפי דאפי' בגבולו[98] ליכא חיוב חטאת (לר' יוסי בר' יהודה)[99], ואלו לעיל[100] אמרי' דיו כיון דלאו בר גבול הוא, הוי חמיר טפי דמחייב[101] בנתינת מים בלחוד[102], י"ל דלא דמי, דאלו מורסן **אין דרך העולם לשרותו** ולא[103] לגבלו, וכיון דכן אין לחייב בו חיוב חטאת, דהא לא דמי ללישה דהוי[104] במשכן דהיינו שריית סממנין, פי' לישת לחם לא היתה במלאכת המשכן, ואפ"ה בעי ר' יוסי בר יהודה גבול קמח, ואע"ג דלא הואי בסממנין דמשכן[105], משום דבקמח היינו אורחיה, אבל בדיו וסממנין אע"ג שאין דרכן דבני העולם לגבלו, איכא בשרייתו חיוב חטאת, כי היא מלאכה[106] שהיתה במשכן[107].

ומיהו גבי אפר, דקס"ד התם דפליגי רבי ורבי יוסי בר' יהודה כדפליגי גבי קמח[108], משום דאע"ג דאפר לאו בר גיבול הוא לגמרי כעין קמח, פעמים שמגבלי' אותו לטוח בו לפי שעה, ופעמים ג"כ שאין מגבלי' אותה אלא ששורי' אותו במים לעשות בורית וכיוצא בו לכבוס הבגדים[109], לפיכך דימו[110] אותו שם לשרית דיו וסממנים. ואסקה[111] אביי דבעפר הוא דפליגי, דהוי בר גבול לעשות טיט דומיא דקמח, אבל באפר לא פליגי, וכל[112] היכא דבעי ליה לבורית דכ"ע מחייב מנתינת מים וה"ה לדיו וסממנים, והיכא דבעי ליה לבנין, (דכ"ע[113]) לא מיחייב לר' יוסי בר יהודה עד שיגבל, דומיא דקמח ועפר.

והא דאמר' בפ' המביא וקטמה שרי אין פירושו כדפי' רש"י ז"ל[114]. א"נ כי רבי' ז"ל סובר דלמסקנא[115] דאביי התם בעפר הוא דפליגי, אבל באפר לבנין ליכא גבול, וה"ל דומיא דמורסן דלית ביה איסור תורה לכ"ע. כנ"ל. ואע"פ כן אינו מחוור, דהא לא דמי למורסן כפי מה שפירשנו[116] דמורסן לאו אורחיה בשום גבול, ואלו אפר אורחיה בגבול לפעמים לטוח בו תנורים וקדרות ע"ג כירה[117].

ומסתברא דהתם כדמסקנא דאביי קי"ל, דאסקה למתני' דהתם כר' יוסי בר' יהודה, דהא[118] סתמא דהכא קאי כר' יוסי בר' יהודה, ובעי דלא תיקשי סתמא אסתמא[119]. ומיהו לרב יוסף דמוקים סתמא דהתם כרבי, ומוקים סתמא דהכא כר' יוסי בר' יהודה[120], הוו פליגי סתמא אסתמא, דהתם ראה רבי לדבריו וסתם משנתו כמותו, והכא ראה דברי ר' יוסי בר' יהודה וסתם כמותו[121], ואפ"ה

---

[94] במקור 'ואלא'.

[95] במקור 'סבר'.

[96] בדף י"ח פסק דהלכה כרבי, וי"ל דהנה מסיים ללהן "כנ"ל פי' שמועה זו ושמועה דפ"ק, ושם כתבתי שיטת התוספות ושיטת רבי ז"ל", א"כ י"ל דגם חילוק זה בפסק ההלכה שנוי בפלוגתא שבינו לרבותיו.

[97] במקור 'הא קי"ל'.

[98] ר"ל לא מיבעי בנתינת המים אלא אפי' אם יתן מים ואח"כ יגבל, ומ"מ צ"ב תוספת החידוש בזה.

[99] תיבות 'לרבי יוסי בר' יהודה' נראה מיותר, שהרי בין לרבי בין לריבר"י ליכא חיוב תורה לא בנתינת מים ולא בגיבול, וכמש"כ רבנו לעיל, ומ"מ אולי כיון שבא לרבותא דאפי' גיבול פטור, וכיון דחומר גיבול שייך טפי לריבר"י, לכן כתב כן, או אולי יש למחקו מכאן ולהעבירו להלן אחרי שכתב "ואלו לעיל אמרי' דדיו כיון דלאו בר גבול הוא, הוי חמיר טפי דמחייב בנתינת מים בלחוד" "לרבי יוסי ברבי יהודה".

[100] במקור 'הכא'.

[101] מדקתני אין שורין בער"ש, ע"כ דבשבת הוא מה"ת, כדפרש"י שם, וכן הוכיח התוס' רי"ד.

[102] אפי' לרבי יוסי בר יהודה. [ועי' בהערה לעיל דאולי יש לגרוס כן כאן, ולהעתיק תיבות 'לריבר"י' מלעיל לכאן].

[103] במקור "אין דרך העולם לשרותו אלא לגבולו", ופשוט שהוא טעות, [וראה להלן שכתב רבנו "דמורסן לאו אורחיה בשום גבול"]. וכאשר הגהנו כן הוא בדפוס ז"י, אך היה מקום לגרוס "אין דרך העולם לגבלו אלא לשרותו", וצ"ע.

[104] במקור 'דמי'

[105] במקור נוסף 'הוא'.

[106] במקור 'הא מלאכת'.

[107] בתורי"ד האריך הרבה לבאר החילוק, וראה מש"כ בביאור דברי רבנו והרי"ד בדרכי ברוך.

[108] וקשיא ליה מ"ש ממורסן.

[109] דעת רבנו דבין אפר לבורית בין אפר לטיט, חיובו מה"ת, דתרוויהו פעמים עושין כן, שלא כמורסן דלעולם אין עושין ממנו עיסה, ובזה שינה מדעת התורי"ד, דלדעתו רק אפר דעושין ממנו בורית מה"ת, דהרבה עושין כן, משא"כ אפר לטיט, דרק לפי שעה עושין כן. ולדעת רבנו צ"ע מה הק' רב יוסף, דדילמא ברייתא מיירי שעושין ממנו טיט, ובזה מודה אביי דאין מתחייב לריבר"י עד שיגבל כמו בקמח, כמו שכתב רבנו בסמוך, וגם למה הוצרך אביי לשנות דמיירי בעפר. והיה מקום לפרש דזה גוף כוונת אביי בתירוצו מאי אפר עפר, דהיינו אפר דומיא דעפר שעושין ממנו טיט, אבל לא משמע כן בדברי רבנו. ואולי דסתמא משמע דבכל אפר קמיירי. ועוד י"ל דאי מיירי בצורך טיט לבנין, למה נקט אפר ולא עפר, דעפר משמש להכא תדיר משא"כ אפר, וע"כ אי גרסי' אפר דמיירי לבורית, ועי'.

[110] במקור 'דימו'

[111] במקור "ואסקה אביי דבעפר הוא דפליגי דהוי בר טלטול גבול לעשות טיט דכיון דיומא דקמח הוא".

[112] במקור 'וכל היכא דבעי ליה בורית מחייב עד שיגבל דכ"ע מחייב מנתינת מים וה"ה לדיו וסממנים, והיכא דבעי ליה לבנין דכ"ע בא לר' יוסי בר יהודה דומיא דקמח ועפר'. והגהנו ע"פ סברא, ומצאנו קרוב מאד לזה בז"י.

[113] תיבת 'דכ"ע' לכאורה ט"ס, דהוא רק לריבר"י, ואולי י"ל דר"ל בין לרב יוסף בין לאביי, אף שמדבר מהו מסקנת אביי, מזכיר דחלק זה מוסכם לרב יוסף, ואינו כמו לעיל במש"כ וכל היכא דבעי ליה לבורית "דכ"ע" מחייב מנתינת מים, דהיינו לרבי ולריבר"י.

[114] דלדעת רבנו יש בזה איסור תורה. אבל לדעת התורי"ד הנ"ל א"ש דליכא התם איסור תורה, וכן משמע ברי"ד שלדבריו א"ש שיטת רש"י והרמב"ם שם. ורבנו לא פירש הפי' האחר לשם, והוא מבואר בתוס' י"ח ע"א ובראשונים בביצה שם.

[115] במקור 'דאמסקנא'

[116] במקור 'שפירשה'.

[117] שיעור דברי רבנו, יל"פ בב"א, א] דבעצם דין אפר בספק, שרק פעמין עושין ממנו בורית או טיט, ואמנם רב יוסף לפי גירסתו שגרס אפר הוכרח לזה, אבל אביי שבלא"ה דחה ומפרש לה בעפר, שוב אין לנו הכרח לחיוב תורה באפר וי"ל דפטור לגמרי, וע"כ אמרו בביצה דקטמא שרי. ומסיים דמ"מ לדעתו אינו מחוור, דדעתו נוטה דכיון דלפעמים לשין אותן יהא בו חיוב תורה. ב] דכונתו לחזור בו מחלק זה שכתב דגם באפר שלשין אותו במעט מים כעין טיט, ג"כ יש בו חיוב תורה, דע"ז מסופק דשמא ליתא, וכל הסוגיא מיירי באפר דעושין ממנו כעין בורית, וכן באמת שיטת התורי"ד, וממילא הא דביצה א"ש דשם מיירי מעין טיט. ומסיים דמ"מ דעתו נוטה לזה שגם באפר מהמין שעושין ממנו טיט יהא בו חיוב תורה כי פעמים דרכו בכך.

והנה מלשון שכתב "דלמסקנא דאביי התם בעפר הוא דפליגי", נראה כפי' הא' שדבר זה תלוי בין ההו"א דרב יוסף למסקנא דאביי. אבל מלשון "באפר לבנין", וכן לשון "אפר אורחיה בגבול לפעמים לטוח בו תנורים וקדרות ע"ג כירה", נראה כפי' הב', וצ"ב. ואולי י"ל דתרוויהו איתנייהו, דלרב יוסף בשני המינים חייב, ולאביי במין שעושין ממנו טיט פטור, אבל אין מובן, דהרי אין הכרח גמור ברב יוסף דגם במין שעושין ממנו טיט איכא חיוב תורה, ואם יש לחלק מסברא בין זה לאפר שעושין ממנו בורית, כדעת התורי"ד, מהיכ"ת לעשות מזה פלוגתא בין אביי לרב יוסף.

[118] במקור "דהא סתמא דהכא לא קי"ל כר' יהודה וכר' יוסי". [אפשרות הגהה נוספת "דהא סתמא דהכא לא קאי אלא כרבי יוסי בר' יהודה"].

[119] במקור נוסף 'כר' יהודה'.

[120] מבואר בדברי רבנו דרב יוסף הוא זה שהעמיד מתני' דהכא כריבר"י, היינו שמפרש הא דאמר אביי אמריתה קמיה 'דמר' דהוא רב יוסף, [אע"פ שרבו המובהק דאביי הוא רבה ולרב יוסף אביי הוי תלמיד חבר], וכן מבואר בתורי"ד.

[121] כוונתו דבתחילה היה דעת רבי דהלכה כדעתו, ובהמשך חזר בו ופסק הלכה כריבר"י, ויש סדר למשנה לידע שסוף דעתו כסתימה שבפרק בתרא, אבל אין ר"ל דרבי ראה מקום לחלק בין הענינים, דא"כ איך סיים לסמוך אמסקנא דהכא נגד התם.

כסתמא דהכא קי"ל דהיא בתריתא, דהא קי"ל שיש סדר למשנה בחדא מסכתא. כנ"ל פי' שמועה זו ושמועה דפ"ק, ושם כתבתי שיטת התוספות ושיטת רבי' ז"ל.

ת"ר אין גובלין את הקלי וי"א[122] גובלין את הקלי. פי' קלי הוא קמח של תבואה שנתייבשה כשהוא כרמל בתנור, ואותו קמח הוא מתוק ונקרא קמחא דאבישונא במסכת פסחים, ועושים ממנו שתות משמן ומים ומלח שמערבין בו, ואין עושי' ממנו עיסה, שאינו[123] בן גבול לעשות ממנו ככרות[124], **ואין בגבולו אלא איסורא דרבנן דגזרי"** משום גיבול הקמח כדגזרי' במתני' גם מורסן, **מ"ח ע"י שינוי מותר**[125].

והיינו דאמרי' **מאן י"א ר' יוסי בר' יהודה היא,** דאמר דאף בקמח ליכא איסור תורה אלא בגיבול, ולהכי שרי[126] נתינת מים במידי דלאו בר גבול, ושרי גבול ע"י שינוי, דאלו לרבי הא אסר בנתינת מים לחוד גזירה אטו נתינת מים בקמח, **ובנתינת מים לא שייך שינוי,** דכל מידי דיהיב מיא חדא אורחא הוא[127], וכיון דאסר נתינת מים גרידא כ"ש דאסר גיבול ואפי' בשינוי[128], הילכך ע"כ הא דשרי גיבול ר' יוסי בר יהודה היא.

[דף קנו]

וה"מ הוא דמשני. כלומר דבשינוי הוא דשרי, ולא **חוצרך התנא לפ' דבעי שינוי, דהא פשיט'** דליכא למשרי בלאו הכי.

ואמרי' **היכי משני אמ' רב חסדא על יד על יד.** פי' שמגבל מעט[129] מעט ואוכל לשעתו ולא יגבל הרבה ביחד.

ושוים שבוחשין את השתית בשבת ושופין המצרי. פי' תשלום ברייתא הוא.

גירס' מקצת הספרים והיא גרסת[130] רש"י ז"ל **והא אמרת אי' גובלין.** ולפי גירס' זו בוחשין היינו גיבול. ואינו נכון, דבוחשי' בכולי תלמודא לא משמע אלא תערובת שמערב הדבר ע"י תרוד ואין זה גיבול. ויש ספרים שגורסים **והא תניא אין בוחשין את השתית,** וזו גירסת הר' ישעיה ז"ל, וה"ק, ושוים שבוחשים את השתית, לערב[131] כלי עם שמן ומים ומלח בתרוד, שאין זה גיבו', ופרכי' **והתניא שאין בוחשי' את השתית, ופרקי' כאן בעבה כאן ברכה,** כי אם (היה) [היא] עבה נראה כמו גיבול ולישה ואסור מדרבנן משום גזירה, ואם היא רכה ניראית כמו (ש)משקים ולא דמיא [ל]לישה ועיסה ושרי.

וה"מ דקא משני. פי' דאפי' ברכה לא שרי אלא בשינוי שלא יעשה כדרך שבוחשים, [ונראה[132] דאליבא דת"ק דאמר אין גובלין] אתינן, דאלו ליש אומר' לא בעי שינוי ברכה, דהא שרי לגבל את השתות בשינוי, וכיון שכן דאפילו[133] בעבה נמי שרו בשינוי, ברכה[134] לא בעי שינוי[135], והא קי"ל כי"א דקיימי כר' יוסי כר' יהודה, דסתם מתני' כותיה. אבל י"ל דאפילו ר' יוסי בר' יהודה דשרי גיבול בשינוי דלעיל, מודה דבעינן בשתות רכה שינוי כל דהו, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. והיינו דאמרי' היכי משני, ופרישנא דבחול נותן את החומץ תחלה ובשבת נותן את השתות תחלה, וזה נראה דעת הפוסקים ז"ל[136].

לוי בריה דרב הונא אשכחיה לגבלא דבי נשיא דקא גביל וספי' לתורי. פרש"י ז"ל ע"י שינוי, בטש ביה, פי' משום דלכ"ע ולא גובלין תנן, וקס"ד דבכל ענין אסירי ואפי' בשינוי, אתא אבוה ואשכחיה ואמ' ליה הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב ומנו רב ירמיה בר אבא גובלין ולא מספין ודלא לקיט בלישניה מלקטמין פי', דסבר רב ירמיה בר אבא דכי קתני ולא גובלין היינו בלא שינוי, דגזרי' אטו גבול דקמח, אבל בשינוי מותר אליבא דר' יוסי בר יהודה.

וה"מ הוא דמשני, וכסברא דרב חסדא. **היכי משני אמר רב יימר בר שלמיה משמיה דאביי שתי וערב.** כלומ' שמוליך בו את הכף שתי וערב. **והא לא מיערב שפיר.** כלומר ואין זה גבול. **אמר רב יהודה מנערו לכלי,** אחר, כלומר אחר שהוליך את הכף שתי וערב, ינערנו לכלי אחר, וע"י העירוי ההו' יתערב ויתגבל יפה.

ומסתברא דלא פליגי הא אדרב חסדא, והאי דהכא כשרוצה לגבל הרבה ביחד ובעי לשנויי כי הכא, ודרב חסדא כשאינו רוצה לעשות הרבה ביחד וכיון שכן יגבל כדרכו מעט מעט ואוכל[137].

והנה כל הענין שאזלינן לפי סתמא, וששקלינן וטרינן מה סתמא קמייתא ומה בתרייתא, בפלוגתא כזו שרבי עצמו בר פלוגתיה דריבר"י הוא דבר הצ"ב, דהרי לא אמרו דרבי עצמו הדר ביה, ואיך שיין לומר דהדר ביה לענין הלכה, ואולי שראה שרבים מסכימים לדעת ריבר"י חברו, ועדיין צ"ב שהרי רבי צווח על שעושין מעשה כריבר"י כדלהלן קנ"ו ע"א, והרי הוא עצמו סתם כריבר"י, ומה שייך צווח ע"ז, ואולי מיירי קודם חזרה, ועי' בכ"ז באג"ט סק"א.

[122] במקור נוסף 'אין'.

[123] במקור 'שאין'.

[124] מבואר [למי שנסתפק בזה, ועי' מאירי] דלאו בר גיבול ר"ל דאין מתגבל יפה, ואין ר"ל שאין מחוסר גיבול.

[125] מפורש דכל היתר שינוי זה דוקא משום דהוא דרבנן מחמת דלאו בר גיבול.

[126] במקור 'שרית'.

[127] וכן פירש הרמב"ן בחי'.

[128] לכאורה נראה דר"ל דאפי' גיבול לחודא אסור, היינו גם בנתן המים מער"ש, ומשום דנלמד מכ"ש מנתינת מים, [ויהא מבואר דיש לישה אחר לישה, בענין גיבול אחר נתינת מים], אבל זה תמוה דמה ענין זה אצל זה, בנתינת מים כבר ביאר דלא שייך שינוי, ובגיבול שייך שינוי, וגם בכלל למה יהא חמור גיבול לרבי מלרבי יוסי ב"ר יהודה, אדרבה ראוי שיהא קיל טפי לשיטת רבי דהעיקר תלוי בנתינת מים, [וע"ז י"ל קצת, דרבי מחמיר בלישה בכללות, או בנוסח אחר דכל מקצת לישה בכלל מהלאכה לרבי, ודוחק].

לכן לכאורה ע"כ צ"ל כוונתו רק, דכ"ש דאסור ליתן מים ולגבל אח"כ, דסו"ס מוסיף על הלישה, אם כי בשינוי, והא דאמרו אין גובלין, הרי כלול בזה נתינת המים והגיבול, וכמש"כ הרמב"ן. אמנם לא ברירא א"כ מה בא להוסיף.

ובאמת יש מקום ליישב דלעולם ר"ל כנ"ל, דאפי' גיבול לחוד אסור, וביאורו דמה דלא שייך שינוי בנתינת מים, הוא לא מפני שאין מציאות של שינוי בשלב זה, אלא שכיון שהיא מלאכה קלה, שאין מבקשים אלא את הנתינה, שוב אין השינוי תופס בה כל כך, דרק מידי דיש בו אומנות וחשיבות בעשייתו, כל שינוי תופס בו גרעון, ומעתה הנה לרבי גם נתינת מים אסורה, אבל גם הגיבול, משום דעכ"פ יש בו מקצת לישה וכנ"ל במוסגר, ושוב לא שייך כל שינוי, דאע"פ דבגיבול יש שינוי במציאות, זה לריבר"י שחיפשנו את הגיבול משום חשיבותו, אבל לרבי שדי בכל דהו דלישה, ומה שחייב בגיבול גם כן הוא מצד המקצת לישה שבזה, שוב אין חשיבות להקל בשינוי, ועי'.

וע"ע בלשון רבנו להלן "והר' ישעיה ז"ל ובתוספות פירשו כו'", ומש"כ בהערות שם. [וע"ע בחי' הרמב"ן אם מבואר כעין החידוש הזה במש"כ "שאם נפרש כן, נאמר שאין הלכה כדבריו שלא נבטל הסוגיא מלפנינו, דאיהו כרבי סבירא ליה, וכבר פסקו הלכה כר' יוסי ב"ר יהודה"].

[129] במקור 'מעט'.

---

[130] במקור 'גרשת'

[131] במקור 'וערב'.

[132] המוסגר נוסף ע"פ השערה.

[133] במקור 'אפילו'

[134] במקור 'וברכה'

[135] רבנו דן לומר דרכה בעי שינוי טפי לרבי מלריבר"י, וצ"ב מהיכ"ת לחלק, הרי כל הסברא דלא מהני שינוי בעבה לרבי משום דנתינת מים לחוד אסורה, ואין מציאות שינוי בנתינת מים, וברכה דמעיקר נידון דידה קיל, מודה דמהני שינוי, אבל חוץ מזה אין חומר לרבי מלריבר"י בכללות לישה ובכללות שינוי לכאורה. [ועי' מש"כ במקו"א בזה], וי"ל דהנידון כאן ברכה, ג"כ תלוי במחלוקת אם יש לישה בנתינה, די"ל דבחישה דרכה לא מיחלפי כלל בגיבול דעבה, ומ"מ אסרו רכה אטו עבה משום דהנתינה מיחלפי זה בזה שעכ"פ בשניהם מערב קמח במים, ויבואר בזה גם מה שהתירו בשינוי סדר הנתינה, אע"פ דהוא שינוי בנתינה ולא בבחישה, דבאמת רק הנתינה מיחלף, מעתה כ"ז לרבי דהנתינה בעבה דאורייתא, אבל לריבר"י דאף בעבה אינה מה"ת, כי אם בגיבול, שוב רכה לא מיחלפי כלל בעבה, ולא בעי שינוי כלל. ועוי"ל באופ"א ואכמ"ל.

[136] הרי"ף שהביא להלכה שינוי דשתות רכה, אף שכבר פסק הלכה כריבר"י, ועי' ברמב"ן במלחמות.

[137] אבל הרמב"ן בחי' ביאר דלא התירו מעט מעט כל צרכו אלא לאדם ולא לשוורים, ועי' במג"א ס"ק כ"ח כתב ע"ש הרמב"ן במלחמות דשרי, והשיגו האחרונים דלא כיון לזה המלחמות.

כתיב אפנקסיה דזעירי שאילית [קדם] רבי מהו לגבל א"ל אסור מהו לפרק. פרש"י ז"ל ליטול מלפני[138] בהמה זו לתת לפני בהמה אחרת, ואינו נכון דהא מתניתין היא בפרק תולין (ק"מ ב') נוטלין מלפני בהמה זו לתת לפני בהמה אחרת בשבת, ותניא בברייתא נוטלים מבהמה שפיה יפה ונותנים לפני בהמה שפיה רע, ועוד שאין [זה] מעין השאלה הראשונה.

אבל רבינו הגדול ז"ל פירש בספר מלחמות דלפרק היינו לנער ולערות אותו הכלי מכלי לכלי, והכי שאיל מיניה מהו לגבל כל צורכו לשוורים בלא שינוי, א"ל אסור, ומהו לפרק, כלומר לגבל בשינוי לעשות שתי וערב ונוער, א"ל מותר ואתיא כדרב ירמיה ואליבא דהילכתא, וכתב ז"ל כי לפיכך כתבה רבינו אלפסי בהלכותיו ושיכך בפירוש זה תלונת הר"ז ז"ל שהשיב על הריא"ף ז"ל לפי שכתבה, דהא דאסר לגבל לית הילכתא כותיה דרבי לטעמיה ואסר גיבול אפילו בשינוי כדאיתא לעיל, ואנן קיימא לן כר' יוסי בר יהודה, ולפיכך פירש רבינו הגדול הרמב"ן [ז"ל] דזעירי הלכה היא וכר' יוסי בר יהודה אזלא.

וא"כ אין לגרוס כדגרסינן בנוסחי דידן שאילת קדם [רבי] דאם כן היכי שרי ליה רבי לפרק דהא רבי אסר גיבול אפילו [בשינוי], אלא גורס הוא כגירסת מקצת הספרים דגרסי שאילית קדם רבי ומנו ר' חנינא, והשתא יש לפרש כמו שפירש רבינו ז"ל דר' חנינא כר' יוסי בר יהודה סבירא ליה, ואפילו (כמאן) [למאן דגריס] שאילית קדם רבי יש לפרש דלאו משום רבינו הקדוש קאמר אלא משום רבו דזעירי קאמר, דהיינו ר' חנינא כנ"ל.

אבל רש"י ז"ל והר' ישעיה ז"ל ובתוספות גורסין ומפרשי' קדם רבי ממש, ולכך הוצרך רש"י ז"ל לפרש מהו לפרק [ליטול מלפני בהמה זו לתת לפני בהמה אחרת], דאילו לגבל אפילו ע"י שינוי קאסר רבי.

והר' ישעיה ז"ל[139] ובתוספות פירשו מהו לגבל, ואפילו ע"י שינוי, אמר ליה אסור ורבי לטעמיה[140], מהו לפרק, פירוש אם היה מורסן מגובל מאתמול, מהו לפרקו בשבת לכלי אחר **לתת לפני חבחמה כדי שתגבל יותר**[141], ואמר ליה מותר, **כלומר דכולי חאי לא אסר רבי**[142], ונכון הוא, ולפי פירוש זה אין הלכה כדהא דזעירי[143], אלא אפילו לגבל לכתחלה בשבת מותר (אפי') על ידי שינוי וכל שכן לפרק, וכך עולה הפסק אפילו לפירוש רבינו הגדול ז"ל וגירסת הריא"ף ז"ל.

אמר רב מנשה חד גבי חד ותרי גבי תרי [שפיר דמי] תלתא קמי [תרי] אסיר. פרש"י ז"ל דמילתא באנפי נפשה היא כי מותר לתת לפני הבהמה כשיעור המדה שרגילין לתת לפניה בחול, אבל לתת שלש מדות לפני שתי בהמות אסור. ועולא אמר אפילו כור ואפילו כוריים נותן לפני הבהמה ואין שיעור בדבר.

ורבינו הגדול ז"ל פי' בספר המלחמות י"י דאמאי [ד]שרי ר' לפרק קיימינן כמה מותר לפרוק, ואפליגו בה ר' מנשיא ועולא, וקיימא לן כעולא דשרי למפרק אפילו כור ואפילו כוריים, וזה הפירוש יותר נכון והוא דבר הלמד מענינו.

ענף ד – רשב"א, ר"ן

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף יח עמוד א

גמ' אבל דיו דלאו בר גבול הוא מנתינת מים הוא דליחייב. מהכא משמע דדיו לאו בר גבול הוא, ולקמן בפרק במה מדליקין משמע דבר גבול הוא, דאמרינן התם כל השמנים יפים לדיו, ואיבעיא להו לעשן או לגבל, וי"ל דהתם לאו בר גבול ממש קאמר אלא עירוב.

ואיכא למידק דהכא משמע דטפי איכא לחיובי היכא דלאו בר גיבול הוא, וקיטמא דלאו בר גיבול הוא, לכולי עלמא[144] מנתינת מים מחייב, וביום טוב פרק המביא (ל"ב ב') משמע איפכא דאמרינן התם קיטמא שרי, ופירשו התם **רוב חמפרשים** וקיטמא שרי ליתן בה מים הואיל ולאו בר גבול הוא, על כן פירש רבינו תם ז"ל דהכי קאמר קיטמא בלא מים לשרוק פי התנור שרי, וקא משמע לן דלא גזרינן דלמא אתי למיגבל.

חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קנו עמוד א

הא דכתיב אפנקסיה דזעירי מהו לגבל אמר ליה אסור, כתבה הרב אלפסי ז"ל ונראה מדבריו שהלכה כן, והר"ז הלוי ז"ל כתב דלא קיימא לן הכי דשמעתיה כרבי אזלא ופליג עליה רבי יוסי בר' יהודה וקיימא לן כוותיה, והרמב"ן ז"ל כתב דהכא בגיבול גמור קאמר, והכין תרצתא דשמעתא, דגיבול מורסן דתרנגולין לעולם אסור, קלי ושתית לאדם מותר על ידי שינוי ואף על גב דמגבל כל צרכו, וממרס ביד מורסן לשורים היינו דרב ירמיה ומותר בשאינו מגבל כל צרכו אלא שתי וערב דלא מערב שפיר וחוזר ומנערו לכלי, וזהו פנקסו של זעירי מהו לגבל כל צרכו לשורים אמר ליה אסור, מהו לפרק מכלי אל כלי דהיינו ניעור ואמר ליה מותר, ואסיקנא אפילו כור ואפילו כורים על דרך זה, וכן זה שכתב רבינו ז"ל מה שאמרו הא בעבה והא ברכה שאומר בגמ' לתרץ ושוין, הא לדברי רבי יוסי בר יהודה שתיהן מותר, להתיר בלא שינוי **ברכה** נתכוין, הא במשנה על יד על יד[145] מותרין, ולפיכך כתבה רבינו הגדול ז"ל, עד כאן.

ומדבריו למדנו פירוש לפרק דהיינו ניעור מכלי אל כלי, ולא כדברי רש"י דפירש לפרק מלפני בהמה זו ולתת לפני בהמה אחרת, ואין פירושו מחוור דזו מתניתין היא בפרק תולין (ק"מ ב') נוטלין מלפני בהמה זו ונותנין לפני בהמה זו, ותניא בברייתא נוטלין מלפני בהמה שפיה יפה ונותנין לפני בהמה שפיה רע, אלא הפירוש הנכון הוא דפירוק זה היינו לפרק ולנער מכלי אל כלי, ועוד דדבר הלמד מענינו הוא.

חידושי הרשב"א מסכת ביצה דף לב עמוד ב

וקטמה שרי. פרש"י ז"ל לגבלו ולטוח בו דלאו בר גבול הוא. והקשו עליו דקטמא בר גבול הוא, ולא עוד אי לאו בר גבול הוא כ"ש שאסור, דמשעת נתינתו במים חייב דשרייתו זהו גיבולו, דתנן בפ"ק דשבת אין שורין דיו וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום וב"ה מתירין, ואמרינן עלה בגמרא מאן תנא נתינת מים לדיו זהו שרייתו, אמר רב יוסף רבי היא דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים [האחרון חייב] דברי רבי, ר' יוסי ברבי יהודה אומר אין חייב עד שיגבל, א"ל אביי ודילמא לא היא, ע"כ לא קאמר ר' יוסי אלא בקמח דבר גיבול אבל דיו דלאו בר גיבול הוא מנתינת מים הוא דלחייב, ופריק לא ס"ד דתניא אחד נותן את האפר ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי, רבי יוסי ברבי יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל.

על כן פרשו ז"ל דלאו לגבל את האפר ולשרוק בו פי תנור קאמר אלא לשרוק באפר יבש, ואינו מחוור בעיני דא"כ מ"ש קיטמא דנקט, לימא ועפרא שרי דהא בעפר עסקינן, ואמאי שבקיה ונקט קיטמא, ועוד דדבר הלמד מעניינו הוא דהא

---

[138] במקור 'לפניו'.

[139] בפסקי רי"ד כאן, ומובא גם בריבב"ן.

[140] בפסקי רי"ד נוסף לטעמיה 'דאסר מנתינת המים'.

[141] בפסקי רי"ד וכן בריבב"ן בשמו ליתא התיבות "כדי שתגבל יותר", ומשמע דהנתינה בתמימות כדי לתת לפני בהמה, ובכל זאת ס"ד לאסור כי פסיק רישא שיתגבל יותר, וע"ע בהערה לקמן. [ואולי הוא ט"ס ברי"ד].

[142] משמע דההיתר מצומצם על אופן זה, דיש בו סיבת קולא מיוחדת, וכולי האי לא גזר, ולפי הגי' ברי"ד וברבב"ן הנ"ל דליתא תיבות כדי שיתגבל יותר, ומשמע דהנתינה הייתה בתמימות לתת לבהמה, משמע דלא התירו אלא בענין זה, ולפי הגי' ברטב"א דהוא בכוונת עירוב, יתפרש דגם זה התירו, אך עכ"פ לא התירו אלא בניעור מכלי לכלי שהוא דרך העברה בעלמא, ולא בגיבול של שתי וערב.

והנה הכא כבר נתן מים בערב שבת, וגם גיבלו מערב שבת, ומבואר דאעפ"כ חמיר ליה תוספת גיבול לרבי מליבר"י, והוא מחודש, דלכאורה כל שנתן המים בער"ש, שוב אין שום צד חומר לרבי מלריבר"י ואדרבה, אבל מבואר לא כן אלא דרבי מחמיר בגיבול, וכל תוספת אסורה, ואדרבה לא מהני ליה שינוי כדמהני לריבר"י, ומ"מ צ"ב שהרי ביאר לעיל שכל מה שלא מהני שינוי לרבי, הוא מצד שבנתינת מים אין מציאות של שינוי, וכאן הרי יש, ויל"פ. ועכ"פ מבואר ודאי דיש איסור לרבי בגיבול שאחר נתינת מים, שדן בזה הביאור הלכה שכ"א סי"ד [והכריע מהירושלמי לחיוב], ומיהו אין מפורש דחיוב נמי איכא, אלא דכיון דנקט דחמיר מלריבר"י משמע כן דהוי מה"ת.

[וע"ע במש"כ ריטב"א לעיל "וכיון דאסר נתינת מים גרידא כ"ש דאסר גיבול ואפי' בשינוי", ומש"כ בהערות שם, וכן במש"כ הריטב"א לעיל ד"ה וה"מ דמשני במש"כ לצדד דריבר"י לא מצריך שינוי ברכה, ומש"כ שם, וע"ע בחי' הרמב"ן במש"כ "אבל לפי הנראה לא שאלו בגיבול", ומש"כ בהערות שם].

[143] דרבי לטעמיה וכנ"ל בסמוך, ואנן קי"ל כריבר"י וכנ"ל.

[144] בין לרבי בין לריבר"י, וזהו לאביי.

[145] ברמב"ן נוסף 'כולן', וכך צ"ל.

הכא בגבול טיט עסקינן, ועליו היה תמה רבינא היאך אפשר לגבלו, ואמר ליה רב אשי דבעפר אסור אלא דאיהו ארקתא דפרת הוא סמיך, ועלה קאמרי' דקיטמא שרי, דאלמא משמע מה שאסרו בעפר התירו בקיטמא.

ולפיכך נראה לי דאפילו לגבלו ביד ממש מותר, משום דא"א מעי"ט דמיד מתייבש, וכל שא"א מעי"ט מותר דצורך אוכל נפש הוא, ותדע לך דהא אפילו לרב אשי דסמיך ארקתא דפרת היכי שרי, והא איכא משום ממרח דמלאכה דאורייתא אלא משום דלא אפשר מעי"ט שרי כנ"ל.

עבודת הקודש להרשב"א בית מועד שער ב סימן ו

נד) אין מגבלין העפר לסתום פי התנור ואף על פי שצריך לכך. מפני שהגיבול מלאכה גמורה היא ואפשר לגבלו מערב יום טוב. היה שם טיט שעל שפת הנהר מותר לסתום בו את פי התנור, אף על פי שזה ממרח ומלאכה גמורה היא, אי אפשר לעשות כן מערב יום טוב ומלאכת אוכל נפש היא ומותרת. במה דברים אמורים בשנתקו והכינו על שפת הנהר מערב יום טוב ואם לא עשה כן הרי זה אסור.

נה) האפר אינו בן גיבול, ואם בא לסתום בו פי התנור, יש מן הגדולים שאמרו שלא יגבלנו במים. ולא עוד אלא ליתן לתוכו מים חייב ששרייתו זו היא גיבולו, אלא נותנו על פי התנור יבש. וכל שאר המורים הורו שמותר אפילו לגבלו שאינו בן גיבול.

נו) וכזה יראה לי שאי אפשר לאפר לגבלו ולהכינו מערב יום טוב כעפר שהרי מתייבש הוא לשעתו וכל שאי אפשר לו מערב יום טוב מותר.

חידושי הר"ן מסכת שבת דף יח עמוד א

גמרא אבל דיו דלאו בר גבול הוא מנתינת מים מחייב. וא"ת והא בפרק במה מדליקין משמע דדיו בר גבול הוא דאמרינן התם כל השמנים יפים לדיו ואיבעיא להו לגבל או לעשן, י"ל דלאו גבול ממש קאמר אלא עירוב.

ומסוגיא דהכא שמעינן בהדיא דטפי איכא לחיובי בנתינת מים (דמיד) [דמידי] דלאו בר גבול הוא מהיכא דבר גבול, דבקטמא דלאו בר גבול הוא בעי למימר דבנתינת מים ליחייב. ומכאן תשובה על מה שפרש"י ז"ל בפרק המביא בהא דאמרינן וקטמא דשרי לתת לתוכה מים משום דלאו בר גבול הוא[146], וליתא דסוגיא מוכחא דאדרבה כל שכן דמחייב, לפיכך פי' ר"ת ז"ל דהכי קאמר וקטמא בלא מים לשרוק פי התנור שרי וקמ"ל דלא גזרינן דילמא אתי למגבל:

הר"ן על הרי"ף מסכת שבת דף סז עמוד א

ת"ר אין גובלין את הקלי. קלי קמח של תבואה שנתייבשה כשהיא קליות בתנור ואותו קמח לעולם מתוק והיא קמחא [פסחים דף לט ב] דאבישונא, ועושין ממנו שתית של שמן ומים ומלח מעורבין:

ר' יוסי ברבי יהודה היא. דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי [רבי], ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל, וכיון דלרבי יוסי ברבי יהודה לא מיחייב בנתינת מים עד דאיכא גיבול ועל ידי שינוי מותר, מתני' נמי דקתני נותנין מים על גבי מורסן אבל לא גובלין ר' יוסי ברבי יהודה היא:

ושוין שבוחשין את השתית. ובגמ' פרכינן והא אמרת רישא אין גובלין ופרקינן ל"ק הא בעבה הא ברכה, כלומר דברכה אפילו תנא קמא מודה שבוחשין בתרווד והיינו גובלין, הלכך נקיטינן דבעבה על יד על יד שרי ואפי' לגבל לגמרי, וברכה אפי' טובא נמי שרי והוא דמשני:

בחול נותן את החומץ. כלומר כן דרכו: **לגבלא דבי נשא.** שומר בהמות של אביו ומגבל מאכלן: **דקא גביל.** מורסן על ידי שינוי: **בטש ביה.** דהוה סבירא ליה דכי תנן אבל לא גובלין אפי' ע"י שינוי נמי אסורין: **גובלין.** על ידי שינוי כדמפרש ואזיל: **ולא מספין.** אין ממרין כדתנן במתני': **ודלא לקיט בלישניה.** עגל קטן שעדיין לא למד לאכול: **והני מילי.** דמותר לגבל:

אפנקסיה. לוחות קשורות זו בזו כאותן של גלחים: **מהו לגבל.** א"ל אסור. כתב הרז"ה ז"ל שלא היה לו לרב אלפסי ז"ל להביאה דלא קי"ל הכי, דכרבי אזלא ופליג עליה ר' יוסי בר' יהודה וקי"ל כוותיה, והרמב"ן ז"ל כתב בספר המלחמות דלא קשיא מידי דהכא בגיבול גמור קאמר, ור' יוסי ברבי יהודה לא שרי אלא על ידי שינוי, וכתב שכך הוא פסקן של דברים דגיבול מורסן לתרנגולין לעולם אסור, קלי ושתית לאדם על יד מותר, ואף על פי שמגבל גיבול גמור, וכן בשתית כל שמשנה שנותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ נמי שרי' ואפי' טובא, וממרס ביד מורסן לשוורים במגבלו לגמרי אסור, והיינו דאמרינן מהו לגבל אמר ליה אסור אבל בשאינו מגבל לגמרי אלא שתי וערב וחוזר ומנער לכלי שרי, אלו דבריו ז"ל, מכלל **דסבירא ליה דגיבול מורסן לתרנגולין אפי' ע"י שינוי אסור, ולא ידעתי מנין לו** אי משום דתנן במתני' אבל לא גובלין[147], ההיא בגיבול גמור עסקינן, ומכיון שמצינו בגמ' דלשוורים שרי ע"י שינוי, למה לא נלמוד ממנה לתרנגולין דא ודא אחת היא, וכן דעת הר"ם במז"ל בפכ"א מהלכות שבת:

מהו לפרק. פרש"י ז"ל לפרק מלפני בהמה זו ולתת לפני בהמה אחרת ולא נהירא דאם איתא מתני' היא בפ' תולין [דף קמ ב] נוטלין מלפני בהמה זו ונותנין לפני בהמה אחרת בשבת ובריייתא [שם] נמי תניא נוטלין מלפני בהמה שפיה יפה ונותנין לפני בהמה שפיה רע, אלא ודאי **הכי פירושו מחו לפרק ולנער מכלי אל כלי** אמר ליה מותר וכדאמר רב יהודה מנערו לכלי:

חד קמי חד תרי קמי תרי שפיר דמי. מדה אחת שרגילין לתת לפני בהמה מותר לפרק ולנער בשבת, וכן תרתי קמי תרתי האוכלות באבוס אחד, אבל תלתא קמי תרתי הואיל ובחול לא יהיב להו כה"ג לא ואסיקנא ואפילו כור ואפילו כוריים:

הר"ן על הרי"ף מסכת ביצה דף יח עמוד א

והוא דצייריה מאתמול. עשה בו סימן ונתקו לצד אחר ואף על גב דאכתי איכא משום ממרח כשטח אותו בתנור היינו טעמא משום דמדינא בין גבולו ובין טיחתו מותרת דצורך אוכל נפש הוא והרי הוא כהבערה גופה לפי שבטיחה זו משתמר החום אלא דגבול אסור משום שנראה כמגבל לצורך בנין **ומשום הכי ניחא מאי דאמר רבינא וקטמא שרי ופירש חרב אלפסי ז"ל שהאפר אינו בר גבול הוא** [ול"ד דאפר בר גבול הוא] לאיחיובי עליה משום מלאכה כדמוכח בפרק קמא דשבת (דף יח א) אלא דלאו בר גבול הוא לבנין **הלכך לא מיחזי כמגבל לבנין** דקטמא לאו לבנין קיימא ומדינא הא אמרי' דשרי:

שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף יח עמוד א

גמ' מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתו. פי' ובין ב"ש ובין ב"ה אית להו דבשריית מים זהו עשייתו, אף על גב דלא עביד להו גיבול, דהיינו שיערב הכל בכף אחת, והלכך אם נתן בו מים מבעוד יום ונשרה כדי שיעור שרייתו אפי' לב"ש שרי, **ואי גביל אינש יתי' בשבת לא מיחייב חטאת משום דלא קא עביד מידי דכבר חי' עשוי**[148], וא"נ אם בתחלה שרה מים לדיו בשבת חייב חטאת, אף על פי שלא גבל משום דשריית דיו היינו חיובו לגמרי בלא גיבול, ובלא מלתא אחריתי מדאסרי לי' ב"ש עם חשיכה, דאי לא הוי חיובו עד שיגבל אמאי קא אסרי ב"ש הא לא קא עבדי מידי הכלים דלא תגמר המלאכה עד שיגבל.

ומה דנקט מאן תנא נתינת מים לדיו וכו', ואף על גב דמתני' קתני לה בלשון שרייר', משום דכיון דבשריי' חייב, אשתכח דבנתינת מים חייב דליכא מעשה אחר דידי', ולא דמיא לאין מוכרין ומשאילין ומלוין ונותנין דאסרי אף על גב דלא שייך חיובא דאורייתא דהתם טעמא אחרינא איכא משום מראית העין:

שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף קנה עמוד ב

תנו רבנן אין גובלין את הקלי. פי' ואף על גב דאפר[149] הוא מתחלתו, גזרינן האי קמח אטו שאר קמח, ויש אומרים לא גזרי', ומאן יש אומרים ר' יוסי בר' יהודה היא, דאלו ר' הא קא אסר במורסן ואפר בנתינת מים, וכ"ש הכא דמין קמח הוא:

---

[146] לשון רש"י לגבל, ואולי כבר היה נתינת מים מאתמול.

[147] כן מבואר בחי' הרמב"ן שמכאן מקורו.

[148] הוא לשון ריו"נ כאן, וכן הוא במאירי, ומבואר דאין חיוב בגיבול שאחר נתינת מים לרבי, [עכ"פ בדיו דלאו בר גיבול], ועי' בביאור הלכה שכ"א סי"ד ד"ה אין גובלין.

[149] צ"ל דאפוי הוא, ע"פ רבינו יונתן, [שדרכו של בעל השיטה המיוסחת בטעות להר"ן, לחזר אחר לשונתיו].

וקנו ע"א] ושוין שבוחשין את השתית. פירוש שמערבין את השתית שהוא קמח מתבואה שנתיבשה כשהיא קלוי' בתנור והוא קמח של קלי ומערבין אותה בתנור וגם מים קצת ואפי' מאן דאסר לגבל את הקלי מודה בהא דמיירי ברכה הרבה דאין זו לישה והיינו דנקט לישנא דבוחשין ולא אמר גובלין:

דקא גביל וספי לתורי. כלומר גביל מורסן ע"י שינוי ומהלקט לי' למקום שאינה יכולה להחזיר בטש בי'. הכהו ברגלו:

גובלין ולא ספין. גובלין ע"י שינוי ולא ספין למקום שאינה יכולה להחזיר, ודלא לקיט בלישני' מהלקיטין. כלומר עגל קטן שאינו מלומד לאכול מהלקיטין אותו במקום שיכולין להחזיר ואף על גב דהוא אינו יכול להחזירו מרוב קטנותו מ"מ כיון שהוא במקום שהגדולים יכולין להחזיר לית לן בה:

חדא קמי חדא תרתי קמי תרתי שפיר דמי. פי' מדה אחת שרגילין לתת לפני בהמה בחול מותר לגבל בשינוי ולתת לפני' בשבת כמדתה בחול, וכן תרתי האוכלות בחול באבוס אחר מותר נמי לגבל ולתת לשניהם, אבל תלתא קמי תרתי שיגבל לשנים כשיעור שלשה אסור וכ"ש תרתי קמי חדא כיון דבחול לא יהיב להו כי האי הוי טירחא דלא צריך:

עולא אמר אפי' כור אפי' כוריים. פי' כיון דמשני ועוד דמורסן לאו בר גיבול הוא אפי' כור אפי' כוריים שרי:

ענף ה – רמב"ם ונו"כ

רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה טז

הלש כגרוגרת חייב, והמגבל את העפר הרי זה תולדת לש, וכמה שיעורו כדי לעשות פי כור של צורפי זהב, **ואין גיבול באפר ולא בחול חגם ולא במורסן ולא בכיוצא בהן**, והנותן זרע שומשמין או זרע פשתן וכיוצא בהן במים חייב משום לש, מפני שהן מתערבין ונתלין זה בזה.

השגת הראב"ד – ואין גבול באפר ולא בחול. א"א כמדומה אני שטעה בזה, שהוא סבור שאם נתן בהם מים וגבלן שאינו חייב משום לישה, כמו שהוא חייב בזרע שומשמין וזרע פשתן, וזהו שבוש גדול **שלא אמרו אפר אינו בר גיבול, אלא שאינו מחוסר גיבול, ובנתינת מים לבדה חייב**[150].

רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה יד

העושה עין הצבע הרי זה תולדת צובע וחייב, כיצד כגון שנתן קלקנתוס לתוך מי עפצא שנעשה הכל שחור, או שנתן אסטיס לתוך מי כרכום שנעשה הכל ירוק וכן כל כיוצא בזה, וכמה שיעורו כדי לצבוע בו חוט שארכו ארבעה טפחים.

השגת הראב"ד – צובע כיצד כגון שנתן קנקנתוס לתוך מי עפצא ונעשו המים צבועים. א"א קשיא לי בשול סמנים דגמרינן מיניה מבשל (שבת עד) תיפוק לי נמי משום צובע המים, ואני לא הייתי סבור שיתחייב משום צובע עד שיצבע דבר שנגמרה בו מלאכת הצבע, אבל צביעת מים שאינה לצורך עצמן לא, **ושרית דיו וסמנין משום לש באו לח ולא משום צבע חמים**, כמו שרית הכרשינין וכעין מים וקמח או מים ועפר.

רמב"ם הלכות שבת פרק ג א–ב

[הלכה א] מותר להתחיל במלאכה מערב שבת אף על פי שהיא נגמרת מאליה בשבת, שלא נאסר עלינו לעשות מלאכה אלא בעצמו של יום, אבל כשתעשה המלאכה מעצמה בשבת מותר לנו ליהנות במה שנעשה בשבת מאליו.

[הלכה ב] כיצד ... ושורין דיו וסמנין עם חשיכה והן נשרין והולכין כל השבת כולה, ...

רמב"ם הלכות שבת פרק כא הלכה לג – לד

מגבל חייב משום לש, לפיכך אין מגבלין קמח קלי הרבה שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי, ומותר לגבל את הקלי מעט מעט, אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה שהרי היא כחול והיא הנקראת שתית מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת, והוא שיהיה רך, אבל קשה אסור מפני שנראה כלש, וצריך לשנות[151], כיצד נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ.

המורסן אף על פי שאינו ראוי לגבול אין גובלין אותו, **שמא יבוא לגבול חעפר וכיוצא בו**, ונותנין מים על גבי מורסן, ומוליך בו התרווד שתי וערב, אבל אינו ממרס בידו שלא יראה כלש, אם לא נתערב מנערו מכלי לכלי עד שיתערב, ונותן לפני התרנגולין או לפני השוורים, ומותר לערב המורסן על דרך זו בכלי אחד, ומחלק אותו בכלים הרבה, ונותן לפני כל בהמה ובהמה ומערב בכלי אחד אפילו כור ואפילו כוריים.

רמב"ם הלכות יום טוב פרק ג הלכה י

אין אופין בפורני חדשה גזירה שמא תפחת ותפסיד הלחם וימנע משמחת יום טוב, אין גורפין תנור וכירים אבל מכבשין את האפר שבהן, ואם אי אפשר לאפות בו או לצלות בו אלא אם כן גרף מותר, וסותמין פי התנור בטיט ורפש שבסביבות הנהר והוא שרככו מאמש, אבל לגבל טיט ביום טוב אסור, **ומותר לגבל את האפר לסתום בו פי התנור.**

השגת הראב"ד – ומותר לגבל את האפר לסתום פי התנור. א"א כבר כתבנו בהלכות שבת (פ"ח הט"ז) **שכל זה שבוש.**

פירוש המשנה לרמב"ם מסכת אהלות פרק ב משנה ב

... ואמרו אינו חבור לטומאה ענינו שאם גבל את הרקב הזה אינו נעשה כולו מחובר ויהיה כגוף אחד כדי שיטמא את הנוגע בקצה אותה העיסה, אלא מי שנגע באותה העיסה טהור לפי שחלקיה מפורדים זה מזה **ואין חגבול מועיל לחן ואינו עושה אותן גוף אחד**, וזה כעין אמרם בתלמוד **אפר לאו בר גבול חוא ולפיכך אין ערבובו נחשב גבול.**

מגיד משנה הלכות שבת פרק ח

וטז] הלש כגרוגרת חייב וכו'. כבר הזכרתי שכל אלו הן כגרוגרת ואמרו פרק המוציא (שבת פ':) מאי שנא דכל שיעורי שבת בכגרוגרת:

והמגבל את העפר הרי זה וכו'. מבואר פ"ק (שם דף י"ח) בברייתא וסוגיא שלדברי הכל חייב בגיבול עפר, והשיעור למד רבינו משיעור ההוצאה שהמוציא טיט כשיעור הזה חייב כמבואר פרק י"ח:

ואין גיבול באפר וכו'. מהסוגיא שבפ' מי שהחשיך (שם קנ"ה:) נראה בביאור שאין חיוב גיבול דבר תורה במורסן, שכך אמרו שם אמר אביי אמריתה קמי דמר מתני' דנותנין מים למורסן אבל לא גובלין מני, ואמר לי' ר' יוסי בר' יהודה היא דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים האחרון חייב דברי רבי ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל, דילמא ע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא בקמח דבר גיבול הוא אבל במורסן דלאו בר גיבול הוא אפילו ר' יוסי מודה, פירוש דזהו גיבולו בנתינת מים ואסור. תניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי רבי ור' יוסי בר' יהודה אומר נותנין. ואידחי סברא דמ"ד דבמורסן דלאו בר גיבול הוא אפילו ר' יוסי מודה דנתינת מים אסור, **ואדרבה מותר**[152], והטעם משום דאינו בר גיבול, **ולכך אפי' יגבול לא יחא בו חיוב אלא**

---

[150] י"מ דכוונתו לקבוע דהלכה כאביי דלאו בר גיבול חייב בנתינת מים [עי' תו"ש שכ"ד ס"ג וביאור הלכה שם], וי"מ דר"ל דסברת לאו בר גיבול שנזכרה בגמ' לצד חומרא נזכרה בדברי אביי, לאסור נתינת מים, ומיהו אפשר דאנן לדינא קי"ל כרב יוסף דלאו בר גיבול דינו כבר גיבול, ושניהם חייב בגיבול לריבר"י, לאפוקי מהרמב"ם שנקט דלרב יוסף לאו בר גיבול פטור לגמרי [נשמ"א וחזו"א].

[151] המחבר העתיקו לשונו בשו"ע שכ"א י"ד והרמ"א תיקן הנוסח והגיה "ואפילו ברך צריך לשנות", וזה פשטות כוונת הרמב"ם [ואינו מחלוקת בין המחבר לרמ"א], דהא בגמ' אמרו שינוי סדר ברכה, ומעט מעט בעבה, [ולפי"ז מפורש דלא מהני שינוי סדר בעבה גם להלכה, דלא כמ"מ להבנת הב"י שס"ל דלריבר"י דקי"ל כוותיה מהני סדר נתינה אפי' בעבה, והתו"ש וחזו"א כתבו דאף המ"מ לא כיון לזה].

אמנם לשון הר"ם מגומגם לפי"ז, והיה מקום לומר דבאמת קאי אקשה דוקא לומר שינוי נוסף, ורכה לא בעי שינוי, ואע"פ דבגמ' לא נזכר, מ"מ הר"ם נקט דשינוי סדר מהני לריבר"י גם בקשה, וכמו שהבין הב"י שכ"א בדעת המ"מ וכתב ע"ז דהוא חידוש, [והתו"ש וחזו"א כתבו דהמ"מ לא כיון לזה], ואילו ברכה ס"ל דלא בעי שינוי כלל, ואע"פ שבגמ' הצריכו שינוי סדר, זהו לרבי דוקא, כמו שצידד הריטב"א, אלא שדחה שם מדברי הפוסקים, וראה במרכה"מ חעלמא שצידד כעי"ז וע"ע זיו משנה.

[152] ולא כקמח דאיסור עכ"פ איכא גם לריבר"י.

אסור מדבריהם ומתוך כך הותר נתינת מים, **ואם חיה גיבולו דבר תורה חיה אסור נתינת מים מדבריהם**, והסברא הראשונה היתה דעת אביי בפרקא קמא, **ושם לא העלו בדחייתא**.

ולפי זה מה שנזכר בברייתא (דף י"ח) פ"ק גבי אפר אינו חייב **עד שיגבול, ר"ל חדבר חראוי לגיבול**[153], אבל באפר **לדברי רבי יוסי בר' יהודה**, אינו חייב בשום צד, והלכה כמותו, ויעיד על זה מה שאמרו ביום טוב פרק המביא וקיטמא שרי, ופירושו בהלכה שהאפר אינו בר גיבול, ולפיכך מותר לגבלו ביום טוב, ע"כ. ובהשגות א"א כמדומה אני וכו' ובנתינת מים לבדה חייב, ע"כ. וכדעתו דעת האחרונים ז"ל:

מגיד משנה הלכות שבת פרק ט הלכה יד

[יד] העושה עין וכו'. נראה שרבינו ז"ל מפרש מ"ש בפרק קמא (שם י"ח) מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתו, **לחתחייב משום צובע**. ויש לפרש כל הסוגיא בדרך זו שמה שאינו בר גיבול נגמרה בו מלאכת הצביעה. ומה שהוא בר גיבול דעתו על הלישה ואין בו צביעה, **וזה דוחק וצ"ע**.

ובהשגות א"א בשול סמנין דגמרינן מיניה מבשל תיפוק לי משום צובע המים ואני לא הייתי סבור שיתחייב משום צובע עד שיצבע דבר שנגמרה בו מלאכת הצבע אבל צביעת מים שאינה לצורך לא ושריית דיו וסמנין משום לש באו לה ולא משום צבע המים כמו שריית הכרשינין וכעין מים וקמח או מים ועפר, עכ"ל. ודברי רבינו נכונים בעיקר דינו. ואי משום מבשל סמנין שהקשה הראב"ד ז"ל תיפוק לי משום צובע אה"נ וחייב שתים, אבל אנן ילפינן שהבשול מלאכה וחייבין עליה:

מגיד משנה הלכות שבת פרק כא הלכה לג

[לג] מגבל חייב משום לש וכו'. לפיכך אין מגבלין וכו'. דין הגבול פרק שמיני ודין גבול הקמח במי שהחשיך (שם קנ"ה קנ"ו) ת"ר אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין מאן יש אומרים א"ר חסדא ר' יוסי בר' יהודה היא וה"מ הוא דמשני היכי משני א"ר חסדא על יד על יד. ושוין שבוחשין את השתית. והקשו והא אמרת אין גובלין ותירצו לא קשיא הא בעבה הא ברכה. וה"מ הוא דמשני היכי משני א"ר יוסף בחול נותן את החומץ ואח"כ נותן את השתית בשבת נותן את השתית ואח"כ את החומץ ע"כ. ופסקו בהלכות כר' יוסי בר' יהודה, משום דאמרו היכי משני וכו' אלמא דהלכתא כוותיה.

ודע שרש"י מפרש שזהו שתית וזהו קלי ולזה הקשו כשאמרו ושוין שבוחשין את השתית בשבת והא אמרת אין גובלין. וכוונת הגמרא משום דרישא דברייתא אין גובלין את הקלי דברי רבי. ותירצו קלי דרישא בעבה, שתית דסיפא ברכה, ולדברי הכל מותר לבחוש מן הרכה כל צרכו ע"י שנוי בנתינת החומץ באחרונה[154], **ולדברי ר"י בר"י אפי' בעבה**[155] אלו דבריהם ז"ל, וזה דעת הרמב"ן והרשב"א ז"ל. אבל רבינו ז"ל מפרש שאין השתית קלי, לפי שהשתית הוא מקמח תבואה שלא הביאה שליש כמו שהזכיר, ונראה שהוא אינו גורס והא אמרת אין גובלין אלא והא תניא אין גובלין, וזה נכון בפירוש השמועה:

מגיד משנה הלכות יום טוב פרק ג הלכה י

ומותר לגבל את האפר וכו'. שם אמר רבינא קיטמא שרי, ובהלכות שהאפר אינו בר גיבול, ולפיכך מותר לגבול ביום טוב לטוח בו פי תנור על האוכל או על הצלי ע"כ וכן פירש"י ז"ל. ובהשגות א"א כבר כתבנו בהל' שבת שכל זה שבוש עכ"ל. **דעתו ז"ל שהאפר משעת נתינת חמים חייבין על גיבולו**, והוא מפרש וקיטמא שרי לסתום התנור באפר יבש, וכבר דחה הרשב"א ז"ל פירוש זה והכריח שלגבל האפר מותר. ונתן טעם לדבר שאפילו יהיה אפר בר גיבול כיון שמתייבש לשעתו ואי אפשר לגובלו מעיו"ט מותר לגבלו ביום טוב, ונמצאו דברי רבינו שבכאן קיימין. אבל דין האפר אם יש חיוב בגיבולו בשבת כבר כתבתי פרק שמיני מהלכות שבת, מה שנראה לי בסיום לרבינו ולדעת ההלכות:

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק ח הלכה טז

[ל] וכן פיר"י אלפס וכן פירש"י דאמר רבינא בפ' המביא כדי יין קיטמא שרי, אמנם התוס' פירשו דהתם רבינא קאי אההיא מתני' דאין גורפין תנור וכירים, ואתא רבינא למימר דקיטמא פי' לקטום אפר ע"ג גחלים לוחשות כדי שלא תתחרך הפת שרי, ולא הוי כמכבה ביום טוב, אבל לגבל אסור דמוכיח בפ"ק דשבת ופ"ב דנתינת מים הוי גיבול וחייב. ועוד פירשו התוס' פי' אחר אהא דרבינא שמותר ליקח אפר ולהשליך בסידקי התנור למלאותו ולהשוות סידקי התנור בזה ואף על פי שהיה אפשר לעשות מאתמול. עוד תירץ ר"י לפי פירש"י דהכא מיירי שנתן כבר המים מאתמול באפר ומותר כמו ב"ה ורבי דשרו התם נתינת מים לדיו ולאפר מבעוד יום. ונראה עיקר כפירש"י דהא בענין גיבול איירי כדאיתא התם וכן פ' רבינו חיים כפירש"י, עכ"ל:

כסף משנה הלכות שבת פרק ח הלכה טז

[טז] המרקד וכו'. כתב הרמ"ך צ"ע דהא מתרץ בגמ' (שבת דף ע"ח) הא דמגבל וכו' שאין אדם טורח לעשות טיט כ"כ מעט אם לא יעשה לפי כור ולדברים אחרים ומש"ה אזלינן לשופכים ברביעית אבל אם הוא מגובל חשוב שיעור פי כור וחייב המוציאו ואף על פי שעשה זה המגבל מלאכה חשובה כיון דאין דרך העולם לגבל ממנו בתר דשכיחא אזלינן ולקולא. וצ"ע, עכ"ל:

לחם משנה הלכות שבת פרק ח הלכה טז

[טז] המגבל את העפר וכו'. בפ"ק (דף י"ח) אמרו אצל מתניתין דאין שורין דיו עם סממנין וכו'. מאן תנא נתינת מים לדיו היא שרייתן אמר רב יוסף רבי היא דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי, ר' יוסי אומר אינו חייב עד שיגבל, א"ל אביי ודילמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא אבל דיו דלאו בר גיבול הוא אימא ליחייב, לא ס"ד דתניא אחד נותן את האפר וכו'.

ומ"ש ה"ה כאן נראה דדעת אביי לומר דשרייתו זו היא גיבולו בין בדיו בין באפר בין במורסן בין בכל דבר דלאו בר גיבול דחייב על השרייה, ומכח קושיא דבפ' מי שהחשיך (דף קנ"ה) אדחיה ליה הך סברא דאביי ואמרינן דבדבר דלאו בר גיבול בגיבול חייב מד"ס ובשרייה מותר, וכ"פ רבינו, א"כ יצא לנו מכאן לדעת רבינו דבדיו דלאו בר גיבול בגיבולו **חייב**[156] ובשרייתו מותר גמור, א"כ קשה דהוא עצמו כתב למעלה בריש פ"ג ושורין דיו וסממנין עם חשיכה דמשמע דבשבת אסור אפי' שרייה.

אלא שי"ל דהטעם דבדיו אסור בנתינת מים הוא משום צובע דל מהכא טעמא דלישה, וכמ"ש רבינו עצמו בסוף פ' ט' העושה עין הצבע ה"ז תולדת צובע וכו'.

ומ"מ עדיין יש לתמוה בדברי ה"ה במ"ש שם עם מ"ש כאן, דשם נראה שהוא מפרש הסוגיא כולה לענין צביעה, וה"ק מאן תנא נתינת מים בדיו חייב משום צובע, ותירץ רבי היא דאשכחנא דאמר נתינת מים בלישה חייב משום לש, ה"ה כאן בנתינת מים בצביעה חייב משום צובע[157], והקשה אביי אפי' ר' יוסי היא דע"כ לא קאמר ר' יוסי התם אלא בקמח שהוא בר גיבול, ואי הכא הוא שייך גיבול ה"א דאינו חייב בצביעה אלא בשלש משום דדעתיה אלישה, אבל דיו דלאו בר גיבול ולא אתי כלל לידי חיוב לישה, בנתינת מים לבד חייב משום צובע, והקשו דהרי מצינו דר"י דאמר באפר עד שיגבל והשוה אפר לקמח א"כ אפי' במידי דלאו בר גיבול גיבולו איקרי גיבול וחייב עליה וא"כ נימא דעתיה אלישה ותירצו מאי אפר עפר כלומר ולעולם דאפר אינו חייב כלל משום לישה אבל דיו דלאו בר גיבול חייב משום צובע. ולפי זה א"ש סוגיא דמי שהחשיך דאביי דהוא סבר דבדבר דלאו בר גיבול אינו חייב ומה שחייב בדיו הוא משום צובע. זה נראה פשט הסוגיא לפמ"ש שם ה"ה ז"ל שלא הזכיר שם בדיו אלא צביעה.

ויש לתמוה אמאי כתב כאן דסוגיא דמי שהחשיך אתיא דלא כאביי הוא לפי פשט זה שהוא עתיד לבאר בפ"ט אתי כאביי, וע"ק שכתב כאן דאידחו להו דברי אביי ואי אידחו א"כ אפי' בדיו לר' יוסי אינו חייב בנתינת מים, וא"כ איך

---

[153] הוא דוחק, אבל יש לו מקום טפי למה שנראה בתוספתא שלפנינו דקמח ואפר בחדא מתינתא נמנו דאין חייב עד שיגבל, א"כ ממילא ר"ל עד שיגבל בקמח דראוי לכך, ועי' מרכה"מ.

[154] מבואר דמהני שינוי סדר בעבה גם לריבר"י, וכן דעת שא"ר, דלא כתרוה"ד סי' נ"ג בסופו.

[155] הב"י והכס"מ הבין דר"ל אפי' בעבה שרי בשינוי הסדר, וכתב דזה חידוש, והתו"ש וחזו"א חלקו בפירושו דהמ"מ ר"ל בעבה כדינה.

[156] מדברי סופרים.

[157] אין מפורש כן במ"מ אבל כן נראה לרוח דבריו.

כתב רבינו בפ' ט' דמין צבע חייב דהיינו כדברי אביי דסבר דאפי' ר"י מודה לכאורה ונראה דברים הפכיים.

ונ"ל דאביי ודאי במאי דקאמר דדיו דלאו בר גיבול וכן מורסן וכן כל דבר דלאו בר גיבול שרייתו זו היא גיבולו וחייב אנתינת מים, ובדיו חייב בנתינת מים צביעה ולישה דשרייתו זו היא גיבולו, ודחו אותו בגמ' משום ברייתא דאפר דר"י אצריך שם גיבול והוא דחה ואמר מאי אפר עפר, וה"ק ע"כ לא קאמר ר"י דצריך גיבול אלא בקמח דשייך בו גיבול ואי הוה בדיו שייך גיבול בנתינת מים לא היה חייב כלל, אבל השתא דאינו בר גיבול בנתינת מים נגמרה בו מלאכת הצביעה וחייב משום צביעה, וה"ה משום לישה, ולא חשש ה"ה להזכיר בפ"ט לישה מפני שסמך על מ"ש כאן ובפ' מי שהחשיך דחו דברי אביי ולא דחו אותם אלא לענין לישה, דלא אמרינן להתחייב בלישה שרייתו זו היא גיבולו אבל בענין צביעה לא אשכחוה שידחו, דאפי' דאינו בר גיבול מ"מ אין החיוב משום הלישה אלא משום הצביעה ומפני כן נגמרו דברי אביי בענין הצביעה ופסק רבינו כמותו בזה.

ומ"ש ה"ה כאן ולא העלה בדחייתא ר"ל בענין שהוא רצה להשוות הלישה והצביעה ואמר דאפי' בלישה שרייתו היא גיבולו וחייב והא אידחי מכח הקושיא דמי שהחשיך אבל בענין צביעה אנו לא מצינו סוגיא מנגדת לאביי בהא. זו היא דעת רבינו ז"ל.

וא"ת מ"מ ה"ל לה"ה להסכים דברי אביי עם הסוגיא של פרק מי שהחשיך ולפרש כפי' הראשון שפירשתי בהך סוגיא דפ"ק וי"ל דאין זה פשט הסוגיא דמדהשוה אביי אפר לדיו משמע דכי היכי דבדיו אמר שרייתו זו היא גיבולו וחייב ה"נ באפרו. עוד דהוא דוחק לומר דהך סוגיא דיציאות השבת אידחי לה בהחלט דהשתא לא דחי אלא בענין דיו דמתני' כר"י וכדברי אביי אבל מ"מ בענין האפר מסכים עמה. ודע שהראב"ד ז"ל יתרץ הסוגיות כמו שתירצו שם התוס' בפ' יציאות השבת ע"ש. ומ"ש ה"ה שבסוגיא שבפ' מי שהחשיך נראה בביאור שאין חיוב בגיבול דבר תורה במורסן וכו' הוא משום דכיון דהותר התם נתינת מים במורסן משמע דגיבולו מותר מן התורה דאי גיבולו אסור מן התורה ראוי היה להם לגזור בשרייתו דאל"כ לא הוו גזרי רבנן במידי וז"ש ומתוך כך הותר נתינת מים ואם היה גיבולו וכו':

מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות שבת פרק ח הט"ז

ואין גיבול באפר. עיין בהשגות ובלח"מ האריך מאד. ועיין בלשון התוספתא הבאתיה לעיל ריש פ"ג ובמה שכתבתי שם בדעת רבנו עיין שם. ולפי מ"ש שם אי אפשר להשוות מסקנא דפ' מי שהחשיך עם דברי אביי דבסוגיין דף י"ח כמו שעלה על דעת הלח"מ, דהא על כרחך צ"ל דס"ל לאביי דבמידי דלאו בר גיבול חייב משום לש בשרייה בעלמא לרבי דהא בכרשינין לא שייך צובע. אלא דודאי פסיקא ליה לבעל הש"ס דמתני' איירי משום איסור לישה מדנקיט כרשינין ולהכי מוקים לה רב יוסף כרבי דמשמע ליה דפלוגתא דרבי ור' יוסי במהות מלאכת הלישה דלרבי עיקר המלאכה השרייה ולא הגיבול, הילכך אחד נתן את הקמח ואחד נתן את המים ובא השלישי וגיבל השני חייב והשלישי פטור כמ"ש הרא"ש בפ' המביא עיין שם והילכך ס"ל לרבי דשייך לישה אפילו בדבר שאינו מתגבל כיון דהחיוב על השרייה כדמחייב רבי בשריית האפר דלאו בר גיבול לפי גירסת רב יוסף ור' יוסי פליג וס"ל דעיקר מלאכת הלישה הוה הגיבול ואין השרייה מלאכה כלל ודלא כמ"ש הרא"ש בפ' המביא אלא דבדבר שאינו מתגבל ליכא חיוב לישה כלל

והא דקאמר ר' יוסי לפי גירסת ר' יוסף בהך ברייתא דאפר דאינו חייב עד שיגבל דמשמע הא גיבל חייב, **לאו ברייתא בפני עצמה היא כמו שחבין הרא"ש אלא סיפא דברייתא דקמח** כפי גירסת התוספתא הנ"ל ור' יוסי פליג אתרווייהו כחדא וה"ק דאינו חייב משום לישה עד שיגבל וממילא בקמח כשיגבל חייב ובאפר לעולם פטור כיון דא"א לגבל דלאו בר גיבול הוא (דלפי הנראה דברייתא בפני עצמה היא קשה היאך קאמר ר' יוסי עד שיגבל מה שהוא אינו במציאות דהא לאו בר גיבול הוא) ומשו"ה לא מתוקמא מתניתין כר' יוסי דאליביה לא שייך כלל מלאכת לישה בדיו וסמנים ומשמע דמשום לישה נגעו ביה מדנקיט כרשינין כנ"ל ולזה דחה אביי דמנ"ל דר' יוסי ס"ל דרק מלאכת גיבול הוא עיקר ולא השרייה ואין במידי דלאו בר גיבול לישה כלל דלמא מודה ר' יוסי דבמידי דלאו בר גיבול חייב אשרייתו משום לישה אלא דפליג בקמח ועפר דשייך בהו גיבול ואין השרייה תכלית כוונתו הילכך פטור אשרייה עד שיגמור הגיבול ומאי אפר עפר ושפיר מתוקמא מתניתין כר' יוסי. וכיון דמסיק בפ' מי שהחשיך מכח הך ברייתא דמורסן דס"ל לר' יוסי דבמידי דלאו בר גיבול לא מחייב אשרייה ואדרבה שרי לכתחלה אלא דגיבול מורסן אסור משום מראית עין וסתם לן תנא כוותיה דר' יוסי ממילא אידחי ליה מילתא דאביי ואקומתא דר' יוסף קיימא ואף על גב דסתם מתניתין דפ"ק כרבי סתמא בתרא דפ' מי שהחשיך עדיף ולזה פסק רבנו כר' יוסי והשמיט כרשינין כפי מ"ש לעיל פ"ג ה"ג.

ואף על גב שהתוספות דף י"ח בד"ה אבל חילקו בין מורסן לדיו לא ס"ל לרבנו חילוק זה אלא דאביי ור' יוסף לא שמיע להו ברייתא דמורסן. ומה שהקשה התוספות שם מהא דאבעי להו לגבל או לעשן עיין פ"א מהל' תפילין ה"ד בדברי רבנו דמעשה דיו שמקבצים עשן שמנים וגובלים בשרף ודבש ועושין מהן רקיקין ומייבשין אותם ובשעת כתיבה שורין את הרקיקין במי עפצין עיין שם. נראה מזה דדיו בר גיבול הוא בתחלת מעשהו אלא דבמתניתין איירי מן השרייה במי עפצים דאז אין ענין לגיבול דהא הוא רוצה שיהא ניתך וראוי לכתיבה ולא לגבלו כמו עיסה ואין מקום לקושיית התוספות לפי פירוש זה. ומה שנדחק הלח"מ ממ"ש הרב המגיד לקמן פ"ט אין לחוש בזה שכבר העיד הרה"מ בעצמו שם שצ"ע ואין פירוש זה עיקר ועיין מ"ש פכ"א הי"א:

ולא בחול הגס. המפרשים לא הראו מקום מוצא דין זה. ואפשר שהוציא רבנו מדקיי"ל שעור חול הגס לענין הוצאה כדי לערב עם מלא כף סיד של סיידין ולא קאמר כדי לעשות פי כור אלא ודאי דלא חזי לגיבול וכן משמע בפ' כיסוי הדם דקאמר איזהו חול הגס כל שהיוצר יכול לכתשו אלמא שאין היוצר יכול לגבלו ולעשות ממנו כלי חרס בלא כתישה ומינה דחול הדק עושה ממנו כלי חרס ובר גיבול הוא. ומשו"ה נמי אסור לכסות בחול הגס דלאו בר מיגדל צמחים הוא שאין חלקיו מתדבקים ומתגבלים משא"כ בחול הדק ועפר וחול הדק אף על גב דבני גיבול המה מ"מ כיון דעפר חזי לכסוי דם צפור קטן דזוטר שיעורא משיעור פי כור משערין ביה לחומרא. וחול הדק אף על גב דחזי לכיסוי כיון דחזי נמי לזבל כרישא דזוטר טובא חייב אשיעור מועט משא"כ בחול הגס דלא חזי לגבול ולא לכסוי ולא להצמיח בענין שיעור גדול וכן משמע בירושלמי פ' כלל גדול דגרסינן ההן דחשר (פי' מרקד) גורגובסין מוץ חול עפר חייב משום מרקד. ההן דגבל גורגובסין עפר קלורין מלוגמא סמנים חייב משום לש ע"כ. ומדלא נקיט גבי גיבול חול אלמא דלא פסיקא ליה משום שאין גיבול בחול הגס.

קרית מלך רב הלכות שבת פרק ח הלכה טז

[טז] המגבל את העפר הרי זה תולדת לש וכו' ואין גיבול באפר וכו'. והראב"ד השיג עליו וכתב וז"ל כמדומה לי שטעה בזה שהוא סובר שאם נתן בהם מים וגיבל שאינו חייב משום לישה וכו'. וכונתו לומר דרבינו שכתב דאין גיבול באפר דמשמע אפילו גיבל לא אתי כמאן, לא כאוקמתא דרב יוסף ולא כאוקמתא דאביי, דלסברת ר' יוסף ס"ל דלר' יוסי מיהא חייב באפר כשיגבל אותו ולסברת אביי חייב באפר בנתינת מים לבד אפילו לא גיבל כמבואר בסוגיין דפ"ק דף ח"י. ויש להסתפק קצת הראב"ד מאי ס"ל אם ס"ל דבאפר אינו חייב עד שיגבל וכאוקמתא דרב יוסף או אם ס"ל כאוקמתא דאביי ובנתינת מים לחוד חייב. והרב המגיד כתב ליישב דברי רבינו דפסק כרב יוסף ומה שנזכר בברייתא גבי אפר אינו חייב עד שיגבל ר"ל הדבר הראוי לגיבול יעו"ש. ולענ"ד אפשר לומר ע"פ דרכו דמאי דקאמר ר' יוסי גבי אפר עד שיגבל ה"ק אינו חייב אפילו מדרבנן עד שיגבל.

עוד ראיתי להרב בעל לח"מ שכתב על דברי הרב המגיד ז"ל יצא לנו מכאן לדעת רבינו דבדיו דלאו בר גיבול הוא בגיבולו חייב ובשרייתו מותר גמור א"כ קשה והוא עצמו כתב למעלה בריש פ"ג דשורין דיו וסממנין עם חשיכה דמשמע דבשבת אסור אפילו שרייה אלא שיש לומר דהטעם דבדיו אסור בנתינת מים הוא משום צובע וכמ"ש רבינו בפ"ט וכו'. ומ"מ עדיין יש לתמוה בדברי הרב המגיד במ"ש שם עם מ"ש כאן דשם נראה שהוא מפרש הסוגיא כולה לענין צביעה והקשה מאן תנא נתינת מים לדיו חייב משום צובע ותירץ רבי היא דאשכחנא דאמר דנתינת מים בלישה חייב משום לש ה"ה כאן בנתינת מים בצביעה חייב משום צובע והקשה אביי אפילו ר' יוסי היא דעד כאן לא קאמר ר' יוסי התם אלא בקמח שהוא בר גיבול ואי הכא הוה שייך גיבול הו"א אינו חייב בצביעה אלא כשלש משום דדעתיה אלישה אבל דיו דלאו בר גיבול הוא ולא אתי כלל לידי חיוב לישה בנתינת מים לבד חייב משום צובע וכו' עד מ"ש ולפ"ז אתי שפיר סוגיא דמי שהחשיך דאביי סבר דבדבר דלאו בר גיבול אינו

חייב ומה שחייב בדיו הוא משום צובע וכו'. ויש לתמוה אמאי כתב כאן דסוגיין דפרק מי שהחשיך אתיא דלא כאביי הא לפי פשט מה שהוא עתיד לבאר בפ"ט אתי כאביי וכו'. ולענ"ד נראה דלא קשיא מידי דבמתניתין קתני אין שורין דיו וסממנים וכרשינים וכו'. ובכרשינין לית בהו משום צובע וא"כ כי מוקי אביי למתניתין כר' יוסי ע"כ ס"ל דבמידי דלאו בר גבול חייב לר' יוסי משום לש דאל"כ בכרשינין אמאי חייב. והרב בעל לח"מ תירץ דאביי ס"ל דבמידי דלאו בר גיבול בנתינת מים נגמרה מלאכת הצביעה וחייב משום צובע ומשום לש ובפרק מי שהחשיך דחו דברי אביי ולא דחו אותם אלא לענין לישה ע"כ. ולענ"ד נראה דיש לגמגם על דבריו דאם איתא דאביי ס"ל דבמידי דלאו בר גיבול אף שאפשר שאינו חייב משום לש מ"מ אפשר שחייב משום צובע א"כ אעיקרא אמאי קאמר דחייב משום לש ומשום צובע הלא כל כונתו הוא לאוקומי מתניתין כר"י וכשיסבור שחייב משום צובע לחוד די וזה היה יותר נכון שיסבור אם שהסברא מחייבת כן וגם שלא היה צריך לדחוקי נפשיה מאי אפר עפר. ועוד נראה שיש לגמגם במ"ש וי"ל דאין זה פשט הסוגיא דמדהשוה אביי אפר לדיו משמע דכי היכי דבדיו אמר שריתו זו היא גיבולו וחייב ה"נ באפר עכ"ל. ולכאורה דברים אלו אינם מובנים דהלא לפי פירושו לא השוה אותם אלא שאמר דדיו כיון דלאו בר גיבול הוא חייב בשרייתו משום צובע ודוק.

זיו משנה הלכות שבת פרק כא הלכה לג

[לג] מגבל חייב משום לש לפיכך אין מגבלין קמח קלי הרבה וכו' אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה וכו' והיא הנקראת שתית מותר לגבל [וכו'] והוא שיהיה רך אבל קשה אסור מפני שנראה כלש וצריך לשנות וכו'. עיין לח"מ שכתב וקשה לדברי רבינו דמפרש דשתית וקלי שני דברים, היכי אמרו בגמ' קנ"ו כתיב אפנקסיה דלוי וכו' ולית חילא בידיה למיסר מדרבי יוסי בר' יהודה, הא ר"י בר"י לא אירי אלא בקלי, ואינהו הוו גבלי שתיתא, ושתיתא עבה לכו"ע אסור, עכ"ל, ועיי"ש מה שכתב בזה.

וכל דבריו תמוהין וכנראה שלא עיין בגמרא כלל, דמה שכתב הא רבי יוסי ברבי יהודה לא אירי אלא בקלי, לאו הכי הוא דר"י בר"י לא אירי אלא בקמח ומורסן ואמר אינו חייב בהן עד שיגבל, אלא שהגמרא דייק הכי דלדידיה דגם בקמח ומורסן אינו חייב בנתינת מים לחוד עד שיגבל, א"כ בקלי גובלין כלאחר יד בשינויי מעט מעט, וכל שכן בשתית שמותר לדידיה אף בעבה וקשה ע"י שינוי, והברייתא דאמרה ושוין שבוחשין את השתית, והיינו דגם רבי מודה בו פריך שפיר והאמרת אין גובלין, ור"ל דרבי הרי אמר אין גובלין את הקלי אפילו ע"י שינוי הרי ס"ל דקלי לא עדיף מקמח לענין גבול, וא"כ לדידיה הרי יש לגזור גם בשתית הגבול אטו קלי, ואמר לא קשיא הא בעבה אוסר רבי באמת דגבול ממש הוא ואסור אטו קלי, הא ברכה הוא דמודה רבי דמותר דלאו גבול הוא אלא נתינת מים לבד דזה מותר גם בקלי גם לרבי, וכל זה אינו אלא לרבי אבל לר"י בר"י דמתיר הגבול גם בקלי ע"י שינוי, מכל שכן דמותר הגבול גם בשתית עבה ע"י שינוי, וכן פירש"י שם מפורש עיין שם וכן הוא ג"כ לדעת רבינו ודלא כהלח"מ.

גם בזה מה שכתב ושתיתא עבה לכו"ע אסור, דלא כן הוא אלא גם לרבינו מותר לר"י בר"י השתיתא גם בעבה, וכל זה הלא מבואר בדברי רבינו שפסק בין בקמח בין במורסן בין בקלי בין בשתיתא כר"י בר"י, ואף על גב דבכל מקום הלכה כרבי מחברו, שאני הכא דסתם משנה שם סתמה כוותיה דר"י בר"י, וגם מעדות לוי שנהגו כר"י בר"י ולא היה חילא בידיה דרבי למיסר מדר"י בר"י, ולכן שפיר פסק רבינו כר"י בר"י בקמח ומורסן וכסתם משנה דנותנין מים למורסן אבל לא גובלין, ולכן גם לענין קלי פסק כיש אומרים דברייתא דגובלין בשינוי מעט מעט וכרב חסדא דמוקי לה כר"י בר"י, ולכן שפיר פסק בשתיתא דברכה מותר אפילו בלא שינוי, ובעבה מותר ע"י שינוי, והכל כר"י בר"י, דהא דאמר ושוין שבוחשין את הקדרה הוא רק ברכה וע"י שינוי אבל עבה כלל כלל לא זה אינו אלא לרבי, אבל לר"י בר"י גם עבה מותר ע"י שינוי כמו לרבי ברכה וכמו שכתבתי, ולפ"ז אין צורך ג"כ לדברי המ"מ שכתב דרבינו גריס בגמרא והא תניא ולא והאמרת, אלא דגם לרבינו הגירסא הוא והאמרת וכמו שכתבתי כן נראה לענ"ד ודו"ק.

מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות שבת פרק כא הלכה לג

[לג] שבות אב עשירי שהוא לש והשלים רבנו פרק זה בשבותי עשר מלאכות שנתבארו תולדותיהן בפ"ח. ומ"ש רבנו והוא שיהיה רך מפרש הרב המגיד דברי רבנו דבקשה אסור אף ע"י שינוי וברך בעי שינוי וכ"כ הרי"ף דבעבה אסור אף ע"י שינוי אפילו אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה ולפ"ז נשארה קושיית הלח"מ.

ולולי דברי הרה"מ היה אפשר לקיים גירסת הספרים לדרך רבנו דפריך והאמרת אין גובלין קלי דמשמע כל קלי אפילו לא הביא שליש ותו דמ"ש דבקלי אסור ובשתית מותר כיון דבתרווייהו לא שייך גיבול דאורייתא ומשני דבשתית רכה מודה רבי והוא דמשנה ומינה דלר"י ב"ר יהודה אף עבה שרי ע"י שינוי, ולפ"ז יתפרשו דברי רבנו **דרך מותר בלא שינוי ועבה בעי שינוי**, אמנם פשטות דברי רבנו משמע כמו שהבין הרה"מ וכדעת הרי"ף רבו.

לכן נראה פי' הסוגיא לדרך רבנו דמשני הא בעבה לכו"ע אסור והא ברכה מודה רבי דמותר לגבל מעט מעט כמו בקלי לר' יוסי ומינה דלר' יוסי אפילו טובא שרי ע"י שינוי דאח"כ נותן את החומץ ובהכי ניחא הך דכתוב על פנקסיה דלוי דאיירי בגיבול הרבה שתית רכה ע"י שינוי דאח"כ נותן את החומץ דלא אתיא כרבי דאינו מתיר אלא על יד על יד דלשון ושוין מוסב על פלוגתא דידהו במעט מעט:

מרכבת המשנה (חעלמא) הלכות שבת פרק כג

ותו דדמי לגיבול ואף על גב דאין גיבול באפר שבות אפשר דהוה:

מרכבת המשנה (אלפנדרי) הלכות יום טוב פרק ג הלכה י

במ"מ. וכבר דחה הרשב"א וכו'. נ"ב ראיתי בשיטה מקובצת להרב בצלאל ז"ל שכתב לישב דברי רבינו ז"ל וכתב וי"ל וקטמא שרי פירש רש"י שרי לגובלו, והקשה ר"ת דהא בשבת משמע בהדיא דאפר בר גיבול הוא, ויש מפרשים דאגריפת אתנור קאי לעיל, ולא נהירא מדלא אייתי לה לעיל, והרשב"א ז"ל פירש דהוי טעמא דשרי לגבל אפר ביום טוב משום דאי אפשר לגבלו מערב יום טוב דמיד הוא מתיבש אבל עפר שהוא לח יום או יומים אסור, והרא"ה ז"ל פירש דלא נאסר אפילו טיט ביום טוב היכא דלא אפשר מערב יום טוב כיון דצורך אוכל נפש, אלא משום חשש הרואין שיאמרו דלבנין הוא צריך, אבל בגיבול אפר דליכא למיחש שרי, ועדיין הוצרך לטעם הרשב"א דאי אפשר לגבל אפר מערב יום טוב ומשום הכי שרי.

ומורי נר"ו רצה להעמיד דברי רש"י ז"ל לפי שראה לר"ח ולהרי"ף ולהרמב"ם ז"ל שפירשו כן וכתבו שהאפר אינו בר גיבול ואי אפשר לעמודי עולם שיטעו בזה, ופירש נר"ו דמ"ש דהאפר אינו בר גיבול לא שלא יתחייב המגבלו בשבת, אלא לומר שאסור לגבל את הטיט מפני שנראה שמגבלו לצורך בנין שרוב כל מגבלי טיט לבנין הלכך אסור, אבל באפר מותר שהאפר אינו בר גיבול לצורך בנין וידוע הוא דלצורך יום טוב הוא עושה הלכך מותר לגבלו ולטוח בו פי התנור שדעתו נוטה לדעת זו עכ"ל.

ויש לתמוה עליו דבשלמא לדעת ר"ח והרי"ף ז"ל שלא גילו דעתם לענין שבת אי אפר בר גיבול הוא אם לאו אתי שפיר, דמ"ש כאן דלאו בר גיבול היינו דלאו בר גיבול הוא לבנין, והרואה אומר לצורך יום טוב הוא עושה מה שאין כן בטיט, אבל לדעת רבינו ז"ל אי אפשר לומר כן בשום פנים שהרי רבינו ז"ל בסוף פ"ח מהל' שבת פסק לענין שבת דאפר לאו בר גיבול הוא וצ"ע.

ובשיטת כתיבת יד להר' המאירי ז"ל ראיתי שכתב ורבינו הגאון ז"ל פירש שמותר לגובלו לכתחלה ביום טוב, וכן פירש"י, כתב הר"ם ומקשו עלייהו דבפ"ק משמע דבין לרבי בין לר' יוסי בר' יהודה אפר בר גיבול הוא וחייב אמגבל, ופירש הרב בדרשי ז"ל שרבינו הגאון ז"ל סמך על מ"ש בפ' מי שהחשיך אין גובלין את הקלי, ויש אומרים גובלין מאן י"א ר' יוסי בר' יהודה הוא דאמר נותנין מים למורסן ודווקא על ידי שינוי, ואפסיקא הלכתא כר"י בר' יהודה במורסן דבקלי ואפר נמי להא דמיא עכ"ל. גם דברים אלו הם תמוהים דאיך אפשר לומר דאפר דמיא לקלי, הא בפ"ק דשבת קאמר ר"י בר' יהודה דאפר אינו חייב עד שיגבל אלמא דאפר בר גיבול הדרן קושיא לדוכתא דאיך כתבו דאפר לאו בר גיבול הוא.

והר"ן ז"ל בפ"ק דשבת הביא אותה סוגיא דפ"ק דשבת וכתב ומכאן תשובה על מה שפרש"י ביום טוב וקטמא שרי דשרי לתת לתוכה מים דלא בר גיבול הוא, וליתא דסוגיין מוכחא דאדרבא כל שכן דמחייב, ולא הזכיר להרי"ף ז"ל כנראה דלהרי"ף ז"ל לא קשה הלא הרי"ף ז"ל נמי כתב כדברי רש"י ז"ל, ואם יפרש בדברי הרי"ף ז"ל דאפר לאו בר גיבול הוא לבנין ומשו"ה שרי וכמ"ש הוא ז"ל

שם בפ' המביא אם כן לרש"י ז"ל נמי מצי לפרושי הכי ודע שמ"ש הרן ז"ל בפ' המביא ופירש הרי"ף שהאפר אינו בר גיבול הוא לאחיובי עליה משום מלאכה כדמוכח בפ"ק דשבת אלא דלאו בר גיבול הוא לבנין צ"ל דט"ס נפל בדבריו וצ"ל שהאפר אינו בר גיבול לאו דלא לאחיובי עליה משום מלאכה כדמוכח בפ"ק דשבת כן נ"ל.

אבן האזל הלכות שבת פרק ח הלכה טז

עי' במקור.

ענף ו – בית הבחירה, ר"י מלוניל

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף יז עמוד ב

... ומ"מ לענין שריית דיו יש מפרשים ששניהם סוברים שנתינת מים לדיו היא שרייתו ואין צרך לגבול אחר, ואלו שרה בשבת אף על פי שלא גבל, ר"ל הגסה בכף, חייב חטאת, ואם נשרה שיעור שרייתו מבעוד יום, מותר אף לב"ש, אף על פי שלא נתגבל, **ואם גבלו אחר שרייתו בשבת אינו חייב חטאת, שכבר נעשה הכל**[158], ומאחר שהשרייה לבד מחייבת חטאת בשבת נאסר אף סמוך לחשיכה, הואיל ושרייה נאסרה בשבת, ואלו היה צריך לגבול לא היתה השרייה מחייבת חטאת, והיה מותר לשרות אף לב"ש סמוך לחשיכה, שלא גזרו אלא במלאכה שאלו עושה בשבת חייב חטאת, ואף בזו ב"ה מתירין הואיל וע"י כליו נעשית והלכה כב"ה...

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף יח עמוד א

זה שביארנו במשנה שכלם סוברים שנתינת מים לדיו זו היא שרייתו, כך יראה ממה ששאלו כאן מאן תנא נתינת מים וכו', כלומר שאלמלא כן לא היו ב"ש אוסרין, ואלמלא שב"ה מודים בה לא הוצרכנו לבא בה מטעם שאין צווי לשביתת כלים, ומ"מ **יש מפרשים שלא נשאלה אלא לב"ש**, אבל לב"ה נתינת מים אינה שרייה לחייב חטאת אף בשבת, והוא ג"כ טעם היתר לב"ה שאינה שרייה ושאין שביתה לכלים, **וחוא שפסקו גדולי הפוסקים כר' יוסי בר יהודה** שהועמדה משנתנו שלא כמותו, ומ"מ **אף לדעת זה נתינת חמים אסורה** אלא שאין חייבין עליה חטאת, ויראה כדעת ראשון כמו שנבאר בסמוך בע"ה:

הקמח בר גיבול הוא, ואף על פי שנתן מים לתוכו אינו חייב עד שיגבל, אחד נתן קמח ואחד נתן מים שניהם פטורים, שאף האחרון לא לש ולא גבל, וכן הדין בעפר.

האפר אינו בר גיבול, ומעתה **פסקו גדולי הפוסקים**[159] **שאפילו גבל פטור שאינו גיבול**, ויש מחמירים **לומר שאינו מחסר גיבול, ובנתינת מים לבד חייב, וכמסקנא דאמורח כאן** באחד נותן אפר וכו' שפירשוה בעפר, הא באפר מנתינת מים חייב, וכן פירשוה גדולי המפרשים[160], ואף על פי שבפרק אחרון התירו נתינת מים למורסן, עם אמרם שם שאינו בר גיבול, ולדעת זה היה לנו לומר שמנתינת מים חייב, יראה שהמורסן דומה לקמח, ולא אמרו שאינו בר גיבול לומר שאינו מחסר גיבול, אלא שאי אפשר לגבלו, וא"כ אף זה נתינת מים שבו אינו כלום, **ואעפ"כ אם גבלו חייב**[161], אבל אפר נתינת מים לבד מחייבת, ולדעת זה אף נתינת מים לדיו מחייבת וכמו שפרשנו במשנה.

וכבר מצאתי לחכמי הדורות סעד לשיטה זו[162], שהם מפרשים בפרק אחרון במה שאמרו ונותנין מים למורסן, ושאלו מתניתין מני ר' יוסי בר יהודה היא, דתניא אחד נותן קמח וכו', ודילמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי אלא בקמח דבר גיבול הוא אבל במורסן דלאו בר גבול הוא אף הוא מודה שנתינת מים היא גבולו, ותירץ הא תניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי רבי, ר' יוסי אומר נותנים **שבר גבול חוא**, ומ"מ **מה שהתירו לכתחלה כן**, ובקמח לא התירו אלא שאמרו שאינו חייב, **מפני שאי אפשר לגבלו בקמח**, ונמצא מחסר גבול ואין גבולו גבול כ"כ, **או שמא לצורך תרנגולין התירו**[163], וזה שלא אמרו כאן לא ס"ד ממורסן, והביאוה מאפר שאינו בר גיבול כלל כמים לדיו.

ונמצא לדעת זה שכל שהוא מחוסר גבול וגבולו גבול, כקמח ועפר, אינו חייב בנתינת מים, ומ"מ לכתחילה אסור שמא יגבל, ומה שאינו מחוסר גבול כלל, חייב בנתינת המים כדיו ואפר, שהדיו כשנתנו העפצים שחוקים לתוך המים עם שאר הסמנין הידועים אצלם הושחרו מיד, ונעשית המלאכה לגמרי, והאפר למה שאדם צריך לו כגון שריקת פי תנור וכיוצא בו משנתנו המים לתוכו הוא ראוי לכך, ומה שהוא חסר גבול ואין גבולו גבול כל כך, מותר לכתחילה בנתינת מים כגון מורסן וחול וכיוצא בהם, והדברים נראים[164]:

ומה שאמרו במסכת יום טוב וקיטמא שרי ומטעם שאינו בר גיבול, אפשר לפרש שם מטעם שאינו מתגבל ומתייבש למחרתו ונמצא שזה מכשיר שאי אפשר לו מבערב, ויש שפירש שם קיטמא שרי, אף על פי שלא ציירו מאתמול:

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף קנה עמוד ב

הקמח הוא מחוסר גבול וגבולו נקרא גבול ומתוך כך נתינת מים לתוכו אינה מחייבת, אלא שלכתחילה אסור שמא יגבל, אחד נתן קמח ואחד נתן מים שניהם פטורים, ומה שאינו מחוסר גבול כלל חייב בנתינת מים לבד שנתינת מים לתוכו הוא גבולו, ובכלל זה נתינת הסמנים השחוקים לתוך המים לעשיית דיו, וכן נתינת מים לתוך האפר לשריקת פי תנור וכיוצא בה, ומה שהוא חסר גבול ואין גבולו גבול, כגון מורסן, נתינת מים מותרת לכתחילה, מעתה נותנין מים לתוך המורסן לתרנגולים או לשוורים אבל לא גובלים, ומ"מ הואיל ואין גבולו גבול גובלין ע"י שנוי[165], וכיצד משנה מוליך בו את הכף שתי וערב, אבל אינו מסבב בו את הכף וכ"ש שאסור למרס ביד ואם אינו מתערב כראוי מנערו מכלי לכלי ומ"מ אין ספין אותן ר"ל שאין מבליעין אותם ממנו ביד אף במקום שיכולים להחזיר אלא נותנין לפניהם ואם יש שם עגל שלא למד שאינו אוכל והוא ענין דלא נקיט בלישניה מלקיטין אותו ר"ל עד מקום שיהא יכול להחזיר ומותר לפרק בשבת מתוך כלי שלפני בהמה זו ליתן לפני בהמה אחרת וכן יותר ליתן לפני בהמה בשבת תבואה ולא סוף דבר כמדתה בחול והוא האמור בכאן חדא קמי חדא כלומר מדה אחת לאחת ושתים לשתים אבל לא שיעור מדות לאחת אלא אפי' כור ואפי' כורים בין לפני בהמה אחת בין לפני בהמות הרבה:

[קנו ע"א] קמח של תבואה שנתיבשה כשהיא לחה ונעשית קליות הוא הנקרא קלי ולעולם הוא מתוק והוא הנקרא קמחא דאבשונא ועושין ממנה תבשיל הנקרא שתית והוא שמערבים בה מים בחומץ עם מעט מלח ושמן ותבלין ופעמים עושין אותה עבה ופעמים עושין אותה רכה, ועל זה אמרו אין גובלין את הקלי ר"ל עשייתו בעובי, אבל בוחשין אותו בתרווד ר"ל עשייתו ברך, ואף זה לא הותר אלא בשינוי, והוא שבחול נוהגי' ליתן את החומץ תחלה ובשבת צריך ליתן את הקמח תחלה ואח"כ נותן את החומץ, ונתינת מים לתוך הקלי לבד ושלא לעשות ממנו שתית, מותר על ידי שינוי, ודרך שנויו הוא שיעשה מעט מעט[166], ויש מתירין בעבה בשינוי כמו שכתבו גדולי הראשונים בחבוריהם:

שותים זיתום המצרי בשבת אף על פי שאינו משקה הרגיל כל כך והוא דומה למשקה כעין רפואה שהרי מ"מ הרבה שותים ממנו בבריאותם וכבר אמרו כל המשקים אדם שותה:

בית הבחירה (מאירי) מסכת ביצה דף לב עמוד ב

---

[158] כן הוא בריו"נ, וכן בשיטה להר"ן, ומבואר דלרבי דנתינת מים חייב, אין איסור לגבל אחר כך, דכבר נילוש הוא, דלא כיבואר הלכה שכ"א סי"ד ד"ה אין.

[159] הרי"ף בביצה דף ל"ב, ושיטה זו מפורשת ברמב"ם פ"ח, [אבל בדעת הרי"ף ורש"י בביצה ע"ש ברשב"א ור"ן שפירשו כאופ"א].

[160] הראב"ד בהשגות פ"ח הט"ז משבת. ומשמע בלשון רבנו שמפרש דברי הראב"ד שמחלוקתו שפוסק הלכה כאביי דבנתינת מים בלחוד חייב, אבל ברב יוסף אה"נ הפי' שאין חייב עליו אף לא בגיבולו, וזה כפי' כמה אחרונים והביאור הלכה, דלא כפי' הנשמ"א והחוו"א דמחלוקתם דלאו נאמר לאו ב"ג לצד קולא אלא לחומרא, וגם לרב יוסף חייב מיהא בגיבולו, ולא בא להכריע הלכה כאביי.

[161] [שיטת הרי"ד ורי"טב"א דמורסן אפי' גבלו דרבנן].

[162] יל"ע אם הסעד הלשון בר גבול הוא, [ויל"ד דר"ל המסקנא דחשיב כקמח כמש"כ תלמיד הרמב"ן, וקרוב לזה בתו'], או מההמשך שצריך לחלק דההיתר במורסן הוא משום כו'.

[163] תיכף כתב ונמצא כו' ומתעלם מהאופן הזה שתרנגולים שאני.

[164] וכ"כ ספר הבתים.

[165] אמנם בלא שינוי הוי דאורייתא, כמו שכתב רבנו בדף י"ח.

[166] תיבות הנ"ל צ"ב, ובמהדו' רש"ז נעטער תרכ"ב כתוב "מותר [שלא] על ידי שינוי", והושמטו לגמרי תיבות "ודרך שנויו הוא שיעשה מעט מעט".

מותר לאדם שיטוח פי התנור ביום טוב שלא להתפזר חום התנור אילך ואילך ודוקא שנתגבל הטיט מערב יום טוב והכינוהו לכך אבל אין מגבלין אותו ביום טוב שהגבול תולדת לישה והרי הוא מכשירין שאפשר לעשותן מבערב: היה עומד על שפת הנהר או שהיה במקום שהטיט מצוי בו תמיד מותר לטוח פי התנור באותו הטיט והוא שרשמו מערב יום טוב והכינו לכך.

ואפר אינו בר גיבול ומפני זה מותר לגבלו לכתחלה ביום טוב לטוח בו פי התנור, וכן כתבו גדולי המחברים וגדולי הפוסקים וגדולי הרבנים אלא שיש מקשים עליהם ממה שאמרו במסכת שבת פרק ראשון שאפר בר גיבול הוא וחייב המגבל, ואף גדולי המפרשים פירשו בזו שאמרו שאינו בר גיבול שאינו מחוסר גיבול, ובנתינת מים לבד חייב, ומעתה לדבריהם ביום טוב אין מגבלין אותו לכתחלה, אלא **שאם נתגבל מבערב שורק בו את פי התנור ואין צריך חכנה**, ועל זו אמרו קיטמא שרי כלומר בלא הכנה.

ומ"מ אף לדעת זה יראה שביום טוב מיהא אי אפשר מבערב שאפילו גבלו מתיבש הוא ואינו ראוי למחרתו לטיחה, ומתוך כך מגבלו לכתחלה, וכן כתבוה גדולי הדור וחכמי הצרפתים אסרו מתוך קושיא זו אלא באפר היבש, ולא יראה כן, וגדולי הדורות מסכימים להתיר בגיבול אפר מתוך שאינו בר גיבול, וסומכין על מה שאמרו באחרון של שבת שגובלין את הקלי ונותנין מים למורסן, והרי אפר דומה לזה היא:

הבתים שערי המלאכות האסורות ביום השבת שער אחד עשר

הלש כגרוגרת חייב, והמגבל את העפר הרי תולדת לש, וכמה שיעורו כדי לעשות פי כור של צורפי זהב, **ואין גיבול באפר ולא בחול חגם ולא במורסן ולא בכיוצא בזה**, [והנותן זרע שומשמין או זרע פשתן וכיוצא בהן] במים חייב משום לש, מפני שהם מתערבין ונתלין זה בזה, לר"מ[167].

רבים מגדולי המפרשים והפוסקים כתבו, שמה שאמרו שאפר אינו בר גיבול הוא, [רוצה לומר] שאינו צריך לגבל, ובנתינת מים לבד חייב משום מגבל, אבל מורסן הוא בר גיבול, ולפי ביאור זה אמרו כל דבר המחוסר גיבול וגיבולו גיבול גמור, כגון קמח ועפר, אסור לתת בו מים אע"פ שאינו מגבל בו מים, ואם נתן פטור, וכל דבר המחוסר גיבול ואין גיבולו גיבול גמור, כגון מורסן [ואפר וחול הגס] מותר לתת בו מים לכתחלה, אבל דבר שאין מחוסר גיבול כלל, כגון אפר, נתינת מים שבו הוא גיבולו וחייב[168], ויש מי שאמר שכל דבר המתגבל נתינת מים שבו הוא גיבולו וחייב, ופסק הר"מ באפר ומורסן עיקר.

רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף מסכת שבת (לפי דפי הרי"ף)

משניות דף ו עמוד א

ובין בית שמאי ובית הלל סבירא להו דשריית מים לדיו זה הוא עשייתו, ואף על גב דלא עביד ליה גיבול, דהיינו שיערב הכל בכף אחת, אם נשרה מבעוד יום שיעור שרייתו, אפילו לבית שמאי שרי, **ואי גביל איניש יתיה בשבת לא מחייב חטאת דחא לא קא עביד (מיניה) [מידי] דכבר חוא עשוי**[169]. ואי נמי אם בתחילה שרה מים לדיו. בשבת חייב חטאת אף על פי שלא גבל. דאי הוה סבירא להו דלאו היינו שרייתו מעשה עד שיגבל, אמאי הוו קא אסרי בית שמאי [הא] לא קא עבדי מידי הכלים, דהא לא תגמר מלאכה עד שיגבל.

רבינו יהונתן מלוניל על הרי"ף מסכת שבת (גמרא דף סז עמוד א לפי דפי הרי"ף)

[שבת קנה /ב] אין גובלין את הקלי, קמח של תבואה שנתייבשה ושהיא קלוייה בתנור ואותו קמח לעולם מתוק. ואף על גב דאפוי הוא מתחלתו, גזרי' האי קמח אטו שאר קמח. (ויש לומ') [ויש אומרים] גובלין, דלא גזרי' ודר' יוסי בר' יהודה הוא דשרי, דבשאר קמח לא מיחייב לדעתיה בנתינת מים לבדן עד שיגבל, ובמידי דלאו אורחיה למיגבל, כגון מורסן ואפר לא מיחייב משום גיבול, ואף על גב דאיכא איסורא השתא הכא בקמח קלי נמי דלאו בר גיבול הוא דשרי לכתחילה כיון דקא משני ביה. **ולא חיא דחא קא מיחייב משום נתינת מים אפי' בדבר דלאו בר גיבול** הוא כגון מורסן ואפר, כל שכן הכא דמין קמח הוא [הקטע האחרון צ"ע].

[שבת קנו /א] ושוין שבוחשין את השתית, שמערב אותו בתרוד. שתית הוא קמח מתבואה שנתייבשה כשהיא קלוייה בתנור ומערבין אותו בחומץ עם מים קצת, ואפילו מאן דאסר לגבל בקמח קלי, התם מיירי בלישה עבה דדמיא לשאר לישה, אבל הכא דרכה הרבה מותר לדברי הכל. ומשום הכי שינה הלשון לומר בוחשין ולא אמר גובלין. ושותין זיתום המצרי, דכל האוכלין אוכל אדם לרפואה וכל המשקין שותה. דקא גביל וסאפי לתוריה, כלומר, על ידי שינוי ומהלקט לו למקום שאינה יכולה להחזיר. ודלא לקיט בלישניה מלקטין יתיה, במקום שיכולה להחזיר [גליון: גובלין ולא ספין במקום שאינה יכולה להחזיר].

[שבת קנו/ א] מהו לפרק, מתוך כלי שלפני בהמה לפני חברתה [הלשון קצר ועיין בר"ן]. חדא מקמי חדא, מילתא באפי נפשה היא ופירושה מדה אחת שרגילין לתת לפניה בחול מותר לתת לפניה בשבת בגיבול שעל ידי שינוי, וכן תרתי קמי תרתי האוכלות בחול באבוס אחד בשבת נמי מגבלין לשניהם. אבל תלתא קמי תרתי, שגובל לשנים, פירוש כשיעור שלשה אסור דמרבה בטירחא דלא צריך, דהא בחול לא יהיב בהו כל כך. אפילו כור ואפילו כורים, כיון דמשני ועוד דמורסן לאו בר גיבול הוא.

ענף ז – חכמי צרפת ואשכנז

ספר התרומה הלכות שבת סימן ריט – רכ

אין שורין דיו וסממני' אלא כדי שישורו מבעוד יום דברי בית שמאי. ובית הלל מתירין עם השמש אבל בשבת אסור. ובגמרא מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתה, רבי היא דתניא אחד נותן מים ואחד נותן קמח האחרון חייב דברי רבי, רבי יוסי אומר אינו חייב עד שיגבל[170]. וכן פליגי פרק בתר' המורסן דלרבי נתינת מים לחודיה משום לש, ור' ירמיה בר אבא אמר גובלין, פירוש **חיכא שנתן מים מאתמול במורסן, לרבי יגבלוחו בשבת**, ואפילו לר' יוסי, **וחוא דמשני**[171], היכא משני שתי וערב מוליך המקל פעם אחת שתי ופעם אחת ערב.

פסק הילכך לצורך פרתו או תרנגולין אסור לתת מים במורסן בשבת **דחלכה כרבי מחברו**, והיכא שנתנו המים מע"ש **מותר לחוליך את חמקל פעם אחת שתי ופעם אחת ערב** כדאיתא פרק מי שהחשיך אמר רב יהודה מנערן בכלי. ינענע הכלי היטב ויערבו המים והמורסן יחד.

סמ"ג לאוין סימן סה / סמ"ק מצוה רפב[172]

י. הלש, תולדה[173] שאסור ליתן מים לצורך פרה או תרנגולין בסובין, **כר' דאסר** בפרק בתרא דשבת (קנה, ב), **וסתם מתני' דפ"ק** (שם יז, ב) **אין שורין דיו וסמנין כוותיח**[174], ואם נתן המים מבעוד יום, מותר בשבת להוליך המקל **פעם אחת שתי ופעם אחת ערב** כדי שיהיו המורסן והמים מעורבין יחד, ואמר רב

---

[167] רמב"ם פ"ח הט"ז.

[168] וכ"כ המאירי דף י"ח ג' החילוקי דינים הנ"ל.

[169] מבואר בזה דלרבי דחייב כבר על הנתינה, אי גביל בער"ש, תו אין חיוב על הגיבול, דלא כביאור הלכה שכ"א סי"ד ד"ה אין גובלין, ובשיטה להר"ן כאן ובמאירי במשנה כתבו גם הם את לשון רבנו כדרכם.

[170] והעלים שיטת אביי, ועי' יראים רע"ד שדחה כעי"ז דלאו בר גיבול שאני, ורבנו כפה"נ ס"ל דמסקנא כרב יוסף, וזה סיוע לדעת חזו"א נ"ו ג' דהלכה כרב יוסף, [וולד' רבנו אין נפ"מ דהא הלכה כרבי, ומכאן מדידיה נשמע לפוסיקם כריבר"י, דחזינן דהכי ריהטא דסוגיא דמסקנא כרב יוסף].

[171] מפורש [וכן להלן בסמוך], דגם בנתן המים בער"ש לרבי, עדיין הגיבול אסור ומ"מ בשינוי שרי, ועי' ביאור הלכה שכ"א י"ד ד"ה אין שדן בזה לדעת רבנו שפסק כרבי, ומסיק שהוא חיוב דאורייתא, ולא ציין שם שמבואר ברבנו עצמו מפורש לאיסורא, כי עיקר נידון דידיה על חיוב דאורייתא, יעוי' כן בשער הציון שכ"ד ס"ק ט', [ומה שאמרו מאן י"א גובלין ריבר"י, משום דנכלל בזה היתר נתינת מים בשבת, כדכ' בחי' הרמב"ן].

[172] הנוסח המועתק מסמ"ג, וכעי"ז בסמ"ק בשינוי כמה אותיות בלבד.

[173] עי' מש"כ בהערה על היראים ללמוד מדקרי ליה תולדה דגיבול אחר לישה אוסר ע"ש.

[174] אביי שם דחה דמודה ריבר"י במילי דלאו בר גבול, ועפ"ז ליכא סתמא כרבי, ושוב בבר גיבול י"ל הלכה כריבר"י, וצ"ל דנקט דאביי נדחה מקמיה דרב יוסף, וזה סיוע לדעת חזו"א נ"ו ג' דהלכה כרב יוסף, [וולד' רבנו אין נפ"מ דהא הלכה כרבי, ומכאן מדידיה נשמע לפוסיקם כריבר"י, דחזינן דהכי ריהטא דסוגיא דמסקנא כרב יוסף].

יהודה מנערן בכלי, פי' ינענע הכלי היטב כדי שיתערבו יחד כדאיתא בפרק מי שהחשיך (שם קנו, א) [175].

ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן – קב]

הלש. לא לישת קמח לבד נקראת לישה אלא כל שדרך להמחותו על ידי משקין נקראת לישה. תולדה[176] נתינת מים בלא תערובת בכלי כדתנן בשבת פ"א [י"ז ב'] בש"א אין שורין דיו וסממנין אלא אם כן ישורו מבעו"י וב"ה מתירין, ואפילו ב"ה לא שרו אלא מבעו"י אבל בשבת אסור[177], ואף על גב דתנן במי שהחשיך [קנ"ה ב'] נותנין מים למורסן אבל לא גובלין, **לא קיי"ל כוותה דיחידאה היא דר"י ב"ר יהודה מוקמינן לה התם**, דתניא אין נותנין מים למורסן דברי רבי, ר"י ב"ר יהודה אומר נותנין מים למורסן והלכה כרבי מחבירו, ועוד ב"ש וב"ה פליגי עליה בפ"א, הלכך יזהר אדם שלא ישתין ושלא ישליך מים למורסן אכילת תרנגולים.

ויש להשיב ולומר דב"ש וב"ה ל"פ על ר"י ב"ר יהודה כדאמרינן בפ"א, [י"ח א'] דע"כ לא קאמר ר"י ב"ר יהודה אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל דיו וסממנים דלאו בר גיבול הוא מודה בנתינת מים דההוא גיבולן, מיהו **מטעם חלכה כרבי מחבירו קיי"ל דאסור**.

ואין להקשות על אביי ממורסן דאמרינן נמי במי שהחשיך דלאו בר גיבול הוא ושרי ר"י ב"ר יהודה התם, דתניא אין נותנין מים למורסן דברי רבי ר' יוסי ב"ר יהודה אומר נותנים, הא ל"ק נהי דמורסן לא הוי בר גיבול מ"מ בר גיבול הוא טפי מדיו וסממנין.

ספר הרוקח הלכות שבת סימן סה

הלש, בפ"א דשבת (דף יח) שריית מים לדיו אסור רבי יוסי בר יהודה אומר אחד נותן קמח ואחד נותן מים אינו חייב עד שיגבל, **וסתם לן מתני' כוותיה בפרק מי שהחשיך** (דף קנה) נותן מים למורסן אבל לא גובלין גובלין את הכלי בשנוי על יד על יד.

ספר אור זרוע חלק ב – הלכות שבת סימן סא

מתני' ב"ש אומרין אין שורין דיו וסממנין וכרשינין אלא כדי שישורו מבעוד יום וב"ה מתירין, ואמרי' בגמ' מאן תנא דנתינת מים לדיו זו היא שרייתו, פי' דהא מתני' ליכ' גבול ואפליגו בה מבעוד יום, מכלל דבשבת חייב חטאת הוא, אמר רב יוסף רבי הוא דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן לתוכו מים אחרון חייב דברי רבי, ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל, א"ל אביי דילמא לא היא עד כאן לא קאמר (פטר) ר' יוסי בר"י התם אלא קמח דבר גבול הוא, אבל דיו דלאו בר גבול הוא מנתינת מים ליחייב, ואתוקמא דחייה דאביי.

ופ' מי שהחשיך תנן נותנין מים למורסן אבל לא גובלין, ואתוקמ' כר' יוסי בר' יהודה, והתם קרי מורסן לאו בר גיבול, אעפ"כ קאמר ר' יוסי בר' יהודה [דנותנין], וקשיא לדיחויא דאביי דפ"ק, וי"ל דדיו וסממנין וכרשינין לאו בני גיבול הם כלל, הלכך לכ"ע נתינת מים בהם זו הוא שרייתן וחייב משום לש, והמורסן הוא בר גיבול כלפי דיו, ואינו בר גיבול כלפי הקמח, ובתרוייהו בגיבול ובקמח איפלגו רבי ור"י בר יהודה, דרבי סבר בתרוייהו נתינת מים בהם היינו שרייתו, אף על גב דבני גיבול הם וחייב משום לש, ור"י בר"י סבר הואיל ובני גיבול הם לא מחייב עד שיגבל.

וכתב הרא"ש זצ"ל דהלכה כרבי, משום דקיי"ל הלכה כרבי מחבירו, ומשום כך אסור להשתין מים[178] ולהשליך לתוך אכילת תרנגולין.

ובעיני נראה דהואיל וסתם לן תנא כר"י ב"י הלכה כמותו ליתן המים לתוך המורסן כסתם מתני', וכ"כ ה"ר משה מיימון זצ"ל המורסן אף על פי שאינו ראוי לגבול [אין גובלין] אותו שמא יבוא לגבול העפר וכיוצא בו, ונותנין מים ע"ג מורסן ומוליך בו התרווד שתי וערב, אבל אינו ממרס בידו שלא יראה כלש, אם לא נתערב מנערו מכלי לכלי עד שיתערב, ונותן לפני התרנגולין או לפני השוורים ומותר לערב המורסן ע"ד זו בכלי א' ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה ומערב בכלי א' אפי' כור ואפי' כוריים עכ"ל, מיהו זה איני מבין מה שכתב שמותר לערב המורסן ומ"ש דלאו בר גיבול הוא, שאני אומר דהא דמסיק דמורסן לאו בר גיבול הוא היינו קודם שידע הברייתא', אבל לאחר שנודע לו הברייתא דפליגי במורסן כמו בקמח, **ודאי חמורסן בר גיבול הוא כמו חקמח**.

ושיעור לישה כגרוגרת.

ויש גיבול בעפר כדתניא פ"ק אחד נותן את האפר ואחד נותן לתוכו מים אחרון חייב, דברי רבי ר' יוסי בר"י אומר אינו חייב עד שיגבל, ואוקימנא מאי אפר עפר הא למדת דיש גיבול בעפר, וכ"כ ה"ר משה מיימון זצ"ל והמגבל את העפר ה"ז תולדת לש, וכמה שיעורו כדי לעשות פי כור של צורפי זהב, ואין גיבול באפר ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהם, והנותן זרע שומשמין או זרע פשתן וכיוצא בהם במים חייב משום לש, מפני שהן מתערבין וניתלין זה בזה עד כאן לשונו:

ספר אור זרוע חלק ב – הלכות יום טוב סימן שמא

א"ל [רבינא] לרב אשי אמר לי רב אחא מהוצל דמר שרקין ליה תנורא ביומא טבא. עבדי אדוני [טחין] סביבות כיסוי פי התנור בטיט שלא יצא חומו כשהצלי בתוכו שקשה הרוח לצלי (וקמ"ל) [ותימה לן מילתא] משום דגיבול טיט תולדה (דדישה) [דלישה] היא. א"ל אנן ארקתא דפרת סמכי'. על שפתו של פרת אנו נסמכין בדבר שאין אנו צריכים לגבל כי טיט של שפת פרת טיט מגובל היא וה"מ דצייריה מאתמול שעשה בו סימן ונתנו לצד אחר אמר רב' וקיטמא שרי לגבלו ולהטיח בו דלאו בר גיבול היא.

שמעי' משמעתין שאסור לגבול הטיט החמר ביום טוב ולהטיח בו פי התנור כשאנו משימין הטמון בתנור ביום טוב לצורך השבת למחר, אבל אם היה לו חמר מגובל מעיו"ט מותר להטיח בו, ואותו הטיט שברחובות שאנו לוקחין ביום טוב ברחוב ומטיחין בו פי התנור כשאנו משימין הטמון בתנור ביום טוב לצורך השבת כך כמו שהוא זהו היתר גמור להטיח בו תנור, ועפר אסור לגבל ולהטיח בו דבר גיבול הוא כדמוכח פ"ק דשבת.

ואפר דשרי רבא לגבלו שמא דוקא **כגון שנתן בו מים מאתמול** כדמשמע נמי התם דאפר לאו בר גיבול הוא ונתינת מים זהו גיבולו[179], מיהו רבא סתמא קאמר משמע דשרי בין בנתינת מים בין לגבל, וטוב להחמיר והמחמיר תע"ב:

---

[175] עי' שבת פכ"א הל' לד, הגמ"י אות ט, י, יראים דף קלד, א פכ"ב הל' יב, והגמ"י שם אות מ, פ"ח אות ה, ואו"ח שכא סעי' טו, טז, יט בהגה, שכד סעי' ג.

[176] מבואר שהאב הוא דוקא בגיבול, ונתינת מים הוא תולדה, ומזה יש ללמוד שגיבול אחר נתינת מים אסור לרבי, דאי לאו הכי מתי חייב על גיבול, ואיך יתכן שהוא האב, אלא ע"כ כנ"ל.

[177] י"ל"ע דהא גם לריבר"י אסור נתינת מים בשבת מדרבנן, וי"ל דמ"מ משמע דבהא לא פליגי ב"ב אב"ש.

[178] משמע דהשתנה תלוי בין רבי לריבר"י, ולכאורה הכוונה להשתין לעפר וחסר כאן תיבה, ועי' מג"א ס"ק י"ט ובמפרשיו ובמשנ"ב שכ"א ס"ק נ"ז ומש"כ בהערות שם.

[179] וכן תי' הרא"ש [תלמיד תלמידו] אלא שנוסף שם לשון 'ואליבא ר" והארכנו במקו"א בביאורו, וע"ש מה שעולה בזה בדין גיבול אחר נתינת מים בעפר ובאפר, ואכמ"ל שוב.

לש סימן ב

סוגית חרדל שלשו – ראשונים

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמ עמוד א ..... פו
רמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה יב ..... פו
רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה יד ..... פו
חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קמ עמוד א ..... פו
ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן - קב] ..... פו
ספר התרומה הלכות שבת סימן רכ ..... פו
ספר התרומה סימנים הלכות שבת סימן רכ ..... פז
ראבי"ה חלק א - מסכת שבת סימן רצט ..... פז
תוספות רי"ד מסכת שבת דף קמ עמוד א ..... פז
פסקי רי"ד מסכת שבת דף קמ עמוד א ..... פח
פסקי ריא"ז מסכת שבת פרק תולין [שלטי הגיבורים] ..... פח
סמ"ג לאוין סימן סה / סמ"ק מצוה רפב ..... פח
מרדכי מסכת שבת פרק תולין רמז תלג ..... פח
הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כב אות מ ..... פח
ספר אור זרוע חלק ב - הלכות שבת סימן סא ..... פח
ריבב"ן (בשיטת הקדמונים) מסכת שבת דף קמ עמוד א ..... פח
רבינו ירוחם - תולדות אדם וחוה נתיב יב חלק ח דף עז טור ג ..... פח
ספר שבולי הלקט ענין שבת סימן פט ..... פט
שו"ת הרשב"א חלק ד סימן עה ..... פט
תרומת הדשן סימן נג ..... פט

תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמ עמוד א

איתמר, חרדל שלשו מערב שבת, למחר, אמר רב: ממחו בכלי, אבל לא ביד. אמר ליה שמואל: ביד, אטו כל יומא ממחו ליה ביד? מאכל חמורים הוא! - אלא אמר שמואל: ממחו ביד, ואינו ממחו בכלי. אתמר, רבי אלעזר אמר: אחד זה ואחד זה - אסור, ורבי יוחנן אמר: אחד זה ואחד זה - מותר. אביי ורבא דאמרי תרוייהו: אין הלכה כרבי יוחנן. קם רבי יוחנן בשיטתיה דרבי אלעזר, קם רבי אלעזר בשיטתיה דשמואל. אביי ורבא דאמרי תרוייהו: הלכה כרבי יוחנן. אימיה דאביי עבדא ליה ולא אכל, דביתהו דזעירא עבדא ליה לרב חייא בר אשי ולא אכיל, אמרה ליה: לרבך עבידי ליה ואכל, ואת לא אכלת? אמר רבא בר שבא: הוה קאימנא קמיה דרבינא ובחשי ליה בשופתא דתומא, ואכל.

אמר מר זוטרא: לית הלכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי הא דאתמר: חרדל **שלשו** מערב שבת, למחר **ממחו** בין ביד בין בכלי, **ונותן** לתוכו דבש. ולא **יטרוף** אלא מערב. שחליים **ששחקן** מערב שבת, למחר - **נותן** לתוכן שמן וחומץ, וממשיך לתוכן אמיתא, ולא **יטרוף** אלא מערב. שום **שריסקו** מערב שבת, למחר - **נותן** לתוכו פול וגריסין, ולא **ישחוק** אלא מערב, וממשיך את אמיתא לתוכן. מאי אמיתא? - ניניא. אמר אביי: שמע מינה - האי ניניא מעליא לתחלי.

רמב"ם הלכות שבת פרק כב הלכה יב

חרדל **שלשו** מערב שבת, למחר **ממחו** בין ביד בין בכלי **ונותן** לתוכו דבש **ולא יטרוף** אלא מערב, שחלים **שטרפן** מערב שבת למחר **נותן** לתוכו שמן וחומץ ותבלין **ולא יטרוף** אלא מערב, שום שריסקו מערב שבת למחר **נותנו** לתוך הגריסין **ולא ישחוק** אלא מערב.

רמב"ם הלכות שבת פרק ח הלכה יד

המשמר יין או שמן או מים וכן שאר המשקין במשמרת שלהן חייב, והוא שישמר כגרוגרת, * אבל י מסננין יין שאין בו שמרים או מים צלולין בסודרין ובכפיפה מצרית כדי שיהא צלול ביותר, ונותנין מים על גבי שמרים בשביל שיצלו, ונותנין ביצה טרופה למסננת של חרדל כדי שיצלל, **חרדל שלשו מערב שבת, למחר ממחו בין ביד בין בכלי**, וכן יין מגתו כל זמן שהוא תוסס טורף חבית בשמריה ונותן לתוך הסודרין, שעדיין לא נפרשו השמרים מן היין יפה יפה וכל היין כגוף אחד הוא, וכן החרדל וכל כיוצא בו.

חידושי הריטב"א מסכת שבת דף קמ עמוד א

איתמר חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחו בין ביד בין בכלי. ואסיקנא דמותר למחותו למחר בין ביד בין בכלי, והוא הדין למאכל של אגוזים וכיוצא בו שמותר למחותו במים בשבת, ואפי' במים חמין כל זמן שהם כלי שני שאינו מבשל.

כתוב בספר התרומה **ונראים הדברים שאם כתש שומין מערב שבת מותר למחותו במים בשבת דומיא דחרדל**, וכן ליל פסח שאירע שבת מותר למחות [החרוסת] ביין ואפי' בכלי כמו חרדל, ולא דמי לנתינת מים[1] במורסן בשבת דאסור[2], דהתם דמי ללש טפי, שתחילתו יבש[3], אמנם בירושלמי דפרק כלל גדול (ה"ב) אמרו האי מאן דשחיק תומא, כד מפריך חייב משום דש, כד טחין במדוכתא חייב משום טוחן, כד יהיב משקין חייב משום לש, גמר חייב משום מכה בפטיש.

הלכך אם שומין וחרדל שוין, צריך ליישב דלא פליגי, הא דחרדל דגמרא דילן בהדי ההיא דשנויה בירושלמי, ואומר מורי רבינו **דשמא תלמוד דידן לא שרי אלא למחות כשנתן חמים מערב שבת**, והוי כמו מורסן (לקמן קנ"ה ב') שצריך ליתן בו מים מבעוד יום ע"כ, ואם כן במאכל של אגוזים אין למחותו בשבת אלא כשנתן בו מים מבעוד יום.

ולא יטרוף אלא מערב. אותם עירוב בעלמא ביד או בכלי.

ספר יראים סימן רעד [דפוס ישן – קב]

ובפ' רא"א תולין [ק"מ א'] חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בין ביד בין בכלי ונותן לתוכו דבש ולא ישחוק אלא מע"ש[4], שחלים ששחקן מע"ש למחר נותן לתוכו שמן וחומץ וממשיך לתוכן ולא ישחוק אלא מע"ש.

שומין ששחקן מע"ש שמעתי שבירושלמי אומר הנותן לתוכן משקין מים בשבת חייב משום לש, ואיני יודע לתת חילוק בין שומין לחרדל ושחלים, **וע"ל שחולק על התלמוד שלנו, ולא קיי"ל כוותיה אלא כתלמוד שלנו דשרי קיי"ל.**

ספר התרומה הלכות שבת סימן רכ

---

[1] במקור יין.

[2] לריטב"א עצמו הוא דוקא דחיוב ליכא כלל במורסן, אבל מקור הלשון בספר התרומה, ולא נתבאר שיטתו בזה.

[3] תיבות שתחלתו יבש הם הוספת הריטב"א על לשון ספר התרומה.

[4] בדפוסים אחרים כתוב מערב כמו בגמ'. וכן להלן לגבי שחלים.

ופי'[5] תולין (ק"מ ע"א) נמי[6] אמרינן הלכתא חרדל שלשו מע"ש למחר הוא ממחו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף, פירש הדבש לא יכה בכף כדי לערב כמו ביצים טרופות, אלא מערב **ביד**[7].

ונראין הדברים הוא הדין, אם כתש השומין מע"ש מותר לתת מים בשבת או משקה לתוכן ולערבן **אפילו בכלי**[8], וכן ליל פסח שחל בשבת מותר לתת יין בחרוסת, ולמחהו בכלי כמו חרדל, **ולא דמי למורסן שאסור לתת בו מים בשבת**[9] **דחתם דמי ללוש טפי**[10].

אמנם בירושלמי דפרק כלל גדול גמ' המעמר ההן דשחיק תימא כד מפרך ברישיה חייב משום דש. כד מבחר בקלופיתא חייב משום בורר, כד שחיק במדוכתא חייב משום טוחן, כד יהיב משקין משום לש, גמר מלאכה משום מכה בפטיש, הילכ' אם שומין וחרדל צריך לישב דלא פליגי.

ואומר רש"י[11] דתלמוד דידן דפסיק בחרדל ממחו בין ביד בין בכלי **חיינו כי נתן מים מע"ש, ובליל שבת ממחו ומערבו אפילו בכלי**[12], וכן הדין בשומין ובחרוסת בשבת שחל בליל ראשון של פסח צריך ליתן המשקה בעוד יום, ובליל שבת יערבנו אפילו בכלי, והשתא הוו כמו מורסן שצריך ליתן מים מבעוד יום.

ספר התרומה סימנים הלכות שבת סימן רכ

דין מורסן לצורך פרתו או תרנגולין שאסור לתת מים בסובין בשבת כרבי דאסר פרק בתרא וסתם מתניתין דפרק קמא אין שורין דיו ואף סממנים כוותיה, והיכא שנתן מבעוד יום את המים מותר להוליך מקל פעם אחד שתי ופעם אחת ערב כדי שיהיו המים והמורסן מעורבין יחד, ואמר רב יהודה מנערו בכלי ינענע הכלי היטב כדי שיתערבו יחד כדאיתא פרק מי שהחשיך.

וחרדל שלשו מערב שבת, וכן שום שרסקו וכתשו מבחול, אמרינן למחר ממחו ביד או בכלי, יערב בהן המים **באצבע או בכלי**, ונותן לתוכו דבש ובלבד שלא יטרוף הדבש בכף לתוך החרדל, וצריך לומר הא דשרי לערב המשקה בחרדל או בשום בשבת היינו כשנותן המשקה מבעוד יום, אבל בשבת אסור לתת מים או יין בחרדל או בשום שנשחקו מאתמול כדאיתא בירושלמי פרק כלל גדול ההוא דשחיק תותא חייב משום דש דיהיב משקין חייב משום לש.

ראב"ה חלק א – מסכת שבת סימן רצט

אתמר חרדל שלשו מערב שבת למחר אמר רב ממחו ביד ואין ממחו בכלי וכו', אמר מר זוטרא ולית הילכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי הא דאתמר חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחו בין ביד בין בכלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף אלא מערב, שחליים ששחקן מערב שבת למחר נותן לתוכן שמן וחומץ וממשיך לתוכן אמיתא, שהוא [מינט"א], <שום שריסקו מערב שבת למחר נותן לתוכו פול וגריסין> ולא ישחוק אלא מערב וממשיך אמיתא לתוכן.

ושמעתי דבירושלמי נמי אוסר למחר למחות את השום משום מגבל, וליתא, דלישנא משמע דבשוחק בשבת[13] מיירי **ופולט טעמו משקה**.

ונראה הכי, שאם עשאו [רכה] שרי, אי נמי על ידי שינוי [ואפילו] עבה מותר, כד[מפרש] בפרק מי שהחשיך גבי גיבול שתיתא. ולתת לתוכו יין וחומץ שרי כמו בש[חליים], והא דלא קתני לה [בהדיא] כמו בשחליים, משום דאורחיה דממילא נפיק, כדמייתינן בפרק קמא השום והבוסר שריסקום מבעוד יום וכו'.

ובהכי משמע הירושלמי בפרק כלל גדול, [ד]גרסינן ההוא דשחיק תומא כד פריך ברישייא משום דש כד מבחר מקליפותיה משום בורר כד שחיק במדוכתיה משום טוחן, [ולש לא] קאמר כד יהיב ביה משקין, **משמע שמעצמן פולטין**[14]. ומסיים בירושלמי גמר מלאכה משום מכה בפטיש. וכן קבלתי:

תוספות רי"ד מסכת שבת דף קמ עמוד א

חרדל שלשו מע"ש פי' **אבל ללושו בשבת אסור**, וכ"ש שאסו' לטוחנו בשבת אפי' ע"י שינוי כדאמר' לקמן בפלפלתא, דהתם לא בעי לישה אבל הכא בעי לישה:

---

[5] דבריו קודם זה לגבי דיו ומורסן נדפסו בליקוט לש א' ענף ז'.

[6] כנראה הכוונה בתיבת נמי, דכיון דהזכיר לעיל שינוי דשתי וערב, וניעור מכלי לכלי, גבי מורסן, כתב דעוד יש שינוי אחר להיתר גבי שום, שלא יטרוף.

[7] צ"ב הא קתני בין ביד בין בכלי, ורק שלא יטרוף בכח, ואולי מוכח דגם הוא סובר דכל כף בכלל לא יטרוף, ומה שאמרו בין בכלי ר"ל בניעור הכלי, וזהו שכתב דדוקא ביד ר"ל כאשר בא לערב ע"י אמצעי, וה"ה בניעור הכלי עצמו, וסברא זו נזכרה בתרוה"ד סי' נ"ג וביארה בב"י שכ"א בדעת הסוברים דמיירי בנתן מים בשבת ואעפ"כ שרי, דמיירי ע"י שינוי דמערב באצבע או ניעור הכלי, אבל משמע בדבריהם דלסוברים דנתן מים בער"ש אי"צ לאוקמא בהכי, אלא אף בכף כל שאין טורף בכלי מותר, ולא כן משמע כאן, ולד' חזו"א לא כתבו כן רק בצד המעשי לא בפי' הגמ', וכאן הוא בפי' הגמ', וצ"ע, ועי' הערה דלהלן.

[8] צ"ב הא לפני כדי דיבור כתב 'אלא מערב ביד', וכאן כתב אפילו בכלי, ובאמת בגמ' הסיקו בין ביד בין בכלי, ולפי משנ"ת לעיל בסמוך דההיתר בגמ' בניעור הכלי עצמו, ודבריו לעיל ביד לאפוקי עירוב בכף, יתפרש דכאן ר"ל אפילו בכלי הוא בנעור הכלי, וצ"ע שסותם הדברים. ועי' בחלק הסימנים שכתב רבנו בסתם שמערב בין ביד בכלי, ולא נכתב שם הלשון מערב באצבע, וצ"ע, ואולי הוא ט"ס מה שכתוב בתחל"ד כאן "אלא מערב ביד", וצ"ל או בכלי.

[9] כמו שפסק לעיל כרבי דאסור ליתן מים במורסן.

[10] בריטב"א בהעתקת דברי רבנו נוסף "שתחילתו יבש". והנה כאן מתבאר מה שלא נתבאר בשא"ר מבני בקתא דידיה, מה שצ"ע דכיון דפסקו כרבי, איך היה ניחאלהו דבחרדל שרי ליתן מים בשתב, לא סתרו זה אלא מכח הירושלמי, [ובאמת התרוה"ד כתב דלכך הצריכן מים בער"ש לשיטתם שפסקו ררבי, אבל הם לא כתבו כן], משום דיש מקום לחלק, דחרדל הוא לח, ומחמת לחות עצמו, אין זה לישה גמורה.

[11] במרדכי הוא בשם ר"י, וכ"כ התרוה"ד על שם ספר התרומה שהביאו בשם ר"י, וכ"כ רבינו ירוחם שרבנו ברוך הביאו בשם ר"י, ובריטב"א בהעתק לשון ספר התרומה בשם רבנו.

[12] עי' מש"כ לעיל על לשון אפילו בכלי, דר"ל בניעור הכלי, והיה מקום לפרש שכאן הוא מתפרש בכף, אחרי שמסיק שנתן המים בער"ש, ושוב לא בעי שינוי כ"כ, כי כן הוא במרדכי, אבל א"כ הלשונות לא באו באופן אחד, גם בסימנים לא הזכיר כאן שוב אפילו בכלי, וע"כ כדמעיקרא קאי, אבל עי' דרישה דמשמע בלשון רבנו 'דתלמוד דידן דפסיק בחרדל ממחו בין ביד בין בכלי היינו כי נתן מים מע"ש' דרק על דין דלמחר ממחו בין ביד בין בכלי, כתב דזה בנתן מער"ש, אבל אם יגבל ביד ניחא גם בנתן בשבת, [ככתוב במרדכי] והב"י כבר תמה מסברא על המרדכי שכתב כן דהא הנתינה היא האיסור, [והגר"א מגיה במרדכי], גם אם הגי' נכונה במש"כ "אלא מערב ביד" א"כ מתחילה פי' דלא מערב בכף, ואעפ"כ דן מהירושלמי לאסור.

[13] צ"ב כוונתו, ולכאורה ר"ל דהביאו מהירושלמי דנתינת המים אסורה משום לש, אע"פ שריסקן בער"ש ונילושו בלחות עצמן, ע"ז קאמר דאין הוא כן בירושלמי, אלא הכא איתא התם, דהשוחק בשבת חייב גם משום לש, משום שנילוש בלחות עצמן, מעתה אדרבה שחק מער"ש ולשו בלחות עצמן, אין איסור למחותו עוד במים בשבת, שהרי כבר הגדרנו את הלישה בלחות עצמן כלישה, מיהו זה תלוי בפשט הגי' בירושלמי שיבואר בד' רבנו להלן, וצריך ליבון.

אבל ראיתי בהג' ר"ד דבילצקי שפי' דבשבת הוא ט"ס, ותחתיו נשמטה תיבה שמשמעותה שריסק בכלי מסוים או באופן מסוים שגורם שיצא לחות עצמן, וראב"ה קאי על לישנא דברייתא בבבלי, לומר דמשמע כן דרסקן בער"ש באופן שנילוש בלחות עצמן, ושוב לא יתכן דיהא אסור למחרת ליתן מים, וצ"ע.

[14] אם הגירסא בראבי"ה עם תיקוני המוסגר [שכך הוא בנדפס] נכונים, הרי שלא גרס בירושלמי כד יהיב משקין משום לש, ואדרבה מוכיח מדלא קתני הכא, דליכא משום לש, והטעם מבאר כיון שמעצמן פולטין משקין, ולכאורה הכוונה דכבר נילוש בעת השחיקה בלחות עצמן, ואין חיוב על הלישה במים אחר שכבר נילושו בלחות עצמן, וצ"ב א"כ יתחייב משום לש בשעת השחיקה, חוץ ממה שחייב אז משום טוחן, ואולי בלחות עצמן לא חשיב לישה לחיובא, אבל חשיב לישה לענין לפטור לישה במשקה אח"כ, וזה חידוש גדול.

אמנם בלא"ה קשה להאמין שגירסא זו נכונה, חדא שכל בני דורו ומקומו של ראבי"ה הביאו את הירושלמי הזה בגירסא כד יהיב משקה משום לש, שנית שאם לא גרס כן מנין לו הנוסח הזה 'כד יהיה משקין' שהוא בדיוק נוסח הירושלמי שלפנינו, וכי מלבו ניחש הנוסח על דיוקו, ושלישית שרבנו בעצמו בהלכות יום טוב סימן תשמב כתב וז"ל "גרסינן [בירושלמי] פרק כלל גדול ההן דשחיק תומא, כד מפרך ברישייא משום דש, כד מבחר מקלופיה משום בורר, כד שחק במדוכתא משום טוחן, כד יהיב משקין משום [לש], גמר מלאכתם משום מכה בפטיש", ואמנם תיבת לש במוסגר, מ"מ ע"כ כצ"ל, [ובירושלמי לפנינו איתא דש ובכל הראשונים ובהגר"א איתא לש תחת דש, וכן הגיהו שם בקרבן העדה ופני משה].

שוב ראיתי בהגהות ר"ד דבילצקי שליט"א על ראבי"ה שם ושם, שהראבי"ה גרס כד יהיב משקין משום גמר מלאכה משום מכה בפטיש, והיינו דנתינת משקין הוי גמר מלאכה וחייב משום מכה בפטיש, ולעולם ליכא לש, והכא כוונת רבנו דלא קאמר משום לש אלא משום מכה בפטיש, ש"מ דליכא משום לש, והטעם כנ"ל, ונתיישב שניים מן ההערות על הגי'. אבל עכ"פ קשה מסברא כנ"ל דמ"נ יתחייב בעת הריסוק משום לש, וגם שעכ"פ שא"ר גרסו כד יהיב משקין משום לש, ועוד להעיר ממה שמסיים "ומסיים בירושלמי גמר מלאכה משום מכה בפטיש", נראה שהוא בבא בפני עצמה, ולא מתאים עם נסוב על יהיב משקין, וצ"ע.

עוד הביא שם פי' דהכי קאמר, דקאמר כד יהיה משקין, ולא קאמר כד יהיב 'ביה משקין', מזה משמע דבלחות עצמן קאמר, דעירוב המשקין מחייבו משום לש, ודוחק, וצ"ע.

פסקי רי"ד מסכת שבת דף קמ עמוד א

איתמר, חרדל שלשו מערב שבת למחר, אמ' רב ממחו בכלי ואין ממחו ביד, ושמו' אמ' ביד אבל לא בכלי. ור' יוחנן אמ' אחד זה ואחד זה אסור. פי' **ודווקא שלשו מערב שבת**[15], אבל ללוש בשבת אסור, וכל שכן שאסור לכותשו אפי' על ידי שינוי, כדאמרי' לקמן בפלפלתא, דהתם לא בעי לישה, אבל הכי בעי לישה. אמ' מר זוטרא לית היל' ככל הני שמעתתא, אלא כי הא דאיתמר חרדל שלשו מערב שבת למחר ממחו בין ביד בין בכלי. פירו' **מערבו** ונותנין עליו דבש, ולא יטרוף אלא מערב, אבל לא יטרוף כדרך שטורפין ביצה בקערה, אלא מערב או ביד או בכלי. שום שריסקו מער' שבת, למחר נותנין לתוכו גריסין. ולא **יטרוף** אלא מערב. שחלים ששחקן מערב שבת נותנין לתוכה יין וחומץ, ולא יטרוף אלא מערב, וממשיך לתוכו (אף) אמיתא. פי' מינתא בלעז. ודווק' **בשום ושחלים חתרנו בריסוק ושחיקה לבד** מערב שבת ליתן לתוכן יין וחומץ וגריסין, **אבל בחרדל לא סגי ליה ריסוק בלחוד, אלא בעינן שילושנו מער' שבת**[16], **שלישתו חיא חשובה**, ואסור ליתן בחרדל המרוסק מים או חומץ בשבת.

פסקי ריא"ז מסכת שבת פרק תולין [שלטי הגיבורים]

ב. חרדל שלשו מערב שבת, למחר ממחו בין ביד בין בכלי ונותן לתוכו דבש, ולא יטרוף אלא מערב. שום שריסקו מערב שבת למחר נותן לתוכו גריסין, ולא יטרוף אלא מערב. שחליים ששחקן מערב שבת למחר נותן לתוכן שמן וחומץ, ולא יטרוף אלא מערב, וממשיך לתוכן אמינתא שהוא יפה, והוא עשב ארוך ממיני התבלין.

ומז"ה אומר שהחרדל אסור לתת לתוכו משקין בשבת, אלא צריך ללושו במשקין בערב שבת, אבל השום והשחליים שהיו מרוסקין מערב שבת מותר לתת בהן משקין בשבת, שאינן צריכין לישה כמו החרדל. **ולי נראה שאין חילוק ביניהן, אלא גם השום והשחליים צריך לתת בהן משקין מערב שבת**[17], ולא התירו לתת בהן בשבת אלא דבש בחרדל וגריסין בשום לפי המנהג שלהם, אבל כולן הן מעורבין במשקין מערב שבת, כמבואר בקונטרס הראיות.

סמ"ג לאוין סימן סה / סמ"ק מצוה רפב[18]

וחרדל שלשו מערב שבת וכן שום שכתשו ורסקו מבעוד יום מבחול אמרינן בפ' תולין (שם קמ, א) למחר ממחו ביד או בכלי, פי' יערב בהן באצבעו או בכלי, ונותן לתוכו דבש ובלבד שלא יטרוף הדבש בכף לתוך החרדל, וצריך לומר **הא דשרי לערב המשקה בחרדל או בשום בשבת היינו דווקא כשנתן המשקה מבעוד יום** אבל בשבת אסור לתת מים או יין בחרדל או בשום שנשחקו מאתמול, כדאיתא בירושלמי פרק כלל גדול (שבת פ"ז ה"ב דף מט, א) האי מאן דשחיק תומא כד מפרך ברישיה חייב משום דש, דמבחר בקליפות חייב משום בורר, כד שחיק במדוכתא חייב משום טוחן, דיהיב משקין חייב משום לש (ע"פ סה"ת סי' רכ וסימנים).

מרדכי מסכת שבת פרק תולין רמז תלג

חרדל שלשו מע"ש כו' נותן לתוכו דבש ובלבד שלא יטרוף, פי' הדבש לא יכה בכף כדי לערב יחד כמו ביצים טרופות, אלא מערב יחד **ביד**, משמע מכאן דאם כתש שומים מע"ש מותר לתת לתוכן משקין בשבת, אמנם בירושלמי דפרק כלל גדול [הלכה ב] משמע בגמ' דחייב, דקאמר האי מאן דשחיק תומא וכו' כד יהיב משקה מחייב משום לש, ואומר ר"י דתלמודא דידן דפסיק ממחו בין ביד בין בכלי **חיינו כי נותן מים מע"ש ובליל שבת ממחו וטערבו בין ביד בין בכלי**, וכן הדין בשומין ובחרוסת בשבת דצריך ליתן משקין מבע"י, ובליל שבת מערבו **אפילו בכלי, ואם לא נתן משקין מבע"י מערב באצבעו אבל לא בכלי כגון כף**[19]:

הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כב אות מ

[מ] בירושלמי דכלל גדול איתא הנותן שום לתוך משקין חייב משום לש, וכתב ראב"ם דאינו יודע חילוק בין שום ובין חרדל, ושחלים והירושלמי פליג אתלמודא דידן דק"ל דשרי. אמנם בס"ה כתב דלא פליג וההיא דחרדל ושחלים איירי שנתן המשקה מבעוד יום, ובכולהו אם היה נותן בהם מים או יין בשבת חייב משום לש עכ"ל, וכן בספר התרומה ע"ש:

ספר אור זרוע חלק ב – הלכות שבת סימן סא

פרק תולין אתמר חרדל שלשו מע"ש למחר אמר רב ממחו בכלי ואין ממחה בידו וכו', עד אמר מר זוטרא לית הלכתא ככל הני שמעת' אלא כי הא דאיתמר חרדל שלשו מע"ש למחר ממעכו בין ביד בין בכלי, ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף אלא מערב, פירש"י ולא יטרוף כדרך שטורפין בצים בקערה בכח דרך טריפה שמכה בכח. שחלים ששחקן מע"ש למחר נותן לתוכן שמן וחומץ וממשיך לתוכו אמיתא ולא יטרוף אלא מערב שום שריסקן מע"ש למחר נותן לתוכו פול וגריסין ולא ישחוק אלא מערב וממשיך אמיתא לתוכו.

וכתב הרא"מ זצ"ל שומין ששחקן מע"ש שמעתי שיש בירושלמי הנותן בהם מים חייב משום לש, ואיני יודע לתת חילוק בין שומין לחרדל ושחליים, ונראה לי שחולק על תלמוד שלנו ולא קיי"ל כותי' אלא כתלמוד שלנו דשרי קיי"ל, עכ"ל.

ולי אני המחבר אמר לי מורי רבי' יהודה בר יצחק זצ"ל דההיא דירושלמי דאוסר, סבר כר' אלעזר דאמר בשמעתא אחד זה ואחד זה אסור בחרדל, וכבר אסיקנא דלית הלכתא ככל הני שמעתא והי' נוהג היתר גם בשומין.

הלכך הלכה למעשה היכא שכתש שומין או של"ש או חרוסת, ולא נתן בהם יין מבעוד יום בערב שבת, נותן בהם בשבת יין וחומץ, **ומערב באצבעו**[20]:

ריבב"ן (בשיטת הקדמונים) מסכת שבת דף קמ עמוד א

חרדל שלשו מערב שבת. **במים או בחומץ**. ואפילו נבלע בו החומץ: למחר. **מוסיף עליו חומץ**: וממחו. מערבו: בין ביד בין בכלי. **כיון דאתמוך לשו**: ושמואל אמר ממחו בכלי ואינו ממחו ביד. וזהו שנויו, דביד ממחו שפיר טפי: לא יטרוף. **לא יערב חרבה** כדרך חול. ורבינו ישעיה פירש לא יטרוף כדרך שטורפין ביצה בקערה, **אלא מערב ביד או בכלי**: שחלים. עשב שהיו שוחקין מערב שבת, ונותן בו חומץ, ולמחר מוסיף: אמיתא. מינט"א בלעז:

רבינו ירוחם – תולדות אדם וחוה נתיב יב חלק ח דף עז טור ג

חרדל שלשו מע"ש למחר ממעכו בין ביד בין בכלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף זה עם זה אלא יערב. שחלים ששחלן מערב שבת למחר נותן לתוכן שמן וחומץ ונותן לתוכן אמיתא, כלומר עשב שמשימין בו הנקר' מינת' בלעז, ושום שרסקו מערב שבת למחר נותן לתוכו פול וגריסין ולא ישחוק אלא יערב, ונותן לתוכו כל מה שרוצה שיש לו לתת בתוכו כך פשוט בשבת, **ושום שרסקו בשבת אסור לתת לתוכו משקין** ולא התירו לתת לתוכו משקין אלא כשרסקו מערב שבת[21],

---

[15] ר"ל במשקין מבחוץ, כן מבואר בריא"ז, וכ"כ בביאור הלכה שכ"ט ט"ו סוד"ה יכול, ומשמע לישה ממש, ולמחר אינו אלא ממחהו לרככו, ולא סגי בנתינת מים בער"ש, כמו שסגי אף לסה"ת ע"פ הירושלמי, וכמבואר כ"ז בביאור הלכה שם.

[16] בעי' שילושו במשקין מבחוץ, והוא סברא הפוכה מסברת ההו"א בספר התרומה, דדוקא חרדל שרי למהחו בשבת, [אמנם נטה לדמות שום לחרדל אבל מספק"ל], דספה"ת פי' דלשון מער"ש היינו ריסקו, וקתני ממהחו, ועל שום לא קתני ממהחו, אבל הרי"ד נקט דלשון היינו שלשון ממש מער"ש, ולכן ממהחו, ואילו בשום לא קתני שלשון מער"ש, רק שריסקו, ואחרי שנקט דשוה לשחלים וקנתי בו דנותן שמן ויין, הרי דקולא אית ביה מבחרדל.

[17] בלשון הרי"ד משמע דבעי' לישה גמורה מער"ש, וכמו שנראה בביאור הלכה שכ"א סט"ו, וא"כ לרבנו שמשווה שום ושחליים לחרדל, ה"ה שום בעי' לישה ולא סגי נתינת מים, אבל לשונו צ"ע שלא הזכיר אלא נתינת מים.

[18] הנוסח של הסמ"ג, ובסמ"ק הוא בשינויי לשון מועטים וקלים כדרכו.

[19] עי' בית יוסף שכ"א שתמה ע"ז שהרי פסק כירושלמי דהנתינה אסורה ומה מהני השינוי בגיבול, והגר"א שם סט"ז מגיה "ואם נתן המשקה מערב שבת", ואעפ"כ בעי דלא יערב בכף, אבל הוא תמוה שהרי כתב "דצריך ליתן משקין מבע"י, ובליל שבת מערבו אפילו בכלי, ואם לא נתן משקין מבע"י מערב באצבעו, אבל לא בכלי כגון כף", הרי בהדיא דבא לחלק ב' דינים, בנתן מער"ש אפשר אפי' בכף, ובלא נתן בער"ש יתן בשבת ויגבל בלא כף, ולא סגי במחיקת תיבת 'לא', שא"כ אין פשר לכפלות הדברים, ואולי כוונת הגר"א לעקור עוד מלשונו, וצ"ע.

[20] צ"ב למה דוקא באצבעו, והרי בגמ' מבואר בין ביד בין בכלי, ורק שלא יטרוף בכח, ואולי דמפרש בגמ' דר"ל ניעור הכלי עצמו, אבל כף לא, שכל כף בכלל טריפה, וכאן נקט אופן אחד של שינוי, באצבע, וה"ה בניעור הכלי. - ועי' במג"א שכ"א שמדייק דדוקא מפני שלא נתן מים מער"ש, אבל בנתן מער"ש שרי אפי' בכף, והביא שכן מבואר במרדכי, ועי' בהגר"א שמגיה במרדכי וחולק על המג"א בדין, ושם צ"ע הגהה זו, אבל כאן אינו אלא דיוק, ועי' מש"כ על המרדכי.

[21] מבואר מלשונו שגם בדרך הראשונה שהתיר ליתן מים בשבת, היינו דוקא כשרסקו מער"ש, אבל אם רסקו בשבת אסור, טמעמיד שכן הוא לפי הירושלמי, וכ"ז צריך ביאור,

ליקוטים והערות

לש סימן ב
סוגית חרדל שלשו

וכן נראה מחירושלמי, ויש מהפוסקים שכתבו שאסור לתת בתוכו משקין אפילו רסקן מערב שבת משום לש, והא דאמרי בחרדל דוקא כשנתן המשקה מערב שבת ומערבו בשבת דמותר לחממו בין ביד בין בכלי, וכן תרץ רבינו ברוך בשם ר"י, ולפי זה כשעושין מאכל מאגוזי שחוקות או שום שאלשה, צריך ליתן בו מים או חומץ, ולמחר ממחהו, אבל ליתנו בשבת אסור, וכן הדין בחרוסת כשחל פסח בשב' צריך ליתן בו החומץ מערב שבת.

ספר שבולי הלקט ענין שבת סימן פט

מובא בב"י שכ"א [נדפס ליקוט לש סימן ג ענף ב'].

שו"ת הרשב"א חלק ד סימן עה[22]

... גם בירושלמי אמרו הדין דשחית תומא כדמפריך ברישיה משום דש, כדמבחר בקליפתה משום בורר, כי שחיק במדוכתיה משו' טוחן, כדיהי' משקין משו' לש, גמר מלאכתו משום מכה בפטיש, אלמא בשחיקת השום יש בו משום טוחן.

ומן הירושלמי ג"כ נלמוד שהכל תלוי בין עושה ואוכל לאלת' לעושה ומניח לבו ביום, **דהא דמפריך ראש של שום מחייב משום דש, ומשו' מכה בפטיש, ואלו לאכול לאלתר כבר חתירו בגמרא בפרק תולין** (ק"מ ע"א) דאתמר התם חרדל שלשו מע"ש למחר ממחו בכלי ואינו ממחו ביד. ואסיקנא ממחו בין ביד בין בכלי, והילכך אף לפרר לפני התרנגולין שמזונתם עליך להאכילם מותר לאלתר, דשווי אוכלא משווינן.

תרומת הדשן סימן נג

שאלה: שלש"ן או שאר מיני טיבול, שלא ניתן בהן משקה מערב שבת, שרי לתת בהן משקה או לאו?

תשובה: יראה דדבר זה צריך דקדוק יפה, כמו שאבאר. בפ' תולין גרסינן: חרדל שלשו מע"ש, למחר ממחו בין ביד בין בכלי, ובלבד שלא יטרוף.

וכתב בספר התרומה, ובספר המצות הגדול והקטן בשם ר"י, דאיירי כגון שנתן המשקה מבעוד יום, כדמוכח מירושלמי, דמחייב היכא דיהיב בשבת משקין בשומין כתושים, וה"ה חרדל, דאין לחלק.

והטעם[23] משום **דקי"ל כרבי**[24], **גבי רבי יוסי ברבי יודא**, דסבר נתינת מים או שאר משקין זהו גיבולן, ולכך כי יהיב משקה מבעוד יום **כבר מגובל הוא בחול, ומאי דערביתו בשבת אין קפידא**[25], רק שלא יטרוף, אבל אי יהיב משקה בשבת, אנתינת משקה הוא דמחייב, ולא מהני מידי אי ממחו אח"כ דרך שינוי.

אבל **רב אלפס ואשירי פסקו פ"ב דשבת, כר' יוסי ברי' יהודה**, דנתינת משקה לא חשיב גיבול, ושרי לתת משקה בתחילה בשבת[26], ולערבו אח"כ בדרך שינוי, **כגון באצבעו או בכלי עצמו לנערו**[27]. וכה"ג כתב בהדיא בא"ז[28], דשום ושלש"ן וחרוסת שכתשו מבעוד יום ולא נתן בהן יין, נותן בהן יין או חומץ בשבת, **ומערבן באצבעו**.

ובפ' המצניע במס' שבת[29] אמרינן: קיטמא שרי, ופי' רב אלפס ורש"י והרמב"ם, דעפר[30] מותר לגובלו משום דלאו בר גיבול הוא[31]. אבל התוס' פ"ק דשבת [דף יח ע"א ד"ה אבל] הוכיחו בהוכחה גמורה, דאדרבה מידי דלאו בר גיבול הוא שייך ביה טפי נתינת מים זהו גיבולו[32], ע"כ מדברי הגאונים.

והשתא נראה דלכל מיני טיבולים ושלש"ן, שרגילים עתה לעשות ע"י גיבול משקים, אפי' הם דברים **שאינם בני גיבול**, לפי ספר התרומה והמצות בשם ר"י, **וכמו שחוכיחו התוספות** דלעיל[33], אי לא יהיב משקה מבעוד יום, אסור לתת בהן בשבת.

ואמנם בהרבה ראשונים הלשון שאם רסקו מער"ש שרי ליתן מים, היינו כי אם לא רסקו איך ירסקו בשבת, ואסור משום טוחן, אבל לשון רי"ו משמע דאם עבר ורסקו, או שעכו"ם רסקו בשבת, אסור ליתן מים בשבת, וכ"ז צ"ב, גם מה שכתב שזה שיטת הירושלמי צ"ב, כי מהירושלמי הוכיחו הראשונים כמו השיטה הב' שמביא, שאפי' רסקו מער"ש אסור ליתן מים בתחילה בשבת, וצ"ב.

[22] נדפס בשלמות בליקוט למלאכת טוחן.

[23] הם דברי התרומת הדשן לבאר דברי הראשונים הנ"ל, [ולא מובא בסה"ת וסייעתו, ועי' לקמן].

[24] הנה באמת סה"ת וסמ"ג וסמ"ק פסקו כרבי בהדיא, אבל את דבריהם בחרדל, לא הכריחו מזה, רק הוכיחו מהירושלמי דבנתינת מים חייב, ובאמת היה מקום לפרש מטע"א, דס"ל דחרדל לאו ב"ג וכשיטת תוס' והראב"ד דלאו ב"ג חייב טפי כהבנת המפרשים דהיינו דחייב בנתינה כאביי, ולעולם בב"ג הלכה כריבר"י, אלא שקושטא הוא כאמור דס"ל הלכה כרבי, א"כ זה אמת בפירושם, גם אולי נקט התרוה"ד לפשוט דחרדל בר גיבול, - וטעם שהראשונים לא ייסדו זה מיניה וביה דכיון דקי"ל כרבי ע"כ מיירי שנתן המים בער"ש, ורק הוכיחו מהירושלמי, הוא מבואר בסה"ת וז"ל "ולא דמי למורסן שאסור לתת בו מים בשבת [כן כתב לעיל מינה משום דהלכה כרבי] דהתם דמי ללוש טפי", ובריטב"א בהעתקת לשונו נוסף "שתחילתו יבש".

[25] פשטות הלשון משמע דלרבי כיון שנתן מים בער"ש תו אין כאן נידון של מלאכה, ורק דין דרבנן שלא יטרוף בכח, ודוחק לפרש דבאמת עדיין יש לנו נידון תורה, אלא דפשיטא לן דיהבי שינוי של לא יטרוף בכח. וכן פירש החזו"א סי' נ"ח סק"ד ד"ה וזו וסק"ה ד"ה וזה. אמנם זה סותר דברי הביאור הלכה שכ"א סי"ד ד"ה אין דנקט דגם לרבי, חייב גם על הגיבול אחר נתינת מים, עכ"פ במידי דב"ג, דיש לישה אחר לישה, ואולי דחרדל לאו ב"ג, ולא משמע כן, עי' בהערות לעיל ולהלן, וצ"ע.

[26] אין ברא"ש דברים מפורשים בענין חרדל היכא מיירי, רק שהרא"ש פסק כריבר"י בפרק דשבת וממילא העלה לפי"ז כך, וכן בטור כתב ע"ש הרא"ש דמותר והכונה כנ"ל, כמש"כ האג"ט ס"ק ל' אות יג.

אמנם הרא"ש [בחילוק מהרמב"ם והרי"ף], אע"פ דלגבי מחלוקת רבי וריבר"י פסק כריבר"י, מ"מ ס"ל בביצה פ"ד כשיטת תוס' דף י"ח והראב"ד דלאו ב"ג לחומרא נאמר, וי"מ דר"ל דהלכה כאביי דלאו ב"ג חייב משעת נתינה, וא"כ את"ל דחרדל לאו ב"ג, מנין לו ברא"ש דשרי ליתן מים בשבת, ומוכח או דפשיטא לו דחרדל בר גיבול הוא, או דפשיטא ליה דאף הרא"ש והתוס' שכתבו דלאו ב"ג חמיר אין כוונתם דהלכה כאביי, רק לאפוקי מהרמב"ם שנקט דפטור אף בגיבול, ע"ז הוכיחו דחמיר טפי, אבל קי"ל כרב יוסף, ואין חייב אלא בגיבולו. [אך להלן מבואר מרבנו דלדעת התוס' דף י"ח קי"ל כאביי דחייב משעת נתינה].

[27] כתב ב"י שכ"א דמבואר דס"ל לשיטות אלו "דמה שהתירו בין ביד בין בכלי, לאו למימרא דלערבו בכף שרי, אלא דוקא לנערו בכלי עצמו הוא דשרי", וכתב הב"י "ואין זה במשמע דבריהם אלא בכף נמי שרי לערב והוא שלא יטרוף בכח". ויש להוסיף דבגמ' שבת ק"מ בתחילת הסוגיא איתא, איתמר, חרדל שלשו מערב שבת, למחר, אמר רב: ממחו בכלי, אבל לא ביד. [ממחו בכלי, משמע: זהו שינוי שלו. ואינו ממחו ביד - דממחו ליה שפיר טפי, רש"י], אמר ליה שמואל: ביד, אטו כל יומא ממחו ליה ביד, מאכל חמורים הוא, - אלא אמר שמואל: ממחו ביד, ואינו ממחו בכלי, ע"כ, ומשמע דמסקינן דכלי הוי כדרך, ואם פירושו ניעור ודאי אינו כדרך, וכמש"כ התרוה"ד דשינוי הוא.

והנה פשטות הלשון בתרוה"ד דדוקא לשיטת הרי"ף והרא"ש שפסקו כריבר"י ונתן מים בשבת, הוא שכתב דיפרשו דבעי שינוי בגיבול, שיערב ביד, ולא סגי שלא יטרוף בכח, אבל לדעת סה"ת שפסק כרבי אין קפידא בגיבול, ובלבד שלא יטרוף בכח, וכן משמע בב"י כששב על הדברים בזה"ל "ומדבריו למדנו דלהרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפרק כ"ב שכתבו הא דחרדל ושחליים ושום דפרק תולין סתם, מה שהתירו בין ביד בין בכלי לאו למימרא דלערבו בכף שרי, אלא דוקא לנערו בכלי עצמו הוא דשרי", וצ"ע במשנ"ב ס"ק ס"ד דנראה דלא נקט כן, אמנם בסה"ת נראה דאע"פ דלשיטתו מיירי בנתן מים בער"ש, אעפ"כ מצריך שיעשנו בכף.

[28] וגם האו"ז פסוק בהדיא כריבר"י נגד רבי.

[29] אין זה נמצא שם אלא במס' ביצה דף לב ע"ב.

[30] צ"ל דאפר.

[31] רבנו סתם דדעת רש"י והרי"ף כרמב"ם דלאו ב"ג פטור, אבל הרשב"א והרא"ה והר"ן והב"י סי' תק"ז צידדו להסב כוונתם לענין אחר, ולא כרמב"ם.

[32] יש ב' פירושים בכוונת התוס', י"מ דכוונתם לקבוע דהלכה כאביי דלאו בר גיבול חייב בנתינת מים [עי' תו"ש שכ"ד ס"ג וביאור הלכה שם], וי"מ דר"ל דסברת לאו בר גיבול שנזכרה בגמ' לצד חומרא נזכרה בדברי אביי, לאסור נתינת מים, ומיהו אפשר דאנן לדינא קי"ל כרב יוסף דלאו בר גיבול דינו כבר גיבול, ובשניהם חייב בגיבול לריבר"י, לאפוקי מהרמב"ם שנקט דלרב יוסף לאו בר גיבול פטור לגמרי [נשמ"א וחזו"א], ובדברי רבנו להלן נראה כצד הא'.

[33] צ"ע שבלל כאן שני ענינים, 'ספר התרומה והמצות בשם ר"י' פסקו דלעולם הלכה כרבי בין בב"ג ובין בלאו ב"ג, ו'התוספות הוכיחו' לגבי לאו ב"ג דחמיר חייב בנתינת מים, ואכן בלאו בר גיבול יש שני סיבות חומרא שלא ליתן מים, א' דלעולם הלכה כרבי, ב' דאת"ל הלכה כריבר"י מ"מ בלאו ב"ג לתוס' חמיר, [וכ"ז אם כוונת התוס' לפסוק הלכה כאביי, דבלאו ב"ג חייב על הנתינה, דאם כוונתם רק לומר דהסברא היא לאידך גיסא דחמיר טפי, אבל לעולם הלכה כרב יוסף, א"כ הנתינה מותרת], אבל למה עירבם רבנו. וצ"ל דאכן זה כוונת רבנו, דבמידי דלאו בר גיבול, יש בהם ב' סיבות להחמיר משני פנים, ואך הלשון מגומגם.

ונראה דאפילו אם נתן בהן מעט משקה, כמו שרגילים לתת מעט טיפים, דלא מהני מידי, כמו שכתבתי לעיל, דנתינת משקה מבע"י מהני, משום דתו חשיב מגובל בחול, והדבר ידוע **דבמעט טיפים לא חשיב מגובל**.

ונראה למצוא היתר לכ"ע, אפילו אי לא יהיב כלל משקה מבעוד יום, כגון שיעשה הבלילה רכה, והכי איתא בפ"ב[34] דשבת גבי שתיתה, **דבלילה רכה לא חשיבא לישה וגיבול**, והיינו אפי' אליבא דרבי כדמוכח התם, וקאמר נמי התם, דצריך **אליבא דרבי** לעשות שינוי בנתינת משקים[35], כגון שיתן המאכל תחילה בכלי ואח"כ המשקה, וזה היה שינוי לדידהו.

ונראה דאף לדידן, אף **על גב דבחול אין לנו מנהג קבוע, איזה מהן ליתן מתחילה, מ"מ סגי לן בחד שינוי דמפרש תלמודא**, ובדרך זה שרי לכ"ע לתת המשקה בשלש"ן ובכל מיני טיבולין, אפילו לא יהיה בהו שום משקה מבע"י, דאית לן למימר לכולה רבוותא דלעיל דאסרו, לא אסרו רק בבלילה עבה, דאיהי חשיב לישה וגיבול, אבל בלילה רכה לא.

ונראה **דבלילה עבה חואיל וחשיבה לישה גמורה, אין חילוק בין נותן המשקה תחילה או אחריו**, למ"ד דנתינת משקה זהו גיבולו[36], כדמשמע[37] פ"ק דשבת דקאמר, אחד נותן קמח ואחד נותן לתוכו המים, האחרון חייב; מדלא קאמר הנותן מים חייב, אלמא הי מיניהו האחרון הוא חייב[38]. ותו דאי דווקא קאמר כשהאחרון הוא נותן את המים, א"כ הוי איפכא משתיתא, דהתם בנתינת משקה תחילה, היינו אורחיה, א"כ בשלש"ן ובמיני טיבולין היאך נדע אורחייהו, אי עבדינן בהו בלילה עבה[39], דלחשיב שינוי להתיר אליבא דרבי, אי לא יהיב בהו משקה מבע"י[40].

ועוד נראה אפילו בבלילה רכה **צריך אח"כ לערב בכלי עצמו או באצבעו, דאליבא דמ"ד דנתינת מים לא חשיב גיבול, א"כ לא מהני דעביד שינוי בנתינת המאכל בתחלה**, דאכתי לא עביד מלאכה עד שיגבל, ובעינן שינוי בגיבול[41].

אלא שילה"ק א"כ מה כתב "אפילו הם דברים שאינם בני גיבול", אדרבה לאו ב"ג חמיר טפי, דמנה שני סיבות חומר, הנ"ל, משא"כ בב"ג, תלוי ברבי וריבר"י בהחלט, ואין סיבת חומרא של תוס' דף י"ח, וי"ל דאה"נ יש מחד חומר בלאו ב"ג, אבל מאידך יש קולא, דלפי הרמב"ם פטור ולא כלום אף על הגיבול. ומ"מ צ"ב דהרי משמע דמיירי בין בב"ג ובין בלאו ב"ג, דכתב דאפי' לאו ב"ג כו', משמע ה"ה ב"ג, ובב"ג אין לו אלא את הטעם הא' דספה"ת פסק כרבי, ולא את הוכחת תוס' שדבריהם מיוחדים ללאו ב"ג, וי"ל דאה"נ וסגי בזה לאסור, ורק הלשון מגומגם.

ושמעתי לפרש לשונו "אפי' הם דברים שאינם בני גיבול", בכוונה הפכית, שמספר שהמנהג היה לגבל אפי' מידי דלאו ב"ג ור"ל בשבת, ועל זה באה טענתו, דבזה יש לאסור מב' סיבות, ואה"נ שבבר גיבול מסכים להתיר, ונראה דוחק, [אלא מש"כ שרגילים עתה כו' הוא מנהגם ביום חול, ומש"כ 'אפילו כו' מכאן הוא הוראת הדין, דאפי' בלאו ב"ג אסור, ושוב כנ"ל].

עוד ראיתי מי שפרש כוונתו וכמו שהוכיחו כו', באופ"א, דאע"פ דפסקו סה"ת וסייעתו הלכה כרבי, היה מקום לומר דה"מ במידי דבר גיבול, אבל בלאו בר גיבול קיל טפי, ופטור ולא כלום, ואע"פ דבפשטות לרבי דמחייב בנתינת מים אין נפ"מ בין ב"ג ללאו ב"ג, מ"מ שמא בלאו ב"ג דקיל טפי דלרמב"ם פטור, לא קי"ל כרבי, ואע"פ שמרב יוסף גופיה דס"ל לרמב"ם כפירוש המ"מ לאו בר גיבול פטור מודה דלרבי חייב, דהא קאמר דף י"ח הא מני רבי היא, וגם גרס בברייתא אפר דלרבי חיב בנתינה, מ"מ אחרי דחזינן דקיל טפי שמא אנן לא קי"ל בהא לגמרי כרבי, לזה קאמר דאדרבה מידי דלאו בר גיבול חמיר טפי כמו שהוכיחו תוס', ועי' כעין זה בספר 'דרך למלאכת הלש' [פריימן], [ולפי"ז לא מבואר דפירש בדעת תוס' דף י"ח דחייב בנתינת מים], אך הוא דוחק, אלא שגם דרכנו דחוק טובא.

אכן הנה כל הענין צ"ע ביותר בדרכי משה הארוך שכ"א ג' כתוב בזה"ל "וכתב מהרא"י בתרומת הדשן סימן נ"ג דדעת התוספות כדעת בעל התרומה", כלומר שהוכחת התוס' הוא כסה"ת דהלכה כרבי, וזה תמוה טובא, דהתוס' כתבו דבלאו ב"ג חמיר טפי דבנתינת מים חייב, ולא שייכא למש"כ הסה"ת דהלכה כרבי [בין בב"ג בין בלאו ב"ג], וההכרח לפרש גם כוונת הרמ"א על סגנון שפירשנו את כוונת התורה"ד, ויבואר בהערות על הרמ"א שם, עוד עי' בדרכי משה סי' שכ"ד לגבי מורסן, וגם דבריו שם פלא בהאי ענינא, ויבואר גם שם אי"ה, והכל לפי הרוח שנתבאר בדברנו בכוונת התרוה"ד, משא"כ לדרך האחרת בכוונת התרוה"ד אין ישוב שם.

[34] בפרק בתרא [דף קנו ע"א].

[35] ביאור דבריו, דלקמן כתב דאליבא דריבר"י צריך עוד לשנות ברכה בגיבול, ולא סגי בשינוי סדר, והנה אם משנה בגיבול סגי לריבר"י, דהא הנתינה מותרת לצורך שבת, נמצא א"כ דשינוי הסדר לא נאמר אלא לרבי בלבד. אבל עי' מש"כ הדרישה סק"ד בביאור דבריו, וקשה להולמם, עי' מש"כ בהערות על הדרישה.

[36] מכאן עד סוף הקטע נשמט בבית יוסף.

[37] משמע שלא ברירא לו דבר זה, אם מהני שינוי סדר בעבה לרבי, וצ"ב דהא בהדיא אמרו מאן י"א גובלין ריבר"י, דלרבי לא מהני שום שינוי בעבה, זולת ברכה דמודה שם בשינוי סדר. [ואמנם מראייתו מוכח דחיובא נמי איכא וכדלהלן, אבל לא משמע דלרק לצורך זה נחית]. ואפי' הב"י דהבין בהרב המגיד דמהני שינוי סדר בעבה, זהו רק לריבר"י כמפו' בדבריו, וזה אינו מפורש בגמ' דלא כן, דמה שאמרו דוקא היתר דמעט מעט י"ל בדוחק דה"ה בשינוי סדר, ומה שאמרו דשאני רכה זה נאמר לרבי, וצ"ע.

[38] מבואר מראיתו דחיובא נמי איכא, דשינוי סדר אינו בגדר שינוי כלל, ומה שמהני ברכה, משום דאין זה אלא איסור דרבנן שנראה כלש, ובשינוי סדר אית ליה היכרא שמשנה מעובדין דחול לכך התירו, [ואין הפי' דשינוי סדר דרבנן בכל אופן, ובצירוף שהוא רכה דהוי כתרי דרבנן שרי], וזה דלא כשו"ת אור לציון חלק ב' הערות פרק לג, וכן ראיתי שהשיג בספר אשמרה שבת.

[39] כלומר לכן אין להתיר אלא באופן הנ"ל שעושה בלילה רכה וגם משנה, אבל בעבה לא, דיהינו או מפני שלא נאמר שינוי סדר בעבה מכש"כ תחילה, או מפני שלא ידענן דרך השינוי בעבה כמש"כ כאן, דכבר חזינן בקמח שהוא בהיפך משתיתא, אבל ברכה כבר נתבאר דאף על גב דבחול אין לנו מנהג קבוע, איזה מהן ליתן מתחילה, מ"מ סגי לן בהך שינוי דמפרש תלמודא, ורק עבה לא סגי לן עד שיבורר השינוי, וצ"ב. [הנ"ל פשוט, ונכתב לאפוקי מספר איל משולש בירורים סימן ו' הערה י"ד].

[40] עד כאן הושמט בבית יוסף.

[41] בגמ' אמרו דאף רבי דבעבה אסור אף מעט מעט [דמנתינת מים חייב], מודה דרכה שרי והוא דמשני בסדר נתינה, ובפשטא היינו דגם רבי מודה וכ"ש שמהני לריבר"י, והגדיל הריטב"א לפרש דלריבר"י ברכה לא בעי שום שינוי, וכתב דהפוסקים לא ס"ל כן, אלא גם לריבר"י בעי שינוי סדר.

אבל רבנו כאן סובר שיטה מחודשת בדין אף מבוארת בסברא, דאדרבה כל היתר שינוי סדר ברכה, מהני דוקא לרבי, דהחיוב בנתינה, ומהני שינוי בנתינה, אבל לריבר"י החיוב בגיבול, והוא לא שינה בגיבול, אלא ע"כ מערב באצבעו, [ובאמת לריבר"י סגי בשינוי זה שעושה בגיבול, ומה דהצריך לשנות בסדר הוא בשביל הפוסקים כרבי].

ואמנם התרוה"ד יחידאה בזה, [וכ"כ חזו"א נ"ח ס"ק ה'] דבחי' רמב"ן כתב בהדיא דשינוי זה של סדר הנתינה ברכה מרוויח, גם לריבר"י דשוב אפי' במרובה מגבלין, וכן מבואר ממש"כ הרי"ף והרא"ש דהלכה כריבר"י, ובתר הכא הביאו דברי הגמ' כאן דשוין שבוחשין, וכדמפרש דמשנה בסדר הנתינה, ולכאורה הוא מיותר למאי דקי"ל כריבר"י ואפי' עבה שרי לגבל מעט מעט, וכבר תירץ הרמב"ן במלחמות ובחידושיו דהביאוהו כדי שנלמד ברכה מהני גם שינוי בסדר הנתינה ואפי' במרובה, וכ"כ הרשב"א, וכן הוא בהדיא בטור דבעבה משנה מעט מעט וברכה אפי' במרובה אם משנה בסדר הנתינה. וכ"כ המ"מ "ולדברי הכל מותר לבחוש מן הרכה כל צרכו ע"י שנוי בנתינת החומץ באחרונה, ולדברי ר"י בר"י אפי' בעבה", ובאמת הב"י הבין בלשונו דר"ל דלריבר"י אף בעבה מהני שינוי סדר, וא"כ כ"ש דמהני ברכה, אבל בזה חלקו התו"ש וחזו"א לא נתכון לזה הב"י, אלא בעבה בעי שינוי דמעט מעט, אבל מ"מ ברכה ודאי מבואר בלשונו דמהני לריבר"י.

וע"ע בר"ח לגבי שתיתא דכתב דבעי עוד לשנות בגיבול שתי וערב, ובביאור הלכה ד"ה סי"ד ד"ה שמא, שכתב דהוא דבר חדש, ומה שהערנו שם דמאי שנא מדברי התרוה"ד.

עוד יש להעיר דלפי מש"כ בביאור הלכה שכ"א ד"ה אין מגבלין דאפילו לרבי דמחייב על נתינת מים, מ"מ אם נתן מים מע"ש וגיבל אח"כ בשבת חייב, דיש לישה אחר לישה כה"ג, ע"ש שהאריך, א"כ באמת מה שהקשנו לריבר"י קשה נמי לרבי, דהרי אפי' נתן מים מער"ש חייב על הגיבול, א"כ ה"ה שינה בנתינת מים יתחייב על הגיבול, ושוב היכא מהני שינוי בנתינה להתיר הגיבול כדרכו. [ובאמת שיש לקבוע מזה שהתרומת הדשן שנקט פשוט דלריבר"י לא מהני השינוי בסדר הנתינה, ויקשה למה לרבי מהני הרי גם הגיבול סיבת חיוב כמש"כ הביה"ל, וע"כ דהתרוה"ד חולק על הביאור הלכה ועל הרא"ש ביצה שמוכח כדבריו, וס"ל דלרבי אין מחייב על גיבול דאין לישה אחר לישה, וצ"ע. ובלא"ה כן מבואר בתרוה"ד בראש הסימן, כמש"כ לעיל]. - ומה שיש לדחות על סברתו איך מהני שינוי סדר לריבר"י דהחיוב על הגיבול מבואר אצלנו בדרכי ברוך בס"ד ע"ש.

לש סימן ג

טור ושו"ע ונו"כ הלכות לישה

ענף א – קלי ושתיתא [שכא סי"ד]..... צב
טור אורח חיים הלכות שבת סימן שכא..... צב
בית יוסף אורח חיים סימן שכא..... צב
ב"ח אורח חיים סימן שכא..... צב
דרישה אורח חיים סימן שכא..... צג
שולחן ערוך סימן שכא סעיף יד..... צג
ט"ז סימן שכא סעיף יד [ס"ק יא]..... צג
חק יעקב סימן תעג ס"ק כו..... צג
עולת שבת סימן שכא סעיף יד..... צג
מגן אברהם סימן שכא סעיף יד..... צג
נתיב חיים סימן שכא סעיף יד..... צד
תוספת שבת סימן שכא סעיף יד..... צד
פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא סעיף יד [ס"ק יא]..... צד
פרי מגדים אשל אברהם סימן שכא סעיף יד [ס"ק יז-יט]..... צד
מחצית השקל סימן שכא סעיף יד..... צה
מאמר מרדכי שכא [סעיף יד] ס"ק ט..... צו
אליה רבה סימן שכא ס"ק יט - כ..... צו
בית מאיר אורח חיים סימן שכא..... צו
נשמת אדם כלל יט..... צו
משנה ברורה סימן שכא סעיף יד..... צח
ביאור הלכה סימן שכא סעיף יד..... ק

ענף ב – שום שחלים וחרדל [שכא סט"ו סט"ז]..... קא
טור אורח חיים סימן שכא..... קא
בית יוסף אורח חיים סימן שכא..... קא
ביאורי מהרש"ל לטור שכ"א..... קא
דרכי משה הארוך שכא ג..... קא
ב"ח אורח חיים סימן שכא..... קב
דרישה אורח חיים סימן שכא ס"ק ד..... קב
שולחן ערוך סימן שכא סעיף טו - טז..... קד
ט"ז סימן שכא סעיף טו- טז [ס"ק יב - יג]..... קד
עולת שבת סימן שכא..... קה
מגן אברהם סימן שכא סעיף טז..... קו
פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא סעיף טו [ס"ק יב]..... קו
פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכא ס"ק כב..... קז
אליה רבה שכא..... קז
מחצית השקל אורח חיים סימן שכא ס"ק כא..... קז
ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף טז..... קז
דמשק אליעזר על ביאור הגר"א..... קח
משנה ברורה סימן שכא סעיף טו..... קח
שער הציון סימן שכא..... קח
משנה ברורה סימן שכא סעיף טז..... קח
שער הציון סימן שכא..... קט
ביאור הלכה סימן שכא סעיף טו..... קט
ביאור הלכה סימן שכא סעיף טז..... קט
ביאור הלכה סימן שיט סעיף יז..... קי

ענף ג – מורסן [שכד ס"ג]..... קי
טור אורח חיים הלכות שבת סימן שכד..... קי
בית יוסף אורח חיים סימן שכד..... קי
דרכי משה אורח חיים סימן שכד..... קיא
שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכד סעיף ג..... קיב
ט"ז אורח חיים סימן שכד סעיף ג..... קיב
פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן שכד ס"ק א..... קיב
תוספת שבת שכד ס"ד [ס"ק ד]..... קיג
מגן אברהם סימן שכד ס"ק א..... קיד
פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכד ס"ק א..... קיד
ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכד סעיף ג..... קטו
משנה ברורה סימן שכד סעיף ג..... קטו
שער הציון סימן שכד..... קטו
ביאור הלכה סימן שכד סעיף ג..... קטו

ענף ד – קטמא ביו"ט [תקז]..... קטז
טור אורח חיים הלכות יום טוב סימן תקז..... קטז
בית יוסף אורח חיים סימן תקז..... קטז
מגן אברהם סימן תקז ס"ק טז..... קטז
פרי מגדים אשל אברהם סימן תקז ס"ק טז..... קטז
מחצית השקל אורח חיים סימן תקז ס"ק טז..... קטז

ענף א – קלי ושתיתא [שכא סי"ד]

טור אורח חיים הלכות שבת סימן שכא

קמח של קליות שנתייבש בתנור ועושין ממנו שתיתא אם היא עבה אסור[1] לגובלה הרבה ביחד אלא מעט מעט[2], ואם היא רכה מותר לגובלה הרבה ביחד ע"י שינוי, ומהו השינוי שיתן קמח תחלה ואח"כ חומץ, שבחול דרך ליתן החומץ תחלה.

בית יוסף אורח חיים סימן שכא

יד קמח של קליות שנתייבש בתנור וכו'. בפרק מי שהחשיך (קנה:) תנו רבנן אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין, מאן יש אומרים אמר רב חסדא רבי יוסי ב"ר יהודה היא, והני מילי הוא דמשני, היכי משני אמר רב חסדא על יד על יד, ושוין שבוחשין את השתית בשבת ושותין זיתום המצרי, והא אמרת אין גובלין, לא קשיא הא בעבה הא ברכה, והוא דמשני, היכי משני, אמר רב יוסף בחול נותן את החומץ ואחר כך נותן את השתית, בשבת נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ.

ופירש רש"י קלי. קמח של תבואה שנתייבש כשהן קליות בתנור, ועושין ממנו שתית משמן ומים ומלח שמערבין בו: רבי יוסי ב"ר יהודה היא. דאי רבי לא מהני ליה שינוי דמנתינת מים מיחייב, ואפילו במידי דלאו בר גיבול כדאמרן גבי מורסן, אבל לרבי יוסי ב"ר יהודה דאמר עד שיגבל, הכא גובלין כלאחר יד כדמפרש ואזיל: שבוחשין. בתרווד דהיינו גובלין: בעבה. אין גובלין: ברכה. בוחשין שאין זו לישה.

ועל יד על יד **פירש חרי"ף (סז:) מעט מעט**, ופסקו הרי"ף והרא"ש (סי' ג) הלכה כרבי יוסי ב"ר יהודה.

ומשמע מגירסת הגמרא ומדברי רש"י דזהו שתית זהו קלי. ולפי זה על יד על יד שרי לגבל לגמרי אפילו בעבה, וברכה שרי אפילו טובא, והוא שיתן השתית תחלה ואחר כך יתן את החומץ, וכן כתב הר"ן (שם ד"ה ושוין), וכך הם דברי רבינו, וכן כתב הרב המגיד בפרק כ"א (הל"ג) בשם הרמב"ן (קנו ד"ה גובלין) והרשב"א (חי' שם), **אלא שחידש לומר[3] דלרבי יוסי ב"ר יהודה בעבה נמי מותר אפילו טובא, וזהו שיתן השתית תחלה ואחר כך יתן את החומץ**, דכי מקשינן[4] והאמרת אין גובלין, היינו דקתני רישא אין גובלין דרבי, והכא קתני ושוין שבוחשין, וקשיא דרבי אדרבי, ושני קלי דרישא בעבה שתית דסיפא ברכה, ולדברי הכל מותר לבחוש מן הרכה כל צרכו על ידי שינוי בנתינת החומץ באחרונה, ולדברי רבי יוסי ב"ר יהודה אפילו בעבה[5].

אבל הרמב"ם כתב בפרק כ"א (שם) וזה לשונו מגבל חייב משום לש, לפיכך אין מגבלין קמח קלי הרבה שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי, ומותר לגבל את הקלי מעט מעט, אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה, שהרי הוא כחול, והיא הנקראת שתית, מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת, והוא שיהיה רך, אבל קשה אסור מפני שנראה כלש, וצריך לשנות כיצד נותן את השתית ואחר כך נותן את החומץ עכ"ל, הרי שפירש דשתית לאו היינו קלי[6], וכתב הרב המגיד שנראה שאינו גורס והא אמרת אין גובלין, אלא והא תניא אין גובלין ע"כ. ורבינו ירוחם כתב בחלק ט' (ני"ב עט ע"ג) כעין דברי הרמב"ם דמפליג בין שתית לקלי, אלא שנראה מדבריו דזיתום המצרי היינו שתית, ואינו במשמע לישנא דגמרא:

ב"ח אורח חיים סימן שכא

ו קמח של קליות וכו'. בפרק מי שהחשיך (ריש דף קנ"ו) פליגי בה רבי ורבי יוסי ב"ר יהודה, דלרבי דאמר בין בקמח דבר גיבול הוא ובין במורסן דלאו בר גיבול הוא מיד שנותן מים לתוך הקמח או לתוך המורסן חייב דנתינת מים זהו גיבולו, הוא הדין בקלי, דקמח שעושין ממנו לאו בר גיבול הוא, אלא עושין מאכל שתיתא משמן ומים ומלח שמערבין בו והוא קימחא דאבשונא נמי לרבי מיד שנותן המים לתוכו מיחייב ולא מהני ליה שינוי, אבל לרבי יוסי ב"ר יהודה דהלכה כמותו דבנתינת מים בקמח אינו חייב עד שיגבל, ובמורסן דלאו בר גיבול הוא יכול ליתן מים למורסן, דכיון דלאו זהו גיבולו לאו מידי עביד, אבל בקימחא דאבשונא דאם עושין השתיתא עבה דומה ללישה דבקמח גמור, הילכך אם השתיתא עבה דמיחזי כלישה ואתי למיטעי לעשות גיבול בשאר קמח גזרינן בהך שתיתא דאסור לגבלה אלא על ידי שינוי גמור דהיינו על יד על יד פירוש מעט מעט, אבל כשהשתיתא רכה דאינו דומה ללישה כלל מותר לגבלה אפילו הרבה ביחד, מיהו קצת שינוי צריך שיתן קמח תחלה:

ואיכא להקשות דבהך ברייתא דפליגי בה קתני הכי אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין, מאן יש אומרים [אמר רב חסדא] רבי יוסי ב"ר יהודה היא, והני מילי דמשני על יד על יד, ושוין שבוחשין את השתיתא [ופירש רש"י] בתרווד דהיינו גובלין, ומשמע דסיפא דהך ברייתא היא דפליגי בה, ופריך והאמרת אין גובלין, לכאורה משמע דהכי קשיא ליה, היאך קאמר רבי יוסי ב"ר יהודה גובלין, והא איהו אין גובלין קאמר, ומשני לא קשיא הא דקאמר אין גובלין בעבה והא דקאמר גובלין ברכה, והני מילי דמשני דנותן את השתיתא ואחר כך נותן את החומץ, דקשיא טובא מאי ושוין שבוחשין את השתיתא, הלא לרבי אין גובלין כלל דנתינת מים זהו גיבולו ולא מהני ליה שינוי, ותו קשה דמעיקרא אברייתא דתני בה ויש אומרים גובלין דמוקמינן לה ברכה קאמר דמשני על יד על יד ובברייתא דפריך מינה דקאמר רבי יוסי ב"ר יהודה דאין גובלין דמוקמינן לה בעבה קאמר דמשני דנותן את השתיתא תחלה ואחר כך נותן את החומץ ורבינו כתב בהיפך דבעבה משני על יד על יד וברכה משני דנותן הקמח תחלה דהיינו השתיתא:

ולכן נראה ודאי דאמאי דתני בסיפא ושוין שבוחשין דמשמע דרבי נמי מודה שבוחשין פריך והא אמרת אין גובלין והיינו הך דקתני ברישא אין גובלין דרבי היא וקשיא רישא אסיפא ומשני דרישא דפליגי בה מיירי בעבה וסיפא דבוחשין בתרווד דרבי נמי מודה בה ברכה ועל ידי שינוי דנותן את השתיתא ואחר כך החומץ ורישא דפליגי בה בעבה לרבי אין גובלין אפילו על ידי שינוי דכבר נתחייב בנתינת מים ואפילו גבי מורסן כשהיא עבה מיחייב מיד בנתינת מים אבל לרבי יוסי ב"ר יהודה אפילו בעבה מותר לגבלה על ידי שינוי על יד על יד וסיפא דקתני ושוין שבוחשין דאף רבי מודה שמותר לגבל בתרווד היינו ברכה ועל ידי שינוי שנותן הקמח תחלה דלא אמר רבי נתינת המים זהו גיבולו ולא מהני שינוי בין בקמח בין במורסן אלא בעבה והכי משמע מפירוש רש"י שכתב וזה לשונו בעבה. אין גובלין: ברכה. בוחשין שאין זו לישה עכ"ל אלמא דמאן דפריך הוה קשיא ליה סיפא דקתני ושוין שבוחשין אברישא דקתני אין גובלין ומשני עלה לא קשיא הא בעבה קתני רישא אין גובלין הא ברכה קתני סיפא בוחשין דרבי נמי מודה ברכה ועל ידי שינוי דנותן את השתיתא ואחר כך נותן את החומץ והכי נמי סבירא ליה לרבי יוסי ב"ר יהודה ברכה כדקתני ושוין שבוחשין ולא פליגי אלא בעבה וכדפרישית:

והלכה כרבי יוסי ב"ר יהודה דאף בעבה גובלין ועל ידי שינוי על יד על יד וכן פירש הר"ן והיינו כמו שכתב רבינו וכל זה לפי פירוש רש"י וכל הפוסקים דמפרשים דזהו שתיתא זהו קלי אבל מדברי הרמב"ם בפרק כ"א מבואר דבקלי דוקא דאיכא למיחש שמא יבוא ללוש גם בקמח אחר התם הוא דפליגי בה ולרבי

---

[1] כמעט מפורש דאם היא עבה אסור ע"י שינוי סדר הנתינה, ורק ברכה מהני שינוי סדר, אע"פ דהלכה כריבר"י, וזה כפשטא דגמ', ודלא כהבנת הב"י במ"מ.

[2] יל"ע למה שינה בלשונו בב' דברים, דברכה כתב תיכף דמותר בשינוי, ומפרש מהו השינוי כו', ובעבה כתוב תחילה דאסור, וכתב דמותר מעט מעט, וגם לא הקדים דמותר בשינוי ומהו השינוי כו'.

[3] הוליד זה מלשונו "ולדברי רבי יוסי ב"ר יהודה אפילו בעבה" [שמובא בב"י בסמוך, וראה הערה להלן לשונו המ"מ המדוקדק, ועי' בתו"ש תוספת הסבר בכוונת הב"י], אך התו"ש שכ"א ס"ק כ"ז והחזו"א נ"ח ס"ק ב', כתבו דלא כיון המ"מ לזה, אלא ר"ל כל ענין כדינו, עבה בשינוי דעל יד על יד, שהותר לריבר"י ולא לרבי כדאיתא בגמ', אבל שינוי הסדר אינו מתיר אלא ברכה, כפשטא דגמ'. ובאמת בלשון הרמב"ן במלחמות ובחי' וברשב"א כמעט מפורש דלא מהני שינוי סדר בעבה לריבר"י ע"ש, והרחבנו בדרכי ברוך, ע"ש גם לגבי הסברא בענין.

[4] מכאן הוא העתקת תורף דברי המגיד משנה, וז"ל [בדעת רש"י] "וכוונת הגמרא משום דרישא דברייתא אין גובלין את הקלי דברי רבי, ותירצו קלי דרישא בעבה, שתית דסיפא ברכה, ולדברי הכל מותר לבחוש מן הרכה כל צרכו ע"י שנוי בנתינת החומץ באחרונה, ולדברי ר"י בר"י אפי' בעבה".

[5] ע"כ תורף דברי הרב המגיד.

[6] ופירשו האחרונים דלדעת הר"ם לא נזכר שינוי דסדר נתינה ברכה אלא בשתית, אבל בקלי דדמי טפי לקמח לא התירו, ומיהו שינוי דעל יד הנאמר בעבה, זה ודאי מתיר גם בקלי רכה.

אין גובלין אפילו רכה וכל שכן עבה דנתינת מים זהו גיבולו ושוב לא מהני שום שינוי, ולרבי יוסי ב"ר יהודה גובלין ועל ידי שינוי על יד על יד בין ברכה בין בעבה וסיפא דתני ושוין שבוחשין את השתיתא שתיתא לא זהו קלי אלא תבואה שלא הביאה שליש דרבי מודה בה שגובלין אותה ופריך מדתניא בעלמא דאין גובלין את השתיתא ומשני לא קשיא הא בעבה הא ברכה דברכה שוין שבוחשין אפילו הרבה ביחד ועל ידי שינוי דנותן את השתיתא תחלה וכו' וכן פסק בשלחן ערוך (סי"ד):

דרישה אורח חיים סימן שכא

[ג] אם היא עבה אסור לגבלה הרבה ביחד אלא מעט מעט. בתרומת הדשן סימן נ"ג נתבאר והביאו בית יוסף בסמוך (עמ' תמו ד"ה וכתוב) דבלילתו עבה לא מהני מה שיתן המשקה תחלה או אחר כך, דכיון דהיא עבה חשיבא לישה גמורה, ואף שכתב הרשב"א[7] והביאו בית יוסף (ד"ה ועל) דלרבי יוסי ב"ר יהודה אפילו בעבה מותר אפילו טובא ובלבד שיתן הקמח תחלה וכו' עיין שם.

אבל נראה פשוט דברכה מועיל שינוי מעט מעט, ואין צריך לשנות בנתינת קמח תחלה[8], וק"ל.

ואין להקשות לרבי יוסי ב"ר יהודה דקיימא לן כוותיה דסבירא ליה דנתינת מים אין זה גיבולו ואינו חייב עד שיגבל אחר כך, אם כן **מאי מהני האי שינוי דגובלה מעט מעט, כיון דמכל מקום לישה גמורה היא**, דמכל מקום **חואיל וחוא קלוי אינו מיחשב לאב מלאכה**[9], וכן הוא לשון הרמב"ם בפרק כ"א דהביאהו בית יוסף בסמוך (שם) וכ"כ בשלחן ערוך (סי"ד) ז"ל אין גובלין קמח קלי הרבה שמא יבוא ללוש קמח שאינו קלי ומותר לגבל את הקלי מעט מעט עכ"ל:

שולחן ערוך סימן שכא סעיף יד

* (נ יב'] אין מגבלין (פי' (נא) נתינת מים בקמח נקרא גיבול) קמח קלי, הרבה, * (נב) כב) שמא יבא יז ללוש (נג) קמח שאינו קלי. יח כג) ומותר לגבל את הקלי (נד) מעט מעט.

אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואח"כ טחנו אותה (נה) <יא> טחינה גסה, * יט שהרי היא כחול והיא הנקראת שתיתא, מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת; והוא שיהיה רך, אבל (נו) קשה, אסור מפני שנראה כלש. (הגה* (נז) יג'] **ומפי' כלך)** צריך לשנות. כיצד, נותן את השתיתא ואח"כ נותן את החומץ[10].

ט"ז סימן שכא סעיף יד [ס"ק יא]

(יא) טחינה גסה שהרי הוא כחול. זה שיטת הרמב"ם, והטור יש לו שיטה אחרת על פי פירש"י, וכת' הרב המגיד שכן הסכים הרמב"ן ורשב"א, ולדידהו אפילו ברישא דהיינו קמח קלי יש חילוק בין עבה לרכה, דבעבה אסור בהרבה, וברכה מותר בהרבה וע"י שינוי, ונראה דלא חש בש"ע להביא זה כיון דלא מצוי בינינו[11].

אבל נ"ל ללמוד דין א' חדש משיטת הרמב"ם, דהיינו שהקמח שעושים מטחינת מצה אפוייה שקורין מצ"ה מע"ל, ורגילים לערבו עם יין או מי דבש שקורין מע"ד, שזה אסור לעשותו בשבת אפילו ברכה, דלפי הנראה דין קמח זה כקמח הנזכר כאן טחינה גסה כו', וכאן דמותר ברכה הוא ע"י שינוי, שבחול דרך ליתן החומץ תחלה ובשבת נותן הקמח תחלה, נמצא שהשנוי הוא גלוי לכל, אבל **בקמח של מצה אין דרך ידוע מה נותן תחלה בחול כדי לידע מה חוא חשינוי, ע"כ אסו' בשבת בכל גווני** שרוצה לערב בסכין או בכף הקמח של מצה עם המשקה כנלע"ד[12]:

חק יעקב סימן תעג ס"ק כו

[כו] מעט חומץ. לשון אגודה [פסחים סימן צז], ועל השלחן מקלשין אותו, ופסח שחל להיות בשבת צריך ליתן המשקה בו מערב שבת, ואם שכח יש לעשות ע"י שינוי, דהיינו שיתן המשקה תחלה תוך הכלי ואח"כ ישים בו החרוסת. כמבואר לעיל סימן שכ"א סעיף י"ו [ובהגה], וכן כתב המ"א [ס"ק טז]. ועיין שם [סימן שכא] בט"ז ס"ק (יו"ד) [יא] דאוסר ליתן טחינת מצה אפויה לערבו עם יין או מי דבש בשבת אפילו ע"י שינוי, **ואין דבריו מוכרחים**, גם העולם אין נזהרים בזה:

עולת שבת סימן שכא סעיף יד

כב שמא יבא ללוש וכו'. כלומר אף על גב דבקמח קלי דהיינו שקולין אותו בתחלה בתנור בשעדיין בקליות ליכא משום גיבול, מכל מקום אסור ללוש הרבה משום גזירת לישת קמח שאינו קלי דאיכא בו משום לישה מדאורייתא:

כג ומותר לגבל את הקלי מעט מעט. כלומר שמתחלה כשמערב המים מותר לערב הרבה ביחד, אלא אח"כ בלישה צריך לעשות שינוי וללוש מעט מעט ולא הכל ביחד, כדי שעל ידי שינוי זה יזכור ולא יבא ללוש קמח שאינו קלוי. וכל זה כדעת הרי"ף [סז ע"ב] וסייעתו דפסק דבנתינת המים לתוך הקמח וכיוצא בו אינו חייב משום לש אלא עד שיגבל, ולפיכך אין צריך לעשות שינוי בנתינת מים כיון דליכא שם משום חשש לישה, אבל למאן דפסק כחכמים דסוברים דאפילו בנתינת המים לחוד חייב משום לש, אסור ללוש קמח קלוי כלל, דהא בנתינת המים אי אפשר לעשות שינוי כלל, ועל נתינת המים לבד חייב. וכל זה מפורש שם בגמרא [קנה ע"ב] ובפירוש רש"י ז"ל.

אכן **יש לי קצת תימה** על דברי הרמב"ם ז"ל שכתב בפ"ח מהלכות שבת [הט"ז] וזה לשונו, המגבל את העפר הרי זה תולדת דש, וכמה שיעורו כדי לעשות פי כור של צורפי זהב וכו', והנותן זרע שומשמין או זרע פשתן וכיוצא בהן במים חייב מפני שהן מתערבין וניתלים זה בזה עכ"ל, **דמשמע מדבריו דבנתינת חמים לחוד חייב במקום שנתלים זה בזה, ואין לך דבר שנתלה זה בזה כמו קמח**[13], אם כן לפי דבריו חייב עליו בנתינת המים לחוד, וכיון שחייב עליו בנתינת המים הרי אסור ללוש קמח קלוי אפילו מעט מעט דהא בנתינת המים אי אפשר לשנות, ואם כן למה פסק בפרק כ"א [הל"ג] להיתר קמח קלוי ע"י שינוי לעשות מעט וצ"ע[14]:

מגן אברהם סימן שכא סעיף יד

---

[7] כן הבין הב"י במגיד משנה במש"כ על שם הרשב"א ועוד, והתו"ש והחזו"א כתבו דהמ"מ לא נתכון לזה, נתבאר בהערה על הב"י.

[8] לכאורה הוא פשיטא ואך למותר, דכיון דמותר בעבה, כל שכן ברכה, ואולי כוונתו לרבי, דכיון שהודה ברכה בשינוי סדר, אף דהוא שינוי קל דמהני ברכה ולא בעבה [אף לריבר"י], כ"ש שיהני מעט מעט דהוא שינוי טפי [דמהני בעבה לריבר"י], אך יש בזה חידוש, דדלמא דוקא ישנוי סדר דהוא בנתינה מהני לרבי, אבל מעט מעט שהוא שינוי בגיבול לא מהני לרבי דעיקר הלישה בנתינה, [ועי' ספר בר גיבול סי' י'].

[9] עי' ביאור הלכה שכ"א י"ד ד"ה שמא דיש סברא מיוחדת בדבר קלוי שראוי לאכילה אין לישתו מלאכה אלא תיקון בעלמא, ואמנם בפשט הרמב"ם בפשטות פי' דלאו בר גיבול הוא, ולשיטתו כל לאו ב"ג דרבנן.

[10] לדעת התרוה"ד סי' נ"ג בסו"ד צריך עוד לשנות בגיבול לערב באמצע או לנענע הכלי, לשיטות [שנפסקו כאן בסתמא] שהלכה כריבר"י, [ואדרבה לריבר"י היה סגי בזה, ומה שצריך לשנות סדר הוא לרבי, כשיטות דחשו לרבי], אמנם בדברי רמב"ן וריטב"א ורשב"א מבואר דאף לריבר"י סגי בשינוי סדר בלבד, וכ"מ ברי"ף ורא"ש כמש"כ הדרישה סק"ד, וכן נראה שהסכים חזו"א נ"ח ה'.

ועי' ברמ"א סט"ז כשכתב דמהני שינוי סדר כמו בשתית, ומיירי ברכה כמש"פ האחרונים, וכתב הרמ"א דגם משנה לגבל באצבעו, והוא כדברי התרוה"ד, והרי זה בא ללמד ונמצא למד, שכתב כמו שתית, וש"מ שגם בשתית דהכא בעי גם גיבול באצבע, והרמ"א והמשנ"ב סתמו כאן ולא הזכירו דצריך שינוי בגיבול ג"כ לדעת התרוה"ד וכדברי הרמ"א בסעיף ט"ז, אבל כן נראה מוכרח, וצ"ע על רבנו המשנ"ב שדרכו בכל מקום להעמידנו בקרן אורה במשנה ברורה ובהירה וכאן שתק מלפרש, [אמנם דעת חזו"א נראה לדינא להקל דלא בעי אצבע]. – מיהו אולי זה כוונת המשנ"ב בס"ק נ"ז ע"ש מש"כ בהערה על לשונו וטוב להחמיר כו'.

[11] העירוני דצ"ע, דלכאורה לדרך פסק המחבר כרמב"ם בכל מקום שלא נחלקו עליו הרא"ש והרי"ף, פשוט דהלכה כרמב"ם בזה, דלא כרש"י ורמב"ן ורשב"א.

[12] עי' בחק יעקב סימן תעג ס"ק כו ובא"ר כאן דס"ל דבכה"ג שרי שיעשה בשינוי סדר המפורש בגמ', ועי' משנ"ב ס"ק נ"ז הביא המחלוקת ומקל וכתב דטוב להחמיר לשנות גם בגיבול, ועי' מש"כ שם בהערה, ובחזו"א כתב דמסתבר כט"ז.

[13] עי' פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא סעיף טו [ס"ק יב].

[14] עי' במאמ"ר ובפמ"ג.

יז קמח שאינו קלי. ובזה אפילו מעט מעט אסור[15]:

יח ומותר לגבל וכו'. דס"ל דנותן מים לקמח אינו חייב עד שיגבל[16], ולפיכך הכא כי משנ' בגיבול שרי, **כיון דלאו בר גיבול הוא**[17]:

יט שהרי היא כחול. הרמב"ם לשיטתי'[18] אזיל שכתב ספ"ח המגבל באפר[19] ה"ז תולדת לש, ואין גיבול בעפר ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהן, והראב"ד חולק וכ' ואינו כן שלא אמרו אפר אינו בר גיבול אלא שאינו מחוסר גיבול, ובנתינת מים לבדו חייב ע"כ, וכ"ד האחרונים [מ"מ].

עסקי' תק"ז, וסימן ש"מ סי"ב:

ונ"ל דאסור להשתין על טיט משום גיבול, עסי' ש"ך סי"ד[20]:

נתיב חיים סימן שכא סעיף יד

(שו"ע סעיף יד) פירוש נתינת מים וכו'. נמחק הפירוש. ונ"ב, טעות הוא, דהא לקמן סימן שכ"ד [סעיף ג] תני אין גובלין מורסן ונתינת מים מותר. אלא הכא קרי גיבול מה שמתערב ולש:

(מג"א ס"ק יז) מעט מעט אסור. נ"ב, לאו דוקא, אפילו אם הוא כגרוגרת **חייב**, ומכל מקום לא גזרינן במעט מעט בקלי כיון דמשני:

[15] לדעת הנשמ"א והמחצה"ש חיובא נמי איכא, דמעט מעט לאו שינוי הוא, אלא היכר שלא יבא לגבל קמח שאין קלי, ולדעת הפמ"ג והתו"ש ליכא חיובא, דמעט מעט הוא שינוי, [וכ"ז לדעת הרמב"ם כדלהלן].

[16] זה מבואר בגמ' דלרבי דחייב בנתינת מים אין להתיר בשינוי זה, ופי' רמב"ן וריטב"א [ועי' רש"י ורש"ל] דבנתינה לא שייך שינוי.

[17] דלאו בר גיבול, אין איסורו אלא דרבנן, לשיטת הרמב"ם, וכי עביד מעט מעט שרי, י"א משום שינוי וי"א משום היכר וכנ"ל בהערה, אמנם לדעת החולקים על הר"ם דלאו בר גיבול מה"ת, למפרשים דפסקו כאביי דכבר הנתינה אסורה, ע"כ קלי חשיב בר גיבול, [דאל"כ כבר הנתינה אסורה ובנתינה אין שינוי כנ"ל בהערה קודמת], ואעפ"כ שרי בשינוי, [להפמ"ג שינוי דמעט מעט מתיר בשל תורה, וה"ה בקמח, ולהביאור הלכה שאני קלי דהוא דרבנן מצד אחר], ולמפרשים דפסקו כרב יוסף, רק מפרשים בו דבגיבול אסור מה"ת, עכ"פ ש"מ דלאו דוקא מצד דלאו בר גיבול, וה"ה בבר גיבול, [אך לביאור הלכה דוקא בקלי דהוא דרבנן מצד אחר].

[18] הנה הדין מפורש בגמ' לגבי דבר הנקרא שתית, דשרי ברכה בשינוי סדר, ובגי' שלפנינו נראה דשתית הוא קלי שנזכר קודם שהוא קמח קליות, והר"ם העמידו בתבואה שלא הביאה שליש בטחינה גסה, וכתבו ז"ל דאית ליה גירסא אחרינא, וכאן כתב המג"א דהרמב"ם לשיטתו בדין לאו ב"ג.

ויל"ע בכוונתו, אפשר לפרש דס"ל דלחולקים על הר"ם בדין לאו ב"ג דחייב, א"א להם לפרש דשתית הוא טחינה גסה כחול, דא"כ הוא לאו ב"ג בודאי, כמש"כ הר"ם גבי חול הגס, ושוב אין להתיר בשינוי זה, ויתפרש כדעת המפרשים דלחולקים על הר"ם היינו דקי"ל כאביי דלאו ב"ג חייב נתינת מים, [ולא כנשמ"א וחזו"א דהל' כרב יוסף דחייב רק בגיבול], ושוב לא מהני שינוי, [כשם שאמרו בגמ' מאן י"א ריבר"י, דאילו לרבי דחייב מנתינת מים א"א לשנות, וה"נ אף לריבר"י אליבא דאביי דלאו בר גיבול חייב מנתינת מים], ור"ל דע"כ הוא ענין אחר, [כפי הנראה קלי כמו לגבי עבה שהתירו מעט מעט], ובאמת בר גיבול, וכך פירשו בפמ"ג וכ"מ במחצה"ש, אך יש חידוש בשאלה זו, דהא ברכה קיימינן דבלא"ה אינו לישה, ובפשוטו הוא דרבנן, - א"כ שמא בזה ניחא להתיר בשינוי סדר, ולא אמרו בגמ' לעיל דלא מהני לרבי אלא גבי עבה בעל יד על יד, ושמא אה"נ רק דמשמע ליה דגם בשתית, יש גם את ההיתר של על יד על יד בעבה, ובזה קשיא ליה דלא יתכן.

ועוד יל"פ דבריו דלא בא לומר דהדין תלוי בין הרמב"ם לחולקים, אלא לומר דהר"ם שכתב דהוא קולא מיוחדת משום שהוא טחינה גסה, ובאמת נקט דבקלי אין היתר של רכה בהרבה בשינוי סדר, הוא לשיטתו דלאו בר גיבול פטור, גם מה שסיים דעבה אסור משום גזירה לשיטתו, דלחולקים הוא מה"ת, אבל מיהו הדין דין אמת בלא"ה דשרי רכה בכל גוונא, ועי' בביאור הלכה שהעתיק לשון המג"א ומשמע דרק לשון הרמב"ם משמע כן ולא עיקר הדין.

[הוספה: אולי יל"פ באופן שלישי, דלעולם הוא הערה הלכתית, אבל לא לומר דלראב"ד א"א להתיר בתבואה שלא הביאה שליש, ולעולם יתכן להתיר, כגון דנימא כשיטת חזו"א דגם הראב"ד לא בא לומר דמנתינת מים חייב אלא דינו כמו ב"ג דלריבר"י חייב בגיבול, אבל ר"ל דמה שהרמב"ם כתב דכל ההיתר דוקא בקמח שלא הביא שליש, ולא בקלי, מקומו לרמב"ם דלאו ב"ג מותר, וגמה הוי טפי לאו ב"ג, אבל אין לו מקום לראב"ד, דתרוויהו כחדא, דגם לאו ב"ג דינו כב"ג].

[19] צ"ל בעפר, אחרונים.

[20] עי' מפרשי מג"א ובב"מ ומשנ"ב ס"ק נ"ז ומש"כ בהערות על המשנ"ב.

תוספת שבת סימן שכא סעיף יד

כח) קמח קלי הרבה, והיינו כר"י בר"י דמתיר בשינוי דמעט מעט, אבל הרבה אסור אף לר"י בר"י משום גזירה שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי הרבה ביחד, דזה הוי מגבל ממש, אבל היכי שאינו מגבל אלא מעט מעט, תו **לא גזרינן שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי, דאה אף אם יעשה כן אין בו אלא איסורא דרבנן**[21], דגזרינן מעט מעט אטו הרבה ובקלי הוי גזירה לגזירה.

וכל זה הוא לשיטת הרמב"ם, וכתבו הב"י והט"ז בסי' שכ"ד דלדעת הראב"ד דס"ל דמה שאינו בר גיבול חמיר טפי[22], א"כ כיון **דחזינן שהתירו לגבל קלי מעט מעט אף שאינו בר גיבול**[23] כקמח שאינו קלי, מכ"ש דיש להתיר בקמח שאינו קלי לגבל מעט מעט דעדיף מיניה, וע"ש[24] שדחיתי דבריהם בשתי ידים בדברים ברורים שיש בהם ממש.

כט) מעט מעט, כבר נתבאר דהיינו לר"י בר"י דס"ל דנותן מים אינו חייב עד שיגבל, וכיון דעיקר האיסור הוא הגיבול להכי כי משני בגיבול שרי כקמח קלי, אבל לרבי דס"ל דאיסור הוא בנתינת מים לבד, ממילא אין שום חילוק בין קלי לשאינו קלי כמו שנתבאר, א"כ אסור אף בקלי אפילו במעט מעט משום גזירה אטו הרבה.

פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא סעיף יד [ס"ק יא]

(יא) טחינה. עיין ט"ז. מה שכתב במצה מע"ל דינו כתבואה שלא הביאה שליש דברכה מותר ע"י שינוי, ואין לנו מנהג ידוע בחול, הלכך אסור בשבת, עיין אליה רבה אות כ' **דהיכא דאין ידוע מותר בשבת, כמו שכתב בתרומת חדשן סימן נ"ג.**

ומעט מותר אפילו בעבה, כמו שכתב [אליה רבה] באות י"ט שם דמעט מותר אפילו עבה ובלא שינוי, יע"ש, ובתרומת הדשן סימן ג"ן כתב כן בפירוש.

ומכל מקום הר"ב בסעיף י"ו **משמע דהשמיט זה בכוונה, ודווקא שינוי ידוע מחני, הא באין ידוע אסור,** ואי"ה במ"א אות כ"ד ובט"ז אות י"ב יבואר בזה דברי המחבר בסעיף י"ד ט"ו וי"ו:

פרי מגדים אשל אברהם סימן שכא סעיף יד [ס"ק יז–יט]

יז קמח. עיין מ"א. לחר"ט [שבת כא, לג] דרבנן ע"י שינוי שרי, **ובקמח דין תורה ע"י שינוי דרבנן אסור.** אבל **להתוספות שבת ח"י א'** [ד"ה אבל][25] צריך לומר קלי בר גיבול הוא, ונקיט קלי דראוי לאכול חי בשבת, **הוא חדין קמח שאין קלוי מותר ע"י שינוי מעט מעט** לתרנגולים, עיין סימן שכ"ד [מ"א ס"ק

[21] עי' נשמ"א כלל י"ט א' שהשיג ע"ז ועי' בביאור הלכה שמיישבו [להפמ"ג שכתב כעי"ז].

[22] להבנת רבנו בסי' שכ"ד סק"ד הפי' דחייב משעת נתינה באמת, ולדחיית הנשמ"א הפי' דלעולם חייב בגיבול בלבד כרב יוסף, מ"מ בעצם הוא חמיר טפי, שלכן לאביי חייב תיכף, ורב יוסף אינו סובר כן, אבל עכ"פ הוא חמיר טפי.

[23] באמת זה לא יתכן להבנת רבנו דלשיטתם חייב מנתינה, דהא חזינן דלרבי לא התירו גיבול בשינוי, דבנתינה א"א לשנות, וה"ה לריבר"י בלאו ב"ג, וזה קרוב לתמיהת רבנו עצמו בסי' שכ"ד שמציין לזה בסמוך.

[24] עי' דבריו בסי' שכ"ד ס"ק ד' מה שתמה על הב"י במורסן, ומה שיישב הנשמ"א, ומש"כ רבנו בסוף דבריו על קמח דאין להתיר מעט מעט, וכבר הערנו שם שדעת רבנו בקמח קלי דהתירו מעט מעט לא נתבאר, וכנראה דס"ל דקמח קלי אף גיבולו מדרבנן, כמו שסובר שם לגבי מורסן, אבל סתם מאד הדברים, הן בפי' הטעם שמורסן דרבנן, והן לגבי קלי, וצ"ע.

[25] דס"ל אדרבה לאו בר גיבול חמיר טפי, דאפי' בנתינת מים חייב, [כך הבנת הפמ"ג בכ"מ דתוס' והראב"ד שחלקו על הר"ם היינו שפסקו כאביי דחייב משעת נתינה], וכיון דמנתינת מים חייב תו לא מהני שינוי, [כדאמרי' בגמ' מאן י"א ריבר"י, דאילו לרבי דחייב מנתינת מים א"א לשנות, וה"נ אף לריבר"י אליבא דאביי דלאו בר גיבול חייב מנתינת מים], וע"כ קלי חשיב בר גיבול, ואין חייב אלא בגיבול, ומהני שינוי, א"כ עכ"פ מבואר דמהני שינוי גם במידי דחיובו מה"ת.

[ביארנו כוונתו לפי לשונו שכתב דנקטינן דבר גיבול הוא, אבל גם אם נסטה מדבריו ונאמר כנשמ"א וחזו"א דתוס' וראב"ד לא פסקו כאביי, רק בפי' דעת רב יוסף דבגיבול מיהא חייב, וגם הלכה כרב יוסף, ולפי"ז אפשר להשאר דקלי לאו בר גיבול כנראה ברמב"ם, מ"מ דבר זה מוכרע עדיין דמהני שינוי גם בשל תורה, דהא לדבריהם לאו בר גיבול, גיבולו מיהו מה"ת, ושוב צ"ל דה"ה בקמח ונקיט קלי, דראוי לאכול חי בשבת].

א'. ובט"ז [כאן אות] י"ב הארכנו, ועדיין צ"ע, ובחדושינו [ראש יוסף שם יז, ב ד"ה משנה; יח, א מד"ה דע] כתבנו באורך:

יח ומותר. עיין מ"א. כרבי יוסי ברבי יהודה שבת קנ"ה [ע"ב], ואף בלאו בר גיבול שרי לרבי יוסי ברבי יהודה נתינת מים, וכי משני בגיבול מעט מעט שרי, כיון דלאו בר גיבול (לא) מהני מעט, כבאות הקדום:

יט שהרי. עיין מ"א. הר"מ פרק ח' הלכה י"ו המגבל עפר תולדה לש (טעות סופר אפר) כו', ואפר וחול הגס אין בו גיבול מן התורה כלל, וממילא נותן מים לכתחלה שרי. אבל הראב"ד חולק, וכן נראה דעת התוספות [שבת] ח"י א' ד"ה אבל, **דברי אביי [שם] לא נדחין**[26], ומורסן בר גיבול הוא[27], ואפילו הכי נותן מים לכתחלה[28], ועיין סימן שכ"ד [סעיף ג][29].

וקלי צריך לומר לדידהו נמי הכין הוא דבר גיבול, והוא שתיתא[30], הא תבואה שלא הביאה שליש אדרבה מגרע גרע, דכחול הגס הוא, ובנתינת מים חייב לכולי עלמא[31] ולא מהני שינוי, דגיבול וודאי[32].

ושלש מחלוקת בדבר, דיעה ראשונה, דעת הר"מ כרבי יוסי ברבי יהודה [שם], ואפר דלאו בר גיבול אף בגיבולו לית איסור תורה. ויש אומרים בסעיף י"ו, בעל התרומה [סימן רכ] כרבי. ודיעה שלישית, כרבי יוסי ברבי יהודה וכאביי[33], דלא נדחו דבריו, ובחדושינו [ראש יוסף שם מד"ה דע] הארכנו.

והראה לסימן תק"ז [ס"ק] י"ו, דאף לתוספות והראב"ד ז"ל אפילו הכי קטמא עם מים שרי אוכל נפש.

ואני תמה מה שכתב האדון[34] ז"ל שם למאן דאמר לאו בר גיבול חייב במים, בסימן שכ"ד סעיף ג', דיש אוסרים שם הוא בעל התרומה וכרבי, אבל דעת התוספות והראב"ד ז"ל לא הוזכר לא בכאן ולא בסימן שכ"ד, ואי"ה בסימן שכ"ד [משבצות זהב אות ב] יבואר.

---

[26] דעת הפמ"ג כאן מפורשת, לפרש את דברי תוס' והראב"ד דחלקו על הר"ם והרי"ף ורש"י, וס"ל דלאו בר גיבול חמיר טפי, דר"ל דהלכה כאביי דחייב בנתינה, [וכן דעתו בכל מקום, אבל הנשמ"א וחזו"א ביארו דר"ל דלאו בר גיבול סיבת חומרא, ולא מצינו בה סיבת קולא, וממילא לרב יוסף נמי חייב עכ"פ בגיבול, ולעולם י"ל דכך הלכה ולא כאביי דבנתינה חייב].

[27] כן כתבו תוס' שם, כלפי ליישב שהגמ' לא סתרה את אביי מהא דמורסן דחזינן דלאו ב"ג ג"כ שרי נתינה לריבר"י, ורבנו צריך לזה גם להלכה לבאר טעם ההיתר בשינוי, דכיון דס"ל בפשט הראשונים דפוסקים להלכה כאביי, הרי לאו בר גיבול חמיר טפי, דאפי' בנתינת מים חייב, וכיון דמנתינת מים חייב תו לא מהני שינוי, [כדאמרי' בגמ' מאן י"א ריבר"י, דאילו לרבי דחייב מנתינת מים א"א לשנות, וה"נ אף לריבר"י אליבא דאביי דלאו בר גיבול חייב מנתינת מים], וע"כ מורסן חשיב בר גיבול, ואין חייב אלא בגיבול, ומהני שינוי.

[ביארנו כוונתו לפי לשונו שכתב דנקטינן דבר גיבול הוא, אבל גם אם נסטה מדבריו ונאמר כנשמ"א וחזו"א דתוס' וראב"ד לא פסקו כאביי, רק בפי' דעת רב יוסף דבגיבול מיהא חייב, וגם הלכה כרב יוסף, ולפי"ז אפשר להשאר דקלי לאו בר גיבול כנראה ברמב"ם, מ"מ דבר זה מוכרע עדיין דמהני שינוי גם בשל תורה, דהא לדבריהם לאו בר גיבול, גיבולו מיהו מה"ת, ושוב צ"ל דה"ה בקמח ונקיט קלי, דראוי לאכול חי בשבת].

[28] אבל להר"ם דמורסן דרבנן אף בגיבולו, י"ל דלכן לא גזרו נתינה דהוי גזירה לגזירה, כמש"כ המ"מ פ"ח משבת, [וכעי"ז דעת הרי"ד והירטב"א דף קנה ע"ב].

[29] ע"ש בב"י ובט"ז סק"א ועוד.

[30] פי' וגם שתיתא שנאמר בהמשך דמודה בו רבי, ומוקמינן ברכה בשינוי סדר, הוא ג"כ קאי על קלי, כנראה ברש"י, ובר גיבול הוא כנ"ל, ועי' בהערה להלן בסמוך.

[31] כשיטתו בכ"מ דפשט הראשונים לפסוק בלאו בר גיבול דחייב בנתינה.

[32] בא לבאר ד' המג"א שכתב דהרמב"ם שפי' דין שתית דסיפא, דהינו היתר רכה בשינוי סדר, בתבואה שלא הביאה שליש שנטחנה גס, לשיטתו דלאו ב"ג פטור, דלחולקים וס"ל דבלאו ב"ג חייב מנתינת מים [להבנתו כנ"ל], לא הותר. ולכאורה יל"ע דלמא שתית לאו בר גיבול, ומ"מ רכה לעולם דרבנן, וכי משני בנתינה מותר, ורק כלפי קלי שהותר בעבה על יד על יד, ע"כ דהוא בר גיבול, דאי בבר גיבול איך הותר עבה, הרי אמרו בגמ' דלרבי לא מהני וה"ה לריבר"י בלאו ב"ג. ואולי אה"נ דרכה מותר גם בלאו ב"ג בשינוי, אך משמע ליה דשתית הובא לבי מדרש להוסיף קולא ברכה, אבל בעבה נמי משמע דמותר כפי שאמרו קודם בקלי בעל יד על יד, וכלפי זה מגביל דע"כ הוא ב"ג.

[33] כשיטתו בכ"מ דהראשונים שחלקו על הר"ם משום דפסקו כאביי וכנ"ל.

[34] המג"א שם [תק"ז ט"ז].

ובסימן ש"מ זרע פשתן י"ל בר גיבול הוא, וכיון גם כן לקושית העולת שבת [ס"ק כג] הביאותיו בט"ז [אות יב], ומשום הכי הקדים תק"ז לסימן (שכ"ד) [שמ].

ומה שכתב דאסור להשתין בטיט, היינו **דבר גיבול מן התורה, אסור נותן מים לחוד, לחר"מ ז"ל**[35], דווקא קלי שאי אפשר לבוא לידי איסור תורה מותר נותן מים, ובעפר תיחוח נמי, ובטיט אף בקשה, כי נימוח הוא, וצ"ע, ופסיק רישיה הוה.

כלי שרוקק בו ורוחץ פיו בשבת צ"ע בזה (באפר) [בעפר] ואף בחול הדק או גס לתוספות והראב"ד, פסיק רישיה דלא ניחא, גם זה צ"ע:

מחצית השקל סימן שכא סעיף יד

(יז) קמח כו'. ובזה אפילו מעט כו'. דע, דבדף קנ"ה ע"ב תנן נותנין מים למורסן אבל לא גובלין, ואמר אביי אמריתי קמיה דמר מתניתין מני, ואמר לי רבי יוסי בר יהודה, דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן המים האחרון חייב דברי רבי, דסבירא ליה נתינת מים הוי גיבולו וחייב משום לש, רבי יוסי בר יהודה אומר עד שיגבל, אבל על נתינת מים לחוד פטור, דנתינת מים לאו היינו גבולו. ופריך ממאי, דילמא עד כאן לא אמר רבי יוסי ברבי יהודה עד שיגבל אלא בקמח דבר גיבול הוא, אבל מורסן דלאו בר גיבול מודה דנתינת מים הוי גבולו, ומשני לא סלקא דעתך, דתניא בהדיא אין נותנים מים למורסן דברי רבי, רבי יוסי בר יהודה אומר נותנים מים למורסן. וקמח קלי דין מורסן יש לו, דאיתא שם תנו רבנן אין גובלים את הקלי ויש אומרים גובלין, ואמרינן מאן יש אומרים, ואמר רב חסדא [שם קנו, א] רבי יוסי ברבי יהודה היא, ופירש רש"י [ד"ה רבי יוסי] דלרבי ניהו דקלי לאו בר גבול מכל מקום חייב על נתינת המים, אבל לרבי יוסי ברבי יהודה כיון דעל נתינת המים אינו חייב וגם הוא לאו בר גיבול ולכן תני גובלין.

ויש בזה מחלוקת הפוסקים, דיש פוסקים כרבי יוסי ברבי יהודה, וכן פסק הרמב"ם [שבת כא, לג] וכן פסק בשו"ע, אבל יש פוסקים כרבי.

עוד יש מחלוקת בין הרמב"ם, והראב"ד ותוספות. דבדף (י"ח) [יז] [ע"ב] תנן בית שמאי אומרים אין שורין דיו וסממנים אלא כדי שישורו מבעוד יום, ואמרינן [שם יח, א] מאן תנא נתינת מים לדיו זו הוא שרייתן, ופירש רש"י [ד"ה מאן תנא] אף על פי שלא גיבל כו' וחייב משום לש, דהא מתניתין ליכא גיבול ואפלגו בה מבעוד יום, מכלל דבשבת חייב חטאת, [ע"כ], אמר רב יוסף רבי היא, דתניא אחד נותן את הקמח כו' רבי יוסי ברבי יהודה אומר עד שיגבל, אמר ליה אביי דלמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי ברבי יהודה אלא בקמח דבר גיבול אבל דיו דלאו בר גיבול מודה רבי יוסי ברבי יהודה דנתינת מים הוי גבולו, והשיב הא תניא דגם באפר פליג רבי יוסי ברבי יהודה והא אפר לאו בר גיבול, ודחי דלמא ר"ל עפר, דבר גיבול, **ונשאר סברת אביי** דמידי דלאו בר גיבול מודה רבי יוסי ברבי יהודה. אמנם כיון **דבדף קנ"ח דחי חש"ס הא סברא**, דמצינו דאפילו מורסן וקלי דלאו בר גיבול פליג רבי יוסי ברבי יהודה, וסבירא ליה להרמב"ם [שם ח, טז; שם כא, לד] דסוגיא דדף קנ"ה עיקר ולרבי יוסי ברבי יהודה אין חילוק, ואפילו במידי דלאו בר גיבול פליג. אבל התוספות [שם יח, א ד"ה אבל] סבירא להו דשני הסוגיות אמיתים, וג' ענינים יש, קמח הוא ודאי בר גיבול, ומורסן וקלי נגד קמח הוי אינו בר גיבול אבל מכל מקום בר גיבול הוא, ובזה הוכיח הש"ס דף קנ"ה דגם במורסן וקלי פליג רבי יוסי ברבי יהודה, אבל דיו ואפר דלאו בר גיבול כלל **נשארה חסוגיא דדף י"ח דמודה רבי יוסי ברבי יהודה**[36], וכן דעת הראב"ד [בהשגות שם ח, טז]. ואמרינן שם דף קנ"ה [וקנו, א] דגם לרבי יוסי ברבי יהודה דסבירא ליה גובלין דקלי מכל מקום בעי שינוי. ובזה יתבארו דברי שו"ע ומ"א.

---

[35] אבל לשא"ר דמורסן דאוריתא, ואעפ"כ התירו נתינת מים, ש"מ דלא גזרו או דהתירו במקום צורך שבת, ושוב שרי להשתין, [ולחולקים ופוסקים כרבי הוי דאורייתא], ועי' משנ"ב ס"ק נ"ז ומש"כ בהערות שם.

[36] לדעת הנשמ"א והחזו"א לא נשאר דמודה ריבר"י כאביי, דנקטינן כרב יוסף, רק בפי' דרב יוסף חלוקים על הר"ם, דנקטינן דמודה מיהא בגיבול דחייב, ומדמה לאו בר גיבול לבר גיבול.

ודברי הרב ב"י בחבורו הארוך [עמוד תמה דבור ראשון] מרפסן איגרא, וכבר עמד עליהם ספר תוספת שבת [ס"ק כז][37]:

ובזה אפילו מעט מעט אסור. דהא בר גיבול הוא, ומה לי מעט או הרבה[38]. ואף על פי כן בקלי סגי בשינוי שיגבל מעט, ותו לא גזרינן אטו קמח, כיון דאית ליה הכירא דבעי שינוי, זכור הוא ולא אתי להתיר בקמח, וכהאי גוונא מצינו טובא, ודלא כמו שכתב בספר תוספת שבת [ס"ק כח]:

(יח) ומותר כו'. דסבירא ליה. ר"ל, דפוסק כרבי יוסי ברבי יהודה:

ולפיכך הכא כי משני כו'. דאז ליכא למגזר אטו קמח:

(יט) שהרי כו'. הרמב"ם לשיטתיה אזיל. ר"ל, במה שתולה ההיתר שהוא דומה לחול ולא אתי לאחלופי בקמח, משמע דבחול גם כן מותר, היינו לשיטתו דסבירא ליה דאפילו מידי דלאו בר גיבול כלל פליג רבי יוסי ברבי יהודה וכנזכר לעיל [ס"ק יז]:

המגבל בעפר, כצ"ל:

הרי זה תולדת לש ואין גיבול באפר, [כצ"ל]:

והראב"ד חולק כו'. דסבירא ליה מידי דלאו בר גיבול כלל כמו אפר מודה רבי יוסי ברבי יהודה כנזכר לעיל [שם]:

עיין סוף סימן תק"ז. דמזה הביאו ראיה לדעת הרמב"ם, דאמרינן בביצה [לב, ב] והובא סוף סימן תק"ז קטמא שרי, פירש רש"י [שם ד"ה וקטמא] מותר ליתן מים באפר ולגבלו ולטוח פי תנור שלא יצא החום, והיינו כרבי יוסי ברבי יהודה דנתינת מים לאו היינו גבולו, וכיון דאפר לאו בר גיבול שרי לגבלו. ולדעת הראב"ד דבמידי דלאו בר גיבול מודה רבי יוסי ברבי יהודה, קשיא למה קטמא שרי. ועיין בתוספות שבת דף י"ח [שם] דמהאי טעמא פרשו האי דקטמא בענין אחר, ועיין מה שכתב מ"א בסימן תק"ז [ס"ק טז] ליישב האי דקטמא להראב"ד:

ונראה לי דאסור להשתין על טיט. וטיט הוי בר גיבול, ולרבי יוסי ברבי יהודה ודאי שרי לכולי עלמא[39], **אלא דחשש לדעת הפוסקים כרבי** דאפילו במידי דבר גיבול נתינת מים זו הוא גבולו, הביא הרב ב"י דעתם בסעיף ט"ז, ולפי זה הוא הדין בעפר אסור, דהא גם עפר בר גיבול הוא. וכן העתיק בספר אליה רבה [ס"ק כב] לשון מ"א, ונראה לי דאסור להשתין על טיט או עפר:

עיין סימן ש"כ סעיף י"ד. שמהר"ם [מרוטנבורג] התיר להשתין בשלג אף על פי שעל ידי השתן נימח השלג, כיון דאי אפשר בענין אחר, כמו שמותר לדרוס על גבי שלג [שם סעיף יג]. והרא"ש [הובא בטור שם עמוד תלז] היה נזהר. עיין שם [מחצית השקל ס"ק יז] טעם מחלוקתן. ואפשר כאן גם הרא"ש מודה, כיון דכאן איכא עוד קולא לצרף דעת הפוסקים כרבי יוסי ברבי יהודה דנתינת מים לא זה הוא גבולו:

מאמר מרדכי שכא [סעיף יד] ס"ק ט

(ט) ומותר לגבל את הקלי, הטעם משום דקי"ל כר"י בר"י דלא אמרינן נתינת מים הוי גיבולו כמבואר בש"ס הביאו הב"י וכ"פ הרמב"ם ז"ל בפכ"א, והקשה הרב ע"ש על הרמב"ם ז"ל שבפ"ח כת' דהנותן זרע שומשמין או זרע פשתן במים חייב משום לש מפני שהם מתערבין ונתלין זה בזה ע"כ, דמשמע דבנתינת מים בלחוד חייב מפני שנתלים והרי אין דבר שנתלה זה בזה יותר מקמח י"עוש.

ואני תמיה דנראה דאישתמי' מיניה דברי הטור ז"ל לקמן סוף סי' ש"מ שפסק דין זה להדיא וכ"ה בש"ע שם ע"ע, וכתב מרן ז"ל שהוא פשוט בזבחים פ' דם חטאת וכ"כ הכ"מ ז"ל, והדבר ברור שלא תלו זה בש"ס במחלוקת ר"י בר"י ור' אלא דהוי כך"ע.

ואפשר חטעם משום דדרכו בכך, ועיין בהרמב"ם שם, **ואין לנו לדמות מילתא למילתא**, ותדע שהרי בשרי' חיטי' ושעורי' במים אתו עלה מטעם זורע כמבואר לקמן סי' של"ו סי"א, ובשריית זרע פשתן נגעו בה מטעם לישה, מיהו הטעם בזה מבואר שם בפרישה ועא"ר שם:

אליה רבה סימן שכא ס"ק יט – כ

(יט) אבל קשה וכו'. הקשה בשלטי גיבורים [סז ע"א אות ג] דלמה יהא לעולם אסור בקשה, והרי שתית קל מקלי ומותר בקשה. ולי נראה **דבקלי נמי בקשה אסור** וסמוך לעיל אדהכי במכל שכן (מלבושי יום טוב סק"ה). והוא דחוק למעיין ברמב"ם גופיה, וכן הב"ח [ס"ו] פירש בפשיטות דרמב"ם מותר בקלי מעט אף בעבה, גם בגמ' דוקא בשתית מחלק בין רכה (רכה) לעבה ולא בקלי, ועוד הא לשאר פוסקים פשיטא דמותר, וכבר נודע דכל מה דנוכל למעט במחלוקת ממעטינן.

וכן **נ"ל לחיפך דרמב"ם מתיר בקלי מעט, דס"ל דגם בשתית מותר בעבה מעט, וחא דאוסר בקשה חיינו בחרבה**, ובזה ניחא ליה קושית (לתו"מ) [לחם משנה שם] ז"ל לרמב"ם דשתית וקלי שני דברים, היכא אמר ובגמ' [קנו ע"א] כתב אפינקסיה דלוי וכו' ולית חילא בידא למיסר מר' יוסי בר יהודה, הא ר"י בר יהודה לא מיירי אלא בקלי ואינהו הוי גבלין שתיתא עבה [ושתיתא עבה לכו"ע אסור] ע"כ. ולמ"ש מיושב דמיירי בשתית עבה ומועט דלא גרע מקלי כדלעיל:

(כ) תחילה. אני תמה דיש אוסרים שבסי' שכ"ד סעיף ג' הו"ל לכתבן גם כאן (מלבושי יום טוב סק"ו). ולק"מ, דיש אומרים שבסעיף ט"ז קאי אכל הנך דלעיל, וכ"מ במגא"א [ס"ק כב], אבל **בפרישה [דרישה סק"ד] מחלק בקמח קלי דשייך גבול יותר**, פסקו כולי עלמא כר"י בר יהודה דנתינת מים לא הוי גיבול, והאריך בהוכחות.

הנה הט"ז [ס"ק יב] למד דין חדש דאסור לערב בשבת של פסח קמח שעושין מטחינת מצה אפויה שנותנין ביין או מי דבש, דדמי לשתית שהוא טחינה גסה, ואף דמותר ברכה היינו ע"י שינוי, אבל בקמח זה אין ידוע מה נותן תחילה בחול כדי לידע מה השינוי ע"כ. ולענ"ד משמע בתרומת הדשן סי' נ"ג דאם אין ידוע נעשה שינוי, דמפרש הגמ' שיתן המאכל ואח"כ המשקה, ועוד דכבר כתבתי דמעט מותר בעבה ואפילו בלא שינוי, גם (בתו') [בחק יעקב] סי' תע"ג [ס"ק כו] כתב שאין דבריו מוכרחים:

בית מאיר אורח חיים סימן שכא

[מג"א ס"ק י"ט] סעיף י"ד, כתב המ"א ס"ק י"ט ונ"ל דאסור להשתין על הטיט משום גיבול. עיין סי' ש"כ סי"ד. ר"ל דשם איתא דהרא"ש הי' נזהר להשתין בשלג. ושם גופא לא נאמר אסור, והכא לדעתי אפילו אזהרה אין בו, כי שם הוי פ"ר כדאיתא שם שודאי נימוח, אבל הכא **אחרי דקי"ל כר"י חגלילי[40] דנתינת מים אינו חייב עד שיגבל א"כ אינו כלל פ"ר לגבי גיבול** וקי"ל כר"ש דדבר שאין מתכוין מותר. אך המ"א לשיטתי' אזיל בסי' שי"ד בסק"ה דאוסר פ"ר אפילו באיסור דרבנן, וה"נ **כיון דנתינת מים אסור עכ"פ מדרבנן[41] לזח גופה חזי פ"ר**, אבל מ"מ אין להחמיר ולא עדיף ממה שמתיר בעצמו בסי' רנ"ג אמירה לגוי במקום פ"ר היכי דלא מתכוין מכ"ש הכא דהרמב"ם מתיר להדיא אף בשלג, וגם לשטת הערוך פ"ר דלא ניחא לי' שרי עיין סעיף י"ח בודאי אין להחמיר בפ"ר דרבנן במקום הצורך:

נשמת אדם כלל יט

א צריך אני להאריך שראיתי לגדול אחד[42] בספרו על הלכות שבת שטעה טעות גדול וכ' בסי' שכ"א ס"ק כ"ח **דחלש קמח מעט מעט אינו אלא מדרבנן**, ושרי

---

[37] וכבר תירצום הנשמ"א והחזו"א בשופי, לדרכם הנ"ל דקי"ל כרב יוסף, והמחצה"ש לשיטתו הנ"ל.

[38] והוא מדאורייתא לשיטתו, ולשון המג"א אסור לא"ד, והנשמ"א האריך לומר כדבריו, אבל דעת התו"ש והפמ"ג דהוא מדרבנן דמעט מעט חשיב שינוי ולא רק היכר.

[39] במשנ"ב ס"ק נ"ז כתב דגם לריבר"י אסור מדרבנן, וכ"כ הפמ"ג כאן, אך רק לשיטת הרמב"ם, ויבואר בהערות על המשנ"ב שם.

[40] צ"ל כר"י ב"ר יהודה.

[41] לא ברירא כלל דיש כאן איסור דרבנן, עי' פמ"ג כאן ובמשנ"ב ס"ק נ"ז ומש"כ בהערות על המשנ"ב.

[42] "אני מגלה סודו, שהוא בעל תוספת שבת סי' שכ"א ס"ק כ"ח, וכבר כתבנו שלא טעה החכם כו'", - אג"ט ס"ק כ"ג. אמנם באמת התו"ש תמה ע"ז, [מצד אחר], ומסיק דלא התירו בקמח מעט מעט אלא בקלי, ונראה שסובר דקלי דרבנן אף בגיבולו משום איזה טעם, וסתם הדברים, ועכ"פ כן כתב הפמ"ג לקושטא לדעת התוס' והראב"ד, אבל מתוך ציון רבנו נראה שנתכון להתו"ש, מיהו בביאור הלכה העתיק שהנשמ"א תמה על הפמ"ג.

ליה מאריה כדאמרינן בשבת ע"ד וכי מותר לאפות פחות מכשיעור, ופי' רש"י **דאפא קי"ל חצי שיעור אסור מן התורה** עכ"ל, וכ"כ הרמב"ם בפ"א הלכה י"ד ובפ' י"ג הלכה כ"א, וה"נ דכוותיה אף שכוונתו ללוש סאה, ועוד שהרי החכם הזה קאי על מש"כ בש"ע דמותר לגבל קמח קלי מעט מעט, **ושם מותר אפילו חרבה גרוגרות בבת אחת** רק שלא ילוש הרבה בבת אחת כדי שיהיה לו היכר, ואין מן הצורך להאריך בזה להשיב טעותו, אך מה שדחקו לכך דלמה לא נגזור גם מעט מעט שמא ילוש קמח שאינו קלי.

ולכן מוכרחים אנו לפרש הסוגיא ודברי הש"ע ולברר השיטות, כי גם דברי הב"י בסי' שכ"ד תמוהים מאד, באמת כמו שתמה עליו הרב בעל תוספת שבת[43] וכתב שדבריו מעורבין, ואנו בעניותנו נתרץ דבריו בלא שום דוחק כלל.

וז"ל רמב"ם סוף פ"ח המגבל את העפר ה"ז תולדת לש ואין גיבול באפר ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהן עכ"ל, וכתב הראב"ד טעה בזה שהוא סובר שאם נתן בהם מים וגיבלן שאינו חייב משום לישה, ואינו כן שלא אמרו אפר אינו בר גיבול אלא שאינו מחוסר גיבול ובנתינת מים לבד חייב עכ"ל, (במ"א סי' שכ"א ס"ק י"ט נפל טעות בדפוס ונחלף אפר בעפר).

ופלוגתייהו תליא בשיטת הסוגיא בדף י"ח דאמרינן שם מאן תנא דנתינת מים זהו גיבולו, אמר ר' יוסף רבי היא דתניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן המים האחרון חייב, ר' יוסי בר' יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל, ופריך [ודילמא] עד כאן לא קאמר ר' יוסי ב"ר יהודה אלא בקמח דבר גיבול אבל במידי דלאו בר גיבול מודה לרבי, ומשני לא ס"ד דתניא א' נותן את האפר וא' נותן את המים האחרון חייב דברי רבי, ר' יוסי בר' יהודה אומר [אינו חייב] עד שיגבל (ואפר לאו בר גיבול ואפ"ה לר' יוסי ב"ר יהודה אינו חייב עד שיגבל), ודחי הש"ס דלעולם י"ל דר' יוסי ב"ר יהודה מודה באפר דלאו בר גיבול דחייב משנתן מים, והא דתני בברייתא אפר היינו עפר דהוא בר גיבול.

ובדף קנ"ה אמרי' במתני' נותנין מים למורסן אבל לא גובלין. ואמרי' בגמ' מתני' מני ר' יוסי ב"ר יהודה היא דאמר עד שיגבל, ופריך דלמא ע"כ לא אמר ר' יוסי ב"ר יהודה אלא בקמח דבר גיבול, אבל מורסן דאינו בר גיבול מודה, ומשני לא ס"ד דתניא בהדיא אין נותנין מים למורסן דברי רבי, ריבי"א נותנין מים למורסן, ע"כ.

וא"כ[44] כיון דמסקנת הש"ס דלר' יוסי ב"ר יהודה נותנין מים לכתחלה למורסן, הוכיח הרמב"ם דבמידי דלאו בר גיבול אפי' אם מגבלו פטור, דאל"כ לגזור עכ"פ נתינת מים שמא יגבל, אע"כ דל"ש בו גיבול כלל, ואפי' לגבל אינו אסור אלא מדרבנן שמא יבוא לגבל מידי דבר גיבול, ולפ"ז ע"כ הא דאי' בברייתי' א' נותן האפר כו' ר' יוסי ב"ר יהודה אומר עד שיגבל, הכי פירושו, אינו חייב עד שיהיה בר גיבול.

ופסק הרמב"ם הלכה כר' יוסי ב"ר יהודה דמתני' דפרק מי שהחשיך אתיא כוותיה, וכן פסק הרי"ף, עיין כ"ז במגיד משנה ובב"י, וכן פסק הש"ע בסי' שכ"ד אין גובלין מורסן אבל נותנים בו מים דנתינת מים ליכא למגזר מידי, דאף אם יתן מים בקמח שהוא בר גיבול ג"כ פטור עד שיגבל כר' יוסי ב"ר יהודה, ולא גזרינן שמא יבוא לגבל המורסן שהרי אף כשיגבל מורסן פטור כיון דאינו בר גיבול, רק שחכמים אסרו לגבל כדרכו שמא יבא לגבל מידי דבר גיבול, ולכן צריך שינוי שיגבל במקל כולי.

וה"ה אם רצה לגבל כדרכו מעט מעט בפחות מכדי צרכו נמי מותר כמ"ש המ"א שם סק"א בשם רמב"ן, דכיון דצריך ללוש מעט מעט הרי יש לו היכר שלא יתיר לגבל מידי דבר גיבול, וזה שכתב בש"ע בסימן שכ"א סעיף י"ד אין מגבלין קמח קלי הרבה שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי, וכתב המ"א ובזה אפילו מעט מעט אסור עכ"ל, **ואסור ר"ל מח"ת וחייב, שהרי אין זה גיבול כלאחר יד** כמו שכתב המ"א בסימן שכ"ד ס"ק א' בהדיא[45], אלא **דזה הוא גיבול כדרכו, אלא דבמידי דלאו בר גיבול מותר לגבל מעט מעט שאז יש לו היכר.**

ומה שכתב המ"א בס' שכ"א ס"ק י"ח דמעט מעט הוי שינוי בגיבול[46], **אינו ר"ל דחזי כלאחר יד, אלא כונתו דחזי היכר**, ותבואה שלא הביאו שליש דדומה לחול ולא אתי למיחלף בקמח מותר לגבל הרבה, ודוקא שיהיה רך אבל קשה אסור דנראה כלש, וכל זה ברור, ולא שייך למגזר כשילוש קמח קלי מעט שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי מעט ואז חייב, כיון דלא התרנו לו לגבל אלא מעט מעט אית ליה היכרא:

ודע מה שפירשו בש"ע אין מגבלין פי' נתינת מים בקמח נקרא גיבול, הוא טעות גמור ותלמיד טועה כתב זה, דהא הש"ע פסק כרמב"ם וכר' יוסי ב"ר יהודה דנותנין מים למורסן, וה"ה קמח קלי כיון שאינו בר גיבול.

וכל זה ברור, דלא כאותו חכם שטעה וכתב דקמח ג"כ אינו חייב אם ילוש מעט מעט, דלא חש לקמחיה, וטעה להתיר איסור דאורייתא ושרי לה מאריה:

ואמנם **שיטת הראב"ד ע"כ מוכח דפסק נמי כר' יוסי ב"ר יהודה, דבמידי דבר גיבול, אינו חייב עד שיגבל**, וכדפסק הרמב"ם, דאל"כ היה לו להשיג ג"כ על דברי רמב"ם שכתב המגבל את העפר והיה לו לכתוב דבנתינת מים חייב, אע"כ דמודה ליה, **אלא שתפס לעיקר הסוגיא דפ"ק בדף י"ח כסברת אבי'** דבריית' דתני בה אפר היינו עפר, אבל באפר דלאו בר גיבול מודה ר' יוסי ב"ר יהודה דמשנתן מים חייב, וכדעת הסה"ת וסמ"ג[47].

ולפי זה צ"ל דהא דנותנין מים למורסן לר' יוסי ב"ר יהודה, היינו דס"ל כמו שכתבו תוס' דמורסן הוי בר גיבול, רק נגד קמח קרי ליה אינו בר גיבול, וכ"כ בספר יראים, ולפי שהוא לצורך בהמה לשבת משום צער בע"ח לא גזרו נתינת מים, כדמצינו בהרבה דברים שהתירו חכמים שבות משום צער בע"ח.

ומה שהקשה הט"ז ומתמיה על הב"י דמאי שנא קמח, י"ל דבאמת גם בקמח אם הוא לצורך בהמה מותר בנתינת מים לר' יוסי ב"ר יהודה, ולשיטת הראב"ד דפסק כוותיה.

וכן הבין המ"מ דעת הראב"ד, וכ"כ המ"מ בהדיא בדעת הראב"ד הכי בפ"ג מהל' י"ט הל' י' דדעת ראב"ד במידי דלאו בר גיבול לכ"ע חייב משעה שנתן בו מים.

ודע דהיתר זה לגבל קמח קלי מעט מעט, כדאיתא בסי' שכ"א וכתב הרמב"ם בפכ"א, לא הזכיר הס' התרומה וסמ"ג וסמ"ק ויראים דהם הי"א שבש"ע בסי' שכ"א ושכ"ד, וכתבו דקי"ל כרבי דלעולם חייב משנתן מים, **ואין חיתר אלא כשמגבל כלאחר יד, דחיינו במקל שתי וערב, וכן פירש רש"י ריש דף קנ"ו**, והני מילי דמשני היכי משני, א"ר חסדא על יד, **ופרש"י גובלין כלאחר יד**, וס"ל לרש"י דלר' יוסי ב"ר יהודה אין חילוק בין במידי דבר גיבול ובין במידי דלאו בר גיבול לעולם אינו חייב עד שיגבל, אבל כשמגבל לעולם חייב, וכפשטא דסוגיא דמי שהחשיך לר' יוסי ב"ר יהודה. וא"כ ל"ל[48] דעל יד אינו ר"ל מעט מעט דבזה חייב כמו שכתבנו, ולכן פרש"י כלאחר יד והתירו לצורך כלאחר יד כמו דיכת פלפלין בקתא דסכינא וכמוהו הרבה.

אלא דהרי"ף ורמב"ם לשיטתם דבמידי דלאו בר גיבול אפי' אם מגבלו פטור לר' יוסי ב"ר יהודה, מפרשים דר"ל מעט מעט, ולפ"ז צ"ל מה שלא השיג הראב"ד בפכ"א אהא דהתיר הרמב"ם מעט מעט, צ"ל דסמך עצמו על מה שהשיג בפ"ח וכ' דמידי דלאו בר גבול חייב משנתן מים, וא"כ ה"ה לקמח קלי שאינו בר גבול דאסור ליתן אפי' מים, כן י"ל בדעת הראב"ד:

אבל הב"י בסי' שכ"ד כתב וז"ל אבל דעת התוספות וראב"ד דמידי דלאו בר גיבול חייב טפי ואף על פי שלא הזכירו תוספות וראב"ד אלא אפר נראה דהוא הדין למורסן, דהא בהדיא אמרינן במי שהחשיך דמורסן לאו בר גיבול כדרך שאמרו באפר. וכיון דלפי דבריהם גיבול מורסן מיתסר מדאורייתא, טעמא דר'

---

[43] הנ"ל [ולעיל הסתיר שמו, דסבר שטעה, וכאן גילה, דעכ"פ פשטא כתו"ש].

[44] הם דברי המ"מ בפ"ח.

[45] לשון המג"א "דאם מגבל מעט מעט שרי בלא שינוי", ויל"ד דה"ק בלא שינוי אחר, דזה בעצמו השינוי.

[46] לשון המג"א "ולפיכך הכא כי משנ' בגיבול שרי כיון דלאו בר גיבול הוא", והוא באמת לשון היכא משני כו'.

[47] כוונת הנשמ"א לומר שהראב"ד כסה"ת וסמ"ג, בזה שחייב בנתינת מים, אך לא מטעמם ולא כשיטתם הרחבה, שהם פסקו כרבי דאף בבר גיבול חייב בנתינת מים, והראב"ד מודה להו בלאו בר גיבול, מפני שיטת אביי דבהא מודה ריבר"י, אבל בבר גיבול ס"ל כריבר"י דאין חייב אלא בגיבולו.

[48] יש לתקן צ"ל [צריך לומר].

יוסי ב"ר יהודה דשרי ליתן מים למורסן משום דבנתינת מים לא מיחייב לר' יוסי ב"ר יהודה אף על פי שחכמים גזרו כיון שיש בו צורך היום לבהמה מותר עכ"ל. הנה מה שהאריך הב"י וכתב כדרך שאמרו באפר, נ"ל כוונתו לשלול ממה שכ' תוס' בדף י"ח דמורסן הוי בר גיבול, רק נגד קמח אמרינן דלא הוי בר גיבול, ע"ז כ' לפי שאמרו במורסן כמו באפר, משמע דאינו בר גיבול כלל[49] (ואף שהתוס' כתבו כן היינו דליכא להקשות מזה לאביי, אבל באמת זה אינו וגם התוס' בביצה לא הזכירו רק אפר, ובזה אתי שפיר מה שלא השיג הראב"ד בפרק כ"א על מורסן)

אך דברי הב"י תמוהים מאד כמו שתמה הרב בעל תוספת שבת, כיון דס"ל דבמידי דלאו בר גיבול מנתינת מים חייב, איך יתיר משום צורך בהמה איסור דאורייתא, ובפירוש כ' הראב"ד דבנתינת מים חייב.

ונ"ל דהב"י מפ' דברי ראב"ד באופן אחר, **ואין כוונת הראב"ד לחשיג דבמידי דלאו בר גיבול יחיה חייב מנתינת מים**, שהרי בפ' מי שהחשיך מסקינן דלא ס"ד, ומורסן הוי אינו בר גיבול, ואפ"ה ס"ל ר' יוסי ב"ר יהודה עד שיגבל, וא"כ ע"כ לר' יוסי ב"ר יהודה ה"ה הברייתא דבדף י"ח א' נותן האפר נמי אתיא כפשטא אפר ולא עפר, וע"ז אמר ר' יוסי ב"ר יהודה עד שיגבל, ומיהו משיגבל חייב, ודלא כרמב"ם שמפרש הא דאר' יוסי ב"ר יהודה עד שיגבל ר"ל עד שיהיה בר גיבול כמ"ש המ"מ, **וזהו שכתב הראב"ד שטעה, אלא דאדרבה סברת אביי היא דמידי דאינו בר גיבול חמיר, ואם כן חיאך נימא למסקנא מחיפך לחיפך דקיל**[50], אע"כ דלפי המסקנא לר' יוסי ב"ר יהודה לא שנא בין מידי דבר גיבול או אינו בר גיבול עכ"פ משיגבל חייב, וא"כ דברי הב"י ראויין למי שאמרן דלפי מה שכתב דגם מורסן אינו בר גיבול כדמוכח סוגיא דמי שהחשיך[51], וא"כ ע"כ לר' יוסי ב"ר יהודה לא שנא דבכולם אינו חייב עד שיגבל, ועכ"פ גיבול מורסן אסור מדאורייתא, צ"ל דמה שהתיר נתינת מים היינו משום צער בע"ח, ולפ"ז מה שהשיג הראב"ד בהל' י"ט פ"ג הלכה י' כוונתו רק מה שהתיר הרמב"ם שם לגבל אפר דזה אסור, אבל נתינת מים אין כאן חיוב, ודלא כמ"מ שם ע"ש:

ונ"ל דאף דקיי"ל להחמיר כשיטת התרומה וסמ"ג דלא שנא מידי דבר גיבול או אינו בר גיבול חייב מנתינת מים וכרבי, מ"מ אם צריך ליתן מורסן לבהמתו ולעופות ולא נתן מים מע"ש מותר ע"י נכרי, שהב"י סתם בש"ע דיעה ראשונה כרי"ף ורמב"ם דמידי דלאו בר גיבול כמורסן קיל טפי, והתוס' כ' די"ל דמורסן הוי בר גיבול, וא"כ עכ"פ מותר שהנכרי יתן בו מים ויערב שתי וערב או שיתן המורסן לתוך המים וגם יהיה בלילתו רכה דזה לא נקרא לישה וכמו שכתב התרומת הדשן לענין חרדל:

משנה ברורה סימן שכא סעיף יד

(נ) אין מגבלין - הנה קודם שנבוא לבאר דברי השו"ע נבאר קצת ענין לישה. לישה היא אחת מל"ט אבות מלאכות, ואיננו דוקא ע"י מים דה"ה בדבש ושומן אווז, וכל מיני משקה שנילוש ונדבק על ידם.

הנה בענין לישה תניא [נו] בברייתא בגמרא דאם אחד נותן קמח ואחד נותן מים האחרון חייב דברי רבי, ור' יוסי ב"ר יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל[52],

ופסקו [נז] רוב הפוסקים כר' יוסי ב"ר יהודה, אך דעת בעל התרומות [נח] וסייעתו לפסוק כרבי דע"י נתינת מים נקרא גיבול.

וכ"ז בקמח או עפר וטיט וחול הדק דהוא בר גיבול וכל כיוצא בהן, אבל בדבר דהוא לאו בר גיבול כגון אפר וחול הגס, דעת הרמב"ם [נט] וסייעתו דאף אם גבלו פטור מחטאת, ורק איסורא איכא, [ס] ודעת הרבה ראשונים **לחיפך, דבדבר דלאו בר גיבול אף לר' יוסי ב"ר יהודה לא בעי גיבול ומשנתן בו מים חייב דזחו גיבולו**[53]. ועתה נבוא לבאר דברי השו"ע:

(נא) נתינת מים - האי לישנא לאו דוקא [סא] דהמחבר איירי פה בלישה גמורה שנותן המים ומגבל:

(נב) שמא יבוא - כ"ז הסעיף הוא לשון הרמב"ם, וס"ל דקמח קלי לאו בר גיבול הוא, ודבר דלאו בר גיבול אינו חייב אף כשגבלו, ואינו אסור אלא מדרבנן שמא יבא ללוש קמח שאינו קלי, ולפיכך התירו ע"י שינוי דמעט מעט, ואפי' לשאר פוסקים [סב] דס"ל דקמח קלי בר גיבול הוא **וחייב מן התורה כשגבלו, מ"מ גם הם מודו דע"י שינוי דמעט מעט שרי בקמח קלי**[54]. ודע דלהי"א המובא לקמן בסט"ז[55] גם בענין זה אסור לגבל אפי' מעט מעט, אא"כ נתן על הקמח מים מבעוד יום:

(נג) קמח שאינו קלי - ובזה אפי' מעט מעט אסור[56] [מ"א]:

(נד) מעט מעט - ולא הרבה [סג] בין אם עושה בלילה רכה[57] או קשה, ושיעורא דמעט מעט לא ביארו הפוסקים[58], ונראה דאפי' יש בו כשיעור גרוגרת, ועיין בבה"ל:

(נה) טחינה גסה - ר"ל דלא שייך למיגזר דלא ליתי למיחלף בלישת קמח שאינו קלי, דאינו בכלל קמח, לפיכך התירו בזה ברכה אפילו הרבה:

(נו) קשה אסור - ר"ל הרבה [סד], אבל מעט מעט מותר וכמו לעיל בקמח קלי:

(נז) ואפי' ברך וכו' - עיין בט"ז שכתב דאסור לערוב בשבת של פסח קמח שעושין מטחינת מצה אפויה ליתנן ביין או במי דבש, אף דדמי לשתיתא שהוא

---

[49] פי' זה [דהב"י בא לאפוקי מתוס' דס"ל דהוא יותר בר גיבול מאפר ולא בר גיבול כקמח], שייך לפי ההו"א שלו שתוס' בא לומר דהנתינה מה"ת, ואילו דומה לקמח הרי אינו מה"ת לריבר"י, אבל אחרי שמסיק ע"כ דלא כיון לזה ב"י, שוב א"א לפרש דהב"י בא להפקיע מזה, וכמו שנבאר להלן, ונפרש כוונת הב"י באופ"א.

[50] וכן משמע ברוב הראשונים בהשגתם על הרמב"ם וסייעתו, דאין עיקר השגתם דקי"ל כאביי אלא דאם יש סברא היא בהיפך, וכדברי רבנו וכמש"כ חזו"א סי' נ"ו וסי' נ"ח, אבל בכמה פוסקים נראה דפי' דקו' הראשונים דקי"ל כאביי, וצ"ע.

[51] צ"ע למה דוקא לפי מה שהסיק דמורסן לאו בר גיבול כאפר, [ולאפוקי מתוס' דס"ל דהוא יותר בר גיבול מאפר ולא בר גיבו לכקמח, כמו שפי' לעיל], תעמוד קושיא זו, דהגיבול עכ"פ אסור מה"ת, ולמה נתינה הותרה, הרי כמו כן יקשה אם מורסן בר גיבול טפי, ויהא דינו כקמח, דעכ"פ גיבולו מה"ת, וקשה למה התירו נתינה. לכן נראה דכוונת הב"י לאפוקי מהרי"ד וריטב"א שפירשו דמורסן דלאו בר גיבול חלקו מדיו ואפר מטעם שביארו ואינו אלא דרבנן, לזה קאמר דפשטא לדעת שא"ר מורסן כאפר, ואם זה מה"ת גם זה מה"ת.

[52] ולענין אם יש עכ"פ איסור דרבנן הוא תליא במחלוקת, המ"מ כתב דודאי ראוי לגזור נתינה אטו גיבול, ואף שמצינו גבי מורסן דשרי נתינה [עי' סי' שכ"ד ס"ג], התם לאו ב"ג, ולרמב"ם פטור אף בגיבול, [כמש"כ המשנ"ב לקמן בסמוך], ולעולם בב"ג, נתינה אסור דמרבנן, [וכעי"ז כתוב בתורי"ד ובריטב"א דף קנ"ה ע"ב], וכתב הב"י דלדעת הסוברים דלאו ב"ג חמיר, ע"כ התירו נתינה לצורך שבת, [ולמה הנתינה דרבנן, שיוכלו להתירו ולא דאורייתא, עי' תו"ש ונשמ"א ואכמ"ל], וכתב הט"ז שכד א' דא"כ כל שהוא לצורך שבת מותר, וכשאינו לצורך שבת בלא"ה אסור מצד הכנה, וכתב הפמ"ג שם דמ"מ כל שאינו לשבת הוי איסור גמור של לישה דרבנן, ולוקה מרדות, [וזה נפ"מ בין הב"י להט"ז]. וע"ע באחרונים לגבי השתנת מים, וראה מש"כ בזה בהערה על משנ"ב ס"ק נ"ז.

חזרנו לדין נתינת מים בבר גיבול, לדעת ה'רמב"ם' [דמקיל בלאו ב"ג נפיק חומרא] אסור דרבנן, ולדעת 'הרבה ראשונים' [כלשון המשנ"ב בסמוך, והיינו החולקים בלאו ב"ג לחומרא נפיק קולא] מותר לצורך שבת, ולצורך חול אסור, או משום הכנה, או מאיסור מיוחד של לישה דרבנן, [ועי' בשער הציון כאן ס"ק ס"א]. וכל זה לדעת 'רוב הפוסקים' דפסקו כריבר"י, אבל לדעת ספר התרומה וסייעתו דהלכה כרבי הרי זה אסור מה"ת.

[53] כן הבנת כמה אחרונים, בכוונת הראשונים החולקים על הרמב"ם, וכ"כ הביאור הלכה סי' שכ"ד, אבל לדעת חזו"א, לא חלקו הראשונים לומר בהיפך דמנתינת מים חייב, רק באו לומר דעד כמה שיש סברא לחלק בין לאו בר גיבול לבר גיבול, הוא לאידך גיסא שלאו בר גיבול חמיר טפי, אבל להלכה למעשה לא הכריעו, ויתכן דקי"ל כרב יוסף דרק בגיבול חייב, וכעי"ז כתב בנשמ"א בדעת הראב"ד, ודבריו מוכרחים ליישב דברי הב"י סי' שכ"ד התמוהים מאד בלא זה, כמו שהק' התו"ש שם סק"ד, וכן מוכרח לט"ז שם ס"ק א'.

[54] אמנם בביאור הלכה ביאר דס"ל דקמח קלי אינו מה"ת, מסיבה מיוחדת, אע"פ דלאו ב"ג בעלמא מה"ת, ודבריו מחודשים, וכאן סתם פשטן של דברים, והוא כדעת הפמ"ג, [עי' שער הציון סב].

[55] ספר התרומה וסייעתו דס"ל הלכה כרבי.

[56] לדעת הנשמ"א והמחצה"ש חיובא נמי איכא, דמעט מעט לאו שינוי הוא, אלא היכר שלא יבא לגבל קמח שאין קלי, ולדעת הפמ"ג והתו"ש ליכא חיובא, דמעט מעט הוא שינוי, [וכ"ז לדעת הרמב"ם כדלהלן].

[57] זו דעת הרמב"ם דלא שרי שינוי סדר בקלי ברכה, כמש"כ בשעה"צ, ושיטת הרמב"ם מחודשת, דכל עצמו של קלי דרבנן, ורכה אף בקמח דרבנן, ואעפ"כ לא התירו בשינוי, [ולשיטתו כ"ש בקמח מעליא דאסור רכה בשינוי].

[58] עי' בפמ"ג מ"ז שכ"א י"ב דשיעורו "מה שאוכל באותה סעודה".

טחינה גסה ושם מותר ברכה, היינו ע"י שינוי, **אבל בקטח זה אין ידוע מה נותן תחלה בחול כדי לידע מה חוא חשינוי, ע"כ אסור אם עושה חרבה**, ובא"ר כתב דאם אין ידוע **יעשה שינוי דמפרש בגמרא** שיתן המאכל תחלה ואח"כ המשקה[59], וכן בחק יעקב בסימן תע"ג מצדד להקל בזה, **וטוב לחחמיר שלא לערב בכף רק מנענע חכלי עד שיתערב**[60], וכ"ז אם עושה הרבה, אבל אם עושה מעט מעט מותר [סה] אפי' בעבה ובלי שינוי לדעה זו[61], דלהי"א לקמן בסט"ז[62] אסור בעבה בכל גווני.

כתב המ"א נ"ל דאסור להשתין [סו] על טיט משום גיבול, וכונתו אפי' לרוב הפוסקים דס"ל דבדבר שהוא בר גיבול אינו חייב עד שיגבל, **מ"מ איסורא מיחו איכא**[63], וה"ה בעפר תיחוח ובחול, ואף דהוא אין מכוין ללישה מ"מ פסיק רישא הוא.

[סז] וכלי שרוקק בו או רוחץ בו פיו בשבת ותחתיו יש חול הדק או גס, יש לעיין אם הוא אסור או מותר דאולי הוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, ומצאתי בספר בית מאיר דמתיר [סח] מטעם זה במקום הצורך אפי' להשתין על טיט, ונראה דיש לסמוך ע"ז [סט] במקום שהטיט אינו שלו דאז בודאי לא ניחא ליה בלישתה.

כתב הח"א כשמכסה מי רגלים בחול ואפר, וכשיתן מעט יהיה מתערב במי רגלים [ע] והוי כמו לישה, ומנתינת מים חייב [עא] להרבה פוסקים[64], ולכן יתן הרבה אפר וחול ואז לא ניכר כלל[65] הלישה:

שער הציון סימן שכא – (נו) שבת י"ח:

(נז) הרי"ף והרמב"ם והרא"ש והרז"ה והרמב"ן והר"ן בפרק מי שהחשיך והאור זרוע והרוקח:

(נח) ר' אליעזר ממיץ וסמ"ג וסמ"ק והגהות מימוניי:

(נט) הרי"ף ורש"י בפרק ד דביצה ל"ב בגמרא וקיטמא שרי, עיין שם[66]:

(ס) תוספות שבת י"ח והרא"ש בפרק ד דביצה הנ"ל והראב"ד בפרק ח מהלכות שבת והרשב"א והר"ן:

(סא) כן מוכח בגמרא קנ"ו, אמר ר' חסדא ר' יוסי ב"ר יהודה היא[67] וברש"י שם, וכן מוכח ברמב"ם, עיין שם. ובנתינת מים לבד נראה דמותר להרמב"ם בקמח קלי, וכמו במורסן דמתיר הרמב"ם [והובא לקמן בסימן שכ"ד סעיף ג] בנתינת מים, משום דמורסן לאו בר גיבול הוא, ואף לשארי פוסקים דסבירא להו דקמח קלי בר גיבול הוא ויש על גיבול איסור תורה[68], **נראה גם כן דלא גזרו על נתינת מים לבד אטו גבול**, דלא גרע קמח קלי שהוא להאכיל לאדם, ממורסן שהוא להאכיל לשוורים, לבד לשיטה שלישית, והוא היש אומרים המובא לקמן בסעיף ט"ז, לדידהו יש להחמיר בנתינת מים לבד[69], אחר כך מצאתי שכן כתב בנשמת אדם, שאיזה תלמיד טועה הגיה כן בשולחן ערוך[70]:

(סב) כן כתב הפרי מגדים. ועיין בביאור הלכה:

(סג) ט"ז ואליה רבה לשיטת הרמב"ם שהעתיקו בשולחן ערוך, אבל לשארי פוסקים[71] גם בקמח קלי מותר כשבלילתו רכה אפילו הרבה:

(סד) אחרונים[72]:

(סה) בין אם הטחינה גסה או דקה, דלא חמירא מקמח קלי דמותר אפילו בעבה אם עושה מעט, ורק לדעת היש אומרים לקמן בסעיף ט"ז גם בקמח קלי אסור:

(סו) עיין בפרי מגדים שמסתפק אולי אף בטיט קשה, כי נימוח לבסוף:

(סז) פרי מגדים:

(סח) דהוא פסיק רישא דלא ניחא לה באיסור דרבנן:

(סט) עיין שבת ק"ג ע"א בגמרא דמשני לא צריכא דקעביד בארעא דחבריה:

(ע) ונראה דבזה לא שייך פסיק רישא דלא ניחא לה, דבאמת ניחא ליה שיבלע המי רגלים בתוך האפר וחול כדי שלא יהיה מינכר[73]:

(עא) באפר ובחול הגס הלא הרבה ראשונים סבירא להו דחייב מנתינת מים[74], ואפילו בחול הדק גם כן דעת הר"א ממיץ ובעל התרומות וסמ"ג וסמ"ק לחיוב מנתינת מים[75]:

---

[59] שכן כתב התרוה"ד סי' נ"ג, והחזו"א סי' נ"ח ס"ק ה' כתב דמסתבר כט"ז לאסור.

[60] לכאורה ר"ל מאחר שהט"ז מחמיר דכיון דאין ידוע דרכו בחול לא מהני שינוי סדר הכתוב בגמ', הלכך טוב שיעשה עוד שינוי אחר בגיבול, ויל"ע דהרי בלא"ה כן הוא לדעת התרוה"ד בסוף סי' נ"ג, דאף בשתיתא עצמה והדומה לה, לא סגי בשינוי סדר רכה לריבר"י, ובעי לשנות עוד בגיבול לערבו באצבע או בניעור ולא בכף, והרי הרמ"א בסעיף ט"ז הביאו, וצ"ע. – ואולי יש לדחות דקתני לה הכי לאו דוקא, וזה דין בכל בלילה רכה דחוץ משינוי סדר, לחומרא ישנה גם בגיבול, כדין התרוה"ד סט"ז וכן הוא במשנ"ב שם ס"ק ס"ח, ויתייב מה שהק' למעלה בהערות על השו"ע למה שתק המשנ"ב מלבאר דין זה, ועדיין צ"ע שכתב רק לשון טוב להחמיר, ולקמן ס"ק ס"ח כתב לשון דמשמע דכן יש לנהוג בהחלט.

[61] במהדורא קמא הערנו בזה דמסתמא לאו בר גיבול הוא, ובלאו ב"ג לא מהני שינוי דמעט מעט, וכמו שכתב כאן בביאור הלכה בשם הפמ"ג "דלדעת התוספות בשבת י"ח דס"ל דבדבר דלאו בר גיבול לכו"ע חייב בנתינת מים, ע"כ דקמח קלי בר גיבול הוא", ובעת לא עיינתי בזה.

[62] סה"ת דפסק כרבי דנתינת מים זהו גיבולו, ובנתינה ליכא שינוי.

[63] הנה במורסן התירו נתינת מים לריבר"י, וכתב המ"מ דבאמת הוא תמוה דודאי ראוי לגזור נתינה אטו גיבול, ומפרש ע"פ הרמב"ם דמורסן דלאו ב"ג גם גיבולו דרבנן, ונתינה הוי גזירה לגזירה, [וכעי"ז כתוב בתורי"ד ובריטב"א דף קנ"ה ע"ב], וכתב הב"י סי' שכ"ד דלדעת שא"ר יש להשיב דהתירו לצורך היום, והט"ז שם סק"א תמה דלעולם הנידון לצורך היום וע"כ ממורסן שלא גזרו, דאי לצורך חול בלא"ה הוי הכנה, וכתב הפמ"ג דמ"מ הכנה אין מרדות משא"כ איסור דרבנן.

ממילא בשלמא להרמב"ם א"ש, דעפר הוי בר גיבול, ופירש המ"מ דבכה"ג הנתינה אסורה, ולא מצינו שהותר לצורך היום. אבל לחולקים על הרמב"ם, ולשיטתם מוכח דשרי נתינה לצורך היום, צ"ע למה אסור להשתין, הרי יש בזה צורך היום, כלומר צורכו להשתין, ובאמת הפמ"ג א"א י"ט כתב דהאיסור כאן הוא לפי הרמב"ם, והמשנ"ב סתם, ואולי י"ל דאפי' לחולקים, כיון דהתוצאה בטיט אינה צריכה לו, חמיר טפי, [אף שלאידך גיסא קיל דאינו מכוין רק פס"ר], או אולי דוקא צורך מאכל ולא צורך אחר, ולכ"ז יש מקום דוקא לפי הב"י דגזרו אלא שהתירו לצורך, אבל לט"ז דלא גזרו, ובקמח שלא לצורך אין האיסור אלא משום הכנה, א"כ להשתין ודאי שרי דכיון דאין הכנה שרי, ויהא זה נפ"מ נוספת בין הב"י להט"ז, דאם יש איסור אלא שהותר, יש לו תנאים מיוחדים לצורך מאכל וכיו"ב. עכ"פ גם להב"י האיסור מחודש, דאינו מתכוין, אלא דפס"ר, והוי פס"ר בדרבנן, ובדבר קל כזה שהותר לצורך שבת. אך כ"ז לחולקים על הרמב"ם וכאמור, דלרמב"ם ניחא טפי איסור זה דלא הוצר לצורך היום וכנ"ל.

וביותר חמיר איסור זה לשיטת מקצת הראשונים דפוסקים כרבי, ומובא כי"א בסט"ז ובסי' שכ"ד ס"ד, ולדידהו האיסור דאורייתא, והוי פס"ר בשל תורה. והמחצה"ש כתב דכל האיסור לשיטות אלו.

[64] עי' בהערה על שער הציון כאן.

[65] כלומר לא נחשב לישה דנשאר מפוזר ומפורד דאין במעט מים כדי לגבל עפר מרובה.

[66] אבל הרשב"א והרא"ה והר"ן בביצה הסיבו כוונת הרי"ף ורש"י לענין אחר, וכן צידד הב"י סי' תק"ז, וכתב החזו"א דכן יש לומר, והוי ליה הרמב"ם יחידאה בהיתר זה, אמנם הב"י כאן סתם דהרי"ף ורש"י כרמב"ם.

[67] דאיתא מאן י"א גובלין [מעט מעט] ריבר"י ולא רבי, ופירש"י דלרבי כבר הנתינה אסורה [שאין בה שינוי], הרי שהנידון על גיבול.

[68] לדעתו בביאור הלכה, לכו"ע אין בקלי איסור תורה, ולכן התירו מעט מעט, ולפי"ז פשוט דשרי הנתינה, וכאן סתם כמו שסתם במשנ"ב דהוא מה"ת.

[69] דס"ל כרבי דנתינת מים זהו גיבולו.

[70] וכ"כ בנתיב חיים.

[71] ר"ל דשא"ר פירשו דקלי ושתית דבר אחד הוא, וא"כ היתר שנאמר ברכה בשינוי סדר בקלי הוא נאמר, [ואין זה אותם שארי פוסקים שהועתקו במשנ"ב, היינו ספר התרומה דהלכה כרבי, ושיטת תוס' והרא"ש דבלאו ב"ג חייב בנתינה, ולא נוגע זה לזה].

[72] דלא כדרישה סק"ד.

[73] חידוש הוא, דלא הגיבוש לעיסה ניחא ליה, אלא בליעת המשקה תוך העפר, וצ"ע.

[74] לשיטתו ד'הרבה ראשונים' החולקים על הרמב"ם בלאו בר גיבול, פוסקים כאביי דמנתינת מים חייב, אבל לדעת נשמ"א וחזו"א מחלוקתם היא דגם לרב יוסף חייב מיהא בגיבול, ואפשר דהלכה כרב יוסף [וכ"ד החזו"א דהלכה כרב יוסף].

ביאור הלכה סימן שכא סעיף יד

* **שמא יבוא** - הנה בגמרא איתא דברייתא דמתיר גיבול ע"י שינוי, ע"כ ר' יוסי ב"ר יהודה היא דאינו מחייב בנתינת מים [דאל"ה מנתינת מים ליחייב דבנתינת מים לא שייך שינוי], וכתב בפמ"ג[76] דלדעת התוספות בשבת י"ח ס"ל דבדבר דלאו בר גיבול לכו"ע חייב בנתינת מים[77], ע"כ דקמח קלי בר גיבול הוא[78], והוה הגיבול ע"י שינוי דמעט מעט[79], וכתב **דלפ"ז גם בקמח שאינו קלי מותר ע"י שינוי דמעט מעט לתרנגולים ע"ש**[80].

וראיתי בספר נשמת אדם שהשיג עליו[81] בזה, וכתב דלפי מאי דקיי"ל חצי שיעור אסור מן התורה **בודאי גם במעט מעט אסור מן התורה**[82], [דאין לומר משום דיש לו עיסה גדולה ללוש ועושהו במעט מעט חשיב שינוי, דהא קי"ל בשבת ק"ג ע"ב דאפילו יש לו אריגה על כל הבגד וארג ב' חוטין חייב ולא מתחשיב שינוי בזה[83], וא"כ ה"ה באורג חוט אחד או בלישה פחות מגרוגרת יש עכ"פ איסור תורה בזה, וכי משום דלש עוד פחות מכשיעור יתבטל האיסור מן הלישה הראשונה, והיינו אפילו אם התרנגולים אכלו המעט הראשון שגבל קודם שגבל עוד מעט, דאל"ה מיצטרפי להדדי ויש בהם חיוב חטאת עיין שבת דף פ' ע"א], ולא הותר זה כ"א בקמח קלי דלאו בר גיבול הוא, ולדעת התוספות וסייעתם דס"ל דקמח קלי בר גיבול הוא, מפרש **מה שאמר הגמרא על יד על יד דחיינו ע"י שינוי דכלאחר יד**, ונסתייע בזה מדברי רש"י.

אבל באמת **חלילה לנטות בזה מדברי הראשונים** היינו הרי"ף כתב בהדיא דפירושו מעט מעט, וכן בפירוש ר"ח, וכן כתב בערוך ערך יד, וכן משמע מהרמב"ם, וכן בגמרא ע"ג י"ט וקובץ על יד ירבה, דהתם מוכח שפירושו מעט מעט, וכן רש"י גופא בביצה י"ב מפרש על יד על יד מעט מעט, וגם בכאן מה שכתב מעיקרא דהאי גובלין הוא כלאחר יד, ג"כ הכונה דלפי שהוא ע"י שינוי דמעט מעט כדמפרש ר"ח, לכך קראו כלאחר יד, אך לפ"ז חזרה קושייתו על מקומה, דהא קיי"ל חצי שיעור אסור מן התורה.

[ולכאורה רציתי לתרץ דבגמרא איתא האי מימרא זו דעל יד על יד בשם ר"ח, ונוכל לומר דהוא אזיל לשיטתו בדף ע"ד ס"ל שם דמותר לברור פחות מכשיעור ולאכול, ומשום דדרך אכילה הוא בכך, וכמו שכתבו התוס' שם, וה"ה בלישת קמח קלי, אבל באמת זה אינו, דא"כ לפי מאי דמסיק הגמרא שם לאסור, לא היה להו להפוסקים הרי"ף והרמב"ם להעתיק דבר זה לדינא].

ונ"ל דבאמת הדין עם הנשמת אדם דקמח בעלמא יש איסור מן התורה אף בחצי שיעור, ולא הותר בקמח קלי משום זה, **וגם דא"כ חי"ל לר"ח לומר פחות מכשיעור כמו דאמר לעיל בדף ע"ד**, ולמה נקט לישנא דעל יד על יד, אלא ודאי דאף אם היה כגרוגרת ג"כ מותר בקמח קלי[84], דגרוגרת הוא ג"כ מעט, **ושום פוסק לא ראיתי שיזכיר דדוקא פחות מכשיעור**, וכן משמע בספר נתיב חיים דאפילו כשיעור גרוגרת ג"כ מותר.

וטעם ההיתר נ"ל לדעת התוספות משום דע"י מה שמיבשין הקליות בתנור ועושין אותן שיהיו ראוין לאכילה, **הוא חשיב כמו דבר שנאפה ונתבשל, ולכך אף דע"י נתינת מים שנותנין בתוכו אח"כ הוא מתגבל, אין זה חשיב כמו מלאכת לישה, אלא כמו תיקון אוכל בעלמא, דדרך אכילתו בכך**, והוא חשיב כמו רוטב שנותנין בתבשיל, **ואין זה מלאכה דאורייתא**, ולכך הותר מעט מעט **דחשיב קצת שינוי**[85].

א"נ **דכוונת הגמרא מעט מעט הוא ג"כ דוקא בעת האכילה ומשום דדרך אכילה בכך**, ודומיא דמאי דסבר ר"ח לעיל בדף ע"ד בהתירא דפחות מכשיעור משום דדרך אכילה בכך וה"נ בזה, ואף דהגמרא לא ס"ל למסקנתו שם סברתו, הכא בזה **בקלי שאני וכמו שכתבנו דחוי כמו רוטב בתוך התבשיל**, [ומה שאמר שם[86] בגמרא הא מני ר"י ב"ר יהודה, משום דלרבי יש בזה עכ"פ איסור משום נתינת מים, ובע"כ צריך לפרש הכי לפירוש הרמב"ם דס"ל דקמח קלי לאו בר גיבול הוא], אבל בסתם קמח אין טעם להתיר לישה לתרנגולים אפילו בפחות מכשיעור, משום דקי"ל חצי שיעור אסור מן התורה בכל מלאכות וכמו שכתבנו בסימן ש"מ בבה"ל ע"ש, ולא הותר בלישה לתרנגולים כ"א באופן המבואר במורסן בסימן שכ"ד ס"ג עי"ש.

ודע דבפירוש ר"ח הנדפס מחדש על שבת ראיתי דבר חדש, שכתב דהא דמתירין בשתיתא ובקלי[87], דוקא ע"י ניעור שתי וערב בלבד, ולא גיבול ממש, אבל מכל הפוסקים לא משמע כן[88].

* **שהרי היא כחול** - משמע מזה דבחול אין שייך לישה[89], והרמב"ם לשיטתו אזיל שכתב ספ"ח אין גיבול באפר ולא בחול הגס וכו', והראב"ד חולק וכתב

---

[75] כאן לגבי כיסוי העפר, הטעם לאסור מצד ספר התרומה דהלכה כרבי, ולעיל לגבי להשתין על עפר, כתב דאפי' לרוב הפוסקים דס"ל דבדבר שהוא בר גיבול אינו חייב עד שיגבל, מ"מ איסורא מיהו איכא, וצ"ע.

[76] אשל אברהם שכא ס"ק י"ז.

[77] זהו הבנת הרבה אחרונים דתוס' והראב"ד שחולקים על הרמב"ם בדין לאו בר גיבול, פוסקים כאביי דחייב מנתינת מים, וכ"כ רבנו בביה"ל סי' שכ"ד ס"ג, אבל הנשמ"א והחזו"א פירשו דאפשר דהלכה כרב יוסף, ודבריהם לומר דליכא למאן לאו ב"ג פטור, ואין המחלוקת אלא אם בנתינה או בגיבול כקמח, דלאו ב"ג לא נזכר מעולם לצד קולא אלא לחומרא.

[78] דבלאו בר גיבול דחייב בנתינת מים [לשיטתם], הא א"א לשנות בנתינת המים, כמש"כ בגמ' דמאן י"א ריבר"י ולא רבי, מטעם זה דבנתינת מים לא שייך שינוי, כנ"ל, וה"ה לריבר"י בלאו בר גיבול.

[79] אע"פ דהוא מה"ת מ"מ הותר, וא"כ ה"ה בבר גיבול.

[80] וכעי"ז כתב התו"ש סי' שכ"א ס"ק כ"ח, אבל בנוס"א, דנקט דקמח קלי לאו ב"ג לכו"ע, ועכ"פ כיון שלדעת החולקים על הרמב"ם לאו ב"ג חמיר טפי, כ"ש דשרי בבר גיבול במעט מעט.

[81] דברי הנשמ"א נסובו על התו"ש [והעלים שמו, אבל ציין לסי' שכ"א ס"ק כ"ח, וכבר גילה האג"ט ס"ק כ"ג דמר ניהו התו"ש], שכתב כדברי הפמ"ג.

[82] עוד הק' הנשמ"א דמשמע דמותר אפילו הרבה גרוגרות בבת אחת רק שלא ילוש הרבה בבת אחת, וזה ודאי תמוה, ויבואר קו' זה בהמשך ד' רבנו.

[83] צ"ע דבפשוטו אי"ז ענין לזה, דשם לעולם אורג אחד אחד אלא שמתקבץ למרובה, ואין שינוי באריגה של כל אחד, אבל כאן הדרך ללוש קמח ומים מרובים, וכאשר לש מועט י"ל דזה שינוי, ואולי מסברא בעלמא קשה לומר כן דהוי שינוי, אבל מאריגה לכאורה לא מוכח מידי.

[84] כבר עמד בזה הנשמ"א עצמו להוכיח מזה דלא כתו"ש והפמ"ג.

[85] לדרכו הנ"ל הוא איסור דרבנן שהותר בשינוי קצת, ולמה הוא דרבנן, כי מדין תורה לא חשיב לישה אלא תיקון מאכל.

[86] לכאורה כוונתו דבשלמא לולא פירושו, י"ל דמה שתלוהו בפלוגתת רבי וריבר"י, משום דלרבי קלי הוא מה"ת, ובדבר של תורה לא מהני שינוי קל זה, ולריבר"י מדרבנן, ומהני שינוי, משא"כ לפירושו שלו דקלי בכל אופן דרבנן, א"א לפרש כן, ועכצ"ל התלייה 'משום דלרבי יש בזה עכ"פ איסור משום נתינת מים', היינו דבנתינה לא שייכא שינוי, וכמש"כ באמת הרמב"ן והריטב"א.

אבל א"כ לא ידעתי לפרש מה שמסיים 'ובע"כ צריך לפרש הכי לפירוש הרמב"ם דס"ל דקמח קלי לאו בר גיבול הוא', הרי אדרבה לרמב"ם דקלי לאו בר גיבול א"ש כהפירוש האחר דתלוהו ברבי וריבר"י, דבזה תלוי אם הוא מה"ת או מדרבנן, ואדרבה לראשונים דבלאו בר גיבול נמי חייב הוא מוכרח כמש"כ בס"ד, וצ"ע.

[87] בר"ח מבואר כן בהדיא על שתית דהיינו ברכה, אבל אין מבואר על קלי דהיינו עבה, ובמשנ"ב משמע דפי' דקאי גם בקלי עבה, [דחזרת ממעט מעט עוד ישנה באופן הגיבול].

[88] ראיתי מקשים שהרי כבר כתב התרוה"ד סי' נ"ג בסופו וז"ל "ועוד נראה אפילו בבלילה רכה צריך אח"כ לערב בכלי עצמו או באצבעו, דאליבא דמ"ד דנתינת מים לא חשיב גיבול, א"כ לא מהני דעביד שינוי בנתינת המאכל בתחלה, דאכתי לא עביד מלאכה עד שיגבל, ובעינן שינוי בגיבול", ושיטה זו כלולה בלשון הרמ"א סט"ז לגבי שום ושחליים, א"כ איך כתב המשנ"ב דהר"ח יחידאה ואין כאן דעת 'כל הפוסקים', [ואמנם אף התרוה"ד הוא שיטה מיוחדת ואין כאן דעת הרמב"ן והרשב"א והריטב"א, מ"מ איך כתב שאי"ז דעת כל הפוסקים].

ואם צדקו דברנו דהר"ח מדבר גם בעבה, ואעפ"כ חזר משינוי דמעט מעט, בעי' גם שינוי גיבול שו"ע, אין זה ענין לתרוה"ד דלא כתב דבר זה. ועוי"ל דהתרוה"ד לא כתבו אלא לריבר"י, דלשיטתו דלשה בגיבול לא מהני שינוי סדגר בנתינה, עד שישנה בגיבול, אבל ר"ח משמע דמיירי אף לרבי דקאי הגמ' בדעתו, ואמרה דמודה ברכה דמהני בשינוי סדר, וע"ז מוסיף דבעי לשנות בגיבול, ודוחק דא"כ מה כאן הטענה מדברי פוסקים דרובן פסקו כריבר"י ואיך יביאו שיטתו שהיא אליבא דרבי, ועדיין צ"ע.

[89] בהערות על המג"א פירשנו דבריו בשני דרכים, ומדברי המשנ"ב כאן משמע כצד אחד, והוא שלא נתכון המג"א לתלות גוף הדין במחלוקת, אלא ששגרת לשון הרמב"ם משמע דחול אין בו גיבול וע"ז כתב דהוא לשיטתו.

ואינו כן שלא אמרו אפר אינו בר גיבול אלא שאינו מחוסר גיבול, ובנתינת מים לבד חייב, וכן דעת האחרונים [מ"א בשם המ"מ]:

* **ואפילו ברך וכו'** - עיין במ"ב שכתבנו בשם הט"ז לאסור טחינת מצה אפויה ליתן לתוך היין או מי דבש והא"ר חולק עליו, והנה בתוספתא איתא מפרפרין גלוסקין לפני החולה ובלבד שלא יגבל, הא"ר יפרש דמיירי כשהיא עבה, והוא עושה הרבה[90]:

ענף ב – שום שחלים וחרדל [שכא סט"ו סט"ז]

טור אורח חיים סימן שכא

חרדל שלשו בע"ש, למחר יכול לערבו בין ביד בין בכלי, ד] ונותן לתוכו דבש, ח) ולא יטרוף לערבו בכח, אלא מערבו מעט מעט[91].

שחליים שדכן מע"ש, למחר נותן יין וחומץ, ולא יטרוף אלא מערב.

וכן שום שדכו מע"ש למחר נותן לתוכו פול וגריסין, ולא יטרוף אלא מערב.

ובעה"ת כתב כל מה דשרי לערב משקה בחרדל, דוקא שנתנו מבע"י, אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או בשום שכתשו מבע"י, וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה[92]:

בית יוסף אורח חיים סימן שכא

טו – טז חרדל שלשו בערב שבת וכו' ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף וכו' שחליים שדכן וכו' וכן שום שדכו וכו' עד אלא מערב. הכל מסקנא דבגמרא בפרק תולין (קמ.) וכתבוהו הרי"ף (נח.) והרא"ש (סי' ז) שם, והרמב"ם בפרק כ"ב (הי"ב):

ומ"ש רבינו בשם בעל התרומה (סי' רכ), כן כתב המרדכי בפרק הנזכר (סי' תלג), וכן דעת סמ"ג (לאוין סה יג:) וסמ"ק (סי' רפב ע' רפה), וטעמם מדאמרינן בירושלמי (פ"ז ה"ב) האי מאן דשחיק תומא וכו', כד יהיב משקה [חייב] משום לש, והביאוהו ההגהות בפרק כ"ב (אות מ) וזה לשונו כתב רא"מ (יראים השלם סי' רעד קלד.) דאין יודע חילוק בין שום וחרדל ושחליים, והירושלמי פליג אתלמודא דידן, אמנם בספר המצות (שם) כתב דלא פליג וההוא דחרדל ושחליים איירי שנתן המשקים מבעוד יום, אבל בשבת אסור לתת בכולהו יין או מים משום לש, עכ"ל, וגם רבינו ירוחם בחלק ח' (עז ע"ג) הזכיר סברא זו.

וכתוב בתרומת הדשן סימן נ"ג שטעמם משום דקיימא לן כרבי לגבי רבי יוסי ב"ר יהודה דסבר נתינת מים או שאר משקין זהו גיבולן[93] ... ובעינן שינוי בגיבול, עכ"ל.

ומדבריו למדנו דלהרי"ף והרא"ש והרמב"ם בפרק כ"ב שכתבו הא דחרדל ושחליים ושום דפרק תולין סתם[94], מה שהתירו בין ביד בין בכלי **לאו למימרא דלערבו בכף שרי, אלא דוקא לנערו בכלי עצמו הוא דשרי, ואין זה במשמע דבריהם אלא בכף נמי שרי לערב והוא שלא יטרוף בכח**:

ומה שכתב המרדכי שם (סי' תלג) ואומר ר"י דתלמודא דידן דפסיק ממחו בין ביד בין בכלי, היינו בשנתן מים מערב שבת, ואם לא נתן משקין מבעוד יום, מערב באצבעו, אבל לא בכלי כגון כף עכ"ל[95], **קשה דכיון דס"ל כמו חירושלמי דאמר כד יהיב משקה חייב משום לש, אם לא נתן משקין מבעוד יום ונתן משחשכה הא עביד איסורא, ואפילו לערב הוה ליה למיסר**, וצ"ע:

וזה לשון שבלי הלקט (סי' פט) כתב רבי יאשיה[96] דוקא שום ושחליים התרנו בריסוק ושחיקה מערב שבת ליתן לתוכו יין או חומץ וגריסין, אבל בחרדל לא סגי ליה ריסוק לחוד, אלא בעינן שילושהו מבערב, שלישתו היא חשובה, ואסור ליתן בחרדל המרוסק מים או חומץ בשבת, ובעל התרומה כתב חרדל שלשו ושום שריסקו שמותר לערב היינו כשנתן המשקה מבעוד יום אבל בשבת אסור ליתן וכו' כדאיתא בירושלמי הדין דשחיק תומין חייב משום דש ההוא דיהיב משקין חייב משום לש, ובעל היראים כתב ולא סמכינן אירושלמי שהרי נראה כחולק על תלמוד שלנו עכ"ל:

ביאורי מהרש"ל לטור שכ"א

אסור לתת משקה בחרדל, נ"ב ראיתי בספר התרומו' שכת' שנ"ל שאף בשבת שרי לערב גבי חרדל, ולא דמי למורסן שאסור לתת במים בשבת דהתם דמי טפי ללש, אכן מאחר שמצא להדיא בירושלמי מאן דיהיב משקין חייב משום לש, מוכרח לפרש הכי ע"כ.

ונראה בעיני מאחר שאף הס"ת יודע להכריע להתיר, אלא שהי' קשה עליו לחלוק על הירושלמי, ומאחר שנאמר שם להדיא דחיוב סקילה ביהיב משקה, א"כ מיהו שיכניס ראשו באיסור סקילה נגד הירושלמי, אכן[97] **נראה שאם חי' בו משקין מבע"י פשוט בעיני שיכול לחרבות בו משקין, דבכה"ג לא חוי לש.**

ושוב שמעתי שעכשיו במדינתי אין שייך לישה בחרדל ושו"ם, כ"א בארץ ספרד ולוע"ז שעושין אותו עב כמו עיסה, וכן עושי' הקרי"ן שהוא תמכ"א, שמדבקין אותו ועושי' אותו תחילה כעין כדור ומ"ה שריי' שאח"ב הוא גיבולו, ואמת הדבר שכך משמע הלשון דקאמר הספר חרדל ושום שלש בו, וא"כ אין איסור בחרדל ושום ותמכ"א שלנו וק"ל.

דרכי משה הארוך שכא ג

ובעל התרומה כתב כו', וכן כתב המרדכי סוף פרק תולין, אלא שכתב אם לא נתן משקה מבעוד יום מערבו ביד אבל לא בכף, וכן הוא באור זרוע, וכן הוא דעת הסמ"ג כדעת בעל התרומה, והביאהו הגהות מיימוניות פרק כ"ב, וכן כתב רבינו ירוחם חלק ח', וכן כתב בית יוסף בשם סמ"ק, וכתב דדעת הרי"ף והרמב"ם כדעת הרא"ש, וכתב מהרא"י בתרומת הדשן סימן נ"ג **דדעת התוספות כדעת בעל התרומה**[98], ונראה למצוא היתר לכולי עלמא אפילו לא

---

[90] לכאורה י"ל אף ברכה כשעושה כסדר וידוע הסדר.

[91] בפשוטו ר"ל שלא בכח, ואינו משמש על כוונת מעט הכמות, כמו שכתוב לעיל גבי קלי, וכן מבואר במשנ"ב ס"ק נ"ח ושעה"צ ע"ד וביאור הלכה סט"ו ד"ה יכול במוסגר, אבל הב"ח פי' דר"ל מעט הכמות ע"ש דבריו.

[92] לא נמצא ברא"ש בהדיא, זולת שהעתיק את הגמ' וסתם, ועוד עי' תרוה"ד סי' נ"ג שהכריח דלדעת הרא"ש דפסק כריבר"י, שרי ליתן מים בשבת, וא"כ י"ל דזה כוונת הטור, וכ"כ האג"ט לש ס"ק ל' אות י"ג, [ועי' מש"כ בהערות על התרוה"ד מה שהיה מקום לנטות מזה].

[93] לשון התרוה"ד בשלמות נדפס בליקוט ללש סימן ב', ונתבאר בארוכה בהערות שם, [יצויין שבב"י נשמט קטע אחד מהתרוה"ד בו מוכיח דשינוי סדר לא מהני בעבה].

[94] דמשמע דמיירי בנותן המים בשבת, והטעם משום דנקטו כריבר"י דנתינת מים מותרת והאיסור בגיבול, לפי"ז ע"כ ההיתר לגבל בשבת הוא מדין שינוי, א"כ ע"כ לא שרי בכף דאי"ז שינוי, אף שלא יטרוף, משא"כ לסה"ת וסייעתו דפירשו דמיירי בנתן המים בער"ש, דס"ל כרבי דמנתית מים חייב, א"כ כבר נעשה לישה, והגיבול אינו מלאכה, ואי"צ שינוי, ורק דלא יטרף בכח כדרך חול, כן משמע ביאור דבריו והוא ע"פ משנ"ת [בהערות על התרוה"ד] בכוונת התרוה"ד.

[95] וכן הוא באור זרוע (ח"ב סי' סא), דרכי משה הקצר, [וראה לשונו הארוך הנד' להלן, ויל"פ]. והנה המרדכי שהעתיק כאן חידוש גדול, דיש חילוק דין בין נתן בער"ש ללא נתן, דאם נתן מער"ש אז סגי אח"כ שלא לטרוף, ואם נתן בשבת אז צריך לעשות באצבע, ולדידיה שפסק קודם דאסור ליתן מים בשבת כירושלמי וטעמו כרבי כמש"כ התרוה"ד, הוא תמוה למה מותר ליתן מים ומה מהני השינוי וזו תמיהת הב"י, אבל באו"ז אם כוונתו כמרדכי, לא קשה קו' הב"י, דהוא באמת התיר ליתן בשבת, ודחה הירושלמי, וגם קודם פסק כריבר"י, וכמש"כ כל זה בביאור הלכה סט"ז, אבל מ"מ אין מפורש באו"ז חילוק זה, רק דיוקא הכא איכא כמש"כ המג"א ס"ק כ"א, ומ"מ הסברא קשה, דכיון דהנתינה לא כלו לריבר"י, ממילא ע"כ לשנות שינוי חשוב בגבול, ומה לי נתן מער"ש מה לי נתן בשבת, ועי' אג"ט סק"ב שתירץ דריבר"י לא מחייב אלא מנינה עד הגיבול, וזה בלא זה חצי מלאכה ע"ש.

[96] בפסקי רי"ד דף ק"מ.

[97] מכאן מובא בב"ח, וע"ש שחולק ע"ז.

[98] דבר זה צ"ע טובא, דהתוס' שהביא שם התרוה"ד הם מש"כ בדף י"ח דבלאו ב"ג חמיר טפי דבנתינת מים חייב, ולא שייכא למש"כ הסה"ת דהלכה כרבי [בין בב"ג בין בלאו ב"ג], וגם בלשון התרוה"ד יש גמגום, וההכרח לפרש כוונתו, בהקדם שגם דבריו לעיל סימן שכ"א שציין להם כאן, והם נמצאים בדרכי משה הארוך שם, גם הם תמוהים מאד, שכתב שם בזה"ל "וכתב מהרא"י בתרומת הדשן סימן נ"ג דדעת התוספות כדעת בעל התרומה", כלומר שהוכחת התוס' דף י"ח, שהזכיר התרוה"ד, הוא כסה"ת דהלכה כרבי, וזה תמוה טובא, דהתוס' כתבו דבלאו ב"ג חמיר טפי דבנתינת מים חייב, ולא שייכא למש"כ הסה"ת דהלכה כרבי בין בב"ג בין בלאו ב"ג.

יהיב המשקה מבעוד יום כגון שיעשה הבלילה רכה כמו שמותר לעשות הקלי בלילתו רכה וליתן האוכל תחלה ואחר כך המשקה, ונראה דאף לדידן דאין לנו מנהג קבוע בחול ליתן היין והחומץ תחלה מכל מקום סגי לן בהאי שינוי דנותן האוכל תחלה ואחר כך נותן היין והחומץ, ואפילו הכי לא יערב בכף אלא בכלי עצמו או באצבעו עכ"ל, ובית יוסף כתב דלדעת הרא"ש והמתירים בכף נמי שרי לערב, והוא שלא יטרוף בכח עכ"ל.

ב"ח אורח חיים סימן שכא

ז חרדל שלשו בערב שבת וכו' שחליים שדכן וכו' וכן שום שדכו מערב שבת וכו'. כל זה בפרק תולין (ריש דף ק"מ) דהכי אסיקנא אלא כי הא דאיתמר חרדל שלשו וכו', וכמו שכתב רבינו ועל פי פירוש רש"י ולא יטרוף אלא מערב ולא יטרוף כדרך שטורפין ביצים בקערה בכף דרך טריפה שמערב בכח עכ"ל:

ומ"ש רבינו אלא מערבו מעט מעט. נראה דרצונו לומר דכשיהא מערב הרבה ביחד, אין מערבו בטוב שלא בכח, אבל כשמערבו מעט מעט שפיר מתערב אף על פי שלא יערבנו בכח, אלא דקצת קשה לאיזה צורך כתב כך יאמר בסתם שלא יטרוף בכח כלשון התלמוד, ולכן נראה דקשיא ליה לרבינו דלא הל"ל אלא ולא יטרוף לאיזה צורך קאמר אלא מערב פירוש בלא טריפה בכח הא ממילא משתמע מדקאמר ולא יטרוף בכח אלמא דצריך לערבו בלא טריפה בכח, ולכן פירש דתרתי אתא לאשמועינן חדא שלא יטרוף בכח, אידך אלא מערבו מעט מעט[99].

ומיהו משמע דאף כשמערבו שלא בכח יכול לערבו בכף, וכדקאמר להדיא ממחו בין ביד בין בכלי, דאפילו בכלי ממחו כדרך שהוא ממחה בחול אלא דמשני שלא יטרוף בכח, וכן מבואר בפירוש רש"י וכן כתב בית יוסף דהכי משמע מלשון הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ורבינו שכתבו בסתם בין ביד בין בכלי אלא שלא יטרוף בכח, ודלא כתרומת הדשן שכתב שהשינוי לערבו הוא כגון באצבעו או בכלי עצמו לנערו, וכתב כן לפי דעת הרי"ף והרא"ש, וליתא דזה שכתב בתרומת הדשן לשנות באצבעו וכו' אינו אלא לפי מה שכתב בספר התרומה סימן ר"כ ליישב תלמודא דידן בפרק תולין דקאמר דמערבין בין ביד בין בכלי ובירושלמי קאמר כד יהיב משקין חייב משום לש וקא מיישב בשם ר"י דתלמודא דידן היינו כשנתן משקה לתוך השום והחרדל מערב שבת דבליל שבת ממחו אפילו בכלי ואין בו משום לש אבל בירושלמי מיירי דלא נתן מים מערב שבת הילכך אם נתן משקה בשבת חייב משום לש אם מערבו בכף אלא צריך לשנות לערבו כלאחר יד באצבעו או בכלי עצמו לנערו אבל לא בכף, וכן כתב המרדכי סוף פרק תולין מקצתו הוא בפנים ומקצתו בהגהותיו (סי' תלג) והכל הוא מלשון ספר התרומה, אבל הרי"ף והרא"ש והרמב"ם ורבינו דכתבו בסתם משמע דאפילו לא נתן משקה מערב שבת מערבו בשבת בכלי בלי שום שינוי, אלא שלא יטרוף בכח וס"ל דהירושלמי פליג אתלמודא דידן, וכן הוא דעת ה"ר אליעזר ממי"ץ כתבו הגהות מיימוניות הביאו בית יוסף, ועל כן לאחר שהביא רבינו דבעל התרומה כתב דוקא שנתנו בו משקה מבעוד יום כתב ואדוני אבי כתב כסברא הראשונה דאפילו לא נתן משקה מבעוד יום, וכדעת הרי"ף והרמב"ם:

ואיכא לתמוה בשלחן ערוך (סט"ו) דכתב תחלה בסתם להתיר בכלי כמ"ש (הר"י) [הרי"ף] והרא"ש והרמב"ם ורבינו ואחר כך (סט"ז) כתב ויש אומרים דאסור אלא אם כן דנתן משקה מתחלה והיא דעת ספר התרומה בשם ר"י והנמשכים אחריו והרב בהגהות שלחן ערוך כתב על סברת הרי"ף ודעימיה ויש אומרים דלא יערב בכף אלא ביד משמע דאף לדעת הרי"ף ודעימיה יש אומרים דלא יערב בכף אלא ביד והא ליתא דליכא מאן דמפרש כך לדברי הרי"ף ודעימיה והני יש אומרים דלא יערב בכף מאן נינהו הלא המה אור זרוע והמרדכי סוף פרק תולין שכתבו כלשון ספר התרומה כדי ליישב תלמודא דידן על פי הירושלמי והרי"ף ודעימיה לא סבירא להו האי ישובא דס"ל דלית הלכתא כרבי דנתינת מים זהו גיבולו ואם כן נתינת המשקה מערב שבת לא מעלה ולא מוריד לדידהו ובעל כרחך צריך לומר דתלמודא דידן פליג אירושלמי וצריך לומר דהרב בהגהתו זאת נמשך אחר דברי תרומת הדשן בזה וכבר נדחו דבריו. וכתב עוד בהגהת שלחן ערוך על סברת יש אומרים דהיינו ספר התרומה שכתב דוקא שנתנו משקה מבעוד יום דאם נותן המאכל תחלה ואחר כך נותן את החומץ ומערבו באצבעו נמי הוי שינוי אפילו לא נתן המשקה מבעוד יום כמו בשתיתא דלעיל נמי קשה דהוה ליה לפרש דדוקא כשיעשנה רכה אבל כשיעשנה עבה לא מהני שינוי זה אלא דוקא על יד על יד פירוש מעט מעט ולא הרבה ביחד כמו גבי שתיתא גם בזה נמשך אחר מ"ש בתרומת הדשן וליתא. וזה לשון מהרש"ל (בחידושיו לטור) דבר פשוט הוא דאף לבעל התרומה אם נתן בו משקה מבעוד יום דיכול להרבות בו משקין דבכהאי גוונא לא הוי לש ושוב שמעתי דבמדינתינו לא שייך לישה בשום וחרדל כי אם בארץ ספרד ולועז שעושין אותו עב כעין עיסה וכן עושין התמכא שהוא קרי"ן שמדבקין אותו ועושין בתחלה עיגול כעין כדור ולפיכך השרייה שאחר כך הוא גיבולו ולישנא דתלמודא משמע הכי דאיתמר הכי חרדל שלשו ולפי זה אין איסור בשום וחרדל ותמכא שלנו עכ"ל. ולא נהירא כלל להקל דבפרק בתרא דשבת מבואר דהלישה היא לאחר שנתן המשקה אם יעשנה בלילה עבה דומה ללישה ואסור בלא שינוי על יד על יד כדלעיל ועוד דלא אמרו לשון לישה גבי שחליים ושום אלא לשון דיכה וגם לישת החרדל אין אנו בקיאין בהם ואין לנו להקל מאומד הדעת:

דרישה אורח חיים סימן שכא ס"ק ד

[ד] ומה שכתב רבינו חרדל שלשו מערב שבת למחר יכול לערבו בין ביד בין בכלי ונותן לתוכו דבש. אל תטעה לומר מדקתני שלשו מערב שבת דמיירי שנתנו גם מערב שבת בו משקה בשעת לישה[100], ומשום הכי אמר נמי למחר יכול לערבו בין ביד בין בכלי ולא אמר למחר מותר לתת בו משקה ולערבו, דזה אינו דמדכתב רבינו אחר כך בשם בעל התרומה דאינו מותר אלא אם כן נתן לתוכו משקה בערב שבת וכו', ואדוני אבי הרא"ש ז"ל כתב כסברא הראשונה, ש"מ דלהרא"ש וסייעתו מיירי דלא נתן בו משקה כלל בערב שבת, גם מדמקשו מהירושלמי דמחייב בנתינת משקה בשום אגמרא דידן מותר למימחי בחרדל, ואינו מחלק דתלמודא דידן מיירי בנתן מקצת משקה בערב שבת, דדוחק לומר דגם לסברא הראשונה מיירי כשנתן בו מעט, רק שבעל התרומה מצריך ליתן בו הרבה, ומשום הכי לא נקט בעל התרומה בלשונו אלא חרדל, וסבירא ליה בחרדל שדרכו ליתן בו משקה בשעת לישה ואחר כך להוסיף עליו זו ההוספה אינה מותרת בשבת אלא צריך ליתן הכל מערב שבת, כל אלו הדוחקים שמעתי, אבל לא נראה לי כלל **אלא חרדל דרכו לאספו אחר חכתישה בקיבוץ אחד, ונקרא לישה**, ואחר כך ממחו ומפזרו ביד או בכף ונותן לתוכו דבש או שאר משקין, והא דנקט בלשונו חרדל משום דעליה קאי בגמרא עיין שם ריש דף ק"מ, והא ראיה שאחר כך כתב רבינו בשמו ז"ל אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או בשום שכתשו מבעוד יום וק"ל:

ומ"ש ובעל התרומה [כתב] כל מה דשרי לערב משקה בחרדל וכו'. רוצה לומר אפילו לא יערבנו בכף, כי אם בשינוי ביד או בעצמו של כלי, אפילו הכי אינו מותר אלא אם כן נתן משקה מבעוד יום וק"ל. ועיין מ"ש עוד מזה בסמוך מ"ש המרדכי בשם ר"י. אבל צ"ע כיון שטעמו של בעל התרומה שאוסר

והנה כאמור בהערות שם כבר בלשון התרוה"ד יש גמגום, שקודם זה הביא המחלוקת אם הלכה כרבי או ריבר"י, ועוד הביא הנידון בלאו ב"ג אם חמיר או קיל, ומסיים "והשתא נראה דלכל מיני טיבולים ושלש"ן שרגילים עתה לעשות ע"י גיבול משקים, אפי' הם דברים שאינם בני גיבול, לפי ספר התרומה והמצות בשם ר"י, וכמו שהוכיחו התוספות דלעיל, אי לא יהיב משקה מבעוד יום, אסור לתת בהן בשבת", הנה עירב הוכחת התוס' דקאי כלפי דין לאו ב"ג, לנידון ספה"ת וסמ"ג דהנידון בכלל אם הלכה כרבי או ריבר"י. ונתבאר שם דע"כ כוונתו לומר דבלאו בר גיבול, יש שני סיבות חומרא שלא ליתן מים, א' דלעולם הלכה כרבי, ב' דאת"ל הלכה כריבר"י מ"מ בלאו ב"ג לתוס' חמיר, [ואמנם יבואר דס"ל דכוונת התוס' לפסוק הלכה כאביי, דבלאו ב"ג חייב על הנתינה, דאם כוונתם רק לומר דהסברא היא לאידך גיסא דחמיר טפי, אבל לעולם הלכה כרב יוסף, א"כ הנתינה מותרת], וזהו שכתב 'לפי ספר התרומה והמצות בשם ר"י' הוא טעם אחד דהלכה כרבי, 'וכמו שהוכיחו התוספות דלעיל' הוא טעם שני, [ועדיין צ"ע לרוב דוחקו].

ושוב צריך לדחוק כן גם בכוונת הרמ"א כאן, דהכי קאמר "דדעת התוספות כדעת בעל התרומה", כלומר בנידון שום וחרדל, דנקט דלאו בר גיבול הם, הוושו דעת התוס' לדעת ספר התרומות, דחייב בנתינת מים, ואמנם הם משני טעמים, ודוחק גדול.

[99] דעת הב"ח בכאן דמעט מעט הכוונה במעט הכמות, ועי' במשנ"ב ס"ק נ"ח ושעה"צ ע"ד וביאור הלכה סט"ו ד"ה יכול במוסגר, שאין כן דעת הפוסקים, אלא מעט מעט ר"ל בנחת.

[100] עי' ביאור הלכה שכ"א סט"ו ד"ה יכול, דאע"פ שבמחבר ובשו"ע א"א לפרש כן, אבל באמת כן נראה בדעת הרמב"ם, ואדרבה מחמיר משיטת סה"ת, דלא סגי בנתינת מים, אלא בעי גיבול מער"ש.

ליתן משקה בשבת הוא מפני שסבירא ליה כהירושלמי שפסק הלכה כרבי דאמר נתינת מים זהו גיבולו וכמ"ש בעל תרומת הדשן סימן נ"ג והביאו הבית יוסף (ד"ה וכתוב), אם כן למה לא פליג בעל התרומה אקמח קלי הנ"ל דמותר לגבלו מעט מעט, ובגמרא פרק מי שהחשיך ריש דף קנ"ו מוקי לה דהיינו דוקא לרבי יוסי ב"ר יהודה דסבירא ליה נתינת מים לאו זהו גיבולו, והאיסור נעשה דוקא בשעת גיבול, משום הכי מהני כשמגבל מעט מעט דהוה ליה גיבול כלאחר יד, אבל לרבי נתחייב מיד מנתינת מים ותו לא מהני לדידיה שינוי בגיבול, וכן פירש רש"י שם בהדיא עיין שם[101], ואם כן הוה ליה לבעל התרומה לפלוגי גם אגיבול קמח הנ"ל[102].

ונלע"ד ליישב כשנעורר עוד קושיא גדולה, והוא שיש להקשות שסתמי משניות דפרק קמא ודבתרא דשבת נראין כסותרין זה את זה, שהרי שם בפרק מי שהחשיך מוקי לה לסתמא דנותנין מים למורסן אבל לא גובלין כרבי יוסי ב"ר יהודה וכמ"ש לעיל, ומשום הכי פסקו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם כוותיה מדסתם תנא כוותיה וכמ"ש בהלכותיהן, והביאם בית יוסף, ובפרק קמא דשבת ריש דף י"ח מוקי לה לסתמא דמתניתין דשורין דיו עם השמש וכו', זה לשון הגמרא שם מאן תנא נתינת מים לדיו זהו שרייתן אמר רב יוסף רבי היא וכו' עיין שם, ומהאי טעמא פסק בעל התרומה כרבי עיין שם סימן ר"ך, וגם זולת זה משום דהלכה כרבי מחבירו (פסחים כז א) עיין שם:

ונלע"ד ליישב זה משום דשם בפרק קמא דף י"ח בגמרא מסיק וקאמר ז"ל א"ל אביי דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי אלא [בקמח] דבר גיבול הוא אבל דיו דלאו בר גיבול הוא אימא ליחייב וכו', וכתבו שם התוספות (ד"ה אבל) ז"ל וא"ת והא מורסן אמרינן בפרק בתרא (קנה ב) דלאו בר גיבול ואפילו הכי קאמר רבי יוסי [ברבי יהודה] דאינו חייב עד שיגבל, וי"ל דהתם לגבי קמח קאמר דאינו בר גיבול אבל בר גיבול הוא טפי מדיו ולהכי לא מייתי מיניה הכא אדיו וכו', ומסיק ומוכח שם דמידי דלאו בר גיבול יש בו יותר שייכות לומר דנתינת מים זהו גיבולו, ומהאי טעמא קאמר אביי שם דמהאי טעמא נוכל לאוקמי מתניתין דדיו דאינו בר גיבול כלל אפילו כרבי יוסי ב"ר יהודה דמודה בזה, ואם כן אפשר לומר דסתם בפרק קמא דשבת כרבי היינו טעמא דהאמת כאביי שגם רבי יוסי ב"ר יהודה מודה בו, אי נמי **אפילו אין רבי יוסי מודה מכל מקום סתם כרבי דטעמו מסתבר בדבר שאינו בר גיבול** כלל[103], מה שאין כן מורסן דאף על גב דאינו בר גיבול כקמח מכל מקום גיבול קצת בהו, וכמו שכתבו התוספות הנ"ל, ומשום הכי סתם בפרק מי שהחשיך במורסן כרבי יוסי ב"ר יהודה וק"ל.

ובזה נתיישב נמי הא דלא פליג בעל התרומה אדין קמח קלי הנ"ל משום **דסתם ליה בקמח קלי דהלכה כרבי יוסי ב"ר יהודה, דכיון דשם קמח עליו, וגר גיבול ממש הוא** משום הכי אין נתינת מים לתוכו זהו גיבולו וק"ל.

ובזה נתיישב נמי דלעיל בסימן רנ"ב (עמ' מב) הביא רבינו הדין דלשרות דיו סתם בלי שום חולק משמע דכולי עלמא מודו ביה, ובגמרא דף י"ח נתבאר דהיינו טעמא משום דנתינת מים זהו גיבולו, וקשה הלא בדין זה הרא"ש והרמב"ם פסקו כרבי, אלא ודאי צריך לומר דגם הן מודים בדיו דאינו בר גיבול כלל, אי נמי רבי יוסי ב"ר יהודה עצמו מודה בהא וכמ"ש וק"ל:

מ"ש מהרא"י שם בתשובותיו סימן נ"ג והביאהו בית יוסף ז"ל אבל הרי"ף ואשיר"י פסקו בפרק בתרא דשבת כרבי יוסי ב"ר יהודה דנתינת משקה לא חשיב גיבול ושרי לתת משקה בתחלה בשבת ולערבו אחר כך בשינוי כגון באצבעו או בכלי עצמו לנערו, אין לשון זה לנערו בשינוי ובכלי עצמו שם לא ברי"ף ולא ברא"ש אלא כתבו סתם, ומלשונם משמע דאין צריך שינוי כלל, אלא שמהרא"י סבירא ליה פירושם הכי, ובית יוסף פליג עליו, וכמו שכתב בית יוסף אחר כך אתשובה זו:

וגם מ"ש שם עוד בתשובה ז"ל וקאמר נמי התם דצריך אליבא דרבי לעשות שינוי וכו', הא דכתב אליבא דרבי לעשות שינוי וכו', משום דס"ל כפירוש רשב"א שהביא בית יוסף לפני זה, דבע"כ הגמרא דפריך והא אמרת אין גובלין אליבא דרבי פריך[104] וכו', עיין שם:

ומ"ש בית יוסף שם על זה זה לשונו ומ"ש המרדכי שם ואומר ר"י דתלמודא דידן דפסק ממחו בין ביד בין בכלי היינו כשנתן מים מערב שבת ואם לא נתן משקין מבעוד יום מערב באצבעו אבל לא בכלי כגון כף עכ"ל, וקשה כיון דס"ל כמו הירושלמי דאמר כד יהיב משקה חייב משום לש אם לא נתן משקין מבעוד יום ונתן משחשכה הא עביד איסורא ואפילו לערב ה"ל למיסר וצ"ע עכ"ל בית יוסף.

הנה באמת במרדכי של קלף ראיתי ולא מצאתי כתוב שם האי ואם לא נתן משקין מבעוד יום וכו', וגם בספר התרומה שמביא דברי ר"י הנ"ל גם כן ליתא האי ואם לא נתן וכו', ולכאורה היה נראה דט"ס הוא במרדכי שלנו וכמ"ש בית יוסף, אבל כי דייקת שפיר ע"כ צ"ל דאדרבה אף שלא כתוב כן במרדכי של קלף ובספר התרומה מכל מקום מראשי הדברים שכתב בשם ר"י נכללו גם כן סוף הדברים כמ"ש במרדכי הנדפס לפנינו, שהרי מדהתחיל לכתוב ז"ל ואומר ר"י דתלמודא דידן דפסק ממחו בין ביד בין בכלי וכו', דמשמעות דבריו כאילו אמר הא דמתיר תלמודא דידן בכלי ואינו מצריך שינוי, היינו כשנתן המים בערב שבת, דמשמע מיניה הא לא נתן המים מערב שבת אינו מותר בכלי אלא בעי שינוי, ובשינוי מיהא סגי, דאם לא כן אלא תאמר דה"פ דתלמודא דידן דמתיר היינו כשנתן מים מערב שבת ומשום הכי מותר לערב אפילו בכלי, הא אם לא נתן מים מערב שבת אסור בשבת בכל ענין אפילו ביד, אם כן ה"ל לר"י לקצר ולכתוב תלמודא דידן מיירי כשנתן מים בערב שבת דהא כבר כתב הקושיות והסתירות שנופלות בין תלמוד דידן לתלמוד ירושלמי, דמה שמתיר תלמודא דידן אוסר הירושלמי ובין ביד ובין בכלי מאן דכר שמיה, אם לא שנאמר שלצורך היישוב כ"כ וללמד שבאם לא נתן מים מערב שבת אזי אסור בכלי בלי שינוי, ובשינוי מותר גם להירושלמי ודו"ק.

ואין להקשות היא גופה טעמא מאי דכיון דהירושלמי ס"ל כרבי דנתינת מים זהו גיבולו, אם כן מאי מהני שינוי דאחר כך, די"ל דכמו שלרבי יוסי ב"ר יהודה שס"ל דאין נתינת מים זהו גיבולו, ואפילו הכי מתיר שם בשתיתא בנתינת הקמח תחלה ואחר כך נוער בו אפילו בלא שינוי, ואף על גב דכתב מהרא"י **בסוף סימן נ"ג** דלרבי יוסי ברבי יהודה בעינן בשום וחרדל שינוי גם כן בעירוב[105], הא **כבר כתבתי** שאין כן דעת בית יוסף, ומוכיח ממשמעות לשונם

---

[101] וכן פירשו שם ברמב"ן וריטב"א, וברש"י היה מקום לפרש בענין אחר, וכ"ש למהרש"ל דמחק כל זה מרש"י.

[102] דעת שאר אחרונים דספר התרומה חולק נמי בהא דקמח קלי, והטור והרמ"א קיצרו וסמכו על המעיין.

[103] זה סברא חדשה ליתא בשאר רבוותא, דגם אם רבי וריבר"י נחלקו בלאו בר גיבול, יתכן לנקוט הלכה בבר גיבול כריבר"י, ובלאו ב"ג כרבי דמסתבר טעמו.

[104] צ"ב כוונתו, דדבר זה דהגמ' פריך אליבא דרבי הוא פשוט, כלומר אליבא דת"ק דאמר אין גובלין, ובתר הכא אמר ושוין את השתית כו', והוא בפשוטו רבי, דהא אמרו מאן ר"א ריבר"י, ועכ"פ מה מצא בב"י ע"ש הרשב"א, וע"כ כוונתו למש"כ הב"י ע"ש המ"מ שכתב לדעת הרשב"א וסייעתו דלריבר"י בעבה נמי מהני שינוי סדר, והביאו רבנו לעיל ס"ק ג' [גם שם על שם הרשב"א, בלא לציין להמ"מ, וצ"ע], וצ"ב א"כ כוונתו, ראשית שדעת המ"מ יחידאה, ודעת התרוה"ד לקמן בהדיא דלא כמ"מ, ואדרבה ס"ל דגם ברכה לא מהני ישנוי סדר לחוד לריבר"י, שנית הרי ברכה קאי כאן ומה זה שייך להמ"מ דמיירי בעבה. - אבל פשט דברי התרוה"ד פשוטים ומבוארים מהמשך דבריו, שכתב דאליבא דריבר"י צריך עוד לשנות בגיבול, ולא סגי בשינוי סדר, וא"כ אחרי שבלא"ה משנה בגיבול, הרי בזה סגי לריבר"י, דהא הנתינה מותרת לצורך שבת, א"כ שינוי הסדר דרכה לא נאמר אלא לרבי בלבד, ודעת הדרישה צע"ג.

[105] לא זכינו לכוונת רבנו שנראים הדברים מעורבבים, שבתרוה"ד יש ב' דברים שיכולים להכלל בלשון רבנו, א' מה שהביא לעיל, שכתב בתחל"ד דלרי"ף ורא"ש נותן משקין בשום ושחליים בשבת, אבל אח"כ בעי שינוי לערבו באצבע או בניעור ולא בכף, [ומיירי כ"ז בעבה], וע"ז הביא רבנו לעיל מהב"י דחולק דסגי שלא יטרוף בהכי, ואי"צ שינוי ממש, ב' מה שכתב בסוף התשובה לגבי רכה [שלמד להתיר גם בשום ומי טיבול רכה מההיא דשתיתא], דלא סגי לריבר"י בשינוי סדר ובעי עוד שינוי בגיבול.

ובאשר לכוונת רבנו כאן, הרי תוכן דבריו קאי על היתר רכה, דעמד למה מהני שינוי סדר על הגיבול אח"כ, וא"כ לכאורה ע"ז מביא מהתרוה"ד, וע"כ היינו מש"כ בסוף התשובה לגבי רכה, דבאמת דעתו דלא מהני, ובעי עוד שינוי בגיבול, וזהו שכתב הדרישה "דכתב מהרא"י 'בסוף' סימן נ"ג", אבל תיכף כתב הא כבר כתבתי שאין כן דעת בית יוסף כו', והרי לא כתב כן על זה, אלא על הענין שבתחל"ד התרוה"ד, אם לריבר"י בשום וחרדל עבה בעי שינוי יד או ניעור או רק שלא יטרוף, ואין שום שינוי סדר, וצ"ע. – וע"ע לשונו לקמן "הא דכתבו הרי"ף והרא"ש אין צריך שינוי בשעת העירוב לרבי יוסי ב"ר יהודה, משום דלאו בר גיבול ממש הן השום והחרדל, ושתיתא בשבלילתו רכה", כמדומה שמערב ולומד שבשניהם היה נתינת מים בשינוי, ודינם אחד, ולכן דעת הב"י דאי"צ שינוי בגיבול דשם וחרדל עבה, וכ"ז צ"ב דמעולם

דהרי"ף והרא"ש דלא סבירא להו הכי, ואף על גב דלדידיה אין נפקא מינה כל כך בשינוי נתינת הקמח והמים והעיקר תלוי לדידיה בעירובו וגיבולו דאחר כך, **מכל מקום [שרי] חואיל ואשתני**, ה"נ נימא לרבי איפכא, דאף על גב דלדידיה העיקר תלוי בנתינת המים, **מכל מקום אם עושה שינוי אחר כך סגי**.

ומיהו י"ל ולומר דדוקא אם בתחילת הגיבול נעשה שינוי מועיל ג"כ לעירוב דאחר כך לרבי יוסי ב"ר יהודה כרבי, אבל **אין טעם לחיות מועיל שינוי חנעשה בשעת עירוב לנתינת מים דקודם לכן**, וליתן טעם[106] הא דכתבו הרי"ף והרא"ש אין צריך שינוי בשעת העירוב[107] לרבי יוסי ב"ר יהודה, **משום דלאו בר גיבול ממש הן חשום וחחרדל[108] ושתיתא בשבלילתו רכה**[109], ואף על גב דס"ל לתוספות והרא"ש דבדבר דלאו בר גיבול הוא חייב יותר, וגם רבי יוסי ב"ר יהודה אפשר דמודה בדבר דלאו בר גיבול לגמרי וכמ"ש לעיל, היינו דוקא דמיד בנתינת המים לתוכו היה אסור, אז חייב גם לרבי יוסי ב"ר יהודה הואיל ולאו בר גיבול הוא, אבל כשנתן המים מתחלה בשינוי, בהא מסתבר למימר דלרבי יוסי ב"ר יהודה אין להחמיר אפילו בעירוב, כיון דלאו בר גיבול ועיקר גיבולו הוא בשעת נתינת מים ונתינת מים הוה בשינוי, והא דפליג רבי יוסי ב"ר יהודה עם רבי היינו לומר דאינו מתחייב גם על נתינת מים, **אבל על העירוב גם כן אינו מחמיר כולי האי כיון דלאו בר גיבול הוא**[110], וכן דייק לשון פלוגתתן במורסן. דתניא אין נותנין מים למורסן דברי רבי, רבי יוסי בר יהודה אומר נותנין מים למורסן. ול"פ בגיבול, משמע דבגיבול דעת שניהן שוין מטעם שכתבתי כיון דלאו בר גיבול נינהו[111].

לכן היותר נראה לעניות דעתי לומר דודאי לדעת הפוסקים שפסקו כרבי וכהירושלמי הנ"ל אין מועיל שינוי בשעת עירוב לנתינת מים דקודם לכן, והא דאם לא נתן מים מבעוד יום דמותר על ידי שינוי עירוב או בעצמו דכלי, היינו משום דר"י בעל התוספות לא ס"ל לפסוק אלא כרבי יוסי ב"ר יהודה וכדעת הרי"ף והרא"ש והרמב"ם וסייעתיה, והשתא אתי שפיר דלא מוזכר בתוספות ולא באשר"י שדעת ר"י חולקת לפסוק (כר"י) [כרבי]. וידוע דהרא"ש ז"ל אינו נוטה ימין ושמאל מדעת ר"י בעל התוספות אם לא בראייה מוכרחת, ובכאן בדין לא זכרהו וישכחהו:

וע"כ צ"ל דהרא"ש ס"ל דר"י אינו פוסק כרבי, אלא בא לומר דלרבי יוסי ב"ר יהודה אינו מותר לערב (תכף) [בכך] בלי שינוי **אלא אם כן נתינת מים חוה מערב שבת, דאז ודאי מותר לממח' ולערב בשבת בלי שינוי דכ"ש חוא מנתינת מים בשבת על ידי שינוי**, דמותר לערב אחר כך בלי שינוי וכמ"ש, ובאם לא נתן מערב שבת, צריך לשנות בשעת עירוב ובהא גם כן הרא"ש מודה.

ומה שהמרדכי הביא דעת ר"י היינו לומר שבמאי דמוקים ר"י לשיטתו תלמודא דידן דמתיר בלא שינוי דמיירי בשנתן מים מבעוד יום, בזה נמי מיושב לשיטת הפוסקים כירושלמי דלא תקשה למה מתיר תלמודא דידן שום וחרדל דכיון דבנתן מים מערב שבת מיירי תו לא קשה מידי, ואין דעת מרדכי לומר שר"י ס"ל כירושלמי, אלא מביא ראייה מיניה שתלמודא דידן מיירי בנתן מים מערב שבת ודו"ק.

ואף שר"י נקט בלשונו הא דתלמודא דידן כו' משמע דבא ליישב תלמודא דידן עם תלמוד ירושלמי אינו מוכרח. דאפשר דהמרדכי מוסיף הני שני תיבות תלמודא דידן בדברי ר"י כדי לקצר וליישב בזה קושייתו הנ"ל ודו"ק ובזה יתיישב הכל:

שולחן ערוך סימן שכא סעיף טו – טז

[סעיף טו] חרדל שלשו מע"ש, למחר * (נח) יכול לערבו הן ביד הן בכלי <יב> ונותן לתוכו דבש, ולא יטרוף לערבו (נט) בכך[112], אלא מערבו מעט מעט[113].

[סעיף טז] שחלים (פי' שחליס בערבי תמח למח"ל וכלע"ז קריסין) שדכן מערב שבת, למחר (ס) נותן יין וחומץ ולא יטרוף, אלא מערב. וכן שום שדכו מע"ש, (סא) למחר נותן פול וגריסין ולא יטרוף, אלא מערב. **הגה:** * (סב) **וי"מ למ יערב בכף,** (סג) **מלמ כיל** (מור זרוע ומרדכי סוף פרק תולין).

(סד) ויש אומרים דהא דשרי לערב משקה בחרדל * (סה) דוקא שנתנו מבעוד יום, * <יג> אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או בשום, הכתושים, (סו) משום לש. **הגה:** ומ"מ נותן המוכל תחלה ומח"כ המומח לו היין ומערבו במלכעו, **שרי להוי שינוי כמו בשחיתת לעיל,** (סז) וכן נוהגין להתיר ע"י שינוי; (סח) ומקום שנהגו לעשות כך מחול, יתן בשעת החומץ תחלה ומח"כ המוכל.

ט"ז סימן שכא סעיף טו– טז [ס"ק יב – יג]

(יב) ונותן לתוכו דבש. - בפ' תולין תניא א' נותן הקמח ואחד נותן המים אחרון חייב דברי רבי, ר"י בר יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל, הרי דפליגי בענין חיוב דלש, דלרבי הוה החיוב בנתינת המים אף על פי שלא גיבל עדיין, ולר"י בר יהודה עד שיגבל, והנה הדיעה דכאן בסעיף זה ובסעיף שאחריו שהתירו לתת משקה בשבת, הוא דעת הרי"ף ורמב"ם והרא"ש פוסקים כר"י בר יהודה, וע"כ אין צריך שינוי בנתינת המשקה רק בגיבול שהוא העירוב, **וע"כ חצריך שלא יטרוף בכח אלא מערבו מעט מעט**, ובת"ה מצריך עוד שינוי בעירוב שלא יטרפנו בכלי כגון בכף, אלא בידו או יאחז הכלי עצמו וינענע אותו כדי שיתערב מה שבתוכו, וזהו הי"א שמביא רמ"א[114], והא דנקט[115] אלא ביד ה"ה נמי בכלי עצמו כמ"ש אלא דחדא נקט, והי"א שמביא הש"ע בסעיף שאח"ז הוא בעה"ת שפוסק כרבי דבנתינת המשקה הוה האיסור, א"כ לא מהני השינוי שיעשה בעירוב.

אלא דק"ל דהא שם בפרק תולין אמרו אליבא דר' הא בעבה הא ברכה, פירוש דבעבה לא מהני שינוי וברכה מהני השינוי, דהיינו שנותן אוכל תחלה כו', **ורמ"א חעתיק חשינוי לחוד, ולא זכר בלילתו רכה דוקא**, ובת"ה כת' באמת בזה דצריך בלילתו רכה[116].

ובטור כת' וז"ל ובעה"ת כת' כל מה דשרי לערב משקה בחרדל דוקא שנתנו מבע"י, אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או בשום שכתשו מבע"י עכ"ל, משמע דשינוי לא מהני, דאל"כ הי' לו לכתו' ההיתר ע"י שינוי כמ"ש היתר השינוי לפי דיעה הראשונה שם, **אלא ודאי דלא מהני שינוי, ואפי' בבלילתו רכה**[117].

ונראה טעמו דהוא ע"פ הירושלמי שמביא ב"י כד יהיב משקה חייב משום לש, ולא פליג אתלמודא דמהני שינוי ברכה, דיש חילוק בין מידי דבר גיבול הוא או לאו, וכמ"ש בת"ה בשם התוס' פ"ק דשבת דהוכיחו הוכחה גמורה דמידי דלאו

לא משענו דשום וחרדל בעי שינוי סדר, רק דדעת הב"י דעצם מה שלא יטרוף בכח מתיר, וכל הדברים נבוכים וצ"ע, [וע"ע בזה בספר בר גיבול סימן י'].

[106] צ"ב מה נצרך עוד לטעם זה, הרי כבר כתב דשינוי בתחילה מהני לסוף, רק סבר לדמות דגם איפכא, וע"ז מחלק, אבל עדיין במקומו עומד ששינוי בנתינה מהני לסוף.

[107] נראה שנוקט דבשעת נתינה דשום וחרדל, בעי שינוי סדר, ועי' הערה לעיל, וכ"ז צ"ע דלא מצינו דבר זה.

[108] עי' בב"ח ובביאור הלכה שכ"א ט"ו שנקט דשום ושחלים בר גיבול הם, וע"ע בתרוה"ד.

[109] היתר של רכה הוא היתר משום דאינו לישה כלשונות הראשונים, ולא משום דלאו בר גיבול, וכנראה כוונתו דבכל דבר יש סיבת קולא זה לפי שאינו בר גיבול וזה לפי שהוא רכה, ולפיכך מהני שינוי סדר, ואע"פ שהוא בנתינה מהני על הגיבול. וכאמור שיטה מחודשת לדעתו דמיירי שום וחרדל בשינה תחילה הסדר, וצ"ע.

[110] ע"פ שיטת הרמב"ם כפי' המ"מ לאו בר גיבול אינו חייב על גיבולו, שהרי לאו ב"ג, [כמו שהגדיר חזו"א], והנידון בין אביי לרב יוסף אם חייב מיהא על נתינת מים, ועפ"ז סברת רבנו, דנוקט דתוס' והראב"ד פלוגתתם כלפי הלכה דקי"ל כאביי לחומרא דחייב בנתינת מים, אבל עכ"פ בגיבול אין חיוב, וכי משני בנתינת מים שפיר דמי.

[111] אבל לדעת תוס' דף י"ח שהביא לעיל מורסן בר גיבול הוא.

[112] יש גורסים בכף ועי' בגר"א ולבושי שרד ומשנ"ב ועוד אחרונים.

[113] פי' שלא בכח, ואין פירושו מעט הכמות כמו בסעיף יד, [ועי משנ"ב ס"ק נ"ח ושעה"צ ע"ד וביאור הלכה סט"ו ד"ה יכול במוסגר].

[114] בסעיף ט"ז.

[115] הרמ"א.

[116] כתבו האחרונים דע"כ זה כוונת הרמ"א וקיצר.

[117] יל"ד דאורחא דשום וחרדל בעבה, [והתרוה"ד נחת להורות איך בכ"ז יעשה אם לא נתן מער"ש, אבל אין רצון העולם בזה].

בר גיבול הוא שייך ביה טפי נתינת מים זה גיבולו עכ"ל, וכ"כ ב"י סימן שכ"ד בשם התו' והראב"ד והאחרונים, ותו דשם מבואר בהר' המגיד דעכ"פ יש איסור לגבל במידי דלאו בר גיבול ע"ש בדבריהם, **וע"כ אסר בירושלמי בכל ענין לתת משקה בשבת בחרדל ושחליים דחם לאו בני גיבול**[118] ולא מהני שינוי[119], **וא"כ קשה גם על ת"ח דמחני לדידי' שינוי בזה בבלילתו רכה.**

וג"ל דאותן שנוהגין היתר ע"י שינוי נתינת האוכל שזכר רמ"א, ס"ל הלכה כר"י בר יהודה, וכדיעה קמייתא שהם הרוב דהיינו הרי"ף ורמב"ם והרא"ש והטור וה"ה בספ"ח, **ומן חדין א"צ שינוי רק במח שאינו מערב בכח**[120], **אלא דלרווחא דמילתא מצריכים עוד שינוי בנתינ' חאוכל תחלה, וע"כ לא חוצרכו כאן בלילתו רכה**, אבל לפי ע"ד נראה **דיש לעשות גם בלילתו רכה.**

נמצא מי ששכח לשפוך חומץ בע"ש לתוך הקרי"ן, צריך שיעשה בשבת בלילה רכה, ונותן החומץ תחלה ואח"כ הקרי"ן שלא כדרך שעושין בחול, ולא יערב בכח או אוחז בכלי עצמו ומנענע אותו, ואם כן צ"ע אפי' לדעת רמ"א דמצריך עכ"פ שינוי באוכל תחלה, במה שנוהגים לעשות בשבת צנון דק דק עם קשואין שקורין אוגרק"ס דק דק, ושופכין אחר זה חומץ לתוכו, ואין עושין שום שינוי, ונראה **דכאן לא החמירו כמו בקרי"ן כיון דא"א לעשות זה בע"ש** דיתקלקל טעמו של צנון, ע"כ לא הצריכו שינוי, כיון דעיקר עשייתו בשבת, שבקוהו אעיקר הלכתא דקי"ל כר"י בר יהודה[121], וא"כ צריך עכ"פ שלא יערבנו בכח או ע"י הכלי כמ"ש, **ומן חמובחר שישים תחלה חחומץ בכלי** כנלע"ד בדברים אלו.

ומו"ח ז"ל הביא בשם רש"ל ששמע להקל בחרדל וקרי"ן שאנו עושין, כי בזמניהן היו עושין כמו עיסה משא"כ במדינתינו שאין שרייתו גיבולו, וכתב מו"ח ע"ז שאין להקל מאומד הדעת, ובירק הנקרא שלאטי"ן אין לדקדק בכל זה כי אינו נכנס בכלל זה, כיון שאין חותכין אותו דק דק[122], כנ"ל בדברים אלו:

(יג) אבל בשבת אסור כו'. - ופשוט הוא **דאם נתנו קצת חמשקה לתוכו בע"ש שנראה בו קצת גיבול, מותר לחוסיף עליו בשבת כפי שירצה**, רק במעט טיפין אסר בת"ה דלא חשיב גיבול כלל, וכל דברי סעיף זה עם ההג"ה נתבארו בסמוך בס"ד:

עולת שבת סימן שכא

כד ולא יטרוף לערבו בכך וכו'. הטעם מפני שצריך לעשות קצת שינוי כדי שלא יהא נראה כלש בשבת. וכל זה הוא לדעת הרי"ף דכתבתי כבר [ס"ק כג] בשמו דפסק בנתינת המשקה לבד אינו חייב משום מגבל, ולפיכך סגי כשעושה שינוי בשעת גיבול, אבל למאן דפסק דעל נתינת המים לבד חייב משום מגבל על כרחך אסור לעשות כן בשבת, דמאי יועיל השינוי שעושה בשעת גיבול לנתינת המים שכבר היו. וכן כתב הבעל תרומת הדשן [סי' נג] בהדיא. וכן נראה מדברי הסמ"ג [יג ע"ב] וסמ"ק [ע' רפה] וספר התרומה [סי' רכ] דפסק כמאן דאמר בגמרא דבנתינת המים לחוד חייב משום מגבל, ולפיכך פסקו כאן דאם לא נתן משקה מבעוד יום אסור בשבת ליתן המשקה לשם משום מגבל, והיינו מטעם הנ"ל כיון דבנתינת המים ליכא שינוי אסור:

כה אלא מערב מעט מעט. לשון הגמרא [קמ ע"א] והרי"ף [נח ע"א] והרמב"ם [פכ"ב הי"ב] ולא יטרף אלא מערב, ופירשו רש"י והר"ן ז"ל שלא יטרף כמו שטורפין ביצה בקערה בכף דרך שדיפה שמכה בכח. וזה ג"כ כוונת המחבר אלא שקיצר בלשונו:

כו ויש אומרים דלא יערב וכו'. המחבר[123] נמשך בזה אחרי דברי תרומת הדשן בסימן נ"ג דמפרש בשם אור זרוע [סי' סא] דהא דאמרינן בגמרא ממחה ביד או בכלי כלומר באצבעו או בכלי עצמו לנערו, אבל בכף אסור:

כז ויש אומרים דהא דשרי וכו'. הוא דעת הירושלמי [פ"ז ה"ב] דכתבתי בסמוך. והיש אומרים אלו מפרשים דהירושלמי פסק כמאן דאמר בגמרא דבנתינת המים לבד חייב משום לש, ולפיכך בעינן דוקא שיתן המים מערב שבת דבנתינת המים אי אפשר לשנות. וזה לשון תרומת הדשן בסימן נ"ג, בספר המצות גדול ובקטן ובספר התרומה פסקו בשם ר"י דהא דאמרינן ממחה בין ביד ובין בכלי, מיירי כגון שנתן המשקה מבעוד יום, כדמוכח מירושלמי דמחייב היכא דיהיב משקין בשבת בשומין כתושים, והוא הדין חרדל דאין לחלק, והטעם משום דקי"ל כרבי גבי רבי יוסי בר יהודה דסבר נתינת המים או שאר משקים זהו גיבולן, ולכך כי יהיב משקה מבעוד יום כבר מגובל הוא ומאי דמערב תו בשבת אין קפידא רק שלא יטרוף, אבל אי יהיב משקה בשבת אנתינת משקה הוא דמחייב ולא מהני מידי אי ממחו אחר כך דרך שינוי כגון באצבעו או בכלי עצמו עכ"ל בקיצור. וזהו דעת יש אומרים שכתב המחבר בכאן.

אבל לי תימה דאם כן למה פסק לעיל [סט"ו] דמותר לגבל קמח קלוי מעט, הלא בנתינת המים לבדו חייב. וכן מוכח שם בגמרא [קנה ע"ב] בהדיא דגרסינן תנו רבנן אין גובלין את הקלוי ויש אומרים דגובלין, ואמרינן מאן יש אומרים אמר רב חסדא רבי יוסי בר יהודה, ופירש רש"י דאי רבי לא מהני ליה שינוי דבנתינת המים חייב אפילו במידי דלאו בר גיבול כדאמרינן גבי מורסן, אבל לרבי יוסי בר יהודה דאמר עד שיגבל הכא גובלין כלאחר יד כדמפרש ואזיל הני מילי דמשני וכו', הרי לך בהדיא דמאן דפסק כרבי יוסי בר יהודה סבר דאסור לגבל קמח קלוי, ואם כן קשיא דברי המחבר אהדדי דפסק דמותר לגבל הקלוי דמשמע דפסק כרבי יוסי בר יהודה וכאן כתב היש אומרים הזה דפסקו כרבי וצ"ע. ועיין בספרי טירת כסף מה שכתבתי בס"ד:

כח ואם נותן האוכל תחלה. יש לתמוה על הרב שכתב סתמא דמשמע דאפילו בבלילה עבה יש להתיר ע"י שינוי זה, ובתרומת הדשן [שם] כתב בהדיא דאין להתיר על ידי שינוי זה אלא כשהבלילה רכה, אבל בבלילה עבה הואיל וחשיבה לישה גמורה אין חילוק בין נותן המשקה תחלה או אחריו למאן דאמר דנתינת המשקה זהו גיבולו, ומביא ראיה לדבריו עי"ש. עוד החמיר שם דאפילו בבלילה

---

[118] מציאות זו דחרדל ושחליים לאו ב"ג, אינה מפורשת, ובביאור הלכה נקט דבר גיבול הם.

[119] מבואר דבר חדש, לשיטת תוס' דף י"ח והראב"ד דלאו בר גיבול חמיר טפי, דלא הותר רכה בשינוי סדר, אלא בבר גיבול, אבל בלאו בר גיבול דחמיר טפי, לא, ויובן יותר להמפרשים בכונת הסוברים כן דחייב משעת נתינה כאביי, אבל י"מ דלעולם הלכה כרב יוסף דחייב בגיבול, רק מחלוקתם על הר"ם שנקט דפטור אף בגיבול והביאו דחמיר טפי, והנה בסי' שכ"ד ס"ק א' מוכח בט"ז דס"ל כשיטות אלו וכמש"כ בנשמ"א כלל י"ט א', ויבואר בהערות על הט"ז שם, אכן י"ל גם לשיטות אלו דמ"מ לאו ב"ג חמיר טפי, אם כי אין נפ"מ לדינא כלפי לחייב בנתינה, אבל נפ"מ לענין דידן דלא הותר רכה בשינוי סדר.

וכל זה חידוש גדול, דלו יהא דחמיר טפי, מ"מ למה לא יהני, ובגמ' הרי מבואר דשינוי סדר מהני גם לרבי, כי הוא שינוי בנתינה עצמה, ובצירוף שהוא רכה, ואינו לישה אלא דרבנן, לכן שרי, א"כ לו יהא שלאו ב"ג חמיר טפי, ולו יהא גם שחייב בנתינה, מ"מ מסתברא דיהני שינוי סדר שהוא שינוי בנתינה.

[ועי' סברא אחרת והפוכה באחרונים, דלרמב"ם דלאו בר גיבול דרבנן אפי' בגיבולו, לא נאמר היתר רכה בשינוי סדר, אלא בשתית דלאו בר גיבול, אבל בבר גיבול לא, ולא עוד אלא אפי' בקלי דלאו ב"ג אלא דב"ג טפי משתית לא מהני לרמב"ם].

וצ"ל לפי"ז דשתית שנאמר בגמ' בר גיבול הוא, וצ"ל דאין זה טחינה גסה כפי' הרמב"ם, אלא הוא קמח קלי כפי' רש"י דשתית ולקי חד הוא, ולקי בר גיבול הוא, [כמו שהכריחו בלא"ה האחרונים לשיטות אלו דלאו ב"ג חמיר טפי, דא"כ איך התירו קלי עבה במעט מעט, הרי משעת נתינה כבר חייב, וא"א לשנות בנתינה, ותירצו דקמח קלי בר גיבול הוא, והכרחם הוא לדרך שכוונת הני מפרשים דחייב משעת נתינה כאביי, משא"כ למפרשים דכוונת תוס' וראב"ד לחייב בשעת גיבול לרב יוסף, אין הכרח זה].

[120] צ"ע דכיון דנקט לעיל דחרדל לאו בר גיבול הוא, וחמיר טפי, והיינו לכאורה דמנתינת מים חייב, א"כ מן הדין לא מהני שינוי בגיבול, דהא הנתינה אסורה, וכמו שאמרו בגמ' מאן י"א ריבר"י ולא רבי, דלרבי חייב בנתינה ולא מהני שינוי בגיבול, וה"ה לאו בר גיבול אף לריבר"י דמ"מ חמיר טפי דחייב בנתינה.

וצ"ל או דאנן נקטינן לדינא דחרדל בר גיבול, או דמה דאמרינן דלאו ב"ג חמיר טפי לאו למימרא דחייב מנתינת מים כהבנת המשנ"ב בכל מקום, אלא כלפי לחלוק על הרמב"ם דס"ל דקיל טפי ואינו אלא דרבנן, ע"ז אמרינן דאדרבה חמיר טפי, אבל מ"מ לעולם דינו כבר גיבול בגדריו דלעיקר קי"ל כריבר"י דאין חייב אלא בגיבול.

[121] צ"ע דלכאורה האי צנון לאו בר גיבול הוא שהוא טחון גס, ונחשב דק כלפי שיש בו לישה, אבל גס כלפי שאינו בר גיבול כקמח, וא"כ נתינת מים חייב לכו"ע, לדידן דנקטינן דחמיר טפי, ולעיל לגבי חרדל כתבנו די"ל דנקטינן דחשיב בר גיבול, אבל כאן ע"כ כאידך תירוצא דנקטינן דלאו ב"ג דינו כב"ג דרק בגיבול חייב, ולא כמשנ"ב דנקט בכ"מ דר"ל דחמיר טפי דחייב בנתינה, ולפי"ז לדעת המשנ"ב אין להקל בזה, וצ"ע דהמשנ"ב הביא דברי הט"ז בס"ק ס"ח.

[122] מש"כ הב"י [בדבריו גבי טוחן] לגבי אינשאלד"ה והוא ניהו שלאטי"ן.

[123] הרמ"א.

רכה יש להחמיר שלא לערב בכף כי אם באצבעו או בכלי עצמו שמנער הכלי עד שיתערב יפה, כי יש נמי לחוש למאן דאמר דעיקר לישה בתערובת המשקה, ומאי מועיל שינוי שעושה בנתינת המים לתערובת למה שעושה אח"כ עי"ש. וכן נראה לי עיקר לדינא שאם לא נתן המשקה לשם מבעוד יום, שיתן שם הרבה מהמשקה כדי שיהא התערובת רך, וישנה בנתינת המשקה, וגם בשעה שמערב המשקה יערב באצבעו או בכלי עצמו:

מגן אברהם סימן שכא סעיף טז

כ שום כו' ולא יטרוף - וברמב"ם כתב שום שריסקו וכו' ולא ישחוק וכת' המ"מ פ"ג דמיירי במחוסר דיכא או שאסור שחיקתו מפני תערובות הגריסין ועסי"ט וסי' רנ"ב:

כא וי"א דלא וכו' - ואם נתן המשקה מע"ש מערבו בכף, כ"כ המרדכי[124] וכ"מ בא"ז, ואפשר שגם ת"ה מודה לזה וע"ש:

כב בחרדל - וה"ה בקמח קלי עסי' שכ"ד ס"ג:

כג אסור לתת משקה - ורש"ל כתב במדינתנו לא שייך לישה בשום וחרדל כ"א בארץ לועז שעושין אותו עב כעין עיסה, וכן עושין התמכא שקורין קרי"ן שמדבקין אותו כעין כדור לפיכך כששורין אותו זהו גבולו עכ"ל, ול"נ כלל להקל (ב"ח), וגם בת"ה כתב דה"ה שלטי"ן ושאר מיני טיבול אסור, ואפי' נתן מעט משקה מע"ש, ל"מ מידי דלא חשיב כמגבל ע"י כך, וכ"כ רי"ו ועמ"ש סימן תע"ג ס"ה:

כד דהוי שינוי כמו בשתית' - ודוקא ברכה אבל בעבה ל"מ שינוי (ת"ה וב"ח), ולכן כ' רמ"א כמו בשתית', וגם כ' באצבעו כלומר ולא בכף, והע"ש לא דק בל' רמ"א, וכל זה אפי' לצורך אותה סעודה אסור:

אסור לטרוף בצים מגולגלים בקערה דמתחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדרה (רש"י דף ק"מ), ובהגמ"מ פכ"ב כתב וז"ל ויין זיגר"א אין להכותו בשבת כו', **משמע דכל דבר אסור לטרוף** כמ"ש סי"ז עסי"ט:

פרי מגדים משבצות זהב סימן שכא סעיף טו [ס"ק יב]

(יב) ונותן. עיין ט"ז. אמר הכותב, קודם בואי לבאר דברי המחבר בסעיף י"ד וט"ו וי"ו ודברי הט"ז, אקדים הקדמה קטנה וזו תוארה.

דע, דלש אב מלאכה בקמח, ובעפר תולדה, הר"מ ז"ל [שבת] פרק ח' הלכה י"ו. והיינו אף בדבש ואף בשומן אווז וכיוצא בזה, מכל מקום לש ונדבק. ומיהו לרבי דנתינת מים הוה כלישה **י"ל בנותן שומן אווז ודבש קרוש אף לרבי אין חיוב חטאת**, דלש כגרוגרת בעינן [רמב"ם שם], ובמים נכנס בקמח, מה שאין כן בדבש קרוש ושומן.

ובעולת שבת [ס"ק כג] הקשה אמה שכתב הר"מ ז"ל [שם] זרע פשתן חייב (זבחים צ"ד ב') דמדבק אהדדי, כל שכן קמח דנדבק, ואמאי פסק כרבי יוסי ברבי יהודה דנתינת מים פטור, ולכאורה קושיא חזקה היא, ואפשר זרע פשתן הדיבוק בהו יכול ליקח בידיו ונעשית גוש חייב משום לש, מה שאין כן בקמח במים **כל זמן דלא לש אין דיבוקו עולה יפה** ואין ניקח בידו, עיין סימן ש"מ סעיף י"ב.

ודע עוד, דמורסן וסובין יש בו פירושים, עיין מ"א סימן תנ"ד [ס"ק א] ופריי שם שיש אומרים מורסן הקליפה העבה הנישרת בכתישה, וסובין הנשאר בנפה, ויש אומרים להיפוך. וי"ל הדק שבו שייך בו גיבול, אבל העב הנישרת בכתישה החוש יעיד שאין בר גיבול כאמור, ובחדושינו [ראש יוסף שבת יח, א ד"ה והוי] כתבנו מזה. ועתה הבוא נבוא לבאר דברי המחבר והר"ב והט"ז בסעיף י"ד וט"ו וי"ו בעזה"י.

בשבת קנ"ה [ע"ב] קנ"ו וח"י פלוגתא דרבי ורבי יוסי ברבי יהודה אי חייב בנתינת מים לחוד או לאו. והרי"ף והר"מ והרא"ש וטור פסקו כרבי יוסי ברבי יהודה בנותן מים אין חייב עד שיגבל, וכמשנה דף קנ"ה ב' נותנין מים למורסן ולא גובלין. ומה שכתב הרי"ף קנ"ה [הנ"ל] מדמתרצינן אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה שמע מינה הלכתא כוותיה, וממשנה אין ראיה[125], דמשנה פרק קמא [שם יז, ב] משמע כרבי, יע"ש. או דהכי פירושו[126], דמדאמר [שם קנו, א] היכי משני, על יד על יד, שמע מינה דהלכתא כוותיה, כלומר כיש אומרים [שם קנה, ב] ולא כתנא קמא דאמר אין גובלין, ונקטינן מהא דקלי בעבה מותר ע"י שינוי מעט מעט, וכמו שכתב בעולת שבת [שם] דמים נותן הרבה מיד בפעם אחת, רק הלישה הוא מעט[127], **מה שאוכל באותה סעודה**[128]. ועיין ר"ן שם [ד"ה ושוין]. וברכה מותר הרבה ע"י שינוי שנותן הקמח תחלה. והרא"ש שם השמיט והיכי משני על יד על יד, וכתב שמע מינה דהלכתא כוותיה, אולי יש שם חסרון בדפוס.

ולכולהו לרי"ף ורא"ש וטור [עמוד תמד - תמה] ורש"י [שם קנה, ב ד"ה קלי] שתיתא היינו קמח קלי, רק זה עבה וזה רכה. ולפי זה י"ל קלי לאו בר גיבול הוא ומדרבנן אסור[129], והיכא דמשני בעבה בעינן מעט מעט דהוא שינוי גדול[130], הא קמח תחלה לא, דדומה ללישה, וברכה מהני שינוי כל דהו קמח תחלה[131], או דקלי בר גיבול הוא[132], ונקיט קלי דראוי בשבת לאכול, מה שאין כן קמח עם מים אין ראוי בשבת, ועיין סימן שכ"ד מ"א [ס"ק] א'.

אבל הר"מ ז"ל פירש קלי מן התורה לאו בר גיבול, ומדרבנן אסור, ועל ידי שינוי על יד שרי, הא קמח כהאי גוונא לתרנגולים אסור ע"י שינוי, כל דכדרכו מן התורה, ע"י שינוי מדרבנן אסור, אם לא שינוי גדול או תרי שינויים כבסימן שכ"א (במלח) [בפלפלין] סעיף ז'.

ושתיתא תבואה שלא הביאה שליש הוא, (דה"מ) [דהוה אמינא] דשרי דכחול הוא ואין בו לישה כלל [רמב"ם שם ח, טז], ופריך והא תניא (לא גרסינן "והאמרת") בברייתא אחריתי דשתיתא אסור, לא קשיא, בעבה אסור בהרבה **(כי אם על יד, כמו קלי)**, וברכה מותר בהרבה ע"י שינוי קצת, קמח תחלה, **חא קלי לא מחני ברך קצת שינוי**, כי אם על יד דוקא. והמחבר בסעיף י"ד שהשמיט

---

[124] כ"כ המרדכי תלג וז"ל "ואומר ר"י דתלמודא דידן דפסיק ממחו בין ביד בין בכלי היינו כי נותן מים מע"ש ובליל שבת ממחו ומערבו 'בין ביד בין בכלי', וכן הדין בשומין ובחרוסת בשבת דצריך ליתן משקין מבע"י, ובליל שבת מערבו 'אפילו בכלי', ואם לא נתן משקין מבע"י מערב באצבעו 'אבל לא בכלי' כגון כף", אבל באו"ז אינו מפורש אבל הכא מדויק וז"ל "הלכך הלכה למעשה היכא שכתש שומין או של"ש או חרוסת, ולא נתן בהם יין מבעוד יום ערב שבת, נותן בהם בשבת יין וחומץ, ומערב באצבעו", משמע הא נתן מער"ש שרי אף בכלי. – אך הגר"א דחה ראית המג"א מהמרדכי, דבאמת המרדכי כפי שהוא לפנינו תמוה, כמשה"ק הב"י, דפסק קודם זה כירושלמי דנתינת מים בשבת חייב, א"כ מה מתירו ליתן בשבת, ולו גם מערבו שלא בכף, לכן הוא מגיה, ומוחק תיבות 'לא' וגורס 'ואם נתן המשקה', ולפי הגהתו מבואר היפך דברי המג"א כמש"כ הגר"א, אבל הגהתו צ"ב, דתחלה כתב המרדכי דאם נתן בער"ש מערב בין ביד בין בכלי, ואמנם היה מקום לפרש דהיינו ע"י ניעור, מ"מ שוב שכתב בבא נוספת שעליה מסיים שמערב באצבע, ע"כ כגי' לפנינו שהבבא החדשה היא בנתן בשבת, ולחלק בא, דבנתן בשבת אז מותר דוקא באצבע, ונתן מער"ש שרי אפי' בכלי, היינו בכף, וכה"ק הדמש"א על הגר"א, וע"ש דבריו. – גם כלפי ראית המג"א מהאו"ז לא השיב הגר"א, ועליו אין את קו' הב"י, כי הוא פסק כריב"י, במקומה עומד, ועיקר סברת המג"א צ"ב

[125] הק' דמתני' דפרק בתרא דסתמה נותנין מים למורסן הוא כריב"י, ובאמת הר"ח הוכיח כן דהלכה, ועכ"פ ק' למה הרי"ף לא הוכיח מזה, ותי' א' דמ"מ סתמא דפרק קמא סותרתו, ב' דהרי"ף כלל לא בא להוכיח דהלכה כרירב"י, וא"כ לעולם יש לומר דזה פשוט להרי"ף מכח סתמא דמתני', אלא בא להוכיח דהלכה דמשנין בגיבול מעט מעט, דלא תימא דהלכה כת"ק דאין גובלין, אך לכאורה צ"ב כוונתו, דהרי נראה בגמ' דת"ק הוא רבי, וממילא מאחר שקי"ל כריב"י פשיטא דמגבלין, י"ל דהגמ' לא אמרה מעולם דת"ק הוא רבי, אלא דהי"א גובלין דוקא לריב"י, [דלרבי הנתינה אסורה כמש"פ רמב"ן וריטב"א], אבל מ"מ יתכן שגם ת"ק כריב"י, שנחלקו התנאים אליבא דריב"י אם גובלין בשינוי, למדתי זה מהפמ"ג מ"ז שכ"ד א'.

[126] נתבאר בהערה לעיל בסמוך.

[127] עיקר החילוק דלרבי אסור אפי' מעט מעט מן נתינת המים עד הלישה, דבנתינה לא חשיב ליה שינוי, רק לרווחא כתב דלריב"י שרי אפי' רב בנתינה ומעט בגיבול.

[128] כאן מתבאר גדר מעט מעט שהוא מה שאוכל באותה סעודה. [ועי' במשנ"ב ס"ק נ"ד שכתב דהפוסקים לא ביארו שיעורו].

[129] לשיטת הרי"ף והרמב"ם דלאו בר גיבול דרבנן.

[130] אע"פ דהוא דרבנן לא מהני בעבה אלא שינוי גדול.

[131] י"ל דהוי כמו תרי דרבנן, חדא דלאו בר גיבול, ועוד דרכה הוא [ואף בבר גיבול לאו דאורייתא].

[132] ואעפ"כ מהני שינוי על יד על יד בעבה, דחשיב שינוי גדול כ"כ דמתיר דאורייתא, [כמו קתא דסכינא ועוד]. וכצ"ל לשיטת הראשונים דלאו בר גיבול נמי דאורייתא, בנתינה או בגיבול.

לדעת הטור להקל בקלי ברך ע"י קמח תחלה, דלא שכיח, כמו שכתב הט"ז אות י"א. ומצה מע"ל אין הכי נמי על יד שרי אף להר"ם, **דשתיתא קיל מקלי, וכל שכן דטחני בשתיתא עבה מעט מעט**.

אבל היש אומרים בסעיף י"ו הוא בעל התרומה [סימן רכ] דפסק כרבי דנתינת מים הוה גיבול, והוא הדין דאוסר בסעיף י"ד קמח קלי. ועיין סימן שכ"ד סעיף ג' ויש אוסרין ליתן מים למורסן בשבת, הוא דעת בעל התרומה כרבי דנותן מים חייב אף בקמח תחלה, מדאמר האחרון חייב, עיין תרומת הדשן [סימן] נו"ן גימ"ל, הוא הדין קלי **על כל פנים מדרבנן** אסור בעבה מעט מעט, דנותן מים זהו גיבולו ליכא שינוי, אבל רכה ע"י שינוי, קמח תחלה, שרי, כשתיתא.

והקשה [הט"ז] על הר"ב בסעיף י"ו אמאי לא פירש ברכה דווקא, דעבה על יד לא מהני, כל שכן קמח תחלה לתנא קמא דהוא רבי. ובמ"א אות כ"ד תיקן זה, דהר"ב ביאר זה כמו בשתיתא היינו רכה, ע"י קמח תחלה.

עוד כתב [הט"ז] די"ל אף ע"י שינוי ברכה לא מהני בשום ושחליים, שכן משמע דעת בעל התרומה דלא הזכיר ע"י שינוי ברכה שרי, והטעם דקלי מותר ברכה דאפשר דבר גיבול הוא קיל טפי, מה שאין כן שחליים לאו בר גיבול הוא, או דסובר כר"מ שתיתא תבואה הביאה שליש, הא שחליים דמי לקלי לא מהני ברכה קמח תחלה, הוא הדין שחליים לא מהני כו'.

הא דפרק ג' [משבת הלכה ב] בר"מ דיו הטעם משום עין צבע, ואף להראב"ד פרק ט' [מהדורת פרנקל שם הלכה יד] דעין צבע פטור אבל אסור על כל פנים, ומיהו משנה דאין שורין [שם יז, ב] דמשמע חיוב חטאת, י"ל עין צבע להר"מ, ואין להאריך.

נסתפקתי אם גבל קמח לתרנגולים במזיד בשבת אם שרי ליתן לפניהם, ובסימן שי"ח [סעיף א] במזיד אסור לו לעולם באכילה, והנאה שרי [עיין בבא קמא עא, א], והוא הדין לעכו"ם מותר ליתן בשבת, ולישראל (חבר) [דבר] זה אסור עד מוצאי שבת, מה שאין כן לעכו"ם, והוא הדין לתרנגולים, וצ"ע כעת:

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכא ס"ק כב

כב בחרדל. עיין מ"א. דיש אומרים בעל התרומה [סימן רכ] חולק גם כן אקמח קלי דאסור ליתן מים אף ע"י שינוי מעט בגיבול, דמנתינת מים מיד ליכא שינוי. ועיין סימן שכ"ד הוא הדין מורסן אסור, דלא כסתם משנה [שבת קנה, ב] דאתיא כרבי יוסי ברבי יהודה [שם], ובעל התרומה פוסק כרבי, יע"ש:

כג אסור. עיין מ"א. בשלטין, עיין ט"ז [סוף] אות י"ב, שלאטין אין חותכין כל כך דק דק ולית ביה לישה.

ועיין סימן תע"ג [מ"א] אות י"ו חרוסת בשבת יתן ע"י שינוי. ולכאורה זה ברך, לא בקשה, רק מעט מעט לדיעה קמא, ולבעל התרומה [שם] עבה לית היתר. וצריך לומר דחרוסת לאו בר גיבול הוא, דאם לא כן אסור ע"י שינוי כלל, כבאות (י"ד) [יז], צ"ע לדינא, ואי"ה בהלכות פסח יבואר:

אליה רבה שכא

(כא) יש בו וכו'. ובשחלים כתב דאין בו משום לש, וצ"ע דמשמע דמיירי הכא שלא נתן בחרדל משקה מבעוד יום מדכתב לקמן ויש אומרים דהא דשרי לערב חרדל וכו', וא"כ דין אחד לחרדל ושחלים, דנקט גבי חרדל לש ובשחלים שחקן, נ"ל:

(כב) אלא ביד וכו'. או בכלי עצמו (תרומת הדשן סי' נ"ג מלבושי יום טוב סק"ז). וכן נראה כוונת הלבוש במ"ש מערב באצבעו. ואם נתן המשקה מערב שבת מערבו בכף (מרדכי סי' תלג, מג"א ס"ק כא):

(כב*) כמו בשתית וכו'. פירוש דוקא ברכה כדלעיל, וכן פירש מלבושי יום טוב [סק"ז] ומג"א [ס"ק כד]. וכל זה אפילו לצורך אותו סעודה אסור.

מסקנת הט"ז [ס"ק יב] אם שכח לשפוך חומץ בערב שבת לתוך הקרי"ן, צריך שיעשה בשבת בלילה רכה ונותן החומץ ואח"כ הקרי"ן, שלא כדרך שעושין בחול, ולא יערב בכח, או עושה בכלי עצמו ומנענע אותו. ובירק הנקרא שלאטי"ן אין לדקדק בכל זה כיון שאין חותכין אותו דק דק, אבל למה שחותכין צנון ואוגרק"ס דק דק טוב להחמיר שיתן החומץ תחילה. ובכל זה אם כבר נתן קצת המשקה מערב שבת מותר להוסיף בשבת בכל ענין, אבל במעט טיפין לא מהני. ואפילו נתן בתחילה בשבת נ"ל דאין לאסרו בדיעבד כי הרבה פוסקים מקילין. כתב מג"א [ס"ק יט] נ"ל דאסור להשתין על טיט ועפר משום גיבול, וכ"מ בספר יראים [סי' רעד קלד ע"א] גבי מורסן. אסור לטרוף ביצים מגולגלים בקערה, דמתחזי כמאן דבעי למשדינהו בקדרה [מג"א ס"ק כד]:

מחצית השקל אורח חיים סימן שכא ס"ק כא

(כא) ויש אומרים כו'. ואפשר שגם תרומת הדשן מודה לזה. ר"ל, דגם תרומת הדשן אוסר לערב בכף, ולא הזכיר אם נתן המשקה מערב שבת דמותר לערב בכף, מכל מקום כיון דבמרדכי התיר כהאי גוונא י"ל דגם תרומת הדשן מודה לו בזה:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכא סעיף טז

[סעיף טו] **בכך.** צ"ל בכף וכ"ה ברש"י[133].

[סעיף טז] **וי"א.** וכ"ה ברש"י כנ"ל ור"ל זה מ"ש ולא יטרוף[134] כו':

וי"א. כמ"ש בירושלמי פ"ז האי מאן דשחיק תומא כד מופריך ברישיי' חייב משו' דש כד מברר בקלופיית' משום בורר כד שחיק במדוכת' משום טוחן כד יהיב משקין משום לש כד גמיר מלאכתו משום מכה בפטיש, ומ"ש בגמ' שלנו היינו שנתן המשקה מע"ש, וס' ראשונה ס"ל דגמ' דידן פליג אירושלמי, הג"מ[135], וע' מרדכי[136], וט"ס שם וצ"ל אם[137] נתן המשקה כו' כמ"ש בהג"ה וי"א דלא כו', דלא כמ"א ס"ק כ"א:

---

[133] ולקמן על הגהת רמ"א די"א דלא יערב בכף אלא ביד כתב הגר"א "וכן הוא ברש"י כנזכר לעיל, ור"ל זה מה שכתוב ולא יטרוף כו'", ומש"כ דכן שיטת רש"י תמוה, דבלשון רש"י נראה שהאיסור דוקא בכח, ורק שהזכיר דעשה את הטריפה הכח בכף, [ואלי ללמד דביד שרי אף בכח], וא"כ אדרבה משמע שבכף שלא בדרך הכאה שרי, וצ"ע.

ועוד מחודש מה שהגיה בלשון המחבר גופיה, במקום בכח בכף, דנראה דעתו דאין מקום לפירוש כזה שיתיר שלא בדרך הכאה. וביותר צ"ע דבב"י כתב מפורש דסתימת הרמב"ם ודעמיה משמע דשרי גם בכף אבל שאין טורף בכח, ומה שייך להגיה בגוף דברי המחבר לשנות דבריו מהכתוב בב"י. ואם לחלוק בו די שיכתוב דעתו למחלוקת.

וגם צ"ע דהרי נראה דהרמ"א בא לחלוק על המחבר בזה גופיה, ולפי הגהת הגר"א לא יבואו דברי הרמ"א כהוגן, שהרי זה גם דעת המחבר. ובזה י"ל הדנה המחבר מנה ג' המינים המפורשים בגמ' כ"א בלשון הגמ' שאצלו, ובחרדל הרחיב בפירוש ולא יטרוף שהעתיקו בלשון "ולא יטרוף בכח אלא מערבו מעט מעט", ובשחלים ואח"כ בשום קיצר בלשונו וכתב "ולא יטרוף אלא מערב", והרמ"א בתר שום כתב להי"א דלא יעשה בכף, ויפרש הגר"א דכונתו רק להשוות גם איסור טריפה דשחליים ושום לאיסור טריפה בחרדל, לא לומר שיטה נפרדת בכל ה'לא יטרוף' שהוזכר עד כאן, ומצאתי בדמש"א שפירש כן, מ"מ אכתי צ"ב לשון הרמ"א שכתב "ויש אומרים" דלא יערב בכף אלא ביד, שמורה שאין זה שיטה מסוכמת, א"כ ודאי נראה שהמחבר לא ס"ל כן, וצ"ע.

ועיקר הגהת הגר"א במחבר ולא יטרוף לערבו "בכף" אלא מערבו "מעט מעט", צ"ע דפתח בכד וסיים בחבית, [מעט מעט היינו בנחת ולא בכח, כמשנ"ת למעלה דלא כב"ח], וי"ל דתרתי קאמר לא יטרוף וגם לא יעסוק בו בכף, כי אם יערב באצבע וגם בנחת, ודוחק.

שוב ראיתי בשעה"צ ס"ק ע"ה שכתב דגם הגר"א בהגהתו על המחבר לא כיוון שבכף אסור בכל גונא, אלא שבכף בכח אסור, אבל בכף שלא בכח שרי, [וכנראה שעיקר כוונתו לומר דביד מותר אפי' בכח], והוכיח כן מזה גופא דברש"י שמשם מקור הגר"א מפורש כן דרק כף בכח אסור, וכמו שכתבנו גם אנו בס"ד, ומיד הקשה דא"כ הרמ"א שהגיה לא לטרוף בכף אלא ביד, והביא הגר"א המקור מדברי רש"י אין לו פירוש, דהרי בכף שלא בכח שרי לרש"י, ולכן כתב דנראה שזה כוונת הגר"א להשיג באמת על הרמ"א שהגיה כאן, להעיר דגם דעה ראשונה ס"ל כן, דלא יטרוף בכף בכח.

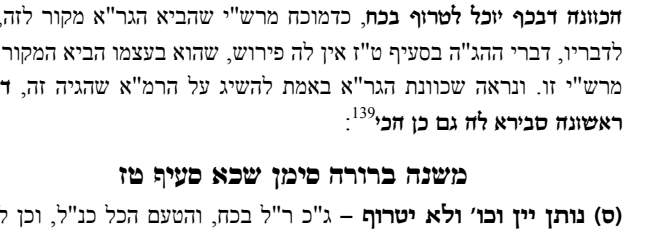
אבל דבריו דחוקים מאד בכוונת הגר"א, דאם כל הגהתו דלא יטרוף בכח הוא בכף בכח, למה מוחק תיבת בכח ותחת זה כותב בכף, יוסיף תיבת בכף, גם מה לו כ"כ להגיה יכתוב שהיינו דוקא בכף, וביותר דוחק במש"כ על ביאור הגר"א שעל הרמ"א, שודאי לא חלק הגר"א על הרמ"א רק הביא מקור לדבריו, וצ"ע. וסו"ד לא ידעתי לכלכל דעת הגר"א בכל דבריו. [מהדורא קמא].

[134] עי' מה שכתבנו בהערה על הגר"א סט"ו.

[135] הגהות מיימוניות הלכות שבת פרק כב אות מ

[136] רמז תלג, שהביא את הירושלמי, ואת תי' ר"י דתלמודא דידן מיירי בנתן מער"ש, וסיים "ואם לא נתן משקין מבע"י מערב באצבעו אבל לא בכלי כגון כף", ותמה הבית יוסף שכ"א שאחרי שפסק כירושלמי דהנתינה אסורה, [והיינו כשיטת רבי דהמלאכה בנתינת מים כמשו שביאר התרוה"ד], מה מהני השינוי שהוא בגיבול, להתיר את נתינת המים תחילה,

דמשק אליעזר על ביאור הגר"א

דמשק אליעזר עמוד מס 161 א-ב לאנדא, אליעזר בן שמואל הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

משנה ברורה סימן שכא סעיף טו

(נח) יכול לערבו - במים או ביין ואפילו אם לא נתערב מים בהחרדל קודם השבת [עב] ונילוש החרדל רק מתמצית לחותה, אפ"ה שרי עכשיו לערב בה המשקה, [עג] דע"י הנתינה לא חשיב לישה לדעה זו עד שיגבלה, והא דהתיר לערב בין ביד בין בכלי אין גיבול בזה **משום דדרך חגיבול בחרדל, וכן בשחלים ושום חוא ע"י טריפה** דהיינו שמערב בכח וכאן הוא מערב בנחת [עד], וזהו שסיים מערב מעט מעט:

(נט) בכך - צ"ל [עה] בכח:

שער הציון סימן שכא

(עב) פרי מגדים. ועיין בביאור הלכה:

(עג) בית יוסף:

(עד) דבגמרא לא נזכר כלל דהעירוב הוא דוקא מעט, וכן משמע בבית יוסף דהעיקר הוא שלא יטרוף בכח, ועיין בב"ח, והנראה לענ"ד כתבתי[138]:

(עה) כן איתא בטור ובית יוסף, עיין שם. ובביאור הגר"א שגריס בכף, גם כן **חכוונה דבכף יוכל לטרוף בכח**, כדמוכח מרש"י שהביא הגר"א מקור לזה, אך לדבריו, דברי ההג"ה בסעיף ט"ז אין לה פירוש, שהוא בעצמו הביא המקור לזה מרש"י זו. ונראה שכוונת הגר"א באמת להשיג על הרמ"א שהגיה זה, **דדעה ראשונה סבירא לח גם כן חכי**[139]:

משנה ברורה סימן שכא סעיף טז

(ס) נותן יין וכו' ולא יטרוף – ג"כ ר"ל בכח, והטעם הכל כנ"ל, וכן לענין שום, וברמב"ם כתוב שום שריסקו וכו' ולא ישחוק [עו] ומיירי במחוסר דיכה, או שאוסר שחיקתו מפני תערובות הגריסין, ועיין סעיף י"ט ובמש"כ שם:

(סא) למחר נותן פול וכו' - וברמב"ם איתא נותן לתוך פול וגריסין ע"ש. ואם הם חמים עיין לעיל בסימן שי"ח ס"י וי"ט ובמ"ב שם:

(סב) וי"א[140] **וכו'** - קאי גם על סעיף ט"ו [עז] ודוקא כשנותן המשקה בשבת, אבל אם נתן המשקה מע"ש מותר לערב בכף [עח] מעט מעט[141] אף לדעה זו:

(סג) אלא ביד - או שינענע הכלי עצמו [א"ר][142]:

(סד) וי"א דהא דשרי וכו' - קאי גם על שחלים ושום [עט] וקמח קלי הנזכר לעיל בסי"ד, והטעם דס"ל דנתינת המשקה גופא זהו בכלל גיבול ומשו"ה דוקא כשנותנו מבעוד יום, ומפני שעי"ז הוי כבר כמגובל ע"כ מותר לגבל בשבת, וגם להוסיף עוד משקה בשבת ולערב אך שיעשה בשינוי דהיינו בקלי שיגבל מעט מעט, ובאלו הדברים שלא יטרוף בכח **או שיערב ביד לדעת החג"ח** וכנ"ל[143]:

(סה) דוקא שנתנו - ואם נתן קצת משקה מע"ש מותר להוסיף בשבת לכו"ע, אבל במעט טיפין לא דלא חשיב כמגובל עי"ז:

(סו) משום לש - ודוקא בלילה עבה, אבל בלילה רכה לא שייך בזה לישה, ומ"מ צריך שיעשה השינוי המבואר בהג"ה דהיינו שיתן האוכל תחלה ואח"כ המשקה, וכן כתבו [פ] האחרונים דההג"ה מיירי דוקא בבלילה רכה, ולזה סיים כמו בשתיתא דשם התירו דוקא ברכה וכנ"ל[144], ובכל זה אין חילוק בין לאותה סעודה או לסעודה אחרת [מ"א]:

(סז) וכן נוהגין וכו' – היינו בחרדל ושום [פא] וה"ה בשאר מיני טיבול כשעושין אותן דק דק ומערבין אותן ביחד:

(סח) ומקום שדרכו וכו' - וע"כ [פב] אם שכח לשפוך חומץ בע"ש לתוך הקרי"ן, צריך שיעשה בשבת בלילה רכה ונותן החומץ ואח"כ הקרי"ן שלא כדרך שעושין בחול, ויאחזו בכלי עצמו וינענע אותו, ובירק הנקרא שלאטי"ן [פג] אין לדקדק בכל זה כיון שאין חותכין אותו דק דק, אבל מה שחותכין צנון וקשואין שקורין אוגערקע"ס דק דק, ושופכין חומץ או שאר דבר לח לתוכן

ומגיה הגר"א, ולפי הגהתו מיירי בנתן מער"ש, ובא לומר דמ"מ לא יערב בכף אלא באצבע, וכמו שכתב הרמ"א די"א דלא יערב בכף אלא ביד.

אמנם הרמ"א כתב זה לשיטה הראשונה דשרי ליתן מים בשבת, וכשנותן מים בשבת לא יערב בכף, והמרדכי ס"ל דאסור ליתן תחילה בשבת כירושלמי, ומיירי בנתן מער"ש לי הג' הגר"א, ובזה הצריך שלא בכף, ומ"מ מדמה הגר"א עיקר הענין.

עכ"פ זה דלא כמג"א שכתב דבנתן מער"ש שוב מערב בכף, וכתב דכן משמע במרדכי, שכן הוא בגי' הישנה, אבל נוסח הישן תמוה כמש"כ הב"י, דאיך יתן מים והרי זה עצמו המלאכה, ומה מהני שינוי הגיבול, ואחרי הגהת הגר"א הרי מבואר בהיפך מהמג"א.

אמנם הגהת הגר"א צ"ע, שבהדיא משמע במרדכי דלחלק בא, לומר שני דינים, בנתן בער"ש שרי אף בכלי, ובנתן בשבת יערב באצבע, שאל"כ מהו כפל הדברים ולשם מה, ועי' גם בדמש"א שהק' על הגר"א דהא קודם זה כתב דבנתן מער"ש שרי אף בכלי, וע"ז י"ל דכלי היינו דרך ניעור, אבל כוונתו כנ"ל מדחילק ביניהם, וכ"כ הביאור הלכה ע"פ הדמש"א דפי' הגר"א במרדכי הוא תמוה מאד.

והנה גם באו"ז משמע כן כמש"כ המג"א, אבל אינו מפורש, ובאו"ז אין את תמיהת הב"י, דהוא נוקט דבבלי חולק על הירושלמי, [גם כתב דהלכה כריבר"י], וכ"כ הביאור הלכה דבאו"ז א"ש. אמנם מ"מ מסברא אינו מבואר, דכיון דפסק האו"ז דהנתינה בשבת מותרת, ופירש התרוה"ד דפסק כריבר"י, א"כ מה נפ"מ שנתן מער"ש, להתיר אח"כ הגיבול בלא שינוי, הרי הנתינה אינה כלום, והגיבול הוא המלאכה, וליבעי שינוי מעליא, וכה"ק הביאור הלכה, וצ"ע.

[137] לכאורה כוונתו 'ואם' ולא בא אלא למחוק את ה'לא'.

[138] וכ"כ בביאור הלכה כאן ד"ה יכול במוסגר.

[139] עי' מש"כ בהערות על הגהת הגר"א, וע"ע דמשק אליעזר.

[140] קאי על הרמ"א 'וי"א דלא יערב בכף' כו'.

[141] פי' שלא יטרוף בכח כמש"כ המשנ"ב ס"ק נ"ח, [ולא ענין של כמות מועטת כמו שמשמש לשון זה בסעיף י"ד].

[142] וכ"כ הט"ז ס"ק י"ב, שכן מבואר בתרוה"ד מקור הרמ"א.

[143] פשטות הלשון בתרוה"ד שהוא מקור ההג"ה, דדוקא לשיטה ראשונה דפוסקים כריבר"י, ונתן מים בשבת, הוא שכתב דבעי שינוי בגיבול שיערב ביד, ולא סגי שלא יטרוף בכח, שהגיבול עיקר המלאכה, אבל לדעת סה"ת שפסק כרבי אין קפידא בגיבול, שכבר נעשה הלישה בנתינה, וסגי שלא יטרוף בכח, דלא לעשות כדרך חול. וגדולה מזו כתב המג"א ס"ק כ"א דאפי' לשיטה ראשונה דשרי ליתן בשבת, ואז בעי' שינוי בגיבול ולא בכף, מ"מ היכא שנתן מים בער"ש שוב שרי לגבלו בכף, ומדייק כן מהמרדכי והאו"ז, וכתב דגם התרוה"ד יוכל לסבור כן, וזה חידוש דמ"מ לשיטה זו הגיבול הוא המלאכה, ומה מהני שנתן מער"ש, ובאמת הגר"א סט"ז מעלה לפי הגהתו במרדכי דלא כמג"א, אבל עכ"פ לשיטה דהלכה כרבי, הכי מסתבר והכי משמע בתרוה"ד דשרי לגבל בכף, ובלבד שלא יטרוף, וצ"ע.

[144] ואעפ"כ הצריך הרמ"א שמערבו באצבעו, שכן דעת התרוה"ד סי' נ"ג שאף ברכה ושינה הסדר בעי עוד שינוי אליבא דריבר"י, וכבר נתבאר במקו"א שהתרוה"ד יחידאה בזה, ולשא"ר מותר בשינוי סדר לחוד, וכ"כ הזו"א סי' נ"ח ס"ק ה'.

ומערבין אותן ביחד, [פד] צריכין ליזהר שלא לערב בכף בכח או ינענע בכלי עצמו, וטוב להחמיר ג"כ שיתן החומץ ואח"כ המאכל[145].

וכשחל פסח בשבת ושכח מבעוד יום ליתן המשקה לתוך החרוסת, [פה] לדעה קמייתא מותר ליתן המשקה בשבת ולא יטרוף בכף אלא באצבע [פו] ולדעת הי"א גם זה אסור אם לא שיעשה אותה ג"כ רכה.

[פז] אסור לטרוף ביצים בקערה מפני מראית העין שנראה כמי שרוצה לבשלם בקדרה, [פח] ואם היו טרופות מע"ש אפשר דיש להקל ליתנם לתוך בארש"ט בכלי שני לגוון, ואם היה הבארש"ט מחומץ הרבה יש להחמיר גם בזה משום בשול:

שער הציון סימן שכא

(עו) מגן אברהם:

(עז) מגן אברהם:

(עח) [146]דהא קיימא לן כר' יוסי בר' יהודה, ואם כן הוא עושה עתה לישה בשבת וצריך על כל פנים שינוי, ואפילו לדעת רבי דסבירא לה נתינת מים זהו גיבולו, מכל מקום שינוי מיהו בעי עתה דהיינו שלא יטרוף בכח, וכמבואר בתרומת הדשן שהובא בבית יוסף:

(עט) מגן אברהם:

(פ) המגן אברהם ואליה רבה ושאר אחרונים, דלא כט"ז:

(פא) מגן אברהם בשם התרומת הדשן:

(פב) ט"ז:

(פג) ט"ז וכן כתב האליה רבה דלא כמגן אברהם[147]. ואפשר דהמגן אברהם איירי כשעושין דק דק:

(פד) ואף דהוא עבה, ובעבה מחמיר היש אומרים מפני נתינת המשקה, כתב הט"ז **דבצנון מפני שאי אפשר לעשות מערב שבת סמכינן אדעה קמיתא דסבירא לחו דלא אמרינן נתינת המשקה זהו גיבולו**, והעתיקו גם כן האליה רבה לדינא:

(פה) עיין סימן תע"ג סעיף קטן ט"ז במגן אברהם:

(פו) פרי מגדים, עיין שם שכתב שיעשנה רכה מחמת זה, והוא דוחק דהא מצותה בעבה כדאיתא בגמרא, ואפשר דכיון דבעת העשיה היתה עבה שוב אין להקפיד בזה:

(פז) מגן אברהם בשם רש"ר:

(פח) פרי מגדים:

ביאור הלכה סימן שכא סעיף טו

* **יכול לערבו** - עיין במ"ב שכתב אפילו אם לא נתערבו וכו', כ"כ הא"ר ופמ"ג לדעה זו, וכן הוא פשוט בפירוש השו"ע, דאם נתערב מבעוד יום היינו היש אומרים שבסעיף ט"ז[148], ועיין בב"י באורך דמוכח כן בפשיטות, ומשמע דאפילו לעשות בשבת בלילה עבה התירו ג"כ באופן זה שאין טורף בכח, ובאמת **צע"ג בזה מאיך התירו חז"ל עצם הגיבול דהוא איסור דאורייתא ע"י חשינוי המועט חזה** דהיינו שאינו טורף בכח, וגם מרמב"ם פכ"ב משמע דאם יטרוף לא הוי כ"א איסור דרבנן, שחשבהו שם בההוא פרקא דמיירי מענייני השבותין, [ואולי דזהו כונת הטור והמחבר שכתבו אלא מערבו מעט מעט והוא כעין מה שהתירו בקמח קלי על יד על יד[149], אבל מן הב"י ויתר הפוסקים לא משמע כן, גם בגמרא לא נזכר דזהו דוקא על יד על יד].

ואם נאמר שהוא דבר שאינו בר גיבול[150], יהיה **יותר קשה לשיטת חרבה מהראשונים וחרא"ש גופא בפ"ד דביצה סובר כן דבמידי דלאו בר גיבול נתינת מים זהו גיבולו**,[151] והכא כתב הטור דהרא"ש הסכים לדעה ראשונה דאפילו לא נתן בו משקה מבעוד יום ג"כ מותר ליתן בו בשבת, גם יקשה מאד הא בגמרא איתא חרדל שלשו ואיך יתהוה לישה בלא משקה, ומה שתירץ הפמ"ג דאיירי שנילושה מתמצית לחותה, הוא דוחק גדול.

ולולא דמסתפינא הו"א כפשוטו **דמיירי שהחרדל נילוש מבעוד יום**, וכן במה שאמר שחלים ששחקן מיירי ג"כ שנילוש מבעוד יום, ומה שממחו עתה בשבת אין עושה מעשה לישה כלל, דהא כבר נילוש, ואין מיפה בהמיחוי להלישה, אלא ע"י המיחוי שממחהו להחרדל עושה את החרדל רכה מאד שיהא ראוי לשתיה, ואין דבר זה מקרי לישה, אלא כשהוא טורף יפה בכף, יש בזה איסורא דמדי ללישה.

וכ"ז שכתבנו מוכח דזהו שיטת הרמב"ם דז"ל בפ"ח הלכה י"ד חרדל שלשו מע"ש למחר ממחה **ושותה** בין ביד בין בכלי, ומשמע[152] דכל עשייתו בשבת הוא רק לעשותו רכה שיהא ראוי לשתיה, ולכך אין זה בכלל לישה כלל, ואף דגם בשתיתא שהיא רכה צריך שינוי ליתן האוכל תחלה, התם שאני דמערב קמח במים, ולכן אף שהיא רכה דמי ללישה מדרבנן וצריך שינוי, אבל **בזה הוא לחיפוך ע"י חמיחוי במים הוא מפריד את החלקים שנדבקו ע"י חלישה**, ולכך אין איסור בזה כלל אם לא כשהוא טורף בכח דמי קצת ללישה, ולכן כתבה הרמב"ם בפרק כ"ב בין השבותין, והנה קצת מדברי רמוזים במה שהביא בב"י בשם ספר שבולי הלקט בשם רבינו יאשיה ע"ש[153].

היוצא מדברינו שלפי דעת הרמב"ם, **אפילו נתן מים מבעוד יום, כ"ז שלא לש אין יכול ללוש אח"כ בשבת**, וחמיר דעתו מדעת הי"א שהובא בסט"ז[154].

ביאור הלכה סימן שכא סעיף טז

* **וי"א דלא יערב וכו'** – עיין במ"ב מה שכ' ודוקא כשנתן המשקה בשבת וכו', הוא מדברי המ"א בשם המרדכי, ובביאור הגר"א כתב שט"ס הוא במרדכי וצ"ל אם נתן וכו', ור"ל דדוקא אם נתן מע"ש מותר ביד, אבל אם לא נתן המשקה בע"ש גם ביד אסור, דהא כל דברי המרדכי קאי אליבא דמאן דס"ל נתינת מים זהו גיבולו ע"ש[155], ולדידיה בודאי אפילו ביד אסור מפני נתינת המים שמתחלה, ומפני זה הגיה הגר"א במרדכי דצ"ל אם נתן המשקה וכו'.

---

[145] הוא דין מחודש, ולא דינא דגמ' וז"ל הט"ז לעיל מינה ששם שורש דין זה "ומן הדין א"צ שינוי רק במה שאינו מערב בכח, אלא דלרווחא דמילתא מצריכים עוד שינוי בנתינ' האוכל תחלה", ועי' מש"כ בדרכי ברוך.

[146] בא לבאר למה שינוי דמעט מעט מיהא בעינן, אבל באמת החידוש הגדול בכאן, הוא דלא בעי שינוי יותר דלא יטרוף בכף כלל, ובאמת בביאור הלכה פקפק בזה.

[147] המג"א העתיקו בשם התרוה"ד, ובתרוה"ד הרי איתא שלש"ן, ואולי הא ט"ס במג"א, ובאמת הרי נראה שהוא מין טיבול ולא ירק.

[148] וכן מבואר בתרוה"ד סי' נ"ג דמחלוקת הראשונים אם בעי' נתינת מים מער"ש או לא.

[149] וכן דעת הב"ח, ועי' עוד במשנ"ב כאן ס"ק נ"ח ושעה"צ ע"ד.

[150] ויתיישב אליבא דשיטת הרמב"ם וסייעתו [עי' משנ"ב ס"ק נ'], דבלאו בר גיבול אפי' גיבולו מדרבנן, אבל יקשה לשיטת הרבה הראשונים כו'.

[151] כן הוא דעת רבנו בכל מקום [עי' גם בפתיחה ללש שבמשנ"ב ס"ק נ' ובביאור הלכה שכ"ד ס"ג], דכוונת תוס' והראב"ד לפסוק הלכה כאביי דחייב תיכף מנתינת מים, ודעת הנשמ"א והחזו"א, דלא אמרו אלא דלאו ב"ג אינו קל אלא חמור, אבל אפשר דהלכה כרב יוסף דחייב בגיבול דוקא. א"כ לחזו"א לא "יהיה יותר קשה", אבל עכ"פ קושיא כדמעיקרא קיימא, ד"צע"ג בזה האיך התירו חז"ל עצם הגיבול דהוא איסור דאורייתא ע"י השינוי המועט הזה".

[152] כנראה תיבת ושותה הביאתו לידי זה, דחזו מזה אין שינוי ברמב"ם מלשון הגמ', ועדיין צ"ב הוכחתו, ויש דפוסי רמב"ם דליתא תיבה זו.

[153] שם כתב [והוא ברי"ד בדף ק"מ] דחרדל שאמרו 'שלשו' משמע דוקא שלשו במשקין מער"ש, ושום ושחליים שאמרו לשונות ריסוק, סגי בריסוק בלא לישה, וזהו כוונתו שהוא קצת מדבריו, דהמשנ"ב השווה שחליים לחרדל, וזה לא ס"ל שם. ועי' בריא"ז שחולק על זקנו הרי"ד וכתב דגם שום ושחלים דינו כחרדל שצריך ליתן משקין מער"ש, [וצ"ע שלא הזכיר לישה]. ועי' חזו"א נ"ח סוף אות ז'.

[154] אבל דעת הב"י שהעתיק תחילה את הרמב"ם כנגד הי"א מוכח דפירש דלא נילוש בער"ש, וכמו שכתב רבנו בתחל"ד דכן הוא פשוט בפירוש השו"ע, שהרי אם נתערב מבעוד יום, היינו היש אומרים שבסעיף ט"ז, וכן דעת שאר רבוותא כולם.

[155] שהביא את הירושלמי דחייב משום לש בנתינת מים, ודעתו ליישב את הבבלי כירושלמי, ופי' התרוה"ד דהירושלמי כרבי.

ומ"מ לא רציתי לנטות מדברי המ"א, שבב"י וד"מ הארוך משמע ג"כ כהמ"א, ובאמת קושיא זו כבר הקשה בב"י על המרדכי ונשאר בצ"ע, והיא קושיא חמורה מאד, ועיין בדמשק אליעזר שנתקשה מאד, אף לפי הגהת הגר"א.

והנה על האור זרוע שהביא ג"כ הלשון הזה הכתוב במרדכי אין תימה כלל, דהוא ס"ל שם בעצמו דנתינת מים לא זהו גיבולו[156], ע"כ מותר ליתן המשקה בשבת, אך על המרדכי קשה.

ואולי יש לומר דצ"ל במרדכי "ובאור זרוע כתב אם לא וכו'", ובזה יהיה ניחא קושית הב"י.

אבל מ"מ דברי המ"א עדיין אינו מתורץ היטב, **דבודאי לשיטת תא"ז ח"ח אם נתן חמים מבעוד יום ג"כ אסור בשבת לטרוף בכף**[157], והאי דנקט אם לא נתן לרבותא, דאפילו בזה מותר לערב בו מים ויין בשבת, כשמערב באצבעו:

* **דוקא שנתנו** - עיין במ"ב מש"כ בזה, והוא מדברי הט"ז וכ"כ הא"ר, ואף שהמ"א כתב דאם נתן בו קצת משקה מבעוד יום לא חשיב כמגובל עי"ז, כונתו מעט מן המעט שכן מורה לשון התה"ד עי"ש ועוד דלמה לן לעשות פלוגתא בין המ"א ובין הט"ז ועיין באה"ט והנלענ"ד כתבתי:

* אבל בשבת אסור וכו' - ובדיעבד אין לאסור כי הרבה פוסקים מקילין כסברא הראשונה [א"ר] ומשמע בפשיטות דאם עשה לישה גמורה בשבת בלי שינוי אסור אפילו דיעבד וכן משמע משמע בסימן שי"ח ס"א ע"ש:

ביאור הלכה סימן שיט סעיף יז

* **שנותנין שומשמין ואגוזים וכו'** – הוא מלשון התוספתא [שהובא במ"א] דאיתא שם נותנים מים לתוך קמח קלי, ובלבד שלא יגבל, נותנים שומשמין ואגוזים לדבש ובלבד שלא יגבל, ועיין במ"א שהאריך בזה, והנכון הוא כמו שכתבו דהאי ברייתא אתיא כר' יוסי בר' יהודה, ומש"כ שלא יגבל היינו שלא יגבל הרבה כ"א מעט מעט, כדאיתא בגמרא שם קנ"ו דלרבי הנתינת מים לתוך הקמח אסור, ולפ"ז גם מה שסיים הברייתא נותנים שומשמין וכו' ג"כ אתיא כר' יוסי בר' יהודה, ולפ"ז הרמב"ם שהעתיק דין זה אזיל לשיטתו דפסק כר' יוסי בר' יהודה דנותנין מים למורסן, וע"כ דעל נתינת מים אין איסור משום לש כדאיתא בגמרא שם, אבל לדעת הפוסקים דפוסקים כרבי גם הנתינת שומשמין ואגוזים לדבש אסור משום לש, וא"כ לדעת הי"א המובא לקמן בסימן שכ"א סי"ו ובסימן שכ"ד ס"ג גם בהנתינה יש איסור כנלענ"ד:

ענף ג – מורסן [שכד ס"ג]

טור אורח חיים הלכות שבת סימן שכד

ב) אין גובלים המורסן לפני הבהמה, אבל נותנין בו מים, ומעביר בו במקל פעם אחת שתי ופעם א' ערב, ומערב מכלי אל כלי כדי שיתערב, ג) ואפי' כור או כוריים יכול ליתן לפני בהמה אחת, ובעל התרומה אוסר ליתן בו מים דנתינתו הוא גיבולו, ולא שרי אלא להוליך בו המקל שתי וערב אחר שנתן המים מע"ש, וא"א הרא"ש ז"ל כתב כסברא ראשונה:

בית יוסף אורח חיים סימן שכד

ג אין גובלין המורסן לפני הבהמה אבל נותנין בו מים וכו'. בפרק מי שהחשיך (שבת קנה:) תנן נותנין מים למורסן אבל לא גובלין, ואוקימנא לה בגמרא כרבי יוסי ברבי יהודה, דאילו לרבי אסור ליתן מים על גבי מורסן[158], וכתבו הרי"ף (סז:) והרא"ש (סי' ג) דהלכה כרבי יוסי ברבי יהודה, כיון דסתם לן תנא כוותיה[159], וכן פסק הרמב"ם בפרק כ"א (מהל' שבת הל"ד).

וכתב הרב המגיד בסוף פרק ח' (הט"ז) שהטעם[160] מפני שהמורסן אינו בר גיבול, ולכך אפילו יגובל לא יהא בו חיוב אלא איסור מדבריהם, ומתוך כך הותר נתינת מים מדבריהם עכ"ל, וזה על פי דעת הרי"ף (ביצה יח.) ורש"י (ד"ה וקיטמא) שפירשו בפרק המביא כדי יין (לב:) דהא דאמרינן וקיטמא שרי היינו לומר שהאפר אינו בר גיבול ולפיכך מותר לגבלו ביום טוב[161], וכן כתב הרמב"ם בסוף פרק ח' (הט"ז) וזה לשונו ואין גיבול באפר ולא בחול הגס ולא במורסן ולא בכיוצא בהם.

אבל התוספות כתבו בפרק קמא דשבת (יח. ד"ה אבל) ובפרק המביא כדי יין (ביצה שם ד"ה וקיטמא) דאדרבה מידי דלאו בר גיבול הוא חייב טפי[162], וכן דעת הראב"ד שהשיג על הרמב"ם בסוף פרק ח' וזה לשונו כמדומה אני שטעה בזה שהוא סבור שאם נתן בהן מים וגבלן שאינו חייב משום לישה, וזהו שיבוש גדול שלא אמרו אפר לאו בר גיבול, הוא אלא שאינו מחוסר גיבול ובנתינת מים לבדה חייב עכ"ל, וכתב הרב המגיד עליו וכדעתו דעת האחרונים.

ואף על פי שלא הזכירו התוספות והראב"ד אלא אפר **נראה דחוא חדין למורסן**[163], דהא בהדיא אמרו בפרק מי שהחשיך (קנה:) דמורסן לאו בר גיבול הוא כדרך שאמרו באפר, וכיון דלפי דבריהם גיבול מורסן מיתסר מדאורייתא[164], טעמא דרבי יוסי ברבי יהודה דשרי ליתן מים על גבי מורסן לאו מטעמא שכתב הרב המגיד הוא, אלא משום דכיון דבנתינת מים לא מיחייב לרבי יוסי ברבי יהודה אף על פי שחכמים גזרו עליו כדמשמע מדקתני בפרק מי שהחשיך רבי יוסי ברבי יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל, דאלמא חיובא ליכא אבל איסורא מיהא איכא, הני מילי בקמח שאין בו צורך ליום אבל **במורסן שיש בו צורך היום להאכיל לחיה ועוף לא גזור**[165].

ומיהו בעיקר דינא[166] פליג סמ"ג (לאוין סה יג. ד"ה הלש) שהוא פוסק הלכה כרבי דאסר ליתן מים למורסן משום דסתם מתניתין בפרק קמא (שם) כוותיה,

---

[156] וגם על הירושלמי כתב [לשיטתו] דנדחה מפני תלמוד דידן, ולא הביא את התירוץ דבבלי בנתן מער"ש.

[157] תמיהתו מסברא דמאי שנא, כיון דהמלאכה היא בגיבול, וגיבול בכף אף שלא בכח אינו שינוי מספיק, ומה יוסיף לן דהקדים את המים לער"ש, ולכן כתב דהדיוק באו"ז אין מוכרח, ובאג"ט ס"ק ל' אות י"ח מצדיק הדיוק, ומיישב הסברא בס"ק ב' לשיטתו המחודשת שם, דלר"י בר"י אינו חייב אלא כשעושה שניהם בשבת, וגיבול בלא נתינה הוא כהנחה בלא עקירה, הלכך קיל טפי.

[158] ועוד התירו שם גיבול בשינו דשתי וערב וניעור מכלי לכלי, אך זהו לריבר"י, דלרבי משעת נתינה הוא נאסר, ובזה אין שינוי, ואם נתן מער"ש אם שרי לרבי ואם צריך שינוי עי' לקמן.

[159] צ"ע דהרי"ף והרא"ש כתבו "מדקמתרצי' אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה ש"מ דהלכתא כוותיה", היינו מה דהביאו תיכף בסמוך את הגמ' "ויש אומרים גובלין, מאן יש אומרים אמר רב חסדא, ר' יוסי בר' יהודה היא והני מילי דמשני, והיכי משני יד על יד פירוש מעט מעט", הרי שנשאו ונתנו לפרש השינוי, שאינו מתיר אלא לריבר"י, הרי שהלכה כוותיה, ועכ"פ לא כתבו כלל מסתמא דמתני', והר"ח הוא דכתב כן. ועי' מש"כ בזה בפמ"ג מ"ז שכ"ד ס"ק א', וע"ע בפמ"ג מ"ז שכ"א ס"ק י"ב.

[160] אין ר"ל הטעם דהלכה כריבר"י, אלא ר"ל הטעם דשרי נתינת מים לריבר"י, ולמה לא אסור מדרבנן, כמו שמשמע גבי קמח דאסור.

[161] בסי' תק"ז כתב הב"י דאפשר לפרש דהרי"ף [וה"ה רש"י ור"ח] לא כיוונו לזה, אלא ההיתר ביו"ט דוקא דא"א בענין אחר, ובאו רק לבאר הטעם דלא גזרו מדרבנן דלא מיחזי כמגבל לבנין דאינו בר גיבול, [ולפי"ז הרמב"ם יחידאה בדין זה].

[162] י"מ דר"ל דפסקו כאביי דמידי דלאו בר גיבול חמיר טפי וחייב בנתינה, וכ"פ בביאור הלכה וע"ע בתו"ש, וי"מ דר"ל אם יש סברא הוא לאידך גיסא דהוי חמיר טפי, אבל לא החליט כן כאביי לגבי רב יוסף, וא"כ להלכה אפ' דחייב רק בנתינה, ועי' נשמ"א וחזו"א, ועי' לקמן בד' רבנו דע"כ מוכח לפרש כצד הב' כמש"כ הנשמ"א.

[163] נראה דכוונת הב"י לאפוקי מהרי"ד וריטב"א שפירשו דמורסן דלאו בר גיבול חלוק גדרו מלאו בר גיבול דדיו ואפר, דמורסן הוא דרבנן לכו"ע ע"ש. [אבל עי' בנשמ"א שפי' דר"ל לאפוקי מתוס' שכתבו דלאו בר גיבול הוא כדיו אלא טפי מדיו ופחות מקמח ע"ש, ועי' מה שכתבנו בהערות עליו].

[164] היינו הגיבול מה"ת, אבל הנתינה דרבנן אליבא דריבר"י וכשיטת רב יוסף, דלא כאביי דבמידי דלאו בר גיבול חייב משעת נתינה, לכן שייך תירוץ הב"י בסמוך דהכא הקילו בנתינה, ואע"פ שתוס' והראב"ד חלקו על הרמב"ם, וסמך דידיה לישנא דאביי, לא כיוונו דהלכה כמותו, אלא להוכיח דלא נאמר לאו בר גיבול אלא לחומרא במילי דאביי, ולא להיפך, אבל הדין י"ל כרב יוסף ולא כאביי והיינו דדינו כקמח, כ"ז מבואר בנשמ"א ולאפוקי מהתו"ש שנתקשה בכוונת הב"י, לפי שהבין שפסק הראב"ד והראשונים האחרונים כאביי.

[165] ועפ"ז במקום דיש צורך היום בנתינת מים לקמח שרי, משא"כ לדעת הרמב"ם, ט"ז שכ"ד ס"ק א' ושאר אחרונים.

[166] כלומר בעיקר מחלוקת רבי וריבר"י, [בין בבר גיבול בין בלאו בר גיבול].

והא דשרי בפרק מי שהחשיך (קנו.) להוליך המקל שתי וערב[167], דוקא כשנתן מים מערב שבת, וכן כתוב בסמ"ק (סי' רפב עמ' רפד) וכן כתב בעל התרומה (סי' רכ) והזכירו רבינו בסמוך. ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקיטינן[168]:

ומ"ש רבינו ומעביר בו במקל וכו'. בפרק מי שהחשיך (שבת קנו.) לוי בריה דרב הונא בר חייא אשכחיה לגבלא דבי נשיה דגביל וספי ליה לתוריה בטש ביה, אתא אבוה אשכחיה א"ל הכי אמר אבוה דאמך משמיה דרב גובלין [וכו'] והני מילי הוא דמשני, היכי משני אמר רב יימר בר שלמיא משמיה דאביי שתי וערב, והא לא מערב שפיר אמר רב יהודה מנערו לכלי אחר, ופירש רש"י שתי וערב פעם אחת מוליך המקל שתי ופעם אחת ערב, **נראה מדבריו שאינו רשאי לחזליך חמקל יותר מפעם אחת שתי ופעם אחת ערב**, אבל הרי"ף (סז:) פירש כלומר מוליך התרווד שתי וערב ואינו חושש כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב התרווד, וכן כתב הרמב"ם בפרק כ"א (הל"ד) **נראה מדבריהם דאפילו כמה פעמים מוליך התרווד שתי וערב ואינו חושש כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב אותו:**

ומה שכתב ואפילו כוריים יכולין ליתן לפני בהמה אחת. שם אמר רב מנשיא חד קמי חד תרי קמי תרי שפיר דמי תלתא קמי תרי אסור רב יוסף אמר אפילו קביים עולא אמר אפילו כור ואפילו כוריים. ופסקו הרי"ף (שם) והרא"ש (סי' ד) כעולא דאמר אפילו כור ואפילו כוריים וכן פסק הרמב"ם בפרק כ"א (שם), ופירש רש"י חדא מדה שרגילין לתת לפני בהמה מותר לתת לפניה בשבת וכן תרתי קמי תרתי האוכלות באבוס אחד, אבל תלתא קמי תרתי הואיל ובחול לא יהיב להו כי האי הוי טירחא דלא צריך וכל שכן תרתי קמי חדא.

אבל הר"ן (סז: ד"ה מהו לפרק) פירש דלענין מנערו מכלי לכלי קאמר דמדה אחת שרגילין לתת לפני בהמה מותר לפרוק ולנער בשבת, וכן תרתי קמי תרתי האוכלות באבוס אחד, אבל תלתא קמי תרתי הואיל ובחול לא יהיב להו כהאי גוונא לא ואסיקנא אפילו כור ואפילו כוריים עכ"ל, והרמב"ם כתב בפרק כ"א (שם) וזה לשונו ומותר לערב המורסן בדרך זו בכלי אחד ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה ומערב בכלי אחד אפילו כור ואפילו כוריים עכ"ל, וזה על דרך פירוש הר"ן, אלא שהרמב"ם אינו מתיר לגבל יותר ממה שהן צריכות, ואין ספק שדברי הרמב"ם נראין מפני שאף על פי שאינו מגבל אלא בשינוי מכל מקום טירחא דלא צריך אמאי נישרי ליה, אלא שלפי זה קשה הא דקאמר תלתא קמי תרי אסור ואתא רב יוסף ואיפליג ושרי אפילו קביים ועולא שרי אפילו כוריים, ואם איתא דעולא נמי לא שרי לגבל יותר מהצריך לבהמותיו הא רב מנשיא לא אסר אלא תלתא קמי תרי, אבל תלתא קמי תלתא שפיר דמי, ואפשר דאפילו כוריים נמי שרי כל שהוא צריך לבהמותיו ומאי אתא לאשמועינן עולא, ואפשר שהיה גורס הרמב"ם תלתא קמי תלתא אסור והשתא אתי שפיר דאיפליג עליה עולא ושרי לגבל יחד כור או כוריים:

כתב הר"ן בפרק מי שהחשיך (שם ד"ה אפנקסיה) שנראה מדברי הרמב"ן (מלחמות שם) דהא דשרינן לגבל מורסן על ידי שינוי דוקא לתורי אבל לתרנגולים בכל גווני אסור[169], והוא ז"ל כתב על זה ולא ידעתי מנין לו אי משום דתנן במתניתין אבל לא גובלין היא בגיבול גמור עסקינן, ומכיון שמצינו בגמרא דלשוורים שרי על ידי שינוי למה לא נלמוד ממנה לתרנגולין דא ודא אחת היא, וכן דעת הרמב"ם בפרק כ"א (שם):

דרכי משה אורח חיים סימן שכד

[ו"ואדוני אבי כתב כסברא הראשונה כו', כתב בית יוסף וזהו דעת הרמב"ם והרי"ף והכי נקיטינן דלא כסמ"ג וסמ"ק דכתבו כדעת בעל התרומה", – דרכי משה הארוך[170]]. ולי נראה מאחר שכתבתי לעיל סימן שכ"א (ארוך אות ג) פסק מהרא"י (תרומת הדשן סי' נג) כדברי בעל התרומה (סי' רכ) לענין שום וחרדל, הוא הדין דקיימא לן גם כאן כדברי בעל התרומה, דחד טעמא הוא **דדעת חמתירים דכל מידי דלאו בר גיבול[171] לא אמרינן ביה**

---

[167] והיתר זה הוא משום שינוי בגיבול, ומהני לריבר"י דמצד הנתינה אין איסור, אבל לרבי הא הנתינה עצמה אסורה, ואין בזה שינוי, ע"ז כ' דמיירי בנתן מים מער"ש, ואעפ"כ הגיבול נמי אסור לרבי, דיש גיבול אחר נתינת מים, אך ע"י שינוי הותר.

[168] נתבאר בדבריו לעיל שני מחלוקות, א' אם הלכה כרבי או כריבר"י [בין בב"ג בין בלאו ב"ג], ב' אם בלאו ב"ג נקטינן דקיל דהוי דרבנן אף בגיבול כשיטת הרמב"ם, או דחמיר טפי כשיטת תוס' דף י"ח, ודבריו כאן כלפי הנושא הא', דדעת הר"ם והרי"ף והרא"ש מסכמת דהלכה כריבר"י ולא כרבי, אבל על הנושא הב' דעת הרא"ש כדעת תוס' דף י"ח, [וגם דעת הריף לא ברירא, עי' בב"י סי' תק"ז דמפרש בענין אחר, אך לעיל סם דדעתו כרמב"ם], וגם לשונו מורה כן שמדבר על ענין זה, אם מותר ליתן מים למורסן, שבזה אין אלא את הנידון הא' אם הלכה כרבי או כריבר"י, דאילו בנידון הב' היאך הדין לריבר"י, כו"ע מודו דשרי ליתן מים, ויישב הב"י לעיל אליבא דתוס' דף י"ח דהותר לצורך היום [וצ"ב ונתבאר לעיל]. והנה יש כאן הגהה מהדרכי משה, ולהאמור דבריו צ"ב טובא.

[169] וכ"כ בהדיא בחי' הרמב"ן וביאר ב' אנפי לחלק בין שוורים לתרנגולים [לישב תמיהת הר"ן שמביא הב"י].

[170] בדרכי משה הנדפס [הקצר] שיבצוהו המדפיסים על לשון הב"י "ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש מסכימים לדעת אחת הכי נקיטינן".

[171] בפשוטו הדברים תמוהים מאד, דדברי הב"י הם לומר דבנידון אם הלכה כרבי או ריבר"י, שנחלקו הרי"ף רמב"ם ורא"ש מול סה"ת וסמ"ג וסמ"ק, הלכה כרמב"ם וסייעתו דקי"ל כריבר"י, ויש עוד נידון אחר לגבי לאו בר גיבול, שדעת הרמב"ם דקיל טפי דפטור אף על גיבולו, ודעת התוס' וגם הרא"ש סובר כן דחמיר טפי [בב' פנים בכוונתם אם ר"ל דחייב בנתינה או רק לומר דאין פטור בגיבול], [ועי' בהערה על הב"י נתבאר כל זה], ואילו רבנו הרמ"א מערבו ומגבלו וכותב דדעת סה"ת דלאו בר גיבול נתינת מים זהו גיבולו, ודעת הרמב"ם להקל.

וההכרח לפרש כוונתו, בהקדם שגם דבריו לעיל סימן שכ"א שציין להם כאן, והם נמצאים בדרכי משה הארוך שם, גם הם תמוהים מאד, שכתב שם בזה"ל "וכתב מהרא"י בתרומת הדשן סימן נ"ג דדעת התוספות כדעת בעל התרומה", כלומר שהוכחת התוס' דף י"ח, שהזכיר התרוה"ד, הוא כסה"ת דהלכה כרבי, וזה תמוה טובא, דהתוס' כתבו דבלאו ב"ג חמיר טפי, ולא שייכא למש"כ הסה"ת דהלכה כרבי בין בב"ג בין בלאו ב"ג.

והנה כאמור בהערות שם כבר בלשון התרוה"ד יש גמגום, שקודם זה הביא המחלוקת אם הלכה כרבי או ריבר"י, ועוד הביא הנידון בלאו ב"ג אם חמיר או קיל, ומסיים "והשתא נראה דלכל מיני טיבולים כו', אפי' הם דברים שאינם בני גיבול, לפי ספר התרומה והמצות בשם ר"י, וכמו שהוכיחו התוספות דלעיל, אי לא יהיב משקה מבעוד יום, אסור לתת בהן בשבת", עירב הוכחת התוס' דקאי כלפי דין לאו ב"ג, לנידון ספה"ת וסמ"ג דהנידון בכלל אם הלכה כרבי או ריבר"י.

וההכרח דכוונת התרוה"ד דבטיבולים דלאו בר גיבול, יש שני סיבות חומרא שלא ליתן מים, א' דלעולם הלכה כרבי, ב' דאת"ל הלכה כריבר"י מ"מ בלאו ב"ג לתוס' חמיר, - והיינו דס"ל דכוונת התוס' לפסוק הלכה כאביי, דבלאו ב"ג חייב על הנתינה, דאם כוונתם רק לומר דהסברא היא לאידך גיסא דחמיר טפי, אבל לעולם הלכה כרב יוסף, א"כ הנתינה מותרת- , וזהו שכתב 'לפי ספר התרומה והמצות בשם ר"י' כלומר הוא טעם אחד דהלכה כרבי, 'וכמו שהוכיחו התוספות דלעיל' הוא טעם שני, [ועדיין צ"ע דהוא דוחק].

וכן צריך לדחוק כן גם בכוונת הרמ"א שם, דהכי קאמר "דדעת התוספות כדעת בעל התרומה", כלומר בנידון שום וחרדל, דנקט דלאו בר גיבול הם, הושוו דעת התוס' לדעת ספר התרומות, דחייב בנתינת מים, [כדרך הנ"ל דלתוס' נקטינן כאביי], ואמנם הם משני טעמים, ודוחק גדול אך נראה מוכרח.

ושוב זה כוונתו גם כאן, דהנה מורסן אמרינן בגמ' דלאו בר גיבול, וכתב הב"י דאף על פי שלא הזכירו התוספות והראב"ד אלא אפר נראה דהוא הדין למורסן דמיתסר מדאורייתא, וכיון דהוא נקט דלאו בר גיבול לתוס' חייב בנתינת מים כאביי, הרי דבמורסן יש שני סיבות להחמיר בנתינת מים, הן מצד דהלכה כרבי לעולם כדעת סה"ת, והן מפני דבלאו ב"ג חייב בנתינה, ומעתה כאשר כתב "שכתבתי לעיל סימן שכ"א (ארוך אות ג) פסק מהרא"י (תרומת הדשן סי' נג) כדברי בעל התרומה (סי' רכ) לענין שום וחרדל", הכוונה למה שכתוב שם שבהצטרף שני החומרות יחד גבי לאו בר גיבול, מחמירים לאסור נתינת מים, ולא ממש כסה"ת מטעם הלכה כרבי, שהרי להאמור הם דבריו שם, וע"כ זה כוונתו כאן.

וזהו שמסיים דקי"ל כאן גבי מורסן כסה"ת, אין ר"ל משום רבי לחוד אלא משום צירוף תרתי, דבלאו ב"ג חמיר טפי לתוס', וזהו שכתב "דדעת המתירים דכל מידי דלאו בר גיבול לא אמרינן ביה להחמיר נתינת מים זהו גיבולו", ר"ל דגם זה נכלל במתירים כאן במורסן, דחוץ ממה שפסקו כריבר"י, עוד מוכח דלא אמרינן כאביי דלאו ב"ג חמיר טפי דחייב בנתינה, ולכן שפיר הביא מש"כ המגיד משנה בפרק ח' (הט"ז) דקאי כלפי לאו ב"ג, והוא שמסיים דלדעת האוסרים 'אמרינן דהוי גיבולו והוא אסור', היינו מתרי הטעמים הן דאולי הלכה כרבי, והן צירוף זה דבלאו ב"ג חמיר טפי דחייב בנתינה.

אלא שצ"ע דבאמת לא יתכן לומר דמורסן אסור לריבר"י בנתינת מים, דהא דתניא ברייתא להיתר לריבר"י, וזו קו' תוס' דף י"ח מזה על אביי, ותי' דלמסקנא בר גיבול הוא כקמח, ואכן פלא על הב"י שכתב דמורסן לאו ב"ג הוא לתוס', ועי' בפמ"ג מ"ז א' בזה, וצ"ל דהב"י לשיטתו דמוכח דמפרש אף לתוס' דפוסקים כרב יוסף דלאו בר גיבול חייב בגיבול ולא בנתינת מים, כמש"כ הנשמ"א ונראה שזה ג"כ כוונת הפמ"ג שם, ושפיר יתכן דמורסן בר גיבול, ורק לאביי דחייב בנתינה, הוכרחו לומר כן דמורסן בר גיבול, והם דברי הפמ"ג שם,

לחחמיר נתינת מים זחו גיבולו[172], כמו שכתב המגיד משנה בפרק ח' (הט"ז), ולדעת האוסרים[173] **אמרינן דחזי גיבולו**[174] **וחוא אסור**, וכתב המגיד משנה בפרק ח' שכן דעת האחרונים[175], ומאחר שפסק לעיל להחמיר, נראה דגם כאן נקטינן לחומרא:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שכד סעיף ג

* (ה) ג') אין גובלין * (ו) א מורסן לבהמה או לתרנגולים; (ז) <א> ג) אבל נותנים בו מים * ומעביר ד) בו תרווד או מקל ד'] שתי וערב, (ח) כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב התרווד או המקל, מותר. ומנערו מכלי אל כלי כדי שיתערב; ומותר לערב המורסן ה'] כדרכו בכלי אחד, ומחלק אותו בכלים הרבה ב ו'] ונותן לפני כל בהמה ובהמה; ה) ומערב בכלי אחד (ט) ז'] אפי' כור ואפי' כורים. (י) <ב> ו) יש אוסרים ליתן מים על גבי מורסן בשבת, ולא אמרו שמוליך בו שתי וערב אלא כשהיו המים נתונים עליו מבעוד יום ((יא) וע"ל סי' שכ"א סי"ו גבי שום וחרדל כיצד נוהגין).

ט"ז אורח חיים סימן שכד סעיף ג

(א) אבל נותנין בו מים כו'. - בעל דיעה זאת הוא הרי"ף ורמב"ם ורא"ש וטור שזכרנו בסימן שכ"א סט"ו, שפוסקין כר"י בר יהודה דאין חייב בנתינת מים עד שיגבל, וע"כ **שרי לגמרי ליתן מים דלא עביד מידי, וחא דאר"י בר יחודה אינו חייב עד שיגבל משמע דאיסורא עכ"פ איכא בנתינת מים, לאו מלתא חיא**, דהא במשנה שרי לכתחלה ליתן מים למורסן ואתיא כר"י בר יהודה, אלא דכיון דא"ר התם א' נותן קמח וא' נותן מים האחרון חייב ע"כ הוא נקט ואמר אינו חייב **ובאמת מותר לגמרי.**

וחב"י כ' דאיסורא מיחו איכא גם בנתינת מים, וחיינו בקמח שא"צ לשבת ע"כ יש מיחו איסור, אבל (במורסן) שיש בו צורך להאכיל לחיה ועוף לא גזרו, ותמהתי על פה קדוש יאמר כן **דאטו בקמח לא חוח בו צורך לעופות ולבחמו', ובודאי אותו חנותן בו מים חוא עושה לצורך זח,** ותו דבגמרא פרכי' דלמא ע"כ לא אמ' ר"י בר יהוד' אלא בקמח דבר גיבול כו', הרי ראינו דבעינן שיהא מפור' להיתר לר"י, ולא סגי באם נא' י"ל דאתי כר"י, דאל"כ מאי פריך וממציא חילוק, הא עדיף לן טפי לו' דאין חילוק בין בר גיבול או מורסן ונוכל לאוקמי' מתני' כר"י, דהא כר' עכ"פ לא אתי', אלא ודאי שהגמ' בעי למימר דבודאי אתיא כר"י, ואין שום חילוק[176], א"כ בלא"ה ה"ל להקשות עכ"פ לא אמר ר"י אלא דאינו חייב, אבל מתני' דאיכא היתר לכתחלה לא, **אלא ודאי דכל דלא מצינו איסור בפי' ודאי לא בדינן איסורא מלבנו, וכ"ח האמת לר"י בר יחוד'.**

ואף על גב דבדברי ה' המגיד מצינו חילוק בין איסור לחיוב למאן דס"ל דמידי דלאו בר גיבול קיל טפי, שכתב וז"ל והטעם משום דאינו בר גיבול, ולכך אפי' אם יגובל לא יהיה בו חיוב אלא איסור מדבריה', ומתוך כך הותר נתינת מים, ואם היה גבולו אסור מה"ת היה אסור נתינת מים מדבריהם כו', ולפ"ז מ"ש אינו חייב עד שיגבל, ר"ל הדבר הראוי לגבול, אבל באפר אין חיוב לר"י בשום צד עכ"ל, אין מזה ראיה, דהוא כתב לאותו מ"ד דס"ל דבר שאין בר גיבול הוא עדיף לר"י, וא"כ קשה מ"ט אר"י שם בברייתא בפ' מי שהחשיך נותנים מים למורסן היה לו לומר אפי' גובלין, שאין שם חיוב, דלאו בר גיבול הוא, א"ו דאיסור יש בגיבול אפילו במידי דלאו בר גיבול משום גזירה אטו משום בר גיבול, וא"כ ה"ה נמי במידי דבר גיבול כגון קמח פשיטא דיש איסור אפי' בנתינת מים גזירה דיגבול, דהא **לא עדיף נתינת מים במידי דבר גיבול, מגיבול עצמו באינו בר גיבול**[177].

אבל אנן דקי"ל כדעת התוספות והראב"ד דבאינו בר גיבול חמיר טפי[178], ואפ"ה אר"י בר יהודה דאינו חייב עד שיגבל, ואפי' איסור אין שם, דהא אמר בפי' נותנין מים לתוך המורסן, א"כ כ"ש במידי דבר גיבול שאין בו איסור בנתינת מים לר"י בר יהודה כנ"ל:

(ב) ויש אוסרין ליתן מים. - הוא דעת הטור דפוסק שם כרבא[179] דבנתינת מים לחוד הוה גיבול ולעיל סי' שכ"א סט"ו נתבאר:

פרי מגדים אורח חיים משבצות זהב סימן שכד ס"ק א

(א) אבל. עיין ט"ז. שבת קנ"ה ב', ועיין ב"י [עמוד תס ד"ה אין] דהרי"ף ורא"ש פסקו כרבי יוסי בר יהודה, דסתם תנא כוותיה, היינו במשנה דנותנין מים למורסן, יע"ש. ואני ההדיוט בסימן שכ"א [משבצות זהב אות יב] לא הבנתי כן[180], וכן משמע[181] לשון הרא"ש מאן יש אומרים רבי יוסי בר יהודה, ושמע מינה דהלכתא כוותיה, מדאמר מאן יש אומרים, ר"ל ולהודיע דהלכה הוא, ותנא קמא אפשר נמי כרבי יוסי בר יהודה סובר, ואפילו הכי אוסר[182], ואין להאריך כאן.

ודעת הב"י ברי"ף ור"מ ורא"ש הוא כך כמו שאגיד, כי לענין הלכתא כרבי יוסי בר יהודה פסקו כולם כן, כסתמא בתרא, וגם רבה אמר רבי יוסי בר יהודה הוא [שבת שם], ולא אמר יחידאה היא (וזהו שכתב הרי"ף מדמתרצינן, על פי הבנת

אבל הרמ"א דמפרש בדעת תוס' דבלאו ב"ג חייב בנתינה, איך יש מקום להחמיר במורסן לאסור נתינת מים גם לריבר"י משום אביי, הרי ברייתא לא תניא הכא, וצ"ע.

נמצאנו שמעולם לא אמר הרמ"א דיש להחמיר דהלכה כרבי דחייב בנתינת מים במידי דבר גיבול, אלא דיש להחמיר במידי דלאו בר גיבול דחייב בנתינת מים, וזה בכל אופן כתוב בלשון הרמ"א, אלא שאם לשון הרמ"א משבשתא אולי נמחוק ונפרש שהלכה כרבי ולאו דוקא בלאו בר גיבול, אבל אחרי שמפורש כן בלשונו אין ברירה אלא כדכתיבנא, ושוב אין מקור דהלכה כרבי זולת בלאו בר גיבול, וזה דלא כביאור הלכה שכתב דהרמ"א החמיר גם בקמח דנתינת מים חייב, וצ"ע.

[172] הלשון צ"ב דיותר מזה מבואר בדעת המתירים דאפי' גבלו פטור במידי דלאו בר גיבול, ואמנם איסור דרבנן יש בגיבול ולא בנתינה, ואולי זה כוונתו.

[173] ספר התרומה וסייעתו נג"ל, ועי' בהערה לעיל.

[174] פירוש דנתינת מים בלאו בר גיבול הוי גיבולו, ועי' בהערה לעיל.

[175] דברי המ"מ נאמרו לגבי השגת הראב"ד שכתב כתוס' דף י"ח דמידי דלאו בר גיבול חמיר טפי, וכתב המ"מ שזה דעת האחרונים, היינו הרשב"א וחביריו.

[176] עי' בריטב"א שם וז"ל "והדרי' לבעין לומר דמתני' מני דידלמא לא רבי ולא ר' יוסי בר יהודה, וליכא למימר דא"כ מתני' אמאן תרמייה, דאנן היינו מאי דבעי' לפרושי כמאן אזלא מתני', וזהו מה שהיה שואל אביי קמי רבא וקמיה רב יוסף".

[177] הדמיון מחודש דדלמא דבר בדבר מיחלף, נתינה בגיבול לא מיחלף.

[178] ע"כ אין הכוונה דחמיר טפי למעשה דאסור אפי' נתינת מים כאביי, דא"כ איך מסיים דאפ"ה שרי ליתן מים, הרי זה איסור תורה, אלא ר"ל דהסברא בלאו בר גיבול היא לחומרא, וזה שיטת אביי דבאמת חייב בנתינה, ומיהו קי"ל כרב יוסף דלמרות חומרתו אין חייב עד שיגבל, ועכ"פ כיון דהוא חמיר בסברא, ואעפ"כ התירו בו נתינת מים, כ"ש שיתירו בקמח, כ"ז ע"פ הנשמ"א י"ט והחזו"א סי' נ"ו וסי' נ"ח.

[179] צ"ל כרבי.

[180] ע"ש שהבין מלשון הרי"ף והרא"ש דמשמע שראיתם מדשקו"ט אליביה דריבר"י במה שאמרו מאן י"א גובלין ריבר"י ודנו היאך משני, ולא מסתם מתני', והק' שם למה לא הביאו מסתמא, ותי' בב"א, א' דסתמא אינו מוכיח דסתם נגד סתם דפ"ק, או דלא בא להביא ראיה דהלכה כריבר"י אלא דהלכה גובלין בשינוי, [דלא תימא דת"ק נמי כריבר"י ואעפ"כ ס"ל דשינוי לא מהני]. – ומהשתא מש"כ הב"י דמקורם מסתמא דפרק בתרא, אינו מתאים לשני ביאוריו, דלבי' הא' בדוקא הביאו ראיה מדשקו"ט אליביה ולא מסתמא, ולפי' הב' הראיה לענין שינוי, מיהו לכאורה לפי' הב' יש להשיב [דראית הרי"ף נסובה כלפי שינוי דהלכה כן], דאה"נ הרי"ף דיבר לענין אחר, אלא שהב"י משער דמה שפסקו כריבר"י משום סתמא דפרק בתרא, ולא שברי"ף מפורש כן.

[181] לכאורה ר"ל משמע כהפי' הב' שכתב שם דהרי"ף הביא ראיה לדין השינוי ולא לעיקר הלכה כריבר"י, וצ"ב שסתם הדברים.

[182] דהגמ' לא אמרה מעולם דת"ק הוא רבי, אלא דהי"א גובלין דוקא לריבר"י, [דלרבי הנתינה אסורה כמש"פ רמב"ן וריטב"א], אבל מ"מ יתכן שגם ת"ק כריבר"י, שנחלקו אם מהני שינוי לריבר"י, וכלפי זה הביאו ריאה מדשקו"ט אליביה ש"מ הלכה גובלין בשינוי.

הב"י שם[183]). וגם הר"א ז"ל [ראב"ד שם] בפרק כ"א הלכה ל"ד מדשתיק[184] אודוי אודי ליה, וגם דעת התוספות [שם יח, א ד"ה אבל] משמע כן[185].

ואמנם לענין אפר דאין בר גיבול אם חייב חטאת לרבי יוסי בר יהודה, בזה אין הוכחה לפסוק כר"מ ז"ל [שם ח, טז], שהרי (הר"מ) [הר"א] [ראב"ד שם] ותוספות [שם] וכמה גאונים חולקין על זה וסוברים דחייב חטאת (וקיטמא שרי ביצה לב, ב יש בו פירושים ותירוצים, עיין סימן תקז סעיף ז), א"כ **ראוי לפסוק כרבים בזה**.

וכיון שכן נפקא מינה קולא מינייהו, באם נותן מים לקמח לתרנגולים בשבת, להר"מ ז"ל אסור אטו גיבול[186], ורבי יוסי בר יהודה אמר כך 'אין חייב' הא איסורא איכא במים, ולתוספות ור"א ז"ל קולא, **דאפר חייב בגיבול על כל פנים לרב יוסף[187] [שבת יח, א]**, ומים פטור[188], ומורסן לאו בר גיבול[189], מותר מים[190], ולית להו למגזר הואיל וצורך היום, וקמח שאין לצורך היום גזור, הא קמח לצורך היום שרי מים לרבי יוסי בר יהודה דהלכתא כוותיה.

ומה שכתב הב"י [שם ד"ה אבל] התוספות לא הזכירו מורסן, **אף שחזכירו בדף ח"י א', חיינו לאביי, אבל לרב יוסף י"ל מורסן באמת לאו בר גיבול ממש חוא וחייב בגיבולו**[191], ומים מותר במורסן לצורך היום, ולא בקמח, שאין צורך היום, גזור אטו גיבול, **ונפקא מינה לפסולי עדות מכות מרדות**[192], כמו שביארנו בפתיחה כוללת [ח"א אות כה] ובשושנת העמקים [כלל ט], דטירחא שלא לצורך לאו איסורא כלל ואין לוקה מכות מרדות.

או יאמר וודאי יש מורסן קליפה העבה לאו בר גיבול, וקליפה דקה בר גיבול[193], עיין סימן תנ"ד ופריי שם במ"א [אות] א'. ואיך שיהיה **דברי חב"י ברורים ומיושרים, ועיין תוספת שבת [ס"ק ד][194], ולמה שכתבתי אתי שפיר**.

ואדונינו הט"ז ז"ל אודי ליה להב"י, להתוספות ז"ל קמח לצורך היום שרי בנתינת מים, ולהר"מ ז"ל וודאי אסור, דאם גזור לא גובלין מורסן אטו גיבול קמח, כל שכן דגזור מים אטו גיבול בקמח. אלא בפירוש דברי המגיד משנה מחולק עם הב"י. דהב"י הבין דהמגיד משנה כתב הוכחה להר"מ ז"ל דאפר דלאו בר גיבול אין בו חיוב חטאת, דאם יש בגיבולו חיוב חטאת לרבי יוסי בר יהודה למה הותר נתינת מים במורסן דלאו בר גיבול ולמה לא גזרינן כו', ויקשה לתוספות, וצריך לומר דהתוספות סוברים דאין גוזרין, דזה אינו[195], דאין זה מוכרח. גם מה שכתב הב"י דרבי יוסי בר יהודה דאין חייב משמע הא איסורא איכא, אין מוכרח[196], דאם לא כן, היה לפרוך דלמא[197] כו'. אלא המגיד משנה בניחותא אמר דלהר"מ משום הכי שרי מים למורסן דלאו בר גיבול, הא בר גיבול אסור מים, ומוכרח הוא להר"מ מדגזור גיבול דמורסן אטו דקמח, כל שכן גזירה קרובה, ונפקא מינה בקמח אין הכי נמי דאסור מים לצורך היום להר"מ, והוכחה להר"מ הוא ממה שכתב [המגיד משנה] ויעיד על זה קיטמא, יעויין שם פרק ח' הלכה ט"ז, והבן. זהו הנראה לי בכוונת דבריו ז"ל. ועיין [סימן] שכ"א [אשל אברהם אות יט].

ומשני על ידי שתי וערב, למאן דאמר דין תורה צריך לומר דחוח שינוי גמור[198], ומאן דאמר דרבנן אתי שפיר.

מה שכתב [השו"ע] מערב "כדרכו", עיין תוספת שבת [ס"ק ה] בזה, ובר"מ [שם] פרק כ"א הלכה ל"ד:

(ב) ויש. עיין ט"ז. כבעל התרומה, וכן ציין באר הגולה [אות ח], וטעות סופר טור, כי הטור [עמוד תס] פוסק כדיעה ראשונה כרבי יוסי בר יהודה, אלא בעל התרומה.

ושינוי מים[199], אף אם תאמר דיוכל לשנות, מכל מקום תליא בפלוגתא, אם אפר מן התורה חייב, אין היתר כי אם שינוי גדול שתי וערב במקל, לא נתינת מים שינוי קצת, ולמאן דאמר מדרבנן מהני באפשר, או פלוגתא דרב יוסף ואביי [שבת יח, א], ועיין סימן שכ"א [שם]. ואי"ה במ"א אות א' יבואר עוד:

תוספת שבת שכב ס"ד [ס"ק ד]

אין גובלין וכו' אבל נותנים בו מים, הוא דברי ר' יוסי בר"י דס"ל דמותר ליתן מים על גבי מורסן אבל לא גובלין, ולגבל מעט מעט שרי כמו בקלי כמ"ש סי' שכ"א סי"ד דמורסן דינו כקלי, כ"כ הרמב"ן במלחמות[200], ומזה קשה לי על דברי המג"א בססי' שי"ט מה שהקשה על הה"מ דהא אנן לא קי"ל כהתוספתא דאתיא כרבי וכו', וע"ש מה שהגהתי בדבריו, וגם אפילו אי יהבינן ליה טעותיה אכתי דבריו מגומגמים לפי מה שצריך לפרש דבריו דר"ל דהא דתני אבל לא

---

183 צ"ב כוונתו, ואולי שדעתו כאן לבאר כוונת הב"י הנ"ל שכתב על שם הרי"ף דלכך הלכה כריבר"י דסתם מתני' כוותיה, וכאמור הוא צ"ב דהרי"ף כתב הטעם "מדקמתרצי' אליבא דרבי יוסי ברבי יהודה ש"מ דהלכתא כוותיה", וכאן מפרש שכוונתו באמת מכח סתמא דפרק בתרא, רק שלא תדחה דכנגד סתם זה איכא סתמא דפרק קמא וש"מ דבתרא יחידאה, ע"ז אמר דחזינן בדברי רבא דלאו יחידאה מדאמר ריבר"י הוא ולא אמר יחידאה, וזה גופא כוונת הלשון דמדתרצינן אליביה, והוא פי' מפולפל וצ"ע.

184 במה שפסק הר"ם כרבי יוסי ב"ר יהודה דאין חיוב לישה בנתינת מים [בבר גיבול].

185 דהלכה כריבר"י, וצ"ב הוכחתו, ואולי ממה שהקשו על הרי"ף ורש"י בביצה דקטמא שרי, מצד דלאו בר גיבול חמיר טפי, ולא הקשו עוד דהלכה כרבי דלעולם בנתינה.

186 ולא הותר נתינת מים אלא במורסן דלאו בר גיבול דהוי גזירה לגזירה כמש"פ המ"מ.

187 נראה שכאן הולך רבנו כדעת הנשמ"א והחזו"א בביאור שיטת תוס' והראב"ד, דפליגי בהא דס"ל דרב יוסף סובר דלאו ב"ג חייב, רק לא בנתינה כאביי אלא בגיבול כדין קמח, ולא שהודו בפשט רב יוסף לר"ם רק נחלקו לפסוק הלכה כאביי, שזה מוכרח להבין דעת הב"י במורסן ליישב תמיהת התו"ש כמו שיבואר תיכף. [אבל בשאר דוכתא נקט הפמ"ג דהתוס' והראב"ד פסקו כאביי, וגם משמע דזה כל מחלוקתם, אבל בדעת רב יוסף מודו לר"ם דפטור לגמרי, וכוונתו כאן דבב"י מוכח כפירוש זה כמו שיבואר תיכף].

188 אבל אסור דאפר אינו לצורך היום.

189 כ"כ הב"י, כריהטא דגמ' בפרק בתרא, דלא כתוס' י"ח שדחו דלמסקנא לא קאים, ולהלן יבאר רבנו למה שינה מתוס'.

190 אם שיטת תוס' ורא"ש הייתה לפסוק הלכה כאביי דלאו בר גיבול חייב משעת נתינה, ודאי לא היו מקום שיהא מורסן מותר לצורך היום, וזו קושיתו העצומה של התו"ש סי' שכ"ד על הב"י, שהבין שהחולקים על הר"ם פסקו כאביי, לכן הקדים רבנו כתשובתו של הנשמ"א, [ואך שקיצר קצת בהרצאת הדברים], דמחלוקת הראשונים על הר"ם היא בדעת רב יוסף, דמפרשים דלרב יוסף חייב מיהא על הגיבול בלאו ב"ג, ושוב י"ל דהלכה כרב יוסף, וא"כ אין בנתינה איסור תורה, וניחא שהתירו לצורך היום.

191 והב"י לשיטתו, שכפי שנתבאר בפמ"ג לעיל בסמוך, מפרש תמיהת התוס' והראב"ד דאף לרב יוסף בלאו ב"ג חייב על הגיבול, ולעולם הלכה כרב יוסף, ולא שבאו לפסוק כאביי, דאם היה הלכה כאביי לשיטתם, א"כ להעמיד ההלכה שלא לסתור מתני' דמורסן, עכצ"ל כתי' תוס' דמורסן בר גיבול לקושטא, ואיך כתב הב"י דמורסן לאו ב"ג, אלא דקאי לרב יוסף, דנקיט דהלכה כוותיה.

192 בכאן מיישב תמיהת הט"ז דאין נפ"מ באיסור זה, דלצורך חול אסור משום הכנה, ולצורך היום באמת שרי דמאי שנא ממורסן, וע"ז מיישב דנפ"מ למכת מרדות. וי"ל נפ"מ עוד דלב"י לא הותר אלא לצורך מאכל, ולא לצורך אחר, ויבואר בזה דין השתנת מים, עי' מש"כ בהערות על המשנ"ב שכ"א ס"ק נ"ז.

193 הביאו הפמ"ג לעיל סי' שכ"א מ"ז ס"ק י"ב, ולא הבנתי כוונתו כאן, וכי הב"י שכתב דמורסן לאו ב"ג כאפר, מדבר על מורסן אחר ממה שדברו בגמ', שע"ז אמרו תוס' דהוא בר גיבול למסקנא.

194 תמיהת התו"ש וישוב הפמ"ג ע"ז נתבארו בהערות לעיל.

195 ר"ל הט"ז חולק על הב"י, דזה אינו דאינו מוכרח לגזור גזירה כזו.

196 ר"ל הט"ז חולק ואומר דאי"ז מוכרח, וז"ל הט"ז "דכיון דא"ר התם א' נותן קמח וא' נותן מים האחרון חייב, ע"כ הוא נקט ואמר אינו חייב ובאמת מותר לגמרי".

197 ר"ל דהט"ז גם מוכיח כן "דבגמרא פרכי דלמא ע"כ לא אמ' ר"י בר יהוד' אלא בקמח דבר גיבול כו', הרי ראינו דבעינן שיהא מפור' להיתר לר"י, ולא סגי באם נא' י"ל דאתי כר"י כו', א"כ בלא"ה ה"ל להקשות עכ"פ לא אמר ר"י אלא דאינו חייב, אבל מתני' דאיכא היתר לכתחלה לא, אלא ודאי דכל דלא מצינו איסור בפי' ודאי לא בדינן איסורא מלבנו", וזה פירוש לשונו של הפמ"ג דאל"כ כו', ר"ל דאם יש איסור דרבנן, היה לגמ' להקשות דלמא לא אתיא כריבר"י דאיהו אסר מדרבנן.

198 ולכאורה ה"נ צ"ל לגבי קלי עבה שהותר במעט מעט, והוא התימה הגדול בסוגיא דהוא נראה שינוי קל.

199 עי' תהלה לדוד ס"ק ו'.

200 כ"כ המג"א שכ"ד סק"א בשמו, אבל כבר כתבו האחרונים דלא נתכון לזה, דדוקא לאדם הותר בשינוי זה דמעט מעט.

גובלין ע"כ דאתיא כרבי, דהא גבי מורסן תני נמי הך לישנא אבל לא גובלין ואפ"ה מוקי בש"ס כר' יוסי בר"י, והא דתני לא גובלין היינו הרבה בבת אחת אבל מעט מעט שרי כמש"ל.

כתב הה"מ דהא דשרי ליתן מים למורסן, הטעם הוא משום דאפילו אם יגבל אותו אין בו חיובא לפי שאינו בר גיבול, ולכך שרי לתת בו מים עכ"ל. וכתב הב"י דכל זה הוא לדעת הרמב"ם דס"ל דכל מה שאינו בר גיבול קיל טפי מדבר שהוא בר גיבול, אבל לפי מ"ש התו' והראב"ד דהא דאיתא בש"ס אפר לאו בר גיבול, היינו דכיון דאינו בר גיבול חייב בנתינת מים לבד לכ"ע[201], א"כ ה"ה נמי למורסן דדינא הכי, ואע"פ שלא הזכירו התוס' רק אפר מ"מ כיון דגם גבי מורסן איתא הך לישנא בש"ס דאינו בר גיבול כמו באפר, ומכיון דגיבול דמורסן דבר תורה לדבריהם, א"כ צ"ל דהא דשרי ליתן מים למורסן ולא בקמח היינו משום דמורסן איכא ביה צורך היום לתרנגולים, אבל קמח דלית ביה צורך היום כלל לכך אסור, עכ"ל.

ודבריו תמוהים וסותרים זא"ז דמתחלה כתב דלדידהו דין מורסן כדין אפר, וא"כ ממילא חייב אף בנתינת מים לחוד כמו באפר, וא"כ **האיך מסיק אח"כ דלחכי שרי ליתן מים למורסן משום דאית ביה צורך חיום, דזה מרפס איגרא דאטו מי מותר לבשל לבו ביום, ומי נתן כח ורשות לחז"ל לחתיר איסורא דאורייתא משום צורך חיום**[202].

וא"ל דהא דכתב הב"י דה"ה למורסן היינו דר"ל דגם למורסן יש בו קצת חומרא במה שאינו בר גיבול לענין זה דחייב לכל הפחות כשמגבל אותו כמו בקמח דעדיף מיניה שהוא בר גיבול ואפ"ה חייב, מכ"ש במורסן שאינו בר גיבול כקמח פשיטא דחייב לשיטתם דס"ל דמה שהוא אינו בר גיבול חמיר טפי, מיהו לא חמיר כ"כ כמו אפר שיהא חייב עליו בנתינת מים לבד כיון דמורסן הוא בר גיבול טפי מאפר, דהא וודאי פשיטא דלא שייך לומר כן ובורכא הוא, דבשלמא באפר שאינו בר גיבול כלל שפיר ס"ל להראב"ד והתו' דחייב על נתינת מים לבדו, דכיון שאינו בר גיבול, ואין דרכו לגבל אותו א"כ מה שנותן מים לתוכו הוא היו עיקר גיבולו דלא שייך גביה טפי, אבל גבי מורסן כיון דאינו חייב עליו בנתינת מים לחוד עד שיגבל אותו, א"כ האיך אפשר לומר דגיבול דמורסן חמיר טפי מגיבול דקמח, דהא וודאי אינו, דקמח דדרך לגבל אותו שייך לומר דכשמגבל אותו מקרי גיבול וחייב עלה, משא"כ מורסן דאין דרך לגבלו א"כ אף שמגבל אותו לא מקרי גיבול כלל, וליכא ביה חיובא כלל, והש"ס דהוי ס"ד דמורסן חמיר מקמח היינו לפי מה דהוי ס"ד דחייב עליה בנתינת מים לחוד, בזה שפיר שייך לומר דחמיר מקמח כמש"ל באפר, אבל אחר שהביא ברייתא אחרת דתניא בה בהדיא דר"י בר"י מתיר ליתן מים למורסן וודאי דמורסן קיל טפי מקמח מהטעם שנתבאר, וכ"ע שוין בזה.

המורם מזה דיש בזה שלשה חילוקי דרכים להראב"ד, חייב באפר בנתינת מים לבד כיון דאינו בר גיבול כלל ועיקר הגיבול היינו בנתינת מים לחוד, ובקמח שהיא בר גיבול אינו חייב עד שיגבל, **ובמורסן גם הגיבול עצמו אינו אלא מדרבנן**[203], ולכן שרי לגבל מעט מעט[204] ולא חיישינן שמא יגבל הרבה, דהא אף אם יגבל הרבה ליכא חיובא מן התורה[205], וכל זה נראה ברור ודלא כהב"י והט"ז שנמשך אחריו וס"ל דגם בקמח שרי לגבל מעט מעט לצורך[206], וגם שרי ליתן מים לקמח לצורך לדעת הראב"ד והתוס' כמו במורסן, וכבר נתבאר דליתא ודוק היטיב.

מגן אברהם סימן שכד ס"ק א

א מורסן - כתב הרמב"ן במלחמות לסברא קמייתא[207], דאם מגבל מעט מעט שרי בלא שינוי[208], וכמ"ש סימן שכ"א סי"ד ע"ש[209].

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן שכד ס"ק א

(א) מורסן. עיין מ"א. למאן דאמר הלכה כרבי יוסי בר יהודה [שבת קנה, ב] אם כן דין מורסן כדין קלי יש לו, [סימן שכא] בסעיף י"ד, לסברא קמייתא מעט מעט שרי בלא שינוי שתי וערב, אף שנותן המים כך הוה שינוי על ידי מעט מעט, ושתי וערב אף הרבה שרי, וליש אוסרים שם וכאן, אסור נתינת מים בשבת אף על ידי שינוי שתי וערב. אבל למאן דאמר מורסן בר גיבול, ושתי וערב שינוי גמור הוא, יש לומר אין דינו כקלי.

והוי יודע שהמחבר שינה והיפך לשון המשנה [שם] אין גובלין כו', לבהמה או תרנגולים. ובאמת כתב כן לאפוקי מרמב"ן [מלחמות שם] הביאו בב"י [עמוד תסא ד"ה כתב] כתב דעל ידי שינוי דווקא לבהמה שרי, לא לתרנגולים, ומשום הכי לא תנן במשנה שינוי, דקאי אתרנגולים, אם כן היה לו לומר אין גובלין אבל נותנין מים ושתי וערב אף לתרנגולים. ודעת הרמב"ן י"ל דסובר דמורסן דאין בר גיבול חייב בגיבולו, ועל ידי שינוי איך מותר, כל כדרכו חייב חטאת, ע"י שינוי פטור אבל אסור. ודוחק דהוה שינוי גמור. לכן מפרש בהמה הוה צער בעלי חיים התירו, ותרנגולים יש להם לאכול מידי אחריני, פירורי הפת וכדומה, לא התירו, כבסימן ש"ח במ"א [ס"ק] ס"ח מדדין, יע"ש. והרמב"ם [שבת כא, לד] דמתיר על ידי שינוי לתרנגולים, לשיטתיה [שם; שם ח, טז] דמורסן לאו בר גיבול, לית בגיבולו חיוב חטאת, עיין ב"י [עמוד תס ד"ה אין].

---

[201] רבנו מפרש דכוונת התוס' והראב"ד לפסוק כאביי דמחייב בלאו בר גיבול כבר בנתינת המים, וכל דבריו להלן לרוח זו, אבל הנשמ"א והחזו"א כתבו דכוונתם לומר דהסברא היא בהיפך מהרמב"ם, דלאו בר גיבול לחומרא נזכר ומעולם לא לקולא, ומיהו לא הכריעו כאביי מול רב יוסף, דלעולם י"ל הלכה כרב יוסף דגם לאו בר גיבול דינו כבר גיבול דחייב רק בגיבול.

[202] כבר כתב הנשמ"א דכל קושיתו משום שהבין שפסקו כאביי דחייב בנתינה, אבל באמת אין כוונתם כן, אלא פסקו כרב יוסף דאין חייב אלא בגיבול, [וכנ"ל], ושוב לק"מ.

[203] לעיל שלל רבנו דרכו של הב"י בדין מורסן להראב"ד, ולא השלים לבאר היאך לדעתו יפרש הראב"ד דין מורסן, וכאן מתוך דבריו בסיכום, מתבאר שדעתו לומר דמורסן להראב"ד דרבנן אפי' בשעת גיבול, כנראה דר"ל דלאו בר גיבול דמורסן סוג אחר הוא ואינו אלא דרבנן, ובאמת נראה דהב"י חשש מזה וכתב דמסתבר דדין אחד להם לאפר ולמורסן ששניהם הוזכרו בחד לישנא, וכוונת רבנו דמוכח בראב"ד דלאו דין אחד להם, ובאמת כבר יש שיטה דומה ברי"ד ורי"ט דמורסן דרבנן לכו"ע, וגם המאירי חילק בין הלאו בר גיבול דידיו ואפר ללאו בר גיבול דמורסן, [אלא שלדעתו גיבול מורסן מ"מ מה"ת].

אבל בפשוטו התשובה [גם לפי דרכו דפסקו כאביי] באופ"א, דנקטינן למסקנא דמורסן כקמח דדינו כבר גיבול, וזה דעת התוס' דף י"ח ועוד ראשונים, דקמח יותר בר גיבול מדיו, ורק לא ממש כקמח, אבל לדינא נקטינן דדינו כקמח, ממילא רק גיבולו מה"ת, והתירו נתינת מים, משום צורך היום, אך ד' רבנו נראה בסמוך דכל שגיבולו מה"ת לא התריו נתינת מים.

[ואת דרך הנשמ"א כבר הבאנו לעיל, דאף בלאו בר גיבול קי"ל כרב יוסף דהחיוב על הגיבול בלבד, והתירו הנתינה משום צורך היום, ומפרש כן בב"י].

[204] לשיטתו לעיל שהביא בשם הרמב"ן במלחמות דגם היתר דמעט מעט שייך במורסן כמו בקלי, וכאמור כ"כ המג"א שכ"ד סק"א על שם המלחמות, [והאחרונים כתבו דלא כיון לזה הרמב"ן, ובאמת בחי' הרמב"ן מבואר דלא כן, והטעם דלא התירו אלא לצורך אדם ע"ש].

[205] מבואר בלשונו דאם יש איסור תורה, אף כי בגיבול דוקא, שוב לא התירו לגבל מעט מעט, וכ"כ בסמוך דבקמח לא התירו לגבל מעט מעט [וכ' דזה דלא כהב"י, ויבואר], וצ"ב היאך הוא מבאר דין קמח קלי שהותר במעט מעט, ואם הוא לאו ב"ג הוא איסור דאורייתא בנתינה לשיטתו בפי' דעת התוס' והראב"ד, ואם הוא ב"ג עכ"פ דינו כקמח שבגיבול מה"ת, דלפי"ז נקט דאסור לגבל מעט מעט, וע"כ לומר דס"ל קמח קלי דרבנן אף בגיבול, כמו מורסן לשיטתו, והטעם צ"ע טובא דמ"ש מאפר, ואם ב"ג הוא כקמח, ועי' ביאור הלכה שר"ל טעם חדש דקלי דרבנן, עכ"פ רבנו סתם הדברים והוא תימה. ובאמת בכל דבריו לעיל לא תמה רק דאם הנתינה מה"ת היאך התירו נתינת מים, אבל לא כתב דבר מכריח דאם הגיבול מה"ת יאסר ג"כ נתינת מים וצ"ע.

[206] הם דברי הט"ז סק"א דלטעם הב"י אליבא דהראב"ד דמורסן שרי ליתן מים, משום צורך היום, אע"פ דגיבולו מה"ת, ה"ה דקמח שרי ליתן מים לתרנגולים, דהוא צורך היום, [ומה שכתב על שם הט"ז, היתר דמעט מעט בקמח, ליתא בט"ז, רק מתיר שם נתינת מים כמו במורסן, אלא דרבנו כותב לפי שיטתו דמעט מעט הוא עוד שינוי דשרי במורסן, דה"ה שרי בקמח לפי מה שדימה הט"ז קמח למורסן], ולרבנו שתמה דאם מורסן מה"ת, ולהבנתו היינו נתינת מים, היאך יותר בשינוי, ומסיק [כאמור בהערה לעיל] דמורסן דרבנן בין במים בין בגיבול, שוב אין להתיר בקמח שהוא מה"ת עכ"פ בגיבול, [וכאמור צ"ב לשיטתו גדר דין קמח קלי דהותר במעט מעט], ולפי מש"כ הנשמ"א בישוב הב"י דלעולם מורסן מה"ת, אך בגיבול ולא בנתינת מים, ומשום דהלכה כרב יוסף, ולכן ניחא דהתירו לצורך היום את הנתינת מים, מיושב גם דעת הט"ז, דכן י"ל בקלי, ושוב ה"ה בקמח.

[207] דהלכה כריבר"י.

[208] כוונתו ללשון רמב"ן שם "הא במשנה על יד על יד 'כולן' מותרין", אבל כבר דחו הקרב"נ והחמד משה והביה"ל דהרמב"ן מיירי בקלי לומר דבין רכה בין עבה מהני ע"י ע"י, ולא קאי על מורסן, ובאמת בחי' הרמב"ן מחלק בהדיא דבמורסן לא התירו על יד על יד, ע"ש בתרי טעמי, [וכ"ז על מורסן לשוורים, דאילו מורסן לתרנגולים מבואר ברמב"ן במלחמות ויותר בהרחבה בחידושים, דלא התירו אף לא בשינוי דשו"ע ע"ש הטעם]. אמנם הריטב"א כתב כן בהדיא דמעט מעט מתיר גם מורסן לשוורים.

[209] גבי קלי, והוא דינא דגמ'.

והנה יש לפרש להיפוך מתניתין דאין גובלין לתרנגולים, הא לבהמה גובלין, צער בעלי חיים התירו שבות גיבול כזה להר"מ, לכן אמר באיסור אין גובלין לבהמה גם כן, ואין צריך לומר לתרנגולים, ונקטיה משום סיפא דעל ידי שינוי מותר אף לתרנגולים. והשמיענו בזה דהלכה כהר"מ גם בזה דאפר ומורסן לית בהו חיוב חטאת, והבן:

ביאור הגר"א אורח חיים סימן שכד סעיף ג

ומעביר בו כו' כיון כו'. הרי"ף ורמב"ם לפי' על מ"ש היכי משני כו':

ומנערו. שם והא לא כו':

ומותר לערב. כן פי' הרמב"ם מש"ש מהו לפרק כו'. ש"ג:

ויש אוסרים. כרבי דסתם מתני' דפ"ק כוותיה כמש"ש י"ח א' וסוגיא דפ' בתרא מיירי שנתן המים מע"ש וס' ראשונה פ' כריב"י משום דסתם מתני' דפ' בתרא כוותיה:

וע"ל סי' כו'. ר"ל כמ"ש בד"מ דלהירוש' דחייב משום לש בנותן מים לתוך השום ה"ה כאן דחד טעמא להו ע"ש:

משנה ברורה סימן שכד סעיף ג

(ה) אין גובלין וכו' - אף דאינו בר גיבול מ"מ גזרו רבנן שמא יבוא לגבל קמח דחייב משום לש [רמב"ם], ודעת הרבה ראשונים דאף במורסן חייב משום לש ועיין בבה"ל:

(ו) מורסן – ואין חילוק [ה] בין אם מגבל הרבה או מעט מעט[210]:

(ז) אבל נותנים בו מים - ואם מותר ליתן מים לתוך הקמח באופן זה, עיין בט"ז שכתב דזה תליא בשיטת הפוסקים, דלהרמב"ם אסור ולשארי פוסקים מותר[211]. וכל זה לדעה קמייתא זו, אבל לדעת הי"א שהובא בסוף הסעיף דס"ל דאפי' לתוך המורסן אסור ליתן מים משום דנתינת המים זהו גיבולו, כ"ש לתוך הקמח דהוא בכלל גיבול:

(ח) כיון שאינו וכו' - אבל [ו] אם ממרס או מסבב בהתרווד נראה כלש[212]:

(ט) אפילו כור וכו' - והוא ששיעור זה צריך לו לחלק לפניהם [ז] באותו יום השבת דאל"ה אסור לטרוח טרחא דלא צריכא:

(י) יש אוסרים וכו' - הוא דעת בעל התרומות וסייעתו דפוסקין כרבי דס"ל דבנתינת מים לחוד חייב משום גבול [ח] בקמח ובמורסן ובאפר ובכל דבר, וע"כ צריך שיתן עליו המים מבעוד יום, [ט] ואפ"ה אסור לגבל למחר להדיא אם לא בהולכת שתי וערב וכנ"ל:

(יא) ועיין לעיל סימן שכ"א וכו' - ר"ל דשם נתבאר דנוהגין להחמיר כסברת בעל התרומה, וכתב הח"א דבשעת הדחק יש להתיר ע"י א"י שהא"י יתן המים בשבת ויגבל ע"י שינוי הנ"ל. ואם המים היו רותחין אסור אפי' ע"י א"י לערות מכלי ראשון משום מבשל אלא יערה הא"י מתחלה המים לכלי שני ואח"כ ישפוך המים על המורסן.

ודע דמורסן הנזכר בשו"ע הוא קליפת התבואה הנשארת בנפה כשמנפין את הקמח ולענין מוץ הנושרת בעת הדישה לא נזכר פה בשו"ע ועיין בבה"ל שבארנו דלענין מוץ בודאי יש ליזהר שלא ליתן המים בעצמו בשבת דלהרבה גדולי הראשונים חייב בזה משום לש:

שער הציון סימן שכד

(ה) עיין בביאור הלכה: (ו) רמב"ם: (ז) מגן אברהם: (ח) דף י"ח וקנ"ה, עיין שם: (ט) והוא אסור דאורייתא אפילו לשיטה זו, וכמו שבארתי לעיל בסימן שכ"א בביאור הלכה, עיין שם:

[210] עי' בביאור הלכה ד"ה מורסן טעם הדבר, אמנם אמת שאין חילוק לגבי דאיכא איסור, אבל בפשוטו יש חלוק לגבי אם יש חיוב, לדעת 'הרבה ראשונים' הנ"ל, שבגיבול מורסן יש חיוב, וראה מש"כ בהערות על הביאור הלכה.

[211] בארחות שבת פ"ו הבינו מכאן דנוקט להלכה להתיר, וצ"ע.

[212] הוא כשיטת הרמב"ם דמורסן דרבנן, אבל לשיטה החולקת דמורסן דאורייתא, כשאינו משנה הוי לש גמור, וצ"ע שהשמיט מלפרש זה.

ביאור הלכה סימן שכד סעיף ג

* **אין גובלין וכו'** - הנה בענין נתינת מים למורסן פליגי בזה רבי ור' יוסי ב"ר יהודה, רבי מחמיר [ולדידיה יש חיוב חטאת בזה דס"ל נתינת מים זהו גיבולו[213]], ור' יוסי בר"י מיקל לכתחלה, ויש סתם משנה בפרק בתרא דשבת כר"י ב"ר יהודה, ובפ"ק כרבי, ודעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש לפסוק כסתמא בתרא להקל, אף דבעלמא קי"ל הלכה כרבי מחבירו, הכא סתמא בתרא עדיף, ויש פוסקים שסוברין [היינו הרא"ם ובעה"ת וסמ"ג וסמ"ק והובאו דבריהם בהגה"מ וגם במרדכי ועיין לעיל בסימן שכ"א בבה"ל] דכיון דחולקין הסתמות אהדדי הדרינן לכללא דהלכה כרבי מחבירו, ודעת המחבר בעצם הדין להקל בנתינת מים ותפס הדעה האחרונה רק בשם י"א, משום דהרי"ף והרא"ש והרמב"ם קיימי בזה בחדא שיטתא, ובאמת כן הוא ג"כ דעת הר"ח והרז"ה והרמב"ן במלחמות והר"ן והרוקח והא"ז ורבינו ירוחם והמאירי כולם פסקו כר' יוסי ב"ר יהודה.

וכן ה"ה דפליגי רבי ור' יוסי ב"ר יהודה בנתינת מים לתוך הקמח והעפר והטיט, דרבי מחייב ור' יוסי בר"י פוטר עד שיגבל, ומ"מ **יש איסור דרבנן אפילו לר' יוסי בר"י בנתינת מים לתוך הקמח והעפר והטיט שמא יבוא לגבל**, והא דהתיר במורסן לכתחלה, דעת הרמב"ם משום דאפילו כי גבלו לית ביה איסור דאורייתא וכדלקמיה, ולכך לא גזרו על נתינת המים[214], וי"א דטעם ההיתר הוא משום שצריך להאכיל לבהמה ולעוף ולכך לא גזרו רבנן, ולפי טעם זה גם בקמח יהיה מותר נתינת המים כשהוא צריך להאכיל לעופות וכמו במורסן ע"י שינוי [מט"ז ופמ"ג][215].

ודע עוד דבדיעבד אם גבל מורסן, דעת הרמב"ם דפטור משום דלאו בר גיבול הוא, וה"ה באפר או חול הגס, וכן הוא דעת הרי"ף ורש"י בפ"ד דביצה דבאפר דאינו בר גיבול אפילו כי גבלו פטור, אבל הרבה מהראשונים חולקין ע"ז [הלא המה התוס' בשבת י"ח והראב"ד בפ"ח דהלכות שבת והרא"ש בפ"ד דביצה והר"ן והרשב"א שם] וס"ל **לחיפוך כדעת אביי**[216] דבדבר דאינו בר גיבול תיכף משנתן בו מים חייב, וע"כ באפר או חול הגס חייב תיכף משנתן בו מים, אך מורסן מיקרי לדידהו בר גיבול ולכך פטור בעת נתינת המים וחייב כשגבלו כמו קמח.

וכ"ז במורסן, אבל במוץ פשוט דאינו בר גיבול לכו"ע, ולדעת אלו הראשונים יש בהו חיוב חטאת כשנותן בו מים בשבת:

* **מורסן** - עיין במ"ב שכ' בין רב או מעט, ולא הותר מעט מעט כ"א בקלי, ואף דהמ"א הביא בשם הרמב"ן במלחמות דמעט מעט מותר אפילו שלא ע"י שינוי, המעיין שם היטב במלחמות בסוף המסכת יראה דאין ראיה כלל, דמה שכתב שם כולן מותרין הכוונה היינו בין לעבה בין לרכה בקלי וכ"כ בהדיא בחידושיו, והטעם[217] דלא התירו זה אלא במאכל אדם ולא לטרוח בשביל מאכל בהמה, א"נ דמורסן לבהמה מתאכלי אפילו אם אינו מגבל כל צרכו [היינו רק ע"י שינוי דהעברת שתי וערב] לכך לא רצו להקל בזה ע"י התירא דעל יד על יד, עי"ש בחידושיו. אח"כ מצאתי בספר קרבן נתנאל שגם הוא הסכים דלא כהמ"א, וכתב דאין מהמלחמות ראיה וכוון האמת בדברי הרמב"ן וכמו שכתבנו:

[213] לדעת הרי"ד וריטב"א מורסן דרבנן, בין לרבי בנתינת מים בין לריבר"י בגיבול.

[214] ולדידיה אכן בקמח ועפר הוא איסור גמור דרבנן ולא הותר מעולם.

[215] ואין האיסור אלא לצורך חול שבלא"ה אוסר מצד הכנה, ואכן הט"ז תמה על הב"י דא"כ לשיטה זו אין כאן גזירה חדשה דרבנן, ועי' פמ"ג דנפ"מ למכת מרדות, ועוי"ל נפ"מ לצורך שאינו גמור או לצורך שהוא ולא לאכילה, שלא הותר להגדרת הב"י, אבל לט"ז שרי שאין איסור אלא משום הכנה, ועי' במשנ"ב שכ"א ס"ק נ"ז לגבי השתנת מים ומש"כ בהערה שם.

[216] דברי הביה"ל בכאן צ"ע כמו שכתבנו בארוכה במ"מ.

[217] לשיטת הביאור הלכה עצמו לעיל סי' שכ"א סי"ד ד"ה אין, לא הותר מעט מעט, אלא בקלי דיש סברא מיוחדת דהוא כתבשיל שאינו מלאכה של תורה, והוא כתיקון אוכלא בעלמא ע"ש, וממילא במורסן ליכא כלל היתר דמעט מעט, ואף הוא איסור תורה לדעת 'הרבה ראשונים' שהביא המשנ"ב דס"ל גיבול מורסן מה"ת, ואכן מדברי רמב"ן שלא כתב כן מוכח דלא כביאור הלכה לעיל, וכבר תמה החזו"א סי' נ"ח ס"ק ז' [נד' ליקוט לש סימן ד' ענף ג'] על ביאור הלכה שם מדברי הרמב"ן.

* **ומעביר בו וכו'** - עיין בב"י וב"ח שמצדדין לומר דאפילו מעביר כמה פעמים שתי וערב שפיר דמי כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב בהמקל:

ואפשר לומר דמף לכ"ע בגיבול דמורסן ליכא חיובא אלא דגזר מורסן אטו קמח בכל דבריו, וקמ"ל דאין נותנין מים וכ"ש דאין גובלין ולכ"י כמ"ש, ויהיו דברי הרב המגיד לפ"ז קיימין לכ"ע, וכן נראה שדעת התוס' לפסוק הלכה כדבר דאינו בר גיבול כלל ואפי' דחייב בנתינת מים לבד, ודעתם נמי לפסוק הלכה כמורסן כמש"כ מהגהותיו להלכי הוצרכו לתרץ למלך בין אפי למורסן, ומה ראו על ככה לפסוק הלכה כר"י בר"י כמורסן ולא באפי ולחלק בהכי, אלא שגם שני הבריתות דאפי ומורסן קשיא מהדדי, דבאפי קאמר רבי חיובא בנתינת מים לבד ור"י בר"י קאמר אינו חייב, משמע דפטור אבל אסור, ובמורסן קאמר רבי חיובא לבד ור"י בר"י מתיר לכתחילה, ס"מ שים חילוק בין אפי למורסן, ולכן נמי פ' כרבי באפי וכש"כ במורסן דאין בו, משמע בשאינו חייב חיובא וכר"י במורסן וכש"כ במורסן דפרק מי שהחשיך. והרמב"ם השוה בין אפי למורסן, ולפ שכ' בפ"ג דהלי' י"ט [ה"י] להתיר גיבול מורסן לכתחילה, היינו בי"ט דכיון דאף בשאינו חייב מ"מ חיובא בעלמא לכן בי"ט מותר

חמד משה <מהדורה חדשה> עמוד מס 236 או"ח גדליה משה בן צבי הירש הלוי הודפס ע"י תכנת אוצר החכמה

ענף ד – קטמא ביו"ט [תקז]

טור אורח חיים הלכות יום טוב סימן תקז

אסור לגבל טיט לטוח בו פי התנור, אבל יכול ליקח מהטיט שעל שפת הנהר לטוח בו, ובלבד שייחדו לכך מעי"ט שיציין אותו, ואפר מותר לרש"י לגבלו ולטוח בו, ולר"י אסור אא"כ נתן עליו מים מאתמול[218], ור"ת פי' דאפר נמי אסור לגבלו, ופירש הוא אפר מותר פי' להניחו על פי התנור כדי שישמור חומו, אבל עפר אסור להניח עליו[219].

בית יוסף אורח חיים סימן תקז

ואפר מותר לרש"י לגבלו ולטוח בו וכו'. בפרק המביא כדי יין (שם) אמר רבינא וקיטמא שרי, ופירש רש"י שרי לגבלו ולטוח בו דלאו בר גיבול הוא, וכן פירש הרי"ף (יח.) וכן כתב הרמב"ם בפרק ג' (שם). וכתב הרא"ש (סי' ט) שהקשה רבינו תם מדאמרינן בפרק קמא דשבת (יח.) אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי רבי יוסי ברבי יהודה אומר אינו חייב עד שיגבל אלמא כי מגבל ליה לכולי עלמא חייב. ועוד מוכח התם בפרק מי שהחשיך (קנה:) דמחייב טפי במידי דלאו בר גיבול דנתינת מים זהו גיבולו, ואליבא דרבי אפשר דמיירי שנתן בו מים מערב יום טוב ונתינתו זהו גיבולו וכבר נתגבל מערב יום טוב, ורבינו תם פירש דקאי אמתניתין אבל מכבשין כלומר שמשכיבין האפר, וקמ"ל רבא דמותר אפילו היה אפשר מבעוד יום, עוד פירש רבינו תם דאיירי להניח קיטמא על כיסוי התנור להחזיק החום, ואשמועינן דוקא קיטמא אבל עפר אסור שמא ימרח, מיהו בכולה שמעתא לא משמע איסור משום מירוח, אלא משום גיבול דהא שרי רב אשי לשרוק התנור בטיט שעל שפת הנהר ולא חייש למירוח, עכ"ל. והתוספות (שם ד"ה אבל) והר"ן (ו. ד"ה ומכאן) בפרק קמא דשבת כתבו בשם רבינו תם קיטמא בלא מים לשרוק פי תנור שרי, וקמ"ל דלא גזרינן דילמא אתי לגבל:

וכתב הרב המגיד בפרק ג' (ה"י) שהראב"ד (שבת פ"ח הט"ז) סובר כפירוש רבינו תם, ושהרשב"א (עבה"ק שם, חי' לב: ד"ה וקטמה) דחה פירוש זה והכריח שמותר לגבל האפר, ונתן טעם לדבר שאפילו יהיה אפר בר גיבול כיון שמתייבש לשעתו, ואי אפשר לגבלו מערב יום טוב מותר לגבלו ביום טוב ע"כ.

ומה שהקשה הרא"ש בשם רבינו תם לפירוש רש"י והרי"ף והרמב"ם, כבר יישבו הרב המגיד בפרק ח' מהלכות שבת (שם):

ונראה לי **דלדעת הרי"ף אפשר לומר בענין אחר** שמה שפירש שהאפר אינו בר גיבול לאו למימרא דלא מיחייב עליה משום מלאכה, דודאי חייב הוא כדמוכח בפרק קמא דשבת, אלא היינו לומר דלאו בר גיבול לבנין הוא, הילכך לא מיחזי כמגבל לבנין, דקיטמא לאו לבנין קיימא, וכיון דמדינא מישרא שרי דצורך אוכל נפש הוא, והרי הוא כהבערה, וגם ליכא למימר דמיחזי כמגבל לבנין מותר, ומדברי הר"ן (יח. ד"ה גמ') למדתי זה:

מגן אברהם סימן תקז ס"ק טז

טז לגבל אפר - ואפי' למ"ד **בס"ד שכ"ד ס"ג**[220] דמידי דלאו בר גיבול הוא נתינת מים זהו גיבולו, מ"מ הכא שרי כיון דלצורך אוכל נפש הוא לשמור חומו, אבל בטיט אסור דנרא' כמתקן לבנין, וביש"ש פסק כר"ת דאסור לגבל האפר במים רק להניחו עליו כך, עסי' רנ"ט:

פרי מגדים אשל אברהם סימן תקז ס"ק טז

(טז) לגבל. עיין מג"א. ועיין אליה רבה אות י"ו דעל ידי עכו"ם יש לומר שרי, והיינו כל היכא דיש פלוגתא אפשר באמירה לעכו"ם שרי, דהוה ספק דרבנן. ומכל מקום (י"ל) [יש לומר] דלא בכל מקום אמרינן כן:

מחצית השקל אורח חיים סימן תקז ס"ק טז

(טז) לגבל כו' נראה כמתקן לבנין. אלו דברי הר"ן שכתב ליישב דעת הרי"ף שמתיר באפר משום דלאו בר גיבול. והקשה דאדרבא כיון דלאו בר גיבול מיגרע גרע דאפי' בנתינת מים חייב. ועז"כ ת"ל דבלא"ה הי' ראוי לאסור דהא ממרח כשסותם התנור אע"כ דהותר משום אוכל נפש. א"כ גם הגיבול הי' ראוי להתיר לצורך אוכל נפש. אלא דאסור דנראה כמתקן לבנין. ולכן אפר מותר דאין דרך לגבלו לצורך בנין. וזה כוונת הרי"ף שכ' דלאו בר גיבול הוא. ר"ל דאין מגבלין אותו לצורך בנין:

עס"ס רנ"ט. דכ' דאם התנור בוער האש בתוכו וסותמו איכא משום מכבה:

[218] תי' זה כתבו הרא"ש, והקדים ואליבא דרבי, ויש שם גרסאות ושנות ע"ש ואכמ"ל, וכ"כ האו"ז, ורבנו כתבו בשם ר"י, ועי' מהר"ם שמפרש בכוונת תוס' בביצה כן, אבל בפשטא תירוצם הוא אחר, דגבלו לגמרי בעיו"ט ע"ש.

[219] משום חשש ממרח.

[220] עי' בפמ"ג אשל אברהם סימן שכא ס"ק י"ז "ואני תמה מה שכתב האדון ז"ל שם למאן דאמר לאו בר גיבול חייב במים, בסימן שכ"ד סעיף ג', דיש אוסרים שם הוא בעל התרומה וכרבי, אבל דעת התוספות והראב"ד ז"ל לא הוזכר לא בכאן ולא בסימן שכ"ד".

לש סימן ד

מלאכת לש – אחרונים

ענף א – ראש יוסף ..... קיז
ראש יוסף מסכת שבת דף יז עמוד ב ..... קיז
ראש יוסף מסכת שבת דף יח עמוד א ..... קיז
ראש יוסף מסכת ביצה דף לב עמוד ב ..... קיח

ענף ב – חזון איש ..... קיח
חזון איש סימן נו ב' ..... קיח
חזון איש סימן נח ..... קיט

ענף ג – כללי ..... קכג
שיטה מקובצת מסכת ביצה דף לב עמוד ב ..... קכג
רבנו תם ..... קכג
רשב"א ..... קכג
רא"ה ..... קכג
רדב"ז ..... קכג
בשמים ראש סימן שמא ..... קכג
נשמת אדם כלל יט ..... קכד
אגלי טל ביאורים כג ..... קכד
שביתת השבת ב"ר לו ..... קכה
שבת של מי מסכת שבת דף קנו עמוד א ..... קכה
שפת אמת מסכת שבת דף קנו עמוד א ..... קכה
צמח צדק פרק כב ..... קכה

ענף ד – בתראי ..... קכה
שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד - לש ..... קכה
שו"ת אור לציון חלק ב - הערות פרק לג ..... קכו

ענף א – ראש יוסף

ראש יוסף מסכת שבת דף יז עמוד ב

משנה ב"ש אומרים אין שורין דיו וסמנים וכרשינים כו' במשנתינו עשה הר"ן ז"ל צריכותא בכולהו העתיק התוי"ט יע"ש ואמנם דיו וסמנים וכרשינים לפרוט ג' דברים יראה עפ"י שיטת המ"מ בפ"ח מה"ש וב"י בא"ח שכ"ד וכדבעינן למימר לקמן בגמרא אי"ה ודיו לאו בר גיבול כלל אשמעינן דאפ"ה לב"ה עם השמש קודם ביה"ש הא אח"כ לא או דסובר כרבי לקמן או דאף לר"י בר"י איסור דרבנן יש כל שאין לצורך כלל כשיטת הב"י בשכ"ד דיו אין צורך כלל ומ"ש בפ"ג מה"ש ה"א עם השמש יע"ש (ואי קשיא הא כל שבות ביה"ש לא גזרו י"ל למאן קאמר לה לרבי לדידי' יש חיוב חטאת בלאו בר גיבול ולר"י בר"י י"ל שבות גזרו ועוד שבות דמצוה התירו דוקא) וסמנים לב"ה דאפי' עין צבע דיש חיוב מ"ה כמ"ש הרמז"ל בפ"ט מה"ש הי"ד אפ"ה עם השמש מותר דלית להו שביתת כלים (דיו י"ל במי שיחור) כרשינים לאשמעינן דאפילו מאכל בהמה וצורך שבת כמו מורסן לתרנגולים אפ"ה לב"ה עם השמש הא אח"כ לא או כמגיד משנה וכרשינין אפשר מידי דבר גיבול הוא (עתוי"ט דכוסמת זה א"י מה הוא) או דסובר כרבי ואי"ה בגמרא אבאר זה באורך עתוי"ט בכולן מתירין עם השמש אכולהו קאי וכ"כ התוס' ס"פ כירה ד"ה מפני יעויין שם:

ראש יוסף מסכת שבת דף יח עמוד א

גמרא מאן תנא כו' מידי גבי הדדי תניא ופירש"י מאי שנא ל"ג כו' דאיפלגי כו' יש בכאן ענינים עמוקים ואפרטם בקצרה בעז"הי:

דע שיש בכאן ולקמן קנה ב' שלש שיטות לפסק הלכה, א' שיטת הר"מ ז"ל פ"ח ופ"א מה"ש הי"ו ול"ג מה"ש ופ"ג ה"ב ופ"ט הי"ד כי סובר מה דלא אדחי' דברי אביי בכאן אדחי' לקמן מברייתא דמורסן דלאו בר גיבול ממש כפשטי' (דלא כתוס' כאן ד"ה אבל דיו), ולכן פסק דבר שאין בר גיבול נתינת מים שרי וגיבולו מד"ס אסור, והלכה כר"י בר"י דסתמא בתרא במס' א' עיקר.

ושיטת הראב"ד ז"ל כתוספת כאן דחוי' דאביי קאי באמת, ומורסן בר גיבול הוא, אלא המקשה שם סבור דלאו בר גיבול, דאין דומה לקמח, והשיב דלס"ד אלא בר גיבול הוא, אבל שאין בר גיבול חייב בנתינת מים ומתני' דכאן כר"י בר"י נמי אתיא וכדחוי דאביי, ופסק ג"כ כר"י בר"י:

ואמנם בין לר"מ ור"א ז"ל יש ב' פירושים, פירוש המ"מ בפ"ח ופירוש הב"י דשכ"ד כמו שאגיד, כי הב"י הבין במ"מ שהוכחתו מדר"י בר"י אין חייב משמע פטור אבל אסור במים לקמח ומ"ש מורסן דמותר מים ע"כ דבקמח יש לגזור אטו גיבול ובמורסן א"נ מגבל דרבנן הוא לא גזור, ולפ"ז קולא וחומרא קולא במורסן אעפ"י שאין צריך לתרנגולין לא גזרו בזה (כ"א טרחא דל"צ ונ"מ טובא דמטעם דרא דגזירה דמלאכה מכות מרדות ולטרחא יתירא אין חייב כלום עיין פ"א מה"ש בר"מ ונ"מ לפסולי עדות דרבנן ועמ"ש בספר ש"ה בכלל מכות מרדות) וחומרא בקמח אפילו לצורך תרנגולין אסור דגזרו אטו לישה, והב"י הקשה א"כ לר"א ז"ל דמורסין נמי בר גיבול מ"ש במים לקמח לר"י בר"י פטור אבל אסור ומ"ש למורסן דמותר, וע"כ לחלק בין צורך לתרנגולין ובין א"צ [דמורסן נמי יש חיוב חטאת לר"א ז"ל] ה"ה לר"מ ז"ל קולא וחומרא בהיפך חומרא בא"צ אפשר במורסן אסור מים דאי לא הא כו' וגזירה קרובה אטו יגבל גזרינן ולצורך אפילו בקמח שרי כה"ג, ולדידי א"ש מ"ש הר"מ ז"ל פ"ג מה"ש דיו עם השמש דוקא דיו שלא לצורך הוא ולמ"מ ע"כ משום עין צבע וכמ"ש בפ"ט ועיין לח"מ פ"ח שם והב"י פוסק כר"מ בהא וכרי"ף בביצה קיטמא שרי ע"י מים (עיין ר"ן כאן ותבין) והט"ז בשכ"ד השיג על הב"י בזה וכוונתו דהמ"מ לאו מאינו חייב דאיק לה אלא להר"מ ז"ל בהכרח כן הוא כיון דמורסן לא בר גיבול כלל ואפ"ה גיבול דידי' מד"ס אסור אטו גיבול דקמח כ"ש מים לקמח גזירה קרובה מותר דאסור אטו גיבול משא"כ להראב"ד אין הכרע ובין לקמח ובין למורסן נתינת מים שרי ולא גזרינן כלל ומינה לר"מ ז"ל בקמח אף לצורך תרנגולים אסור (עיין קנ"ה ומהלקטן לתרנגולים וכו' הציון להודיע מורסן נמי לצורך) ובמורסן אף שלא לצורך שרי דלא גזרינן גזרה לגזרה, אמנם המעיין במ"מ יראה דאיק מאינו חייב שכתב בביאור נראה כו' היינו דפשטי' משמע כר"מ ז"ל דמורסן לאו בר גיבול כלל לא לייחס טעות לר"מ בזה ולדחוק כתוס' דלאו גיבול בקמח' ומינה דבר דלאו בר גיבול כלל אפילו גיבול פטור

דאל"כ אמאי במורסן מותר מים כו' ואי דדאיק להיפוך אכתי לא מוכח מידי דנהי דמים למורסן שרי דלא כאביי אכתי אימא עד שיגבל בגיבול מיהא חייב (לא לומר מידי גבי הדדי תניא עיין מ"מ) ע"כ דדאיק מאינו חייב הא אסור ובמורסן מותר ש"מ דפטור אבל אסור ומוכרח הוא ולפ"ז שפיר כתב הב"י א"כ לראב"ד קשה זה והבן:

והוי יודע במורסין וסובין יש פירושים שונים והרמז"ל בשבת פרק שביעי מ"ד ובמ"א ה"פ הביאו ולרמז"ל מורסן קליפה הגסה וסובין הדק ולפ"ז תרוייהו אמת כי המורסן אין ראוי לגיבול במוחש וסובין ראוי לגיבול והמ"א ותוס' יסברו בהיפוך יע"ש וברע"ב שם ולפ"ז יצא לנו דין חדש למ"מ ברמז"ל דוקא מורסן שרי מים לתרנגולים הא סובין לא אטו גיבול כמו מים לקמח אמנם המחבר בש"ע שכ"ד אזיל לשטתו כל לצורך אפילו מים לקמח שרי ולא גזרינן כלל ואי"ה בפריי יבואר זה:

ומעתה הבוא נבוא לפירש"י ז"ל בכאן כו' לשיטת הב"י שפיר גורסין מאי שנא קורת בית הבד דרק לב"ש מוכח דסוברים כרבי אבל ב"ה כר"י בר"י ועם השמש הא אח"כ לא מדרבנן דוקא מורסן דלצורך תרנגולים התירו הא דיו שא"צ בשבת אסור וגזרו אטו לישה וכולה חדא גזירה (אף לרש"י דסובר כרמז"ל ביצה קיטמא שרי וכ"פ הרי"ף שם עם מים וגיבול) משא"כ לב"ש דוקא בחיוב חטאת דבדרבנן מודים כמו בית הבד כו' אבל רש"י יסבור בפירוש המ"מ דבמורסן אף שלא לצורך שרי דהוה גזירה לגזירה וע"כ מדאיפלגי ב"ש וב"ה הא בשבת כ"ע מודים דאסור ש"מ ב"ה כרבי ג"כ ויש חיוב חטאת כדאמרן:

עוד רגע אדבר לקמן בקב"ה אמר ר"י בר"י הוא אין נותנין מים ע"ג קמח ור"י בר"י אומר אין חייב, משמע הא פטור אבל אסור והוא להיפוך ממשנה וממורסן הי' לו להביא יש לומר דלחדודי בעי וה"פ בקמח אין חייב הא אסור דגזור אטו גיבול ומינה במורסין דלאו בר גיבול ליכא למגזר משא"כ לרבי א"נ סובר במורסן כר"י מ"מ איכא למגזר נתינה דמורסן אטו דקמח ולב"י בשב"ד בקמח דא"צ גזור הא בצריך שרי אפילו קמח ולהודיע זה אמר כן והבן ופלוגתא דרבי ור"י בר"י במורסן לרמז"ל הוא לרבי לאו בר גיבול גרע טפי ולריב"י קיל טפי:

השיטה השלישית שיטת בעל התרומות הביאה הטור בשכ"א ושכ"ד וסובר הרמז"ל דיחוי דאביי נדחה ומתני' ע"כ כרבי כאן בין לב"ש ובין לב"ה וכפירוש המ"מ ומש"ה פסק כסתמא קמא כאן דב"ה נמי כרבי ס"ל ואין להאריך יותר ובפריי אי"ה אבאר עוד:

עיין ב"י שכ"ד מ"ש לראב"ד ויש גמגום בדבריו במ"ש לראב"ד מורסן לאו בר גיבול, וכוונת דבריו כמ"ש לעיל, ויש ליישב לשונו, ייע"ש, ועלה"מ פ"ח מה"ש ויש ט"ס בכל הדפוסים, וצ"ל אין חייב משום מגבל יע"ש אי"ה בפריי יבואר עוד בזה בשכ"ד:

תנו רבנן פותקין כו' אונין מ"ט שרי כו' עיין תוס' ד"ה אונין כו' ולכאורה תוספת לשיטתם ד"ה אבל דיו דיחוי דאביי קיימא באמת אף לר"י בר"י דיו דלאו בר גיבול גרע טפי וחייב נתינת מים לחוד א"כ רישא מדיו ה"מ למפרך אבל לשיטת הרמז"ל כפי מה שהתבאר לעיל מדיו לא מצי למפרך די"ל ב"ש וב"ה פליגי בפלוגתא דרבי ור"י בר"י לרבי נתינת מים אף בדיו חייב כמו מורסן שם בקנ"ה ב' וב"ה כר"י בר"י דבמורסן ודיו גיבול דרבנן ומים שלא לצורך אסור כמ"ש הב"י בשכ"ד אבל כי מתעביד מלאכה דאורייתא בכלים מודים ב"ה שביתת כלים מש"ה פריך מאונין דהוה מלאכה ד"ת מלבנו וכאמור:

ראש יוסף מסכת ביצה דף לב עמוד ב

גמרא אמר רבינא כו' דמר שרקין כו' ארקתא דפרת כו' דציירי' כו' קטמא שרי. רש"י ז"ל פירש דגיבול מלאכה ד"ת הוא כו' קטמא לאו בר גיבול הוא. הנה הר"מ ז"ל בפ"ג מי"ט פסק קטמא שרי דלאו בר גיבול הוא הן בנותן מים או אפילו לש ועיין מ"מ פ"ח הי"ו משבת יעו"ש. והנה המ"מ שם בפ"ג מי"ט הביא דברי רשב"א ז"ל דאפילו יהי' באפר גיבול אפ"ה שרי דא"א לעשות מעי"ט שיתייבש האפר. משא"כ בטיט אפשר מעי"ט. ומ"ש המ"א נמצאו דברי רבינו קיימין לאו כתירוץ הרשב"א ז"ל. דרשב"א סובר כר"י מכשירין שא"א מעי"ט שרי. הלכך קטמא א"א מעי"ט שרי. וטיט אפשר מעי"ט ואסור. אלא עכ"פ דין של רבינו מוסכם. ואמנם הר"מ ז"ל פוסק כרבנן דר"י דמכשירין כפי דעת המ"מ בפ"א ובפ"ב יעו"ש. אלא דמש"ה קטמא שרי דאפר לאו בר גיבול הוא. ומכאן הכריח הרמז"ל שיטתו בה' שבת פ"ח הי"ו מדשרי סתמא דתלמודא כאן קטמא ועט"ז תק"ז אות ח' לכאורה דהבין תי' המ"מ להרמז"ל נמי. וז"א. ואמנם אפשר כ"כ לדינא לדידן מכשירין שרי. והנה י"ל קטמא שרי ב' פירושים. א' כפירש"י ורי"ף ור"מ. ב' יבש כמ"ש תוס' כאן ואשמעינן הא טיט יבש אסור דממרח. או דלא גזור קטמא אטו טיט. או קטמא שרי בנתן מים מעי"ט דנתינתו זהו גבולו ותו ליכא גיבול. ואמנם הרמז"ל דפסק רקתא דפרת שרי לית לי' מלאכת ממרח בכאן. אם נאמר דפסק כרבנן במכשירין. וכנראה מרא"ש ז"ל בשמעתין דלא שייך ממרח בטיחת פי תנור. וצ"ע למה. אבל לר"י דמכשירין שא"א שרי א"ש מרוח א"א. הא דאמרינן דציירי' מאתמול. ונתקו ממקומו. דאל"ה מחובר הוא ורמז"ל גריס רככו כו'. וטיט ורפש שברחוב תלוש הוא עמ"א תק"ז:

ענף ב – חזון איש

חזון איש סימן נו ב׳

ר"מ פ"ח מה' שבת הט"ז פסק דמידי דלאו בר גיבול אף אם גיבל פטור, ופי' ה"ה דהא דתניא באפר ריבר"י אומר עד שיגבל, דהיינו שיגבל דבר הראוי לגבל, ובאפר שאי אפשר לגבל לעולם פטור.

ומיהו מש"כ המ"מ דהא דאביי אידחי מהא דמורסן, תימא דא"כ למה לא השיב לי' רב יוסף מהא דמורסן, ולא מסתבר דלא שמיעא לי' לרב יוסף האי ברייתא, ורב יוסף סיני, ועוד דתקשה לי' מתני' דנותנין מים למורסן ואמאן תרמי[1], ואע"ג דאביי מקשה קנ"ה ב' דלמא ע"כ לא אמר ריבר"י אלא בקמח דבר גיבול, היינו דמהא דריבר"י דאיירי בקמח אין ראי', אבל אכתי משנתנו ע"כ סברי דגם במידי דלאו בר גיבול אינו חייב על נתינת מים.

ומיהו שפיר י"ל דמורסן הוא בר גיבול טפי מאפר, וכמו שפי' תו', והלכך לא מצא רב יוסף ראי' גמורה לדחות דברי אביי בדיו ואפר, ומ"מ **לדינא קיי"ל כרב יוסף, שחרי לא חודה לו ר"י לאביי, ואין הלכה כתלמיד שדן לפני רבותיו, וגם אביי לא חלק בהחלט על רב יוסף**, והלכך קיי"ל כרב יוסף דאפי' במידי דלאו בר גיבול כלל אינו חייב על נתינת מים לחוד, ולדעת הר"מ כל שאינו חייב על נתינת מים, אף על גיבולו אינו חייב בדבר שאינו בר גיבול.

ג] ונראה **דאין חולק בזה על הר"ט דהלכה כרב יוסף**, דאף בדיו ואפר אינו חייב על נתינת מים, אלא הראב"ד חולק הוא על מה דס"ל להר"מ דבאפר אף אם גבל פטור משום דלאו בר גיבול הוא, **והר"א ס"ל דאם גבל לכו"ע חייב, וכדתניא באפר ריבר"י אומר עד שיגבל, ולא משמע לחו עד שיגבל מידי דבר גיבול**, אלא קאי אאפר דאיירי בו, וזו דעת תו' שבת י"ח א', ביצה ל"ב ב' והרא"ש והרשב"א והר"ן שם, **ומכל דברי הראשונים אין הכרח דכונתם דהלכה כאביי**, ובמ"ב סי' שכ"ד בבה"ל ד"ה אין כ' דדעת הר"א והתו' והרא"ש והרשב"א והר"ן דבמידי דלאו בר גיבול חייב בנתינת מים כאביי, ואינו מוכרח כלל.

ובהא דכ' הר"מ דבמידי דלאו בר גיבול אף אם גיבל פטור, **הר"מ יחיד בדבר זה**, דמדברי ריי"ף ביצה ל"ב ב' אין הכרח דאפשר לפרש כפי' הר"ן[2], דר"ל דלאו בר גיבול לבנין הוא ולפיכך לא גזרו, והכא ביו"ט שרי משוס צורך אוכל נפש, וכן יש לפרש פרש"י[3].

ולפיכך נראה לדינא דאם גבל מידי דלאו בר גיבול חייב חטאת, [ונ"מ לדידן בספיקא דדיינינן לי' כאיסור דאורייתא], אבל בנתינת מים לחוד אינו אלא מדרבנן, ולפ"ז הא דהתירו במורסן לבהמה לכתחלה משום צורך אכילתן וכמו שפי' במ"ב שם, ואף בקמח מותר, ולכן החולב לתוך הקמח אסור משום מפרק אבל לא משום לש.

---

[1] קו' זו לא הבנתי, דכשם דבסוגיא שם לא הוכיחו מהמשנה, כמו שמפרש חזו"א דדנו בצמצום על דעת ריבר"י, ומחלק אביי דאין הוכחה מדעתו גבי קמח לגבי לאו בר גיבול, ה"נ בסוגיא בפרק קמא לא הוכיחו מהמשנה מהך טעמא גופא, ומ"מ כלפי הלכה נפשוט ממתני' דמורסן דליכא חיובא בלאו בר גיבול.

[2] כ"כ הבית יוסף סי' תק"ז. אולם בסי' שכ"ד סתם דדעת הרי"ף כרמב"ם, ופסק כן בשו"ע.

[3] וכ"כ החזו"א סי' נ"ח סק"ג. אבל הב"י כאן שכ"א סתם שזה דעת הרי"ף ורש"י [וכ"כ רבנו חננאל], אך בהל' יו"ט בסי' תק"ז הביא דעת הר"ן דיל"פ ברי"ף באופ"א. והמשנ"ב שכ"א ס"ק נ' ובביאור הלכה שכ"ד ס"ג נקט בסתמא דהרי"ף ורש"י כרמב"ם.

חזון איש סימן נח

א) שבת קנ"ו א' ה"ד משני אר"ח על יד על יד כו', לעיל סי' נ"ו כתבנו דדעת הראב"ד התו' הרא"ש הרשב"א והר"ן ביצה ל"ב ב' דמידי דלאו בר גיבול דמי חייב כשגיבל אפי' לריבר"י, ודלא כהר"מ פ"ח מהלכות שבת, דהר"מ מפרש הא דאמר ריבר"י פוטר עד שיגבל היינו עד שיגבל מידי דבר גיבול וכמש"כ המ"מ שם, אבל ש"פ מפרשי כפשוטו עד שיגבל את האפר, ואי הוו מפרשי כהר"מ לא קשיא כלל לפרש"י ביצה שם דקיטמא שרי לגבל משום דלאו בר גיבול הוא, ולא יתכן שיקשו מדברי אביי [וכונתם דבנתינת מים לחוד חשיב לש] דשפיר י"ל דקיי"ל כרב יוסף לעיל י"ח א', דלא שבקינן פשיטותו דרב יוסף מחמת ספיקו דאביי, אלא דקשיא להו דליכא למ"ד דזה שאינו בר גיבול יגרום פטור, וס"ל דזה אינו תלוי כלל בפלוגתא דרבי וריבר"י, ואי מידי דלאו בר גיבול אינו בכלל לש, לא שייך לומר נתינת מים זהו גיבולו, וכ"ה בלשון הרא"ש ביצה שם בפרכא קמייתא[4], ומה שסיים ועוד כו' לאלומי פרכא קמייתא הוא, וכ"ה לשון שאר הראשונים שלא הזכירו פלוגתת ר"י ואביי[5], והא דכתבו לפרש קטמא היינו אפר יבש, ולא פי' שנתן לתוכן מים ולא גבלן, משום דממרח בהן בפי התנור וממילא מתגבלין, ואין לומר דמגבל על יד על יד, דהו"ל לפרש בהדיא.

ולפ"ז השינוי שעושה על יד על יד מציל מאיסור דאורייתא[6], ונראה דאיירי **דנותן חחומץ על המרובה בכלי אחד, ואח"כ נוטל מעט מעט לכלי אחר ומגבל ומחזיר כולן לכלי אחד, וזה נקרא שינוי שאין זה כדרך מלאכתה, וגם אין כל החלקים שוין בכלילתן** כיון שנוטל מעט מעט קודם שגבלן בכלי הראשון, אבל אם מתחלה לוקח מעט מעט קמח קלי בכלי ונותן עליו החומץ ומגבלו אין זה שינוי, תדע שהרי הא דאין גובלין לרבי, פרש"י דכיון דרבי מחייב בנתינת מים לחוד, אי אפשר לעשות שינוי, אלמא דשינוי דיד על יד אינו אלא בגיבול, ולא בנתינת המשקה לתוך הקמח[7].

ושמעינן מכאן דשינוי שעושה קודם המלאכה חשיב נמי שינוי, שהרי בשעה שמגבל את המעט לא מינכרא מלתא שנבדלה מהמרובה, [וכ"כ בדרישה סי' שכ"א[8] אבל לא מסתבר, ולמש"כ לקמי' דהמעט עצמו חשיב שינוי, לא נשמע מכאן כלום].

אח"כ ראיתי בחי' הרמב"ן כתב דע"י ע"י חשיב שינוי אע"פ שמגבל כל צרכו אין דרך גיבול בכך שאין דרכו אלא במדוכה, ולא אתפרש כונתו ז"ל, ונראה דטס"ה וצ"ל שאין דרכו אלא במרובה, ונראה דשתיתא לא דמי לקמח שאינו נאכל בלא אפי', ופעמים שאדם לש ואופה שיעור מועט, אבל קלי הנאכל אין אדם טורח לעשות שתיתא בשיעור מועט, ואפשר שטורחו מרובה לדקדק להעמידו על אפנו הראוי, ודברים אלו משתנים לפי המקומות והזמנים, וצריך לדקדק למעשה אם אין דרכו אלא במרובה.

ומשמע מדברי הרמב"ן דאפי' נותן מתחלה המים בשיעור מועט הוי שינוי, דלא כמש"כ לעיל.

ק"מ א'[9] אביי ורבא דאמרי תרווייהו הלכה כר"י, בטור סי' שכ"א מבואר דיעה קמייתא דאיירי בלא נתן בו משקה מבעו"י, וכ"ד הרא"ש, ויש לעי' הלא אביי בעי למימר לעיל י"ח א' דמידי דלאו בר גיבול חייב בנתינת מים, והכא רב ושמואל ור"י כולהו מתירים נתינת משקה, ולא נחלקו אלא בגיבול, וע"כ צ"ל דזה מקרי בר גיבול, **או דירקות גרע מאפר ואינו אלא מדרבנן[10],** הלכך לריבר"י מותר נתינת מים, כיון דבעיקר לישה דהיינו קמח אין בנתינת מים משום לש.

ב) והנה אמרו כאן בסוגין תלתא שינויי, שינוי דיע"י ושינוי דנותן את הקמח ואחר כך נותן את החומץ, ובמורסן אמרו שלא יגבל כל צרכו אלא שתי וערב, ומערה מכלי אל כלי.

ונראה דשינוי של נותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ לא חשיב שינוי גמור, ולפיכך לא התירו אלא ברכה דאינה בשם לש מה"ת[11], אבל בעבה לא מהני שינוי זה[12], [שו"ר דכבר כתב כן ב"י סי' שכ"א בשם תה"ד], דאי חשיב שינוי היה מותר גם לרבי בשינוי זה[13], וכן לריבר"י לא היה צריך לעשות על יד על יד, דהרי שינוי דקדם הגיבול חשיב שינוי וכמש"כ לעיל[14], [ולמאי דהדרנא בי ע"כ צ"ל דבשעת עירוב נמי ניכר השינוי שנתן החומץ על הקמח דאל"כ לאו שינוי הוא].

אבל שינוי דשתי וערב אפשר דמותר גם בשתיתא[15], וכן שינוי דמעט מעט מהני במורסן, אלא דבשתיתא נוח לי' לאינש במעט מעט ולגבל יפה יפה, ובמורסן לבהמה נוח לי' בשתי וערב ולערות מכלי אל כלי מלעשות מעט מעט, אבל **בחיות שאין אנו בקיאין בדברי סופרין ובטעמיהן אין לנו אלא מה שאמרו חכמים,** [שו"ר בחי' רמב"ן כתב דהיתר מעט לערב כל צרכו לא הותר רק לאדם אבל לבהמה אסור כל צרכו אף במעט, ושם מבואר טעמו דלתרנגולין אסור אפי' בשינוי שאין הדבר נחוץ שהן מערבין בעצמן, וגם סגי להו בעירוב מועט וחשיב גיבול, ובזה ניחא הא דתנן אין גובלין סתם והיינו לתרנגולים, ועי' ר"ן שדן על המלחמות].

ודעת הר"מ דקמח קלי דרישא ושתית דסיפא שני ענינים הם, וקלי דרישא היינו לאחר שהביא שליש, ושתית עושין מקמח קלי שלא הביא שליש, וטחינתו גסה, ובזה התירו ברכה אפי' הרבה בשינוי דנותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ, אבל בקמח קלי שהביא שליש לא, אלא בעינן שינוי דיד על יד אפי' ברכה, וגרס בגמרא והתניא אין גובלין כמש"כ המ"מ וקאי אשתית, אבל גי' דידן לא תתכן לדעת הר"מ, דאי פריך מקמח קלי ומשני הא בעבה הא ברכה, א"כ מוכח דגם קמח קלי מותר ברכה.

בלשון הרמב"ן במלחמות יש ט"ס[16] וצ"ל להתיר הרבה ברכה נתכוין, ובל' הרשב"א להתיר בלא שינוי ברכה נתכוין, ור"ל שא"צ שינוי דיע"י, אבל שינוי

---

[4] פרכת הרא"ש קמא, היא הוכחה וראיה, דקתני בהדיא עד שיגבל, הא גיבל חייב, ופי' מגיד משנה עד שיגבל בדבר הראוי לגיבול דוחק, והועוד הוא הוכחה לצד הסברא, דלאו בר גיבול מעולם לא נזכר לקולא, אלא לחומרא

[5] הראשונים הזכירו הענין שחייב מנתינת מים, ור"ל לשיטת אביי, אבל י"ל דהמכוון לומר דלא נזכר הסברא רק לחומרא לדעת אביי, אבל אפ' קי"ל כרב יוסף.

[6] גם לפי הבנת האחרונים דהתוס' והראב"ד החולקים על הרמב"ם, פסקו כאביי דחייב משעת נתינה, עולה כן דמהני על יד על יד בדאורייתא, כמש"כ הפמ"ג והתו"ש והמשנ"ב, דהרי אם קלי לאו ב"ג לא מהני שינוי זה כשם שלא מהני לרבי, כמש"פ הראשונים הטעם דאין שייך שינוי בנתינת מים, א"כ תימה איך הותר קלי על יד על יד, וע"כ דקלי בר גיבול, ובנתינה פטור לריבר"י, ורק גיבולו מה"ת, ומהני שינוי דעל יד על יד. ורק לרמב"ם דלאו ב"ג דרבנן אף גיבולו, לא שמענו היתר דעל יד על יד אלא בדרבנן כמש"כ הרמב"ם והטעם בפשוטו דלאו ב"ג.

[7] וע"כ כנ"ל דרק אחרי שנתינת המים במרובה ומגבל מתוכו מעט מעט אז חשיב שינוי, אבל פשטות ביאורו באופ"א, דמעט מעט הוא שינוי בגיבול, שדרך המגבלים במרובה, שריבוי הכמות נותן הכח והאפשרות לערב יפה יפה, אבל בנתינה, מה לי כך מה לי כך, אין דרך בזה יותר מבזה, ולעולם מעט מעט שרי אף אם מתחלתו עד סופו עושה מעט, שלא מצינו בפוסקים דין כזה. ובעולת שבת ס"ק כ"ג כתב "שמתחלה כשמערב המים מותר לערב הרבה ביחד, אלא אח"כ בלישה צריך לעשות שינוי וללוש מעט מעט ולא הכל ביחד", הנה הוא היתר ליתן מים במרובה, ולא תנאי בהיתר גיבול מעט. ואף החזו"א חוזר בו בסמוך ע"פ הרמב"ן.

[8] כלפי שינוי סדר ברכה [או גם בשום וחרדל ע"ש וצ"ב], דמהני להתיר הגיבול כדרכו. [ויל"ד דרכה וכלו משום היכר, והיכר סגי בתחלתו, וע"ש בדרישה מה שדחה, ועי' בהערות על הדרישה].

[9] עי' לקמן סק"ד שחזור לדבר על סוגיא דשום וחרדל, הרחבה יותר, וכאן כתבו בגררא דלאו בר גיבול.

[10] עי' לקמן סק"ד די"ל דגרע מאפר דטבעו להתערב עם המים ונעשה כטיט הנרוק, ואע"ג שאין להם דיבוק זה בזה, אבל הן נמשכין בתכיפות ע"י המים, אבל הירק הנידוק אינו נרוק אלא אחד אחד.

[11] כן פשוט בפי האחרונים ז"ל דרכה דרבנן, ולשון רש"י "שאין זו לישה", וכעי"ז בשא"ר.

[12] עי' לקמן בדברי רבנו, דהבית יוסף הבין בלשון המ"מ פרק כ"א, דשינוי סדר הנתינה מהני לריבר"י גם בעבה, ורבנו כאן ולקמן חולק.

[13] שהרי זה שינוי בנתינה.

[14] דאל"כ גם שינוי דמעט מעט לא היה מהני, דעיקרו ע"י שבתחלה עושה במרובה ואח"כ מגבל מעט מעט.

[15] בקלי עבה.

[16] לשון רמב"ן "וכן זה שכתב רבינו ז"ל מה שאמר הא בעבה הא ברכה, שנאמר בגמ' לתרץ ושוין, הא לדברי ר' יוסי ברבי יהודה שתיהן מותר, להתיר הרבה כדרכה נתכוין", ומגיה

דחומץ באחרונה צריך אף לריבר"י[17], דברכה לא מצינו דפליגי ריבר"י ורבי, וכ"מ ברי"ף שהביא דין שינוי ברכה, וכ"מ בטור שי' שכ"א דרכה בעי שינוי אף דקיי"ל כריבר"י, [מיהו יש נפקותא בין רבי לריבר"י דלרבי צריך לשנות בשעת נתינת המים בהחלט[18], אבל לריבר"י אי בעי נותן מים כדרכן ומשני בגיבולן כמו בעבה, אלא שאם משני בנתינת המים מרויח שאין צריך לשנות בגיבול].

בב"י סי' שכ"א כתב בשם המ"מ דלריבר"י מהני שינוי דנותן את השתית ואח"כ נותן את החומץ, אף בעבה[19], וזה תימא שאין כונת המ"מ אלא דלריבר"י מותר בשינוי אף בעבה, אבל כונתו דשינוי דע"י ע"י, אבל שינוי דחומץ לבסוף לא מהני אלא ברכה וכמש"כ בתה"ד, וזה מוכח בגמ', וכמש"כ לעיל, וכן רהיטי דברי הרמב"ן והרשב"א.

ג) י"ח א' א"ל אביי ודלמא ע"כ לא קאמר ר"י אלא בקמח כו' נראה דהא דפוטר ריבר"י עד שיגבל, היינו **כיון דקמח בר גיבול הוא, אין עירוב בטים עיקר תיקונו, אלא גיבולו, ולזה אמר אביי דבדיו ואפר שאין בהם גיבול גמור אלא עירוב יפה יפה, בזה לא יפטור ריבר"י נתינת טים, כיון דחשתא נמי קערינב, וכשמגבל נמי אינו אלא עירוב**, ורב יוסף סבר דמ"מ פוטר ריבר"י כל שמחוסר עירוב יפה, ולפ"ז אם גיבל אפר לכו"ע חייב, והיינו שהקשו תוספות ביצה ל"ב ב' לפרש"י בקטמא.

ודעת הר"מ דרב יוסף סבר טעמא דריבר"י דפוטר, דס"ל שאין לש אלא המדבק את הנפרדים, אבל עירוב אינו לש, והלכך מידי דלאו בר גיבול אף אם עירבו יפה יפה פטור, ועד שיגבל דאמר ריבר"י באפר היינו עד שיגבל מידי דבר גיבול, ואביי פריך דלמא טעמא דריבר"י משום דמחוסר גיבול, אבל מידי דלאו בר גיבול מודה דחייב בנתינת מים, דגם ריבר"י סבר דעירוב נמי הוי לש, ופסק כר"י.

והא דאמר קנ"ה ב' דלמא ע"כ ל"ק ל"י בר"י התם כו' היינו כיון דמורסן לאו בר גיבול ואין מחוסר רק עירוב יפה, זה אינו פוטר, וזו כסברת אביי, [ואפשר דאין זה סתמא דגמ', אלא אביי שאיל לרבה], ומסיק דריבר"י פוטר בנתינת מים אפי' במורסן, ובקמח קלי, ולרב יוסף משום דלאו בר גיבול, ואפי' אם גיבל פטור, ולאביי משום דמורסן וקמח קלי חשיב בר גיבול לעומת דיו ואפר וכמש"כ תו' י"ח א'.

והא דפוטר הר"מ בגיבל מידי דלאו בר גיבול, לא מצינו לו חבר, [זולת אם ניחס סברא זו לרש"י ביצה ל"ב ב', אבל א"כ היה לי' לרש"י לפרש דהא דאמר ריבר"י באפר עד שיגבל, היינו יגבל מידי דבר גיבול] ודברי הרי"ף ביצה שם, יש לפרש כפי' הר"ן דאינו בר גיבול ולא אתו למישרי גיבול טיט לבנין ושרי משום אוכל נפש[20].

ד) ק"מ א' חרדל שלשו מע"ש כו', הדבר קשה דאמי' דאביי עבדא מלתא דחייב חטאת לדעת אביי, וכן פלוגתת אמוראי למר חייב חטאת ולמר מותר לכתחלה, וכדפריך לעיל קל"ח א, ונראה דלכו"ע אינו לש מה"ת אלא מדרבנן אסרי כל הני אמוראי, ואפשר דאפי' טריף בכח אינו אלא מדרבנן, ואף אם נימא דטריף בכח הוי דאורייתא, י"ל דבעירוב לא חשיב לש מן הדין, ולא משום שינוי אתינן עלה, [וגרע מאפר דטבעו להתערב עם המים ונעשה כטיט הנרוק, ואע"ג שאין להם דיבוק זה בזה, אבל הן נמשכין בתכיפות ע"י המים, אבל **חירק חנידוק אינו נרוק אלא אחד אחד**, ומיהו בנטרף בכח אפשר דחשיב כלישה מה"ת, ודוקא טריפה יחד עם המשקה חשיב לש, אבל טרפו בכח בלא משקה ואח"כ מערב בו משקה בלא טריפא לא].

והא דאמר בירו' דנותן משקה חייב משום לש, אפשר דהוא מדרבנן, או דר"ל דנתן משקה וטרף בכח את"ל דטרף בכח הוי דאורייתא, אבל אין לומר דהירו' כרבי דנתינת מים הוי לש, ואנן ס"ל כריבר"י, דאכתי כי ממרחו איכא איסורא דאורייתא, ובסוגין משמע דלא נחלקו אלא בדרבנן[21], ומיהו אי עריב שלא בכח חשיב שינוי, שפיר י"ל דלרבי חייב בנתינת משקה, דליכא שינוי.

והנה כולהו אמוראי ס"ל דמערב ואינו טורף מותר מן הדין כדמסיק מר זוטרא, אלא רב ושמואל ור"י לבתר דהדר ור"א ואביי ורבא ור"ה בר אבא ורבינא כולהו החמירו, ומר זוטרא מסיק כר"י קדם דהדר בו, וכזעירי דמותר בין ביד בין בכלי ובלבד שלא יטרוף בכח.

וזו דעת רש"י הרי"ף והרא"ש והרמב"ם שלא הזכירו דאירי בנתן המשקה מע"ש, ודעת סה"ת והובא במרדכי דכל הסוגיא איירי בנתן המשקה מע"ש וכדאמר בירו' דנותן משקה חייב משום לש, ובתה"ד כתב דס"ל דהלכה כרבי דבנתינת מים חשיב לש, והלכך עירוב דבתר הכי אינו אלא מדרבנן וסגי בשינוי למעבד לכתחלה, ותימא[22] כיון דתנן קנ"ה ב' נותנים מים למורסין ואוקימנא כריבר"י, והרי רבי עצמו סתם כריבר"י, ואע"ג דמתני' י"ז ב' אוקימנא כרבי, מ"מ בחדא מסכת יש סדר למשנה, והלכה כמשנה אחרונה[23], ועוד דריב"א משמי' דרב אמר דנותנין מים וגובלין בשינוי, וכן בשתית גובלין מעט מעט אבל משום נתינת משקה לית לן בה[24], ומיהו י"ל דכל הני נמי מוקמינן להו בנתן משקה מבעוד יום[25], אבל מתני' ע"כ כריבר"י.

ואפשר לפרש הא דירו' כאביי דמידי דלאו בר גיבול גם לריבר"י חייב על נתינת מים, ויש לפרש כן דברי סה"ת[26].

אח"כ ראיתי באו"ז שכתב בשם מורו ריב"י דהירו' סבר כר"א דאסר בין ביד בין בכלי, והנה ר"א לא אסר אלא עירוב ולא נתינת מים בלא עירוב, משמע דמפרש הירו' כשעירב, ולמש"כ דכולהו אמוראי פליגי בדרבנן, משמע דמפרש הירו' חיוב דרבנן.

רבנו ברכה דרכת כדרכה, וכן הרשב"א שהעתיק לשונו כתב 'ברכה', [אך יש ליישב הגירסא, דר"ל בלא שינוי דשו"ע, ועי' חי' הרמב"ן שמשמע כן].

[17] הריטב"א צידד דלריבר"י רכה אי"צ שינוי כלל, ושוב כתב דאי"ז ד' הפוסקים, היינו הרי"ף כמו שמביא רבנו, [וסברת ריטב"א דריבר"י מיקל בלישה ונחית דרגא, [ונמצא ג' דעות ברכה לריבר"י, א] פשטות הראשונים דדינו כמו לרבי כמו שהולך כאן רבנו, ב] ריטב"א הנ"ל דלא בעי שינוי כלל, ג] דעת תרוה"ד סי' נ"ג לאידך גיסא, דלריבר"י לא סגי בשינוי בנתינה, וצריך לשנות גם בגיבול.

[18] ולא מהני מעט מעט, והנה דבר זה אין מפורש בהדיא, והיה מקום לומר דמהני וכ"ש הוא, דכיון שהודה ברכה בשינוי סדר, אף דהוא שינוי קל דהא מהני ברכה ולא בעבה אף לריבר"י, כ"ש שיהני מעט מעט דהוא שינוי טפי [דמהני בעבה לריבר"י], אך יש לומר דוקא שינוי סדר דהוא בנתינה מהני לרבי, אבל מעט מעט שהוא שינוי בגיבול לא מהני לרבי, דעיקר הלישה בנתינה, ועי' לקמן ס"ק ו' משמע דמספק"ל בזה, [ועי' דרישה שכ"א סק"ג].

[19] וכ"כ הדרישה סק"ג על שם הרשב"א המובא בב"י, דמהני שינוי סדר בעבה לריבר"י, [וכן כוונתו בסק"ד בשם הרשב"א], וכוונתו להמ"מ הנ"ל שכתב כן בדעת הרשב"א וסייעתו, לפי הבנת הב"י, [אבל לא שזה מבואר ברשב"א עצמו], - ועי' בתו"ש שכ"א ס"ק כ"ז שכתב ג"כ כדעת החזו"א דהמ"מ לא נתכון לזה.

[והנה הנידון לא קיים לדעת התרוה"ד דאפי' ברכה לא מהני שינוי סדר לריבר"י ובעי עוד לשנות בגיבול, אבל שאר רבוותא פלייג דברכה מהני שינוי לריבר"י, ולדעתם הוא דיש לדון בעבה].

[20] וכ"כ החזו"א סי' נ"ו סק"ג. אבל הב"י כאן שכ"א סתם שזה דעת הרי"ף ורש"י [וכ"כ רבנו חננאל], אך בהל' יו"ט בסי' תק"ז הביא דעת הר"ן דיל"פ ברי"ף באופ"א. והמשנ"ב שכ"א ס"ק נ' ובביאור הלכה שכ"ד ס"ג נקט בסתמא דהרי"ף ורש"י כרמב"ם.

[21] כמש"כ לעיל דהדבר קשה דאמי' דאביי עבדא מלתא דחייב חטאת לדעת אביי, וכן פלוגתת אמוראי למר חייב חטאת ולמר מותר לכתחלה.

[22] באמת כן הוא בהדיא בסה"ת וכן ביראים ובסמ"ג ובסמ"ק דהלכה כרבי, אלא שאת דבריו בשום וחרדל, לא תלה הסה"ת בהדיא במה שפסק כרבי, וזה תוספת של התרוה"ד, אבל מה שהלכה כרבי הוא חתום על שם הראשונים הנ"ל.

[23] כה"ק האו"ז סי' ס"א, אבל הירא"ם סי' ר"כ כתב דהלכה כב"ש וב"ה דתרוויהו הסכימו גבי דיו דבשבת אסור, "ואף על גב דתנן במי שהחשיך [קנ"ה ב'] נותנין מים למורסן אבל לא גובלין, לא קיי"ל כוותה דיחידאה היא דר"י ב"ר יהודה מוקמינן לה התם כו', ועוד ב"ש וב"ה פליגי עליה בפ"א", וצ"ב.

[24] זו ראית הר"ח והרי"ף דהלכה כריבר"י.

[25] וכ"כ הסה"ת וסמ"ג וסמ"ק לפסק הלכה, דבנתן מים מער"ש אז מהני שינוי שלגבי מורסן.

[26] כאמור סה"ת עצמו בלא"ה פוסק כרבי בהדיא, אלא דעיקר הדין יוכל להיות גם לריבר"י אליבא דאביי אם נפרש דשום ודעמיה לאו בני גיבול.

ה) ומשמע מדברי הרא"ש ביצה שם דלרבי אם נתן משקה מבעו"י, אין איסור מה"ת בגיבול אח"כ[27], ובמ"ב סי' שכ"א בבה"ל הק' הא חייב על עריכה ועל קיטוף משום לש, ונראה **דעריכה וקיטוף הוא ענין מחודש**, אבל מידי דלאו בר גיבול ואינו אלא עירוב, שפיר י"ל דכל דמעורב כבר אין בהוספתו משום לש[28], ואפילו את"ל דבעיסה יש לש אחר לש, מ"מ במידי דלאו בר גיבול אין עירוב אחר עירוב, אבל י"ל דגם בעיסה יש עריכה אחר לישה, אבל אין לישה אחר לישה[29], והא דמבואר מנחות נ"ו א' דאפאה לוקה שתים, ופי' תו' דחייב משום גמר עריכה, התם נמי גמר עריכה היא מעשה חשובה שהלחם צריך לה, וכן משמע בגמ' שם נ"ה ב' מה אפי' מיוחדת כו', משמע **דעריכה וקיטוף חם ענינים מיוחדים כאפי', ואין חלש את העיסה הנלושה חייב**.

וזה טעם היתר עירוב החרדל לאחר שנלוש מע"ש לדעת סה"ת, דמה"ת אין עירובו אח"כ בכלל לישה אפי' בטורף בכח, ולכן התירו בשינוי של עירוב בנחת, וכמש"כ בתה"ד.

דינים העולים לדעת הרי"ף ודעמי', מותר ליתן מים למורסין בשבת ולעשות שינוי בעירוב, דהיינו שתי וערב ומערה מכלי אל כלי, וכן מותר ליתן משקה לקמח קלי ולערב בשינוי דהיינו ליקח מכלי שנתן בו המים מעט מעט לכלי אחר ולערבם ולהחזירם לכלי אחד, [ואפי' לערב מתחלה מעט מעט מותר למה שהוספנו סק"א], והעירוב מעט מותר בין ביד בין בכלי, ואין חילוק במורסין ובקמח קלי בין עבה בין רכה[30]. חרדל שלשו מע"ש בלא משקה, נותן לתוכו משקה בשבת ומערבו בין ביד בין בכלי[31], אבל יעשה בנחת, ולא יטרוף בכח, וכן הדין בשום ושחלים שדכן מערב שבת.

אם נתן המים והמשקה מע"ש כשבא לערבן בשבת צריך שינוי כל אחד כדינו, שדין אחד בעירוב בין נתן המשקה בשבת בין נתן מערב שבת.

ולדעת סה"ת ודעמי' אסור ליתן המים או המשקה בשבת, ואם נתן מע"ש, מערב בשבת ומשני כל אחד כדינו, ודוקא עבה אבל ליתן מים הרבה עד שתהא רכה מותר בשבת, אבל צריך לעשות שינוי, והיינו שיתן הקמח ואח"כ המשקה, ואם מנהג המקום שלא להקפיד ופעמים מקדימין מים ופעמים מקדימין קמח אין לו תקנה, שאין לו מה לשנות, ובתה"ד כתב דאף לדידן דאין לנו מנהג קבוע מותר ליתן קמח ואח"כ חומץ, אבל דעת הט"ז דאם אין מנהג קבוע לא שייך שינוי, וכן מסתבר.

ומשמע בגמ' דברכה סגי בשינוי שנותן קמח תחלה וא"צ שינוי בגיבול[32], אבל בתה"ד כתב די"ל דצריך שינוי גם בגיבול, [וכתב דגיבול באצבעו חשיב שינוי], וכבר חלק עליו בדרישה, אבל מש"כ בדרישה שכבר חלק עליו הב"י לא מצאנוהו בב"י[33].

שו"ע סי' שכ"א סט"ז בהגה' וי"א דלא יערב בכף כו' דברי המרדכי אי אפשר לפרש בלא ט"ס, וכמש"כ בבה"ל, ואמנם הדבר מבואר בא"ז, אבל נראה דלא בא לאסור בכף, שהרי הוא עצמו הביא דברי רש"י דלא יטרוף בכח, אלא ביד מותר לערב יפה יפה, אבל בכף צריך ליזהר שלא יטרוף, והנה רב דאמר בכלי ולא ביד הינו בכלי עירוב ולא טריפה ולא ביד יפה יפה, ושמואל התיר ביד משום שינוי ואפי' יפה יפה ואסר בכלי אפי' עירוב, ומסקינן דמותר בין ביד ובין בכלי אבל לא טריפה בכלי, ואפשר דהאו"ז למעשה קאמר כמבואר בדבריו ז"ל להחמיר בכף דלמא יערוף, אבל אין נפקותא בין נתן המשקה מע"ש לנתן בשבת, אלא האו"ז דיבר בהוה, שאם נתן מע"ש ודאי עירב מע"ש.

שם ואם נותן האוכל תחלה כו', במ"ב בשם אחרונים דאיירי ברכה ולמש"כ לעיל[34] ל"צ ברכה שינוי בגיבול.

ו) נראה דאם צריך להאכיל לבהמות ואין לו נכרי יש להקל ליתן מים למורסין או לקמח אפי' עבה [אם אי אפשר ברכה], ואח"כ לערב בשתי וערב ולערב מכלי אל כלי, דמפני הפסד וצב"ח יש לסמוך על הרי"ף והר"מ וש"פ שפסקו כריבר"י, שזו דעת רה"פ וכמש"כ בבה"ל ריש סי' שכ"ד וכן סתם המחבר וכתב דעת המחמירין בשם י"א, אבל אם אפשר ע"י נכרי או אפשר לעשות רכה נוהגין להחמיר כדעת המחמירין.

ואם עושין רכה נראה[35] ג"כ דלא הותר אלא שתי וערב, ומערה מכלי אל כלי, שהרי גם ברכה צריך שינוי אף לריבר"י, דהיינו ליתן קמח תחלה ואח"כ חומץ וכמש"כ לעיל, אע"ג דבעבה אין משנה כלום בשעת נתינת המים, שאני עבה דמשני בשעת גיבול, אבל ברכה שאין משני בשעת גיבול משני בשעת נתינת המים, וא"כ ליתן מים בלא שינוי ולגבל בלא שינוי אסור, וא"כ לדידן שאין לנו מנהג קבוע כדי לידע את שינויו[36], צריך לשנות בשעת גיבול, וזה מותר אף לדעת המחמירין, ואף את"ל דלרבי צריך דוקא שינוי בשעת נתינת המים אף ברכה[37], מ"מ יש להקל למעשה, דאין לש מה"ת ברכה, ויש לסמוך על דעת הפוסקים הסוברין דהלכה כריבר"י.

שתי וערב מותר אפי' כמה פעמים, כמו שדייקו ב"י והב"ח מל' הרי"ף והר"מ, דזה שאינו מסבב התרווד חשיב שינוי, ואפשר דצריך להוציא התרווד בכל פעם בין שתי לערב, דאל"כ הרי יש כאן סיבוב, ואפשר דחוזר מאמצעיתו.

כתב בבה"ל שם דמו"ן היינו קש הנופל בשעת לישה, לאו בר גיבול הוא, והלכך אין להקל ליתן עליו מים, דהרבה ראשונים ס"ל להלכה כאביי דמודה ריבר"י במידי דלאו בר גיבול, ולמש"כ לעיל סק"א אין זאת כונת הראשונים, אלא כונתם שאם גיבל מידי דלאו בר גיבול חייב, אבל לא באו להכריע כאביי דחייב בנתינת מים לחוד, ובעבה בלא"ה מחמרינן, אלא ברכה, ואפשר להקל ברכה[38], ואפילו בעבה בזמן דלא אפשר צ"ע, אי חייבין להחמיר.

ז] כתב בבה"ל סי' שכ"א דאם נתן המים בקמח מע"ש וגבל בשבת חייב אף לרבי, אבל אם נתן מים באפר מע"ש וגבל בשבת פטור לרבי, ואי מודה ריבר"י באפר דחייב בנתינת מים, גם לריבר"י פטור על הגיבול שאח"כ, וכ' עוד דקמח קלי דינו כקמח לענין זה, ואינו מוכרח כיון דדינו כמידי דלאו בר גיבול וכמש"כ הר"מ.

---

[27] בפשטות מוכח שם דבעפר יש חיוב, רק באפר לא, [לגי' ברא"ש דמעמיד תירוצו לרבי דכך נראה דנקט חזו"א ג"כ], וכמש"כ בביאור הלכה סי' תק"ז.

[28] זה כחילוק הביאור הלכה עצמו [שכא י"ד].

[29] לכאורה כוונתו דה"ה דאין גיבול אחר נתינת מים לרבי דחשיב ליה לישה, דהא בזה מיירי בתחלת הדברים, אבל כאמור ברא"ש בביצה מוכח בפשוטו דבעפר יש גיבול אחר נתינת מים, ורק באפר דלאו בר גיבול וכנ"ל, וצ"ע.

[30] כלומר ההיתר הנ"ל מהני נמי בעבה, אבל עוד יש היתר אחר ברכה שעושה אפי' מרובה בשינוי סדר.

[31] זו דעת הב"י, ע"פ פשטות הסוגיא, אבל דעת התרוה"ד דאליבא דהרי"ף ורא"ש דנותן המים בשבת, ע"כ עושה שינוי גמור בגיבול, שמערבו ביד או בניעור הכלי, ולא בכף. וכתב כן ע"פ האו"ז [וכ"כ המרדכי], והובא ברמ"א בשם י"א. וכל דברי רבנו סק"ד לבאר ענין ההיתר בשום וחרדל בטעם בפנ"ע, ושלא כתרוה"ד.

[32] אבל אין זה הכרח, דדעת התרוה"ד היא דשינוי סדר סגי לרבי דחיובו בנתינה, [וס"ל דעל הגיבול אין חיוב לרבי], אבל לא לריבר"י דהלישה היא בגיבול, ובגמ' בדעת רבי דיברו, דשוין דרכה יש לו היתר ובלבד דמשנה בסדר, דיל"פ עיקר המכוון דברכה גם לרבי יש אופן להכשיר משום שינוי סדר, אבל לריבר"י כדקאי קאי ע"י שינוי דמעט מעט.

[33] יש בדברי הדרישה שם מבוכה, שמערב שני ענינים לענין אחד, א' מש"כ התרוה"ד בתחל"ד שלדעת הרי"ף ורא"ש דשום שוחלים מיירי שנותן משקה בשבת צריך שינוי בגיבול לערבו ביד ולא סגי שאין טורף בכח, וע"ז חלק הב"י והובא בדרישה קודם זה, ב' מש"כ התרוה"ד בסוף דבריו, את הענין שמצוטט כאן בחזו"א, דשינוי סדר ברכה לא סגי לריבר"י ובעי עוד שינוי בגיבול, והדרישה מערבם לאחד, וכותב דהב"י שהביא לעיל, [היינו שחולק על הענין הא'], חולק על התרוה"ד בסוף התשובה, וצ"ע, ועי' מש"כ בהערות על הדרישה.

[34] ד"ה ומשמע בגמ'. דלא כתרוה"ד סי' נ"ג בסו"ד דכל רכה צריך עוד לשנות בגיבול לערב באמצע או לנענע הכלי אליבא דריבר"י, אלא כמשמעות שא"ר דסגי בשינוי סדר, והנה לעיל בשו"ע סעיף י"ד, בעיקר דין רכה, לא הבוא דברי התרוה"ד, רק כאן סט"ז כתב הרמ"א לגבל באצבעו, ואחרי שפירשו דמיירי ברכה, הרי זה כדברי התרוה"ד, והרי זה בא ללמד ונמצא למד, שכתב כמו שתית, וש"מ שגם בשתית דהכא בעי גם גיבול באצבע, והמשנ"ב סעיף י"ד סתם ולא פירש.

[35] דלגבי מורסן לא נתבאר זה בהדיא, אבל נראה כו'.

[36] ע"פ הכרעתו סק"ה ד"ה ולדעת.

[37] דעיקר הלישה בנתינה, והנה משמע דמספק"ל, ולעיל ס"ק ב' ד"ה בלשון הרמב"ן במוסגר נקט פשוט דלא מהני.

[38] דלא בעי שינוי סדר הנתינה, אם אין עומד לגבל.

בבה"ל שם נתקשה בשינוי של מעט מעט הלא לעולם חייב בלש גרוגרות ואפי' פחות מכשיעור אסור מה"ת ולא שרינן משום שינוי וכבר כתוב לעיל סק"א בזה, והגאון ז"ל שם כתב דמידי דנאפה ונתבשל לאכלו כך כי מערב לו במשקה אין זה לש מה"ת רק מדרבנן והקילו בשינוי מועט, וז"א דהרמב"ן דן במעט מעט במורסין לבהמה, וכתב דלא התירו כל צרכה מעט מעט אלא לאדם, ואי מעט מעט לא חשיב שינוי בדאורייתא א"כ יש בגיבול מורסן חיוב חטאת במעט מעט, אלא ודאי מעט מעט חשיב שינוי גמור וכמש"כ סק"ב.

כתב עוד בבה"ל שם דהא דמותר ליתן רוטב תוך תבשיל עב הוא משום דכיון דנתבשל ועומד לאכילה אין נתינת הרוטב אלא תיקון מאכל [והנה היתר נתינת משקין לתוך תבשיל מבואר בגמ' קמ"ד סוחט אדם אשכול לתוך הקדירה אבל במשקה לתוך הקדירה לא שייך לש וכמש"כ לק' סק"ט, וע"כ כונתו בתבשיל עב שרססו לרסיסים וחזר ומדבקו ע"י משקה וצ"ע] ואין זה מוכרע שהוא מותר שהרי בפת כה"ג חשיב לש כמש"כ בבה"ל שם ד"ה ואפי' בשם התוספ' מפרפרין גלוסקין כו' ובלבד שלא יגבל, והט"ז דן בטחינת המצות ברכה, אבל בעבה ודאי יש בו משום לש, וה"ה בתבשיל שרססו לרסיסים וחזר ומערבו ומגבלו במשקה יש בו משום לש, [ומיהו מבושל יש להתיר טפי וכמש"כ לק' [סק"ט] בשחיקת הריפות ומותר אף לטרוף בכח, אבל המ"ב לשיטתו שאוסר לטרוף בכח אף בריפות וס"ל דאיסור טריפה בכח הוא חומרא דרבנן] וה"ה בנותן בתחלה פת יש להתיר טפי וכמש"כ לק' [סק"ט] בשחיקת הריפות ומותר אף לטרוף בכח, אבל המ"ב לשיטתו שאוסר לטרוף בכח אף בריפות וס"ל דאיסור טריפה בכח הוא חומרא דרבנן] וה"ה בנותן בתחלה פת במשקה עד שנתרכך וגובלו יש בו משום לש, וכן בתבשיל, ואמנם אם אינו מגבל אין על השרי' שם לש לא בפת ולא בתבשיל, שהמשקה גורם פירור ולא דיבוק, ולא דמי לנותן משקה לקמח שהמשקה גורם דיבוק וכן בנותן משקה לשחיקת שום או חרדל המשקה מקבצם וזהו נקרא גיבול ואע"ג דבנתן משקה מע"ש ובא להוסיף נמי בעינן שינוי היינו באופן דהמשקה הבא מאספם ומקבצם, אבל נתינת גוש דבוק במשקה אינו אלא גרם פירוד ואינו ענין ללש.

ומש"כ בבה"ל שזו כונת ר"י שהביא הש"ל שהובא בב"י, תימא הלא בשום כתב דסגי בריסקן, אלא חרדל נילוש טפי ואי לש אותו בשבת אסור אלא כשנלוש מע"ש מותר לערב בו משקה וליפות לישתו.

ח] כתב המ"ב בשם אחרונים ז"ל דאסור להטיל מים לתוך הטיט ולתוך עפר תיחוח משום לש, ואפי' לרה"פ כריבר"י דאינו חייב עד שיגבל איסורא מיהא איכא, ויש מקום לומר דכשם שהתירו ליתן מים לקמח קלי לכתחלה משום אכילת אדם וכן נותנין מים למורסין משום אכילת בהמה, כמו כן יש להתיר הטלת מים, ואם דחיק לי' המקום יש להתיר מטעם זה, וגם הוי פס"ר דלא ניחא לי' באיסורא דרבנן וכמש"כ במ"ב שם, ואע"ג דמחמרינן גם באיסורא דרבנן הכא משום כבוד הבריות יש להקל, וכ"ז להפוסקים כריבר"י, אבל אנו מחמירים כהפוסקים כרבי, מיהו בשעת הדחק יש להקל.

הא דמותר ברכה ליתן משקה לבסוף אף לרבי אע"ג דקדם שהוסיף מים רבים הו"ל עבה, י"ל כל זמן שלא פסק קילוח המים לא חשיבא מלאכה, ולפ"ז צריך ליתן בב"א מים הרבה עד שעושהו רכה אבל אם פוסק הקילוח בעודו עבה אף שדעתו להוסיף אסור, אבל לריבר"י בכל ענין מותר דהא גם בעבה מותר ליתן מים בקמח ובלבד שישנה בגיבול, והלכך שפיר מוסיף מים עד שעושהו רך וא"צ לשנות בגיבול.

מש"כ במ"ב להתיר ליתן משקה בקמח מצה בעושה מעט מעט, אין ההיתר מוכרע ואין לומר כאן שאין דרכו אלא במרובה, והשינוי הוא כאן עיקר המתיר ובלא שינוי אפשר דיש כאן חיוב חטאת.

מש"כ במ"ב בבה"ל דחרדל שלשו וכן שחלים שדכן כולהו איירי בנתן בהן מים מע"ש ולשן ועכשו מוסיף בהן משקה לפרדן ולא לדבקן, תמוה דא"כ אינו ענין להא דאמר בירו' דנותן מים חייב משום לש, והראשונים הקשו מהא דירו' אהא דסוגיא ק"מ א', ובא"ז תירץ דירו' כר"א ואנן מסקינן דלא כר"א ויש שתירצו דהירו' כרבי ואנן כריבר"י, אלמא דבנתינת מים הגורם גיבול ודיבוק איירי, אלא דמ"מ בלא טריפה בכח מותר שאין זה עיקר לישתן וכמש"כ לעיל סק"ד וזה חשיב שינוי גמור כמו שתי וערב במורסין.

יש לעיי' פירות הנדבקים לגוש אחד ע"י ריסוקן או ששרפן מרובה עד שמתערבין כגוש אחד, אי יש בריסוקן משום לש, ולכאורה כיון דבין נותן לתוכן משקה בין נותן לתוכן מי פירות חשיב לש, כי נותן לתוכן מים של עצמן נמי, והא דתניא בתוספתא דביצה הביאה ב"י סי' שכ"א אין מרסקין את הדבלה ואת הגרוגרות והחרובין כו' אבל מרסק ביד של סכין ובעץ הפרור, ודבילה וגרוגרות נעשין גוש אחד והו"ל לש, צ"ל דכי היכי דמתירין טחינה בשינוי ה"נ מותרת לישה בשינוי, ונראה לפ"ז דמותר ליתן פת לתוך הדבילה ולרסקה בקתא דסכינא אע"ג דהפת מתרסק ג"כ ונילוש יחד עם הדבילה מ"מ מותר כיון דמשני, ואין כאן היתר שאינו טורף בכח, דבזמן שהטחינה והלישה יחד לעולם הוא טריפה בכח, ועוד דבפת לא מצינו חילוק בין טריפה בכח לעירוב, [ואפשר דאין צורת לישה אלא בנותן משקה לדבר היבש אבל כי ריסק פירי אף שהוא מתדבק במימיו לאו שם לש עליו וכן נראה].

כתב המ"א סי' שכ"א ס"ק כ"ד דהיכא דאסור משום לישה כגון ליתן משקה בשבת לדעת האוסרין או לטרוף בכח דאסור לכו"ע אין כאן היתר שכתב רמ"א לעיל סי"ב בעושה לאכול מיד, והלכך אף לאותה סעודה אסור, ולפ"ז אם מרסק פירי הנעשה כעיסה אפי' סמוך לסעודה אסור משום לש, ולעיל ס' נ"ז כתבנו שאין היתר הרשב"א אלא במחתך ולא במרסק, וכ"ז כשעושה כדרכו בחול אבל בשינוי מותר

כשכותשין הפירות בקתא דסכינא כדינן ורוצה אח"כ לסחוט לתוכו לימון, אין איסור בסחיטתן משום סחיטה כיון דסוחט לתוך האוכל, אבל אסור משום לש לדעת המחמירין כרבי, אבל כיון שעושין כן בשביל מזונות התינוק יש להקל כדעת רה"פ, אבל יערב ולא יטרוף, ואם יש בבלילתו פת נראה דאסור לערב אלא יערב שתי וערב הרבה פעמים, ויוציא מת הכף בין שתי לערב.

הא דמותר ביד היינו כסברת שמואל דמאכל חמורים הוא, אבל הגיבול הוא יפה ביד, וכמו שפרש"י ק"מ א' והוי כטריפה, ונראה לפ"ז שאם לובש גמי או שפופרת של מתכת על אצבעו אסור כדין טורף בכלי, ואע"ג דבגמ' אמרו ממחו בידו, ובאו"ז הזכיר באצבעו, לא מצינו מקור בגמ' לחלק ובאצבעו היינו בידו.

ט] ק"מ א' שום שרסקו כו', גי' הר"מ נותנו לתוך פול וגריסין, ולא ישחוק כו', אי סיפא לא איירי בדין לש אלא בדין טוחן, ולא ישחוק דאיירי במחוסר דיכה או משום פול וגריסין וכמש"כ המ"מ, אינו ענין כלל לרישא, ונראה דאיירי נמי בדין לש ואיירי בנותן לתוכן משקין, ולגי' הר"מ דנותנו לתוך גריסין היינו המבושלים במים, אבל צ"ע אם בלא טריפה מותר, בלא שחיקה מיבעי.

קנ"ו א' הא בעבה הא ברכה, נראה דרכה היינו דנשפך ונרוק אבל אכתי הן גוש ולא נוזל אבל אם המים מרובים והן רק כמים עכורין אינו כלל בשם לש, מיהו אם נשקעין לשולי הקדירה ומתערבין[39] אפשר דבכלל לש הוא אבל יש לו דין רכה.

ומיני האבקים שנמסים במים מותר לערבן במים בשבת ואין בזה משום לישה, ויש ליזהר שלא יהיו המים חמים בי"ס, ובעירוי מכלי שני עליהם יש להקל.

זבחים צ"ד ב' זרק זרע פשתן למים חייב, ומסקינן משום לש, וחטי ושערי לא, וזרע פשתן משום דאית לי' רירי, ומשמע דאפי' לריבר"י דאית לי' שבת י"ח א' דנותן מים לקמח פטור עד שיגבל קאמר דהכא חייב דרירי מחבר להו טפי מקמח בלא גיבול א"נ הכא לא מיחסר גיבול שאין דרכן בגיבול, וחטי ושערי לא אפי' לרבי דמחייב בנתינת מים לקמח, דחטי ושערי לא מידבקי אהדדי.

ואע"ג דברכה אמרינן שבת קנ"ו א' דלא מיחשב לישה ולכך סגי בשינוי מועט וכמש"כ לעיל סק"ב, הכא משמע דאף בנותן מים מרובים חייב כיון שהן נדבקין זב"ז טפי.

שם תוד"ה א"ה, הר"ח גריס שחלים, גי' זו לא תתכן לדעת בה"ת וסה"מ שהביאו בהג"מ פכ"ב והובא בב"י סי' שכ"א דהנותן מים לריסוק שחלים חייב משום לש, ואמנם אף להפוסקים החולקים קשה דהם סוברים דההיא דירו' כרבי ואנן קיי"ל כריבר"י, ולא יתכן דבגמ' פריך בפשיטות מלתא דלרבי אין ה"נ דחייב, אלא נראה דלק"מ דהכא בשחלים שאינן מרוסקין קיימינן והיינו דלא שייך בהו לישה, אבל זרע פשתן נשרין ונדבקין ע"י רירי טפי.

סימן שכ"א סעי' י"ט לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות כו', כתב במ"ב בשם אחרונים ז"ל ומ"מ יש ליזהר שלא לטרוף בכח, ואמנם בתשובת הר"מ שהביא

[39] כמדומה דצ"ל ומתעבין.

ב"י מבואר בהדיא דמותר לטרוף בכח, וכמש"כ הב"ח, ומש"כ הב"ח שהר"מ בחיבורו חזר בו תמוה שדין איסור טריפה בכח תניא בהדיא בגמ' ואיך יתכן שהר"מ הורה להיתר דבר שאיסורו מפורש בגמ', ונראה **דכשם שבישולו מפקיעתו מטלאכת טחינה כיון שטחינתו נוחה ואין שם מלאכה עלה כמו כן לאו שם לישה עלה**, ומיהו אם הריפות יבישות אפשר דאסור ליתן עליהן משקה ולערבם ומיהו אם יש מקצת משקה מע"ש נראה דמותר להוסיף בשבת ולפי זה הא דאמרו שבת קמ"ה א' סוחט אדם אשכול של ענבים לתוך הקדירה היינו אפילו לערב ואף לטרוף בכח, מיהו בתבשיל בלא"ה לא שייך לישה שאין המשקה מדבק את הפזור אלא אדרבה מרכך את העב וכמש"כ לעיל.

נראה דפירי המתדבק ע"י ריסוקו וכמו בננות וכיו"ב אסור ליתן לתוך המרוסק משקה אפי' רסקו מע"ש ולא חשיב כנתן לתוכו משקה מע"ש דמותר להוסיף בשבת דמשקה של עצמו לא חשיב כנתן משקה לתוכו וכמש"כ סק"ח דלא חשיב לש ע"י משקה של הפירי עצמו וצ"ע.

ענף ג – כללי

שיטה מקובצת מסכת ביצה דף לב עמוד ב

שרקין ליה תנורא ביומא טבא. פירוש והוא תמה היכי שרי לגבל הטיט ביום טוב. ואהדר ליה אנן ארקתא דפרת סמכינן שהוא מגובל מעצמו. והני מילי דציירה מאתמול כלומר שנתקו ממקומו מאמש.

<u>רבנו תם</u>

אמר רבינא וקיטמא שרי. פירש רש"י ז"ל שרי לגובלו ולטוח בו דלאו בר גבול הוא. והקשה רבינו תם ז"ל דהא במסכת שבת משמע בהדיא דאפר בר גבול הוא. ויש מפרשים דאגריפת התנור דלעיל קאי ולימא דמותר לגרוף אפר ביום טוב בלא שנוי. ולא נהיר מדלא אייתי לה לעיל.

<u>רשב"א</u>

והרשב"א פירש (דהוי) [דהיינו] טעמא דשרי לגבל אפר ביום טוב משום דאי אפשר לגבלו מערב דמיד הוא מתייבש. אבל עפר שהוא לח יום או יומים אסור. ולפי זה לא שרינן אפר אלא במקום שלא ימצא טיט.

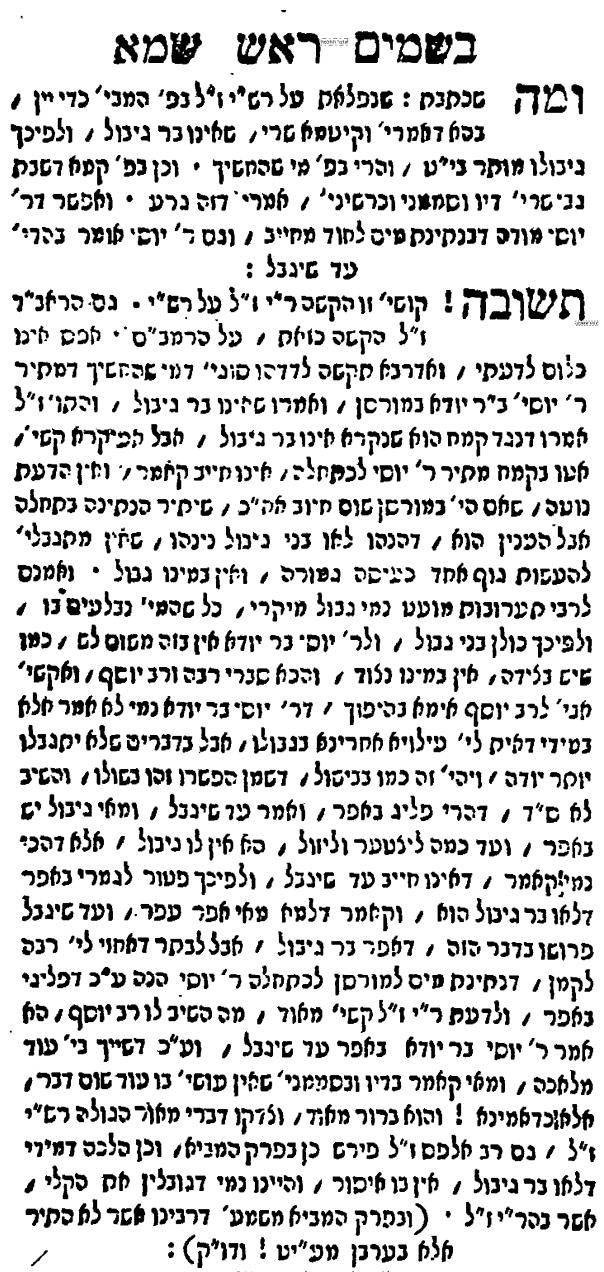
<u>רא"ה</u>

והרא"ה ז"ל פירש דלא נאסר אפילו טיט ביום טוב היכא דלא אפשר מבערב יום טוב כיון דצורך אוכל נפש הוא אלא משום חשש הרואין שיאמרו דלבנין הוא צריך. אבל בגבול אפר דליכא למיחש שרי. ועדין הוצרך לטעם הרשב"א ז"ל דאי אפשר לגבל אפר מערב יום טוב ומשום הכי שרי.

<u>רדב"ז</u>

ומורי נר"ו רצה להעמיד דברי רש"י לפי שראה לרבינו חננאל ולהרי"ף ולהרמב"ם ז"ל שפירשו כן וכתבו שהאפר אינו בר גיבול ואי אפשר לעמודי עולם שיטעו בזה. ופירש נר"ו דמה שאמרו שהאפר אינו בר גיבול לא שלא יתחייב המגבלו בשבת. אלא לומר [דטעמא] שאסור לגבל את הטיט מפני שנראה כמגבלו לצורך בנין שרוב כל מגבלי טיט לבנין הלכך אסור, וכמו שאסרו לבקע בקרדום מפני שנראה כעושה כלי מפני שרוב המשתמשין בקרדום לצורך בנין הוא. אבל באפר מותר שהאפר אינו בר גיבול לצורך בנין וידוע הוא דלצורך יום טוב הוא עושה הלכך מותר לגבלו ולטוח בו פי התנור. ונראה שדעת הרא"ה נוטה לדעה זו.

בשמים ראש סימן שמא[40]

ומה שכתבתי: שנפלפתי על רש"י ז"ל בפ' המני' כדי יין, נראה דאמרי' וקיטמא שרי, שאינו בר גיבול, ולפיכך גיבולו מותר בי"ט, והרי בפ' מי שהחשיך • וכן בפ' קמח דשנת בני שרי, דין ושמואני וכרשיני, אמרי' דזה נרע • ותכשר דר' יוסי מורה דנתקנתם פיס לחוד מחייב, ונסד"ר יוסי אומר נהרי' עד שיגבל:

תשובה! קושי' זו הקשה ר"י ז"ל על רש"י • גם הרא"ז ז"ל הקשה כותיה, על הרמב"ם • ותכם אינו כלום לדעתי, ואדרבה מקשה לדדאו קושי' דמי שהחשיך דמתיר ר' יוסי' ב"ר יודן נמורסן, ואמרו שאינו בר גיבול, והקו' ז"ל אמרו דנגד קמח הוא שנקרש אינו בר גיבול, אבל הכי קאמר, קטן נקמח מתיר ר' יוסי לכתחלה, אינו מתיר קאמר, ואין הדעת נותנת, שהרי נמורסן גוש חיוב הוא"כ, שיתיר הנתינה בתחלה אבל הכנין הוא, דהנהו לאו בני גיבול נינהו, שאין מתגבלי להעשות גוף אחד כשיבשה נשורה, ואין שאינו גבול • ואמנם לרבי תערובות מועט נמי גבול מיקרי, כל שהמי' נבלעים בו, ולפיכך כולן בני גבול, ולר' יוסי בר יודן אין זה מגוש לם, כמו שים בלידה, אין במינו נלוד, והכא שנרי רבה ורב יוסף, ומקשי' לרב יוסף מימת נהיפוך, דר' יוסי בר יודן אמי לא אמר אלא בשידי דקים לי' מילוין מחרישת נשנולו, אבל בדברים אלא יתגבלו יוקר יוקה, ויהי' זה כמו שגיבול, דשמן הפשרו וזה בשולו, והשיב לה ס"ד, דהרי פליג בשפר, ואמר בר שיגבל, ומשי גיבול יש בשפר, ועד כמה לישנער ולישול, הא אין לו גיבול, אלא דהכי נמי מקשי אמר, דאינו חייב עד שיגבל, ולפיכך פשור לגמרי בשפר דלאו בר גיבול הוא, ומקשי אמר דאמר משי שפר עפר, ועד שיגבל פרושו בדבר הוא, דשפר בר גיבול, אבל לבקר דמחוי לי' רבה לקמן, דנתינת פיס למורסן לכתחלה ר' יוסי הכא ע"כ דפליגי בשפר, ולדעת ר"י ז"ל דקאי מחוד, מה הטיב לו לרב יוסף, הא אמר ר' יוסי בר יודן בשפר עד שיגבל, וע"כ דשיך בי' עוד מלאכה, ומשי קאמר בדיו ונסממני' שאין עושי' בו עוד סוס דבר, דלאו בר גיבול הוא! והוא ברור מאוד, ולדקו דברי מהר"ם הגדולה רש"י ז"ל, גם רב אלפס ז"ל פירש כן בפרק המביא, וכן הלכה דמיני דלאו בר גיבול, אין בו חיסור, והיינו נמי דגובלין אם הקלי, אבר נהר"י ז"ל • (ונפרק המביא משמ' דרבינו אבר לא מתיר אלא בערבן מע"ט! וד"ק):

בשמים ראש <ריח בשמים> אשר בן יחיאל (ראיש"א). מיוחס לו עמוד מס 214 עמאר, האובן בן משה הנדפס ע"י תכנת אוצר החכמה חי

י אדם כלל יט

[סעיף א] הלש כגרוגרת, חייב. ובפחות מזה, אסור מן התורה כדין כל חצי שיעור דאסור מדאורייתא. ואינו חייב עד שיגבל. ודוקא דבר שהוא בר גיבול, כגון קמח ועפר וטיט. אבל דבר שאינו בר גיבול כגון אפר וחול, תיכף משנתן בו מים זהו גיבולו וחייב. ויש אומרים דאפילו בקמח וכיוצא בו, חייב תיכף משנתן בו מים. ויש אומרים דאדרבה דבר שאינו בר גיבול קיימא לן דאפילו אם מגבלו, אינו חייב, וקיימא לן לחומרא כיון שהוא מידי דאורייתא. ולכן צריך ליזהר שלא ליתן מים לתוך המורסן אפילו כשצריך ליתן לבהמה ועופות. ואפילו נתן בו כבר מים מערב שבת, אפילו הכי אסור לגבל כדרכו, אלא מעבירו במקל בשתי וערב ומנערו מכלי אל כלי כדי שיתערב, ומותר אחר כך לחלקו לכלים הרבה. ומכל מקום בשעת הדחק יש להתיר על ידי נכרי, שהנכרי יתן המים בשבת ויגבל על ידי שינוי(א) (שכ"א):

[סעיף ב] וכן חרדל וחריין ושאר מיני טיבולים שלא נתן בהם חומץ מערב שבת, אסור ליתן בהם חומץ בשבת ולעשות בלילה עבה, אלא ישנה ויתן תחלה החומץ בכלי ואחר כך יתן לתוכו החרדל והחריין, ולא יעשנו בלילה עבה אלא ישפוך חומץ הרבה שתהיה בלילתו רכה ואז לא נקרא לישה, וגם לא יערב בכף, אלא בידו, או שינענע הכלי עד שיתערב (שם):

[סעיף ג] וכן כשנותנין מצה כתושה כקמח במשקה "מעד", יזהר שלא תהיה בלילתו עבה אלא רכה, ויתן הקמח תחילה ואחר כך המשקה ולא להיפך,

[40] כידוע יש מערערים על נאמנות הספר בשמים ראש, וחושדים אותו בזייפנות, וגם תשובה זו שייחסה כדרכו להרא"ש, קשה להאמין שיצא מיד הרא"ש, ראשית שחולק על הרא"ש בביצה שדעתו כדעת תוס' לחלוק על הרמב"ם והרי"ף, חוץ מסגנון התשובה שאינו נראה מכת"י הראשונים.

דמסתמא בחול חיו עושין לחיפך ליתן הקמח לתוך המשקה. **וחכל לפי מנהג חמקום**, ישנה בשבת (ב), וגם לא יערב בכף אלא באצבעו או שמנענע הכלי עד שיתערב (שם):

[סעיף ד] לא ישתין על גבי טיט (שם). ונראה לי דהוא הדין כשמכסה מי רגלים בחול ואפר, וכשיתן מעט יהיה מתערב במי רגלים והוי כמו לישה. ובנתינת המים, **חייב לישׁ אומרים**[41]. ולכן יתן הרבה אפר וחול, ואז לא ניכרת כלל הלישה:

נשמת אדם כלל יט

א [נדפס לישה סימן ג ענף א].

ג לשיטת רמב"ם שכתבתי בסי' א' צ"ל דשומשמין בר גיבול ונתינתו למים זהו לישתו, ולכן תיכף משנתן למים חייב:

ד ז"ל רמב"ם בפרק כ"א, המחבץ תולדת בורר לפיכך אף על פי שנותנין שומשמין ואגוזים לדבש לא יחבצם בידו עכ"ל, וכתב המ"מ שהוציא זה מתוספתא, וז"ל התוספתא הביאו המ"א בסימן שי"ט נותנים מים לתוך קמח קלי ובלבד שלא יגבל, נותנין שומשמין ואגוזים בדבש ובלבד שלא יגבל עכ"ל. והקשה המ"א דהא בתוספתא משמע דאסור משום מגבל ולמה כתב הרמב"ם משום בורר, ועוד הקשה קושיא שניה. אך ע"כ יש טעות סופר, ומה שמגיה התוספת שבת וכתב על המ"א שטעה והיינו ע"פ הגהתו שהגיה והטעה את עצמו, ומי בקש זאת מידו להגיה עם טעות ולהקשות על אדונינו המ"א אשר דבריו כולם נחמדים ומתוקים, ונ"ל דא"צ להפוך דבריו ולכנוס לדחוקים רק ט"ס קטן נפל בדפוס, דהנה בדף קנ"ה איתא ת"ר אין גובלין את הקלי, וי"א גובלין, מאן י"א ר' יוסי ב"ר יהודה והנ"מ דמשני, וע"כ ת"ק דברייתא נמי ר' יוסי ב"ר יהודה הוא דלרבי מאי אירי אין גובלין אפילו נתינת מים אסור, אע"כ דאתיא כר' יוסי ב"ר יהודה, וכדאיתא במשנה נותנים מים למורסן אבל לא גובלין רק דס"ד דגמרא דגיבול אסור בכל ענין ולכן מתמה מאן י"א דבשלמא ת"ק היינו ר' יוסי ב"ר יהודה אבל מאן תנא דס"ל דאפילו גובלין, וע"ז קאמר ר' יוסי ב"ר יהודה ותרי תנאי אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה די"א ס"ל דע"י שינוי מותר ות"ק די"א ס"ל אין גובלין כלל אפילו ע"י שינוי, והנה תוספתא זו דתני נותנין מים לקלי אבל לא גובלין משמע דפסיק ותני דאין גובלין אפילו על ידי שינוי והיינו כר' יוסי ב"ר יהודה וכת"ק דברייתא, ואנן קיי"ל בסי' שכ"א כי"א דלר' יוסי ב"ר יהודה גובלין ע"י שינוי וכצ"ל במ"א: ועוד דאנן לא קיי"ל כההיא תוספתא דכת"ק דר' יוסי ב"ר יהודה היא, ואנן קיי"ל כי"א כמש"כ סימן שכ"א וא"כ אגוזים נמי כיון שאינן בר גיבול עכ"פ מותר לגבל מעט מעט או בשינוי כדאיתא בסי' שכ"א ושכ"ד, ועל זה תירץ המ"א דבאמת לא כתב הרמב"ם דין זה דתוספתא דהתוספתא מיירי מדין גיבול ולא קיי"ל הכי, אבל הרמב"ם מיירי מדין בורר, וכוונת הרמב"ם מה שכתב לא יחביצם בידו אינו ר"ל לדבקם יחד דאיסור זה הוא משום גיבול, אלא דר"ל לא יחביצם ר"ל שמדבק יחד האגוזים ועל ידי זה מפריד הדבש וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ז הביאו המ"א בסי' שי"ט הלוקח חלב ונתן בו קיבה כדי לחבצו הרי זה בורר שהרי הפריש הקום מן החלב ע"ש וא"כ ה"נ לא יחבצנו בידו ר"ל שיקבץ יחד האגוזים ועל ידי זה מפריד הדבש וזה הוא בורר. ואין לומר דהרי זה כסחיטת שומן מן האוכלין לעיל במלאכת דש, זה אינו שאינו סוחט הדבש שנבלע באגוזים אלא מה שמדובק בהם מבחוץ, ואם כן דברי המ"א ברורים. אבל על המ"מ שכתב הטעם משום גיבול צ"ע, ואין לומר שהרי הנותן שומשמין במים חייב משום לש ומאי שנא מים מדבש, דע"כ צ"ל דבר גיבול הוא וצ"ל דדוקא במים כמש"כ רש"י בזבחים שיוצא מהשומשמין רירין ועל ידי זה נדבקין ונתלין יחד וזה לא שייך בדבש:

והנה המגיד משנה בפכ"א והביאו ג"כ הב"י בסימן שכ"א כתב דהא דפריך והאמרת אין גובלין היינו דס"ל לגמרא דרבי היא ופריך דרבי אדרבי, וזה תימה דמאי אירי אין גובלין והא אפילו נתינת מים חייב לרבי, ואין לומר דר"ל אפילו נתן מים מערב שבת אבל בשבת באמת אסור, זה אינו שהרי כדמשני כאן בעבה כאן ברכה הרי דמתירין ברכה אפי' ליתן המשקה בשבת על ידי שינוי. וכפי הנראה דדוקא בגיבול מהני שינוי דהוי מגבל כלאחר יד אבל למ"ד בנתינת מים חייב לא מהני שינוי זה, ואמנם מדברי רמ"א סימן שכ"א ובמ"א ס"ק כ"ד משמע דברכה מהני שינוי בנתינת המשקין אפילו למ"ד בנתינת מים חייב, וכ"כ התרומת הדשן הביאו הב"י. אבל בבלילתו עבה לא מהני לדיעה זו שינוי בנתינת המשקה כיון שהוא כדרך גיבולו וכ"כ בהדיא בתרומת הדשן, ולפ"ז שפיר י"ל דאין גובלין דרישא איירי אפילו בנתן מים מע"ש וכרבי אתי:

אגלי טל ביאורים כג

[כג] ובכל מקום שאסור לסבב כו'. עי' לעיל סוף ס"ק ט"ו בדעת התוס' שכתבנו דדוקא בקלי מהני שינוי דעל יד על יד ומשום דבקלי אין בגיבולו חיוב של תורה מפני דהוי לישה שלא בגידולי קרקע. אבל לא במורסן דמאחר שיש איסור תורה בגיבולן לא מהני שינוי זוטא דעל יד על יד להתיר. וכמו בהוצאה דהוציא כחצי גרוגרת והניחו וחזר והוציא כחצי גרוגרת והניחו דמפורש במכילתין דף פ'. דחייב וכי הא דמקשי הש"ס ע"ד. וכי מותר לאפות פחות מכשיעור:

אבל הרמב"ן כתב דגיבול מורסן נמי מותר מה"ת על יד על יד אלא שלא הקילו חכמים לצורך בהמות כמו לצורך אדם ואף שהרמב"ן כתב שלא אידחי הא דאביי בפ"ק מכח הא דנותנין מים למורסן משום דלא ידעינן אם הא דנותנין מים למורסן משום דאפי' במידי דלאו בר גיבול פטור על נתינת מים או משום שמורסן חשובים בני גיבול. ואם אמרת שחשובים בני גיבול הרי יש בהם חיוב של תורה ואיך יהי' מותר על יד על יד ועי' לקמן ס"ק כ"ד:

ויש לומר דחילוק יש בין מלאכת לישה לשאר מלאכות כיון שענין לישה הוא לחבר את כל הקמח להיות גוש אחד. ואם גיבל שתי חצאי שיעור כל אחד בפ"ע עדיין מחוסר חיבור חצי שיעור זה עם חצי שיעור זה. ואף שכל חצי שיעור בפ"ע נתגבל. מ"מ הרי עדיין לא נתחבר יחד קמח כשיעור. ולא דמי לשאר מלאכות כגון אפי' והוצאה וכדומה שאם אפה שתי חצאי שיעור הרי עשה מלאכה שלימה בשיעור שלם וכן אם הוציא שתי חצאי שיעור זה אחר זה. וע"כ אם לש פחות פחות מכשיעור הוי שינוי גדול מכמו שהוא הדרך לגבל שיעור שלם ביחד:

ובזה נבין מ"ש הרמב"ן דלרבי א"א לשנויי דכל נתינת המים אחת היא. וזה צריך ביאור למה לא יהי' שינוי גם בנתינת המים כשמשים המים לקמח פחות מכשיעור. אך לפמ"ש יובן שפיר. לפמ"ש לעיל ס"ק ט' דנתינת המים היא הרכבת הקמח עם המים ולא החיבור כי לא נעשה הקמח גוש אחד עד הגיבול רק החיוב משום הרכבה א"כ שוב דומה לכל המלאכות דחייב אפי' פחות פחות מכשיעור. ובפשיטות י"ל כי כשמשים המים בהרבה קמח שהדרך עתה לגבל כל התערובות ביחד והוא מגבלו לאחדים זהו שינוי אבל בנתינת המים לא שאני לן בין נותן הרבה להרבה קמח בין נותן מעט למעט. כי אם אינו צריך ללישה מרובה לעולם הוא נותן מעט למעט. רק כשכבר נתן מים הרבה לקמח רב שהדרך באותה עיסה לגבל הכל ביחד הוא דהוי שינוי כשמגבל מעט מעט:

שוב ראיתי בספר נשמת אדם בכלל י"ט וז"ל צריך אני להאריך לפי שראיתי לחכם אחד שטעה טעות גדול בספרו [ס"ק כ"ה וצ"ל כ"ח] דהלש קמח מעט מעט אינו אלא מדרבנן ושארי לי' מארי כדאמרינן בשבת וכי מותר לאפות פחות מכשיעור וכו' והאריך מאוד ותוכן דבריו דלשיטת הרמב"ם דבמידי דלאו בר גיבול אינו חייב על לישתו אינו ראי' מהא דמותר על יד על יד. דעל יד מהני לפוטרו מחיוב. ולשיטת התוס' וסייעתם הפירוש על יד על יד אינו כמו שפירשו הרמב"ם והמחבר מעט מעט רק כלאחר יד. ועשה לו סמוכין מדברי רש"י שפי' גובלין כלאחר יד וכדמפרש ואזיל. והוא דמשני. ובגמרא מפרש על יד על יד הפירוש שעושה איזה שינוי לא מעט מעט זה תוכן דבריו:

והנה הרמב"ן בחידושיו מפרש להדיא על יד היינו מעט. וז"ל אבל לר' יוסי בר יהודה אפשר לשנות על יד על יד שאף שמגבל כל צורכו [פי' שמגבל היטב לא שתי וערב לבד] אין דרכו אלא במרובה. ועוד כתב בסוף דבריו והוא שיגבל על יד על יד והני מילי בעבה אבל ברכה אפי' במרובה. הנה שמפרש על יד על יד מעט מעט. והוקשה לו במורסן למה לא התירו על יד על יד והרי במורסן כתב הרמב"ן דלא אידחי הא דאביי מקמי הא דתנן נותנין מים למורסן משום דלא פשיטא לן דלאו בני גיבול נינהו. וא"כ איך נתיר במורסן על יד על יד שמא בני גיבול נינהו ואיסור תורה יש בגיבולן. ועוד מקלי עצמו יקשה לאביי ממ"נ אי לאו בני גיבול נינהו נתינת מים זהו גיבולו ואי בני גיבול נינהו איך מותר על יד [לפימ"ש לעיל ס"ק ט"ו אין ראיה מקלי] אלא ודאי דעל יד על יד מהני להתיר

[41] מבואר דטעם איסורו משום הי"א היינו ספר התרומה שפסקו כרבי, ועי' מש"כ בהערה על המשנ"ב שכ"א ס"ק נ"ז.

אפי' באיסור תורה. ומה שעשה לו סמוכין מדברי רש"י דעל יד על יד אינו פירושו מעט מעט רק שעושה שינוי אחר. ליתא. דבביצה י"ב: פירש"י להדיא על יד על יד מעט מעט ואין לשון זה סובל פירוש אחר. ומ"ש רש"י כלאחר יד כוונתו דבלש חשוב מעט מעט כלאח"י. ומה שהוקשה לו וכי מותר לאפות פחות מכשיעור הנה לעיל כתבתי הקושיא עוד יותר דמפורש במכילתין פ'. דהוצאה מעט מעט חייב חטאת. אך כבר כתבנו בזה תירוצים. ויען שהי' נחשב בעיניו שטעה החכם טעות גדול לא רצה לזלזלו והעלים שמו.

ואני מגלה סודו שהוא בעל תוס' שבת סי' שכ"א ס"ק כ"ח וכבר כתבנו שלא טעה החכם כי כן מוכח דעת הרמב"ן. אך זה ודאי לדעת הרמב"ם אין ראי' כלל גם לדעת תוס' כתבנו ישוב אחר. אך לדעת הרמב"ן מוכח כן. רק לא ברירא לי מהו הפי' מעט מעט אם גם נתינת מים בכלל ששם מעט מים למעט קמח ומגבלו וחזר ושם מעט מים למעט קמח ומגבלו. או ששם מים הרבה בכל הקלי רק שמגבלו מעט מעט וזה השינוי שאינו מגבל התערובות יחד:

שביתת השבת ב"ר לו

ולא פירשו לנו רבותינו כמה שיעור עבה וכמה שיעור רכה, ובברכות לח איתא שתיתא רב אמר שהכל נהיה בדברו ושמואל אמר בורא מיני מזונות, ולא פליגי הא בעבה הא ברכה וכתבו הרמב"ם פרק ג' מברכות הל' ב' ובשו"ע סי' ר"ח מעי' ו' אם היה עבה שיהיה ראוי לאכילה וללועסו מברך במ"מ ואם רך שיהא ראוי לשתיה שהכל ועיי"ש במג"א ס"ק ח' דהעיקר תלוי אם ראוי לשתיה נקרא רכה ואם אין ראוי נקרא עבה וא"כ הכי נבי שבת נמי הפי' כן, אך מה שמספק עלינו הוא מה שהרמב"ם פרק כ"א הל' ל"ג והשו"ע סי' שכ"א סעי' י"ד כתבו כאן קשה במקום עבה, שבגמ' משמע שאינה קשה כעיסה נקרא רכה ואפשר דדייק מדקאמר שבוחשין משמע כל שדרך לבחוש הנם שאין ראוי לשתיה רק ללעוס נקרא רך אך המעיין שם בברכות יראה דתתם והכא חד פי' הוא דפריך רפואה בשבת מי שרי ואם איתא לישני דאיירי באינה רכה כ"כ רק צריך ללועסו וע"כ הוא לאכילה, ושם בתוד"ה ושוין שבוחשין כתבו ובקלושא מיירי מדקתני ובוחשין ולא קתני לשון גיבול, והכי דייקינן התם עכ"ל.

ומבואר לכאורה דבשני המקומות חד פירושא הוא אך לא הבנתי פשטן של דברים דאטו אם עושין כמו דייסא רכה אין שייך לשון ובוחשין, ואע"פ שאינה לשתיה רק לאכילה.

והנה הרמב"ם שינה את פירושו מהלי ברכות להל' שבת דבהל' ברכות פירש מאכל העשוי מקמח ובהלי שבת פיי שהוא מתבואה שלא הביאה שליש והרי הוא כחול משמע דלענין שבת אפיי אינה לשתיה נקרא רכה, וכ"מ מדברי התרומת הדשן סי' נ"ג והרמ"א סעי' ט"ז והאחרונים שכתבו לדעת המחמירים שאמור ליתן משקה לתוך שום ותרומת מ"מ אם עושה בלילה רכה מותר ע"י שינוי דמי תחלה, משמע דאפי' אינה לשתיה נקרא רכה, ולא דמי שבת לברכות רק האי כדיניה והאי כדיניה, לנבי ברכות כל שסועד את הלב מברך במ"מ ואינו מברך שהכל, רק אם הוא לשתיה גמורה, משא"כ נבי שבת כל שאינו קשה כ"כ עד שיתהוה גוש אחד בקמח נקרא בלילתו רכה, ואין איסור בבולו אלא מדרבנן.

ובמידי דלאו בר גיבול אפשר שמשערין ג"כ אם היה בר גיבול היה נעשה נוף אחד נקרא עבה ואם לאו נקרא רכה והא דפריך שם בברכות מהא דשבת נראה שלא היו רגילין לעשות רק על ב' אופנים או עבה לנמרי לאבול לשבוע, או רכה לרפואה ודייק מדתני שבוחשין מכלל שאינו המין שעושין לשבוע, וע"כ פריך רפואה בשבת מי שרי, וכענין זה השיב לי חכם אחד לדינא וז"ל בהא דעבה ורכה ודאי מוכח מהרמב"ם דשני מיני שתיתא יש, ונכונים הדברים שכתב כת"ר לחלק בין ברכה לשבת והא דפריך הגמי מהא דשוין שבוחשין י"ל לדעתו דסברת הגמ' דכיון דנקט סתם מיירי בכל מיני שתיתא נם ברכה לגמרי ומכ"ש דיקשה לענין שבת, דכל שרך יותר, יותר מותר, אלא לפי סברת המקשה דכל שלרפואה אמור בשבת פריך שפיר דאמאי נקט סתמא, אבל המתרץ השיב לפי סברתו ונם ברכה לנמרי איירי ואפ"ה מותר משום דלאכילה מכוון ועיין, ומעתה יש חילוק בין ברכה לשבת וכמ"ש הר"ם.

שבת של מי מסכת שבת דף קנו עמוד א

רש"י ד"ה ר' יוסי בר יהודא היא דאי ר' לא מהני ליה שינוי וכו' מהרש"ל ז"ל מחק כל זה עד אבל לר' יוסי בר יהודה והגיה את הלשון כך רבי יוסי בר יהודה היא דאמר עד שיגבל הכא גובלין כלאחר יד ע"ש והדין עמו להגיה כך דכיון דפירשנו דטעמא דבעי מאן יש אומרים משום דאף לרבי יוסי בר יהודה לא אתיא כדמשני ליה רב חסדא ואמר רבי יוסי בר יהודה היא דשרי ע"י שינוי כמו דשרי נתינת מים למורסן מהיכי תיתי דיהיה רבי והוא פשוט:

שפת אמת מסכת שבת דף קנו עמוד א

בגמ' ר"י בר"י היא כו' היכי משני כו' והרי"ף כ' ע"ז מדקמתרצינן אליבא דריב"י ש"מ דהלכתא כוותי' ותמוה דל"ל האי טעמא דאינו מוכרח כ"כ די"ל דאע"ג דלית הלכתא כוותי' בענין לפרש דבריו דמיירי ע"י שינוי כי היכי דנדע דרבי אוסר גם ע"י שינוי יותר הו"ל להביא ראי' דהלכה כריב"י כיון דסתמא דמתני' אתיא כוותי' [ומ"ש הב"י (סי' שכ"ד) בשם הרי"ף והרא"ש דהלכה כריב"י כיון דסתם לן תנא כוותי' ע"ש, תמוה דלא נמצא כן בדבריהם וכ"מ בהה"מ (פכ"א מה"ש ה' ל"ג) דהרי"ף פוסק כריב"י משום דאמרו היכי משני אלמא דהלכתא כוותי' ע"ש, אבל לא משום דמתני' אתיא כריב"י ועי' בב"י (סי' שכ"א) בשם תה"ד דבסה"ת והסמ"ג פסקו כרבי ומ"ש בדרישה שם]:

צמח צדק פרק כב

ומה שכתב רש"י ואפילו במידי כו' קשה לכאורה מאי אפילו הא במידי דלאו בר גיבול הוא יש סברא יותר לחייבו בנתינת מים לבד מבמידי דבר גיבול הוא כנ"ל לאביי כו', וצריך לומר משום דיש סברא דבמידי דלאו בר גיבול הוא כלל לא מיחייב כמו שכתוב בביצה [דף לב ע"ב] גבי וקיטמא שרי, על כן אמר דלרבי חייב כדאמרינן גבי מורסן, ומה שכתב שם דשרי היינו לרבי יוסי ברבי יהודה דאינו חייב עד שיגבל וכו'

ענף ד – בתראי

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד – לש

(א) אבקות נמסות כקאקא /כקקאו/ שלפעמים שוקעות ונעשות גוש שכשבוחשין אותו נמס, האם מותר לבחשן כך בשבת.

תשובה: מסתבר שמותר כמו שימת צוקער /סוכר/ ועיקר ההיתר הוא כנתינת שלג למים וסיוע שלו בהעירוב אין לאסור.

(ב) אי' במשבצות זהב (סי' שכ"א ס"ק י"ב) דלש בדבש חייב, האם זהו דווקא כשלחלוחית הדבש מדבקת העיסה או אף כשאין בו לחלוחית אבל מ"מ יש בו כוח מדבק שנראה שבזה אין משום לישה.

תשובה: שאלה מוזרה היא דדבש ודאי מדברים שלשים בו עיין בפסחים דף ל"ו, דזהו כדרך דבש דהוא מדברים הלחים. ושאלה זו הוא שייך כשתמצא דבש שהוא דבר גוש שא"א ללוש בו שכמעט ליכא דבר כזה, אבל אם יזדמן דבש קרוש כזה שהוא דבר גוש ממש ולא שייך ללוש לא יהיה זה מלאכה דלישה אבל מ"מ אסור לעשות זה בקמח אלא בפרוסות.

(ג) איך לנהוג למעשה בנתינת משקים לקמח מצה ודייסה (סירימל) של תינוק ובחשיתם /ובחישתם/.

תשובה: הנה יש להקל בבלילה רכה שהוא דרבנן כהרוב החולקין על הט"ז בסי' שכ"א ס"ק י"א ומתירין בשינוי שאיכא בגמ' דנותנין תחלה המאכל תחלה ואח"כ המשקה אם לא ידוע לו, אבל הוא רק לצורך גדול כגון להאכיל לתינוק אבל בלא צורך גדול יש לאסור כהט"ז.

(ד) ישנם ג' שינוים הנאמרים בלישה: (א) על יד על יד (קנ"ו ע"א) הנאמר בקמח קלי, (ב) שתי וערב הנאמר במורסן, (ג) שינוי דנותן את הקמח ואח"כ נותן את החומץ. האם יש להתיר בשאר מילי דלאו קלי במעט מעט. וכן האם יש להתיר בחישת שתי וערב לערב קמח מצה או דייסא לקטנים.

וכן האם יש להתיר בשינוי דשתי וערב אף בכף.

תשובה: הנה השינוי דגיבול מורסן דהוא בשתי וערב הרי בגמ' דף קנ"ו מפורש שלא מתערב שפיר ודאי הוא שינוי היותר טוב כיון שלא נעשה הגיבול כראוי, וגם מה שהתירו שם לנער בכלי כדי שיתערב נמי מסתבר שאין הגיבול בטוב, שלכן כה"ג שבשינוי לא נעשה כראוי יהיה בכל הדברים שמתירין בשינוי מותר בשינוי כזה.

והנה רש"י פי' שם דרק פעם אחת מוליך שתי ופעם אחת ערב, אבל ברמב"ם פכ"א הל' ל"ד לא הוזכר פעם אחת משמע שמתירין אפילו הרבה פעמים,

ומצאתי בעה"ש[42] סימן שכ"ד שהביא שפליגי. וכן לשון הגמ' א"ר יהודה מנערו לכלי משמע רק פעם אחת, ואף לשון הש"ע ומנערו מכלי אל כלי כדי שיתערב נמי משמע כן, וכתב מכלי אל כלי משום דכן הוא המציאות דהרי עשה שתי וערב בכלי, אבל לשון הרמב"ם אם לא נתערב מנערו מכלי אל כלי עד שיתערב, משמע דיכול ליתן אפילו פעמים הרבה עד שיתערב, ולמעשה יש להקל להוליך שתי וערב אפילו איזה פעמים, דכן משמע גם בש"ע, דאוסר רק לסבב התרוד, **אבל לחריק מכלי אל כלי יש לחמיר שרק פעם אחת ולא יותר.**

אבל השינוי דגיבול מעט מעט שליכא חסרון בעצם הגיבול לכאורה לא היה לן להתיר בגיבול מורסן שלא הוזכר שינוי זה, אבל המג"א בסק"א בשם הרמב"ן מתיר גם שינוי דמעט מעט במורסן, וצריך לומר דסובר הרמב"ן דמה שנקט הגמ' במורסן שינוי דשתי וערב הוא משום דמעט מעט אינו עצה טובה במורסן לבהמות שצריך הרבה ויאריך הזמן הרבה כדתירץ בעה"ש. אך א"כ גם בשביל זה היה שייך לאסור כיון דמפשא במעשה כהא דביצה דף ל' דמפשא בהלוכא ע"ש וצ"ע, שלכן אין להתיר זה וכדאוסר זה במ"ב סק"ו ובבאור הלכה ד"ה מורסן שדחה דברי המ"א במה שהביא מרמב"ן שמותר דרק לאכילת אדם התירו במעט מעט כדכתב הק"נ ומפורש כן בחדושי הרמב"ן.

ושינוי דנתינת קמח ואח"כ המים משמע דגרוע מהשינוי דמעט מעט דהרי מעט מעט מותר בשתיתא עבה ומשמע גם כדרכו וברך מותר הרבה בשינוי דנותן השתיתא ואח"כ החומץ ולכן אין להתיר שינוי זה במקום שהוזכר שינוי אחר דהוא בקלי, אבל בעה"ש מצריך שינוי דנתינת קמח תחלה אף בעבה דמעט מעט, ולא ידוע מנא ליה. דבגמ' משמע שהוא הרבה צריך שינוי דקמח תחלה ובעבה אסור וכיון שמתירין גם בעבה כמו בקלי יש להתיר אף במים תחלה אבל טוב להחמיר.

ובשינוי דשתי וערב מותר אף בכף דהא במורסן הוא מוליך במקל דהוא כמו בכף ובשחלים ובחרדל מערב היטב אך לא יטרוף לכך אוסר הרמ"א (סכ"א סעי' ט"ז) בכף, ופשוט לע"ד דהוא מלשון רש"י דף ק"מ ד"ה ולא יטרוף, שכתב שדרך שטורפין ביצים בקערה בכף דרך טריפה שמכה בכח הרי שמפרש זה בכוונת לא יטרוף, שנמצא שזהו השינוי דלא יערב בכף שהוא דרך טריפה ואף שאפשר בכף רק לערב בקלות ולא בכח אסר הרמ"א לגמרי בכף שהוא דרך טריפה. ועיין בהגר"א על הא דבסעיף ט"ו בחרדל שאיתא הלשון לערבו בכך שהגיה שצריך לומר בכף וכתב וכן הוא ברש"י הרי פי' כדכתבתי דהוא משום דכף הוא דרך טריפה בכח וא"כ גם בשחלים ושום הוא כן. ולכן הוא דוקא כשזהו כל השינוי אבל כשאיכא שינוי אחר רשאי גם בכף.

ועיין במג"א ס"ק כ"ד על הרמ"א שכתב ואם נתן האוכל תחלה ואח"כ החומץ או היין ומערבו באצבעו שרי דהוי שינוי, ודוקא ברכה אבל בעבה לא מהני שינוי ולכן כתב רמ"א כמו בשתיתא וגם כתב באצבעו כלומר ולא בכף, נראה שכוונת המג"א בזה לתרץ מה שאף שעשה השינוי ליתן את האוכל ואח"כ החומץ ומ"מ הצריך שיהיה דוקא באצבע ולא בכף דהוא משום דגרע משתיתא דבשחלים ושום אינו שינוי כל כך בנתינת השחלים והשום תחלה ולכן מצריך גם השינוי דבאצבע ולא בכף.

(י) כ' החזו"א (נ"ח ע"ב) דאפשר בהתר שתי וערב הוא דווקא כשמוציא התרווד בין השתי לערב דאל"כ הרי יש כאן סיבוב ואפשר דחוזר באמצעיתו, כיצד יש לנהוג למעשה בזה.

תשובה: הנה ודאי לדינא אם יזהר רק פעם שתי ופעם ערב יהיה מותר אף בלא הוצאת התרווד, אבל החזון איש חושש שמא לא יזהר מלעשות סבוב, ובשביל זה כתב בלשון ואפשר. שלכן טוב להוציא את התרווד אבל אם אשה זהירה היא וכשיאמרו לה יש לסמוך עליה שלא תוציא את התרווד יש להקל, כדעת כתר"ה.

(יא) היכא דבעי שינוי בערבוב האם ערבוב בסכין, בידית הכף, בידית המזלג או ביד הוו שינוי כעין הא דקתא דסכינא גבי טחינה.

תשובה: פשוט שהוא שינוי.

(יב) האם מותר להכין תמחית תפוחי אדמה מאבקה נמסה (אינסטנט פאטייטא) או פודינג מאבקה נמסה (אינסטנט פודינג) ע"י שינוי דנתינת המים אח"כ ושינוי בערבוב.

תשובה: אבקה נמסה של תפוחי אדמה אסור בכל אופן, ואבקה נמסה של פודינג בבלילה רכה מותר בנותן את המים אח"כ ולערב בשינוי, ובלילה עבה אסור בכל אופן.

(יג) האם שייך לישה בדברים שאינם גדו"ק =גדולי קרקע= כגון הוספת שמן נמי וכדומה לביצים, כבד או דגים המרוסקים דק דק דאולי נימא דלא שייך בזה לישה כמו שלא שייך בהם טחינה, וגם דברים אלה לא עבדו רירי ואולי הוי רק כמדבק החלקים בדבק. וכן האם יש משום לישה בהוספת שמנת (סמעזענע) לגבינה רכה.

תשובה: בלש הרי משמע דלא אמרינן אין לישה אלא בגדולי קרקע דהרי עפר יש בו משום לישה כדאיתא בשבת דף י"ח וברש"י דף ע"ד בז' חטאות דאמר רבא בעבד חביתא כתב מגבל הטיט דהיינו לש. ואף שעל מש"כ דבטוחן הרגבים חייב משום טוחן וע"ז פליגי עליה בסימן שכ"א סעיף ט' דמותר לחתוך דק דק וכתב במג"א סק"י בחד טעם דאין טוחן אלא בגדולי קרקע, מ"מ בלש לא אשכחן דפליגי עליה דהא מפורש בגמ'. והחלוק פשוט דטוחן הוא ממלאכות הקרקע עיין בבאורי הגר"א שם ולישה לא נחשב ממלאכת הקרקע.

ובמים ודבש ושמן וחלב ודאי הוא לישה כדאיתא בפרק כל שעה (דף ל"ו) ועיקר לישה נאמר בהו בקמח שלא עבדי רירי, ולכן בכבד והערינג /ודג מלוח/ וכדומה שנרסקו דק דק צריך לעשות בשינוי.

ובנתינת שמנת וכדומה בקאטעד"ז טשיז /גבינת קוטג'/ או בגבינה שמנה (פאט טשיז) ליכא לישה ומותר.

(יד) במשב"ז /בא"א/ (סי' שכ"א ס"ק כ"ג) כ' שכשחל פסח בשבת ועושה החרוסת בשבת צריך לעשות דווקא בלילה רכה, האם יש להתיר ע"י שינוי דנתינת המשקה אח"כ ושתי וערב אף בבלילתה עבה.

תשובה: מהפמ"ג ראיה שאסור אף בשינוי מדהצריך לעשות רכה אף שמצותה בעבה שאף לתירוץ שער הציון ס"ק פ"ו הוה יותר ראוי לעשותה עבה, אבל הוא משום שאוסר לעשות אף בשינוי כדאיתא בגמ' דף קנ"ו בשתית.

שו"ת אור לציון חלק ב – הערות פרק לג

ג. ליתן מיונז על הסלט, כיון שהוא מדבק אותם יש לחוש משום מלאכת לש, ואעפ"י שמרן סתם כדעת הרמב"ם בפרק כ"א מהלכות שבת הלכה ל"ג, שבדבר שלא שייך בו גיבול אין חייב על גיבולו, ואסור רק מדרבנן אם מגבל הרבה אטו שמא יגבל בדבר ששייך בו גיבול, כמבואר בשו"ע בסימן שכ"א סעיף י"ד, וראה גם במג"א שם, מ"מ כיון שלדעת ספר התרומה ועוד ראשונים אסור מן התורה בכל אופן, ומרן הביא דבריהם שם בסעיף ט"ו בשם י"א, ולדבריהם לא מהני שינוי, **אין לחקל לכתחילה ולסמוך על דעת הרמב"ם, וכמו שנתבאר בארוכה במבוא הספר בענף א', שבכח"ג יש לחוש לכתחילה למחמירים**, ע"ש, ומכל מקום אם עושה שני שינויים שפיר דמי, וכמו שיתבאר להלן בבאורים לתשובה ה'. ואם הניח מיונז על הסלט לפני השבת ורוצה כעת לערב, יש להתיר לערב בשינוי, כגון שתי וערב, אם אין דרכו בכך, כמבואר בשו"ע בסימן שכ"א סעיף ט"ז, וברמ"א שם, וכן בשו"ע בסימן שכ"ד סעיף ג', וראה שם בבאה"ל ד"ה אין ע"ש.

ה. אין לערב בשבת דברים הנדבקים יחד, אא"כ משנה בסדר הנתינה ובאופן הבחישה, והיינו טעמא, שהרי לדעת הי"א שהובא בסימן שכ"א סעיף ט"ז יש בו איסור תורה, אף בדבר שאין שייך לגבלו, כגון שומין וכדומה, **ולכתחילה יש לחוש לדעה זו**, וכמו שנתבאר בבאורים לתשובה ג', אולם **היכא דעושה ע"י שינוי של סדר הנתינה, אף לדעה זו אינו אסור מן התורה, אלא מדרבנן, וכיון שחזר לדין דרבנן, יש לנו לפסוק כדעת הרמב"ם, כמו שפסתם מרן**, שאין איסור לגבל אלא כמות גדולה, אבל מעט שרי אף לכתחילה כשבוחשו בשינוי, כגון שתי וערב. וראה עוד מש"כ בבא"ח שנה שניה פרשת משפטים אות י"ח, ע"ש.

[42] כבר כתב כן הב"י שם וכ"כ הב"ח, ועי' גם בביאור הלכה שכ"ד ס"ג.

לש סימן ה

כמה ענינים בלישה

ענף א – אם ריבר"י בעי ג"כ נתינת מים.....קכז
אגלי טל לישה ביאורים ב ..... קכז
שפת אמת מסכת שבת דף יח עמוד א ..... קכח
שו"ת שבט הלוי חלק ג סימן נ ..... קכח

ענף ב – גיבול לרבי דמחייב בנתינת מים.....קכח
ביאור הלכה סימן שכא סעיף יד ..... קכח
ביאור הלכה סימן תקז..... קכט
משנה ברורה סימן שכד ס"ק י ..... קכט
רא"ש מסכת ביצה פרק ד סימן ט ..... קכט
ספר אור זרוע חלק ב - הלכות יום טוב סימן שסא..... קכט
תוספות מסכת ביצה דף לב עמוד ב ..... קכט
מהר"ם מלובלין מסכת ביצה דף לב עמוד ב..... קל
חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף קנה עמוד ב ..... קל
חידושי הריטב"א שבת דף קנה עמוד ב ..... קל
ספר התרומה הלכות שבת סימן ריט - רכ..... קלא
שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף יח עמוד א..... קלא
בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף יז עמוד ב ..... קלא
תרומת הדשן סימן נג..... קלא
אגלי טל לישה ביאורים ד ..... קלא
חזון איש סימן נ"ח ס"ק ה ..... קלב
שו"ת שבט הלוי חלק ג סימן נ ..... קלב

ענף א – אם ריבר"י בעי ג"כ נתינת מים

אגלי טל לישה ביאורים ב

[ב] ויראה לי שאם הי' נתונים כו'. יש לעיין לר' יוסי בר' יהודה אם חייב על גיבול לבד, ואפי' אחד נתן מים ואחד גיבל המגבל חייב, וכן אם נתן מים מע"ש וגיבל בשבת חייב, **או דילמא דחחיוב הוא על נתינת מים וחגיבול יחד**[ב]. והנה מלשון ר' יוסי בר' יהודה דאמר אינו חייב עד שיגבל [ולא אמר אינו חייב אלא המגבל] משמע עד שהנותן מים יגבל. אלא שהרמב"ם מספק עלינו שכתב [פ"ח הט"ז] המגבל את העפר הרי זה תולדת לש. מבואר שבגיבול לבד חייב. אך אין זה ראי' שהרי במכילתין קנ"ה: איתא ת"ר אין גובלין את הקלי ויש אומרים גובלין. מאן יש אומרים אמר רב חסדא ר' יוסי בר' יהודה הוא והני מילי הוא דמשני. היכי משני א"ר חסדא על יד על יד. פירש"י ר"י בר"י הוא. דאי רבי מנתינת מים נתחייב. ומאי קושיא והא ברייתא לא תני היתר רק בגיבול ולא בנתינת מים ואימא שכבר נתן המים מע"ש וע"כ לרבי נמי מותר לגבל. וע"כ כי נתינת מים עם העירוב שניהם יחד קורא גיבול. ובחי' הרמב"ן שם וז"ל ר"י בר"י הוא. אבל לרבי דס"ל נתינת מים זהו גיבולו לא שריא כלל דהא אי אפשר לשנויי שכל נתינת מים אחת היא ואין גובלין דקתני רישא אף נתינת מים בכלל. וא"כ המגבל דאמר הרמב"ם היינו נמי נתינת מים וגיבול. והא דלא תני אלא המגבל והי' נמי במשמע נתינת המים והגיבול. דאם כן בודאי הי' משמע מדקאמר שהנותן מים אינו חייב אלא המגבל. שהמגבל אינו נותן מים. ע"כ תני עד שיגבל שאינו נותן מים לבד אלא שיגבל ג"כ:

ויש להביא ראי' דאינו חייב רק על שניהם יחד. מהא דסיומא דברייתא הנ"ל ושוין שבוחשין את השתית בשבת ומוקי לה ברכה והוא דמשני שבחול נותן את החומץ תחילה ובשבת נותן את השתית תחילה. והרי"ף פסק כר"י בר"י והביא הא דושוין. ופי' הרמב"ן דאף דקיי"ל כר"י בר"י ואפילו בעבה מותר הביא ההיתר דברכה על ידי שינוי דהיפוך להתיר אפילו במרובה. וכן כתב בטור ושלחן ערוך סימן שכ"א [סעי' י"ד]. וקשה למה דקיימא לן כרבי יוסי ברבי יהודה מה מועיל השינוי דהיפוך בנתינת המים הא על העירוב לחוד חייב[*]. אלא ודאי שאינו חייב לר"י בר"י על העירוב לבד.

וכן משמע מדברי האו"ז בדיני חרדל הובא בדברינו לקמן סק"ל אות א' והוכחנו שם אות י"ח מדבריו דס"ל דאם נתן המשקה מע"ש, מותר לערב בשבת בלי שום שינוי עי"ש, אף דהא"ז פסק להדיא כר"י בר"י, וע"כ דלר"י בר"י אינו חייב אלא כשעושה שניהם בשבת.

וכן משמע בש"ע הרב מלאדי ז"ל [סעי' ט"ז] שכתב וז"ל הלש הוא מאבות מלאכות ואינו חייב בנתינת המים לתוך הקמח "בלבד" אלא עד שיגבל. משמע דבנתינת המים בלבד אינו חייב הא אם מגבל ג"כ חייב גם אנתינת המים דאל"ה הו"ל ואין חיוב בנתינת המים אלא בהגיבול.

ואף שבתה"ד [סי' נ"ג] איתא שבמיני טיבול אפי' נותן המשקה בשינוי דהיפוך לר"י בר"י צריך לעשות שינוי בעירוב ג"כ. משמע לכאורה דלר"י בר"י חייב על העירוב לבד. אלא דא"א לומר כן דבשתית מוכח להדיא להיפוך. וצ"ל דתה"ד ס"ל דצריך לעשות שינוי בכל המלאכה. ועמ"ש לקמן סק"ל אות י"ד בדעת התה"ד שלא יקשה עליו משתית. ואין ראי' ממנו לנ"ד:

ולכאורה יש ראי' דלר' יוסי ב"ר יהודה יש חיוב בעירוב לבד מדברי האו"ז פ"ד דביצה בהא דקיטמא שרי [לב ב] שפירש"י לגבלו ולטוח בו דלאו בר גיבול הוא. שכתב האו"ז דיש לפרש שנתן המים מאתמול. ומשום דלאו בר גיבול הוא ונתינת מים זהו גיבולו הרי נתגבל מעיו"ט. משמע אבל במידי דבר גיבול הוא חייב על העירוב לבד אף שנתן המים מאתמול. וי"ל משום דהאו"ז לשיטת רש"י קאי ורש"י ס"ל ריש שבת [ג ב] עקר בערב שבת והניח בשבת אסור מדרבנן כמו זה עוקר וזה מניח. וה"נ במידי דבר גיבול הי' עכ"פ מדרבנן אסור. ולדעת האו"ז הנ"ל בחרדל י"ל דלצורך סעודה סמוך לסעודה הקילו בזה כמו שהקילו ע"י שינוי אף דבעלמא אסור מדרבנן. או י"ל דס"ל התחיל מע"ש וגמר בשבת קיל משנים שעשאו. ואף אם הי' אחד גוי דמפורש בתוס' ומרדכי שאסור. משום דמעשה גוי בשבת חשוב מעשה עבירה דלא חשוב נר ששבת לענין הבדלה עי"ש. ועי' לקמן סוף סק"ד:

ב ועיין להלן ס"ק ח' נפק"מ לענין שיעור לש.

*) ואין לומר דבחישה אינו גיבול כלל ושינוי דהיפוך צריך להתיר הנתינת מים שלא יהיה בו איסור דרבנן. ליתא שהרי נותנין למורסן בלי שום שינוי וכן גובלין את הקלי דהיינו שתית עבה אף שאינו עושה שום שינוי בנתינת המים:

ובטעם הדברים דאינו חייב רק על שניהם יחד. אף **שלכאורה יש לומר כיון שלא חשוב גיבול בנתינת חמים מה איכפת לן בנתינת חמים אם חי' בערב שבת**. ואף את"ל דחשוב בנתינת המים קצת גיבול מ"מ לא גרע מנתבשל פחות מכמאכל ב"ד וגמר לכמאכל ב"ד דחייב. וכמו מגיס דחייב. אך לפמ"ש לקמן סק"ט דנתינת המים עושה הרכבת מים והקמח. וגיבול הוא להחשב גוף אחד א"כ י"ל שדומה לעקירה והנחה דאינו חייב רק על שניהם:

ורציתי לומר דדוקא בהנך דלאו בני גיבול גמור הוא דיש קצת חיוב בנתינת מים לבד להי"א שבסעי' ג'. ועכשיו שהוא בר גיבול קצת יש התחלת מלאכה בנתינת המים. וע"כ בשתית שאינו בר גיבול גמור אין חיוב בגיבול לבד בלא נתינת מים. אך לא נ"ל שאם תאמר נתינת מים והעירוב ענין אחד הם אף אם נתינת המים היא התחלת מלאכה ראוי שיתחייב בגיבול כמו בנתבשל פחות מכמאכל ב"ד וגמרו. וע"כ ששני ענינים הם. וא"כ שפיר י"ל שגם בקמח אינו חייב רק על שניהם יחד כלשון התנא עד שיגבל כנ"ל:

ונ"ל **עוד לפי"ז שאם נתן חמים שלא ע"מ לגבל ונמלך וגיבל דפטור** דומה לפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך והוציאם דפטור דלא הוי מלאכת מחשבת [שבת ה ב]. ה"נ בזה:

שפת אמת מסכת שבת דף יח עמוד א

בגמ' מאן תנא דנתינת מים לדיו זו היא שרייתן כו' רבי היא דתניא כו', קצת קשה די"ל דריב"י לא פליג אלא אם אחר נותן את הקמח, שאינו עושה מעשה כלל במים, משו"ה אינו חייב עד שיגבל, **אבל חיכא שעושה הכל שנותן מים ואח"כ נותן הקמח שפיר חייב**, וא"כ גם במשנתינו ששורה מים ודיו ביחד, והוא עושה הכל גם ריב"י מודה.

עוד יש לדקדק הרי פלוגתא דב"ש וב"ה קדים טפי לריב"י, ואטו יחלוק ריב"י עליהם, מיהו הא י"ל דב"ש וב"ה פליגי בכל מידי דנגמר בשבת, אלא דתנא דמתני' נקט שריית מים בדיו והאי תנא רבי הוא ולא ריב"י ובאמת בשריית דיו גם חיובא דצביעה איכא [כמ"ש הה"מ (פ"ט מה"ש ה' י"ד) בדעת הרמב"ם ועי' מ"ש הלח"מ ספ"ח מה"ש], אך י"ל דהצביעה נגמרת מיד מבעו"י אבל תיקון הדיו צריך שהות זמן ונמשך עד השבת.

וצ"ע לריב"י אם השלישי גיבלו אי חייב, **די"ל דוקא הנותן מים ומגבל חייב לריב"י אבל אחר נתינת מים נחי דבלא גיבול פטור מ"מ כבר נעשה עיקר המלאכה וחמגבל אח"כ אינו חייב**, והנה לאביי ודאי נראה כן כיון דמחלק בין מידי דבר גיבול, משמע דס"ל דבנתינת מים גרידא הוי לש, אלא דבמידי דבר גיבול פטור בלי גיבול דהוי כמו עושה המלאכה שלא כדרך, אבל **עיקר חלישה בנתינת מים, א"כ חמגבלו אח"כ פטור**, [אבל י"ל דהמגבל עכ"פ חייב משום מכה בפטיש למ"ש הפוס' דבאוכלין נמי איכא משום מב"פ]:

שו"ת שבט הלוי חלק ג סימן נ

ה) הנה מריש הוי פשיטא לי דהא דאמר ר' יוסי בר"י אינו חייב עד שיגבל, היינו אפילו לא נתן את המים אלא אחר נתנו או נתנו לפני שבת מ"מ על גיבולו לבד חייב דזה לדידי' עיקר מלאכת לישה, אלא דראיתי בספר אגלי טל על מלאכת לישה ס"ק ב' אסיק להיפך דלר"י בר"י דוקא בעושה שניהם יחד מחייב, וכה ראיתי בס' שפת אמת שבת י"ח מסתפק בדבר וכ' די"ל דוקא הנותן מים ומגבל חייב לריב"י אבל אחר נתינת מים נהי דבלא גיבול פטור מ"מ כבר נעשה עיקר המלאכה, וכ' דלאביי דמחלק בין דבר שהוא בר גיבול לדבר דלאו בר גיבול דאז חייב מנתינת מים משמע דס"ל דנתינת מים גרידא הוי לש אלא דבבר גיבול אי לא גיבלו פטור דהו"ל כעושה שלא כדרך, אבל עיקר הלישה בנתינת מים א"כ המגבלו אח"כ פטור.

ואי לאו דאמרו כן רבותינו הגדולים הנ"ל זכותם יגן לעד, לבבי לא כן ידמה, דמש"כ השפ"א מהא דאביי אינו ראי' דהיא הנותנת דדבר דלאו בר גיבול כדיו וכו' על התערובת חל מלאכת הלישה וזה נעשה וע"ז מחשבתו, משא"כ בלישת קמח דעיקר הכוונה על הגוש של העיסה בנתינת מים לא קעביד כלום עדיין ממלאכת לישה המבוקשת, וכן מש"כ בא"ט שם ליסוד דנתינת מים עושה הרכבת מים וקמח והגיבול הוא להחשב גוף אחד א"כ י"ל שדומה לעקירה והנחה דאינו חייב רק על שניהם, והרחיק ללכת בסברא זו עד שכ' שאם נתן מים שלא ע"מ לגבל ונמשך וגיבל דפטור דומה לפנה חפצים מזוית לזוית ונמלך והוציאם דפטור דלא הוי מלאכת מחשבת.

ודבריו ז"ל צ"ע טובא דאף לדבריו דנתינת מים פעולה בפ"ע דהרכבת מים וקמח והגיבול פעולה בפ"ע אין שום הכרח לחידוש זה דיחשב כמו הנחה בלי עקירה והרבה יותר דומה לנתבשל פחות משיעור בישולו וגמר בישולו דחייב דעיקר מלאכת הגיבול עדיין לא נעשה, ומש"כ גם השפ"א דאם נתן מים כבר נעשית עיקר הלישה, גם לריב"י אינו נראה, וגם מצאתי בחי' המאירי שבת י"ז ע"ב במשנתינו דאין שורין שכ' במש"כ דמשנתינו סוברת דשרייתו זו גבולו (והיינו כרבי) ואלו שרה בשבת אעפ"י שלא גבל ר"ל הגסה בכך חייב חטאת ואם נשרה שיעור שרייתו מבעו"י מותר אף לב"ש אף על פי שלא גבל ואם גבלו אחר שרייתו בשבת אינו חייב חטאת שכבר נעשה הכל, ע"כ, הרי מבואר דדוקא לרבי דשרייתו זה גיבולו בגבלו בשבת אחרי שרייתו מבעו"י אינו חייב חטאת משום דכבר נעשה הכל וזה לרבי הא לריב"י דלא נעשה הכל בשרייתו חייב חטאת על גיבולו בשבת אעפ"י שנשרה מבעו"י ולא קעביד בשבת רק הגיבול וזה כדברינו.

ודע דמדברי המאירי מוכח דעכ"פ לרבי אינו מתחייב בגיבול אחרי שבלישה כבר נעשית הכל, וזה דלא כמש"כ בביאור הלכה סי' שכ"א להוכיא מירושלמי דמחייב אפי' בעריכה וקטוף מכ"ש בגיבול אחרי שרייה גם לרבי, ועיין בא"ט ס"ק ג' מש"כ בזה, ועכ"פ אליבא דריב"י פשיטא דחייב.

[וי"ל דאין מדברי המאירי הוכחה גמורה דלא ליתחייב לרבי בגיבול אחרי שרייה, דאולי רק בשריית דיו כתב כן דהתם ודאי כבר נעשית עיקר התיקון דלא חסר רק הגסה בעלמא כמש"כ המאירי, אבל במקום דחסר גיבול ממש יתכן דמודה המאירי דחייב גם לרבי וצ"ע].

ענף ב – גיבול לרבי דמחייב בנתינת מים

ביאור הלכה סימן שכא סעיף יד

* **אין מגבלין וכו'** - עיין מה שכ' במ"ב דדעת בעה"ת לפסוק כרבי דתיכף משנתן בו מים חייב, וזו היא דעת הי"א הנזכר פה בסט"ז ובסימן שכ"ד ס"ג.

ודע דנ"ל ברור דאפילו לדעת בעה"ת הזה דנתינת מים נקרא גיבול ונתן בו מים מע"ש, **מ"מ אם גבל אח"כ בשבת חייב**[1] **ולא אמרינן דזה מקרי לישה אחר לישה**[2], וראיה מדאיתא בירושלמי פרק כלל גדול [הובא ברוקח ואו"ז] הלש והעורך והמקטף חייב משום לש, והנה מלאכת העריכה היא אחר לישה אלמא דאף שכבר נילוש העיסה, מ"מ יש בזה עוד משום לישה, והיינו משום דע"י העריכה מתיפה הלישה יותר, וכ"ש בזה דמעיקרא בחול לא היה אלא נתינת מים לבד אף דס"ל דזהו גיבולו, מ"מ אם מגבל אח"כ עושה לישה גמורה בשבת וחייב.

ואין להקשות ע"ז מהא דכתב הרא"ש בפ"ד דביצה סימן טי"ת על מה שאמר שם וקיטמא שרי, דמיירי שנתן בו מים מעיו"ט ונתינתו זהו גיבולו וכבר נתגבל מעיו"ט, ור"ל דלכן מותר ללוש אח"כ הקיטמא ולטוח על התנור, אלמא דלרבי[3] משנתן מים תו אין חייב משום לישה אפילו לש אח"כ, זה אינו **דשם דאיירי באפר**[4] **שחוא דבר שאינו בר גיבול בעצם**, אלא דחשבינן לרבי נתינת מים כמו לישה, ע"כ ליכא למיחייביה תו עוד משום לש כשמערב האפר בהמים, אחרי דעצם לישה גם עתה אין כאן, והעירוב שמערב עתה האפר בהמים הלא לרבי נחשב עירוב מעת תחלת נתינת המים, משא"כ בענייננו דעושה אח"כ לישה

---

[1] זה לא מיבעיא ליה דאיסורא איכא על הגיבול, שכן מפורש בספר התרומות עצמו שם, והובא בשו"ע שכ"ד ס"ג בשם י"א, דמורסן שנתן מים מער"ש ובא לגבלו בשבת בעי' שינוי דשו"ע והוא לרבי, אבל מספקפ"ל אם הוי מה"ת, וזה מבואר בשער הציון שם ס"ק ט'.

[2] במאירי במשנה דף י"ז ע"ב מפורש דפטור, ועי' שבט הלוי ח"ג סימן נ.

[3] כגי' ברא"ש דמעמיד תירוצו זה לרבי, וכן נקוט בביה"ל תק"ז ד"ה ומותר, אבל הב"ח והיש"ש גורסים ברא"ש לריבר"י, [ובפשטות ביאור גרסתם דלרבי באמת אם נתן מים בער"ש שרי אף בטיט], ובדרכי ברוך הארכנו לבאר הענין, ועי' גם בהערות על הרא"ש.

[4] באמת אין זו אוקימתא, אלא שכן מבואר שם, שאחר שאמרו דאסור לגבל עפר, אמרו דקטמא שרי, ור"ל אבל עפר אסור כדמעיקרא, בפרט לרי"ף ורש"י שפירשו טעם עפר משום דלא בר גיבול, ש"מ עפר דבר גיבול אסור, וכיון דמפרש הרא"ש דמיירי באופן שנתן מים מער"ש, ש"מ שבעפר אף כה"ג אסור, וכן מבואר בביאור הלכה סי' תק"ז דכן מוכח ברא"ש דבעפר אסור, וכאן לא הזכיר מזה וצ"ע.

גמורה בודאי חייב אח"כ משום לש אף לרבי, ובע"כ צריך לחלק כן דלא תקשה על הרא"ש מירושלמי דעורך ומקטף הנ"ל[5]:

ביאור הלכה סימן תקז

* **אבל לגבל טיט ביום טוב אסור** - עיין בראי"ש דמוכח מיניה דאפילו כבר נתן עליו מים מבע"י אפ"ה אסור ביום טוב לגבלו[6]. ועיין לעיל בסימן שכ"א בבה"ל ד"ה אין מגבלין שהוכחנו דבין לרבי ובין לר"י בר' יהודה יש בזה משום לישה:

* **ומותר לגבל אפר** - עיין בראי"ש דרצה לומר דהאי התירא דגיבול אפר אתיא רק אליבא דרבי [**ואליבא דר"י בר' יהודה אסור בכל גווני**], ומיירי שנתן עליו כבר מים מבע"י דנתינתו זהו גיבולו ולהכי שרי[7], אבל מדסתם המחבר משמע דס"ל כיתר הפוסקים דשרי בכל גווני כ"כ העו"ש ופשוט:

משנה ברורה סימן שכד ס"ק י

(י) יש אוסרים וכו' – הוא דעת בעל התרומות וסייעתו דפוסקין כרבי דס"ל דבנתינת מים לחוד חייב משום גבול [ח] בקמח ובמורסן ובאפר ובכל דבר וע"כ צריך שיתן עליו המים מבעוד יום [ט] **ואפ"ה אסור לגבל למחר לחדיא אם לא בחולכת שתי וערב וכנ"ל**:

שער הציון - [ח] דף י"ח וקנ"ה, עיין שם:

[ט] **וחוא אסור דאורייתא** אפילו לשיטה זו, וכמו שבארתי לעיל בסימן שכ"א בביאור הלכה, עיין שם:

רא"ש מסכת ביצה פרק ד סימן ט[8]

... ואליבא דר'[9] אפשר לפרש דמיירי **שנתן בו מים מערב יום טוב ונתינתו זהו גיבולו**, וכבר נתגבל מערב יום טוב.

ספר אור זרוע חלק ב – הלכות יום טוב סימן שמא[10]

... ואפר דשרי רבא לגבלו שמא דוקא **כגון שנתן בו מים מאתמול** כדמשמע נמי התם דאפר לאו בר גיבול הוא ונתינת מים זהו גיבולו[11], מיהו רבא סתמא קאמר משמע דשרי בין בנתינת מים בין לגבל, וטוב להחמיר והמחמיר תע"ב:

תוספות מסכת ביצה דף לב עמוד ב

וקטמא שרי - פרש"י לגבלו ולטוח בו דלאו בר גבול הוא, ותימה דאמרינן בשבת (דף יח.) **דאפילו בנתינת מים על האפר[12] בעלמא** הוא חייב משום מגבל, **דקאמר התם אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב[13]**, וי"ל דהכא ר"ל קטמא שרי, כלומר וקטמא שרי לסתום הסדקים של תנור שלא יוציא

---

[5] לשונו מורה דהוא דוחק, ורק הירולשמי דחקו, וכאמור צ"ע דהיה לו לומר דאדרבה מהרא"ש ראיה, דמוכח ברא"ש דדבריו באפר אבל עפר אסור, וכנ"ל, וצ"ע.

[6] דמפרש קטמא שרי, באופן זה, והרי דדוקא קיטמא שרי ולא בעפר.

[7] דלריבר"י דחיובו על הגיבול לא מהני מה שנתן מים בער"ש, ולפי"ז צ"ל דקאי כרב יוסף דגם בלאו גיבול החיוב על הגיבול, ולא כאביי דבלאו בר גיבול חייב על נתינת מים, וצ"ע מהביאור הלכה סי' שכ"א ס"ד שכתב דהרא"ש בכאן פוסק כאביי, [במה שהק' על הרי"ף], ועדיין צ"ב דמ"ש רבי מריבר"י ואכ"מ, והאג"ט פי' בהיפך דלריבר"י אף עפר שרי ע"ש ואכמ"ל.

[8] נדפס בשלמות בליקוט ללש סימן א' ענף ב'.

[9] כך הוא גם בדפוסים הישנים, ובפשטות הכוונה לרבי, ובא לאפוקי מריבר"י, כלומר דריבר"י אסר, וכן פירש ביאור הלכה סי' תק"ז ד"ה ומותר, ולפי"ז הוא תי' דחוק דהרי אינו להלכה לדעת הרי"ף ורא"ש והרבה ראשונים שפסקו כריבר"י, ועי' קרב"נ שנתקשה בזה, והנה צ"ל דקאי כרב יוסף, דס"ל דלריבר"י אף לאו בר גיבול אין חייב עד שיגבל, דאילו לאביי אפר דלאו בר גיבול שווה ריבר"י לרבי דמחייב בנתינת מים לחוד, וא"כ גם אליבא דידיה אם נתנן המים בער"ש שרי לגבל בשבת כמו לרבי.

ולפי"ז אולי מוכח קצת דהלכה כרב יוסף לדעת הרא"ש, דלא כדעת הביאור הלכה, דאל"כ למה לא כתב דגם אליבא דריבר"י יש ליישב אליבא דאביי, מיהו בלא"ה תימה למה לא כתב כן, אף אם לא ס"ל להלכה כאביי, מ"מ גם מה שתי' אליבא דרבי קשה כעי"ז, והא קי"ל כרבר"י וכנ"ל, אלא דהאמת קאמר דלאביא דרבי י"ל, א"כ הכא נמי הוי ליה למימר דאליבא דאביי לריבר"י אף אם לא פסק כן, ומ"מ אם כך הלכה כאביי יותר פלא שיתרץ לרבי דלא קי"ל כוותיה, ולא כרביר"י ואליבא דאביי דקי"ל כוותיה.

ועוד אפשר לפרש דר"ל אליבא דרש"י [או דהרי"ף לגי' הקרב"נ לעיל], דהיינו שכיון שתיכף יבא פי' אחר לגמרי בקטמא שרי, מקדים דאפ' ליישב פירש הראשון, וכ"פ הקרב"נ. ולפי"ז י"ל דאדרבה כונתו כנ"ל, דאתי גם כריבר"י אליבא דאביי דחיובו בנתינת מים, וכ"פ הקרב"נ שם.

ובהגהות הב"ח וכן בהעתקת הישש"ש ביצה ד' דין י"ד גרס ואליבא דרבי יוסי, וצ"ע לפרש גרסתם למה רק לריבר"י י"ל כן, ועי' בקרב"נ שהשיג על הישש"ש.

[10] נדפס בשלמות בליקוט ללש סימן א' ענף ז'.

[11] וכן תי' הרא"ש [תלמיד תלמידו] אלא שנוסף שם לשון 'ואליבא ר" והארכנו במקו"א בביאורו, וע"ש מה שעולה בזה בדין גיבול אחר נתינת מים בעפר ובאפר, ואכמ"ל שוב.

[12] צ"ל האפר, הגהות הב"ח, [ועי' בהערה לקמן].

[13] הנה אפשר לפרש הקושיא הזו שהקשוה כל הראשונים בד' פנים, א' מעולם לא אמרו דלאו בר גיבול, קיל לגבי גיבולו, ולא נזכר סברא זו לחלק בין לאו בר גיבול לבר גיבול, אלא לצד חומרא, דאפ' נתינת מים חייב, וזה דעת אביי, וגם לרב יוסף החולק, אינו חולק אלא דלית ליה חומרא זו, אבל להקל בגיבול לא שמענו, וזה נראה עיקר בכוונת תמיהת רוב הראשונים, [אך לא בכולם], וכן פי' החזו"א סי' נ"ו וסי' נ"ח.

ב' דהלכה כאביי דאמר דבלאו בר גיבול חייב טפי ואף בנתינת מים, וכלומר דגם אם יתכן סברא לקולא בגיבול דלאו בר גיבול, ואולי שכן דעת רב יוסף שאין חייב לא בנתינה ולא בגיבול, מכל מקום אביי ודאי חולק, וסובר דאדרבה חמיר טפי לאסור בנתינה, והכא קי"ל, וכך נראה בהרבה פוסקים שהבינו בפירוש קו' הראשונים, [וזה צ"ע דבפשוטו קו' כנ"ל, וכה"ק החזו"א].

ג' דממ"נ אביי ודאי ס"ל דלאו בר גיבול חייב ואפי' בנתינה אף לריבר"י, ואילו רב יוסף דס"ל דאין חייב בנתינה לריבר"י, הרי תני בהדיא בברייתא גבי אפר דלריבר"י אין חייב עד שיגבל הא קמן דבגיבול מיהא חייב, [דמש"כ המ"מ דר"ל עד שיגבל בראוי לגיבול דוחק גדול], וזו קו' הרא"ש הראשונה בביצה. [סיום הקו' יל"פ בב"א, א' היכא שנתן מים וגם גיבל ממ"נ חייב, לאביי תיכף בנתינה ולרב יוסף עכ"פ בגיבול, ב' גיבול לחודיה ממ"נ אסור, דאביי רק החמיר דאפי' בנתינה חייב כ"ש בגיבול, ויש לישה אחר לישה בענין זה, ורב יוסף נמי הא מודה בגיבול מיהא דחייב].

ד' דהלכה כרבי לגבי ריבר"י כשיטת בעלי התוספות [ספר התרומה, יראים, סמ"ג וסמ"ק], א"כ להלכה בלא"ה אין כאן בית נידון דחייב על הנתינה בין בבר גיבול בין בלאו בר גיבול, שאין זה נפ"מ אליבא דרבי דהנתינה כבר אסורה, יצויין שלא ראיתי מי שיתמה בנוסח זה [זולת התוס' דלפנינו שאולי כוונתם כן עי' להלן].

אבל לכאורה לשון התוס' משמע כן כפי' הד', שהרי פירשו מקורם דאפילו בנתינת מים על העפר בעלמא הוא חייב, "דקאמר התם אחד נותן את האפר ואחד נותן את המים האחרון חייב", ולשון זה הוא לשון רבי לפי גירסת רב יוסף בברייתא, הרי שקושיתם מרבי, ולכאורה היינו דהלכה כרבי, וא"כ קושיתם היא כצד הד'.

אך י"ל, חדא דאם זאת כל הקושיא היה להם להוכיח שהלכה כרבי, ולא לסתום, דאטו מאן דפסיק הלכה כריבר"י משתקינן ליה, ועוד אם כן אין קושיתם דוקא מברייתא דאפר, אלא מברייתא דקמח דקי"ל כרבי שחייב בנתינה, ושוב אין לדון לחלק בלאו בר גיבול, ואע"פ דטפי עדיף להביא מאפר דמיירינן ביה, אבל הא במחלוקת שנויה, ועיקר חוזק הקו' משום דהלכה כרבי, ולרבי לעולם חייב בנתינה הלכך טפי עדיף להביא מקמח ועכ"פ מעפר [דלאו בר אכילה], מיהו אי משום הא באמת יש לגרוס בתוס' עפר, דבלא"ה בתחלת דבריהם איתא עפר אלא שהב"ח הוצרך להגיה אפר, ואם צדקנו דעדיף עפר, אדרבה נגיה בסיפא.

והנה עוד צ"ע דהנה באו"ז וברא"ש תירצו דמיירי הכא שנתן המים בערב יו"ט ולמחר מגבל, [ומהר"ם מפרש כן בתי' התוס', ואינו מתאים לגי' לפנינו], ולכאורה הוא תי' פשוט עד כמה שהוא מתרץ, וא"כ מעתה אם כל קו' תוס' בנויה על זה שכבר הנתינה אסורה כרבי, הרי שוברו בצדו דמיירי שנתן המים מעיו"ט, ולמחרת מגבל, ולמה לא תי' תוס' כן, [ואף שכן פי' מהר"ם הוא דוחק בלשון תוס' דידן], [וכן קשה לנוסח הב' שהקו' משום שהלכה כאביי], וי"ל דלרבי אפי' בנתינת מים חייב, וה"ה גיבול שאחר נתינה, דיש לישה אחר לישה בענין זה, כמש"כ הביאור הלכה שכ"א סי"ד ד"ה אין גובלין, ומכאן יהא ראיה לזה, [ומתי' הרא"ש והאו"ז הנ"ל, ראיה בהיפך, דשרי, אך הביאור הלכה כבר השיב דזה באפר אבל בעפר חייב].

ואולי לעולם קושיתם היא כעין נוסח הג' היא קו' הרא"ש בביצה, וקיצרו וכוונתם דהרי בברייתא קתני בהדיא גבי אפר דחייב בנתינה לת"ק, וקיצרו וכוונתם דגם אם תדחה דאין הלכה כרבי דרישא, ובנתינה באמת פטור, מ"מ גם ריבר"י לא קאמר אלא דפטור עד שיגבל הא גיבל חייב, ואם תדחה עוד דהלכה כאביי כ"ש דחייב כבר בנתינה לכולי עלמא, וצ"ע. וגם יתכן דיש איזה חסר או יתר או קיצור בלשון התוס' בקושיתם.

האור כמו שהוא יבש בלא נתינת מים עליו, ועוד יש לומר דה"פ וקטמא שרי כגון שגבלו מערב יום טוב ושרי[14] בלא [גיבול][15].

מהר"ם מלובלין מסכת ביצה דף לב עמוד ב

בתוס' ד"ה וקטמא שרי עד קטמא שרי לסתום הסדקים וכו' ר"ל דוקא קטמא, אבל **עפר אסור משום גזירה שמא ימרח** ועיין באשר"י:

בא"ד ועוד י"ל דה"פ וקטמא שרי כגון שגבלו מעי"ט וכו' וי"ל א"כ אפי' טיט גמור נמי, וי"ל דר"ל הא דקאמר וקטמא שרי היינו כגון שנתן עליו מים מערב י"ט[16], ונתינת מים זהו גיבולו והוי כאלו נתגבל מעי"ט, מה שאין כן בטיט, ותירוץ זה אתיא כר' יוסי דס"ל במסכת שבת דנתינת מים על אפר זהו גיבולו, ותירוץ הראשון של תוס' אתיא כר' יהודה[17] דפליג עליו, ועיין באשר"י:

חידושי הרמב"ן[18] מסכת שבת דף קנה עמוד ב[19]

... ומה שאמרו מהו לגבל וא"ל אסור, מהו לפרק וא"ל מותר, היינו גיבול לשוורים[20], שגיבול כל צרכו אסור, ולפרק מותר שהוא גיבול כלאחר יד[21], וזהו דעת הרב אלפסי ז"ל שכתבה בהלכות להא דזעירי[22].

אבל לפי הנראה לא שאלו בגיבול כל צרכו בלבד[23], מכיון שחזרו ושאלו מהו לפרק, שנראה ודאי שלא התירו שום גיבול בכלי עצמו, אלא לפרק בלבד שהוא ניעור מכלי אל כלי, **שלא נראה כמכוין מלאכתו לגיבול**[24], **ולדבריו**[25] **שמא בכל גיבול חוא אסור, אף בשל אדם**[26], אלא שאם נפרש כן[27], **נאמר שאין חלכה כדבריו** שלא נבטל הסוגיא מלפניו, **דאיתו כרבי סבירא ליח**[28], וכבר פסקו הלכה כר' יוסי ב"ר יהודה.

חידושי הריטב"א שבת דף קנה עמוד ב[29]

... והיינו דאמרי' **מאן י"א ר' יוסי בר' יהודה היא**, דאמר דאף בקמח ליכא איסור תורה אלא בגיבול, ולהכי שרי[30] נתינת מים במידי דלאו בר גבול, ושרי גבול ע"י שינוי, דאלו לרבי הא אסר בנתינת מים לחוד גזירה אטו נתינת מים בקמח, **ובנתינת מים לא שייך שינוי**, דכל מידי דיהיב מיא חדא אורחא הוא[31], וכיון דאסר נתינת מים גרידא כ"ש דאסר גיבול ואפי' בשינוי[32], הילכך ע"כ הא דשרי גיבול ר' יוסי בר יהודה היא...

---

[14] גי' הב"ח "שגבלו מערב יו"ט ושריק בלא גיבול", גי' מהרש"ל כלפיננו "שגבלו מערב יום טוב ושרי בלא [גיבול]", וכן הוא בדפוס ווינציאה רפ"א, וגי' ס"א שמובא בגליון "שגבלו מערב יום טוב ושרי בלא צייריה".

[15] בפשטות מיירי שגיבל לגמרי בעיו"ט, לכל הגרסאות דלעיל, וא"כ צ"ב מאי רבותא, וגם צ"ע אם מחלקים לפירוש זה בין אפר לעפר כפי ריהטא דסוגיא, אבל עי' מהר"ם דמיירי שלא גבלו מעיו"ט רק נתן מים, ושיש חילוק בין עפר לאפר, והוא כתי' הרא"ש, ועי' בטור תק"ז שהביא בשם ר"י שנתן מים ולא גיבל ע"ש, וכנראה ר"ל תי' התוס' שסתם תוס' ר"י, וא"כ נראה כמהר"ם, אך אפ' דדבריו ע"פ תוס' אחר מלפנינו, ובאמת באור זרוע תלמידו של ר"י תי' כן בסתמא וגם הרא"ש אביו תי' אלא שכתב ע"ז, ואליבא דר' ובמקומו יתבאר כוונתו.

[16] רבנו מסרס כוונת תוס' דלא כנראה מקופיא דמיירי שגיבל לגמרי בעיו"ט, אלא כפי שתי' ברא"ש, דנתינת מים בעיו"ט, והגיבול בשבת, ובזה יש חילוק בין עפר לטיט, וכ"ז לרבי יוסי, וזה כגירסת הישי"ש והב"ח ברא"ש לרבי יוסי במקום לר', ועי' מש"כ במקו"א בדברי הרא"ש.

[17] היינו רבי.

[18] בדפוס ז"י כתוב שקטע זה הוא מתלמיד הרמב"ן, ועי' במצוין לקמן במגבילות למלחמות.

[19] נדפס בשלמות בליקוט ללש סימן א' ענף ב'.

[20] דאילו גיבול לאדם שרי על יד על יד וכנ"ל.

[21] הוא כפי' רמב"ן במלחמות שלפרק היינו לישה ע"י ניעור, דלא כפירש"י בלפרק, ולדעתו כעת כדעת הרמב"ן במלחמות, נכלל בזה גם היתר דשתי וערב.

[22] וכ"כ הרמב"ן במלחמות בביאור שיטת הרי"ף.

[23] רבנו בכאן סוטה מדעת הרי"ף בפשט מהו לפרק ומהו לגבל, ומיהו לדינא מסכים להרי"ף וכדלהלן.

[24] מבואר דקולת ניעור מכלי לכלי יותר משתי וערב, [המבוארת ע"פ שיטתו כאן], אינו משום שהגיבול עצמו פחות בזה מבזה, אלא משום שנראה כמכוין למטרה אחרת ולא לשם גיבול.

[25] דרבי חייא שהשיב לזעירי.

[26] דלא יהני לא שינוי דשתי וערב, ולא שינוי דעל יד על יד, [דהוי שינוי פחות משתי וערב, וכנ"ל] אף לאדם.

[27] יל"ע אם ר"ל אם נפרש כן כמו שכתוב לפני כן בסמוך "ולדבריו שמא בכל גיבול הוא אסור, אף בשל אדם", או דקאי גם אמש"כ לפני פניו "אבל לפי הנראה לא שאלו בגיבול כל צרכו בלבד כו' שנראה ודאי שלא התירו שום גיבול בכלי עצמו", וכיון שהמטרה ברמב"ן, שלא נבטל הסוגיא מלפניו, ע"כ קאי גם אלפני פניו, שלא לבטל הסוגיא דהתירו לעיל בכלי בשו"ע.

[28] צ"ב טובא, ממ"נ, אם מיירי שנותן המים בשבת, ודאי אסור לרבי, כמש"כ רבנו לעיל "דהא א"א לשנויי, שכל נתינת מים אחת", ומה יהני שאח"כ אינו מגבל שו"ע אלא מנער מכלי אל כלי, מ"מ נתינת המים כבר היא אסורה, ואלא ע"כ דהכא מיירי שנתן המים בערב שבת, א"כ מ"ט נימא דגיבול דשו"ע שרי לריבר"י ואסור לרבי, למה יהא חמיר גיבול של אחרי נתינת המים לרבי מלריבר"י, ואם יש סברא הוא לאידך גיסא, דכיון שלרבי עיקר הלישה כבר נעשית בנתינת מים גיבול קיל טפי ויהני שו"ע.

אם לא שנימא סברא מחודשת מאד, דרבי הוא 'מחמיר בלישה' בכללות, שני חומרות הוא מחמיר, חדא דנתינת מים שהוא התחלת גיבול חייב, שנית שגיבול לחוד אסור בלא שינוי גדול יותר, או בנוס"א דכל מקצת גיבול אסור לרבי, ולכך נכלל בזה הן נתינת מים, והן כל תוספת מקצת גיבול, וממילא לא סגי בשינוי קל, וצ"ע, ועוד דהרי לעיל בפירוש מה שאמרו מאן י"א רבי יוסי, לא פירש אלא דלרבי נתינת מים אסורה ואין בה מציאות שינוי, ולא פירש דלרבי לא מהני שינוי דחמיר ליה לישה, אלא שע"ז י"ל דשאין לקבוע קו' מסברא, דאולי מהנ שינוי זה גם לרבי, אבל מ"מ יש סברא לחלק כן דלרבי חמיר גיבול טפי, וכיון שהוצרכת ליישב הסתירה בגמ' יש ליישב בהכי דרבי מחמיר, אבל לקבוע עפ"ז דאין גובלין היינו רבי לא, ועכ"פ צ"ע עיקר הסברא המחודשת.

[ושמעתי לפרש דלעולם מצד הסברא אין לחלק בין רבי לריבר"י, מ"מ כוונתו דבריבר"י שמענו בהדיא דין היתר דשינוי, דקתני ברייתא וי"א גובלין וע"כ ריבר"י דאי לרבי בנתינת מים כבר הוא אסור שאין בה אופן ישנוי, א"כ שמענו דריבר"י התיר בישנוי, וברבי לא שמענו, לכן אי משכח"ל הוכחה לאיסור, מוקמינן לה כרבי, ודוחק גדול, דמהיכ"ת דרבי פליג בהאי ענינא יותר משאר תנאים ואמוראים, אלא שיל"פ דכוונתו דבנקוט דזעירי שאל מקמיה דרבי התנא בעצמו, עי' בראשונים שיש שפירשו כן, ועדיין צ"ע].

עכ"פ כיון שע"כ מיירי שנתן המים מאתמול, וכנ"ל, ורק דלרבי בעי שינוי טפי, כל שכן שמבואר בזה דיש גיבול אחר נתינת מים לרבי, אשר דן בזה הביאור הלכה שכא י"ד, ואדרבה מבואר דהוא חמיר טפי לרבי וכנ"ל, ועוד עי' מש"כ בהערות על הריטב"א בד"ה והיינו דאמרי' מאן י"א כו', בלשונו "וכיון דאסר נתינת מים גרידא כ"ש דאסר גיבול ואפי' בשינוי", ובלשונו בהמשך בשם הרי"ד.

[29] נדפס בשלמות בליקוט לש סימן א' ענף ג'.

[30] במקור 'שרית'

[31] וכן פירש הרמב"ן בחי'.

[32] לכאורה נראה דר"ל דאפי' גיבול לחודא אסור, היינו גם בנתן המים מער"ש, ומשום דנלמד מכ"ש מנתינת מים, [ויהא מבואר דיש לישה אחר לישה, בענין גיבול אחר נתינת מים], אבל זה תמוה דמה ענין זה אצל זה, בנתינת מים כבר ביאר דלא שייך שינוי, ובגיבול שייך שינוי, וגם בכלל למה יהא חמור גיבול לרבי מלרבי יוסי ב"ר יהודה, אדרבה ראוי שיהא קיל טפי לשיטת רבי דהעיקר תלוי בנתינת מים, [וע"ז י"ל קצת, דרבי מחמיר בלישה בכללות, או בנוסח אחר דכל מקצת לישה בכלל מהלאכה לרבי, ודוחק].

לכן לכאורה ע"כ צ"ל כוונתו רק, דכ"ש דאסור ליתן מים ולגבל אח"כ, דסו"ס מוסיף על הלישה, אם כי בשינוי, והא דאמרו אין גובלין, הרי כלול בזה נתינת המים והגיבול, וכמש"כ הרמב"ן. אמנם לא ברירא א"כ מה בא להוסיף.

ובאמת יש מקום ליישב דלעולם ר"ל כנ"ל, דאפי' גיבול לחוד אסור, וביאורו דמה דלא שייך שינוי בנתינת מים, הוא לא מפני שאין מציאות של שינוי בשלב זה, אלא שכיון שהיא מלאכה קלה, שאין מבקשים אלא את הנתינה, שוב אין השינוי תופס בה כל כך, דרק מידי דיש בו אומנות וחשיבות בעשייתו, כל שינוי תופס בו גרעון, ומעתה הנה לרבי גם נתינת מים אסורה, אבל גם הגיבול, משום דעכ"פ יש בו מקצת לישה וכנ"ל במוסגר, ושוב לא שייך כל שינוי, דאע"פ דבגיבול יש שינוי במציאות, זה לריבר"י שחיפשנו את הגיבול משום חשיבותו, אבל לרבי שדי בכל דהו דלישה, ומה שחייב בגיבול גם כן הוא מצד המקצת לישה שבזה, שוב אין חשיבות להקל בשינוי, ועי'.

וע"ע בלשון רבנו להלן "והר' ישעיה ז"ל ובתוספות פירשו כו'", ומש"כ בהערות שם. [וע"ע בחי' הרמב"ן אם מבואר כעין החידוש הזה במש"כ "שאם נפרש כן, נאמר שאין הלכה

וה"מ דקא משני. פי' דאפי' ברכה לא שרי אלא בשינוי שלא יעשה כדרך שבוחשים, [ונראה[33] דאליבא דת"ק דאמר אין גובלין] אתינן, דאלו ליש אומר' לא בעי שינוי ברכה, דהא שרי לגבל את השתות בשינוי, וכיון שכן דאפילו[34] בעבה נמי שרו בשינוי, ברכה[35] לא בעי שינוי[36], והא קי"ל כי"א דקיימי כר' יוסי כר' יהודה, דסתם מתני' כותית. אבל י"ל דאפילו ר' יוסי בר' יהודה דשרי גיבול בשינוי דלעיל, מודה דבעינן בשתות רכה שינוי כל דהו, שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול. והיינו דאמרי' היכי משני, ופרישנא דבחול נותן את החומץ תחלה ובשבת נותן את השתות תחלה, וזה נראה דעת הפוסקים ז"ל[37]...

והר' ישעיה ז"ל[38] ובתוספות פירשו מהו לגבל, ואפילו ע"י שינוי, אמר ליה אסור ורבי לטעמיה[39], מהו לפרק, פירוש אם היה מורסן מגובל מאתמול, מהו לפרקו בשבת לכלי אחר **לתת לפני חבחמה כדי שתגבל יותר**[40], ואמר ליה מותר, **כלומר דכולי חאי לא אסר רבי**[41], ונכון הוא, ולפי פירוש זה אין הלכה כדהא דזעירי[42], אלא אפילו לגבל לכתחלה בשבת מותר (אפי') על ידי שינוי וכל שכן לפרק, וכך עולה הפסק אפילו לפירוש רבינו הגדול ז"ל וגירסת הריא"ף ז"ל.

ספר התרומה הלכות שבת סימן ריט – רכ

כדבריו שלא נבטל הסוגיא מלפניו, דאיהו כרבי סבירא ליה, וכבר פסקו הלכה כר' יוסי ב"ר יהודה"].

[33] המוסגר נוסף ע"פ השערה.

[34] במקור 'אפילו'

[35] במקור 'וברכה'

[36] רבנו דן לומר דרכה בעי שינוי טפי לרבי מלריבר"י, וצ"ב מהיכ"ת לחלק, הרי כל הסברא דלא מהני שינוי בעבה לרבי משום דנתינת מים לחוד אסורה, ואין מציאות שינוי בנתינת מים, וברכה דמעיקר נידון דידה קיל, מודה דמהני שינוי, אבל חוץ מזה אין חומר לרבי מלריבר"י בכללות לישה ובכללות שינוי לכאורה. [ועי' מש"כ במקו"א בזה], וי"ל דהנידון כאן ברכה, ג"כ תלוי במחלוקת אם יש לישה בנתינה, די"ל דבחישה דרכה לא מיחלפי כלל בגיבול דעבה, ומ"מ אסרו רכה אטו עבה משום דהנתינה מיחלפי זה בזה שעכ"פ בשניהם מערב קמח במים, ויבואר בזה גם מה שהתירו בשינוי סדר הנתינה, אע"פ דהוא שינוי בנתינה ולא בבחישה, דבאמת רק הנתינה מיחלף, מעתה כ"ז לרבי דהנתינה בעבה דאורייתא, אבל לריבר"י דאף בעבה אינה מה"ת, כי אם בגיבול, שוב רכה לא מיחלפי כלל בעבה, ולא בעי שינוי כלל. ועוי"ל באופ"א ואכמ"ל.

[37] הרי"ף שהביא להלכה שינוי דשתות רכה, אף שכבר פסק הלכה כריבר"י, ועי' ברמב"ן במלחמות.

[38] בפסקי רי"ד כאן, ומובא גם בריבב"ן.

[39] בפסקי רי"ד נוסף לטעמיה 'דאסר מנתינת המים'.

[40] בפסקי רי"ד וכן בריבב"ן בשמו ליתא התיבות "כדי שתגבל יותר", ומשמע דהנתינה בתמימות כדי לתת לפני בהמה, ובכל זאת ס"ד לאסור כי פסיק רישא שיתגבל יותר, וע"ע בהערה לקמן. [ואולי הוא ט"ס ברי"ד].

[41] משמע דההיתר מצומצם על אופן זה, דיש בו סיבת קולא מיוחדת, וכולי האי לא גזר, ולפי הגי' ברי"ד וברבב"ן הנ"ל דליתא תיבות כדי שיתגבל יותר, ומשמע דהנתינה הייתה בתמימות לתת לבהמה, משמע דלא התירו אלא בענין זה, ולפי הגי' ברטב"א דהוא בכוונת עירוב, יתפרש דגם זה התירו, אך עכ"פ לא התירו אלא בניעור מכלי לכלי שהוא דרך העברה בעלמא, ולא בגיבול של שתי וערב.

והנה הכא הרי כבר נתן מים בערב שבת, וגם גיבלו מערב שבת, ומבואר דאעפ"כ חמיר ליה תוספת גיבול לרבי מליבר"י, והוא מחודש, דלכאורה כל שנתן המים בער"ש, שוב אין שום צד חומר לרבי מלריבר"י ואדרבה, אבל מבואר לא כן אלא דרבי מחמיר בגיבול, וכל תוספת אסורה, ואדרבה לא מהני ליה שינוי כדמהני לריבר"י, ומ"מ צ"ב שהרי ביאר לעיל שכל מה שלא מהני שינוי לרבי, הוא מצד שבנתינת מים אין מציאות של שינוי, וכאן הרי יש, ויל"פ. ועכ"פ מבואר ודאי דיש איסור לרבי בגיבול שאחר נתינת מים, שדן בזה הביאור הלכה שכ"א סי"ד [והכריע מהירושלמי לחיוב], ומיהו אין מפורש דחיוב נמי איכא, אלא דכיון דנקט דחמיר מלריבר"י משמע כן דהוי מה"ת.

[וע"ע במש"כ ריטב"א לעיל "וכיון דאסר נתינת מים גרידא כ"ש דאסר גיבול ואפי' בשינוי", ומש"כ בהערות שם, וכן במש"כ הריטב"א לעיל ד"ה וה"מ דמשני במש"כ לצדד דריבר"י לא מצריך שינוי ברכה, ומש"כ שם, וע"ע בחי' הרמב"ן במש"כ "אבל לפי הנראה לא שאלו בגיבול", ומש"כ בהערות שם].

[42] דרבי לטעמיה וכנ"ל בסמוך, ואנן קי"ל כריבר"י וכנ"ל.

נדפס ליקוט ללש סימן א'.

שיטה מיוחסת להר"ן מסכת שבת דף יח עמוד א[43]

גמ' מאן תנא נתינת מים לדיו זו היא שרייתו. פי' ובין ב"ש ובין ב"ה אית להו דבשריית מים זהו עשייתו, אף על גב דלא עביד להו גיבול, דהיינו שיערב הכל בכף אחת, והלכך אם נתן בו מים מבעוד יום ונשרה כדי שיעור שרייתו אפי' לב"ש שרי, **ואי גביל אינש יתי' בשבת לא מיחייב חטאת משום דלא קא עביד מידי דכבר חי' עשוי**[44], וא"נ אם בתחלה שרה מים לדיו בשבת חייב חטאת, אף על פי שלא גבל משום דשריית דיו היינו חיובו לגמרי בלא גיבול, ובלא מלתא אחריתי מדאסרי לי' ב"ש עם חשיכה, דאי לא הוי חיובו עד שיגבל אמאי קא אסרי ב"ש הא לא קא עבדי מידי הכלים דלא תגמר המלאכה עד שיגבל.

בית הבחירה (מאירי) מסכת שבת דף יז עמוד ב[45]

... ומ"מ לענין שריית דיו יש מפרשים ששניהם סוברים שנתינת מים לדיו היא שרייתו ואין צרך לגבול אחר, ואלו שרה בשבת אף על פי שלא גבל, ר"ל הגסה בכף, חייב חטאת, ואם נשרה שיעור שרייתו מבעוד יום, מותר אף לב"ש, אף על פי שלא נתגבל, **ואם גבלו אחר שרייתו בשבת אינו חייב חטאת, שכבר נעשה חכל**[46], ומאחר שהשרייה לבד מחייבת חטאת בשבת נאסר אף סמוך לחשיכה, הואיל ושרייה נאסרה בשבת, ואלו היה צריך לגבול לא היתה השרייה מחייבת חטאת, והיה מותר לשרות אף לב"ש סמוך לחשיכה, שלא גזרו אלא במלאכה שאלו עושה בשבת חייב חטאת, ואף בזו ב"ה מתירין הואיל וע"י כליו נעשית והלכה כב"ה...

תרומת הדשן סימן נג

נדפס ליקוט ללש סוף סי' ב'.

אגלי טל לישה ביאורים ד

[ד] ויראה לי דלדעה הראשונה כו'. יש לבאר לרבי דמחייב אנתינת מים לבד. אם יש חיוב לדידי' בגיבול נמי. או אין שום חיוב לדידי' רק בנתינת המים ולא בגיבול כלל.

והנה בתה"ד ס"ס נ"ג הובא בב"י סי' שכ"א דאליבא דרבי אין צריך לעשות שינוי **רק בשעת נתינת חמים**, ואליבא דר"י בר"י צריך לעשות שינוי גם בשעת העירוב, **חרי דלרבי אין חיוב בעירוב כלל**.

ולכאורה נראה דאפי' להירושלמי, הובא לפנינו סעיף ב', דמחייב בעריכה וקיטוף מודה בגיבול לרבי דפטור, מאחר דנתינת המים זהו גיבולו וחשוב שנתגבל כבר, ובשעת גיבול לא עביד מידי:

אך לפי מה שכתבתי לפנינו סק"ו דהירושלמי דאוסר בעריכה וקיטוף לשיטתו דיליף מידי דשבת ממנחות שהי' בהם עריכה וקיטוף, ע"כ שפיר יש לומר דחייב על הגיבול ג"כ משום שהי' שם גיבול, ואף דרבי מחייב אנתינת המים ונתינת המים זהו גיבולו, היינו דלרבי החיוב הוא על ההרכבה שנעשה בנתינת המים, מ"מ חייב נמי על שנעשה גוש אחד שנעשה בשעת גיבול, וכמו שיתבאר לפנינו סק"ט בביאור הסוגיא באריכות. רק לדידן דלא ילפינן ממנחות רק מסמנין ובסמנים מבואר בס' יראים ובתוס' רי"ד שלהי מכילתין שאינם בני גיבול, ע"כ לרבי אין חיוב בגיבול, רק לר"י בר"י דנתינת מים אינה לישה, ע"כ המלאכה היא הגיבול, אף דלאו בר גיבול הוא וכמ"ש הרא"ש פ"ד דביצה דאפי' במידי דלאו בר גיבול הוא כי מגבל לי' לכ"ע חייב. וכ"כ המאירי פ"ק דמכילתין י"ח. ומשום דבסמנים היתה המלאכה הגיבול אף דלאו בר גיבול הם. אבל לרבי מהיכי תיתי לחשוב מלאכה הגיבול כיון דלאו בר גיבול הם וכיון שלא הי' הגיבול מלאכה במשכן פטור. ואינו דומה לעריכה וקיטוף דמחייב בירושלמי

[43] עי' עוד ליקוט ללש סימן א' ענף ד'.

[44] מבואר דאין חיוב בגיבול שאחר נתינת מים לרבי, [עכ"פ בדיו דלאו בר גיבול], ועי' בביאור הלכה שכ"א סי"ד ד"ה אין גובלין.

[45] עי' עוד ליקוט ללש סימן א' ענף ו'.

[46] מבואר דלרבי דנתינת מים חייב, אין איסור לגבל אחר כך, דכבר נילוש הוא.

משום שהי' במנחות. וכן גיבול להירושלמי. אבל לגמ' דידן דמסממנים ילפינן ובסמנים לא הי' הגיבול מלאכה ע"כ לרבי לעולם פטור על הגיבול:

ולפמ"ש נראה לי דלדעת רש"י והרי"ף והרמב"ם שביארנו לקמן ס"ק י"ד לדעתם שהי' גיבול בסממנים שוב חייב על גיבול קמח לרבי כמו להירושלמי בעריכה וקיטוף וגיבול לרבי:

ולפימ"ש יובנו היטב דברי הרא"ש פ"ד דביצה דמוקי לה הא דקיטמא שרי לגבלו ביום טוב כרבי, וכגון שנתן את המים מאתמול, ומשום דנתינתו זהו גיבולו הרי נתגבל מאתמול, וקשה דא"כ מאי אריא קיטמא דלאו בר גיבול הוא אפי' טיט דבר גיבול הוא נמי:

אך לפימ"ש יש לומר דגם הרא"ש סבר לה שהי' גיבול בסמנים, וע"כ חייב לרבי בגיבול לבד אפי' כשנתן מים מאתמול, וע"כ דוקא קיטמא שאינו בר גיבול שרי, ומיושב נמי הא דלא מוקי לה כר"י בר"י וכאביי דבאפר דלאו בר גיבול מודה ר"י בר"י דנתינת המים זהו גיבולו, שהרי כבר כתבנו בסק"ב דלר"י בר"י אינו חייב אלא בנתינת המים והגיבול יחד, ואם נתן מים בע"ש וגיבל בשבת פטור, א"כ שוב יקשה מאי אריא קיטמא אפי' טיט נמי, וס"ל דאיסור דרבנן התירו ביום טוב כמו שהתירו בדקר נעוץ אף דהחופר גומא וא"צ אלא לעפרה מדרבנן אסור התירו משום שמחת יום טוב [ביצה ח א]. וא"כ ה"נ לר"י בר"י אם נתן מים מעיו"ט הי' מותר אפי' בטיט:

חזון איש סימן נ"ח ס"ק ה

ה ומשמע מדברי הרא"ש ביצה שם דלרבי אם נתן משקה מבעו"י, אין איסור מה"ת בגיבול אח"כ[47], ובמ"ב סי' שכ"א בבה"ל הק' הא חייב על עריכה ועל קיטוף משום לש, ונראה **דעריכה וקיטוף הוא ענין מחודש**, אבל מידי דלאו בר גיבול ואינו אלא עירוב, שפיר י"ל דכל דמעורב כבר אין בהוספתו משום לש[48], ואפילו את"ל דבעיסה יש לש אחר לש, מ"מ במידי דלאו בר גיבול אין עירוב אחר עירוב, אבל י"ל דגם בעיסה יש עריכה אחר לישה, אבל אין לישה אחר לישה[49], והא דמבואר מנחות נ"ו א' דאפאה לוקה שתים, ופי' תו' דחייב משום גמר עריכה, התם נמי גמר עריכה היא מעשה חשובה שהלחם צריך לה, וכן משמע בגמ' שם נ"ה ב' מה אפי' מיוחדת כו', משמע **דעריכה וקיטוף הם ענינים מיוחדים כאפי', ואין חלש את העיסה הנלושה חייב**.

וזה טעם היתר עירוב החרדל לאחר שנלוש מע"ש לדעת סה"ת, דמה"ת אין עירובו אח"כ בכלל לישה אפי' בטורף בכח, ולכן התירו בשינוי של עירוב בנחת, וכמש"כ בתה"ד.

שו"ת שבט הלוי חלק ג סימן נ

נדפס ענף א' [אם ריבר"י בעי ג"כ נתינת מים

---

[47] בפשטות מוכח שם דבעפר יש חיוב, רק באפר לא, [לגי' ברא"ש דמעמיד תירוצו לרבי דכך נראה דנקט חזו"א ג"כ], וכמש"כ בביאור הלכה סי' תק"ז.

[48] זה כחילוק הביאור הלכה עצמו [שכא י"ד].

[49] לכאורה כוונתו דה"ה דאין גיבול אחר נתינת מים לרבי דחשיב ליה לישה, דהא בזה מיירי בתחלת הדברים, אבל כאמור ברא"ש בביצה מוכח בפשוטו דבעפר יש גיבול אחר נתינת מים, ורק באפר דלאו בר גיבול וכנ"ל, וצ"ע.